

## Studiën over de gevechtsleer.

(Vervolg van N<sup>o</sup>. 12, 1872, Blz. 768, ens lot.)

---

### *Infanterie tegen artillerie.*

Het gevecht van infanterie tegen artillerie kan in twee zeer verschillende perioden worden verdeeld. In de eerste periode bevindt zich de infanterie geheel passief onder het werkzaam bereik van het artillerievuur en op meer dan geweschtsafstand daarvan verwijderd. In de tweede is de artillerie binnen het bereik van het infanterievuur gekomen en kan de infanterie actief optreden.

Het is duidelijk dat alleen passieve middelen aan den weerloozen toestand, waarin de infanterie zich in de eerste periode bevindt, kunnen te gemoet komen. Daartoe zal zij van het terrein gebruik maken, om zich zoo bedekt mogelijk op te stellen; achter terreinvoorwerpen, golvingen of plooiën opgesteld, zal zij zich aan het oog des vijands onttrekken, het schatten van afstanden bemoeilijken, of wel door eene opstelling achter moerassige gronden de kracht der projectielen breken.

Tegen granaatschoten zullen diepe kolonnes, tegen granaatkartetsen lange liniën worden vermeden. Het juiste schot van de getrokken vuurmonden vereischt een zeer nauwkeurig schatten der afstanden; hiertoe worden proefschoten noodzakelijk, en is men dikwijls in staat door beweeglijkheid zich aan de werking van het vuur te onttrekken. Slaat bijv. het proefschot van een getrokken kanon onmiddellijk vóór de infanterie in, dan kan men door snel vooruit te rukken, over het trefpunt van de volgende schoten met gelijken opzet heenkomen. Deze omstandigheid komt dus geheel in het voordeel van de infanterie, die overigens door voortdurende verandering van de marschrichting en snelheid van beweging, het richten moeilijk en de verliezen zoo gering mogelijk zal trachten te maken.

Zoodra het slechts eenigszins mogelijk is, openen scherpschutters het vuur

op de artillerie; al geeft dit aanvankelijk niet veel treffers, toch zal het bedienen van de stukken daardoor bemoeilijkt worden.

Thans treedt de infanterie in de actieve periode. Het kartetsschot, vroeger van zeer veel gewicht, is bij de getrokken vuurmonden zeer in verval geraakt, omdat het minder uitwerking heeft, maar vooral omdat de uitwerking van het infanterie-vuur zooveel is verhoogd. Hoogst noodzakelijk is het daarom, aan de artillerie eene sterke infanteriebedekking toe te voegen, daar zij anders, — wij zullen dit niet nader behoeven aan te toonen, — eene gemakkelijke prooi voor de infanterie die aanvalt, zou zijn. De gevechten van infanterie tegen artillerie komen dus eigenlijk neer op het gevecht van infanterie tegen de bedekking, en na het verdrijven daarvan, op het vermeesteren van de artillerie. Het komt er hierbij op aan, wáár zich de bedekking heeft opgesteld; in ieder geval moet deze eene zoodanige stelling hebben, dat zij de aanvallende tirailleurs op een afstand van minstens 600 pas van de artillerie verwijderd houdt, dat is op minstens 300 pas voorwaarts van de artillerie. Is dit niet het geval, dan zullen de tirailleurs op een afstand van 600 pas van de artillerie oprukken en voornamelijk deze beschieten.

Bevindt de beschermende infanterie zich voorwaarts van de artillerie, waarbij voorop wordt gesteld, dat deze eene domineerende stelling heeft, dan zal zich een infanteriegevecht ontwikkelen waarbij de artillerie weinig zal kunnen medespreken. Wordt de vijandelijke infanterie teruggeworpen, dan geeft zij wellicht zelve den weg aan om de batterij te genaken.

Heeft de infanteriebedekking daarentegen voor- en zijwaarts stelling genomen, dan zal de aanvallende infanterie in twee gedeelten worden gesplitst, waarvan één speciaal de bedekking aanvalt, terwijl het andere tegen de batterij wordt afgezonden.

In vele leerboeken vindt men de uitdrukking, veroverd geschut voert men zoo spoedig mogelijk weg; dit is zeer gemakkelijk in theorie aan te bevelen doch zal in de practijk hoogst moeilijk zijn uit te voeren. De trekpaarden zullen grootendeels gedood en medegevoerd zijn en eigen paarden zal men niet zoo spoedig bij de hand hebben; beter is het, dergelijke formules, die een ieder kent, weg te laten. Is eene batterij veroverd en heeft zij nog munitie voorhanden, dan zal het somtijds mogelijk zijn om ze tegen den vijand te keeren en dadelijk te gebruiken. Hiertoe wordt vereischt dat de infanterie eenige kennis bezit van het bedienen van 't geschut; eene kennis die met weinig moeite te verkrijgen is. Is eene dergelijke aanwending niet mogelijk, dan worden de stukken en in ieder geval de munitie en het laadgereedschap onbruikbaar gemaakt.

#### *Cavalerie tegen cavalerie.*

Omtrent de gevechten van cavalerie tegen cavalerie moeten wij kort zijn. De werkring van de cavalerie is in den laatsten tijd door vele schrijvers

besproken. Met eenig recht mogen wij als infanterie-officier de krachten van cavalerie tegen infanterie en omgekeerd beoordeelen; minder recht hebben wij daartoe in de gevechten van cavalerie tegen haar eigen wapen, waartoe behalve eene grondige kennis van tactiek, ook die van de eigenaardigheden van het wapen zelf vereischt worden.

De geschiedenis van de oorlogen van 1866 en 1870/71 is schaars aan gevechten van cavalerie tegen cavalerie. Bij den terugtocht van den slag bij Königgrätz vinden wij het cavaleriegevecht bij Stresetitz; in den oorlog van 1870/71 lezen wij van het succes der Fransche divisieën de FORTON en VALABRÈGUE tegenover de Pruisische cavalerie-divisie MECKLENBURG op den 16den Augustus, en van de bloedige mêlée van meer dan 6000 ruiters, 24 Pruisische en 28 Fransche eskadrons op dien zelfden dag tusschen Jarny en Mars-la-Tour. Bij de aandachtige lezing daarvan zien wij dat de cavalerie-gevechten hun middeleeuwsch, ridderlijk karakter behouden hebben, dat het succes echter meestal geheel onevenredig aan de opoffering is. Groote cavalerie-gevechten zullen daarom steeds zeldzamer voorkomen; de taak der cavalerie is thans, het door zelfstandige afdeelingen strategisch beveiligen van het leger, en voorts in het gevecht het onmiddellijk beveiligen en ondersteunen van de andere wapens door enkele eskadrons. Noch het eerste, noch het laatste zal tot groote cavalerie-gevechten aanleiding geven.

Het beveiligen en ondersteunen van de andere wapens in het gevecht geeft aanleiding dat de cavalerie, zoodra zij haar kans schoon ziet, tot handelen overgaat. Zij tracht door partiëele aanvallen het oprijden van vijandelijke batterijen te beletten of van eigen batterijen te vergemakkelijken, neemt geslagen infanterie op, is zoo mogelijk werkzaam op de vijandelijke flanken enz.

De vijandelijke cavalerie met een gelijk doel bij de andere wapens ingedeeld, tracht hare handelingen te neutraliseeren, en zoo zullen ook thans in de gevechten ontmoetingen van cavalerie tegen cavalerie plaats hebben.

Een algemeene regel, reeds in de instructiën van FREDERIK DEN GROOTE voorkomende, en ook thans nog geheel van kracht, is: dat de cavalerie zich nimmer mag laten aangrijpen, maar steeds offensief moet handelen en den vijand te gemoet gaan.

Voorts is het een erkend beginsel dat het succes van den aanval geheel afhangt van den schok. De gesloten aanval zal dus veelal de voorkeur verdienen.

Steeds zal de cavalerie trachten, hare tegenpartij zoo verrassend mogelijk en in de flanken aan te vallen. Verrassend, omdat de aanval dan moet afgewacht worden en de cavalerie geen verdedigend vermogen bezit; op de flanken, omdat deze nog veel meer dan bij de infanterie de zwakste punten zijn.

Een flankaanval zal echter, wanneer hij niet volkomen verrassend is, steeds met een aanval in front gepaard moeten gaan, ten einde de vijandelijke cavalerie geene gelegenheid te geven zich aan den flankaanval te onttrekken of tegenmaatregelen te nemen.

De kracht van den schok is oorzaak dat beide partijen, overwinnaar en overwonnene, in wanorde geraken en het tactisch verband voor een oogenblik wordt verbroken. Verzamelen en herstellen der orde is daarom het eerste, wat na den schok moet geschieden; dit is echter niet gemakkelijk en vereischt naarmate de beide partijen meer of minder door elkaar zijn gekomen, veel of weinig tijd. Hieruit volgt dan ook als algemeene regel dat cavalerie nooit zonder reservê mag aanvallen. Deze reserve volgt het aanvallend gedeelte, beschermt daarvan de flanken, grijpt zoo noodig op het beslissend oogenblik in, vervolgt de voordeelen door het eerste behaald, of neemt de geslagen cavalerie door een vernieuwden aanval op. Hoe klein ook de afdeeling is, steeds zal zij een gedeelte in reserve houden, ten einde zich niet aan eene geheele vernietiging bloot te stellen en niet van het voortzetten van een aanvankelijk succes te moeten afzien.

De wijze waarop en de vormen waarin de aanval zal geschieden, behoort tot de elementaire tactiek der cavalerie.

#### *Cavalerie tegen infanterie.*

Bij de gevechten van infanterie tegen cavalerie hebben wij reeds als onze meening aangegeven, dat de aanval van cavalerie op ongeschokte infanterie onder de onmogelijkheden moet worden gerangschikt, en de opoffering van cavalerie door de omstandigheden hoogst zelden wordt gebillijkt. Wij staan ook thans wederom voor de krijgsgeschiedenis, die ons bewondering afdwingt voor de dapperheid, waarmede Fransche kurassier-regimenten bij Wörth zich door de infanterie lieten vernietigen, en lanciers en kurassiers bij Rézonville onmogelijke aanvallen op Duitsche carrés trachtten uit te voeren. Toch wordt van Duitsche zijde de deelneming van hunne cavalerie aan gevechten tegenover het achterlaadgeweer geprezen; te recht kunnen wij wijzen op den reeds aangehaalden cavalerie-aanval van de brigade von Bredow, die tegenover twee batterijen en twee infanterieliniën succes had; op de handelingen van de cavalerie van den generaal von der Tann tegenover het Loireleger, en het bij herhaling uiteenslaan van intacte liniën en carrés; toch betwijfelen wij, of deze bewijzen voldoende zijn om den regel te constateeren. Mocht ook al in enkele gevallen eene charge op ongeschokte infanterie gelukken, dan was deze infanterie wel ongeschokt, doch slecht geoefend en gedisciplineerd; wij herhalen, de opofferingen worden niet door de resultaten beloond.

Moet daarom de cavalerie tegenover de infanterie werkeloos blijven? In geen deele. De cavalerie zal, met het oog op de grootere moeilijkheid aan den aanval verbonden, de verrassing moeten te baat nemen om infanterie aan te vallen, vóór deze tijd heeft gehad zich tot wederstand gereed te maken, of wel van die oogenblikken gebruik maken, waarop de infanterie door de andere wapens geschokt, het moreel gedaald en de tactische orde verbroken is. Meer dan ooit zal daarom tegenwoordig van een cavalerie-aanvoerder

een juisten tactischen blik vereischt worden om het rechte oogenblik te gebruiken. Veeltijds zal hij daartoe geene bevelen kunnen ontvangen; hij moet naar eigen ingeving handelen, ten einde de gelegenheid niet voorbij te laten gaan. Nauwkeurig zal hij den gang van het gevecht moeten volgen, zich daarom nimmer zelf van zijn troep verwijderen, maar zich daarentegen door adjudanten berichten doen geven. Is het juiste oogenblik daar, dan onmiddellijk aangevallen, in de formatie waarin men zich bevindt. Het is de verrassing, niet de formatie, noch de overmacht, die hem de overwinning zullen bezorgen.

Wij hebben reeds vroeger gezegd dat de cavalerie de aan te vallen infanterie tot ontijdig vuren zal trachten uit te lokken. Enkele fourageurs vooruit te zenden, verdient daartoe aanbeveling. De aanval geschiedt zooveel mogelijk en échelon, ten einde door opeenvolgende schokken de krachten van de infanterie te breken. Het voorste eskadron zal dan het grootste gedeelte van het vuur tot zich trekken en door eene heldhaftige opoffering den weg voor de volgende banen. De aanval in open kolonne, zooals door sommigen wordt aanbevolen, heeft het nadeel dat het zeer moeilijk zal zijn de afgeslagen eskadrons voor de andere te doen plaats maken, terwijl de gevallen paarden en manschappen het aanvallen der volgende eskadrons zeer zullen belemmeren. Een aangevangen aanval in open kolonne zal daarom van zelf spoedig in den aanval en échelon overgaan.

Als van zelf volgt uit een en ander, dat de meeste cavalerie-aanvallen in de periode der beslissing zullen voorkomen; de infanterie is dan het meest geschokt en zal dikwijls hare munitie hebben verschoten. Wacht de cavalerie dit juiste oogenblik af, dan bestaat ook voor dat wapen de gelegenheid om krachtig tot het behalen van de overwinning mede te werken.

Doch er is naar onze meening nog eene andere wijze waarop cavalerie tegen infanterie werkzaam kan zijn, en die wel eens, als in strijd met het ridderlijke van het wapen, door cavalisten verworpen wordt. Onze cavalerie namelijk zal weldra in de Remington-karabijn een uitstekend vuurwapen bezitten en met recht kan men eischen, dat zij daarvan gebruikt make. Wij bedoelen het gevecht van de cavalerie te voet. NAPOLEON zegt in zijne Mémoires: »Toute cavalerie doit être munie d'une arme à feu et savoir manœuvrer à pied. 3000 hommes de cavalerie légère ou 3000 cuirassiers ne doivent pas se laisser arrêter par 1000 hommes d'infanterie postés dans un bois, dans un terrain impraticable à la cavalerie. 3000 dragons ne doivent pas hésiter à attaquer 2000 hommes d'infanterie, qui, favorisés par leur position, voudraient les arrêter"; terwijl hij verder onder de uitrusting voor de dragonders opgeeft: »fusil d'infanterie avec baïonnette." Nog meer dan onder NAPOLEON is thans het gebruik van het vuurwapen voor cavalerie tegenover infanterie noodzakelijk. Enkele voorbeelden uit de laatste oorlogen willen wij tot staving van ons beweren aanhalen.

In 1866 zien wij in het gevecht bij Gitschin, Oostenrijksche cavalerie af-

stijgen, om het alleen door artillerie bezette centrum tot de aankomst van de reserve der Saksers vast te houden. In 1870 aarzelde de generaal DE CLÉREMBAULT niet, om op den 31sten Augustus voor Metz zijne dragonders te doen afstijgen en met twee regimenten het dorp Coincey aan te vallen, te nemen en er stand te houden, tot dat de infanterie tot aflossing kwam opdagen. Bij het Loireleger van CHANZY vinden wij in het werk van dien generaal andere dergelijke gevallen aangehaald. Volgens de Duitsche berichten gaf de vierde cavalerie-divisie zich zelfs niet meer de moeite om de dorpen om te rijden, maar zaten dragonders en huzaren af, om met de karabijn in de hand de dorpstraten binnen te dringen enz.

Wij gelooven dat het gebruik van de cavalerie op deze wijze, zonder er daarom nog bereden infanterie van te maken, van veel belang is en dat er bij de uitrusting en oefening op moet gelet worden. In het Pruisische reglement wordt bepaald voorgeschreven, hoe de cavalerie met paarden enz. moet handelen als zij gedeeltelijk afstijgt.

#### *Cavalerie tegen artillerie.*

Evenals de cavalerie in het gevecht dikwijls gelegenheid heeft om tegen de infanterie verrassend op te treden, kan dit ook tegenover de artillerie het geval zijn. Een aanval van de cavalerie op door infanterie behoorlijk gedekte artillerie zal tot de wanhopige zeldzaamheden moeten blijven behooren; dit is echter niet het geval wanneer de bedekking uitsluitend uit cavalerie bestaat; de verovering eener batterij die bezig is om op te rijden is dan niet onmogelijk. De cavalerie valt gedeeltelijk gesloten de bedekking aan, en attackeert en fourageur de batterij. Daar zij bij dezen aanval hoofdzakelijk van de blanke wapens gebruik zal maken, zal het gemakkelijker vallen om de manschappen aan te bevelen de trekpaarden te sparen, en alleen de bediening te verdrijven of af te maken; terwijl voorts de meerdere snelheid van beweging het medevoeren van de veroverde stukken beter zal toelaten. Het op deze wijze verrassend aanvallen van eene batterij zal natuurlijk bijna uitsluitend ten deel vallen aan de bij de divisie ingedeelde cavalerie. Reserve-cavalerie houdt zich buiten bereik van het artillerievuur en kan hoogstens bij de vervolging van den vijand in de gelegenheid komen, stukken te veroveren.

Het ontwijken van de artillerie-projectielen zal door de cavalerie, even als voor de infanterie is gezegd, kunnen beproefd worden. Cavalerie eenige oogenblikken onder werkzaam artillerievuur te houden is onmogelijk; het is dus voor haar van het hoogste belang om zich achterwaarts aan het vuur te onttrekken, of door eene groote bewegelijkheid diagonaalsgewijze, het treffen aan de artillerie te bemoeilijken.

Op zich-zelve staande is de artillerie niet in staat een gevecht te voeren; hare kracht berust uitsluitend in de vuurwerking, welke op groote afstanden die van andere wapens overtreft. Door de verschillende soorten van projectielen, het geven van meer of minder élevation en de daaruit voortvloeiende meerdere of mindere kromming van de kogelbaan, is de artillerie in hare vuurwerking veel onafhankelijker van het terrein dan de infanterie.

De bestemming van de artillerie is het ondersteunen van de andere wapens, door hare verhoogde vuurwerking; het inleiden van het gevecht en het voortzetten daarvan op die afstanden, waarop de andere wapens nog niet werkzaam kunnen zijn. Zoowel door den aanvaller als door den verdediger wordt van de artillerie een gelijk voordeel getrokken, en ofschoon de oorlog van 1866 het vertrouwen op eene krachtige medewerking van de artillerie geschokt had, heeft ons de oorlog van 1870/71, overtuigend bewezen, dat alleen met oordeel gebruikte artillerie eene overwinning op het achterlaadgeweer mogelijk maakt.

De invoering en het gebruik van het getrokken geschut gaf aanvankelijk en vooral na den oorlog van 1866, aanleiding tot groote verdeeldheid; wij behoeven slechts te wijzen op de geschriften van ARKOLAY en anderen die in heftige bewoordingen de invoering een ramp noemden. Het Pruisisch veldgeschut (8 en 9<sup>m</sup>) heeft echter in 1870 aangetoond, van hoeveel waarde een juist schot voor de artilleriewerking is, en dat daaraan wel de uitwerking van het kartetsschot grootendeels mag worden opgeofferd.

Voor een goed gebruik van de veld-artillerie gelden twee algemeene regels:

1. De artillerie moet zooveel mogelijk te zamen gehouden, en de batterijen nimmer zonder reden van elkaar gescheiden worden.
2. Zij moet zoomin mogelijk van stelling verwisselen.

Is eene verdeeling van krachten steeds in de tactiek te veroordeelen, voornamelijk geldt dit voor de artillerie, die achtereenvolgens in batterijen optredende, zich ook door de vijandelijke artillerie opeenvolgend zou laten vernietigen. Reeds vroeger hebben wij aangestipt dat het voor getrokken vuurmonden noodzakelijk is om door proefschoten de afstanden te bepalen. Dit wordt door een samenhouden van de batterijen en door iedere sectie op verschillende afstanden één schot te laten doen, zeer vergemakkelijkt en spaart tijd en munitie; verschillende gescheiden opstellingen, al wordt door allen het vuur op één punt gericht, zijn daarom te vermijden, detacheringen bepaald te veroordeelen. Hetzelfde geldt ook voor het veelvuldig verplaatsen eener batterij die zich op een zeker doel heeft ingeschoten; zij verlaat hare opstelling niet om een honderd pas vooruit te gaan; daar zij door de daardoor te verkrijgen vermeerderde uitwerking niet voor hare moeite beloond wordt. Onze tactische instructie schrijft voor: »Voor minder dan 300 pas wordt door de artillerie niet van positie veranderd.»

Het kiezen van stelling in het midden moet zooveel mogelijk vermeden worden. De kommandant van eene batterij moet met een juist tactischen blik die punten voor zijne opstelling kiezen, waarop hij zoo lang mogelijk, zonder door de voortrukkende eigen troepen in het vuren verhinderd te worden, kan blijven; de vleugels zullen daartoe de beste gelegenheid aanbieden.

In het offensief beschermt de artillerie het voortrukken van eigen troepen, door het vuur van de tegenpartij tot zich te trekken, vernielt materiële hindernissen, schokt de vijandelijke troepen en bereidt daardoor den stormaanval voor. Er kan niet genoeg op krachtige voorbereiding worden aangedrongen; indien het terrein aan het infanterievuur eene vrije uitwerking toelaat, wordt de aanval van de volgende troepen onmogelijk. De mislukte bestorming van St. Privat door de Pruisische garde was geruimen tijd door 84 stukken achter-eenvolgens op 2640 en 2000 pas voorbereid; toch bleek de uitwerking nog niet voldoende en de aanval te vroegtijdig geweest te zijn. In 10 minuten waren op 1500 pas reeds 6000 man gevallen. Wij zouden, niettegenstaande het voortreffelijk gebruik van de Pruisische artillerie, meer dergelijke voorbeelden kunnen aanhalen. Bij de vervolging kan de artillerie door vlugheid van beweging veel tot de volkomenheid van de overwinning bijbrengen.

In het defensief tracht zij door haar vuur het stelling nemen en in batterij komen van de vijandelijke batterijen te beletten, beschermt de flanken en de zwakste punten, bestrijkt de toegangen tot de stelling. Zij beschiet de vijandelijke aanvalskolonne, belet hier het voortgaan, bereidt den overgang tot het offensief voor en ondersteunt die, dekt door achterwaarts stelling te nemen den terugtocht, en vergemakkelijkt het afbreken van het gevecht.

Ofschoon de artillerie op zich-zelve staande weinig verdedigingsvermogen bezit en daarom gewoonlijk door eene bedekking van infanterie of cavalerie wordt vergezeld, dient hierop voor de rijdende artillerie tegenover de aanvallen van kleine afdeelingen cavalerie, eene uitzondering te worden gemaakt. De krijgsgeschiedenis constateert verschillende voorbeelden van rijdende artillerie die tegenover cavalerie in staat was haar eigen materiëel te verdedigen. Het Pruisische reglement bevat voorschriften, hoe door de rijdende artillerie in dergelijke gevallen moet worden gehandeld.

Ten slotte zij hier nog opgemerkt dat het tegenwoordig een algemeen aangenomen beginsel is, dat niettegenstaande den grooten afstand waarop met het getrokken geschut kan worden geschoten, het vuren op groote afstanden op nauwelijks zichtbare doelen, bepaald moet worden vermeden. Alleen aan dat vuren op dergelijke groote afstanden schrijft men de geringe uitwerking van de Pruisische artillerie in 1866 toe. Tegenwoordig moet aanvallende artillerie niet aarzelen zich vooruit te begeven, al betaalt zij dit ook met groote verliezen; de slag bij Gravelotte levert de bewijzen, wat goede artillerie, door zoo te handelen, vermag. De verdedigende artillerie zal op troepen op niet meer dan 2000 à 2500 pas vuren. Zij zal vermijden zich in



een artilleriestrijd te mengen, maar integendeel zich terugtrekken en hare krachten voor het gebruik tegen de aanrukkende kolonnes besparen.

Ten einde aan de verminderde werking van het kartetsschot der getrokken vuurmonden te gemoet te komen, is in den laatsten oorlog in de gedaante van eene mitrailleuse een ander werktuig ingevoerd, dat door sommigen onder den naam van kartetskanon onder de artillerie wordt gerangschikt, terwijl anderen het uitsluitend bij de infanterie wenschen ingedeeld te zien. Volgens tot nu toe, voornamelijk van Duitsche zijde, bekend geworden berichten zijn de hoog opgevoerde verwachtingen die men er van koesterde, niet beantwoord, en zal de verdediger van vaste punten en terreinvoorwerpen, waarbij het op het bestrijken van bepaalde toegangen aankomt, er alleen nut van kunnen trekken.

#### VERBINDING DER WAPENS.

##### *Infanterie met cavalerie.*

Voor kleine zelfstandige ondernemingen wordt aan de cavalerie somtijds infanterie toegevoegd; voor de veiligheid van eene marcheerende of rustende afdeling heeft deze combinatie zoo mogelijk altijd plaats.

Zoodra de cavalerie van een goed achterlaadvuurwapen voorzien is, zal voor zelfstandige kleine ondernemingen eene verbinding met infanterie kunnen vervallen, vooral omdat er belangrijke bezwaren aan verbonden zijn. Indien namelijk de cavalerie van haar groote voordeel, — de snelheid van beweging, — geen afstand doet, wordt het noodig de infanterie, om de beweging te kunnen volgen, op wagens te vervoeren. Het is de vraag of deze, daar waar men ze noodig zal hebben, voorhanden zullen zijn, terwijl voorts aan het verrassende en geheimzinnige dat aan deze bewegingen gewoonlijk moet gepaard gaan, groote afbreuk zal worden gedaan.

Geheel anders is het gesteld met de combinatie van cavalerie en infanterie voor het beveiligen en beschermen. Op grooten afstand vooruitgezonden, zal de cavalerie de nadering des vijands in tijds berichten, zijne gangen nagaan, terwijl de infanterie zich gereed zal houden om de cavalerie op te nemen, den vijand tegen te houden en het gevecht te openen.

Eenmaal in gevecht gewikkeld, zal de cavalerie voornamelijk de flanken van de infanterie tegen omtrekking beveiligen en daarvan bij tijds bericht geven. Wordt de vijandelijke vuurlinie niet door hare cavalerie ondersteund, dan moet zij, door de cavalerie van de tegenpartij voortdurend bedreigd, steeds op hare hoede zijn, en wordt zij zoodoende in hare werkzaamheid belemmerd. Vijandelijke infanterie, die tot den aanval vooruitrukt en onder het werkzaam infanterievuur komt, kan door het optreden van de cavalerie, dikwijls met voordeel genoodzaakt worden carré te formeeren. Hierdoor wordt de vijandelijke infanterie in hare beweging opgehouden, en biedt in hare dichte formatie, die zij genoodzaakt is aan te nemen, aan de eigen infanterie een

uitmuntend doel. Naar omstandigheden kan de cavalerie dan tot den aanval overgaan, wanneer de tegenpartij door het vuur geschokt is, en zij kans van slagen heeft; of er zich mede vergenoegen aan de eigen infanterie de gelegenheid te hebben gegeven, een zoo groot mogelijk gebruik van het vuur te kunnen maken. Wordt de infanterie geslagen, dan zal de cavalerie zich somtijds voor haar behoud door een onstuimigen aanval gedeeltelijk moeten offeren, ten einde haar tijd te geven om den terugtocht aan te vangen. In het tegenovergestelde geval neemt de cavalerie de vervolging op zich en zorgt vooral met den vijand in voeling te blijven, ten einde te weten waar hij blijft.

#### *Infanterie met artillerie.*

De verbinding van infanterie met artillerie geschiedt alleen, om de laatste gedurende het gevecht door de eerste te doen beschermen. De artillerie is gedurende de beweging, alsmede in de oogenblikken van op- en afleggen weerloos, en zelfs in de positie zelve niet in staat een aanval van cavalerie of infanterie, vooral in flanken of rug, door haar vuur af te slaan. Zij vordert daarom steeds tot hare dekking de hulp van infanterie of cavalerie (1).

Welke van deze beide wapens daarvoor zal worden aangewezen, is voornamelijk afhankelijk van de gedaante van het terrein; somtijds zullen zij er beiden voor worden aangewezen. Hoewel het steeds raadzaam blijft, kan echter in een geregeld gevecht het geven van eene afzonderlijke bedekking aan de artillerie achterwege blijven, wanneer zij door de nevenstaande afdelingen of door hare stelling genoegzaam beschermd wordt. De kommandant van de batterij is verantwoordelijk voor het bij tijds vragen van de noodige bedekking, indien hij zijne positie niet voldoende veilig oordeelt. De bevelhebbers van de naastbijzijnde troepen zijn gehouden aan dat verzoek onmiddellijk te voldoen, en zijn overigens zoo niet wettig, dan toch moreel verplicht om alles in het werk te stellen, ten einde het vermeesteren van geschut te beletten. In een order van den maarschalk BLÜCHER, van 6 April 1813, wordt iedere bevelhebber van een troep, hetzij infanterie of cavalerie, die het zich in zijne nabijheid bevindende geschut (hetzij van hare eigene of van eene vreemde troepenafdeeling) verlaat, vóór dat minstens de helft der manschappen bij de verdediging gevallen zijn, met het vonnis van den krijgsraad bedreigd.

In den regel wordt voor het dekken van eene batterij, eene compagnie infanterie vereischt. Zoodra de batterij in de gevechtstelling rukt, stelt de bedekking zich zoodanig op, dat zij de vleugels van de batterij dekt en de meest blootgestelde punten beschermt. Tirailleurs buigen, zonder het vuur van de stukken te hinderen, zooveel mogelijk om de vleugels om, ten einde in de gelegenheid te zijn, om te beletten dat vijandelijke schutters zich op

(1) Zie over bedekking *Oest. Mil. Zeitschrift*, 1872. 1ster Band. II en III Hefl.

± 800 pas voorwaarts van de batterij innestelen. De zijde waarheen de kruitdamp trekt, moet vooral in het bijzonder worden waargenomen, ten einde niet verrast te worden. Het is duidelijk dat het aan de bedekking vrijstaat zich zooveel mogelijk aan oog en vuur des vijands te onttrekken, mits daaraan de zekerheid van de batterij niet worde opgeofferd.

Alleen wanneer de artillerie eene domineerende stelling gekozen heeft, zal het aan de infanterie mogelijk zijn ook voorwaarts van de batterij zijne tirailleurs te verspreiden.

Tusschen of achter de batterij mag nimmer stelling worden genomen. In het eerste geval wordt de bediening in hare bezigheden gehinderd; in het laatste geval is de bedekking de kogelvanger van de vijandelijke projectielen en kan zij gewoonlijk niet tijdig genoeg tot het afweren van flankaanvallen werkzaam zijn.

#### *Cavalerie met artillerie.*

Cavalerie kan aan artillerie worden toegevoegd tot dekking van de batterij in het gevecht, of wel de beide wapens kunnen tot zelfstandige ondernemingen worden vereenigd.

Voor de bedekking rekent men per batterij een eskadron, voor de beveiliging van de reserve-artillerie van het legerkorps een bataljon infanterie of een regiment cavalerie. Met het oog op de meerdere snelheid van beweging is de cavalerie in het bijzonder geschikt voor de dekking van rijdende artillerie. Hare taak bestaat in het tegen verrassing beveiligen van de batterij; zij zal zich daartoe voornamelijk op de flanken en rechts en links voorwaarts uitbreiden. Verandert de batterij van stelling, dan zorgt zij bij tijds voor de verkenning van het terrein, terwijl een gedeelte het marcheeren naar dat punt beveiligt. Zij zal in staat zijn de artillerie tegen niet te overmachtige cavalerieaanvallen te beschermen, en in ieder geval het terugtrekken mogelijk maken. Tegenover infanterie-tirailleurs die de batterij binnen het werkzaam vuur zijn genaderd, zal zij een verrassenden flankaanval moeten beproeven, waarvan echter de resultaten altijd twijfelachtig blijven. Over het algemeen zal daarom in het gevecht het beveiligen en beschermen van de artillerie, die niet al te beweeglijk is, en trouwens zooals wij gezien hebben niet mag zijn, beter aan de infanterie kunnen worden opgedragen.

Anders is het gesteld met de vereeniging van cavalerie en rijdende artillerie tot zelfstandige ondernemingen, het verrichten van groote verkenningen, het op den voet volgen van een terugtrekkenden vijand. In den oorlog van 1870/71 is van deze verbinding een veelvuldig en zeer doelmatig gebruik gemaakt. Zoo ging onder anderen onmiddellijk na de slagen van Weissenburg en Wörth, eene sterke en zelfstandige, van rijdende artillerie voorziene cavalerie-divisie, onder Prins ALBRECHT van Pruisen, het zegevierende 3de leger bij de vervolging van den vijand steeds een dagmarsch, en dus zeer ver vooruit. Deze

afdeeling volgde nu den vijand op de hielen, verontrustte hem voortdurend, sloeg zijne haar achtereenvolgens te gemoet tredende cavalerie uit het veld, bedekte met hare onderdeelen een groot gedeelte van het vijandelijk gebied, verzekerde de hulpmiddelen, vooral die tot het onderhoud van eigen troepen, onderdrukte de militaire heffing der bevolking en bracht algemeene consternatie onder de Fransche bevolking voor de Pruisische wapenen te weeg. Daarbij omgaven deze afdeelingen het eigen leger als met een zwerm en verzekerden daardoor het strategisch geheim.

De taak van de artillerie bij deze verbinding is het gevecht der cavalerie in te leiden, hare ontwikkeling te dekken, den aanval voor te bereiden en zoo noodig de cavalerie een veiligen terugtocht te verzekeren. Zij zal zich steeds als het hulpwapen moeten beschouwen en hare bewegingen en opstellingen in verband met die der cavalerie brengen. Deze zal voorts de noodige maatregelen tot het beveiligen en beschermen van de artillerie moeten nemen.

Opstelling op den vleugel is voor de artillerie steeds wenschelijk. Beide wapens behouden daardoor hunne volkomene werkzaamheid, de cavalerie wordt niet in het aanvallen verhinderd, aan de vijandelijke artillerie worden geene dubbele trefpunten aangeboden, terwijl de eigen artillerie niet in gevaar verkeert, om bij een mislukten aanval door vriend en vijand ten onderste boven gereden te worden. Opstellingen in het midden moeten daarom ten allen tijde worden vermeden.

Het vuur wordt gericht tegen de vijandelijke artillerie, om de werking daarvan van de eigen cavalerie af te leiden. Zoodra deze echter deboucheert of zich formeert, moet de artillerie hare geheele kracht tegen de aan te vallen cavalerie bezigen. Zij legt op, en gaat in den snelsten gang tot op den voordeligsten afstand voor het granaatkartetsschot vooruit, doch zorgt minstens 900 pas (den aanvalsafstand) van de vijandelijke linie te blijven; het artillerievuur van de tegenpartij wordt nu in geen geval beantwoord. Rijdt de vijandelijke cavalerie gedurende het voorwaarts gaan van de artillerie tot den aanval vooruit, dan houdt deze dadelijk halt en ontvangt de linie met granaatkartets- of kartetsvuur; de eigen cavalerie, die alsdan eveneens onmiddellijk tot den aanval voorwaarts gaat, zal de artillerie in tijds beschermen. Zoo lang mogelijk wordt er gevuurd; wordt het vuur door de eigen linie gemaskeerd, dan wordt opgelegd en achterwaarts bij de tweede linie aangesloten. De werkzaamheid voor de artillerie is dan tijdelijk gedaan; overwint de eigen cavalerie, dan zal zij-zelve met de blanke wapens vervolgen; wordt zij geslagen, dan zal de artillerie zonder te kunnen helpen noodeloos in gevaar komen.

Wordt eene uit cavalerie en artillerie bestaande afdeeling door infanterie tegengehouden, dan zullen de omstandigheden aangeven, of het in het belang of wel noodzakelijk is het gevecht aan te nemen. Cavalerie alleen zou, wij hebben dit bij de gevechten van dat wapen tegen infanterie opgemerkt, zonder verrassing of groote overmacht niet in staat zijn den aanval aan te nemen.

De toegevoegde artillerie zal nu door haar vuur de infanterie in geschokten toestand moeten brengen, en dit zal haar moeilijk vallen indien bij de infanterie ook artillerie is ingedeeld. In beide gevallen zullen alleen de vlugheid en stoutheid van de rijdende artillerie den aanval voor de cavalerie mogelijk moeten maken.

Bij een aanval op ons grondgebied is het te verwachten dat wij in den aanvang met eene verbinding van vijandelijke cavalerie en rijdende artillerie zullen te doen hebben. Wenschelijk zal het dan zijn, dat onze eigen cavalerie, in kleine detachementen vooruitgeschoven, de nadering van die groote afdeeling bij tijds waarneemt en rapporteert, en dat detachementen infanterie, waaraan zoo mogelijk eene afdeeling artillerie of mitrailleuses toegevoegd wordt, het doordringen op de voornaamste punten trachten, en ook bij goede leiding, zullen beletten.

### *Infanterie. Cavalerie. Artillerie.*

Wij hebben gezien hoe door de verbinding van twee wapens met elkaar de kracht van ieder hunner wordt verhoogd. Nog te meer zal dit geschieden, wanneer de drie wapens met elkaar vereenigd optreden; zij leveren dan allen hunne grootste tactische werkzaamheid tot bereiking van het gemeenschappelijke doel, en zijn tegen alle gevechtsomstandigheden door onderlinge ondersteuning gewapend. In verband met de eigenaardigheid en de kracht van ieder der wapens is het duidelijk, dat bij eene onderlinge verbinding, de infanterie steeds het hoofdelement moet uitmaken, waaraan artillerie en cavalerie in juiste verhouding worden toegevoegd.

In verschillende rijken is reeds in vreedetijd het leger in bepaalde uit verschillende wapens samengestelde gedeelten ingedeeld. Bij ons te lande zullen zij, zooals zulks bij de mobilisatie van 1870 het geval was, bij opkomend oorlogsgevaar worden geformeerd. Als de kleinste tactische eenheid van de verbonden wapens wordt vrij algemeen de infanterie-divisie aangenomen; zij bestaat dan uit: twee infanterie-brigaden, ieder van twee infanterie-regimenten, de divisie cavalerie, gewoonlijk een regiment van vier eskadrons en de divisie artillerie, meestal 4 batterijen.

Bij groote legers worden twee dergelijke infanterie-divisiën tot een legerkorps vereenigd. Eene brigade (2 regimenten), of wel twee brigades tot eene divisie vereenigd, vormen, onder toevoeging van twee rijdende batterijen, de reserve-cavalerie van het legerkorps. Vier tot zes batterijen, meestal veld-artillerie, vormen de reserve-artillerie, waaraan de munitie-kolonne is toegevoegd.

Natuurlijk komen voorts bij dit legerkorps eene afdeeling pioniers, hospitaal-soldaten enz.

Bij kleine legers wordt ook aan ééne infanterie-brigade, door toevoeging van twee of meer eskadrons en ongeveer twee batterijen, dikwijls de vereischte zelfstandigheid gegeven.

De voordeelen uit de verbin'ling zijn duidelyk; de infanterie met de artillerie — hoofdwapens in het gevecht — worden door goede cavalerie in den toestand van rust en van beweging, door het op zich nemen van den voorpostendienst, door ver uitgestrekte verkenningen en patrouilles, volkomen beschermd. Bovendien kan de cavalerie, zooals wij reeds gezien hebben, ook in het gevecht zelf door het beschermen der flanken en het verrassend aanvallen, aan de andere wapens groote diensten bewijzen, die bij ongunstigen uitslag van het gevecht door het bemoeilijken der vervolging zeer worden vergroot.

Het gevecht van gecombineerde afdeelingen kan in vier hoofdmomenten onderscheiden worden, die wel is waar ook bij de gevechten der enkele wapens, doch geenszins in zulk eene hooge mate, te onderkennen zijn.

1. *De inleiding.* Zij heeft ten doel het voornemen en de sterkte van de tegenpartij te verkennen, haar reeds in den aanvang zooveel mogelijk verliezen toe te brengen en voor het eigenlyk gevecht te verzwakken.

De verkenning geschiedt door de cavalerie en kleine afdeelingen infanterie, die zich van beheerschende punten meester maken om de vijandelijke stelling te overzien. De volgende tot de voorhoede behoorende afdeelingen bezetten of trachten in eersten aanloop bezit te nemen van gunstig gelegen punten; zij bezetten zooveel mogelijk terrein, en trachten den vijand tot ontwikkeling te noodzaken, doch wachten er zich bepaald voor, zich in een ernstig gevecht te wikkelen. De artillerie heeft inmiddels de juiste punten voor hare opstelling verkend en neemt, na in batterij te zijn gekomen, die punten onder het vuur waarvan zij het bezit noodzakelyk oordeelt. Bij de gevechten van artillerie hebben wij enkele regels omtrent een juist gebruik van de veldartillerie aangegeven; het is van 't grootste belang dat deze hier worden in acht genomen. Aan de voorhoede is minstens 1 batterij artillerie toegevoegd; in ieder geval marcheeren aan het hoofd van het gros, onmiddellyk achter het 1ste bataljon, de drie andere batterijen (aangenomen dat wij hier spreken over het gevecht van eene infanterie-divisie), die dus zeer spoedig aan het gevecht zullen kunnen deelnemen. Zij zullen dan zooveel mogelijk vereenigd moeten optreden en in ieder geval, indien het terrein eene verdeeling noodig maakt, trachten een zelfde doel te beschieten. Het zal bij de inleiding van het gevecht tegen eene in stelling zijnde tegenpartij niet mogelyk zijn om op troepen te vuren, daar deze wel eene gedekte opstelling zullen gekozen hebben; ook is het de vraag of de verdediger reeds zijne artillerie zal gebruiken. Is dit laatste het geval, dan moet deze het doel van het vuur worden, en moet vooral het vuren op groote, geen beslissing aanbrengeende afstanden vermeden worden.

Langzamerhand neemt het artillerie- en tirailleurgevecht in kracht toe. Somszins zal zich voor enkele eskadrons de gelegenheid voordoen om ongemerkt eene vijandelijke linie in de flank te nemen, artillerie onder het oprijden te verrassen of de beweging daarvan te bemoeilijken. Aan de artillerie en de

infanterie komt echter in het algemeen de eer toe om door eene krachtige en oordeelkundige inleiding den grond voor verdere resultaten te leggen.

Zijn de krachten aan beide kanten gelijk en worden zij door beide partijen doelmatig gebruikt, dan komt in de inleiding het gevecht tot staan, en moeten voor de verdere ontwikkeling en beslissing de aankomst van de hoofdkrachten worden afgewacht.

2. *De verwickeling.* Naarmate het gros opmarcheert, worden de voorste troepen zoo noodig versterkt en wordt het front van den verdediger vastgehouden. Het hangt natuurlijk van het terrein af, welke van de vroeger opgegeven aanvalswijzen zal worden gevolgd; wij hebben op de voorkeur gewezen, die aan den omvattenden aanval moet worden toegekend, en zullen deze als den meest voorkomenden ook als uitgangspunt onzer beschouwingen nemen. Zoodra dan de afdeelingen op het gevechtveld aankomen, worden zij onder de bescherming van de voorste, op den te omvatten vleugel gedirigeerd. De artillerie blijft zoo mogelijk in de aanvankelijk gekozen stelling en geeft de grootst mogelijke kracht aan hare vuurwerking; de tot nu toe meer algemeen geworden strijd begint zich in het front op enkele punten of terreinvoorwerpen te concentreeren. Bij de bepaalde omtrekking moet de aanvaller zich wachten te sterk in het front in te grijpen en den invloed van den flankaanval afwachten. Bij de overvleugeling werken de troepen meer in onderling verband en worden al spoedig de voorliggende punten omvat; reeds zullen er in deze periode partiële aanvallen voorkomen. Punten worden genomen en hernomen, tegenaanvallen van uit de flanken door den verdediger beproefd. Beide partijen worden meer of min geschokt, het moreele overwicht van den aanvaller treedt in werking; hevig vuur aan beide zijden bereidt de beslissing voor.

3. *De beslissing.* De voorgenomen aanvalswijze komt in haar geheel in werking. Flank en front des vijands worden gelijktijdig aangevallen; dichte tirailleurliniën gevolgd door kleine soubains stormen tot den aanval vooruit. De artillerie steunt door het vuren op de te voorschijn komende vijandelijke afdeelingen zoolang mogelijk den aanval; beide partijen verzamelen alle beschikbare krachten en voeren ze voor de beslissing vooruit; afwisselend worden voordeelen behaald en weder verloren. Eindelijk wordt eene der partijen in wanorde teruggeslagen of breekt, indien dit mogelijk is, voor eene geheele vernietiging vreezende, het gevecht nog tijdig af. Hiertoe wordt echter vereischt, dat nog een gedeelte der troepen beschikbaar of strijdvaardig is, ten ware ook de tegenpartij al zijne krachten in het gevecht heeft gebracht. Is dit niet het geval, dan zal een afbreken van het gevecht in deze periode tot de moeilijkste, zoo niet tot de onmogelijke zaken behooren. In ieder geval treedt hiermede het laatste moment, de vervolging, in.

4. *De vervolging.* De aard der vervolging hangt af van de omstandigheden waaronder eene der partijen zich meester ziet van het gevechtsterrein. Ontaardt de terugtocht des vijands in eene ongeregelde vlucht, dan zal het achter-

laadgeweer zoolang mogelijk zijne vernielende werking doen gevoelen, en daarna zal de geheele vernietiging van de tegenpartij aan de cavalerie met rijdende artillerie worden overgedragen.

Vindt de geslagene daarentegen weldra eene opname-stelling, door andere troepen bezet, of is zijn eigen kracht niet geheel gebroken, maar slechts verzwakt, dan kan de vervolging slechts tot aan deze nieuwe stelling geschieden. De cavalerie, die dikwijls gedurende het gevecht werkeloos is moeten blijven of reeds in hachelijke oogenblikken is opgeofferd, zooals bij Vionville, zal bij een volkomen nederlaag somtijds, evenals de Fransche kurassiers bij Wörth, eene wanhopige poging kunnen doen, om door een aanval aan de eigen infanterie een voorsprong en gelegenheid te verschaffen om zich te verzamelen; ook de artillerie kan door bij tijds achterwaarts stelling te nemen, veel bijdragen om aan de terugtrekkende troepen steun te geven.

Is de tactische orde niet geheel verbroken, dan zal cavalerie en rijdende artillerie voor de vervolging alleen niet voldoende zijn, en zal daaraan infanterie moeten worden toegevoegd, of wel, naarmate van het terrein, uitsluitend infanterie en cavalerie moeten gebezigd worden. Open terrein maakt hierop natuurlijk eene uitzondering.

Voor den geslagene komt het er dus op aan, om of in tijds den terugtocht aan te nemen door het gevecht op het juiste oogenblik af te breken, of wel, om een gedeelte der troepen eene opname-stelling te doen kiezen, waardoor de veilige terugtocht wordt verzekerd. Men wachte zich evenwel, om van dit laatste een Oostenrijksch gebruik te maken.

Wat den overwinnaar betreft, deze zal, indien hij al zijne troepen in het gevecht heeft gebracht, aan eene dadelijke vervolging dikwijls niet kunnen denken. Hij zal eenheid moeten brengen in de door elkaar geraakte afdeelingen, vooral zal hij ten allen tijde bedacht moeten zijn op den mogelijken aanval van nieuwe vijandelijke troepen en de op grooten afstand verspreide gedeelten binnen de vroeger voor eene divisie opgegeven ruimte van 2000 pas moeten verzamelen. De ondervinding heeft geleerd, dat er na ieder gevecht of eene onzinnige en gevaarlijke vervolging, of eene zekere afgematheid bij de troepen ontstaat, en ieders afdeeling blijft op het punt waar hij zich bevindt. Zoowel het eene als het andere moet door den overwinnaar vermeden worden. Een aanvoerder moet het eerste beteugelen en zich door het laatste niet laten medesleepen; hij moet de impulsie geven tot een snelle herstelling van het geheele tactische verband, opdat zijne troepen ten allen tijde gereed zouden zijn om aan de niet te voorziene omstandigheden het hoofd te bieden.

Resumeerende, zien wij de samenwerkende wapens in de aangegeven periode op de volgende wijze optreden:

a. Bij den aanval.

*Inleiding.* De cavalerie verkent en gaat daarna achterwaarts, daar zij tegenwoordig het gevecht niet kan openen en daaraan slechts zeer spaarzaam kan



deelnemen. De artillerie, onder behoorlijke eigen dekking op geschikte punten opgesteld, leidt het gevecht in en beschermt de ontwikkeling der infanterie. Deze laatste nestelt zich in het voorliggend terrein.

*Verwikkeling.* Het gros komt aan en ontwikkelt zich; uitgebreide tirailleur-liniën omvatten den vijand, omtrekkende bewegingen worden aangevangen. De artillerie vermeerderd hare vuurwerking. De cavalerie treedt in gunstige oogenblikken handelend op.

*Beslissing.* Het geheel rukt omvattend vooruit. De artillerie werkt zoolang mogelijk, gaat daarna achteruit; de reserve is grootendeels tot versterking aangewend en verbruikt. Een gedeelte wordt zoo mogelijk intact gehouden.

*Vervolging.* Geschiedt door cavalerie en artillerie, gevolgd door infanterie.

b. Bij de verdediging.

*Inleiding.* De artillerie belet en belemmert het voortrukken van de tegenpartij, doch wacht zich voor een artilleriegevecht. Infanterie opent het vuur niet op groote afstanden. De cavalerie tracht om de vleugels 's vijands sterkte en samenstelling uit te vorschen.

*Verwikkeling.* De ontwikkeling van de aanvallende kolonnes door artillerie verontrusten; krachtig infanterievuur uit de eerste linie. Infanterie- en cavalerie-flankeeringen beletten en den omvattenden aanval door flankaanvallen bemoeilijken.

*Beslissing.* Grootstmogelijke vuuruitwerking van artillerie en infanterie uit de eerste linie; gelijktijdige tegenaanval uit de stelling door infanterie en cavalerie. Een gedeelte van de reserve achterwaarts tot opnemen, stelling doen nemen.

*Vervolging.* Bij het afslaan van den aanval, door het vuur den aanvaller vernietigen, daarna offensief handelen met de vereenigde wapens. Bij een terugtocht, deze dekken; in open terrein door cavalerie en rijdende artillerie, in bedekt door infanterie en veld-artillerie, in afwisselend terrein door alle wapens.

#### *Karakter van den grooten veldslag.*

Iedere oorlog tusschen twee groote Europeesche volken zal naast de voorbereidende gevechten en slagen, zijn grooten, beslissenden veldslag hebben, waarin van beide zijden zooveel krachten mogelijk vereenigd worden, en waarvan de uitslag, zoo niet over den geheelen oorlog, dan toch over een bepaald gedeelte daarvan beslist.

De voorbereidende gevechten en slagen worden meestal door kleinere gedeelten van de groote legers geleverd; het zijn deze, die tot nog toe het onderwerp onzer beschouwingen hebben uitgemaakt. Tusschen het karakter dier kleine gevechten en den grooten beslissenden veldslag bestaat een bepaald onderscheid. Wij hebben gezien, welke verhouding er bestaat tusschen aan-

valler en verdediger; hoe de laatste zich de voordeelen van het terrein ten nutte kan maken, indien de vijand afgewacht wordt in eene stelling, welke bepaald moet worden aangevallen; hoe voorts de strategische verhoudingen, het bijzonder doel van het gevecht, getalsterkte enz., den geheelen loop van het gevecht bepalen. Duidelijk is het, dat ook de aanvaller, die aan vele voorwaarden gebonden is, rekening houdt met de al of niet bestaande noodzakelijkheid om te vechten; dat hij, den vijand ontmoetende, hem belet een volkomen gebruik van het terrein te maken, en dat hij door verstandig manoeuvreeren, dikwijls de tegenpartij tot een tijdig teruggaan kan dwingen.

Anders is het met den grooten veldslag gesteld; daarbij is zelden van eene toevallige ontmoeting sprake; de eene partij heeft eene verdedigende stelling bezet, die door de andere bepaald moet worden aangevallen. Voor beide partijen is er alles aan gelegen, om het beoogde resultaat te verkrijgen; de beslissing valt dan ook niet, voor dat de laatste man in gevecht is gebracht. Meestal zal in de lange, echter niet geheel samenhangende slaglinie een punt zijn, van welks bezit het verliezen of winnen van den slag afhangt.

Sedert de volmaking der vuurwapenen zijn eigenlijk slechts twee zulke beslissende slagen geleverd geworden. De eerste, bij Königgrätz, draagt het bepaalde karakter, hoe het bezit van een punt over het behoud van het geheel beslist, en hoe de partijen zich niet eer voor geslagen houden dan na alle troepen tot den laatsten man te hebben gebruikt. De eerste opstelling der Oostenrijkers werd onhoudbaar, zoodra Chlum met de omliggende hoogten in het bezit der Pruisen waren gekomen; deze beslissing was bijna uitsluitend door den strijd in den omtrek van Chlum verkregen. Over de geheele overige slaglinie namelijk van het 1ste Pruisische leger, had van beide zijden slechts een artilleriegevecht plaats, zoodat drie vierde van dit leger slechts door hare tegenwoordigheid op het slagveld middellijk tot deze overwinning heeft bijgedragen. Na de verovering van Chlum week het Oostenrijksche leger in eene tweede stelling — die van zijne reserve — terug, welke wederom door de verovering van Probus door het Elbe-leger, zoo onhoudbaar werd, dat zij op alle punten moest worden opgegeven, terwijl tot het bereiken van dit tweede resultaat wederom betrekkelijk weinig troepen van het 1ste en 2de leger hebben medegewerkt. Het nemen van eene derde stelling was door het terrein voor de Oostenrijkers onmogelijk; bovendien was de moreele kracht zoo vernietigd, dat de troepen voor het oogenblik geheel buiten gevecht gesteld waren.

De tweede der groote beslissende veldslagen, — die op den 18den Aug. vóór Metz, — draagt, wanneer men hem nauwkeurig ontleedt, hetzelfde karakter. Het Deutsche hoofdkwartier was voornemens, door den aanval den vijand binnen Metz te werpen, terwijl de maarschalk BAZAINE zijne eenige verbindingslijn met het overige gedeelte van Frankrijk die hij nog bezat, moest trachten te behouden. Het beslissende punt voor dezen slag lag daarom uitsluitend op den Franschen rechttervleugel, bij St. Privat. De overwinning op dit punt besliste dadelijk over het lot van den geheelen slag, zoodat het meer in den

wil des aanvallers, dan wel in de bepaalde noodzakelijkheid lag, dat nog overal over de geheele slaglinie gevochten werd.

De groote slagen van den nieuweren tijd hebben met die van den tijd van FREDERIK DEN GROOTE dit gemeen, dat ook thans de mogelijkheid bestaat, om door de overwinning op één punt, over het geheel te beslissen, terwijl zij ten opzichte van het verbruiken van alle voorhanden strijdkrachten, met die van den tijd van NAPOLEON overeenkomen.

Uit het karakter van den modernen slag laat zich nu de gang gemakkelijk afleiden (1). Een der legers besluit tot den verdedigenden slag en stelt zich in eene meer of minder goed gekozen en voorbereide stelling op; aan de andere partij daar rendez-vous gevende (Königgrätz, Wörth, Metz, 18 Aug., Belfort); of wel eene beweging van beide legers, op een eigenlijk door geen der partijen gekozen slagveld, geeft tot den slag aanleiding (Metz, 16 Aug., Sedan). Welke van de partijen zich ook in het laatste geval tot de verdediging bepaalt, beiden moeten zich ontwikkelen. De verkenning zal gewoonlijk al spoedig het beslissende punt doen kennen, dat bij deze groote gebeurtenissen zeer dikwijls door het terrein en de strategische verhoudingen bepaald wordt. Bij Wörth lag het op den rechter vleugel van MAC-MAHON, op den 16den Aug. bij Rézonville, op 18 Aug. bij St. Privat.

Is het aanvalspunt vastgesteld, dan begint de voorbereiding van den aanval zelve. Aan beide zijden rijden zooveel batterijen als mogelijk is op, om die van de tegenpartij tot zwijgen te brengen, om de onder het bereik van het aanvalspunt zich bevindende dekkende terreinvoorwerpen te vernielen en om de daar opgestelde troepen zooveel mogelijk te schokken. De artillerie van den aanvaller zal in deze periode veel meer diensten kunnen bewijzen dan die van den verdediger; zij heeft vijandelijke artillerie, dekkende terreinvoorwerpen, dorpen enz., en eindelijk vijandelijke troepen tot haar doel, terwijl die van den verdediger eigenlijk slechts artillerie beschieten kan. Gelukt het den aanvaller, slechts eene oogenblikkelijk en plaatselijk overmachtige artillerie in het vuur te brengen, dan kan hij hopen, in niet te langen tijd den aanval genoegzaam te hebben voorbereid. Het is intusschen beter om niet te vroeg den aanval als voldoende voorbereid te beschouwen en liever het beschieten wat langer voort te zetten (St. Privat). De aanval zelf kan een zuiveren infanterie- of wel een gecombineerden aanval van infanterie en cavalerie zijn. Steeds moet eene tweede aan de eerste evenredige troepenafdeeling gereed staan, om de aanvalskolonne te volgen en het veroverde terrein te helpen vasthouden. Evenzoo moet de artillerie een zeker aantal stukken gereed houden om zich dadelijk naar de nieuwe positie te kunnen begeven.

De verdediger zal al spoedig uit het hevig beschieten van een bepaald punt het vermoedelijke aanvalspunt kunnen onderkennen. Heeft hij geen

(1) *Militärische Gedanken und Betrachtungen.*

overmachtige, of wel eene aanmerkelijk zwakkere artillerie, dan mag hij er zich in geen geval aan wagen zijne batterijen tegenover die des aanvallers te stellen. Hij zal ze eerst werkzaam doen worden tegen de vijandelijke aanvalskolonnes, of wel — en dit is dikwijls zeer aan te raden — hij kan ze buiten het bereik van het vijandelijk geschutvuur achter het aangegrepen punt opstellen, ten einde dit onmiddellijk na eene mogelijke verovering met een vernietigend vuur te overstelpen.

Het werkzaamste verdedigingswapen is het infanteriegeweer. Een goed infanterist, in het terrein zooveel mogelijk gedekt staande, vindt geen bezwaar, zijn geweer op den aanstormenden vijand te richten, en zijn schot werkt door het onmiddellijk gevolg zoo moorddadig, dat de minderheid, die met bedaardheid en koelbloedigheid te werk gaat, aan groote meerderheid het hoofd kan bieden. Het aanvalspunt moet daarom zooveel mogelijk door infanterie worden versterkt. Voor het geval de aanval gelukt, moet een voldoende aantal troepen zoo mogelijk uit de drie wapens bestaande, gereed staan, om onmiddellijk na korte voorbereiding tot den tegenaanval over te gaan. De reserve van den aanvaller gaat echter dat gedeelte te gemoet, en zoo zal het winnen en verliezen zoolang balanceeren, tot dat de krachten van eene of van beide partijen uitgeput zijn. In het eerste geval is de overwinning verzekerd. Een voorbeeld van afwisselend winnen en verliezen vindt men in den slag van Sedan bij Bazeilles, dat echter geenszins als de sleutel der stelling mag worden aangezien.

Natuurlijk veroorzaakt de uitgebreidheid van de tegenwoordige groote slagen, dat meer dan één punt tot doel van den aanval kan worden aangezien, of dat de eene partij hier als aanvaller, en op een ander punt van het slagveld als verdediger optreedt. Het is natuurlijk in het belang van den aanvaller om door krachtige handelingen op verschillende punten het ware aanvalspunt zoolang mogelijk geheim te houden; even waar is het echter dat hij, getrouw aan het beginsel om op het beslissende punt met overmacht op te treden, de andere punten, in zooverre dit zonder gevaar kan geschieden, ontbloot; wordt hij op die punten door de tegenpartij bedreigd dan blijft hem niets dan eene hardnekkige verdediging over. Het is de juiste leiding, die hier alles afdoet; de kunst om groote veldslagen juist te besturen is zoo moeilijk, dat het aantal geschikte opperbevelhebbers even schaars, als dat van de misschien nooit toe te passen tactische regels groot is.

Breda, 18 Juni 1872.

DE VLAMING.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DEN OORLOG  
VAN 1870—1871.

(Met eene schetskaart.)

---

GESCHIEDENIS VAN HET 8STE SAKSISCHE REGIMENT  
INFANTERIE N<sup>o</sup>. 107.

(Uittreksel uit de Bijlagen van het *Leipziger Tageblatt und Anzeiger* 1871,  
bewerkt door den Kapitein van den Generalen Staf J. H. KROMHOUT.

Door toevallige omstandigheden kwam ik in het bezit van eenige bijlagen van het *Leipziger Tageblatt und Anzeiger* van October 1871, en trof daarin de journaalsgewijze aangehoudene geschiedenis aan van het 107de regiment infanterie. Door de belangrijkheid daarvan aangetrokken, kwam het denkbeeld bij mij op om deze geschiedenis ter kennis te brengen van mijne kameraden, en begon ik met de bewerking van het stuk, hoewel het nog niet in zijn geheel in genoemde bijlagen voorkwam.

Nadat het 7de hoofdstuk geëindigd was, waarmede trouwens het meest belangrijke gedeelte heeft moeten sluiten, is de voortzetting van het journaal gestaakt. Niettegenstaande mijne ijverige pogingen om de oorzaak hiervan te kennen, is het mij niet gelukt; evenmin heb ik den naam van den schrijver tot nu toe kunnen ontdekken.

Het is dan ook hieraan toe te schrijven dat ik thans eerst het tot nu toe verschenen gedeelte onder de oogen van mijne kameraden kan brengen, die daarin, naar ik vertrouw, even als ik details zullen aantreffen, welke men te vergeefs zal zoeken in de meeste werken over dezen oorlog.

Tot verduidelijking heb ik vermeend een paar kaartjes bij de bewerking te moeten voegen.

INDEELING.

De lotgevallen van dit regiment zullen behandeld worden in de navolgende hoofdstukken, als:

- I. Van Leipzig naar Metz.
- II. De slag van St. Privat.
- III. Van Metz naar Sédan.
- IV. De slag van Sédan.
- V. Van Sédan naar Parijs.
- VI. Vóór het belegerde Parijs.
- VII. De groote gevechten vóór Parijs.
- VIII. Vóór het genomen Parijs.
- IX. Van Parijs naar Sédan.

De geachte lezer wordt verzocht de geschiedenis van het regiment niet te beschouwen als een aaneengeschakeld verhaal, maar als een getrouw overzicht van de lotgevallen welke het heeft ondervonden, waarbij men vooral waarheidsliefde en onpartijdigheid in het oog heeft trachten te houden. Van eene militaire wetenschappelijke critiek is hier insgelijks geen sprake.

## I.

## VAN LEIPZIG NAAR METZ.

Toen in den voormiddag van den 16den Juli 1870 het bevel gegeven werd tot de mobilisatie van het Saksische (12de) legerkorps, bevond zich dit op volslagen voet van vrede.

Bij het 8ste regiment infanterie n°. 107, dat een deel van dat legerkorps uitmaakte, waren toen onder de wapenen 36 officieren, 156 onderofficieren en 1423 soldaten, te zamen 1615 man.

Hiervan moesten worden afgenomen:

tot vorming van het kader van het reserve-bataljon (*Ersatz-Bat.*): 6 officieren, 52 onderofficieren en 179 soldaten;

tot het encadreeren van het landweerbataljon van Leipzig en omstreken: 2 officieren (de 1ste luitenant RICHELMAN en de 2de luitenant GÖRING), 3 onderofficieren en 7 soldaten, en bovendien nog:

verscheidene onderofficieren en soldaten, bestemd tot stafwachten, veldhospitaal- en treindienst, en verschillende andere betrekkingen welke uit de mobilisatie voortvloeiden.

Na die vermindering telde het regiment dan ook slechts 28 officieren, 98 onderofficieren en 1211 soldaten, terwijl het op voet van oorlogsterkte gebracht, moest bestaan uit 3 veldbataljons, te zamen sterk 69 officieren, 257 onderofficieren en 2833 soldaten, en een reserve-bataljon. Alleen bij de 3 veldbataljons ontbraken dus 41 officieren, 159 onderofficieren en 1622 soldaten.

Door het oproepen der officieren en manschappen die zich met verlof bevonden, werd de sterkte vermeerderd met 6 officieren, 137 onderofficieren en 1579 soldaten, terwijl in de toen nog ontbrekende officiersplaatsen werd voorzien door het benoemen van vaandrags en onderofficieren tot dienstdoende officieren.

Tot de volkomen uitrusting van een regiment infanterie op voet van oorlog behooren daarenboven nog 4 wagens voor de staven, 3 munitiewagens, 3 wagens voor geneesmiddelen, 12 kompagnies- en 12 marketentsterswagens, te zamen 34 voertuigen met 74 trek- en 56 rijpaarden. Al deze paarden moesten, toen de order tot de mobilisatie gegeven werd, nog aangekocht en uitgerust worden.

Het ligt voor de hand dat men in het veldregiment het vredesregiment niet terugkende, en dat deze geheel nieuwe samenstelling de grootste krachtsinspanning der verschillende kommandeerende personen vorderde.

Op den 22sten en 23sten Juli kwamen alle verlofgangers bij het regiment aan, en reeds den 25sten Juli was het geheel gereed om tegen den vijand op te rukken.

De regimentskommandant was reeds vroeger aangewezen tot eventueelen kommandant der 47ste brigade, zoodat de kommandant van het 2de bataljon, de luitenant-kolonel VON SCHWEINITZ, benoemd werd tot regimentskommandant, terwijl deze vervangen werd door den majoor VON CERRINI, van den staf van het regiment.

Op den dag van den afmarsch had het regiment de onderstaande ordre de bataille.

Regimentskommandant: luitenant-kolonel VON SCHWEINITZ.

Regiments-adjutant: 1ste luitenant MEHLIG.

#### I<sup>e</sup> BATALJON.

Kommandant: majoor THIERBACH.

Adjutant: 2de luitenant: VON GÖTZ.

Officier voor inkwartieringen: 2de luitenant WOHLMANN.

Regimentsarts: Dr. MEIJER.

Assistentarts: KUNATH.

1ste Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant VON BEULWITZ.  
als 1ste luitenant: vaandrig HEDDENHAUSEN.  
als 2de luitenant: vaandrig MEHLIG.

2de Kompagnie: { kommandant: kapitein VON GUTBIER.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant IRMISCH.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor SCHÄFER.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor DÄBERITZ.

3de Kompagnie: { kommandant: kapitein MEIJER.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant HAHN.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor GÜNTHER.  
als 2de luitenant: sergeant KORMANN.

4de Kompagnie: { kommandant: kapitein WICHMANN.  
1ste luitenant: RÖDERER.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor PÖNISCH.  
als 2de luitenant: sergeant BUSSE.

II<sup>e</sup> BATALJON.

Kommandant: majoor VON CERRINI.

Adjutant: 2de luitenant BASSE.

Officier voor inkwartieringen: 1ste luitenant BASSE.

Stafarts: Dr. HILLE.

Assistentarts: WESENER.

- 5de Kompagnie: { kommandant: kapitein VON WITTERN.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder GRUHL.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor PROLST.  
als 2de luitenant: de sergeant-majoor THASZLER.
- 6de Kompagnie: { kommandant: kapitein VON BÜLOW.  
1ste luitenant: VON WURMB.  
als 2de luitenant: vaandrig VON SCHWEINITZ.  
als 2de luitenant: sergeant GEHRING.
- 7de Kompagnie: { kommandant: kapitein KÜSTNER.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant SITTING.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor FÖRSTER.  
als 2de luitenant: sergeant ZÜRN.
- 8ste Kompagnie: { kommandant: kapitein VON PAPE.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder HELM.  
als 2de luitenant: vaandrig VON LÖBEN.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor GLORIUS.

III<sup>e</sup> BATALJON.

Kommandant: majoor VON BOSSE.

Adjutant: 1ste luitenant LEGLER.

Officier voor inkwartieringen: 1ste luitenant VON TRÜTZSCHLER.

Stafarts: Dr. OESTREICH.

Assistentarts: HARTUNG.

- 9de Kompagnie: { kommandant: kapitein VON BEULWITZ.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant ZIMMERMAN.  
als 2de luitenant: vaandrig BECH.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor SCHULZE.
- 10de Kompagnie: { kommandant: kapitein SCHREIBER.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder JAHN.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor WOLFF.  
als 2de luitenant: sergeant HUTH.
- 11de Kompagnie: { kommandant: kapitein LEUSMANN.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder HAFFNER.  
als 2de luitenant: sergeant-majoor KLEIN.  
als 2de luitenant: sergeant HOWARD.



12de Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant KNAUTH.  
 als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder GEORGI.  
 als 2de luitenant: vaandrig GRÄSSE.  
 als 2de luitenant: vaandrig NICOLAI.

## RESERVE-BATALJON.

Kommandant: kapitein VERLOHREN.

Adjutant: 2de luitenant MEISNER.

Intendant: sergeant-majoor FISCHER.

1ste Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant VON DER DECKEN.  
 als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder BRUNNER.  
 als 2de luitenant: sergeant VON LÜNEBURG.

2de Kompagnie: { kommandant: kapitein FRANCKE.  
 als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder DIETRICH.  
 als 2de luitenant: kadet VON ZEHMEN.

3de Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant VON TRIESEN.  
 als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder STRENGE.  
 als 2de luitenant: kadet KRETZSCHMAR.

4de Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant VON USLAU GLEICHEN.  
 als 1ste luitenant: 2de luitenant ridder HARTMANN.  
 als 2de luitenant: kadet VON OPPELL.

Op den 26sten Juli rukte het 3de bataljon uit zijne garnizoensplaats Wurzen naar Leipzig, en werd in en om die stad ingekwartierd. Op dienzelfden dag werden de staf van het regiment, benevens het 1ste en 2de bataljon, per spoor vervoerd naar Castel tegenover Mainz, om na aankomst aldaar onmiddellijk naar Wiesbaden, alwaar zij ingekwartierd werden, te marcheeren. Den volgenden dag (28 Juli) kwam het 3de bataljon eveneens per spoor te Castel en rukte onmiddellijk op, om in de dorpen Sonneburg en Hesselloch de kwartieren te betrekken.

De herinnering aan het pijnlijke afscheid was gedurende het vervoer per spoor door de schilderachtige landstreek spoedig verdwenen, en de hartelijke ontvangst der Nassauers was van dien aard, dat het bevel om op den 29sten op te rukken, het regiment zeer onaangenaam verraste. In den vroegen morgen van dien dag marcheerde het 3de bataljon naar Wiesbaden en was het geheele regiment toen voor het eerst bijeen.

Reeds tegen den middag moest het regiment Wiesbaden verlaten, om na een, ten gevolge der drukkende warmte, zeer vermoeienden marsch van 6 uur te Niederrolm de kwartieren te betrekken; de overtocht over den Rhijn geschiedde over een pontonbrug, niet ver van het fort Groot-Hertog van Hessen, nabij Mainz gelegen. Bij dezen marsch leed het regiment de eerste verliezen; eenige soldaten namelijk werden door een zonnesteek getroffen. Daarenboven

gingen de soldaten erg gebukt onder hunne zware bepakking, waaraan zij nog niet gewend waren.

Na een tweedaagsch verblijf te Niederolm werd het regiment den 1sten Augustus verplaatst naar het slechts 1 uur van daar verwijderde Niedersaulheim, om reeds den 2den Augustus weder op te breken en terug langs Niederolm over een zeer steilen berg te marcheeren naar Ebersheim, waar de staf van het regiment met het 2de en 3de bataljon bleef, terwijl het 1ste bataljon de kwartieren betrok in het vriendelijk te midden van wijnbergen gelegen Gaubischoffsheim. Den volgenden morgen vereenigde het regiment zich weder bij Mommersheim, en marcheerde onder eene groote hitte, waardoor men veel achterblijvers kreeg, naar Monzersheim, ten einde den 4den Augustus op te rukken naar Grünstadt en Kirchheim.

Op den 5den Augustus had het regiment rendez-vous bij Tiefenbach; de 24ste divisie, waarvan het 107de regiment een deel uitmaakte, vereenigde zich daarna bij Ramsen, om verder op te rukken tot en nabij Sembach en aldaar het eerste bivak te betrekken.

Onvoldoende zorg voor de noodige requisitiën en daaruit gevolgde slechte verpleging, gepaard aan een hevigen stortregen, deed al dadelijk de moeilijkheden van een bivak uitkomen. En toch heeft een bivak zijne eigenaardige poesie. Van niets wordt nog jaren later meer gesproken dan van de tragisch-komische tooneelen van het bivak. Zijn eenmaal de zwarigheden van het koken, bij gebrek aan gereedschappen en materialen, behalve het eetketeltje en de algemeen ingevoerde sabel, overwonnen; heeft men zich daarna van den modder gereinigd en houdt het bibberen van de natte ledematen op, dan schikt men zich zoo goed mogelijk, en later blijven alleen de herinneringen aan de komische tooneelen, waardoor een vrolijk veldsoldaat de meest treurige gedachten weet te verdrijven, over.

Van Sembach marcheerde men den 6den Augustus naar Kaiserslautern. Deze marsch zou op zich-zelve niet vermoeiend geweest zijn, ware het niet dat de zoogenaamde Keizersweg aanhoudend versperd was door verschillende kolonnes, die van alle kanten kwamen opdagen, en alleen op dien weg trachtten voort te marcheeren. Deze opstoppen behooren tot de grootste kwellingen voor marcheerende troepenafdeelingen, en maken menigmaal een korten af te leggen weg hoogst vermoeiend. Dan eens wordt de weg gekruist door een langen sleep van eene batterij; dan houdt op eens een voormarcheerend regiment halt, of wel het ongeluk wil dat een der talloze proviand-, munitie- of parkwagens onklaar raakt en niet van de plek wil, voordat het voorspan afgespannen of de gebroken disselboom weder hersteld is. Dit geeft eene opstuwung welke zich uren achterwaarts in de kolonne doet gevoelen. Eerst hoort men dan het schelden op de spits, dan het kommando: »Halt, zet af geweer"; maar nimmer »aan rotten de geweren"; want in het eerste oogenblik kan even zoo goed als in het volgende halfuur het kommando: »Over het geweer, bataljon voorwaarts marsch", volgen. Alles wil dan vooruit, men

kiest zelfs de drooge slooten ter weerszijden van den weg om te marcheeren, en het kost den officieren zeer veel inspanning om de verstrooide soldaten bijeen te brengen, ten einde de marschorde te herstellen; doch te nauwer-nood is dit geschied, de orde hersteld en gaat de marsch wederom geregeld, of een nieuwe versperring geeft aanleiding tot dezelfde verwarring.

In de nabijheid van Kaiserslautern had men daarvan het meeste te lijdē; hier toch drong de eene afdeeling letterlijk in en door de andere, en vertoonde zich dan ook de meest bonte verwarring van uniformen. Ten westen van laatstgenoemde stad was de rendez-vous plaats van de 24ste divisie, en werden de troepen toen begroet door Z. K. H. den Kroonprins van Saksen. Het 107de regiment werd te Kaiserslautern zoodanig geconcentreerd ingekwartierd, dat 2- à 300 man zich soms met één huis tevreden moesten stellen, doch de blijde mare der overwinning bij Weissenburg, die op alle hoeken der straten met groote letters aangeplakt stond, deed weldra alle leed vergeten. Op dezen dag kwam ook de benoeming tot 2den luitenant van de vaandrags VON SCHWEINITZ, VON LÖBEN, HEDDENHAUSEN, BECH, NICOLAÏ en GRASSE.

Op den 7den Augustus ging de marsch verder over Kindsbach, waar wagens gerequireerd moesten worden om er de ransels op mede te voeren, ten einde na een zeer vermoeienden marsch van 10 uren te Homburg aan te komen. Hier bevond zich het algemeene hoofdkwartier en moest het regiment weder een bivak betrekken, daar alle beschikbare kwartieren reeds bezet waren. Men schikte zich daarin echter gemakkelijk wegens het prachtige weder, en het vrolijk gezang der troepen bewees de aangename stemming waarin men verkeerde bij het bewonderen van het tooverachtig effect der tallooze wachtvuren in den omtrek, toen plotseling aan deze vreugde een einde kwam doordien de hemel onverwachts zijne sluizen opende. De met weinig zorg gebouwde beschuttingen van eenig stroo en bladeren boden geen kwartieruurs weerstand aan dien zondvloed, en voor het grootste gedeelte der manschappen was geen sprake meer van slapen. In plaats toch van in den modder te blijven liggen, vluchtte men zooveel mogelijk onder de aanwezige boomen, of danste zich warm rond de groote wachtvuren, die met vernieuwden moed opgestookt werden. Den volgenden morgen had men dan ook gaarne dit bivak verlaten, doch ongelukkigerwijze was die dag bestemd tot rustdag en moest men zich nog 24 uren onder een aanhoudenden regen in een bivak, dat letterlijk een modderpoel geworden was, blijven behelpen. Niet voor dat de morgen van den 9den Augustus aanbrak vertoonde zich de zon en konden de natte kleederen op het lijf worden gedroogd. Dit was toen te meer welkom, omdat men dien dag in Homburg voor Z. M. den opperbevelhebber van het Bondsleger moest defileren.

Voor dat men uitrukte werden de kleederen en wapens nog zooveel mogelijk gepoetst, en reeds des morgens ten 6 ure stonden de troepen voor Z. M. geschaard, die het eene bataljon na het andere voorbij zich deed marcheeren.

Het was reeds middag toen het 107de regiment aan den staart van het

Saksische legerkorps onder een luid hoerah defileerde voorbij Z. M. den opperbevelhebber, den Kroonprins van Saksen, den Bondskanselier von BISMARCK en andere hooge militaire autoriteiten, om des namiddags onder een nieuwe stortbui te marcheeren naar Gersheim en aldaar de kwartieren te betrekken. De doornatte kleederen konden hier eindelijk uitgetrokken en goed gedroogd worden.

Den 10den Augustus werd op nieuw bestemd tot rustdag en tevens tot het houden eener militaire godsdienstoefening. Ten dien einde verzamelde zich de 48ste brigade des morgens ten 10 ure nabij Herbitzheim. Onder prachtig weder nam de godsdienstoefening een aanvang, doch nauwelijks was het 1ste gezang uit het veldgezangenboek geeindigd en had de voorganger zijne stem verheven, of het begon wederom zoo geweldig te regenen, dat de oefening opgeheven moest worden en allen in den looppas naar de kwartieren vluchtten.

Den volgenden dag (11 Augustus) trok het regiment de Fransch-Duitsche grenzen over. De Hessische en Beiersche Pfaltz had men achter den rug en men vermeedde zich in het vooruitzicht den vijand in zijn eigen land te kunnen bestrijden, in plaats van hem den Duitschen grond te moeten betwisten.

De rollen waren nu omgekeerd, en de Deutsche vaandels zouden worden rondgevoerd in dat Frankrijk, waartegen men vroeger zoo had opgezien. Zouden zij echter als overwinnaars terugkeeren? Het kan wel niet anders, of deze gedachte hield ieder bezig toen zij het laatste Deutsche dorp Rheinhelm doormarcheerden en over een oude steenen brug het grensriviertje de Blies overtrokken.

De muziek speelde de »Wacht am Rhein», terwijl duizende monden daarmede instemden en onder een geweldig hoerah werd de Fransche bodem betreden. Het eerste wat men daar zag was een omvergehaalde Fransche grenspaal; algemeen beschouwde men dit als een gunstig voorteeken. Nooit zouden zich de Fransche grenzen weder zoover uitstrekken.

De weg leidde nu over Bliesbrücken door het vriendelijke Saargemünd, waar men de eerste Fransche en Deutsche gewonden zag, naar Rühlingen, alwaar door middel van requisitiën in de verpleging van het regiment moest voorzien worden.

Kon Rühlingen op geen groote reinheid roemen, noch veel erger zag het er uit te Farschweiler, alwaar het regiment den 12den Augustus ingekwartierd werd. Iets smerigers dan de dorpen in Lotharingen kan men zich dan ook met geen mogelijkheid voorstellen.

Voor het volgende nachtkwartier werd Geszlingen bestemd, doch daar hier de pokken nog onlangs geheerscht hadden, werd in de nabijheid van die plaats gebivakkeerd. Bij het graven der kookgaten werden eenige nieuwe Chassépotgeweren gevonden, welke als de eerste die men van deze wapenen te zien kreeg, groot opzien verwekten en van hand tot hand gingen. Het bivak zelf was zeer goed en onder het schoonste weder werd de nacht doorgebracht.

Den 14den Augustus ging de marsch over Faulquemont en Vatimont naar Thimonville. Op laatstgenoemde plaats konden alleen de staf van het regiment en het 3de bataljon ingekwartierd worden. Het 1ste en 2de bataljon moest bivakkeeren, doch behoefde zich daarover niet te beklagen, daar het weder warm en droog, en alles wat tot de verpleging van den troep behoorde, vooral wijn, overvloedig voorhanden was. Tegen 7 uur des avonds hoorde men het eerste kanongebulder, en toen het donker werd, kon men in de lucht de flikkering zien van springende granaten, zoodat iedereen in gespannen verwachting was, en alles op eene alarmeering werd voorbereid. Men was in de nabijheid van het gevecht bij Paage.

Den volgenden morgen ten 4 ure werd dan ook alarm geslagen en in de richting naar Achatel afgemarcheerd. Alleen het 1ste bataljon kon hier onder dak komen; de staf en het 2de en 3de bataljon bivakkeerden in de nabijheid van genoemde plaats met het overige deel der divisie. Alles werd gereed gemaakt tot een oogenblikkelijk opbreken, waartoe echter eerst den volgenden morgen ten 7 uur bevel werd gegeven.

Die dag was gloeiend heet en de marsch vorderde dan ook zeer langzaam, te meer daar ontelbare artillerie-kolonne den weg gedurig versperden. Nadat evenwel door de pontonniers een schipbrug over de Seille geslagen en men die rivier overgetrokken was, ging de marsch meer geregeld voorwaarts.

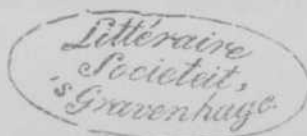
Het regiment vormde dien dag de achterhoede der 24ste divisie en bereikte eerst des avonds ten 7 uur het vriendelijke, aan de Moezel gelegen Pont-à-Mousson, waar het werd ingekwartierd, behalve de 1ste compagnie, die ten noorden van die stad den voorpostendienst moest waarnemen.

Er heerschte hier een buitengewone drukte, eensdeels omdat het algemeen hoofdkwartier van den Koning van Pruisen hier geplaatst was, en ten andere wegens de vele gewonden die van Mars-la-Tour werden gebracht, en waartoe alle kloosters, scholen, enz. in hospitalen moesten worden herschapen.

Geen wonder dat de afgematte troepen, nadat men tot des avonds 10 uur te vergeefs op de proviandkolonne gewacht had, zich niet meer staande konden houden, en eindelijk, geheel uitgeput, als het ware, neervielen; helaas om slechts korten tijd te rusten. Reeds des morgens om 2 uur viel het alarm-schot, en niettegenstaande de proviandkolonne omstreeks middernacht waren aangekomen, was er dien nacht geen sprake meer van het houden eener distributie, en werd alleen nog, voor zoo veel dit mogelijk was, vóór den afmarsch scheepsbeschuit uitgereikt.

Zwijgende stelde de kolonne zich in beweging; alleen de gedachte aan de gewichtige gebeurtenissen welke men te gemoet ging, hield de soldaten op de been.

Voorbij Pont-à-Mousson ging men ongeveer een uur lang een steilen berg op, hetwelk aan de van de vermoeidheid nog niet goed uitgeruste en hongerige soldaten een geweldige krachtsinspanning kostte. Voorbij Thiaucourt



werden zelfs de ransels afgelegd, ten einde den marsch te versnellen. Nu werden ook de geweren geladen en daardoor de stemming bij het naderen van den vijand meer en meer gespannen, waartoe de groote kolonnes van gewonden uit den slag van Mars-la-Tour, die men zwijgend voorbijtrok, niet weinig bijdroegen.

Na een marsch van 12 uur kwam men eindelijk des avonds op het slagveld aan. De geheele divisie bivakkeerde nabij Puxiers; het 107de regiment naast de dragonders van de Pruisische garde, die den vorigen dag zulke groote verliezen geleden hadden. Ofschoon de lijken der menschen grootendeels begraven waren, lagen die van de paarden nog verspreid tusschen allerlei voorwerpen welke men op een slagveld kan aantreffen. De proviandkolonne had wederom niet tijdig kunnen volgen en kwam eerst des avonds ten 10 ure op bivak aan. Onmiddellijk werd toen gekookt en de wijn rijkelijk uitgedeeld. Spoedig daarop strekte men de vermoeide ledematen uit, en het bivak werd stil; slechts nu en dan werd die stilte afgebroken door het gekerm van een gewond paard of door een pistoolschot, waarmede het genadeschot aan zulk een ongelukkig dier werd toegebracht.

(Wordt vervolgd.)



## Militaire Spoorweg-Literatuur.

---

Des Chemins de fer en temps de guerre, par A. DE FORMANOIR,  
Capitaine d'Etat-Major, 2<sup>me</sup> Edition, revue et augmentée.  
Bruxelles, C. MUQUARDT. Editeur. 1872.

Les Chemins de fer pendant la guerre de 1870—1871, par  
F. JACQUIN, Directeur de l'Exploitation des chemin de fer de  
l'Est, etc. Paris, HACHETTE et Co. 1872.

Een boekbeoordeeling blijft immer een moeilijke taak, wijl ze, de juistheid van oordeel nog daargelaten, een groote mate van onpartijdigheid en bescheidenheid vordert, zoowel tegenover het lezend publiek, als tegenover hem wiens pennevruchten worden besproken. Die eisch van bescheidenheid vermeerderd wanneer men zich in zekeren zin leek gevoelt tegenover het behandelde onderwerp, en het oordeel over het werk loopt van een verdienstelijken kameraad in het buitenland. Daarentegen wordt de arbeid aanzienlijk vergemakkelijkt, wanneer, zooals met het werk van den heer DE FORMANOIR het geval is, reeds een tweede, bovendien vermeerderde druk vóórlichting geeft. Al moge niet altijd de navraag den juisten maatstaf geven der waarde van een literarischen arbeid, met betrekking tot het lezenswaardige betoog van den heer DE F. schromen wij die maat geenzins: het aantal zijner lezers dient mede tot waardeering van zijn geschrift.

Daarentegen verdenke men ons niet in eene ontleding te willen treden van het tweede der aan het hoofd dezes gestelde werken; zijnde een hoogst merkwaardig boek, zeer onlangs verschenen, waarin, naar de bedoeling van den geleerden Franschen ingenieur, het militaire element innig is verknocht aan het technische beginsel, en waaraan ons inziens, meer dan aan eenig ander tot heden, zoo in Duitschland, Frankrijk of elders verschenen geschrift op dit gebied, den eerepalm van klassieke waarde toekomt. Hoewel eene aankondiging van het werk van den heer JACQUIN ons niet werd verzocht, grijpen wij de gunstige gelegenheid aan, om het, ter wille van het hooge belang der zaak, zoo spoedig mogelijk onder de aandacht te brengen van ons belangstellend militair publiek. Alleen dit doel beoogende, ware eene eigenlijke vergelijking

met den zooveel vroeger verschenen arbeid van den heer DE F. onbillijk: reeds het chronologisch verband zou zulks wraken. Terwijl toch onze Belgische wapenbroeder het eerste gedeelte van zijn werk den 30sten November 1869 eindigde, en het den 15den September 1871 bij een gevorderden 2den druk, door een naschrift omtrent de jongste krijgsgesbeurtenissen completeerde, heeft JACQMIN in zijn belangrijk werk, zonder eenige retrospectieve beschouwingen op krijgsgeschiedkundig gebied, uitsluitend de ondervinding van den oorlog 1870—71 ten grondslag gelegd, om daarnaar met stalen overtuiging het stelsel te ontwerpen, volgens hetwelk Frankrijk, reeds in tijd van vollen vrede, de militaire transporten in tijd van oorlog, hebbe voor te bereiden, om voor de toekomst de onheilen te vermijden, welke het gebrek aan voorbereiding en een ondoordacht gebruik der spoorwegen zijn vaderland veelal hebben berokkend, terwijl de laatste woorden van zijn werk luiden:

„... l'étude seule empêchera de retomber dans ces fautes. Seule elle permettra, Dieu aidant, d'offrir tous les services que le pays est en droit d'espérer, dans la guerre comme dans la paix, de la plus grande oeuvre des temps modernes.”

Bij de lezing van den tweeden druk van den heer DE FORMANOIR treft de aandacht de wijze, waarop hij heeft vermeend de eerste uitgave te moeten aanvullen. Ongetwijfeld had het meer arbeid gekost, maar even zeker ware die arbeid ook beter beloond, wanneer S. had kunnen besluiten, in plaats van een Aanhangsel ter ruimte van een vijfde van het geheel, aan den eersten druk toe te voegen, dezen geheel om te werken. Thans telt de tweede druk vier hoofdstukken meer dan de voorgaande, welke hoofdstukken geen doorgaand nummer dragen, doch, eveneens met I, II, III en IV geteekend, echter de vier eerste hoofdstukken van het werkje niet respectievelijk aanvullen. Van daar, om met een rijschool-term te spreken, zeker gebrek aan evenwicht; nu eens ijlt het edele dier en gaat op de voorhand, in zoo verre het helder oordeel van den S. reeds vooruitloopt op eene toekomstige regeling, waarvan de onmisbaarheid, sinds den Duitsch-Franschen oorlog, duidelijk is aan het licht gebracht; dan weër houdt het zich terug, wanneer S. niet voldoende aandringt op zekere voorstellen, of zijne voorbeelden, ons inziens, miuder juist kiest. Daartegenover bewonderen wij het immer juiste evenwicht bij het strijdros van JACQMIN, dat, strevende naar het doel: *l'association de l'élément militaire et de l'élément technique*, zijn loop aanvangt bij de maatregelen van voorbereiding, vroeger in Frankrijk en in Duitschland voor de militaire spoorweg-transporten getroffen, daarna overgaat tot het gebruik en de resultaten, waartoe deze voorschriften in den oorlog hebben geleid, vervolgens de hindernissen aantoot die de vaart van het Fransche organisme hebben gestremd, tegenover de overwinningen, door den Germaanschen »coursier» behaald, welke immer zijn baan, het juiste oogenblik tot elken sprong — travaux, défense, destruction et reconstruction des chemins de fer — wist te kiezen,



om aan het eind van het arena, den begeerden prijs weg te dragen; geen oogenblik gaat op die lange baan het evenwicht verloren.

In 1869 nog op de toekomst doelende, achtte DE F. zich verplicht reken-schap te moeten geven van den waarschijnlijksten invloed der spoorwegen bij latere oorlogvoering, door eenige voorbeelden, welke ook in de uitgave van 1872 zijn behouden. Uit de enkele cijfers bij het vervoer van het 6de Pruisische legerkorps in 1846, langs twee lijnen naar Krakau, even als uit het Russische transport in 1849, of uit de eenvoudige vermelding van het vervoer per spoor der Duitsche Rijkstroepen gedurende de eerste Sleeswijk-Holsteinsche oorlogen van 1849 tot 1851, valt weinig te leeren. Het eerste practische voorbeeld in dien zin is dat van de Russische divisie PANIUTINE, wjl daarbij, in vergelijking met den marsch te voet, eene 8-voudige snelheid wordt geconstateerd. S. noemt een 7-voudige snelheid; doch, volgens v. DECKER's *Generalstabs-Wissenschaft*, een afstand van ongeveer 25 kilometers per dag en één rustdag om de drie dagen aannemende, worden 75 kilometers in 4 dagen afgelegd, en geschiedde dus het spoorwegvervoer van Krakau naar Hradisch — 300 kilometers — in 2 dagen, en alzoo 8-maal sneller dan op marsch.

Om gelijke redenen meenen wij ook voor het cijfer van 33 dagen, door DE F. genoemd als de tijd, waarin in 1859 door het 5de legerkorps den afstand van Posen en Breslau tot Frankfurt a/d. Main — 675 kilometers — te voet werd afgelegd, 36 te moeten lezen.

In Frankrijk ziet men, bij doelmatige voorbereiding, eenhoofdige leiding en het bezit van dubbel spoor op de lijn Parijs—Lyon—Marseille het dagelijksch vervoer tusschen 20 en 30 April stijgen tot 8,421 man en 512 paarden, op den 25sten April zelfs tot 12,148 en 655 paarden, waarbij het gewone vervoer nimmer geheel stilstond en geen enkel ongeval voorkwam; alzoo eene 6-voudige vermeerdering van marsch-snelheden, gemiddeld 30 treinen per dag, met een snelheid van 24 tot 28 kilometers in het uur.

In Oostenrijk krom het dagelijksch troepenvervoer dit jaar niet boven een maximum van 8000 man, 550 paarden en 180 voertuigen. Bij gemis aan de voormelde factoren, vooral aan die van dubbel spoor tusschen Verona en Milaan, nam van het 3de Oostenrijksche legerkorps CLAM-GALLAS, sterk 20,000 man, 5462 paarden en 278 voertuigen, reeds op 17 Mei van Praag vertrokken, op den 1sten Juni de 1ste brigade der beide divisien CORDON en MONTENUOVA, te Magenta deel aan het gevecht, terwijl andere troepenge-deelten van het korps nog te Bodenbach bij hunne aan rotten staande geweren rustten. Het vervoer van dit korps bedroeg per dag slechts 1700 man, 450 paarden en 24 voertuigen. Hoezeer men sedert in Oostenrijk op dit gebied vooruitstreefde, bewijst o. a. het transport in 1866 van het Zuiderleger naar den Donau met ongeveer 12000 man per dag.

Te weinig vestigt S., de aandacht op den bedaarden vooruitgang in dit opzicht in Pruisen. Bleken de vroegere transporten onvolledig, meer voor-

bereiding kenmerkt reeds het troepenvervoer bij den heilloozen veldtocht tegen »Hannemann" in 1864. Van de toenmalige verkregen ondervinding, de daarbij voorgekomen storingen en oponthoud is uitstekend leering getrokken om eene vaste regeling te maken tot het spoorwegvervoer, waaraan Pruisen in 1866 een zoo groot deel van zijn succes te danken had. Zeer ruime gegevens omtrent die organisatie en gedetailleerde voorbeelden van vervoer — o. a. dat van het 8ste legerkorps van de Rijn-Provinciën naar Saksen en daarna terug uit Bohemen — gaf reeds in 1868 de talentvolle schrijver van *«die Kriegführung unter Benützung der Eisenbahnen und der Kampf um Eisenbahnen;»* even vermeldingswaard zijn de werken van LASSMANN en von BASSON in '67, later dat van MORAWITZ »*Studie über Eisenbahnen im Kriege*” in 1871 verschenen, voorts het »*Zeitschrift des Vereins deutscher Eisenbahnen*,” het *Oesterreichische Militair Zeitschrift*” van Februari 1871, de »*Milit. Blätter*” van Mei 1871, enz. Bij zooveel gegevens is de belezen S., die ons, o. a. in zijne »*Etude sur la Tactique de la Cavalerie*,” met zoo overvloedige voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis verraste, soms te schaars in voorbeelden wat het thans behandelde onderwerp betreft; zelfs aangaande het aanzienlijke troepenvervoer per spoor in September 1869 in België, noemt hij slechts weinige cijfers, en mist men bovendien vele détails, welke ons juist van belang voorkomen.

Niet enkel op zijn meer speciaal gebied als ingenieur, maar ook als krijgskundige, heeft de heer JACQMIN door zijn werk de wetenschap vermeerderd met eene rijke bron, in zooverre hij een aantal data en een zeer volledig overzicht geeft van het gebruik der spoorwegen gedurende den oorlog van 1870 en 1871.

Het IIIde Hoofdstuk van JACQMIN, aan zijn vaderland gewijd, vangt aan met de oorlogsverklaring tot aan het verlies der veldslagen van Froeschweiler (Wörth) en Forbach; vervolgens beschrijft hij *in extenso* alle transporten tot aan de insluiting van Parijs, waaronder die tusschen Châlons en Metz, de omtrekkende beweging van MAC-MAHON, de FAILLY en DOUAY, den terugtocht van generaal VINOY en het 13de korps van Mézières—Charleville naar Parijs, het vervoer der gekwetsten uit Sédan, de approviandeering van de hoofdstad, enz.; — daarna, alle diensten door het personeel en het materieel der spoorwegen binnen de belegerde wereldstad bewezen, de verrichtingen der verschillende maatschappijen in het noorden en oosten, tot aan de hervatting van den gewonen dienst op 30 Juli 1871.

Na opsomming van zooveel feiten en cijfers, allen uit officieele bescheiden geput, en met inspanning op een honderdtal bladzijden saamgedrongen, komt de heer JACQMIN ook hier tot het besluit, dat zoo de rampen, welke zijn vaderland hebben geteisterd en waarvan de naweeën in millioenen rentebetaling nog volgen, niet zijn te wijten aan den soldaat, aan het individu, dat steeds bleek uitstekend te zijn, maar aan het régime, bovenal aan de gebrekkige aanvoering; dat evenmin de verkeerde en onvolledige aanwending der

spoorwegen de schuld mag heeten van de maatschappijen en hunne beampten, maar van gemis aan voorzorg en stelselloosheid van de zijde der regeering en van het oorlogsbestuur.

. . . . . »(pag. 209) depuis le jour où la guerre a été déclarée jusqu'à celui où le ravitaillement de Paris a été assuré, tous les transports confiés aux chemins de fer ont été exécutés dans toutes les directions, souvent sur l'heure et sans avis préalable. Par les temps les plus affreux, aux températures les plus basses, les manoeuvres s'effectuaient dans les gares, les modestes agents de la voie, les pieds dans la neige, assuraient l'espacement des trains, et les mécaniciens passaient des semaines sur les machines.

»A Forbach, à Orléans, au Mans, à Dôle, les agents de chemins de fer sauvaient les caisses, les munitions, les vivres de l'armée, et travaillaient pendant des heures entières sous le feu de l'ennemi."

Even rijk aan feiten is het IVde Hoofdstuk omtrent het gebruik van het Duitse spoorwegverkeer in 1870 en '71 tot de mobilisatie van de legers, hunne samentrekking naar de grenzen, later tot het aanvoeren van allerlei benodigdheden in den rug der opereerende legers, tot het vervoer van zieken en gekwetsten, de exploitatie der vermeersterde spoorwegen tot aan den terugkeer der Fransche krijgsgevangenen, enz.

In het tweede hoofdstuk zijner brochure, schetst de kapitein DE FORMANOIR de voordeelen, welke uit het bezit van een goed aangelegd spoorwegnet tot verhooging van het weerstandsvermogen van het rijk voortvloeien, en rekent daaronder in de eerste plaats »de snelle mobiliseering der strijdkrachten." Ten einde daarbij van het voordeel der spoorwegen op de ruimste schaal partij te trekken eischt hij te recht, dat »le travail de mobilisation doit être parfaitement coördonné longtemps d'avance, réglé jusque dans les moindres détails."

Doch in plaats van bij voorkeur te wijzen op de in gemeld opzicht uitstekende Pruisische instellingen, beroept DE F. zich (bl. 14) hoofdzakelijk op Frankrijk en zegt: »l'an dernier (1868), le maréchal NIEL a déclaré au Corps législatif, »qu'il suffisait de 15 jours pour mobiliser toutes les forces de l'Empire, et de 5 jours pour concentrer une armée sur la frontière du Nord."

Een treffende wederlegging van deze woorden hier uitgesproken, geeft DE F. zelf twintig maanden later, wanneer hij zegt (bl. 73). . . . »Parmi les causes militaires qui ont décidé de la défaite de l'armée française, il faut mentionner l'absence complète de mesures régulières, l'improvisation subite et nécessairement insuffisante des tableaux de marche, le manque d'unité et de vues d'ensemble, la confiance exagérée et coupable dans le fameux: »débrouillez-vous.

. . . »En France on s'était imaginé sans doute que de grands transports peuvent s'organiser inopinément: cette idée fautive eut une influence désastreuse sur l'entrée en campagne et par suite sur toute la guerre. . . ."

Zonder het uitmuntende pleidooi van JACQMIN, zouden deze woorden van

den heer DE FORMANOIR een scherp vonnis vellen over den maarschalk NIEL. Voeren wij, om niets van den zin zijner woorden te verliezen, den »railwayman" zelf sprekende in; — in de »Observations préliminaires" bemerkt hij: . . . »Par une fatalité à jamais déplorable, la France n'a eu, pour la guerre de 1870, aucune organisation sérieuse des transports militaires, tandis que »l'Allemagne en possédait une aussi complète que possible.

»En France, il y a eu deux essais d'organisation des transports militaires: »l'un considérable, avant la guerre, par les soins de M. le maréchal NIEL; »l'autre tardif, au moment où la guerre finissait, par les soins de M. DE FREY-CINET, délégué à la guerre à Bordeaux. Mais pendant la guerre elle-même, »nous pouvons dire qu'il n'y a rien eu. . . . Après la mort du maréchal »NIEL, il ne fut plus question de la commission des transports, et, au moment où la guerre fut déclarée, il semble que personne ne se soit souvenu »qu'une organisation avait été préparée."

Feitelijk is door den maarschalk NIEL, als Minister van Oorlog in 1869, eene militaire commissie benoemd. Zij was samengesteld uit opperofficieren van den generalen staf, de artillerie, de genie, een hoog geplaatst ambtenaar bij de intendance en de directeurs der verschillende exploitatie-maatschappijen, en legde in 29 zittingen den grondslag tot eene volledige organisatie, die in een betrekkelijk zeer korten tijd ware in te voeren geweest. NIEL's welsprekende advocaat vermeldt al de werkzaamheden dezer commissie; haar programma van definitieve organisatie omvatte, even als in Pruisen, eene »commission centrale," verblijf houdende te Parijs; voorts »des commissions secondaires ou sous-commissions sur chaque réseau," met de functiën, die in Duitschland aan de lijn-commissiën zijn opgedragen; de vroegere reglementen omtrent het troepenvervoer werden gewijzigd en herhaaldelijk aan de hoofdstations te Parijs en elders beproefd; uitgebreide tableaux voor de samenstelling der militaire treinen werden ontworpen, het vervoer op groote schaal geregeld enz.; niets werd vergeten, zelfs vinden wij een recept »manière de faire le café," waarbij de stoom van de locomotief wordt benuttigd om binnen vijf minuten de door de Franschen zoo geliefkoosde »mokka" te bereiden. Met recht vraagt dan ook JACQMIN, wanneer hij den maarschalk NIEL, door wiens dood zijn veelomvattend werk zonder vruchten bleef, van elken blaam heeft gezuiverd: »Par quel fâcheux concours de circonstances les travaux de la commission furent-ils mis en oubli et complètement délaissés? Nous ne l'avons »jamais su, et il serait sans intérêt de soulever à cet égard des débats »rétrospectifs."

En laten wij thans op de gevolgen van het verschil in voorbereiding der beide oorlogvoerende volken.

JACQMIN onderscheidt bij de beweging der Duitsche legers twee tijdvakken: dat der mobilisatie en dat der samentrekking aan de grenzen, en toont aan dat de eerste voorbereidselen van 19 tot 26 Juli waren afgevoerd. Van af den 24sten of 25sten wordt het gewone vervoer van passagiers en goederen

gedeeltelijk beperkt; elf dagen later staan drie legers aan de westelijke grenzen van Duitschland geschaard; twee dagen daarna behalen deze hunne eerste overwinningen bij Forbach en Froeschweiler.

Daarentegen schijnt in Frankrijk van den eersten dag af alles gereed. Reeds op den 16den Juli wordt het gewone vervoer langs de spoorwegen geschorst »les trains succèdent aux trains, et dix jours après on avait à la frontière »186.000 hommes et 32.000 chevaux. Mais aucune organisation n'était complète: les hommes isolés cherchaient leurs corps, les généraux cherchaient leurs troupes, et dix autres jours on n'était guère plus avancé. . . .»

Hiermee zij genoeg gezegd. — Alleen merken wij eenige schijnbare onjuistheden op in hetgeen de heer DE F. omtrent het Duitsche troepenvervoer in zijn aanhangsel vermeldt. De opgave van slechts 6 batterijen per legerkorps is kennelijk een drukfout; het tiental is daarbij vergeten. Wijders tellen de Duitsche militaire treinen niet 60 tot 80, maar slechts 40 tot 50 wagens — 16 man per as, terwijl hunne snelheid op 22—26 kilometers per uur was bepaald. De afstand bij het échelon-verkeer tusschen opvolgende treinen in acht te nemen, bedraagt slechts 1½ uur; na elk traject van 2—3 uur wordt, althans op groote af te leggen afstanden, 15' halt gehouden, terwijl na 8 of 9 uur een rust van 1½ uur intreedt tot het voeden van manschappen en paarden. De wenschelijkheid door onzen Belgischen wapenbroeder betoogd, »d'arrêter au milieu de la journée tout départ pendant »quelques heures,» heeft ons inziens bij een overigens geregeld vervoer, en onmiddellijke ontlading ter bestemde plaats, weinig grond en zou slechts tot noodelooze vertragingen leiden. Trouwens het vervoer op zulke groote afstanden en op zoo ruime schaal zal bij ons althans wel nimmer voorkomen.

Bij de behandeling van het troepenvervoer per spoor op het oorlogstooneel zelf (bl. 15—20), mogen wij niet instemmen met den ruimen lof, dien de kapitein DE F. toezwaait aan het gebruik der spoorwegen door het Sardo-Fransche leger in 1859.

Het Fransche officieele werk omtrent dien veldtocht: *Campagne de l'Empereur NAPOLÉON III en Italie, 1859*, maakt op vele plaatsen indachtig, dat: »la vérité officielle n'est pas toujours la vérité vraie.» Uit dit werk zelf, zoowel als uit andere bronnen, blijkt duidelijk, dat ook in 1859 in Frankrijk op de oorlogsvoorbereiding, naar wij vermeenen, ook op den strategischen opmarsch der Verbondenen, zeer veel viel af te dingen, ten gevolge waarvan zij, — althans het leger van Koning VICTOR EMMANUEL — bij meer doortastende handelingen van den Oostenrijkschen aanvoerder, in de eerste dagen, aan eene catastrophie zou zijn blootgesteld geweest. Toch zegt S. van de Franschen: »Au lieu de faire de longues étapes, ils volent de Gênes à Alexandrie;» — die vlucht was echter zoo groot niet, wanneer men nagaat, dat de eerste Fransche troepen op den 26sten Mei te Genua ontscheepten, vervolgens 14 dagen lang de défilés van het Scrivia-dal bezet hielden, om eerst op den 16den Mei achter de Po in stelling te komen.

Waar is het, dat bij deze in vele opzichten belangrijke opstelling — belangrijk ook voor ons als voorbeeld tot verdediging onzer groote rivieren — de korpsen der tweede linie aan of nabij de spoorwegen achter de Po stonden, zoodat ze steeds met snelheid naar elk bedreigd punt konden oprukken. Dat echter het wèlgelukken van den gebrekkig geleiden flankmarsch van Voghera en Alessandrië naar Vercelli en Novara aan het doelmatig gebruik dier spoorwegen zou zijn toe te schrijven, moeten wij ontkennen. Bij de studie van dien flankmarsch valt juist op, dat daarbij betrekkelijk weinig van het vermeld vervoer is partij getrokken. Dientengevolge, evenals door 's Keizers min juiste marschregeling der troepen, moest midden op dien flankmarsch worden halt gehouden, om, terwijl het gros der Verbondenen reeds te Palestro en Borgo Vercelli stond, het Iste Fransche legerkorps in te wachten, dat zoo lang tot dekking van de operatie was achtergelaten. Daar het bij deze strategische omtrekking toch voornamelijk op tijdwinst aankwam, ware wellicht de toestand van het Fransche leger in het begin van den slag bij Magenta minder hachelijk geweest, wanneer de dislocatie gedurende den flankmarsch doelmatiger ware geregeld en het spoorwegvervoer beter aangewend.

Bij de capitulatie van het Hanoveraansche leger in 1866, stelt S. duidelijk in het licht, hoezeer, ten gevolge van het juiste gebruik der spoorwegen door MANTEUFFEL, de zege van Langensalza toch indirect den ondergang van het Koningrijk van den overwinnaar in dezen slag na zich sleepte.

Hetgeen DE FORMANOIR in '69 verhaalde omtrent de spoorwegen met betrekking tot de legerverpleging, het vervoer van zieken en gewonden, heeft in '71, in zijn aanhangsel, door practische wenken aanmerkelijk gewonnen. Hij schrijft voor, elke coli van een volgnummer en van eene etiquette met inhoud, elken goederenwagen van een omstandigen vrachtbrief te voorzien, ter voorkoming dat de levensmiddelen bederven, enz. Vooral dringt hij er op aan alle treinen bij de aankomst onmiddellijk te ontladen.

Ook volgens JACQMIN is gedurende den oorlog de dienst op de Fransche spoorwegen, door Duitsche commissiën geëxploiteerd, minder regelmatig geweest dan het vervoer gedurende het eerste tijdvak der worsteling. Hij haalt tot bewijs eene circulaire aan van eene der lijn-commissiën aan de etappekommandanten, gedateerd van November 1870, waarin met nadruk de hulp dezer laatsten wordt ingeroepen, om toch vooral het verkeer op de stationsterreinen vrij te houden, daartoe de aankomende treinen zoo snel mogelijk te ontladen en de ledige treinen terug te zenden. De circulaire noemt zulks (bl. 255) »une condition essentielle pour le maintien d'une exploitation régulière des chemins de fer, et les dérogations à cette règle fondamentale ont été la principale cause de toutes les irrégularités et interruptions, ainsi que de tous les encombrements qui se sont produits sur les voies ferrées.»

Iets vroeger verhaalt JACQMIN, dat het verzuim van dezen maatregel, o. a. bij het leger van BOURBAKI, ten slotte de aankomst der treinen met ruitery en geschut aan de stations geheel heeft belet, en dat, bij het einde van den

oorlog, alleen de maatschappij van Lyon »avait sur son réseau sept mille cinq cents wagons chargés et immobilisés.»

Allerlei methoden van legerverpleging werden door de Duitschers gedurende den laatsten oorlog in toepassing gebracht, naarmate men al dan niet met zekerheid op toevoer per spoor kon rekenen. Aanvankelijk werd door rekwisitie en aankoop voorzien in de behoeften der talrijke, op een kleine ruimte verzamelde legers; daarna verzezen groote magazijnen nabij de Fransche grenzen; te Forbach en te Saargemünde viel een rijke voorraad hen als buit in handen; vóór Metz treedt volle magazijnsverpleging in, uit de magazijnen te Courcelles, Remilly en Hery, welke voortdurend per spoor van den Rhijn worden aangevuld, waarna het verder vervoer per as geschiedde; — na de capitulatie van Metz op marsch naar Orleans, ontmoeten wij lange proviand-kolonnen, doch toen deze stad heroverd was, doet de Duitsche intendance al hare inkoop op de markten aldaar, te Etampes en Arthenay; bij gemis aan spoorwegmaterieel gedurende de operatiën tegen CHANZY leven de Duitschers eenige dagen achteréén van erwtenworst, enz.

Even als DE FORMANOIR roemt ook JACQMIN zeer den bijstand van het Roode Kruis en der hulpverenigingen tot het vervoer van zieken en gewonden, welk vervoer tot een totaal cijfer van meer dan 60.000 is geklommen; het aantal vervoerde krijgsgevangenen beliep ongeveer 275.000. De Fransche ingenieur geeft een nauwkeurige beschrijving der ambulance-treinen van Pruisen, Beieren en Wurtemberg, en acht de beste en eenvoudigste inrichting de lijders met brancard en al in de wagens te dragen en deze in caoutchouc-ringen langs den wand aangebracht, te bevestigen. De stem der menschelijkheid niet smorende, na opsomming van de cijfers, welke de aandacht vestigen, doch zelfs op verre het leed niet vertolken, door staatkundigen haat en nijd gesticht, wischt JACQMIN een traan uit het mannelijk oog, wanneer hij besluit: »Quel spectacle devaient offrir les gares dans lesquelles un train descendait deux cents amputés!» en hij vraagt veelbeteekenend: »Notre génération et celles qui nous suivront, sont elles appelées à voir encore de semblables horreurs? . . . .»

In de derde plaats wijst de kapitein DE FORMANOIR op het belang eener juiste samenstelling van het spoorwegnet, en de factoren, welke van invloed zijn op het vermogen van elke lijn, als: tracé, enkel of dubbel spoor, grootte en inrichting van voertuigen en stations, talrijkheid van personeel en materieel. Zoo dit hoofdstuk al geen nieuwe voorstellen bevat behelst het toch menige behartigenswaardige opmerking met betrekking tot het éénhoofdig militair gezag bij gebruik der spoorwegen.

Het Nederlandsch spoorwegnet zal binnen kort den aanzienlijken vooruitgang vertoonen, welchen wij aan het krachtig initiatief van wijlen de Ministers VAN HALL en VAN HEEMSTRA te danken hebben. Worden onze verwachtingen, opgewekt door het antwoord van 's Konings Minister van Binnenlandsche

zaken den 27sten November jl. aan den heer HEEMSKERK gegeven, niet teleurgesteld, dan gaan wij nog eene uitbreiding van het spoorwegnet van staatswege te gemoet, ook voor lijnen, waarbij de landsverdediging aanzienlijke belangen te behartigen heeft. Voorstanders van den aanleg van spoorwegen door den staat en eigen exploitatie, betreuren wij zeker, dat Nederland daaromtrent niet vrij meer is, in zooverre reeds vóór 1860 drie der voornaamste lijnen aan particuliere maatschappijen waren geconcessioneerd, en ten gevolge der wetten van 1863 en 1865 de weg tot rechtstreeksche staats-exploitatie is afgesneden.

Is hierop niet terug te komen, zoo achtte men het daarentegen verblijdend, dat reeds de wet van 21 Aug. 1859 (1) een ruime mate van bevoegdheid aan de regeering toekende, tot regeling der militaire transporten in tijd van vollen vrede, — eene voorbereiding, welke geen cent behoeft te kosten, doch die dringend vordert de benoeming eener *militaire spoorweg-commissie*, waaraan verdere ontwerpen worden overgelaten. Voormelde bevoegdheid is nog aanzienlijk uitgebreid bij het thans aanhangige ontwerp tot wijziging en aanvulling der wet van 1859. Daaronder rekenen wij: art. 2 van het ontwerp (art. 3 der bestaande wet), waarbij de toegevoegde alinéa's niet alleen snijding door andere spoorwegen, maar ook aanraking met andere werken vorderen; — art. 27, dat de verschillende ondernemingen verbindt tot regeling van doorgaand vervoer, enz. — vooral de verplichting tot gemeenschappelijk gebruik van alle spoorwegen en stations, ten behoeve van andere spoorwegdiensten, bij art. 3 vastgesteld. Daarentegen handhaaft art. 69 van het ontwerp sommige leemten, o. a. een gelijk voorbehoud als bij art. 58 der bestaande wet bedoeld, en schijnt dus het Rijk de bevoegdheid te blijven missen tot plaatsing van bureaux en toestellen van den Rijkstelegraaf op de tot den Nederlandschen Rhijnspoorweg behoorende gronden — zijnde eene der maatschappijen, welke nog voor ruim 200 kilometers eigen spoorweg exploiteert en daarvoor niet onder het algemeene recht is gesteld. Moge nog eene tijdige wijziging in één der artikelen van het spoedig te behandelen ontwerp deze oorzaak van eventuele vertraging in het telegrafische verkeer wegnemen.

Zonder daarom tot de familie der Vandalen te behooren, schaaft DE FORMANOIR zich aan de zijde van hen, die, desgevorderd, eene vernieling der spoorwegen voorstaan, doch laat zich niet uit vèrgedreven zuinigheid of verijnde beschaving verleiden tot de meening van hen, die quand-même het werk van vernieling willen tegengaan. Volkomen vereenigen wij ons met hetgeen ook JACQMIN dienaangaande zegt (bl. 312): »Une nation doit savoir faire résolument les sacrifices que comporte la défense de son territoire envahi, et la destruction des chemins de fer est une nécessité de premier ordre; mais» — en hier zijn de grenzen door het gezond verstand afgebakend — »il faut savoir ce que

(1) Zie *Militaire Spectator* 1871, bl. 347 en volgenden.



»l'on fait et ne détruire que les ouvrages dont la privation causera à l'ennemi un préjudice sérieux, arrêtera ou entravera sa marche pendant un espace de temps suffisamment long." Die vernieling kan voor mogendheden als België en Nederland, welke, geenszins op vermeerdering van grondgebied belust, alleen hare nationaliteit wenschen te verdedigen, enkel het verbreken der eigen spoorwegverbindingen bedoelen, om zoodoende 's vijands nadering en meer nog zijn aanvoer van belegeringsmaterieel te belemmeren.

Het eenvoudigste en min kostbare middel, en dat tevens op de spoedigste wijze tot het doel leidt, bestaat in het wegnemen van gedeelten van den bovenbouw, mits alle daarvan komende materialen door een trein worden weggevoerd. JACQMIN wijst daarop herhaaldelijk. Stelt men zich tevreden den weg alleen op te breken, dan zal zulks den vijand nauwelijks eenige uren ophouden; doch »si les matéreaux font défaut, l'embarras de l'ennemi peut être de longue durée." Zulks kan geschieden op de wijze als in de »*Handleiding tot de kennis van ijzeren spoorwegen, enz.*" door den heer ANDRÉ DE LA PORTE, op bl. 21 en 22 vermeld is, zoodat met 100 man, bij eene behoorlijke indeeling, in 3 uur tijds eene lijn van 350<sup>m</sup> lengte kan opgebroken en alle materialen op een trein geladen kunnen worden. — Ook het ondergraven van de baan kan snel de gemeenschap verbreken.

Zeer te recht wenscht de heer DE FORMANOIR per compagnie, per eskadron, enz., een zeker aantal manschappen in het opbreken van lijnen te oefenen; hoe eenvoudig dit werk moge zijn voor hen die daarmede vertrouwd zijn, is het daarentegen — wij namen er zelf de proef van — zeer moeilijk voor geheel oningewijden. Vooral voor cavalerie kan deze oefening in den oorlog vruchten dragen; niets belet b.v. zulks met eenig beschikbaar oud spoorweg-materieel bij de dépôts te onderrichten op 40 of 50 strekkende meters rails, welke eenige malen gedurende den oefeningstijd der rekruten worden opgenomen en weder gelegd.

Het aanbevolen middel om, wanneer de tijd tot wegvoeren der materialen ontbreekt, de rails op te stapelen, ze onder een groot vuur te gloeien waarna ze door het eigen gewicht zullen doorbuigen en dus totaal onbruikbaar worden, heeft alleen kans van slagen bij gecreosoteerde dwarsliggers; groen hout toch is zeer moeilijk te ontsteken.

Eveneens make men de waterpompen langs de baan onbruikbaar, — gebrek aan water is een afdoend middel om het vervoer te stremmen.

Daarentegen zij men hoogst omzichtig met de vernieling van kunstwerken, zijnde in ons land de spoorwegbruggen; bijna zouden wij als regel willen stellen deze nimmer te vernielen, wijl 1866 en 1870—'71 hebben geleerd, dat deze, in negen gevallen op de tien, weer spoedig bruikbaar zijn te maken. Bij den bouw van den Moerdijk-brug begroetten velen met vreugde het eenvoudige en practische voorstel om eventueel eene of meer spanningen met behulp van de beide daartoe ingerichte pontons af te lichten, op gelijke wijze

als ze zijn opgebracht; — doch, helaas! de staat heeft verzuimd die vaartuigen tot voorschreven doel aan te koopen.

Dat het rollend materiëel voor zoo verre het niet noodig is, aanstonds naar het binneerland moet worden vervoerd, mag als axioma gelden. Toch zou het kunnen voorkomen, b.v. op ons Noordernet, dat het den aanvaller door eene snelle en doortastende handeling gelukte zeer snel in de richting van Zwolle of Meppel door te dringen, zoodat de terugtocht voor ons materiëel zou zijn afgesneden. Alsdan ware, ons inziens, bij zeer weinig beschikbaren tijd te verkiezen, boven de middelen door DE FORMANOIR aanbevolen, en ook door den luitenant-ingenieur ANDRÉ DE LA PORTE aangegeven, om b.v. eene locomotief onbruikbaar te maken, eenvoudig de deksels af te nemen, waarmede de stoomcylinders worden gesloten; — zulks is het werk van eenige oogeblikken, en vordert geruimen tijd tot herstel.

Eene ernstige waarschuwing tegen ondoordachte vernieling vindt JACQMIN in het cijfer van  $\pm 17$  millioen gulden, zijnde het bedrag der schade, welke gedurende den oorlog en daarna tijdens den burgerkrijg, aan de lijnen en het rollend materiëel der Fransche maatschappijen is toegebracht. Van de menigvuldige verwoestingen — meestal door eigen handen aangebracht — is er slechts één, die de Duitschers feitelijk oponthoud heeft veroorzaakt, namelijk die van den tunnel te Nanteuil, 1000<sup>m</sup> lang, welke de Duitschers niet hebben kunnen herstellen, zoodat gedeeltelijk aan deze verwoesting het vertraagde bombardement van Parijs is toe te schrijven. Dit leert, dat het meer doel treft een spoorweg op één punt goed, dan op meer plaatsen onvoldoende te verbreken.

Hoe ver onze naburen het hebben gebracht in den aanleg van tijdelijke spoorwegen, bewezen de spoorweg Rémilly—Pont-à-Mousson — thans weer opgebroken — 36 kilometers lang, met twee viaducten, een brug over de Seille en eene over de Moezel, welke in 33 dagen was voltooid; — de spoorweg óm den tunnel van Nanteuil heen, 5 kilometers lang, binnen 21 dagen berijdbaar, en welke nog langen tijd na het sluiten van den vrede is bereiden; — eindelijk de tijdelijke spoorweg van Creil langs de noodbrug over de Oise, na de vernieling van de brug la Versine, 1225<sup>m</sup> lang, waarbij de helling zeer aanzienlijke moeilijkheden aanbood, zoodat de voltooiing 3 maanden arbeid vorderde.

Bij de verdediging der spoorwegen wijst DE F. te recht op het nieuwe veld van werkzaamheid dat daarmee voor de cavalerie is geopend. Met hem nemen wij gaarne aan, dat het snel opbreken van spoorwegen en afsnijden der telegrafische gemeenschap op groote afstanden, het best kan geschieden door kleinere ruiterafdeelingen, onder de leiding van stoute en tevens intelligente officieren. Hij toont zulks o. a. aan door het voorbeeld van den Oostenrijkschen kapitein VIVENOT, met 30 ruiters in 1866 in den rug van het Pruisische leger; eveneens haalt JACQMIN dienaangaande menig voorbeeld uit den

laatsten oorlog aan. Doch daarmede deele men nog geenszins den twijfel van DE F., als zouden de ondernemingen op groote schaal door de cavalerie der Geconfedereerden in Amerika uitgevoerd, tot de onmogelijkheden in centraal Europa behooren.

Van meerdere zijden reeds is gevraagd, waarom de Duitsche cavalerie na de catastrophe van Sedan in 1870, niet heeft getracht, door zeer snelle marschen, Parijs binnen weinige dagen te naderen. Al behoort zulk eene vraag geheel tot het gebied der hypothesen, ze belet de onderstelling niet, dat bij den schrik en de verwarring, waaraan gansch Frankrijk — Parijs na de revolutie van 4 Sept. niet het minst — in de Septemberdagen ten prooi was, eene snelle bezetting der spoorwegen waarlangs thans de hoofdstad van alle zijden ongestoord kon worden geapproviandeerd, dezen aanvoer zou hebben belet, zoo al niet reeds dadelijk de plotselinge verschijning van de schrik- en verbijstering verspreidende Duitsche ruitdrommen, tot resultaten had geleid, welke thans langs den weg van bombardement en hongersnood werden bereikt.

De kapitein DE F. heeft in zijn werk meermalen gebruik gemaakt van de rijke leering, sinds 1867 in België verspreid door den heer ingenieur MICHEL BODY, wiens onvermoeide pogingen tot bevordering van alles wat het militair gebruik der spoorwegen betreft, onlangs naar verdienste werden vertolkt door een onzer jongere kameraden in het Belgische leger, de luitenant der infanterie CLÉMENT LYON, in eene bibliographische studie, ook aan dit Tijdschrift toegezonden (1). Naar aanleiding van den stoot, daartoe reeds vroeger in de Belgische pers gegeven, gaf BODY in 1867 het, als eersteling op dit gebied in Europa merkwaardige werk uit: *Les chemins de fer dans leur application militaire*, waarop het volgende jaar een supplement volgde van slechts 16 bladz., waarin de civiele ingenieur de opmerkingen neërschreef aangaande het gebruik der cavalerie bij de spoorwegen, welke thans ook door den heer DE FORMANOIR worden beaamd. CLÉMENT LYON, die met den bescheiden titel van bibliographische studie, werkelijk gelukkig debuteert, overdrijft echter, wanneer hij vermeent dat de spoorwegen »ont modifié profondément l'ancienne »stratégie.» Meer dan eenige andere uitvinding zijn de spoorwegen het *middel* geworden, om de beide factoren, reeds in de Geschiedenis der Girondijnen als zoo hoogst belangrijk voor de oorlogvoering genoemd, »*le temps et le mouvement*,» tot een maximum van waarde te ontwikkelen; doch al strekke dit *middel* om de krijgskunst meer dan ooit tot zuivere en klassieke wetenschap te verheffen, de grondslagen waarop ze berust, door CLAUSEWITZ zoo schoon in formules gebracht, blijven onveranderlijk. De strategie is wellicht eene der weinige gelukkigen, welke aan de autocratie en de knellende banden van de mode ontsnapt. Wanneer de heer LYON dus van oordeel is, dat: »aujourd-

---

(1) *Les chemins de fer au point de vue militaire. Etude bibliographique par le sous-lieut. CLÉMENT. LYON. Publiée par la Belgique Militaire n°. 43 et reproduite par le Bulletin des Ingenieurs de Liège Charleroi, AUGUSTE PIETTE, 1872.*

»d'hui l'armée abandonne la grand' route pour monter dans les wagons rapides de nos chemins de fer,» zouden wij bescheidenlijk meenen, dat juist het tegendeel het geval is, wijl althans tot mobilisatie en concentratie, daarna ook tot ontknooping van het groote treurspel van den oorlog, de spoorwegen tegenwoordig de richting van de hoofdoperatiën aangeven.

Kapitein DE FORMANOIR wijdt ook eenige regelen aan het Belgische defensiestelsel en deelt den wensch van den grooten BRIALMONT, om de voorname spoorwegknoopen op korten afstand van het geretrancheerde kamp van Antwerpen, te versterken. Thans zijn, op verder verwijderden afstand, alleen de citadellen van Luik en Namen, de vestingen Diest en Dendermonde behouden; eerstgenoemden wijl zij tevens belangrijke rivierovergangen beheerschen, de laatsten tot dekking van den aftocht naar Antwerpen en tot offensieve bewegingen. Te verwonderen is, dat niet eveneens de spoorwegtoegangen bij Mons en Charleroi zijn afgesloten. Het is bekend, dat de generaal DE BRIALMONT, behalve Antwerpen, Dendermonde, Mechelen en Lier in het Belgische verdedigingstelsel verlangt op te nemen, om een strategischen vierhoek te verkrijgen, welke door de Schelde, de Rûpel, de Nethe en het Canal de jonction wordt gevormd; zoo tot vergemakkelijking van offensieve bewegingen in zuidelijke richting, als uit het oogpunt van verpleging, om het leger, éénmaal geconcentreerd zijnde, nog zoo lang mogelijk vóór het centraal reduit op te stellen. DE F. wraakt het vooral dat Mechelen nog immer zonder versterking ligt, in weêrwil van het aanzienlijke belang dezer plaats, alwaar de voornaamste toegangen naar Antwerpen samenkomen, waar de groote werkplaatsen der staatsspoorwegen zijn gevestigd, welke het aangewezen brughoofd vormt tot overgang op de beide oevers van de Rûpel en de Nethe, en dat zoo voordeelig is gelegen tot offensieve bewegingen. Evenals, volgens de legende, BONAPARTE bij zijn operatieplan voor den veldtocht van 1801, bij voorbaat Marengo aanwees als het punt, alwaar het lot van Oostenrijk zou worden beslist, legt ook CARDINAL V. WIDDERN in zijn geleerd werk »*der Rhein und die Rheinfeldzüge*» den vinger op Mechelen, dat, zoo lang het niet bevestigd is, een uitmuntende operatiebasis tegen Antwerpen vormt.

Het gevoelen van DE F. omtrent de noodzakelijkheid van forten aan den Schelde-overgang van Tamise, en dien van de Nethe bij Duffel, onderschrijven wij voor onze groote rivieren, met betrekking tot de Moerdijk-brug over het Hollandsch Diep, den Lek-overgang bij Culenborg en aan te leggen forten aan de Pley, te Zutphen (Oosterspoorweg) en aan het Katerveer. Evenals eene betrekkelijk kleine bezetting in het fort te Pannerden, ruim van levensmiddelen en van munitiën voorzien, bij machte zal zijn langen tijd het scheidingspunt van Rhijn en Waal te behouden, zullen dergelijke spoorwegforten, mits goed ingericht en manmoedig verdedigd, den vijand een oponthoud kunnen veroorzaken, dat voor het behoud van onze nationaliteit van onmetelijke waarde kan zijn. JACQMIN, verbitterd over de gruwelen, welke door het bombardement van zooveel steden zijn vaderland getroffen hebben, is te

verontschuldigen, wanneer hij, eenigszins in strijd met zijn vroeger oordeel betreffende eene onnutte vernieling van bruggen, omtrent het laatste moment der verdediging van dergelijke forten schrijft: »quand toutes les ressources »seront épuisées, il restera une dernière tâche à accomplir, celle de détruire »de fond en comble le passage du chemin de fer défendu, pour ne livrer ainsi »à l'ennemi qu'une ruine impraticable encore pendant plusieurs semaines.»

Als slotsom van zijn betoog eischt de kapitein DE FORMANOIR voor België:

- 1° voorbereiding eener snelle en regelmatige mobiliseering en concentratie der strijdkrachten."
- 2° algemeene dienstplicht (oefenplicht?); — *sic.* »Ce n'est point avec des théories humanitaires, ni avec des discours sur la liberté et sur les droits des peuples qu'on défend son pays, mais avec de bonnes armées, fortes, nombreuses, morales, disciplinées»;
- 3° tijdige maatregelen tot approviandeering van Antwerpen, het centraal reduct, zoodra oorlogsgevaar dreigt.

De beide eerste voorwaarden achten wij tegenwoordig voor elke kleine mogendheid, al dreigt geen dadelijk gevaar, de eenige wijze bedachtzaamheid; het leger worde de leerschool voor de geheele natie, ook in ons land, tot orde en tucht bij alle klassen der maatschappij, terwijl zoovele oorzaken meêwerken om de banden van eerbied en gezag te verslappen. Ook het laatste voorstel verdient overweging: al is Amsterdam niet in gelijke mate blootgesteld als Antwerpen, zij men aldaar bij tijds bedacht op al de behoeften van een leger, dat in de laatste wijkplaats is teruggedrongen, en alleen door hongersnood, doch door geen wapengeweld ter wereld, daaruit kan worden verdreven.

Wat eindelijk meer speciaal de voorbereiding van het gebruik der spoorwegen in tijd van oorlog aangaat, vragen wij dringend voor Nederland, wat ook de heer JACQUIN onmisbaar acht voor zijn vaderland, d. i. *éénheid van gezag* gedurende den oorlog, omtrent alles wat dat gebruik alsmede de transporten, zoo personeel als materiëel betreft; doch vooral een gezag, dat door eene *innige samenwerking van het militaire en het technische element*, met volledige zaakkennis wete te bevelen.

Hiermee wordt niet bedoeld het beheer van de spoorwegen bij het uitbreken van den oorlog onbepaald in beslag te nemen; geenszins de schepping van een afzonderlijk militair spoorwegmateriëel — verre van dien; men late de exploitatie in handen van hen, wier dagelijksch werk zulks is, doch zorge nimmer iets te bevelen, waarvan de uitvoerbaarheid niet is getoetst; het voorhanden materiëel is ruimschoots voldoende en eischt wellicht alleen bij vernieuwing zekere wijzigingen; doch elke bijzondere uitgave daartoe durven wij ontraden. Om met die onmisbare zaakkennis te bevelen, komen wij nogmaals onveranderd op vroegere voorstellen terug: liever nog heden dan morgen, moge de hooge regeering besluiten tot instelling eener *militaire spoorwegcom-*

*missie*, samengesteld uit daartoe kundige officieren van alle wapens, één of meer leden van den raad van toezicht en de directeurs der verschillende exploitatie-maatschappijen; *lijn-commissiën* worden bij voorbaat aangewezen en van nauwkeurige instructiën voorzien; de werkkring der eventuele *étappe-commissiën* afgebakend; de grondslagen tot het militaire transport gedurende den oorlog in tijd van vollen vrede volledig uitgewerkt (1). Bij de korpsen, zoo infanterie, cavalerie als artillerie, verzuime men niet den troep vertrouwd te maken met het snel en geregeld in- en ontladen, zoo bij dag als in het duister; vooral de cavalerie worde als vroeger gezegd geoefend in het opbreken van banen. Verder verspreide men op ruime schaal goede en goedkoope kaarten, des noods kosteloos, niet enkel onder de officieren, maar ook bij de onderofficieren. Ten slotte vragen wij met aandrang, bij de definitieve organisatie van de levende strijdkrachten, zoodanige plaatsing onzer militaire inrichtingen, magazijnen en depôts, dat deze achter onze verdedigingslijnen onderling door spoorwegen zijn verbonden; voor onze vier ruiteregimenten vaste garnizoenen langs den IJsel en in Noord-Brabant, alwaar zij niet enkel hunne gevechtsterreinen, maar ook de spoorwegverbindingen leeren kennen, welke het alsdan hunne taak zal zijn te bewaken, wellicht spoedig te verbreken.

Zijn wij de heeren JACQMIN en DE FORMANOIR erkentelijk voor den tijd en de moeite aan hun arbeid ook tot onze individueele leering besteed, wij zouden dit nog meer zijn, wanneer dat werk bovendien voor ons vaderland mocht leiden tot de resultaten, waarvan wij zoo even droomden; in elk geval boden zij ons de gelegenheid aan, het zoo hoogst gewichtige onderwerp der spoorwegen bij vernieuwing ter sprake te brengen.

Venlo, 26 Dec.

F. DE BAS.

---

(1) Het Pruisische voorschrift van den 2den Mei 1867, tot regeling van de *étappe*-dienst en het militair gebruik der spoorwegen, dat gedurende den Duitsch-Franzischen oorlog werd opgevolgd, is bij Keizerlijk besluit van 20 Juli 1872 vervangen door eene nieuwe instructie op dezen tak van dienst (uitgegeven bij von DECKER te Berlijn), waarbij hetgeen proefondervindelijk is gebleken goed te zijn, is behouden, leemten zijn aangevuld en noodzakelijke wijzigingen aangebracht.

## BOEKAANKONDIGINGEN.

---

*Leidraad bij het onderricht in de wapenleer voor de leerlingen van den cursus bij de infanterie, samengesteld door H. H. RINK, 1ste Luitenant bij het Instructie-Bataillon (met zes uitslaande steendrukplaten). Leiden D. NOOTHOVEN VAN GOOR 1873. Prijs f 2,50.*

Eenige weken geleden werd mij bovengenoemde wapenleer ter beoordeeling toegezonden. Ik nam deze taak ongaarne op mij; niet omdat het onderwerp en de wijze waarop het door den heer R. behandeld is, mij daartoe weinig aantrekkelijk voorkwamen, doch omdat het geen gemakkelijke zaak is een werk te beoordeelen, bestemd tot leidraad bij het onderricht van jongelieden, aangezien het voor eene rechtvaardige beoordeeling een vereischte is dat men zich steeds zuiver blijft schetsen de toestanden waarin het werk moet worden gebezigd, en zoowel de eischen van het onderwijs, als de pogingen van den schrijver om nuttig te zijn, recht moet laten wedervaren.

Zooveel mogelijk indachtig aan deze eischen werd de *Leidraad* van den heer RINK ter hand genomen. Welwillend werd mij door de Redactie van den *Milit. Spect.* eene plaats in dit tijdschrift afgestaan, evenwel onder aanbeveling van beknoptheid wegens plaatsgebrek. Ik zeg der Redactie dank voor hare welwillendheid; het verzoek om beknoptheid maakte echter het nederschrijven der beoordeeling des te moeilijker.

De indeeling van het werkje beviel mij over 't algemeen zeer goed. Na in de 1ste afdeeling de draagbare wapenen te hebben behandeld, maakt de kogelbaan in de 2de afdeeling een punt van beschouwing uit; terwijl de 3de afdeeling aan de artillerie is gewijd, om ten slotte in een aanhangsel de cavalerie-karabijn, de revolvers, de mitrailleurs en de torpedo's in het kort te vermelden. Ook met de verdere splitsing dezer afdeelingen kan ik mij vereenigen, vooral nadat mij inlichtingen waren verstrekt omtrent de wijze waarop bij de cursussen der infanterie het onderwijs in de wapenleer wordt gegeven.

Slechts omtrent de splitsing van Hoofdstuk X *munitien*, in: *het buskruit, de kogel, het ontstekingsmiddel, de huls*, zij opgemerkt dat ik de vrij uitvoerige behandeling van het buskruit, waaraan ruim 15 bladzijden worden gewijd, liever gerangschikt had gezien onder Hoofdstuk VI der 3de afdeeling, en wel vóór *munitien*. In Hoofd-

stuk X der 1ste afd. toch wordt het buskruit als een der samenstellende deelen van de patroon, daar ter plaatse te uitvoerig behandeld, terwijl het beschrijven der patronen in de volgorde *huls met ontstekingsmiddel, buskruit, kogel*, de voorkeur zou hebben verdiend boven de hier aangenomene.

Bedrieg ik mij niet, dan zal de leidende gedachte van den heer R. bij de behandeling van dit gedeelte geweest zijn, dat hij de leerlingen, aan wie reeds in hun 1ste jaar de inrichting van het geweer en de samenstelling der munitie moeten onderwezen worden, terwijl eerst later *de artillerie* meer bepaald een punt van behandeling zal uitmaken, toch gaarne reeds in den aanvang meer uitvoerig met de vervaardiging enz. van het buskruit wilde bekend maken. De noot op bladz. 44 versterkte mij in deze meening; doch hoewel dit gevoelen deelende, kan ik mij echter met de indeeling in de wapenleer niet vereenigen, te meer daar de behandeling van het buskruit bij het onderwijs toch had kunnen plaats hebben door verwijzing naar Hoofdstuk VI der 3de afd.

De cavalerie-karabijn had ook onder de 1ste afd. beter eene plaats gevonden dan nu in het *aanhangsel*.

Wat nu de behandeling der 1ste afd. betreft, men kan zien dat men hier in den heer R. een goed docent aantreft, die het oog blijft houden op hetgeen zijn leerlingen op dat oogenblik het meest in het geheugen ligt, namelijk het geweer gr. en kl. kaliber bij ons leger in gebruik.

Het is alleen te betreuren dat Schr. bij de uitvoerige omschrijving van alles wat op beide geweren betrekking heeft, niet door middel van in den tekst geplaatste letters verwijst naar de teekeningen der sluittoestellen, voorkomende op pl. III, welke teekeningen na de toevoeging van letters alsdan veel meer waarde zouden hebben verkregen, terwijl zij nu waarschijnlijk zelden zullen worden geraadpleegd.

Teekeningen, vooral flinke, duidelijke teekeningen maken wel is waar een werk duur, maar indien S. de pl. IV tot beknopteren vorm had teruggebracht en de figuren 65 en 66 om straks te vermelden reden had weggelaten, dan had voor denzelfden prijs deze ruimte nuttiger besteed kunnen worden voor eene duidelijker teekening (fig. 28) van den sluittoestel van het geweer gr. kaliber en eene hier ontbrekende teekening van het slot van dat geweer. Door het verwijzen in den tekst naar teekeningen, leert men de leerlingen teekeningen lezen en wordt het mogelijk hen eenig onderdeel van het geweer waarmede zij dagelijks omgaan, te doen teekenen op bord of papier, eene oefening die zeer bevorderlijk is aan hunne ontwikkeling. Dit toch scherpt het voorstellingsvermogen, het geeft het middel aan de hand om naderhand met vrucht eene of andere zienswijze daaromtrent met een degelijk schrapje toe te lichten.

Niet altijd heeft mij de over het algemeen door duidelijkheid uitmuntende behandeling der onderdeelen van de 1ste afd. even zeer bevredigd, waaronder ik o. a. rangschik de verklaring bladz. 8, dat een loop rechts getrokken is wanneer voor een schutter met aangelegd geweer een punt dat een trek volgt, *sich beweegt in de richting van de wijzers van een uurwerk*; zoo ook de ontsteking door middel van slaghoedjes bladz. 16, bij welke laatstgenoemde verklaring bovendien nog verwezen wordt naar de inrichting eener percussiebuis tot puntgranaten. Ook had ik bij de verklaring, dat de helling der kolf ook den terugstoot vermindert (bladz. 29), gaarne een



enkel woord omtrent de ontbinding van krachten vernomen. Minder juist is het, zooals op bladz. 55 wordt gezegd, dat bij den buskruit-proefmortier 4 bronzen *holle* kogels behooren, terwijl ik ook de ontleding van het buskruit (bladz. 45) voor rekening van den Schrijver laat en bovendien overtollig vind. Het deed mij genoegen de surrogaten van buskruit niet aan te treffen.

Doch mij bepalende tot dit enkele, kan de beknoptheid mijner beoordeeling nog meer in acht genomen worden omtrent hetgeen in de 2de afd., *de kogelbaan*, wordt gezegd. Vooral in deze afdeeling heeft de heer R. de bewijzen geleverd, de krachten van het gros zijner leerlingen te kennen. Juist bij de behandeling van dit onderwerp neemt men zoo dikwerf waar, dat de schrijvers trachten aan te toonen, dat zij vooral het goed weten, terwijl het hier bepaald een hoofdvereischte is zich volkomen te plaatsen op het standpunt van hen die voor het eerst met dit onderwerp kennis maken. Eene te uitvoerige behandeling toch van dit gedeelte, doet opzien tegen het bestudeeren er van, terwijl een zeer eenvoudige behandeling de ambitie in den aanvang opwekt en daardoor waarborg geeft dat met meerdere opgewektheid later de zaak op nieuw in behandeling wordt genomen en, toegelicht door tal van degelijke werken, ook meer vrucht dragend zal zijn. De wijze waarop de kogelbaan behandeld is, heeft mij bijzonder voldaan. Een enkele drukfout in het aanwijzen der figuur bij de verklaring van *gestreken* en *fijn korrel*, bladz. 84, wordt slechts ter loops vermeld; zij springt toch aanstonds in het oog.

De 3de afd. zal zeer vele moeilijkheden voor den S. hebben opgeleverd.

Hier is het geen gemakkelijke taak de grens te bepalen wat men *niet* en wat men *wel* zal vermelden. Juist die bezwaren verbonden aan het stellen van bepaalde grenzen, doen mij besluiten slechts mede te deelen dat het vooral niet te beknopt is behandeld en het derhalve voor iederen instructeur, die zijne leerlingen dit werk bij de wapenleer doet volgen, mogelijk zal blijven er in vermeld te vinden wat hij noodig acht, en dus de behandeling er van naar verkiezing zal kunnen bekorten.

De bemerking mag echter niet achterwege blijven, dat de heer R. bij deze afdeeling geen gebruik heeft gemaakt van de verbeteringen voorkomende in het 1ste Bijvoegsel van den Instructie-Inventaris, zooals o. a. blijkt op bladz. 153, alwaar de kanonproppen als tusschenproppen altijd worden gebezigd bij de getr. kanonnen van 16 en 12<sup>cm</sup>, indien de volle of grootere ladingen worden gebruikt, terwijl uit genoemd „Bijvoegsel” blijkt, dat de kanonproppen bij die kanonnen slechts dan gebezigd worden, indien de verwijding der ziel eene meer voorwaartsche ligging van het projectiel noodig maakt.

De bewering van den heer R. op bladz. 133, dat het metaal der kanonnen boven het kogelleger gedeeltelijk wordt opgelost door de hooge temperatuur en de groote spanning der gassen, wil ik gaarne aannemen als eene vergissing; hij heeft hier wegschuren bedoeld. Het aantal van 2300 schoten op diezelfde bladz. vermeld, dat de bronzen kanonnen van 8<sup>cm</sup> hebben doorstaan zonder *onbruikbaar* te worden, is zeer ruim genomen, indien men althans een zeer onregelmatig schieten van den vuurmond ook onder de eischen voor onbruikbaarheid wil rangschikken.

En nu een enkel woord over het aanhangsel, waaruit reeds vroeger het gedeelte „cavalerie-karabijn” in de eerste afdeeling werd gewenscht. De heer R. had de onder-

afdeeling „De mitrailleuse of het schrootkanon” geheel en al uit zijn wapenleer moeten weglaten of wel onder anderen vorm moeten aanbieden. Hij heeft blijkbaar geen inlichtingen ingewonnen omtrent het standpunt waarop het vraagstuk van de mitrailleurs thans gekomen is. Hij had dan zeker het besluit genomen om zich niet te beroepen op hetgeen in de memorie van beantwoording op het voorloopig verslag over de begroting van 1871, door den Minister van Oorlog werd verklaard; eene aanhaling die bovendien in een „wapenleer” misplaatst is, en hij zou zich bepaald hebben, of tot het doen der toezegging om zoodra een mitrailleur voor ons leger zou zijn aangenomen, in verband met de verder op handen zijnde groote veranderingen in veld- en vesting-geschut, een herziene druk van zijn wapenleer spoedig het licht te doen zien, of wel, indien hij de jongelieden bekend had willen maken met de inrichting van mitrailleurs, had hij eene beknopte beschrijving moeten geven van den tegenwoordigen mitrailleur CHRISTOPHE MONTIGNY, het meest overeenkomende in stelsel met den Franschen mitrailleur van 1870, en voorts van den mitrailleur GATLING, aangezien het zich laat verwachten dat tusschen deze beide stelsels eene keuze voor onze bewapening zal worden gedaan. Zeer zeker zou hij alsdan de 4 punten waarom de Fransche mitrailleur de voorkeur verdient boven die van CHRISTOPHE MONTIGNY, niet hebben ter neder geschreven. De drie laatste punten zouden door mij worden weerlegd indien het aanzoek om beknoptheid mij daartoe de gelegenheid niet ontnam.

Ook de afdeeling torpedo's is niet met de vereischte zorg behandeld, zooals o. a. blijkt uit de beschrijving der torpedobuis (bladz. 248), waarvan de werking niet is te begrijpen zonder plaatsing en aanhaling van letters, die nu bij fig. 70, pl. VI ontbreken; vooral daar de buis in de teekening van den veiligheidsdop is voorzien, en hiervan in den tekst niet wordt gesproken.

Bij de beoordeeling van den *leiddraad* is bepaald vermeden in eene vergelijking te treden tusschen de wijze waarop hier de verschillende onderwerpen worden behandeld en die waarop dit in andere werken van dien aard plaats heeft gehad. Moet men toch eene keuze doen welke dier werken men de jongelieden bij het geven van het onderwijs als toelichting op het verhandelde zal doen volgen, dan behoort daartoe meer dan het lezen eener beoordeeling en maakt men het liefst zelf eene vergelijking.

Ik houd mij evenwel overtuigd, dat de *leiddraad* van den heer RINK, niettegenstaande zij in enkele opzichten wel iets te wenschen overlaat, krachtig zou mededingen om er de keuze op bepaald te zien, en ik hoop dat daartoe ook deze hoewel beknopte beoordeeling het hare zal bijdragen.

Den HAAG, December '72.

*De 1ste Luitenant der Artillerie,*  
P. VAN DER BURG.

---

*Bijdrage tot de kennis van de torpedo's of watermijnen, door A. G. ELLIS en J. H. BEUCKER ANDRAE. Nieuwediep, L. A. LAUREY. 301 bladz. en 14 platen. Prijs f 6,00.*

De verschillende brochures en tijdschriftartikelen omtrent den voorrang van den gewijzigden CARBETTE- of den VAN HOUTUM-torpedo zullen wij weldra kunnen ver-

geten. In het boven aangekondigde werk toch vindt men, in waardiger taal dan enkele dier geschriften voerden, een geheel, dat de Schrijvers met zorg hebben getrokken uit de *Verslagen, rapporten* en *memoriën*, de *Mededeelingen omtrent het zeewezen* en andere bronnen. Door dit boek wordt de lezing der berichten in die *Verslagen* en *Mededeelingen* wel niet overbodig, indien men ten minste de geschiedenis der zaak wil kennen, maar, is het om uitkomsten te doen, dan zal men het niet onbevredigd ter zijde leggen.

Zoo als te verwachten was, geven de Schrijvers de voorkeur aan hetgeen bij de Marine bestaat; die voorkeur is geen *esprit de clocher*, maar wordt door gronden gestaafd. Elk onbevooroordeeld lezer der *Verslagen* en *Mededeelingen* zal moeten erkennen, dat de door de Marine genomen proeven in logische volgorde plaats hadden, wat niet altijd van die bij de Landmacht gezegd kan worden, en het is daarom zeer natuurlijk, dat de resultaten ook meer bevredigend zijn. Het zou echter van onbillijkheid jegens den landmacht-torpedodienst getuigen, indien wij niet wezen op de min gunstige omstandigheden, waarin hij lang verkeerde; meermalen verwisselde hij van chef en in zaken betrekkelijk verankering en onderstroming was hij uit den aard der zaak minder t' huis. De HH. E. en B. A. laten dan ook recht wedervaren aan den Heer VAN HOUTUM; in hoeverre hunne bezwaren tegen het gebruik van diens torpedo in vaarwaters, waar veel stroom gaat en veel zee staat, gegrond zijn, kan een leek niet beslissen; wel echter, dat zij ten onrechte de teekening van den onderzoeker tot electro-schoktorpedo, achterwege hebben gelaten; dat instrument schijnt in alle opzichten boven den rheotoom, bij de Marine in gebruik, te verkiezen. Als bewijs van volkomen onpartijdigheid zouden wij ook gaarne het vernuftige palblok v. HOUTUM hebben zien opgenomen, al is het bewezen, dat het tot nu toe niet volkomen aan het doel beantwoordt.

Het belangrijkste voor het groote publiek zijn de slotsommen, waartoe de beschouwing der verschillende offensieve en passieve torpedos de Schrijvers heeft geleid. Die hier over te nemen zou misschien den een of ander er van afhouden, het werk zelf te lezen, waardoor het doel eener aankondiging zeker ver voorbij gestreefd zou zijn. Van een enkele maken wij echter gebruik voor eene kleine afwijking. Wij bedoelen, dat er niets bekend is van schade, door drijvende schoktorpedo's aan vaartuigen toegebracht, die geankerd lagen op rivieren van 100<sup>m</sup> breedte (Amerika). En juist die soort van torpedo's worden aangehaald als zóó gevaarlijk te zullen zijn voor onze zeemacht op het *Hollandsch Diep* (breed ruim 2000<sup>m</sup>) dat de linie van *Mark* en *Dintel* moet worden opgemaakt, om den vijand te beletten zich achter den zuidelijken dijk van dat vaarwater vast te nestelen en die torpedo's te water te laten; eene linie, die wellicht 20% van ons leger tot verdediging behoeft (1).

Enkele opmerkingen en vragen ten slotte. Waar detailbeschrijvingen van meer of min gecompliceerde voorwerpen worden gegeven, komen teekeningen of schetsen onmisbaar voor; b. v. van den reeds genoemden onderzoeker v. H., van den torpedo v. EBNER, het element LECLANCHÉ enz.

De bepalingen voor wakende torpedo's mogen kort en juist zijn, aan duidelijkheid hebben zij niet te over.

(1) Anderen, o. a. de Fransche kapt. t/z. J. LAIBLE, zijn ook niet zeer bevreesd voor die torpedo's (*Revue des deux mondes* 1872, deel 100, bladz. 261).

Het noemen van voorwerpen, die niet algemeen bekend zijn, moest o. i. worden voorafgegaan door, of in eene noot begeleid met eene korte omschrijving; over eboniet b. v. wordt op bladz. 85 gesproken, terwijl men eerst op bladz. 157 de samenstelling leert.

Zou men er niet toe kunnen komen algemeen gebruikelijke termen aan te nemen voor verbinding van mijnbuizen aan kabels of geleiddraden, b. v.: inschakeling in een keten of waaijersgewijze? Hierdoor zou men lange omschrijvingen voorkomen.

Dynamiet, eene mindere temperatuur dan 8°C. hebbende, kan men doen ontploffen door middel van patronen van schietkatoen, met nitroglycerine doortrokken (verg. LAUER. *Spreng- und Zündversuche mit Dynamit und comprimierter Schiessbaumwolle*).

Bij de plaatsing der torpedo's hebben de Schrijvers geen enkelen marineterm of marinewerktuig verklaard of met een enkel woord nader verduidelijkt; van daar, dat het den „land"lezer hier en daar duizelt. Wij erkennen echter, dat het houden van de juiste maat hier uiterst bezwaarlijk moet zijn en het beschrijven en schetsen van alle hanepooten, betingstijlen, vingerlingen, davits, doften enz. enz., te ver zou voeren.

Druk, papier en uitvoering brengen het hunne er toe bij, om dit werk een groot debiet toe te wenschen.

BREDA, Jan. 1872.

ELAND.

- 
- 1°. *Is Nederland verdedigbaar? Uit het Hoogduitsch vertaald (Militär. Blätter) en van opmerkingen voorzien door W. ROOSEBOOM, Kapitein-Ingenieur. Breda, G. G. DE VOOGT. Prijs f 0,65.*
  - 2°. *Neerland's Staatkunde tegenover Duitschland. Uit het Hoogduitsch vertaald (Neue Militär. Blätter) en van opmerkingen voorzien door W. ROOSEBOOM, Kapitein-Ingenieur. Breda, G. G. DE VOOGT. Prijs f 0,35.*

Het is een treurig maar niettemin waar verschijnsel dat hier en daar in Duitschland de meening veld wint, dat het gros van het Nederlandsche volk vijandig gestemd is tegen Duitschland. Zij die in den laatsten tijd in dat land gereisd en de gelegenheid gehad hebben om over de verhouding tusschen de wederzijdsche volken te spreken, zullen daarvan wellicht de ondervinding hebben opgedaan, terwijl ook een in Duitschland veel gelezen militair tijdschrift, de „Militärische Blätter," zich ernstig over die vijandige gezindheid beklagd heeft.

Die bewering van Duitsche zijde zal, wij twijfelen er niet aan, in Nederland slechts door weinigen worden beaamd, en allerminst zal men toegeven dat de mobilisatie in 1870 ten doel had om, bij eventueelen voorspoed der Fransche wapenen, de zijde van Frankrijk te kiezen. Ieder Nederlander zal met ons overtuigd zijn, dat dit plan zelfs in de verte niet in de bedoeling van de toenmalige Nederlandsche regering lag.

Dat er Fransche sympathiën in Nederland bestonden en nog bestaan, zullen we niet tegenspreken, en dat is dan ook waarlijk geen schande, maar dat er in den

Fransch-Duitschen oorlog ook veel sympathie voor Duitschland bestond, valt niet te betwijfelen. Maar al ware het zoo dat in de schaal der sympathiën die voor Frankrijk oversloeg, dan maakt dit nog een groot onderscheid met den toelag om Duitschland te lijf te willen.

Trouwens, zou het groote Duitschland zich zoo beangsd maken voor een aansluiting van Nederland aan Frankrijk? Wij gelooven het in der daad niet. Veelmeer blijkt het, dat het doel van den Schrijver in de *Militärische Blätter* geweest is, om, door met een hoog woord te verkondigen dat Duitschland niet ten tweeden male het gevaar kan loopen, een vijandigen broederstam in den rug te hebben — en dus door bedreiging — laatstgenoemd land te nopen zich nauw aan Duitschland te sluiten. Dat is volgens den Schrijver de ware politiek van Nederland, maar zij zou tevens Duitschland zeer te stade komen.

En als nu Nederland niet aan die aansluiting het oor leent? Welnu, de vermeende of ware grieven — mobilisatie in 1870, afsluiting van de Maas, de uitlegging van de acte omtrent de Rhijscheepvaart, de verwerping van de wet over de bescherming der zalmvisserij — blijven dan bestaan; zij kunnen levendig gehouden worden en te gelegener tijd diensten bewijzen. „Als men een hond wil slaan, kan men altijd wel een stok vinden.”

Gelukkig dat het bovengenoemde verschijnsel in Duitschland niet algemeen wordt opgemerkt en dat integendeel andere Deutsche geschriften aan Nederland het volle recht toeschrijven om zijn eigen zaken te regelen. Het doet goed, wanneer men in een tijdschrift als de *Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine*, die eveneens de Nederl. strijdkrachten bespreken, leest: „Es leidet keinen Zweifel, dasz Nederland zeigen wird, dasz es seine Freiheit und seine freiheitlichen Einrichtungen liebt und dasz es mittelst verständiger Kraftanstrengung über die Erhaltung derselben wachen will”.

Nadat in de *Militärische Blätter* de grieven waren ontwikkeld tegen onze mobilisatie in 1870, worden in de afleveringen van Augustus en September van hetzelfde tijdschrift en in de October- en November-afleveringen der *Neue Militärische Blätter*, eenige artikelen gewijd aan de vraag of Nederland verdedigbaar is. Die vraag wordt ontkennend beantwoord, en daaruit de gevolgtrekking gemaakt dat Nederland de wijste partij zou kiezen door zich nader aan Duitschland aan te sluiten.

In de genoemde artikelen vindt de S. ook nog gelegenheid om zijne bewering omtrent den Pruisenhaat der Hollanders uit een hier te lande verschenen vlugschrift te staven; maar wanneer hij ter goedertrouw geweest was, had hij ook niet moeten verzuimen de beoordeelingen te vermelden — en deze konden hem bekend zijn — die over de dwaze voorstellen in die brochure, geveld zijn.

De Kapitein-Ingenieur ROOSEBOOM heeft het nuttig geacht die artikelen in het Nederlandsch over te brengen, niet met het doel om de aansluiting te bespreken, maar om in Nederland meer algemeen bekend te maken hoe men in een in Duitschland veel gelezen militair tijdschrift over onze verdedigbaarheid denkt, en om aan te toonen dat de Schrijver in zijne beschouwingen dikwijls de waarheid nabij komt, hoewel de heer R. ook niet verzuimt andere minder juiste begrippen te weerleggen.

De beide vlugschriften hebben betrekking op hetzelfde onderwerp en de oorzaak dat zij niet in één geschrift zijn samengevat, ligt blijkbaar in de omstandigheid, dat

de heer R. bij het verschijnen van het October-nummer der *Neue Milit. Blätter* in de meening verkeerde, dat de artikelen over onze verdedigbaarheid daarin besloten werden; terwijl het naderhand bleek dat in het Nov.-nummer de beschouwingen nog werden voortgezet en dat daarin onze levende strijdkrachten werden behandeld.

Het ligt niet in onze bedoeling den inhoud der artikelen uit het Duitsch tijdschrift hier uitvoerig weer te geven; alleen willen we opmerken dat de Schrijver, na eerst eenige hier te lande aangaande de verdediging verschenen geschriften besproken te hebben, achtereenvolgens de verschillende verdedigingsliniën en daarna onze levende strijdkrachten ontleeft, om vervolgens tot het onmogelijke van onze verdediging te besluiten.

Hoezeer er ook overdrijving in zijne beschouwingen heerscht, zoo deelen wij echter het gevoelen van den heer ROOSEBOOM, dat daarin meermalen zeer juiste opmerkingen worden gemaakt, en reeds daarom verdient de lezing der door den heer R. bewerkte vertalingen alleszins aanbeveling.

Maar meer nog verdienen zij zulks wegens de denkbeelden, die de vertaler voor de landsverdediging ter overweging geeft. Er ligt iets frisch in die denkbeelden, er ligt oprechtheid aan ten grondslag; een schuldig optimisme is daaraan geheel vreemd, de waarheid wordt onbewimpeld onder de oogen gezien.

De heer R. verdedigt de stelling, dat de Utrechtsche linie te verdedigen is ook zonder Ysel-verdediging, wanneer aan die linie slechts datgene verricht wordt, wat in vreedstijd verricht kan worden. Hij gaat zelfs verder, en spreekt als zijne overtuiging uit dat bij een aanval uit het oosten, de eigenlijke verdediging van ons land eerst bij de Utrechtsche linie beginnen moet.

Het lijkt geen twijfel dat hij daardoor opschudding zal te weeg brengen in het kamp der voorstanders eener permanente of tijdelijke Ysel-verdediging; maar wanneer men zich een klare voorstelling van den toestand bij een oorlogsverklaring maakt, dan zal men moeten erkennen, dat er veel voor het denkbeeld van den heer R. te zeggen valt.

Snelheid is tegenwoordig meer dan ooit de voorname factor in den oorlog, en dat de Duitschers daarvan overtuigd zijn, daaraan zal wel niemand twijfelen. Met het oog op onze geringe legersterkte zullen zij er zeker eventueel niet tegen opzien om zonder de mobilisatie hunner korpsen af te wachten, dadelijk na de oorlogsverklaring met cavalerie het oostelijk gedeelte van ons land te overstroomden en eenige legerkorpsen op vreedsterkte over de grenzen te zenden.

Nu moge men zeggen: wij moeten zorgen gereed te zijn en in een oogwenk op voet van oorlog wezen, maar van die illusie, daargelaten nog het gehalte en de getalsterkte onzer strijdkrachten tegenover de Duitsche, moet men zich niet te veel voorstellen. Een terugblik op hetgeen in de laatste jaren voor onze verdediging is gedaan, schenkt weinig bemoediging; veel is er over geschreven en gepraat, maar het woord van wijlen onzen grooten THORBECKE: „tracht wat af te doen”, is in dat opzicht nog weinig in vervulling gekomen. De loting, die in het voorjaar zal plaats hebben, zal ons alweder een nieuw contingent plaatsvervangers leveren en de zoo dringend noodige verandering der militie-wet zal op zijn vroegst het volgend jaar kunnen in werking treden. Daardoor zal ook een betere regeling der schutterijen een jaar worden vertraagd, en toch mag onze tegenwoordige schutterij wel totaal onbruik-

baar voor de landsverdediging genoemd worden. De doorgraving van Holland op zijn smalst en de aanleg van den nieuwen Maasmond gaan geleidelijk voort, maar van verdedigingswerken daar ter plaatse hoort men niets, en toch zou het noodig zijn dat in de defensie aldaar was voorzien, vóór dat de waterwerken gereed komen.

Wij zijn met den heer R. overtuigd dat er zelfs nog veel moet gedaan worden, om de verdediging bij de Utrechtsche linie met vrucht te kunnen beginnen. Daartoe toch is het volgens hem noodig dat de forten en hunne omgeving steeds volkomen tot den strijd toegerust zijn; dat elk individu van ons leger reeds in vreedstijd wete wat zijn werkring in oorlogstijd is, en zooveel mogelijk nu reeds in dien werkring geplaatst worde. In dat geval acht hij het mogelijk dat de Utrechtsche linie te verdedigen is, *ook al zijn de inundaties niet volkomen gesteld*; ons doel moet zijn op een bepaald punt stand te houden totdat wij door bondgenooten worden geholpen.

Wij hebben hier slechts in algemeene trekken het denkbeeld van den heer R. wedergegeven; hetgeen hij zegt omtrent den werkring onzer cavalerie bij het uitbreken van den oorlog, omtrent de sperforten aan den IJsel, omtrent de Grebbe-linie en die van Ochten-Spees, omtrent het inundeeren, omtrent de verdediging bij vorst, omtrent Nijmegen, omtrent de positie van Amsterdam enz., verdient ons inziens, evenzeer overweging; doch ons bestek gedooft niet daaromtrent in bijzonderheden te treden.

De Schrijver van de artikelen in de *Militärische Blatter* hangt van onze levende strijdkrachten een zeer zwart tafereel op. Eerst wijst hij op de leemten, die bij de mobilisatie aan het licht gekomen zijn, om daarna het vonnis over onze vrijwilligers en plaatsvervangers uit te spreken. Het valt niet te ontkennen dat in die beschouwingen veel waars is gelegen. Trouwens Nederland is niet het eenige land, waar het gehalte der plaatsvervangers veel te wenschen overlaat; dit is evenzoo het geval in het naburige België, en zal wel overal zoo zijn, waar de plaatsvervanging is toegestaan. Het is dan ook een gemakkelijk middel voor iemand die in de burgermaatschappij tot niets deugt, om aan den kost te komen. En dat onder de vrijwilligers ook veel slechte elementen gevonden worden, is evenzoo natuurlijk; de toekomst van den Nederlandschen vrijwilliger is onzeker en duister, en het ligt dus voor de hand, dat zij, die een goede opvoeding genoten hebben, een beter heenkomen zoeken. Zoolang men dan ook de plaatsvervanging en nummervisseling niet afschaft en het lot van den vrijwilliger niet verbetert, door hem na een zekeren diensttijd een behoorlijk bezoldigde burgerbetrekking in het verschiet te geven, zal het gehalte vrijwilligers slecht en hun getal gering blijven, waarvan een gebrek aan kader het gevolg is. De heer ROOSEBOOM verzuimt niet hierop met nadruk te wijzen.

De Schrijver in de *Milit. Bl.* acht verder den diensttijd bij ons te lande veel te gering en gelooft ook niet aan een werkelijke verbetering van het leger, als het Pruisische stelsel, zonder vermeerdering van den diensttijd, wordt aangenomen; terwijl indien die diensttijd eveneens als in Pruisen werd gesteld, de kosten van het leger boven de krachten der natie zouden gaan.

Het valt zeker niet te ontkennen, dat een soldaat in 3 jaren tijds veel beter geoefend kan worden dan in 1 of  $1\frac{1}{2}$  jaar, maar dit neemt toch niet weg dat ons tegenwoordig leger, naar onze meening, een zeer groote schrede voorwaarts zou doen, indien plaatsvervanging en nummervisseling werden afschaft en het lot van

den vrijwilliger werd verbeterd, zonder dat juist de diensttijd, die zeker verlenging behoeft, tot drie jaren werd uitgebreid.

De heer R. bespreekt nog eenige punten, die in het belang van ons leger zouden kunnen strekken. Hetgeen hij omtrent den generalen staf en de cavalerie zegt, verdient, ons inziens, overweging; daarentegen laat hij het denkbeeld tot uitbreiding van het contingent, naar onze meening, te veel los. Wel erkent hij de wenschelijkheid hiervan, maar hij meent dat er nog zooveel andere uitgaven te doen zijn, dat daaraan vooreerst wel niet zal kunnen worden gedacht; bovendien meent hij dat ook de noodige kaders zouden ontbreken. Wanneer we echter nagaan welke troepen voor het veldleger beschikbaar blijven, na aftrek der hoogstnoodige bezettingen, die door den heer R. zeker niet te ruim berekend worden, dan meenen wij dat, met het oog op de verliezen aan zieken en gewonden, die al spoedig te wachten zijn, een uitbreiding van het contingent dringend noodzakelijk is; die uitbreiding strekt zich bovendien niet dadelijk over 5 lichtingen uit, terwijl het daarenboven nagenoeg met zekerheid te verwachten is, dat bij verbetering van het lot van den vrijwilliger door het vooruitzicht op een burgerbetrekking, het aantal vrijwilligers aanzienlijk zal toenemen. Ook mag niet vergeten worden, dat bij afschaffing der plaatsvervangende en nummerverwisseling en verlenging van den diensttijd, kader uit de militie is te trekken.

De heer R. trekt in eene bijlage voor elke positie de naar zijn gevoelen dringend noodige bezetting uit, waarbij het wetsontwerp tot regeling en voltooiing van ons vestingstelsel, ingediend door den minister ENGELVAART en gewijzigd door den minister DELPRAT, tot grondslag is genomen. Het gering overschot der troepen, die dan bij onze tegenwoordige legersterkte, voor het veldleger beschikbaar blijven, zet veel kracht bij aan zijne stelling, dat de eigenlijke verdediging van Nederland eerst bij de Utrechtsche linie beginnen moet.

Wij eindigen de aankondiging der beide geschriften van den heer R. met de bevestiging onzer erkentelijkheid wegens de waardige wijze, waarop hij de artikelen in de *Militärische Blätter* heeft besproken en wegens de degelijke beschouwingen over de verdediging van ons land; beschouwingen die het kenmerk dragen eener gezonde opvatting en eener innige overtuiging, en waarbij het toeval geheel buiten spel is gelaten.

---

1°. *Kriegsspiel, jeu de la guerre. Guide des opérations tactiques, exécutées sur la carte. Par A. PETRE capitaine au régiment des carabiniers. Avec deux planches. Bruxelles, C. MUQUARDT. 1872.*

Het *Kriegsspiel, de tactische oefeningen op de kaart*, werden sinds de heropening der Koninklijke Militaire Academie in 1836, veelvuldig bij die inrichting behandeld, zoo als wij allen weten, zonder dat zij echter bij het leger grooten bijval vonden. De Minister van Oorlog VAN MULKEN was de zaak dier *tactische oefeningen* zeer toegedaan en schreef ze als verplichtend voor aan de officieren van alle wapenen. Onnoodig werd het daarbij niet geoordeeld, om de grondbeginselen weder eens wat versch in het geheugen terug te roepen, en daarover een cursus aan de Mili-



taire Academie, vooreerst aan eenige daartoe gedetacheerde kapiteins, te doen geven onder leiding van den kapitein DOMMERS. Aan dien eersten cursus nam ook, als *liefhebber* deel, de schrijver van het hier bovengenoemd werkje, en wij mogen er gerust bijvoegen als belangstellend en hoogst ijverig medewerker. Het doel van den kapitein PETRE was, die Duitsch-Nederlandsche plant ook op zijnen geboortegrond over te planten, en het Belgische leger met het *Kriegsspiel* vertrouwd te maken.

Tot dat einde heeft hij het hier besproken werkje samengesteld, grootendeels naar het jongste voorschrift van zijnen onderwijzer: «C'est dans un récent ouvrage d'un officier distingué de l'armée hollandaise, Mr. DOMMERS, capitaine-adjutant à l'Académie militaire de Bréda, que nous avons puisé nos principaux éléments». (Introduction pag. 8).

Intusschen is hij geen slaafsch volger geweest, want hier en daar vinden wij kleine verschillen in inzicht. Bijv. de heer P. prijst de schalen van 1:10.000 en van 1:2500 aan voor de kaarten; terwijl de heer D. op blz. 17 pertinent zegt, dat zij op 1:2.000 of 1:8.000 moeten vervaardigd zijn; denkelijk omdat wij met die vreemsoortige schaal van 1:8000, zoo lastig bij reducties, nu eenmaal gezegend en de blokjes daarnaar gemaakt zijn. — In de *snelheid van beweging der troepen* wijkt de Belgische kapitein van den Nederlandschen af; hij neemt een grootere in vele gevallen aan, dan de heer D. Wellicht dat zijne landslieden en de paarden hunner stafofficieren beter vooruit kunnen? Ziedaar een enkel punt dat wij ook maar ter loops aanstippen. Het boekken bevalt ons zeer goed; van harte hopen wij dat de ijverige bewerker er al dat succes mede hebbe, dat hem verdient te beurt te vallen, want al zijn wij persoonlijk geen afgodische vereerders van het krijgsspel, en bovenal niet van *den dobbelsteen* (hazardspel staat immers op den index — in het kampreglement bijv.), zoo hebben de tactische oefeningen met oordeel geleid (maar dit is juist ieders zaak niet), te veel nuttigs om verwaarloosd te worden, of het recht op eene invoering te missen, zoo als haar thans bij het Belgische leger, dank den kapitein PETRE zal kunnen te beurt vallen.

In het voorbijgaan stippen wij nog ten slotte eene zinsnede uit de *Introduction* aan, blz. 5: «Les bruyères et les dunes du camp de Beverloo sont habituellement le théâtre de nos plus grandes manoeuvres, mais avec quel soin ne respecte-t-on pas les bois et les plantations.» Treffende overeenkomst met de vlakte van Milligen! dachten wij bij het lezen dezer regelen, en verder aantreffende de navolgende woorden: «Dans les circonstances, même les plus favorables, le terrain est donc rarement occupé comme il le serait devant l'ennemi,» voegen wij er bij: laat ons daarom omzichtig zijn en vooral geen misbruik van die *Milligsche heide* maken, want men kon wellicht er wat veel aan gewoon raken om het terrein te leeren bezetten, «comme il ne le serait pas devant l'ennemi.»

's H. 1 October 72.

B.

## VERSCHEIDENHEID.

*De nieuwe pensioenwet voor het Duitsche Rijkseleger.* Den 27sten Juni 1871 is voor het Duitsche Rijkseleger en de Keizerlijke marine een wet vastgesteld geworden, waarin zoowel de pensioenen voor alle rangen als de verzorging van invaliden en de pensioenen der nagelaten betrekkingen geregeld zijn geworden. Voor zoover de landmacht betreft, komt die wet in hoofdzaak op het volgende neer:

### *Voor de officieren.*

Het recht op pensioen wordt verkregen, wanneer 10 dienstjaren zijn volbracht en de betrokken persoon wegens lichaamsgebreken voor den militairien dienst ongeschikt is geworden. Ontstaan de lichaamsgebreken reeds voor den genoemden diensttijd, dan wordt alleen pensioen verleend, wanneer de persoon anders in behoeftige omstandigheden zou geraken of wel als de gebreken in en door den dienst zijn ontstaan.

Het pensioen wordt berekend naar den rang, dien men op het oogenblik van pensioneerig bekleedt, wanneer men een jaar in dien rang heeft gediend; geschiedt de pensioneerig echter tengevolge van gebreken in en door den dienst, dan vervalt deze bepaling.

De officieren, die tijdelijk niet in werkelijken dienst zijn, verkrijgen geen aanspraak op pensioen door hunne dienstjaren, maar alleen door in dienst bekomen gebreken.

Het na 12 jaren dienst verkregen pensioen bedraagt  $\frac{2}{3}$  van het tractement van den rang dien men bekleedt; elk jaar langer dienst geeft recht op  $\frac{1}{80}$  meer totdat het maximum pensioen van  $\frac{6}{8}$  bereikt is.

Voor de berekening van het pensioen wordt het infanterie-tractement genomen van den rang dien men bekleedt, of wel wanneer het tractement van den betrokken persoon minder dan dat der inf. officieren bedraagt, wordt voor hem het laagste als grondslag voor de berekening van het pensioen genomen.

Bij deze berekening wordt bij het tractement gevoegd:

- 1°. de waarde die de bediening, waarop ieder officier recht heeft, vertegenwoordigt;
- 2°. voor den rang van brigade-kommandant en daarboven de toelagen, die daaraan verbonden zijn;

- 3°. voor den rang van kapitein 1ste klasse en daar beneden, schadeloosstelling voor tafelgeld;
- 4°. voor 1ste en 2de luitenants, het bedrag van de officierstafel waarop zij recht hebben;
- 5°. voor kapiteins 3de klasse, 1ste en 2de luitenants, het bedrag, dat hun recht om tegen een billijke vergoeding in een hospitaal opgenomen te worden, vertegenwoordigt.

Bedraagt het tractement meer dan 4000 Thaler, dan wordt het meerdere bij de berekening van het pensioen slechts voor de helft genomen.

Deze bepalingen leiden tot de navolgende tractementen, om bij de berekening van het pensioen tot grondslag te dienen: voor een kommandeerenden generaal 7330 Th.; voor den chef van den generalen staf van het leger, den Inspecteur-Generaal der artillerie en den Chef van het genie-korps en de vestingwerken, 6330 Th.; voor den Inspecteur-Generaal van het militair onderwijs 5330 Th.; voor een divisie-kommandant met den rang van luit.-generaal 5009 Th., en met den rang van gen.-majoor 4509 Th.; voor een luit.-generaal op het tractement van zijn rang doch zonder diensttoelage 4259 Th.; voor een brigade-kommt., met den rang van gen.-majoor 3720 Th.; voor een gen.-majoor op het tractement van zijn rang doch zonder diensttoelage 3420 Th.; voor een brigade-kommt. met den rang van kolonel 3320 Th.; voor een hoofd-officier als regiments-kommt. 2888 Th.; voor een hoofd-officier als bataljons-kommt. 2013 Th.; voor een kapt. en ritmeester 1ste kl. 1513 Th.; voor een kapt. en ritm. 2de kl. 913 Th.; voor een kapt. 3de kl. 774 Th.; voor een 1sten luit. 631 Th. en voor een 2den luit. 571 Th.

Voor het geval de ongeschiktheid voor den militairen dienst tengevolge van den oorlog is ontstaan, wordt verhooging van pensioen toegekend, namelijk:

- de pensioenen van 550 Th. en minder worden met 250 Th. jaarlijks verhoogd.
- |       |  |
|-------|--|
| " " " | tussen 550 en 600 Th. worden op 800 Th. gebracht.  |
| " " " | 600 en 800 Th. worden met 200 Th. verhoogd.        |
| " " " | tussen 800 en 900 Th. worden op 1000 Th. gebracht. |
| " " " | van 900 Th. en meer worden met 100 Th. verhoogd.   |

Behalve deze verhoogingen wordt het pensioen bovendien vermeerderd met 200 Th. voor elk lidmaat of orgaan (in de wet omschreven) dat men verliest; het gezamenlijk bedrag dezer verhooging mag echter 400 Th. niet overschrijden, tenzij de verminking door verwonding is ontstaan; bij de bepaling van het maximum wordt verder de verhooging voor het verlies van een of beide oogen buiten rekening gelaten.

De diensttijd in een rijks burgerlijke betrekking doorgebracht, telt bij de berekening van het pensioen mee; de diensttijd vóór het 18de jaar rekest alleen, als hij in oorlogstijd of bij mobilisatie is doorgebracht; campagne-jaren tellen dubbel. De tijd in vesting-arrest of krijgsgevangenschap doorgebracht, wordt slechts in buitengewone gevallen in rekening gebracht. Zoolang de leeftijd van 60 jaren niet bereikt is, wordt de aanspraak op pensioen alleen verkregen wanneer de ongeschiktheid voor den verderen dienst gebleken is.

Het pensioen houdt tijdelijk op: 1°. gedurende den tijd dat de gepensioneerde opgehouden mocht hebben de hoedanigheid van Duitscher te bezitten; 2°. bij het op nieuw in actieven dienst treden; 3°. wanneer de gepensioneerde een rijks-, staats- of

gemeente-betrekking bekleedt en het tractement van dien aard is, dat het met het pensioen (zonder de verhoogingen) het vroeger genoten tractement overschrijdt.

Bij het bekomen van pensioen uit een burgerlijke betrekking wordt het vroeger genoten pensioen met het bedrag van het eerste verminderd. De verhoogingen blijft men echter genieten.

*Voor de nagelaten betrekkingen van officieren.*

Aan weduwen van officieren wordt pensioen verleend:

- a. Wanneer hunne echtgenooten gesneuveld of aan hun voor den vijand bekomen wonden overleden zijn;
- b. Wanneer hunne echtgenooten in den oorlog ziek of verwond zijn geraakt en binnen een jaar na het sluiten van den vrede sterven.

Het weduwenpensioen wordt genoten tot een jaar na het ophouden van den weduwenstaat; het bedraagt voor een generaalsweduwe 500 Th.; voor een hoofd-officiersweduwe 400 Th. en voor een kapiteins- of luitenantweduwe 300 Th. Bovendien wordt voor ieder kind, totdat het 17de jaar volbracht is, 50 Th. te goed gedaan, welk bedrag tot 75 Th. verhoogd wordt, als het kind moederloos is of wordt.

Voor het geval de onder bovenstaande omstandigheden overledene de eenige kostwinner was voor vader en moeder of voor grootvader en grootmoeder, genieten deze elk een jaarlijkschen onderstand van 50 Th.

*Overgangsbepalingen.*

De officieren, weduwen en wezen, die voor het in werking treden dezer wet een pensioen genoten, hooger dan in de laatste is bepaald, blijven in het genot daarvan.

De wet heeft een terugwerkende kracht voor alle pensioenen of onderstandsgelden, die na 1 Aug. 1870 toegekend zijn aan personen, die den Fransch-Duitschen oorlog meegemaakt hebben, en voorts:

Voor die weduwen en weezen van de in den oorlog van 1870 gestorven officieren, aan wie uit gebrek aan bewijs van het noodzakelijke daarvan, tot nu toe niet volgens de wet van 16 Oct. 1866 een pensioen was toegekend.

*Pensioen en onderstand voor onderofficieren en minderen.*

Onderofficieren en minderen hebben recht op pensioen:

- 1°. zoodra zij door gebreken in en door den dienst verkregen, ongeschikt daarvoor worden;
- 2°. wanneer zij na 8 jaren dienst ongeschikt geworden zijn;
- 3°. na 18 jaren dienst.

De ongeschikten worden onderscheiden in gedeeltelijk ongeschikten (Halbinvalide), die nog geschikt zijn voor garnizoensdienst, en in geheel ongeschikten (Ganzinvaliden).

Binnen de 8 jaren worden de militairen slechts tijdelijk gepensioneerd, wanneer het te verwachten is, dat hun gezondheidstoestand verbeteren zal.

De te verleenen onderstand aan militairen beneden den rang van officier bestaat in: 1°. pensioen en verhoogd pensioen; 2°. een bewijs om in aanmerking te komen

voor een burgerlijke betrekking; 3°. de opname in een invalide-gesticht; 4°. het in aanmerking komen voor garnizoensdienst.

De pensioenen worden in 5 klassen verdeeld en bedragen per maand (in thalers):

	1ste kl.	2de kl.	3de kl.	4de kl.	5de kl.
voor sergeant-majours	14	11	9	7	5
sergeanten	12	9	7	5	4
onderofficieren (korporaals)	11	8	6	4	3
soldaten	10	7	5	3	2

Het pensioen volgens de 1ste kl. wordt gegeven: *a.* na 36 jarigen dienst; *b.* na 25 jaren, bij geheele ongeschiktheid voor den dienst; *c.* wanneer de in en door den dienst ontstane gebreken den militair ongeschikt maken voor eenig bedrijf en hij zonder onderstand niet kan leven.

Het pensioen wordt volgens de 2de kl. berekend: *a.* na 30 jaren dienst; *b.* na 20 jaren bij geheele ongeschiktheid voor den dienst; *c.* wanneer de in en door den dienst ontstane gebreken den militair ongeschikt maken voor eenig bedrijf.

Het pensioen wordt volgens de 3de kl. berekend: *a.* na 24 jarigen dienst; *b.* na 15 jaren bij geheele ongeschiktheid voor den dienst; *c.* wanneer de in en door den dienst ontstane gebreken den militair grootendeels ongeschikt maken voor eenig bedrijf.

Het pensioen wordt volgens de 4de kl. berekend: *a.* na 18 jaren dienst; *b.* na 12 jaren bij geheele ongeschiktheid voor den dienst; *c.* wanneer de in en door den dienst ontstane gebreken den militair gedeeltelijk ongeschikt maken voor eenig bedrijf.

Het pensioen wordt volgens de 5de kl. berekend: *a.* na 8 jaren dienst bij geheele ongeschiktheid; *b.* bij ongeschiktheid ten gevolge van gebreken in en door den dienst verkregen; *c.* aan de gedeeltelijk- (Halb-) invaliden na 12 jaren dienst of wel vroeger bij gebreken in en door den dienst verkregen.

Geheele ongeschiktheid voor den dienst ten gevolge van een oorlog geeft recht op een pensioenverhooving van 2 Th. maandelijks; voor het verlies van een lidmaat of orgaan (in de wet omschreven) wordt het pensioen bovendien met 6 Th. maandelijks verhoogd; deze verhooving kan niet hooger gaan dan 12 Th., tenzij de gebreken in en door den dienst ontstaan zijn; de verhooving voor het verlies van een of beide oogen wordt echter bovendien genoten.

Bij onderofficieren wordt het pensioen, waarop 18 dienstjaren recht geven, voor ieder jaar langer dienst met  $\frac{1}{2}$  Th. maandelijks verhoogd, wanneer het pensioen wegens ongeschiktheid voor den dienst verleend wordt; het geheele pensioen (behalve de verhoovingen bovengenoemd) mag echter de laatst genoten soldij niet overschrijden.

De militairen, die wegens geheele ongeschiktheid den dienst verlaten, ontvangen wanneer zij zich in dienst goed gedragen hebben, boven hun pensioen een bewijs om in aanmerking te komen voor een burgerlijke betrekking; de gedeeltelijk ongeschikten kunnen bedoeld bewijs in plaats van het pensioen krijgen, mits 12 jaren dienst tellende.

Dergelijk bewijs wordt echter niet afgegeven aan personen, wier gebreken hen ongeschikt voor eenig burgerlijk bedrijf maken; zij worden echter in dat geval in de naasthoogere klasse van pensioen berekend, dan waarop zij recht hebben.

Militairen die geheel ongeschikt voor den dienst zijn geworden, kunnen met hun toestemming, in plaats van op pensioen te worden gesteld, in een invalidehuis opgenomen worden.

Gedeeltelijk voor den dienst ongeschikt geworden militairen kunnen in plaats van gepensioneerd te worden, in actieven dienst blijven door voor diensten in garnizoenen enz. te worden bestemd.

*Onderstand van de nagelaten betrekkingen van onderofficieren en minderen.*

De weduwen van onderofficieren of minderen, die

- 1°. in den oorlog gesneuveld of aan de bekomen wonden zijn overleden;
- 2°. tengevolge van den oorlog ziek geworden en binnen een jaar na het sluiten van den vrede gestorven zijn,

hebben tot een jaar na het hertrouwen, recht op de navolgende pensioenen:

de weduwe van een sergeant-majoor 9 Th. per maand,

" " " " onderofficier 7 " " "

" " " " soldaat 5 " " "

Voor ieder kind wordt bovendien, totdat het 15de jaar volbracht is, 3½ Th. per maand uitgekeerd, als de moeder leeft en 5 Th. als deze overleden is.

De vader en de moeder of grootvader en grootmoeder ontvangen elk 3½ Th. maandelijks, wanneer de overledene hun eenige kostwinner was.

*Algemeene bepalingen.*

Het pensioen der onderofficieren en minderen houdt tijdelijk op: 1°. gedurende de verpleging in een invalidehuis of in een militaire ziekeninrichting; in het laatste geval kan echter, wanneer de betrokken persoon de eenige kostwinner van zijne familie is, het pensioen geheel of gedeeltelijk behouden worden; 2°. zes maanden na het aanvaarden eener burgerlijke betrekking en gedurende den tijd dat deze verder wordt bekleed.

Wanneer het inkomen eener civiele (hieronder ook gemeente-) betrekking niet het dubbele bedraagt van het pensioen, of wel voor een sergeant-majoor de som van 200, voor een onderofficier die van 150 en voor een soldaat die van 100 Th. niet bereikt, dan wordt zooveel pensioen bijbetaald tot dat het inkomen het dubbele van het pensioen bedraagt, of wel totdat de genoemde sommen bereikt worden, al naar gelang dit het voordeeligst voor den betrokken persoon uitkomt.

Bij pensioneerig uit een civiele betrekking krijgt de vroegere militair nimmer minder pensioen dan waarop hij voor dien tijd recht had.

De wet heeft voor de onderofficieren en minderen eveneens terugwerkende kracht voor den laatsten oorlog.

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

Archiv für die Artillerie- und Ingenieur-Officiere des  
Deutschen Reichsheeres. 36<sup>ter</sup> Jaargang.  
72<sup>ter</sup> Band, 3<sup>tes</sup> Heft.

MEMORIE OVER DE VERRICHTINGEN VAN HET SLEESWIJSKESCH PIONIER-BATALJON N<sup>o</sup>. 6 TEN OPZICHT VAN HET MAKEN VAN COMMUNICATIËN OVER DE SEINE BOVEN PARIJS IN 1870—1871. (*Met schetsen.*) Deze memorie, op last van de Kon. 2de Inspectie der genie opgemaakt door den kapit. Grosz, kommandant eener kompagnie van genoemd bataljon, bevat een beschrijving van de verschillende ponton-, juk-, schraag- en andere bruggen, die door het 6de Pionier-bataljon over de Seine zijn gelegd. De memorie is in 4 hoofdstukken verdeeld en wel: 1<sup>o</sup> De communicatiemiddelen over de Seine bij Choisy-le-Roi gedurende de insluiting van Parijs; 2<sup>o</sup> De communicatiën ter hoogte van Orly-Valenton; 3<sup>o</sup> Bij Villeneuve St.-Georges; 4<sup>o</sup> Bij Choisy-le-Roi na de in bezit neming der Parijsche forten.

DE VERRICHTINGEN DER 1STE VELD-PIONIER-KOMPAGNIE VAN HET IX<sup>e</sup> LEGERKORPS GEDURENDE DEN VELDTOCHT 1870—71 TEGEN FRANKRIJK, IN HET ALGEMEEN, EN HET GEBRUIK DAARVAN ALS PONTONNIER-KOMPAGNIE IN HET BIJZONDER. 1. De mobilisatie en de tijd van den opmarsch af tot aan het gevecht bij Weissenburg, op 16 Julij en tot den 4den Aug. 1870. 2. Het gevecht bij Weissenburg en de slag bij Wörth, op 4 en 6 Aug. 1870. 3. De tijd tusschen den slag bij Wörth en den slag bij Sédan, van 8 tot 31 Aug. 4. De slag bij Sédan, op 1 Sept., en de verrichtingen der 1ste pionier-kompagnie in de omstreken van Sédan tot den 12den Sept. 5. De marsch van Sédan naar Parijs en de verrichtingen der kompagnie bij de insluiting van Parijs, van 12 Sept. tot 9 Nov. 6. Het aandeel der 1ste mobiele pionier-kompagnie aan de operatiën der 22ste infanterie-divisie tegen het Fransche Loire-leger, van 10 Nov. 1870 tot 12 Februarij 1871.

HET 100-JARIG JUBILÉ VAN HET OOST-PRUISISCHE REGIMENT ARTILLERIE N<sup>o</sup>. 1. (*Vervolg.*) Geschiedenis van dit regiment.

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 35—36.

HET 100-JARIG JUBILÉ VAN HET OOST-PRUISISCHE REGIMENT VELD-ARTILLERIE. (*Slot.*)

DENKBEEDEN OVER EEN EENHEIDS-VELDVUURMOND VOOR DUITSCHLAND. Een zelfde vuurmond voor het geheele leger is wenschelijk, vooral voor de aanvulling der munitie in de voorwagens en kaissons; het kanon van 8<sup>cm</sup> acht men voor eenheidsvuurmond geschikt, als de snelheid van het projectiel op de eene of andere wijze kan worden vermeerderd.

## HET PROCES BAZAINE.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN VELDTOCHT IN HET NOORDWESTEN VAN FRANKRIJK. Weerlegging door den gen. von GÖBEN van eenige daadzaken, vermeld in het werk van den gen. FAIDHERBE: *Campagne de l'armée du nord.* (Wordt vervolgd).

BIJDRAGE TOT DE QUAESTIE DER VERSTERKING VAN PLAATSEN. De oorlog van 1870—71 heeft geenszins geleerd, dat vestingen voortaan kunnen worden gemist. Kleine vestingen moeten echter verlaten worden; het geld tot onderhoud daarvan benoodigd, moet voor de groote vestingen besteed worden. (Wordt vervolgd.)

MILITAIRE BRIEVEN UIT ELZAS-LOTHARINGEN. (Vervolg.) IV. De graven en gedenkteekenen om Metz.

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N°. 37—38.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN VELDTOCHT IN HET NOORDWESTEN VAN FRANKRIJK. (Vervolg.)

BIJDRAGE TOT DE QUAESTIE DER VERSTERKING VAN PLAATSEN. (Slot.) Bij de groote vestingen moet van de enceinte minder werk gemaakt worden dan vroeger; zij moet alleen de stad tegen overrompeling beveiligen. De forten moeten daarentegen aan alle eischen der versterkingskunst voldoen. Bij het begin van het beleg tijdelijke werken te maken. In vredetijd moet het materiaal voor de tijdelijke werken verzameld en gereed gemaakt en de vermoedelijke plaats voor die werken aangewezen worden.

VAN MAINZ NAAR COBLENZ. Een reisbeschrijving langs den Rhijn uit een militair oogpunt. (Wordt vervolgd.)

BESCHOUWINGEN OVER DE OPLEIDING TOT ARTILLERIE-OFFICIER. De voorbereidende wiskundige opleiding is te gebrekkig, om met vrucht den cursus op de artillerie- en genie-school te kunnen volgen. De algemeene en tactische kennis der artillerie-officieren doet niets voor die bij andere wapens onder, maar slechts zeer weinig worden wetenschappelijke artilleristen. (Wordt vervolgd.)

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N°. 39—40.

DE POSITIE VAN HET BEIERSCHE LEGER TEN OPZICHTE VAN HET DUITSCHE RIJKS-LEGER. Wederlegging van een artikel in de *Militärische Blätter* over het Beiersche seperatisme in het Duitse krijgswezen. (Wordt vervolgd.)

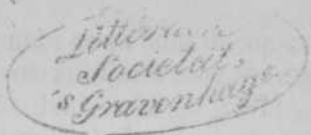
BESCHOUWINGEN OVER DE OPLEIDING TOT ARTILLERIE-OFFICIER. (Slot.) Als de opleiding blijft zooals tot nu toe, dan loopt men gevaar dat zowel de officieren der vesting-artillerie als die van de artillerie te velde oppervlakkig worden; de vesting-art. moet ook niet van de veld-art. afgescheiden worden. Voorstellen ter verbetering der opleiding.

VAN MAINZ NAAR COBLENZ. Een reisbeschrijving langs den Rhijn uit een militair oogpunt. (Vervolg.)

VOORDRACHTEN OVER DE KRIJGSGESCHIEDENIS VAN ELZAS-LOTHARINGEN. (Vervolg.) V. De veldtocht van BERNHARD VON WEIMAR aan den Rhijn in 1638.

VERSCHEIDENHEID. Het leggen van den eersten steen voor den bouw der nieuwe vestingwerken van Straatsburg.





## OVERZICHT VAN DEN FRANSCH-DUITSCHEN KRIJG VAN 1870 EN 1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 12, blad. 736.*)



### XIV. OPERATIËN VAN HET EERSTE DUITSCHE LEGER TEGEN HET FRANSCH NOORDERLEGER EN TEGEN ROUAAN.

(*Met eene Terreinschets.*)

De proclamatiën van de regeeringsmannen der Fransche republiek, aan het volk gericht tot het opvatten der wapenen tegen den immer veldwinnenden vijand, bleven ook in Picardië niet zonder gevolg.

Even als elders vormden zich aldaar vrijeschutterkorpsen en afdeelingen nationale garden, waarbij een aantal officieren, welke van Sedan ontkomen waren, zich aansloten.

Reeds in de laatste dagen van September rukten van de zijde van Amiens en Rouaan enkele kleine afdeelingen in de richting van Parijs, doch werden spoedig teruggedreven door detachementen van het Maasleger, dat, zooals ons bekend is, in de noordelijke halve cerneeringslijn om de hoofdstad geplaatst was. Deze detachementen hielden daarop Gournay, Beauvais en Clermont bezet.

In het begin van October ging een afdeeling van ongeveer 3000 nationale garden van Amiens tot Bréteuil voorwaarts, doch werd hier door Duitse troepen, welke van Beauvais en Clermont opgerukt waren, na een kortstondig gevecht, op de vlucht gedreven, waarna in den loop der maand door de zich allengs ontwikkelende kiemen van het Noorderleger (1) niets meer van eenig aanbelang ondernomen werd.

Aanvankelijk was aan den generaal FARRE de organisatie van evengenoemd leger toevertrouwd; later schijnt het aan BOURBAKI

(1) Hiermede wordt in het vervolg uitsluitend het Fransche Noorderleger bedoeld.

te zijn opgedragen, die den 25sten September, in overleg met BAZAINE en waarschijnlijk met toestemming van PRINS FREDERIK KAREL, Metz verlaten had. In de tweede helft van October ging BOURBAKI naar het Loireleger, en nu nam de generaal FAIDHERBE de leiding der samenstelling van het Noorderleger in handen.

Reeds eenige dagen vóór de overgave van Metz was over het eerste Duitsche leger (toenmaals samengesteld uit de korpsen 1, 7, 8, de 3de cavalerie-divisie en de 3de reserve-divisie) door Koninklijk bevel beschikt, om tot nieuwe operatiën te worden gebezigd zoodra gezegde gebeurtenis zou hebben plaats gehad.

Dit leger kreeg namelijk in het algemeen de opdracht Metz te bezetten, Thionville en Montmédy te belegeren, en de krijgsgevangenen te vervoeren. Voor het overige moesten minstens 2 legerkorpsen zich zoodra mogelijk westwaarts begeven en de lijn Compiègne—St. Quentin bezetten.

Generaal v. MANTEUFFEL, bevelhebber van het 1ste korps, wien den 27sten October (dag der capitulatie van Metz) het opperbevel over het eerste leger werd opgedragen, bestemde het 7de korps (v. ZASTROW) tot het bezetten van Metz en het belegeren van Thionville en Montmédy; terwijl aan de 3de reserve-divisie opgedragen werd de krijgsgevangen Franschen naar Duitschland te transporteeren en aan de landweer-infanterie dezer divisie bovendien de bewaking van een gedeelte der krijgsgevangenen aldaar werd opgedragen.

De 3de cavalerie-divisie, door een regiment infanterie versterkt, werd den 30sten October naar de omstreken van Clermont, St. Menhould en Varennes gezonden, om de vijandelijke vrijescharen welke zich in de Argonnen genesteld hadden, te verdrijven. De divisie moest in deze lijn de nadering van het eerste leger afwachten en zich vervolgens daarbij aansluiten.

De 1ste divisie van het 1ste korps (dat na v. MANTEUFFEL door v. BENTHEIM gekommandeerd werd) rukte den 2den November in de richting van Rethel, tot dekking der detachementen die Mézières insloten. Vóór dat echter de divisie Rethel bereikt had, kreeg zij bevel rechtstreeks naar Mézières te marcheeren en de belegerings-troepen dezer vesting af te lossen. Zij sloot den 14den de stad op de beide Maasoeveren in, werd evenwel eenige dagen daarna weder door 2 linie-infanterie-regimenten van de 3de reserve-divisie en 2 cavalerie-regimenten vervangen, en volgde nu het gros van het eerste leger. De 4de brigade werd in het begin van November gedetacheerd om la Fère te belegeren.

Den 7den November rukte v. MANTEUFFEL met de troepen welke hem ter beschikking overbleven, naar het westen. Op den rechter vleugel marcheerde de 3de brigade van het 1ste korps met de korps-artillerie over Briey, Damvilliers, Vouziers, Rethel, Laon naar St. Quentin; het 8ste korps op den linker vleugel, ging van Fresnes en Etain over Verdun, Clermont, Suippe, Reims en Soissons naar Compiègne. De 3de cavalerie-divisie marcheerde van af de Argonnen tot de Oise, op een halven dagmarsch vóór het midden van het marschfront.

De sterkte van elk der korpsen 1 en 8 bedroeg ongeveer 20000 man, van de 3de cavalerie-divisie, 2000 ruiters, en van de bij deze troepen behorende artillerie 180 vuurmonden.

Den 22sten was het gros van het eerste leger aan de Oise geconcentreerd; het 8ste korps (v. GOEBEN) nabij Compiègne, de 3de brigade van het 1ste korps en de korps-artillerie ter hoogte van Noyon. De 3de cavalerie-divisie (v. D. GROEBEN) bewoog zich in de richting van Amiens; het gros bevond zich den 23sten te Roye. Op dezen dag voegden zich reeds afdeelingen van de 1ste divisie bij het 1ste korps; zij waren per trein van Mézières over Reims naar Laon vervoerd.

De sterkte van de Fransche strijdkrachten welke zich in deze dagen in en nabij Amiens bevonden, wordt door FAIDHERBE in zijn »*Campagne de l'armée du Nord*» op 30000 man aangegeven. Deze troepen waren in 3 brigades verdeeld: LECOMTE, DERROJA en BESSOL; zij telden in het geheel slechts 4 eskadrons en 7 batterijen. De infanterie was samengesteld uit marinetroepen, nationale garden en linietroepen.

De stellingen welke FAIDHERBE in de laatste dagen van November voorwaarts van Amiens ter verdediging had gekozen, breidde zich uit van de Celle over Dury, Boves, Gentelles, Cachy, Villers-Bretonneux tot Corbie; zij had een frontlengte van ruim 22 kilometers. Hoewel onderscheidene verschansingen en andere versterkingen daarin voorkwamen, was deze lengte toch te aanzienlijk: in aanmerking genomen het gehalte der troepen en de zwakke daarbij behorende artillerie.

De 1ste en 8ste Duitsche korpsen rukten den 23sten van de Oise op. Den 25sten had de 3de brigade Roye bereikt, terwijl afdeelingen van de 1ste divisie tot Noyon gekomen waren; het 8ste korps kwam bij Montdidier. Den 26sten marcheerde de 16de divisie tot Ailly en de 15de divisie tot Moreuil en 'triviertje de Luce; van

het 1ste korps rukte de 3de brigade, de korps-artillerie en 1 regiment der 1ste divisie tot le Quesnel en Bouchoir.

De kleine gevechten welke ten gevolge dezer bewegingen van den 23sten tot den 27sten tusschen de wederzijdsche troepen plaats hadden, zullen we wegens hunne onbeduidendheid buiten beschouwing laten.

De volgende korte beschrijving van de landstreek waarin FAID-HERBE en v. MANTEUFFEL ageerden is ontleend aan het werk van van graaf v. WARTENSLEBEN (1), kolonel van den generalen staf.

De landstreek gelegen tusschen de Oise en de zee en tusschen de Somme en Epte, het oude Picardië, is een in alle richtingen met goede straatwegen doorsneden, bebouwd en hoog gelegen heuvel-land met talrijke bewoonde oorden. Bosschen komen meest slechts in kleine partijen voor. De tusschen ravijnen gelegen uitgestrekte terreingolven gaan veelal tot breede plateau's over, die aan alle zijden een ver overzicht geven. Dit geldt bijzonder het plateau van Sains en Dury tusschen de Noye- en Celle-ravijnen, in de onmiddellijke nabijheid van Amiens; de aan den noordelijken voet van dit plateau liggende stad is daardoor geheel beheerscht.

In andere gedeelten is het land van Picardië door talrijke wateren doorsneden, welke door de gesteldheid van het omliggende terrein het karakter van militaire afsnijdingen dragen. De merkwaardigste van deze is de uit den omtrek van St. Quentin loopende Somme; grootendeels door een breede moerasachtige lage weidevlakte omgeven, stroomt zij, door canalisatie in verscheidene deelen gesplitst, in een zuidelijken boog langs Ham naar Péronne en vervolgens over Corbie en Amiens naar de zee. Van een overeenkomstig karakter, maar in den regel dieper ingesneden en met hout begroeiende oeverranden voorzien, zijn de van het zuiden komende zijriviertjes de Aure, Noye en Celle, welke in de nabijheid van Amiens samenvloeien en een waaiersgewijze terreinvorming naar deze plaats doen ontstaan. Deze terreinvorming maakt een samenwerking van uit het zuiden tegen Amiens voortrukkende kolonnes moeilijk.

#### *Slag bij Amiens, den 27sten November.*

Het lag in het plan van v. MANTEUFFEL den 28sten de bij Amiens geplaatste Fransche troepen aan te vallen en den vorigen dag te

(1) Die Operationen der I. Armee unter General von MANTEUFFEL — Von der Capitulation von Metz bis zum Fall von Péronne — Dargestellt nach den Operations-Akten des Obercommandos der I. Armee.

besteden om zijne beschikbare troepen dichter bij de stad samen te trekken. Hiertoe gaf deze generaal den 26sten de volgende bevelen :

»Het 8ste korps plaatst zich morgen op het terrein tusschen de Noye en de Celle, terwijl de voorhoede de lijn Hebecourt—Sains—Fouencamps bezet :

»het 1ste korps marcheert naar de Luce en bezet ongeveer de lijn Demuin—Thézy, daarbij links tegen het 8ste korps aansluitende ;

»de 3de cavalerie-divisie moet op het terrein tusschen de Luce en Somme vooruitrukken, de overgangen der Somme tusschen Corbie en Péronne verkennen en berichten trachten in te winnen of achter deze rivier vijandelijke strijdkrachten aanwezig zijn.»

Aangezien de Franschen in den morgen van den 27sten de vooruitgeschoven punten hadden bezet, sommige daarvan niet, andere daarentegen wel versterkt hadden, kwam het reeds dien dag tot een slag tusschen de wederzijdsche partijen.

De 16de divisie marcheerde des ochtends van Ailly over Sauflieu naar Hébecourt. Dit dorp en een daarachter liggend bosch waren in den vroegen morgen door de Franschen sterk bezet geworden; toen derhalve de 32ste brigade ten aanval voorwaarts ging, onderzocht zij aldaar hardnekkigen tegenstand; doch na een bloedig gevecht moesten de Franschen wijken en trokken naar Dury terug. De 16de divisie volgde hen en kwam tot nabij evengenoemd dorp; doch werd hier tot staan gebracht, aangezien de sterkte van de stelling, welke de vijand ten noorden van Dury bezet had. Deze stelling bestond uit verscheidene batterijen, waarvan de aardewerken onderling door tirailleuringravingen vereenigd waren. Op dit gedeelte van het slagveld bepaalde de strijd zich derhalve nu verder tot een artillerie-gevecht, dat tot den nacht aanhield, waarop de 16de divisie in en nabij Dury bivouacqueerde.

Van de 15de divisie rukte de 30ste brigade van de Luce op en kwam ten 11 ure in gevecht met vijandelijke afdeelingen, die de boschpartijen bij Fouencamps en op den linker oever van de Noye sterk bezet hadden. Ten 1 ure werden de Franschen van daar naar Boves teruggeworpen.

De 29ste brigade was van Moreuil naar Sains gemarcheerd en zond van hier een sterk detachement naar Boves. De hierdoor versterkte 30ste brigade slaagde er nu in dit dorp stormenderhand te nemen. Fransche kolonnes, die van Gentelles tot herovering van Boves oprukten, werden door artillerievuur teruggedreven. De 15de divisie bracht den nacht bij Sains en Boves door.

De 3de cavalerie-divisie kwam op den uitersten rechter vleugel in gevecht. Het gros dezer divisie was 's ochtends ten 8 ure van Rosières naar Bayonvillers opgerukt.

Toen het geschutvuur bij Cachy ten 11 ure duidelijk gehoord werd, wendde v. D. GROEBEN zich met zijne divisie westwaarts, stelde zich op de hoogte van den stand van zaken, deed omstreeks ten 3½ ure Marcelcave door 7 eskadrons bezetten en rukte met 12 eskadrons en 10 stukken naar Villers-Bretonneux. Ter hoogte van het dorp gekomen deed de generaal zijne artillerie tegen die van den vijandelijken linker vleugel in batterij komen. Toen de 3de brigade tegen den avond naar Villers-Bretonneux oprukte, sloot zich de divisie GROEBEN tegen den rechter vleugel dezer brigade aan.

De voorhoede van het 1ste korps, samengesteld uit de 3de brigade, 3 eskadrons en 2 batterijen, rukte ten 9 ure van le Quesnel langs den grooten weg van Amiens voorwaarts. Weldra vernam haar kommandant, de generaal v. PRITZELWITZ, dat de vijand Gentelles, Cachy en het meer oostelijke Marcelcave bezet had, alsmede de bosschen, ten noorden van de aan de Luce op den rechter oever gelegen dorpen Domart en Hangard; terzelfder tijd liet zich geweervuur van de zijde van het meer oostelijke Aubercourt hooren. V. PRITZELWITZ zag zich hierdoor verplicht zijn oorspronkelijk marschfront, dat naar het westen gekeerd was, te wijzigen en van den straatweg zijne bataljons meer noordwaarts te doen zwenken.

De overige troepen van het 1ste korps, welke de generaal v. BENTHEIM in den voormiddag onmiddellijk ter zijner beschikking had, bestonden uit het regiment N°. 1 der 1ste brigade en uit 2 eskadrons en 8 batterijen, welke op hetzelfde uur als de voorhoede van Bouchoir opgerukt waren.

Het gros dezer brigade was ten 8 ure van Roye opgemarcheerd, terwijl de voorste troepen der 2de brigade den vorigen avond niet verder dan ter hoogte van Noyon waren gekomen, zoodat op de medewerking dezer brigade niet te rekenen viel.

Omstreeks het middaguur werd door de 3de brigade de Luce overschreden; 2 bataljons rukten daarop naar het bosch van Domart en 4 bataljons naar het bosch van Hangard. Aan het 1ste regiment werd opgedragen de Luce van Hourges tot Aubercourt, beiden op den linker of zuidelijken oever gelegen, te bezetten; terwijl de bovenvermelde 8 batterijen zuidwaarts van de Luce op

den grooten weg van Amiens naar Roye in reserve werden opgesteld.

Het bosch van Domart werd spoedig genomen, waarop de twee bataljons van den linker vleugel den wijkenden vijand naar Gentelles volgden, doch op bevel van den korpskommandant moesten zij deze beweging staken, daar die aanval, welke ook niet door artillerievuur voorbereid was, weinig kans op een goeden uitslag had.

Ook het bosch van Hangard was na een kort gevecht aan de Franschen ontruikt geworden; zij brachten daarop echter de 3de brigade tot staan door een levendig geweer- en kanonvuur van Gentelles en Cachy te openen, en gingen zelfs, na hunne hoofdkrachten bij laatstgenoemde plaats geconcentreerd te hebben, tot het offensieve over, door eenige bataljons tegen het bosch van Hangard te laten oprukken; door het Duitsche snelvuur werden deze troepen echter spoedig genoodzaakt terug te gaan.

Gelukkiger in hun aanval waren 2 bataljons der 3de brigade, welke na uit de oostzijde van laatstgenoemd bosch gedeboucheerd te zijn, naar een goed bewapende schans rukten, die de Franschen tusschen Marcelcave en Villers-Bretonneux hadden opgeworpen. Deze en andere nabijliggende versterkingen werden stormenderhand genomen, waarna de beide bataljons de schans bleven bezet houden, ondanks de Franschen met sterke kolonnes herhaaldelijk trachtten zich daarvan weder meester te maken.

Van de bij Cachy samengetrokken Fransche troepen ging inmiddels ten tweede male eene kolonne tegen het bosch van Hangard voorwaarts, ondersteund door het vuur van een 30-tal stukken, die even te voren op het slagveld waren aangekomen. De zuidwaarts van de Luce geplaatste korpsartillerie snelde op v. BENTHEIM's bevel in de gevechtlijn, en opende onmiddellijk haar vuur op de veldwinnende Franschen, die hierdoor aan het wijken gebracht werden. De weêrzijsche artillerie kwam nu op dit gedeelte van het slagveld in een levendig gevecht; de Duitsche artillerie mocht er niet in slagen hare tegenpartij tot zwijgen te brengen en leed zelfs een noemenswaardig verlies van het vuur der vijandelijke tirailleurs.

Omstreeks 2 $\frac{1}{2}$  ure rukten versche Fransche troepen van Amiens over Gentelles voorwaarts, waardoor de uiterste linker vleugel van het 1ste Duitsche korps weder in gevecht kwam; ook de beide bataljons in het bosch van Hangard waren weder in vuurgevecht gewikkeld, en op dit uur was de strijd voorwaarts van Domart en Hangard tot aan de door de Duitschers veroverde schans onafge-

broken in vollen gang. De uitslag was op dit tijdstip niet te voorzien.

Gelukkig voor de Duitschers was ten 3 $\frac{1}{2}$  ure het van Roye komende detachement (1 regiment infanterie, 1 batterij en 1 eskadron) ter hoogte van het slagveld gekomen en kreeg onmiddellijk bevel Domart en Thennes te bezetten.

Nu door de aankomst dezer troepen de zwakke linker vleugel van het 1ste korps aanzienlijk versterkt was, werd van Duitsche zijde het oogenblik gunstig geoordeeld om weder aanvallenderwijze te werk te gaan. Twee der bataljons van het aan de Luce geplaatste 1ste regiment rukten ten aanval op tegen de vijandelijke infanterie, welke ten westen van Marcelcave was opgesteld. Bij deze bataljons sloot zich een bataljon uit het bosch van Hancard aan, waarop de aanval met stoutheid werd ten uitvoer gebracht. De Fransche infanterie werd aan het wijken gebracht en op den voet gevolgd door de 3 bataljons, waarbij zich de artillerie van den rechter vleugel voegde. Spoedig begon de terugtrekkende beweging zich nagenoeg over de geheele Fransche linie uit te breiden, terwijl zelfs bij enkele kolonnes de teruggang tot vluchten oversloeg.

Even voor het vallen van den avond werd Villers-Bretonneux door de 3de brigade stormenderhand genomen en hiermede was ook de slag op den rechter vleugel der Duitschers geëindigd.

De zijde waarnaar het 1ste korps genoodzaakt was geweest front te maken, was oorzaak dat dit korps in den loop van den slag geheel afgezonderd van en zonder eenig verband met het 8ste korps streed. De Avre en Noyon scheidten de hoofdkrachten dezer beide korpsen.

Het gemis van een centrum aan de Duitsche zijde had aan den slag een geheel anderen loop gegeven en had voor de Franschen wellicht een gunstiger uitslag kunnen hebben, indien FAIDHERBE sterke afdeelingen van Gentelles naar Thennes had doen oprukken.

V. MANTEUFFEL was overtuigd dat het zwakke deel in de linie zijner strijdende troepen in het centrum lag, uithoofde van de leemte welke daar bestond; om nu toch eenigen schijn van een centrum te geven, plaatste de legerkommandant zich met zijn staf en verscheidene cavaleriepatrouilles in den namiddag tusschen de beide korpsen ten zuiden van Gentelles.

De Duitschers verloren den 27sten November 66 officieren en 1184 manschappen aan dooden en gekwetsten. Het verlies der Franschen bedroeg volgens FAIDHERBE 266 dooden, 1117 gewonden, 1000 vermisten, terwijl volgens hem eenige afdeelingen mobiele garden in den toestand van ontbinding verkeerden.



*Het bezetten van Rouaan door het eerste leger.*

De gevolgen van den slag bij Amiens werden eerst tegen den middag van den 28sten aan het eerste leger in al hun omvang bekend en overtroffen ieders verwachting.

In een krijgsraad, des nachts door FAIDHERBE gehouden, werd namelijk tot den terugtocht van het leger naar het Noorden besloten. Alleen de citadel, een oud doch stormvrij gebastionneerd fort, zou bezet blijven, terwijl de stellingen ten noorden van Dury nog eenigen tijd moesten verdedigd worden om den aftocht te dekken. Onmiddellijk werd nu met den terugmarsch een aanvang gemaakt, zoodat in de eerste morgenuren van den 28sten het geheele leger reeds in beweging was. Nationale garden, aan wie het bezet houden van evengenoemde stellingen was opgedragen, weigerden hieraan te voldoen en verstrooiden zich.

Volgens de beschikkingen in den nacht door v. MANTEUFFEL genomen, moest de 3de cavalerie-divisie den 28sten het terrein tusschen de Somme en Luce verkennen en moesten de overige troepen voorloopig passief blijven; indien de omstandigheden zulks echter wenschelijk maakten, moesten het 1ste en 8ste korps elkander krachtig ondersteunen.

Terwijl de 3de cavalerie-divisie tusschen de Somme en Luce voorwaarts ging, meldden hare voorste patrouilles al zeer spoedig, dat het geheele terrein tot Amiens van vijandelijke troepen ontbloot was, en toen nu ook aan v. MANTEUFFEL het verlaten der stellingen bij Dury werd gerapporteerd, werd aan de cavalerie-divisie de vervolging des vijands opgedragen, hoewel voor korten duur.

Generaal v. GOEBEN thans door niets verhinderd, — want de citadel hield zich rustig, — rukte den 28sten ten 12 ure de 70000 inwoonders tellende, oude hoofdstad van Picardië binnen.

De citadel werd onmiddellijk opgeëischt; toen haar kommandant de overgave weigerde werd hem 24 uur tijd van beraad gegeven.

Overeenkomstig de bedoelingen van het hoofdkwartier te Versailles besloot v. MANTEUFFEL met het gros van zijn leger den marsch naar Rouaan voort te zetten. Dien ten gevolge gaf hij voor den 29sten de volgende bevelen: »de 3de brigade rukt de stad binnen en bezet haar met 2 batterijen; het 1ste korps plaatst zich langs den grooten weg Moreuil—Ailly—Conty, en blijft tot verderen opmarsch gereed; het 8ste korps échelonneert zich op den weg naar Poix en ten zuiden daarvan; de 3de cavalerie-divisie detachert bij elk der beide korpsen 1 regiment, en versterkt met haar gros en de rijdende batterij de 3de brigade.»

De troepen, welke in en bij Amiens bleven, werden onder de bevelen van den generaal v. D. GROEBEN gesteld, aan wien de volgende instructiën werden opgedragen: de marsch van het leger naar Rouaan te verzekeren, de positie van Amiens te bezetten en tegen vijandelijke aanvallen te verdedigen; den oostelijken spoorweg naar la Fère te dekken; het Noorderleger in het onzekere te houden omtrent eigen sterkte en bewegingen.

Nadat op den 29sten eenige schoten van en tegen de citadel waren gelost, waarbij de kommandant sneuvelde, gaf zij zich den 30sten over.

Den 1sten December zette het gros van het eerste leger zich naar Rouaan in beweging. Het werd spoedig versterkt door de 4de brigade, welke door den val van la Fère (27 November) vrij was geworden en over Montdidier was aangerukt.

De bij Beauvais geplaatste garde-dragonder-brigade werd tijdelijk ter beschikking van den kommandant van het eerste leger gesteld.

Te Versailles werd de sterkte der Fransche troepen, die onder de bevelen van den generaal BRIAND in en nabij Rouaan vereenigd waren, op 40000 man geschat, zoodat v. MANTEUFFEL reden had te verwachten een belangrijken tegenstand te zullen ondervinden, te meer daar het terrein tusschen de Epte en Rouaan zeer boschrijk is, talrijke diepe insnijdingen heeft, derhalve uitnemend voor de verdediging geschikt is.

Intusschen hadden de voorhoeden der beide korpsen den 3den reeds de Epte bij Forges en Gournay bereikt, zonder tot nog toe op den vijand te stuiten, daar diens afdeelingen welke zich oostwaarts van dit riviertje bevonden, het tijdig overschreden hadden.

V. MANTEUFFEL had inmiddels, met het oog op het te verwachten hoofdtreffen, een reserve-kolonne samengesteld, welke tusschen de hoofdkolonne marcheerde; zij bestond uit de 30ste brigade, versterkt door 2 regimenten cavalerie en 2 batterijen. Deze reserve bleef ter zijner onmiddellijke beschikking.

Voor den 4den werd bevolen: »het 1ste korps rukt tot Croisy-en-Haye en Lyons-la-Forêt voorwaarts; het 8ste korps gaat tot Buchy; de legerreserve tot Argeuil.» Voorts werd als algemeene instructie aan de korpskommandanten medegedeeld, dat het in de bedoeling des opperbevelhebbers lag den 4den zóóver voorwaarts te gaan, dat, terwijl den 5den het leger in zijne stellingen zou blijven, dien dag verkenningen van de vijandelijke positiën bij Rouaan konden verricht worden.

De Epte werd den 4den zonder tegenstand overschreden. Het

1ste korps kwam niet verder dan la Feuillie; de voortroepen welke tot de Andelle voorwaarts gingen, vonden Vascoeuil door den vijand bezet. Een detachement onder graaf LIPPE, kommandant der Saksische cavalerie-divisie, dat terzelfder hoogte als het eerste leger marcheerde, observeerde vijandelijke troepen bij Ecouis.

Het 8ste korps was in 3 kolonnes op marsch gegaan; de 29ste brigade links langs den weg van Forges naar Rouaan; in het midden de 32ste brigade over Sommary naar Buchy, en op den rechter vleugel de 31ste brigade over Neufchatel naar St. Martin.

Bij Mauquency ontmoette de 31ste brigade 6 Fransche bataljons, door 1 batterij versterkt. Met weinig inspanning wierp de brigade de Franschen terug en wendde zich, volgens hare marschrichting, bij Forgettes zuidwaarts. De kolonne van het midden bereikte evenwel den grooten weg nog tijdig genoeg om de vervolging voort te zetten. In den namiddag kwam de rechter kolonne te St. Martin, waar ongeveer 6 vijandelijke bataljons geplaatst waren, die echter bij de nadering der Duitschers naar Esteville weken, doch onmiddellijk vervolgd werden, waardoor zij 8 officieren en 226 man aan gevangenen verloren, die afgesneden waren.

Het 1ste korps kreeg, ten gevolge van den geringen tegenstand, welchen het 8ste korps den 4den ontmoet had, bevel den 5den tot de Andelle voorwaarts te gaan en den volgenden dag tot een aanval op de stellingen bij Rouaan gereed te zijn. Gezegd korps rukte onder schermutselingen tot de Andelle, vond hier geen tegenstand en schoof hare voortroepen westwaarts.

V. GOEBEN leidde den 5den 's ochtends in persoon eene groote verkenning ten westen van Buchy; niets van den vijand ontdekkende, rukte de generaal met zijn korps naar Quincampoix, van waar hij des voormiddags ten 11 ure aan v. MANTEUFFEL kennis gaf, dat BRIAND's leger vermoedelijk Rouaan ontruimde en dat zijn voornemen was de stad nog dien dag binnen te rukken.

Werkelijk had het leger van BRIAND in den vroegen morgen van den 5den, tot groote ergernis van de 100,000 inwoners tellende stad, in onderscheidene richtingen den terugtocht uit Rouaan aangevangen. Nog den vorigen avond (den 4den) had de Fransche generaal de medewerking van het burgerlijk bestuur ingeroepen, indien het op de verdediging der stad zou aankomen, en hierop had men hem de krachtigste ondersteuning toegezegd; maar in den ochtend van dien dag had hij er nog niet de minste wetenschap van dat het Duitsche leger reeds in vollen opmarsch was. De berichten, door hem in de laatste dagen van zijne vooruitgeschoven troepen ontvangen, omtrent de nadering van vijandelijke afdeelin-

gen, hadden hem waarschijnlijk in den waan gebracht, dat slechts een sterk detachement van het Maasleger eene verkenning op groote schaal in de richting van Rouaan ten uitvoer bracht. Het gemis aan noemenswaardige cavalerie bij zijn leger bracht zeker tot deze noodlottige vergissing het hare bij, en toen hem nu de werkelijkheid bekend werd, en hij tevens den ongelukkigen afloop der verschillende gevechten van dien dag vernam, verloor hij elke hoop om zich te Rouaan te kunnen staande houden, te meer daar de omtrek slechts weinig versterkt was.

V. GOEBEN rukte ten 4 ure de stad binnen en ondervond niet den minsten tegenstand.

Het gros van het 1ste korps marcheerde den 6den in de lijn Tourville—les-Andelys, de voorhoede verkende het terrein ten oosten van Rouaan; nergens werd de vijand aangetroffen.

De buit, welken het eerste leger bij de bezetting van Rouaan in handen viel, bestond uit 29 stukken, waaronder 14 zware marinevuurmonden en een groote hoeveelheid munitie en ander materieel. Het aantal gemaakte gevangenen bepaalde zich bij dat van den 4den, namelijk 400 man.

Welke plannen of instructiën de generaal BRIAND had, is moeilijk te gissen. Het hoofdkwartier te Versailles had v. MANTEUFFEL Rouaan als operatiepunt voorgeschreven, aangezien de troepen aldaar met den dag vermeerderden en dit leger weldra door getalsterkte te duchten zou kunnen zijn. Hoewel v. MANTEUFFEL zich dus in de eerste plaats van Rouaan moest meester maken, vóór hij tot de zuivering van de landstreek ten noorden van Parijs en tot de bezetting der vestingen overging, komt het ons toch voor, dat indien de Deutsche generaal FAIDHERBE met alle kracht vervolgd had, tot deze tusschen evengenoemde vestingen in veiligheid was gekomen, de resultaten ruimschoots het tijdverlies van eenige dagen, ten opzichte van het in bezit nemen van Rouaan, zouden vergoed hebben, en zulks te meer, daar FAIDHERBE's troepen den 28sten in een ontredderden toestand verkeerden. V. MANTEUFFEL schijnt niet, hoewel slechts tijdelijk, tegen de bedoeling der Deutsche opperkrijgsleiding te hebben willen handelen.

V. MANTEUFFEL liet den 8sten sterke detachementen in onderscheidene richtingen oprukken, ten einde den vijand te vervolgen, hem afbreuk te doen, en in het algemeen omtrent diens toestand en verblijf berichten in te winnen.

De 4de brigade ging bij les Andelys op den linker rivieroever over, rukte tot Vernon en nam 60 man gevangen. Een ander deta-

chement overschreed de rivier bij Pont-de-l'Arches en marcheerde naar Louviers; talrijke in de naburige plaatsen gevonden wapenen werden vernietigd, en de marsch over Louviers tot Evreux en St. André voortgezet. In Evreux vernam men dat in de laatste dagen 12000 nationale garden per trein naar Cherbourg waren vervoerd geworden. De 29ste brigade ging bij Rouaan over de Seine en marcheerde naar Pont-Audemer, waar vele wapenen onbruikbaar werden gemaakt; de voorhoede bereikte Toutainville. De in deze streken ingewonnen berichten lieten geen twijfel over, dat de hoofdmassa van BRIAND's troepen, ruim 20000 man, naar Honfleur was afgetrokken en van hier met stoombooten naar Havre en Cherbourg vervoerd was.

Op den rechter rivieroever rukte een detachement naar Pavilly en Bolbec. De cavalerie-patrouilles, die van hier naar de zijde van Havre werden gezonden, vonden de stelling Gainville—Harfleur—Montivilliers sterk bezet; ook werd door haar vernomen dat Havre van de landzijde bevestigd was geworden. In noordelijke richting rukte een detachement naar Dieppe, waar het zonder tegenstand binnentrok, een 30-tal stukken vernagelde en de kusttelegraafgemeenschap verbrak.

Den 9den December ontving v. MANTEUFFEL uit Versailles schriftelijke orders, welke in hoofdzaak hierop neerkwamen: Het eerste leger moet Rouaan bezet houden en van daar uit den linker Seineoever gadeslaan; het moet zich in verbinding stellen met de 5de cavalerie-divisie, waarvan het hoofdkwartier te Dreux gevestigd is. De hoofdkrachten van het eerste leger moeten tot voortzetting van het offensieve tegen de vijandelijke troepen gebezigd worden, welke zich nog in het open veld in noordwestelijk Frankrijk bevinden en het wordt voor noodzakelijk gehouden, dat de naar Havre afgetrokken troepen van den generaal BRIAND vervolgd worden. Of Havre door een coup-de-main te nemen is, wordt aan de beslissing van den kommandant van het eerste leger overgelaten. In geen geval wil ZIJNE MAJESTEIT, dat dit leger zich vóór Havre in een tijdroovende onderneming begeve; in de eerste plaats moet de verspreiding van de in het vrije veld zich opdoende vijandelijke strijdkrachten in het oog gehouden worden, en daarna ook de hervatting van de operatiën tegen de bij Amiens geslagen troepen, indien deze van hunne tijdelijke verzamelpunten bij Arras, enz. mochten voortrukken. —

Ten einde aan deze bevelen te voldoen, besloot v. MANTEUFFEL het eerste leger in twee hoofddeelen te splitsen, het 1ste korps met de garde-dragonder-brigade onder v. BENTHEIM aan de Seine

te laten en het 8ste korps met de 3de cavalerie-divisie naar de Somme te doen rukken. Dientengevolge werd aan de beide korpskommandanten de navolgende detailbevelen gegeven.

»Generaal v. GOEBEN moet Amiens bezet houden en de noordelijke cerneeringslijn om Parijs dekken. Generaal v. BENTHEIM moet zich in Rouaan staande houden, den linker Seine-oever observeeren en verbinding nemen met de 5de cavalerie-divisie en met den generaal LIPPE te Gisors. Generaal v. GOEBEN doet met zijne hoofdkrachten bij den opmarsch naar Amiens eene verkennende beweging naar Havre, om te bepalen of deze stad met een coup-de-main te nemen is; zoo niet, dan moet de marsch langs de kust naar Amiens worden voortgezet. De beide regimenten der 3de cavalerie-divisie worden onder den generaal v. GOEBEN gesteld; daarentegen komt de garde-dragonder-brigade onder de bevelen van generaal v. BENTHEIM. Laatstgenoemde moet, indien de vijand Rouaan van de zijde van Havre of van het zuiden aanvalt, de stad niet plaatselijk verdedigen, maar hem te gemoet trekken en slaan. Hiertoe is het noodig dat de hoofdkrachten geconcentreerd blijven; doch tevens, dat mobiele kolonnes op den zuidelijken Seine-oever en in de richting van Havre ver voorwaarts gaan en daardoor van het terrein tot de lijn Pont-Audemer—Bernay—Evreux meester blijven.»

V. GOEBEN rukte den 10den met de 16de divisie in de richting van Havre en bereikte met de voorhoede der divisie den 11den Angerville en St. Romain. Na zich overtuigd te hebben dat Havre aanzienlijk versterkt was en een buitengemeen groote bezetting had, rukte de Duitsche generaal naar het noordoosten en bereikte den 13den de lijn Cany—Yvetot, en den 14den het terrein ten zuiden van Dieppe. Dezen dag bevond zich de 29ste brigade bij la Feuillie en de 30ste brigade bij Forges.

V. BENTHEIM deed de 4de brigade naar Rouaan rukken en zond een detachement dezer brigade westwaarts in de lijn Caudebec—Yvetot—Pavilly, om de bezetting van Havre te observeeren; dit detachement werd door de garde-dragonder-brigade ondersteund. Ook het grootste deel der 1ste brigade werd te Rouaan geconcentreerd. De 2de brigade kreeg bevel de Rille-linie gade te slaan; het gros der divisie werd bij Elboeuf en la Bouille opgesteld. Het aan de Rille geplaatste detachement leverde herhaalde gelukkige gevechten met benden franc-tireurs.

In Amiens had inmiddels v. D. GROEBEN de citadel in beteren staat van tegenweer gebracht en de stellingen bij Dury doen op-

ruimen. In de richting van Doullens, Albert, Péronne en St. Quentin werden detachementen gezonden om de bevolking te ontwapenen en bruggen te vernielen, ten einde de bewegingen des vijands in zuidelijke richting te bemoeilijken. Een detachement van 2 bataljons, 2 eskadrons en 2 stukken, onder majoor v. Bock, rukte den 3den December naar St. Quentin, waar het den 5den aankwam. De bevolking der stad dreigde zich tegen het binnentrekken der Duitsche troepen te zullen verzetten, doch een paar granaatworpen waren voldoende om de straten te zuiveren. Na de stad binnengerukt te zijn, deed v. Bock de spoorwegbrug aldaar springen en ook die bij Essigny; den 9den was het detachement in Amiens teruggekeerd.

Uit eene verkenning in de richting van Péronne ondernomen, bleek dat de nabij deze vesting gelegen dorpen op de beide oevers der Somme versterkt werden, welke maatregel, in verband met andere berichten, het waarschijnlijk maakte, dat het Noorderleger weldra van Arras over Péronne weder tot het offensieve zou overgaan.

Den 9den werd een Duitsche afdeeling van 180 man, welke bij Ham aan de herstelling van de spoorwegbaan tusschen la Fère en Amiens werkzaam was, door een bataljon mobiele garden overvallen en gevangen genomen. Op het bericht hiervan deed v. D. GROEBEN onmiddellijk een detachement naar Ham rukken, ten einde ingeval een deel van de overvallen troepen zich in het slot bij deze plaats mocht geworpen hebben, dit te ontzetten. Toen dit detachement, samengesteld uit 1 bataljon, 1 eskadron en 4 stukken, den 12den bij Eppeville gekomen was, ontving het in front en op de vleugels een hevig vuur, terwijl sterke vijandelijke afdeelingen het dreigden af te snijden, waarop de kommandant den terugtocht aannam.

Denzelfden dag vertoonden zich in de nabijheid van la Fère eenige Fransche bataljons met artillerie. Nadat dit een en ander ter kennis van het groote hoofdkwartier gekomen was, ontving v. MANTEUFFEL uit Versailles bevel de hoofdkrachten van het eerste leger te Beauvais te concentreeren, ten einde van hier den vijand te gemoet te gaan, indien deze tot ontzet van Parijs mocht aanrukken of andere operatiën wilde verrichten. Onder mededeeling dat het eerste leger voorloopig in de eerste plaats tot opdracht had den rug van het Maasleger te dekken, werd het aan v. MANTEUFFEL vrijgelaten, om, zoo hij omtrent 's vijands nadere plannen ingelicht was, zijne hoofdkrachten weder bij Amiens samen te trekken.

In verband met deze instructiën uit Versailles gaf v. MANTEUFFEL den 14den de volgende bevelen. »Generaal v. D. GROEBEN bestemt 3 bataljons, 2 batterijen en 1 cavalerie-regiment tot bezetting van Amiens, en rukt met het gros der brigade naar Roye. De 15de divisie zet den haar reeds voorgeschreven marsch naar Montdidier voort; de 16de divisie marcheert niet naar Amiens, maar rechtstreeks naar Beauvais; het 1ste korps en de garde-dragonder-brigade blijven de hun opgedragen taak waarnemen.»

Inmiddels had v. D. GROEBEN aan v. MANTEUFFEL gemeld, dat in den nacht van den 12den op den 13den, 10000 man vijandelijke troepen, van Arras komende, Bapaume waren gepasseerd; dat op den 13den een Duitsch detachement Foucaucourt door eenige honderde Franschen bezet had gevonden en van dit dorp eerst na een hardnekkige verdediging had kunnen meester worden; dat de dorpen ten zuiden van Péronne sterk bezet waren, en dat zich in en nabij den driehoek Péronne—St. Quentin—Ham ongeveer 20000 Franschen bevonden.

Den 16den 's ochtends rukte v. D. GROEBEN, — welke de order van den 14den nog niet ontvangen had, — op eigen gezag naar Montdidier, na slechts een zwakke bezetting in de citadel achtergelaten te hebben. Zoodra v. MANTEUFFEL hiervan kennis ontving, zond hij v. D. GROEBEN bevel de voor Amiens bepaalde bezetting — en zoo daar gevaar dreigde de geheele brigade — daarheen te doen terugkeeren.

Den 16den begaf zich v. GOEBEN met de 16de divisie en de korps-artillerie over Neufchatel naar Beauvais op marsch. De kommandant der 15de divisie regelde den marsch zijner troepen zóódanig, dat de 30ste brigade den 18den te Roye en de 29ste brigade tusschen deze plaats en Montdidier zou komen.

Het voortrukken der Franschen in de richting van Soissons had inmiddels opgehouden. Van af den 15den werd door de Duitsche patrouilles geobserveerd, dat zij uit den omtrek van Roye en Ham in de richting van Péronne terugtrokken. Hierdoor werd het waarschijnlijk dat het FAIDHERBE's plan niet was rechtstreeks naar Parijs te rukken; maar wel zijne troepen in de nabijheid van Amiens samen te trekken. In verband hiermede gaf v. MANTEUFFEL, die Rouaan verlaten en zich bij het 8ste korps gevoegd had, aan de 16de divisie bevel, niet naar Beauvais te rukken, maar de lijn Breteuil—Conty te bezetten.

V. D. GROEBEN, die inmiddels den 17den met zijn detachement Montdidier over Ailly bereikt had, vernam hier de order van den opperbevelhebber; de generaal MIRUS kreeg daarop bevel met 5



bataljons, 4 eskadrons en 2 batterijen, den 18den bij het aanbrenken van den morgen naar Amiens te marcheeren, waar hij nog denzelfden dag binnenrukte.

Den 19den stond de 30ste brigade bij Davenescourt, de 29ste brigade bij Montdidier en de 3de cavalerie-divisie ten noordwesten van Roye. Het 8ste korps bezette dezen dag ongeveer den vierhoek Conty—Breteuil—Montdidier—Moreuil.

De ingekomen berichten bevestigden intusschen meer en meer, dat het Noorderleger westwaarts in de nabijheid van Amiens samentrok. Den 20sten vond een uit Amiens in de richting van Albert verkennend detachement Querrieux en omtrek sterk bezet, terwijl uit op den 21sten gedane verkenningen bleek, dat zich Fransche troepenmassa's bij Corbie bevonden, dat de noordelijke Somme-oever van hier tot Bray bezet was, en dat vijandelijke voorposten bij Querrieux en Allonville waren opgesteld.

Ten gevolge dezer samentrekking van het Noorderleger aan de Somme en Hallue, concentreerde v. MANTEUFFEL den 20sten zijne zuidwaarts van Amiens geplaatste troepen nabij deze stad. Den 22sten waren zij als volgt opgesteld: het detachement onder MIRUS te Amiens; de 16de divisie in deze stad en in de zuidwestwaarts daarvan gelegen dorpen; de 15de divisie in Camons en zuid van dit dorp, achter haar de korpsartillerie; een jagerbataljon in Villers-Bretonneux en de brigade DOHNA van de 3de cavalerie-divisie, ten zuiden van Corbie.

Inmiddels had v. MANTEUFFEL ook nog 6 bataljons van Rouaan naar Amiens ontboden, tot tijdelijke ondersteuning bij den te verwachten ophanden slag. De onbruikbaar gemaakte spoorwegbaan tusschen beide plaatsen was weder hersteld, doch wegens gemis aan genoegzaam materieel konden den 22sten slechts 2 bataljons van het 3de regiment vervoerd worden; de 4 overige kwamen eerst den 23sten en 24sten aan.

In den loop van den 22sten besloot de kommandant van het eerste leger den volgenden dag des vijands stellingen aan de Hallue te doen aanvallen, en wel om reden FAIDHERBE zich iederen dag meer versterkte en geen plan scheen te hebben zelf tot het offensieve over te gaan, terwijl bovendien het langer vertoeven op deze punten aan het prestige der Duitsche troepen geen voordeel deed. Tegen een aanval op de Sommelinie bestonden echter twee ongunstige omstandigheden; vooreerst, dat de vijand, zoo hij hier teruggedreven werd, naar het Noorden kon terugtrekken, en in de tweede plaats, de weekheid van den bodem in het Sommedal.

*Slag aan de Hallue, den 23sten December.*

Het bij Amiens samengetrokken leger van FAIDHERBE bestond uit 2 korpsen, ieder van 2 divisiën en 4 brigades. Het 22ste korps (LECOINTE) was samengesteld uit de divisiën DERROJA, 1ste, en BESSOL, 2de, en het 23ste korps (PAULZE D'IVOY), uit de divisiën MOULAC, 1ste en ROBIN, 2de divisie. Deze laatste divisie was eerst weinige dagen te voren door de vereeniging van verscheidene bataljons mobiele garden gevormd geworden. Het Noorderleger had even als vroeger slechts weinig cavalerie en aan artillerie niet meer dan slechts 11 veldbatterijen en eenige vrij zware vuurmonden.

Het 22ste korps stond den 22sten langs de Hallue van Daours tot Contay. Van het 23ste korps was de 1ste divisie bij Corbie en de 2de divisie bij en zuidoostwaarts van Albert opgesteld.

Volgens de op den 22sten door den bevelhebber van het Duitsche eerste leger gegeven bevelen, rukten het 8ste korps en de 3de cavalerie-divisie des ochtends ten 8 ure van Amiens naar de Hallue. Tot legerreserve had v. MANTEUFFEL bestemd: 5 bataljons der 3de brigade; regiment N°. 3 (van het 1ste korps); 1 regiment cavalerie der 3de divisie en 2 batterijen.

De sterkte der troepen die generaal v. MANTEUFFEL in gevecht kon brengen, bedroeg ongeveer 22000 man; die der troepen van den Franschen bevelhebber nagenoeg het dubbele van dit getal. In het gehalte van de troepen der beide partijen bestond echter een groot verschil.

Het Fransche leger had in den vroegen morgen van den 23sten de volgende stellingen bezet. De divisie MOULAC op de hoogten ten noorden van Daours; de divisie BESSOL tegenover Pont-Noyelles en Frechencourt, en rechts van haar de divisie DERROJA tot Contay. Achter het 22ste korps was de divisie ROBIN opgesteld.

De 15de Duitsche divisie marcheerde langs den straatweg naar Albert en ten zuiden daarvan, en kwam ten 11 ure aan de Hallue. Zij vond Querrieux ontruimd, doch Pont-Noyelles, Bussy en Daours sterk bezet. De 29ste brigade ging onverwijd tot den aanval op de beide laatstgenoemde dorpen over, die kloekmoedig werden verdedigd, doch na een doortastenden aanval door de Duitschers genomen werden.

In Daours evenwel hielden de Franschen zich staande tegen den rechter vleugel der 15de divisie en het jagerbataljon N°. 8, zoodat v. MANTEUFFEL een deel zijner reserve (2 bataljons en 1 bat-

terij), dat te la Motte-Brebière stond, naar Daours deed oprukken. De gezamenlijke bij Daours zich bevindende artillerie slaagde er in de Fransche artillerie, welke de verdediging ondersteunde, tot zwijgen te brengen, waarop ook Daours ten 4 ure in handen van de aanvallers viel. De hoogterand ten noorden van dit dorp was, even als de overige plateauranden ten oosten van de Hallue, tot Contay sterk bezet; de hellingen waren op onderscheidene punten met tirailleuringravingen voorzien, terwijl op beheerschende punten de marinestukken in batterij waren gebracht.

In weerwil van de sterkte der stelling ten noorden van Daours, trachtten de Duitschers uit dit dorp te deboucheeren, om zich daarna van den plateaurand meester te maken. Deze poging werd evenwel opgegeven, daar het weldra bleek dat de vijandelijke positie te sterk was, om van den aanval zonder zeer zware verliezen een goeden uitslag te kunnen verwachten.

In een overeenkomstigen toestand verkeerden de troepen der 29ste brigade, welke Pont-Noyelles genomen hadden, ten opzichte der hoogte welke voor hen lag. De kommandant der 15de divisie liet 2 bataljons der 30ste brigade naar Querrieux rukken, ten einde zoo noodig van hier de bij Pont-Noyelles geplaatste troepen te ondersteunen, en deed de 4 overige bataljons der brigade naar Frehencourt marcheeren, in de hoop dat deze zich van hier van de noordzijde van bovengenoemde hoogte zouden kunnen meester maken.

Nauwelijks was het gros der 30ste brigade Frehencourt binnengerukt, of het werd door vijandelijke bataljons aangevallen, en hoewel deze na een kort gevecht teruggedreven werden, bleek het den Duitschers spoedig, dat ook van de zijde van Frehencourt bedoelde hoogte niet te nemen was.

De 16de divisie, welke van Amiens over Rainneville was voortwaarts gegaan en van hier naar de Hallue gerukt, had zich van Montigny, Beaucourt en Behencourt meester gemaakt, doch werd door de hoogte bij Behencourt belet verder iets tegen de vijandelijke stelling tegenover haar te ondernemen. Van overvleugeling van den rechter vleugel des vijands kon geen sprake zijn, daar deze zich tot Contay en omtrek uitbreidde, en hierdoor de Pruisische linker vleugel zelf met omvatting kon bedreigd worden.

Tegen den avond was het 8ste korps alzoo meester van het Hallue-dal van Daours tot Beaucourt; maar hierbij bepaalden zich ook de tactische voordeelen welke de dag aan de Duitschers opgeleverd had.

De Fransche artillerie had, naarmate de dorpen langs de Hallue

door de verdedigers ontruimd werden, een hevig vuur daarop geopend, zoodat tegen 4 $\frac{1}{2}$  uur allen op verscheidene punten in brand stonden; omstreeks 5 uur deed FAIDHERBE een algemeenen aanval verrichten op de geheele linie welke het 8ste korps aan meergenoemd riviertje bezet had. Bij Daours, Pont-Noyelles en Frehencourt werd hevig gestreden, doch zoowel op deze als op andere punten werden evenwel de Franschen teruggedreven door het snelvuur hunner tegenpartij, hoewel tot zelfs in de laatste oogenblikken van het avanceeren, geen wankeling in de Fransche gelederen te bespeuren was.

V. MANTEUFFEL hield hernieuwde aanvallen in den loop van den volgenden dag voor zeer waarschijnlijk, en gaf uit dien hoofde bevel dat het 8ste korps in den nacht zijne stellingen tusschen Daours en Beaucourt zooveel mogelijk moest versterken.

In den morgen van den 24sten stonden beide legers in hunne stellingen van den vorigen avond. De Fransche artillerie opende des ochtends een onbeduidend vuur op de Duitsche linie, en trachtte in den voormiddag van Contay den linker vleugel van het 8ste korps terug te werpen; doch deze aanval werd afgeslagen. In den namiddag werden van Duitsche zijde bewegingen bij des vijands troepen waargenomen, welke steeds toenamen en tot het vermoeden leidden dat het Fransche leger aanstalte tot den terugtocht maakte. Dit was werkelijk het geval, en in den morgen van den 25sten had FAIDHERBE's leger al zijne stellingen verlaten en was in vollen aftocht in de richting van Bapaume.

V. MANTEUFFEL had den 24sten, des namiddags ten 4 ure, toen hij de volle overtuiging van het aftrekken des vijands nog niet had bekomen, de volgende bevelen gegeven: De leger-reserve, waaraan de korpsartillerie van het 8ste korps toegevoegd werd, moest onder de bevelen van den generaal MIRUS nog denzelfden avond op den linker Somme-oever overgaan en tot tegenover Corbie rukken, om den volgenden ochtend tot den aanval daarop over te gaan. Van het 8ste korps moesten de beide divisieën nader bij elkaar komen, en terwijl eene divisie de Somme-overgangen van Daours tot Amiens bezet hield en deze stad dekte, moest de andere divisie den generaal MIRUS volgen.

Een nieuw samengestelde garde-cavalerie-brigade onder PRINS ALBRECHT, zoon, die tot ondersteuning van v. MANTEUFFEL door v. MOLKTE in de richting van Amiens gezonden was en den 24sten tegen den nacht deze stad binnenrukte, werd ter beschikking van v. GOEBEN gesteld.

Daar v. MANTEUFFEL inmiddels nog eenige nadere berichten

omtrent den hoogstwaarschijnlijksten aftocht des vijands verkreeg, bracht hij enkele wijzigingen in zijne bevelen. Het 8ste korps moest de voorgeschreven bewegingen beginnen, als het zich geheel op de hoogte van 's vijands handelingen gesteld had; had FAIDHERBE evenwel met al zijne troepen den terugtocht aangevangen, dan moest het 8ste korps onmiddellijk tot vervolging voorwaarts rukken. V. MIRUS moest in dit geval Corbie doen bezetten en met het gros zijner troepen naar Braye marcheeren.

In den slag aan de Hallue verloren de Duitschers 38 officieren, 824 man aan dooden en gekwetsten en aan vermisten 93 man. Volgens FAIDHERBE bedroeg het verlies van het Noorderleger 141 dooden, 905 gewonden, eenige honderde gevangenen en 1000 vermisten. Van Duitsche zijde wordt dit verlies als aanzienlijker opgegeven.

(Wordt vervolgd.)

---

## Het kamp bij Milligen van 1872.

---

De tegenwoordige eeuw en de jongste oorlogen hebben doen zien, dat indien twee mogendheden met elkaar in oorlog geraken, die staat als overwinnaar uit den strijd zal terugkeeren, wiens leger het beste is georganiseerd en geoefend, indien de getalsterkte der beide legers ongeveer dezelfde is.

Wat de *organisatie* betreft, deze moet zóó zijn, dat spoedig van vredes- of oorlogsvoet kan worden overgegaan, en dat de indeeling der verschillende wapens beantwoordt aan de nieuwste eischen der tactiek.

Ten opzichte van de *oefening* eischt de tegenwoordige wijze van oorlogvoeren, die zoo *spoedig mogelijk* de *beslissing* van den oorlog zoekt te verkrijgen, dat de legers in tijd van vrede zich trachten eigen te maken de hoogstmogelijke mate van krijgsvaardigheid, dus voornamelijk, dat zij bij eene elementaire militaire vorming, tactisch geoefend zijn; d. i. dat alle wapens weten hoe zij te handelen hebben in den werkdadigen oorlog, niet alleen afzonderlijk, maar voornamelijk met elkander verbonden.

Was het vroeger nog mogelijk te kunnen rekenen op een betrekkelijk groot tijdsverloop tusschen de oorlogsverklaring en de eerste ontmoetingen met den vijand; kon een aanvankelijk ongelukkige veldtocht door energie en volharding in een gelukkigen veranderd worden; kon men alzoo door den oorlog zelven zich oefenen en voorbereiden, thans is dit alles gewijzigd.

Voor ons land in het bijzonder is de moeilijke taak weggelegd om »den oorlog te leeren voeren zonder den oorlog.»

Voor wie is die taak het zwaarst te vervullen?

Het zal wel geen betoog behoeven, dat dit het geval zal zijn voor de officieren, en wel des te meer naarmate zij een hoogere sport op de ladder der militaire hiërarchie innemen.

De officier toch moet niet alleen weten de hem toevertrouwde troepenmacht met snelheid, orde en juistheid de vormen en bewegingen in de exercitiereglementen voorgeschreven te doen uitvoeren, maar tevens weten te beoordeelen hoe daarvan in eenig bepaald geval gebruik moet worden gemaakt om het beoogde tactische doel te bereiken.

Is voor het eerste vereischte noodig eene onverbiddeijk strenge discipline, en wel des te strenger naarmate de man korter in de gelederen dient, zoodat deze in het gevecht er zelfs niet aan denkt iets te doen wat strijdig is met den wil van zijn meerderen, voor het laatste wordt gevorderd een zeer ontwikkeld oordeel, gevormd door studie, oefeningen op de kaart, oefeningen op het terrein.

Ten einde eenheid in deze oefeningen te brengen dienen bepaalde voorschriften gegeven te worden, liefst zoo volledig mogelijk om de opgelegde taak minder zwaar te maken; doch die voorschriften moeten gewijzigd worden, naarmate de studie en de opgedane ondervinding uit den jongsten tijd aantoonen, dat wijzigingen bepaald noodig zijn.

Uit het voorgaande ziet men dus dat troepenvereeningen, uit alle wapens bestaande, zooals er verleden jaar eene bij Milligen heeft plaats gehad, voornamelijk het doel moeten hebben de officieren in het algemeen, en de aanvoerders in het bijzonder te oefenen. Dáár is het dus, dat zij zich een helder begrip moeten weten te vormen van oorlogshandelingen, waarmede zij zich door studie hebben bekend gemaakt; dáár moeten zij de bezwaren leeren kennen, welke daarmede verbonden zijn, en de middelen aanwenden om ze uit den weg te ruimen. Jammer dus dat slechts een betrekkelijk klein gedeelte van het leger aan die oefeningen kan deel nemen. Nog meer betreuwenswaardig is het, dat niets openbaar gemaakt wordt van hetgeen die oefening heeft opgeleverd.

Even als thans menig militair reikhalzend uitziert naar de officiële mededeelingen der krijgshandelingen uit den oorlog 1870—1871, om daaruit zijne kennis te kunnen verrijken, evenzoo zoude menigeen in ons land een door bevoegde hand geschreven verslag der oefeningen wenschen, dat ter lezing werd gegeven aan de officieren van het geheele leger, met bijvoeging eener critische beschouwing en eener aanwijzing van die zaken, waarop in 't bijzonder de aandacht gevestigd moet worden, om begane misslagen te voorkomen, de oefeningen te doen beantwoorden aan de nieuwere eischen der tactiek, enz.

Gedurende dit jaar wacht ons op militair gebied veel nieuws. Uit de begroting voor het dienstjaar 1873 blijkt dat er weder groote troepenvereeningen zullen plaats hebben, en wel van 12 bataljons infanterie, 4 eska-

drons cavalerie, 6 batterijen veld-artillerie en 1 batterij rijdende artillerie (van 4 stukken), zoodat door toevoeging van meer artillerie aan de infanterie en cavalerie beter voldaan wordt aan de eischen der tegenwoordige tactiek.

In de volgende bladzijden willen wij voldoen aan een door velen uitgedrukt verlangen, door onze studie over het kamp van Milligen ter lezing aan te bieden.

Moge zij anderen ook tot studie aansporen en hen doen medewerken om de aanstaande oefeningen in 't groot goede vruchten te doen afwerpen!

Naar aanleiding van Zr. Ms. besluit van den 19den Juni 1872, N<sup>o</sup>. 18, gevolgd door de Ministeriëele aanschrijving van den 29sten Juni daaraanvolgende, N<sup>o</sup>. 79 P, zouden van 16 Augustus tot 14 September op de legerplaats bij Milligen vereenigd worden:

- 12 bataljons infanterie,
- 8 eskadrons huzaren,
- 3 batterijen veld-artillerie,
- 1 batterij rijdende artillerie,
- 1 kompagnie artillerie-transporttrein,
- 1/2 kompagnie van het bataljon mineurs en sappeurs,
- 1 detachement hospitaalsoldaten.

Onder de leiding van den chef van den staf in het kamp, eenige andere officieren en detachementen der kampeerende troepen zou het kamp van af 20 Juli in orde worden gebracht.

De bataljons moesten, behalve het kader, ongeveer 700 man sterk zijn en hunne patroonkajssons medenemen; de eskadrons zouden met het getal presente dienstdoende paarden bereden uitrukken, plus nog 6 man te voet, terwijl per 4 eskadrons 1 bagaadjekar en 1 smidswagen werden toegevoegd.

Van de batterijen was de sterkte 6 stukken, 1 voorraadaffuit en 1 voorwagen tot bagaadje, met 67 (rijdende artillerie 111) paarden en het noodige personeel. Eene batterij veld-artillerie evenwel had nog hare overige voertuigen bij zich, en telde 93 paarden benevens het noodige personeel.

De kompagnie artillerie-transporttrein moest minstens 60 paarden en het noodige personeel hebben, terwijl voor de patroonkajssons en bagaadjekarren nog een detachement van de kompagnie transporttrein dienen moest. In het algemeen was de trein ten dienste van de intendance.

De infanterie werd verdeeld in 2 brigades, elk gekommandeerd door een generaal-majoor. Iedere brigade telde alzoo 2 regimenten, elk ter sterkte van 3 bataljons, door den regiments-kommandant zelve aangevoerd.

De cavalerie tot ééne brigade vereenigd, had een kolonel tot brigade- en 2 kolonels tot regiments-kommandanten.

De artillerie stond vereenigd onder bevel van een luitenant-kolonel; zij was verdeeld in 2 divisien, welke ieder een majoor tot kommandant hadden. Een dier majoors heeft echter aan het kamp geen deel genomen, waarom het

bevel over zijne divisie werd opgedragen aan den kapitein, kommandant der rijdende batterij.

De bevelhebber van het kamp was een generaal-majoor, die een luitenant-kolonel van den generalen staf tot chef van den staf had, benevens 2 adjuncten; elke brigade-kommandant der infanterie had een kapitein van den generalen staf als chef van den staf en een luitenant als adjunct, terwijl 1 ritmeester en 1 kapitein als chef van den staf fungeerden bij de kommandanten der cavalerie en artillerie.

Met den administratieven dienst was belast 1 militaire onder-intendant der 1ste klasse, wien 4 militaire onder-intendanten waren toegevoegd; terwijl met den geneeskundigen dienst was belast 1 eerste officier van gezondheid 1ste klasse.

Bij het hoofdkwartier was 1 kapitein plaatselijke adjudant belast met de politie, en stond hem een detachement cavalerie ter zijde. Verder was ook voorzien in den dienst der veldpost en der telegraphie.

Den 16den Augustus alzoo betrokken de aangewezen troepen het kamp. Wij zullen hier niet in details treden *hoe* de troepen gekampeerd werden, daar deze genoegzaam te vinden zijn in de »Algemeene Instructie betreffende het kamperen van troepen op de legerplaats bij Milligen,» doch ons bepalen tot het bespreken van de aldaar gehouden oefeningen.

Voor het overzicht laten wij hier volgen den hoofdinhoud van de Instructie, gegeven door den bevelhebber van het kamp.

#### EENIGE AANWIJZINGEN EN BEPALINGEN NOPENS DE OEFENINGEN TE HOUDEN IN HET KAMP BIJ MILLIGEN.

»Ten einde de oefeningen in het a. s. kamp bij Milligen op eene geschikte en doeltreffende wijze te doen houden, is het in de eerste plaats noodzakelijk, dat daarbij een geleidelijke overgang plaats hebbe, m. a. w. dat men »van het eenvoudige tot het meer samengestelde overga, en heb ik het »daarom noodig geacht, met het oog op den beschikbaren tijd eene verdeling der oefeningen vast te stellen zooals die hieronder volgt:

»Mij vooreerst bepalende tot de oefeningen der infanterie, worden die in 3 hoofdafdeelingen gesplitst:

»1°. de oefeningen der bataljons afzonderlijk, dus onder bevel van den »bataljons-kommandant;

»2°. die der regimenten, ieder onder bevel van den regiments-kommandant;

»3°. die der brigades, ieder onder bevel van den brigade-kommandant.

»Ten aanzien der 1°. oefening wordt opgemerkt, dat die voornamelijk noodzakelijk wordt geoordeeld om de bataljons-kommandanten in de gelegenheid »te stellen evolutiën uit te voeren met een bataljon op oorlogssterkte, de



»ruimte te leeren beoordeelen, die een zoodanig bataljon zoowel afzonderlijk  
 »als in de slaglinie inneemt, in één woord, dat tactisch onderdeel zoo te be-  
 »wegen, dat het op de beste wijze, in alle voorkomende gevallen, aan zijne  
 »bestemming beantwoordt.

»Ten aanzien der 2de en 3de oefening wordt opgemerkt, dat het hier eigen-  
 »lijk slechts een verschil is van een zeker meerder of minder aantal bataljons,  
 »die vereenigd moeten evolutioneer en of manoeuvreeren; de regels toch voor  
 »dat meerdere of mindere aantal zijn dezelfde; op den bevelvoerende officier  
 »komt het hier weder in de eerste plaats aan, hij moet — militairement gespro-  
 »ken — die verschillende bataljons *in de hand hebben*, hij moet ze met orde  
 »en kalmte en in onderling verband geleiden, bewegen en ze daarbij dienstig  
 »maken ter uitvoering van zijn doel. Ik kan hierbij niet genoeg aandringen  
 »op orde, geleidelijke ontwikkeling zonder overhaasting, die in stede van vlug-  
 »heid te bevorderen juist het tegenovergestelde doet ontstaan, omdat over-  
 »haasting allicht wanorde te weeg brengt, die dan naderhand ten koste van  
 »tijd moet worden hersteld.

»Zal nu bij de beweging van meerdere bataljons te zamen orde en samen-  
 »hang worden verkregen en onderhouden, dan is het noodig, dat men voor  
 »zoo veel zulks geschieden kan, naar vaste regels te werk ga; ik meen te meer  
 »hierop de aandacht te mogen vestigen, omdat het Reglement, genaamd de  
 »Linieschool, slechts algemeene aanwijzingen bevat, zonder intusschen te  
 »bepalen, hoe het daarbij bedoelde wordt tot stand gebracht. Om b.v. iets te  
 »noemen, volgens § 9 bepaalt de brigade-kommandant de algemeene richtings-  
 »lijn, maar *hoe* wordt niet gezegd; intusschen is in de eerste plaats het be-  
 »palen dier lijn werkelijk noodig en in de tweede is het doeltreffend, dat  
 »zulks op de kortste, meest eenvoudige wijze geschiedt, wordende met het  
 »oog daarop hierbij vastgesteld, dat, om de algemeene richtingslijn die door  
 »den brigade-kommandant wordt bepaald, voor elk bataljon dat in die lijn  
 »moet plaats nemen, duidelijk aan te geven, door de zorg van de bataljons-  
 »adjudanten vóór de afdeeling van ieder bataljon, welke het eerst op die lijn  
 »komt, twee jalonneurs (liefst de algemeene guides) zullen worden gesteld;  
 »terwijl ook bij ieder bataljon de vaandeldrager ter aanduiding der strekking  
 »op de lijn moet komen; de bataljons-kommandant doet hen inrukken, zoodra  
 »hij ziet, dat zijn nevenbataljon in de richting is.

»Het spreekt van zelf, dat bij het manoeuvreeren, waarbij men den vijand  
 »op het oog heeft, het beloop der lijn van bataille naar het terrein wordt  
 »geregeld, en ieder kommandeerend officier, met inachtneming van het alge-  
 »meen verband, zijn troep zoo opstelt, als met het oog op het terrein het  
 »doeltreffendst is.

»Bij alle gelegenheden, dat de bataljons in hun geheel uitrukken, moeten  
 »als een gevolg van het vorenstaande, daarbij zijn de *algemeene guides*; hun  
 »richtvlag moet, even als het vaandel, daarbij ontplooid zijn.

»De Linieschool bevat bepalingen omtrent de plaats der verschillende wapens

»ten opzichte van elkander; het is duidelijk, dat het terrein en de bedoelingen van den kommandeerenden officier hierin wijziging kunnen te weeg »brengen; zoo zal het in 't algemeen verkieslijk zijn om bij de verschillende »evolutiën geen cavalerie en artillerie *tusschen* maar *zijdelings* van de infanterie »te doen plaats nemen.

»Wanneer de infanterie van plaats verandert, schikken zich de cavalerie en »artillerie daarnaar en nemen langs den kortsten weg de voor hen bestemde »plaatsen in. De kommandeerende officieren dier wapens doen daartoe de ver»eischte kommando's.

»Bij het manoeuvreren met verschillende wapens moet elk wapen naar »zijn bijzonderen aard worden gebezigd en gelet worden op de eischen van »de tegenwoordige oorlogsvoering en de wijzigingen, die de tactiek van elk »wapen daardoor heeft ondergaan.

»De cavalerie dus *éclairer*, *verkennen*, de artillerie op grootere afstanden dan »vroeger het *gevecht inleiden*, daarbij den afstand juist beoordeelen, *den opmarsch »der troepen beschermen en voorbereiden*, daarbij vooral goede stellingen kiezende.

»Eene oefening der infanterie, waarop ik bijzonder de aandacht wensch te »vestigen, is het *tirailleeren*. Het veelvuldig gebruik, dat daarvan moet worden »gemaakt, eischt dat die oefening goed onderwezen worde en gemeenzaam »zij aan elken infanterist. Op de grondregels komt het hier ook al weder in »de eerste plaats aan; het is niet genoeg, dat de tirailleur op zich zelf wete »te avanceeren, te retireeren, zich te dekken, maar hij moet dit weten te »doen met instandhouding van een algemeen verband; hij moet daarom weten »naar welke zijde hij moet aanhouden, naar welke zijde de algemeene directie »is; door het niet nakomen hiervan, of liever door het niet bij tijds bekend »te maken, ziet men de tirailleurs dan rechts, dan links aanhouden, hier »grootte tusschenruimte, daar opeengehoopte groepen; van daar geroep en ge»schreeuw in de linie zelve en van de zijde der aanvoerders, alweer gevolgd »door onvermijdelijke verwarring, hetgeen intusschen gemakkelijk te voor»komen is, als men maar met kalmte te werk gaat en gezorgd wordt, dat »ieder weet naar welke zijde aan te houden en het verband te bewaren.

»Goed geleiden en besturen, de fouten herstellen, nog beter ze voorkomen, »zijn de kenmerken van goede aanvoerders.

»In 't algemeen en bijzonder bij tirailleurgevechten komen deze eigenschappen »aan 't licht.

»Alvorens deze beschouwingen over het tirailleeren te eindigen, wensch ik »op te merken, dat als de tirailleurs voor het front moeten komen, men in »den regel veel beter doet de tirailleurkompagnie of kompagnien in kompagnies»kolonne voorwaarts te doen marcheeren, en van daar tot de verstrooide orde »over te gaan, dan de tirailleurs uit hunne plaats in het bataljon te doen »verspreiden; die laatste wijze geschiedt gewoonlijk overhaast en zonder orde, »bij de eerste wijze kunnen de tirailleurkommandanten veel beter hunne voor»bereidingen maken, de directie en afstand bepalen, enz.

»Bij het tirilleeren zij men wijders indachtig, dat hoewel in den regel de tirilleurs ondergeschikt zijn aan den troep waartoe zij behooren, deze regel intusschen niet te streng moet worden gevolgd, daar er zich vele omstandigheden kunnen voordoen, waarin de tirilleurs hunne eenmaal ingenomen stelling moeten blijven behouden b.v. om de bewegingen van den hoofdtroep te maskeeren enz.; daarom is het noodig, dat de kommandant der tirilleurs de bedoeling van den bevelhebber kenne.

»Het is bijna onnoodig te wijzen op het groot belang dat er gelegen is in het nemen van goede stellingen en het plaatsen daarin van de troepen naar de eigenaardigheid van het wapen, waartoe zij behooren. Hierbij zij aangemerkt, dat bij het *innemen* en *bezetten* eener defensieve stelling geheel kan worden gehandeld, zooals men dat in werkelijkheid (in oorlogstijd) zoude; bij offensieve stellingen is dit minder gemakkelijk, omdat in de werkelijkheid men veelal genoodzaakt wordt geheel andere maatregelen te treffen, dan men zich primitief had voorgesteld, hetzij door handelingen des vijands, ongenoegzame bekendheid met het terrein of andere omstandigheden, die zich bij vredesmanoeuvres niet voordoen.

»Reeds is met een enkel woord gesproken van de handelingen der cavalerie en artillerie, wanneer die gezamenlijk met de infanterie optreden. Ik voeg ten deze hier nog bij, dat de sterkte der afdeelingen dier beide wapens aan de infanterie toe te voegen zal afhangen van het onderdeel van dat laatste wapen (bataljon, regiment of brigade). Ter verdere afdoening dezer aangelegenheid wordt hierbij nog bepaald, dat de afzonderlijke oefeningen der cavalerie en artillerie, voor zooveel door den bevelhebber niets bijzonders wordt bevolen, worden overgelaten respectievelijk aan den Heer kolonel brigade-kommandant van eerstgenoemd wapen en aan den Heer luitenant-kolonel kommandeerende de artillerie, waaromtrent ik van die twee kommandeerende officieren te zijner tijd gaarne rapport zal ontvangen.

»De vorenstaande bepalingen en algemeene beschouwingen ter naleving aanbevelende, merk ik daarbij op, dat het geenszins in mijne bedoeling ligt bepaalde opstellingen, veel minder gevechtsvormen voor te schrijven; de eersten toch vindt men in de reglementen en de tweede zijn geheel afhankelijk van de sterkte en de soort der troepen, waarover men beschikt — van den vijand — van het terrein — maar vooral van het doel en de inzichten van hem, die kommandeert; er kunnen dus hieromtrent geen vaste regels worden gegeven, terwijl ook bovendien het juiste oordeel en de heldere inzichten van een chef juist dan kunnen blijken, wanneer hij door geen vormen aanbanden is gelegd, maar integendeel zelf het initiatief kan nemen en daarvoor bewijzen kan in hoeverre hij voor zijne taak berekend is.

»Intusschen wanneer gemanoevreerd wordt, hebbe de chef steeds een bepaald doel voor oogen, hij deelt dat mede aan zijne onderbevelhebbers en in 't algemeen als er tijd en gelegenheid is aan de overige officieren; ieder

»kan dan tot de uitvoering medewerken omdat men weet wat er geschiedt en »wat het algemeen plan is.

»Eenvoudigheid, orde, geleidelijke ontwikkeling, juist gebruik der verschillende wapensoorten, ziedaar waar het op aankomt.

»De kommandeerende officier bespreke naderhand den afloop der manoeuvre, »wijze de vergissingen of fouten aan, opdat ieder nut trekke van het ver»richtte.

»Ik wensch dat elke oefening met eene kleine veronderstelling — al bestaat »die maar uit eene manoeuvre — eindige.

»De tijdsverdeeling, waarin de oefeningen zullen geschieden van verschil»lende omstandigheden afhangelnde, kan niet met nauwkeurigheid worden be»paald. Voor de bataljonsoefeningen intusschen zal waarschijnlijk beschikbaar »zijn de eerste week van het kamp.

»Het manoeuvreeren in 2 partijen tegen elkander eenige voorzieningen ver»eischende, zullen de bepalingen, die te dien aanzien hieronder volgen, nauw»keurig worden nagekomen. In de eerste plaats zullen de chefs en verdere »officieren waken tegen het handgemeen worden der troepen; zij worden hier»voor verantwoordelijk gesteld en moeten er op letten, dat de troepen der »wederzijdsche partijen zich niet dichter naderen dan tot op 100 passen.

»Bij aanvallende bewegingen moet de partij, die het initiatief tot den aanval »nam, het eerst halt maken. Wanneer er sprake is van terugtrekken, moet »in den *regel* de zwakkere partij voor de sterkere teruggaan; in twijfelachtige »gevallen wordt op de plaats halt gehouden, en de beslissing afgewacht, »hetzij van benoemde scheidsrechters, hetzij van den bevelhebber.

»Overigens moet bij het ageeren van troepen tegenover elkander wel in »het oog worden gehouden, dat daarbij de oorlogstoestand (vooral voor wat »den aanvaller betreft) wel kan worden benaderd, maar geenszins geheel kan »worden bereikt. Het komt dan ook vooral aan op de *beschikkingen*, als han»gende daarvan de waarschijnlijke gevolgen en uitkomsten af, die niet wel »anders dan door derden kunnen worden beoordeeld; van weerszijden moet »het doel wezen, om naar aanleiding van de in groote trekken aangegeven »veronderstelling, de geleidelijke ontwikkeling en uitvoering der manoeuvre »te verzekeren.

»Het geval zal zich misschien voordoen, dat enkele van groot verlot op»komende miliciens der lichtingen 1868 en 1869 niet meer op de hoogte zijn »van het vroeger geleerde. De betrokken kommandeerende officieren zullen »zich hiervan dienen te overtuigen en de achterlijken tot het individueel onder»wijs terugbrengen, waartoe ook de middaguren moeten worden gebezigd, »die daarenboven tot het schijfschieten, tirailleeren en velddienstoefeningen »worden bestemd.”

Zoo ook gaf de kommandant der brigade cavalerie eene instructie, die wij eveneens hier laten volgen, te meer wijl o. a. bij aanschrijving van de cava-

lerie-inspectie aan de 4 regimenten huzaren bevolen is de marschsnelheid te brengen op 7500<sup>m</sup> per uur, hetgeen dus bepaald als een resultaat daarvan beschouwd mag worden.

INSTRUCTIE BIJ AANKOMST IN DE LEGERPLAATS AAN DE BRIGADE  
CAVALERIE TOT NAVOLGING VERSTREKT.

»In verband met de aanwijzigingen en bepalingen door den bevelhebber der »kampeerende troepen gegeven nopens de oefeningen in de legerplaats in 't alge- »meen, en waarbij de meer afzonderlijke oefeningen der cavalerie aan mij zijn »overgelaten, wordt bepaald dat daarbij de volgende tactische grondslagen zullen »zijn in acht te nemen.

»*Snelheid der tempo's.* Nauwkeurig als bij den grondslag van het onderwijs »is vastgesteld, als:

- »in stap 133<sup>1</sup>/<sub>3</sub> pas per minuut (100<sup>m</sup>),
- »in draf 266<sup>2</sup>/<sub>3</sub> » » » (200<sup>m</sup>),
- »in galop 450 » » » (337<sup>m</sup>,5).

»Marcheert de cavalerie afzonderlijk, dan wordt in eene regelmatige verhou- »ding als b.v. van 20 minuten gestapt, daarna 10 minuten gedraafd, terwijl »op elke 2 uur ± 10 minuten wordt gerust, waarbij allen afzitten; op die »wijze klimt de marschsnelheid tot ± 7500<sup>m</sup> in het uur.

»*Divisie cavalerie.* Omtrent hetgeen valt in acht te nemen bij de indeeling »der cavalerie regiments- of eskadronswijze bij de brigades- of regimenten »infanterie, wordt verwezen naar de tactische aanbevelingen en voorschriften »van den Heer generaal-majoor chef van den generalen staf (*Rec. Mil.* 1872). »Staat bij de aldaar bedoelde korte aanvallen in verspreide orde het eskadron »in linie, dan zwermt op het kommando »als *fourrageurs* het rechter of »het linker peloton niet mede uit, doch volgt gesloten in draf.

»Staat het eskadron in kolonne, dan verspreidt zich het voorste peloton »voorwaarts, het 2de *rechts voorwaarts*, het 3de *links voorwaarts*, terwijl het »achterste in draf volgt.

»Bij den gesloten aanval wordt zooveel doenlijk 1 peloton in 's vijands flank »gezonden.

»De aanvallen der aan de infanterie toegevoegde cavalerie bedoelen slechts »een korten stoot, en worden niet verder dan 300 à 400 passen voortgezet.

»*De evolutiën.* De regiments-evolutiën zullen worden uitgevoerd per regiment »met complete eskadrons en zooveel mogelijk met toevoeging per regiment »van <sup>1</sup>/<sub>3</sub> of 1 eskadron als flankdekking.

»Wijders geschieden deze oefeningen zooveel mogelijk op signalen en met »een gemarkeerden vijand onder de leiding van een officier.

»Elke evolutie moet gegrond zijn op eene bepaalde onderstelling, elk op zichzelf staande, en onderling door rustpunten gescheiden.

»Deze onderstellingen zullen immer vooraf aan de verzamelde officieren worden meegedeeld, om daarna den tot het te bereiken doel meest geeigenden gevechtsvorm aan te nemen, als tot een front- of flankaanval tegen vijandelijke cavalerie, artillerie of infanterie, aannemende dat de aanval zij gelukt of mislukt, enz.

»Normale gevechtsvormen worden niet voorgeschreven, doch de formatie geheel aan het oordeel der kommandeerende officieren overgelaten.

»Het markeeren van den vijand levert het groote voordeel op van de zaak aanschouwelijk te maken, leert de afstanden en den benodigden tijd waarnemen, de krachttoestanden der paarden beoordeelen op het punt van aanval, enz.

»De officieren van beide partijen worden ieder voor zich verantwoordelijk gesteld, dat deze elkaar niet binnen 200 pas naderen.

»In zooverre zulks met onze reglementaire voorschriften is overeen te brengen, zal bij voorkeur in de formatie van eskadronskolonne worden geevolutioneerd.

»Staat de cavalerie in reserve, dan wel in één of twee liniën opgesteld, dan worden eskadronskolonnen geformeerd, in eerstgemeld geval op 12 passen, anders op deploijements tusschenruimte.

»Van uit de reserve- of verzamelingsformatie worden deploijements tusschenruimten waaiersgewijze genomen, waartoe een der eskadronskolonnens vooruit marcheert, de overigen tot op den gevorderden afstand eene directie-verandering verrichten.

»De afstand der beide liniën kan naar gelang van omstandigheden tot op 600 passen worden vergroot en tot 300 passen verminderd, als tot gedekte opstelling, enz.

»Zoowel met betrekking tot gebruikmaking van het terrein, als tot meerdere dekking van elke kolonne, enz. behoudt elke eskadrons-kommandant zekere zelfstandigheid, doch zorgt zoodanig het verband met de overige te behouden, dat elk oogenblik zonder oponthoud, tot een frontmarsch in linie met de vereenigde eskadrons kan worden overgegaan.

»De tot flankdekking aangewezen pelotons volgen eenigszins achterwaarts en ongeveer 200 passen buitenwaarts van de beide vleugels der voorste linie.

»*De aanval.* Voor elken aanval het terrein te doen éclairceeren door eenige officieren of onderofficieren, bij voorkeur van de vleugelpelotons.

»Gewoonlijk zal elke aanval tegen cavalerie of artillerie door een draf van 1000 à 1500 passen worden ingeleid, waarna de eskadrons eerst op  $\pm$  400 passen van het aanvalspunt in galop deploijeren. Wordt de aanval gelijktijdig met meer dan 2 eskadrons uitgevoerd, dan vormt één eskadron, bij voorkeur van een der vleugels, de reserve en volgt op 2 à 400 passen rug- en zijwaarts van de aanvallende linie.

»Is de aanval gelukt, als voor immer aan te nemen wanneer éénmaal het kommando »*attaqueert*» is geschied, dan wordt aanvankelijk slechts één eskadron ter vervolging uitgezonden; de overigen verzamelen ten snelste en vervolgen, tenzij de reserve de verdere vervolging opneemt.

Wordt de aanval verondersteld te zijn mislukt, voor te stellen door eene »keertzwenking met pelotons nog gedurende den opmarsch in draf of galop, »doch alvorens »*attaqueert*» is geblazen, dan zal de 1ste linie snel 2000 passen »terug moeten gaan, alvorens te kunnen verzamelen; terwijl de 2de linie of »reserve den vervolger ophoudt. (Ten einde de paarden echter niet te veel te »vermoeien, zal zoodanige terugtocht enkel door 600 à 800 passen worden »voorgesteld).

»*Cavalerie in verbinding met rijdende artillerie.* In de verzamelingsformatie »plaatst zich de rijdende artillerie in bataille 30 passen achter de cavalerie.

»Bij de evolutiën regelen beide wapenen respectievelijk de bewegingen zoodanig, dat zij elkaar ondersteunen, doch niet ophouden of hinderen.

»De batterij blijft zooveel doenlijk ongedeeld te zamen; alleen wanneer beide »regimenten in eene enkele linie zijn opgesteld, stellen zich twee sectiën of één »sectie in de tusschenruimte van het rechter, en het 2de 1 sectie of 2 sectiën »op den rechter vleugel van het linker eskadron.

»De gewone plaats der rijdende artillerie is van 300—600 passen buiten- »waarts op één der vleugels van de cavalerie; steeds wordt haar één eskadron »als afzonderlijke dekking toegewezen; komt de rijdende artillerie niettemin in »gevaar, zoo snelt het naastbijzijnde eskadron, zonder nadere bevelen daartoe, »onmiddellijk ter hulp.

»De bedekking doet het terrein voor de rijdende artillerie, als deze opmar- »cheert, eclaireeren en volgt overigens in gesloten orde 100 passen achter en »zijwaarts. Ten allen tijde regelt de bedekking zijne bewegingen naar die van »de batterij welke zij tot taak heeft te beschermen en tegen verrassing te vrij- »waren.

»Wordt de batterij aangevallen zooals veelal in verspreide orde zal geschie- »den, dan gaat de bedekking den aanvaller in gesloten orde te gemoet.

»De kommandant der batterij bij tijds door den kommandant der cavalerie »ingelicht omtrent diens voornemens, kiest uitsluitend zelf zijne stelling en »leidt het vuur. Zoo tot voorbereiding van den aanval als om de volledige »ontwikkeling van de cavalerie te beschermen, snelt de rijdende artillerie 300 »passen zijwaarts van de aanvallende linie vooruit, tot op 1000—700 passen »afstand van den vijand, zoodanig dat de cavalerie alleen onder haar bereik »kan worden aangevallen, en opent het vuur.

»Komt de vijandelijke cavalerie den aanval te gemoet onder het avanceeren »der artillerie, dan houdt deze onmiddellijk halt en vuurt met kartetsen.

»Is het punt van aanval meer dan 700 passen van de positie der rijdende »artillerie verwijderd, dan blijft deze in stelling.

»Bedraagt die afstand minder dan 700 passen, zoo legt de rijdende artillerie op, gereed om bij een gelukten aanval voorwaarts te gaan, bij mislukking achteruit positie te nemen en de teruggeslagen linie op te nemen; zoodoende wordt het veelvuldig veranderen van stelling vermeden en kan zoolang doenlijk positie worden gehouden.

»Moet echter van stelling worden veranderd, dan behoort de afstand der opvolgende stellingen niet meer dan 500 passen te bedragen.

»Zowel de verandering van positie voorwaarts, als het doortrekken van terreinhindernissen en de terugtocht geschieden echelonsgewijze met 1 of 2 sectiën tegelijk, zoodat, vooral tegenover vurende artillerie, het vuur wordt onderhouden.

»Bij alle oefeningen wordt de meeste kalmte, orde en stilte in de gelederen aanbevolen; in zooverre niet op signalen wordt gewerkt, worden alleen de kommandowoorden herhaald. Alle terechtwijzingen zijn verboden.

»*Velddienst.* Bij de oefeningen in den velddienst zullen de daartoe bestemde eskadrons zooveel mogelijk worden gecompleteerd tot 4 pelotons, liefst elk van 16 rotten.

»Alle schetsen worden vervaardigd op kaartpapier, verdeeld in vierkanten van 0<sup>m</sup>,5 op de schaal van 1:25000; elke 0<sup>m</sup>,5 stelt dan voor 125<sup>m</sup>; de schetsen worden van officieren met zwart, rood, groen en blauw, van het overige kader alleen in zwart potlood geëischt.

»Rapporten en teekeningen worden na afloop der oefeningen uiterlijk voor 3½ uur bij de kommandeerende officieren bij de oefeningen ingeleverd, als op het terrein gemaakt.

»De op het terrein gewisselde berichten of verbindingskaartjes worden voorzien van volgnummer, plaats en uur van verzending, en onderteekend.

»Tot den veiligheidsdienst *in staat van rust* zullen de eskadrons tot op 1500—2000 passen afstand van de te beveiligen plaats of den te beveiligen troep worden uitgezonden.

»Deze pelotons gaan uit als veldwacht en verwijderen zich daartoe op 800 passen van het 4de peloton, als replis achterblijvende; elke veldwacht bewaakt een uitgestrektheid van  $\pm$  2000 passen, daartoe bezigende behalve den post voor 't geweer en de patrouilles, 3 tot 4 dubbele vedetten op 1200 passen van de veldwacht en 6 à 700 passen onderlingen afstand houdende. Immer wordt bij elke veldwacht slechts één doorgang gelaten, in de nabijheid waarvan de examineertroep zich ophoudt; steeds weinig vedetten doch veel patrouilles, en verheven punten door onderofficieren laten observeeren.

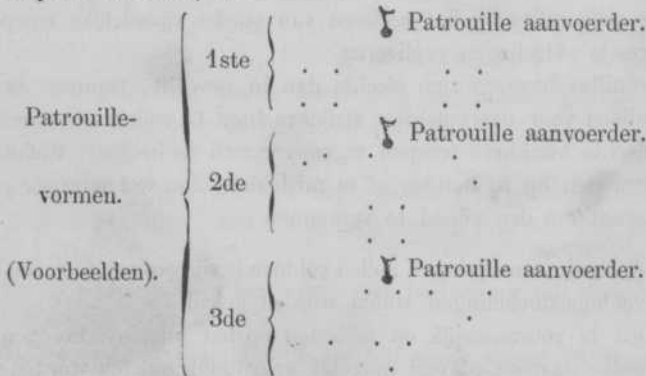
»Wanneer troepen de voorposten betrekken, zullen de hoofdlijn der vedetten en de beide aanleuningspunten worden aangegeven. (Zie overigens de tactische aanbevelingen, hoofdstuk B, betrekkelijk den voorpostendienst. Generaal Booms, *Rec. Mil.* 1872).

»De veiligheidsdienst *in staat van beweging* als tot dekking van den marsch,

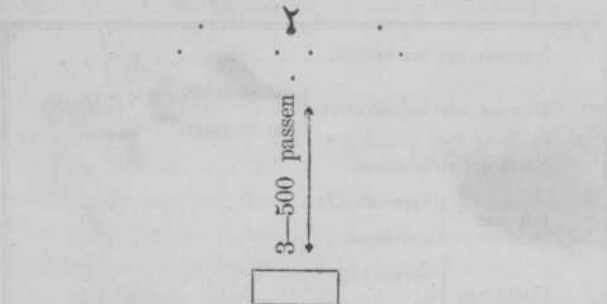


»zoo van groote als kleine troepenafdeelingen enz. bestaat uit een aanhoudend »patrouilleeren, voor- en zijwaarts in evenwijdige richting, waarbij enkele »ruiters als voelhorens voorop marcheeren, die door aanwassende afdeelingen »ter ondersteuning of tot opname worden gevolgd; terwijl de patrouilles voort- »durend met elkaar in verbinding blijven.

»Tot juiste waarneming en het verstrekken van rechtstreeksche berichten »aan de achtervolgende afdeelingen marcheeren de patrouilles, meestal be- »staande uit  $\frac{1}{3}$  peloton (8 à 12 ruiters) in den zoogenaamd *verzamelden vorm* »(*rudel*), waarbij de aanvoerders aan het hoofd, terwijl de manschappen vol- »gen zooals de weg toelaat, doch steeds des gevorderd 2 man naar elk te »doorzoeken punt afzenden, als :



»Tellen de patrouilles elk voor zich meer dan 40 man, dan dekken deze »zich wederkeerig, zenden 8—12 man vooruit, waarbij de overigen op 3—500 »passen volgen.



»In den *verzamelden vorm* blijven de patrouilles beter bij elkander en in de »hand van den aanvoerder, zijn op enge ruimte bijeen, bewegen zich snel en »gemakkelijk, zijn licht te verbergen en steeds tot den aanval gereed.

»Moet het terrein over een groote uitgestrektheid worden doorzocht, of de »vijand opgespoord, zoo marcheeren daartoe de eskadrons langs onderling even- »wijdige wegen, en zenden elk voor zich bijv. 2 pelotons vooruit op 1500 à »2000 passen, waarvan 1 peloton zich 1000 passen verder voorwaarts in 3

»patrouilles oplost, welke op de boven aangegeven wijze in *verzamelde* orde  
 »op  $\pm$  1000 passen onderlingen afstand marcheeren, en immer met hunne  
 »rechter of linker nevenpatrouille op gelijke hoogte en in verbinding blijven.

»Op 3 à 4000 passen achter deze halve eskadrons volgen 2 of meer eska-  
 »drons gezamenlijk.

»Nadert een patrouille een bosch of dorp, dan worden 2 of 3 ruiters uitge-  
 »zonden, om dit om te rijden, terwijl 2 anderen elkaar op eenigen afstand  
 »volgen in galop, en daardoor heen jagen; de patrouille zelve doorzoekt daarna  
 »het dorp nauwkeurig en meldt hare bevinding aan den hoofdtroep. Vervol-  
 »gens marcheert de patrouille op nieuw verder.

»Het hoofddoel van zoodanige verkenningen is waarneming van den vijand,  
 »terwijl de patrouilles op het naderen van sterke vijandelijke troepen op de  
 »wachtervolgende afdelingen replieeren.

»De patrouilles begeven zich slechts dan in gevecht, wanneer bepaaldelijk  
 »is gelast alleen voor overmachtige strijdkrachten te wijken, wanneer zij ver-  
 »moeden slechts zwakkere troepen tegenover zich te hebben, welke onze pa-  
 »trouilles trachten op te houden of te misleiden, dan wel wanneer geen ander  
 »middel bestaat om den vijand te verkennen.

»De voorstaande aanwijzingen zullen voldoende zijn om aan te geven in welken  
 »geest de velddienstoefeningen zullen worden geleid.

»Bovendien is voornamelijk op te letten op het juist overbrengen van be-  
 »richten, welke daartoe zooveel mogelijk schriftelijk moeten worden verstrekt.

»Waar de gelegenheid zich aanbiedt, zal tot het snel bezetten en vasthouden van  
 »zekere vergelegen terreinvoorwerpen, door enkele afdelingen worden afgezet.”

*Model van het verbindingskaartje.*

Nummer van het bericht. . . . .	
Nummer van het eskadron	{ dat verzendt. . . . . dat ontvangt. . . . .
Naam der ordonnancen. . . . .	
Uur van	{ verzending. . . . . ontvangst. . . . .
Plaats van	{ verzending. . . . . ontvangst. . . . .
Kort bericht.	
Naam van den ontvanger.	Naam van den verzender.

Zijn wij nu door den inhoud dezer instructiën op de hoogte gekomen van den geest, die bij de oefeningen voorzat, thans zullen wij nagaan hoe de oefeningen ingedeeld waren. Vooraf zij gezegd, dat de Donderdag bestemd

was voor inspectiën en huishoudelijke bezigheden; des Zondags had ten 9 $\frac{1}{2}$  ure de godsdienstoefening plaats en daarna de parade.

In de *eerste week* (18—24 Augustus).

Inf. Bataljonsschool; tirailleeren; velddienst.

Cav. { Velddienst op ruimeren schaal, 3 dagen.  
Brigade-evolutiën met de batterij rijdende artillerie tegen een gemarkeerden vijand, 2 dagen (1 dag in het vuur).

Art. { Divisieschool, 3 dagen.  
2 batterijen tegen een derde, 2 dagen.

*Tweede week* (25—31 Augustus).

Inf. { Regimentsoefeningen, 2 dagen.  
idem, met toevoeging { van 2 sectiën veld-art. } 2 dagen, waarvan 1  
per regiment { 1 esk. cavalerie } in het vuur.  
Brigade-evolutiën, zonder toevoeging van andere wapens, 1 dag.

Cav. Velddienst als boven en brigade-evolutiën.

Art. Divisieschool.

*Derde week* (1—7 September). 4 Sept. parade, verjaardag Kroonprins.

{ Brigade-evolutiën, met toevoeging van 1 reg. huzaren per brigade,  
1 dag.

Inf. { Brigade-evolutiën in het vuur, met toevoeging van cavalerie en artillerie, 1 dag.

Manoeuvres in het vuur, 2 partijen tegen elkaar, 2 dagen.

Art. Divisieschool, 1 dag in het vuur.

*Vierde week* (8—14 September).

Manoeuvres in het vuur; 2 partijen tegenover elkaar, 1 dag.

Manoeuvre met de geheele divisie tegen een gemarkeerden vijand, in het vuur 1 dag.

Militaire marsch, 1 dag.

13 en 14 September vertrokken successievelijk de troepen, terwijl alleen eenige detachementen achterbleven om het kamp op te breken.

Uit het bovenstaande zien wij dus, dat werkelijk de oefeningen geleid zijn geworden in den geest van de Instructie van den bevelhebber, d. i. »van het eenvoudige werd tot het meer samengestelde» overgegaan.

Wanneer men zich echter afvraagt: »Waren *alle* oefeningen nuttig?» dan meenen wij te mogen betwijfelen of het antwoord zal zijn een volmondig »Ja!» Daargelaten nog dat bij de infanterie een kostbare tijd is ingenomen door de vergelijkende proef tusschen het *oude* en *nieuwe* infanterie-reglement, betreffende de Bataljons- en Linieschool (waarvan het nut verklaard is geworden door den Minister van Oorlog in zijn antwoord op eene daaromtrent gedane vraag van de Commissie van Rapporteurs), zoo gelooven wij toch dat het kamp niet moet zijn een exercitieveld, dus een terrein waar elementaire tactiek behandeld wordt, maar wel de plaats, waar de bevelhebbers van afdee-

lingen, zoowel groote als kleine, de bij reglement of voorschrift aangegevene vormen enz. leeren toepassen op het terrein, in verband met andere wapens, ten einde een zeker *tactisch doel* te bereiken. Intusschen maakt de gesteldheid der kazernen in de garnizoenen het dikwijls onmogelijk de detailoefeningen met complete afdeelingen aldaar te doen plaats hebben; eene verbetering hierin is om deze reden alleen reeds zeer wenschelijk.

Wanneer dit doel steeds voor oogen gehouden wordt, dan zullen zij weten te beoordeelen welke elementaire vormen het meest geschikt zijn, en dus er van zelf toe komen vele schoone parade-bewegingen af te keuren en niet te gebruiken, zoodat de reglementen zeer veel vereenvoudigd kunnen worden.

Om deze reden dan ook zal men met ons moeten instemmen, dat de voorbereidende oefeningen zooals die in de Bataljonsschool, in het tirailleeren en in den velddienst, eigenlijk in de garnizoenen behooren plaats te hebben. Blijkt het evenwel, dat sommige gedeelten nog niet voldoende daarin geoefend zijn, dan kan zulks door die minder geoefenden in het kamp beoefend worden, doch dan is het niet ten koste van allen. Dat er wel eens wat aan de elementaire vorming ontbrak, blijkt hieruit dat in de Dagorder van 17 Augustus zelfs bevolen werd met de miliciens theorie te houden over de oerbewijzingen, welke hun blijkbaar geheel onbekend schijnen te zijn."

De zelfstandige oefeningen der cavalerie hebben, ons inziens, tot meer nut geleid dan die der infanterie. In allen gevalle heeft de gegevene Instructie door het vaststellen van normale afstanden, in vele gebreken van het »Voorschrift voor den Velddienst der Kavallerie" voorzien. — Men behoeft slechts daarin § 27 op blz. 56 na te lezen om te kunnen beoordeelen, hoe uiterst moeilijk het is om, zelfs met dit voorschrift in de hand, zich te vrijwaren voor onverdiende aanmerkingen. Bij de samenwerking der 3 wapens ging de invloed der instructie veelal weder verloren; wellicht, wijl de brigade-kommandanten der infanterie omtrent haar bestaan niet volledig genoeg door het groote hoofdkwartier onderricht waren geworden.

*Velddienstoefening* waarbij de onderstellingen altijd gebaseerd waren op eene of andere strategische onderstelling, eventueel voorkomende bij *schijnbare* of *wezenlijke* IJselverdediging, was hoofdzaak bij de cavalerie; daarenboven werden den officieren opdrachten gegeven tot het doen van zelfstandige technische en statistieke verkenningen naar Putten, Harderwijk, Nijkerk en Apeldoorn, zoodat zij geoefend werden in den kondschafts- en berichtendienst. Tevens bleek het hoe nadeelig het was, dat 4 eskadrons met slechts ongeveer  $\frac{2}{3}$  der totale sterkte — door gebrek aan vrijwilligers — in het kamp waren. Verder dat het hoogst noodzakelijk is het ration haver voor de cavalerie in het kamp te vermeerderen tot op 5<sup>k</sup>, aangezien de arbeid die gevorderd wordt in een kamp zooveel grooter is dan in een garnizoen. Doch ook bij deze oefeningen vragen wij: »Kunnen ze niet in de garnizoenen geschieden?"

Wat de zelfstandige oefening der artillerie betreft, ook van deze kunnen wij even weinig gunstig getuigen. Niemand toch zal veel heil vinden in het

oefenen der artillerie in de Divisieschool, d. i. de vereenigde oefening van 2, 3 of meer batterijen, vooral met het oog op ons land. — Het eenige gunstige resultaat dat er van verkregen werd, is dat de paarden eenigszins rustiger werden toen er tweemaal in 't vuur was geëxerceerd.

Was echter dit resultaat ook niet te verkrijgen met nog andere middelen, bijv. door tevens met scherp te laten vuren tegen opgeworpen batterijen, waarin oude affuiten stonden en waarin bedieningsmanschappen, en zoo ook infanterie, door houten planken waren aangeduid? Men leze over den aard van de hier bedoelde oefeningen de »*Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Genie-wesens. Jahrgang 1872, 8<sup>e</sup> und 9<sup>e</sup> Heft,*» blz. 538—564.

Vooral met het oog op de bijna totale onbekendheid van uitwerking en indringingsvermogen onzer projectielen kunnen wij deze oefeningen niet genoeg aanbevelen.

Dit zij in 't kort aangestipt omtrent de *zelfstandige oefeningen* der verschillende wapens.

Thans treden wij eigenlijk het ware oefeningskamp binnen.

Uit de indeeling der oefeningen zien wij, dat de infanterie heeft gehad regiments- en brigadeoefeningen, zoowel zonder als met toevoeging van andere wapens; de cavalerie brigade-evolutiën zonder en met rijdende artillerie vereenigd, velddienst op ruimeren schaal, en de artillerie divisieschool, zoowel buiten als in het vuur.

In het algemeen waren de beide laatste weken het meest gewijd aan het beoefenen van evolutiën, waarbij de 3 wapens vereenigd waren, en het doen van enkele manoeuvres, zoowel van twee partijen tegen elkaar als tegen een gemarkeerden vijand. Daarenboven werd één dag besteed tot het doen van een militairen marsch naar Apeldoorn.

Omtrent deze oefeningen hebben wij het volgende aangeteekend.

Het besteden van een paar dagen tot het houden van regiments- en brigadeoefeningen voor elk wapen afzonderlijk is zeer nuttig voor de kommandanten, daar deze gelegenheid niet bestaat in en nabij de garnizoenen, vooral in ons land, waar de deelen van een regiment dikwijf zóó verspreid liggen. Hierdoor leeren zij tevens hunne officieren beter kennen, en is alzoo een vereischte hiervoor, dat de troepen steeds onder hunne eigene chefs in het kamp zijn.

Nog gewichtiger evenwel zijn de oefeningen met de 3 wapens vereenigd, en wel voornamelijk om de officieren in het algemeen en de aanvoerders in het bijzonder bekend te maken met de eigenaardigheden van elk wapen. Wenschelijk ware het dus dat in alle garnizoenen reeds de 3 wapens vertegenwoordigd waren, opdat ook kleine afdeelingen met elkaar leerden werken.

Het voorschrift omtrent de bewegingen met de 3 wapens vereenigd, bekend onder den naam van »*Linieschool*» geeft de noodige aanwijzingen om zoowel met groote als met kleine troepenafdeelingen te leeren omgaan. Dit reglement eischt evenwel ons inziens eenige dringende verbeteringen.

In de eerste plaats valt ons oog op de verdeeling der wapens op blz. 1, alwaar tot grondslag aangenomen wordt eene brigade bestaande uit 6 bataljons infanterie, 2 eskadrons cavalerie en 1 batterij veld-artillerie.

Deze indeeling moet gebaseerd zijn op de bestaande organisatie van het leger. Moge nu ook het voornemen zijn om in oorlogstijd aan 4 bataljons infanterie toe te voegen 2 bataljons schutterij, zoo gelooven wij toch gerust te kunnen zeggen, dat deze schutterij, *zooals zij thans is*, volstrekt niet geschikt is om eene *mobiele* brigade te helpen samenstellen. Wij moeten dus alleen rekening houden met de 4 veldbataljons van een regiment infanterie, en daar het nu blijkt uit § 6 op blz. 7, dat de »kommandanten der liniën» zijn de »regiments-kommandanten,» zoo zouden het, ons inziens, logischer geweest zijn, aan te nemen 8 bataljons infanterie in plaats van 6.

Zoo vinden wij ook eene indeeling van slechts 2 eskadrons cavalerie wel wat weinig en hierin een bewijs, dat de tactische waarde van de cavalerie geheel uit het oog is verloren. Wij voor ons gelooven, dat eene indeeling van 1 regiment cavalerie, dus 4 eskadrons, tot de exercitiën in de Linieschool doelmatiger zou zijn. *In de werkelijkheid* zullen wij evenwel verplicht zijn door de verhouding onzer cavalerie tot de infanterie minder cavalerie in te deelen, wellicht slechts 4 eskadrons op de 12 bataljons.

Nog erger is het gesteld met de *be*-deeling van artillerie aan de brigade. Slechts 1 batterij veld-artillerie, zegge 6 stukken, bij ongeveer 6000 man infanterie en cavalerie, dus 1 stuk op de 1000 man. Leerde generaal VAN MULKEN ons reeds dat gewoonlijk op 1000 man infanterie 2 à 3 stukken veldgeschut (het reservegeschut er onder begrepen) en op de 1000 ruiters 4 stukken rijdende artillerie (zonder het reservegeschut) gerekend worden, zoo zouden bij die 6 bataljons en 2 eskadrons ingedeeld behooren te worden minstens 14 stukken ( $2\frac{1}{2}$  op de 1000 man infanterie), dus 2 batterijen, plus nog 1 sectie.

Thans mag gerust aangenomen worden dat het minimum is 3 stukken per 1000 man, en krijgen wij dus bij 8 bataljons infanterie en 4 eskadrons cavalerie (de sterkte der bataljons op 950 man en de eskadrons op 125 paarden nemende volgens de formatie) eene indeeling van 3 batterijen veld-artillerie, 2 sectiën veld-artillerie en 1 sectie rijdende artillerie, welke evenwel beter waren te verdeelen in: 3 batterijen veld-artillerie en 1 batterij rijdende artillerie, omdat daardoor tevens beter voor reserve gezorgd wordt.

In het algemeen zou dus eene brigade samengesteld kunnen worden uit:

- 2 regimenten infanterie,
- 1 regiment cavalerie,
- 1 batterij veld-artillerie per regiment infanterie,
- 1 batterij veld-artillerie in reserve,
- 1 batterij rijdende artillerie per regiment cavalerie.

In de tweede plaats wijzen wij op § 8, waar de op blz. 8 voorkomende bepaling omtrent de voor de aanvallende gevechtsstelling in te nemen formatie

door de bataljons der voorste linie: »namelijk per bataljon drie gedeploijeerde kompagnieskolonnes aaneengesloten,» zeer veel verschil in opvatting heeft doen ontstaan.

In het kamp zag men, vooral op het laatst, dat de opvatting was: »drie kompagnien gedeploijeerd naast elkaar;» in den beginne evenwel zag men ook de formatie: »drie kompagnieskolonnes op deploijementsafstand,» en evenzoo die van: »drie kompagnieskolonnes aaneengesloten.»

Wat de werkelijke bedoeling in die zinsnede weggelegd ook moge zijn, zoo gelooven wij met anderen de voorkeur te mogen geven aan de formatie: »drie kompagnieskolonnes op deploijementsafstand,» en wel naar aanleiding van de Pruisische kabinetsaanschrijving van den 4den Juli 1872 omtrent de noodzakelijke wijziging in de gevechtsvormen der infanterie (*Militär Wochenblatt*). Het aangehaalde is een bewijs van slordige redactie. — Eene zelfde aanleiding tot vergissing biedt het tweëerlei begrip van »bataljonskolonne.» Volgens de 2de Afd. *Bataljonsschool* wordt onder deze benaming verstaan: eene kolonne van kompagnieskolonnes, geformeerd met sectiën of pelotons. Daarentegen noemt de *Linieschool* uitdrukkelijk de bataljonskolonne: de kolonne met divisiën op halve distantie. Alzoo voor twee zaken één zelfde naam.

Voor een reglement moet zeer zuiver zijn geredigeerd, en geen begripsverwarring doen ontstaan. Zulks ware bij *herdruk* te veranderen.

Deze opmerkingen gelden in het kort het Reglement zelf, dat wij eigenaardiger met den naam van »Brigadeschool» zouden bestempeld willen zien. De naam van »Linieschool» doet ons onwillekeurig herinneren aan de »linie-tactiek» uit de tijden van den 7-jarigen oorlog. Hoe gunstig ook de resultaten mogen geweest zijn, met deze tactiek behaald door een man als FREDERIK DE GROOTE; de Napoleontische oorlogen, en thans weer de ondervindingen door de Pruisen opgedaan, hebben deze linie-evolutiën reeds sinds lang doen beschouwen als parade-bewegingen.

De Pruisische »Brigadeschool,» welke alleen eene brigade infanterie onderstelt zonder toevoeging van andere wapens, wijst er dan ook in het bijzonder op om de brigade te verdeelen in *voorhoede*, *hoofdkorps* en *reserve*. Bij den marsch naar het oefeningsterrein wordt aan de voorhoede geleerd welke hare verplichtingen tegenover den vijand zijn; het gevecht wordt langzamerhand door haar ingeleid; alzoo overgang van de marschkolonne in de gevechtstelling. Door het vuur dezer eerste troepen worden de bewegingen der volgende verborgen, de vijand wordt alzoo verkend, misleid en verleid tot het verzwakken van eenige punten zijner stelling. Het gros kiest nu zijn aanvalspunt en rukt op; ook de reserve treedt op om den beslissenden stoot toe te brengen, en naarmate van het doel der oefening wordt nu verder de vijand vervolgd, of onder het leveren van achterhoedegevechten de terugtocht aangenomen.

De *geest* van deze wijze van oefenen straalt in onze »Linieschool» door; jammer slechts dat zij ook niet doorstraalde bij de evolutiën op het terrein! Een groote hinderpaal in de goede uitvoering van deze beginselen is de be-

perktheid der oefeningsterreinen, die voor het grootste gedeelte daarbij uit opene en vlakke heide bestaan.

Over het algemeen kan men zeggen, dat slechts weinige personen bekend waren met de hedendaagsche tactiek der verschillende wapens. Door de lezing en bestudeering van verschillende werken over tactiek, heeft men kunnen zien, hoe de oorlog van 1870—1871 overtuigend geleerd heeft, dat cavalerie gesteund door artillerie, een kostelijk middel is om, op grooten afstand vooruitgezonden, den vijand op te zoeken. Dit wapen zal dus wel het eerste voor den veiligheidsdienst op marsch moeten gebruikt worden (vooral op de opene oefeningsterreinen van Milligen). De cavalerie is het alzoo, die berichten geeft van den vijand. Bij zulke berichten moet wapensoort, uitmonstering, sterkte en toestand (rust of beweging) der vijandelijke afdeeling *altijd* worden opgenoemd om zooveel mogelijk een ieder te doen beseffen, dat die zaken altijd moeten vermeld worden, en dat de kreet: »De vijand komt!» niet voldoende is. Wenschelijk is het dus altijd den vijand te markeeren.

Naar aanleiding van die berichten neemt de kommandant der voorhoede zijne maatregelen tot het gevecht; successievelijk komt artillerie en infanterie in het vuur, en wordt de cavalerie achter een of beide vleugels teruggetrokken. De kommandant der cavalerie moet nu steeds op den uitkijk staan om de gelegenheid te bespieden, waarin hij tot ondersteuning der andere wapens een aanval kan doen. Gaat de vijand terug, dan gaat de cavalerie oogenblikkelijk weder vooruit om de voeling te bewaren. (Zie »Linieschool," § 29, blz. 22 en »Tactische aanbevelingen," blz. 6 en 15).

Na de cavalerie is de artillerie het wapen dat het gevecht inleidt, en, is het thans zaak door een krachtig artillerievuur den opmarsch der overige troepen te beschermen, zoo moet ook als regel aangenomen worden, zoo veel mogelijk de batterijen in haar geheel te houden; zoodat bij de voorhoede der brigade zeker ééne batterij ingedeeld behoort te zijn.

Deze batterij is het alzoo, die onder bedekking der cavalerie opmarcheert en zich inschiet; aan de later opmarcheerende artillerie geeft zij dan het vuur over, waardoor veel tijd en munitie (anders voor dit inschieten benodigd) bespaard wordt.

Is de infanterie opgemarcheerd, dan moet de bedekking zoo spoedig mogelijk door de infanterie gegeven worden. Het was treurig om te zien *hoe* in het kamp de batterijen door hare bedekkingen beschermd werden.

Gewoonlijk stond de bedekking achter en zijdelings van de door haar te beschermen batterij. Daar ziet zij de batterij opleggen en in draf, soms in galop, voorwaarts gaan; natuurlijk was het, dat zij den looppas aannam en trachtte weder bij de batterij te komen. Was deze in hare positie gekomen, dan stond weldra de bedekking buiten adem weder naast en achter haar. Ging de batterij terug, welnu de bedekking volgde, liefst in nog sneller gang dan looppas, om toch ook zoo min mogelijk van het vijandelijke vuur te lijden te hebben.



Is dit de geest van § 30 der Linieschool? Neen; op bovengenoemde wijze wordt eene batterij niet beschermd.

Zoodra de artilleriebedekking bij de batterij aankomt, is de kommandant verplicht zich bij den kommandant der batterij te vervoegen en zich met dezen te verstaan over de te nemen veiligheidsmaatregelen. Blijft de batterij nog eenigen tijd in hare positie, dan zendt de kommandant der bedekking een gedeelte af om zoover mogelijk het terrein te bewaken en te beletten, dat vijandelijke tirailleurs of scherpschutters te dicht bij de batterij kunnen komen. De taak van dien kommandant is dus het beste te vergelijken met die van den kommandant eener flankdekking van eene marcheerende kolonne, d. i. *beveiligen*, doch niet alleen zijwaarts ook voorwaarts.

Wil de batterijkommandant voorwaarts gaan, dan wijst hij aan den kommandant der bedekking de positie aan, welke hij wil innemen. Deze zendt nu zijne beschermende tirailleurs naar de aangewezen positiën, en terwijl de batterij oplegt en opmarcheert, wordt door de bedekking het terrein vrij gemaakt. De batterij neemt hare positie in, opent het vuur en weldra is ook het gros der bedekking met den kommandant weder bij de batterij. Moet de batterij in sommige gevallen plotseling snel voorwaarts gaan, dan dient zij van de nevens haar staande cavalerie bedekking te vragen, hetgeen gemakkelijk geschieden kan, als de cavalerie op de vleugels geplaatst is. Gaat de batterij terug, dan dekt de kommandant der bedekking af retireerende den afmarsch der batterij, totdat hij weder met het gros in de nieuwe positie is gekomen.

De kommandant der bedekking blijve dus zooveel mogelijk in de nabijheid van den batterijkommandant.

Evenzoo was het vreemd te zien hoe het wapen der infanterie werd gebezigd. Over het algemeen zag men dunne tirailleurliniën, en stond de reserve, gewoonlijk slecht tegen het vuur gedekt, er veel te dicht op. Het avanceeren der tirailleurliniën geschiedde niet sprongsgewijze; weinig werd in toepassing gebracht het doen van plotselinge aanvallen op de flank van het aanvalspunt, door de tirailleurlinie aan dien vleugel te versterken.

In de circulaire van 1 Sept. 1872 werd aan de 2de brigade infanterie woordelijk het volgende medegedeeld:

»Een aanval zal door de bataljons der 1ste linie (door die der 2de gevolgd) meesttijds voor het grootste gedeelte in kompanieskolonnes geformeerd, op eenige aan te wijzen punten, *concentrisch* worden verricht, waarbij de tirailleurs, zoowel als de soutiens, in den regel sprongsgewijze, snel van de eenne dekkende terreinplooi tot de andere vooruitrukken, tot zij den vijand zóó nabij zijn gekomen ( $\pm 150$  pas) dat deze in een enkelen, snel en krachtig doorgezeten en gelijk over de geheele linie met alle reserves ondersteunden stormloop te bereiken is.»

Het feit, dat de bataljons nooit *op deze wijze* geoefend waren geweest, zal wel de oorzaak moeten genoemd worden, dat aan de circulaire zoo slecht gevolg werd gegeven.

Het is tevens een bewijs te meer voor onze onderstelling, dat de kennis der hedendaagsche tactiek bij het meerendeel ontbrak. Had men het »Rapport »nopens de Bataillonsschool van de Commissie in 1868, belast met het herzien »der verschillende infanterie-reglementen,» grondig nagelezen, evenzoo de in den *Militaire Spectator* van 1870, op blz. 404 voorkomende »tactische studie» en de na den laatsten oorlog uitgekomen werken over infanterie-tactiek, enz., wij zijn overtuigd dat de oefeningen in de garnizoenen alsdan zoodanig zouden hebben plaats gehad, dat uit de ondervinding door andere legers opgedaan voordeel getrokken was voor ons klein leger.

Helaas, zij zijn slechts eenvoudig voor notificatie aangenomen geworden!

Verder meenen wij te moeten wijzen op § 2 der Linijschool, waarin staat dat in den regel de afstand tusschen de liniën niet minder dan 400 passen zal zijn; »doch bij exercitiën kan deze, ter besparing van terrein, naar omstandigheden worden verminderd.» Wenschelijk ware het, dat hierbij gevoegd werd: »zoodra van de evolutiën tot het manoeuvreeren wordt overgegaan, »herneme men den werkelijken afstand.»

Deze oefeningen in de Linijschool moesten alzoo dienen als inleiding tot het *tactisch manoeuvreeren*, d. i. het geleerde zou nu toegepast worden op verschillende terreinen, waarbij verschillende gevechtstoestanden verondersteld werden. Uit de opgave der plaats gehad hebbende oefeningen blijkt, dat driemaal 2 partijen tegen elkaar gemanoevreerd hebben en dat zulks eens door de geheele divisie tegen een gemarkeerden vijand heeft plaats gehad. Elke partij bestond uit eene brigade, samengesteld uit infanterie, cavalerie en artillerie; de eene gekleed in marschtenuë, de andere in exercitietenuë met de kwartiermuts (behalve de hoofdofficieren du jour, die even als altijd in marschtenuë waren). Daags te voren werd de sterkte van elke partij bij dagorder bepaald en werden de onderstellingen bekend gemaakt. Deze berustten altijd op een bivak, dat beide partijen hadden betrokken, en van waaruit de eene partij de andere te gemoet trok, die alsdan voorwaarts van het hare eene defensieve stelling innam. Deze defensieve stellingen waren op 6 Sept. westelijk van het Meerveldsche bosch, op 7 en 9 Sept. in het bedekte terrein van het Kootwijksche zand.

Het eigenaardige bij de uitvoering was, dat nooit het bivak werkelijk betrokken werd. Dit zou toch zeer goed geweest zijn om een overzicht te geven aan de stafofficieren welke ruimte door eene groote troepenmassa hiervoor ingenomen wordt, en voor de officieren in het algemeen hoe daarbij de veiligheidsdienst uitgevoerd moest worden. Ofschoon de reglementen voor de cavalerie en artillerie aangeven hoedanig bij die wapens een bivak betrokken wordt door een regiment cavalerie (hoewel op de minst practische wijze) en door een batterij, zoo is voor de infanterie daaromtrent niets bepaald. Deze leemte in onze reglementen kan aanleiding geven dat een officier, die aangewezen wordt om eene bivakplaats in orde te maken, en bijv. aan het Belgische stelsel de voorkeur geeft, van zijn chef een onverdiende aanmer-

king kan bekomen, omdat hij niet naar het Pruisische is te werk gegaan. Wel is waar zal in de volgende oorlogen zoo min mogelijk door een troep het bivak worden betrokken, doch het is niet ondienstig, dat hierin iets bepaalds voorgeschreven wordt, vooral met het oog op het sparen van tijd en krachten van de manschappen, wanneer men zich met een (eigentlich *geen*) nachtleger onder den blooten hemel moet tevreden stellen. Weldra zal in die leemte worden voorzien door de commissie, welke benoemd is om een Velddienstreglement samen te stellen.

Verder trof het ons, dat juist over de opene terreinen vóór die defensieve stellingen de hoofdmacht ten aanval oprukte, terwijl toch het oefeningsterrein toeliet de hoofdaanval op een der vleugels van de stelling te doen.

Het zal wel onnoodig zijn te zeggen dat de vroeger reeds aangehaalde feilen omtrent de oefeningen in de Linieschool hierbij ook gevonden werden; doch dit is te begrijpen: Men had er zich immers in geoeft!

De manoeuvre op den 10den Sept. sloot de rij der tactische manoeuvres. Eene divisie, bestaande uit 2 brigaden infanterie, waaraan 2 eskadrons en 2 batterijen veld-artillerie waren toegevoegd, terwijl 1 regiment cavalerie, 1 batterij rijdende artillerie en 1 sectie veld-artillerie in reserve bleven, moest een uit het oosten komenden vijand ter sterkte van 10 bataljons infanterie, 1 regiment cavalerie en 2 batterijen (voorgesteld door 2 bataljons, 1 eskadron en 2 sectiën veld-artillerie) beletten zijn marsch te vervolgen naar onze liniën.

Ofschoon bij deze manoeuvre ook weder tot grondslag was genomen, dat de divisie op de hoogten van het Soll bij Garderen gebivakkeerd had en van daar uit den vijand te gemoet rukte, zoo werd zij in de »gesloten opstelling» geplaatst. Deze formatie is wegens hare gedrongenheid geheel ongeschikt voor bivakvorm, en wij betwijfelen het ten zeerste of eene divisie, die gebivakkeerd heeft, eerst de rendez-vous formatie zal aannemen, alvorens zich weder in beweging te stellen.

De directie, welke de divisie voor den opmarsch nam, leidde tot de opene ruimte tusschen Meerveld en het Meer, eigenaardig genoemd: »het défilé.» Aan de westzijde van dit défilé hield de divisie stand; zij nam toen de volgende formatie aan:

2 liniën infanterie op  $\pm 100$  passen van elkaar; op de beide vleugels der 1ste linie stond eene batterij veld-artillerie; de reserve-artillerie stond  $\pm 50$  passen achter de 2de linie infanterie; de cavalerie was geëchelonneerd op den linker vleugel en dekte tegen eene omtrekking aan de noordzijde.

Wij gelooven gerust te kunnen zeggen, dat de divisie een zeer schoone schijf aanbod aan het vijandelijc vuur, en dat met den terugtocht der 1ste linie, ook die der 2de linie en reserve-artillerie moest volgen. Op de hoogten van het Soll nam de divisie nu stelling, de cavalerie dekte op hooger last den terugtocht door herhaalde charges op de zegevierende vijandelijke infanterie (zooals bij bijna alle andere manoeuvres), aan welke het onder een hevig artillerie- en infanterievuur gelukte de hoogten te vermeesteren.

Hiermede was het pleit bij Garderen beslist; de Nederlandsche divisie was geslagen! Gelukkig dat het slechts eene vertooning was.

De gehouden manoeuvres hebben ons tot de volgende opmerkingen geleid.

1°. Het reeds te voren bekend maken der sterkte van de wederzijdsche partijen en de voor ieder opgemaakte veronderstelling, had ten gevolge, dat vooral van de zijde van den aanvaller weinig veiligheidsmaatregelen werden genomen.

2°. Gewoonlijk zag men de bataljons infanterie tegen de vijandelijke stellingen opmarcheeren in »geslotene divisiekolonne,” terwijl hoogstens eene compagnie vooruit geschoven was, welke ééne sectie en tirailleur had verspreid. Deze opmarsch geschiedde over de opene vlakten onder artillerievuur. Men zag zelfs artillerie die *in stap* voorwaarts ging en na  $\pm 20$  passen weder in batterij kwam. De cavalerie bleef zooals gezegd is, achteraan en trad hoogst zelden gedurende het gevecht werkzaam op.

3°. Was het te betreuren, dat niet altijd *alle* troepen met de bijbehorende voertuigen uitrukten, ten einde zich ook te oefenen in het leiden dier reservelinie en gebruik maken tot aanvulling van geledene verliezen. Evenzoo miste men den dienst der ambulance op 't slagveld geheel en al.

4°. Gedurende den loop der manoeuvres bleek het ten duidelijkste hoe noodzakelijk het is *scheidsrechters* te hebben, die beslissen over de verschillende toestanden, waarin de afdeelingen door hare handelingen geraakt zijn, en welke het gevolg daarvan zijn. Spreekt § 25 der linesschool dat de manoeuvre door den brigade-kommandant gestaakt kan worden, en zegt de instructie van den bevelhebber van 't kamp, dat in twijfelachtige gevallen op de plaats halt gemaakt wordt en de beslissing afgewacht van benoemde scheidsrechters of van den bevelhebber, wij herinneren ons niet, waar zulks is toegepast geworden, en van »benoemde scheidsrechters” is nooit sprake geweest. Tot scheidsrechters moeten worden gekozen hooggeplaatste officieren, die, om voor deze moeilijke taak berekend te zijn, volkomen op de hoogte behooren te zijn van de hedendaagsche wijze van oorlogvoering, en ten dezen opzichte een gevestigden naam hebben in het leger.

Deze scheidsrechters vindt men o. a. ook voorgeschreven in den Pruisischen velddienst voor alle wapenen (*Verordnungen über die Ausbildung der Truppen für den Felddienst und über die grösseren Truppenübungen*).

Eindelijk werd het kamp besloten met een *militairen marsch* naar Apeldoorn. Op de dagorder werd bepaald gezegd, dat het een »*Vredesmarsch*” zoude zijn, waarbij de marschorde voor de troepen als volgt werd voorgeschreven:

Voorhoede:	{	1 bataljon infanterie,
		2 sectiën veld-artillerie,
		1 eskadron cavalerie,
		detachement mineurs met de voertuigen.

Hoofdkorps:	{	1ste brigade infanterie,
		2de        »          »
		3de en 4de regiment huzaren;
		gezamentlijke artillerie.

Achterwacht: 1 peloton cavalerie.

Alle voertuigen marcheeren mede.

Achter elke brigade infanterie 2, achter de cavalerie en de artillerie elk 1 ziekenwagen.

Om 6 $\frac{1}{4}$  uur uitrukken.

De volgorde dezer wapens in de kolonne was alzoo: infanterie, cavalerie, artillerie, en daar nu de infanterie het verst van Apeldoorn gekampeerd lag, zoo zal het niemand verwonderen te vernemen, dat de cavalerie en artillerie successievelijk om 7 $\frac{1}{4}$  en om 8 $\frac{1}{4}$  uur zich in beweging konden stellen.

Welk *doel* met dezen marsch beoogd werd hebben wij niet te weten kunnen komen; dat hij evenwel voor de bereden wapens zeer vermoeiend was, behoeft niet nader betoogd te worden; zij hadden toch eerst 1 en 1 $\frac{1}{2}$  uur onder de wapens gestaan om een voor hen onbeduidenden marsch te maken, gedurende welken aan paard en ruiter de zoo wenschelijke verademing van een matigen draf misgund werd.

Was het een »oorlogsmarsch» geweest, waaraan men de eene of andere tactische veronderstelling had kunnen vastknoopen, dus waarbij eene indeeling in *voorhoede*, *flankdekkingen*, *hoofdkorps* en *achterhoede* had plaats gehad, en hadden deze deelen, elk op de voor hen bepaalde uren zich in beweging gesteld langs verschillende wegen met inachtneming van alle veiligheidsmaatregelen, dan zoude het nut van dien marsch door iedereen erkend moeten geworden zijn.

De volgende dagen toch bij het terugkeeren naar de garnizoenen zouden de troepen vredesmarschen genoeg te maken hebben.

Den 13den en 14den September vertrokken successievelijk de troepen naar hunne garnizoenen en bleven eenige detachementen met de compagnie artillerie transporttrein achter om het kamp op te breken.

Omtrent dit zoogenoemde »nakamp» hoorden wij zaken, die de moeite waard zijn vermeld te worden, omdat wellicht weinigen nagedacht zullen hebben, wat het beteekent te moeten achterblijven in een kamp, terwijl de andere troepen naar de garnizoenen terugkeeren.

Volgens Art. 1 der voorwaarden van aanbesteding der levensmiddelen, enz. voor het kamp te Milligen, is de leverancier verplicht de levensmiddelen en het brandhout te leveren ook aan de troepen, die, »tot het in gereedheid »brengen of opruimen der legerplaats vooruit worden gezonden of daarin »achterblijven.»

En toch vernamen wij, dat na het vertrek der troepen voor de laatst ach-

tergeblevene detachementen geen vleesch en groenten meer te bekomen waren, en dat zelfs het vleesch uit Apeldoorn gehaald moest worden.

Het gebrek aan levensmiddelen liet zich ook gevoelen voor de officieren, toen de laatste cantine gesloten werd na het vertrek der stafofficieren, die tot andere werkzaamheden geroepen waren.

Zoo ook werd zeer het gemis gevoeld der kompagnie transporttrein, die het kamp verlaten had vóór dat de infanterie en cavalerie zulks hadden gedaan. De kompagnie artillerie transporttrein was nu aangewezen om de patroonkissons en bagaadjekarren te vervoeren. Het zal wel niet noodig zijn te zeggen, dat dit zoo vlot niet ging, als men nagaat dat de tuigen in de eerste plaats niet pasten; ten tweede, dat de paarden nooit in lamoentuigen hadden geloopt; ten derde dat er vergissingen zijn ontstaan in het medegeven der kissons omdat de geleiders ze niet kenden, en dus niet wisten tot welk bataljon ze behoorden, en ten vierde het ontbrekende getal geleiders en manschappen der kompagnie deze taak zeer bemoeijekte, dewijl zij nog andere transporten te doen had.

Gelukkig is alles vrij goed afgeloopen; alleen eenige paarden hebben belangrijke verwondingen opgelopen. Doch dit alles daargelaten, vragen wij: »Is niet eigenlijk de transporttrein bestemd voor den dienst der intendance?» In het kamp werd de kompagnie artillerie-transporttrein hiervoor bezigtigd.

Uit de voorgaande beschouwingen van het oefeningskamp bij Milligen wachte men zich vooral te zeggen, dat het kamp geen gunstige resultaten heeft opgeleverd. Al mogen nu, volgens de meening van velen, dikwijls vreemde zaken zich voorgedaan hebben, zoo zijn wij overtuigd, dat juist het kennismaken daarvan een middel zal zijn om ze bij volgende oefeningskampen en oefeningen in het algemeen, niet meer te zien verschijnen.

Onze overtuiging hierin wordt echter een gevoelige slag gegeven, door de lezing der jaargangen van den *Militaire Spectator* van 1861 en 1862. Deze doen zien, dat daarin reeds gezegd werd dat het kamp eigenlijk niet dient voor zulke elementaire oefeningen, maar dat aldaar begonnen moest worden met de regimentsoefeningen; dat de oefeningen na den middag weinig nut opleveren, doordat de tijd zoo kort en het terrein in de nabijheid van het kamp te vlak is; verder dat er groote nadeelen verbonden zijn aan het vlakke, opene en beperkte der oefeningsterreinen; terwijl er vooral aangedrongen wordt op oorlogsmarschen, bivaks, opwerpen van veldwerken, schijfschieten voor de opgekomen lichten, en *alle* afdeelingen de oorlogsterkte te geven.

Dit belet echter niet, dat wij het volste vertrouwen koesteren, dat thans van de ondervinding, in 1872 in het kamp opgedaan, partij zal worden getrokken voor de leiding der oefeningen in het aanstaande kamp. Wij hopen daarbij dat het bovenstaande, door ons vluchtig besprokene, het zijne daartoe moge bijdragen.

Wellicht is het oogenblik niet meer ver van ons verwijderd, waarin bepaald wordt, dat onze strijdkrachten verdeeld zullen zijn in *bezettingstroepen* en *veldleger*. Elke linie, elk fort, elke divisie, elke brigade heeft dan zijn eigen kommandant, die zich met *alles* en *allen* bekend kan maken en de noodige maatregelen kan treffen om het geheel voor te bereiden voor het werkdadige oorlogsgebruik.

Het gehalte van het leger en de schutterij op zoodanige wijze verbeterd zijnde, dat *alle* standen der maatschappij in het leger vertegenwoordigd zijn, en de schutterij **WERKELIJK reserve** mag genoemd worden van het *actieve* leger, zoo gelooven wij, dat alsdan geene bezwaren meer zullen gemaakt worden om de oefeningen op groote schaal op de volgende wijze te doen plaats hebben.

Elk jaar wordt eene divisie aangewezen die een groote manoeuvre zal uitvoeren in de provinciën waarin zij zal ageeren. Geschiedt deze aankondiging bij tijds, bijv. 2 maanden te voren, dan kunnen de inwoners daarnaar hunne maatregelen nemen.

Op het aangekondigde tijdstip komen de lichten van alle wapens op en worden de afdelingen, op oorlogssterkte gebracht en de kaders aangevuld, in en bij de garnizoenen in alle detailoefeningen geoefend, bijv. gedurende 14 dagen.

Tevens komt eene benoemde commissie van scheidsrechters samen, waarin de kommandant der aangewezen divisie zitting heeft, die eene onderstelling opmaakt en naar aanleiding daarvan na 10 dagen aan de respectievelijke brigadekommandanten hunne speciale opdrachten doet bezorgen. Onder de grootst mogelijke geheimhouding geschieden nu de concentratiën der troepen.

Van af den bepaalden dag, waarop de manoeuvre begint (hoogstens alzoo 2 à 3 dagen na ontvangst der opdracht), begint de brigade, die als aanvaller is aangewezen. Deze zoekt de andere brigade op, en er ontwikkelt zich alzoo een gevecht, waarin de dispositiën op het terrein zelf genomen moeten worden.

Is de manoeuvre berekend op 3 dagen dan kan wellicht nog eene andere uitgevoerd worden, en zodoende nog een derde waarin de geheele divisie vereenigd optreedt en bijv. een terugtocht, met achterhoedegevechten verbonden, kan worden bewerkstelligd naar de verdedigingslinie, alwaar zij de linie bezet en met de vesting-artillerie, zoo ook schutterij die alsdan even als de soldaten verpleging ontvangt, gedurende een paar dagen eene manoeuvre uitvoert.

Hebben deze manoeuvres te samen 10 dagen geduurd, dan marcheeren de troepen weder onder hunne chefs naar de garnizoenen en worden de lichten naar huis gezonden.

Vervolgens worden door de officieren van elke tactische eenheid, dus bataljon, eskadron, batterij, compagnie, rapporten ingezonden door de brigadekommandanten aan de commissie van scheidsrechters, die na 14 dagen een algemeen verslag uitgeeft, waarbij hare critiek gevoegd is.

Deze wijze van oefeningen houden, levert de volgende groote voordeelen op:

1°. De afdeelingen komen op oorlogsterkte. De chefs zien alzoo om een bepaald aantal jaren, wellicht 4, hunne manschappen.

2°. De troepen worden in en bij de garnizoenen in de details geoefend en marschvaardig gemaakt.

3°. De aanvoerders leeren zelfstandig te handelen, juist op die terreinen, welke later werkelijk hun operatieveld zullen zijn en vooral leeren zij den vijand *op te zoeken*, te verkennen en daarnaar hunne maatregelen te nemen. Tevens is het eene oefening voor staf, intendance, geneeskundigen dienst.

4°. De officieren in 't algemeen leeren hun land kennen, zich even als de troep behelpen, en dus beter over oorlogstoestanden oordeelen.

5°. Het aanvullen der kaders (officieren en onderofficieren) uit andere divisien maakt dat deze de opgedane kennis bij hunne terugkomst kunnen mededeelen aan de andere collega's.

Moge dit alles nu nog slechts een »ideaal" zijn, wat belet ons reeds in dien geest maatregelen te nemen, bijv. om troepen, die voor een kamp bestemd zijn, te formeeren tot eene brigade in en bij zekere stad, en van daar uit een oorlogsmarsch te doen maken naar het kamp, alwaar een paar dagen te voren eene andere brigade evenzoo is aangekomen. De eerste brigade handelt nu als aanvaller, de laatste als verdediger, enz.

Deelen de bezettingstroepen der linie in de manoeuvre, dan is het de taak der kommandanten aldaar het water zóó hoog mogelijk in de slooten op te zetten, en na te gaan op welk peil alsdan het water in de rivieren staat; in hoeveel tijd zulks verkregen is, enz.

Deze waarnemingen kunnen des winters voortgezet worden als het water op de landerijen begint te staan, en men dus op »feiten" kan aangaan. Dagelijks ziet de kommandant van het fort, enz. het peil na van het water in de grachten, rivieren, enz. bij zijne positie. Hij ziet tevens hoever het omliggend terrein onder water staat en teekent dit op de kaart aan.

Geschiedt dit dagelijks, waaraan dus eene verkenning gepaard gaat, zoo noodig ook proeven gedaan worden om sommige gedeelten af te tappen, enz. dan krijgt men zodoende spoedig eene massa gegevens, en kan men dus in het fort beoordeelen hoever de vijand van de positie af moet blijven als het peil aangeeft zoo en zooveel. Wij weten niet of dit reeds plaats heeft; in allen gevalle gelooven wij dat niemand het nut daarvan zal kunnen ontkennen.

Doch wat er ook moge gebeuren, dit staat vast, dat er veel gedaan moet worden om beperkende bepalingen te doen ophouden en nieuwe in het leven te roepen, die ons in staat stellen de oefeningen de meeste vruchten te doen afwerpen. In de eerste plaats is eene herziening der wet op de inkwartiering noodzakelijk, en is het noodig bepalingen te maken omtrent het vrije gebruik van terreinen, als de oogst van het land is, met toekenning van schadeloosstelling voor aangebrachte schade; zoo ook op schade door inondatiën, enz.



Verder is het een hoofdvereischte dat de chefs met hunne *eigene* troepen werken, dat de chefs der staven hunne dispositiën bekend maken aan alle officieren bij de brigaden, waartoe zij behooren, en dat deze voorzien zijn van goede kaarten van het terrein, waarop de oefeningen geschieden.

X.

---



---

## DE KRIJGSGEBEURTENISSEN OP CELEBES IN 1859—1860.

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

DE BONISCHE EXPEDITIE. Krijgsgebeurtenissen op Celebes in 1859 en 1860. Volgens officieele bronnen bewerkt door M. T. H. PERELAER, Ridder der Militaire Willemsorde 4<sup>e</sup> kl. Kapitein der infanterie bij het Nederlandsch Indische leger. Met Portret, Platen, Kaarten en Terreinschetsen. 2 Deelen. Leiden GUALTH. KOLFF. 1872. Prijs f 9,80.

De heer PERELAER is voor de lezers van den *Militaire-Spectator*, en in 't algemeen voor hen die eenigszins op de hoogte zijn der literatuur over Nederlandsch Indië, geen onbekend persoon. Zijne *Twaalfhonderd palen door Midden-Java*, zijne *Ethnographische beschrijving der Dajaks* enz., hebben een te gunstigen indruk gemaakt om reeds te kunnen zijn vergeten. Met belangstelling zal dan ook deze nieuwe vrucht zijner pen worden ontvangen, en wij verklaren al dadelijk en volgaarne dat wij, met het lezen er van, zeer aangename uren doorbrachten. Zij die geen vreemdeling willen blijven in de geschiedenis van hun land, gedurende het tijdperk dat zij beleven, zullen hunne weetgierigheid alleszins bevredigd zien, en zij die door banden van bloedverwantschap, van vaderlandsliefde of van kameraadschap, gehecht zijn aan dat gedeelte onzer strijdkrachten 't welk de eer van den Nederlandschen naam handhaaft aan gene zijde van de groote wereldzee, zullen hun hart dikwerf sneller voelen kloppen bij het lezen van hetgeen PERELAER hun mededeelt.

Er is echter nog eene andere soort van lezers. Er zijn lieden die de stoutheid hebben de regeering van hun land nog al op de vingers te zien; die nagaan of de handelingen van hare ambtenaren wel altijd oordeelkundig zijn geweest; die onderzoeken of de feiten wel steeds noodwendig moesten voortvloeien uit hetgeen als oorzaken wordt aangewezen, en die de geschiedenis van een geheelen oorlog, vooral eene oefenschool willen doen zijn voor staatslieden en legerhoofden. De zoodanigen gelooven niet onvoorwaardelijk dat de landgenoot steeds gelijk heeft. Zij hechten ook minder aan kleinigheden, 't is hen onverschillig of de verdiensten van dezen of genen ondergeschikte wel genoeg in het licht zijn gesteld; zij zouden de pogingen

daartoe, bewaard willen zien voor eene biographie van dien ondergeschikte, waar zij meer eigenaardig tehuis behooren. Zij vinden het geene afwisseling van lectuur, maar wel eene verstoring van den gang der denkbeelden, als tegelijk met groote en ernstige zaken ook kleinigheden worden vermeld, die misschien als voorbeelden in een krijgskundigen leercursus op hare plaats zouden zijn. Zij hebben met dit alles zelfs niet eens vrede, al heeft ook de Schr. aan zijne toekomstige recensenten verzekerd dat hij niet bij toeval maar opzettelijk aldus heeft gehandeld. Door dergelijke lieden zijn nog wel eenige opmerkingen te maken en vragen te doen.

Alvorens ons evenwel met den inhoud bezig te houden, moeten wij een enkel woord over den vorm zeggen.

Dat de heer P. de pen weet te voeren, kunnen zij getuigen die o. a. zijne *Twaalfhonderd palen door Midden-Java* hebben gelezen. Hij is daar boeiend, schertsend, geestig, niet karig met anecdoten, soms ondeugend, maar nimmer kwetsend en altijd onderhoudend. Het genre der *Twaalfhonderd palen* schijnt bij uitnemendheid dat van den heer P. te zijn, en het komt ons voor dat hij er zich, bij het bewerken van zijn verhaal der Bonische expeditiën, niet voldoende van heeft weten los te maken.

Maar waarom — zal men vragen — zou hij zich losmaken van een genre waarover met zooveel lof wordt gesproken? Wel doodeenvoudig, dewijl het niet geschikt is om afwisseling te maken met den deftigen stijl der historie. Tot dien stijl weet de heer P. zich zeer goed te verheffen; menige schoone bladzijde van zijn jongste geschrift getuigt er van, en wij betreuren het dat hij er zich niet voortdurend aan heeft gehouden. In een opstel als de *Twaalfhonderd palen* is een enkel alledaagsch, zelfs ietwat triviaal woord geheel op zijne plaats, soms maakt het er zelfs effect in; en anecdoten — zoogenaamde *stukjes* — geven er iets pikants aan. In een verhaal van ernstige gebeurtenissen, in een geschiedverhaal, kunnen echter dergelijke uitdrukkingen en uitweidingen den lezer met gekuischten smaak, niet welgevallig aandoen. Ieder onderwerp eischt zijn eigenaardigen stijl, en aan dien eisch doet men niet te kort zonder schade te doen aan zijnen arbeid.

In een boek dat zulke juweelen van stijl, zulke schoone en treffende schildereringen bevat, als o. a. die der terugkomst van de eerste expeditie te Batavia (Dl. II, blz. 63), leest men ongaarne dat de artillerie over de bruggen kan *jakkeren* (1ste Dl., blz. 4), of dat de zaken niet goed werden *aangepakt* (id. blz. 85). Anecdoten over sierie-pruimpjes (id. blz. 24), en kantine-gesprekken van soldaten, waarin de koningin van Boni, eene blauw in de was gepoetste patroentasch wordt geheeten (id. blz. 133), zou men er willen missen. Men valt als uit de wolken, wanneer men het met talent en smaak geschreven verhaal van het gevecht bij Boni op 6 Dec. 1860 heeft gelezen, en dan eenige blz. verder stoot op eene mededeeling aangaande het verlaten vinden van Pasempa die, aldus luidt: »men had hun verhaald dat de Hollanders het

voornemen hadden in den rotswand, waarop de veste gebouwd was, een gat te boren, dat met kruit vol te stoppen en den geheelen winkel in de lucht te laten vliegen. Dat velen dien tocht naar hoogere sferen niet wenschten te maken is begrijpelijk." (2de Dl., blz. 146.)

Onder de pogingen om ook de verdiensten van ondergeschikten in het licht te stellen — pogingen die gelijk wij zeiden beter bij het bewerken hunner biographiën op hare plaats zouden zijn — rekenen wij vooral de zeer uitvoerige, wel eenigszins vermoeiende en toch niet duidelijke beschrijving van de verrichtingen der onzen in de Noordelijke en zoogenaamde bergdistricten van het gouvernement van Celebes. Als wij die beschrijving niet recht duidelijk noemen dan wijten wij dit daarom niet aan den heer P. Een aantal kleine kolonnes en troepenafdeelingen hebben daar veelal zelfstandig gehandeld en de kaarten die de Schr. bij zijn werk vermocht te voegen, zijn niet uitvoerig genoeg om er die handelingen op te kunnen volgen. Bovendien stieten die kolonnes maar hoogst zelden op den vijand, en hadden dan met hem nog geene belangrijke ontmoetingen; hare verrichtingen bestonden uit zeer vermoeiende marschen en contra-marschen. Zij hebben er gewis toe bijgedragen om den vijand terug te houden van een inval in de genoemde districten; zij hadden aanspraak op erkenning der door hen bewezen diensten, maar dit had met groot nut voor een meer beknopt en duidelijk overzicht van den geheelen oorlog, met weinig woorden kunnen geschieden.

Hetzelfde kan gezegd worden o. a. van de herhaalde verkenningen der Tjenrana-rivier, die eigenlijk tot niets geleid hebben dan tot den merkwaardigen tocht der oorlogs-stoomboot *Kinsbergen* naar Pampanoea. Die verkenningen met de gevechten door de zeemacht op de Tjenrana geleverd, eischten eene loffelijke vermelding; maar men had dit met vrij wat meer beknoptheid kunnen doen. Het uitvoerig relaas der overigens zeer verdienstelijke verkenning van den Kapitein-Ingenieur aan de 2de expeditie toegevoegd, is met het daarbij gevoegde kaartje, schier een hors d'oeuvre te noemen.

Dat het boek van den heer P. overvloedig van zoogenaamde détails zal zonder moeite toegestemd worden door de vele lezers, die wij niettemin hopen en verwachten dat het zal erlangen. Het vermelden van détails heeft zijn nut; wij zullen het niet ontkennen, maar het is geenszins op zijne plaats in de beschrijving van een geheelen oorlog, met zijne politieke aanleidingen en gevolgen. Voor een krijgskundigen leercursus ten behoeve van het Nederlandsch O.-I. leger zijn hier uitstekende voorbeelden te vinden; eenige algemeene regelen vast te stellen tot het voorbereiden en uitvoeren van overzeesche expeditiën zouden er bijv. meesterlijk door worden toegelicht. De kleeding en uitrusting van den soldaat; de in- en ontschepingsmiddelen voor troepen, paarden en materiëel; de inrichting der transportvaartuigen en zieken-schepen, zelfs de versnaperingen voor de zieken medegenomen, en andere zaken meer, vindt

men tot in de geringste bijzonderheden vermeld. Vermoedelijk om het nut of nadeel der genomen maatregelen te doen uitkomen, wordt al verder de overtocht der eerste expeditie van Java naar Celebes met eene verbazende uitvoerigheid beschreven. Die overtocht was daarbij niet gelukkig, zoodat het verhaal bijna den indruk maakt van een benauwdend droom.

De *Militaire Spectator* heeft in der tijd (1) het verhaal besproken, gegeven door *Twee Oostindische Officieren van de Passoemal-Expeditie in 1866*. Er werd toen op gewezen, dat die HH. eenige juiste aanmerkingen maakten op de wijze waarop Indische krijgsverrichtingen veelal worden geschreven, en wij kunnen niet nalaten die aanmerkingen van twee wapenbroeders des heeren P. hier te laten volgen: »Veel zijn de beschrijvingen van veldtochten in Nederlandsch Indië, vele zijn de lessen die daaruit kunnen geput worden; aan schoone voordracht, aan ingrijpenden stijl, aan al wat eene krachtige pen ons kan schenken, is daarbij geen gebrek; maar het komt ons voor, dat ze te zeer alles willen vermelden tot in de kleinste bijzonderheden; dat ze daarom minder geschikt zijn voor den oningewijde; dat ze te uitgebreid worden, en daardoor te veel geld kosten . . . . . Het komt ons voor, dat een verhaal van de eene of andere expeditie moet ten doel hebben, aan een ieder, ook den niet-militair, gelegenheid te geven om kennis te nemen van de belangrijkste gebeurtenissen in Indië, en dat daarom het vermelden van een groot aantal namen van personen en plaatsen, alsmede van minder gewichtige voorvallen enz. geen nut kan hebben voor de geschiedenis, en veeleer het aangename der lectuur in den weg staat.»

Wij willen er alleen bijvoegen, dat er naar ons oordeel, door het beschrijven van oorlogen en krijgsverrichtingen, nog hoogere doeleinden zijn te bereiken dan door de Schr. in het laatste gedeelte onzer aanhaling, wordt gezegd, maar dat wij ons overigens aan hunne zijde scharen.

Het werk van den heer P. begint met eene alleszins voldoende beschrijving van het terrein des oorlogs, van de strijdkrachten des vijands en van de wijze waarop deze gewoon is den oorlog te voeren. Het vervolgt met een verhaal der vroegere geschiedenis van Boni en met het uiteenzetten onzer verwickelingen met dat rijk. De kiemen daarvan lagen in een ver verleden en eene eerste krachtige, hoewel niet afdoende poging om ze weg te nemen werd beproefd in 1825. Reeds in 1824 had de Gouverneur-Generaal Baron VAN DER CAPELLEN, terwijl hij zich te Makassar bevond, door den Kolonel H. DE STUERS, den Koning van Tanette doen ontroonen en vervangen, en de Kraïns van Labakang en Pangkadjene doen tuchtigen en tot rede brengen, dewijl de eene zoowel als de andere met Boni gemeene zaak had gemaakt. Eene tweede opdracht destijds eveneens aan den Kolonel H. DE STUERS gedaan, was echter mislukt, en dewijl het ons voorkomt dat de heer

(1) 3de Serie, XIVde Deel, blz. 369, e. v.

P. niet voldoende wijst op de ware oorzaken der mislukking, en daar die oorzaken behooren tot eene categorie, welke zich nog in onze dagen maar al te vaak in Indië doet gelden, zoo zullen wij er eenige regelen aan wijden.

Ook Soepa, de hoofdplaats van het rijkje van dien naam, dat zich insgelijks met Boni had verbonden, moest worden genomen. De derwaarts afgezonden krijgsmacht had reeds twee vruchteloze aanvallen gedaan en zich daarna aan het strand in eene verdedigende stelling teruggetrokken, om bevelen af te wachten. De kolonel H. DE STUERS werd er heen gezonden, met last den stand van zaken te onderzoeken en zoo noodig het bevel op zich te nemen. Hij overtuigde zich dat de ondervonden tegenspoeden wel voor een gedeelte het gevolg waren van min oordeelkundige handelingen, *maar toch hoofdzakelijk moesten geweten worden* aan de totale onbekendheid waarin men te Makassar verkeerde ten aanzien der plaatselijke gesteldheid van Soepa, en aan de geheel onjuiste inlichtingen die men den kommandant der expeditie dien ten gevolge vóór zijn vertrek gegeven had. De sterkte der plaats werd door de autoriteiten te Makassar van weinig beteekenis genoemd; zij kon, volgens hen, uit zee beschoten worden, en zou, vooral onder den indruk der gebeurtenissen te Tanette, met een handvol soldaten zijn te nemen. In stede daarvan vond DE STUERS eene ruime, sterk bevolkte en goed versterkte kampong, die door eene rij heuvels aan de zeezijde was gedekt, naar hij vernam rijkelijk van geschut en munitie voorzien, en zulk eene uitgestrektheid had, dat er eene vrij aanzienlijke macht gevorderd werd om haar in te sluiten en de ondersteuning af te weren die haar van den Koning van Boni gewerd (1).

DE STUERS nam werkelijk het bevel op zich; hij vroeg en kreeg vermeerdering van macht, maar moest na een paar beleidvolle en krachtige pogingen tot het vermeesteren der plaats, van het voornemen daartoe afzien. Ook zijne strijdkrachten waren niet geëvenredigd aan het doel en konden niet meer worden versterkt.

De onbekendheid met den toestand van Soepa wordt door den heer P. te veel als bijzaak gemeld, en toch kan men niet genoeg met voldoende nadruk wijzen op dergelijke oorzaken van het mislukken of althans belemmeren van krijgsverrichtingen in Nederlandsch Indië. In het jaar 1849, tijdens de derde Balische expeditie, ging er veel tijd verloren en werd er veel nuttelooze arbeid gedaan door het aanvankelijk bezetten en tot depôt-plaats inrichten van Singa-radja. De Generaal MICHELS moest op zijn genomen en reeds voor een gedeelte uitgevoerd besluit terugkomen. Hij was geheel verkeerd ingelicht geweest, zoowel aangaande de betrekkelijke ligging van Singa-radja en Djaragara, als aangaande het terrein tusschen die beide plaatsen.

In 1856 kon de kommandant der expeditie naar Tomori niet te weten komen, of er op het oorlogstoneel drooge of natte moesson zou heerschen

(1) Zie *Militaire Spectator* 3de Serie, Dl. VII, blz. 267.

wanneer hij dáár aankwam; iets waaraan toch zeer veel, zoo niet alles was gelegen.

In hetzelfde jaar beweerde men te Batavia, dat er in de Lampongsche districten — van Batavia slechts door straat Soenda gescheiden — weinig of geen bamboe groeide. Er werden dus bamboe-gebouwen tot huisvesting der troepen, in zóó verre gereed gemaakt, dat ze konden worden medegenomen en in de Lampongs opgeslagen. Bij de aankomst der expeditie bleek dat er bamboe in overvloed was, en bovendien in iedere Kampong een zogenoemde Saset, die als het ware gereed stond om de troepen te ontvangen. Bij de eerste van de beide Bonische expeditiën door den heer P. beschreven, — wij zullen er later op terugkomen — ziet men weder totale onbekendheid met het terrein tusschen Badjoa en Boni, en van daar aarzeling en rondtasten in den blinde.

Onze bezittingen in Indië zijn wel is waar zóó uitgebreid, dat het, ook bij het nemen der meest gepaste en meest afdoende maatregelen, nog gedurende jaren mogelijk zal blijven, dat ergens eene militaire expeditie moet worden heengezonden, wier bevelhebber niet is toegerust met voldoende kennis van land en volk, maar zal men dan voor zich-zelfen, voor de natie en voor de menschelijkheid verantwoord zijn, dan moet men ten minste kunnen aantonen dat er gedaan is wat men vermocht tot het bekomen van het vereischte licht. Ten aanzien der Bonische expeditie van 1859 zou dit moeilijk kunnen gezegd worden, en toch had de oorlog reeds sedert een reeks van jaren bedreigd; men kon vermoeden dat hij vroeg of laat onvermijdelijk zou worden en men had dus bij tijds zijne voorzorgen kunnen nemen.

Wij herhalen echter, dat men onmogelijk vooraf kan nagaan en bepalen welke bijzondere gevallen eenmaal voorziening zullen eischen in Nederl. Indië. Er zijn dus algemeene maatregelen noodig, en deze hadden reeds voorlang moeten zijn genomen. De oprichting aan het Militair Departement te Batavia van een bureau, niet alleen voor topographie maar ook voor militaire statistiek, van een wetenschappelijk middelpunt, waar alle berichten aangaande de verschillende landen en volken van den Indischen archipel, die voor de krijgsvoering eenige waarde hebben, worden verzameld en geordend, is eene dringende behoefte, die reeds meermalen is aangetoond en wier bevrediging wij met een levendig genoegen zouden vernemen (1).

De krijgsverrichtingen van 1825 tegen Boni werden onder de leiding van den Generaal-Majoor VAN GEEN met beleid en geestkracht aangevangen en doorgezetz. Zij hadden echter geen politiek resultaat; de Koningin van Boni nam de vlucht naar het gebergte, en de troepen keerden naar Java terug. Het verdrag

(1) Voorstellen tot het oprichten van een dergelijk bureau waren reeds lang voor den Bonischen oorlog door de Indische militaire autoriteit gedaan, maar door den Gouverneur Generaal PARRIS afgewezen. In billijkheid kunnen dus de moeilijkheden, sedert in deze ondervonden, niet geheel voor rekening dier autoriteit worden gebracht.

waartoe men die Koningin had willen dwingen, werd dus niet door haar geteekend. De heer P. meent dat het zeer onverstandig is geweest Boni den oorlog aan te doen, terwijl er op Java zulke groote gebeurtenissen, als daar in Juli 1825 aanvingen, waren te wachten. Als die gebeurtenissen inderdaad met zooveel zekerheid hadden kunnen worden voorzien als de Schr. beweert, dan zou er tegen dat oordeel weinig zijn in te brengen. Het is waar, hij beroept zich op een brief, in November 1826 — dus wel *après coup*, — door den heer ELOUT, Minister van Marine en Koloniën, aan den Commissaris-Generaal DU BUS DE GHSIGNIES geschreven; maar hoe hoog deze autoriteiten ook staan, zoo zijn er toch andere te noemen wier zienswijze nog meer vertrouwen verdient. De Luitenant-Generaal DE KOCK was in dien tijd bevelhebber der Indische land- en zeemacht en tevens Luitenant-Gouverneur-Generaal. Hij werd uit den aard zijner hooge ambten in alle regeeringszaken gekend en gehoord; hij was hoogst bezadigd, begaafd met uitstekende bekwaamheden, en een zoo doorkneet Indisch staatsman als er weinig zijn te noemen. Als zulk een man, die Java door en door kende, en die niet te 's Hage maar op Java zelf had te oordeelen, er geen gevaar in zag, niet alleen om eene expeditie naar Boni te laten vertrekken, maar die nog bovendien onmiddellijk door eene andere naar Borneo te laten volgen, dan kan men waarlijk wel aannemen, dat hier noch aan onnadenkendheid, noch aan gebrek aan doorzicht mag worden gedacht. Het gaat dan ook niet aan, de Indische bestuurders dier dagen te beschuldigen van het ontijdig uitzenden eener expeditie naar Boni. De opstand in de Javaansche vorstenlanden stond geenszins onvermijdelijk in het verschiet. Het is genoeg bekend dat hij tot uitbarsting werd gebracht door eene opeenstapeling van schromelijke onhandigheden, gepleegd door de autoriteiten ter plaatse aanwezig. Wij vinden daarenboven bij VAN RIJNEVELD ook niet aangeteekend, dat het vertrek der expeditionnaire troepen van Celebes in eenig verband stond met den opstand van DIEPO NEGORO, en kunnen dus ook geen verband zien tusschen dien opstand en de geringe uitkomsten door den Generaal VAN GEEN verkregen.

Onze moeilijkheden met Boni waren voor een groot gedeelte het eigenaardige gevolg van den staat waartoe wij dat rijk in 1667 hadden verheven. Nadat het door de Makassaren overwonnen, vernederd en vertrapt was geworden, hadden wij het niet alleen zijne zelfstandigheid hergeven, maar het nog bovendien — wel niet *jure* maar toch *facto* — geplaatst aan het hoofd van een bondgenootschap, waartoe schier alle vorsten van Zuid-Celebes behoorden, en waarvan wij zelven eigenlijk niets waren dan de bemiddelaars en scheidsrechters. In den loop der tijden vergat Boni allengs wat het ons verschuldigd was en steeg de overmoed zijner Koningen in geen geringe mate. Zij kwamen er toe hunne bondgenooten als vasallen aan te merken en te behandelen, en eindigden er mede dit als hun recht te beschouwen. Het

was er ver af, dat zij daarin bij die bondgenooten tegenstand vonden. De haat van Aziaten en Muzelmannen jegens Europeanen en Christenen bracht te weeg dat zij liever Boni dan Nederland als hun heer en meester erkenden. Andere Indische vorsten, die zich wel degelijk door Boni gekrenkt en beleedigd achtten, waren te zwak om zich voldoening te verschaffen, en de grieven hen aangedaan kwamen weder op ons hoofd neder, dewijl ze onze vasallen waren en op ons de plicht rustte hen in hun goed recht te handhaven. Dit alles geschiedde niet zonder protest en zelfs niet zonder tuchting van onze zijde. De veldtocht van 1825 op Celebes is er o. a. een bewijs van, maar het duurde tot 1846 eer met Boni een nieuw tractaat tot stand kwam, waardoor men voor de toekomst alle bezwaren hoopte uit den weg geruimd te hebben. In dit tractaat was duidelijk uitgemaakt, dat Nederland het hoofd was van het bondgenootschap der vorsten van Celebes, en dat Boni over geen hunner ook maar de geringste suprématie bezat. Er ontbrak echter veel aan dat Boni zich nu voortaan dienovereenkomstig gedroeg; de Koning ging voort ons gegronde redenen tot klachten te geven, tot hij in Februari 1857 overleed en door de in 1860 onttroonde Koningin werd vervangen. Thans zijn wij het tijdperk ingetreden waarin de verwickelingen haar top punt bereikten; wij zijn het echter niet met den heer P. eens, dat Boni alléén gedurende dit tijdvak schuld had, en meenen dat er zeer zeker moet gewezen worden op meer dan eene onhandigheid door de onzen in die dagen begaan.

Wij beginnen met te doen opmerken dat er in de Indische vorstendommen en koningrijkjes geene regeering bestaat in den geest waarin die zaak in Europa wordt opgevat. In Europa kan de vorst sterven, maar de regeering blijft bestaan, en de opvolger is verantwoordelijk voor hetgeen de voorganger heeft verricht of verzuimd. Niet alzoo in Indië; met iedere troonsbestijging begint daar eene nieuwe regeering, en de Nederlanders weten dit zóó goed dat zij bij elk dezer gelegenheden door den nieuwen vorst de tractaten laten bezweren door hen met zijne voorgangers gesloten. Persoonlijke grieven jegens een vorst komen dan ook met zijnen dood te vervallen, en alleen wanneer men materiële schadevergoeding van hem had te eischen zou zijn opvolger en erfgenaam die moeten kwijten. Men had dus wel gedaan met de nieuwe koningin niet te bemoeilijken met de veten die tusschen ons en haren voorganger hadden bestaan; men had haar zeer goed te kennen kunnen geven, dat die veten voor immer in zijn graf lagen bedolven, en dat van haar niets gevorderd werd dan de beëdiging en getrouwe naleving der gesloten tractaten. Hoewel de heer P. het niet vermeldt, meenen wij toch te weten en blijkt dit ook uit het later aan Boni gezonden ultimatum, dat men in geen deele aldus heeft gehandeld, maar dat men haar voldoening heeft gevraagd voor de tekortkomingen van haren voorganger. Dit noemen wij eene onhandigheid, die door de vorstin hoogst waarschijnlijk als eene groote onbillijkheid is aangemerkt. Inconsequentien worden door iedereen gevoeld, en



die begaat men door regelen van internationaal recht nu eens te volgen en dan weêr op zijde te schuiven. Men beschouwde de koningin als *niet* solidaire jegens haren voorganger, door van haar de beëdiging te eischen van tractaten reeds door hem bezworen; en men beschouwde haar als *wel* solidaire jegens hem, door van haar genoegdoening te vorderen voor beleedigingen van hem ondergaan. Wij zullen echter zien dat men in die dagen in Indië al zeer zonderling met het internationale recht omsprong.

Onder de feiten die hebben bijgedragen tot de bloedige ontkenning onzer verwikkelingen met Boni, moet vooral gerekend worden de reis van den zendeling-leeraar Dr. MATTHES. De heer P. zegt daarvan het navolgende: »Kort na de troonsbestijging door BASSE KADJOEARE, ondernam de zendeling-leeraar Dr. MATTHES eene reis naar Boni tot het aanleeren van de verschillende tongvallen der Boegineesche taal, maar werd daarin verhinderd door den Tomarilalang (rijksbestierder) AROENG OEDJOENG, en op eene verregaande grove wijze gedwongen om te voet het rijk te verlaten, terwijl de hem toebehoorende paarden daarenboven nog werden gestolen. Intusschen lag hier de schuld wel eenigszins aan het bestuur te Makassar, daar in afwijking der aloude gebruiken, die ook door ons moeten betracht worden, aan dien leeraar geen aanbevelingsbrief voor de koningin was medegegeven, en hij slechts, even als een gewoon handelaar, van een reispas was voorzien. De in dien pas uitgedrukte qualiteit van godsdienstleeraar (pandita), dus iemand die de evangelisatie in het Bonische rijk zoude komen beproeven, boezemde groot wantrouwen in; waarbij nog kwam, dat genoemde heer, wel is waar onwetend, het ongenoegen ten top deed stijgen, door binnen Boni zijn intrek te nemen bij een gezin, dat in onmin met de koningin leefde.»

Wij meenen te mogen vragen of de Schr. hier wel goed is ingelicht. Althans ons is eene geheel andere lezing van het gebeurde bekend.

Wij zullen die lezing uit het geheugen en dus in hoofdtrekken hieronder laten volgen, en vooral trachten daarbij niemand te bezwaren.

De aloude gebruiken, waarop de heer P. doelt, brachten mede dat geen Nederlander zich naar Boni begaf zonder dat zijne komst vooraf aan het hof van dat rijk was aangekondigd door den Gouverneur van Celebes; men vroeg om zoo te zeggen »belet» voor hem. Daarna werd de reiziger voorzien van een pas, die opzettelijk voor het geval was ingericht en met een opzettelijk daartoe aanwezigen stempel (tjap) was gemerkt. Wegens onze gespannen en weinig vriendschappelijke verhouding met den voorganger der koningin, was door den toenmaligen Gouverneur, de kolonel DE BRAUW, bepaald, dat soortgelijke passen vooreerst niet meer zouden worden afgegeven, en dat in verband daarmede ook niemand meer aan het hof van Boni zou worden aangekondigd. Tot het vermijden van botsingen was hem dit — en te recht — alleszins noodzakelijk voorgekomen. Deze bepaling was nog niet ingetrokken toen de heer MATTHES het noodig oordeelde eene reis naar Boni te

ondernemen. Het afzenden van den gebruikelijken aanbevelingsbrief werd hem met den gebruikelijken pas geweigerd. De heer MATTHES hield niettemin vol; hij voorzag zich als een gewoon handelaar van een reispas, en liet zich daarin noemen *pandita* of Christen godsdienstleeraar. Waarin het bestuur van Celebes nu gezondigd heeft, verklaren wij niet te begrijpen; of het zou daarin moeten zijn dat het den heer MATTHES niet verboden heeft aan zijne reis op zoo weinig voegzame wijze gevolg te geven. De heer MATTHES is een zeer verdienstelijk geleerde, die blaakt van liefde voor de wetenschap, die niets ziet als die wetenschap, en getoond heeft daarvoor moeilijkheden en gevaren te durven trotseeren. Men kan hem dus veel vergeven; maar men mag zijne fouten niet op rekening van een ander stellen, en men moet niet uit het oog verliezen dat het bestuur van een land nog andere belangen dan die der wetenschap heeft te behartigen.

De heer MATTHES begaf zich dus op eigen risico, als *pandita*, als verkondiger van den Christelijken Godsdienst, naar een Mahomedaansch land, en hij deed dit nog wel in een tijdperk, waarin door het geheele Oosten eene groote opgewondenheid heerschte van Mahomedanen jegens Christenen; eene opgewondenheid, die zich o. a. geopenbaard had door den moord te Djeddah en door den opstand der Sepoy's in Britsch-Indië. Men kan dus nagaan of hij welkom was. Hij had in zijn dienst een persoon — wij meenen een inlandsch kind — die de Boegineesche taal verstond. Hij zond dezen, zoodra hij het grondgebied van Boni bereikt had, met zijn pas naar den rijksbestierder om voor hem toegang tot de hoofdplaats te verzoeken. De rijksbestierder, zoo geheel in strijd ziende handelen met de aloude gebruiken en aangenomen vormen van beleefdheid, en als zeker mogende stellen dat de heer *pandita* niet tot het doen zijner reis door den Gouverneur van Celebes was gemachtigd, liet hem weten dat hij niet zou worden toegelaten en dat hij naar ons grondgebied had terug te keeren. Zeker had de rijksbestierder meer beleefdheid kunnen toonen aan een Nederlander van rang, maar ook deze was — zij het dan ook onwetend — in beleefdheid, zelfs in welvoegelijkheid te kort geschoten jegens het hof van Boni. Hij had zijn intrek genomen bij eene nicht der regeerende koningin, die met hare hooge bloedverwante in openlijken onmin leefde. Bovendien was zijn afgezant te Boni gansch geen *persona grata*; men kende hem daar, men meende ge gronde redenen tot ontevredenheid over hem te hebben en had — naar men beweert — reeds vroeger verzocht hem niet meer aldaar te laten verschijnen. Wat er van zij, de rijksbestierder was in zijn recht, en had hoegenaamd niet jegens de Nederlandsche regeering gezondigd.

Het gegeven antwoord gewerd den heer MATTHES in een zeer moeilijk oogenblik; terwijl hij er op wachtte had men hem zijne paarden ontstolen. Hij was dus verplicht de terugreis te voet te doen, eene omstandigheid die hem aan vele bezwaren en zelfs aan gevaren blootstelde. 't Is echter bekend dat de rijksbestierder, zoodra hij den diefstal vernam, hem paarden achter-

na zond; dat deze hem niet bereikten, mag niet aan den rijksbestierder worden geweten.

Op grond van hetgeen den heer MATTHES in het Bonische was overkomen, viel er voor hem niets anders te doen, dan zich aan de justitie van dat land te wenden, ter terugbekoming van zijn eigendom en ter bestraffing van de dieven. Eerst dan had hij zich aan zijne eigene regeering kunnen wenden, en eerst dan ware deze bevoegd geweest tusschen beiden te treden, wanneer men in Boni ongezind of onbekwaam ter vervolging van de misdaad bleek te zijn.

Als wij echter aan de eene zijde beweren, dat men ook in Indië niet in strijd met de regelen van het internationale recht mag handelen, dan willen wij toch aan de andere zijde gaarne toegeven, dat men dáár wel wat meer voor zijne landgenooten mag doen dan in Europa stipt genomen zou worden geëischt. Een brief van den Gouverneur van Celebes aan den rijksbestierder, om dezen aan te sporen tot het in beweging stellen der zoo trage inlandsche justitie en politie ware dan ook alleszins op zijne plaats geweest. Men deed echter meer; wij lezen bij den heer P., tot wiens verhaal wij thans terugkeeren: »De Gouverneur van Celebes vroeg bij brief inlichting omtrent die bejegening, en drong tevens aan dat aan Dr. MATTHES schadevergoeding voor de ontvreemde paarden zoude gegeven worden.» Maar er bestond *schijn noch schaduw van recht* om aan de Bonische regeering schadevergoeding te vragen, zoolang haar onwil of hare onmacht om de justitie te laten doen wat behoorde, niet ten volle gebleken was. En over welke bejegening moest zij inlichting geven? Toch niet over den diefstal? Dus over het afwijzen van Dr. MATTHES; maar, als men gewild had dat hij toegelaten ware geworden, dan had men ook vooraf moeten verrichten wat daartoe sedert eeuwen gebruikelijk was. Aangaande het gegeven antwoord deelt de heer P. ons niets mede; hij meldt alleen dat de overbrenger van den brief des Gouverneurs — een inlander — smadelijk werd bejegend, en, wellicht om daaraan een glimp van rechtvaardigheid te geven, nog bovendien van moord werd beschuldigd. Over de verschillende overbrengers van onze brieven naar het hof van Boni zullen wij later nog een enkel woord in het midden brengen.

De grootste grief die jegens de koningin van Boni schijnt te hebben bestaan, was het zoogenaamd honen onzer vlag. Wij zeggen zoogenaamd honen; want als wij het relaas dat de heer P. van de zaak geeft aandachtig nalezen, dan zijn wij verplicht en met hem en met de Nederlandsch Indische regeering van die dagen in gevoelens te verschillen.

Het kan niet tegengesproken worden dat reeds sedert het laatst der regeering van den vorigen Koning sommige, laat het zijn vele, Bonische schepen de Nederlandsche vlag omgekeerd, d. i. met de blauwe baan boven, voerden. Men beweerde dat daartoe last was gegeven door den koning en later door de koningin, maar officieel werd dit nimmer bewezen en de Bonische regeering heeft het ook nimmer erkend.

Wij zijn niet ongeneigd te gelooven, dat het feit de eerste keeren plaats had uit onwetendheid en achteloosheid, en eerst later, toen men zag dat het ons onaangenaam was en toen de verhouding meer en meer bitter en gespannen werd, uit opzet. Wij hebben niet gelezen dat die omgekeerde Nederlandsche vlag, vóór het uitbreken der vijandelikheden, ooit door een onzer oorlogsbodems in de wateren van den Archipel is gezien. De heer RAMBERGÈ, gouvernements-tolk, had haar in 1855 voor het eerst opgemerkt bij het eilandje Palatte, waar hij den Koning van Boni een bezoek bracht. Vervolgens had de Gouverneur van Celebes in 1857, tijdens eene dienstreis, vernomen dat het omgekeerd voeren onzer driekleur menigvuldig plaats had en op last der Bonische regeering geschiedde.

Wij zijn van meening dat men in den beginne zeer verstandig zou hebben gehandeld door geen acht te geven op eene aangelegenheid die schier aan de geheele wereld onbekend was. Wij hadden vooral in die aangelegenheid geene beleediging moeten zien, en zouden dan aan de Bonieren geen gemakkelijk en goedkoop middel hebben verschaft om ons te grieven en te kwellen. Als men iets had willen doen, dan dunkt ons dat men niet van het beleedigen onzer nationaliteit en onzer hoogheid had moeten spreken, maar dat men aan het Bonische hof eenvoudig had moeten doen opmerken dat de omgekeerde Nederlandsche vlag niet langer eene Nederlandsche en zelfs niet eens meer eene bekende vlag was, zoodat de schepen die haar voerden zich aan groote moeilijkheden, in de eerste plaats van de zijde onzer oorlogsmarine, blootstelden. Wij gelooven ook dat deze zienswijze aangaande eene omgekeerde vlag veel juister en gezonder is, dan die van hen, welke er al dadelijk — wij zeggen niet later — eene beleediging in zagen.

De Gouverneur van Celebes volgde natuurlijk een geheel anderen weg. Hij schreef 4 December 1857 een brief aan de koningin, en vroeg haar of er, en zoo ja door wien, last was gegeven tot het omgekeerd voeren onzer kleuren; ook wenschte hij te weten welke beteekenis daaraan moest worden gehecht. »Tevens — zegt de heer P. — deelde die hoofdambtenaar hare hoogheid mede, dat volgens de begrippen der blanke natiën het omgekeerd voeren van de vlag een noodsignaal of een teeken van minachting is.»

Over dit teeken van minachting hebben wij het onze reeds gezegd, maar als die goede koningin van Boni ooit eene Fransche of Belgische vlag heeft gezien, dan moet zij een zonderling denkbeeld van dien Nederlandschen hoofdambtenaar hebben gekregen. Keer die vlaggen om zooveel ge wilt, het zijn en blijven Fransche of Belgische vlaggen, en ook het scherpst gewapend oog zal er geen noodsignaal in kunnen zien!

Het officiële antwoord der Koningin — ofschoon het wat lang uitbleef en eerst op een nader schrijven van den Gouverneur volgde — was zeer bevredigend. Zij schreef dat het haar niet bekend was, dat Bonische handelaren onze vlag met de blauwe kleur boven voerden, en dat zij daaromtrent geene bevelen had gegeven.

't Verdient opmerking dat onze verhouding tot Boni niet weinig is vergald geworden door de mededeelingen van sommige onzer zendelingen of overbrengers van brieven. Wat waren dat voor personen? Een hunner, de heer RAMBERGÉ, gouvernementstolk, was Europeaan, maar de overigen waren, naar de namen te oordeelen, alle inlanders. Zij waren in ieder geval niets als een soort van gezantschapskoeriers; zij hadden verder geen diplomatiek karakter, en waren hoegenaamd niet bevoegd met de autoriteiten, aan wie zij brieven moesten ter hand stellen, over staatszaken te spreken. Met uitzondering van den heer RAMBERGÉ, rapporteeren zij meestal dat zij kwalijk zijn ontvangen; zij keeren ontevreden terug en hebben immer wat te verhalen dat aan de zaken een donkere kleur geeft. Was dit toeval, of moet hier gedacht worden aan den zeer natuurlijken afkeer die ook onbeschaaften koesteren jegens landgenooten die den vreemdeling, die den overheerscher dienen, en heeft dus eene slechte keus van personen invloed gehad?

De eerste brief dien de Gouverneur van Celebes over de omgekeerde vlag aan de koningin schreef, werd overgebracht door onzen hoofdzending INTJEH DJAJA, die de zaak in tegenwoordigheid der koningin met verscheidene rijks-grooten besprak. Hij vernam dat niet alleen de prauwen van Boni, maar ook die van Wadjo, Loewoe en Boeton onze vlag omgekeerd lieten waaien zoolang zij zich in de wateren van Boni bevonden. Een dier grooten voegde er zelfs bij, dat gezagvoerders die de vlag niet omgekeerd voerden, deswege met slagen afgestraft werden. De koningin gaf wijders in die audientie te verstaan, dat het voeren eener vlag, binnen het rijk van Boni en zijne wateren, eene huishoudelijke zaak was, waarmede de Gouverneur zich niet had te bemoeijen.

Wij vragen hier, was INTJEH DJAJA bevoegd en gemachtigd, met de Koningin en de rijks-grooten van Boni, over staatszaken te spreken? Zoo ja, dan zijn onze belangen al aan zonderlinge handen toevertrouwd geweest. Zoo neen, waarom dan, gelijk hierachter blijken zal dat geschiedde, aan de mededeelingen van dien inlander meer waarde gehecht dan aan het officiële antwoord dat men later bekwam. Dat men hetgeen hij opving niet geheel in den wind sloeg is duidelijk; het te volgen antwoord kon er misschien door worden aangevuld en toegelicht, maar het mocht niet aangemerkt worden als *het* antwoord.

De tweede brief werd overgebracht door den heer RAMBERGÉ. Deze maakte bij zijne terugkomst een veel bezadigder en voor het hof van Boni veel waardiger rapport. Men vindt niet vermeld dat er in zijne tegenwoordigheid ook maar een enkel ongepast woord was gesproken. De Koningin ontkende het feit niet, maar voegde er bij, dat Boni geene vlag hebbende, het aan ieders keuze overliet er eene te voeren gelijk hij wilde; alleen was het voeren eener gele vlag gestreng verboden, dewijl deze de kleur was van den vorstelijken standaard.

Noch de mondelinge ophelderingen door den heer RAMBERGÉ gegeven, noch het officiële antwoord der koningin, kon de Nederlandsch Indische regering tevreden stellen. »Hare beweringen — die der koningin — kwamen niet met de waarheid overeen — zegt de heer P. —, want vele personen hadden stellige verklaringen omtrent dit feit afgelegd, hetwelk bovendien door verscheidene rijks grooten in tegenwoordigheid der koningin — en, voegen wij er bij, naar het zeggen van den inlander INTJEH DJAJA — is erkend geworden.»

Zeker ware het wenschelijker geweest dat de koningin een nederigen brief had geschreven; dat zij verontschuldigen gemaakt en beloofd had te zullen doen wat zij vermocht om onze grief weg te nemen; maar men bevond zich nu eenmaal op eene noodlottige helling, en — gelijk het in dergelijke omstandigheden meer gaat — het scheen dat alles en een ieder tot eene bloedige ontkenning moest medewerken.

Zoo was het bijv. tijdens het bestaan onzer moeilijkheden met Boni, noodig geworden een nieuwen Gouverneur naar Celebes te zenden. De keuze viel op een man die bijzonder met de plaatselijke toestanden bekend was, en van wien men veel verwachtte. Men zeide hem vóór zijn vertrek, dat men vooral den vrede wenschte te bewaren; men herhaalde hem dit met nadruk; men droeg hem op de spanning zoo mogelijk uit den weg te ruimen en, als het kon, met geduld en overleg een voor ons eervol einde aan de verwickelingen te geven. Men ziet zijne rapporten met eenig vertrouwen te moeten, maar nauwelijks is hij te Makasser aangekomen, of hij laat zich door de aldaar bestaande opgewondenheid medeslepen. Een zijner eerste handelingen, hoewel zuiver civiel ambtenaar zijnde, is een uitvoerig plan tot een veldtocht in Boni aan de hooge regeering in te dienen. Die handeling werd hem euvel geduid, maar zij is eene bijdrage tot de kennis van den heerschenden geest. De oorlog moest wel onvermijdelijk worden. De ware grieven vormden eindelijk met die welke men zich had geschapen, een knoop zóó verward, dat hij slechts door het zwaard kon worden ontward.

Wij hebben reeds op menige zonde gewezen die in Indië jegens het internationale recht werd gepleegd, en wij zullen nog op andere moeten wijzen. Wij beweren niet dat de regelen van dat recht daar alle onvoorwaardelijk en met gestrengheid kunnen worden toegepast; maar door te doen alsof er niets van dien aard bestaat, missen de hooge ambtenaren ieder vast richtsnoer voor hun gedrag tegenover Inlandsche vorsten, vooral tegen over hen die nog eenige onafhankelijkheid hebben behouden. Zij handelen dan naar hunne ingevingen, die niet altijd juist zijn, die afwisselen van den eenen op den anderen, en die aan onze politiek alle stabiliteit en vaak alle waardigheid ontnemen.

Nog eene opmerking. Het is ons niet bekend dat men in Indië ooit een resident of gouverneur tegenover een Inlandsch vorst of groote in het ongelijk heeft gesteld. Het schijnt dat wij het geluk hebben ons daar altijd

van onfeilbare mannen te kunnen bedienen. In Europa wordt de vrede zeer dikwerf bewaard door het revoqueeren en désavouereen van onhandige diplomatieke agenten. Waarom zou men dit in Indië ook niet doen? De Indische vorsten zijn gewis minder beschaafd en minder ontwikkeld dan wij, maar het gevoel van recht en onrecht is aan ieder mensch ingeschapen. Zij zullen, wanneer men hun recht laat wedervaren, zonder *zwakheid te toonen*, het prestige van den heer resident of gouverneur niet verwarren met dat van den Nederlandschen Staat. De groote vraag is bovendien, of die angstige zorg voor ons prestige niet juist uitgaat van de heeren, wier eigen prestige door hunne terugroeping zou worden benadeeld.

(Wordt vervolgd).

---

## VERSCHEIDENHEDEN.

---

*De zelfwerkende duik affuit, met pneumatischen hef-toestel volgens het stelsel van EADS.* (Vrij bewerkt naar Engineering, vol. XV, n°. 366.) De kapitein JAMES B. EADS, van de artillerie der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, bouwmeester van de brug voor den spoorweg en voor algemeen vervoer over de Mississippi bij St. Louis, heeft onlangs eene zelfwerkende duik-affuit ontworpen, waarin de drukking, die bij een gewoon affuit den terugloop teweeg brengt, met het gewicht van den vuurmond wordt aangewend tot het samenpersen van lucht, over wier spanning dan weder kan worden beschikt om den vuurmond, op gewild oogenblik, boven de borstwering te verheffen.

Van deze affuit, waarvan hieronder eene korte beschrijving volgt, zijn werkende modellen gemaakt en te Washington met volkomen gunstigen uitslag beproefd; zo met betrekking tot de werking harer deelen bij het dalen en heffen van den vuurmond, als met betrekking tot den duur der tijden, gedurende welke de vuurmond door de affuit kon gedoken blijven, zonder dat de tot heffen noodige kracht verloren ging.

De hierbij gevoegde schetsen zijn naar een werkend model, voor het kanon van 15 inch (38 cM.) vervaardigd, op  $\frac{1}{2}$  der ware grootte, zoodanig dat de diepte van 10 inch (25 cM.) waartoe de vuurmond in het model daalde, overeenkomt met een duiken, ter diepte van 10 voet (3 M.), in de werkelijkheid.

Het beginsel, waarnaar de affuit werd ontworpen is: het samenpersen, in een aan ééne zijde open cylinder, van de daarin bevatte lucht, door een zuiger met lederpakking, aan een zuigerstang verbonden, op welke de krachten worden overgebracht, die op den vuurmond werken.

In het afgesloten gedeelte van den cylinder is, achter den zuiger, water of glycerine vervat, in voldoende hoeveelheid zoowel om luchtdichte aansluiting der lederpakking te verkrijgen, als om de ruimte te vullen, die, bij den laagsten stand des vuurmonds, tusschen den zuiger en den cilinderbodem overblijft.

Ten einde, bij het gebruiken van zwaardere ladingen, de lucht tot hooge spanning

te kunnen samenpersen, moet deze hoeveelheid vloeistof kunnen worden gewijzigd, in verband met de te bezigen ladingen.

Onder verwijzing naar de bijgevoegde schetsen, zullen wij slechts de hoofddeelen der affuit bespreken, nl. die, welke betrekking hebben op het dalen en stijgen des vuurmonds; de inrichting tot het omhoog houden van den vuurmond, tegen den druk in, der samengeperste lucht, en den remtoestel.

De fig. 1 en 2 stellen den vuurmond voor, na het dalen tot beneden de kruin der borstwering: tot laden gereed;— terwijl de stippellijnen in de fig. 1 den stand aangeven boven de borstwering: tot vuren gereed. De overige fig<sup>en</sup>. geven eene volledige voorstelling van de verschillende onderdeelen, die in elke figuur met dezelfde letter beteekend zijn; als: met A, de cylinder; B, de luchtkast; C, een opening door een schroefdrop gesloten, tot bijvoegen van vloeistof; D tot M, de deelen die den vuurmond in gedoken stand houden; NN, stelstangen, zoo om den omhoog gebrachten vuurmond de vereischte elevatie te kunnen geven, als om dien gedurende het dalen, nagenoeg horizontaal te doen blijven; O, eene moer, op de stelschroef geplaatst en aan de stelstangen NN door twee draaitappen verbonden; P, een remstift, passende in de met hout bekleedde opening S, in het geleidende dwarshoofd R van de zuigerstang X gespaard; UU, trekstangen, koppelende dit dwarshoofd aan de korte armen der tuimelaars TT, die den vuurmond dragen; V, de wangen der affuit.

Uit den onderlingen stand der stelstangen NN en der moer O volgt, dat de oorspronkelijke elevatie van den vuurmond, door het dalen, slechts geringe wijziging ondergaat.

In den laagsten stand zal altijd eenige elevatie behouden blijven of ontstaan zijn, welk ook, bij het schot, het bedrag der elevatie of declinatie, door de stelschroef gegeven, moge geweest zijn — omstandigheid, waardoor het naar achteren brengen van het projectiel zeer gemakkelijk wordt gemaakt.

Uit de fig. 1 blijkt toch voldoende, dat het hooger of lager stellen der moer O, geen merkbaaren invloed op de ligging van het stuk, in gedoken stand, kan hebben; terwijl, in den geheven stand, juist het tegenovergestelde plaats heeft. Door deze inrichting is de ligging van den vuurmond in den gedoken stand, ten opzichte van het horizontale vlak, volkomen onafhankelijk van de elevatie of declinatie, tijdens het schot werd afgegeven (1).

De kracht door den terugslag en het dalen van den vuurmond ontwikkeld, is veel grooter dan die, welke tot het ter wederom oorspronkelijke stelhoogte opheffen van den vuurmond, wordt vereischt.

Een deel dier overmaat aan kracht gaat verloren in den vorm van warmte, bij de samendrukking der lucht ontwikkeld, en door deze aan de haar insluitende metaaldeelen medegeedeeld, die ze aan de buitenlucht afgeven. Kan de ingesloten lucht, door verlies aan warmte, zich niet meer tot haar oorspronkelijk volume uitzetten, dan wordt, bij het opheffen van den vuurmond, het laatste gedeelte van den zuigerslag onder atmosferischen tegendruk volbracht, welke, naarmate de vuurmond boven de borstwering rijst, de beweging geleidelijk uitput. Indien de vuurmond echter niet voldoende lang in gedoken stand is gebleven tot het doen afstroomen van al de ontwikkelde warmte, dan zou de opheffing met des te meer kracht plaats hebben.

(1) Waarschijnlijk kunnen de stelstangen NN zich in de onder den kulas aangegeven verzwaring van den vuurmond, als in eene gleuf bewegen, hoewel in die gleuf blijvende opgesloten.



Om alle ongelijkheid in werking, uit het verschil van luchtspanning kunnende voortkomen, bij het opheffen te vermijden, zonder in het nadeel eener gedeeltelijke daling, onmiddellijk na het bereiken van den hoogsten stand te vervallen, als uit het gebruik van veerkrachtige stookkussens zou voortvloeien, dient de remstift P, fig. 1 en 5, in het achterkalf der affuit aangebracht, waarin zij, door middel van eene stelschroef met rad Q, in verband met den weerstand dien men wil bieden tegen de kracht waarmede de opheffende beweging plaats heeft, meer vóór- of achterwaarts kan gesteld worden.

Als de opening S, in het dwarshoofd der zuigerstang gespaard, haar omsluit, is de vaste stand van den vuurmond, tot na het schot, voldoende verzekerd; terwijl in dien tijd de dampkringslucht gelegenheid heeft, langs de lederpakking van den zuiger, in den cylinder toe te stroomen om het door warmteverlies geleden verlies aan spanning, van de daarin bevatte lucht, volkomen te herstellen.

In gedoken stand wordt de vuurmond omlaag gehouden, tegen de spanning der samengeperste lucht in, door een eigenaardig tot dat doel ingerichten haak-pal toestel, afgebeeld in de fig. 4—7. De onderkant nl. van het dwarshoofd is palradsgewijze gegroefd, tot zoodanig profiel, dat de tanden eener palstaf D, door eene veer voortdurend omhoog gedrukt, daarin nauwkeurig sluiten. Zou men deze tanden uit de groeven van het dwarshoofd willen lossen, terwijl dit gedurende den gedoken stand van den vuurmond tegen de palstaf drukt, dan zouden deze tanden, door de wrijving uit die drukking voortvloeiende, spoedig worden afgesleten. Om zulks te voorkomen is eene inrichting getroffen, waardoor deze tanden, bij het lossen uit de groeven, terzelfder tijd in de richting der drukking worden bewogen, door het dwarshoofd uitgeoefend, en dus als het ware gedurende het lossen, van dien druk worden ontlast.

Tot dit doel wordt, als in de fig. 4 en 5 is aangetoond, de palstaf D slechts zoo lang door de stang E tegen het dwarshoofd gesteund, als de krukarm F, op de as H aangebracht, met het verlengde der stang E samenvalt. De staven E en D vormen dus een kniehefboom, welke zich kan samenvouwen, en dus de stang D doet terugtrekken, wanneer de krukarm F een hoek van 40° of 50° doorloopt.

Een stiftje I, door het vooreinde der palstaf gebracht, dient verder: zoowel om te beletten dat de tanden dier staaf hooger reiken dan noodig is, om in de groeven van het dwarshoofd te vatten; als om het behoorlijk lossen dier tanden te verzekeren, door aan de achterwaartsche beweging der staaf D, onvermijdelijk eene dalende beweging van haar getand gedeelte te verbinden. Het stiftje wordt daartoe, onder den invloed der veer die de palstaf voortdurend omhoog drukt, in zijne beweging geleid, langs de bovenranden van twee openingen, in de staande wanden van den voet des paltoestels gespaard.

De randen dezer openingen, aan de voorzijde voldoende hoog om de paltanden en de groeven van het dwarshoofd te doen vatten, zijn aan de achterzijde zooveel benedenwaarts gebogen, als noodig is, om het dwarshoofd een vrijen overgang te verzekeren. Doordien zij zijn gevormd volgens het beloop van een cirkelboog, gelijk en gelijkvormig, ook in stand ten opzichte van het horizontale vlak, aan dien welke door het middelpunt der knie van den kniehefboom DE wordt doorloopen, zal de palstaf gedurende hare achterwaarts dalende beweging, horizontaal blijven.

Het lossen der palstaf eindelijk geschiedt door den hefboom K, in verband met

de stang L, die, met een daaraan gevormden nok, in de rust van een tuimelaar grijpt, op dezelfde as H bevestigd, waarop de krukarm F is gesteld. Door de spiraalveer M wordt de palstaaf, bij geheven stand van den vuurmond, omhoog en tot opvangen der groeven van het dwarshoofd, na het afgeven van het schot, gereed gehouden; waardoor dus ook dit gedeelte der affuit zelfwerkend is.

Het model, waarnaar de schetsen zijn genomen, is vervaardigd niet zoozeer om eene volledige voorstelling van het stelsel van den kapitein EADS te geven, dan wel meer, om de beginselen waarop het berust, meer tastbaar aanschouwelijk te maken.

Zoo zou, ter meerdere volmaking, aan den kleinen cilinder of luchtkast, een pompje moeten worden aangebracht, waarmede onder spanning van 10 dampkringen water kon worden ingeperst, om den vuurmond van 15 inch (38 cM.) bij het in gebruik stellen der affuit, boven de borstwering te kunnen heffen.

Daarna zou het overtollige water moeten worden afgetapt; gedeeltelijk in een waterbak, ergens op de affuit aangebracht — het doelmatigst onmiddellijk achter de luchtkast op den open cilinder. Die waterbak zou, door eene buis met goed sluitende kraan, met dien cilinder in gemeenschap moeten staan, ten einde bij het vergrooten der ladingen zooveel water daarin te kunnen doen toevloeien, als tot verkrijgen van grooter luchtspanning, na het dalen des vuurmonds tot standvastige diepte, zou blijken noodig te zijn.

Bij kleinere ladingen kan met eene geringere hoeveelheid vloeistof worden volstaan.

Door de plaatsing van dien waterbak op de boven voorgestelde plaats, zou, indien de vuurmond geheven is, een toevoegen van water aan de in den open cilinder bevatte hoeveelheid mogelijk zijn, zonder dat daartoe eenige kracht zou behoeven te worden aangewend; om reden zich alsdan geen samengeperste lucht in den open cilinder bevindt. Bij het dalen daarentegen zou van het samenpersen der lucht in dien cilinder, kunnen worden partij getrokken, om een deel der vloeistof in den waterbak te doen terugpersen, waardoor geen vloeistof verloren zal gaan en het dus ook later niet noodig zal zijn, door aan te wenden krachten, in de behoefte daaraan op nieuw te voorzien.

Wordt de vuurmond, bij het in gebruik stellen der affuit, in geheven stand geladen, dan zal het evenmin noodig zijn den waterbak door persing te vullen, om reden door het afgeven van het schot voldoende kracht wordt ontwikkeld om den vuurmond weder in zijn oorspronkelijken stand te doen rijzen.

Aan het bodemeinde des open cylinders kon verder, in gemeenschap met de luchtkast, een peilglas zijn aangebracht, waarop de hoeveelheden vloeistof, die voor verschillende ladingen in den cilinder behooren aanwezig te zijn, door merken konden zijn aangewezen; of wel konden die hoeveelheden, in verband met de uitkomsten eener reeks van proefschoten, op eene achter dat glas geplaatste schaal, zijn te lezen.

In koude klimaten zal aan het gebruik van glycerine, als vloeistof, boven dat van water de voorkeur moeten worden gegeven.

Breda, Febr. 1873.

V.

*Het Mauser-geweer.* Het is bekend genoeg, dat Pruisen, hoewel in den oorlog van 1870/71 als overwinnaar uit den strijd getreden, echter ten volle het nadeel heeft ondervonden van de minder goede bewapening zijner infanterie met betrekking tot die van het Fransche leger. Het liet zich dan ook verwachten dat onverwijld na het sluiten van den vrede, de handen aan het werk zouden worden geslagen tot het onderzoeken en vaststellen van een nieuw geweer voor het leger.

Reeds sedert eenige maanden werd in buitenlandsche tijdschriften vermeld dat de keuze gevallen was op het geweer, stelsel MAUSER, en hoewel dit ons nog niet uit officiële stukken gebleken is, zoo meenen wij, nu ook een Duitsch tijdschrift (1) het geweer van MAUSER als het nieuwe Pruisische betitelt, den lezer van Spectator de beschrijving daarvan niet langer te mogen onthouden.

In beginsel komt het wapen geheel overeen met het hier te lande aangenomen geweer klein kaliber, stelsel DE BEAUMONT; beide wapens zijn boutstelsels en bij beide loopt, bij het rechtstandig brengen van den knop, een schroefvlak van den haan tegen een dergelijk vlak van den grendel op; ook komt de werking van den trekker bij beide stelsels overeen. Daarentegen is bij het MAUSER-geweer de slagveer vervangen door een spiraalveer en bevat het wapen een *hulsuitwerper*, die bij het BEAUMONT-geweer wordt gemist; ook in andere details verschillen de beide stelsels onderling. De volgende beknopte beschrijving, waarbij de inrichting van het geweer DE BEAUMONT als bekend ondersteld wordt, zal dit duidelijk maken.

Het staartstuk *a* Pl. 4 fig. 1, 3 en 5 heeft een insnijding tot doorlating van den hulsuitwerper *b*, die in een inzinking van de trekkerveer *c* rust en met de stift *d* daarin bevestigd wordt; de hulsuitwerper kan om die stift draaien. De geleider heeft aan de onderzijde een gleuf *e* met rechthoekig omgezet gedeelte bij *f*, die tot ligplaats dient van den langen arm *g* van den uitwerper bij het voor- en achteruit en rechts en links brengen van den grendel. Genoemde gleuf loopt echter niet door in den afsluiter (*tête-mobile*) van den grendel, zoodat bij het achteruitbrengen van dezen de afsluiter tegen den arm *g* stoot; waardoor eensdeels de verdere achterwaartsche beweging van den grendel belet en anderdeels de arm *k* opgelicht en de ledige huls met kracht uit het staartstuk geworpen wordt. Bij het vooruitbrengen valt de arm *k* door zijn eigen gewicht weder in de inzinking van de trekkerveer.

De trekkerveer heeft aan het achtereinde de gedaante van een vork, waartusschen de trekker bevestigd is.

De doorboring van den geleider heeft twee verschillende middellijnen; in het wijdeste gedeelte komt de spiraalveer, terwijl het nauwste (achterste) de slagpin *i* doorlaat; de laatste is voorzien van een kraag *k*, zoodat bij het terugtrekken der slagpin de spiraalveer samengedrukt wordt. Over het achter uit den grendel stekende gedeelte der slagpin wordt eerst de haan *l* geschoven en deze opgesloten door het opschroeven van den knop *m*. Het gedeelte van de slagpin, waarover de haan komt, is ovaal en het daarvoor gelegen gedeelte cilindrisch, zoodat de haan noch vooruitschuiven, noch onafhankelijk van de slagpin draaien kan. Aan den voorkant heeft de haan zooals reeds gezegd is, een schroefvlak (fig. 4), dat in een dergelijk vlak van den achterkant des grendels past.

(1) *Polytechnisch Journal*. Band 203, Heft 5, 1872.

De afsluiter *n* is zwaluwstaartsgewijze verbonden met den patroontrekker *o* (fig. 2'), die een ligplaats vindt in een sleuf aan de linkerkant van den binnenwand van het staartstuk, zoodat de afsluiter niet draaien kan. De laatste heeft een vernauwd gedeelte *p* dat in het vooreinde van den geleider past; de verbinding met laatstgenoemden geschiedt door een nok *q*, die bij het rechtstandig brengen van den knop in een gleuf *r* van het vooreinde des geleiders komt, zoodat de afsluiter bij het achteruitbrengen van den grendel medegevoerd wordt. De doorboring voor de slagpin in den afsluiter is ovaal, overeenkomende met de gedaante van het vooreinde der slagpin; deze kan dus niet in den afsluiter draaien, zoodat de met de slagpin verbonden haan bij het rechtstandig brengen van den knop achteruit moet loopen (1).

De bewegingen bij het laden zijn volkomen dezelfde als bij het Ned. geweer klein kaliber. Bij het vooruitbrengen stuit het voorvlak van den haan tegen de nok der trekkerveer, waardoor de spiraalveer gespannen wordt; bij het aftrekken schiet de haan vooruit, terwijl bij het rechtstandig brengen van den knop en het achteruitbrengen van den grendel het schuine ondervlak van den haan over de trekkerveernok glijdt.

Om het geladen geweer in rust te zetten, wordt de tussehen twee opstaande vleugeltjes van den haan bevestigde pal *s* voorovergelegd en op den trekker gedrukt; de haan schiet dan vooruit, totdat de pal in een insnijding van den bovenkant des geleiders schiet. Om het geweer weder te spannen, wordt met de hand aan den knop, die op het achtereinde der slagpin geschroefd is, getrokken, totdat de trekkerveernok weder voor den haan schiet; daarna wordt de pal weder achterovergelegd. In beide standen wordt de pal door een veertje *t* op hare plaats gehouden.

Het uitnemen van den grendel geschiedt op dezelfde wijze als bij het Praisisch naaldgeweer, namelijk door den grendel achteruit te brengen en tevens, door sterk drukken op den trekker, de trekkernok geheel uit het staartstuk terug te drukken. Om den grendel op deze wijze te kunnen uitnemen, heeft men de gleuf voor den patroontrekker tot achter aan het staartstuk laten doorloopen.

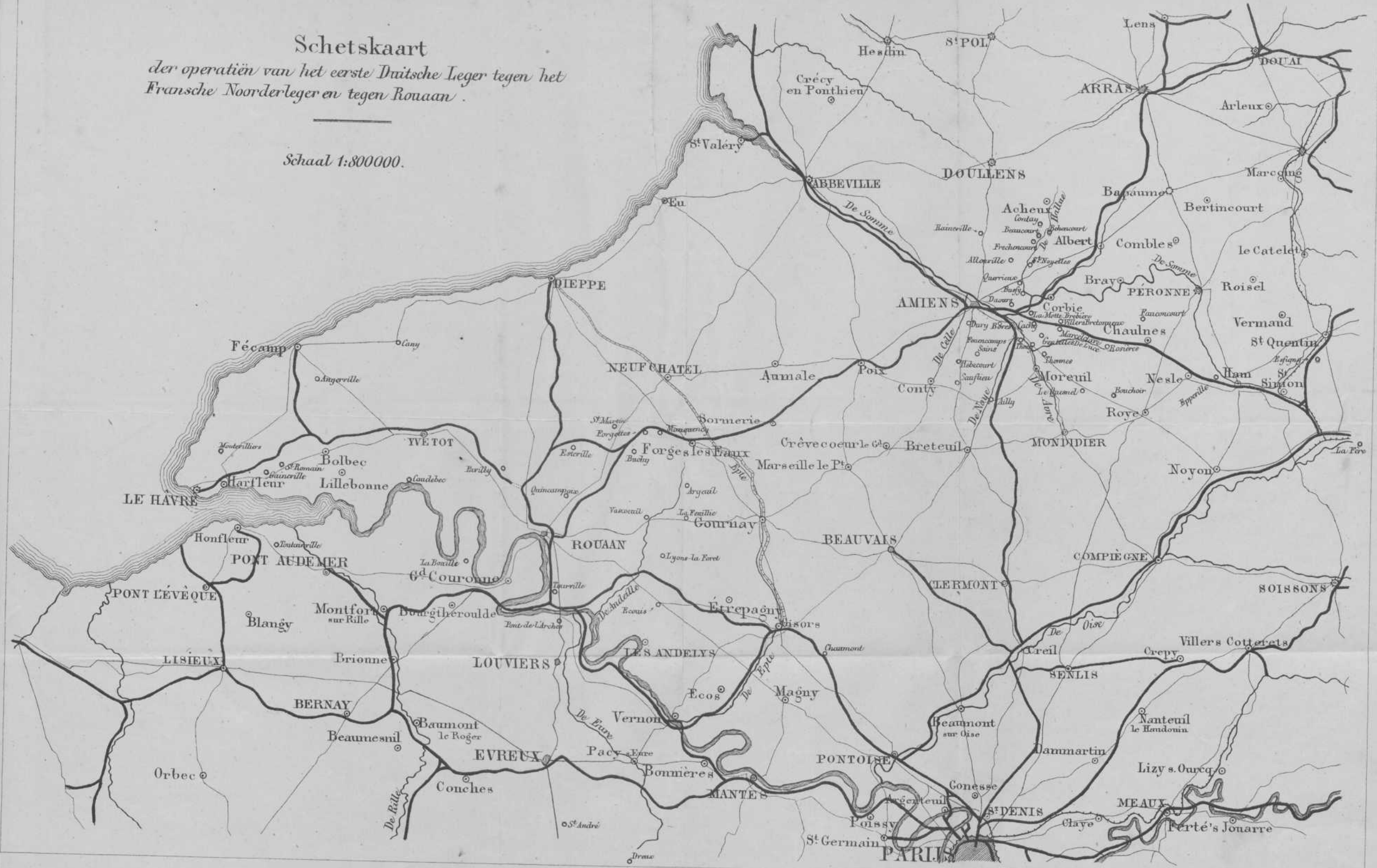
Tot ons leedwezen ontbreken ons vooralsnog alle opgaven betrekkelijk het kaliber, de afmetingen en het gewicht van het beschreven geweer.

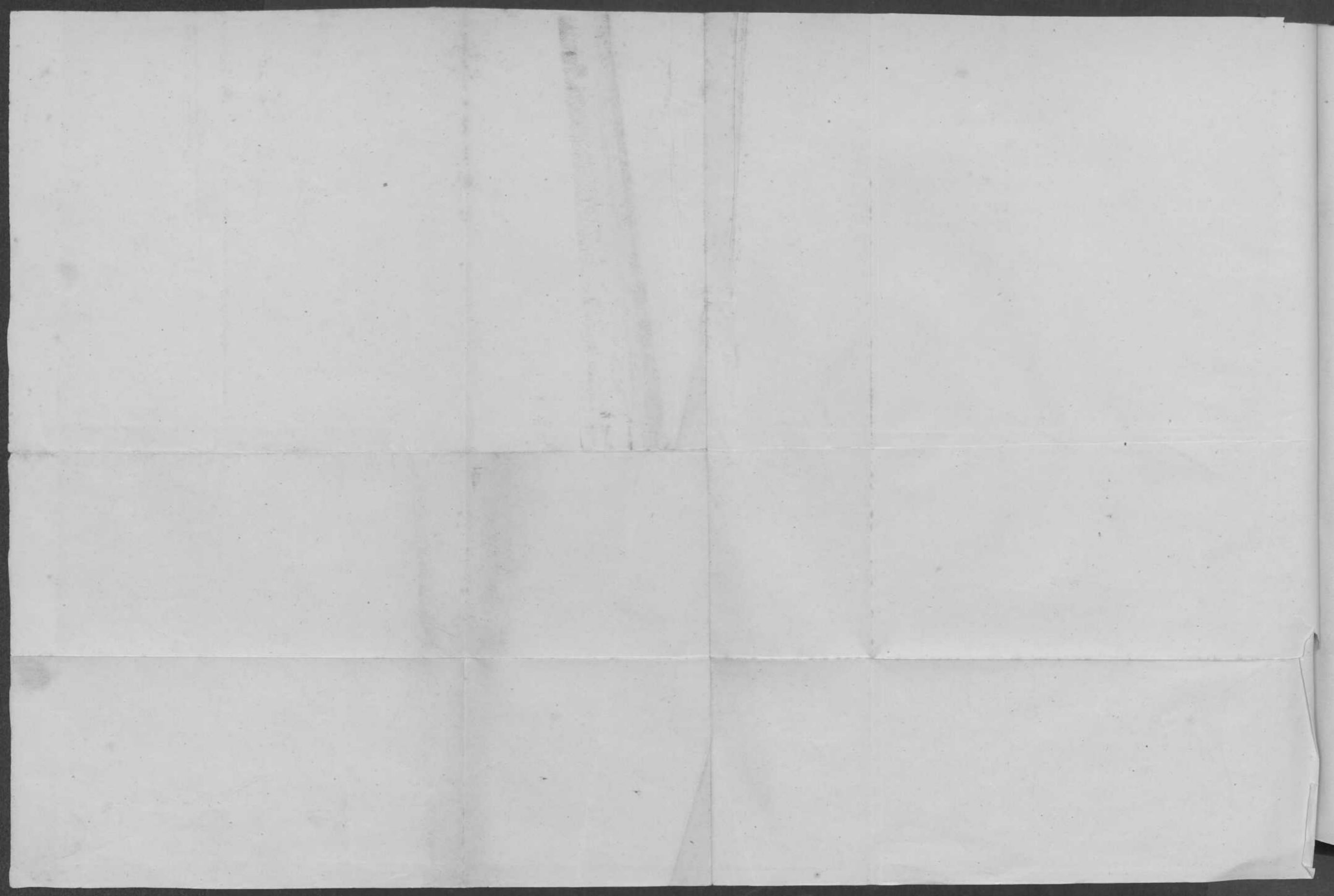
v. P.

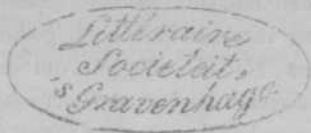
(1) De bestemming van het ovale gedeelte der slagpin vonden wij aldus aangegeven in *Construction und Handhabung des Gewehr-Systems MAUSER und seine Entwicklung aus dem DREYSE'schen Zündnadel-Gewehr* von F. HEURTSCH, Kön. Preussischen Hauptmann, Berlin J. SCHLESIER, 1872. Prijs 10 Silbergroschen. Het komt ons echter voor dat de slagpin door de wringing in den afsluiter bij het rechtstandig brengen van den knop, veel te lijden zou hebben, indien geen ander middel aanwezig was om de draaiing van den haan te beletten. Uit de teekening (Fig. 5) blijkt echter, dat de vleugels op den haan boven den geleider uitsteken, zoodat zij in het nauwste gedeelte der uitsnijding van het staartstuk komen en reeds daardoor en dus op dergelijke wijze als bij ons geweer, de draaiing van den haan belet wordt.

# Schetskaart der operatiën van het eerste Duitsche Leger tegen het Fransche Noorderleger en tegen Rouaan.

Schaal 1:800000.







## BIJDRAGEN TOT DE KENNIS VAN DE SAMENSTELLING EN AANVULLING VAN DEN GENERALEN STAF IN DE EUROPEESCHE LEGERS.

### INLEIDING.

Ten allen tijde zijn er bij de legers officieren geweest, die de bevelhebbers in de uitoefening van hunne functiën ter zijde stonden, hetzij dat men hen adjudanten of staf-officieren noemde.

Het heeft echter lang geduurd alvorens voor de opleiding en vorming dezer officieren iets gedaan werd. Zelfs bestonden de staven gedurende de oorlogen, welke in het begin dezer eeuw gevoerd werden, nog uit officieren, die hunne plaatsing enkel aan keuze te danken hadden. Vaste regels voor opleiding en aanvulling waren er niet. Dit gebrek voelde men te meer naarmate de legers talrijker en de oorlogstooneelen uitgebreider werden, de krijgskunst vorderingen maakte en de aanvoering dientengevolge moeilijker werd. Meer en meer bleek toen de onmisbaarheid van wetenschappelijk gevormde staf-officieren, aan wie de bevelhebbers met vertrouwen de uitwerking hunner plannen konden overlaten.

Van het tijdperk van vrede, dat met den val van NAPOLEON I aanbrak, maakte men in de meeste legers gebruik om de opleiding der staf-officieren en de aanvulling der stafkorpsen volgens vaste voorschriften te regelen; maar bij de twee legers, die in dit opzicht het meest op den voorgrond traden, het Fransche en het Pruisische, werd die zaak, even als zoovele andere zaken, verschillend begrepen en in toepassing gebracht. Van daar twee stelsels, het Fransche en het Pruisische stelsel, welke in beide legers meer dan een halve eeuw gewerkt hebben en waarvan de gebreken en deugden eerst in de laatste jaren duidelijker aan het licht gekomen zijn.

Het *Fransche* stelsel (1) bestond in het toelaten van de beste leerlingen

(1) Dit stelsel thans nog van kracht in Frankrijk, schijnt binnen kort gewijzigd te zullen worden, ten minste volgens een artikel in den »*Spectateur militaire*» van 15 December 1872.

der militaire scholen, dus op zeer jeugdigen leeftijd en vóór dat zij nog dienst in het leger gedaan hadden, tot eene stafschool, alwaar zij met het oog op hunne bestemming voor het stafkorps, gedurende twee jaren eene zorgvuldige opleiding genoten. Na het afleggen van een voldoende eind-examen werden zij tot eersten luitenant bij het stafkorps benoemd, eenige jaren bij de verschillende wapens gedetacheerd en daarna als staf-officier in dienst gesteld, hetzij als adjudant van een generaal, hetzij in eene andere betrekking. Deze officieren maakten verder hunne carrière tot en met den rang van kolonel in het stafkorps, kregen vóór hunne benoeming tot generaal geen bevel meer over eenig troepengedeelte, m. a. w. kwamen er niet direct mede in aanraking en konden vóór dien tijd niet van het korps bij een der wapens van het leger overgeplaatst worden, zelfs niet wanneer zij een gedeelte hunner vroegere geschiktheid verloren hadden. Eindelijk werd er in Frankrijk een zeer talrijk stafkorps gevormd, groot genoeg om ook in tijd van oorlog de adjudantsplaatsen te bezetten. In vreedestijd werd het korps op de volle sterkte zooveel mogelijk compleet gehouden. Volgens de organisatie van 1860 telde het 580 officieren. Ten gevolge daarvan waren de staven, zelfs in vreedestijd, sterk bezet, zonder dat er voor die menigte officieren werk was.

Het *Pruisische* stelsel verschilde veel van het zoeven beschrevene. Vooreerst begreep men in Pruisen, dat het minder goed was de benoeming tot staf-officier bijna uitsluitend te laten afhangen van een op jeugdigen leeftijd goed of gelukkig afgelegd examen en dat het beter zou zijn de officieren eenigen tijd in het leger te laten dienen, alvorens hen voor de opleiding tot staf-officier in aanmerking te brengen. De chefs der korpsen zouden daardoor gelegenheid hebben hen vooraf in vele andere opzichten te beoordeelen. Ten anderen keurde men het af de staf-officiëren gedurende het grootste gedeelte hunner loopbaan op bureaux werkzaam en buiten directe aanraking met de troepen te laten. Men vond het beter hen in elken rang eenigen tijd het bevel over eenig troepengedeelte te geven, hen zodoende op adem te houden en tevens van den generalen staf eene kweekschool voor hoogere bevelhebbers te maken. Eindelijk wilde men in vreedestijd geen talrijken staf, omdat er voor die menigte officieren geen werk genoeg zou zijn en men de nadeelige gevolgen van ledigheid wilde ontgaan.

Ziedaar in algemeene trekken twee stelsels beschreven, welke door andere legers in meerdere of mindere mate gevolgd zijn geworden en die een halve eeuw gewerkt hadden toen de schitterende uitkomsten van den Boheemschen oorlog in 1866 allerwege bij hernieuwing de aandacht deed vestigen op de aanvulling der stafkorpsen en vooral op de voordeelen van het Pruisische stelsel. Sedert dat jaar zijn er ten dezen opzichte in verscheidene legers wijzigingen tot stand gekomen, en heeft de oorlog van 1870—71 op nieuw bewezen welken invloed een bekwaam stafkorps op den goeden gang der operatiën hebben kan.

Het komt mitsdien niet onbelangrijk voor meer in bijzonderheden na te



gaan hoe de generale staven in de Europeesche legers thans samengesteld zijn en aangevuld worden, met onze naburen beginnende.

De kennis van de bij ons bestaande inrichtingen wordt als voldoende bekend aangenomen, zoodat eene beschrijving daarvan achterwege zal blijven.

## I. PRUISEN.

### A. Sterkte en samenstelling van den generalen staf.

Het was eerst na den vrede van Tilsit, bij de reorganisatie van het leger, dat er in Pruisen een generale staf opgericht werd. Vóór dien tijd hadden infanterie en cavalerie elk een afzonderlijken kwartiermeesters-staf (1). Gedurende de oorlogen, die den val van NAPOLEON I bewerkten, ondervond men het nut van de nieuwe instelling, ten gevolge waarvan de generale staf na den tweeden vrede van Parijs behouden werd.

In 1824 telde het korps 45 officieren. Sedert dien tijd is het herhaaldelijk uitgebreid. In 1853 werd het op eene sterkte van 64 officieren gebracht en, na den Boheemschen oorlog, in 1867, bij de oprichting van 3 nieuwe armee-korpsen, weder vermeerderd. Tevens werd toen een »Neben-Etat" gevormd, voor wetenschappelijke doeleinden bestemd. Volgens de laatste Pruisische ranglijst, die van 1872, telt het korps thans:

1 veldmaarschalk (chef),  
13 kolonels,  
7 luitenant-kolonels,  
51 majoors,  
40 kapiteins,

442 officieren.

Bovendien bevat de »Neben-Etat" een 25-tal officieren en zijn er nog 14 officieren »à la suite" van den generalen staf geplaatst, die echter geen dienst bij het korps doen (2).

Wat de samenstelling betreft, valt het volgende op te merken:

Tot in 1821 stond het korps onder eene der afdeelingen van het ministerie van oorlog. In genoemd jaar kreeg het voor het eerst een afzonderlijken chef in den persoon van den generaal VON MÜFFLING. Sedert 1858 is de generaal (thans veldmaarschalk) VON MOLTKE aan het hoofd geplaatst met schier onbepaalde macht voor alles wat de belangen van het korps betreft.

Reeds spoedig na 1815 werd de generale staf in twee hoofdafdeelingen verdeeld, welke nog bestaan, te weten:

a. *De groote generale staf*, waaraan sedert 1867 de »Neben-Etat" toegevoegd is.

(1) DECKER, Generalstabswissenschaft, pag. 14.

(2) Zoo zijn b.v. de directeurs der 8 Kriegsschulen »à la suite" van den generalen staf geplaatst.

Deze heeft in tijd van vrede tot taak het opsporen van alle bronnen, welke strekken kunnen tot het verkrijgen eener nauwkeurige kennis van de Duitsche en vreemde legers, alsmede van alle waarschijnlijke of mogelijke oorlogstooneelen.

De groote generale staf is in 8 afdeelingen verdeeld, waarvan de eerste drie afdeelingen voornamelijk met het bovenstaande belast zijn, en wel:

1. Eene afdeeling voor de kennis van de landen ten oosten van het Duitsche Rijk gelegen met inbegrip van Oostenrijk-Hongarijē en Scandinavië.

2. Idem voor het Duitsche Rijk, Italië en Zwitserland.

3. Idem voor de landen ten westen van het Duitsche Rijk gelegen.

4. De historische afdeeling, die het archief van oorlog onder zich heeft en thans bezig is met het schrijven van de geschiedenis van den laatsten oorlog met Frankrijk.

5. De topographische afdeeling, belast met terreinopnemingen.

6. De trigonometrische afdeeling, gelijk haar naam aanduidt, bestemd tot het uitvoeren van triangulatiën.

7. De spoorweg-afdeeling, welke tot taak heeft de spoorwegen voor militair gebruik tot in bijzonderheden te bestudeeren en de noodige voorbereidingen te treffen voor groote transporten. Het resultaat van hare werkzaamheden heeft men kunnen zien bij de samentrekking der Duitsche armeekorpsen op de Fransche grenzen bij het begin van den oorlog in 1870.

De opleiding en de oefeningen van het spoorweg-bataljon zijn mede aan het toezicht van den chef van den generalen staf onderworpen.

8. De geographisch-statistische afdeeling, waartoe ook de »Plankammer» behoort, welke eene verzameling van alle belangrijke kaarten en plans bevat.

De officieren van den grooten generalen staf en van den Neben-Etat zijn over deze afdeelingen verdeeld; de eerste drie afdeelingen zijn echter uitsluitend met staf-officiëren bezet. De Neben-Etat is voornamelijk aan de 5de, 6de en 8ste afdeelingen werkzaam. Deze laatste betrekkingen zijn van meer blijvenden aard. Eenige officieren van den Neben-Etat zijn ook werkzaam aan de Kriegs-Akademie. De bureaux van den grooten generalen staf zijn te Berlijn gevestigd.

In tijd van oorlog worden de officieren van den grooten generalen staf bij de staven van het leger ingedeeld.

b. *De generale staf van het leger.* De staf-officiëren, die zich bij de staven der armee-korpsen bevinden, zijn de hulp-organen van de kommandanten dier korpsen.

Bij den staf van elk armee-korps bevinden zich in den regel in tijd van vrede 3 staf-officiëren, namelijk: een kolonel of luitenant-kolonel als chef van den staf en voorts nog een hoofdofficier en een kapitein. Bij mobilisatie van het korps wordt aan dat getal meestal nog een kapitein of luitenant toegevoegd, te weten: een staf-officier of, zoo er geen beschikbaar is, dan een gewezen élève van de Kriegs-Akademie, die nog niet bij het stafkorps ge-

plaatst is kunnen worden. Verder bevindt zich één staf-officier bij elke divisie, doch bij de brigade-staven — daar in Pruisen de brigades niet bestemd zijn afzonderlijk op te treden — worden geen staf-officiëren ingedeeld, ook niet in tijd van oorlog. De loopende zaken worden behandeld en het bureau-werk wordt verricht door officieren van de »Adjutantur,» zoodat de staf-officiëren zich uitsluitend aan het krijgskundige of tactische gedeelte kunnen wijden. Bij de brigades moeten de adjudanten echter in alles voorzien. Van daar dat men in Pruisen met een beperkt aantal staf-officiëren volstaan kan. In den oorlog van 1870 bevonden zich bij den staf der armee-korpsen vier, bij de divisie-staven twee adjudanten en bij de brigades één adjudant. Zoodat later gezegd zal worden, zijn deze adjudanten meestal, zoo niet allen, officieren die den 3-jarigen cursus aan de Kriegs-Akademie doorloopen hebben en eenigen tijd bij den generalen staf gedetacheerd zijn geweest, doch er niet definitief bij geplaatst konden worden.

#### B. *Aanvulling van den generalen staf.*

De generale staf wordt in den regel aangevuld uit de officieren, die de lessen aan de Kriegs-Akademie bijgewoond hebben, zoodat het in de eerste plaats noodig is het een en ander aangaande deze inrichting mede te deelen.

#### *Bestemming en organisatie der Kriegs-Akademie.*

In 1816 stichtte men te Berlijn eene »algemeene krijgsschool», welke in 1859 gereorganiseerd werd en sedert den naam van »Kriegs-Akademie» draagt. De bestemming dier inrichting was om aan een zeker getal practisch voldoende gevormde officieren, die lust in studie toonden en wier oordeel genoeg ontwikkeld was, eene hoogere militair-wetenschappelijke opleiding te geven, ten einde zodoende in het leger eene kern van officieren te krijgen, waaruit men staf-officiëren, adjudanten en hoogere bevelhebbers trekken kon. Terwijl in Frankrijk eene school opgericht werd, uitsluitend tot vorming van staf-officiëren bestemd, had de Pruisische krijgsschool derhalve eene wijdere strekking.

De bestemming der Kriegs-Akademie is nog dezelfde en het doel, dat men met de oprichting voor had, is bereikt, zoo zelfs, dat tegenwoordig bijna alle hoogere bevelhebbers gewezen élèves der Kriegs-Akademie zijn en het grootste gedeelte der generaals bij den generalen staf gediend hebben.

Jaarlijks wordt er een toelatings-examen gehouden, waaraan volgens den kolonel STOFFEL (1) vroeger gemiddeld een 120-tal adspiranten deelnamen. Van dit aantal werden er 50 geplaatst. In de laatste jaren is echter het getal adspiranten meer dan verdubbeld en worden er thans 75 van hen tot de Kriegs-Akademie toegelaten. De vereischten om aan het adspirants-examen

(1) *Rapports militaires*, pag. 117.

deel te mogen nemen, zijn: 3-jarige diensttijd als officier en gunstige beoordeeling van de chefs aangaande lichamelijke en morele geschiktheid.

De officieren, die als élève aan de Kriegs-Akademie geplaatst worden, nemen stilzwijgend de verplichting op zich 2 jaren te blijven dienen voor elk jaar, dat zij aan de inrichting doorbrengen. De Akademie wordt bezocht door officieren van de meeste Bondsstaten van het Duitsche Rijk. Alleen Beieren heeft, voor zoover ons bekend is, eene afzonderlijke Kriegs-Akademie.

De cursus duurt 3 jaren. De lessen worden jaarlijks van 1 October tot het einde van Juni gegeven. Na afloop van het eerste en tweede cursus-jaar keeren de officieren-élèves naar hunne korpsen terug om aan de practische oefeningen van hun wapen deel te nemen. Die van het eerste cursusjaar brengen aldaar de maanden Juli, Augustus en September door; die van het tweede jaar slechts de maanden Augustus en September, aangezien de maand Juli bestemd is om hen practisch in het opnemen van terrein te oefenen. Op het einde van het laatste cursus-jaar maken zij eene stafreis, welke dienstbaar gemaakt wordt aan het verrichten van verschillende werkzaamheden, welke hun als staf-officier in tijd van oorlog bij het werkelijk leiden van operatiën kunnen opgedragen worden.

Behalve het militaire bestuur heeft de Kriegs-Akademie eene commissie voor de studiën waarvan de militaire directeur president is en welke verder uit 3 hoofdofficieren en professoren van de universiteit te Berlijn bestaat. De werkring dezer commissie strekt zich uit tot alles wat het onderwijs betreft.

#### *Toelatings-examen.*

Het toelatings-examen wordt jaarlijks in de maand April, in de plaatsen waar de hoofdkwartieren der armee-korpsen van het Duitsche leger garnizoen houden, overal op denzelfden dag, onder toezicht van den chef van den staf en van eenige andere officieren, schriftelijk afgenomen. De vragen worden door de commissie voor de studiën toegezonden. Deze ontvangt na afloop van het examen alle antwoorden, beoordeelt ze en maakt dan eene algemeene lijst van de aspiranten der verschillende armee-korpsen op, welke tot grondslag voor de toelating dient. Dit is het eenige examen dat afgenomen wordt.

De omvang van het toelatings-examen is niet grooter dan bij het Portepée-Fähnrichs-examen en bij het officiers-examen.

Het is daarom noodig vooraf iets over de bevordering tot den officiersrang, hoofdzakelijk over deze examens mede te deelen.

De Pruisische officieren komen van »de Kriegsschulen», met uitzondering van een 50-tal, dat jaarlijks rechtstreeks van het cadettenkorps officier wordt (1). Voor allen gaat de bevordering tot officier over twee trappen:

- a. Tot Portepée-Fähnrich.
- b. Tot seconde-Lieutenant.

(1) Dit zijn de zogenaamde »Selectaner» (de besten uit de hoogste klasse van het kadettenkorps), terwijl de overigen het kadettenkorps als »Portepée-Fähnrich» verlaten.

Het Portepee-Fähnrichs-examen omvat:

1. De Duitsche taal: het schrijven van eene goede leesbare hand (vooral voor staf-officieren een onmisbaar vereischte); nauwkeurige spelling; goede stijl; vaardigheid in het maken van opstellen; eenige kennis van de Duitsche letterkunde.
2. De Latijnsche taal: voornamelijk vertalingen in het Duitsch.
3. De Fransche taal: lezen en vertalen.
4. Wiskunde: cijferkunst, algebra tot en met de vierkantsvergelijkingen; meetkunst en platte driehoeksmeting.
5. Aardrijkskunde: wiskundige, natuurkundige en staatkundige aardrijkskunde, de laatste voornamelijk van Duitschland en aangrenzende landen.
6. Geschiedenis: in hoofdtrekken de algemeene geschiedenis; meer en détail die van Duitschland sedert de helft der vorige eeuw.
7. Teekenen: zoowel hand- als eenig situatie-teekenen.

De »Fähnrichs» van alle wapens (ook de gewezen kadets) gaan, na  $\pm$  een jaar dienst bij de korpsen gedaan te hebben, naar eene der 8 Kriegsschulen, welke te Potsdam, Neisse, Erfurt, Engers, Cassel, Hannover, Anclam en Metz gevestigd zijn, alwaar zij allen hetzelfde vak-onderwijs ontvangen. De cursus duurt 10 maanden, na afloop waarvan het officiers-examen afgelegd wordt. Dit examen is voor alle wapens gelijk (1) en loopt enkel over militaire vakken, namelijk: tactiek, wapenleer, fortificatie, dienstkennis, topographie en teekenen.

De luitenants der artillerie en genie moeten vervolgens nog een cursus aan de vereenigde artillerie- en genie-school te Berlijn doorloopen om eene speciale opleiding voor die wapens te ontvangen.

Gelijk reeds gezegd werd, is de omvang van het toelatings-examen aan de Kriegs-Akademie gelijk aan dat van de zooeven beschrevene examens (behalve de Latijnsche taal), maar de vragen worden anders ingericht en wel zoodanig, dat de aspiranten binnen de grenzen van dat programma zelfstandigen arbeid moeten leveren. Het examen dient vooral om hun oordeel te onderzoeken en na te gaan of zij in staat zijn het hoogere militaire onderwijs aan de Kriegs-Akademie met vrucht te kunnen volgen. Degenen, die in dat opzicht het best voldoen, worden tot de Kriegs-Akademie toegelaten.

#### *Het onderwijs aan de Kriegs-Akademie.*

Omtrent het onderwijs is eersteus voorgeschreven, dat het zoo practisch mogelijk moet ingericht worden en dat de officieren-élèves het voorgedragene moeten toepassen in zelfstandige opdrachten, welke hun gegeven worden. Ten anderen zijn de vakken in twee categoriën verdeeld, te weten:

- a. Vakken, waarin de bijwoning van de lessen verplichtend is.
- b. Facultatieve vakken.

(1) Ook voor de »Selectaner» van het kadettenkorps.

Tot de *eerste* categorie behooren alle militaire vakken en wiskunde in het eerste cursus-jaar, te weten:

1. Tactiek,
2. Krijgsgeschiedenis,
3. Wapenleer,
4. Fortificatie,
5. Vestingoorlog,
6. Topographie en terreinopnemen,
7. Stafdienst,
8. Vrije voordrachten over militaire onderwerpen,
9. Militaire aardrijkskunde,
10. Legerverpleging,
11. Wiskunde (eene herhaling van het vroeger geleerde en bolvormige driehoeksmeting).

Tot de *tweede* categorie behooren:

1. Hoogere wiskunde en geodesie,
2. Geschiedenis en aardrijkskunde.
  - a. Geschiedenis,
    - Algemeene geschiedenis,
    - Geschiedenis der letterkunde,
    - id. der filosofie.
  - b. Aardrijkskunde,
    - Algemeene aardrijkskunde,
    - Natuurkundige id.
3. Natuur- en scheikunde,
4. Talen (Fransch, Engelsch en Russisch).

Van de facultatieve vakken moet elk officier er één uitkiezen. Nadat hij zijne keus gedaan heeft, wordt het bijwonen van de lessen in dat vak verplichtend.

De wijze, waarop de verschillende vakken onderwezen worden, is opgenomen in de »*Instruction für den Umfang und die Methode des Lehrganges, Berlin, 1868.*»

#### *Overgangs- en eind-examens.*

Behalve dat de leeraars zich gedurende het eerste en tweede cursus-jaar door gepaste middelen van de vorderingen, welke de officieren maken, overtuigen, heeft er op het eind van die beide cursus-jaren een schriftelijk examen plaats, dat in alle vakken van onderwijs door de commissie voor de studiën afgenomen wordt. De officieren, die bij dat schriftelijk onderzoek doorslaande bewijzen geven van het onderwijs niet met vrucht te kunnen volgen, worden niet teruggeroepen en blijven bij hunne korpsen.

Een bepaald eind-examen bestaat er aan de Kriegs-Akademie niet. Om de bekwaamheid en de vorderingen der officieren echter te kunnen beoordeelen,

worden hun gedurende het laatste cursus-jaar in alle vakken eenige onderwerpen opgegeven, waaruit zij er een kunnen kiezen om daarover eene verhandeling te maken, welke vóór het einde van het 3de cursus-jaar ingediend moet worden. Voor dien arbeid kunnen zij gebruik maken van alle hulpbronnen, welke onder hun bereik liggen. Deze verhandelingen worden door de commissie voor de studiën beoordeeld en strekken, in verband met de beoordeeling gedurende den ganschen Akademie-tijd, voor het verslag, dat na afloop van den driejarigen cursus door het Bestuur der Kriegs-Akademie omtrent alle élèves aan den chef van den generalen staf gezonden wordt. Deze ontvangt dan tevens eene opgaaft van de namen van hen, die zich door gedrag, ijver en bekwaamheid het meest onderscheiden hebben.

Na afloop van den driejarigen cursus, dus na het volbrengen van de vermelde stafreis, keeren alle élèves naar hunne korpsen terug. Het gouvernement is ten hunnen opzichte tot niets gebonden. Geen der élèves weet met zekerheid welk lot hem wacht. Alleen de chef van den generalen staf heeft omtrent elk hunner een omstandig rapport.

#### *Aanvulling van het stafkorps.*

Jaarlijks wordt op voordracht van den maarschalk VON MOLTKE een zeker aantal van de beste élèves, die de Kriegs-Akademie verlaten hebben, voor 8 of 9 maanden gedetacheerd bij een ander wapen dan dat waartoe zij behooren. Degenen, die tijdens deze detachering in alle opzichten voldoen, worden naar Berlijn opgeroepen om 1 à 2 jaren bij den grooten generalen staf werkzaam te zijn. Volgens de laatste Pruisische ranglijst bevinden zich op dit oogenblik een 30-tal van deze officieren te Berlijn. De tijd, dien zij aldaar doorbrengen, is om zoo te zeggen beslissend voor hunne toekomst, omdat zij onder het onmiddellijk toezicht van den chef van den generalen staf werken, die hen voortdurend op de proef stelt en hen in alle opzichten leert kennen. Gedurende dien proeftijd kiest de maarschalk VON MOLTKE de officieren uit, die hem voor den generalen staf het meest geschikt voorkomen, doch zonder daarvan nog te doen blijken. Om niemand onverdiend te kwetsen, worden alle officieren na afloop van deze detachering nogmaals naar hunne korpsen teruggezonden en eenige maanden later de meest geschikten, zooveel als de maarschalk VON MOLTKE daartoe voordraagt, tot kapitein bij den generalen staf benoemd. De overigen blijven voorloopig bij hun korps en dienen later tot aanvulling van de Adjutantur of voor het bekleeden van andere speciale betrekkingen.

De nieuw benoemde kapiteins van den generalen staf worden vervolgens over de staven der verschillende armee-korpsen verdeeld, alwaar zij een paar jaren blijven om practisch stafdienst te leeren, niet om Adjutantur-dienst te verrichten, en alwaar zij zoo nuttig mogelijk beziggehouden worden.

Na op die wijze een paar jaren als staf-officier dienst gedaan te hebben, worden deze kapiteins bij de korpsen van het leger ingedeeld om het bevel

over eene kompagnie, een eskadron of eene batterij te voeren. De tijd, gedurende welken zij met een dusdanig bevel belast worden, bedraagt gemiddeld 2 jaren, na afloop waarvan zij thans als majoor weder bij den generalen staf overgaan en daarin ligt nu voornamelijk de belooning voor deze categorie van officieren en het middel om jeugdige hoofdofficieren te krijgen.

Volgens de rapporten van den kolonel STOFFEL winnen de op deze wijze aangestelde hoofdofficieren 7 à 8 jaren vergeleken met de promotie hunner kameraden uit het leger (1). Niemand echter kan hun die snelle bevordering met grond betwisten, daar zij zich door bijzondere bekwaamheid boven hunne kameraden onderscheiden en zij eene leerschool doorloopen hebben, die circa 10 jaren geduurd heeft, te rekenen van hunne toelating als élève op de Kriegs-Akademie, gedurende welke zij zich voortdurend hebben moeten inspannen, op het gevaar af van bij de minste verslapping losgelaten te worden.

De aanvulling van den Pruisischen generalen staf geschiedt dus bij keus uit officieren, die men grondig heeft leeren kennen. Steeds zit daarbij het denkbeeld voor de bekwaamsten te nemen, maar de minder bekwamen, mits zij door gedrag en ijver uitmunten, niet als geheel onbruikbaar te beschouwen en hen vooral niet te kwetsen. Het sterkst komt dat denkbeeld uit op het einde van den 3-jarigen cursus aan de Kriegs-Akademie. Wel tracht men de élèves zooveel doenlijk te beoordeelen, doch men onderwerpt hen niet aan een examen, hetwelk onherroepelijk over hunne toekomst beslist, en dat, zoo het slecht of ongelukkig uitvalt, hen in het openbaar brandmerkt en hunne positie in het leger onaangenaam maakt. Zoo iets verdient dan ook geen officier, die eenige jaren met lust en ijver gewerkt heeft. Bovendien kunnen de belangen van den dienst, b.v. eene noodzakelijke uitbreiding van het korps, het aanvullen van verliezen in tijd van oorlog, enz., het soms noodig maken ook over de hierbedoelde officieren te beschikken, zoodat men aan geen van hen een brevet van ongeschiktheid geeft.

#### *Verdere behandeling der staf-officieren.*

Eenmaal majoor zijnde, genieten de staf-officieren in den regel geene begunstiging meer wat hunne promotie betreft. Maar vóór hunne bevordering tot een hooger rang verlaten zij telkens het stafkorps (2), om minstens een jaar lang het bevel over eenig troepengedeelte te voeren. Voorts houdt men hen in tijd van vrede bij de staven der bevelhebbers niet uitsluitend met bureau- en routinewerk bezig. Dat werk wordt grootendeels door de officieren der Adjutantur verricht. De kommandanten der armee-korpsen, zelf op deze wijze gevormd, en dus het, ook voor de discipline, zoo heilzame, moreele overwicht bezittende, dat, bij grondige studie, meerdere ondervinding verleent, geven daarentegen aan de staf-officieren buiten hunne diensturen

(1) Rapports militaires, pag. 121.

(2) Rapports militaires, pag. 121.



krijgskundige onderwerpen te bestudeeren. Verder maakt de chef van den staf van elk armee-korps jaarlijks met alle staf-officieren, even als bij ons te lande sinds eenige jaren plaats heeft, eene stafreis, welke dienstbaar gemaakt wordt aan het verrichten van tactische verkenningen, het uitzoeken van stellingen en legerplaatsen, in 't algemeen aan veel van wat tot practischen staf-dienst in tijd van oorlog wordt gerekend te behooren.

Door deze wijze van aanvulling, door deze oefeningen en voorschriften is de Pruisische generale staf langzamerhand tot het overwicht gekomen, dat deze eenige jaren geleden onder de stafkorpsen der Europeesche legers bezat. Sedert 1866 zijn de Pruisische militaire instellingen, voornamelijk die welke de opleiding en aanvulling van den generalen staf betreffen, door de overige legers in meerdere of mindere mate overgenomen, en bestaat tegenwoordig allerwege het streven om den generalen staf, wat het gehalte der officieren betreft, op de plaats te brengen, welke het korps in het leger moet innemen.

Februari 1873.

(Wordt vervolgd.)

## VESTING-ARTILLERIE EN KUST-ARTILLERIE.

In de vestingen en sterkten uitmakende onze kustverdediging, en bestemd om in verband met onze marine de kusten en zeegaten te verdedigen, wordt de artillerie-bezetting gevormd door kompagniën vesting-artillerie, die daar voor korten of langeren tijd garnizoen houden. Bij garnizoens-verwisselingen worden die kompagniën geheel of gedeeltelijk vervangen door andere kompagniën, die uit binnenlandsche vestingen komen, en die dan terstond in den dienst op de kustbatterijen moeten voorzien.

Is eene zoodanige regeling in het belang onzer verdediging, of liever is het mogelijk onze vesting-artillerie zoodanig te oefenen, dat zij ten allen tijde zoowel in eene landvesting als op de kustbatterij geheel voldoet aan de eischen die daarvoor gesteld moeten worden? Ziedaar eene vraag die naar ons oordeel wel der overweging waard is.

In de »*Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine*» wordt die vraag voor de Deutsche artillerie behandeld, en wij vonden daarin verschillende punten besproken, die ook voor onze toestanden volkomen van toepassing zijn.

Wij zullen dus trachten haar ook voor onze artillerie te beantwoorden, door eerst na te gaan, wat wij van een goed geoefenden kustartillerist verlangen, en daaruit onze gevolgtrekkingen maken.

De strijd tusschen pantserplaten en kustgeschut heeft ook in ons land in de laatste jaren eene geheele verandering in de bewapening der kustbatterijen ten gevolge gehad. De Gl. kanons van 22 en 20<sup>cm</sup> worden overal verbannen, enkele getr. kanons van 16<sup>cm</sup> Zw. worden nog geduld, hoofdzakelijk bij gebrek aan beter, doch de voorrang wordt geheel toegekend aan de getrokken achterlaadkanons van 24<sup>cm</sup>, en naarmate die kanons uit Zweden aankomen, nemen zij terstond de plaats in, die hen op onze kustbatterijen rechtmatig toekomt.

Het behoeft geen betoog, dat de inrichting der getr. kanons van 24<sup>cm</sup> en de daarbij behoorende ijzeren affuiten en ramen geheel verschillen van het materieel tot dusverre bij de vesting-artillerie in gebruik; en hoewel bij elk officier der artillerie dat nieuwe materieel in alle details als volkomen bekend mag worden verondersteld, is toch de behandeling daarvan alleen practisch en door eigen aanschouwing te verkrijgen; hoeveel te meer geldt dit dus niet voor onderofficieren en minderen, die alleen door het gebruik, ja door langdurig gebruik, dat materieel in alle bijzonderheden kunnen leeren kennen.

Het buitengewone gewicht zoowel van kanons als van affuiten en ramen, maakt dat de behandeling daarvan geheel afwijkt van de manoeuvres de force bij de vesting-artillerie voorgeschreven. Ieder die in onze kustvestingen in de gelegenheid was, de werkzaamheden te volgen van af het lossen der kanons uit de schepen, tot dat ze behoorlijk op hunne affuiten in batterij staan, weet met hoeveel bezwaren die werkzaamheden gepaard gaan.

Het verplaatsen van zulke verbazende gewichten en vooral het in batterij brengen der vuurmonden, in eene door traversen veelal zeer beperkte ruimte, vordert voorzieningen en werktuigen, tot heden bij de artillerie niet gebruikt. Alleen eene zekere routine, verkregen door dikwijls doen, kan onze kust-artilleristen van alle rangen die handigheid geven, die hoog noodig is om bij dat werk groote ongelukken te voorkomen.

Het sluitstuk van het kanon van 24<sup>cm</sup> moet bij elk schot gemakkelijk en zeker werken; de inrichting daarvan moet dus zeker aan elk onderofficier en de werking aan elk kanonnier volkomen bekend zijn; het aanbrengen en verwisselen der schotels moeten alle onderofficieren met oordeel weten te doen. Ook dit alles is niet op eenmaal, maar alleen door aanhoudend practisch gebruik der vuurmonden grondig te leeren.

De buitengewone lading van 16, 20 of 24<sup>k</sup> prismatisch buskruit vordert eene bijzondere inrichting aan affuit en raam om den terugloop na het schot te regelen en zoo noodig te beperken; dit remtoestel vereischt eene oordeelkundige behandeling, gegrond op ondervinding, en eene ondoelmatige aanwending kan het kanon op eens geheel buiten gevecht stellen.

Zoo treft men voor het hijschen van het 144<sup>k</sup> zware projectiel en het inbrengen daarvan in den vuurmond, voor het zijwaarts verplaatsen van het raam bij elke richting, aan affuit en raamtoestellen voorzieningen aan, die wel geen ingewikkeld samengestelde werktuigen zijn, maar waarvan toch de

behandeling eene oplettendheid en kennis van zaken vereischt, die alleen practisch te verkrijgen is en die voor elken kanonnier tot de  $\alpha$  zijner geoefendheid behoort.

Bij eene zóó afwijkende samenstelling van vuurmond en affuit spreekt het wel van zelf, dat ook de bediening veel meer oefening en nauwkeurigheid vordert dan de bediening van vesting- of belegering-geschut. Hier hangen de verrichtingen van verschillende nummers zóó nauwkeurig te zamen, dat de onoplettendheid of mingeoefendheid van één hunner, groote ongelukken kan veroorzaken, of wel het kanon tijdelijk buiten gevecht stellen, zooals bijv. bij het hijschen van het projectiel of bij het vooruitbrengen van den vuurmond na elk schot. Ieder die de kanons van 24<sup>m</sup> practisch gebruikt heeft, weet hoe moeilijk het dikwijls is met eene slechtgeoefende bediening, den vuurmond na het schot weder behoorlijk in batterij te brengen, en tot welk oponthoud deze bewerking alsdan aanleiding kan geven.

Is eenmaal eene fout begaan, die stremming te weeg brengt in de mechanische werking, hetzij van affuit of van vuurmond, dan zal dit gedurende een gevecht bezwaarlijk kunnen verholpen worden, wijl daartoe meestal bijzondere werktuigen en veel tijd zullen noodig zijn. Alleen eene volledige bekendheid met het materieel en eene langdurige, grondige oefening in de bediening van allen die daartoe zullen moeten medewerken, kan ons in tijd van nood de zekerheid geven, dat onze kanons van 24<sup>m</sup> daar niet nutteloos staan zullen en na enkele schoten niet buiten gevecht zullen zijn.

Tot dusverre beschouwden wij slechts de werktuigelijke bediening der kanons op de kustbatterij, die door veelvuldige exercitie geoefend wordt, en daarin zou elk detachement vesting-artillerie kunnen geoefend worden, wanneer men zich slechts de weelde veroorlooft, op elke exercitiebatterij een kanon van 24<sup>m</sup> met toebehooren te plaatsen.

Geheel anders is het echter met de intellectueele oefening van het personeel eener kustbatterij, voornamelijk wat betreft de doelen waarvoor zij bestemd is en hare vechtwijze.

De doelen eener kustbatterij zijn schepen en dus immer beweeglijke doelen.

De richting op een beweeglijk doel kan ook op de heide beoefend worden; een sprekend bewijs daarvan leverde ons het laatste kamp op de Zeisterheide; en toch, zonder iets op het nuttige of doelmatige van de toen genomen proef te willen afdingen, meenen wij dat de richting op schepen zelve zóóveel eigenaardigs heeft, dat alleen een langdurig verblijf aan zeeplaatsen daarin de noodige vaardigheid kan geven.

Een goed geoefend vesting-artillerist moet eene nauwkeurige kennis bezitten van de verschillende deelen waaruit eene vesting bestaat, om van uit de belegeringsbatterij zijne richtpunten zóó te kiezen, dat zijn schot de meeste uitwerking heeft; de artillerist in eene belegerde vesting moet het voorliggend terrein kennen, de verschillende tijdperken en verrichtingen van den

belegeringsarbeid weten te onderscheiden, ten einde daaraan door zijn vuur de meestmogelijke schade te kunnen toebrengen.

Evenzoo vorderen wij van den kustartillerist dat hij volkomen bekend zij met den vorm en de bewapening der schepen; dat hij weet wat de kwetsbare punten zijn van een houten of een gepantserd schip; dat hij de snelheid der vaart en den afstand van de batterij goed kan beoordeelen, want zonder dit alles is eene behoorlijke richting van zijn kanon onmogelijk.

Wanneer men het getal artillerie-officieren nagaat, waarop b.v. in de stelling Helder in oorlogstijd zal kunnen gerekend worden, dan vindt men één en slechts bij uitzondering twee officieren voor elke kustbatterij beschikbaar; in een gevecht zullen die officieren onmogelijk elke bediening en elke richting kunnen nagaan, en zullen dus de kanonniërs en zeker het kader zóó moeten geoefend zijn, dat die bediening grootendeels aan hen kan worden overgelaten.

De opening en algemeene leiding van het vuur zal misschien aan een jong luitenant moeten worden toevertrouwd; hij dus moet reeds grondige kennis hebben van de verschillende vormen van schepen, van hunne pantsering en wijze van bewapening, ten einde snel en zeker te kunnen beoordeelen wat hij van zijn schot tegen die schepen kan verwachten, en op welk oogenblik dat schot met de meeste vrucht is aan te wenden. Dit is eene afzonderlijke studie, en waar kan hij daarin beter op de hoogte komen, dan aan onze zeeplaatsen door eigen aanschouwing en vergelijking met onze oorlogschepen?

De snelheid der vaart dient ieder onderofficier of korporaal, en zelfs de oudste kanonniërs aan wie de richting van het kanon kan worden opgedragen, vlug te kunnen beoordeelen; hoe is zonder dat eene juiste richting op dat kleine snel voortstroomende doel mogelijk?

Daar de kustversterkingen dienen tot verdediging der zeegaten en riviermonden, is verder eene juiste kennis der vaarwaters, althans voor het kader, een vereischte; daardoor leert men vlug en bij alle weer en wind den afstand beoordeelen waarop een schip de batterij voorbijvaart. Door langdurige aanschouwing op de plaats zelve leert men allerlei kenteekenen die, al zijn tonnen en bakens weggenomen, zoovele hulpmiddelen aangeven om afstanden of snelheid van vaart te beoordeelen. Wij behoeven hierbij slechts te wijzen op de schijnbaar groote verschillen van afstand waarop voorwerpen zich in zee vertoonen bij eene of andere windrichting, waardoor b.v. de Texelsche wal zeker de helft nader bij de Heldersche batterijen schijnt bij NO.- dan wel bij Z.-wind.

Het is niet noodig daarvan eene afzonderlijke studie of theorie te maken; ieder die eenigen tijd in eene kustplaats dient, leert dit als van zelve, wanneer slechts elk uur exercitie ook daaraan wordt dienstbaar gemaakt, dat de bedieningen op alles worden opmerkzaam gemaakt, wat het vaarwater hen te zien geeft. Alleen op die wijze zijn flinke bedieningen voor de kustbatterijen te verkrijgen die wat meer zijn dan handlangers, en is een kader te vormen dat vlug en zelfstandig zijnen vuurmond weet te gebruiken. De officieren

kunnen volkomen op de hoogte zijn en met de meeste juistheid hunne bevelen geven, doch wat baat dit wanneer zij door hunne onderhoorigen niet begrepen worden, en dáárom eischen wij in dit opzicht, vooral van het kader, eene buitengewone kennis die zij als vesting-artillerist niet noodig hebben en ook niet kunnen verkrijgen.

Het gevecht eener kustbatterij zal, in tegenstelling met den vesting-oorlog, wel meestal een kort maar hevig verloop hebben; de vijandelijke schepen zullen trachten in den kortstmogelijken tijd de batterij voorbij te stoomen en zich zelden daarmede in geschutstrijd begeven. Veel meer dan in eene vesting of in eene belegeringsbatterij komt het hier dus aan op vlugge en zekere bediening van het geschut; slechts enkele schoten zal elk stuk kunnen doen, en daarvan zal het al of niet doordringen van den vijand in het vaarwater kunnen afhangen.

Bij de verdediging onzer zeegaten zal meestal de marine onze bondgenoot zijn; wil men met eenige vrucht samenwerken, dan moet de artillerie-officier op de kustbatterij de bewegingen en de maatregelen onzer schepen kunnen beoordeelen, ten einde daarmede in overeenstemming te kunnen handelen.

Een verblijf in de zeepplaatsen brengt hem van zelf in aanraking met marine-officieren, waarvan door wrijving van denkbeelden veel te leeren is; bovendien ziet hij des zomers bijna dagelijks onze oorlogschepen van verschillende constructie manoeuvreeren, en leert hij reeds daardoor veel omtrent bouw en vaart van schepen, wat hem bij een gevecht van het meeste nut kan zijn. Konden in vreedestijd aan de kustplaatsen praktische oefeningen worden gehouden van de marine, in verband met de kustbatterijen, dan zouden dit zeker voor beide partijen zeer belangrijke oefeningen zijn, die veel zouden bijdragen om in tijd van nood tot eene zoo noodige samenwerking te geraken.

Kan de kustvesting ook van de landzijde aangevallen worden en bevinden zich ook daar vestingwerken, dan dienen ook deze benevens het voorliggend terrein bij het artillerie-personeel volkomen bekend te zijn, en zullen dat ook zeker zijn, wanneer dat personeel eenigen tijd in die vesting garnizoen heeft gehouden. Dat dit laatste trouwens van het grootste belang is voor elk detachement, hetzij dan vesting- of kustartillerie, blijkt van zelve wanneer men de belangrijke taak overweegt die in tijd van nood aan dat personeel wordt toevertrouwd. De wijze waarop de aanval te land kan geschieden, en de daartegen te nemen voorzieningen, behooren meer tot de studie der officieren; zij zullen hier, zoowel als in elke andere vesting, zich zoo spoedig mogelijk op de hoogte moeten stellen van alle bijzonderheden, den aanval en de verdediging betreffende.

Wanneer wij onze beschouwingen samenvatten, komen wij tot het volgende besluit:

- 1°. De eischen gesteld voor de oefening en vorming van goede kustartilleristen, verschillen in menig opzicht van die, voor een goed geoefend vesting-artillerist te stellen.

- 2°. In tijd van nood is het een voornaam vereischte, dat het gansche personeel op eene kustbatterij te gebruiken, als zoodanig degelijk geoefend zij; eene aanvulling op het oogenblik van gevaar door officieren, door lotelingen, als anderszins, niet tot kustartilleristen gevormd maar in eene binnenlandsche vesting geoefend, is zeer ten nadeele eener krachtige verdediging.
- 3°. Het is noodig dat de kustartillerie een afgezonderd en zelfstandig gedeelte van het wapen vorme.

Wij meenen voldoende te hebben aangetoond, dat voor een goed kustartillerist eischen moeten gesteld worden, die in eene binnenlandsche vesting niet te verkrijgen zijn. De eerste algemeene artilleristische opleiding moge voor vesting- en kustartillerist dezelfde zijn, doch wanneer men begint waarlijk geschikte kanonniers te vormen, wanneer men iets verder gaat dan de eerste oefening van den milicien, en vooral wanneer men een goed kader wil vormen, gaat de opleiding van den kustartillerist een geheel anderen weg uit, dan die van den vesting-artillerist. Beide gedeelten van het wapen scheiden zich door eigenaardigheden die met de vorderingen der artillerie-wetenschap toenemen; kennis van vestingbouw, batterijbouw en verderen belegeringsarbeid, is voor den vesting-artillerist wat voor den kustartillerist de kennis van schepen en vaarwaters is; in beide gedeelten evenzeer te huis te zijn, moge van den artillerie-officier gevorderd kunnen worden, voor kader en manschappen is dit onnoodig en zelfs onmogelijk.

Niemand zal beweren dat het personeel eener veldbatterij op een bastion in de ure des gevaars terstond te gebruiken zal zijn, evenmin zal de compagnie vesting-artillerie die tot aanvulling komt wanneer eene kuststerkte in staat van verdediging gesteld wordt, daar terstond zelfstandig te gebruiken zijn. Wanneer veld- en vesting-artillerie geheel gescheiden zijn, is dit miinstens evenzeer voor vesting- en kustartillerie noodzakelijk; de oefening en opleiding der beide eerstgenoemde deelen van ons wapen loopen niet meer uit elkander dan die der beide laatstgenoemde, altijd wanneer men daaronder degelijke, grondige oefening verstaat en geen oppervlakkige kennis »zoo van alles wat.»

Men zal ons tegenwerpen dat die kompagnieën vesting-artillerie toch zoo maar niet op eens naar de kustplaatsen trekken, op het oogenblik dat de nood aan den man komt, maar toch zeker wel op dat oogenblik daar eenigen tijd in garnizoen zullen zijn geweest. Dit zal meestal waar zijn voor de handvol menschen, die in vreedstijd eene kompagnie vesting-artillerie vormt, doch niet voor de lotelingen, die alsdan onder de wapenen zullen komen.

Nemen wij, om een voorbeeld te noemen, nogmaals de stelling Helder; aldaar bevinden zich vier kompagnieën vesting-artillerie; stellen wij dat die kompagnieën vijf jaren te Helder in garnizoen zijn geweest, dan hebben zij elk vijf lichtingen miliciens, allen als kustartilleristen geoefend, en waarvan

een groot gedeelte uit die zeeplaats of uit andere Noord-Hollandsche strandgemeenten afkomstig zal zijn, en dus bekend is met schepen en scheepvaart. Doch ziet, juist na die vijf jaren wordt eene garnizoensverwisseling bevolen, waarbij die kompagniën geheel of gedeeltelijk vervangen worden door andere uit eene binnenlandsche vesting; een jaar daarna breekt een oorlog uit, en de nieuwe kompagniën ontvangen hare lichtingen onder de wapenen, wat zal dan het geval zijn? Dat de als zoodanig geoefende kustartilleristen in de forten om Amsterdam, misschien wel in de Utrechtsche linie of aan den IJssel zitten, terwijl de positie Helder door artilleristen verdedigd zal worden, die misschien nimmer de zee of eene kustbatterij zagen.

Om dat te voorkomen moet de kustartillerie een afgezonderd en zelfstandig gedeelte van het wapen uitmaken en althans voor onderofficieren en minderen de leuze gelden: »Eens kustartillerist, blijft kustartillerist.» — Dan zal ook van zelf ophouden, dat de miliciens van oudere lichtingen, behoorende aan de kustplaatsen, die tot nadere oefening onder de wapenen komen, met hunne kompagniën in het kamp bij Zeist geoefend worden in belegeringsarbeid, vestingoorlog enz., terwijl zij zoo nuttig konden geoefend worden in hun garnizoen, in de kennis en de behandeling van het nieuwe materieel, en zelfs door practische oefeningen, die althans te Helder zoo uitstekend te doen zijn en ook jaarlijks gedaan worden.

Helder, November 1872.

ALTING VON GEUSAU.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DEN OORLOG  
VAN 1870—1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 1, Blz. 30.*)

---

II.

DE SLAG VAN ST. PRIVAT LA MONTAGNE OP DEN  
18DEN AUGUSTUS 1870 (1).

Des morgens ten 7 ure brak de 48ste brigade infanterie (bestaande uit het 106de en 107de regiment) op uit het bivak bij Puxiers, en kwam na een marsch van één uur op de rendez-vous plaats der 24ste divisie infanterie (47ste en 48ste brigade) nabij Mars-la-Tour. De halt was hier slechts van korten duur, want weldra moest men in noordelijke richting dwars over het veld heen oprukken, en dit voor de eerste maal gedurende dezen veldtocht in gevechtsformatie; de 47ste brigade rechts, de 48ste brigade links.

Een ernstige stilte heerschte in de bataljons-kolonne toen deze over een gedeelte van het slagveld van den 16den Augustus trokken. Honderde lijen van Duitsche en Fransche ruiters lagen hier nog verspreid, verscheidene met vreeselijk gapende wonden, waardoor de lucht dan ook geheel verpest was, daar de groote hitte der laatste dagen de ontbinding zeer bevorderd had.

Op een groote weide gedeeltelijk door hout omringd in de nabijheid van het kasteel Moncel, werd halt gehouden. Men moest hier de berichten afwachten van de cavalerie die op verkenning vooruit gezonden was, en maakte zich deze halt ten nutte om de veldflesschen te vullen met water uit een nabij gelegen sloot, een voorzorg die des avonds aan menigen verwonde en stervende zeer te stade kwam.

Met het oog op den naderenden slag zocht thans een ieder zijn vriend of broeder nog eens op, om afscheid te nemen of wel om een laatsten wensch mede te deelen.

Tegen den middag dreunde in het oosten het eerste kanonschot, en bijna

---

(1) Hierbij kan men raadplegen de Fransche stafkaart blad n<sup>o</sup>. 36 (Metz).



zonder tusschenpoozen volgden nu die schoten op elkander, zoodat men zich verbeelde dat de grond daarvan daverde. Alles reikhalsde naar het bevel van voorwaarts, dat omstreeks half twee in den namiddag kwam. De geweren werden nu geladen en men rukte dwars over den straatweg van Jarny naar Doncourt. Steeds duidelijker klonk het kanongedonder; eene menigte van kleine en ronde sneeuw witte wolkjes vertoonde zich aan den hemel, en werd aan de soldaten, welke voor het eerst in het vuur kwamen, medege-deeld, dat dit springende granaatkartetsen waren.

Het doel van den marsch was Jouaville, dat men bijna bereikt had, toen een nieuwe order kwam om links af te buigen. Aan den marsch van onafzienbare infanteriekolonne zag men dat het 10de legerkorps reeds naar Jouaville trok.

De 24ste divisie rukte thans op in noordelijke richting, liet het dorp Batilly rechts liggen en besteed toen onder een drukkende hitte eene niet onaanzienlijke, gedeeltelijk met hout begroeide, hoogte. Voorwaarts van dat hout stelde zich ten 3 $\frac{1}{2}$  ure de 48ste brigade infanterie in gevechtsformatie op. Van hier kon men schuins rechts voor zich het geheele slagveld duidelijk overzien. Het was een grootsch schouwspel. Zoo ver als het oog reikte niets dan lucht en soldaten, die aanhoudend salvo's op elkander lostten juist zooals op het exercitieveld, maar met dit onderscheid dat hier honderden, ja duizenden vielen.

Het was de dappere Pruisische garde die om het bezit van het dorp St. Marie aux Chênes streed. Het was een zware taak, want de vijand had zich goed verschanst en lostte salvo op salvo uit zijne gedekte stelling.

De opgewondenheid van den troep ging tot koortsigheid over, toen men onder het donderen van het geschut, het kraken van de springende granaatkartetsen en het geknetter van het klein geweervuur, de garde, niettegenstaande groote verliezen, voorwaarts zag rukken en onder een luid hoerah met gevelde bajonet losstormen op de Franschen, die voor een oogenblik teruggeworpen werden, doch er nog niet aan dachten om St. Marie in hunne handen te laten. Weldra kwam dan ook de order dat de garde ondersteund moest worden en dat de Saksers daartoe aangewezen waren.

De geheele 47ste brigade en verscheidene regimenten der 23ste divisie werden naar St. Marie aux Chênes gedirigeerd, terwijl de 48ste brigade infanterie noordwaarts oprukte, ten einde door een boogvormige omtrekking den vijand in de rechter flank te vallen. Om 5 uur ging het daartoe wederom voorwaarts, regelrecht door ravijnen en over hoogten, die na zulk een vermoeienden dag nagenoeg onbeklimbaar zouden geweest zijn, ware men niet bezield met de gedachte dat thans alles op het spel stond. Daarbij suiden de granaten over het hoofd, want de vijand had het plan reeds bespeurd en wilde den voortgang stuiten. Tegen 5 $\frac{1}{2}$  uur daalde men neder in het dal van het kleine riviertje de Orne, en hield een oogenblik rust nabij het dorpje Joëuff. De soldaten moesten een oogenblik uitblazen; middelerwijl werd door den brigadecommandant, kolonel von SCHULZ, aan de bataljonskommandanten

de voorgenomene gevechtsstelling medegedeeld. Volgens dit aanvalsplan moest het 3de bataljon van het 107de regiment, vereenigd met het 106de regiment, het dorp Montois la Montagne aangrijpen, terwijl de twee andere bataljons van het regiment den aanval zouden richten tegen het dorp Roncourt.

Wij zullen eerst het 1ste en 2de bataljon volgen.

De regimentskommandant (de luitenant-kolonel VON SCHWEINITZ) liet onmiddellijk de vaandels ontrollen, welke met een driewerf hoerah voor Koning JOHAN begroet werden; hij beval de bataljonskommandanten en kapiteins af te stijgen en bleef alleen met zijn adjudant (den 1sten luitenant MEHLIG) te paard. Hij rukte thans tegen Roncourt op, het 1ste bataljon rechts, het 2de links van zich. Eensklaps komt van de zijde van St. Marie aux Chênes een roode huzaren-officier aangerend, met een bevel van den kommandant van het gardekorps om van een aanval op Roncourt, hetwelk waarschijnlijk niet meer bezet was, af te zien, en »om Gods wil' de garde te hulp te komen die bij St. Privat in de klem geraakte.

Het geval was moeilijk omdat het bevel niet van de bevoegde autoriteit kwam. Onmiddellijk had de regimentskommandant echter zijn besluit genomen, en gaf bevel rechts te zwenken en op St. Privat aan te rukken. Men beweert dat de stoute ruiter dezen tocht op eigen gezag ondernomen had; later heeft men hem, door een vijandelijken kogel getroffen, zien vallen. Hoe het ook zij, in elk geval kon hij sterven in het bewustzijn van zijn korps, dat in eene benarde stelling geraakt was, geholpen te hebben.

Het was kennelijk het voornemen van de Franschen om de straatwegen die over Gravelotte, Mars-la-Tour en Tresnes en die over St. Privat, St. Marie en Briey naar Verdun leidden, vast te houden, ten einde den terugtocht van hun leger naar Parijs mogelijk te maken. Ten gevolge van den slag van Mars-la-Tour hadden zij van het offensieve tot het defensieve moeten overgaan en daartoe met veel doorzicht een sterke defensieve stelling uitgezocht voor den 18den Augustus. Wij bedoelen de stelling Gravelotte—St. Privat, met het front naar het westen, en wat den rechter vleugel St. Privat betreft, met een westelijke voorwaartsche stelling St. Marie, en eene noordelijke voorwaartsche stelling Roncourt.

Was deze stelling door de terreingesteldheid reeds sterk, de Franschen hadden haar bovendien met groot talent versterkt, en elke terreinplooi, elken muur, elk huis tot een of ander tactisch doel ingericht. Hier toch waren muren van schietgaten voorzien, ginds had men huizen gecreneleerd, natuurlijke veldwalleetjes waren opgehoogd en verzaard tot borstweringen, straten en huizen waren gebarricadeerd en scherpschuttersputten en loopgraven overal terrasvormig aangebracht. Vooral was St. Privat bijzonder versterkt.

Dit dorp ligt op een heuvelrand, die van het noorden naar het zuiden loopt, west- en noordwaarts glacisvormige hellingen heeft, en eenige duizende passen breed is. Het dorp zelf is in een halven cirkel omringd door drie verschillende muren, welke met eene tusschenruimte van 100 à 200 pas terras-

vormig gelegen zijn. De Franschen konden dus overal van uit gedekte stellingen hunne artillerie en mitrailleuse-batterijen doen vuren, en hunne infanterie zoodanig opstellen dat zij ongezien het vuur hunner verdragende geweren over het geheele voorgelegen terrein tot op 2000 pas ver konden brengen. Het was deze stelling die genomen moest worden.

Laat ons nu tot de 2 eerste bataljons van het 107de regiment terugkeeren; daar wij ze evenwel niet tegelijk kunnen volgen, zullen wij hunne lotgevallen achtereenvolgens behandelen.

*Het eerste bataljon* moest eerst een steile hoogte beklimmen, alvorens het St. Privat kon zien liggen. Toen het op den rand van het plateau waarop dit dorp ligt, gekomen was, kon men zelfs nog geen vijand zien, doch de kogels die in de gelederen insloegen, getuigden van zijne tegenwoordigheid, terwijl de kruitdamp die uit St. Privat opsteeg de plaats aanduidde van waar men beschoten werd; de achter het bataljon volgende artillerie en die welke achter St. Marie opgesteld was, hadden aan dien kruitdamp tevens het doel gezien waarop zij hunne granaten konden richten. Het 2de peloton onder sergeant-majoor SCHÄFER en het 3de peloton onder sergeant PREISZLER gingen nu en tirailleur vooruit, doch slechts voor een kort oogenblik, daar zij zeer spoedig weder verzameld werden tot het formeeren der kolonne op het midden; deze ontwikkelde zich weldra tot den linievorm, en onder den kreet van den bataljons-kommandant majoor THIERBACH: »Nu kinderen voorwaarts met God, leve de Koning,» onmiddellijk gevolgd door het kommando: »stormpas marsch,» ging men tot den aanval over. Met een duizendstemmig »hoerah,» ging het voorwaarts op den onzichtbaren vijand en zonder zelfs een schot te doen, stormde men in gesloten gelederen tegen den dichten kogelregen in. De soldaten vielen met hoopen, maar met slaande trom bleef men voorwaarts gaan, zoodat het bataljon, niettegenstaande de aanhoudende verliezen, steeds veld won. Men bereikte dan ook weldra den eersten muur die door den vijand bezet was, op hetzelfde oogenblik waarop de majoor THIERBACH zwaar gewond nederstortte. De regiments-kommandant, luit.-kolonel VON SCHWEINITZ, die zich met zijn adjudant tusschen het 1ste en 2de bataljon in bevond, plaatste zich onmiddellijk aan het hoofd van het 1ste bataljon, doch alleen om weinige minuten later, door verscheidene kogels doodelijk getroffen, van het paard te storten. Eenige oogenblikken later trof zijn adjudant MEHLIG hetzelfde lot. Het verlies van deze dappere aanvoeders veroorzaakte meer schrik in het bataljon dan het indringen in de gelederen van de garde, die rechts voor hen afgeslagen was geworden en op hen terugtrok.

Het bataljon weifelde een oogenblik om voort te rukken, toen men den gewonden en gevallen majoor THIERBACH hoorde kommandeeren: »Voorwaarts, voorwaarts.» Daar de oudste kapitein VON GUTBIER ook reeds gewond was, stelde de kapitein MEIJER zich aan het hoofd van het bataljon, dat onderwijl ongeveer 50 pas achteruit was geweken, doch zich daarop herstelde, andermaal onverschrokken voorwaarts ging en nu over den eersten muur heen-

kwam. De vijand was teruggetrokken en had zich opgesteld achter een tweeden muur, die men insgelijks nemen moest zonder een schot te kunnen lossen. De afstand tot dien muur bedroeg 150 pas en werd weder in den stormpas doorloopen. Rechts hadden zich gedeelten van het 4de regiment van de garde, van het 17de regiment infanterie en van de Saksische grenadiers, en links een paar kompagniën van het 2de bataljon aangesloten. Moed en dapperheid wedijverden hier, aangezet door wederzijdschen naijver der verschillende korpsen. Kapitein MEIJER werd weldra gedood door een kogel; de eene vaandeldrager vóór, de andere na was reeds gevallen, en de luitenants HAHN en IRMISCH, benevens de bataljons-adjutant VON GÖTZ, buiten gevecht gesteld. Ofschoon de dood talrijke offers in de gelederen maakte, volgden de dappere soldaten toch den kapitein WICHMANN, die zich aan het hoofd stelde en het bataljon over den tweeden muur bracht. Hij moest echter zijne dapperheid met den dood betalen.

De voornaamste tegenstand was nu evenwel overwonnen; ook kon men gebruik maken van de vuurwapenen die een goede uitwerking deden, te meer daar St. Privat door de artillerie in brand was geschoten.

Ofschoon het bataljon bij den eersten aanloop een bewonderenswaardig gesloten geheel had bewaard, was dit verband reeds bij het overklimmen van den eersten muur verbroken geworden, en had zich in den strijd tegen verschillende hindernissen en verdedigingsmiddelen ook niet kunnen herstellen. Ieder trachtte dan ook op zich-zelf, gebruik makende van een gunstig oogenblik, voorwaarts te rukken. Daarbij had het bataljon, ten gevolge der beweging van den vijand, herhaaldelijk van front moeten veranderen. Zoo kwam het dat bij den strijd om den laatsten muur, zijnde die van het dorp zelf, alle troepen bont dooreen gekomen waren. Hier en daar zag men enkele manschappen vereenigd strijden bij een vaandel of bij elkander gehouden door een enkel der overgeblevene officieren.

Hoewel de groote massa der Fransche troepen reeds haar terugtocht op Metz begon, hield toch de infanterie hardnekkig stand in de hofsteden en de tuinen. Van het vuurgevecht kwam het langzamerhand tot den bajonetaanval en werd de vijand pas voor pas eerst teruggedreven in de enkele nog niet brandende huizen voor St. Privat, en daarna in het dorp zelf vervolgd.

Steeds ging het voorwaarts in het brandende dorp, aangemoedigd door het hoerah der Pruisische garde, die met nieuwe troepen, van de zijde van St. Marie en van het zuidwesten het dorp binnendrong. Het vechten ging zelfs over tot moorden; zoo onder anderen hadden zich in een kleinen tuin een 30-tal Franschen naar alle kanten gebarrikadeerd. Zij weigerden pardon en wilden zich evenmin overgeven, waarom zij door de soldaten die zich den tijd niet gaven om hunne geweren op nieuw te laden, met aldaar aanwezige straatsteenen geworpen werden tot dat het vuur in den tuin tot zwijgen was gebracht. Zoo ook richtten de kogels, toen de vlucht der Franschen reeds algemeen was, nog een vreeselijk bloedbad aan in de dichte, over de groote

dorpstraat vluchtende drommen; doch langzamerhand begon het vuren te bedaren, slechts hier en daar hoorde men nog een schot vallen tot dat eindelijk alles stil werd. Een stilte die te akeliger was, nu men, eenigszins tot kalmte gekomen, bij het licht van het geheel in brand staande dorp St. Privat, een blik kon-wijden aan al de ellende rondom zich; een ellende met geen mogelijkheid naar waarheid te beschrijven.

Het vervolgen van den vijand was opgedragen aan de Brunswijksche jagers, zoodat het signaal tot verzamelen en rusten voor het 107de regiment gegeven kon worden, hetwelk des te meer welkom was, nu de koorts, die geen gedachte liet voor de behoeften van het leven, geweken was, en honger en dorst hunne rechten deden gevoelen. Gelukkig hadden de Franschen hun ruimen voorraad levensmiddelen en wijn achtergelaten, en was er dus van beide overvloedig tot herstel van de afgematte krachten.

Terwijl het overschot van het 1ste bataljon, waarbij zich nog slechts de 1ste luitenants VON BEULWITZ en RODERER en den 2den luitenant HEDDENHAUSEN bevonden, in een tuin nabij St. Marie het bivak betreft, zullen wij de lotgevallen nagaan van

*Het tweede bataljon.* Dit bataljon was links van het 1ste mede tegen St. Privat opgerukt. De bataljons-kommandant, majoor VON CERRINI, liet twee liniën formeeren; de eerste bestaande uit twee kompagnieskolonnes en wel uit de 5de kompagnie (kapitein VON WITTEM) en de 8ste kompagnie (kapitein VON PAPE), terwijl op een afstand van 150 passen de 6de kompagnie (kapitein VON BULOW) met de 7de kompagnie (kapitein KÜSTNER) tot een half bataljon geformeerd, volgde. De tirailleurs van de laatstgenoemde kompagnieën werden verspreid, en aangevoerd door den 2den luitenant HELM en den sergeant-majoor THASZLER.

In deze formatie rukte het bataljon op tegen den eersten muur, tusschen een aantal gevallen soldaten van de garde (4de regiment). Dicht bij den muur komende verzamelden zich de tirailleurs tot een peloton in de tusschenruimte der 2 kompagnieskolonnes, en verder ging het zonder een schot te lossen met de bajonet voorwaarts. Toen de vijand den muur verliet werd deze aanvankelijk gebruikt tot eene dekking voor een vuurgevecht, waartoe de kolonne zich moest ontwikkelen; het duurde evenwel slechts kort en men ging tot een bajonetaanval tegen den tweeden muur over.

Ook deze stormaanval gelukte, hoewel hij met groote verliezen gepaard ging. Luitenant VON LÖBEN werd gewond; ook kapitein VON WITTEM werd door verscheidene kogels getroffen, buiten gevecht gesteld, zoodat luitenant GRUHL, hoewel zelf gewond, de aanvoering der kompagnie op zich moest nemen. Reeds bij den eersten muur had kapitein VON PAPE het vaandel genomen uit de handen van den gevallen vaandeldrager en trok hiermede aan het hoofd der kompagnie voorwaarts, tot dat ook hij, herhaaldelijk gewond, neerviel. Door de groote verliezen en de omstandigheid dat de richting gedurende dien storm herhaaldelijk moest veranderen, geraakten de twee voorste

kompagniën uit elkander en sloten zich gedeeltelijk aan bij het 1ste bataljon, bij de Saksische grenadiers en bij de Pruisische garde. Slechts kleine afdeelingen bleven vereenigd bij het vaandel en de overgebleven officieren HELM en GRÜHL; maar hoe dan ook, alles drong voorwaarts tegen het hardnekkig verdedigde St. Privat.

Intusschen was de tweede linie de eerste al meer en meer genaderd en ging bij den tweeden muur insgelijks tot den bajonetaanval over. Dit goed aaneengesloten halve bataljon bood evenwel aan den vijand een voortreffelijk doel, zoodat de verliezen in weinig minuten zeer aanzienlijk waren; o. a. vielen de majoor VON CERRINI, de 1ste luitenant VON WURMB en de sergeant-majoor GEHRING. Deze afdeeling geraakte hierdoor in verwarring, zoodat de kapitein KUSTNER die het bevel over het bataljon op zich nam, ongeveer 90 pas terug moest laten gaan, ten einde het aldaar achter een kleine terreinplooi te kunnen verzamelen.

Terwijl eenige gedeelten van de eerste linie in het dorp drongen door den uitgang naar Roncourt, rukte het verzamelde halve bataljon tot een nieuwen stormaanval op. Middelerwijl was het vijandelijke vuur zeer verminderd en toen het halve bataljon aan den opgeworpen steenmuur van het dorp zelf kwam, verliet de vijand zijne stelling, en werd er nauwelijks nog hier en daar tegenstand geboden.

Nadat het bataljon verzameld was, de gewonden zooveel mogelijk verzorgd en talrijke gevangenen overgegeven waren aan de Pruisische garde, die hen tot een transport vereenigde, werd des avonds ten 9 ure tusschen St. Privat en Roncourt het bivak betrokken.

*Het derde bataljon* had dezen dag geheel afgescheiden van de beide anderen, gestreden. Wij hebben het verlaten toen het gedetacheerd werd tot het doen van een aanval op Montois.

De brigade-kommandant had aan den bataljons-kommandant, majoor VON BOSSE, de volgende order gegeven:

»Het 3de bataljon van het 107de regiment moet oprukken langs den berg-rand tot het doen van eene demonstratie tegen den westelijken zoom van het dorp Montois la Montagne, dat vermoedelijk door den vijand bezet is. »Het bataljon moet de aandacht des vijands tot zich trekken, opdat de hoofdaanval te doen door den kolonel VON ABENDROTH met het 1ste en 3de bataljon van het 106de regiment tegen de noordzijde van het dorp, daardoor in de hand gewerkt wordt. Niet voordat genoemde 2 bataljons den noordelijken rand van het dorp genaderd zijn, mag het 3de bataljon tot een ernstigen aanval overgaan tegen het westelijke front van Montois la Montagne.»

Majoor VON BOSSE liet ten gevolge van deze order de 4 kompagniën in 3 kolonnes op gelijke hoogte, doch met 150 pas tusschenruimte voorwaarts rukken; de 10de en 11de kompagnie vormden de midden-, de 9de kompagnie

de rechter en de 12de kompagnie de linker kolonne; alle drie verspreidden hunne tirailleurs ongeveer 150 pas voor haar front.

Bij den opmarsch had de 9de kompagnie door het beklimmen van den aldaar steilen en met hout begroeiden berggrand met groote moeilijkheden te kampen, zoodat zij dan ook een weinig achter kwam bij de twee andere kolonnes. Om deze gaping aan te vullen beval de bataljons-kommandant den kommandant der 10de kompagnie (kapitein SCHREIBER) om met twee pelotons van zijne kompagnie ter hoogte van de 11de kompagnie voort te blijven rukken, doch het 3de peloton, dat tevens eene bijzondere vaandelwacht zou uitmaken, een weinig terug te houden.

De door den kolonel VON ABENDROTH aangevoerde aanval tegen Montois la Montagne kwam echter tot geen uitvoering, daar het spoedig bleek dat die plaats niet door den vijand bezet was. Slechts een enkele Fransche infanterist van het 100ste regiment, van eene patrouille achtergebleven, werd in het dorp gevonden en als gevangene opgebracht. Het 3de bataljon rukte dus zonder tegenstand in het dorp, waarop majoor VON BÖSSE het bevel gaf niet verder zuidwaarts te gaan voordat de eenigszins achtergeblevene bataljons van het 106de regiment, met hem op dezelfde hoogte zouden zijn gekomen. Na het doorzoeken van het dorp werd dus een korte rust gehouden.

Nauwelijks 500 pas zuidoostwaarts van Montois la Montagne ligt eene begroeide hoogte welke niet door den vijand bezet scheen. Kapitein LEUSMANN die dit bespeurde, vroeg vergunning aan den bataljons-kommandant om onverwijd tot op deze hoogte te mogen voortrukken. Dat verzoek werd ingewilligd en de 11de kompagnie stelde zich in den loopas in beweging. De 10de kompagnie (kapitein SCHREIBER) dit ziende, volgde deze beweging, zonder daartoe bevelen af te wachten, evenzoo de 12de kompagnie onder den 1sten luitenant KNAUTH. Alleen de 9de kompagnie, benevens het peloton dat de vaandelwacht vormde, bleven in het dorp en het bevel om voort te rukken afwachten. Dit bevel kwam weldra en kapitein VON BEULWITZ rukte nu den weg naar Roncourt op, gevolgd door het vaandelpeloton onder het bevel van den sergeant-majoor GRÜNEBERGER.

Intusschen hadden de 10de, 11de en 12de kompagnie het boschje op de hoogte, zonder op den vijand te stooten, doorzocht. Hierdoor waren echter de manschappen uit elkander geraakt en werd dus bevel gegeven tot het verzamelen aan den zuidwestelijken boschrand, waar de 9de kompagnie zich weldra bij hen voegde en de majoor VON BOSSE bevel gaf om voort te marcheren naar Roncourt en dat wel in 4 kolonnes.

De 11de kompagnie moest de als een hollen weg ingesneden landweg naar het dorp volgen, terwijl rechts de 10de en 9de en links daarvan de 12de kompagnie over het veld voorwaarts gingen. Reeds bij het begin van de beweging bleef de 12de kompagnie een weinig achter, eensdeels omdat zij voor eene beek kwam, en anderdeels omdat haar linker flank onverwachts bedreigd werd door eene vijandelijke afdeeling cavalerie, ter sterkte van ongeveer  $\frac{1}{2}$ ,

eskadron, die te voorschijn gekomen was uit het groote bosch, gelegen langs den weg van Roncourt naar Malancourt; de cavalerie verdween evenwel zeer spoedig toen de Saksische artillerie, die den linker vleugel op eenigen afstand volgde, slechts een enkel schot op haar loste.

Gedurende den opmarsch tegen Roncourt ondergingen de 9de en 10de compagnie reeds eenige verliezen en wel door verloren geweerkogels, die uit de richting van St. Marie aux Chênes kwamen, tusschen welk dorp en St. Privat slag geleverd werd. De 9de compagnie stiet nog op een vijandelijke patrouille van het 9de infanterie regiment, waarvan de korporaal gevangen en de 2 man gedood werden.

Het bleek dat Roncourt evenmin als Montois la Montagne door den vijand was bezet; alleen in den uitersten zuidoostelijken hoek hadden zich achter een kleinen tuinmuur een 20 à 30 infanteristen van het 100ste regiment genesteld, die zoodra men van achter de naastgelegene gebouwen te voorschijn kwam, vuurden op de tirailleurs van de 11de compagnie. Deze gingen er evenwel onmiddellijk, onder aanvoering van den sergeant-majoor HOWARD, met de bajonet op los, waarop de vijand de vlucht nam, nog vóórdat een der zijnen gewond of gesneuveld was.

De hoofdtroep van de 11de compagnie was in dien tijd voortgerukt tot aan een groot gebouw in de nabijheid van den oostelijken uitgang van het dorp; dat gebouw was door den vijand ingericht tot een veldhospitaal en met gewonden volgepropt.

De 10de compagnie nam eene positie in een nabijgelegen tuin en de 9de compagnie rukte binnen in het dorp, waarvan de westelijke ingang bezet was door het 2de bataljon van het 108ste regiment. Terwijl de 9de, 10de en 11de compagnie aldus in Roncourt stonden, werd dit dorp van uit de richting van St. Marie aux Chênes met granaten beschoten, vermoedelijk door Pruisische artillerie welke het dorp nog door Franschen bezet waande; gelukkigerwijze echter zonder verliezen toe te brengen.

Onderwijl was de 12de compagnie op eene hoogte nabij den noordoostelijken ingang van Roncourt voortgerukt, doch kreeg hier zulk een hevig klein gevecht uit den rand van het bosch van Jaumont, en vooral van achter een in de laagte, halverwege vooruit het bosch gelegen muur, dat zij stil houden en zelfs gedeeltelijk eene schuilplaats zoeken moest in een nabij gelegen kleine steengroeve. De kommandant der compagnie (1ste luitenant KNAUTH) was door dat vuur doodelijk getroffen en het bevel over de compagnie toen opgenomen door den luitenant-adjutant LEGLER. Onmiddellijk zond de bataljonskommandant de 11de compagnie derwaarts, waarop de twee kompaniën vereenigd, met hunne tirailleurs 100 pas voor zich uit, in den looppas tegen het bosch, dat ongeveer 800 pas van hen verwijderd was, oprukten. Toen men aldus ongeveer 400 pas had afgelegd en aan eene kleine terreingolving kwam, werd een oogenblik halt gehouden, waarbij de soldaten plat op den grond gingen liggen.



Gedurende deze rust was ook kapitein SCHREIBER met de 10de kompagnie aangerukt uit Roncourt, en had zich opgesteld achter den rechter vleugel der 11de kompagnie.

Hier moeten wij melding maken van het 1ste bataljon van het 106de regiment, daar dit in het nauwste verband staat met den stormaanval op het bosch van Jaumont en eene verandering bracht in de gevechtsformatie van het 3de bataljon van het 107de regiment.

Genoemd 1ste bataljon was reeds gedurende den opmarsch tegen Roncourt terzelfder hoogte van de 12de kompagnie gekomen. De tirailleurs vermengden zich onder elkander en eindelijk was zelfs een aanzienlijk getal van laatstgenoemden tusschen de 11de en 12de kompagnie in geraakt. Toen nu de 10de, 11de en 12de kompagnie na een korte rust wederom in den looppas tegen den boschrand oprukten, ontstond eensklaps tusschen de 11de en 12de kompagnie eene opening, doordat de tirailleurs van het 106de regiment zich terug begaven naar hun eigen bataljon, dat links van de 12de kompagnie vooruit rukte. Kapitein SCHREIBER wierp zich onmiddellijk met zijne kompagnie in de ontstane opening en niettegenstaande een regen van kogels ging het onder een luid hoerah voorwaarts, met den majoor VON BOSSE aan het hoofd.

Binnen den tijd van twee minuten was men meester van den boschrand. De vijand, zooals men later vernam, 3 bataljons van het 100ste infanterie regiment sterk, trok terug, terwijl het dichte hout eene dadelijke vervolging onmogelijk maakte. Men kon de sterkte van de tegenpartij dan ook alleen nagaan uit de menigte ransels, veldketels, broodzakken, enz., die men vond, want men trof maar een enkelen dooden Franschman aan en geen enkelen gewonde, dat trouwens niet te verwonderen is, daar men bij den aanval bijna geen gebruik van de vuurwapenen gemaakt had, en dan nog maar alleen om een moreel effect te verkrijgen.

De 9de kompagnie had te Roncourt te lang tijd noodig gehad om zich te formeeren, om nog deel te kunnen nemen aan den stormaanval der 3 andere kompagnien; alleen het tirailleurpeloton, onder aanvoering van den 2den luitenant ZIMMERMANN, was nog tijdig genoeg aangekomen. Kapitein VON BEULWITZ was met zijne kompagnie aan den rand van het bosch toen de 10de en 11de kompagnie wederom aangetreden waren. De 12de kompagnie was bij haar aanval op een open plek in het bosch gekomen tegelijk met het 1ste bataljon van het 106de regiment. Van daar uit scheen het vervolgen van den vijand mogelijk en ging genoemde kompagnie dan ook onmiddellijk daartoe over, doch kreeg van de noordzijde van het open gedeelte in het bosch, waar eene steengroeve was, zulk een hevig vuur, dat, wegens de onbekendheid met 's vijands sterkte, op bevel van den kommandant van het 106de regiment, alle in de nabijheid zijnde strijdkrachten te hulp werden geroepen; de regiments-adjutant van het 106de, 1ste luitenant VON HANSEN, begaf zich daartoe onmiddellijk naar de kompagnien van het 3de bataljon en kwam het eerst bij

de 9de kompagnie die onmiddellijk oprukte. Daarna begaf hij zich naar de 10de en 11de kompagnie, waarbij zich majoor von Bosse bevond. Deze had echter juist aan de 10de en aan een gedeelte van de 11de kompagnie bevolen in het bosch voort te dringen, ten einde den vijand die zich nog verdedigde tegen het 106de regiment, den terugtocht af te snijden, zoodat hij alleen met het overgeblevene gedeelte van de 11de kompagnie, te hulp kon komen. Het bleek intusschen overbodig te zijn, want toen men bij de steengroeve kwam, was deze reeds verlaten en hoorde men slechts nu en dan nog een enkel schot in het bosch.

Het 13de jagerbataljon, dat tot in de nabijheid van Roncourt opgemarcheerd was, meende dat het gevecht in het bosch nog steeds voortduurde en kwam daarom in gevechtsformatie aanrukken, waarop de Saksische artillerie bij Roncourt, dezen aanval der jagers ziende, en het gevecht willende voorbereiden het bosch met granaten begon te bewerpen. Onmiddellijk werd echter het signaal: »IVde brigade zet af geweer" geblazen, zoodat na een enkel verlies het vuur der artillerie en de aanval der jagers ophield.

In dien tijd waren kapitein SCHREIBER met de 10de en een gedeelte der 11de kompagnie, alsmede de kompagnie onder luitenant ZIMMERMANN dwars door het bosch van Jaumont gedrongen en hadden dit zelfs aan gene zijde verlaten om tot in de nabijheid van het dorp Bronvaux door te marcheeren; zij hadden op weg niets ontmoet dan eene patrouille van 4 man, waarvan er 3 gedood werden terwijl de 4de man ontkwam. Een verder doordringen werd nu onmogelijk wegens de invallende duisternis, en besloot men terug te keeren naar het andere gedeelte van het bataljon, dat men ten 9 $\frac{1}{2}$  uur halverwege Roncourt en het bosch van Jaumont aantrof. Hier werd gebivakkeerd op het slagveld, dat te midden van den donkeren nacht, alleen uit het zuiden verlicht was door de vlammen van St. Privat, waar het geschutvuur zich nog lang deed hooren.

In den vroegen morgen van den 19den Augustus verzamelde zich het regiment bij Malancourt. Daar de slag tot het invallen van den nacht geduurd had, was het voor een aantal afgedwaalden niet mogelijk geweest om nog gedurende den nacht hunne respectieve bivaks te vinden; er ging dus telkens wanneer men weder eenige verloren gewaande kameraden zag aankomen een vreugdekreet op, die in een algemeen gejuich van het geheele regiment overging, toen eindelijk ook de luitenant von BEULWITZ met het vaandel van het 1ste en de sergeant LIMBACH met dat van het 2de bataljon aankwamen.

Niettegenstaande op deze wijze nog een tal van afgedwaalden bij het regiment terugkeerden, bleef het verlies toch zeer aanzienlijk, zooals uit de volgende opgave blijkt, als:

1ste Bataljon: 7 officieren, 3 onderofficieren dienstdoende officieren, 18 onderofficieren en 205 man.

2de Bataljon: 6 officieren, 2 onderofficieren dienstdoende officieren, 17 onderofficieren en 129 man.

3de Bataljon: 2 officieren, 1 onderofficier dienstdoend officier, 3 onderofficieren en 58 man.

Te zamen: 15 officieren, 6 onderofficieren dienstdoende officieren, 38 onderofficieren en 392 man, zijnde ruim  $\frac{1}{3}$  der officieren, bijna  $\frac{1}{6}$  der onderofficieren, ongeveer  $\frac{1}{7}$  van de sterkte van het regiment.

De verliezen van het 1ste bataljon waren van dien aard dat er geen mogelijkheid was het overgebleven gedeelte aanvankelijk als zelfstandig geheel te laten bestaan, vooral wegens het gemis aan officieren. Daarom werden de 1ste en 2de kompagnie vereenigd tot eene kompagnie, onder bevel van den luitenant VON BEULWITZ, en toegevoegd aan het 2de bataljon, terwijl de vereenigde 3de en 4de kompagnie, onder bevel van den 1sten luitenant RÖDERER, toegevoegd werd aan het 3de bataljon.

Het regiment werd na den slag van St. Privat als volgt geëncadreerd:

Regiments-kommandant: majoor VON BOSSE.

Adjutant: luitenant BASSE II.

#### 2de Bataljon.

Kommandant: kapitein KÜSTNER.

Adjutant: luitenant VON SCHWEINITZ.

5de Kompagnie: 1ste luitenant BASSE I.

6de — kapitein VON BULOW.

7de — 2de luitenant SITTIG.

8ste — 2de luitenant ridder HELM.

Toegevoegd aan de kompagnie: 1ste luitenant VON BEULWITZ.

#### 3de Bataljon.

Kommandant: kapitein LEUSMANN.

Adjutant: luitenant WOHLMANN.

9de Kompagnie: kapitein VON BEULWITZ.

10de — kapitein SCHREIBER.

11de — 1ste luitenant VON TRÜTZSCHLER.

12de — 1ste luitenant LEGLER.

Toegevoegd aan de kompagnie: 1ste luitenant RÖDERER;

terwijl de dienst der officieren met de inkwartiering enz. belast, van nu af werd waargenomen door de fouriers MÄGE, SCHUMACHER en ALTMANN.

In den voormiddag van den 19den hield men zich onledig met het wegdragen van gewonden, begraven van dooden en eindelijk tot het bereiden van een warmen maaltijd, waaraan groote behoefte bestond.

Des middags ten 2 uur moest het regiment aantreden ten einde de laatste eer te bewijzen aan den gesneuvelden luitenant-kolonel VON SCHWEINITZ. De 6 eenig overgebleven sergeant-majours droegen het herhaaldelijk getroffen lijk naar de laatste rustplaats aan den rand van het bosch ten oosten van Malan-

court. Van hier rukte de 48ste brigade naar St. Privat, ten einde zich te vereenigen met de 24ste divisie. Reeds dienzelfden middag moest het XIIde legerkorps nog verder marcheeren en had zich de 23ste divisie reeds in beweging gezet toen er tegenbevel kwam.

Aan Z. K. H. Kroonprins ALBERT VAN SAKSEN was namelijk het kommando opgedragen over de garde, het IVde en XIIde legerkorps, waarvan een nieuw leger, en wel het *Maasleger* was gevormd, dat order kreeg om op te rukken naar Châlons. Dientengevolge moest men in westelijke richting afmarcheeren en daardoor nog eenmaal over het slagveld met al zijne verschrikkelijke herinneringen terugkeeren. Langs den straatweg tusschen St. Privat en St. Marie was hevig gevochten; in de slooten ter weerszijde van den weg lagen de onbegraven lijken nog met hoopen opgestapeld. St. Marie en de overgebleven muren van St. Privat waren in een hospitaal herschapen, en daar men slechts een klein aantal gewonden kon onderbrengen, waren de overigen in onafzienbare rijen langs muren en heggen neergelegd. Toen men het slagveld gepasseerd was kwam men nog eens op de hoogte van waar men het begin van den strijd gadeslagelen en van waar de Kroonprins den slag geleid had.

Dienzelfden avond moest men nog naar Conflans marcheeren. Dit was evenwel geen kleinigheid, ten eerste omdat het reeds donker werd, en ten tweede doordat ten gevolge van het gegeven tegenbevel de treinkolonne der verschillende legerafdeelingen, die zich overal reeds in beweging gesteld hadden, op verschillende punten de wegen geheel versperden. De soldaten waren doodaf en toen men tegen middernacht een kleine rust hield, vielen om zoo te zeggen allen op den grond en sliepen onmiddellijk in.

Op eens deed zich een geraas hooren, alles schrikte wakker en meenende door den vijand overvallen te worden, gaf dit een panique, ten gevolge waarvan een menigte soldaten het veld invloden. Men werd echter spoedig uit den droom geholpen; het geraas bleek veroorzaakt doordat een paar paarden doorgingen met een rammelenden wagen.

De marsch werd daarop voortgezet en men bereikte Conflans des nachts ten 2 ure. De kwartiermakers waren echter verdwaald, zoodat ieder maar zien moest hoe hij onderkwam; het slechtste kwartier was evenwel te verkiezen boven het bivak van den vorigen nacht. Met het denkbeeld den volgenden dag een rustdag te hebben, sliepen allen dan ook weldra in.

Alvorens van den slag bij St. Privat afscheid te nemen, willen wij nog met een enkel woord aantonen dat de functiën van vaandeldrager niet altijd benijdenswaardig zijn.

*Het vaandel van het 1ste bataljon bij St. Privat.*

Bij den stormaanval op St. Privat werd de vaandeldrager (sergeant THUMMEL van de 5de compagnie) door denzelfden kogel gewond die den standaard

doorboorde. Luitenant HAHN die het daarop nam, viel weinige minuten later, in het bovenbeen getroffen. Hierop sprong de bataljons-adjutant von GÖRZ van het paard en nam het vaandel, doch binnen eenige oogenblikken stortte hij dood ter neder. De sergeant-majoor SCHUMANN van de 1ste kompagnie nam daarna het vaandel op, maar ook deze stierf weldra den heldendood. Kapitein WICHMANN die het nu opnam, ging er mede over den eersten muur; maar gelijk wij reeds zagen, sneuvelde ook deze met het vaandel in de hand. Dit werd nu door den soldaat MANIG van de 3de kompagnie opgenomen en gedragen bij den storm tegen den tweeden muur, waarbij ook hij verwond nederviel. Daarop greep de soldaat HOFFMANN van de 4de kompagnie het vaandel, roepende »hier bij mij die zijn vaandel lief heeft." Een gedeelte der Saksers met den luitenant RÖDERER aan het hoofd, verzamelden zich om hem en drongen het dorp binnen.

In weinige uren waren er dus 6 om het vaandel gevallen.

*Het vaandel van het 2de bataljon bij St. Privat.*

Het vaandel van het 2de bataljon werd bij den stormaanval gedragen door den sergeant DONNER, die evenwel spoedig door een schot in het been getroffen nederviel. Een officier van de Pruisische garde die dit bespeurde, wilde het vaandel nemen, doch DONNER die nog geen gevaar zag om het te verliezen, weigerde het aan hem af te staan, maar gaf het aan den kapitein von PAPE, die met de 8ste kompagnie voorbijkwam. Hoewel gewond bleef deze het vaandel houden tot dat hij voor de tweede maal getroffen, dood nederviel.

Het is niet bekend wie daarop het vaandel opgenomen en ter hand gesteld heeft aan den sergeant-majoor THASZLER van de 5de kompagnie; deze heeft het gedragen omringd door een 25 man tot dat een kogel in de kin hem deed vallen; ook een soldaat van het 2de bataljon die het daarop greep, viel onmiddellijk dood neder. De met kogels doorboorde vlag mocht echter niet blijven liggen. De soldaat GÖTZE der 8ste kompagnie hief het op en weigerde het af te geven, eerst aan Pruisische garde-soldaten en later aan Saksische grenadiers, die beweerden dat het een hunner vaandels was. GÖTZE drong er mede vooruit, omringd door de overblijfselen van het 2de bataljon en hoewel door twee kogels getroffen, bracht hij het in St. Privat.

*(Wordt vervolgd.)*

## DE KRIJGSGEBEURTENISSEN OP CELEBES IN 1859—1860.

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 2, bladz. 127, en slot.*)

Toen men eenmaal tot den oorlog besloten had wenschte de Opperlandvoogd van Nederlandsch Indië dat de kommandant van het leger zelf, de Luitenant-Generaal VAN SWIETEN, zich, bekleed met de vereischte macht zóowel in politieke als in militaire aangelegenheden, aan het hoofd der onderneming zou plaatsen. Hiertegen werden echter door dezen gegronde bezwaren aangevoerd; in 't algemeen is het ook niet wenschelijk dat de bevelhebber onzer troepen in Indië zich, tot het leiden en aanvoeren van krijgsverrichtingen, buiten Java begeeft; vooral heeft de ondervinding tijdens de 2de Balische expeditie opgedaan daarvan het bewijs geleverd. De juistheid der zienswijze van den Generaal VAN SWIETEN werd erkend en tot Bevelhebber der expeditie werd aangewezen de Generaal-Majoor STEINMETZ, terwijl tot Politiek Commissaris van het Gouvernement werd benoemd de Heer DE PEREZ, Vice-President van den Raad van Indië. De Generaal VAN SWIETEN had ook deze schikking bestreden; hij had de geheele opperleiding aan den Generaal STEINMETZ willen toevertrouwen, maar zijne meening moest onderdoen voor die van den Gouverneur-Generaal, gesteund door de meerderheid van den Raad van Indië. Veel kwaad hebben wij niet opgemerkt dat er door is gesticht, maar in beginsel moeten dergelijke regelingen worden afgekeurd.

Den 9den Februari 1860 was de oorlogs- en transportvloot die de troepen der expeditie met hun materieel en leger-tros aan boord had, ter reede van Badjoa vereenigd. Badjoa kan de haven genoemd worden van Boni, de hoofdplaats van het rijk. Die hoofdplaats te nemen, de Koningin zoo mogelijk gevangen te maken en in ieder geval haar te dwingen tot het inwilligen onzer eischen, was het doel.

De Gouvernements-Kommissaris, de Heer de PEREZ, was reeds eenige dagen

vroeger voor Badjoa aangekomen. Geheel in overeenstemming met de gebruiken van het internationale recht zond hij — den 5den — een ultimatum aan de Koningin. Wij hebben reeds gezegd dat wij er zeer voor zijn dat die gebruiken ook jegens Indische vorsten worden in acht genomen, maar . . . , men moet de zaken niet ten halve doen. Wij lezen bij den Heer P.: »Een ten volle geloofwaardig deskundige, welke die stukken in handen heeft gehad, verzekerde ons, dat hij als Nederlander ze begrepen had; maar dat ze ook alleen maar voor een Nederlander begrijpelijk zijn, omdat het Nederduitsche volzinnen zijn, die woord voor woord in het Boegineesch zijn overgebracht.»

Men eischt tegenwoordig, en met recht, dat de opbrengsten van Indië, in de eerste plaats ten nutte van Indië zullen worden besteed; er kan echter in Indië nog veel nut worden gesticht zonder een duit uit te geven, en dit zou o. a. kunnen geschieden door van ambtenaren en officieren te eischen, dat zij wat meer werk maakten van het beoefenen der inlandsche talen. Menig misverstand en menige verwikkeling zouden daardoor worden voorgekomen.

Op het ultimatum volgde de oorlogsverklaring, die echter niet aan de Koningin gewerd. Door een misverstand geraakte het leven der overbrengers in gevaar, en deze keerden in allerijl naar boord der schepen terug, zonder hunnen last te hebben kunnen volbrengen. Het bleek echter voldoende dat er niets overbleef dan naar de wapenen te grijpen en daartoe werd dan ook besloten.

Ofschoon men niets van Badjoa wist dan hetgeen men van de schepen kon ontwaren en door verkenningen met sloepen langs de kust, had vernomen, greep toch de landing — den 12den Februari — met orde, voortvarendheid en den besten uitslag, plaats. De versterkingen van Badjoa werden genomen en de vijand op de vlucht gejaagd. Onze land- en zeemacht betoonden hare gewone uitstekende eigenschappen, en de troepen hadden des avonds, voorwaarts van Badjoa, in eene defensieve opstelling hunne bivaks betrokken.

Toen men vasten voet aan wal had, ging men voort met het ontschepen van materieel, van paarden, van levensmiddelen, enz. Men betoonde hierin den meest mogelijken ijver en voortvarendheid; ook betoonde men bijzonder veel ijver om zich ter plaatse waar men was te versterken, om kampongs romdom zich op te ruimen — d. i. verbranden —, ten einde tot op grooten afstand een vrij uitzicht te bekomen; men nam allerlei, zelfs angstige maatregelen van voorzorg tegen verwarring bij nachtelijk alarm; men deed wat men kon om niet overvallen en in zee geworpen te worden, maar men aarzelde en talmde met den opmarsch naar Boni, en nam gansch niet de houding aan van een kloek aanvaller, nog veel minder die van een stout veroveraar.

Zoo als wij reeds gezegd hebben wist men niets van de topographie en den verderen toestand des lands tusschen Badjoa en Boni. Eerst den 15den werd er eene poging gedaan tot het bekomen van licht, maar, naar hetgeen de Schrijver er van mededeelt, was het eene zeer onbeduidende. »De Kolonel WALESON verrichte op den 15den Februari aan het hoofd der expeditionnaire cavalerie

eene kleine verkenning in eene noordwestelijke richting van het bivak, tot op nagenoeg een geweerschotsafstand van de in die richting gelegen kampings. Vijandelikheden werden daarbij niet ondervonden; maar de Kolonel rapporteerde dat het doorlopend terrein zoodanig met welig opgeschoten maïsstruiken begroeid was, dat hij Kolonel, te paard gezeten, van het escadron op vijftig passen afstands niets kon ontwaren, dan alleen de bovenranden der politiemutsen en de punten der sabelklingen." — Voorwaar, een schrale oogst!

Over die hooge maïsstruiken die den onzen het vrije uitzicht benamen, zullen wij nog meer moeten hooren, en ongetwijfeld hebben ze invloed gehad op de handelingen van den Bevelhebber. Dat de Kolonel WALESON er over rapporteerde, was natuurlijk; maar sedert wanneer is het eene zeldzaamheid dat men in Indië den oorlog voert op terreinen waar men alle vrij uitzicht derft? De Kolonel WALESON was wel op moeilijker terreinen geslaagd; hij zelf zal er dan ook zooveel kwaad niet in gezien hebben; doch hij moest er op wijzen, want men diende het euvel te ontwijken of er maatregelen tegen te nemen. Dat het eerste kon geschieden heeft de Kolonel WALESON later bewezen.

Den 16den ondernam de Generaal zelf eene verkenning, en stelde zich daartoe aan het hoofd van twee bataljons, een eskadron, een halve 3<sup>de</sup> Batterij met eene sectie mortieren, en eene halve compagnie sappeurs. Men meende in het bivak der onzen, dat het ware doel der onderneming was, kort en goed naar Boni op te rukken en verheugde er zich zeer over. Het bleek echter dat men te veel op de besluitvaardigheid van den aanvoerder had gerekend. Zien wij eerst bij den Heer P. hoe men in den blinde rondtaste om den weg naar Boni te zoeken: »In den aanvang sloeg men eene Z.-W. richting in. De Generaal dacht daar een voor de beweging van troepen uit de drie wapens bestaande, meer gunstig terrein te zullen vinden, dan dat, hetwelk zich ten westen van Badjoa — de maïsstruiken van den 15den — uitstreckte, en koesterde tevens de hoop, om na aanvankelijk een wijl in die richting doorgemarscheerd te hebben, den marsch in eene N.-W. richting te kunnen doen overgaan, om zoo achter de hoofdplaats van het vijandelijk land te deboucheeren. Ook meende men aldaar een weg te zullen aantreffen, welke de Boniers in der tijd voor den Heer DE PEREZ aangelegd hadden toen hij nog Gouverneur van Makasser was."

Men vindt hier NB. niet eens vermeld dat men zich van goede gidsen had weten te voorzien. Men dacht, men hoopte, men meende, en — men bouwde in Indië verwachtingen op het terugvinden van eenen weg die een dozijn jaren vroeger gemaakt en nimmer weder gebruikt was!

»Alras — zoo vervolgt de Schr. — stiet men op een drassig, uiterst moeilijk terrein, hetwelk bovendien nog zoover het oog reikte met maïs beplant was. Na aldus ter nauwernood een half uur in de voorgenomen richting gemarscheerd te hebben werd diensvolgens besloten van richting te veranderen en noordwaarts in te slaan." Dus nog op geen half uur afstands van het bivak, liep men zich reeds vast, en zelfs tot zoover had men niet eens eene opper-



vlakke kennis van het terrein. Zou het ook noodig zijn lezer, afdoende maatregelen te nemen om dergelijke jammerlijkheden in de toekomst zooveel doenlijk te voorkomen?!

Door zich noordwaarts te wenden kreeg de kolonne de kampong Tjiloë voor zich, en het bleek dat deze door den vijand bezet was. Tjiloë met de drie daar achter gelegen kampongs Lona werden na een scherp en schoon gevecht genomen; de vijand werd totaal verslagen en op de vlucht gedreven; onze troepen kweten zich uitstekend. Maar helaas, de aanvoerder trok geen partij, noch van den moed en de geestdrift der zijnen, noch van 's vijands nederlaag, noch van den ganschen langen dag dien hij voor zich had. Hij liet de genomen kampongs verbranden en kwam ten één uur na den middag met zijne kolonne in het bivak terug. — Wij zeggen met den Heer P.: »Wij kunnen de meening niet onderdrukken, dat wanneer de gezamenlijke troepen, na het gevecht van Tjiloë, in stede van naar het bivak terug te keeren, naar Boni doorgemarscheerd hadden, die hoofdplaats door onze vijanden, onder den indruk van de geleden nederlaag ontruimd en onze krijgslieden in handen zoude zijn gevallen terzelfder uur, dat deze nu in het bivak te Badjoa terugkeerden.» Volgens de kaarten bij het verhaal van den Heer P. gevoegd, was men te Tjiloë op nog geen drie kilometers afstand van Boni. Het is waar, men wist er den weg niet heen, — wij zelf hebben er op gewezen, — maar waarom werd die weg eenige dagen later door anderen zoo gemakkelijk gevonden, en wisten dan DE BRAUW en LE BRON DE VEXELA den weg naar Djagaraga? Welk een verschil in handelen!

De soldaten waren in weerwil der behaalde overwinning ontmoedigd; zij gevoelden dat men hen te kort had gedaan. De Generaal zelf scheen met die overwinning verlegen te zijn. Hij liet de gesneuvelden met stille trom begraven.

Den 18den toog de Generaal STEINMETZ andermaal met eene vrij sterke troepenmacht op weg naar Boni, maar, na nog geen half uur gemarscheerd te hebben werd eensklaps gelast regtsomkeert te maken, en rukten de troepen Badjoa weer binnen en betrokken hunne bivaks.

Als reden van dien plotselingen terugtocht vinden wij opgeteekend, dat de Opperbevelhebber bevonden had: »dat het terrein zoo dicht met maïsstruiken begroeid was en dat deze struiken tot eene dusdanige hoogte opgeschoten waren, dat de troepen, daarin opgesteld, zich onderling niet meer konden ontwaren en dat het onder die omstandigheden ten eenemale ondoenlijk was bevelen te geven, hetgeen bij een vijandelijken aanval noodwendig tot groote verwarring en ongelukken zoude moeten leiden. De Generaal achtte dan ook de voortzetting van den tocht uiterst roekeloos en had dien ten gevolge den terugkeer naar het bivak bevolen.»

Begrijpe het wie kan. Het geheele rijk van Boni was toch niet met hoog opgeschoten maïs bedekt; dit zal later voldoende blijken, en twee dagen te voren was men zóó nabij de hoofdplaats geweest dat men er met het bloote

oog het geringste torenspitsje van zou gezien hebben als dit er slechts aanwezig ware geweest.

Onmiddellijk na het inrukken werden de Chefs van wapens en diensten door den Kommandant der expeditie en onder zijn voorzitterschap tot eenen krijgsraad vereenigd. De Heer P. deelt ons niets mede van hetgeen daar werd verhandeld. Hij vindt daartoe geen vrijheid, dewijl al de leden zich tot geheimhouding hadden verbonden en hij niet gaarne dezen of genen hunner in verdenking zou willen brengen aan zijn woord te hebben te kort gedaan. Hij is echter te schrander om te kunnen gelooven dat wij ons met dit beweren zouden laten afschepen. Hoe is hij-zelf achter het geheim gekomen? Hij heeft het proces-verbaal der zitting in handen gehad en dit niet eens onder belofte van geheimhouding, want hij zegt daar niets van en wijst zelfs op een handteekening die er onder ontbreekt. Als de regeering nu geene geheimhouding meer verlangt, dan doet het er niets meer toe dat de leden die weleer hadden beloofd. De Heer P. was daardoor hoegenaamd niet gebonden.

Er is in der tijd nog al veel over dien krijgsraad gesproken; personen die even goed onderricht konden zijn als de Schr., beweerden dat men er eenvoudig de vraag had behandeld, of het al dan niet raadzaam zou wezen om, gelijk men zegt, met kousen en schoenen, dwars door die hooge djagong, naar Boni te marscheren. Het spreekt van zelf dat al de aanwezigen daarop met *neen* antwoordden, en die aanwezigen behoeven zich over dat antwoord volstrekt niet te schamen.

Het gevolg van den krijgsraad was dat de voorwaartsche bewegingen aanvankelijk werden gestaakt en dat men den volgenden morgen begon een weg ter breedte van 300 passen, die van Badjoa naar Boni zou loopen, door die ongelukkige djagong te kappen. Dit geschiedde niet zonder krachtigen tegenstand van des vijands zijde, maar de wakkere Luitenant-Kolonel KELLERMAN, die den arbeid beschermde en minder zwaartillend was dan zijn Chef, wist dezen tegenstand even krachtig te onderdrukken en wilde reeds van een aanvankelijk voordeel gebruik maken, om kort en goed op Boni los te gaan, toen hij uit het bivak bevel bekvam den arbeid te staken en terug te keeren.

Daar waren intusschen belangrijke zaken gebeurd. De Generaal STEINMETZ was even buiten het bivak, waar hij zich geheel alleen bevond, op onverklaarbare wijze, door een geweer- of pistoolschot, vrij ernstig aan den linker arm gewond geworden. Hij zag zich verplicht het bevel over de expeditie aan den Kolonel WALESON over te geven.

De kolonel WALESON liet het opruimen der mais-velden terstond staken; behalve dat dien arbeid hem blijkbaar zoo noodzakelijk niet toescheen, achtte hij het welslagen er van wegens den krachtigen tegenstand des vijands te duur gekocht. Maar intusschen was de kentering van den moesson ingevalen, het was onlijdelijk warm geworden, en regenvlagen op regenvlagen drenkten den bodem. Deze was weldra zoo doorweekt dat aan geen troepenbewegingen kon worden gedacht eer men weder een paar dagen droogte had be-

leefd. Niet voor den 28sten Februari kon men op marsch gaan, maar toen waren er geene hooge maïs-struiken noch moerassige gronden meer, die den onzen hinderden. In een dag rukte men op tot Boni, nam de hoofdplaats, na een ernstig gevecht, legde haar in de asch, en keerde na een nacht onder hare wallen te hebben gebivakkeerd naar Badjoa terug.

Een voornaam militair doel der expeditie was dan bereikt; maar in iederen oorlog zijn de militaire doeleinden slechts politieke hulpmiddelen en het groote politieke doel van dezen oorlog, de onderwerping van de Koningin, was en bleef op den achtergrond. Er verliepen weken, er verliepen maanden, zonder dat men iets van haar vernam, en wij lezen zelfs bij den Heer P., dat de Heer SCHAAP, Gouverneur van Celebes, thans Gouvernements-Kommissaris in stede van den Heer DE PEREZ, die onderwijl was overleden, niet eens ernstige pogingen deed om zich met haar in betrekking te stellen.

Intusschen werden de noodige maatregelen genomen tot eene permanente vestiging op Bonisch grondgebied. Reeds vóór het vertrek der expeditie had men daartoe te Batavia besloten, en aanvankelijk was men der meening toegedaan geweest dat de monden der rivier van Tjenrana er eene bijzonder geschikte plaats toe zouden opleveren. Herhaalde verkenningen hadden evenwel doen zien dat men zich vergist had en dat aan eene nederzetting aldaar niet kon worden gedacht. De Kommandant der expeditie liet dien ten gevolge zijne keuze vallen op Badjoa, zooals wij reeds aanmerkten de haven van Boni en gelijk men weet in de nabijheid dier hoofdplaats gelegen. Er werd terstond begonnen met het aanleggen eener schans, en die arbeid werd met de meestmogelijke voortvarendheid doorgezet.

Met het nemen van Boni waren de eigenlijke krijgsverrichtingen der eerste expeditie geëindigd. Alleen ging men nog voort met dat onzalige vernielen en verbranden van kampongs, waardoor men het volk verbitterde. eene woesteniĳ rondom zich schiep, en zich beroofde van talrijke hulpbronnen, die mildelijk hadden kunnen vloeien bij de minste toenadering der landzaten. Ook de Heer P. verheft daartegen terecht zijne stem, en later zal hij — o. a. in het vermoorden van den civielen ambtenaar BURGEMEESTER — nog op de zeer rampzalige gevolgen van dergelijke onnoodige barbaarschheden hebben te wijzen.

De zeemacht ging voort met langs de kusten te kruisen tot het handhaven van den staat van blokkade, waarin zij door den Bevelhebber der expeditie waren gesteld. Dat de Bevelhebber tot zoodanigen maatregel was overgegaan, kan men niet anders dan goedkeuren, maar de wijze waarop het geschiedde liet nog al te wenschen over. Het is bekend en het wordt in het boek van den Heer P. aangestipt, dat de havens van Boni dikwerf bezoek ontvangen van vreemde Indische handelsvaartuigen; er komen er zelfs uit Singapore onder Britsche vlag. Daar dus het geblokkeerd houden der kust ook het afwijzen van vreemde handelsschepen moest ten gevolge hebben, kon daartoe niet bij wijze van huishoudelijken maatregel worden overgegaan. En echter deed men

alzoo. De verklaring waarbij de Bonische kust in staat van blokkade werd gesteld, werd eenvoudig aan den Kommandant der zeemacht gezonden, om haar ten uitvoer te leggen, en daarbij bleef alles. Vooral de Hooge Indische regeering, die met den stand van zaken bekend was, is in deze schuldig en had ons groote moeielijkheden kunnen berokkenen (1). Men leest bij BLUNTZLI, een der meest gevierde schrijvers over het internationale recht: »L'état qui veut bloquer un port doit notifier publiquement son intention, et porter ce fait à la connaissance de tous les états neutres avec lesquels il est en relations diplomatiques régulières, afin que ceux-ci puissent avertir à temps leurs navires marchands. La notification préalable est une condition indispensable de la validité du blocus. S'il est nécessaire par suite des grandes distances, de commencer le blocus avant que tous les neutres aient été avertis, on doit cependant accélérer autant que possible la susdite notification.»

Wij zullen thans afscheid nemen van de eerste Bonische expeditie, maar laten haar in treurigen toestand achter. Hij die daarvan de treffende bijzonderheden wil kennen, verwijzen wij naar het boek van den Heer P., die er schoone en boeiende bladzijden aan heeft gewijd. Het regenseizoen was geheel ingetreden, met de wapens viel niets meer te verrichten; het was alleszins verstandig de meerderheid der troepen zoo niet geheel naar Java, dan toch gedeeltelijk derwaarts en gedeeltelijk naar Makasser over te brengen, maar hun vertrek werd vertraagd door den bouw der schans te Badjoa, die vooraf tot het opnemen en beveiligen harer bezetting moest gereed zijn. Onderwijl woeden cholera en andere ziekten in het midden der onzen en velden daar offer op offer. Eindelijk werd den 11den April de vlag op de nieuwe versterking geheschen en den 24sten daaraanvolgende had het laatste transportschip de reede van Badjoa verlaten.

Badjoa was en bleef een ongezond verblijf, en wij vereenigen ons geheel met het gevoelen van den Heer P., dat men beter gedaan zou hebben zich verder van de moerassige kust te vestigen en zijne gemeenschap met de zee te onderhouden door eene kleine reeks van kleine bellingen.

Wij zijn ook volkomen van zijne meening dáár waar hij beweert dat het groot aantal ziektegevallen overigens niet aan eene onvoldoende verpleging van het personeel mag worden geweten. Men had voorzien in alles waarin naar menschelijke berekening behoorde voorzien te worden. Maar »dat geenszins de noodige spoed is betracht geworden en dat het beleid der expeditie in het algemeen veel te wenschen heeft overgelaten,» hebben wij — dunkt ons — duidelijk genoeg aangetoond, en de Heer P. die tegen deze uitspraak in verzet komt, kan slechts zeer algemeene en zeer onbepaalde bewoordingen vinden om haar te bestrijden.

---

(1) Tijdens de Lamongsche expeditie handelde zij op dezelfde onoordeelkundige en gewaagde wijze.

Wij zullen den Schr. niet volgen bij zijn relaas der gebeurtenissen tusschen de eerste en de tweede expeditie, en achten het voldoende daarvan het volgende mede te deelen.

Te Badjoa werden de onzen schier volkomen met rust gelaten, doch het bleek al spoedig dat daarom de indruk door onze overwinningen gemaakt, nog in geenen deele zoodanig was dat de Bonieren er door tot onderwerping werden gestemd. In de noorder- en bergdistrikten van het Gouvernement van Celebes moesten onze kolonnes voortdurend tegen hen in beweging worden gehouden, en zelfs naar de zuiderdistrikten was men verplicht troepen te zenden tot het fnuiken van verzet. De Koningin van Boni bleef afkeerig van alles wat naar onderhandelen zweemde. De rijksgrooten, met wie men zich in betrekking had weten te stellen, gaven ontwijkende antwoorden of beschuldigden de Koningin van krankzinnig te zijn geworden. Slechts één lichtpunt had zich in al die duisternis vertoond. AROE PALAKKA, een Bonisch Prins, die eigenlijk in stede der toen regerende Koningin den troon had moeten beklimmen, koos openlijk\* onze zijde, en kwam in de eerste helft der maand Juli 1860 met een groot gevolg te Makasser aan. In hem had men een kandidaat voor den Bonischen troon, een man van invloed in zijn land, en een centrum waarom andere rijksgrooten zich konden scharen, die begrepen dat de zaak der Koningin hopeloos was, wanneer de Nederlanders, gelijk zij blijkbaar deden, volhielden. Men was dit resultaat verschuldigd aan de weloverlegde handelingen van den Kapitein RIJKENS, Kommandant te Badjoa.

De Heer SCHAAP voegde nog eene onhandigheid bij de andere, die hij reeds op zijne rekening had. Hij zond als Gouvernements-Kommissaris, zonder medeweten van den Kolonel WALESON, een soort van ultimatum aan een klein Vorstje, waarmede wij nog een geschil hadden te vereffenen. Toen daaraan geen gevolg werd gegeven, moest de Kolonel, op alleszins overwegende gronden, hem den sterken arm der troepen weigeren en kon hij geen gevolg geven aan zijne bedreigingen.

Lettende op den zeer onvoldoenden stand der dingen in het Bonische, gaf de Luitenant-Generaal VAN SWIETEN toe aan het verlangen van den Opperlandvoogd, en belastte hij zich met het bevel over de tweede expeditie. Hij bekwam volmacht tot handelen niet alleen in militaire maar ook in politieke zaken. Wel was hem als Gouvernements-Kommissaris voor de politieke aangelegenheden toegevoegd de Heer JANSEN, nieuw benoemd Gouverneur van Celebes, maar bij verschil van gevoelen stond de beslissing aan den Generaal. Tot goed begrip der wijze waarop deze meende den oorlog te moeten voortzetten en ten einde brengen, diene het navolgende. Het bezit der rijkssieraden is voor de Koningen van Boni een hoofdvereischte om zich erkend en gehoorzaam te zien door het volk. Die rijkssieraden waren in handen der Koningin; behield zij die, nam zij die mede buiten 's lands, dan baatte het ons

weinig dat wij haar vervallen verklaarden van den troon, haar verdreven en een ander in hare plaats benoemden. AROE PALAKKA kon derhalve dan alleen wettig en werkelijk regerend Koning worden, wanneer wij hem ook in het bezit der rijkssieraden konden stellen. Hiervan waren wij echter à priori niet zeker, en daarom besloot de Generaal VAN SWIETEN dit punt aanvankelijk in het midden te laten. De Bonische oorlog had ons echter groote kosten veroorzaakt en wij waren bevoegd ons daarvoor schadeloos te stellen. Met dit doel zouden de landschappen Kadjang en Sindjai veroverd, van het Bonische rijk afgescheurd, en hetzij bij het Gouvernementsgebied ingelijfd, hetzij aan AROE PALAKKA in leen afgestaan worden. Wijders besloot de Generaal: »het Bonische rijk in te rukken, de hoofdplaats, als ook Pasempa — het toenmalig verblijf der Koningin — en Pampanoea — de rijkste plaats van het land — in te nemen, en indien ten gevolge daarvan geene toenadering zou worden verkregen, alsdan het vijandelijke rijk te ontruimen”, en de kusten geblokkeerd te houden (blz. 86, 2de Dl.).

Tot verzamelingsplaats der expeditie was aangewezen de reede van Boelekomba. De Generaal zelf kwam daar den 17den November aan, Zoo als men zien zal was het tijdperk van dralen en van halve maatregelen thans voorbij. Reeds den 19den ging van Boelekomba eene sterke kolonne in noordelijke richting op marsch. Zij stond onder bevel van den Majoor STARING, Chef van den Staf der expeditie, en had in last de landjes Kadjang en Sindjai door te trekken, die in bezit te nemen en tegen de versterkte hoofdplaats van het laatstgenoemde op te rukken. Alle brandstichtingen waren gestreng verboden. De generaal stevende met de rest der troepen van Boelekomba naar de reede van Sindjai. Hij had berekend dat de Majoor STARING in 5 dagen voor die plaats kon zijn aangekomen en wilde haar alsdan te gelijker tijd van de land- en zeezijde aantasten. Hoewel de Majoor geen belangrijken tegenstand ondervond en maar enkele ernstige ontmoetingen met den vijand had, duurde zijn tocht evenwel een dag langer dan men had voorzien. Hij en zijne troepen ondervonden daardoor de teleurstelling dat Sindjai bij hunne aankomst — 24 Nov. — reeds door den Generaal VAN SWIETEN was genomen.

Reeds den volgenden dag liet de Vorst van Sindjai zijne onderwerping aanbieden aan den Generaal VAN SWIETEN en zijne hulde aan AROE PALAKKA. Deze had den Majoor STARING verzeld en ontving, ten gevolge van de overwinning der onzen, talrijke bewijzen van toegenegenheid van de bevolking. Dit had een belangrijken invloed op zijne stemming, want had hij zich aanvankelijk niet met zekerheid uitgelaten over het aanvaarden der kroon, op de door ons gestelde voorwaarden, thans had hij daartegen geene bedenkingen meer.

De Generaal organiseerde het bestuur van Kadjang en Sindjai, en liet te Sindjai eene kleine bezetting achter. Zijne krijgsmacht bevond zich den 30sten November ter reede van Badjoa. Hij had den Majoor STARING met een gedeelte der troepen vooruit gezonden. Deze had het garnizoen der schans, wat de gezondheid van het personeel aangaat, in een treurigen toestand aange-

troffen. Hij koos al dadelijk eene zeer geschikte en uitstekend gelegen bivakplaats, voorwaarts van Badjoa, en maakte daar de noodige voorbereidingen, zoodat de expeditionnaire troepen er zich terstond konden legeren. Persoonlijk nog te Sindjai opgehouden, kwam de Generaal eerst in den avond van den 3den December te Badjoa aan; men had daar onderwijl den meestmogelijken ijver betoond in het ontschepen van troepen, paarden, materieel en levensmiddelen. Men ging daarmede voort en reeds den 6den December kon men zich naar Palakka in beweging stellen.

»Palakka was den Generaal afgeschilderd als eene plaats, welke door hare hooge en drooge ligging, door het aantal huizen, dat er zich bevond, en het helder stroomend water in de nabijheid, een goed kantonnement voor onze troepen zoude opleveren" (blz. 128, 2de Dl.). Hij besloot dus er zich te gaan vestigen en het als uitgangspunt zijner verdere ondernemingen te kiezen.

De weg naar Palakka liep langs Boni, en het nemen van Boni lag dus in het plan tot het bezetten van Palakka opgesloten. In de nabijheid der hoofdplaats werden onze troepen hevig aangevallen. Er had een schoon gevecht plaats, waarbij — hetgeen in Indië zeldzaam is — de drie hoofdwapens gezamenlijk optraden, en wij mogen er veilig bijvoegen gezamenlijk uitblonken. De vijand werd niet alleen geslagen, maar door de voortreffelijke beschikkingen van den Generaal VAN SWIETEN, bovendien in zoodanige richting teruggeworpen, dat zijne hoofdmacht tevens afgesneden was van Palakka en Pasempa. Boni was ons; Palakka viel nog dien eigen dag en Pasempa reeds den 9den Dec. zonder slag of stoot in onze handen. Laatstgenoemde plaats was des vijands hoofdvesting en door hem steeds onneembaar geacht; zij was in der daad zeer sterk en had, ware zij verdedigd geworden, nog het leven van menig braaf soldaat kunnen eischen; maar de Koningin had haar verlaten en was door de zwakke bezetting gevolgd, toen deze door de hoofdmacht niet versterkt en ondersteund kon worden. Onze schoone overwinning van den 6den kostte ons smartelijke verliezen; de wakkere en kundige Majoor KROEZEN o. a. werd doodlijk gewond.

Er bestond eene overlevering in het Bonische, die inhield dat het rijk niet veroverd was zoo lang Pasempa »het sterke" en Pampanoea »het rijke" niet waren gevallen. Onze vlag woei reeds van Pasempa en de Generaal VAN SWIETEN had, gelijk wij gezien hebben, besloten die ook van Pampanoea — aan de Tjenrana-rivier — te doen wapperen. Hij had echter Palakka geheel anders en vrij wat onbeduidender gevonden dan het hem was beschreven. Er was gebrek aan woningen voor zijne troepen en aan bergplaatsen voor zijn materieel, zijne levensmiddelen enz. Ook liet de gemeenschap met de reede van Badjoa veel te wenschen over. In dit alles moest worden voorzien eer de operatiën konden worden voortgezet. Des avonds van den 13den Dec., en derhalve in merkwaardig korten tijd, was er een voor troepen en voertuigen bruikbare weg gereed van Badjoa over Boni naar Palakka; munitie, levensmiddelen en materieel waren in voldoende hoeveelheid derwaarts overgebracht,

en in de huisvesting der troepen was naar eisch voorzien. De gezondheid van laatstgenoemden, die thans niet meer aan het lage strand waren gelegerd, liet niets te wenschen over. De behoeften voor Palakka werden van de reede aangevoerd, door een transportpark van karren en trek-ossen, opzettelijk van Java overgebracht; al de voorhanden koelies bleven daardoor beschikbaar voor de marscherende troepen. De Generaal VAN SWIETEN had uitstekend partij getrokken van de ondervinding tijdens de eerste expeditie opgedaan.

Den 14den ging hij op weg naar Pampanoea en bereikte die plaats na een marsch van drie dagen. De tocht was voor onze troepen hoogstvermoeiend geweest, maar vijandelijkheden waren daarbij niet ondervonden. In tegendeel, de blijken van toenadering en van onderwerping, zoowel door de bevolking als door hare hoofden, reeds sedert den val van Pasempa gegeven, waren met den dag toegenomen. Ten einde meer indruk te maken had de Generaal zich doen vergezellen van eene talrijke artillerie, en had hij de Tjenrana doen opstevenden door een kleine vloot, bestaande uit het stoomschip de *Admiraal van Kinsbergen*, drie kruisprauwen en vier gewapende barkassen en sloepen. De verschijning eener zoo sterke land- en zeemacht te Pampanoea, wekte de verbazing van den inboorling en had eene voortreffelijke uitwerking. AROE PALAKKA ontving een brief van den Poengawa of bevelhebber der voormalige, maar thans geheel verlopen, Bonische strijdkrachten, waarin hij hem niet alleen zijne onderwerping maar ook de uitlevering der rijkssieraden toezegde. Hij berigtte dat de Koningin zich ernstig ziek te Sopeng ophield, maar zich zoodra mogelijk nog meer noordwaarts in Adja Tamparang zou gaan vestigen. Alle tegenstand was gebroken en de ontkenning van het reeds veel te lang gerekte drama nabij.

Hoewel onze troepen te Pampanoea als vrienden ontvangen waren en er op den besten voet met de ingezetenen omgingen, besloot de Generaal toch naar Palakka, waar hij beter in het onderhoud der zijnen kon voorzien, terug te keeren. Beter bekend met den weg volbracht hij nu den tocht in twee dagen, en kwam den 27sten December op zijne bestemming.

De oorlog was thans geëindigd, en hetgeen nog te doen overbleef behoorde tot de taak der diplomatie. De toenadering van de landzaten was zoo groot dat de Generaal er toe overging de blokkade der kust den 1sten Januari 1861 op te heffen; ook nam hij maatregelen om een gedeelte der troepen naar Java terug te zenden. Het volk noemde de Koningin niet anders meer dan »de Vorstin die van Pasempa is weggelopen»; haar invloed was dus blijkbaar vernietigd en die van AROE PALAKKA nam met den dag toe.

Wij zullen den lezer naar PERELAER's werk zelfs verwijzen over het zeer uitvoerig verhaal der verrigtingen van diplomatieken aard, waardoor het tijdvak werd gekenmerkt dat wij thans zijn ingetreden. Zij hadden den besten uitslag, maar dat zij veel schrandereid en overleg vorderden willen wij door een enkel voorbeeld staven. Het was de wensch der onzen, AROE PALAKKA op den troon van Boni te plaatsen, maar volgens de aloude gebruiken des



lands moest hij tot Koning worden gekozen door de zoogenaamde Aroe Pitoe's of Kiesheeren des rijks, en bovendien moest hij, zoo als reeds gezegd is, in het bezit worden gesteld der rijkssieraden. Die kiesheeren, alle Bonische grooten, waren gevlucht en verspreid, en onder hen bevonden er zich die zelf aanspraak maakten op den troon. De rijkssieraden waren over de grenzen van het land gevoerd. Niettemin werd AROE PALAKKA in staat gesteld den troon op wettige wijze te beklimmen en het land op wettige wijze te regeeren. De Generaal VAN SWIETEN toonde zich, bij de pogingen ter bereiking van dit doel aangewend, dezelfde kundige Indische diplomaat die men reeds in 1849 op Balie in hem had leeren kennen. Wij moeten er bijvoegen dat hij, in deze en andere aangelegenheden, uitstekend werd bijgestaan en gediend door den Heer BACKERS, oud-officier en civiel ambtenaar op Celebes die met de zaken en personen aldaar voortreffelijk bekend was. Ook mogen wij de verdiensten van zijn mede Kommissaris, den Heer JANSEN, niet onvermeld laten.

De eindresultaten van den oorlog waren:

De Bonische landschappen, Oud-Boelecomba, Kadjang en Sindjai tot aan de Tanga-rivier, werden aan ons gebied gehecht.

Ook de eilanden Bonnerate en Kalao, vroeger door Boni in leen bezeten, werden teruggenomen, dewijl daar voortdurend ondersteuning aan zeeroovers werd verleend.

Boni moest onze suzeriniteit erkennen en werd een leenvorstendom.

Alle suprematie der Koningen van Boni over andere Celebesche vorsten met name over Goa hield op.

Het oude verbond van Boengajien, door de voormalige O. I. Kompagnie met Boni gesloten, kwam te vervallen en werd vervangen door een ander waarin o. a. al het bovenstaande was opgenomen.

Aan onze geschillen met nog eenige andere Celebesche Vorstjes werd op bevredigende wijze een einde gemaakt.

Badjoa werd weder ontruimd.

Wij zijn het geheel met den Heer P. eens, als hij aan het einde van zijn werk zegt: »Van de tweede Bonische expeditie valt niet anders dan met lof te spreken. Wij zien de militaire macht met voortvarendheid en stoutheid bezig. Geen in den wind schermen, geen heen- en weër marscheren; geene inspanning werd van den soldaat gevergd, of zij moest in evenredigheid met het te bereiken doel zijn; ziedaar wat wij op iedere bladzijde van het journaal van die dagen ontwaren. De verzorging en verpleging der troepen zijn geheel en al op de hoogte van de omstandigheden; en de lezer heeft kunnen opmerken, dat alles in 't werk gesteld werd, om de gunstige verhouding van den gezondheidstoestand onzer krijgers te bewaren. Voegt daarbij de gematigdheid na de overwinning, welke spoedig de harten der bewoners voor toenadering opende, dan ontwaart men, dat alle middelen gebezigd waren om zich eene goede uitkomst te verzekeren. En die uitkomst heeft dan ook, zoo als wij gezien hebben, niet ontbroken.»

De billijkheid vordert ook dat wij ons aan des Schr. zijde scharen, als hij er op wijst dat de tweede expeditie, ten aanzien van den moesson, op een veel gunstiger tijdstip aanving dan de eerste, en dat zij haar voordeel heeft kunnen doen met de ervaring en vooral met de terreinkennis door die eerste opgedaan. Wij moeten echter herhalen, dat wij niet ontwaard hebben dat tijdens de eerste expeditie aan het beleid der zaken zooveel nadeel is gedaan, door het niet in ééne hand vereenigd zijn van het politiek en militair gezag, eene regeling die niettemin altijd afkeuring verdient. Ook hebben wij niet opgemerkt dat de terreinkennis van AROE PALAKKA aan de tweede expeditie zoo bijzonder heilzaam is geweest, als de Schr. beweert. AROE PALAKKA verzelde den Majoor STARING op diens marsch van Boelecomba naar Sindjai, en de Schr. zegt niet dat de meergenoemde Vorst daarbij als wegwijzer zoo nuttig was. Integendeel, ons wordt uitdrukkelijk verzekerd dat de Majoor zich geheel op de hem toegevoegde gidsen moest verlaten. »En — wordt er zelfs bijgevoegd — wat een zoodanig verlaten op menschen, die zich geen denkbeeld van afstanden en slechts eene luttele van tijdsbepaling weten te vormen, te beduiden heeft, zal hij het beste begrijpen, wien het maken van een dergelijken tocht te beurt is gevallen.» De tegenwoordigheid van AROE PALAKKA belette dan ook niet dat de kolonne een dag later te Snidjai kwam dan berekend was. Toen hij als gids werd medegegeven, om het eerste gedeelte van den weg die de onzen van Palakka naar Pampanoea zou voeren, te verkennen en te verbeteren, was hij niet gelukkiger. Hij liet een stuk wegs, ter lengte van 9 palen, onder zwaren arbeid door onze soldaten in goeden staat brengen, maar het bleek ten slotte dat hij zich totaal had vergist en dat men dien weg ongebruikt moest laten liggen.

Neen, wij moeten volhouden dat op den gang der eerste Bonische expeditie maar al te veel gegronde aanmerkingen zijn te maken, en dat het gebrek aan terreinkennis bij hare leiding ondervonden, maar alleen — en dan nog slechts in zekere mate — kan worden verontschuldigd door het gemis eener instelling te Batavia, waar bestendig gegevens worden verzameld om in dergelijke leemten te voorzien.

En hiermede nemen wij afscheid van het belangrijk werk van den Heer P. Wij zouden er nog menige schoone bladzijde uit willen afschrijven, maar onze arbeid is reeds omvangrijk genoeg geworden en wij verwijzen dus liever naar dien van den Schr. zelve. Wij wenschen het boek in veler handen in weerwil dat wij hier en daar met den Schr. — bij al de sympathie die wij hem toedragen — van gevoelens moesten verschillen. Maar wij hebben nu eenmaal onze eigene opvatting van de verplichtingen eens recensents. In onze oogen zijn zij dezelfde als die van den geschiedschrijver, en ze moeten door beiden met gelijke nauwgezetheid worden nageleefd. De geschiedschrijver en de recensent zijn rechters; zij mogen verzachtende omstandigheden in aanmerking nemen, maar zij moeten uitspraak doen naar eer en geweten, en het staat hen niet

vrij genade voor recht te doen gelden. Slechts de soevereïn heeft het recht van gratie, maar de soevereïn van geschiedschrijvers en recensenten als zóódanig, staat buiten hen, en — is niet van deze wereld.

OVER DE VERMOEDELIJKE OORZAKEN VAN DE VOCHTIGHEID IN BOMVRIJE  
MAGAZIJNEN EN ANDERE MET GROND GEDEKTE GEBOUWEN, EN  
OVER DE MIDDELEN OM HAAR DOOR BETERE VENTILATIE  
TE VOORKOMEN.

Hoe het niet alleen in Nederland is, dat met grond gedekte gebouwen aan vochtigheid lijden, blijkt uit bovenstaanden titel, die het onderwerp uitmaakt van eene Memorie, voorkomende in het *Rapport van het Engelsch Comité voor den bouw, de inrichting en de kosten van Fortificatiewerken. Appendix IV, 1869.*

Hoogstbelangrijk is die Memorie, omdat zij, naar 't ons toeschijnt, overtuigend doet zien dat die vochtigheid dikwerf voor een goed deel te wijten is aan een gebrekkig stelsel van *ventilatie*, voortgevloeid uit verkeerde opvatting omtrent het tijdstip waarop dergelijke gebouwen moeten worden gelucht. En daar nu de opvattingen, welke in deze Memorie worden bestreden, ook ten onzent veelvuldig worden aangetroffen, de theorie des Schrijvers grootendeels op waarnemingen berust, en vochtigheid een kwaal is, die zich zelfs, in spijt van alle bij den bouw daartegen genomen voorzorgen, dikwijls in bomvrije gebouwen voordoet, meenen wij aan de lezers van den *Militaire Spectator* geen ondienst te doen, die Memorie onder toepassing van het metriek stelsel hier in haar geheel te doen volgen.

Tijdens de in den afgelopen zomer door het Comité van Fortificatiën gehouden inspectie over de werken *Under the Loan*, trok het de aandacht dat het meerendeel der in oogenschouw genomen magazijnen vochtig was, en dat nog wel niettegenstaande de toenmalige buitengewone droogte van het jaargetij. De muren toch waren op het gevoel koud en nattig; veelal bleek het houtwerk door vervuring te zijn aangetast en op de oppervlakken der metalen was een belangrijke hoeveelheid vocht zichtbaar, daar in sommige gevallen de condensatie zoo spoedig plaats greep, dat zij voortdurend een reeks van droppels te voorschijn riep.

Bij onderzoek bleek het intusschen, dat daarentegen gedurende de koude maanden van het jaar deze gebouwen van binnen betrekkelijk droog waren en dat er, voor zoover men kon nagaan, geen gebreken bestonden in hunne dekking of hunne muren, die de aanwezigheid van dusdanige vochtigheid konden verklaren; dit viel te meer op, dewijl de heerschende buitengewone hitte en de droogte van het jaargetij bijna de mogelijkheid buitensloten, dat die nattigheid uit scheuren zou voorkomen, zelfs al waren deze aanwezig. Het scheen daarom waarschijnlijk toe, dat de vochtigheid moest worden beschouwd als een gevolg van een verkeerde wijze van ventileeren.

Het voorschrift nopens het ventileeren, voorkomende in de 3de paragraaf van de bestaande orders met betrekking tot de artillerie-magazijnen, luidt als volgt. »Magazijnen moeten gelucht worden bij elke gunstige gelegenheid ('s Zondags uitgezonderd). Daarbij wordt het geheel aan het oordeel van hem, die met het onmiddellijk beheer der magazijnen belast is, overgelaten te bepalen, welke gelegenheden daartoe als gunstig zijn aan te merken.» En zoo als vrij natuurlijk is wordt dan gemeend, dat daartoe een fraaie, warme dag bij voorkeur moet worden te baat genomen.

Het zal misschien vreemd toeschijnen als wij beweerden, dat die meening al dadelijk verkeerd is, omdat magazijnen en andere onder den grond gewerkte gebouwen alleen dan gelucht moeten worden wanneer het weder koud is, en daarentegen zorgvuldig, ja bijna hermetisch gesloten moeten worden gehouden wanneer het buiten warm is.

Aangezien het hier een beginsel geldt, dat van het hoogste belang is te achten, is het zeker niet overbodig de redenen uiteen te zetten, welke tot dit besluit geleid hebben.

De mededeeling van de temperatuur van de buitenlucht aan de aardkorst wordt meer of minder getemperd naarmate de lagen, door welke de stroom van warmte of koude moet heendringen, beter geleidbaar zijn, terwijl zij geneutraliseerd wordt door de eigen gemiddelde temperatuur der grondmassa, daar deze als een compenseerend reservoir werkt, hetwelk de inwendige temperatuur constant doet blijven en alle verandering zoowel tot verhooging als tot verlaging van die temperatuur tegengaat.

Naarmate nu de diepte beneden het aardoppervlak toeneemt, wordt de afwisseling van temperatuur minder, en zijn de tijdstippen, waarop die temperatuur haar maximum en minimum bereikt, verder van elkander verwijderd. Op ongeveer 25 millimeter beneden het oppervlak zijn de dagelijksche afwisselingen in de temperatuur reeds tot de helft teruggebracht; op circa 1 meter bedraagt hun verschil niet meer dan een halven graad. De jaarlijksche temperatuur-afwisseling te Greenwich wordt aangegeven door de volgende Tafel, bijeengebracht naar de aldaar verrichte waarnemingen.

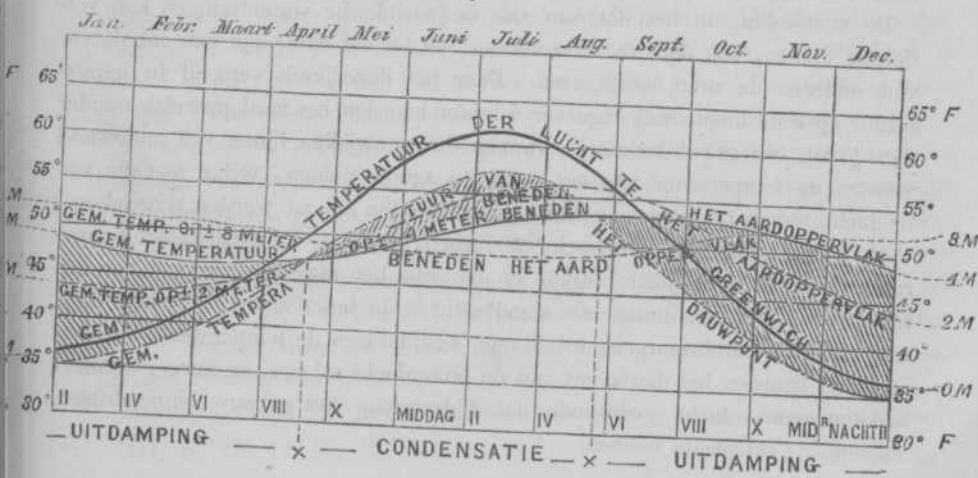
TAFEL ter aanduiding van de jaarlijks plaats hebbende veranderingen in de gemiddelde maandelijksche temperatuur op verschillende diepten beneden het aardoppervlak.

Diepte beneden het oppervlak. . . . .	Boven het oppervlak.	Ongeveer 25 millimeter.	Ongeveer 1 meter.	Ongeveer 2 meter.	Ongeveer 4 meter.	Ongeveer 8 meter.
Afwisseling van de temperatuur in het jaar. . . . .	31°	29°	23°	16°	9°	3°
Tijdstip en bedrag der hoogste temperatuur. . . . .	Juli 67°	Juli 66°	Augustus 62°	Augustus 59°	September 55°	December 52°
Tijdstip en bedrag der laagste temperatuur. . . . .	Januari 36°	Januari 37°	Januari 39°	Februari 43°	Maart 46°	Mei 49°
Gemiddelde temperatuur in het jaar. . . . .	50°	51°	50°	50°	50°	50°

Uit die Tafel blijkt dat de buitenlucht haar maximum-temperatuur bereikt in Juli en haar minimum in Januari, terwijl in een magazijn of ander gebouw dat 4 meter onder het oppervlak van den grond ligt, die maximum-temperatuur voorkomt in September en de minimum in Maart.

De jaarlijksche afwisseling bedraagt op die diepte nog geen  $\frac{1}{4}$  van die van de buitenlucht, terwijl nochtans de gemiddelde jaarlijksche temperatuur dezelfde is. De gemiddelde temperatuur van het dauwpunt is van 2° tot 10° lager dan die van de lucht. Deze verschillende uitkomsten worden graphisch voorgesteld in onderstaand diagram.

DIAGRAM, aanduidende de jaarlijks plaats hebbende temperatuurveranderingen.



De dikke lijn stelt de gemiddelde temperatuur van de buitenlucht voor, — de kettinglijn daaronder de daarmee overeenstemmende gemiddelde temperatuur van het dauwpunt, — de getrokken dunne lijn de gemiddelde temperatuur van den grond, of van een magazijn, op ongeveer 4 meter diepte beneden het aardoppervlak, terwijl de gestippelde lijnen diezelfde temperatuur op ongeveer 2 en op 8 meter beneden het aardoppervlak aangeven.

Nu is het een bekende zaak, dat wanneer de temperatuur van vochtdeelen bevattende lucht, daalt tot beneden het dauwpunt, een zekere hoeveelheid dier vochtdeelen nederslaat, terwijl wanneer van lucht, ook al is die met vochtdeelen verzadigd, de temperatuur rijst, die lucht ook in staat zal zijn nog meerdere vochtdeelen in zich op te nemen.

Een blik op het diagram toont aan, dat van af het midden van April tot ongeveer het einde van Augustus de gemiddelde temperatuur van een magazijn, ondersteld te zijn gelegen op gemiddeld 4 meter onder het buitenvlak van de gronddekking, beneden die van het dauwpunt is. Dringt er dus gedurende die maanden een luchtstroom, welke de temperatuur van de buitenlucht bezit, het magazijn binnen, zoo zal die in temperatuur dalen tot beneden zijn dauwpunt en zijn overtollige vochtdeelen bij droppels op de wanden en vloeren van het gebouw neerslaan. Het magazijn wordt dan in werkelijkheid een condensator en elk blootgesteld oppervlak zal nat of vochtig worden.

Daarentegen zal tusschen September en April de temperatuur binnen het gebouw boven het dauwpunt zijn, en zal dus de buitenlucht, het magazijn binnendringende, in de meeste gevallen in temperatuur stijgen en daardoor in staat gesteld worden al die vochtdeelen in zich op te nemen, welke op de binnenvlakken van het magazijn mochten aanwezig zijn. Het gebouw zal dan van binnen spoedig droog worden.

Deze waarnemingen hebben betrekking op de veranderingen, die de gemiddelde temperatuur gedurende het geheele jaar ondergaat; de dagelijksche veranderingen zijn echter daarin begrepen.

De voorstelling in het diagram van de jaarlijksche veranderingen kan voldoende dienen, ook deze te doen kennen, en tot dat einde zijn dan ook daarin van anderen de uren aangegeven. Daar het dagelijksch verschil in temperatuur op eene diepte van ongeveer 4 meter beneden het aardoppervlak minder dan  $\frac{1}{3}$  van een graad bedraagt, kunnen de evenwijdige lijnen wel ondersteld worden de temperatuur van het magazijn aan te duiden, welke met die van de lucht, aangeduid door de dikke getrokken lijn, moet worden vergeleken.

Het blijkt dan, dat omstreeks 20 April, wanneer de gemiddelde temperatuur van de buitenlucht  $50^{\circ}$  is en die van het magazijn, welke voor een tijdsverloop van één etmaal als standvastig is te beschouwen,  $47^{\circ}$  bedraagt, van circa 10 uur 's morgens tot 7 uur 's namiddags de temperatuur van het magazijn beneden het dauwpunt van de buitenlucht zal zijn, en dat er, wanneer laatstgenoemde lucht gedurende dat tijdsverloop het gebouw binnendringt, condensatie zal plaats hebben.

Op den 1sten October zal de gemiddelde temperatuur van de buitenlucht 50° bedragen, en de overeenkomstige temperatuur van het magazijn 53°, welke laatste beneden het dauwpunt zal zijn van af den middag tot 5 uur in den namiddag, gedurende welke uren dus de buitenlucht niet mag worden binnengelaten.

Werpt men echter een blik op het stelsel van ventilatie, hetwelk algemeen wordt gehuldigd, zoo blijkt het dat de magazijnen alleen geopend worden over dag en bij warm weder, derhalve juist op die tijden, wanneer er condensatie zal plaats grijpen, zoo als door de geschaduwde vlakken in het diagram is voorgesteld.

Daar het duidelijk is dat dit verkeerd stelsel een voldoende verklaring geeft voor alle vochtigheid, aanwezig, dáár waar geen andere oorzaken daartoe aanleiding hebben kunnen geven, zoo blijkt hieruit de noodzakelijkheid, dat er instructiën worden opgemaakt en aan hen, die met het beheer der magazijnen belast zijn, worden verstrekt, waarbij zoowel de juiste theorie over ventilatie wordt verklaard als eenvoudige regels voor hare toepassing worden gegeven.

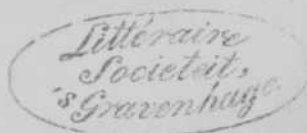
Bijna alle bomvrije magazijnen bezitten ventilatie-kanalen, welke geschikt zijn, of moeten zijn, om naar believen geopend of met luchtdichte deuren of luiken gesloten te worden. Sommige hebben een afzonderlijk stelsel van ventilatie voor den overwelfden gang, die hen in den regel omringt.

De luitenant-ingenieur INNES heeft in het 16de deel van de *Royal Engineers Papers* de door hem met zeer gunstig gevolg toegepaste wijze van behandeling van een magazijn te Halifax beschreven, waarbij door hem de gebreken van het gebruikelijk stelsel van ventileren naar wij meenen voor de eerste maal werden blootgelegd. Hij stelt voor de afzonderlijke gangen om de magazijnen, door opening in den zomer te benutten, ten einde op die wijze de magazijnen meer op de normale temperatuur te brengen. Zeker is het, dat daarbij een belangrijke hoeveelheid vocht in die gangen zal condenseeren en hoewel eene gelijkmaking van temperatuur voordeelig zou zijn, wanneer de magazijnen dikwerf moesten worden geopend, zoo blijft het de vraag, of dit voordeel niet zou worden veronzijdigd, door de uitbreiding welke de daarbij onvermijdelijke condensatie zou ondergaan, al laat men onverminderd het succes hetwelk deze wijze van behandelen in het geval met het magazijn van Halifax gehad heeft. Waarschijnlijk zal het niet noodzakelijk zijn luchtkanalen in het aanzijn te roepen rondom die gebouwen, welke deze nog niet bezitten, hoewel het wenschelijk zijn zal zoodanig stelsel van ventilatie in alle nieuwe ontwerpen op te nemen. Waarschijnlijk zullen de talrijke gevallen van vochtigheid, welke nu bestaan, alle meer of minder verholpen worden door de aanneming van een op wetenschappelijke gronden berustend stelsel van ventilatie.

Magazijnen van de gewone constructie hebben houten vloeren. Dikwerf

III. S. 18. D. N°. 3.

4.



gebeurt het dat, gedurende den tijd dien zulke zware gemetselde gebouwen noodig hebben om geheel droog te worden, het hout vergaan is, vóór dat die vloeren een zeker getal jaren hebben gelegen. Asphaltvloeren, welke in sommige gebouwen bestaan, schijnen in dit opzicht een beslissend voordeel boven houten vloeren te bezitten, terwijl daarenboven de hoogte, die anders door kantliggers, vloerribben en vloerplanken wordt ingenomen, bij hunne aanwending wordt uitgewonnen. Men heeft tegen zulke vloeren aangevoerd, dat de vochtigheid op hun zwart oppervlak condenseert, maar wanneer die vloeren wit gemaakt worden en de ventilatie van het magazijn met zorg geregeld wordt, zal zulks wel niet plaats hebben, terwijl, al beziet men de zaak ook uit het ongunstigst oogpunt, het verkieslijk dat de vochtigheid neersla op het asphalt, hetwelk er niets van te lijden heeft en vanwaar men haar gemakkelĳk kan verwijderen, dan dat zij neersla op hout, waarin zij al spoedig bederf zal brengen. Daarom meent men dat het beter is in alle onder den grond gewerkte gebouwen asphaltvloeren dan wel houten vloeren aan te wenden (1).

8 Januari 1869.

(get.) J. C. ARDAGH,

*Luitenant-Ingenieur.*

Dit verslag werd van zooveel belang geacht, dat het ook als Appendix III werd opgenomen in *The professional Papers of the Corps of Engineers of the United States Army 1871*, N<sup>o</sup>. 21.

's Hage, Januari 1873.

GIJSBERTI HODENPIJL,

*Kapitein der Genie.*

(1) Portland-cementvloeren, zoo als hier te lande in de meeste der in den laatsten tijd gebouwde bonavrije magazijnen zijn aangebracht, achten wij nog wel zoo doeltreffend.

*Vertaler.*



**Aan de Redactie van den *Militaire Spectator*.**

*Mijnheer de Redacteur!*

Op toevallige wijze is, eerst na de uitgave en verzending mijner vertaling: »*De tucht en beschaving in het Duitsche leger*,» mijne aandacht gevestigd geworden op eene fout, voorkomende in n<sup>o</sup>. 3 der achter die vertaling geplaatste aantekeningen.

Op bladz. 70 wordt namelijk door mij gezegd, dat in België de voorstellen tot reorganisatie van het leger, afschaffing der plaatsvervangende, enz. reeds verworpen waren. Dit nu is eene dwaling zooals men weet.

Aan de correctie van het laatste vel bezig zijnde, kwam mij de BRIALMONT'S tweede brochure: »*L'armée, la presse et les parties en Belgique*,» in handen. Na vluchtige lezing, vooral van bladz. 30 dier brochure (2de édit.) en door het feit, dat de Belgische Minister van Oorlog inmiddels was afgetreden, geraakte ik tot de onjuiste gevolgtrekking, die mij de 1ste alinea en volg. op bladz. 70 mijner vertaling in de pen gaf.

Om het te voorkomen dat, zooals reeds tot mijn leedwezen geschied is, meerderen dupe worden van die fout, neem ik de vrijheid een beroep te doen op uwe welwillendheid, om bovenstaande regelen een plaatsje in te ruimen in uw geacht tijdschrift.

Ontvang, Mijnheer de Redacteur! de verzekering mijner gevoelens van bijzondere hoogachting, waarmede ik de eer heb te zijn,

*Uw Dienstw. Dienaar,*

C. P. J. VAN VLIERDEN,

*1ste Luitenant.*

Harderwijk, 14 Maart 1873.

## BOEKAANKONDIGINGEN.

---

*Een woord in 't belang van het personeel der Marine door X.*  
Nieuwediep, I. A. LAUREY. 1872. Prijs f 0.25.

De schrijver vangt zijn vlugschrift aan met te spreken over de ontevredenheid bij het korps zeeofficieren, en als hij overgaat tot het aangeven der verbeteringen, die hij noodig acht, wijdt hij in de eerste plaats negen bladzijden aan de onderofficieren en matrozen.

Wat in het belang van deze voorgesteld wordt, komt ons voor op sommige punten voor wederlegging vatbaar te zijn. Dit is o. a. het geval met het voorstel tot verhooging van soldijen. Eerst onlangs hebben de meeste rangen verbetering van lot ondergaan, en behoudens hetgeen zij achteruit zijn gegaan doordat alles in den laatsten tijd zooveel duurder is geworden, hetgeen zij trouwens met een ieder gemeen hebben, zijn zij goed betaald en verzorgd.

Maar de pensioenen voor die rangen zijn bepaald slecht en hierover bewaart Schr. het stilzwijgen. Zij zijn van dien aard, dat de gepensioneerden er onmogelijk van kunnen leven, en dit is te meer onbillijk, omdat zij alleen op pensioen gesteld worden als zij geheel versleten zijn. Een dergelijke toekomst schrikt velen af om te blijven doordienen.

Het voorstel om de adelborsten, die het examen voor luitenant 2de klasse met goed gevolg afgelegd hebben, maar niet als zoodanig kunnen worden aangesteld, tot buitengewoon luitenant te benoemen, verdient, ons inziens, aanbeveling; hoewel een adelborst nog wel wat jong is om reeds te pruttelen.

De groote grief der zeeofficieren is in het algemeen de regeling van hun pensioen; een verbetering daarvan wordt dringend vereischt. Ook de Schrijver van „een woord in 't belang van het personeel der marine” is deze zienswijze toegedaan en geeft aan, hoedanig volgens zijne meening de pensioenen behooren te worden geregeld. Zijn voorstel komt voornamelijk hierop neder: een minimum van f 500 en een maximum van f 1900 na 36 jaren dienst, dus f 40 vermeerdering voor elk dienstjaar, plus nog f 80 voor elk jaar tussehen de keerkringen doorgebracht.

Bij een dergelijke regeling zouden dus officieren, die een gelijk aantal dienstjaren

tellen, doch waarvan de een door meerdere geschiktheid een hooger rang dan de andere bekleedt, hetzelfde pensioen krijgen; dit acht men niet billijk.

Ten andere bestaat bij de voorgestelde regeling de mogelijkheid, dat een officier der marine, die slechts een gedeelte van zijn dienstdag in Indië doorgebracht heeft, meer pensioen zou krijgen dan een officier van het Indische leger van gelijken rang en dienstdag, doch die steeds in Indië gediend heeft. Bijv. een marine-officier met 18 effectieve dienstjaren, waaronder 9 Indische jaren, zou f 1900 pensioen krijgen, terwijl het pensioen van een kapitein van het Indische leger (die dikwijls na een dergelijken dienstdag geen hooger rang zal hebben behaald) slechts f 1600 bedraagt.

De billijkste pensioens-regeling voor de marine-officiëren komt ons voor te zijn die, waarbij voor elk jaar tusschen de keerkringen doorgebracht, een verhooving van het tegenwoordige normale pensioen wordt toegekend ten bedrage van  $\frac{1}{30}$  van het verschil tusschen de pensioenen van het Indische leger en die der marine, zoodat bij een verblijf van 20 jaren tusschen de keerkringen, in welken tijd tevens een Indisch officier recht op pensioen heeft, het pensioen der marine gelijk wordt aan dat van denzelfden rang bij het Indische leger.

Heeft daarentegen bijv. een kapit.-luit. ter zee slechts 14 jaren tusschen de keerkringen doorgebracht, dan zou zijn pensioen volgens onzen maatstaf moeten bedragen:  
 $1500 + \frac{14}{20}(3000 - 1500) = f 2550.$

*Être ou n'être pas. Armée, indépendance, nationalité. Par le major BERNAERT du 2ième régiment de chasseurs à pied. Bruxelles, C. MUQUARDT. 1872.*

Reeds bij een vroegere gelegenheid vestigden wij de aandacht op de omstandigheid, dat blijkens de Belgische militaire literatuur van den laatsten tijd, alle krachten door het leger worden ingespannen om den verplichten persoonlijken dienst ook in België ingang te doen vinden.

De majoor BERNAERT, met wien wij reeds door onderscheidene vlugschriften van zijne hand kennis gemaakt hebben, bekleedt een waardige plaats in de rij der strijders voor genoemd beginsel; hij pleit met ernst, met kennis van zaken en gedreven door warme vaderlandsliefde.

Onbewimpeld komt hij er in zijn bovenvermeld geschrift voor uit, dat het „to be or not to be” voor België afhangt van een krachtige en oordeelkundige reorganisatie van het leger, waarbij afschaffing van plaatsvervangende op den voorgrond staat. Die reorganisatie acht Schr. noodig, zoowel uit een politiek als uit een sociaal oogpunt; omtrent het laatste zegt hij o. a.: „dans une société comme la nôtre, où il existe tant de germes de désunion, c'est une question d'existence sociale, une question grave, très-sérieuse, qui mérite qu'on s'y arrête et qu'on y réfléchisse.”

Het Pruisische stelsel van legeraanvulling wordt door den majoor BERNAERT in bijzonderheden medegedeeld, en zoowel daaruit als uit andere mededeelingen het gevolg getrokken, dat bedoeld stelsel geenszins zoo drukkend is als men veelal wil doen voorkomen.

De verplichte persoonlijke dienst ondervindt intusschen in België nog altijd veel tegenstand, getuige het uittreden van den generaal GUILLAUME uit het tegenwoordig kabinet; het laat zich echter voorzien dat het laatste het aanvankelijk ingenomen standpunt, om geen afschaffing van plaatsvervangende te willen, niet zal kunnen volhouden. Mocht de overwinning door de voorstanders der afschaffing behaald worden, dan komt de eer daarvan zeker voor een goed deel toe aan de officieren van het Belgische leger, die zoo onvermoeid voor dit beginsel hebben gestreden.

20 *Liederen voor militairen, vervaardigd door C. A. J. VAN STRIJBOS, voorheen Sergeant-Majoor bij het 5de regiment infanterie te 's Bosch, thans Schrijver bij de artillerie-inrichting te Delft. 's Hage, WEYGAND & COMP.*

De pogingen, door verschillende personen vroeger bij herhaling aangewend om aan het leger eenige soldaten-liederen te geven, kunnen naar onze meening als mislukt beschouwd worden. Het gros van ons volk is niet muzikaal; het op éénen toon uitgalmen van woorden zonder zin is bijna immer de wijze waarop de vreugde of de losbandigheid zich lucht geeft, en wij hebben nog altijd geen reden te verwachten, dat de kunstmaak van den soldaat zich boven het aangegeven peil heft.

Als men die pogingen om hierin verbetering aan te brengen nagaat, ziet men spoedig de zwaarigheden in, welke aan die taak verbonden zijn, zonder ze hierom te kunnen opruimen. Hier vooral heeft de bedillende critiek een gemakkelijken oogst. Bij de moeilijkheid liederen te dichten, die van den echten soldatengeest doordrongen zijn, vervielen zij die dit beproefden meestal in een reeks brommende phrases, die zonder veel inspanning tot iets als „Barend de Schutter” (1) te parodiëren zijn. De soldaat verkiest zulke dingen niet te zingen, en wij achten er hem niet minder om: de ware moed heeft eene zekere „pudeur,” die van geen snoeverij wil weten.

Iemand, die ongeveer twintig jaren in de lagere rangen van het leger gediend heeft, kan echter veel gemakkelijker den toon aanslaan, dien de soldaat gaarne hoort. Vooral zij, die met den schrijver dezer aankondiging den gewezen sergeant-majoor STRIJBOS een aantal jaren van nabij gekend hebben, zullen de ingenomenheid begrijpen waarmede wij op de lijst voor zijn boekje teekenden. Flink en degelijk onderofficier, was hij bovendien een van die gelukkig begaafden die altijd tevreden en opgeruimd zijn; wáár ook geplaatst had hij spoedig een kring van zangers om zich gevormd, die den marsch veraangenaamden, en wanneer de vermoeidheid in de kolonne sloop, kondt ge er zeker van zijn spoedig de welluidende stem van STRIJBOS te hooren, die — weldra door anderen gevolgd — met een vrolijk lied de „cadence” van den pas, en wat meer zegt *den geest* weder opwekte.

Zonder nu te willen beweren dat in deze „20 liederen voor militairen” alle bezwaren aan de samenstelling daaraan verbonden overwonnen zijn, of dat de philoloog hier geheel zijne adhaesie aan zou toekennen, meenden wij toch de aandacht van het militaire publiek er op te moeten vestigen, overtuigd dat zij — behoorlijk ingeleid — bij den soldaat menig wanklinkend lied kunnen vervangen.

(1) Van den Schoolmeester.

Bij het leger, dat in zoovele opzichten — hoewel nog vaak miskend — een opvoedingschool is voor het volk, kan misschien ook in de eerste plaats het volksgezag verbeterd worden. Dit zou een gewichtige stap zijn ter veredeling. Alle pogingen daartoe moeten ondersteund worden, en wij wenschen den Heer STRIJBS dan ook een ruim debiet van zijn werkje toe.

SPRENGERS,

*Kapitein der Infanterie.*

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année. 91<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Janvier 1873.

AAN HET LEGER. Nieuwjaarswensch van den *Spectateur*.

DE TWEDE AAN DEN REDACTEUR. Een brief handelende over het leger. De stortvloed van beschikkingen, besluiten, circulaires, enz., van periodieke, dagelijksche, wekelijksche, maandelijksche, driemaandelijksche rapporten, enz., waarmee tegenwoordig de kolonels worden lastig gevallen. De aanstaande wet dat een soldaat na 3 maanden dienst korporaal kan worden. De algemeene dienstplicht in Frankrijk. De werkkreis van de generaals.

DE STRATEGISCHE WAARDE VAN DE BEIDE BOURGOGNES. Het belang van dit terrein voor den verdediger.

STUDIE BETREFFENDE *„La relation historique et critique de la guerre Franco-Allemande en 1870—1871 par FERDINAND LECOMTE.”* Critiek van het eerste deel.

KRUISOORTEN. Beknopte beschouwing over het schietkatoen, de nitroglycerine, de dynamiet.

STUDIËN OVER DE WAPENING. *Eenige bijzaken. Het geschutmetaal.*

MAANDELIJSCHE KRONIJK.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

AANKONDIGING VAN KAARTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année. 92<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Février 1873.

DE STRATEGISCHE WAARDE VAN DE BEIDE BOURGOGNES. (*Vervolg.*)

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. (*Met een kaart.*) Verhaal van deze operatiën. De capitulatie van Baylen. In het begin van 1808 gaan de Duitse contingenten op marsch; zij vormen de 2de divisie van het 4de korps onder den generaal LEVAL. De gevechten van Zornosa en Guenès. De marsch naar Madrid. Het 17de bulletin van het leger van Spanje. De Engelsen te Corogna ontscheept. Het 4de korps gesteld onder de bevelen van den maarschalk JOURDAN. Het einde van den veldtocht van 1808. (*Wordt vervolgd.*)

DE 17DE DUITSCHE INFANTERIE-DIVISIE, GEDURENDE DEN VELDTOCHT VAN 1870-1871. (Overgenomen uit *die Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine* 1872. *Met 2 kaarten.*) De operatiën langs de kusten. Vóór Metz. Het beleg en de bemachtiging van Toul. (*Wordt vervolgd.*)

ONTWERP EENER ORGANISATIE VAN DE MILITAIRE SCHOLEN. Vereischte één-

heid in de regeling van het geheele onderwijs. De schrijver behandelt in de eerste plaats die scholen, waarop de 2de luitnants gevormd worden. Het admissie-examen. In de 2de plaats worden de divisie-scholen besproken, waar de onderofficieren tot genoemd examen worden opgeleid en in de 3de plaats de regiments-, bataljons- en kompagnies-scholen.

DE VERANTWOORDELIJKHEID BIJ DE MILITAIRE ADMINISTRATIE. Beschouwingen hierover.

STUDIEN OVER DE WAPENING. Een herinnering: NAPOLEON III. Overzicht over de Europeesche wapeningen.

MAANDELIJSCHE KRONIEK.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.  
Tome IV. 1<sup>er</sup> Livr. Janvier 1873.

OORLOGSSTUDIEN. VII. *Over de onderverdeeling van legerkorpsen, divisieën en brigades.* Elk legerkorps moet op gelijke wijze zijn samengesteld; zulks is een van de noodzakelijke grondslagen voor de vereischte decentralisatie; alle wapens en diensten moeten er deel van uitmaken. Beschouwingen over de samenstelling van verschillende legerkorpsen. De *non valeurs*. Het legerkorps, sterk ongeveer 30.000 man, moet in 2 divisieën zijn verdeeld; de divisie in 2 brigades; terwijl per brigade 2 regimenten moeten zijn. Buitendien moeten de legerkorpsen permanent en identiek zijn.

HET 20STE KORPS IN HET LEGER VAN DE LOIRE. Beknopt verhaal van de verichtingen van dit korps tijdens generaal CROUZAT er het bevel over voerde; 8 November tot half December 1870. De slag bij Beaune-La-Rolande.

LA FORTIFICATION À FOSSÉS SECS. Aankondiging van dit jongste geschrift van den kolonel BRIALMONT door den generaal DE BLOIS. Hij keurt met de Pruisische officieren en BRIALMONT, het denkbeeld af, door de Fransehe genie te Metz en Langres gevolgd, om de werken te doen bestaan uit een hoogen inwendigen cavalier en een gebastionneerde lage enceinte. Nadeelen van dien cavalier en het niet noodzakelijke er van.

DE TORPEDO'S. (*Met schetsen. Vervolg.*) De geschiedenis van deze mijnen. BUSHNELL en FULTON.

STELSEL VAN VELDGESCHUT. Vervolg op een in het Januari-nummer 1872 voorkomend voorstel om 2 kanons te doen maken, wegende respectievelijk 330<sup>k</sup> en 500<sup>k</sup>, in staat om met een aanvankelijke snelheid van 412<sup>m</sup>,5 projectielen te schieten, zwaar 4<sup>k</sup> en 6<sup>k</sup> bij gelijke elevatiën met onderling gelijke kogelbanen, en een 1½ maal zoo groote schootsverheid opleverende als het tegenwoordig kanon van 4<sup>k</sup>.

DE MILITAIRE HISTORISCHE ATLAS VAN HET „DÉPÔT DE LA GUERRE.” Deze atlas bevat ongeveer 7000 kaarten en plans, van oorlogstoooneelen, slagvelden, gevechten en belegeringen van af LODEWIJK XIV tot op den tegenwoordigen tijd. Beschrijving van dezen atlas.

BESCHRIJVING VAN HET PRUISISCHE ARTILLERIE-MATERIEEL. (*Met teekeningen. Uit het Duitsch. Vervolg.*) Munitie. De bediening.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.  
Tome IV. 2<sup>ième</sup> Livr. Février 1873.

DE VESTINGEN EN DE GERETRANCHEERDE LEGERPLAATSEN. Bij de groote getalsterkte der tegenwoordige legers zijn de ware vestingen en versterkte legerplaatsen voor een land, de rivieren, bosschen en bergen, en vooral de moed en vaderlandsliefde van goed gewapende, uitgeruste en geoefende legers. De geringe waarde van vestingen

tegenover het nieuwe geschut. Het nadeelige van versterkte legerplaatsen, uitgezonderd wanneer zij aan de zee zijn aangeleund en dus niet ingesloten kunnen worden, b.v. de liniën van Torres-Vedras.

OVER HET GEBRUIK VAN DE SPOORWEGEN TEN BEHOEVE VAN STRATEGISCHE BEWEGINGEN. (*Met een schets.*) Uittreksels uit de werken van JACQMIN en DE FREYCINET. De opmarsch van de Duitsche legers in Juli 1870. De militaire dienstregeling op de Duitsche spoorwegen vóór 1870. Het nieuwe Duitsche reglement van 20 Juli 1872. De opmarsch van de Fransche legers.

DE TORPEDO'S. (*Vervolg. Met schetsen.*) COLT en JACOBI, 1810—1861.

DE TELEGRAFIE BIJ DE LEGERS. Ontwerp van een regeling van den telegraafdienst bij een leger sterk 100 à 120.000 man. Toepassing van deze regeling op enkele operatiën van legers te velde.

BESCHRIJVING VAN HET PRUISISCHE ARTILLERIE-MATERIEEL. (*Vervolg. Met schetsen van kogelbanen.*) Het schieten uit de vuurmonden en uitwerking van de projectielen.

STELSEL VAN VELDGESCHUT. Aanhangsel behoorende bij het artikel voorkomende in de Januari-afl levering van dit Tijdschrift. Wenscht men één veld-kanon, dan moet de granaat van 5<sup>k</sup> worden aangenomen met een aanvankelijke snelheid van 412<sup>m</sup>,5; het kaliber van dezen vuurmond zou zijn 0<sup>m</sup>,07 (0<sup>m</sup>,073), zijn gewicht 420<sup>k</sup> à 450<sup>k</sup>.

DE FRANSCHE MARINE. Vergelijkingen tusschen de Engelsche en Fransche zee-macht; de Amerikaanse marine. Niet op de Engelsche maar op de Duitsche marine moet Frankrijk het oog gevestigd houden.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal de l'armée belge, 21<sup>ième</sup> année, 43<sup>ième</sup> vol.,  
3<sup>ième</sup> livr. N<sup>o</sup>. 255.

DAT HET GERINGE EFFECTIEF VAN DE KOMPAGNIËN EEN DER GROOTE FOUTEN VAN ONZE MILITAIRE ORGANISATIE IS. Uittreksel uit een artikel, voorkomende in de *Avenir militaire* en waarin dezelfde quaestie bij het Fransche leger wordt behandeld. Het verkeerd, dat het onderwijs van de compagnie niet geheel ter verantwoording van den kompanieskommandant is.

HET GEBRUIK VAN DE SPOORWEGEN GEDURENDE DEN FRANSCHE-DUI TSCHEN OORLOG VAN 1870. (*Uit het Duitsch.*) Beknopt overzicht van het gebruik dat er van gemaakt is. Het vervoer van materieel en levensmiddelen; het vervoer van gewetsten en gevangenen. De aanval op en verdediging van spoorwegen. Het herstellen van spoorwegen. Locomotieven geschikt voor gewone wegen. Geblindeerde wagons.

STUDIE BETREFFENDE DE TACTIEK DER PRUISEN VOOR DEN VELDTOCHT VAN 1870. (*Uit het Duitsch.*) Organisatie en tactiek der infanterie. (*Wordt vervolgd.*)

EEN WOORD OVER DE VERDEDIGING VAN DE STATEN. Het Duitsche Rijk. Italië. De vestingen, die eerstgenoemd rijk behoudt, opricht en doet vervallen. Het stelsel is te uitgebreid. Overzicht van het ontwerp voor het vestingstelsel in Italië. Veel te veel versterkingen zijn in dit ontwerp opgenomen. De onkosten er van worden geschat te bedragen 306.800.000 francs.

Journal de l'armée belge, 21<sup>ième</sup> année, 43<sup>ième</sup> vol.,  
4<sup>ième</sup>, 5<sup>ième</sup> et 6<sup>ième</sup> livr. N<sup>o</sup>. 256, 257, 258.

DÉFENSE DES ÉTATS À POLYGONE CONCENTRÉ. De luit-kolonel VANDEVELDE deelt zijn denkbeelden mee omtrent een vereischt verdedigingsstelsel in het algemeen en past dit op verschillende landen toe. Algemeene beschouwingen. Het verdedigingsstelsel van de voornaamste staten. Hoe de ingenieurs over deze quaestie denken.

Bekende meeningen omtrent aan te brengen wijzigingen in het verdedigingsstelsel van een land. Geheel militaire, versterkte legerplaatsen. Wijzigingen in het verdedigingsstelsel van België in te voeren; de ontwerpen van BRIALMONT dienaangaande. Toepassingen van de denkbeelden van den schrijver.

Colburn's United Service Magazine, N°. 529. Dec. 1872.

DE PROEVEN MET DE „DEVASTATION.” De eerste beproeving van dit mastlooze gepantserde vaarttuig. De snelheid bedroeg  $13\frac{1}{2}$  knoop per uur. De meerdere waarde van de stoomwerktuigen van dit schip ten opzichte van die van andere schepen, zoowel door het grootere werkelijk vermogen in verhouding tot het aantal nominale paardenkrachten, als door het geringere kolenverbruik. De voordeelen der dubbele schroef hebben zich ook hier bevestigd gezien. Het gemakkelijk wenden van dit schip; het doorliep een cirkel, in middellijn groot 260 yards, in ruim 4 minuten.

DE MONGOOISCHE EN CHINEESCHE TROEPEN IN OORGA. (Uit het Russisch.) Waarom China op de belangrijkste punten van Mongolië troepen te zamen heeft getrokken. Beschouwingen over deze krijgsmacht.

DENKBEELDEN BETREFFENDE INFANTERIE-UNIFORM. Naar aanleiding van de van verschillende zijden gemaakte bemerkingen tegen de zoo in het oog loopende kleeding der Engelsche infanterie, geeft de schrijver in overweging de bestaande uniformen alleen als parade- en garnizoens-kleeding te beschouwen en den soldaat een andere kleeding te geven wanneer hij te velde trekt. Wat daarvoor gewenscht is.

MARLBOROUGH'S LUITENANTS. (Slot.) THOMAS ERLE.

FRANSCHSE VESTINGEN EN PRUISISCHE BOMBARDEMENTEN. Aankondiging van „*Les Forteresses françaises pendant la guerre de 1870—71 par J. PRÉVOST, Lieut.-Col. du Génie à Vincennes; J. DUMAINE. Paris.*”

VERHAAL VAN DE DIENSTEN VAN DE „ROYAL FUSILIERS.” (Vervolg.)

DE TACTIEK VAN DE TOEKOMST. De hoofdbeginselen zijn onveranderlijk. De schrijver is tegen het denkbeeld, om van cavalerie een soort infanterie te maken. De tegenwoordige mindere waarde van de bajonet.

GEVANGEN GENOMEN EN BELEGERD. (Slot.)

MIJN EERSTE KERSMIS IN DIENST.

ARTILLERIE. (Overgenomen uit het *Journal des Sciences militaires.* Vervolg.)

SCHIPBREUKEN IN EEN JAAR. De in het afgelopen jaar plaats gegrepen schipbreuken.

RUSLAND, MIDDEN-AZIË EN INDIË. De uitbreiding van Rusland's markt en Engelsch Indië.

HERVORMING IN DE HUISHOUDING VAN DEN STAAT.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

DE GESCHIEDENIS VAN DE „HORSE-GUARDS.” Aankondiging van „*A personal history of the Horse-Guards from 1750 to 1872, by J. H. STOCQUELER. HURST and BLACKETT.*”

Colburn's United Service Magazine, N°. 530. Jan. 1873.

AANVAL EN VERDEDIGING. Tactiek van de infanterie. Het onderscheid tusschen de Pruisische tactiek in het begin en op het einde van den jongsten oorlog. Te Weissenburg, Wörth en Gravelotte werden de kompanieskolonnen gebruikt, te Le Bourget, Orleans en Le Mans zwermen tirailleurs. Beschouwingen hierover, alsmede over des schrijvers nieuwe voorstellen aangaande aan te nemen formatiën bij den aanval en de verdediging.



VAN KULDJA NAAR DEN MUZARD-PAS. VERKENNINGEN GEDURENDE EEN WEEK IN THIAN-SHAN. (*Uit het Russisch.*)

DE BESSEMER-HUT EN DE TOEPASSING ER VAN OP OORLOGSSCHEPEN. Beschouwingen over de quaestie of de met het oog op de zeeziekte voor de Kanaal-passage door BESSEMER ontworpen ophangwijze van hutten, ook toe te passen zal zijn op oorlogsschepen.

DE DUITSCHE TROEPEN IN FRANKRIJK. (*Uit het Fransch.*) Een bezoek in 1871 te Rheims, Rethel, Luneville, Châlons, enz. De dagverdeeling voor den Duitschen soldaat. De infanterie-exercitiën.

ARTILLERIE-ORGANISATIE. Beschouwingen over een onlangs uitgebracht rapport, door een voor het onderzoek van deze aangelegenheid benoemde commissie.

VERSLAG OMTRENT DE MILITAIRE GEVANGENISSEN IN 1871.

ARTILLERIE. (*Vervolg.*)

INDISCHE DIENSTTIJD EN AFLOSSINGEN. De schrijver stelt voor het Engelsche leger in 2 deelen te splitsen, waarvan het eene bestemd zou zijn voor de verdediging van Engeland en van de onmiddellijk er van afhankelijke koloniën en het andere voor de verdediging van Indië en van de nabijgelegen koloniën; alsmede dat een gedeelte van de Engelsche regimenten jaarlijks, als tot dus verre, in Indië dienst zou doen, maar dat overigens de troepenmacht in dat gedeelte van het rijk zou bestaan uit aldaar steeds verblijf houdende troepen, gedeeltelijk Europeesche, gedeeltelijk Inlandsche.

VERHAAL VAN DE DIENSTEN VAN DE „ROYAL FUSILIERS“. (*Vervolg.*)

RUSLAND, MIDDEN-AZIË EN INDIË. II

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

EEN ONTMOETING OP JACHT. Een verhaal.

Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 531. Feb. 1873.

DE PUBLIEKE VOORRAAD EN HOE ZE AAN TE VULLEN. Beschouwingen over het jaarlijks besteden van de gelden ten behoeve van vereischte aanschaffing, enz.

HET AANKOOPEN VAN PAARDEN IN HET OOSTENRIJKSCHE LEGER. (*Uit het Duitsch.*)

VOORGESTELDE WIJZIGING IN DE KADERS DER INFANTERIE-OFFICIEREN. De linie-informatie kan bij den aanval niet meer gebezigd worden. De dubbele compagnie heeft meer waarde gekregen, daarom wenscht de schrijver het aantal kompagnien per bataljon op 4 terug te brengen en bij elk een majoor in te deelen.

OFFENINGSKAMPEN IN INDIË. De jongste revue nabij Poonah.

ARTILLERIE. (*Vervolg.*)

VERHAAL VAN DE DIENSTEN VAN DE „ROYAL FUSILIERS“. (*Slot.*)

„ESPRIT DE CORPS“ MET BETREKKING TOT DECORATIËN VAN EEN REGIMENT EN ZIJN BIJNAMEN. De bij den Engelschen soldaat bestaande voorliefde voor zijn regiment moet steeds bewaard blijven; daaraan hebben de bijnamen der regimenten ook hun ontstaan te danken. Het is dan ook een verkeerde bezuiniging, dat nu de regiments-nummers op de schouderlappen en knopen zullen verdwijnen. Over de waarde van den korpsgeest. Bijnamen van verschillende Engelsche regimenten.

DE INVAL DER NOORMANNEN EN DE ENGELSCHER BOOGSCHUTTERS. Beschouwingen over deze gebeurtenis, met het oog op de dikwijls besproken quaestie of tegenwoordig een landing in Engeland gelukken zou. De vroegere boogschutters. Nog tegenwoordig verhoogt ieder in het gebruik van de wapens geoefend man de macht van de natie.

DE DUITSCHE CAVALERIE. Naar aanleiding van een artikel in het Januari-nummer van de Berlijnsche *Jahrbücher u. s. w.*, handelende over het gebruik der cavalerie in den jongsten oorlog en meer in het bijzonder te Vionville en Mars-la-Tour.

HET NEDERLANDSCHE LEGER IN 1871-1872. Naar aanleiding van het in de *Neue Militärische Blätter* N<sup>o</sup>. 2, Nov. 72 voorkomend artikel: *Is Nederland verdedigbaar?* worden eenige beschouwingen over het Nederlandsche leger meegedeeld, geput uit het December-nummer van *Die Jahrbücher für die Deutsche Armee u. s. w.*

DE LUSHAI-EXPEDITIE. Aankondiging van *The Lushai Expedition 1871-72*, by Lieut. K. G. WOODTHORPE, R. E.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

### Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.

4<sup>ter</sup> Band, 1<sup>tes</sup> Heft. N<sup>o</sup>. 16.

DE EEREDAG DER DUITSCHE CAVALERIE OP DEN 16DEN AUGUSTUS 1870 BIJ VIONVILLE EN MARS-LA-TOUR. DOOR DEN GEN.-MAJoor V. BESSER. De sterkte en samenstelling der Duitse en Fransche cavalerie bij het begin van den oorlog. De aanvang van den krijg. De gevolgen van het treffen bij Borny. Sterkte en samenstelling der op den 16den Aug. tegenover elkander geplaatste Duitse en Fransche cavalerie. Beschrijving der verschillende cavalerie-aanvallen op den 16den Aug. Beschouwingen. De beteekenis van den slag op 16 Aug.; de rol van de cavalerie op dien dag. Tactische fouten, die begaan zijn geworden. De cavalerie-aanvallen van vroeger en heden. Het gebruik der blanke wapenen; aan de oefening in het gebruik daarvan moet bijzondere zorg gewijd worden. De dressuur van het Duitse cavalerie-paard en de diensten waartoe het in staat is. De verbetering der vuurwapenen bij de cavalerie. Jagers die op wagens vervoerd worden; voorstel om bij iedere cavalerie-divisie een bataljon van 500 jagers en het noodig getal voertuigen; op 20 geschat, te voeren, welke wagens tot vervoer der jagers moeten gebruikt worden, als de een of andere expeditie ondernomen wordt. Het behoud der kurassiers. De cavalerie-divisien in vredestijd.

FRIDERICUS BORUSSORUM REX. De eerste jaren van FREDERIK DEN GROOTE als opperbevelhebber en veldheer.

OVER DE POSITIE EN DE TAAK DER OFFICIEREN, DIE MET EENE INFORMATIE BELAST WORDEN. Wenken voor deze officieren, hoe zij in dergelijke gevallen bij de voorbereiding tot het verhoor, bij het verhoor zelf enz. te handelen hebben.

OVER HET VOORSTEL TOT OPRICHTING EENER TIRAILLEURSCHOOL. Beschouwingen over het daartoe gedaan voorstel in: *Die Errichtung einer Tirailleur-Schule und ihre Bedeutung für die Erforschung des Campagne-Feuers sowie für die Entwicklung der Infanterie-Taktik. Von Major TELLENBACH.*

OVER DE PHILOSOPHIE VAN DEN OORLOG. Het gebeurt soms in het leven dat men een plotselinge opwelling, een ingeving krijgt, die in hetzelfde oogenblik gevolgd, soms tot het doel voert, waartoe men te vergeefs naar middelen gezocht had. Deze oogenblikken komen ook in den oorlog voor. Voorbeeld hiervan. Dit heeft niets bovennatuurlijks; het hangt af van den graad van kennis en geoefendheid, terwijl de wilskracht aanwezig moet zijn, om het denkbeeld onverwijd ten uitvoer te brengen.

OVER DE „STUDIËN BETREKKELIJK DE NIEUWE INFANTERIE-TACTIER,” DOOR DEN MAJoor V. SCHERFF. Bespreking van dit werk.

DE FRANSCHE GEPANTSERDE SPOORWAGENS IN 1870-71. Beschrijving dezer wagens en van het gebruik, dat daarvan bij de verdediging van Parijs is gemaakt.

BLIK IN DE MILITAIRE LITERAATUUR. Boekaankondigingen.

### Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.

6<sup>ter</sup> Band, 2<sup>tes</sup> Heft. N<sup>o</sup>. 17.

OVER HET ROODE KRUIS. Overzicht van hetgeen in Duitschland gedurende den

oorlog 1870—71 door particuliere hulpmiddelen ten behoeve der zieke en gewonde militairen is verricht.

BESCHOUWINGEN OVER DEN WETENSCHAPPELIJKEN EN MAATSCHAPPELIJKEN TOESTAND VAN HET OFFICIERS-KORPS. Sedert den laatsten oorlog heeft men in Duitschland rusteloos aan de verbetering van de strijdkrachten gearbeid; dit betreft echter hoofdzakelijk organisatie, tactiek, bewapening en uitrusting; het is echter ook dringend noodig het wetenschappelijk gehalte der officieren te verbeteren. De eischen die op wetenschappelijk gebied ten tijde van FREDERIK DEN GROOTE aan de officieren gesteld werden, zijn zeer lang dezelfde gebleven; men heeft te lang stil gestaan en alleen de omstandigheid dat men in het buitenland in dat opzicht nog langer stil gestaan heeft, is oorzaak, dat het Duitsche leger in Europa nog bovenaan staat; men moet echter zorg dragen op dit standpunt te blijven. Daarom wenscht men als eisch te stellen, dat het examen bij het indiensttreden gelijk is aan het Abiturienten-examen; de aspiranten zijn dan een paar jaar ouder, kunnen veel beter tegen vermoedens, en zijn meer ontwikkeld; thans staan velen in kennis bij hun medeburgers van gelijken stand achter en toonen niets geen belangstelling voor wetenschap en het algemeene staatsleven. Dikwijls voelen zich de officieren-instructeurs niet op hun gemak tegenover de eenjarigen, die hen in algemeene ontwikkeling voor zijn. Ook bij het verlaten van den dienst zijn de officieren meer gebaat, wanneer zij aan het Abiturienten-examen voldaan hebben. De cadetten-scholen zijn uitmuntend ter gemoetkoming van niet gefortuaneerde officieren, maar de opvoeding aldaar is te eenzijdig; een geheele reorganisatie is noodig. Ook de zoogenaamde militaire voorbereidingsscholen, die jongelieden in korten tijd het noodige inpompen, om bij het in dienst treden het gevorderde examen te kunnen afleggen, werken verderfelijk. De lust tot studie is vooral bij de officieren der inf. en cav., maar voornamelijk bij laatstgenoemde zeer gering.

DE TECHNISCHE ONTWIKKELING VAN DE NIEUWERE JUISTHEIDSWAPENS DER INFANTERIE. Gunstige beoordeeling van het werk: *Die technische Entwicklung der modernen Präcisionswaffen der Infanterie. Als Leitfaden zur Kenntniz der Handfeuerwaffen für Officiere, Schies- und Kriegsschulen, zusammengestellt von HERMAN WEYGAND.*

OVER HET NEDERLANDSCHE KRIJGSWEZEN. (Vervolg.) 2. De bewapening.

EEN VERZAMELING VAN HANDSCHRIFTEN OVER DE VERDEDIGING VAN SEBASTOPOL. Aankondiging van het werk: *Een verzameling van handschriften over de verdediging van Sebastopol, bijeenverzameld door den grootvorst troonopvolger van Rusland.*

DE FRANSCHÉ FLOTILLE OP DE SEINE BIJ DE BELEGERING VAN PARIJS.

LEVENS- EN KARAKTERBESCHRIJVING VAN LEOPOLD I, VORST VAN ANHALT-DESSAU.

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *De nieuwe organisatie van het Russische leger.* 2. *Mee-deelingen omtrent wijzigingen in en proeven bij het Oostenrijksche krijgswezen.*

BLIK IN DE MILITAIRE LITERAATUUR. Boekaankondigingen.

Archiv für die Artillerie- und Ingenieur-Officiere des  
Deutschen Reichsheeres, 37<sup>ter</sup> Jahrgang.  
73<sup>ter</sup> Band, 1<sup>tes</sup> Heft.

OVER HET MAKEN VAN ROLBRUGGEN IN PLAATS VAN OPHAAALBRUGGEN. (Met eene plaat.) In versterkte plaatsen hebben ophaalbruggen alleen reden van bestaan op plaatsen, die door den vijand in het geheel niet kunnen worden ingezien en niet aan het indirecte schot zijn blootgesteld; in alle andere omstandigheden verdienen rolbruggen de voorkeur. Beschrijving eener eenvoudige rolbrugconstructie.

DE BROOKWELL-AFFUIT VAN A. WAGENKNECHT. (Met eene plaat.) Beschrijving van deze bij de Pruisische kanonnen der marine van 12 en 15<sup>cm</sup> in gebruik zijnde scheepsaffuit.

OVER DE FUNDEERING VAN HET METSELWERK DER VERSTERKINGEN VAN HET GOEDEREN-STATION OP DE VEENGRONDEN BIJ STETTIN. Algemeene beschrijving van

het bouwterrein. Gesteldheid van het terrein en den bodem. De keuze der fundeering. Het maken der zandbeddingen. Fundeering van het verbruiksbuskruitmagazijn, de holtravers en het reduit van het fort Silberwiese. Verhouding der kosten van het fundeeren der verschillende werken.

HET HONDERDJARIG JUBILÉ VAN HET OOST-PRUISISCHE REGIMENT ARTILLERIE N<sup>o</sup>. 1. (Slot.) Geschiedenis van dit regiment. Beschrijving der viering van het herinneringsfeest op 3 Augustus 1872.

BOEKAANKONDIGINGEN.

VERSCHEIDENHEID. Bericht over de proeven der Noord-Amerikaansche commissie tot het doen eener keuze van een geweer voor het leger.

### Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie (1). Jahrgang. 1873. N<sup>o</sup>. 1.

BIJ DEN AANVANG VAN HET NIEUWE JAAR.

EEDGENOOTSCHAPPELIJKE ARTILLERIE. MEEDEELINGEN UIT DE ARTILLERIE-COMMISSIE. Proeven in 1872 genomen. O. a. bleek dat bij het gebruik van den Broadwell-ring bij het kanon van 8<sup>cm</sup>,4, gasontsnapping ontstond; proeven om hem te vervangen door een koperen ring geven aanvankelijk goede uitkomsten. Proeven met tijdbuizen, met een kanon van phosphorbrons enz.

DE VELD-ARTILLERIE DER SCANDINAVISCH LEGER. I. De Deensche artillerie. Hare organisatie. Beschrijving der vuurmonden. (Wordt vervolgd.)

UITTREKSELS UIT BUITENLANDSCHE GESCHRIFTEN. Aanteekeningen over de verrichtingen der Duitsche artillerie te velde in den oorlog 1870—71. Statistiek van de gevechten waaraan de artillerie te velde heeft deelgenomen, van het aantal in het vuur gebrachte stukken en van het aantal en den aard der gedane schoten. (Overgenomen uit het *Mil. Wochenblatt*. (Wordt vervolgd.)

DE FRANSCH-DUITSCH OORLOG. (Vervolg.)

BOEKAANKONDIGINGEN.

### Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie. Jahrgang 1873. N<sup>o</sup>. 2.

EEDGENOOTSCHAPPELIJKE ARTILLERIE. Vernieuwing der artillerie-commissie.

RUSSISCHE VELD-ARTILLERIE. Samenstelling en inrichting.

DE VELD-ARTILLERIE DER SCANDINAVISCH LEGER. (Vervolg. Met eene plaat.) De Deensche artillerie. Affuiten, voertuigen, projectielen, paarden.

DE SCHIETOEFENINGEN IN 1872 BIJ DE ZWITSERSCH ARTILLERIETROEPEN GEHOUDEN. (Wordt vervolgd.)

UITTREKSELS UIT BUITENLANDSCHE GESCHRIFTEN. Aanteekeningen over de verrichtingen der Duitsche artillerie te velde in den oorlog van 1870—71. (Slot.) Statistiek van het aantal gedane schoten en van de verliezen aan personeel, paarden en materieel.

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Werkzaamheden der artillerie-vereeniging van Aarau in 1871—72.* 2. *De batterijen die in 1872 ingedeeld zijn geweest bij de troepenvereeniging.* 3. *Phosphorbrons.* Vergelijkende proef in Oostenrijk tusschen een vuurmond van phosphorbrons en een van gewoon brons. De laatste heeft de overhand behouden. 4. *Analyse van phosphorbrons.* Meedeeling van den uitslag eener in Zwitserland uitgevoerde analyse.

BOEKAANKONDIGINGEN.

(1) De Redactie stelt zich voor dit tijdschrift, dat vooral uit een artilleristisch oogpunt zeer lezenswaard is, in het maandelijksch overzicht der buitenlandsche tijdschriften op te nemen.

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 41—42.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN VELDTOCHT IN HET NOORDWESTEN VAN FRANKRIJK. (*Vervolg.*)

DE POSITIE VAN HET BEIERSCHE LEGER TEN OPZICHTE VAN HET DUISCHTE RIJKS-LEGER. (*Slot.*)

VOORDRACHTEN OVER DE KRIJGSGESCHIEDENIS VAN ELZAS-LOTHARINGEN. (*Vervolg.*) V. De veldtocht van BERNHARD VON WEIMAR aan den Rhijn in 1638.

OVER DE OPLEIDING DER CAVALERIE-OFFICIEREN VOOR DEN VERKENNINGS-DIENST. De generale staf is in oorlogstijd in den regel niet toereikend om alle verkenningen te verrichten; cavalerie-officieren moeten dan de behulpzame hand bieden en daarom is het noodig dat zij in vreedestijd door veelvuldige opdrachten, in dat opzicht voor hunne taak worden voorbereid.

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 43—44.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN VELDTOCHT IN HET NOORDWESTEN VAN FRANKRIJK. (*Vervolg.*)

DE QUAESTIE VAN DE BEWAPENING DER DUISCHTE INFANTERIE. Het aannemen van het stelsel MAUSER of van eenig ander boutstelsel wordt ontraden; de voorkeur wordt gegeven aan blokstelsels en meer bijzonder aan het WERDER-geweer.

VOORDRACHTEN OVER DE KRIJGSGESCHIEDENIS VAN ELZAS-LOTHARINGEN. (*Vervolg.*) V. De veldtocht van BERNHARD VON WEIMAR aan den Rhijn in 1638.

OVER DE NIEUWSTE VERSTERKINGSWIJZE VAN GROOTE STEDEN DOOR VER VOORUITGESCHOVEN FORTEN. Voor- en nadeelen van deze versterkingswijze. Men moet met het aanleggen van dergelijke verschanste legerplaatsen spaarzaam zijn, aangezien slechts weinig groote steden op de geschikte punten liggen om een teruggeworpen leger op te nemen. Bij de gewichtigste overgangspunten der rivieren en bergpassen moeten sper-forten aangelegd worden; terwijl ook de punten der kusten, die tot landingen geschikt zijn, versterkt moeten worden.

TER HERINNERING AAN DE IN DEN VELDTOCHT VAN 1870—71 GEVALLEN MEDEWERKERS DER ALLGEMEINE MILITÄR-ZEITUNG. (*Vervolg.*) V. De 1ste luitenant v. ESCHSTRUTH.

Allgemeine Militär Zeitung. 47<sup>ter</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 45—46.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN VELDTOCHT IN HET NOORDWESTEN VAN FRANKRIJK. (*Vervolg.*)

DE GEVANGENISSTRAF VOLGENS HET NIEUW MILITAIR STRAFWETBOEK, TOEGEPAST OP OFFICIEREN.

VAN MAINZ NAAR COBLENZ. Eene reisbeschrijving langs den Rhijn uit een militair oogpunt. (*Vervolg.*)

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 47—48.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN VELDTOCHT IN HET NOORDWESTEN VAN FRANKRIJK. (*Slot.*)

VOORDRACHTEN OVER DE KRIJGSGESCHIEDENIS VAN ELZAS-LOTHARINGEN. (*Vervolg.*) VI. De veldtocht van TURENNE aan den Rhijn in 1672.

VAN MAINZ NAAR COBLENZ. Een reisbeschrijving langs den Rhijn uit een militair oogpunt. (*Vervolg en slot.*)

DE KONINKLIJKE KRIEGS-AKADEMIE TE BERLIJN. Het doel, het belang, de inrichting en organisatie, de voor- en nadeelen der Kriegs-Akademie. (*Wordt vervolgd.*)

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N°. 49—50.

DE KONINKLIJKE KRIEGS-AKADEMIE TE BERLIJN. (Slot.)

VOORDRACHTEN OVER DE KRIEGSGESCHIEDENIS VAN ELZAS-LOTHARINGEN. De veldtocht van TURENNE aan den Rhijn in 1674. (Slot.)

BRIEVEN VAN HET BEZETTINGSLEGER IN FRANKRIJK. V. De herfst-manoeuvres der Duitsche bezettingstroepen in Frankrijk.

NOGMAALS DE POSITIE VAN HET BEIERSCHE LEGER TEN OPZICHTE VAN HET DUISCHTE RIJKSLEGER. Opmerkingen naar aanleiding van het artikel daaromtrent voorkomende in N°. 39 der *Allg. Milit. Zeit.* 1872.

DE UITSLUITING VAN DE VROEGER GEPENSIONEERDEN UIT DE NIEUWE PENSIOENWET. Het uitsluiten der vroeger gepensioneerden uit de nieuwe pensioenwet wordt een harde maatregel genoemd.

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N°. 51—52.

TERUGBLIK OP DE VERRICHTINGEN DER VESTING-ARTILLERIE IN DEN OORLOG VAN 1870—71. Het doel van dit artikel is om de kameraden der andere wapens te doen zien, hoe vele en dikwijls buitengewoon zware werkzaamheden door de vesting-artillerie moeten worden verricht, alvorens het eigenlijke beleg eener vesting te kunnen beginnen. Als voorbeeld hiervan wordt gekozen het regelen en aanvullen van het voor Toul gebruikte belegingsmaterieel en het transport daarvan naar het park voor Soissons.

BRIEVEN VAN HET BEZETTINGSLEGER IN FRANKRIJK. (Vervolg.) V. De herfst-manoeuvres der Duitsche bezettingstroepen in Frankrijk.

DE GENEESKUNDIGE DIENST BIJ HET ITALIAANSCH LEGER.

DE EERSTE DUISCHTE RECRUTEERING IN DEN ELZAS. Over het algemeen levert deze recruteering stof tot tevredenheid voor Duitschland. Vele der dienstplichtigen hadden echter van de vergunning om voor Frankrijk te opteeren, gebruik gemaakt; het grootste gedeelte was evenwel in gebreke gebleven de daaromtrent gemaakte bepalingen geheel op te volgen.

Allgemeine Militär Zeitung. 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N°. 1—2.

BIJ DE INTREDE VAN HET JAAR 1873. Terugblik op hetgeen in 1872 ter verbetering van het Duitsche leger is gedaan.

HET BARAKKENKAMP BIJ GLOGAU. (Met eene schets.) Beschrijving van dit kamp, dat jaarlijks gedurende de schietoefeningen door de artillerie van het 5de legerkorps, voor zoover deze niet in de vesting zelve garnizoen houdt, betrokken wordt. (Wordt vervolgd.)

IN FRANKRIJK 1870—71. Herinneringen van een Kon. Pruisisch cavalerie-officier. (Wordt vervolgd.)

DE DUISCHTE INFANTERIE, ARTILLERIE EN CAVALERIE IN EN BUITEN HET GEVECHT IN DEN OORLOG VAN 1870—71. (Wordt vervolgd.) I. De troepen in het gevecht. a. De infanterie. Bewapening en gevechtsformatiën bij het gevecht in den Fransch-Duitschen oorlog.

Allgemeine Militär Zeitung. 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N°. 3—4.

DE DOOD VAN KEIZER NAPOLEON III.

DE DUISCHTE INFANTERIE, ARTILLERIE EN CAVALERIE IN EN BUITEN HET GE-

VECHT, IN DEN OORLOG VAN 1870—71. (*Vervolg.*) De opstelling en het gebruik der reserve. De afstanden tusschen de verschillende deelen bij de gevechtsformatie. Het handgemeen worden De leiding van het gevecht. Het gebruik der genie-troepen. b. *De artillerie.* In het algemeen marcheerde de artillerie onmiddellijk achter de voorhoede; de zelfstandigheid was veel grooter dan vroeger. De afstanden, waarop gevuld werd. Zoo min mogelijk werd van stelling veranderd. De beweeglijkheid was buitengewoon groot. De keuze der stellingen. De Fransche artillerie en de schrootkanonnen.

HET BARAKKENKAMP BIJ GLOGAU. (*Slot.*)

IN FRANKRIJK 1870—71. (*Vervolg.*)

APHORISMEN OVER DE TOEKOMSTIGE ORGANISATIE VAN HET INGENIEURS- EN PIONIERS-KORPS VAN HET DUITSCHE LEGER. Een uitbreiding van het korps is noodig om in oorlogstijd zijn veelomvattende taak te kunnen vervullen.

VERSCHEIDENHEID. *De indruk van den dood van Keizer NAPOLEON op het Fransche leger.* Meedeeling van een artikel uit het dagblad „*République Française*,” waarin betoogd wordt, dat de dood van NAPOLEON een hinderpaal voor den goeden geest in het leger weggenomen heeft, omdat vele officieren nog sterk aan den persoon des ex-Keizers gehecht waren.

### Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIII<sup>er</sup> Jahrgang, XI<sup>tes</sup> Heft (November.)

VOORSTELLEN OMTRENT DE WIJZE WAAROP DE VERLIEZEN DER INFANTERIE IN HET VIJANDELIJK VUUR TE VERMINDEREN IS. Bataljonskolonnes zijn niet meer te gebruiken; kompanieskolonnes lijden op afstanden van het werkzame schot meer verliezen dan de linie-formatie; de formatie in pelotons of sectiën uit de flank op gelijke hoogte marcheerende, schijnt aan de minste verliezen onderhevig te zijn; het aangevoerde steunt op genomen proeven, waarvan een overzicht in de bij dit opstel gevoegde tabel wordt gegeven.

OVER DE ORGANISATIE VAN DEN OPTISCHEN SIGNAALDIENST TE VELDE. Het gebruik van optische signalen in de laatste Amerikaansche oorlogen en bij de Abyssinische expeditie heeft in Oostenrijk vooral de aandacht op dit middel tot sneller overbrengen van berichten gevestigd; het gevolg was het vaststellen van een voorloopige instructie; schrijver wil dat de regeering verder gaat en ondanks de onvermijdelijke bezwaren daartegen, bijzondere veld-signaal-afdeelingen opricht; hij ontwikkelt omtrent de organisatie en diensten van zulke afdeelingen zijne denkbeelden.

DE GEVECHTSVORM IN ZWERMEN. De zwermvorm zonder methode of regel, voert tot groote verwarring; men verliest den troep uit de hand; het leiden van de bewegingen en het vuur door de zwerm- of groepleiders geeft weinig waarborg tot tactisch juiste handelingen in den geest der aanvoerders; de kleinste tactische onderdeelen of gevechtseenheden moeten zich bepalen tot pelotons of sectiën, aangevoerd door officieren; eene bepaalde methode voor het gevecht in zwermen is onmisbaar om het geheel naar de inzichten en dispositiën der bevelvoerders te doen handelen.

LUITENANT-KOLONEL POLAK. Necrologie.

DE INFANTERIE IN HET GEVECHT TEGEN CAVALERIE. EENE GESCHIEDKUNDIGE SCHETS. Schrijver voert de geschiedkundige feiten aan van de cavalerie-aanvallen en de resultaten daarvan in de verschillende tijdperken van de meerdere en mindere vuurkracht der infanterie; zijn opstel heeft tot hoofdstrekking om de nutteloosheid te bewijzen van de thans nog in alle legers bestaande groote (bataljons-) carrés. (*Wordt vervolgd.*)

DE TINTENSCHAAL TOT VOORSTELLING VAN HELLENDE VLAKKEN IN SITUATIE-TEEKENINGEN. De leemten, die de Lehmannsche methode van bergteekenen aan-

kleven, ten gevolge van willekeurig aangenomen onderstellingen, hebben in Oostenrijk aanleiding gegeven tot het aannemen van eene andere methode; deze steunt ook te weinig op wetenschappelijk juiste gronden; schrijver toont een en ander aan en geeft de noodige wijzigingen op uitvoerige wijze aan.

DE TACTISCHE LESSEN UIT DEN OORLOG VAN 1870—71. (PRIJSSCHRIFT). (*Vervolg.*) Het gevecht van de infanterie tegenover artillerie heeft geen wijziging ondergaan, de artillerie houdt zich op groteren afstand; ongeschokte infanterie kan zelfs in zwermen cavalerie-aanvallen wederstaan; geschokte infanterie kan door cavalerie worden overreden, even als voorheen. Voor den marschvorm der infanterie is de marsch uit de flank met verdubbelde rotten geheel te verwerpen, en de kolonne met afdelingen verre te verkiezen. Het voortbestaan der cavalerie wordt alleen reeds gewettigd door de belangrijke diensten, die zij kan bewijzen bij den veiligheids- en kondschapsdienst vooral in strategischen zin; de wetenschappelijke eischen, aan de officieren der cavalerie te stellen, moeten belangrijk uitgebreid worden; gedurende het gevecht heeft cavalerie nog steeds veelvuldig de gelegenheid om met kracht en succès op te treden; voor eene krachtige vervolging van den geslagen vijand blijft zij nog steeds onmisbaar; de indeeling in lichte en zware cavalerie voor de verschillende dienstverrichtingen blijft noodzakelijk; het gevecht van cavalerie te voet kan bij uitzondering plaats hebben, maar blijft ondanks de betere bewapening met getrokken achterlaad-karabijnen van geringe betekenis; is strijdig met de eigenaardigheid van het wapen; de lichte cavalerie alleen kan bij den veiligheids- en kondschapsdienst van de nieuwere karabijnen nut trekken, daar zij in 't geval kan komen om kortstondig af te zitten en zich door vijandelijke infanterie-patrouilles door te slaan. Wat de artillerie betreft, kan men aannemen dat de Arkolay-strijd voor goed geëindigd is ten voordeele der getrokken vuurmonden; de artillerie zal meesttijds het eerst het gevecht openen; zij moet in massa optreden en niet te veel versnipperd worden; de getrokken achterlaad-kanonnen hebben het punt van bereikbare volmaking nog niet bereikt. Ofschoon het schrootkanon in sommige gevallen eene uitmuntende uitwerking heeft gehad en steeds kan hebben, gelooft schrijver, dat zij in de toekomst uit de rij der vuurwapenen zal verdwijnen; in elk geval moet er geen enkele penning worden uitgegeven voor schrootkanonnen, zoo lang de sterkte-verhouding der artillerie tot de andere wapens niet tot 4 stukken op de 1000 man is geklommen. Aan de genie moet met het oog op de meerdere aanwending der veldverschansing, uitbreiding en oefening in dien zin gegeven worden.

Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIII<sup>er</sup> Jahrgang,  
XII<sup>tes</sup> Heft. (December.)

DE OORLOG VAN 1870—71. De slag bij Sedan op den 1sten September 1870. Critische beschouwingen over de leiding van den slag; MAC-MAHON draagt met DUCROT de grootste schuld van de ontzettende nederlaag; naijver onder de generaals en ontzenuwde wilskracht van NAPOLEON. De verwoesting van Bazailles geeft aanleiding tot volkenrechtelijke vragen. De tijd zal uitwijzen, of het toestaan van een minder smadelijke capitulatie door de Duitschers niet beter ware geweest.

REGLEMENTEN—STUDIE. XII. DE VELDDIENST VOOR DE CAVALERIE VAN HET ITALIAANSCH LEGER. Critische beoordeeling.

DE INFANTERIE IN HET GEVECHT TEGEN CAVALERIE. Een historische schets, bevattende de strijdwijze der infanterie tegen cavalerie in verschillende tijdperken: van 1792—1866; van 1866—1871.

VELDTUIGMEESTER VRIJHEER LADISLAUS NAGY DE ALSO-SZOPOR. Necrologie.

DE TACTISCHE LESSEN UIT DEN OORLOG VAN 1870—71. (PRIJSSCHRIFT). (*Vervolg.*) Over het tactisch offensief en defensief; het hedendaagsch gevecht; de tactische aanvoering van den troep.



Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIV<sup>er</sup> Jahrgang,  
1<sup>tes</sup> Heft. (Januari.)

DE VERANDERINGEN IN DE TACTIEK DER INFANTERIE NAAR DE ERVARINGEN VAN DE LAATSTE OORLOGEN EN VAN HET STANDPUNT DER NIEUWSTE MILITAIRE LITERATUUR. Verstroide orde; sterke vuurliniën; geen gesloten troepen in het bereik van het werkdadige geweervuur; naar de ideeën van VON SCHERFF, BOGUSLAWSKI, C. v. W. en anderen.

DE OORLOG VAN 1870—71. DE OMSINGELINGS-OPERATIËN BIJ STRAATSBURG EN METZ. Inleiding.

OVER DE NIEUWE ORGANISATIE VAN DEN ARTILLERIE- EN GENIE-DIENST TE VELDE BIJ HET ITALIAANSCH LEGER. Bij het Italiaansch leger werd sedert den oorlog van 1866 het gemis gevoeld van de noodige voorschriften tot spoedige mobilisering en tot den dienst te velde; het oorlogsbestuur slaat sedert krachtig de hand aan het werk, om al het ontbrekende aan te vullen; een gevolg daarvan zijn exercitie- en dienstreglementen, voorschriften voor den velddienst, en onder anderen het hierboven vermelde aangaande den artillerie-, trein- en genie-dienst; daarbij wordt voorgeschreven, waarin bij mobilisering door de artillerie aan materieel, personeel, parken en trein moet worden voorzien, en desgelijks door de genie.

OVER DE TACTISCHE ORGANISATIE VAN HET BATALJON. Schrijver verwerpt de werktuigelijke vormen van de exercitie-reglementen; hij wil dat het bataljon zoodanig in het gevecht kan treden, dat, onverschillig in welke vormen, alle individuen kunnen medewerken ter bereiking van het doel; hij wil de zoogenaamde mechanische tactiek door de methodische vervangen zien; de eerste verlamt, de laatste wekt de gevechtskracht van het bataljon.

TERUGBLIK OP DEN OORLOG IN ITALIË IN 1859. Over het onlangs verschenen werk van den Oostenrijkschen generalen staf. Bureau voor krijgsgeschiedenis, over den oorlog van 1859; geheel nieuwe en naar veldacten en andere authentieke bronnen omgewerkte uitgave.

EENIGE BEMERKINGEN OVER HET GEBRUIK VAN GESCHUT IN DEN VESTINGOORLOG. De veelzijdige ervaringen van den Duitsch-Franschen oorlog zijn uitlokkend, om er zoo spoedig mogelijk nut uit te trekken. Deze regels hebben vooral ten doel de aandacht te vestigen op het mortiervuur, aangezien dit vuur tegenover dat der getrokken vuurmonden in minachting zou kunnen geraken. Het getrokken geschut kan in korten tijd het doode materieel der vesting onbruikbaar maken, maar heeft minder uitwerking op de zich dekkende levende strijdkrachten, terwijl deze goed gedekt, in het verticaal vuur der mortieren nog een middel hebben om den aanvaller in de verte te teisteren. Maar ook, wanneer de aanvaller naderbij is gekomen, biedt het verticaal vuur der mortieren den verdediger nog ruime gelegenheid aan om den aanvaller nadeelen en verliezen toe te brengen. Eenige voorbeelden uit de belegeringen van den laatsten oorlog worden tot bewijs aangevoerd. De mortieren hebben echter hunne vroegere bestemming tot het bombardeeren verloren, en hebben daarbij de plaats moeten ruimen voor het getrokken geschut. Slechts bij den geregelden aanval en de verdediging heeft de gladde mortier hare vroegere uitwerking behouden. De verdediger zal nu ongetwijfeld goed doen, in plaats van zijne gedemonteerde kanonnen door andere te vervangen en daarbij veel tijd en menschen te verliezen, het aangevallen front voor den geschutkamp in de nabijheid met mortieren te armeerden. Hij zal daarmede het vuur der aanvallers wel niet tot zwijgen brengen, maar deze toch veel verliezen kunnen toebrengen. Om de uitwerking van het verticaal vuur te verhoogen stelt schrijver voor de bommen en de uit de granaatmortieren geworpen granaten tot dat einde van nauwkeurig te tempeeren tijdhuizen te voorzien, die het projectiel boven het doel doen springen.

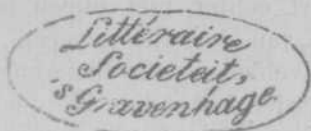
DE OORLOG VAN 1805 IN DUITSCHLAND. Een werk naar Oostenrijksche origineele bronnen bewerkt door CARL Ritter v. SCHÖNHALS, veldtuigmeester, en uitgegeven in 1821.

Spectator vervult een treurigen plicht door zijnen lezers het overlijden bekend te maken van een zijner ijverigste medewerkers, den Heer Kapitein-Ingenieur J. J. BROUWER, die aan een snel toegenomen en hevige ziekte op den 7den dezer maand bezweek.

Veel werd door den overledene voor het tijdschrift ten nutte van zijne kameraden in het leger verricht en zijne nagedachtenis zal dan ook bij de Redactie in dankbare herinnering blijven.

De Heer BROUWER was de Schrijver van het Overzicht van den Fransch-Duitschen oorlog; zijn dood is oorzaak dat dit overzicht tijdelijk moet worden gestaakt. De Redactie neemt echter maatregelen om het zoodra mogelijk weder te vervolgen.

*Red.*



**AAN DE NAGEDACHTENIS VAN ONZE VOOR ATCHIN GEVALLEN  
KAMERADEN.**

Het eerste bedrijf van het bloedig conflict met Atchin is afgespeeld; de expeditie is aanvankelijk mislukt; onze troepen zijn ingescheept, om den strijd in een beter jaargetijde en met een sterkere macht te hervatten. Ons dapper Indisch leger mocht ditmaal de palm der overwinning niet wegdragen, maar zoo iemand daarvan al schuld mocht hebben, zeker niet de strijders, die gingen waar zij werden bevolen te gaan en met edele zelfopoffering op de stem van hunne aanvoerders den vijand onverschrokken te ontmoet snelden. Op de korte kernachtige toespraak van den Landvoogd aan de vertrekkende troepen, antwoordde de opperbevelhebber der expeditie, de generaal-majoor J. H. R. KÖHLER, deze weinige woorden: »Excellentie, wij zullen onzen plicht doen, dat beloven we u.»

En zij deden hun plicht, die dappere soldaten van het Ned. Indisch leger, en niet het minst heeft de opperbevelhebber zijn woord gestand gedaan; de wakkere KÖHLER was een der eersten die voor Atchin den heldendood stierf.

Met hem viel een der sieraden van het Ned. Ind. leger. Van eenvoudig soldaat tot den generaalsrang opgeklommen, had hij reeds meermalen het bewijs geleverd de man te zijn, aan wien het gouvernement met vertrouwen de landskinderen kon toevertrouwen, en wat zijn moed, beleid en trouw aan Koning en Vaderland betroffen, de zichtbare erkenning dier verdiensten droeg hij op de fiere borst. Zijn dood is een groot verlies, maar zijne nage-

dachtenis zal ons steeds in herinnering brengen het toonbeeld van belangelooze toewijding aan Koning en Vaderland.

Nederland betreurt echter niet alleen hem; ook andere smartelijke offers werden van de natie gevergd. Behalve de generaal-majoor KÖHLER sneuvelde nog 6 officieren en 37 onderofficieren en manschappen en werden bovendien 25 officieren en 383 minderen gekwetst. Alleen de namen der gesneuvelde officieren zijn ons tot nu toe bekend; het zijn de luit. ter zee 1ste klasse J. J. ENGELVAART, kommandant van Zr. Ms. stoomschip *Coehoorn*; de adelborst 1ste klasse ZIMMER en de luitenants der infanterie BRONGEEST, VOGELENZANG, SURBER en GRANDENBERGER.

Zij allen lieten voor Atchin het leven op jeugdigen, enkelen zelfs op zeer jeugdigen leeftijd. Hun dood was roemrijk en met een gevoel van trots staart de natie hen na, maar dat gevoel wordt vermengd met een smartelijke aandoening, wanneer men bedenkt, welke uitstekende diensten zulke zonen nog aan het vaderland hadden kunnen bewijzen.

De luitenant ter zee ENGELVAART had reeds meermalen getoond zijn leven veil te hebben voor de verdediging der belangen van zijn vaderland; reeds onderscheidene expeditiën had hij medegemaakt. Ofschoon bij die gelegenheden steeds met doodsverachting zich van zijne taak gekweten en soms in groot levensgevaar verkeerd hebbende, was de fortuin hem steeds gunstig gebleven en liet 's vijands lood hem ongedeerd. Hij had dus reeds een schoon verleden achter zich en de omstandigheid dat hem op 33-jarigen leeftijd het bevel over een oorlogsbodem werd toevertrouwd, was wel een bewijs dat hij zich van een gunstige zijde had doen kennen.

Zijn loopbaan zou echter weldra afgebroken worden; voor Atchin verrichtte hij zijn laatste wapenfeit. Heeft hij aan boord van zijn vaartuig den dood gevonden? Is hij bij ontstentenis van de noodige luitenants ter zee 1ste klasse bij de landingsdivisie der marine, bij die macht ingedeeld geworden en bij de bestorming van den kraton gesneuveld? Wij vermoeden het laatste, maar weten het nog niet met zekerheid.

Hoe dit echter ook zij, zijn degelijk en flink karakter is ons een waarborg, dat hij in de voorste gelederen der zijnen gestreden heeft en hen met woord en daad is voorgegaan.

De militaire loopbaan der overige gesneuvelde officieren is ons, tot ons leedwezen, niet bekend; ook aan hunne nagedachtenis brengen wij echter warme hulde; ook zij hebben door hunnen dood

een voorbeeld gesteld voor hunne krijgskameraden, hoe een braaf soldaat bij de vervulling van zijn moeilijke taak door zelfverloochening weet uit te blinken. Een hunner, de adelborst ZIMMER, had eerst onlangs het Kon. Instituut voor de Marine verlaten en bereikte slechts den leeftijd van 19 jaren.

Met innige deelneming heeft de Nederlandsche natie den dood van hare brave zonen vernomen, maar nog smartelijker was die tijding voor de betrekkingen der gesneuvelden. Is het verlies van een dierbaar pand steeds groot, nog dieper wordt het gevoeld, wanneer die panden een schoone toekomst voor zich hadden, wanneer men zijn hoop en zijn roem op hen heeft gevestigd. Een balsem te vinden om zulk een wonde te heelen, is onmogelijk, maar het zij hen een opwekkende gedachte, dat hunne dierbaren gestorven zijn in de vervulling van de edelste plichten, dat hunne namen steeds met achting en erkentelijkheid door het Nederlandsche volk zullen worden genoemd.

Wanneer een oorlog met een schitterenden uitslag wordt bekroond, is men spoediger geneigd de verdiensten van het leger hoog te verheffen, dan wanneer de afloop ongunstig is. En toch wordt bij tegenspoed dikwijls meer moed, meer beleid en meer zelfopoffering vereischt. Onze troepen hebben voor Atchin zonder eenigen twijfel een hoogst moeilijk tijdperk doorleefd en voorzeker hebben zij hunne uiterste krachten moeten inspannen om het geleden ehec te beperken tot hetgeen het geweest is. Het moreel zal door den ongunstigen afloop der expeditie niet geleden hebben; integendeel vertrouwen wij dat de gevoerde strijd tegen een groote overmacht, het besef der innerlijke kracht zal hebben verhoogd. Het Ned. Ind. leger heeft een schoon verleden; zijne geschiedenis telt menige schoone bladzijde; de expeditie van Atchin zal, wij zijn er van overtuigd, eene nieuwe bladzijde daaraan toevoegen, waarop menige loffelijke daad vermeld zal staan, menige handeling zal voorkomen, die mede zullen getuigen van de degelijkheid der elementen van het leger.

Een woord ten slotte aan onze Nederlandsche strijdmakers.


De oorlog tegen Atchin zal worden voortgezet; alleen reeds ons prestige in Indië gebiedt zulks. De vijand is echter sterk bevonden; aanzienlijke strijdkrachten zullen tot bereiking van het voorgestelde doel noodig zijn; de hulp van het moederland is noodig. De regeering heeft reeds een beroep gedaan op de toewijding der officieren. Wij vertrouwen dat zij wier omstandigheden het toe-

laten, voor deze roepstem niet doof zullen blijven, dat zij toonen zullen dat ook zij Indië als een deel van hun vaderland beschouwen. Het schoonste voorbeeld is hun reeds door een hunner kameraden gegeven; de luitenant VOGELZANG van het Ned. leger sneuvelde voor Atchin aan de zijde van zijne krijgskameraden van het Indische.

Moge het gevraagde aantal officieren spoedig bijeen zijn en daardoor medegewerkt worden om den oorlog, eenmaal hervat, met kracht door te zetten, en te eindigen tot zege van onze wapenen, tot bevestiging en verhooging van ons prestige in het schoone rijk van Insulinde.

## BIJDRAGEN TOT DE KENNIS VAN DE SAMENSTELLING EN AANVULLING VAN DEN GENERALEN STAF IN DE EUROPEESCHE LEGERS.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 3, bladz. 143.*)



### II. BELGIË.

Het Belgische leger werd na de scheiding tusschen Zuid- en Noord-Nederland met medewerking van Fransche officieren georganiseerd, ten gevolge waarvan men op militair gebied veel van Frankrijk overnam, dat bovendien toenmaals nog als de eerste militaire mogendheid beschouwd werd. Zoo werd o. a. voor de aanvulling van het stafkorps in hoofdzaak het Fransche stelsel ingevoerd, namelijk de rechtstreeksche aanvulling door de militaire school te Brussel. Echter bleef er in de eerste opleiding voor het stafkorps een belangrijk verschil tusschen de toenmalige Fransche en Belgische instellingen bestaan. Terwijl in Frankrijk de beste élèves der militaire school van St. Cyr op het einde van hun tweejarigen cursus naar eene plaatsing op de stafschool mochten dingen, kon men in België reeds bij de toelating tot de militaire school examen voor de speciale wapens (artillerie, genie en état-major) doen. Deze aspiranten deden een zwaarder admissie-examen dan die voor de infanterie en cavalerie. Zij volgden de eerste twee cursusjaren gezamenlijk dezelfde lessen en werden daarna tot sous-lieutenant benoemd, waarop zij nog twee jaren in dien rang aan de applicatie-school bleven, het eerste dezer jaren allen weder dezelfde lessen volgende. Gedurende die applicatie-jaren had de schifting voor de artillerie, de genie en voor het stafkorps plaats. Daarbij ging men volgenderwijs te werk: na het examen, dat op het einde van het eerste applicatie-jaar (3de studiejaar) afgenomen werd, plaatste men de sous-lieutenants op eene lijst naar volgorde van hunne kunde, en mochten zij, van boven af te beginnen, zelf kiezen voor de artillerie, de genie en voor het stafkorps. De laagste nummers van de ranglijst moesten derhalve nemen wat er overbleef. Gedurende het tweede applicatie-jaar (4de studiejaar) kreeg ieder onder-

wijs naarmate van het wapen of dienstvak, waarvoor hij bestemd was. Na afloop van dat jaar werd er weder een examen afgenomen en plaatste men dan de voor het stafkorps bestemde sous-lieutenants voorloopig bij dat korps. Daarna werden zij gedurende twee jaren bij de verschillende wapens gedetacheerd, vervolgens bij het «dépôt de la guerre» en eindelijk tot «adjunct» bij den staf eener divisie benoemd. Om kapitein te worden, moesten deze officieren nogmaals een examen afleggen, waarna zij definitief in het stafkorps geplaatst werden. Eenmaal als kapitein bij het stafkorps benoemd, bleven zij, als in Frankrijk, tot en met den rang van kolonel daarbij dienen. Generaal konden de staf-officieren ook worden, doch wegens het geringe aantal dier hoogere bevelhebbers in kleine legers, viel deze bevordering slechts aan weinigen te beurt. Voor de meesten was het stafkorps een «cul-de-sac», waar zij met pensioen uittraden.

Terecht heeft men het verkeerde dezer wijze van aanvulling ingezien. Behalve de in de inleiding reeds opgenoemde nadeelen aan het Fransche stelsel eigen, had de Belgische wijze van aanvulling er bovendien nog andere. Vooreerst waren de cadets der infanterie en cavalerie geheel uitgesloten. Ten anderen kwamen in den laatsten tijd de laagste nummers van hen, die het zwaarder admissie-examen afgelegd hadden, meestal bij het stafkorps omdat de hoogsten de wapens der artillerie en genie kozen, die, wat de promotie betref, betere vooruitzichten opleverden. Eindelijk kon men deze reeds op 20-jarigen leeftijd voor het stafkorps bestemde sous-lieutenants, indien zij later blijken gaven van mindere geschiktheid, niet meer voor eene andere bestemming opleiden.

Volgens den schrijver van een werkje: *Des armées de Belgique, de France et d'Allemagne*, is er dientengevolge met het vermelde kapiteins-examen dan ook wel eens de hand gelicht moeten worden. Bij de wet op de leger-organisatie van 5 April 1868 werd de aanvulling van het stafkorps op andere grondslagen gevestigd.

#### A. Samenstelling en werkkring van het stafkorps.

Het Belgische stafkorps telde vóór 1868:

3 kolonels,
3 luitenant-kolonels,
6 majoors,
24 kapiteins,
8 eerste luitenants,
8 tweede luitenants,

---

52 officieren.

Bij de wet van 5 April 1868 zijn de rangen van eersten en tweeden luitenant afgeschaft en is de sterkte van het korps bepaald, als volgt:



4 kolonels,
4 luitenant-kolonels,
8 majoors,
30 kapiteins,
<hr/>
46 officieren.

Uit den »*Annuaire de l'armée van 1873*» blijkt, dat dit getal officieren thans op 3 kapiteins na compleet is.

Een bepaalde chef van het korps komt er in den *Annuaire* niet voor, doch de directeur van het »*dépôt de la guerre*» (generaal-majoor LE MAIRE) is voorloopig met de functiën van »chef» belast.

Volgens de voorstellen der groote militaire commissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 18 April 1871, om alles wat de organisatie van het leger betreft te bestuderen, zou het Belgische stafkorps eene aanzienlijke uitbreiding dienen te ondergaan. Daar van die voorstellen tot nu toe echter niets in werking is gekomen, weiden wij daarover verder niet uit.

De staf-officieren zijn tegenwoordig in België werkzaam aan de 1ste afdeling van het ministerie van oorlog, aan het *dépôt de la guerre*, aan de krijgsschool, aan de staven der territoriale afdelingen en aan die der divisiën, waarin het leger verdeeld is.

De 1ste afdeling van het ministerie van oorlog (bureau »militaire operatiën») is belast met dezelfde werkzaamheden, die bij ons te lande op het bureau van den chef van den generalen staf verricht worden, te weten: de regeling van troepen-verplaatsingen, het verzamelen van statistieke gegevens, welke uit een militair oogpunt belangrijk zijn, zoowel van het eigen land als van naburige rijken; het opstellen van memoriën omtrent 's lands defensie; het in gereedheid brengen van ontwerpen tot mobilisatie van het leger en het voorbereiden van alles wat daarop betrekking heeft. De kolonel BRIALMONT is chef van deze afdeling.

Het *dépôt de la guerre* komt overeen met ons topographisch bureau, doch de bibliotheek van het ministerie is daaraan toegevoegd.

De *krijgsschool* is bestemd om hooger militair onderwijs in het leger te verspreiden en de goede aanvulling van het stafkorps te verzekeren. Hare inrichting zal hieronder opgegeven worden.

*Territoriale afdelingen.* België is verdeeld in 3 territoriale afdelingen, waarvan de hoofkwartieren te Antwerpen, Brussel en Luik gevestigd zijn.

De 1ste afdeling omvat de provinciën Antwerpen, Oost- en West-Vlaanderen.

De 2de afdeling de provinciën Brabant, Henegouwen en Limburg.

De 3de afdeling de provinciën Luik, Namen en Luxemburg.

In elke afdeling bevindt zich als bevelhebber een luitenant-generaal en als chef van den staf een kolonel of luitenant-kolonel van het stafkorps, aan wien een kapitein van dat korps toegevoegd is.

Voor de bevoegdheid der territoriale bevelhebbers geldt in hoofdzaak nog altijd de Instructie van den Souvereinen Vorst, dd. 11 Januari 1815 (zie *Recueil militaire* van dat jaar). Zij hebben onder hun onmiddellijk bevel alle provinciale en plaatselijke kommandanten en de chefs der korpsen, zooals ook de chefs der militaire administratie binnen hun ressort, voor zoover de algemeene politie, den dienst en al zulke zaken aangaat, over welke deze niet gehouden zijn rechtstreeks met het departement van oorlog te corresponderen.

De werkring der staven vindt men in het Koninklijk besluit van 26 Juni 1870 (1) eenigszins meer omschreven dan in het *Rec. mil.* van 1815. Die werkring bepaalt zich hoofdzakelijk tot het volgende :

Het zorg dragen voor de uitvaardiging van alle orders door den minister van oorlog of door den bevelhebber gegeven; het voeren van correspondentie met de kommandanten der artillerie en genie in de afdeeling, alsmede met de chefs der intendance en van den geneeskundigen dienst om volkomen op de hoogte te blijven van die wapens en diensten, en den bevelhebber dienaangaande te kunnen rapporteeren; het zoo uitvoerig mogelijk bestudeeren van de afdeeling uit een statistisch oogpunt, ten einde alle noodige inlichtingen dienaangaande te kunnen geven aan de kommandanten van korpsen, die zich binnen de grenzen der afdeeling bevinden; het verstrekken van bescheiden en opgaven in bovengemeld opzicht aan officieren, die met militaire verkenningen in de afdeeling belast worden; het visiteeren van hospitalen, magazijnen en andere militaire inrichtingen in de afdeeling, ten einde volledig bekend te zijn met den toestand dier inrichtingen. Uitgezonderd hiervan zijn de werkplaatsen van het wapen der artillerie.

*Divisiën en brigades van het leger.* Behalve de territoriale afdeelingen, waarin België verdeeld is, zijn de wapens der infanterie en cavalerie bovendien nog in divisiën en brigades, de artillerie alleen in brigades, ingedeeld.

De infanterie telt 4 divisiën, waarvan de hoofdkwartieren zich te Gent, Antwerpen, Luik en Brussel bevinden. Elke divisie bestaat uit 2 brigades. Eene brigade uit 2 regimenten infanterie.

De cavalerie is in 2 divisiën verdeeld (hoofdkwartieren: Brussel en Leuven), waarvan de 1ste divisie drie en de 2de divisie vier regimenten sterk is. Alleen de 2de divisie is in 2 brigades verdeeld.

Bij den staf van elke infanterie-divisie bevinden zich een majoor en een kapitein van het stafkorps. Bij de cavalerie-divisiën een luitenant-kolonel en een kapitein van het stafkorps.

Bij de brigade-staven worden, even als in Pruisen, geen staf-officieren ingedeeld. Zelfs zal dit geen plaats hebben bijaldien de voorstellen der reeds genoemde groote militaire commissie omtrent de uitbreiding van het stafkorps

(1) Journal militaire officiel, 1870.

en de nieuwe indeeling van het leger eenmaal tot uitvoering mochten komen. Wij aarzelen niet zulks af te keuren. In Pruisen is dat wat anders. Daar kan men, ten gevolge van het langdurige bestaan der Kriegs-akademie, voor het vervullen van adjudants-betrekkingen beschikken over eene menigte officieren, die eene speciale opleiding genoten hebben; maar in legers, die zulk eene kern nog niet bezitten, is het noodzakelijk aan elke brigade een staf-officier toe te voegen.

De werkkring van de staven der divisien is insgelijks in het Koninklijk besluit van 26 Juni 1870 omschreven en bepaalt zich in hoofdzaak tot het volgende: het zorgdragen voor de uitvaardiging van alle orders, die door den minister van oorlog, den divisie-generaal of den territorialen bevelhebber gegeven worden; het zich volkomen op de hoogte houden van de sterkte, den toestand, enz. der troepen, die tot de divisie behooren, ten einde den divisie-kommandant dienaangaande te kunnen inlichten, enz. Voor meer details verwijzen wij naar het Belgische »*Journal militaire officiel*,» waarin het geheele besluit van 26 Juni 1870 te vinden is.

Wat de werkzaamheden bij de staven betreft, de splitsing in zaken van krijgskundigen en van personeelen aard, welke laatste in Pruisen door de officieren der Adjudantur verricht worden, deze splitsing bestaat in het Belgische leger niet. De staf-officieren behandelen daar, even als bij ons te lande, alle voorkomende zaken en hebben daardoor geen tijd genoeg om zich voldoende met het tactische en meer belangrijke gedeelte van hun werkkring bezig te houden.

#### B. *Aanvulling van het stafkorps.*

Bij de wet van 5 April 1868 werd bepaald, dat de aanvulling van het stafkorps niet meer rechtstreeks door de militaire school geschieden zou, maar dat de staf-officieren voortaan uit de verschillende wapens van het leger getrokken zouden worden, en wel uit de officieren, die met goed gevolg den cursus aan eene op te richten krijgsschool bijgewoond zouden hebben. Omtrent de toenmaals nog bestaande eerste en tweede luitenants van het stafkorps, welke rangen opgeheven werden, bepaalde de wet in hare overgangsbepalingen, dat de regeering hun een termijn zou stellen, binnen welken zij het vroeger vermelde kapiteins-examen moesten afleggen. Degenen, die aan dat examen voldeden, zouden voor  $\frac{2}{3}$  van de in het stafkorps openvallende plaatsen de voorkeur genieten boven de élèves van de krijgsschool. Omtrent degenen, die aan het examen niet mochten voldoen, bewaart de wet het stilzwijgen. Tevens moest het stafkorps langzamerhand op een totaal getal van 46 officieren gebracht worden.

*Oprichting van de krijgsschool.* Op grond van bovengemelde wet werd bij Koninklijk besluit van 12 November 1869 eene krijgsschool opgericht, welke

echter bij besluit van 14 Mei 1872, n°. 2600, op nieuw georganiseerd is. De laatste organisatie zullen wij thans mededeelen.

*Bestemming van de krijgsschool.* De krijgsschool heeft ten doel de militaire wetenschappen in het leger te verspreiden en de aanvulling van het stafkorps te verzekeren. Zij is de eenige bron, waaruit in het vervolg de staf-officieren getrokken worden. De inrichting is tegenwoordig gevestigd te Ixelles (eene der voorsteden van Brussel) in het voormalige klooster la Cambre, dicht bij het bosch van dien naam. Zij maakt sinds kort een onderdeel uit van de Militaire Academie, welke uit eene vereeniging van verschillende militaire scholen bestaat en waarvan de onlangs afgetreden minister van oorlog, generaal GUILLAUME, gouverneur is (1).

*Personeel aan de krijgsschool verbonden.* Het volgende personeel is aan de krijgsschool verbonden:

1. Een opper- of hoofdofficier als kommandant. Deze moet of vroeger tot het stafkorps behoord hebben of nog deel daarvan uitmaken.
2. Een hoofdofficier als tweede kommandant.
3. Een officier, secretaris van den kommandant.
4. Vijftien leeraars (officieren en burgers).

NB. De repetitors zijn vervallen.

5. Een onderwijzer in de Engelsche taal.
6. Een dito in de Duitsche taal.
7. Een dito in het handteekenen.
8. Een officier-betalemeester.
9. Eenige ondergeschikte personen, zooals oppassers, enz.

De kommandant, de tweede kommandant, de leeraars en verdere onderwijzers worden bij Koninklijk besluit benoemd.

De kommandant heeft het directe toezicht op de studiën en presideert den raad van administratie en bestuur.

De tweede kommandant waakt voor den goeden gang van den dagelijkschen dienst en zorgt voor de uitvoering van alle bevelen door den kommandant gegeven. Bij afwezigheid van den kommandant vervangt hij dezen in al zijne

---

(1) De Militaire Academie bestaat uit:

- a. de krijgsschool,
- b. de militaire school,
- c. de rijschool,
- d. de onderofficiërschool,

deze laatste overeenkomende met de 1ste klassen-cursus, welke bij ons te Maastricht en 's Hertogenbosch gevestigd zijn.

Tot nu toe zijn slechts de krijgsschool en de onderofficiërschool in de gebouwen van la Cambre vereenigd, doch ook de onder b en c genoemde scholen staan reeds onder het oppertoezicht van den nieuw benoemden gouverneur der Militaire Academie. Indien wij goed ingelicht zijn, bestaat het voornemen om de militaire school en de rijschool insgelijks naar la Cambre over te brengen.

functiën behalve in die van lid der zoo aanstonds te vermelden commissie voor de studiën.

De kommandant, de tweede kommandant, de secretaris en de officier-betaalmeester worden in de gebouwen der krijgsschool gehuisvest.

Aan de krijgsschool is eene commissie voor de studiën verbonden, die het toezicht heeft op de richting en den gang van het onderwijs. Zij is samengesteld uit :

1. Den kommandant der krijgsschool.

2. Vier opper- of hoofdofficieren, te weten: één van het stafkorps, één van de infanterie of cavalerie, één van de artillerie en één van de genie.

De leden der commissie worden bij Koninklijk besluit benoemd en ontslagen. Leeraars van de krijgsschool kunnen geen lid zijn. Het voorzitterschap wordt bekleed door den oudsten in rang van de leden.

De commissie doet de noodige voorstellen aan den minister van oorlog tot het benoemen van leeraars. Deze moeten zich houden aan de instructiën, welke hun voor het onderwijs door de commissie gegeven worden. Zoodra zij in functie treden, onderwerpen zij aan haar oordeel een programma volgens hetwelk zij hun onderwijs denken te geven. De commissie kan daar wijziging in brengen en is bevoegd de verschillende lessen bij te wonen. Ook behoort het tot hare competentie zoo noodig voorstellen aan den minister te doen tot het brengen van wijzigingen in het algemeen plan van onderwijs aan de krijgsschool. Voorts is zij belast met het afnemen van alle examens, zoowel voor de toelating tot de krijgsschool, als voor den overgang in een hooger cursusjaar, zoomede van het eind-examen. De commissie komt daartoe jaarlijks bijeen en dient na afloop van het cursusjaar aan den minister een rapport in over den gang en het resultaat der studiën. Verder kan zij bijeengeroepen worden zoo dikwijls zulks noodig voorkomt. Terecht, onzes inziens, heeft men in België de voorkeur gegeven aan eene vaste commissie van examen.

*Administratie en beheer.* De administratie der krijgsschool wordt gevoerd volgens speciale instructiën door den minister van oorlog gegeven.

Er is een raad van administratie, bestaande uit :

1. Den kommandant der krijgsschool als voorzitter.

2. Den tweeden kommandant en een der militaire leeraars als leden.

3. Den officier-betaalmeester als secretaris.

*Toelagen.* De kommandant der krijgsschool geniet eene toelage, niet hooger dan 2000 francs. De tweede kommandant idem, niet hooger dan 1000 francs. De leeraars krijgen eene toelage evenredig aan het getal lessen dat zij geven. Deze toelage wordt verhoogd voor de leeraars, die, behalve hunne lessen aan de krijgsschool, nog andere functiën vervullen.

*Wijze van aanvulling.* De krijgsschool wordt aangevuld door officieren van alle wapens, die aan de volgende voorwaarden voldoen moeten :

1. Tweejarige dienst als officier (1).
2. Het bezit van voldoende kennis van het wapen, waartoe zij behooren, alsmede van de noodige geschiktheid, zoowel wat intelligentie, karakter als gezondheid betreft.
3. Als adspirant-élève voorgedragen te zijn door den inspecteur-generaal van het wapen.

Daarbij komen dus ijver en gedrag in aanmerking.

4. Voldaan te hebben aan het adspirants-examen, waarvan de omvang zoo aanstonds vermeld zal worden.

Na tweemaal dat examen zonder goed gevolg afgelegd te hebben, mag een adspirant zich geen derde maal aanmelden. De officieren der artillerie en genie, afkomstig van de applicatie-school en zij die voldaan hebben aan het examen N<sup>o</sup>. 3 (2), vastgesteld bij Koninklijk besluit van 29 April 1870, zijn van het afleggen van het adspirants-examen vrijgesteld. Deze officieren worden naar ouderdom van rang toegelaten, indien er meer adspiranten opkomen dan er plaatsen voor hun wapen opengesteld zijn.

Jaarlijks bepaalt de minister van oorlog hoeveel officieren tot de krijgsschool toegelaten kunnen worden. Een derde gedeelte van de opengestelde plaatsen is voor de wapens der artillerie en genie bestemd, de overigen voor de infanterie en cavalerie.

Op dit oogenblik telt de krijgsschool 80 élèves (waaronder 3 officieren van het Roumaansche leger). Het getal élèves is over de drie cursusjaren als volgt verdeeld:

*3de cursusjaar* (1870): 28 officieren, waarvan 23 tot de infanterie, 2 tot de cavalerie en 3 tot de artillerie;

*2de cursusjaar* (1871): 23 officieren, waarvan 12 tot de infanterie, 1 tot de cavalerie, 8 tot de artillerie en 2 tot de genie;

*1ste cursusjaar* (1872): 27 officieren, waarvan 16 tot de infanterie, 3 tot de cavalerie en 8 tot de artillerie behooren.

Bovendien bevindt zich in elk cursusjaar 1 Roumaansch officier. Totaal: 80.

Van het 1ste en 2de cursusjaar zijn er sedert hunne toelating tot de krijgs-

(1) Deze diensttijd is te kort.

(2) Het Koninklijk besluit van 29 April 1870, waarbij uitgebreide programma's gevoegd zijn voor vier examens door de onderofficieren en officieren der artillerie en genie af te leggen, beheeft omtrent die examens in het kort het volgende:

*Examen n<sup>o</sup>. 1.* Dit is het lichter examen voor onderofficieren meer dan 6 jaren dienst hebbende (waarvan 4 als onderofficier), die door gedrag en dienstijver aanspraak op bevordering tot officier hebben.

*Examen n<sup>o</sup>. 2.* Dit is het gewoon officiers-examen voor onderofficieren der artillerie en genie. Het examen n<sup>o</sup>. 2 moet afgelegd zijn om 1ste luitenant bij keuze te kunnen worden. Bij den staf der beide wapens en in speciale betrekkingen kunnen slechts officieren geplaatst worden, die door het afleggen van het examen n<sup>o</sup>. 2 officier geworden zijn.

*Examen n<sup>o</sup>. 3.* Dit is een examen, dat 1ste luitenants die beide wapens afleggen kunnen om aanspraak op bevordering tot kapitein bij keuze te krijgen.

*Examen n<sup>o</sup>. 4.* Dit examen moeten alle 1ste luitenants, die zich niet aan het examen n<sup>o</sup>. 3 onderwerpen, afleggen, om kapitein naar ouderdom van rang te kunnen worden.

school 11 élèves om verschillende redenen afgevallen. In 1872 waren er minder adspiranten dan plaatsen. Allen zijn toegelaten.

*Toelatings-examen.* Het toelatings-examen omvat de volgende vakken :

- I. Wiskunde: cijferkunst, algebra, gewone meetkunst, beschrijvende meetkunst en platte driehoeksmeting.
- II. Natuur- en scheikunde.
- III. Geschiedenis (algemeene en vaderlandsche).  
Aardrijkskunde (enkel van België).
- IV. Tactiek.
- V. Rechtlĳnig en topographisch teekenen.
- VI. Fransche taal en letterkunde.

NB. Er wordt dus geen enkele vreemde taal bij de toelating tot de krijgsschool vereischt; evenmin als het Vlaamsch, dat voor een groot gedeelte der mindere militairen de moedertaal is. Vroeger was het Vlaamsch wèl een vereischte, doch bij de reorganisatie der krijgsschool in 1872 is deze taal uit het programma voor het admissie-examen verdwenen.

Het examen wordt schriftelijk afgenomen. Zoo als men gezien heeft, zijn de vakken in 6 categoriën verdeeld. Voor elke categorie wordt een zeker aantal vragen opgemaakt, die aan de adspiranten bij den aanvang van het examen door de commissie voor de studiën medegedeeld worden. Zij moeten uit elke categorie ééne vraag kiezen, tot het beantwoorden waarvan hun twee uren tijds gegeven wordt. Het examen bestaat dus in het schriftelijk beantwoorden van zes vragen en duurt in 't geheel 12 uren.

De commissie voor de studiën beoordeelt de antwoorden der adspiranten, maakt daarna een verslag nopens het examen op en deelt aan den minister van oorlog mede welke officieren toegelaten kunnen worden. De toelating geschiedt bij ministeriële dispositie.

Elk officier, die toegelaten wordt, neemt stilzwijgend de verplichting op zich om minstens twee jaren in het leger te blijven dienen voor elk jaar, dat hij aan de krijgsschool doorbrengt.

*Verblijf aan de krijgsschool en indeeling van het jaar.* De cursus duurt drie jaren. Het theoretisch onderwijs vangt jaarlijks den 1sten October aan en duurt voort tot in de tweede helft der maand Juni, behalve drie weken vacantie, namelijk ééne week met nieuwjaar en twee weken met Paschen. De 10de maand (Juli) is jaarlijks bestemd voor practische oefeningen op het terrein en voor het bezoeken van militaire inrichtingen. De maanden Augustus en September zijn bestemd voor detacheringen. Een en ander zal hieronder uitvoeriger opgegeven worden.

*Vakken, waarin onderwijs gegeven wordt.*

*Eerste cursusjaar :*

1. Wiskunde: beschrijvende meetkunst, bolvormige driehoeksmeting en analytische meetkunst.
2. Artillerie: voornamelijk de draagbare vuurwapenen en de verschillende vuurmonden.
3. Topographie, waartoe ook topographisch teekenen behoort.
4. Natuurkundige aardrijkskunde.
5. Algemeene geschiedenis tot en met den tijd van KAREL V.
6. Krijgsgeschiedenis :
  - a. Van de oudste tijden tot aan de uitvinding van het buskruit.
  - b. Van de uitvinding van het buskruit tot aan den tijd van FREDERIK DEN GROOTE.
7. Tactiek en strategie.
8. Veldverschansing.
9. Fransche letterkunde.
10. Engelsche taal.
11. Duitsche taal.
12. Handteekenen.
13. Paardrijden en schermen.

*Tweede cursusjaar :*

1. Differentiaal- en integraalrekening.
2. Mechanica (statica en dynamica).
3. Hoogere geodesie.
4. Natuurkunde.
5. Artillerie: pontonnierswetenschap en gebruik van de artillerie in den vestingoorlog.
6. Militaire aardrijkskunde.
7. Algemeene geschiedenis van af KAREL V tot aan de Fransche omwenteling.
8. Krijgsgeschiedenis van af FREDERIK DEN GROOTE tot 1815. Uit de oorlogen van FREDERIK, alsmede uit die van NAPOLEON, wordt één veldtocht gekozen, die tot in bijzonderheden bestudeerd wordt.
9. Tactiek.
10. Duurzame versterkingskunst.
11. Fransche letterkunde.
12. Engelsche taal.
13. Duitsche taal.
14. Handteekenen.
15. Paardrijden en schermen.

*Derde cursusjaar :*

1. Algemeene geschiedenis van af de Fransche omwenteling tot op onzen tijd.



2. Krijgsgeschiedenis: van af 1815 tot onzen tijd. Een der laatste veldtochten moet tot in bijzonderheden bestudeerd worden.
3. Scheikunde.
4. Stafdienst. Hieronder wordt ook begrepen legerverpleging, militair recht en oorlogsrecht.
5. Duurzame versterkingskunst.
6. Paardenkennis.
7. Gezondheidsleer.
8. Engelsche taal.
9. Duitsche taal.
10. Handteekenen.
11. Paardrijden en schermen.

*Algemeene bepalingen omtrent het onderwijs.* De vakken van onderwijs zijn, even als in Pruisen, in twee categoriën verdeeld, te weten:

a. Vakken, waarin het bijwonen van de lessen verplichtend is.

b. Facultatieve vakken.

Tot de *eerste* categorie behooren:

1. Artillerie.
2. Topographie.
3. Aardrijkskunde.
4. Krijgsgeschiedenis van af de uitvinding van het buskruit tot op onzen tijd.
5. Tactiek en strategie.
6. Stafdienst.
7. Versterkingskunst.
8. Fransche letterkunde.
9. Gezondheidsleer.
10. Paardenkennis.
11. Engelsch of Duitsch.
12. Handteekenen.

Tot de *tweede* categorie behooren:

1. Wiskunde.
2. Hoogere geodesie.
3. De krijgsgeschiedenis der ouden tot de uitvinding van het buskruit.
4. Algemeene geschiedenis.
5. Natuur- en scheikunde.

De lessen in het paardrijden zijn verplichtend voor de officieren der infanterie, der genie en der vesting-artillerie.

Elk officier moet één der facultatieve vakken bijwonen. Binnen eene maand na zijne intrede in de krijgsschool maakt hij zijne keuze dienaangaande kenbaar. Daarna wordt het bijwonen van de lessen in dat vak verplichtend.

*Practische oefeningen in de maand Juli.* Na afloop van het theoretisch onder-

wijs in het eerste cursusjaar: waterpassen, opnemen en in teekening brengen van verschillende terreinen.

Na afloop van genoemd onderwijs in het tweede cursusjaar: het bezoeken van artillerie-werkplaatsen en het uitwerken van tactische vraagstukken op het terrein.

Op het einde van het derde cursusjaar zijn de eerste acht dagen der maand bestemd tot het in bijzonderheden in oogenschouw nemen en bestudeeren van de positie van Antwerpen. Daarna maken de officieren-élèves eene stafreis van 14 dagen onder de leiding van den leeraar, die met het onderwijs in den stafdienst belast is.

*Detacheeringen gedurende de maanden Augustus en September.* Na afloop van de practische oefeningen in de maand Juli, welke in het eerste en tweede cursusjaar plaats hebben, brengen de officieren deze beide maanden door bij het korps waartoe zij behooren om aan de practische oefeningen van hun wapen deel te nemen. Daarvan zijn de genie-officieren uitgezonderd. Deze kunnen alsdan bij de infanterie ingedeeld worden.

*Overgangs- en eind-examen.* Op het einde van het eerste en tweede cursusjaar wordt er door de commissie voor de studiën een overgangs-examen afgenomen. Dat examen heeft schriftelijk plaats, en loopt over alle vakken, die in het afgelopen jaar behandeld zijn. De verschillende leeraars dienen daartoe aan de commissie voor de studiën een zeker getal vragen in, waaruit de officieren-élèves er voor elk vak ééne kiezen moeten. Zulks geschiedt eveneens bij het eind-examen. Voor de beantwoording van elke vraag worden hun hoogstens drie uren gegeven. Zij mogen daarbij gebruik maken van alle aantekeningen, welke zij in de lessen gemaakt hebben. De antwoorden worden in de eerste plaats door de leeraars nagezien en daarna door hen in handen van de commissie voor de studiën gesteld, met bijvoeging eener gedetailleerde beoordeeling van alle élèves, zoowel wat hun aanleg, ijver als vorderingen betreft.

Uit deze gezamenlijke gegevens maakt de commissie voor de studiën dan op welke élèves in een hooger cursusjaar kunnen overgaan. Degenen, die niet voldaan mochten hebben, keeren voor goed naar hunne korpsen terug en mogen zich niet meer als aspirant aanmelden.

Het eind-examen wordt na de terugkomst van de beschrevene 14-daagsche stafreis, ook weër door de commissie voor de studiën, schriftelijk afgenomen. Het loopt over alle vakken, die gedurende de drie cursusjaren behandeld zijn. Voor de beantwoording mogen de officieren alle bronnen raadplegen, die onder hun bereik liggen, doch zij moeten opgeven welke bronnen door hen gebruikt zijn. De commissie heeft volle vrijheid om den tijd, die voor het beantwoorden der vragen nodig gerekend wordt, telkens te bepalen.

Na afloop van dat examen maakt de meergemelde commissie eene ranglijst op, welke geheim moet blijven en aan den minister van oorlog gezonden wordt met eene uitvoerige beoordeeling van de meerdere of mindere be-

kwaamheid van alle élèves. De kommandant der krijgsschool voegt er een rapport bij nopens hun gedrag en hunne militaire waarde.

Tevens wordt door de commissie aan den minister opgegeven welke élèves de onderscheiding verdienen van tot »*adjoint d'état-major*» benoemd te worden, doch ook van dezen signaleert zij er weër eenigen als de meest geschikten voor het stafkorps. De benoeming tot »adjoint» geschiedt bij Koninklijk besluit. Voor zoover wij weten, zijn aan deze betrekking tot dus ver geene materiële voordeelen verbonden, zoodat de Belgische officieren door liefde tot de militaire wetenschap gedreven moeten worden.

Eenmaal adjoint zijnde, hebben detacheringen bij andere wapens plaats; de adjoints der infanterie en genie bij voorkeur bij het wapen der cavalerie en die der cavalerie en artillerie bij de infanterie. Deze detacheringen duren een jaar. Opmerkelijk is het, dat de adjoints, even als in Pruisen, slechts bij één vreemd wapen gedetacheerd worden. De reden daarvan is ons onbekend. Beter zou het zijn hen bij alle wapens te detachieren en nog beter indien zulks plaats had alvorens zij tot adjoint aangesteld worden.

*Aanvulling van het stafkorps.* Het stafkorps wordt uit de adjoints aangevuld, in de eerste plaats door degenen, die als de meest geschikten opgegeven zijn. In geval van noodzakelijkheid door de overigen.

Uitgesloten zijn:

1° De adjoints, die den leeftijd van 35 jaren bereikt hebben.

2° Degenen, wier gedrag sedert het verlaten der krijgsschool redenen tot ontevredenheid gegeven heeft.

3° Adjoints, die den kapiteinsrang hebben en ouder in rang zijn dan de officier, die het laatst bij het stafkorps geplaatst is en zij er niet in toestemmen onder dezen laatste gerangschikt te worden.

*Bepalingen omtrent de staf-officieren.* De promotie heeft in het stafkorps plaats. In elken rang moeten de staf-officieren een jaar dienst doen bij de infanterie, cavalerie of artillerie. De voorschriften bepalen niet, dat deze detachering geschiedt bij het wapen waarvan de officieren herkomstig zijn, zoodat hierdoor gelegenheid zou bestaan haar bij alle wapens plaats te doen hebben.

De staf-officieren, die op deze wijze tijdelijk van het korps gedetacheerd zijn, worden in hunne functiën door andere adjoints vervangen. Van deze bepaling stelt men zich voor een ruim gebruik te maken, eensdeels om de staf-officieren niet vreemd aan den troep te doen worden, anderdeels om zooveel mogelijk adjoints de geschiktheid als staf-officier te doen verkrijgen, ten einde over hen te kunnen beschikken bijaldien eene tijdelijke uitbreiding van het korps noodzakelijk is. Verder bestaat het voornemen om mettertijd de adjudantsplaatsen bij de generaals en bij de korpsen uit de adjoints aan te vullen, zoodra de krijgsschool een voldoende aantal van deze officieren in het leger gebracht zal hebben.

## ALGEMEENE OPMERKINGEN.

In België stelt men zich, te oordeelen naar het proces-verbaal van de zittingen der groote militaire commissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 18 April 1871, veel goeds voor van de nieuwe wijze van aanvulling van het stafkorps en ontegenzeggelijk is deze beter dan de vorige. Het stafkorps is echter in zeker opzicht gebleven wat het vroeger was, namelijk een korps met eene eigene promotie, waarin de officieren hunne carrière tot en met den rang van kolonel doorbrengen. Overplaatsing van officieren uit de verschillende wapens bij het stafkorps en omgekeerd vindt in België geen plaats. Er is geene wet, welke zulks verbiedt, doch evenmin is er eene, die het toelaat, gelijk bij ons het geval is (1). De gewoonte schijnt in dit opzicht tot regel gemaakt te zijn. Hierin zal vroeg of laat verandering moeten komen. Tijdelijke detachering bij andere wapens is slechts een palliatief. Het stafkorps moet in alle rangen nu en dan vernieuwd en minder goede elementen daaruit verwijderd worden. Bovendien geven de hooge eischen, welke tegenwoordig aan staf-officieren gesteld worden, dezen, namelijk dengenen, die daaraan voldaan hebben, billijke aanspraak op snelle bevordering. Het belang van het leger brengt verder mede, dat de hoofdofficiersplaatsen door de bekwaamste, betrekkelijk jeugdige officieren bezet worden. Een stafkorps, gelijk in België bestaat, sluit een en ander uit. De bevordering in zulk een klein korps gaat meestal langzaam. Promotie bij keuze kan onder die uitgelezene schaar nauwelijks plaats hebben. De een moet op den ander wachten en de vooruitzichten voor de adjoints zijn niet bemoedigend. Bovendien worden de staf-officieren niet gebezigd tot het bekleeden van de hoofdofficiersplaatsen bij de korpsen (slechts tijdelijk). Deze worden bezet, of door officieren, die de krijgsschool niet bezocht hebben, of door de adjoints, die niet als de bekwaamsten gesignaleerd waren.

(Maart 1873.)

*Naschrift.*

Gedurende het afdrukken van bovenstaand artikel is er den 21sten April in den Belgischen *Moniteur* een Koninklijk besluit verschenen, waarbij de sedert slechts weinige maanden bestaande betrekking van Gouverneur der Militaire Academie opgeheven wordt. De vereeniging van de vier op bladz. 210 genoemde militaire inrichtingen van onderwijs onder één hoofd in de gebouwen van la Cambre zal dus geen voortgang hebben.

Voorts is er, behalve een Inspecteur-generaal voor de regimentsscholen der infanterie, voor de school der »enfants de troupe» en voor de onderofficiersschool, een »conseil de perfectionnement» ingesteld voor de militaire inrich-

(1) Art 15 der wet van 28 Augustus 1851 tot regeling van de bevordering, enz. der officieren bij de landmacht.

tingen van onderwijs, waaronder in het besluit de krijgsschool en de militaire school begrepen worden. Deze »conseil de perfectionnement" bestaat uit 8 opper- of hoofdofficieren, treedt geheel in de functiën van de (op bladz. 211) vermelde commissie voor de studiën, heeft mitsdien het toezicht op het onderwijs en is belast met het doen afnemen van alle examens, enz.

(April 1873.)

## BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DEN OORLOG VAN 1870—1871.

(Vervolg van N<sup>o</sup>. 3, Blz. 163.)

### III.

#### VAN METZ NAAR SÉDAN.

Op den 20sten Augustus had het regiment in Conflans alwaar het den vorigen nacht van het slagveld van St. Privat aangekomen was, rustdag, waaraan na de groote inspanningen van de vorige week groote behoefte bestond. Gelukkigerwijze hadden de gedane requisitiën in die plaats goede resultaten opgeleverd, zoodat de verpleging dien dag uitstekend was.

De laatst overgebleven officier van den staf van het regiment, de majoor VON BOSSE moest helaas op dien dag naar het hospitaal gebracht worden ten gevolge van eene hevige oogontsteking; de majoor VON TETTENHORN werd voorloopig met het bevel over het regiment belast.

Men wilde thans kantonnementen betrekken, ten einde den soldaten gedurende 10 à 14 dagen rust te verleen. Daartoe marcheerde de staf en het 2de bataljon den 21sten Augustus naar Dompierre en het 3de bataljon naar Brainville waar zij ingekwartierd werden. In de verpleging werd door requisitiën voorzien, terwijl er van nu af ook meel gerequireerd en daarvan door de bakkers van het regiment brood gebakken werd. Nu eerst kwamen ook de ransels weder terecht die den 15den Augustus bij Thiaucourt achtergelaten waren; zij werden op Fransche boerenwagens onder de bedekking van de cavalerie, die bij de divisie behoorde aangevoerd en door de soldaten in bezit genomen, die niets ingenomen waren met het vooruitzicht ze voortaan weder zelf te moeten dragen.

Den 22sten Augustus kwam het besluit waarbij de luitenant-kolonel vrijheer VON LINDEMAN van het 108ste regiment tot kommandant benoemd werd van het 107de regiment, terwijl nog bij dit regiment als bataljons-kommandant werd overgeplaatst de kapitein VON GERSDORFF van het 106de regiment.

Had men zich den 22sten Augustus verheugd op een 14 dagen rust in kantonementen, reeds den volgenden dag vervloog dat vooruitzicht, daar, ten gevolge der nieuw ontworpen operatiën, reeds dien dag het kantonement moest worden opgebroken, om zich bij Rutteville te vereenigen met de andere regimenten der divisie, en nog dien dag voort te marcheeren naar Bonzee (staf en 2 bataljons) en Memil en Moevre benevens Mont en Moevre (3 bataljons), waar des avonds de nieuwe regiments-kommandant aankwam en het kommando overnam.

Hoewel het regiment ten gevolge van de verliezen in den slag van St. Privat, en de achtergeblevene zieken ingesmolten was van 257 onderofficieren en 2823 soldaten op 195 onderofficieren en 2237 soldaten, vond men het evenwel beter om het 1ste bataljon dat den 19den Augustus in de twee anderen opgelost was geworden, weder te organiseeren, waartoe het echter noodig was daarbij, behalve de twee bovengenoemde overplaatsingen, nog eenige officieren van andere regimenten in te deelen. Van af den 24sten Augustus werd het regiment dan ook weder op 3 bataljons gebracht; de indeeling was toen als volgt:

Regiments-kommandant: luitenant-kolonel VON LINDEMAN (108ste reg.).

Regiments-adjutant: 2de luitenant BASSE.

Intendant: 2de luitenant GRASSE.

#### 1ste BATALJON.

Kommandant: kapitein VON HERZMAN (106de regiment).

Adjutant: 2de luitenant HEDDENHAUSEN (1ste kompagnie).

1ste Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant VON BEULWITZ.  
als 1ste luitenant: 2de luitenant BECH (9de komp.).  
als 2de luitenant: vaandrig MEHLIG.

2de Kompagnie: kommandant: 2de luitenant SCHOLLER (106de reg.).

3de Kompagnie: { kommandant: 1ste luit. VON TRÜTZSCHLER (3de bat.).  
als 2de luitenant: sergeant KORMANN.

4de Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant RÖDERER.  
2de luitenant: LUDOVICE (106de regiment).

#### 2de BATALJON.

Kommandant: kapitein VON GERSDORFF (106de regiment).

Adjutant: 2de luitenant VON SCHWEINITZ (6de kompagnie).

5de Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant BASSE (2de bataljon).  
2de luitenant: NICOLAI (12de kompagnie).

6de Kompagnie: { kommandant: kapitein VON BULOW.  
sergeant-majoor ZÜRN (7de komp.).

7de Kompagnie: { kommandant: 2de luit. ZIMMERMAN (9de komp.).  
sergeant-majoor HOWARD (11de komp.).

8ste Kompagnie : { kommandant : 2de luitenant SITIG (7de kompagnie).  
 { 2de luitenant : ridder HELM.

### 3de BATALJON.

Kommandant : kapitein KÜSTNER (7de kompagnie).

Adjutant : 2de luitenant WOHLMANN (1ste bataljon).

9de Kompagnie : { kommandant : kapitein VON BEULWITZ.  
 { 2de luitenant : ridder HAFFNER (11de kompagnie).

10de Kompagnie : { kommandant : kapitein SCHREIBER.  
 { 2de luitenant : ridder JAHN.

11de Kompagnie : { kommandant : 2de luitenant MIERSCH (106de reg.).  
 { vaandrig CAMPE.

12de Kompagnie : { kommandant : 1ste luitenant LEGLER (3de bataljon).  
 { 2de luitenant : ridder GEORGI.

De 24ste Augustus was bestemd om een coup-de-main te ondernemen tegen Verdun. Daartoe rukte des morgens ten 4<sup>3/4</sup> uur het regiment uit Bonzee en bereikte ten 6<sup>1/2</sup> uur nabij den straatweg naar Parijs de rendez-vous stelling der divisie te Haudiomont. Ten 8 uur marcheerde de divisie op naar Verdun en kwam ten 10<sup>1/2</sup> uur aan achter de hoogten tusschen Belrupt en Haudainville, waar de Saksische artillerie zich opgesteld had en van 10<sup>1/4</sup> tot 11<sup>3/4</sup> uur Verdun beschoot, terwijl het 108ste regiment de vesting verkende. Hoewel men uit de positie bij Belrupt Verdun niet kon zien, maakte men daar toch kennis met de groote projectielen die uit het zware vestinggeschut der stad het vuur der veld-artillerie beantwoordden en steeds nabij de troepen neersloegen.

De veronderstelling dat Verdun zich in den eersten schrik van den aanval zoude overgeven, werd bitter teleurgesteld, en daar men de onmogelijkheid inzag om deze vesting met veldgeschut te belegeren, gaf men de onderneming op, en dirigeerde het geheele XIIde legerkorps naar Dieue, ten zuiden en stroomopwaarts van Verdun, met het doel om aldaar de Maas over te trekken.

Ten einde dezen marsch in de flank te dekken, bleef de 48ste brigade tot observatie van Verdun achter. De kwartiermakers die reeds op weg naar Ancemont waren gezonden, werden onverwijld teruggeroepen en het 107de regiment kreeg bevel om onder toevoeging van  $\frac{1}{2}$  eskadron van het 2de regiment cavalerie, Haudainville tot verdediging in te richten, het bij eventueelen aanval te verdedigen en tevens om de terreinafsnijding tusschen den straatweg van Tresnes naar Verdun en de Maas te observeeren.

Dientengevolge verliet het regiment ten 2 uur de gedekte stelling bij Belrupt en rukte op naar Haudainville, waar de staf der brigade, de staf van het regiment, benevens het 1ste en 2de bataljon alarmkwartieren betrokken, terwijl de voorpostendienst opgedragen werd aan het 3de bataljon. De veldwachten werden betrokken door de 9de en 12de kompagnie; de 9de kompagnie bezette

den hoogen rug ten westen van Belrupt, rechts aansluitende aan het 13de jagerbataljon, terwijl de 12de kompagnie zich opstelde in eene steengroeve achter het kruispunt der wegen die van Haudiomont en Haudainville komen; haar postenketen sloot rechts aan die der 9de kompagnie en links aan de Maas. Tot observatie van Belleray werd een gedetacheerde onderofficierspost geplaatst in een huisje, dat gelegen was op eene weide langs genoemde rivier, terwijl tot de directe observatie van de vesting Verdun aanhoudend sluippatrouilles werden uitgezonden, die tot onder het vijandelijke vuur moesten doordringen en dan ook in den regel, hoewel te vergeefs, door hen begroet werden. De 10de en 11de kompagnie vormden de soutien.

Het 1ste en 2de bataljon waren onmiddellijk aan den arbeid getogen om Haudainville tijdelijk te versterken. Daartoe werd de telegrafische verbinding met Verdun afgesneden, op den straatweg werden barrikaden opgeworpen, huizen en vrijstaande muren gecreneleerd, en alles zoodoende tot een ernstigen tegenstand voorbereid.

Ten einde den kommandant der brigade de opstelling der vijandelijke voorposten te kunnen berichten, werd door de 7de kompagnie eene patrouille onder sergeant KELLER langs de Maas en de voorposten van het 3de bataljon gezonden. Op dezen tocht ontdekte KELLER eene waadbare plaats in de Maas waarvan hij gebruik maakte om de rivier over te gaan en het dorpje Belleray te doorzoeken; tevens nam hij zonder gezien te worden, eenige schuitjes van den vijandelijken oever mede naar de voorpostenlinie. Ten einde niet langs deze doorwaadbare plaats van de zijde van Belleray overvallen te worden, werd des avonds een detachement van de 7de kompagnie aangewezen om dat punt te bezetten.

Gedurende den nacht stoorde de vijand de rust echter niet, maar des te meer geraas vernam men uit Verdun zelf, waar men alle bruggen en toegangen in de lucht deed springen, en naar den aard van het geluid te oordeelen, scheen men aanhoudend geschut in positie te brengen. De patrouilles kwamen nu en dan zoo dicht onder de vesting dat zij van tijd tot tijd konden vuren op den een of ander op post staanden mobiele garde.

Eerst in den voormiddag van den 25sten Augustus ondernam de vijand, ter sterkte van een eskadron en eene kompagnie, eene verkenning. De cavalerie — jagers te paard — deboucheerde ruiter voor ruiter uit de vesting en gingen van dekkend voorwerp tot dekkend voorwerp vooruit, ten einde zich te verzamelen in eene hofstede ongeveer 1000 pas voor de voorpostenketen gelegen. Eensklaps vertoonde zich eene patrouille van 5 man die in gestrekten ren voorwaarts snelde met de kennelijke bedoeling om de voorposten onder den voet te rijden en alsdan van de domineerende hoogte een blik te kunnen werpen op de Deutsche stellingen. De posten van de 12de kompagnie ontvingen haar evenwel zoodanig dat zij zeer spoedig met verlies van één man terugkeerde.

Des nachts ten 3 uur was men gealarmeerd geworden tot den afmarsch,



doch weder ingerukt om eerst des morgens ten 10 uur op te breken. De 12de compagnie vormde de achterhoede en had gedurig aanvallen te verduren van de cavalerie, die althans de richting waarin de Duitsche troepen afmarcheerden, wilden kennen.

De marsch ging van Haudainville naar Dieue, waar men de Maas overtrok, terwijl tot dekking der rechter flank een eskadron van het 2de regiment cavalerie de ontdekte doorwaadbare plaats bij Belleray overtrok, en van Dieue over Duguy en Landrecourt naar Lempire marcheerde; hier werd het bivak betrokken, hetwelk door het schoonste weder begunstigd werd. Tot beveiliging tegen een mogelijken uitval uit Verdun, stelde het 106de regiment voorposten uit.

De geheele omstreek van Verdun is vriendelijk; alle hoogten zijn begroeid met loofhout en in het dal van de Maas wordt veel wijn verbouwd. Dat men evenwel geen aangename kennis met deze vriendelijke hoogten maakt wanneer men ze op en af moet, met het geweer op den schouder en den ransel op den rug, zou men den volgenden dag ondervinden. Reeds des morgens ten 4 ure werd er alarm geslagen en bleef men tot 6 uur onder de wapenen staan wachten toen het bevel voor den afmarsch kwam, en wel voor het 2de bataljon om naar Les Islettes ten westen van Clermont te rukken en aldaar het hoofdkwartier van den Kroonprins van Saksen te bezetten, terwijl het 1ste en 3de bataljon naar Clermont en Argonne zou marcheerden.

De algemeene marschdirectie was Châlons, doch men kreeg dezen dag juist de tijding dat het leger van MAC-MAHON van Châlons was opgebroken om over Rheims in een noordelijken boog naar Metz op te rukken en zoodoende het ingesloten leger van BAZAINE te ontzetten.

Ten einde dit te verhinderen rukte het Maasleger onmiddellijk recht noordwaarts op. Hierdoor kreeg het regiment te Rampont een tegenbevel; het 2de bataljon werd wederom bij het regiment getrokken, en men rukte in verband met de brigade over Blercourt, Dombasle, Montreville, Esnes, Malancourt, Chapelle des Malades naar Montfaucon, waar de geheele brigade des avonds ten 8½ uur aankwam en enge kwartieren betrok (op 1077 inwoners 7000 man inkwartiering); hetwelk men nochtans verkoos boven een bivak, daar de marsch over een weg van 9 uur afstand niet alleen zeer lang, maar daarenboven over smalle slechte landwegen en steile hoogten, onder een aanhoudenden stortregen hoogst vermoeiend was geweest; daarenboven waren door de vele marschen de schoenen in een ellendigen toestand gekomen.

De leek is zeer licht geneigd om de diensten die in den oorlog door den een of anderen troep worden bewezen, alleen af te meten naar de betoonde dapperheid in den strijd, weshalve ik er hier op moet wijzen, hoe menigmaal bovendien groote moeilijkheden moeten worden overwonnen, hetgeen niet anders dan met goed geoefende en gedisciplineerde troepen mogelijk is. Dit komt nog des te meer uit, wanneer men in aanmerking neemt dat met het overwinnen van zoodanige vermoeienissen geen eer is te behalen en zij

menigmaal nauwelijks opgemerkt worden. Zoo o. a. konden na den genoemden hoogst vermoeienden marsch, waarbij men betrekkelijk weinig achterblijvers had, de afgematte troepen tot hunne voeding niets bekomen dan rijst, wijn en een weinig beschuit; van vleesch of brood was geen sprake, en toch moest men den volgenden morgen ten 6 $\frac{1}{2}$  uur, nog voordat er gekookt was, weder opbreken.

Daar de cavalerie de aanwezigheid van den vijand berichtte en men vermoedde dat deze over Stenay den straatweg naar Metz wilde bereiken, zooals later ook werkelijk bleek de bedoeling der Franschen geweest te zijn, werd het XIIIde legerkorps over Dün naar Stenay vooruitgeschoven. Terwijl de hoofdtroep daar bleef staan (106de regiment in Monzay), werd de voorhoede, bestaande uit het 107de regiment, het 13de jagerbataljon, de batterij *Bucher*, het 2de regiment cavalerie en een peloton pionniers, onder den 1sten luitenant HUBSCHMANN en den 2den luitenant SCHNEIDER, tot bezetting van Stenay bestemd. Bij slecht weer en langs een niet minder slechten weg werd deze afstand van 6 uur afgelegd; wel 3 of 4 malen werden daarbij de kleederen door de onweersbuien doornat, om in de tusschenpoozen door de stekende zon weder op het lijf te droogen.

Te Sassey werd de 10de kompagnie van het 107de regiment achtergelaten, ten einde den rivierovergang aldaar te versterken en zoo noodig te verdedigen. Des namiddags ten 5 uur werd deze kompagnie afgelost door de 2de kompagnie van het 105de regiment, waarop zij het regiment volgde naar Stenay. Bij de aankomst aldaar verzamelde de kommandant der brigade (kolonel von SCHULZ) de bataljons- en kompagnieskommandanten, ten einde hun de stelling mede te deelen. Hij zeide ongeveer het volgende:

»Wij bevinden ons hier met 4 bataljons (107de regiment en 13de jagerbataljon), 2 batterijen en 2 eskadrons. Het leger van den maarschalk MAC-MAHON ter sterkte van 80.000 à 100.000 man is in aantocht naar de Maaslinie; zijne voorhoede bevindt zich reeds in onze nabijheid. Wij moeten hier den overgang van dit leger beletten en ons een à twee dagen staande houden, in afwachting van het 8ste en 9de legerkorps, die in aantocht zijn om den maarschalk te ontvangen. Een terugtocht en eene terugtochtslinie hebben wij niet, en wij zijn zonder eenige verbinding met het leger.

»Ik kan dientengevolge maar eene beschikking nemen: verdediging van de stelling tot op den laatsten man.»

De natuurlijke verdedigingslinie werd gevormd door de Maas die nabij Stenay (1) verschillende bruggen heeft en daarenboven op verscheiden plaatsen doorwaadbaar is, zoo zelfs, dat men voor de scheepvaart een kanaal heeft moeten graven; dit kanaal vormde eene tweede verdedigingslinie, terwijl verscheidene beeken, waarover een tal van bruggen lagen, benevens een laag en moerassig terrein naar de zijde van Beaumont, eene natuurlijke sterkte vormden naar de zijde van waar de aanval dreigde.

(1) Zie Fransche stafkaart blad 24 (Mézières).

De groote steenen brug over de Maas werd door de pionniers voorbereid tot springen en alle andere (houten) bruggen afgebrand, terwijl daarenboven achter de steenen brug een zware barrikade werd opgeworpen. De doorwaadbare plaatsen in de rivier en de gemakkelijkste overgangspunten over het kanaal, benevens de westelijke en noordelijke uitgangen van de plaats werden eveneens sterk gebarricadeerd, de boomen en het struikgewas op het voorliggend terrein omgehakt, de muren der tuinen welke de stad omringen, gecreneleerd en de huizen die aan den buitenkant van de plaats stonden, tot verdediging ingericht. In een woord, alles wat tot verdediging kon bijdragen werd uitgevoerd. De halve compagnie pionniers ging des avonds ten 9 $\frac{1}{2}$  uur nog terug naar Sassey en liet des nachts ten 3 ure de brug over de Maas aldaar springen. De verschansing van Stenay werd daardoor geheel en al aan de infanterie ter uitvoering overgelaten.

Tot bezetting van het front van aanval naar de zijde van Beaumont en van de bruggen werd het 1ste bataljon aangewezen; het 3de bataljon moest den rechter en het 2de bataljon den linker vleugel verdedigen. Het jagerbataljon vormde in Stenay de reserve. De artillerie werd opgesteld op de zuidoostwaarts gelegen hoogten tot het eventueel beschieten van den weg langs welken de hoofdaanval verwacht werd. In hare nabijheid bivakkeerde de cavalerie, die evenwel aanhoudend het voorliggende terrein onderzocht en ook voorposten uitgezet had. Het opperbevel van het geheel, zoowel als over de versterkingen, werd opgedragen aan den luitenant-kolonel VON LINDEMANN.

De moeilijke positie waarin men zich hier bevond maakte het dubbel noodzakelijk om, bij de geringe getalsterkte der bezetting, van de kleinste voordeelen welke het terrein aanbood gebruik te maken, en niettegenstaande de vermoeienissen van de vorige dagen werd van elk individu vernieuwde inspanning geëischt, en moest onder een aanhoudenden regen tot laat in den nacht met onvermoeiden ijver worden doorgewerkt. Daarna werd aan ieder man zijne plaats aangewezen in geval van een aanval, en nauwkeurig medegedeeld wat hem alsdan te doen stond.

Zelfs gedurende den nacht werden nog maar aan een gering aantal soldaten alarmkwartieren aangewezen in huizen en schuren, omdat de aanval des vijands zeer waarschijnlijk was, daar de maarschalk MAC-MAHON Stenay reeds voor den volgenden dag tot zijn hoofdkwartier had bestemd. Des nachts ten 3 ure werd er dan ook alarm geslagen en met het geweer bij den voet gewacht op de zaken die komen zouden; hoewel een nachtelijke overvaling veel meer te duchten was dan een aanval over dag, zou MAC-MAHON toch een geduchten tegenstand ontmoeten. Bij het aanbreken van den dag rapporteerden evenwel de cavaleriepatrouilles dat er van den vijand niets meer te bespeuren was. Men trok toen achter de verdedigingslinie bijeen, de geweren werden aan rotten gezet en het weinige dat men in Stenay had kunnen requireeren, werd gekookt. Aan de verdedigingsmiddelen werd nu nog een laatste hand gelegd en de cavalerie benevens de artillerie uit haar bivak genomen en in

de plaats ingekwartierd. De regen viel ook heden nog aanhoudend neder, doch nu kon een grooter gedeelte der troepen onder dak blijven.

De niet op wacht zijnde officieren hadden zich juist in een logement vereenigd om wat brood en wijn te gebruiken, toen onverwachts ten 3 $\frac{1}{2}$  uur een cavaleriepatrouille de tijding bracht dat eene vijandelijke brigade in aantocht was. Alles snelde naar zijn post en nogmaals werd in herinnering gebracht de plaats tot het uiterste te verdedigen.

De opgewondenheid, in het vooruitzicht den vijand in deze versterkte stelling af te slaan, was zeer groot en men bleef wachten tot des avonds 8 $\frac{1}{2}$  uur toen er bericht kwam dat de vijand afgehouden had. Daarop trok men andermaal achter de linie terug, ten einde beschutting en rust te zoeken in de alarmkwartieren. De rust was evenwel van geen langen duur; want des morgens ten 3 $\frac{1}{2}$  uur moest men aantreden ten einde voorbereid te zijn op een aanval gedurende de zoo gevaarlijke morgenschemering. Maar ook nu vertoonde zich geen vijand.

Terwijl men hier alzoo te vergeefs op den vijand wachtte, had het 3de leger onder den Kroonprins van Pruisen zich met het 4de leger onder den Kroonprins van Saksen vereenigd en was zonder gevecht het doel, om tot zóólang den overgang van de Maas aan den maarschalk MAC-MAHON te betwisten, bereikt.

Nadat de 48ste brigade benevens de gedetacheerde artillerie, cavalerie en pionniers weder bij het 12de legerkorps getrokken waren, ging men van het defensieve over tot het offensieve, en werd besloten denzelfden dag nog eene groote verkenning te ondernemen tegen den vijand, die zich volgens ingewonnen berichten moest bevinden bij Beaumont en Buzancy.

Des morgens ten 9 uur marcheerde de infanterie en artillerie terug naar Dun, terwijl de cavalerie gedeeltelijk te Stenay achterbleef om den terugtocht te dekken. Bij Dun trok men de Maas over en werd verder gemarcheerd in noordwestelijke richting; het doel van den marsch voor de brigade was Nouart. Gedurende den marsch hoorde men reeds in die richting sterk kanongebulder, en zoodra men in Faily kwam kon men ook reeds het knetteren der mitrail-leuses vernemen, terwijl zich aan de lucht gedurig de welbekende kleine wolkjes, die eensklaps verdwijnen, vertoonden. De 48ste brigade marcheerde van af Faily in gevechtsformatie voorwaarts en een ieder was in gespannen verwachting naar het bevel om aan den strijd deel te nemen. Het gevecht, nog door eene kleine heuvelrij aan het gezicht onttrokken, had plaats in het dal waarin Nouart ligt en werd geleverd door de 46ste brigade, meer bepaald door het 103de regiment met de Saksische artillerie. Dit gevecht dat zeer meeliep, eindigde door de invallende duisternis; de vijand was daardoor meer en meer gedrongen tegen het bosch van Belval.

De hoop om nog aan het gevecht deel te nemen werd niet vervuld en des avonds ten 8 $\frac{1}{2}$  uur kreeg men bevel terug te keeren tot in de richting van Dun en wel tot Villers. In de nabijheid van deze plaats werd onder het schoonste weder en zonder de minste stoornis den nacht op het bivak door-

gebracht. Alleen had men gebrek aan levensmiddelen; vooral deed zich het gemis aan brood sterk gevoelen.

De 30ste Augustus was bestemd tot een krachtiger aanval op den vijand. Aan de zijde van de Maas zou het 4de legerkorps in eerste linie vooruitgeschoven en op Beaumont gedirigeerd worden; links zou het gardekorps, rechts het 12de legerkorps volgen.

Nadat er gekookt was, brak het 107de regiment des morgens ten 9 ure op uit het bivak en marcheerde langs slechte en smalle boschwegen over Nouart door het woud van Dieulet over de Wamme-beek naar Beaudieu, ten zuidoosten van Beaumont. Het is bekend op welke verrassende wijze het 4de korps uit het woud is gedeboucheerd, het tentenkamp der Franschen bij Beaumont onmiddellijk aangreep met artillerie en daarna het kamp met cavalerie onder den voet reed, waarop de slag glansrijk gewonnen werd. Gedurende den marsch door het woud hoorde men het kanonvuur al nader en nader, en toen men uit het woud deboucheerde, zag men het verwoeste Fransche kamp links voor zich liggen en voorwaarts den reeds half gewonnen slag in vollen gang. Op de hoogte bij Letanne stond de Saksische artillerie in een hevige gevecht met de vijandelijke. Later veranderde de Saksische artillerie van positie en kwam in batterij op de hoogte ten noordoosten van Letanne, van waar zij met goed gevolg den vijand die aftrok naar Mouzon, flankeerde.

Het 107de regiment volgde den slag als 1ste reserve, doch kwam ook heden niet in het vuur. Tegen den avond trok de 48ste brigade bij Beaudieu over den straatweg die naar Beaumont leidt, daalde, gevolgd door de artillerie der divisie, de steile helling naar Letanne af en nam een rendez-vous stelling in ten noordoosten van Beaumont.

Toen de slag geëindigd was betrok het 107de regiment op het slagveld in de nabijheid van Beaumont het bivak. Des avonds na 10 uur echter kreeg het 2de bataljon bevel om onverwijd bij Pouilly op den rechter Maas-oever over te gaan, ten einde tot soutien te dienen voor de divisie-cavalerie van de garde en van het 12de legerkorps, welke aldaar stonden en bij het aanbreken van den dag den geslagen vijand moesten vervolgen.

Na een zeer zwaren en vermoeienden nachtelijken marsch, waarbij het bataljon onder anderen man voor man over een smal voetbruggetje moest gaan, kwam het des nachts ten één uur te Pouilly aan. De 8ste compagnie plaatste voorposten met het front naar Mouzon, eene veldwacht op de brug over de Maas en een gedetacheerden post aan die rivier, een weinig stroomafwaarts. De drie andere kompagnien bivakkeerden ten noorden van Pouilly. Den anderen morgen werd aan het bataljon de bewaking van een groot getal gevangenen opgedragen. Des morgens ten 9½ uur van den 31sten Augustus braken ook het 1ste en 3de bataljon uit hun bivak op, nadat ieder nog tijd en gelegenheid had gehad de verwoestingen en vernielingen zoo op het slagveld als in Beaumont zelve te bezichtigen; de Maas werd bij Pouilly over een

in der haast geslagen brug overgetrokken. Het 2de bataljon voegde zich hier weder bij het regiment en men marcheerde nu over St. Remy en Moulins naar Mouzon en van daar over St. Mairy naar Douzy.

Terwijl het geheele XIIde legerkorps zich zoodoende op den rechter oever der Maas naar Sedan begaf, ging het IVde legerkorps, op den linker Maasoever, op dezen dag van Beaumont en Antrecourt naar Remilly vooruit, waar zich reeds Beieren van den rechter vleugel van het IIIde legerkorps bevonden, waarvan men de artillerie op de hoogte voor Remilly zag opmarcheeren, terwijl het gardekorps naar Cardignan rukte. De opmarsch naar Douzy werd des namiddags ten 4 ure opgehouden door een gevecht van de cavalerie der voorhoede (1 regiment Saksische uhlanen), waardoor een groote trein met proviand genomen en tal van gevangenen gemaakt werden.

De 24ste divisie nam een rendez-vous stelling in op eene weide aan den oever van de Chiers, ten zuiden van Douzy gelegen, terwijl links daarvan bij Remilly en in Bazeille de groote slag zich al begon te ontwikkelen; bij de invallende duisternis bezette de 48ste brigade Douzy. Het 107de regiment betrok alarmkwartieren en stelde daarenboven alarmwachten uit. Eene kompagnie van elk bataljon kwam op de voorposten. Tot beveiliging van het westelijke front van Douzy stelde de 4de kompagnie hare voorposten in de richting van Bazeille, links aan de Maas aansluitende. Rechts had men met de 10de kompagnie welke het noorderfront beschermde, gemeenschap door 4 veldwachten, twee ten westen van de Magnes-beek met front naar Rubecourt en Francheval, twee ten oosten van die beek met het front naar Francheval en Poury aux Bois. De vijand stond in Francheval.

Rechts van de 10de kompagnie sloten de voorposten van de 7de kompagnie aan, welke de oostelijke zijde van Douzy moesten dekken. Ten einde eene verbinding met het gardekorps te zoeken, zond de 7de kompagnie eene patrouille onder sergeant KELLER uit, die de voorposten van dat korps in Poury aux Bois aantrof.

Des morgens ten 4 ure visiteerde de regimentskommandant, luitenant-kolonel VON LINDEMANN, de voorposten en deelde hun toen mede dat de volgende dag een rustdag zoude zijn. Op dien rustdag zou echter hevig gestreden worden. Wel is waar had men den grooten slag nog een dag willen uitstellen, ten einde voornamelijk het afgematte XIIde legerkorps een weinig te laten bekomen, maar Prins ALBERT verzekerde aan Z. M. den Bondsveldheer dat zijne Saksers ook zonder rust strijdvaardig waren, en reeds bij de eerste morgenschemering van den volgenden dag was het 107de regiment in de gelegenheid te toonen dat de Kroonprins juist geoordeeld had.

(Wordt vervolgd.)

## VERSCHANSTE LEGERPLAATSEN TEGENOVER HET BOMBARDEMENT.

Le Bombardement et la Fortification moderne par F. P. J. PIRON, capitaine en premier du Génie, Chevalier de l'ordre de Léopold. Accompagné de sept grandes planches. C. MUQUARDT. Bruxelles, Gand. 1872.

Met het oog op het in den jongsten Fransch-Duitschen oorlog om Metz en Parijs voorgevallene, is het geen wonder dat door sommigen de vraag is geopperd, of werkelijk bij de tegenwoordige sterkte der legers en bij de al grooter wordende uitwerking van de vuurmonden, Verschanste Legerplaatsen nog die groote waarde bezitten, welke haar, vooral naar aanleiding van de beroemde verdediging van Sebastopol, onder anderen door BRIALMONT in zijne eerste geschriften werd toegekend.

Legers zijn toen toch in het veld verschenen, zoo talrijk, dat daardoor tegenover dergelijke positiën handelingen mogelijk werden, aan wier goeden uitslag vroeger te recht getwijfeld werd, terwijl een spoorweg-gemeenschap den aanvaller in staat stelde daarbij in zijn behoeften te voorzien en naar de belegerings-batterijen vuurmonden aan te voeren, wier uitwerking, vooral wat den afstand betrof, alhoewel theoretisch en uit het proefveld bekend, de tot dusver in den werkelijken oorlog verkregen resultaten, zoover overtrof (1).

Dat vooral in België de positie Antwerpen de aandacht trok, was dan ook natuurlijk en zonder die Stelling in het bijzonder te bespreken, deelt toch in het bovenvermelde, ons ter aankondiging toegezonden Werk, de Belgische kapitein-ingenieur PIRON zijn denkbeelden mee, omtrent een, volgens hem, thans wenschelijk geworden inrichting van Legerplaatsen.

BRIALMONT gaat in zijn jongste geschrift (2) een schrede verder en wijst aan, evenals de Belgische luit.-kolonel VANDEVELDE in het *Journal de l'armée belge* N°. 256—258, wat aan die Stelling ontbreekt. Ook in de onlangs ver-

(1) De federalistische batterij *Sicamp Angel*, vóór Charleston, beschoot in 1863 die stad op een afstand van 6300<sup>m</sup>, maar zij was gewapend met een *Parrott*-kanon van 200 R (getr. 8-inch).

(2) *La Fortification à fossés secs*, 1872.

scheenen Verslagen der Commissie, ingesteld tot een onderzoek van de bestaande Belgische legerorganisatie (1), worden enkele woorden aan deze quaestie gewijd.

Niet van actueel belang ontbloot is het dus, een oogenblik stil te staan bij hetgeen in voornoemde geschriften daaromtrent in het midden wordt gebracht, en daarbij na te gaan, of werkelijk die twee factoren — zooveel talrijker legers en meerdere dracht van tegen Verschanste Legerplaatsen te bezigen vuurmonden — noodzaken tot wijziging van de regels, door BRIALMONT in zijn twee voorgaande Werken (2) gegeven, aangaande het ontwerpen van dergelijke Stellingen, zoowel met het oog op de vuur-uitwerking, als met het oog op haar tactische vereischen.

Daartoe zij vooraf de lezer met den zakelijken inhoud van genoemd Werk van PIRON bekend gemaakt.

In het eerste gedeelte begint de Schrijver te weerleggen de, naar aanleiding van den jongsten oorlog, dikwijls geuite meening, dat versterkingen ook daarom geen nut meer zouden hebben, omdat zij het bombardement niet weerstaan of belet hebben. Men haalt Parijs en Metz aan, zegt hij, maar verliest daarbij uit het oog, zoowel de onvoldoendheid, vooral wat de ligging betref, van de meeste der versterkingen om eerstgenoemde plaats en het gemis van een behoorlijk geoefende en gedisciplineerde krijgsmacht in de Parijse Stelling, als het verkeerd gebruik, dat, om welke reden dan ook, het leger onder BAZAINE van de positie om Metz gemaakt heeft, door zich *tactisch* daarin te laten opsluiten. Buitendien, vervolgt hij, is het bekend, hoe het overig gedeelte van Frankrijk zijn verdedigingsmiddelen na den slag bij Sedan kon reorganiseeren, juist doordat bijna het geheele, toen in Frankrijk aanwezige, Duitsche leger in den eersten tijd aan beide positiën gebonden bleef.

Zullen dus, zegt PIRON, Verschanste Legerplaatsen — *des camps retranchés* — steeds voor de verdediging van eenigen Staat van nut zijn, dan blijft slechts over de vraag te beantwoorden, hoe men ze zal inrichten met het oog op een eventueel bombardement.

Zoolang de schootsverheid van het belegeringsgeschut binnen de 3000<sup>m</sup> à 5000<sup>m</sup> bleef, was deze quaestie op te lossen door een versterkte enceinte en voorwaarts daarvan een enkele rij forten. Nu echter *«les canons KRUPP»* bewezen hebben, dat een bombardement bewerkstelligd kan worden op a<sup>s</sup>tanden van 7000 à 8000<sup>m</sup>, wordt het moeilijk met *één* rij forten te volstaan.

«En effet» — lezen wij — «si les forts sont portés assez loin de l'enceinte pour protéger le camp contre les feux à longue portée de l'assiégeant, ces forts ne pourront être efficacement secourus par les troupes de la défense; et, comme leurs inter-

(1) *Procès-Verbaux des Séances de la Commission instituée par arrêté royal du 18 Avril 1871, pour étudier les questions relatives à l'organisation de l'armée. Tome I. Bruxelles, 1873. Fr. GOBBAERTS. Imprimeur du Roi.*

(2) *Etudes sur la défense des Etats et sur la Fortification, en Traité de Fortification polygonale.*



»alles s'accroissent avec le rayon de la ceinture qu'ils constituent autour de la place (1),  
 »il se trouvera un certain nombre de trouées par lesquelles l'ennemi pourra pénétrer  
 »impunément dans le camp retranché."

»On est donc amené à reconnaître qu'une *seconde ceinture de forts* est devenue néces-  
 »saire pour compléter la défense des camps retranchés."

»La première ceinture devrait continuer d'occuper la position, qui a été assignée  
 »jusqu'à ce jour aux forts détachés, tandis que la seconde ceinture de forts devrait  
 »suivre la ligne des points dangereux, que l'ennemi pourrait occuper pour dominer et  
 »bombarder l'intérieur du camp retranché."

»L'occupation des points dangereux, dans un rayon assez grand pour mettre la place  
 »hors d'atteinte des pièces ennemies du plus fort calibre, aurait, en outre, l'avantage  
 »de rendre l'investissement impossible."

»Sans doute, cette seconde ceinture de forts donnerait lieu à un accroissement de  
 »dépense considérable; mais les Etats seront amenés à subir ces exigences de l'art des  
 »fortifications, subordonné, lui-même, aux changements introduits dans la tactique  
 »moderne."

En enkele regels verder leest men :

»La ceinture la plus avancée ayant pour mission de tenir l'ennemi assez loin pour  
 »empêcher le bombardement du camp retranché et pour rendre l'investissement impos-  
 »sible, les forts en seconde ligne serviraient de soutiens à la première ligne en occu-  
 »pant les accès et les positions avantageuses situées en avant de l'enceinte."

Op dit denkbeeld, dat namelijk een Verschanste Legerplaats vordert het bezit van een enceinte — zij het dan ook vereenvoudigd — met 2 rijen vooruitgeschoven forten, is het geschrift van PIRON gegrond, en in de tweede plaats bespreekt hij nu de inrichting en constructie van de buitenste rij forten.

Het moeten zijn »des ouvrages inexpugnables", om het bombardement altijd te kunnen beletten; de inrichting dient dus, zegt de Schrijver, tegenover de uitwerking »des canons KRUPP" anders te zijn dan vroeger.

Omtrent de quaestie der levensmiddelen, die ook volgens hem een groote plaats bij de verdediging inneemt, wordt het volgende meegedeeld.

»Par suite de l'adoption de *deux ceintures de forts détachés* l'investissement ne sera  
 »jamais assez complet pour qu'on ne puisse secourir les défenseurs d'un camp retranché  
 »préparé pour opposer une longue résistance. Par conséquent, on peut compter sur la  
 »possibilité d'approvisionner les forts détachés en temps voulu, et dans ce cas, il ne reste  
 »plus à l'ingénieur qu'une question à résoudre, savoir: construire des forts détachés  
 »d'une résistance indéfinie."

De vereischen, waaraan deze forten — met een garnizoen van 1500 man — dan ook, volgens den Schrijver, moeten voldoen, zijn: 1° stormvrijheid, 2° weerstandsvermogen tegen het bombardement, 3° het bezit van onvernietbare batterijen, 4° het bestrijken van alle accessen binnen het bereik der vuurwapens, 5° niet anders dan door een geregelden aanval, grootendeels onder-

(1) Deze redeneering faalt, omdat, hoever ook vooruitgeschoven, bij één forten-rij steeds hoofdzakelijk blijft de onderlinge samenwerking van 2 forten, zoodat niet het aantal, maar wel hun onderlinge afstand steeds ongeveer dezelfde moet blijven.

aardsch, te bemachtigen zijn, 6° de mogelijkheid, om gedurende een onbepaalden tijd weerstand te bieden met de goedkoopste middelen. Deze vereischen licht de Schrijver nader toe, en verlangt onder anderen, om aan 3° te voldoen, gepantserde en geblindeerde batterijen, waarbij hij de pantsers wil doen bestaan uit een koperen plaat aan de buitenzijde, een ijeren aan de binnenzijde, en daartusschen een plaat, bestaande uit een legering van 3 lood, 3 zink en 15 tin; een en ander om te voorzien in het gebrek van ijeren schilden, die dikwijls scheuren, zonder doorboord te zijn. De buitenste deelen zou men, zoo noodig, tijdens het beleg moeten kunnen vernieuwen, waartoe hij de koepels zoodanig wil inrichten, dat zij tijdelijk in putten kunnen neerdalen en de schilden der kazematten insgelijks verplaatsbaar wensch.

In het tweede gedeelte geeft hij te kennen, dat men de permanente versterkingskunst zal moeten verdeelen, in:

1° de *tactische*, namelijk die, welke men tegenwoordig op de Verschanste Legerplaatsen toepast,

2° de *balistische*, welke toegepast moet worden op de sterkten, die aan het bombardement weerstand moeten bieden,

terwijl hij tot de laatste terugbrengt den aanleg van de buitenste rij fort en eener Legerplaats, en eerstgenoemde, volgens hem, toe te passen zou zijn op de enceinte en de binnenste rij fort en.

De fort en der buitenste rij zouden dan ook hoofdzakelijk slechts door artillerie-vuur, alsmede door den mijnen-oorlog verdedigd moeten worden, en de Schrijver behandelt daarop meer uit een technisch oogpunt de inrichting van dergelijke Werken. PIRON wijst daarvoor types aan en oordeelt het onnoodig, bij het gebruik van koepels en gepantserde batterijen, de borstweringen te voorzien van barbetten voor remise-geschut, of van banketten ten behoeve eener infanterie-verdediging; verder bespreekt hij nog de mogelijkheid om draaiende koepels te construeeren, die tot het hiervoor vermelde doel tijdelijk omlaag kunnen worden gebracht.

Alhoewel geenszins onder anderen instemmende met de meening van den Schrijver, dat de mogelijkheid tot het gebruik van remise-geschut en de gelegenheid tot infanterie-vuur onnoodig zouden wezen, willen wij hierover niet verder uitweiden. Het zouden herhalingen zijn van bekende redenen, waarom het oordeelkundig behoud van beide zaken in alle Werken noodzakelijk zal blijven.

Voor ons doel is de lezer genoegzaam op de hoogte gebracht van de strekking van het geschrift van den kapitein PIRON, en wij moeten hem omtrent de bijzonderheden naar zijne bladzijden verwijzen. Alleen laten wij nog hier de regels volgen, waarmee de Schrijver zijn boek eindigt.

•Des considérations exposées dans les deux parties de cette étude sur le bombardement et la fortification moderne, nous croyons pouvoir conclure, que pour mettre les camps retranchés à l'abri du bombardement, il faut :

- 1° Diviser la fortification permanente en deux parties, savoir: la fortification *tactique* et la fortification *balistique* ;
- 2° Donner aux camps retranchés deux ceintures de forts détachés ;
- 5° Constituer l'enceinte et la première ceinture de forts suivant les principes de la fortification *tactique* ;
- 4° Construire les forts de la seconde ceinture de manière à satisfaire aux conditions de la fortification *balistique*.”

Op het onder 2 vermelde wenschen wij nog een oogenblik de aandacht te vestigen; op het overig gedeelte van zijn besluit is van toepassing de bekende regel: dat de versterkingen ingericht moeten worden in verband met het doel, waartoe zij moeten dienen, in verband met den aanval, die op haar verwacht kan worden.

Wenscht men, bij een eventuëlen oorlog, het grootste gedeelte van de beschikbare troepenmacht van den Staat op te lossen in betrekkelijk kleine detachementen, dienst doende als bezettingen van sterkten, wier gezamenlijke verdediging, — in meerdere of mindere mate gesteund door de bepaald tot de Stelling behoorende mobiele krijgsmacht, — een vijand den toegang moet belletten tot een zeer klein gedeelte van het Land (de ruimte binnen de enceinte), dan is een der beste middelen om hiertoe te geraken, de denkbeelden op te volgen, door den kapitein PIRON in het aangehaalde geschrift geuit, met het oog op het inrichten in het algemeen van Verschanste Legerplaatsen. Hoe men toch over de inrichting van de verschillende forten in de buitenste rij mag denken, — en zeker zullen voorloopig niet alle militairen des Schrijvers denkbeelden daaromtrent deelen —, de aanleg van twee rijen forten om de enceinte van eenige Legerplaats, zou weer een groot aantal troepen aan het leger onttrekken.

Neemt men toch de stelling van BRIALMONT (1) aan, dat de buitenste rij forten op 7000<sup>m</sup> van de enceinte zou moeten gelegen zijn, om, met het oog op een zeer goed mogelijke nog verhoogde vuuruitwerking, bij een goede wapening van die forten, de ruimte binnen de enceinte voor een bombardement te vrijwaren, zoo zou de omtrek van den op 7000<sup>m</sup> afstand daarvan gedachten cirkelomtrek, bij een straal van 2000<sup>m</sup> voor de enceinte — die te Antwerpen is ruim 3000<sup>m</sup> groot —, reeds een lengte verkrijgen van meer dan 56.000<sup>m</sup>. Bij een onderlingen afstand van  $\pm 5000^m$  (gemiddeld zeker niet grooter te nemen) zouden dan reeds 14 forten in de buitenste rij gevorderd worden, waardoor dus, naar de door PIRON gestelde opgave, meer dan 16000 man (2) alleen voor de vaste bezetting dier buitenste rij benoodigd zou zijn. Zich de binnenste rij op ongeveer 4000<sup>m</sup> van de enceinte denkende, en, met het oog op de vereischte onderlinge samenwerking van de daarin

(1) *La Fortification à fossés secs*, Tome I, pag 71.

(2) Piron (blz. 36) geeft op 3 batterijen, 4 genie-kompagnie en 1 bataljon infanterie (1500 man) per fort.

gelegen forten, hun onderlingen afstand gemiddeld op 2000<sup>m</sup> stellende, zouden daarin ongeveer 18 forten vereischt zijn, met zeker ruim 20000 man; met inbegrip van eenige bezetting voor de enceinte, zouden dus aan vaste bezettingen voor een dergelijke Legerplaats meer dan 45000 man gevorderd worden. De steeds bij elke Legerplaats, onafhankelijk van het er wellicht op steunende leger, vereischte mobiele troepenmacht is daaronder dan nog niet eens begrepen.

Wel is waar moet aan bovenstaande getallen maar een zeer betrekkelijke waarde gehecht worden, omdat bijzondere toestanden, b.v. inondatiën, den te versterken kring kunnen verkleinen, maar daarentegen kunnen de onderlinge afstanden der forten in de buitenste rij ook, ten gevolge van de terreingesteldheid, kleiner moeten worden genomen.

In elk geval zal echter ieder, die de meening is toegedaan, dat van het leger slechts een *minimum* als bezettingen dienst moet doen, bij de uit den aard der zaak toch reeds voor elke Verschanste Legerplaats gevorderde talrijke bezetting (1), zich zeker de vraag doen, is die buitenste rij noodig? In de meeste gevallen meenen wij, dat daarop een ontkenkend antwoord kan worden gegeven.

Men moet zich hierbij echter de twee soorten van Verschanste Legerplaatsen denken, namelijk:

- 1° de werkelijke legerplaatsen, dienende alleen om tijdelijk een legermacht van zekere getalsterkte te kunnen opnemen,
- 2° die positiën, welke men zich geschept heeft bij gebrek aan gemakkelijk te verdedigen terrein-afscheidingen ('t zij door de natuur, 't zij door de kunst, b.v. inondatiën, gevormd), om ze te doen dienen als reduit van 's Lands defensie, zoo noodig als laatste toevluchtsoord van het leger, wanneer nagenoeg het geheele overig gedeelte van het Rijk, al of niet na voorafgaanden strijd, in het bezit van den aanvaller is geraakt.

(1) De *ordre de bataille* ontworpen voor het Belgische leger — zie de bovenaangehaalde *Procès-Verbaux* — wijst voor de positie Antwerpen de volgende strijdkrachten aan.

1°. mobiele troepen:

13 liniebataljons,	ongeveer 13000 man,
4 eskadrons,	„ 600 „
8 veldbatterijen,	„ 1250 „, (48 vuurmonden),
1 genie-kompagnie,	„ 200 „;

2°. garnizoens-troepen:

23 reserve-bataljons,	„ 16100 „,
61 batterijen vestingartillerie,	„ 9500 „, (3201 vuurmonden),
15½ genie-kompagnie,	„ 3100 „;

dus ruim 15000 man mobiele troepen, en 28700 man, die als vaste bezettingen moeten dienst doen. Nu is de lengte van het geretrancheerde kamp — gemeten langs de forten-rij en ongerekend het door inondation gedekte gedeelte — ongeveer 25 kilometer. De hierboven gestelde opgave voor de vaste bezettingen bij het stelsel Piron is dus niet overdreven.

De zelfwerkende  
DUIK-AFFUIT  
volgens het stelsel van Eads.

Fig. 1. Affuit met vuurmond, in  
gedoken stand.  
(de stippellijnen geven den ge-  
heven stand aan).

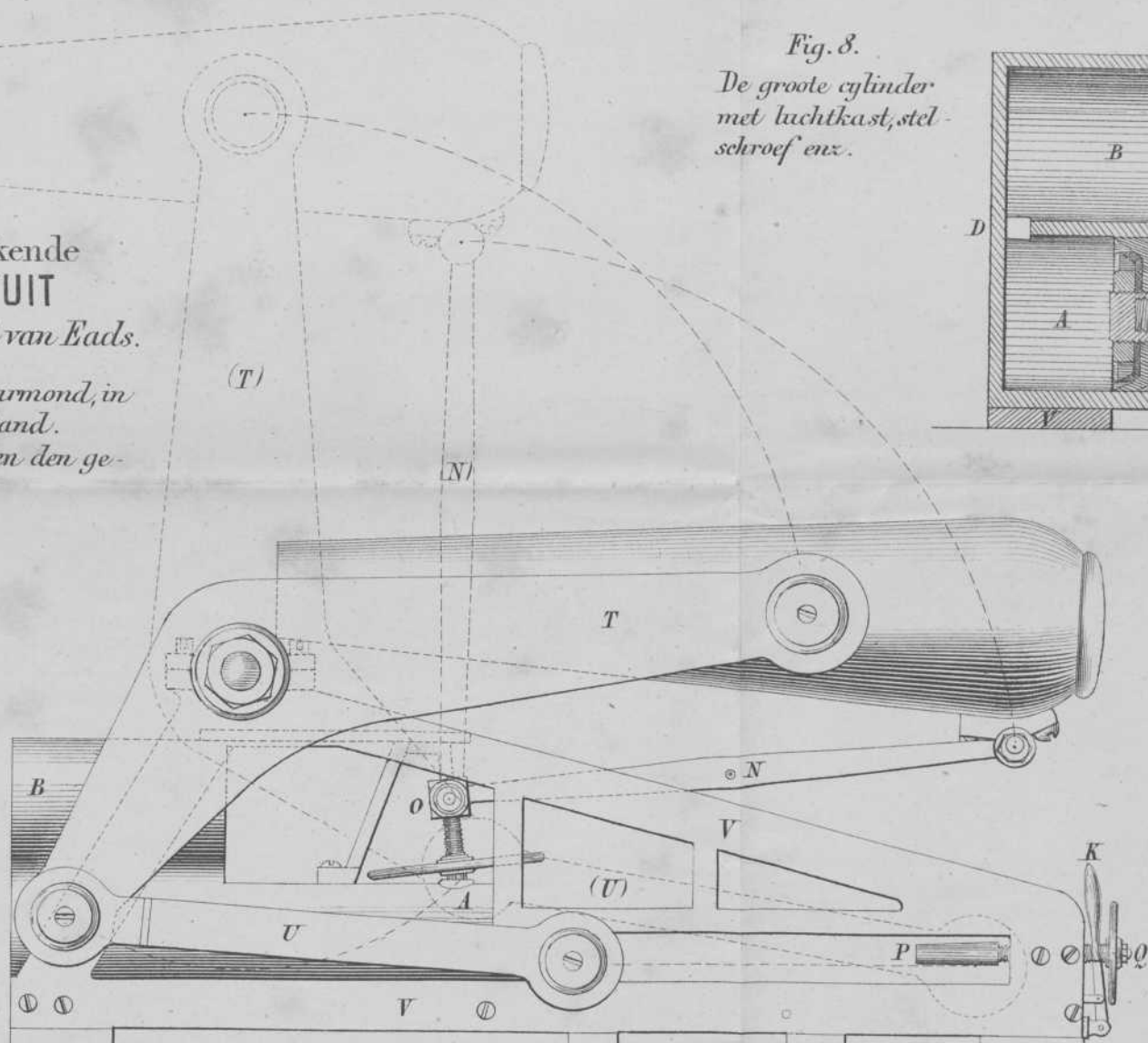


Fig. 3. De affuit, zonder den vuurmond, voor geheven stand voorgesteld.

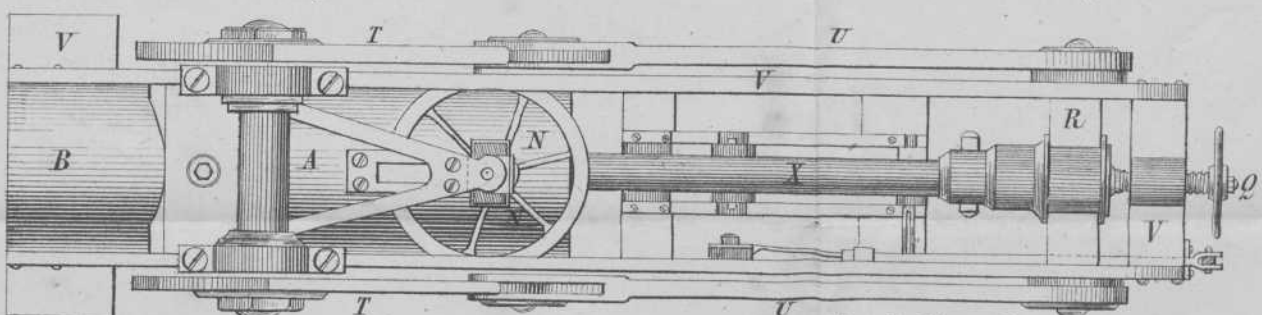


Fig. 4. Dwarshoofd met aangesloten palstaaf,  
van ter zijde gezien.

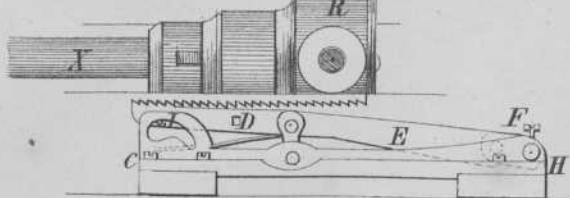
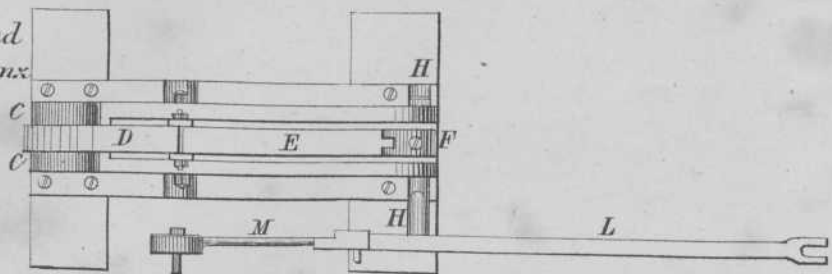


Fig. 6. Platte grond  
van de palstaaf, enz.  
(kniehefboom).



Toestellen tot het  
remmen, vaststellen  
in gedoken stand,  
en lossen, tot heffen  
van den vuurmond.

Fig. 5. Dwarshoofd met geloste palstaaf en remstift  
gedeelteijk in doorsnede.

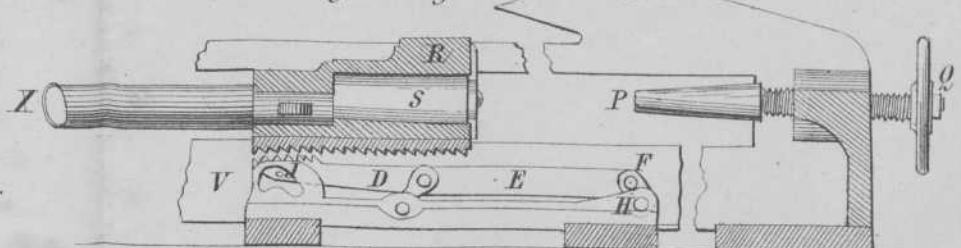


Fig. 7. Toestellen tot aandrukken en terug-  
trekken van den kniehefboom.



Het Mauser-Geweer.

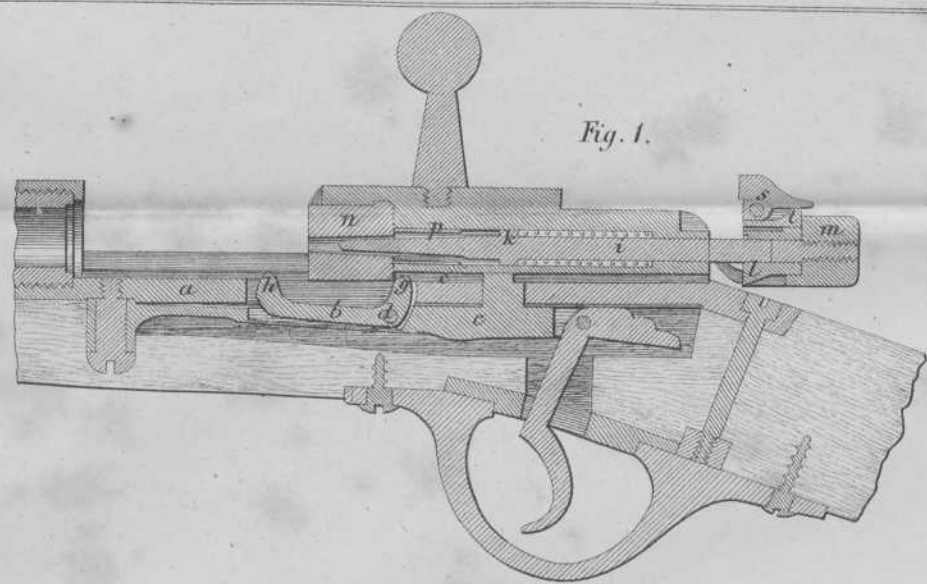


Fig. 1.

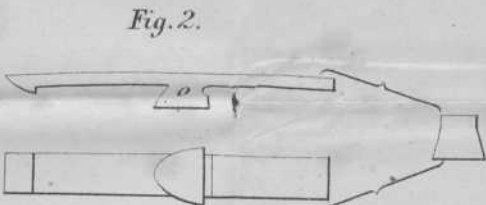


Fig. 2.

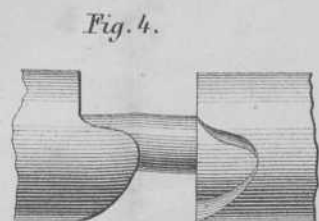


Fig. 4.

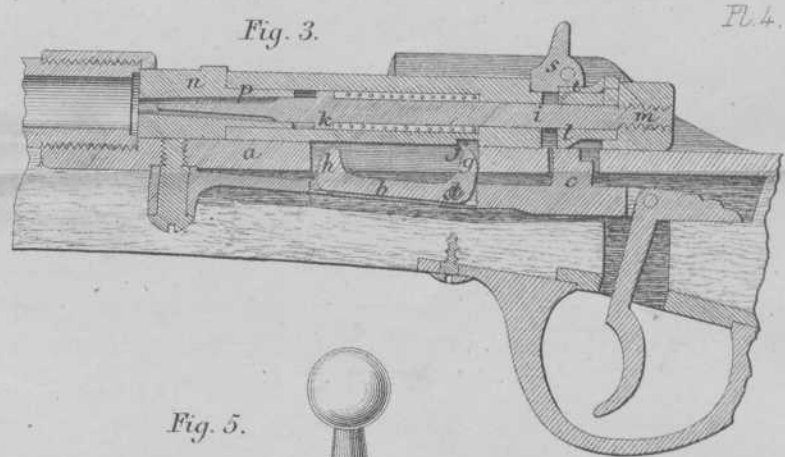


Fig. 3.

Fl. 4.

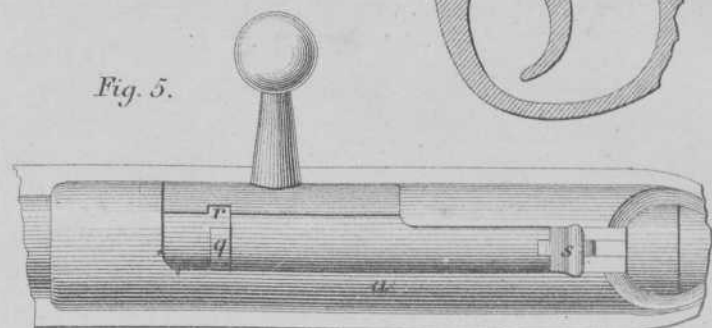
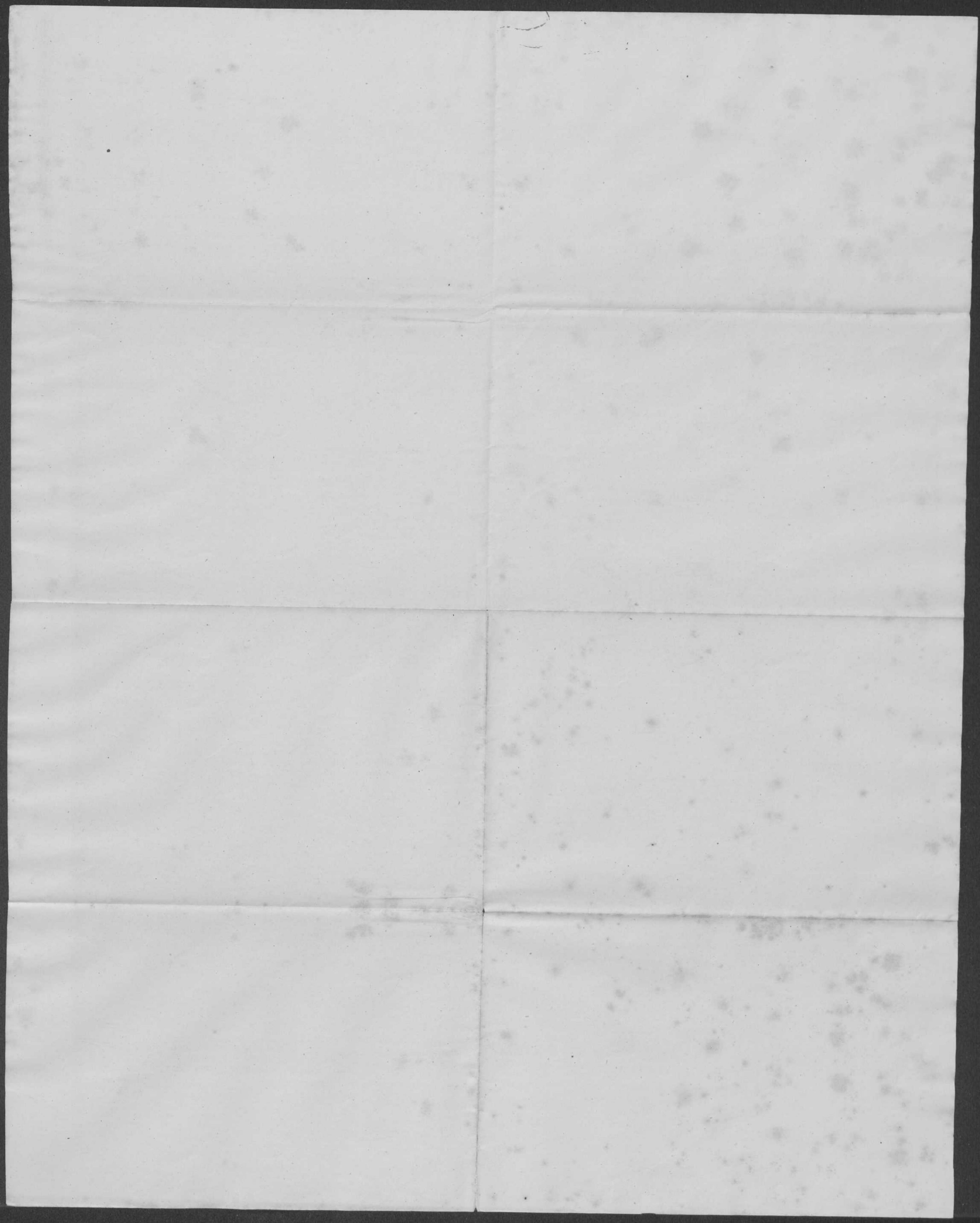


Fig. 5.



De eerstgenoemde Stellingen hebben, om zoo te zeggen, uitsluitend de verichtingen van het mobiele leger voor oogen te houden: namelijk, aan een zeker gedeelte van dat leger in de toestanden, waarin het zich zelfs bij een behoorlijke aanvoering, na een mislukten strijd met de tegenpartij, tijdelijk bevinden kan, het hervatten van den strijd mogelijk te maken.

Bij de in de tweede plaats bedoelde positiën — Antwerpen b.v. — zal meestal op den voorgrond treden het verdedigen van de Stelling zelve.

Voor zooveel de wapenen der *beide* partijen er invloed op kunnen uitoefenen, zal ook het gelukken van de van weerskanten beoogde staatkundige plannen aldaar in de meeste gevallen tot een beslissing komen.

Wij zullen ten slotte met een enkel woord de laatste soort bespreken, maar hoofdzakelijk en in de eerste plaats de eigenlijke »*grands pivots stratégiques*» behandelen.

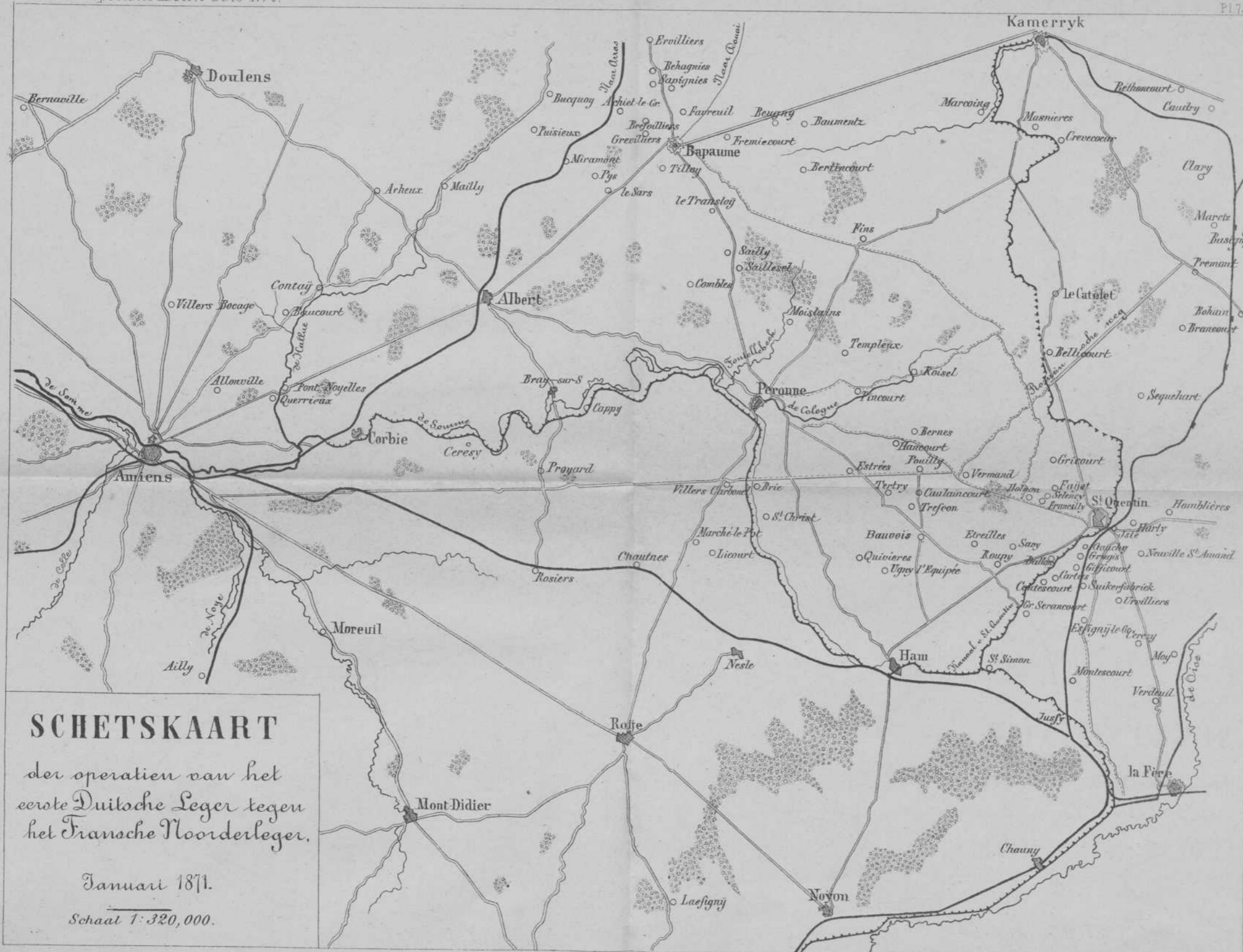
De vraag, die daarbij vooreerst beantwoord moet worden is deze: welke vuurmonden mag men verwachten, dat tegenover de eigenlijke Verschanste Legerplaatsen in werking kunnen worden gebracht? Haar beantwoording hangt nauw samen met deze: is het haar roeping het er, door de een of andere omstandigheid, tijdelijk in aanwezige leger in een belegeringsoorlog te wikkelen?

Naar onze meening moet de laatste vraag om onderstaande redenen ontkennend beantwoord worden. Wat de eerste vraag betreft, zoo gelooven wij, dat de jongste oorlog geleerd heeft, dat voor zoover een Verschanste Legerplaats beschouwd moet worden in verband met een, tegenover den aanvaller, eenigszins van beteekenis zijnde mobiele krijgsmacht, zij ook alleen veldgeschut tegenover zich te verwachten heeft.

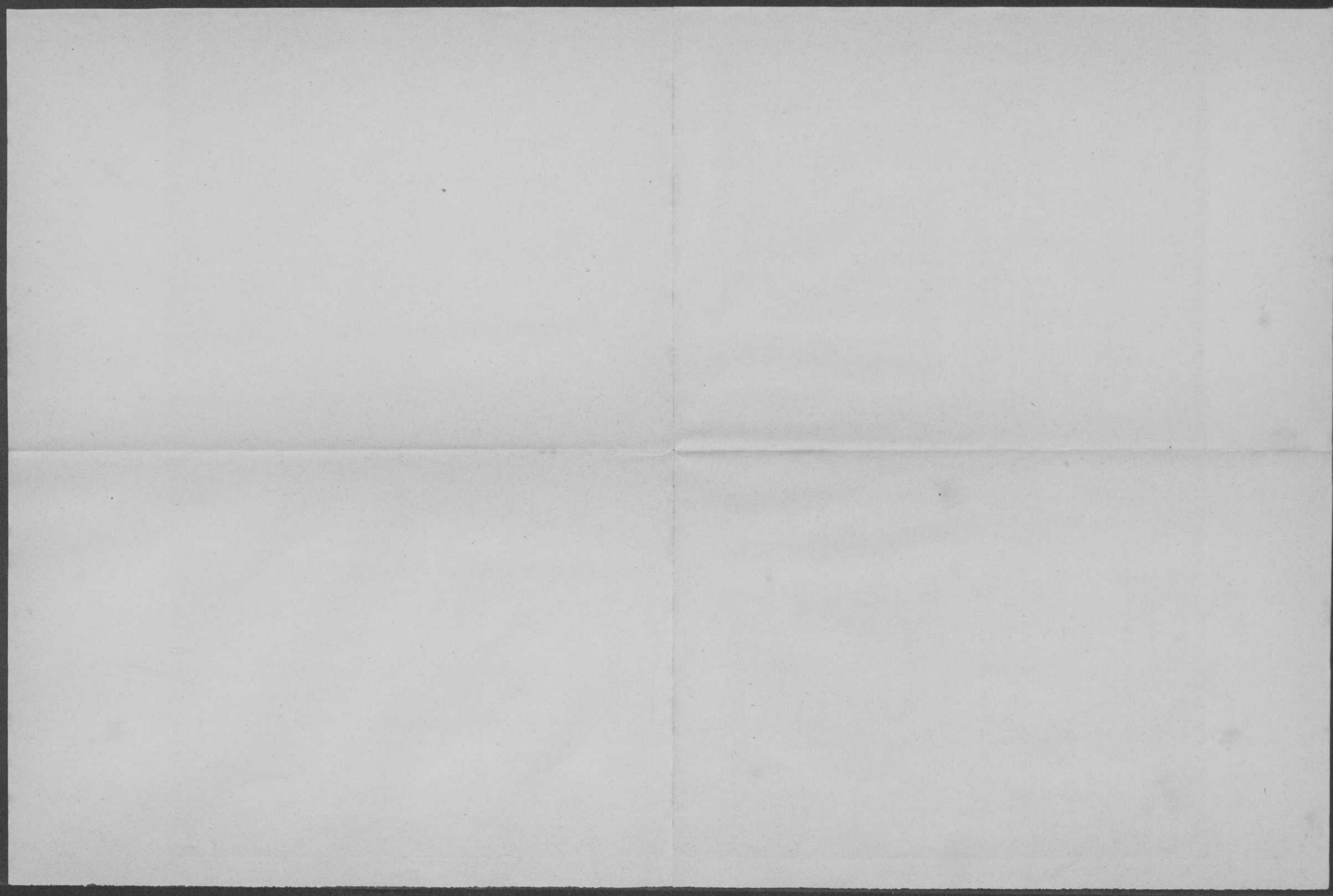
Is het verder waar, dat het buitensporig vergrooten van den afstand tusschen de enceinte en de rij (buitenste) forten, in de meeste gevallen ook moet leiden tot een moeilijker defensie van de Stelling zelve en tot eene bezwaarlijker offensieve werking van het tijdelijk in de Legerplaats aanwezige leger, dan volgt daaruit:

- 1° dat, zooals bekend is, de versterkingen het gevorderd verdedigingsvermogen moeten bezitten, ook tegenover den geregelden aanval, om zelfs weerstand te kunnen bieden, als slechts de vaste bezettingen met de kleine er bij behorende mobiele macht in de Legerplaats zijn,
- 2° dat de ruimte der Legerplaats slechts zoodanig moet wezen, dat het er tijdelijk in opgenomen leger veilig verblijf kan vinden, tegenover de vervolgende vijandelijke veld-batterijen, alsmede voor zijne er in vereischte tactische handelingen.

Daar men nu kan aannemen, dat de uiterste dracht van de getrokken veldbatterijen te stellen is beneden de 4000<sup>m</sup>, en deze, bij een goede bediening van het vestinggeschut in de forten, niet veel binnen de 2000<sup>m</sup> — meestal slechts buiten dien afstand — in positie zullen kunnen blijven, zoo volgt daaruit onmiddellijk, dat de redenen, die BRIALMONT in zijn eerste geschrift aanlei-







ding gaven tot het vaststellen van  $\pm 4000^m$  als *maximum* voor den afstand tusschen de enceinte en die forten-rij (1), nog steeds van kracht blijven en die afstand niet moet worden vergroot. Niet moet worden vergroot, als strekkende dit zoowel ten nadeele van de hoofdbestemming der positie, als omdat daardoor weer een betrekkelijk aanzienlijk gedeelte van het leger onnoodig verspreid zou worden in voor de algemeene verdediging eigenlijk onnutte posten.

Drie perioden kan men onderscheiden bij een aanval op Verschanste Legerplaatsen, zooals die op de positiën Metz en Parijs heeft plaats gehad, namelijk: 1° de omsingeling door het aanvallende leger, waarbij de voorpostenlinie — vooral uit cavalerie bestaande — de gemeenschap van buiten met de Legerplaats tracht af te snijden; 2° de onmiddellijk daarop een aanvang nemende kunstmatige versterking van de insluitingslijn; 3° het voldoende gereed zijn van die versterkte insluitingslijn, zoodat bij een behoorlijke dislocatie en onderlinge verbinding van de omsingelende troepen, een uitval steeds afstuit op een meerderheid, vóórdat de versterkte insluitingslijn op eenige plaats doorbroken is.

Tijdens de eerste 2 perioden, kan het, bij een doeltreffende aanvoering, den verdediger mogelijk wezen, het tijdelijk in de Legerplaats aanwezige leger er uit te brengen. In de 3de periode is dat onmogelijk geworden, en van den aanvaller hangt het dan af, of hij, in verband met de hulpmiddelen waarover de verdediger nog beschikken kan, zich zal blijven bepalen tot de insluiting, of wel buitendien tot een bombardement, of tot een meer of minder geregelden aanval op een of meer der sterkten zal overgaan.

Zoolang laatstgenoemd tijdperk niet is ingetreden, behoudt dan ook, voor zoover voorafgaande groote verliezen daarop geen te nadeeligen invloed hebben uitgeoefend, het tijdelijk in de Legerplaats aanwezige leger zijn volle waarde; na dien tijd alleen voor zoover de aanvaller tot een geregelden aanval zou overgaan en dus van uit de versterkte insluitingslijn eenige sterkte meer zou willen naderen, als wanneer tegen die naderingen, enz. uitvallen zouden kunnen geschieden. Dat het insluitende leger echter tot laatstgenoemde aanvalswijze zal besluiten, wanneer hem de veel minder verliezen kostende insluiting, tot zijn doel zal voeren, is onwaarschijnlijk. Van de, ten gevolge van het niet behalen van groote resultaten, 't zij binnen korter of langer tijd te verwachten demoralisatie bij den verdediger, hangt het gelukken van dien naderingsarbeid af.

Zonder een van buiten optredend ontzettings-leger, kan men dus zeggen, dat de hoofdrol eener Verschanste Legerplaats is afgespeeld, zoodra de 3de periode is ingetreden. In dat tijdperk zal nagenoeg een even talrijke troepenmacht voldoende zijn, om het tijdelijk in de Legerplaats opgenomen leger er

(1) Zelfs kleiner te nemen, als de Legerplaats moet dienen tot *pivot-stratégique* voor een klein legerkorps. *Etudes sur la défense des Etats*, etc. Tome I, pag. 92—97. In geaccidenteerd terrein zullen die afstanden natuurlijk ook dikwijls gewijzigd moeten worden.

in opgesloten te houden, en is dus het hoofdoel van elke versterking, om aan een minderheid het overwicht te bezorgen, alsdan verloren gegaan.

Dit leger moet derhalve in de eerste plaats tegengaan (1), dat die versterkte insluitingslijn voltooid worde, terwijl zulks alleen verkregen kan worden door den vijand onverwachts, nu hier, dan daar aan te vallen, en hem met behulp der tijdelijke meerderheid bij gedeelten te slaan. Daarbij zal men wellicht buiten om de Legerplaats moeten manoeuvreren, zonder er telkens weer in terug te trekken.

Het voor den vijand onverwachte van den aanval is daarbij een hoofdvereischte voor het gelukken er van; hoe langer dan ook de weg is, dien de verdediger telkens moet afleggen vóór hij den vijand bereiken kan, hoe minder gunstig de kansen voor hem worden. Van daar, dat een onnoodig groote diepte der Legerplaats nadeelig kan werken op de verdediging, evenzoo als er, bij de insluiting, voor den aanvaller voordeel in gelegen kan zijn op sommige plaatsen meer teruggetrokken positiën te nemen.

Zoo werd b.v. door de Duitschers, bij de insluiting van Metz, aan hunne stelling (in het linker Moezel-dal) Fèves—Semécourt—Maizières—Amelange *ein grosze intensive Stärke* toegekend, *besonders in Folge der sehr zurückgezogenen Lage* (2). Terwijl de Deutsche *Vertheidigungs-stellung* hier ongeveer 7000<sup>m</sup> van de Vestingwerken verwijderd was en 6500<sup>m</sup> van St. Julien, bedroeg op den rechter Moezel-oever, voorwaarts van St. Julien en Queuleu de afstand van hun *Vertheidigungs-stellung* tot die Forten slechts 4000<sup>m</sup>. Hoewel dus in den regel een insluiting in zoo kleinen kring, als het vuur uit de Werken der Legerplaats mogelijk maakt, in het voordeel van den aanvaller zal zijn, met het oog op het aantal van zijn troepen, dat in de insluitingslijn dienst zal moeten doen, kan het soms toch, b.v. wanneer uitvallen in een bepaalde richting te verwachten zijn, raadzaam wezen de vast te houden positiën meer achteruit te brengen.

Daar derhalve een onnoodige diepte van de Legerplaats hinderlijk kan zijn voor de werking van het er tijdelijk in aanwezige leger en eveneens in het nadeel van de Stelling kan wezen, met het oog op het ondersteunen van eenig aangevallen punt der Legerplaats, is het de vraag, of de jongste oorlog werkelijk zou geleerd hebben, dat, dewijl het in het algemeen mogelijk is te bombardeeren op afstanden van ruim 7000<sup>m</sup>, de diepte van een Verschanste Legerplaats daarmee in verband zou moeten worden gebracht.

Wij meenen van niet. Zoolang het leger onder BAZAINE nog in staat wordt geacht, de insluitingslijn om Metz te forceeren, is er bij de Duitschers van een beschieting uit kanonnen van 15<sup>cm</sup> geen sprake. Eerst 14 October

(1) Reeds in zijn in 1863 verschenen *Etudes sur la défense des Etats*. Tome I, pag. 406, zegt BRIALMONT: «de tous les modes d'attaque auxquels les grands pivots stratégiques sont exposés, le blocus est sans contredit le plus à craindre, parceque c'est celui qui exige le moins de ressources et de sacrifices de la part de l'assaillant.»

(2) *Die Thätigkeit der Deutschen Ingenieure und technischen Truppen im Deutsch-französischen Kriege 1870—71*, von A. GOETZE. Seite 131.

vraagt de Duitsche opperbevelhebber 8 tot 12 van die vuurmonden aan, om van uit daartoe geschikte, aan het vuur van den verdediger onttrokken punten de legerplaatsen achter St. Juliën en in het Moezel-dal, alsmede de voorsteden van Metz te beschieten, welke vuurmonden dan ook werkelijk bijna allen nog vóór 25 October (capitulatie) in positie zijn gebracht.

In het begin van September werd in het Duitsche hoofdkwartier de vraag besproken, of men de overgave onder anderen zou kunnen bespoedigen door een beschieting van Stad en Legerplaats uit 50 beschikbare getr. 12<sup>m</sup>, in verbinding met het veldgeschut. Er werd daarvan echter afgezien, omdat men te nabij de Vesting gelegen plaatsen zou moeten bemachtigen, ten behoeve van den aanleg van de er voor vereischte batterijen, zoodat men besloot zich te bepalen tot een beschieting uit zoo nabij mogelijk geplaatste zware veldbatterijen. Zulk een beschieting had plaats over den geheelen omtrek op 9 September en werd ook door de Franschen op enkele punten zeer levendig beantwoord, vooral uit het Fort Queuleu. Zij leverde echter van weerskanten, zegt GOETZE, geen resultaat op.

De onmogelijkheid om over te gaan tot het beschieten van een Legerplaats uit belegeringsgeschut, voor en aler de werking naar buiten van het tijdelijk er in aanwezige leger opgehouden heeft, blijkt ook uit hetgeen laatstgenoemde Schrijver meedeelt, omtrent de opstelling van het veldgeschut in de insluitingslijn.

„Unter keinen Umständen“ — zegt hij (1) — »sind Feld-Geschütze in den Feldschanzen zu placiren, sondern diese Geschütze sind stets in angemessenen Entfernungen weiter rückwärts in traversirten Emplacements aufzustellen, so dasz die Schanzen gewissermaßen die Particular-Bedeckungen bilden.“

Tegenover de te wachten uitvallen, acht hij het dus raadzaam zelfs het veldgeschut niet in schansen op te stellen, maar het, zooals reeds BRIALMONT in zijn *Fortification improvisée* aanbeval, ter wille van een gemakkelijken terugtocht te plaatsen in meer achterwaarts gelegen batterijen, die in de keel open zijn.

Uit het voorgaande meenen wij dus het volgende besluit te mogen trekken.

1° Dat het onnoodig is in het algemeen aan Verschanste Legerplaatsen een diepte te geven, zoo groot, als vereischt zou worden in verband met een ondersteld bombardement uit belegeringsgeschut, gedacht in batterijen, aangelegd vóór de forten-rij. Onnoodig, omdat die beschieting niet kan plaats hebben, zoolang het er in aanwezige leger zijn werking naar buiten behoudt, wat steeds zijn streven moet zijn, zoo het met de Legerplaats niet verloren zal gaan.

2° Dat zulks ook niet aan te bevelen is, omdat juist door het geven van zulk een grootere diepte, die werking van het leger, alsmede de defensie van de Legerplaats eerder belemmerd dan gemakkelijk gemaakt zullen worden.

(1) Seite 161.

Daar nu de gebeurtenissen om Parijs — zeker wel de grootste van dergelijke positiën — geleerd hebben, dat het door een ingesloten leger verbreken van de genoegzaam *versterkte* insluitingslijn, niet kan gelukken als het tijdperk is ingetreden, waarin de aanleg van belegerings-batterijen mogelijk wordt, zoo meenen wij dat PIRON ongelijk heeft door te beweren, dat in het algemeen een tweede fortен-rij de insluiting onmogelijk zou maken. Onafgezien van een ontzettings-leger, moet in het algemeen een Verschanste Legerplaats gevrijwaard worden voor het bombardement door het er in of bij aanwezige leger, niet door een tweede fortен-rij, of door een buitensporig groote diepte der Legerplaats. Wat verder een in dat tijdperk van buiten optredend ontzettings-leger betreft, wij gelooven dat als de aanvaller zoozeer meester is in het omliggende land, dat hij het benoodigde belegeringsmaterieel met vrucht kan aanvoeren, er weinig kansen op ontzet zullen zijn. Te weinig ten minste, om naar aanleiding van zulk een onderstelling, te vervallen in den aanleg van een tweede fortен-rij of in het geven van een zooveel grootere diepte aan de Legerplaats. Zij behoeft alleen bomvrij logies voor hare vaste bezetting en, zooveel noodig, voor de bepaald er aan toegevoegde geringe mobiele macht, ten einde ook, zonder dat een leger er in aanwezig of in de nabijheid is, aan een aanval weerstand te kunnen bieden.

Oordeelen wij in het algemeen het onnoodig en verkeerd Verschanste Legerplaatsen een inrichting te geven, gegrond op afstanden, waarop vijandelijk belegeringsgeschut werkzaam kan zijn, bij de hiervoor in de tweede plaats bedoelde Legerplaatsen en bij het versterken van talrijk bevolkte hoofdsteden, is de zaak eenigszins anders gesteld, ofschoon wij ook hier geenszins in den regel den door kapitein PIRON aangewezen weg, als den meest wenschelijken beschouwen, om het vraagstuk op te lossen.

In dergelijke gevallen treedt, nadat beslist is omtrent de noodzakelijkheid van de bevestiging, de quaestie op den voorgrond, haar zoo in te richten, dat de er in aanwezige bevolking met haar bezittingen zoo lang mogelijk gespaard wordt voor de nadeelen van den onmiddellijken aanval.

Terwijl toch uit de, door gewone Verschanste Legerplaatsen omsloten steden, desgevorderd in tijden van oorlog het aantal niet-strijders zooveel mogelijk verwijderd moet worden, kan dit uit den aard der zaak, bij de hier bedoelde Stellingen niet meer in die mate het geval wezen. Daar verder hier in dergelijke oogenblikken de mogelijkheid van defensie in geen geringe mate afhangt van den wil der bevolking om verdedigd te worden, moet op haar onmiddellijke belangen in de eerste plaats gelet worden. Ook dit heeft de jongste oorlog geleerd.

Wordt de naam van den generaal TROCHU thans wellicht minder genoemd, dan toen *L'armée française en 1867* was verschenen; men zal toch moeten toestemmen, na zijn getuigenis te hebben gelezen, afgelegd voor de door de

Nationale Vergadering ingestelde Commissie (1), dat hij tijdens het beleg van Parijs, in een talrijk gedeelte der bevolking een groot beletsel vond voor een krachtige verdediging. Al heeft nu zeker ieder volk niet den wispelturigen gemoedsaard der toenmalige Parijzenaars, zoo zal weer bij een andere natie, als de laatste periode van verdediging voor den aangevallen Staat is ingetreden, het verlangen wakker worden, om zoo min mogelijk schade te lijden aan eigendommen. Zulks zou, niet minder dan in 1870 te Parijs, aanleiding geven tot philosopheeren, tot een beletten van de defensie.

Onze Stellingen bij Utrecht en om Amsterdam wijzen op die twee verschillende omstandigheden, zonder dat wij daarom eenigszins willen beweren, dat het Verschanste Legerplaatsen moeten of kunnen zijn.

Bij Utrecht is het beveiligen van de Stad tegen een beschieting uit belegeringsgeschut, hoe gewenscht ook, ondergeschikt aan andere defensie-belangen, zoodat, daar onder anderen dit doel, in verband met het terrein, niet anders verkregen zou kunnen worden dan door een nog grootere versnippering van de weinig talrijke levende strijdkrachten, hiervan, in het belang van 's Lands verdediging, steeds zal moeten worden afgezien. Wil men daarentegen rekenen op een eventueel te bieden weerstand in de positie om Amsterdam, dan is het vrijwaren van die Stad tegen het bombardement eene *conditio sine qua non*. Maar, zooals gezegd is, wij betwijfelen het, of in 't algemeen zulke Stellingen versterkt moeten worden op de wijze, aangegeven door kapitein PIRON.

Zou voor een centrum als London — en ook voor Parijs, wanneer het niet reeds bevestigingen om zich had (2) — het denkbeeld overwogen moeten worden, om door middel van 3 of meer, buiten om zulke steden te scheppen zuiver militaire Verschanste Legerplaatsen (3), een insluiting en een beschieting van de stad onmogelijk te maken; bij de kleinere hoofdsteden, of bij al dergelijke positiën, waarbij de stad door de omringende versterkingen voor een bombardement gevrijwaard moet worden, is het de diepte der Stelling, die hiertoe vergroot moet worden.

Ons inziens, zou men dit echter niet moeten verkrijgen door twee, maar door één rij forten, op den vereischten afstand van de enceinte of van de stad aangelegd, en wel de forten op zulk een onderlingen afstand ( $\pm 2000^m$ ), dat, na de voltooide insluiting en wanneer de vijandelijke belegeringsbatterijen in werking treden, niet één fort aan een omvattend vuur zal zijn blootgesteld, maar er tusschen hen onderlinge samenwerking kan wezen.

Het denkbeeld toch van PIRON, dat de door hem voorgestane inrichting der forten van de buitenste rij, de onverwinbaarheid er van zou waarborgen,

(1) *Enquête parlementaire sur les actes du Gouvernement de la défense nationale. Tome 1. Paris 1873.*

(2) Bij de ontworpen uitbreiding van de defensie om Parijs, zal men waarschijnlijk de bestaande Forten behouden, en dus 2 rijen verkrijgen.

(3) BRIALMONT. *La Fortification à fossés secs. Tome 1, pag. 48.*

zoodat onderlinge ondersteuning hier niet noodig zou zijn, zal voorhands wel een illusie blijven. Een illusie, niet alleen, omdat in het algemeen de »inexpugnabiliteit» niet bestaat, maar buitendien, omdat proeven eerst zouden moeten uitmaken, of werkelijk die ronddraaiende en op- en neergaande koepels, alsmede die verschuivende schilden, met de er bij gevorderde beweegkracht, een praktische toepassing zouden kunnen vinden, zoowel uit een finantieel oogpunt, als ten opzichte van een te verwachten aanval en het steeds gereed hebben van voor een en ander voldoende geoefende manschappen.

Dat de laatste zaak ook in België niet licht wordt geteld, blijkt uit de Verslagen der bovengenoemde Belgische Commissie, waarin voorgesteld wordt om de kanonniers, bestemd voor de batterijen aan de beneden-Schelde, vier jaren onder de wapens te houden, in plaats van drie jaar, zooals door de Sub-Commissie voor de overige vesting-artillerie voldoende wordt geacht, en zulks »par la difficulté, que présente le service d'énormes bouches à feu, établies sur des affûts à presse hydraulique, ou dans des coupoles mues par des machines, dont les canonniers doivent connaître l'emploi et assurer l'entretien» (1).

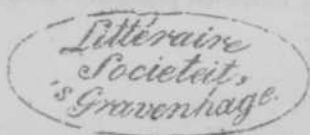
Om bovenstaande redenen meenen wij, dat wanneer dergelijke Stellingen thans moeten worden aangelegd, men de forten-rij wel van de enceinte meer verwijderen moet, maar overigens dezelfde inrichting moet geven als vroeger. Ten gevolge van die grootere diepte der Stelling en omdat daardoor gedeeltelijk verloren gaat de samenwerking tusschen het vuur uit de forten en de enceinte op het tusschengelegen terrein, zal men echter des te meer door tijdelijke versterkingen achter de forten, zich moeten waarborgen tegen het forceeren van de forten-rij.

Zien wij ten slotte, wat thans in de aangehaalde geschriften wordt voorgesteld, om de Antwerpsche Stelling te voltooiën. Het zal wellicht den lezer de overtuiging schenken, dat tegenover zulke talrijke legers, als tegenwoordig door de naburige, groote Staten te velde zullen kunnen worden gebracht, de defensie van een kleinen Staat als België of Nederland, onder overigens gelijke omstandigheden, meer gebaat zal zijn door de verdediging van een terrein-afsnijding als de Nieuwe Hollandsche Waterlinie met haar achterwaartsche polder-verdediging tot aan de positie om Amsterdam, dan door de voorgestelde uitgebreide Antwerpsche Stelling.

In zijn, in 1869 verschenen *Traité de Fortification polygonale* (2) geeft BRIALMONT 4000<sup>m</sup> à 4500<sup>m</sup> als gewenscht aan, voor den afstand tusschen de enceinte en de forten-rij en zulks met het oog op een dracht van het belegeringsgeschut van  $\pm 7000^m$ . Hij rekent er daarbij op, dat de belegerings-bat-

(1) *Procès-Verbaux, etc.*, pag. 306.

(2) *Tome 1, pag. 183.*



terijen, vooral met het oog op te wachten uitvallen, niet binnen de 3000<sup>m</sup> van die forten kunnen worden aangelegd, terwijl hij vervolgens (1) te kennen geeft, dat als die dracht grooter werd dan 7000<sup>m</sup> à 8000<sup>m</sup>, men er van zou moeten afzien om steden tegen een beschieting te beveiligen. Verschanste Legerplaatsen zou men dan alleen met het oog op de tactische vereischten moeten inrichten, waardoor meestal een diepte van 4000<sup>m</sup> niet eens gevorderd zou worden.

Thans, in zijn in 1872 verschenen *Fortification à fossés secs* (2), en niet meer ten opzichte van de aanvalsbatterijen op voornoemden afstand van 3000<sup>m</sup> vertrouwende, geeft BRIALMONT aan, dat, om te gemoet te komen aan het gemis van voldoende diepte der Antwerpsche Stelling, het beste middel is om een tweede linie forten op den linker oever van de Nethe en Rupel aan te leggen, ter verdediging van de overgangen over het *canal de jonction* (tusschen Schelde en Maas), te Lier, te Duffel, te Waelhem en te Boom (3). Die forten, vijf in getal, zouden  $\pm$  9000<sup>m</sup> van de bestaande forten-rij der Antwerpsche positie verwijderd zijn en een onderlingen afstand hebben van 4000<sup>m</sup> à 5000<sup>m</sup>; terwijl hij om de volgende redenen aan deze versterkingen de voorkeur geeft boven een meer teruggetrokken verdediging tusschen de bestaande forten-rij der Legerplaats en de vermelde riviertjes, welke dan slechts 4000<sup>m</sup> à 5000<sup>m</sup> van laatstgenoemde forten verwijderd zou zijn.

»1° Les passages de la Nèthe et du Rupel devant rester au pouvoir de l'armée belge le plus longtemps possible, la construction de quatre forts sur le plateau de Bist, de Contich, de Bouchout et de Ranst ne dispenserait pas de l'obligation de fortifier ces passages.

»Il semble des lors naturel de porter jusqu'à cette limite la défense extérieure d'Anvers, au lieu de l'établir sur la crête de passage, entre les bassins de la Nèthe et de l'Escaut.

»2° En établissant les forts sur la rive droite de la Nèthe et du Rupel et en construisant sur la rive gauche des têtes de pont en fortification mixte, on arrêtera l'ennemi assez longtemps pour mettre Anvers en état de défense.

»Une ligne de forts couverte par un cours d'eau dont les bords marécageux peuvent être inondés à marée haute, offre en effet, plus de difficultés à l'assiégeant qu'une ligne de forts construite en pays de plaines et qui ne présente aucun obstacle naturel ni sur ses flanes ni dans ses intervalles.»

In de aangehaalde afleveringen van het *Journal de l'armée belge* geeft de luit.-kol. VANDEVELDE, overigens meer een voorstander om Brussel te bevestigen, voor Antwerpen de voorkeur aan bovenbedoelde, meer teruggetrokken defensie achterwaarts van Nethe en Rupel, die natuurlijk, met het oog op een eventueel bombardement, de positie Antwerpen ook voldoende zou beveiligen.

(1) Tome I, pag. 188.

(2) Tome I, pag. 66—67.

(3) *Traité de Fortification polygonale*. Planche III.



In voornoemde *Procès-Verbaux* zegt de Sub-Commissie (Rapporteur, kolonel BRIALMONT):

»La possibilité de bombarder à des distances dépassant 7000<sup>m</sup> est si bien démontrée par le siège de Paris et par les dernières expériences de polygone, que le Gouvernement belge devra songer à fortifier dans un avenir prochain les passages de la Nèthe et de la Dyle entre Lierre et Waelhem, passages, qu'il emporte d'occuper non-seulement pour tenir l'ennemi éloigné de notre métropole commerciale, mais encore pour permettre à l'armée de prendre l'offensive au moment opportun. Si cette ligne n'était pas retranchée, nous pourrions, en cas de brusque invasion, être refoulés dans le camp retranché avant que celui-ci ne fut mis en état de défense. Cette opération exigera dix à douze jours au minimum.»

Hoe dan ook, zij die de Antwerpsche positie meer tot een punt van onderzoek hebben moeten maken, stemmen, zooals uit het voorgaande blijkt, toe, dat die Stelling in haren tegenwoordigen toestand onvoldoende is, terwijl zij daarin willen voorzien, door op den rechter Schelde-oever op  $\pm 10000^m$  van de bestaande forten zich een inondatie-linie te vormen, met versterkte accessen, maar waarbij de linker vleugel, op genoemden afstand van die forten verwijderd, slechts in een kanaal (*canal de jonction*) haar aanleuningspunt vindt. Rekent men er op, juist daar met het in de Stelling teruggetrokken leger te kunnen deboucheeren, die opening daarmee te dekken, zoo goed als zij te Boom, Waelhem, enz. wordt voorgesteld, zoo zou ook hier voor gemeenschap en voor bruggenhoofden zorg moeten worden gedragen.

Zij die dus in het algemeen het *»toute ligne forcée est une ligne perdue»* als een veroordeeling van onze hoofd-defensielijn deden voorkomen, zullen thans vóór het Antwerpsche kamp een inondatie-linie zien verschijnen, nu de bestaande Stelling, ten opzichte van een eventueel bombardement, geen voldoende diepte meer aanbiedt. Trouwens is genoemd gezegde, met het oog op de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, voor tegenspraak vatbaar.

Als uitbreiding van de positie Antwerpen, zal die nieuwe linie Rupel—Nethe het voordeel opleveren, dat zij iets meer hulpbronnen ter beschikking van den verdediger laat, maar evenmin als de Nieuwe Hollandsche Waterlinie bij een ernstigen aanval zulks ons leger mogelijk zal maken, zal de linie Rupel—Nethe het er achter aanwezige Belgische leger in staat stellen de verdediging in zulk een actieven zin te voeren als een Verschanste Legerplaats dat kan doen. Insluiting van het Belgische leger achter die Linie zal een aanvaller waarschijnlijk gemakkelijker vallen, dan een insluiting van de Legerplaats, omdat juist ten gevolge van die inondatiën en wateren het deboucheeren uit de Stelling voor den verdediger moeilijker zal zijn geworden, terwijl diezelfde onderwaterzettingen, ten minste op de oevers der Nethe, weer niet zoo breed zijn, dat zij de achter haar op te werpen forten voor een omvattend vuur kunnen vrijwaren (1).

(1) Van het in het *Traité de Fortification polygonale* door BRIALMONT voorgestane denkbeeld, om Dendermonde, Mechelen en Lier te versterken en van vooruitgeschoven werken te voorzien, is

In plaats van een halven cirkel van  $\pm 2$  uur diepte, gemakkelijker in te sluiten dan de tegenwoordige Antwerpsche positie, behouden wij achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie ruim 2 provinciën. Is het Belgische leger eenmaal in de aangehaalde Stelling teruggeworpen en wordt de Staat niet ondersteund, dan is tegenover een met beleid doorgezeten aanval een gelukkige verdediging een utopie geworden, omdat met uitzondering van een miniem gedeelte, de hulpbronnen van het geheele Rijk ter beschikking van den aanvaller zullen zijn. Het is: Nederland zich, zonder bondgenooten, alleen willende verdedigen in de positie om Amsterdam (1). Juist het behoud van meerdere hulpbronnen en dus de mogelijkheid om een langduriger defensie te kunnen voeren, waarborgt ons, bij een aanval van de oostzijde, de verdediging van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, een verdediging, die zelfs, zooals gebleken is, met minder troepen is te voeren, dan voor de Antwerpsche Stelling noodzakelijk worden geacht. In het voorgaande ligt de grootere waarde van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie boven de Antwerpsche Stelling, hoe uitstekend in technischen zin, deze ook mag zijn ingericht.

Het Belgische defensie-stelsel put alleen zijn waarde uit een onderstelde hulp van bondgenooten, maar te betwijfelen is het of die bondgenooten te hulp zullen komen in de Antwerpsche Stelling, wanneer deze van de landzijde ingesloten is. Zoo zulks de staatkundige verhoudingen maar eenigszins mogelijk maken, zal een bondgenoot zijn troepen dan liever *buiten* de Legerplaats tot ontzet doen aanrukken, en het is daarom zeer de vraag, of niet meestal de omstandigheden zoo zullen zijn, dat het voor België wenschelijk is, om zijn niet onmiddellijk voor de defensie van de Antwerpsche Stelling bestemde krijgsmacht, na het in staat van verdediging brengen er van, zoo veel mogelijk te hebben beveiligd, die positie te doen verlaten, ten einde in gemeenschap met den bondgenoot, den aanvaller te verdrijven. Zou echter in die omstandigheden een op bovengenoemde wijze versterkte linie Nethe—Rupel vereischt of wenschelijk zijn?

's H. 24. 3. 73.

ERMERINS.

---

afgezien geworden, om de kosten en om de te groote versnippering der levende strijdkrachten, in verband met wat voor de Stelling Antwerpen zelve reeds gevorderd wordt.

(1) De Amsterdamsche Stelling, in verband met de defensie van Holland op zijn Smalst, bekomt haar grootste waarde tegenover een gelukte landing, vooral als die in Noord-Holland is geschied.

# OPEN BRIEF

aan den Generaal-Majoor A. W. P. WEITZEL.

In den *Mil. Spectator*, 3de serie, deel 18, N<sup>o</sup>. 2, bl. 113, tot en met bl. 127, werd door UHEG. geplaatst het begin eener recensie van M. T. H. PERELAER'S werk getiteld »*De Bonische expeditie*».

Daarin leest men, bl. 121, tot en met bl. 123, het een en ander, dat geheel bezijden de waarheid en hoogst grievend voor mijn persoon is. UHEG. houde het mij dus ten goede, dat ik daartegen openlijk protest aantekene.

Op de zoeven aangehaalde plaats bespreekt UHEG. eene in 1857 door mij in het belang mijner Boeginesche studiën naar het rijk van Bonie, op Zuid-Celebes, ondernomen' reis. UHEG. beschuldigt mij, dat »ik dien togt geheel »tegen den zin van den toenmaligen Gouverneur van Makassar, Kolonel DE »BRAUW, ondernomen, en daardoor tot de bloedige ontknooping onzer ver- »wikkelingen met Bone bijgedragen zou hebben.» — »Ook had ik mij», volgens UHEG., »van een' reispass van een' gewoon' handelaar voorzien, en mij »daarin pandita of Christenleeraar laten noemen.»

Deze en nog veel andere bijzonderheden berusten op het gezag van iemand, wiens naam niet door u genoemd wordt, en UHEG. deelt die maar zoo losjes weg »uit het geheugen» (bl. 121, reg. 28) mede. — In hoeverre dit laatste overeen te brengen zij met de onmiddellijk daarop volgende verzekering, dat u »trachten zoudt, niemand te bezwaren», zal ik maar liever in het midden laten. Ik zou anders van iemand, die zoo conscientieus denkt, verwacht hebben, dat hij den beschuldigde eens zelve gehoord had, vooral, daar het hem uit het werk van den Heer PERELAER (Voorwoord, bl. XII) had kunnen blijken, dat ik mij tegenwoordig in het vaderland bevond. Doch het schijnt wel, dat u zulk een onbepaald vertrouwen in de mededeelingen van uw' zeggeman gesteld hebt, dat u bij hem aan geen' vergissing kondt denken, en zelfs niet eens in aanmerking naamt, dat het gedrag van den Heer DE BRAUW zeker al zeer flauw, om niet te zeggen: laakbaar, geweest ware, zoo hij de reis in kwestie in strijd met 's Gouvernements belang geacht, en toch niet

verboden had. — Mij dunkt, UHEG. die zelf eenige jaren in Oost-Indië doorbragt, en dus den Heer DE BRAUW, zoo al niet persoonlijk, dan toch van naam, welligt beter dan ik kent, moest zoo iets niet bij dien verdienstelijken hoofdofficier voorondersteld, en dus reeds om die reden het verhaal van uw' zegsman eenigzins gewantrouwd hebben. Doch ter zake.

Ik meen, mijn' goeden naam, die ook mij, al drage ik juist niet het zwaard, steeds dierbaar zal blijven, niet beter te kunnen verdedigen, dan met UHEG. thans een waarachtig en zooveel mogelijk met authentieke stukken gestaafd verhaal van alles, wat op deze reis betrekking heeft, te leveren. Ik acht me hiertoe te meer geroepen, dewijl ook mijn vriend kapitein PERELAER ten gevolge van misverstand het een en ander minder juist heeft voorgesteld.

Ik begin dan, met UHEG. mede te deelen, dat de Heer PERELAER dwaalde, toen hij mij den titel van zendeling-leeraar toekende. Ofschoon wij, gelijk hij zelf erkent, meermalen de laatste *Bonische* expeditie bespraken, en ik hem zooveel mogelijk deelgenoot maakte van alles, wat ik dacht, dat hem voor het schrijven van zijn belangrijk werk van dienst kon zijn, kwam het niet in mijne gedachte op, om hem te zeggen, welke betrekking ik zoovele jaren op Zuid-Celebes vervuld had. Ik vooronderstelde, dat zulks hem zeer goed bekend was. Ik reken me alzoo thans verplicht, UHEG. mede te deelen, dat ik in 1848 voor het eerst naar Makassar vertrok, in dienst van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, hetwelk mij opgedragen had, om de tot dusverre in Europa niet wetenschappelijk beoefende, ja geheel onbekende, Makassaarsche en Boeginesche talen in loco te beoefenen, ten einde later voor beide talen spraakkunst, woordenboek en uit zuiver inlandsche geschriften te zamengestelde Chrestomathie, alsmede, en dit was natuurlijk hoofdzaak, vertaling van den Bijbel in Makassaarsch en Boegineesch te vervaardigen. Tot bereiking van dit doel, was het van het uiterst belang, dat ik mij zooveel mogelijk onder Makassaren en Boeginezen bewoog. Van daar, dat ik gedurig in de binnenlanden van Zuid-Celebes rondzwierf, en in 1857, nadat ik reeds meermalen de aangrenzende landen van Bone bezocht had, ook in dit rijk, hetwelk voor zijn zuiver en mooi Boegineesch bekend stond, eenigen tijd wenschte te vertoeven. Ik wendde mij daarom door het intermédiaire van den Assistent-Resident GRUDELBACH tot den destijds door ziekte aan zijn' kamer gebonden' kolonel w<sup>at</sup> civiel' en militair' Gouverneur van Celebes en onderhoorigheden, met het verzoek, dat hij mij vergunning tot de reis in kwestie geven, en van de noodige papieren voorzien mogt.

ZHEG. had hiertegen aanvankelijk bezwaar, doch daar hij de ware reden van zijn' weigering voor mij verzweg, en ik vroeger reeds meermalen te vergeefs getracht had, dit voor mijne Boeginesche studiën zoo noodzakelijk plan te volvoeren, nam ik de vrijheid, mijn verzoek schriftelijk te herhalen. Dit request luidde woordelijk aldus:

»Geeft met verschuldigde eerbied te kennen Dr. B. F. MATHES, Predikant »en Afgevaardigde van het Nederlandsch Bijbelgenootschap op Celebes, dat

»hij van den Assistent-Resident van Makassar, den WEDGestr. Heer GRUDEL-  
 »BACH, door UHEG. tijdelijk met de waarneming van het Bestuur belast,  
 »vernomen heeft, dat UHEG. zwarigheid maakt, om hem voor alsnog ver-  
 »gunning te verleenen, dat hij zich in het belang zijner Boeginesche studiën  
 »naar Bone begeve. Hij neemt echter de vrijheid, om zich schriftelijk tot  
 »UHEG. te wenden, en de navolgende punten onder de aandacht van UHEG.  
 »te brengen.

»I. vooreerst, dat hij *met voorkennis en medeweten* van UHEG. den Marosschen  
 »burger WILLEM VOLL naar Bone gezonden heeft, ten einde van den To-ma-  
 »rilalang of Rijksbestierder van dat rijk te vernemen, of, — en zoo ja, op  
 »welken tijd de koningin en de rijksgrooten van Bone mij vergunnen zouden,  
 »om eenigen tijd in het rijk van Bone te vertoeven tot aanleering van de  
 »zuivere en hoog-Boeginesche taal.

»II. ten tweede, dat gemelde VOLL mij thans berigt heeft, niet enkel, dat  
 »alles rustig was, en de gezindheid omtrent het Gouvernement niets te wen-  
 »schen overliet, maar ook, dat men mij tegen het einde van den rouw (NB.  
 »wegens het overlijden van den koning van Bone La-Parenrēngi Aroempoegi  
 »in Februarij 1857, die in de regering was opgevolgd door zijne vrouw, Basse  
 »Kadjoewara) in Bone zoude afwachten.

III. ten derde, dat ik tegen het einde van het jaar, zoowel voor parti-  
 »culiere aangelegenheden, als in het belang mijner studiën, een tweejarig  
 »verlof naar Holland heb aangevraagd; weshalve ik terstond naar Bone zou  
 »dienen te vertrekken, om zeker te zijn, dat de tijd, die mij nog tot een  
 »verblijf in dat land overblijft, niet al te kort, en alzoo nutteloos zij.

»IV. ten vierde, dat het mij bekend is, dat de To-marilalang aan VOLL  
 »gezegd heeft, dat hij van plan is, om tegen het einde dezer maand de reis  
 »naar Makassar te ondernemen, en het natuurlijk wenschelijk is, dat hij zelf  
 »mij vóór zijn vertrek de noodige aanwijzingen doe.

»V. ten vijfde, dat ik zoo goed als alle betrekking met Bone zoude afsnij-  
 »den, wanneer ik nu andermaal wegbleef, en deze keer niet, gelijk vroeger,  
 »zulk een' geldige reden als het overlijden des konings konde opgeven.

»VI. ten zesde, dat een verblijf in Bone onmisbaar vereischt wordt tot be-  
 »reiking van het doel mijner zending, eener zending, die, mijns bedunkens,  
 »wegens de beoefening der inlandsche talen van Celebes, niet enkel voor het  
 »Bijbelgenootschap, maar ook voor het Gouvernement van onmiddellijk belang  
 »te achten is.

»VII. ten zevende, dat ik er voor durf in te staan, dat mijne reis naar  
 »Bone het Gouvernement in geenen deele zou schaden; dat zelfs integendeel  
 »mijn wegblijven, nu ik eenmaal toegang verzocht en bekomen heb, veeleer  
 »de goede verstandhouding tusschen Bone en het Gouvernement verstoren dan  
 »bevorderen zoude, aangezien de oude achterdocht op nieuw ontwaken zou,  
 »wanneer ik al wederom verplicht was, om Bone kennis te geven, dat ik ver-  
 »hinderd word, om mij derwaarts te begeven.

»Redenen, waarom ik UHEG. bij dezen met de meeste bescheidenheid, maar toch ten dringendste verzoek, om toe te staan, dat ik zoo spoedig mogelijk naar Bone vertrekke, tot aanleering der zuivere en hoog Boeginesche taal.

»Aangenaam zou het mij zijn, om ook, zoo UHEG. vermeent, mijn verzoek niet te mogen inwilligen, met eenig schriftelijk antwoord verwaardigd, en alzoo in de gelegenheid gesteld te worden, om mij tegenover mijn Genootschap te verantwoorden, aangezien dit met volle regt van mij vorderen mag, dat ik van mijne zijde al datgeen aanwend, wat tot het slagen der belangrijke mij door hetzelfde opgedragen' taak strekken kan,

»Makassar,

»4 Julij 1857.

't welk doende

(was get. B. F. MATTHES.)"

Op dit verzoekschrift ontving ik mondeling het antwoord, dat de Gouverneur van opinie veranderd was, en mij toestond, naar Bone te gaan, mits ik mij met een' overkomstig de inlandsche contracten vereischten pas tevreden stelde. — Dit is dus wel in strijd met de mededeeling van uw' zegsman (bl. 122, r. 2), dat »mij de gebruikelijke pas geweigerd werd." — Slechts konde mij om politieke redenen geen aanbevelingsbrief van den Gouverneur aan het Hof van Bone verstrekt worden.

Welke redenen dat waren, konde ik toen niet te weten komen. Later heb ik hooren zeggen, dat de Gouverneur, op grond van den vaak zeer aanmatigenden en beleedigenden toon van Bone, aan de Hooge Regering te Batavia geadviseerd zou hebben, om vooreerst alle schriftelijke correspondentie met dat rijk af te breken. Doch hoe het zij, ook dit gerucht had ik toen nog niet vernomen. En ik aarzelde dus in geen deele, om het aanbod des Gouverneurs aan te nemen, te meer, dewijl in de contracten nergens van aanbevelingsbrieven, maar enkel van een' pas gesproken wordt. UHEG. beweert wel, dat *sedert eeuwen* het gebruik van dergelijke brieven op Celebes bestaan heeft, maar vergeet zeker, dat het Boengaaisch contract, hetwelk na de verovering van Gowa door de Hollandsche Compagnie gesloten werd, pas van 1667 dateert. En nu kan men toch, gesteld ook al eens, dat toen terstond particulieren naar Bone, of andere binnenlandsche rijken reisden, bezwaarlijk, van nog geen twee eeuwen geleden sprekende, zeggen: *sedert eeuwen*; maar bovendien, ik geef UHEG. de verzekering, dat pas in de laatste jaren, en dan nog hoogst zeldzaam, een particulier Bone bezocht. Veel meer dan twee of drie keeren gebeurde zulks niet. Doch genoeg hiervan.

Ik ontving dan van den Gouverneur van Celebes een' pas, en wel een' zeer beleefd gestelden pas, door het Hoofd des Bestuurs zelf geteekend. — Dat er in Oost-Indië ooit tweederlei soort van inlandsche passen bij het Gouvernement zouden bestaan hebben, is mij op het oogenblik niet bekend, maar wel weet ik, dat de mij overhandigde pas aldus luidde:

»Makassar, 6 Julij 1857.

»Op het daartoe door den Heer B. F. MATTHES gedaan verzoek, wordt bij »deze aan hem vergunning verleend, om in gezelschap van WILLEM VOLL, »in het belang zijner Boeginesche studiën, het land van Bonie te bezoeken, »dewijl er nog verscheidene hoog-Boeginesche woorden en spreekwezen zijn, »die hij niet grondig verstaat. Mijne zuster, de koningin van Bonie, zoo mede »de Rijksgrooten en voorname prinsen van dat Rijk, worden mitsdien beleef- »delijk verzocht, genoemde Heer MATTHES alle mogelijke hulp en bijstand »te verleenen, wanneer hij behoorlijk en overeenkomstig de gewoonten van »het Rijk van Bonie daarom vraagt.

»Houders dezès zullen in het Rijk van Bonie verplicht zijn zich te gedragen »met eerbied voor de landswetten en instellingen, en zich ingevolge de des- »wege bestaande bepalingen op Maros, dan wel op Makassar, van passen »moeten voorzien.

»De kolonel w<sup>d</sup>. civiel en militair gouverneur  
 »van Celebes en onderhoorigheden,  
 »Bij indispositie  
 »de Assistent-Resident en magistraat,  
 »(was get. GRUDELBACH.)  
 »Voor eensluidend afschrift,  
 »De Secretaris v. d. inlandsche zaken,  
 »(was get. J. A. BAKKERS.)”

UHEG. ziet hieruit, dat ik mij in dien pas geenszins, zooals uw zegsman en ook de Heer PERELAER schijnen te meenen, »*pandita* of *godsdiensleeraar* heb laten noemen.” — Trouwens, dit zou geenszins geschaad hebben, want in de binnenlanden van Zuid-Celebes ben ik vrij algemeen onder den titel van *toewan pandita* of *dominé* bekend, dewijl ik, geordend predikant voor Oost-Indië zijnde, vooral in de eerste jaren van mijn verblijf te Makassar wel eens ten gevalle van den kerkeraad aldaar den kansel betrad. »Maar”, zult u zeggen, »die Maleische titel moet u dan toch onder Makassaren en Boeginezen, en dus ook in Bone als een proselietenmaker in verdenking gebragt hebben.” — Geenszins. Vooreerst is het Maleisch woord *pandita* in de binnenlanden van Zuid-Celebes, waar het Maleisch tot dusverre volstrekt niet verstaan wordt, ten eenenmale onbekend. Sommigen zagen dan ook in dit *toewan-pandita* niets anders dan eene soort van eigennaam. Anderen noemden mij niet *toewan-pandita*, maar *toewang-parrita*, dat in Boegineesch en Makassarsch een geleerde beteekent, en nooit van een’ *geestelijke* gebezigd wordt. — Bovendien, ik heb, zoolang als ik op Zuid-Celebes doorbragt, steeds het mij door het Nederlandsch Bijbelgenootschap voorgestelde doel op het oog gehouden, en daarvoor was het van het uiterst belang, dat ik nooit de godsdiensbegrippen van het volk aantastte. Zelfs vele bijgeloovigheden liet ik mij zonder

tegenspraak of bespottling verhalen. Hierdoor heeft het mij dan ook mogen gelukken, het vertrouwen der bevolking in die mate te winnen, dat men mij zeer veel liet zien en hooren, wat zeker nooit een Europeaan vóór mij vernomen heeft. Ik verwijs daartoe bij voorbeeld naar mijne door de Akademie van wetenschappen uitgegeven verhandeling over de bissoe's, of heidensche priesters en priesteressen der Boeginezen, waarin ik nog veel verzwegen heb, wat de kiesheid mij verbood, voor een Hollandsch publiek uit te spreken. — Ik sta dan ook in de Binnenlanden van Zuid-Celebes bekend als een *toewan-pandita*, of *toewang-panrita*, die maar niets anders doet, dan de inlandsche talen, gelijk ook zeden en gebruiken, uit handschriften en omgang met Makassaren en Boeginezen te bestudeeren. Maar, al ware het ook, dat men bij mijn' titel van *toewan-pandita* werkelijk aan een' zendeling gedacht had, ook dan nog betwijfel ik, of men mij daarom uit Bone geweerd zou hebben, want Boeginees en Makassar behooren waarlijk toch niet tot de fanatieke Mohammedanen. Dit kan men eenigermate nagaan, wanneer men in geheel Bone geen enkele moskee van eenig belang aantreft. Zelfs ligt die van de hoofdplaats van Bone, welke gedurende den laatsten oorlog in asch gelegd werd, tot op den huidigen oogenblik in dien treurigen toestand, en dat, ofschoon de generaal VAN SWIETEN de noodige gelden tot herstel achterliet. Trouwens, zelfs de priesters verstaan nagenoeg niets van het Arabisch; en toch heeft de gansche godsdienstoefening geheel in die taal plaats. Geen wonder dus, dat men het Mohammedanisme zoo goed als niet kennende, dit met allerlei heidensche bijgeloovigheden vermengt, en alzoo ten gevolge van onkunde zeer verdraagzaam omtrent andersdenkenden is. De Maleische titel van *toewan-pandita* heeft me dan ook later (1861), toen ik geruimen tijd in Bone doorbragt, niet belet, een' schat van Boeginesche handschriften, gelijk ook taalkundige en ethnologische inlichtingen, vooral van denzelfden *Tomarilalang* of *Rijksvezier*, als in 1857 reeds met die waardigheid bekleed was, te erlangen.

Doch, om verder te gaan, van bovengemelden pas voorzien, begaf ik mij, in gezelschap van den reeds in de twee authentieke stukken vermelden burger WILLEM VOLL, gelijk ook van een' inlandschen zendeling, met name DJANGGO, mij door mijn' vriend P. WIJNMALEN, Assistent-Resident der Noorder-distrikten, medegegeven, op reis naar Bone.

Mijne lotgevallen op den togt derwaarts ga ik thans met stilzwijgen voorbij, om onmiddellijk het oogenblik mijner aankomst bij *Watampone*, of de hoofdplaats van Bone, waar de koningin hare residentie had, te bespreken. Overeenkomstig de adats of gewoonten des lands, die steeds zooveel mogelijk door mij in acht genomen werden, ging ik niet terstond derwaarts door, maar hield aanvankelijk in kampong Laosang halt. Ik trok daar voorloopig in een' slavenwoning van de weduwe van DAËNG-PAGESO, die eene nicht was van de koningin van Bone. Dat die vrouw met de vorstin in openlijken onmin leefde, is zeker later door het Hof van Bone beweerd, toen men het met mij ge-



beurde op allerlei wijze trachtte te verontschuldigen, door de schuld op anderen te werpen; doch ik verzeker UHEG., dat het geenszins algemeen bekend was in Bone, zoodat men mij het kortstondig verblijf in één harer slavenwoningen bezwaarlijk als een' smet kan aanwrijven. Naauwelijks was ik te Laosang aangekomen, of ik zond, niet, gelijk uw zegsman beweert, WILLEM VOLL, maar den mij door den Heer WIJNMALEN meêgegeven' gouvernementszending DJANGGO, naar zekeren DAËNG-ROMANG, een' vertrouweling van den Rijksbestierder van Bone, ten einde dezen langs den gebruikelijken weg kennis te geven, dat ik hier gearriveerd was, en thans wenschte te weten, welke woning men voor mij bestemd had.

Als de zending na verloop van eenigen tijd terugkeerde met de boodschap, dat men zwarigheid maakte, om mij toe te laten, dewijl men geen schrijven van den gouverneur ontvangen had, was ik niet weinig verbaasd. Reeds vroeger toch had ik den reeds dikwerf gemelden WILLEM VOLL tot tweemaal toe naar den Tomarilalang van Bone gezonden, de eerste keer eenvoudig, om hem mijn voornemen kenbaar te maken, de tweede keer, dewijl toen inmiddels de koning van Bone, La-Parenrēngi Matinrowe riyadja-benteng, broeder van den Tomarilalang AROENG-OEDJOENG, overleden was, tevens tot overbrenging van een *pariwāë-mata* of *rouwgeschenk*: (NB. eigenlijk zooveel als geschenk ter vervanging mijner *tranen* of *oewaë-mata*), in 32 gulden bestaande; en beide keeren had ik de verzekering bekomen, dat men bereid was, mij te ontvangen. Ja, zelfs had men mij eene menigte commissie's, als onder anderen den aankoop van glas- en aardewerk opgedragen, met verzoek om die zaken dan tegelijkertijd mede te brengen. Op grond hiervan twijfelde ik dan ook niet, of men zou met een' pas die bovendien in bijzonder vleijende bewoordingen gesteld, en in naam van den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden, door diens plaatsvervanger zelve geteekend was, volkomen genoeg genomen hebben. Edoch, hoeveel ik ook later met gemelden DAËNG-ROMANG, en vervolgens insgelijks met DAËNG-PAWINROE, een' ander' vertrouweling van den Rijksbestierder, daarover spreken mogt; de slotsom bleef: dat de vorstin en rijksgrootten van Bone er op stonden, dat ik reeds den volgenden dag de terugreize ondernam. Mij restte alzoo niets anders, dan terstond naar Makassar terug te keeren. Ik verzocht dus eenvoudig om menschen, of anders vrachtpaarden, tot aflossing mijner koelie's of sjouwers, die nu reeds zeven dagen over bergen en klippen geloopen hadden, en sommigen ten gevolge van het schaven hunner schouders, anderen wegens verwonding hunner voeten, bijna niet meer voortkonden. Doch ook aan dit verlangen weigerde men te voldoen; en hierdoor werd ik in geene geringe verlegenheid gebracht, dewijl ik toen reeds voorzag, hetgeen ik ook later ondervond, dat het moeite zoude kosten, om die koelie's steeds mede te krijgen. Eens kwam het zelfs zoover, dat zij mijn' bagage op den weg neêrzetten, en weigerden die verder te brengen, zoodat ik blijde was, toen ik hen, na veel dreigementen en goede woorden, weder aan het dragen kreeg.

Doch eer de morgenstond aanbrak, waarop ik de terugreize ondernemen zoude, had er des nachts nog een voorval plaats, dat het hachelijke mijner positie niet weinig vermeerderde. De paarden van mij en mijne volgelingen werden alle gestolen, en dat nog wel uit een' stevig voorzienen stal onder het aangrenzende huis van bovengemelde nicht der koningin van Bone. Zoodra de dageraad aangebroken was, liet ik DAËNG-PAWINROE hiervan kennis geven, die terstond bij mij kwam, en erkende, dat ik op die wijze niet vertrekken konde, weshalve hij AROENG-OEDJOENG, die thans nog sliep, zoodra hij ontwaakt was, over het op nieuw gerezen bezwaar zoude spreken.

Hij verzocht mij dus, om nader tijding af te wachten.

En waarin bestond nu dit nadere berigt, dat mij ongeveer 's namiddags te twee ure, alzoo op het heete van den dag, door een' zendeling van AROENG-OEDJOENG gewerd? In niets anders, dan dat ik nog dienzelfden dag, en wel onmiddellijk, te vertrekken had. Mijne paarden zou hij wel laten zoeken, doch aan andere kon hij mij niet helpen. Ik moest alzoo te voet de terugreize ondernemen, eene terugreize, die niet enkel zeer vermoeiend, maar insgelijks, bij zoo groote minachting van de zijde van het Bestuur, hoogst gevaarlijk te achten was. In die binnenlanden toch krioelt het van slecht volk, dat slechts zoolang ontzag voor ons heeft, als wij met de vorsten op een' goeden voet staan. Houdt dit echter op, dan is men alles behalve veilig. Ik wil dan ook wel bekennen, dat ik des nachts weinig sliep, en mijne pistolen steeds goed geladen had, hetgeen vroeger nooit het geval was.

Onder de ontmoetingen, die ik op de terugreize had, behoorde ook die met zekeren DAËNG-MAPATA, welke, zooals men later in Bone beweerde, van den Rijksbestierder den last ontvangen zou hebben, om mij tot Makassar toe een paard van hem te leenen. Uw zegsman heeft dit dan ook zeker vernomen, en op grond daarvan gezegd, dat »het bekend was, dat de rijksbestierder, zoodra hij den diefstal vernam, mij paarden achterna zond." Maar hoe kan UHEG. het verklaren, wanneer ik u de plegtige verzekering geef, dat die DAËNG-MAPATA, toen wij elkander ontmoetten, geen enkel woord over dien order sprak, veel min mij een paard ten gebuik aanbod?

Gelukkig, dat ik ook zonder die hulp, en niettegenstaande veel' wederwaardigheden, behouden te Makassar aankwam.

Mijne vrienden waren natuurlijk niet weinig verbaasd, als zij mij reeds zoo spoedig terugzagen. En een ieder was met den ongelukkigen reiziger begaan. Dit laatste gold voorzeker niet het minst van den Assistent-Resident GRUDEL-BACH, die inmiddels ten gevolge van het plotseling opgekomen vertrek van den kolonel DE BRAUW met de waarneming van het Bestuur belast was. En het duurde dan ook niet lang, of de secretaris voor de binnenlandsche zaken, destijds de Heer J. A. BAKKERS, die thans Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden is, vertrok aan boord van Z. M. korvet met stoomvermogen *Prinses Amalia*, onder bevel van den Overste H. A. WESSELINK, naar Bone, ten einde het Hof van Bone af te vragen, waarom men een' Europeaan, die

behoorlijk van een' pas voorzien was, op die wijze behandeld had. Ook zou hij telijktijd verzoeken, dat er onderzoek naar de mij ontstolen' paarden gedaan wierd.

Hoe uw zegsman hier, evenals de Heer PERELAER, den Heer BAKKERS zoo geheel over het hoofd kon zien, is mij onverklaarbaar, want een ieder, die dezen energieke hoofdamtenaar eenigzins van nabij kent, zal het voorzeker ten volle met mij eens zijn, dat hij niet de man is, om zich door enig inlandsch Hoofd te laten overschaduwen. Men kan er alzoo staat op maken, dat hij wel zelf het woord gevoerd, en zich van den hem toegevoegden inlandschen schrijver DAËNG-MATOLA eenvoudig als tolk bediend heeft. Dat die DAËNG-MATOLA, een braaf en kundig inlander, door den To-mari-lalang, of wie ook, van moord beschuldigd zou zijn, heb ik nooit vernomen; doch ik betwijfel zeer, of men zich in Bone, waar die inlander ook zeer gunstig bekend stond, zoo bespottelijk aangesteld zou hebben, met een' man van dien stempel van zoo iets te betigten. Maar, wat het vooral onwaarschijnlijk maakt, is, dat de Heer BAKKERS daarbij tegenwoordig zou geweest zijn. En ik durf er UHEG. voor in te staan, dat men aan het Hof van Bone zich wel gewacht zou hebben, om dien ambtenaar op zoo grove wijze en zoo geheel in strijd met de daar vooral heerschende étiquette, in den persoon van zijn' tolk te beleedigen.

De gansche toedragt dezer zaak had PERELAER in het hem door mij verstrekte BEKNOPT VERSLAG *mijaer reizen* in de binnenlanden van Celebes in de jaren 1857 en 1861 kunnen zien. »Het antwoord'', zoo luidt het ook daar, »dat de Heer BAKKERS ontving, kwam in hoofdzaak hierop neder, dat de Gouverneur verzuimd zou hebben, een' brief vooruit te zenden of meê te geven, en dat de door mij vertoonde pas niet, zooals vroeger, van een rood, maar van een zwart lak was voorzien geweest, en hierdoor had men NB. betwijfeld, of die pas wel van het Hollandsch Gouvernement afkomstig was. Wat de paarden betrof, die zou men overal doen opsporen, gelijk zij mij dan ook na verloop van eenigen tijd werkelijk terug bezorgd zijn.»

Voorts werd bij die gelegenheid ook partij getrokken van den bespottelijken waan, die sommige in Holland geboren' Europeënen bezielt, als waren zij steeds zooverre in kennis en deugd boven de zoogenaamde inlandsche kinderen verheven. Men trachtte een' waarlijk in vele opzigten verdienstelijk' man als dien WILLEM VOLL op allerhande wijze te belasteren, en zich daardoor van eigen' blaam te zuiveren. Doch deze en meer andere verachtelijke praktijken ga ik thans, evenals de reeds boven besproken' klagt over mijn vertoef in de slavenwoning van DAËNG-PAGESO's weduwe, met stilzwijgen voorbij. Doch wat er ook verhandeld zij, van godsdienst was volstrekt geen' sprake. In mijn Maleischen titel van *toewan-pandita* is dus, gelijk reeds uit het bovenstaande gebleken zal zijn, geenszins de reden der mij wedervaren' slechte behandeling te zoeken. Veeleer komt het mij waarschijnlijk voor, dat er reeds vóór mijne komst in Bone zekere achterdocht tegen het Hollandsch gouver-

nement opgewekt was door langdurige staking van de officiële correspondentie. Toen ook ik nu in Bone verscheen zonder een schrijven van den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden meê te brengen, nam dit wantrouwen zeker nog toe, en hield men mij welligt voor een' spion.

Deze opvatting komt mij te aannemelijker voor, wanneer ik bedenke, hoe ik door een' mij bijzonder toegenegeu' Bonier, zekeren DAËNG-MASIKI dringend verzocht werd, om mij in Bone toch nooit in de nabijheid van putten te begeven. En toen ik hierover mijne verwondering te kennen gaf, werd mij in vertrouwen gezegd, dat men overal het gerucht uitgestrooid had, dat ik van voornemen was, om de waterwellen te vergiftigen.

En thans zou ik de pen kunnen nederleggen, ware het niet, dat mij nog één punt te wederleggen overbleef. UHEG. beweert in het begin uwer acte van beschuldiging, dat mijne reis naar Bone onder de feiten te rangschikken is, die bijgedragen hebben tot de bloedige ontkenning onzer verwickelingen met Bone. Ik vermeen met het bovenstaande genoegzaam betoogd te hebben, dat ik, zoo dit ook al werkelijk het geval geweest ware, van alle schuld zou vrij te pleiten zijn; maar ik ga verder. Ik ontken zelfs ten stelligste, dat ik, al zij het ook maar op onschuldige wijze aanleiding tot den oorlog tuschen Bone en het Hollandsch Gouvernement gegeven zou hebben. Het is mij van geloofwaardige zijde verzekerd, dat de Hooge Regering te Batavia in deze zaak geenszins partij voor mij getrokken, het zelfs den waarnemenden Gouverneur van Celebes, den Heer GRUDELBACH, ten kwade geduid heeft, dat hij Bone rekenschap afgevraagd heeft, van de wijze, waarop men mij, die van een' door den gouverneur geteekenden pas voorzien was, behandeld heeft, vermits ik toch *slechts een particulier persoon* was. Men heeft dan ook (tot mijn genoegen) in de gedrukte Boeginesche oorlogsverklaring, waarvan ik hier een exemplaar voor mij heb liggen, mijn' naam volstrekt niet genoemd, en zich slechts tot *vijf* grieven bepaald, die ik in mijne Inleiding op een Boegineesch Heldendicht op den eersten Bonischen veldtogt van 1859, bl. 4, tot en met bl. 8, beknopt opgegeven heb.

Ik eindig dezen met den wensch, dat UHEG., met liefde tot de waarheid bezielde, en gedachtig, dat ook mij mijn goede naam ter harte behoort te gaan, er geen' aanstoot aan neme, zoo ik mij soms hier of daar in het vuur mijner redenering eenige uitdrukking liet ontvallen, die u minder aange-naam was.

In het volle vertrouwen hierop, heb ik de eer mij met hoogachting te noemen

UHEdGs. Dv.,

B. F. MATTHES.

Hetzij mij vergund, WEdele Zeer Gel. Heer, bij het beantwoorden van uw en »Open brief» met het slot daarvan te beginnen.

Garne geef ik gevolg aan uw verlangen om geen aanstoot te nemen aan sommige door u gebezigde uitdrukkingen, want ge hebt mijn opstel niet met kalmte gelezen; ge zijt inderdaad in vuur geraakt en hebt het standpunt uit het oog verloren waarop ik mij bevond. Wanneer ik nu evenmin kalm bleef, dan zou ons debat al licht eene wending nemen waarover wij beiden naderhand leedwezen zouden gevoelen. Overigens is het wáár dat men, uit het geheugen schrijvende en zich in ondergeschikte zaken vergissende, al dadelijk *bezijden de waarheid* is, maar deze uitdrukking . . . . ; doch, laat ik mij niet in 't gevaar begeven het u eenmaal gegeven woord te breken.

Gij beweert dat ik uw goeden naam heb aangerand, door u gedeeltelijk schuldig te verklaren aan het op Celebes vergoten bloed. Door mijn artikel met meer kalmte te lezen zult ge zien — en ik wijs er uitdrukkelijk op — dat mijn geheele betoog, voor zoover gij er in betrokken zijt, de strekking heeft, niet om slechts het kleingeestige vermaak te hebben van den Heer PERELAER op een paar onjuistheden te wijzen, maar *om aan te toonen dat uwe reis naar Boni tot geene internationale verwickelingen hoegenamd had behoeven noch behooren te leiden.*

Hoe kan ik u, na dit alles, voor schuldig houden, ook maar aan den geringsten droppel van het vergoten bloed?

Anders is het gelegen met hen die op onhandige wijze voor u in de bres zijn gesprongen; deze zijn oorzaak geweest dat uw wedervaren tot het verhoogen der spanning, tusschen ons en Boni, aanleiding gaf, maar voor hun doen en laten heb ik u nergens als verantwoordelijk aangeduid.

Ge doet terecht opmerken dat de moeilijkheden door u tijdens meergenoemde reis ondervonden, ten slotte niet onder de *casus belli* zijn opgenomen; maar is het daarom onbestaanbaar dat de handelingen van ondergeschikten op Celebes, te Boni verbittering hebben gekweekt, al keurde het Opperbestuur te Batavia die handelingen af?

Behalve dat gij me niet met kalmte hebt gelezen, leg ik u ten laste dat ge geen rekening hebt gehouden met het standpunt waarop ik mij bevond. Ik schreef een critisch verslag van het werk des Heeren PERELAER, en op enkele uitzonderingen na, die ik duidelijk heb aangewezen, deelde ik feiten mede door hem vermeld. Ik heb sommige dier feiten beoordeeld, maar voor hunne waarheid heb ik nergens ingestaan en behoefde dit ook niet te doen. Ge hebt dit onderscheid tusschen den oorsprong mijner mededeelingen uit het oog verloren; ge verwacht de mijne met die van den oorspronkelijken schrijver; ge zijt daardoor vaak zonder reden verstoord op mij en ge valt me vooral ten onrechte hard, dáár waar ge vraagt »hoe »mijn zegsman» hier, even als »de Heer P., den Heer BACKERS zoo geheel over het hoofd kon zien?» Ik

had (blz. 123) uitdrukkelijk gezegd, dat ik ten aanzien dier zending naar Boni, tot het verhaal van den Heer P. terugkeerde.

Thans een woord over dien »zegsman". Ge beweert dat ik, zoo maar losjes weg, uit het geheugen bijzonderheden mededeel, op het gezag van iemand wiens naam niet door mij wordt genoemd. — Inderdaad, grooter lichtzinnigheid kon men mij moeilijk verwijten; doch gelukkig worden ook beschuldigingen van lichtzinnigheid vaak op de meest lichtzinnige wijze geuit. Is het dan nimmer in u opgekomen dat mijne wetenschap zeer goed kon herkomstig zijn uit officiële stukken, vroeger door mij gelezen en wier inhoud thans geen geheim meer behoeft te blijven, nu ze ook door den Heer P., of de schrijvers waaruit hij putte, zijn gebezigd? 't Is opmerkelijk hoe sommige mijner eigene opgaven overeenstemmen met die van den Heer P. Hij zegt dat ge, even als een gewoon *handelaar*, van een reispas voorzien waart, en dat zeg ik ook; hij beweert dat ge in dien pas *pandita* werd genoemd, en dat zeg ik eveneens. Overigens meende ik dat de Heer P. zich in andere opzichten had vergist, en daar ik het officiële stuk niet beschikbaar had, moest ik mij vergenoegen met te zeggen dat mij eene andere lezing bekend was en dat ik die, uit het geheugen en in *hoofdtrekken*, zou nederschrijven. Dat mijn geheugen mij ten aanzien dier hoofdtrekken getrouw is geweest, bewijst uw »Open brief", en wanneer ik beweerd had, ook in kleinigheden, in bijzaken, niet te zullen falen, dan had ik waarlijk mijn geheugen niet ter sprake behoeven te brengen. Dat ik u werkelijk niet bezwaard heb, is reeds bewezen en zal nog nader worden aangetoond.

Ik vrees echter dat een beroep op de officiële waarheid, al deed ik dit op de meest stellige wijze, mij met u niet veel verder zal brengen. Ge geeft niet onduidelijk te kennen dat ge die officiële waarheid wantrouwt. Ge beweert dat men te Boni heeft gelogen, door te zeggen dat men u paarden had aangeboden of nagezonden, en dat men er de vijandschap tusschen de koningin en hare nicht, uwe gastvrouw, opzettelijk veel te breed heeft uitgemeten; ge verzekert verder dat men te Makassar, het door mij bedoelde inlandsch kind op allerhande wijze heeft belasterd, om zich daardoor van eigen blaam te zuiveren. Is mijn vermoeden gegrond, dan ware het mij aangener geweest dat ge de officiële waarheid eenvoudig had gewraakt. Ik had u dan in twee regels kunnen antwoorden door te zeggen: ik werd bedrogen en herroep alles wat ik heb geschreven. Thans evenwel acht ik mij verplicht uwen brief nog eens met u te doorloopen.

Ge zegt dat ik u beschuldig den bedoelden tocht geheel tegen den zin van den toenmaligen Gouverneur van Makassar, kolonel DE BRAUW, te hebben ondernomen. — Ge vergist u, dit staat niet in mijn relaas te lezen; uit dat relaas blijkt zeer duidelijk dat de kolonel met uw voornemen bekend was en zelf tot de verwezenlijking er van heeft medegewerkt, door het afgeven van een pas. In Nederlandsch Indië — en vooral op de buitenbezittingen — dit weet ieder, doet men dergelijke zaken niet tegen wil en dank der hoogste

autoriteit. Ik heb eenvoudig te kennen gegeven dat de Gouverneur uwe reis wel niet goedkeurde, maar er toch in berustte dat ge haar, *à vos risques et périls*, ondernaamt, en in die zienswijze wordt ik bevestigd door het lezen uwer autentieke bescheiden en daarbij gevoegde toelichtingen. Ge moest u »tevreden stellen» met een gewonen pas. Wat beduidt hier dat »te vreden stellen?» Naar uw oordeel, dat ge den gebruikelijken pas bekwaamt, doch slechts niet aan het hof van Boni werd aanbevolen, maar naar mijn oordeel dat u *den in dit speciaal geval gebruikelijken pas, die ik beweer dat met zijn bijzonderen tjap noodig was*, even goed werd onthouden als de gezegde aanbeveling. Die tjap — ge weet het beter dan ik — is voor inlanders, die verplicht zijn ons vaak onverstaanbaar proza in hunne moedertaal te lezen, geen kleinigheid. Ze zijn buitendien zeer aan vormen gehecht. Ge deelt dan ook zelf mede, dat de Heer BACKERS toen hij te Boni over uw wedervaren opheldering vroeg, ten antwoord bekwam: dat de Gouverneur verzuimd had een brief vooruit te zenden, of mee te geven, en dat uw pas niet zoo als vroeger van een rood, maar van een zwart lak was voorzien.

Ik meen dus te mogen volhouden dat aan de aloude — zij het dan ook niet *eeuwenoude* — vormen niet was voldaan en dat den rijksbestierder, wanneer hij niet welwillend en hoffelijk verkoos te zijn jegens een particulier persoon — want dit waart ge inderdaad — ook niets anders kon worden verweten dan daárin te zijn te kort geschoten. Ik heb overigens, dit zult ge u herinneren, zijn gedrag niet goedgekeurd en nog minder verdedigd; ik heb het slechts getoetst aan de regelen van het internationale recht, om tot de slotsom te komen, dat hij niet *jegens de Nederlandsche regeering* had gezondigd.

Waarheidsliefde gebiedt mij hier eene bekentenis te doen. Nu ik uit uw rekest ontwaar dat, voor u allezins overwegende redenen, u drongen tot het aanvaarden der reis, zie ik ongelijk te hebben gehad met te spreken van uwe fouten. Ook is het hier de plaats om te herhalen, dat ik nimmer heb gezegd dat die reis een der *oorzaken* van den oorlog is geweest; zij heeft slechts aanleiding gegeven tot het meer en meer doen gespannen worden van den toestand, en dit alweder niet door uwe schuld, maar wel door onhandigheden dergeenen die voor u in de bres sprongen. Overigens blijf ik er bij, dat men beter had gedaan met u het doen der reis te ontzeggen, wanneer men u niet in staat meende te mogen stellen haar op allesins betamelijke wijze te volbrengen. Uw »Open brief» bevestigt mij zelfs in die meening. Ge zegt dat men te Boni blijkbaar achterdocht jegens u koesterde; ge vermoedt dat men er u voor een spion aanzag, en ge constateert dus dat de spanning zeer groot was. Welnu, dit laatste wist men bij het Gouvernement van Makassar reeds voor uw vertrek, en men had dus geene informaliteiten moeten begaan die als nieuwe grieven konden worden opgenomen en u aan moeilijkheden dreigden bloot te stellen. Ook ben ik niet vreemd aan het vermoeden, dat de énergieke, gezonde en krachtige kolonel DE BRAUW van weleer, geheel anders zou hebben gehandeld dan door zijn plaatsbekleeder geschied is

onder den dood kranken Gouverneur met wien ge te doen hadt, en die Makassar, weinige dagen na u, verliet om zich naar Europa te begeven, daar nog eenigen tijd te kwijnen en te sterven.

Dat uwe reis onder de aanleidingen tot onze verwickelingen met Boni is gerangschikt, moet ge weder niet aan mij wijten. De oorspronkelijke schrijver, de Heer P., heeft dit gedaan en ik heb zijn verhaal slechts willen rectificceeren.

Nu nog een enkel punt. Ik zie in uwen »Open brief», dat de officieele waarheid den Heer P. en mij kwalijk heeft ingelicht, toen zij ons verzekerde dat ge in uw pas *pandita* werd genoemd. Ge voegt er echter bij dat zoo iets ook weinig ter zake zou hebben gedaan, dewijl men in het Bonische niet fanatiek Mahomedaansch is; men is er nog gedeeltelijk heidensch en te weinig met de gronden van den Mahomedaanschen godsdienst bekend om fanatiek te kunnen wezen. Behalve dat hiertegen eenigszins schijnt te pleiten uw eigene mededeeling betrekkelijk het ingang vinden der omtrent u gedane verdachtmaking van het vergiftigen der bronnen, zoo is het toch een algemeen bekende waarheid, dat fanatisme volstrekt niet altijd in zich sluit grondige bekendheid met den godsdienst waarvoor men ijvert. Er zijn in Europa domme en achterlijke christen-bevolkingen, die ik nog half heidensch zou noemen, maar die van fanatisme blaken, zoodra dit aan hare schier even domme priesters gelegen komt. Het is dus nog gansch niet bewezen dat uwe hoedanigheid van *pandita*, die ge toegeeft dat bekend was — in oogenblikken als die waarop ik heb gewezen — geen invloed zou gehad hebben op de bejegeningen die u te beurt vielen.

Ik twijfel er aan of wij het na re- en dupliek nog wel volkomen eens zijn geworden, maar ik ben overtuigd te hebben aangetoond dat ik u nergens een' smet heb aangewreven en u hoegenaamd niet in uwen goeden naam heb te kort gedaan.

Ik eindig gaarne met de verzekering dat ik met de meeste hoogachting ben,

*Uw Ed. Zeer Gel. dw. dienaar,*

A. W. P. WEITZEL.



## BOEKAANKONDIGINGEN.

*Over verplichten persoonlijk dienstdienst door VAN TUERENHOUT, kapitein der infanterie. (N<sup>o</sup>. 4 der werken, uitgegeven door de Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging.) Utrecht, KEMINK EN ZOON. 1873. Prijs f 0,50.*

Diep ingrijpende maatregelen komen in een vrije natie zelden tot stand, voordat het volk zich met het denkbeeld daarvan vereenzelvigd heeft.

Dit is vooral het geval in Nederland.

De voorzichtige Hollander neemt niet spoedig een besluit; hij wikt en weegt en berekent zonder zich te laten medeslepen door schoone woorden, als deze slechts phrasen zijn en hem dus niet tot overtuiging brengen; overijling is niet een zijner kenmerkende eigenschappen.

Gewis ware het meermalen wenschelijker, dat wat minder lang over een zaak gepraat, dat wat spoediger behandeld werd; het lang dralen, het zoeken naar volmaaktheid leidt tot te laat komen en staat geleidelijken vooruitgang in den weg. Toch gaat het niet aan een volk onvaderlandslievend te noemen wanneer het niet voetstoots een maatregel steunt, die door deskundigen onvermijdelijk wordt geacht; men moge trachten pressie op het volk uit te oefenen of het zijne opinie op te dringen, dit is niet de ware weg om in een constitutioneelen staat iets tot stand te brengen. Neen, zij die een ingrijpende verandering in maatschappelijke instellingen wenschen, moeten hunne denkbeelden gaandeweg ingang trachten te doen vinden bij hunne medeburgers, door degelijke argumenten, door kracht van overtuiging, door aan te toonen dat het aannemen van hunne voorstellen niet het schaden van nog hoogere belangen ten gevolge behoeft te hebben.

Op dit standpunt heeft zich kennelijk de heer VAN TUERENHOUT geplaatst bij het gereedmaken zijner te Utrecht gehouden voordracht over verplichten persoonlijk dienstdienst, dien ingrijpenden maatregel bij uitnemendheid. Hij had het voorrecht zijne rede uit te spreken in eene vergadering, niet van mannen, wier beroep dat der wapenen is, maar die door zuivere vaderlandsliefde gedreven, met opoffering van tijd en geld licht zoeken in de quaestie onzer verdedigbaarheid. Waar zulke edele motieven op den voorgrond

staan, is het vooral de plicht van den deskundige om aan te toonen dat de zaak die men voorstaat, ook met inachtneming van de overige belangen, welke de maatschappij in stand moeten houden, den toets van een grondig onderzoek kan doorstaan. Op die wijze leeren volk en leger elkander op prijs stellen en vertrouwen; zij krijgen de overtuiging dat beiden eenzelfde doel najagen: de bloei en welvaart van hun land.

Dat de verplichte persoonlijke dienst een der voornaamste middelen is om het leger in kracht te doen winnen, is zelfs door een leek gemakkelijk in te zien. De heer VAN TUERENHOUT heeft dan ook daarover niet lang uitgewijd, maar daarentegen heeft hij met den meesten nadruk er op gewezen, dat die dienst ook in andere opzichten gebiedend noodzakelijk is.

Het behoeft wel niet gezegd te worden dat de heer v. T. in zijne voordracht geenszins altijd nieuwe argumenten heeft aangevoerd; daartoe is de quaestie reeds te dikwijls besproken, maar een onderwerp als de verplichte persoonlijke dienst is vatbaar om bij herhaling besproken te worden, zonder dat het afgezaagd wordt; er is zooveel voor te zeggen, dat men altijd weder frischheid aan zijne voordracht kan geven. Maar bovendien is vooral hier het gezegde van toepassing: „Frappez fort, frappez juste, mais surtout frappez souvent.” Door voortdurend de aandacht op die levensquaestie voor onze verdediging te vestigen, blijft zij aan de orde en gaandeweg wordt de overtuiging bij het volk vaster, dat men er noodwendig toe komen moet.

De heer v. T. noemt vooral het beginsel van recht en billijkheid, als een argument om den verplichten persoonlijke dienst te rechtvaardigen, en te recht doet hij uitkomen, dat het bevreemding wekt dat bij de Nederlandsche natie, die steeds zoo zorgvuldig voor de rechten harer burgers waakt, juist met betrekking der militaire wetten, tot voor weinige jaren een soort van onverschilligheid of liever tegenzin bestond om ze behoorlijk te onderzoeken, en, zoo noodig, op verbetering aan te dringen.

Om te doen uitkomen dat niet alleen hier te lande reeds velen uit het oogpunt der billijkheid den verplichten persoonlijke dienst voorstaan, citeert S. een aantal adviezen door Belgische Volksvertegenwoordigers te dien opzichte uitgesproken. Maar hij verzwijgt ook de bezwaren niet, die door mannen van naam, als THIERS en FRÈRE-ORBAN, tegen het door hem voorgestane stelsel zijn ingebracht, doch blijft tevens niet in gebreke ze punt voor punt te weerleggen, en in het algemeen tracht hij te doen uitkomen, dat de verplichte persoonlijke dienst in het belang is van de moreele, intellectuele en fysieke ontwikkeling der natie; dat die dienst, eenmaal doorgevoerd, krachtig kan meewerken om de inwendige rust te handhaven, wanneer ook hier te lande de strijd tusschen kapitaal en arbeid grootere proportien mocht aannemen. Volgens een statistiek van de ingelijfdcn bij de militia in België over de jaren 1865—1870 genomen, bedraagt het aantal plaatsvervangers en nummervwisselaars aldaar gemiddeld ongeveer een derde van de legersterkte en worden daar te lande drie plaatsvervangers of nummervwisselaars veroordeeld tegen 1 vrijwilliger of milicien. Behoeft het, waar zulke cijfers spreken, wel veel betoog dat de plaatsvervanging een kwaad van den allerverderfelijksten aard is, ook met het oog op het handhaven der inwendige rust?

Halve maatregelen om dit kwaad tegen te gaan, zegt de heer v. T., helpen niet, en wij geven hem dit geheel toe; als voorbeeld wordt door hem weder België aan-

gehaald, waar men de nummervwisseling afgeschafte en de plaatsvervangende zeer beperkt heeft, zonder dat deze maatregelen eenig doel hebben getroffen. Wij zijn dan ook overtuigd, dat het beginsel zuiver moet worden gesteld om niet aanhoudend bloot te staan aan ontduiking van de bedoeling der wet.

In het algemeen verraden de door den heer v. T. ontwikkelde denkbeelden omtrent de wijze waarop de verplichte persoonlijke dienst bij ons te lande zou moeten worden toegepast, een sterken familietrek met het sedert verschenen maar zeker toen reeds gereed zijnde Regeeringsontwerp betreffende de wijziging der militie-wet.

Een enkel woord ten opzichte van dat wetsontwerp zij hier op zijne plaats. Wij zien in het indienen daarvan een gunstig verschijnsel; dat ontwerp eenmaal tot wet verheven, zal een hechten grondslag vormen voor de verdere verbetering onzer weermiddelen. Zeer terecht heeft de Regeering geen middenweg gekozen; zij wil algeheele afschaffing van plaatsvervangende en nummervwisseling, en dit is ook het eenig afdoend middel om het gehalte van het leger te verbeteren en om zich op den duur een goed en volledig kader, dat thans met zooveel moeite wordt in stand gehouden, te kunnen verzekeren. Zonder een goed kader vooral is geen goed leger denkbaar, en het gemis van een goed leger kan niet vergoed worden door de best ingerichte doode weermiddelen, hoe noodig die overigens voor de verdediging van ons land ook zijn.

Intusschen kan de invoering van verplichten persoonlijke dienst een middel zijn om steeds een goed en volledig kader te hebben, maar dit is niet *per se* het geval, namelijk niet wanneer de diensttijd te kort wordt genomen.

Juist daarom hebben wij met zooveel genoegen in het Regeeringsontwerp gezien, dat bij de voorrechten die aan de meer ontwikkelde worden toegekend, geen wettelijke verkorting van den gewonen diensttijd is opgenomen. Zulk een verkorting zou te verdedigen zijn indien de diensttijd der gewone miliciens zeer lang duurde, maar wanneer die bijv. slechts op hoogstens één jaar werd gesteld, zou het verminderen daarvan voor de meer ontwikkelde, met het oog op het vormen van kader, ons inziens, bedenkelijk worden.

Wij gelooven, dat het leger, dat de natie een groote schrede voorwaarts zou doen, wanneer het aanhangig ontwerp der Regeering althans in hoofdzaak tot wet werd verheven. De quaestie omtrent den verplichten persoonlijke dienst is thans genoeg toegelicht; niemand zal zeggen dat de Kamer daarmee overrompeld is geworden; zij is bij herhaling en op degelijke wijze ingelicht, zoodat ieder lid thans zijne overtuiging wel gevestigd zal hebben. Een langer dralen is niet gewenscht, want — de heer v. T. zegt het terecht — de verbetering van het leger door de invoering van den verplichten persoonlijke dienst, werkt op tijd.

Intusschen is het Regeeringsontwerp aanvankelijk hoogst ongunstig door de Kamer opgenomen. Haar hoofdbezwaar daartegen is, dat zij niet kan overzien hoever de Regeering wenscht te gaan bij de latere volledige herziening der militie- en schutterijwetten en dat de vrijstellingen niet zijn geregeld. Aangenomen dat een volledig nit-gewerkt plan wenschelijker is, dan lijdt het toch geen twijfel, dat door de thans aangenomen houding der Kamer de invoering van den verplichten persoonlijke dienst weder een jaar dreigt verschoven te worden. Wij zijn niet blind voor de gebreken, die het Regeeringsontwerp aankleven, maar zien toch niet in, dat door gemeen overleg

tusschen Regeering en Vertegenwoordiging, niet tot een vergelijk zou zijn te komen, zonder dat het hoofdbeginsel van de wet wordt aangetast.

Wij hebben opzettelijk eenige oogenblikken bij het Regeerings-ontwerp stilgestaan, omdat daarin een levensquaestie voor ons leger en voor onze verdediging is nedergelgd en wij op het gewicht wilden wijzen, dat er in gelegen is voor een ieder die daartoe in staat is, om bij zijne medeburgers met kracht van redenen de overtuiging van het noodzakelijke eener spoedige invoering van den verplichten persoonlijken dienst, te vestigen.

De heer VAN TUERENHOUT heeft in dit opzicht als staatsburger ten volle zijn plicht betracht. Door zijne voordrachten in verschillende vereenigingen en zijn artikel in de *Tijdspiegel* van 1871 heeft hij er krachtig toe bijgedragen om den aard en de strekking van de wijze, waarop de legeraanvulling in Pruisen geschiedt en waarvan men zich hier te lande over het algemeen zeer overdreven voorstellingen maakte, meer algemeen bekend te doen worden, zonder daarbij echter te verlangen, dat zij hier onveranderd zou worden overgenomen; zijn doel was alleen er voor onze toestanden ons voordeel mee te doen.

Billijke lof voor dat streven zal den heer v. T. zeker niet worden onthouden, maar veel meer nog dan dien lof in te oogsten, zou hij ongetwijfeld voldoening smaken, wanneer hij eerlang mocht ontwaren, dat de overtuiging van het noodzakelijke van den verplichten persoonlijken dienst bij de massa van het Nederlandsche volk gevestigd was geworden en dat die overtuiging zich niet alleen door woorden uitte, maar ook door daden toonde.

v. P.

---

*Handleiding bij de uitoefening der rechtspleging voor 's Konings zeemacht door Mr. C. P. K. WINCKEL. 's Gravenhage, MARTINUS NIJHOFF. 1872. Prijs f 1,50.*

De rechtspleging bij de landmacht aan vele moeilijkheden in de practijk onderhevig, zooals wij allen weten die meermalen geroepen werden als rechter op te treden, is in vele opzichten nog gemakkelijker vergeleken bij die voor de zeemacht. Aan boord en buitengaats is het vonnis veelmalen in hoogste ressort geweest, zonder de voorlichting van een rechtsgeleerde van professie, gelijk onze Auditeurs-militair zijn, en dus mag bij den zee-officier de overtuiging dat hij met dat recht volkomen moet bekend en vertrouwd zijn, wel diepen wortel geschoten hebben.

Om die kennis te verspreiden en den zee-officier in zoo moeilijke taak te hulp te komen, dient het bovengenoemde nieuwe werkje van Mr. WINCKEL. Wij zeggen „nieuw werkje”, omdat lezers van *Spectator* zich wellicht zullen herinneren dat een dergelijke arbeid bestemd voor *het Indische militaire recht* en laatstelijk *zijn Gids voor het Nederlandsche leger enz.* hier in dit tijdschrift eene bespreking vonden.

Wij kunnen hierdoor deze maal kort zijn; het boekje is op gelijken voet geschoeid als de bovengezegde *Gids*; de hoofdstukken die op beide rechtsplegingen evenzeer toe-

passelijk zijn, zijn dan ook ongeveer gelijkloidend, en de geheele behandeling van het onderwerp dezelfde als in de *Gids*.

Een rechtskundige ontleding van dezen nieuwen arbeid des heeren WINCKEL laten wij achterwege, en bepalen ons tot te zeggen, dat over het algemeen de *Handleiding* op ons den indruk heeft gemaakt van een goed practisch werkje te zijn, dat veel nut zal kunnen stichten. Of er „in eene bestaande behoefte” door wordt voorzien betwijfelen wij; er bestaat over het recht bij de zeemacht, een gunstig bekend werk van twee officieren van administratie (HUART en SALMON); het is overbekend dat de functiën van Fysicaal, door officieren van dat dienstvak worden waargenomen. Desniettemin wenschen wij den zoo ijverigen bewerker van de hier besproken *Handleiding*, volkomen succes toe.

d. H., 1 April 1873.

C.

---

*La guerre sous-marine et les torpédo's par L. G. DAUDENART, major d'état-major. Avec 3 planches. Bruxelles, C. MUQUART. 1872.*

Het hoofdbeginsel bij oorlogvoering is, bij een gezonde opvatting der zaak, ten allen tijde geweest: te trachten zoo snel mogelijk het doel te bereiken. De middelen die daartoe aangewend worden, mogen soms wreed schijnen, maar men mag nimmer vergeten, dat het belang der eigen troepen en inwoners op den voorgrond moet staan en dat dikwijls veel ellende bespaard wordt, indien men van den aanvang af niet opziet tegen het brengen van belangrijke offers of tegen het bezigen van middelen, die, hoewel soms door den vijand als strijdig met de eischen der beschaving voorgesteld, kunnen medewerken om den oorlog snel ten einde te brengen.

Onder de vernielingsmiddelen, die in deze eeuw het oorlogvoeren zijn ter hulp gekomen, bekleeden zeker de torpedo's een voorname plaats, omdat zij, bij een goede werking en een goed gebruik, den vijand in weinige oogenblikken een zwaar verlies aan personeel en materieel kunnen berokkenen; een verlies dat door de wijze waarop het wordt toegebracht, hoogst demoraliseerend werkt; terwijl het daarentegen het moreel der tegenpartij verheft, te meer omdat het niet met eigen verlies gepaard gaat.

Heeft het bombardeeren van steden in den laatsten oorlog uit het oogpunt van beschaving veelvuldig afkeuring ondervonden, ook tegen het gebruik van torpedo's is in den aanvang krachtig geprotesteerd, omdat men deze beschouwde als een wapen, alleen den lafaard waardig, maar onwaardig een dappere en ridderlijke natie. Intusschen hebben zelfs zij, die met deze gevoelens bezielde waren, door de noodzakelijkheid gedrongen, zelve deze middelen moeten toepassen. En zoo zal het ook wel altijd blijven; waar de een het voorbeeld geeft, moet de ander volgen, tenzij het middelen geldt, die zeer goed door minder onmenselijke kunnen vervangen worden, en niet beter dan deze tot het doel leiden. In dergelijke gevallen zal dan ook de toenemende beschaving zich doen gevoelen, getuige o. a. het afschaffen door internationale overeenkomst van springprojectielen, die het gewicht van 400<sup>st</sup> niet te boven gaan.

De onderzeesche oorlog kan op dit oogenblik geacht worden nog in hare kindscheid te zijn. Wel is er reeds veel op het gebied van het torpedo-wezen gewerkt en gevonden, wel zijn vooral in den Noord-Amerikaanschen burgerkrijg reeds belangrijke uitkomsten op dat gebied verkregen, maar veel valt er nog te onderzoeken, te beproeven en tot stand te brengen, alvorens de noodige zekerheid zal zijn ontstaan, dat de uitkomsten, die men zich van den onderzeeschen oorlog voorstelt, zullen worden verkregen.

Het boekje van den heer DAUDENART is uitmuntend geschikt om dit te doen uitkomen. In het kleine bestek van 94 bladzijden toch geeft hij een vrij volledig en veelal duidelijk geschiedkundig overzicht van den onderzeeschen oorlog, voegt daaraan eigen beschouwingen toe en deelt ons zijne zienswijze mede omtrent hetgeen voor de toekomst als eisch voor het torpedo-wezen behoort te worden gesteld. Indien de volmaaktheid op dat gebied bereikt wordt, die de heer DAUDENART ons voorspiegelt, dan zou een aanval van de zeezijde voortaan een onmogelijke zaak worden, zoodat de kostbare pantserscheperen en het reusachtige kustgeschut weder verdrongen zouden worden en het pleit door den landoorlog zou moeten worden beslist.

Zoover zijn wij echter nog niet gekomen, en veel wat op de studeerkamer uitmuntend lijkt, zal in de practijk, vooral als die op of onder het woelig element der baren moet uitgeoefend worden, schipbreuk leiden. Die gedachte is meer dan eens bij ons opgekomen bij het doorlezen van het werkje van den heer DAUDENART, daar waar hij de vrucht zijner overdenkingen in den vorm van een ontwerp voor aanvallende torpedo's, ons meedeelt. De Schrijver geeft trouwens volstrekt niet te kennen, dat zijn plannen onverbeterlijk zijn, maar heeft veeleer de mogelijkheid willen doen uitkomen, dat de onderzeesche oorlog een belangrijke toekomst kan hebben.

Bij het nagaan van den inhoud van het werkje, waartoe we thans overgaan, zullen we eenigszins nader met de vernuftige denkbeelden van den heer DAUDENART kennis maken.

In de eerste plaats wordt een geschiedkundig overzicht van de aanvallende torpedo's gegeven.

In 1773 vervaardigde de Amerikaan BUSCHNELL een torpedo-boot, die door inlaten en uitpompen van water, onderduiken en weder boven komen kon; terwijl een cylinder op het midden geplaatst, steeds boven water bleef uitsteken, om tot uitkijk te dienen. De boot werd uit de hand met een schroef voortbewogen en met een tweede naar boven en naar beneden gebracht. De torpedo werd aan boord genomen en tegen het vijandelijk vaartuig gehecht, om na het verwijderen der torpedo-boot te springen.

FULTON bezigde in 1801 een dergelijke torpedo-boot, waarmee hij eenmaal vier uren onder water bleef en op 5 mijlen van het punt waar hij ondergedoken was, uitkwam; de wijze waarop hij zijne torpedo's bij het vijandelijk vaartuig bracht, verschilde van die van BUSCHNELL.

De Schrijver vermeldt vervolgens de Amerikaansche torpedo-booten (naar de gedaante sigaren-bootjes genoemd), die door stoom werden bewogen, op eenigen afstand van het vijandelijk vaartuig onderdoken en tot bij dat vaartuig gebracht werden, om den torpedo daaraan te kunnen bevestigen. Deze booten staken echter te hoog boven het water uit, waardoor zij vóór het onderduiken licht opgemerkt werden; bovendien maakte de machine veel geraas.

De torpedo-boot *Laspis-Whitehead* bracht hierin veel verbetering. Zij had den vorm van een dolfin en het voortdrijvend middel was samengeperste lucht; de torpedo werd door een buis van 3<sup>m</sup>,66 lengte en 0<sup>m</sup>,48 tot 0<sup>m</sup>,59 doorsnede uit de boot in de richting van het vijandelijke vaartuig gedreven. Deze torpedo-booten en torpedo's door een Oostenrijksche commissie onderzocht, leverden bevredigende uitkomsten op. Zij hadden echter het nadeel, dat slechts een betrekkelijk klein gedeelte van de voorhanden samengeperste lucht tot voortdrijvende kracht werd verbruikt en dat de richting der torpedo's zelden te wenschen overliet.

In deze bezwaren trachtte ERICSON te voorzien, door gebruik te maken van de eigenschap dat een voorwerp, hetwelk evenveel weegt als de hoeveelheid water, die het verplaatst, zich onder water volgens een rechte lijn voortbeweegt in de richting die er aan wordt meegegeeld. ERICSON stelde voor met zijne boot tot op bijv. 1500 voet van het vijandelijke vaartuig te naderen en daarna de torpedo in beweging te brengen. Deze was voorzien van een schroef, die bewogen werd door de in de boot voorhanden samengeperste lucht, waartoe de torpedo met een caoutchouc-buis, die op een rol van het vaartuig opgewonden was, met de machine daarvan in verbinding stond. Tevens werd de samengeperste lucht besteed om de torpedo in de richting te houden, die waargenomen werd door de opstijgende luchtbellen of door aan den torpedo bevestigde drijvertjes. De torpedo had namelijk een roer en evenwijdig daarnaast een zak van caoutchouc, die in twee punten bevestigd en tevens met het roer verbonden was, terwijl de lucht die in de buis gevoerd werd, tevens door den zak moest gaan. Door dus den toevoer van lucht te vermeerderen of te verminderen, werd de zak uitgezet of kromp in, terwijl het roer daardoor van stand veranderde.

De heer DAUDENART beschrijft verder de HARVEY- (1) en nog enkele andere aanvallende torpedo's, doch komt tot het besluit dat geen hunner nog voldoende beantwoordt aan de volgende voorwaarden: 1° diepe ligging van de torpedo-boot en tevens gemakkelijke besturing; 2° geen geraas maken; 3° de mogelijkheid om ook onder water behoorlijk in de richting te blijven en de torpedo met juistheid tegen het vijandelijke vaartuig te brengen.

Om dit doel te bereiken doet Schr. in hoofdzaak het volgende voorstel. Bij het gebruik van stoom als voortdrijvend middel is dampkringslucht noodig voor het verbranden der brandstof, zoodat het vaartuig niet voortdurend onder water kan blijven. Daarentegen is het ook niet mogelijk om een zoo groote hoeveelheid samengeperste lucht aan boord te hebben, dat de onderduiking een zeer geruimen tijd kan worden volgehouden. Daarom wordt voorgesteld de boot, als de vijand niet in het gezicht is, een weinig boven het water te doen uitsteken en alsdan stoom voor de beweging te gebruiken; terwijl, zoodra bedoeld oogenblik genaderd is, de boot geheel onderduiken moet, en de stoom door de vooraf verzamelde samengeperste lucht vervangen moet worden. In plaats van een schoorsteen zou een ventilator moeten komen en in plaats van steenkolen, petroleum als brandstof, het laatste om geen rook te verspreiden; de geheele boot zou slechts 1 voet boven water mogen uitkomen, om nagenoeg de zekerheid te hebben dat bij het ontdekken van den vijand, deze de

(1) Zie *Militaire Spectator* 1871, bl. 382

torpedo-boot nog niet gezien heeft. Zoodra men den vijand ontdekt, moet de boot geheel onder het oppervlak der zee verdwijnen, onder water het vaartuig tot op 200 à 300 voet naderen en daarna de torpedo afzenden.

Ter verwezenlijking dezer denkbeelden heeft de majoor DAUDENART op zeer vernuftige wijze een project gemaakt van een torpedo-boot, waarmee een vijandelijk vaartuig en de zee rondom de boot volgens zijne meening nauwkeurig zouden kunnen worden waargenomen, zelfs als de laatste geheel ondergedoken is. Deze waarneming geschiedt door een stelsel van spiegels, die onder een helling in een dunne buis geplaatst zijn, welke zich steeds eenigszins boven het water blijft verheffen. De beelden, die door de schommelingen van het vaartuig, door de geringe afmetingen der spiegels en door den afstand waarop ze worden opgevangen, zich slechts een oogenblik en dan nog klein vertoonen, worden dadelijk door fotografie overgebracht. Op deze wijze zou het mogelijk worden zich elk oogenblik van de bewegingen van het vijandelijk vaartuig te vergewissen en de richting waarin de torpedo-boot moet bewogen worden, nauwkeurig kunnen worden bepaald. De wijze, waarop de heer D. de torpedo zelf wil afzenden, komt veel overeen met die waarop een vuurpijl wordt voortgedreven; de ontwikkelde gassen worden door hem echter door samengeperste lucht vervangen.

Misschien zijn de denkbeelden van den heer D. uitvoerbaar, maar het komt ons toch voor dat het waarnemen met kleine spiegels en het fotografeeren zeer subtiële zaken zijn, die een buitengewone geoefendheid zouden vereischen. De wetenschap streeft echter steeds voorwaarts en wie zal kunnen zeggen, dat hetgeen waarvoor men nu nog ongeloofig de schouders ophaalt, niet binnen eenige jaren betrekkelijk eenvoudig zal worden beschouwd?

Na de aanvallende torpedo's te hebben afgehandeld, gaat Schr. over tot de verdediging van havens en kusten door middel van verdedigende torpedo's. Ook hiervan geeft hij een geschiedkundig overzicht; hij deelt de resultaten mede van het gebruik daarvan in den Amerikaanschen burgeroorlog, behandelt de technische inrichting der schok-, electro- en electro-schoktorpedo's, geeft de voor- en nadeelen daarvan op, beschrijft de ontstekingsmiddelen, het observeeren, de Belgische Carette-mijn enz. Tevens worden ons eenige proeven medegedeeld omtrent de vereischte buskruitladingen bij verschillende ligging van den torpedo ten opzichte van het vaartuig, alsmede het gevoelen van admiraal PORTER omtrent het forceeren van vaarwaters.

In zijne slotbeschouwingen komt de Schrijver o. a. tot de volgende uitspraken:

„Het schijnt buiten twijfel dat de verdediging van vaarwaters door bomvrije gekazemateerde forten, door draaiende torens, lage batterijen, aaneengeschakelde versperingen en onderzeesche verdedigingsmiddelen, en voorts met behulp van eenige rammen en monitors en van aanvallende torpedo's ten allen tijde verzekerd is.”

„Men kan met grond zeggen dat torpedo's een onontbeerlijk hulpmiddel zijn bij een verdediging aan de zeezijde.”

„Men mag zich bij de verdediging niet uitsluitend op torpedo's verlaten.”

„Van alle maritieme middelen tot aanval en verdediging is de torpedo het eenvoudigste, minst kostbare, meest geduchte en meest afdoende.”

De majoor DAUDENART heeft, ons inziens, een nuttige arbeid verricht door het publiek deelgenoot te maken van zijne studiën op torpedo-gebied.



Hadden wij een aanmerking op het werk te maken, het zou deze zijn, dat niet alle teekeningen een duidelijke voorstelling geven van hetgeen in den tekst wordt beschreven.

Ook zegt de Schrijver op blz. 88, dat het onderstroomen van een torpedo volkomen belet wordt, door een verankering voor en achter in de richting van den stroom. Dit is ongetwijfeld overeenkomstig de waarheid, maar het ware niet overbodig geweest hierbij te voegen dat de richting van den stroom meermalen verandert, zoodat in den regel een derde verankering noodig is om het onderstroomen te beletten.

Op een enkele plaats komt ons de Schrijver niet vrij van overdrijving voor. Op blz. 91 wordt namelijk bij het bespreken van het forceeren van vaarwaters gezegd: „au fur et à mesure de l'explosion des torpilles sous le choc des vaisseaux ennemis, ceux-ci, en s'abimant sous les flots obstruent de plus en plus le passage et s'opposent au mouvement subséquent des navires qui suivent. . . .”

De Schrijver doet het hier voorkomen alsof de schepen maar zoo bij aantallen zullen zinken. Ons dunkt, dat een goed vlootvoogd het zoover niet zal laten komen.

Gaarne bevelen wij het werkje van den heer DAUDENART ter studie aan, overtuigd als wij zijn, dat het niet onvoldaan zal ter zijde gelegd worden.

v. P.

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

### Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1872. 10<sup>tes</sup> Heft.

PROEVEN IN ENGELAND IN DE JAREN 1865—1870 GENOMEN TER BEPALING VAN DE WET VOOR DEN LUCHTTEGENSTAND. (*Vervolg.*) Uittreksel uit de „*Reports on experiments made with the Bashforth chronograph to determine the resistance of the air to the motion of projectiles.*”

OEFENINGEN EN PROEVEN DER GENIE-TROEPEN GEDURENDE DE ZOMERS VAN 1869 EN 1870. (*Met teekeningen. Vervolg.*) II. Het doen springen van een mijn met gewone lading. III. Idem van een overladen mijn. IV. Idem van een met dynamiet geladen mijn, die geboord was met de mijnboor van TUNKLER.

PROEVEN IN RUSLAND EN ENGELAND MET AFSTANDMETERS GESCHIKT TOT OORLOGSGEBRUIK. In Rusland heeft een vergelijkend onderzoek plaats gehad tusschen de afstandmeters van den Russischen kol. STUBENDORF (1), van den Eng. kapt. NOLAN en van den Russischen kapt. MARTJUSCHEW, met het doel een afstandmeter voor de schrootkanonbatterijen vast te stellen. Beschrijving met tekening van den Nolan'schen afstandmeter; hij berust op het meten van de basis en de aanliggende hoeken van een scheefhoekigen driehoek. De afstandmeter van MARTJUSCHEW bleek te omslachtig te zijn. Van die van NOLAN worden voorloopig 66 en van die van STUBENDORF 6 stuks bij de schrootkanonbatterijen in beproeving gegeven. Mededeeling van de uitkomsten der genomen proeven in Rusland en Engeland met den afstandmeter van NOLAN.

(1) Zie voor de beschrijving van dit instrument *Mittheilungen. Jahrgang 1871, N<sup>o</sup>. 12. (Mil. Spect. 1872, blz. 130.)*

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Uittreksel uit de „Professional papers.“* Deel IX. 1871. a. Over hervormingen in de versterkingskunst. b. Bijzonderheden betreffende de inrichting van munitie-depôts enz. voor zware getrokken voorlaadkanonnen in vestingen. c. Beschrijving van den overgang over de natte gracht der lunette N°. 52 door de Pruisen, tijdens het beleg van Straatsburg in 1870.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.  
6ter Band, 3tes Heft. N°. 48.

HET BATALJON WREDE. Eene bijdrage tot de kennis der Beiersche krijgsgeschiedenis uit het begin dezer eeuw.

DE LAATSTE DAGEN VAN METZ GEDURENDE DE INSLUITING IN SEPTEMBER EN OCTOBER 1870. Uitvoering bespreking van hetgeen in de laatste dagen van de insluiting in en voor Metz heeft plaats gehad; een en ander bewerkt naar de rapporten van het opperkommando bij het tweede leger.

YAKUB CHAN, HEERSCHER OVER KASCHGAR EN YARKAND.

DE RUSSISCHE VLOOT IN HET JAAR 1872. De schepen die dat jaar in dienst zijn geweest, en de diensten waartoe zij gebruikt zijn.

DE AFFUIT VOOR MINIMAAL-SCHIETGATEN VAN A. WAGENKNECHT. (*Met eene teekening.*) Een scheepsaffuit bestemd voor de draaiende torens der gepantserde schepen, moet een kleine ruimte innemen, een betrekkelijk gering gewicht en weinig terugloop hebben, zonder dat de affuit veel te lijden heeft; de inrichting moet zoodanig zijn, dat het gedeelte van den vuurmond, dat door de geschutpoort reikt, bij het geven der elevatie en declinatie niet van zijne plaats komt. De door den fabrikant WAGENKNECHT te Dantzig ten behoeve der Deutsche Marine ontworpen affuit beantwoordt aan deze eischen en heeft bij de proeven zeer goed voldaan. Beschrijving dezer affuit.

DE ORDER DD. 10/12 NOVEMBER 1872 VAN DEN ADJUDANT-GENERAAL TODLEBEN AAN HET RUSSISCHE GENIE-KORPS GEGEVEN. Deze order, waarvan de inhoud wordt medegedeeld, bevat de opmerkingen van den gen. TODLEBEN naar aanleiding eener gehouden inspectie over de werken te Kronstadt en over eenige genie-troepen.

NOGMAALS DE KOMPAGNIES-KOLONNE OP TWAALF GELEDEREN. Beschouwingen naar aanleiding eener discussie in het *Militär Wochenblatt* van 29 Dec. 1871, 11 Januari, 1 en 12 Februari 1873, aangaande de wenschelijkheid om bij de formatie in kompanies-kolonne, de kompanie in vier deelen te verdeelen en elk gedeelte op drie gelederen te stellen. Deze formatie wordt afgekeurd.

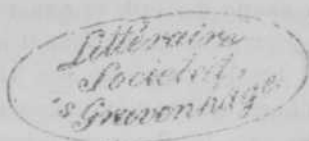
OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN HET WERK VAN VON SCHERFF „STUDIEN OVER DE NIEUWE INFANTRIE-TACTIEK.“ De schrijver is het niet eens met v. SCHERFF, dat de formatie der kolonne met halve bataljons, bij den aanval tot op 1500 of 1200 pas te gebruiken is.

DE TOESTAND VAN HET KAUKASISCHE LEGER VOLGENS EEN LEGERORDER VAN Z. K. H. GROOTVORST MICHAEL DD. 4/16 Nov. 1872.

OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN HET ARTIKEL: „LEVENS- EN KARAKTER-BESCHRIJVING VAN LEOPOLD I, VORST VAN ANHALT-DESSAU.“ (Bedoeld artikel komt voor in N°. 17 van de *Jahrbücher*.)

BUITENLANDSCHE MILITAIRE KRONIEK.

BOEKAANKONDIGINGEN.



## DE BELEGERING VAN PARIJS, VOORNAMELIJK BETREFFENDE HET ARTILLERISTISCH GEDEELTE <sup>(1)</sup>.

(Hierbij behooren Plaat 5 en 6.)

Van dé gebeurtenissen uit den laatsten oorlog zijn er geene, die, ons inziens, zoo zeer de aandacht der kleinere natiën verdienen, als de belegeringen van Parijs en van Belfort.

Hoe toch zal een klein volk er aan kunnen denken den strijd tegen een machtigen nabuur op te nemen zonder dat het veldleger een zeker steunpunt kan vinden in vestingwerken of versterkte positiën, vooral wanneer dat leger daarenboven in oefening en samenwerking verre bij dat van den tegenstander ten achteren staat. Zijn die steunpunten echter voorhanden, dan wordt de verdediging gemakkelijker, getuige zoowel Belfort als Parijs, welke vestingen, hoewel volgens de nieuwere beginselen der versterkingskunst aangelegd en voorzien van getrokken geschut in grooten getale, echter onder hare verdedigers slechts weinig geoefende soldaten telden en toch een geruimen tijd den aanval der zegevierende Duitsche troepen konden weerstaan.

Eene levendige en zeer leerzame schets van de belegering van Belfort zullen de lezers van de *Milit. Spectator* nog niet vergeten hebben (2), het zal hun dus zeker ook belangstelling kunnen inboezemen met de belegering van Parijs bekend te worden. Intusschen doet zich hierbij eene groote moeilijkheid op; de belegering van Parijs is een van de grootste drama's, die de wereldgeschiedenis heeft moeten aanschouwen; het was een strijd van 250.000 uitstekende soldaten tegen een vesting van 55 kilometer in omtrek, die verdeeld werd door meer dan een half millioen gewapende mannen, en in haren schoot schatten van materieel en alle mogelijke hulpmiddelen had opgenomen, en waarbij oneindig veel verschillende krachten in werking zijn getreden. Hoe zal een enkel persoon vooralsnog dien reuzenstrijd in zijn geheel

(1) De Redactie acht het van belang op te merken, dat de in deze beschrijving voorkomende opgaven getrokken zijn uit officieele Fransche en Duitsche rapporten.

(2) Zie *Mil. Spect.* jaargang 1872, bladz. 280—294, 343—367, 395—415 en 480—502.

kunnen overzien en eene volledige schets daarvan kunnen geven? Voor ons zou ten minste die taak te zwaar zijn.

Eenigszins gemakkelijker wordt het wanneer men zich tot eene enkele richting wil bepalen, en voor ons had het veel aantrekkelijks de belegering van Parijs uit een artilleristisch oogpunt te beschouwen en na te gaan welke ontdekkingen men bij de eerste belegering van eene vesting met gedetacheerde forten, in artilleristisch opzicht had gemaakt. Wij stellen dus voorop dat de lezers van *Spectator* met den algemeenen gang van de belegering van Parijs bekend zijn, en kunnen dit zooveel te eer doen, omdat die reeds in het overzicht van den Fransch-Duitschen krijg in 1870 en 1871 (zie bl. 329—342 en 459—479 van den vorigen jaargang) te vinden is. Intusschen is het moeilijk den artilleristischen aanval geheel op zich zelf te beschouwen; daartoe bestaat er een te nauw verband tusschen de verschillende gebeurtenissen, die rondom de wereldstad in het laatst van 1870 plaats hadden, en indien wij ons desnietteenstaande hoofdzakelijk willen bepalen tot het geven eener beschrijving van de aanvallen op het oost-, noord- en zuidfront van Parijs, is het alleen omdat plaatsgebrek ons daartoe noopt.

Wanneer men de belegering van Parijs nader onderzoekt, valt het al spoedig in het oog, dat die zich in twee bepaalde perioden laat verdeelen, en wel voor en na het verwerpen van den wapenstilstand op den 5den November. In de eerste periode vallen de verschillende werkzaamheden der verdedigers tot het in staat van verdediging brengen der bestaande werken en de pogingen van generaal TROCHU tot het vormen van een veldleger; in de tweede periode daarentegen, toen de krijg à outrance de leus was geworden, en Parijs aan het overige Frankrijk zou toonen wat het vermocht tegen den gehaten vijand, zien wij de verschillende pogingen van den opperbevelhebber tot het doorbreken der cerneeringslijn.

Ten einde nader bekend te worden met de Fransche stellingen voor dat de Duitschers den directen aanval op Parijs begonnen, en vooral ook met de bestemming der verschillende batterijen, die allengs in menigte buiten de fortenrij verrezen en die natuurlijk van invloed waren op de plaatsing der aanvalsbatterijen, is het wel noodzakelijk de operatiën van TROCHU in November en December wat nader toe te lichten; ons eerste hoofdstuk zal derhalve gewijd zijn aan de *Fransche werkzaamheden gedurende de 2de periode der belegering* waartoe wij de volgende geschriften hoofdzakelijk hebben geraadpleegd: *Critique du siège de Paris par un officier de Marine*; *La marine au siège de Paris par Baron DE LA RONCIÈRE LE NOURY*; *Général VINOY, Le siège de Paris*; *TROCHU, Une page d'histoire contemporaine*; *VIOLET LE DUC, enz.*

#### I. DE VERRICHTINGEN DER FRANSCHEN GEDURENDE DE 2DE PERIODE DER BELEGERING.

Het is bekend genoeg, hoe TROCHU in het begin van November de hoop koesterde, met het gevormde leger de cerneeringslijn ten N.W. van Parijs te

kunnen doorbreken door tweemaal de Seine te passeeren, Cormeil te bereiken en van daar met een dagmarsch Pontoise, om zodoende langs de Seine naar Rouaan te komen. Ter volvoering van dit plan was het schiereiland Gennevilliers, dat den 19den September verlaten was geworden, weder in bezit genomen, en verreezen achtereenvolgens eene menigte werken en geschutstellingen. Langs den linker Seineoever van Villeneuve la Garenne tot Bezons werd achter den dijk een loopgraaf aangelegd; bij de spoorwegbrug over Argenteuil werd eene batterij opgeworpen ter bestrijking van de baan; andere batterijen ontstonden bij Charlebourg en Folie Nanterre; de redoute Gennevilliers werd voleindigd; bij Villeneuve la Garenne werd de brug van St. Denis over de Seine beschermd door een bruggenhoofd, en eindelijk had men de reeds vroeger opgeworpen batterij van St. Ouen, ter bestrijking van het voorterrein, bewapend met 8 marinekanonnen van 19<sup>m</sup> en 8 van 16<sup>m</sup>.

Het is vooralsnog onbegrijpelijk hoe generaal TROCHU wezenlijk in ernst er aan heeft kunnen denken Parijs in deze richting te verlaten; niet alleen dat generaal VINOY van dit plan zegt, dat het onmogelijk uitgevoerd kon worden, maar hoe kon TROCHU, zelfs indien het plan gelukt ware, hopen in deze richting een resultaat te verkrijgen, daar hij toch moest weten dat een leger tot ontzet der hoofdstad, bij de Loire gevormd werd. Reeds dadelijk na het verwerpen van den wapenstilstand liet dit leger van zich hooren. Generaal D'AURELLES sloeg de Beieren bij Coulmiers, en TROCHU wordt nu ook genoodzaakt zijn eerste plan te veranderen en toebereidselen te maken tot een poging in zuidelijke richting.

Bij eene nadere studie van het terrein ten zuiden van Parijs, zal men spoedig ontdekken dat het gedeelte begrensd ten oosten door de Seine, ten westen door de Bièvre-beek, zeer gunstig is voor offensieve bewegingen; het plateau van Villejuif beheerscht hier geheel het vlakke voorterrein en reeds in October had generaal FRIPIER het voorstel gedaan om van het plateau uit met de spade naar voren te werken en zodoende in het bezit van het belangrijke punt Choisy-le-Roi te komen. De Duitschers die eerst Villejuif bezet hadden, werden dan ook reeds den 23sten September daaruit verdreven, en de Franschen voleindigden nu ook in korten tijd de belangrijke werken Hautes Bruyères en Moulin Saquet met tusschenliggende batterijen en verbonden deze onderling door loopgraven. Het bekende huis Millaud op den straatweg naar Toulouse, alsmede het dorp Cachan werden in October ook nog door de Franschen genomen en van hier uit bedreigden zij Bagneux steeds in de rechter flank.

In het begin van November namen de Franschen dus hier eene zeer gunstige positie in, te meer omdat zij bij het doorbreken der insluitingslijn het spoedigst in verbinding met het leger dat tot ontzet zou opdagen, konden komen. TROCHU maakte echter van deze gunstige omstandigheden geen gebruik en de aanwijzing van GAMBETTA volgende, dat het Loire-leger den 6den December bij Fontainebleau zou zijn, besloot hij eindelijk met zijne hoofdkrachten de insluitingslinie tusschen Seine en Marne te doorbreken, welke operatie den

29sten November plaats zou vinden. Hier waren echter de omstandigheden voor een uitval minder gunstig; niet alleen toch moest het leger eerst de Marne in het gezicht van den vijand overtrekken, maar daarna moest het de steile hellingen der plateau's van Villiers en Chennevières beklimmen en had dan uitgestrekte bosschen, die voor de Duitsche troepen een uitmuntenden steun konden zijn, in het front. Het was dus noodzakelijk den uitval door den aanleg van vele batterijen voor te bereiden, en wij zullen nu nader zien welke maatregelen getroffen werden, om den eenigen grooten uitval, die wezenlijk met ernst door het Parijsche leger ondernomen is geworden, te ondersteunen.

Om een aanval op Montmesly mogelijk te maken, van welk gewichtig punt een aanval op de linker flank der Duitsche stelling bij Ormesson kon geschieden, werden loopgraven aan beide zijden van den weg naar Bazel voor het dorp Créteil opgeworpen, tegelijk met twee geschutstellingen. De overgang van de Marne zou op het schiereiland Joinville geschieden, hetwelk dus van te voren onder een sterk kruisvuur genomen moest worden. Hiertoe werden de volgende werken aangelegd. De schans St. Maur, 220<sup>m</sup> lang, 70<sup>m</sup> breed, 2000 pas van de brug bij Champigny op den hoogen Marne-oever, met het doel het Marne-dal, het schiereiland Varennes en de Duitsche veldwachten in Champigny te kunnen bestrijken; ter verdediging van het schiereiland Varennes werd daarenboven een sterke frontlijn aangelegd van de brug bij Champigny naar Belle-Chasse, la Varenne, St. Martin en de Marne-brug bij Créteil met 5 emplacements voor veldgeschut; langs de Marne tot aan de schans bij St. Maur was een gecreëeleerde parkmuur, met veldgeschut daarachter op het plateau. Hoeveel stukken geschut er in het laatst van November op het schiereiland geplaatst waren, kan niet met zekerheid worden vermeld; bij de capitulatie vonden de Duitschers aldaar:

	6	voorlaadmarínekanonnen	van	16 <sup>cm</sup> ,
	5	getr. kanonnen	van	24 $\mathbb{E}$ (15 <sup>cm</sup> ),
	13	»	»	» 12 $\mathbb{E}$ kort (12 <sup>cm</sup> ),
	7	»	»	» 7 <sup>k</sup> (achterlaad),
	4	»	»	» 12 $\mathbb{E}$ (glad geschut),
	4	»	»	» 8 $\mathbb{E}$ » »

te zamen 39 stukken.

De redoute Faisanderie bestreek het schiereiland Joinville in het front; het aantal stukken werd hier vermeerderd; eene batterij werd aangelegd ten westen van Nogent en bewapend met 2 kanonnen van 16<sup>cm</sup>. Het fort van dienzelfden naam ontving 2 kanonnen van 19<sup>cm</sup> en 3 van 16<sup>cm</sup>, voornamelijk om het plateau van Villiers en den weg van Coeilly naar Chennevières te kunnen bestrijken.

Het uitvalsplan naar het oosten noodzaakte generaal TROCHU om Mont d'Avron te bezetten en te versterken. Hij had volgens eigen zeggen twee maanden den aandrang zijner omgeving weerstaan om het plateau in bezit te

nemen, omdat het voor  $\frac{2}{3}$ , van den omtrek beheerscht werd door grotere hoogten op half kanonschotsafstand, en er slechts weinig aarddekking gevonden werd. Een blik op de kaart zal spoedig aantoonen dat TROCHU zich niet geheel nauwkeurig uitdrukt, want Mont d'Avron wordt door geen grotere hoogten beheerscht, en al zou het onder eene bepaalde belegering een fout geweest mogen zijn hier batterijen te plaatsen, hetgeen wij overigens niet toegeven, zoo moest TROCHU toch weten, dat de Duitschers hoegenaamd geen schot op Parijs konden lossen, terwijl hij daarentegen van af Mont d'Avron in hooge mate de verbinding der Duitschers over de Marne kon verontrusten, zooals wij dat later zullen zien. Thans echter was het klaarblijkelijk dat eene artilleriestelling op het genoemde plateau een aanval op Brie en Villiers in hooge mate kon ondersteunen en den 25sten November werd dan ook het bevel tot den aanleg daarvan gegeven. Kolonel STOFFEL werd benoemd tot chef der artillerie, luit.-kolonel DEVÈZE tot chef der genie, terwijl admiraal SAISSET, onder direct kommando van TROCHU, het opperbevel kreeg over de troepen, bestaande uit 3000 mariniers en de divisie d'HUGNES (5 mobiele gardebataljons, het 137ste linie-regiment, het 7de bataljon nationale garde en 3 batterijen). Admiraal SAISSET had reeds in October een plan voor de bevestiging van het plateau gemaakt en hij wist dus dadelijk het geschut dat hem bovendien toegedeeld werd, zijne plaats aan te wijzen. Dit geschut bestond uit:

- 6 getr. kanonnen van 24  $\mathbb{E}$ ,
- 6 » » » 12  $\mathbb{E}$ ,
- eene veldbatterij 12  $\mathbb{E}$ ers (van de divisie BELLEMARE),
- » » kanonnen van 7<sup>k</sup>;

deze stukken werden met bijhoorende munitie voorloopig naar Fort Rosny gedirigeerd.

Den 28sten November des ayonds waren alle voorbereidselen gereed en tegen 8 ure beklommen de 3000 mariniers gevolgd door het 137ste regiment en voorzien van schanswerktuig, het plateau. Dadelijk werd aan de volgende batterijen begonnen.

Batterijen der mariniers.	$\left\{ \begin{array}{l} \text{N}^{\circ} 1: 3 \text{ offic.}, 6 \text{ getr. kan. v. } 12 \mathbb{E}, \\ \text{» } 2: 2 \text{ » } 2 \text{ » » } 24 \mathbb{E} \text{ en } 2 \text{ v. } 16^{\text{cm}} \\ \text{» } 3: 2 \text{ » } 4 \text{ » » } 24 \mathbb{E}, \\ \text{» } 4: 3 \text{ » } 6 \text{ » » } 12 \mathbb{E}, \end{array} \right.$	$\left. \begin{array}{l} \text{Op den zuidostrand} \\ \text{van het plateau tegen} \\ \text{het Marnedal, Villiers,} \\ \text{Noisy le Grand, de brug} \\ \text{van Gournay, Chelles en} \\ \text{Montfermeil, te zamen} \\ 32 \text{ stukken} \end{array} \right\}$		
			twee batterijen der nation. garde met 12 kanonnen v. 7 <sup>k</sup> ,	$\left. \begin{array}{l} \text{Op den noordostrand} \\ \text{van het plateau tegen} \\ \text{Livry, Raincy, brug bij} \\ \text{Poudrette, te zamen } 18 \\ \text{stukken} \end{array} \right\}$
			marinebatterij N <sup>o</sup> . 5, 3 offic., 6 getr. kanonnen van 12 $\mathbb{E}$ ,	
			twee batterijen der nation. garde met 12 kanonnen v. 7 <sup>k</sup> .	

Als reserve dienden twee bespannen veldbatterijen, zoodat er in het geheel 62 kanonnen met 100 schoten per vuurmond op het plateau bijeengebracht werden. De hiergenoemde batterijen waren allen den 29sten gereed; wel was het profiel der borstwering zeer zwak (3<sup>m</sup> à 3<sup>m</sup>,5), maar tegenover veldgeschut

was meer niet noodig. Ten einde de batterijen verder nog beter te dekken, werd de divisie BELLEMARE naar Rosny gedirigeerd, terwijl een geblindeerde spoorwegwägen voorzien van 2 kanonnen van 16<sup>cm</sup> op den spoorweg naar Mulhouse werd voortgeschoven.

Tot zoover de voorbereidselen op den rechter Seine-oever. Ten einde eene demonstratie op den linker oever tegen Choisy-le-Roi en l'Hay te ondersteunen, werden de navolgende werken aangelegd: eene redoute nabij Port à l'Anglais, bezet door eene batterij van 12<sup>cm</sup>, vlak aan de Seine; van daar ging eene loopgraaf naar den spoorweg van Orleans en hierachter bevonden zich 3 batterijen bewapend met 9 getr. kanonnen van 22<sup>cm</sup>; ten westen der baan werd de loopgraaf voortgezet en hierachter ontstond de redoute la Pépinière. Vervolgens steeg de loopgraaf het plateau van Villejuif op, ten zuiden van Moulin Saquet en Hautes Bruyères; ook op den spoorweg naar Orleans bevond zich een gepantserde wägen en op de Seine waren eenige kanonneerbooten der Seine-flotille gestationneerd, met het doel de linker flank te ondersteunen en allen tegenstand in Choisy-le-Roi te breken.

Nadat de uitval op deze wijze voorbereid was geworden, zou hij den 29sten November plaats vinden, ondersteund door het vuur van alle forten, de genoemde batterijen en kanonneerbooten, en gedekt door demonstratiën in alle mogelijke richtingen. Het ligt buiten ons bestek eene volledige beschrijving van al de bloedige gevechten te geven, die ten gevolge van TROCHU's besluit naar het zuidoosten uit te breken, in de dagen van 29 Nov.—2 Dec. plaats vonden; het is bekend genoeg hoe de krachtige pogingen van het Parijsche leger mislukten en hoe daarmede ook de laatste hoop van TROCHU verdween iets tegen het cerneeringsleger te kunnen uitrichten.

Er bleef echter nog steeds een uitweg open, en wel zulk een die den slechten toestand der troepen, den grooten rijkdom aan geschut, materiëel, arbeidskracht en het gebrek der Duitschers aan vestinggeschut in aanmerking nemende, het eerst voor de hand schijnt gelegen te hebben, namelijk de voornaamste stellingen van het cerneeringsleger te gaan belegeren en daardoor de Duitschers te noodzaken zich onder de kanonnen van de vesting te onwikkelen. In plaats van hiertoe het terrein tusschen Seine en Bièvre te kiezen, dat zooals wij gezien hebben groote voordeelen aanbod, besloot TROCHU in de vlakte van St. Denis voort te dringen, volgens eigen opgaaf omdat die niet in het front werd gedomineerd. Intusschen werd zulk een aanval van af het Raincy-plateau in de rechter flank bedreigd, doch zoolang Mont d'Avron bezet bleef, werden de Duitschers hier en échec gehouden. Daarom werd Mont d'Avron niet alleen na den strijd van 30 Nov.—2 December, in welken het geschut van dien berg de Duitschers zooveel verlies toebrecht, bezet gehouden, maar ook nog meer versterkt, zoodat allengs 74 stukken (TROCHU zegt 60 en VINOY noemt 36, admiraal LA RONCIÈRE geeft daarentegen het aantal op 74 aan, hetwelk ook later in officieele stukken vermeld is) in batterij werden gebracht, die den 27sten December het geschut-



vuur der Duitschers zouden beantwoorden; wij zullen daarom deze batterijen wat nader bespreken.

In den oostelijken hoek van het plateau bevond zich de dubbele batterij (1—2) gewapend met 6 getr. kanonnen van 12  $\text{E}$ , 2 van 24  $\text{E}$  en 2 van 16<sup>cm</sup> gericht op Raincy en het terrein ten zuiden van Gagny. Deze stukken stonden achter eene borstwering van 3<sup>m</sup>,5 dikte zonder bekleding (zie Fig. 1); er was slechts eene travers op den linker vleugel en eene in het hoekpunt der batterij. De vleugeltravers diende tot onderkomen der manschappen, maar was daartoe zeer zwak, daar zij alleen was samengesteld uit onder een stompen hoek tegen elkander staande balken met een balk in het kruis (zie Fig. 2). De balken waren overdekt met halve rondhouten en 0<sup>m</sup>,63 aarde. Langs den zuidoostelijken rand van het plateau lagen 4 batterijen door loopgraven onderling en met (1—2) verbonden. Eerst kwamen de twee marinebatterijen (3 en 4), die haar vuur naar Neuilly, Noisy-le-Grand en het plateau van Villiers richtten. In de eene was een blindeering, die van ter zijde door 6<sup>m</sup>, van boven door 1<sup>m</sup> aarde gedekt was. Meer westelijk lagen 2 batterijen der nationale garde met 12 kanonnen van 7<sup>k</sup> gewapend, die echter meestal teruggetrokken waren. Op het noorderuiteinde van het plateau, ten westen van den parkmuur van Beau-Séjour, lag de marinebatterij N<sup>o</sup>. 5 en daarnaast waren wederom 6 kanonnen der nationale garde opgesteld; doch daar het vuur uit deze stukken te zwak scheen om de plateau's van Raincy en Montfermeil te bestrijken, liet kolonel STOFFEL den 18den December drie nieuwe batterijen, ieder van 10 stukken, met het vuur in die richting aanleggen, waartoe op nieuw 10 kanonnen van 7<sup>k</sup>, eenige van 24  $\text{E}$ , 3 kanonnen van 16<sup>cm</sup> en 7 mitrailleuses gerekwireerd werden. Vermoedelijk was de bewapening van het plateau aldus:

5	getr. kanonnen	van	16 <sup>cm</sup> ,
17	»	»	» 24 $\text{E}$ ,
18	»	»	» 12 $\text{E}$ ,
28	»	»	» 7 <sup>k</sup> ,
	6	mitrailleuses,	

te zamen 74 stukken.

De ligging der drie nieuwe batterijen was als volgt: Eene batterij naast (1—2) op den noordostrand van het plateau tegen Gagny; eene aan het zuideinde van den oostelijken parkmuur van Beau-Séjour, waardoor zoowel deze als de helling van het plateau geflankeerd werden, en eindelijk eene batterij meer teruggetrokken naast den weg naar Rosny, evenzeer haar vuur richtende op Gagny en bestemd om den terugtocht te dekken.

Om de batterijen tegen een coup-de-main te verzekeren, werd eene dubbele loopgraaf op de helling van het plateau gemaakt. De parkmuur van Beau-Séjour werd gecreneleerd, en voor Rosny werd eene retraite-stelling in een boog over den berg aangelegd. Overigens werden de borstweringen niet ver-

sterkt, en zooals wij later zullen aantoonen, was de ligging der batterijen alles behalve gunstig.

Wij keeren nu naar de werkzaamheden in de vlakte van St. Denis terug. Het doel was om met het Fort d'Aubervilliers en het Ourcq-kanaal als basis, naar le Bourget te sappeeren, dit punt te nemen en van daar langs den straatweg van Lille, Pont Iblon te bereiken. Hiertoe was als eerste steun de lijn Drancy—Graulai—Bondy noodzakelijk, en om deze punten hadden dan ook reeds sedert langen tijd kleine gevechten plaats met dit resultaat, dat Bondy in de handen der Franschen gebleven was niettegenstaande het verbod van TROCHU hiertegen. In het begin van December echter kwam het bevel om eene loopgraaf zoowel van Bobigny als van Bondy naar den spoorweg van Straatsburg en langs dezen verder naar den voet van Mont d'Avron te graven, en tevens de volgende batterijen aan te leggen.

- N°. 1: 3 getr. kanonnen van 24  $\mathbb{T}$  bij het station van Bondy tegen Raincy.  
 » 2: 6 » » » 12  $\mathbb{T}$  bij het kerkhof van Bondy tegen Raincy en Poudrette.  
 » 3:  $\left. \begin{array}{l} 4 \\ 2 \end{array} \right\}$  » » » 12  $\mathbb{T}$  veldstukken } ten westen van Bondy.  
           mitrailleuses } tegen Poudrette.  
 » 4: 2 getr. kanonnen van 12  $\mathbb{T}$  veldstukken tegen Nonneville.  
 » 5: 3 » » » 24  $\mathbb{T}$  bij Cravatmolen tegen Nonneville, Groslay en Aulnay.  
 » 6: 2 » » » 16<sup>cm</sup> in Bondy tegen Nonneville en Aulnay.  
 » 7: 3 » » » 24  $\mathbb{T}$  tegen Aulnay en Groslay.  
 » 8:  $\left. \begin{array}{l} 6 \\ 2 \end{array} \right\}$  » » » 12  $\mathbb{T}$  veldgeschut } bij Drancy en den weg naar  
           mitrailleuses } Metz, tegen Depotoir.  
 » 9: 6 kanonnen van 7\* naar omstandigheden.  
 » 10: 3 kanonnen van 16<sup>cm</sup>, volgens het plan van luit. LAVISON opgesteld en beweegbaar gemaakt, en onder zijn kommando, bij la Taunerie tegen Groslay.  
 » 11: 8 mortieren van 32<sup>cm</sup> bij Courneuve.

Behalve deze batterijen, die voornamelijk ten doel hadden een aanval uit Raincy en het bosch van Bondy te keeren, werd ook het aantal marinekanonnen in de oostforten vermeerderd om de vlakte van St. Denis overal te kunnen bestrijken. Nadat de genoemde werken ten uitvoer waren gebracht, besloot generaal TROCHU den aanval op le Bourget te bespoedigen en dit dorp in open strijd te nemen, hetgeen aanleiding gaf tot den bekenden uitval op den 21sten December, die even als alle vorige, mislukte, voornamelijk omdat de Duitschers, zooals gewoonlijk, op den aanval waren voorbereid en daarom le Bourget met niet minder dan 4 bataljons en eene compagnie gardeschutters bezet hadden.

Er schoot dus geen andere uitweg over dan le Bourget te belegeren, en als een soort eerste parallel werd eene loopgraaf aangelegd ter lengte van 10,000<sup>m</sup> van Courneuve naar Drancy Graulai—Bondy, terwijl tevens in Drancy

batterijen werden aangelegd, om het terrein tusschen le Blanc—Mesnil en le Bourget, zoowel als tusschen Aulnay les Bondy en Bondy te bestrijken. Tegen le Bourget werd eene batterij bij Graulai aangelegd, welke plaats tevens voor eene hardnekkige verdediging werd ingericht (zig. Fig. 4), even als het huis l'Alouette, alwaar ook eene dubbele batterij tegen le Bourget werd opgeworpen. Van uit Graulai begon men met het graven van eene parallel naar den spoorweg van Soissons, om van daar het dorp in de flank te kunnen nemen, en eindelijk werd nog een loopgraaf tusschen Drancy en Bondy, 1000 pas achter de eerste gelegd.

Maar terwijl de geheele opmerkzaamheid op le Bourget gevestigd was, gaf men geen acht op het aanleggen der Duitsche batterijen bij Raincy, Gagny en Noisy-le-Grand, die zoo spoedig een einde maakten aan de voor het insluitingsleger gevaarlijke werkzaamheden der Fransche ingenieurs. Mont d'Avron werd voor het eerst beschoten den 27sten December, verlaten den 29sten en hierdoor verloren de werken in de vlakte van St. Denis een voornaam steunpunt, weshalve zij voortaan slechts met enkele bataljons bezet en de meeste kanonnen teruggetrokken werden, met uitzondering van 3 kanonnen van 24 Ⓔ bij Cravat en 6 van 12 Ⓔ bij den weg naar Drancy, welke vuurmonden een aanval uit het bosch van Bondy moesten tegenwerken.

Zoo kort als mogelijk was hebben wij hierboven geschetst welke doeleinden TROCHU bij de verdediging van Parijs zocht te bereiken en welke kolossale werken de ingenieurs en artilleristen daarbij hadden uit te voeren. Deze werkzaamheid in overweging nemende, valt het gewis te beklagen, dat TROCHU eerst zoo laat tot de overtuiging kwam, dat het zijne taak moest zijn met het ongeoefende leger, door de hulp van de artillerie en de genie, langzamerhand eene positie in de insluitingslijn te verkrijgen, van waar hij, indien de gelegenheid daartoe gunstig was, een uitval kon wagen. Zooals wij nader zien zullen werden de Duitschers juist door dat voortdringen *genoodzaakt* den artilleristischen aanval op Parijs te beginnen, maar toen waren zij reeds in staat in betrekkelijk korten tijd het benodigde materieel, de munitie enz. voor de wereldstad te brengen en zodoende aan den voortgang der Franschen een einde te maken.

## II. ARTILLERIEAANVAL OP DE OOST- EN NOORDFRONTEN VAN PARIJS.

Reeds dadelijk nadat de Duitsche legers voor Parijs waren aangekomen werd het vraagstuk, in hoeverre de overgave der stad door een bombardement zou kunnen verhaast worden, in het hoofdkwartier te Ferrières behandeld. De opperste krijgsleiding had reeds vroeger de wenschelijkheid van zulk een bombardement bij het Ministerie van Oorlog laten doorschemeren, maar generaal VON HINDERSIN, generaal inspecteur der artillerie, was steeds daartegen opgekomen, omdat een bombardement naar zijn oordeel tot niets kon voeren, daar de Franschen een zeer groote artilleriekracht bezaten en er geen mid-

delen vooralsnog bestonden om de noodige vuurmonden met munitie enz. voor Parijs te kunnen brengen. Intusschen besloot het ministerie desniettegenstaande den wensch van het opperkommando in zoo verre te gemoet te komen, dat 8 korte getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup> van het garde artillerie-regiment naar Nancy werden gezonden, alwaar zij den 20sten September aankwamen. Men zag evenwel spoedig in dat de moeilijkheden om zoowel deze als meerdere stukken naar Parijs te kunnen vervoeren, te groot waren, zoolang men geen spoorwegverbinding daarheen had en dat dus alleen daarom reeds van een bombardement moest worden afgezien. Maar zelfs indien het zou gelukken een spoorwegverbinding tot stand te brengen, zou die allereerst door de troepen in beslag worden genomen, daar hunne verpleging uiterst moeilijk was, want in een omtrek van 5 mijlen rondom Parijs werden geen levensmiddelen gevonden. Had men ten slotte gelegenheid tot het vervoer van een belegeringspark over te gaan, dan moest dit toch nog van Nanteuil sur Marne 11 mijlen van Parijs met paarden verder gebracht worden.

Het bombardement werd derhalve voorloopig opgegeven; was men er geheel zeker van geweest dat de voorraad proviand van Parijs slechts 10 weken zou reiken, zooals de best onderrichte agenten verzekerden — TROCHU zelf heeft gezegd, dat hij niet geloofde Parijs langer dan 60 dagen te kunnen verdedigen — dan had men in het hoofdkwartier dadelijk van een artillerieaanval afgezien; maar — en hier blijkt weder duidelijk hoe het Pruisisch bestuur niets aan het toeval overlaat — daar men deze berekening niet durfde vertrouwen, werd besloten alle voorbereidingen tot de verzending van een belegeringspark te maken en zoo noodig tot den aanval over te gaan.

Nadat generaal v. KLEIST den 30sten September het terrein rondom Parijs verkend had, werd het volgende plan van aanval vastgesteld: De forten Issy en Vanves trachten te nemen en Montrouge tot zwijgen te brengen, voornamelijk door batterijen op het plateau van Châtillon. Evenwel zou een aanval op het schiereiland Gennevilliers beproefd worden tusschen Mont Valérien en St. Denis door batterijen aan te leggen bij Asnières, en van daar de wereldstad worden gebombardeerd. Zooals wij later zullen zien werd met de uitvoering van dit plan dadelijk een aanvang gemaakt.

De omstandigheden noodzaakten de Pruisen echter op een geheel ander punt aanvallerwijze te werk te gaan. Om den uitval naar het Zuidoosten voor te bereiden, waren namelijk op den Mont d'Avron sterke batterijen aangelegd geworden en deze batterijen waren voor het insluitingsleger zeer lastig; zij flankerden de stelling der Saksers bij Raincy en Noisy-le-Grand, de stelling der Wurtembergers bij Villiers. Verder beschoten zij de belangrijke dorpen Malnou, Chelles, Montfermeil en Clichy, zoodat het verblijf aldaar moeilijk werd, en eindelijk hadden zij vooral tot de groote verliezen in de gevechten van 30 Nov.—2 Dec. bijgedragen.

Reeds den 4den December kreeg daarom het Maas-leger bevel een artillerieaanval tegen Mont d'Avron te beginnen. Ten gevolge hiervan werd de

aanval op het Noordwestfront opgegeven en het bevel over den aanval op Mont d'Avron aan kol. BARTSCH overgedragen. Intusschen zetten de Fransche batterijen haar werkzaam vuur voort; den 5den December werd de brug over de Marne bij Chelles neergeschoten; de granaten bereikten den weg van Champs naar St. Germain op 7000<sup>m</sup> afstand; de spoorwegverbinding tusschen Chelles en Lagny werd gestremd; Noisy-le-Grand werd plat geschoten en de verbinding over de Marne werd hoogst moeilijk.

Om den aanval te kunnen beginnen en tegelijk het overwicht op de Fransche batterijen te verkrijgen, werd bepaald dat de navolgende stukken zouden worden gerekwireerd:

30	getr. kanonnen van 15 <sup>cm</sup>	(12 stalen, de overigen van ijzer en brons),
10	»	» 15 <sup>cm</sup> K.
36	»	» 12 <sup>cm</sup>

te zamen 76 vuurmonden.

Van deze bevonden zich 26 bij la Fère en Soissons, van waar zij per spoor naar Sévran zouden vervoerd worden; de overige moesten uit Pruisische vestingen komen, en daar de spoorweg tusschen Nanteuil en Chelles den 23sten November geopend was geworden, konden zij tot het station Vaires,  $\frac{1}{4}$  mijl ten westen van Lagny, per spoor gebracht worden. Het artilleriepark onder het bevel van majoor HOFFMANN werd daarom hier nabij Brou gevestigd, op een afstand van een mijl van Mont d'Avron.

De 10 stalen kanonnen van 15<sup>cm</sup> en de 16 van 12<sup>cm</sup> van Soissons en la Fère kwamen den 14den December met een voorraad van 250 schoten per stuk te Sevrans aan, en ter zelfder tijd de navolgende 4 vestingkompagnien: de 1ste en 9de van het garde-regiment, N°. 4 van het 2de en N°. 9 van het 3de regiment. Uit Keulen kwamen van 15—17 Dec. de eerste vuurmonden, 4 kanonnen van 15<sup>cm</sup>, 20 van 12<sup>cm</sup> en 2 kompagnien aan; uit Spandau 10 kanonnen van 15<sup>cm</sup> en 2 komp. op den 20sten Dec.; uit Saarlouis 9 kanonnen van 15<sup>cm</sup> en eene komp. op den 26sten Dec., zoodat er niettegenstaande alle toebereidselen reeds lang waren gemaakt en een spoorweglijn tot aan het park toe beschikbaar was, 22 dagen verliepen eer alle kanonnen voor Parijs konden verschijnen en het vuur kon geopend worden.

Er kwamen echter ook andere moeilijkheden opdagen. Ten gevolge van de vernieling der Marnebrug moest bij Vaires een pontonbrug gemaakt worden sterk genoeg om er met kanonnen van 15<sup>cm</sup> te kunnen overtrekken; aan beide zijden van den oever moesten goede wegen naar de brug aangelegd worden en evenzoo een weg naar het plateau van Montfermeil. Zoowel hiertoe als tot de vervaardiging van bekleedingsmiddelen en den aanleg van loopgraven, ontbrak arbeidskracht, want na de bloedige gevechten bij Villiers hadden de troepen nog geen versterking gekregen en zij werden zeer vermoeid door de herhaalde alarmeeringen der Franschen. Het materieel dat echter door de troepen ver-

vaardigd werd, kwam naar het hoofdepôt nabij Maison rouge voor de batterijen op den rechter oever van de Marne, en naar Noisy-le-Grand voor die op den linker oever; een tusschdepôt werd bij Montfermeil gevestigd. Om dit transport te kunnen doen, werd een wagenpark van 600 boerenwagens of liever karren opgericht; dat de paarden hierbij niet ontzien werden, kan daaruit blijken, dat er den 31sten December slechts 350 bespannen karren over waren; alleen de kanonnen werden door troepenpaarden vervoerd.

Bij het kiezen van de plaats voor de verschillende batterijen had men vooral twee doeleinden voor oogen: ten eerste Mont d'Avron zoo goed mogelijk te kunnen omvatten, ten einde de Fransche batterijen onder een verdelgend kruisvuur te brengen; ten tweede te verhinderen dat de vijand een brug over de Marne kon slaan, om zodoende het plateau van Villiers in de flank te kunnen aanvallen. Na nauwkeurig onderzoek besloot men de batterijen in de volgende vier hoofdgroepen te verdeelen:

- I. Op het plateau van Raincy, waarvan de zuidelijke rand evenwijdig met Mont d'Avron liep op een afstand van 3000 pas: 4 batterijen, gewapend met 6 kanonnen van 15<sup>cm</sup>, 10 van 15<sup>cm</sup> K. en 6 van 12<sup>cm</sup>.
- II. Op het plateau ten Z.O. van Gagny, 3500 pas van Mont d'Avron, welks batterijen op den Z.O. rand van hier geënfileerd konden worden: 4 batterijen met 6 kanonnen van 15<sup>cm</sup> en 18 van 12<sup>cm</sup>.
- III. Tusschen Noisy-le-Grand en Gournay op de helling van het plateau: 2 batterijen, te zamen bevattende 6 kanonnen van 15<sup>cm</sup> en 6 van 12<sup>cm</sup> om het Marnedal en het dal van Villemomble te bestrijken, en zoo mogelijk de batterijen op den noorderrand van Mont d'Avron te kunnen enfileeren. De afstand tot dit punt bedroeg echter 7000 pas.
- IV. Op het plateau van Noisy-le-Grand ten Z.W. van dit dorp: 3 batterijen met 12 kanonnen van 15<sup>cm</sup> en 6 van 12<sup>cm</sup>, om de batterijen van Mont d'Avron, gelegen op den Z.O. rand op een afstand van 5500 pas, direct te kunnen bestrijden.

Daar de uitval van den 21sten December het insluitingsleger noodzaakte de batterijen III zoo spoedig mogelijk te bewapenen, en de brug bij Vaires nog geen kanonnen van 15<sup>cm</sup> kon dragen, werden beide batterijen slechts van kanonnen van 12<sup>cm</sup> voorzien. De bewapening, het doel en de afstanden tot het doel waren dus voor de gezamenlijke batterijen als volgt:

Batterij N <sup>o</sup> .	Doel en afstand tot het doel in passen (1).	Bewapening. Getr. kanonnen van		
		15cm.	15cm K.	12cm.
1	Rosny 6000 pas, Avron 3100, Villemomble 2000, Red. Boissière 5800.....	6		
2	Oostzijde Avron 3300, Rosny 5200.....			6
3	idem Villemomble 2100, Rosny 3400...		6	
4	Avron 3400, Villemomble 2500, Rosny 6300.....		4	
5	Avron 3800—4200, Villemomble 3600, Rosny 7300.....			6
6	Avron idem Rosny 7300, Nogent 8800.....	6		
7	Avron idem Neuilly 4700.....			6
8	Avron idem .....			6
9	Neuilly 4000.....			6
10	Avron 6500.....			6
11	Avron 5300, Rosny 7800, Fontenay 6500, Neuilly 2300..	6		
12	Avron 5400, Rosny 7900, Neuilly 2400, Nogent 6000...	6		
13	Avron 5500, Neuilly 2500.....	6		
	te zamen	30	10	36

(1) Deze afstanden worden in de Pruisische rapporten gevonden; zij zijn echter in de werkelijkheid iets minder en dus waarschijnlijk naar de opzethoogten opgegeven.

(Wordt vervolgd.)

# INFANTERIE - TACTIEK.

Studien zur neuen Infanterie-Taktik von W. von SCHAEFF, Major  
im Generalstabe, Berlin, Verlag von A. VATH. 1872. Prijs f 0,95.

De algemeene invoering der getrokken handvuurwapenen, spoedig gevolgd door die der getrokken kanons, en eindelijk het algemeen aannemen van het achterlaadgeweer als wapen der infanterie, hebben, ongeveer sedert den Krimoorlog, de tactische litteratuur van karakter doen veranderen.

Terwijl vroeger de tactische geschriften bijna zonder uitzondering *leerboeken* waren, bestemd om de eens aangenomen grondbeginselen der tactiek dikwijls op meesterachtige wijze uiteen te zetten en aan het verstand te brengen, zijn zij later en tot op heden meest twistgeschriften, die zich ten doel stelden de veranderingen in de tactiek, die door de nieuwe vuurwapenen noodig geworden zijn, aan het licht te doen komen.

Twee vragen kwamen daarbij vooral op den voorgrond:

- 1° welken invloed oefent de nieuwe bewapening uit op de keuze van den tactischen vorm in het algemeen? (offensief en defensief) en
- 2° welken invloed heeft zij op de wijze waarop deze vorm wordt uitgevoerd? (elementaire tactiek, reglement).

Wat de eerste dezer vragen betreft, loopen de verschillende gevoelens thans over het algemeen niet zeer uitéén; de tweede echter is zelfs door den laatsten Duitsch-Franschen oorlog niet definitief opgelost.

Toch is eene bepaalde oplossing van beide vragen van het hoogste belang; immers, hooren wij soms aan de eene zijde beweren dat door de achterlaadgeweren, die eene verbazende snelheid van vuur mogelijk maken, het offensief in de meeste gevallen eene onmogelijkheid is; aan de andere zijde zien wij bij de vredes-manoeuvres den invloed der snelvurende wapenen geheel buiten rekening gelaten, de bataljons op volkomen open vlakten tegenover den onderstelden vijand bataljons-carrés formeeren, frontveranderingen maken en in gesloten orde ten aanval oprukken.



De Pruisische majoor VON SCHERFF behandelt in zijne »*Studien zur neuen Infanterie-tactiek*» de beide genoemde vragen; hij stelt daarbij op den voorgrond, dat hoewel de Pruisische kompagnies-kolonnen-tactiek tot nu toe de meest volkomen uitdrukking is voor de veranderde eischen der tactiek, zij toch niet al die eischen bevredigt; ten andere, dat men de gunstige resultaten door deze tactiek verkregen, te danken heeft aan de omstandigheid dat men in den tijd van vrede met dezen vorm gemeenzaam was geworden, en eindelijk, dat de tegenwoordige vreedestijd moet worden gebezigd om aan de infanterie-tactiek eene op de krijgserfaring steunende, vaste basis te geven, die meer dan de tot nu toe gevolgde in staat is de op de exercitieplaats verkregen oefening op het slagveld in practijk te brengen, en die het mogelijk maakt minder afhankelijk te zijn van de persoonlijke ingeving der onder-aanvoerders.

Het is de vredesschool, die aan het leger den samenhang geeft, die noodzakelijk is om de uitermate storend werkende omstandigheden op het slagveld te overwinnen. De vorm waarin een staand leger geoefend en waaraan het gewoon is, is de oorzaak van het kolossale overwicht van zulk een leger op de »*levées en masse*.»

Hoe eenvoudiger, hoe duidelijker, hoe onveranderlijker die eenmaal aangenomen vorm is, des te beter werkt hij in de verschillende voorkomende omstandigheden; die vorm zal de persoonlijke zelfstandigheid, het genie van het individu nooit belemmeren, maar zeker, waar dit in mindere mate voorhanden is, een krachtige hulp zijn in het critieke oogenblik.

Iets bij te dragen tot het vinden van dien meest geschikten vasten vorm is het doel van het hoogst belangrijke geschrift van den majoor v. SCHERFF, een geschrift dat in verschillende buitenlandsche tijdschriften, naar ons inzien terecht, zeer gunstig werd beoordeeld; in sommige werd zelfs de wensch geuit, dat het als officieel handboek voor de vechtwijze der infanterie mocht worden aangenomen.

De navolgende bladen behelzen het voornaamste gedeelte van den inhoud van dit geschrift; hieraan is de voorkeur geschonken boven het geven van een kort uittreksel, waardoor het schoone van het werk te veel zou hebben verloren.

## I.

### OFFENSIEF EN DEFENSIEF.

Defensief en schietwapenen zijn even nauw aan elkander verwant als offensief en blanke wapenen; zonder schietwapen geen defensief, zonder blanke wapenen geen offensief. Toen de schietwapenen nog niet bestonden had men alleen rencontre-gevechten of men nam hoofdzakelijk zijn toevlucht tot de fortificatorische hulpmiddelen. *Hoe beter het schietwapen, des te sterker het defensief*, is daarom een grondregel, waarvan de waarheid steeds zijn invloed op

de oorlogsvoering heeft uitgeoefend en dien ook thans nog niet geheel verloren heeft.

Zóó was het na den Krim-oorlog, waar de getrokken, zóó na den Boheemschen oorlog, waar de achterlaad-geweren hun eerste proef doorstonden. Telkenmale verhief de theorie hare stem ten gunste van het defensief, en volgens sommigen had de oorlog van 1870/71 een der schoonste bloesems van de linie-tactiek moeten worden, een tactiek, volgens welke de oorlogskunst geheel daarop neerkomt niet geslagen te worden.

Te merkwaardiger was deze theorie, omdat in 1859 het getrokken vuurwapen der Oostenrijksche infanterie, dat in dezen oorlog bijna uitsluitend als defensief wapen gebruikt werd, zich niet kon staande houden tegenover het gladde geweer der Franschen, terwijl het nieuwe wapen in de veldtochten van 1864 en 1866 offensief gezegevierd had.

Het is een opmerkelijk en belangwekkend verschijnsel dat de Oostenrijkers in 1866, niettegenstaande die theoriën ten gunste van het defensief, natuur en traditie verloochenden, en overal fanatiek het offensief namen, om bijna overal geslagen te worden; terwijl in 1870 de Franschen eveneens, maar in tegengestelde richting, natuur en traditie verloochend, zich stelselmatig overal tot het defensief bepaalden, om eveneens overal geslagen te worden.

Hierdoor werd al dadelijk aangewezen, dat het »zekere schot» niet alleen in aanmerking moet genomen worden bij het beslissen over de tactische waarde van den een of anderen tactischen vorm.

Reeds vroeger had men opgemerkt dat de kracht van het defensief bij het gebruik der nieuwe vuurwapenen, niet zoozeer lag in de zekerheid van schot, als wel in de vlakke kogelbaan. Wat verder de achterladers aangaat, reeds vóór 1866 had men beweerd, dat de snelheid van vuur het offensief ten minste evenveel bevoordeelde als het defensief.

Inderdaad, hoe gemakkelijker een vuurwapen te vervoeren, te bedienen en te behandelen is, hoe sneller het vuren kan, des te meer zal het den aanvaller nuttig kunnen zijn, daar deze uit den aard der zaak tot de beweging genoodzaakt is. Dit wordt bewezen door de ontwikkeling der artillerie sedert het gebruik van het positie-geschut tot hare tegenwoordige hoogte, voorts door de snelvurende, offensief ageerende infanterie van FREDERIK DEN GROOTE.

Zoo werd dan, reeds van de *zuiver technische* zijde, de theorie ten gunste van het defensief weersproken. Na de oorlogen van 1866 en 1870 zal het wel niet noodig zijn de moreele zijde te bespreken, die beslissend is.

De algemeen bekende bepalingen in de leerboeken noemen »overwinning» het beoogde doel bij iederen »strijd»; bijna zonder uitzondering geven zij als eenig middel tot de overwinning »het offensief» aan; zij lichten verder toe, dat het defensief, als het eene beslissende overwinning wil behalen, van karakter moet veranderen, of wel offensief moet worden. Daaruit volgt:

Eene beslissing is slechts mogelijk door het offensief van het begin af, of door het offensief te nemen na een gelukkig defensief.

Gelden deze grondregels in de eerste plaats en absoluut slechts voor de strategische zijde van den strijd, ze hebben toch ook in tactischen zin de waarde van een grondbeginsel. Eene alleen door het afslaan van den vijandelijken aanval verkregen overwinning, zonder offensief en zonder vervolging, die den tegenstander slechts tot den terugtocht noodzaakt, zal nooit de beslissing van den veldtocht ten gevolge hebben, hoogstens eene inleiding daartoe zijn.

Het streven bij elken slag moet echter zijn zelf de beslissing te bewerken, en deze is slechts door een tactische vernietiging van den vijand te verkrijgen.

Behalve deze beslissende gevechten komen er echter in den oorlog verscheiden kleinere gevechten voor, waarin eene partij of ook wel beide partijen *geene* beslissing, *geene* overwinning, in den zin van het geheel verslaan van den tegenstander, zoeken; waarbij het bezit van een zeker punt van het terrein of van zekere terrein-afscheiding, of wel het winnen van tijd belangrijker is dan het aan den vijand toe te brengen verlies.

Deze gevechten kunnen natuurlijk van defensieven en van offensieven aard zijn; zij zijn echter nooit defensief of offensief in den zin waarin die woorden met betrekking tot eene beslissing gebezigd worden.

In het algemeen zal men dus meer dan vroeger moeten onderscheiden:

*beslissingzoekende* en *niet beslissingzoekende* gevechten (noemen wij deze laatste voorloopig *slepende* gevechten).

Voor de beslissingzoekende gevechten doet zich verder de vraag op: offensief of defensief, waarbij in het oog moet gehouden worden, dat er geen defensief is zonder gevolgd te worden door offensief, althans dat dit er niet zijn *mag*.

Dit is alzoo de basis, waarop de details van eene gezonde moderne infanterie-tactiek moeten berusten. Ieder zelfstandige aanvoerder, die zich tegenover den vijand bevindt, moet vooreerst de vraag beantwoorden: of hij het tot eene beslissing moet laten komen of niet (of hij sterk genoeg is, hoe de algemeene toestand is, of vóór hem andere troepen in gevecht zijn, of wel of die op hem wachten enz.); of hij door een slepend gevecht gunstiger kansen kan bekomen of niet (versterkingen afwachten, den vijand misleiden, of beter bekend raken met den toestand van den vijand). Moet hij beide vragen ontkennend beantwoorden, dan is het zijn plicht zoo mogelijk ieder gevecht te vermijden of af te breken.

Kan hij een beslissenden strijd aannemen, dan moet hij dien in beginsel offensief voeren; kan hij, zonder oogenblikkelijk voor den beslissenden strijd sterk genoeg te zijn, later op voldoende versterking rekenen, dan moet hij den vijand zoo mogelijk het initiatief tot het offensief ontnemen, door zelf daarmee te dreigen en hem dus bezig te houden (slepend gevecht). Slechts bij uitzondering, of als het terrein uitstekend daartoe geschikt is, mag hij den beslissenden strijd aanvankelijk in eene defensieve stelling aannemen.

Beschouwen wij thans de volgende drie hoofvormen der tactiek: offensief, defensief-offensief en het slepeale gevecht

## II.

## OFFENSIEF.

Het *kenmerk*, en daarom ook het *doel* van de overwinning is: den vijand met geweld te verdrijven van dat terrein, waarop hij zich staande wil houden. Iedere werkzaamheid van een troep in het gevecht berust op de toepassing van zijn aanvalskracht of van zijn weerstandsvermogen. Samen vormen zij de slagvaardigheid van een troep; die eigenschap welke een troep eerst tot troep maakt. Aanvalskracht en weerstandsvermogen komen dus in elken strijd in botsing; waar het overwicht aan slagvaardigheid blijft, is de overwinning. Om de overwinning te behalen is het dus noodig: *op een gegeven oogenblik, op een gegeven plaats sterker te zijn dan de vijand.*

Die grootere sterkte wordt verkregen, hetzij door de fysieke of numerieke, hetzij door de moreele meerderheid van den eenen troep boven den anderen, hetzij door beide te zamen.

De formatie van den aanvalstroep moet zoodanig zijn dat hij zijne aanvalskracht werkelijk ontwikkelen en in het algemeen in toepassing brengen kan; die formatie moet dus:

1° de grootst mogelijke beweegbaarheid toelaten, want slechts bij het voorwaarts marcheeren bestaat de mogelijkheid van de offensieve handeling;

2° de uitwerking van het vijandelijk vuur zooveel mogelijk beperken; want dit vuur is de gevaarlijkste vijand van het offensief, omdat het uiterst schadelijk is voor de aanvalskracht van den aanvaller (fysiek en moreel), hem tot staan en tot teruggaan kan brengen, eer hij het beslissende punt bereikt; eindelijk:

3° de grootst mogelijke uitwerking verschaffen aan de eigen wapenen op het oogenblik van samentreffen, en zoo mogelijk reeds vroeger; want slechts eene uiterste krachtsinspanning in dit opzicht kan aan den aanval dat indrukwekkende karakter geven, zonder hetwelk geen werkelijke overwinning mogelijk is.

De oude tactiek voldeed aan deze eischen door een *massavorm*, hetzij in linie of in kolonne.

De omwentelings-oorlogen voegden den zelfstandigen vorm — den tirailleurzwerf — daarbij.

De massavormen, zooals zij zich door de oorlogen van het Keizerrijk ontwikkeld en tot den laatsten tijd staande gehouden hebben, voldeden bij de bestaande bewapening alle min of meer aan de voormelde eischen. De zelfstandige vorm treedt naast die massavormen op als een hulpformatie, die meer door de veranderde wijze van oorlogvoering (gebruik maken van het terrein) dan door de wapenen noodig was geworden.

Sedert de eerste vorderingen van de nieuwe wapentechniek komt die vorm meer op den voorgrond; de getrokken geweren stellen hem (1859) op gelijke lijn met den massa-vorm; de achterladers (1870/71) geven hem het overwicht.

In tegenstelling met alle vroegere krijgsgesbeurtenissen en theorieën staat het feit onweersprekelijk vast, dat het werkelijk inbreken in de vijandelijke stelling (zoowel in het vrije veld, als in boschranden) in den oorlog 1870/71 overal alleen geschied is door zwermen tirailleurs, op grooteren of kleineren afstand slechts *gevolgd* door gesloten liniën of kolonnes.

Wij komen daarom tot het besluit:

*dat de zelfstandige vorm feitelijk de eenige gevechtsformatie van de infanterie geworden is.*

Wij stellen hier de uitdrukking *zelfstandige vorm* tegenover massavorm, en verstaan onder dezen laatsten die formatie van een troep, waarbij elk man zijn *bepaalde*, niet te *verlaten* plaats is aangewezen; onder den eersten daarentegen de formatie, waarbij elk individu zijne slechts *in het algemeen aangewezen*, maar binnen bepaalde grenzen, volgens zijn eigen initiatief, veranderlijke plaats heeft.

De uitdrukkingen »massavorm» en »zelfstandige vorm» zijn in de plaats gesteld van de anders gebruikelijke »gesloten» en »verspreide of opgeloste orde», omdat eensdeels de door beide bedoelde tirailleur-formatie toch dikwijls nog zeer gesloten kan zijn, terwijl ten andere daarbij toch nimmer de werkelijke oplossing van de orde toegestaan mag worden.

Duidelijk is het en het behoeft geen betoog, dat de zelfstandige vorm meer en beter voldoet aan de drie hoofdeischen van de offensieve formatie, dan de massa-vorm.

Het waren dan ook geen bezwaren van dezen aard, die het reeds vroeger algemeen aannemen van deze formatie voor den infanterie-aanval in den weg stonden. Het beletsel was veelmeer gelegen in de, zij het al niet geuite, dan toch instinctmatig gevoelde onmogelijkheid om met de oefeningsmiddelen van die tijden aan den hoofdeisch van den aanval: de aanvals- of stootkracht, te voldoen. Vooreerst meende men met tirailleurs niet numeriek sterk genoeg te zijn en ten andere vertrouwde men niet veel op de moreele kracht van de opgeloste orde.

Eerst toen men bij de vorming van den soldaat eene bijzondere waarde hechtte aan de individueele ontwikkeling van elken man, kon de zelfstandige vorm meer bepaald op den voorgrond treden, en omgekeerd dateert deze wijze van vorming uit den tijd, toen de verbetering van het wapen den zelfstandigen vorm meer en meer noodig maakte.

Met de algemeene, ten allen tijde geldige grondbeginselen van den aanval, moet ook de vorm, zooals van zelf spreekt, overeenkomen.

Iedere aanval heeft altijd drie tijdperken:

*de tijd van voorbereiding,*

*het oogenblik van den aanval zelve en van de hoogste inspanning, en*

*het tijdperk van de reactie en de herzameling.*

Hierbij zij opgemerkt dat de uitdrukking »voorbereiding tot den aanval» hier niet synoniem is met »inleiding van het gevecht.»

De inleiding van het gevecht, bestemd om zich omtrent het terrein en den vijand te orienteeren, tijd voor den opmarsch te winnen, een besluit te nemen omtrent het doel van het gevecht en de te nemen maatregelen (disposities, bevelen), behoort volgens onze vroegere indeeling, tot de »slepende» gevechten. Onder »voorbereiding tot den aanval» verstaan wij den eersten stap tot het doen van een aanval, waarbij zoowel de richting als de te bezigen middelen reeds geheel bepaald zijn.

Zoo ergens in oorlogshandelingen eene groote maat wilskracht de noodzakelijkste voorwaarde voor den goeden uitslag is, dan is dit zeker het geval bij den aanval, de oorlogshandeling bij uitnemendheid. Die wilskracht moet in de eerste plaats gegrond zijn op *helderheid van oordeel!* Helderheid, zoowel ten opzichte van het te bereiken *doel*, als met betrekking tot de daartoe te bezigen *middelen*.

Mogelijk heeft het den schijn alsof dit van zelf spreekt, en dus niet meer gezegd behoeft te worden. Maar hoeveel voorbeelden worden bij het aandachtig bestudeeren der krijgsgeschiedenis, niet aangetroffen van onnut verschoten kruit, van onnut vergoten menschenbloed, uit gebrek aan helderheid van inzicht. Hoevele in den loop der oorlogen geleverde gevechten, zoowel in oude als in nieuwere tijden, geven blijk dat aan eene zijde of aan beide zijden zonder overleg begonnen, zonder energie voortgezet, zonder nut geëindigd is geworden!

Tot deze categorie behooren niet de slepende gevechten om zich te orienteeren, die hun feitelijk doel, hun werkelijk nut hebben; het zijn die gevechten, waartoe een aanvoerder zich telkens verplicht acht, als hij den vijand ziet, en die zoo dikwijls door de voorhoede begonnen zijn, alvorens zich rekenschap te hebben gegeven van hetgeen men eigenlijk wil, alvorens men zich afgevraagd heeft, of die gevechten mogelijk niet het geheel schaden enz., en die dan door de navolgende troepen doorgezet *moeten* worden, omdat het in oorlogshandelingen meer dan ergens waar is, dat wie A. gezegd heeft ook B. moet zeggen. Gelukkig nog, indien dan zulk een gevecht althans onbeslist eindigt, of als degeen voor wien de toestand duister begonnen was, in den loop van het gevecht, energie en middelen genoeg heeft om eene beslissing te weeg te brengen. Een voordeel wordt daardoor echter niet verkregen.

Daarom werd hierboven verlangd, dat een aanvoerder elk gevecht moet vermijden, 't welk geen positief, voor hem bereikbaar, doel heeft; daarom wordt hier op den voorgrond de eisch gesteld, dat hij, die besloten is offensief te werk te gaan, *daartoe met de uiterste energie al de beschikbare middelen moet bezigen*.

Wel is waar schijnt dit natuurlijk, maar hoe dikwerf toch ziet men den aanvaller met de helft of het vierde gedeelte zijner krachten den aanval doen,

krachtens de zoo valsche theorie van de exercitieplaats, dat de mogelijkheid eener *herhaling* van den aanval door de tweede linie moet blijven bestaan, of ook volgens de niet minder valsche theorie uit de leerboeken betrekkelijk de achter te houden reserven.

Hoewel later over het inleidings-gevecht zal worden gesproken, moet hier reeds opgemerkt worden, dat, aangezien thans meer dan ooit de kolossale uitwerking van artillerie- en infanterievuur, de eens in het vuur gekomen massa's tot eene spoedige beslissing noodzaakt, de aanvoerders dus meer dan ooit een snel besluit moeten nemen, en de massa's moeten teruggehouden worden tot dat dit besluit genomen is. Het is dus even noodzakelijk zich vooraf te oriënteeren, als om zich buiten gevecht te houden, totdat die oriëntering geschied is.

Is echter eenmaal het besluit genomen, dan is de teerling geworpen, en van dat oogenblik af mag van geen halfheid, van geen talmen meer sprake zijn. Dit geldt in het algemeen, maar in het bijzonder voor den aanvoerder van een aanvallenden troep; in zijn »daarheen" en »nu" ligt de goede uitslag of het mislukken onherroepelijk, onveranderlijk opgesloten.

Het bovenstaande moet in het inleidingstijdperk uitgemaakt worden en hierdoor wordt dit tijdperk voor den aanvoerder tevens *beslissend*.

Het besluit genomen zijnde, volgen de middelen ter uitvoering.

In een bepaald oogenblik, op een bepaald punt het numerieke en moreele overwicht op den vijand te hebben, werd vroeger door ons als *hoofdvereischte*; beweegbaarheid, dekking tegen vijandelijk vuur en uitwerking van het eigen vuur bij den aanvalsvorm, werden als *middelen* tot het verkrijgen van de overwinning gesteld.

*Men moet slechts één doel bij den aanval hebben; men moet den aanval doen langs den kortsten weg, zonder oponthoud en met alle beschikbare krachten.*

Dit zijn de drie grondbeginselen, die uit de algemeene vereischten voor den aanval, voor de uitvoering voortvloeien.

Met alle beschikbare krachten! Men is *nooit te sterk* voor den aanval, want men kan nooit nauwkeurig weten, op welke krachten men stuiten en op welk oogenblik de verdediger tot een tegenaanval zal overgaan, welke laatste slechts door een lijdelyken verdediger verzuimd zal worden. Iedere *teruggeslagen* aanval oefent echter een demoraliseerenden invloed op den aanvaller zelve uit, en de mogelijkheid eener vernieuwing van den aanval met versche krachten, die alleen bij het niet bezigen van de geheele beschikbare macht geschieden kan, wordt door voorafgaande ongelukkige pogingen telkens moeilijker. Zoowel bij een gelukkigen als bij een ongelukkigen uitslag van den aanval, is het beter dat alle krachten geconcentreerd zijn; de fysieke schok en de moreele kracht worden daardoor vergroot, en het gevaar vermindert direct en indirect, als de massa's onder ééne hand blijven. De infanterie, die stilstaande vechten kan, is niet *per se*, even als de cavalerie, na een afgeslagen aanval *hors combat*, en wel te minder, naarmate zij sterker in getal

is. De reserve, die stormende infanterie achterlaat, moet dus zoo zwak mogelijk en slechts bestemd zijn om haar zoo noodig in den rug te dekken of een defilé voor haar vrij te houden; voordeelig is het als de andere wapens die taak van de infanterie kunnen overnemen.

Een aanval met een gedeelte der krachten onderstelt de mogelijkheid van eene mislukking. Nu mag de aanvoerder zich wel is waar een ongunstigen uitslag voorspiegelen, met het doel om aan de maatregelen te denken, die dan genomen moeten worden; de troep echter, die offensief optreedt en aan den terugtocht denkt, is reeds half geslagen. *Mogelijk* is het dat de aanval niet gelukt, *onnogelijk* echter dat de troep teruggaat. Het zwaard snijdt of breekt; de troep overwint, of er blijven slechts brokstukken van over.

Tot een aanval in zulken geest zijn al de beschikbare krachten noodig, anders is het geen aanval, maar een voorwaarts gaan met een spoedig daarop volgend retireeren.

Langs den kortsten weg en zonder oponthoud. — Van natuur strijdt het tegen de energie en dus tegen de kans van slagen, dat het object eerst langs omwegen bereikt zal worden.

*Snelheid* in de uitvoering is een hoofdvereischte voor den goeden uitslag; elke afwijking van de juiste richting is echter lijnrecht in strijd met snelheid. Hoe voordeelig het ook moge zijn den aanval op de flank van den tegenstander te doen, altijd moeten de voorbereidselen daartoe vooraf — bijv. in het inleidingstijdperk — ongezien en buiten het vuur van den vijand — plaats hebben; nooit zal een dergelijk doel, zonder nadeel voor den uitslag, te bereiken zijn door eene schuine richting in het vijandelijke vuur, of wel door een latere tijdroovende formatie-verandering van den aanvallenden troep, wanneer deze reeds in gevecht is. Onvermijdelijk zullen zulke kunstmatige proeven onder de verdelgende werking van de vijandelijke projectielen, aanleiding geven tot oponthoud, tot stilstand, en de opmerkelijke verdediger zal zulk een voor zijne tegenpartij gevaarlijk oogenblik tot een dubbel gevaarlijken tegenaanval bezigen. Recht-uit, voorwaarts! is bij den aanval de eenige leus die met zekerheid eene moreele werking op de manschappen uitoefent.

Op één doel! — Slechts datgene, wat *voor eerst* te bereiken is, mag als object voor den aanvaller gegeven worden. Vooruit te bepalen wat geschieden zal »als" het eerste object genomen is, is even voorbarig, als de verdeling van de beschikbare aanvalskrachten op achter elkander liggende doelen.

Iedere aanval heeft slechts één object te gelijk; wat verder gebeuren zal is de zaak van de verdere bevelen.

Het is de plicht van den bevelhebber het te bereiken doel op juiste wijze te beperken; daarentegen is het de plicht van den uitvoerenden troep, die beperking in acht te nemen.

Een offensief gevecht, met *energie* — dit scherpe contrast met *slan* — gevoerd, moet met schokken voorwaarts gaan, van het eene doel naar het andere. Hierbij wordt aan het oogenblik der reactie gedacht, dat uit den



aard der zaak op iederen aanval en de daarmede verbonden uiterste inspanning volgen moet en volgen zal. Alvorens dit oogenblik van traagheid overwonnen is, kan en mag eene zekere, heldere leiding niet tot het oplossen van verdere opgaven overgaan.

De troep echter, die van deze natuurlijke pauzen niets weten wil en waarvan een gedeelte voortijlt, toont niet zóó bedreven te zijn in het manoeuvreeren als vereischt wordt.

Het blinde doorstormen voorbij eene reeds genomen positie, het onbekommerd er op los rennen, zonder acht te geven op den buurman — heeft wel menigen lauwer doen plukken, maar ook menig succès gecompromitteerd, en menigmaal tot gevolg gehad dat de aanvaller weder uit de genomen positie verdreven werd; den dolzinnigen stormers heeft het slechts het leven, het leger echter de overwinning gekost!

Daarom slechts: één doel.

#### I. HET TIJDPERK DER VOORBEREIDING.

Reeds in de vroegere gevechtsleer gold de regel: den aanval door geschut- en geweervuur voor te bereiden. Wij zullen ons hier dus minder met den vorm, dan wel met de sterkte en de wijze van het in gevecht brengen der tot dit doel bestemde troepen hebben bezig te houden.

De oude grondregel: altijd slechts zoo weinig mogelijk troepen op te lossen, altijd slechts zóóveel als dringend noodig was »uit de hand te geven”, zooals, karakteristiek genoeg voor dat tijdvak, de kunstterm was, is de eerste van alle vroegere grondbeginselen geweest, die door de verbeterde bewapening aangetaast werd.

Inderdaad, door de meerdere kracht die het defensief door de betere wapens gekregen had, was reeds dadelijk eene grootere noodzakelijkheid tot voorbereiding op den voorgrond getreden, waaruit weder volgde eene grootere getalsterkte der tot dit doel gebezigde troepen.

De vroeger als zoo gewichtig beschouwde regel: »de tirailleurlinie slechts langzamerhand te versterken”, bleek in de practijk spoedig gevaarlijker te zijn en veroorzaakte meer verliezen dan het dadelijk — d. i. van af de zone van het vijandelijk tirailleurvuur — oplossen van genoegzame krachten.

Nu rijst echter de vraag: wat is genoegzaam?

Tegenover den zooveel sterker geworden verdediger moet hier het antwoord wel luiden: zooveel als er, het terrein in aanmerking genomen, een werkzaam gebruik van hunne wapenen kunnen maken.

Zal eene voorbereiding tot den aanval inderdaad doel treffen, d. i. zal zij zoowel het fysiek als het moreel van den verdediger schokken, dan is het een eerste vereischte dat zij van het begin af tot op het oogenblik van den stormaanval *onafgebroken* zij. Volgt de laatste aanloop eerst zekeren tijd na het vuur der voorbereiding, dan kan dit mogelijk den verdediger mat-

riël verzwakt hebben, maar van een moreel effect zal ten minste bij goede troepen niets meer te bespeuren zijn. Integendeel, het inderdaad of schijnbaar tot zwijgen gebrachte vuur van den aanvaller zal hun moed opgewekt hebben.

Daar nu bij den tegenwoordigen achterlader het vuur van elk schutter als onafgebroken kan beschouwd worden, en elk man tot het vrije gebruik van zijn geweer ongeveer  $1\frac{1}{2}$  pas noodig heeft, zoo volgt daaruit voor de grootst-mogelijke sterkte van den voorbereidingstroep, in het algemeen het cijfer van *één man op anderhalven pas breedte van het aanvalsfront*: de later te bespreken verliezen buiten beschouwing gelaten. Daar het in dit tijdperk alleen op het vuur aankomt, zal ieder man in de tirailleurlinie, die niet vuren kan uit gebrek aan plaats, voor het geheel *schadelijk* zijn, aangezien hij slechts zonder nut de verliezen vermeerdert.

Nu rijst de vraag: hoe groot mag of moet de aanvalsfrontbreedte van eene troepenafdeeling van bepaalde sterkte zijn?

Om deze vraag te beantwoorden moeten wij nagaan welke de eischen zijn, die men aan het voorbereidende vuur stellen moet.

Vroeger is gezegd dat het vuur van het begin af tot aan den stormloop onafgebroken moet zijn. Het oogenblik van het begin nu moet dat wezen waarop de voorbereidingstroep den voor zijn wapen werkzaamsten afstand van het doel van den aanval bereikt heeft.

Met de tegenwoordige bewapening zou dit een afstand van 400—200 pas zijn.

Nu ligt het in de menschelijke natuur, dat een wederkeurig onafgebroken snelvuur op zoo korten afstand (want men moet aannemen dat de verdediger even goed bewapend is) ook door de beste troepen slechts *weinig minuten kan* worden volgehouden; zelfs de werkelijke, dikwijls niet eens aan het munitieverbruik evenredige verliezen buiten rekening gelaten, is de moreele invloed van zulk een vuur op de zenuwen zoodanig, dat in zeer korten tijd eene beslissing uit dezen overspannen toestand volgen moet.

Daar de theorie toch geen ongunstiger toestand bij den veel gunstiger geplaatsten verdediger mag onderstellen en men dus niet mag aannemen dat deze op de vlucht gaat, kan de beslissing voor den aanvallenden troep slechts uitloopen op een, na betrekkelijk zeer korten tijd »er op los», of »keert.» Zoowel voor het eene als voor het andere geval is het dus noodig dat de tot den vijandelijken aanval bestemde hoofdtroep, op dit oogenblik of nog beter kort te voren, bij zijne voorbereidende tirailleurs (die alleen tot den aanval niet sterk genoeg zijn) aankomt.

Van de andere zijde is het voor den hoofdtroep natuurlijk van belang, dat hij bij zijne voorbereidende tirailleurs, d. i. in het rayon van de groote verliezen, niet aankomt alvorens het vuur der tirailleurs eenigen tijd, en zoo mogelijk tot op het oogenblik van de vermoedelijke crisis gewerkt heeft.

Tot dit tijdstip moet hij trachten zoo ver mogelijk van de vijandelijke vuuruitwerking verwijderd te blijven, en uit deze beide tegenstrijdige eischen volgt

dan de afstand, dien de hoofdtroep van den voorbereidingstroep hebben moet.

Neemt men aan, naar aanleiding van de ondervinding in den laatsten oorlog, dat een wederkeerig snelvuur zooals hier verondersteld wordt, moeilijk langer dan 5 minuten kan duren, zonder tot een crisis te leiden, zoo volgt daaruit, dat de aanvankelijke afstand van de hoofdmassa tot den voorbereidingstroep hoogstens 500 pas mag bedragen.

Is het terrein geheel open, dan zal de hoofdtroep dien afstand niet verminderen tot op het beslissend oogenblik, als hij door het begin van het snelvuur daartoe gedwongen is. Maar al volgde hij ook zijne tirailleurlinie op circa 300 pas, dan zou toch nog een tusschentroep tusschen hem en de naar de voormelde theorie in eene linie ontwikkelde tirailleurs (1 op  $1\frac{1}{2}$  pas), noodig zijn.

Het avanceeren dier linie, tot den afstand van werkzaam vuur namelijk, zal natuurlijk niet zonder, misschien zelfs niet zonder aanzienlijke verliezen kunnen geschieden, tot wier aanvulling materiaal voorhanden moet zijn, om de voorbereiding onafgebroken te doen plaats hebben. Naar gelang van de kleinere of grootere dekking, die het terrein voor de nadering tot den vijand oplevert, moet ook het soutien sterker of kan het zwakker zijn. Als practisch bewezen en in alle theoriën opgenomen regel kan aangenomen worden, dat het soutien ten minste de halve of gelijke sterkte van de tirailleurlinie moet hebben.

Zal echter aan deze twee liniën, die beide eigenlijk slechts tot voorbereiding dienen, de noodige kracht tot den eigenlijken aanval gegeven worden, dan moet men als minimum wel een hoofdtroep van gelijke getalsterkte noodig achten.

Langs dezen omweg komen wij tot de aanvalsfrontbreedte van eene bepaalde troepenmacht.

De normale aanvalsbreedte volgt dan uit de omstandigheid, dat een aanvallende troep  $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$  van hare geheele sterkte als hoofdtroep,  $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$  van hare geheele sterkte als voorbereidingstroep moet bezigen, en dat weder het aantal manschappen begrepen in de helft of het twee derde gedeelte van den voortroep, vermenigvuldigd met  $1\frac{1}{2}$ , het aantal passen aanvalsfrontbreedte aangeeft.

Met andere woorden en op onze bestaande (Duitsche) toestanden toegepast: de normale aanvalsfrontbreedte van een bataljon mag in open terrein niet grooter zijn dan 300 pas (1).

Hierbij valt echter op te merken dat bij deze berekening het derde tijdperk van den aanval geheel buiten rekening is gebleven. Later zullen wij daarop terugkomen.

Uit den weg, die tot verkrijging van dit resultaat is ingeslagen, blijkt verder, dat de normale aanvalsbreedte van een bepaalden troep evenredig is aan

---

(1) 200 geweren tot voorbereiding; 200 tot soutien; 400 tot den hoofdtroep; dus kader en non-combattanten, verliezen enz., in aanmerking genomen, de sterkte van een bataljon.

de dekking die het te doorloopen terrein aanbiedt. Met andere woorden: hoe meer dekking het terrein oplevert, des te dichter kan de hoofdtroep op den voorbereidingstroep volgen en des te geringer zullen de aan te vullen verliezen van dezen laatsten zijn; hoe meer dit het geval is, des te zwakker kunnen de soutiens zijn; wat men aan deze uitspaart, kan tot versterking van de voorbereiding gebezigd worden, die in grondbeginsel zoo sterk mogelijk zijn moet; daar echter in de voorbereiding *elk* geweer werkzaam moet zijn, kan deze versterking slechts in den vorm eener meerdere frontbreedte optreden. Wij komen daarmede tot den invloed van het terrein op den aanval, en dus tot de *wijze van in gevecht brengen*.

Uit den aard der zaak zal de hieromtrent te houden beschouwing ons leiden tot het bepalen van de grootste grens der frontbreedte van een aanvalstroep.

Als wij bij dit onderzoek het moeilijkste geval, het open terrein, tot grondslag nemen, dan zal daarmede ook de vraag opgelost zijn, hoe een tirailleurlinie — en slechts daarvan is hier sprake — in het meer gunstige geval van een meer of minder doorsneden terrein moet avanceeren.

Stellen wij het te bereiken *doel*, de grens van waar het snelvuur beginnen moet, op 300 pas van de vijandelijke hoofdstelling.

Drie verschillende wijzen zijn in de theorie voorgesteld en ook in practijk toegepast, om eene sterk beschoten tirailleurlinie tot aan dat doel voorwaarts te brengen.

1. Het avanceeren van *de geheele linie in eens*, zonder te vuren, of met vuur.
2. Het *sprongsgewijze* avanceeren der *geheele linie*, met afwisselend zich nederwerpen en vuren op bevel.
3. Het bij gedeelten voorwaarts gaan van de linie, onder afwisselende dekking van het liggende gedeelte.

Bij elke dezer drie wijzen wordt aangenomen zoowel de grootst mogelijke snelheid van beweging, dus (voor zooveel doenlijk) hardloopen, als het nederwerpen bij elk gedwongen of vrijwillig halt houden; dit laatste wordt algemeen noodig geoordeeld.

Het snel vooruitgaan, zonder oponthoud en zonder vuur, moet ongetwijfeld als de meest doeltreffende handelwijze erkend worden, voor zooveel deze wijze toe te passen is. Zij is echter, door de natuur van den mensch, meer nog dan misschien op werkelijk noodzakelijke gronden, slechts tot zekeren graad toe te passen, ten minste als men zich niet door enkele bijzonder gunstige uitzonderingen laat bedriegen. Van af den afstand van den vijand, waarop de verliezen in de tirailleurlinie, voornamelijk door infanterievuur, ophouden zuiver *toevallig* te zijn, zal de voorwaartsche beweging in dezen vorm moeilijk worden, langzamer plaats hebben en eindelijk tot stilstand komen.

Een middel om het eerste begin dezer moeilijkheid te boven te komen, zal zijn zelf het vuur te doen openen. Vermoedelijk zonder eenige noemenswaardige uitwerking op den vijand, zal het toch een zekeren animeerenden

indruk op de manschappen uitoefenen, die zich nu ten minste schijnbaar niet meer weerloos tegenover den vijand zien.

Hierin ligt echter het gevaar, dat dit vuur, hetwelk in beginsel slechts bij afzonderlijke gedeelten plaats heeft, algemeen, en daardoor het te vermijden oponthoud in de beweging eerder vergroot wordt, en ten slotte overeenkomstig de natuur van het vuurgevecht, op een staan blijven uitloopt.

Wij zijn hier, om iets practisch te kunnen leveren, meer dan ooit genoodzaakt, met de natuur van den mensch rekening te houden. Eene theorie, die slechts tot grondslag heeft: dat kan, dat mag zoo niet zijn! loopt in de practijk kans op bittere teleurstellingen; ver te verkiezen is het in de vredes-oefeningen eerder eene te geringe dan eene te hooge verwachting van het moreel der troepen te hebben. Daarom moet reeds in de vredesschool de in beginsel misschien beste wijze zoodanig worden gewijzigd, dat zij zonder bezwaar onder alle omstandigheden verlangd kan worden.

Van uit dat standpunt zouden wij er toe overhellen, *deze* wijze van voorwaarts gaan, en wel zonder vuur, bepaald vast te houden *in het artillerievuur en tot in de eerste zone van het infanterievuur*. Met andere woorden: de tot de voorbereiding bestemde troep zal zich verspreiden, als zij de zone van het op haar gerichte artillerievuur bereikt (hetzij in eens geheel of slechts gedeeltelijk is onverschillig; in elk geval moet het oplossen der soutiens geschied zijn *alvorens* zij het doel van de vijandelijke artillerie kan worden); hij zal zonder te vuren zoo snel mogelijk avanceeren, tot hij in het bereik van het op haar gerichte infanterievuur gekomen is; of

*de voorbereidingstroep legt den afstand van het begin tot op 1000 of 800 pas, zoo mogelijk 600 pas van den vijand zonder oponthoud af.*

Bij dezen regel is met opzet het vuur niet vermeld; beter is het als het weg *kan* blijven; zoo niet, dan is daarmee nog niets verloren, zoo lang het slechts niet ontaardt en in den bevolen vorm blijft.

Van af de zone, waar, om de uitdrukking te herhalen, de verliezen door het infanterievuur van den vijand volstrekt niet meer toevallig zijn, d. i. van waar men den tegenstander (althans zijne opstelling) duidelijk onderscheiden kan en door hem gezien kan worden, zal wel in meeste omstandigheden de eene of de andere wijze van het *langzamerhand* voorwaarts gaan, aangenomen moeten worden.

Elk der beide voormelde wijzen van voorwaarts gaan biedt onloochenbaar voordeelen aan; het »geheel spronggewijze» geeft grooteren waarborg voor de orde; het »bij gedeelten» grootere veiligheid. Als wij hier bepaald voorstanders zijn voor het bij gedeelten avanceeren, is dit minder om reden van de meer of minder geldige gronden, die de theorie tot nu toe daarvoor aangevoerd heeft (ondersteuning door het vuur), dan wel op grond van de volgende beschouwing.

Als men van de tot nu toe in het algemeen als grondslag genomen onderstelling van den aanval door een betrekkelijk kleinen troep afziet en den toe-

stand bij een door verscheiden bataljons naast elkander op hetzelfde doel gericht aanval in het oog neemt, dan is het duidelijk dat de groote tirailleurlinie tot de voorbereiding van zulk een aanval bestemd, in het gewoel van den slag niet meer door één persoon door bevel of signaal geleid kan worden. Hierbij komen nog andere gronden, die voor lange liniën toch altijd het bij gedeelten voorwaarts gaan ten gevolge zullen hebben: De weerstand van den vijand zal niet op alle punten even krachtig zijn; het vuur tegen den aanvaller zal nu hier, dan daar dikwijls slechts gedurende korte oogenblikken verzwakt wezen; door spoedig gebruik te maken van eene gelukkig inslaande granaat, van een toevallig meer blootstaan van een gedeelte der vijandelijke verdedigingslinie, kan nu op dit, dan op dat punt het voorwaarts dringen begunstigd worden, terwijl op hetzelfde oogenblik dit op een andere plaats dubbel moeilijk zou zijn; ook zelfs de schijnbaar meest open vlakte zal nu hier, dan daar kleine voordeelen opleveren voor het voorwaarts rukken, die een intelligente aanvaller gebruiken zal enz. Zoodoende wordt bij eene grootere linie reeds instinctmatig, en omdat de voorwaartsche beweging op eene plaats niet zoo spoedig door alle andere gedeelten gevolgd kan worden, het avanceeren bij gedeelten de meest natuurlijkste wijze van vooruitgaan. Wat echter bij groote liniën buiten twijfel is, zal ook bij kortere linien zeer dikwijls eveneens voorkomen en zelfs ook bij deze dikwijls noodzakelijk worden.

Zelfs bij eene frontlengte van weinige honderd passen zal het bij het op kommando vooruitgaan en zich nederwerpen van eene geheele linie, gebeuren, dat ook in het schijnbaar meest open terrein de eene of andere groep ziet dat haar vuur hoogst onverwacht door een te voren niet vermoede golving gemaskeerd is, enz.

Wat dus in grondbeginsel voor grootere frontbreedte toegegeven moet worden, zal ook hier als algemeene regel moeten worden aangenomen.

Inderdaad kan de critiek slechts twee gronden aanvoeren ten gunste van het sprongsgewijze voorwaarts gaan van het geheel, in vergelijking met het avanceeren bij gedeelten. Vooreerst zal de moreele kracht tot het voorwaarts gaan door *gezamenlijk* opstaan en avanceeren grooter zijn, en dus gemakkelijker de zooals bekend is bestaande moeilijkheid overwonnen worden om eene *tant soit peu* gedekte tirailleurlinie te doen opstaan, als het voorbeeld daartoe door de officieren der geheele linie, door kommando's en (fluitjes) signalen ondersteund, gegeven wordt.

Voorts kan een vooruitgaan bij gedeelten voornamelijk bij kleine afdeelingen, zeer gemakkelijk ten gevolge hebben, dat de eene afdeeling voor de andere komt en dus het vuur van de achterste, op wier ondersteuning men toch rekent, gemaskeerd, en in het algemeen gemakkelijker wanorde in de geheele beweging gebracht wordt.

Deze bedenkingen zijn niet geheel zonder grond; desniettemin schijnen zij niet ernstig genoeg om de tegenovergestelde handelwijze tot eene reglemen-

taire te maken, omdat dan in de practijk te dikwijls uitzonderingen noodig zullen zijn. Beter schijnt het de nadeelen van het vooruitgaan bij gedeelten daardoor te verminderen, dat men slechts met geheele pelotons (moreele invloed der officieren) en niet verder dan een maximum van 50—80 pas voorbij achtergebleven gedeelten, avanceert, en dezen vorm door menigvuldige oefeningen op de exerceerplaats tot eene tweede natuur maakt.

Hoe verleidelijk het daarbij ook in het belang der orde moge schijnen vaste reglementaire bepalingen te geven omtrent de volgorde, waarin de afzonderlijke pelotons zich moeten vooruit begeven, zoo verdient het toch de voorkeur zich voor die kunstige zaken, die in het vijandelijke vuur toch niet uitgevoerd kunnen worden, te hoeden. Men late in vreedestijd aan de luim van den leider der tirailleurlinie en aan die zijner onderbevelhebbers datgene over, wat in den oorlog het resultaat van de waarneming van het eigen en het vijandelijke vuur moet zijn. Ten hoogste mag in vreedestijd een tijdgrens (twee-, drie-maal vuren) voor het blijven liggen gegeven worden; die grens wordt in den oorlog van zelf gevonden.

Wij komen daarmede tot eene laatste vraag over de wijze van voorwaarts rukken van den voorbereidingstroep, namelijk de vraag naar hare leiding.

Het is een militair grondbeginsel, dat eene op één doel gerichte onderneming ook onder de leiding van één persoon moet geschieden; dit zal wel geen verdediging behoeven.

Om dit grondbeginsel overeenkomstig zijne werkelijke beteekenis te kunnen opvolgen, is het dus noodig dat dáár, waar tot bereiking van één doel een troepenmassa gebezigd moet worden, die geen afzonderlijk geheel meer voorstelt, maar uit verscheiden betrekkelijk zelfstandige onderafdeelingen is samengesteld, aan *elk* dezer onderbevelhebbers een deel van het eene te bereiken doel als zijn bijzonder doel aangewezen wordt.

Niettegenstaande al de theoriën over het begrip: *tactische eenheid*, zal ook de meest fanatieke vereerder van de kompagnieskolonne moeten bekennen, dat de kompagnie tot het verrichten van een aanval in zijne drie tijdperken, althans als men zich den aanval op eene eenigszins groote schaal voorstelt, een te *klein* lichaam is.

Twaalf kompagnieskolonnes zullen niet in staat zijn ieder zelfstandig aan de eischen van de voorbereiding en den stormloop te voldoen, om niet eens te spreken van het derde tijdperk; terwijl drie bataljons dit ongetwijfeld wel kunnen.

Wat in het algemeen geldt voor de kompagnien, is in beperkteren zin ook op afzonderlijke bataljons toepasselijk. Drie bataljons, ieder zelfstandig, zullen wel elk op zich-zelf voldoende zijn voor het eerste en tweede tijdperk van den aanval, maar moeilijk elk voor zich voor het derde.

Wij zullen op deze omstandigheid uitvoeriger moeten terugkomen bij de bespreking der beide verdere tijdperken van den aanval; hier werd zij slechts voorloopig vermeld om tot het (wel niet twijfelachtige) resultaat te komen,

dat bij de bovenvermelde noodzakelijke splitsing van één aanvalsdoel in afzonderlijke aanvalsobjecten, redelijkerwijze niet beneden een bataljon mag worden gegaan.

Vroeger hebben wij de normale aanvalsbreedte van een bataljon op ongeveer 300 pas berekend; uit die lengte volgt dus, dat men ook bezwaarlijk ooit aan verscheiden bataljons naast elkander, hetzelfde detailaanvalsobject (huis, ingang van een dorp, hoek van een bosch enz.) zal kunnen aanwijzen.

Ook hierop zal later worden teruggekomen; voorloopig is het voldoende, als in het algemeen wordt toegegeven, dat in de practijk gewoonlijk aan alle bataljons van het aanvalsfront een bepaald object gegeven zal en moet worden.

Dit toegegeven, rijst de vraag: is het voor het bataljon rationeeler de tot de voorbereiding noodige twee liniën — tirailleurs en soutiens — in hare frontbreedte, dan wel in de richting van hare diepte onder één bevel te stellen?

Laten wij al dadelijk het geval buiten beschouwing dat alle kompagnien van een bataljon deel uitmaken van den voor- en den hoofdtroep, daar op grond van het beginsel van eenheid van leiding bij eenheid van taak, daaromtrent wel geen twijfel kan bestaan, dan blijft slechts de vraag over:

Zullen twee kompagnien reeds dadelijk naast elkander de tirailleurlinie en de soutien-linie vormen, of wel zullen deze kompagnien achter elkander, de eene de tirailleurlinie, de andere de soutien-linie uitmaken?

Ter beantwoording dezer vraag is het noodig, de taak van elk dezer liniën en hare wederzijdsche werking nader te beschouwen.

De voorste of tirailleurlinie heeft in het onderhavige geval, waarbij ondersteld wordt dat een bataljon een bepaald aangewezen aanval doen moet, ongetwijfeld eene enkele en op één doel gerichte taak. Deze is: om uit eene frontbreedte van in het algemeen niet boven de 300 pas, een nader te bepalen, in elk geval *smaller* stuk der tegenoverliggende vijandelijke stelling, door de eigen vuuruitwerking zoo sterk mogelijk te schokken en voor den eigenlijken aanval van den volgenden hoofdtroep te verzwakken. Dit punt van aanval zal meestal eerst juist gekozen kunnen worden, als men tamelijk dicht bij de vijandelijke stelling gekomen is. Op genoemd punt moet dan zooveel mogelijk een concentrisch vuur gericht worden, hetgeen bij eene breedte van slechts 300 pas, ook dan nog door de geheele Linie kan geschieden, als het te kiezen punt toevallig tegenover een der vleugels gelegen is.

Men ziet dus, dit zijn alle eischen, die bepaald het voordeeligst door eenheid van leiding verkregen kunnen worden, terwijl omgekeerd de uitgebreidheid deze eenheid volstrekt niet onmogelijk maakt. De voordeelen dezer eenheid van leiding hebben Fransche tactici zelfs verleid, om bij een aanval van verscheiden bataljons, een geheel bataljon in tirailleurs te willen oplossen; een *te veel* dat schipbreuk leed op de omstandigheid, dat aan zoodanige Linie niet meer één doel kan worden aangewezen.

Vergelijken wij de beide toestanden: dien eener tirailleurlinie van eene geheele



kompannie en dien van eene met twee naast elkander staande, zelfstandige aanvoerders (bij gelijke sterkte der liniea), dan zal reeds bij het in gevecht brengen, bij de laatste meer wrijving ontstaan, dan bij de eerste. De beide halve kompannien zullen het avanceeren bij afdeelingen niet zoo gewoon zijn als de geheele kompannie, die aan de teekens en wenken van hare officieren gewoon is. Het oordeel van beide aanvoerders over het oogenblik waarop zij tot oplossing van al de tirailleurs moeten overgaan, of wel over dat, waarop verdere versterkingen uit de soutiens noodig worden, zal even weinig overeenstemmen, als de beoordeeling van het oogenblik waarop, of de plaats wáár het eigenlijk snelvuur, dat tot aan den storm voortgezet moet worden, naar gelang van den toestand van het oogenblik moet beginnen. Daar onder den afstand van werkzaam geweervuur de afstand van 200 tot 400 pas verstaan kan worden, loopt de tirailleurlinie, bij een verschil van opvatting in dit opzicht der beide aanvoerders, kans op partieele nederlagen; het ergste, wat bij eene voorbereiding geschieden kan. Verder is het niet bepaald zeker dat beide aanvoerders het altijd eens zullen zijn omtrent het geschiktste aanvalspunt in de vijandelijke linie; de concentrische richting van het vuur des aanvallers lijdt daaronder ten nadeele van het geheel; want een iets ongunstiger punt van aanval, behoorlijk beschoten, is ten slotte altijd nog voordeeliger, dan een ander dat beter gelegen, maar minder beschoten is geworden. Voorts komt hier nog bij, dat terwijl de uit ééne kompannie gevormde tirailleurlinie eene natuurlijke aantrekkingskracht naar het midden zal hebben, en de ééne chef de eenigszins tegenstrijdige neigingen zijner luitenants zal kunnen en moeten beheerschen, het geen beeld der phantasie is als wij beweren, dat twee naast elkander avanceerende kompanniën eene bepaald middelpuntvliedende neiging zullen toonen en, als wij de menschelijke natuur in aanmerking nemen, altijd niettegenstaande alle theorie, in de werkelijkheid ook zullen hebben.

Men voere hiertegen niet aan, dat de bataljonskommandant er is om al de nadeelen van deze wijze van voorwaarts gaan af te wenden. Hij is belast met de leiding van het geheel; voor hem is de richting, die hij aan zijn hoofdtroep moet geven, het gewichtigst omdat daarvan de uitslag afhangt.

Neemt hij persoonlijk de leiding zijner voorste kompanniën op zich, dan komen — en dit is geen *phrase*, maar door verscheiden voorbeelden uit den oorlog te bewijzen — de kompannien van den hoofdtroep licht in eene verkeerde richting of misschien geheel uit de hand. Hij moet zich bepalen tot het geven van de algemeene richting aan zijn voortroep; de detailuitvoering kan door hem echter zeker beter aan één dan aan twee zijner onderhebbers overgelaten worden.

Ook het andere aan te wenden middel, namelijk om aan den oudsten der beide zich vooraan bevindende kapiteins het kommando over beide kompannien te geven, schijnt niet in het belang van het werkelijk te bereiken resultaat, daar deze wijze van handelen altijd iets onzekers en dubbelzinnigs heeft. Bovendien strijdt het sterk tegen de usantie in het leger, hetwelk zulk een over-

nemen van het kommando onder gelijke rangen wel *achteraan* kent, zoo lang de kommandant vooraan is om zich te orienteeren, maar dat die handelwijze slechts ongaarne in het gevaar en bij de beslissing ziet.

Er zou onvoorwaardelijk in theorie noch in practijk eenige bedenking bestaan tegen het vormen der tirailleurlinie onder één kommando, als de ondersteuningsquaestie niet bestond!

Wat nu vooreerst de soutienlinie als zoodanig, d. i. hare eigenaardige taak aangaat, zoo komt het ons voor dat de leiding dier linie onder één persoon even natuurlijk is als de eenheid van leiding bij de tirailleurlinie. Had daár deze aanbeveling eene meer positive, hier heeft zij eene meer negatieve beteekenis. Twee verschijnselen, die beide in dezelfde niet aan te bevelen richting werken, doen zich namelijk in de practijk zoo buitengewoon natuurlijk en veelvuldig voor, dat een tegenwicht zeer wenschelijk is. De tirailleurlinien vooraan hebben namelijk immer de soutiens gaarne zoo dicht mogelijk bij zich en beweren altijd met voorliefde, dat ze dit of dat groote resultaat hadden kunnen verkrijgen »als de soutiens slechts dichterbij geweest waren.» En de soutiens achter hebben altijd de neiging hunne ondankbare rol als kogelvanger op te geven, en zich onder de tirailleurs te begeven om werkzaam op te treden. Die wederzijdsche strekking wordt nog bepaald vermeerderd door de meerdere of mindere verwantschap, waarin tirailleurs en soutiens tot elkander staan.

Deze strekking moet men bij een aanval, die niet alleen met blind élan, maar ook met zelfvertrouwen en energie gevoerd wordt, zonder voorbehoud verwerpen, omdat zij zeer licht óf tot eene overvulling van de tirailleurlinie óf tot eene bovenmatige verbreeding van front leiden moet, en zij wordt onloochenbaar verminderd, als er niet zulk eene nauwe persoonlijke betrekking tusschen tirailleurs en soutiens bestaat. Met andere woorden, als in plaats van den kapitein, die met zijn eerste peloton in de voorste vuurlinie vooruitgeijld is, een ander de zelfstandige en slechts naar zijn eigen overtuiging te bezigen soutiens kommandeert, zal dit gebrek gemakkelijker vermeden worden dan in het eerste geval.

De zelfstandige aanvoerder der soutiens, die, zooals van zelf spreekt, met den toestand van het gevecht vooraan geheel bekend moet zijn, maar tevens ook van achteren den toestand der tirailleurlinie beter kan overzien, dan hij, die zich midden daarin bevindt, kan rustiger en juist over tijd, plaats en sterkte van de te verschaffen ondersteuning oordeelen, en zal — daar het juist *zijn* troep is — de te overhaaste neigingen der onderbevelvoerenden met goed gevolg kunnen tegengaan.

Het initiatief is door den *eenen* aanvoerder der tirailleurlinie gegeven; voor den aanvoerder der tweede linie kan er slechts sprake van zijn *deze* richting te volgen; hij moet er niet aan denken eene eigen richting te zoeken; het is de tweede druppel op dezelfde plaats van den steen, die door den derden uitgehouden moet worden.

Tot zoo ver, zal men ons misschien te gemoet voeren, is alles goed; maar

nu komt het oogenblik waarop de ondersteuning werkelijk plaats moet hebben, als de vijandelijke kogels of door het terrein veroorzaakte onwillekeurige uitbreidingen buiten de normale breedte, openingen in de tirailleurlinie hebben doen ontstaan, die gesloten moeten worden. Wat blijft in dat geval anders over dan het samensmelten (indoubleeren) van de eene kompagnie met de andere, de vermenging, de wanorde! En deze omstandigheid alléén vernietigt al deze theorien!

Eer wij deze nieuwe tegenwerping nader beschouwen, moeten wij een blik werpen op den invloed dien het tot dusver gezegde hebben kan op het maximum van aanvalsfrontbreedte.

Wij nemen daarbij weder de sterkte van *een* bataljon aan, zonder dat we echter veronderstellen dat het geïsoleerd strijdt. Bij normale ontwikkeling van eene uit verscheiden bataljons gevormde aanvalslinie, zijn het in de eerste plaats de vleugelbataljons die geen natuurlijke grenzen hebben; maar ook voor de middelste bataljons kan het gebeuren, dat zulk eene beperking van uitbreidingsvermogen, óf reeds dadelijk niet bestaat, óf door den loop van het gevecht verloren is gegaan.

Tot welke hoogte kan of moet zulk een bataljon de vrijheid tot ontwikkeling in de breedte, die hij gekregen heeft, gebruiken? Wij zien hier af van iedere poging tot omtrekking of omvatting; wij hebben hier naar onze veronderstelling slechts met een troep te doen, die een gegeven object in front moet aanvallen.

Te dezen opzichte hebben wij reeds vroeger gezegd, dat zulk een troep ten minste de helft van zijne sterkte voor den hoofdaanval moet bestemmen. Wij hebben verder het grondbeginsel erkend, dat eene voorbereidingslinie zoo sterk, zoo dicht mogelijk moet zijn; voorts ook op den voorgrond gesteld, dat het bijzonder gewichtig is dat zij haar vuur op het bepaalde aanvalspunt kan concentreeren; ten slotte is gewezen op de noodzakelijkheid dat het kommando van die tirailleurlinie bij één persoon berust.

Uit deze drie factoren zal voor den aanvoerder de maximumbreedte volgen, die hij aan den aanval geven kan, als deze werkelijk nog zal kunnen geschieden.

Hij kan als uiterste hoeveelheid de helft zijner krachten tot voorbereiding doen uitzwermen. Deze helft *kan*, als zij de regels van het voorbereidingsvuur volgt en wanneer slechts matige verliezen verondersteld worden, de normale breedte misschien met  $\frac{2}{3}$  van de eigene breedte vermeerderen; d. i. voor een bataljon die breedte van 300 tot 500 pas brengen.

Voorwaarde hierbij blijft dat deze linie haar vuur nog concentreeren kan, dat het terrein toelaat dat de hoofdtroep zóó dicht op de tirailleurs volgt, dat deze dadelijk ondersteund kunnen worden, hetgeen reeds twijfelachtig kan zijn, en eindelijk als het gewichtigste, dat de kommandant nog zijn vollen invloed van den eenen vleugel tot den anderen kan doen gelden, hetgeen in elk geval (en vooral te voet) moeilijk zal zijn.

Zoodra echter slechts één dezer voorwaarden onvervuld blijft, is de aanval geen beredeneerde op één doel gerichte daad meer, maar berust alleen op toeval. Daarin liggen de grenzen voor de uitbreiding van het front.

Gaan wij nu terug naar de quaestie van het indoubleeren, een leelijk woord en werkelijk eene nog leelijkere zaak, en toch tegenwoordig onvermijdelijk.

Als men aan een tacticus uit den tijd van FREDERIK DEN GROOTE gezegd had, dat het daartoe zou en moest komen, dat ieder afzonderlijk infanterist schiet wanneer hij wil en kan, dat de bataljons-, kompagnies- en pelotons-salvo's zouden verdwijnen, dan zou hij zeker slechts een verachtelijk schouderophalen voor die heillooze wanorde over gehad hebben.

Desniettemin is de tijd gekomen, dat het leger, zonder de tradities van FREDERIK DEN GROOTE te verloochenen, zich zeer goed in deze wanorde geschikt heeft.

Zou het misschien ook zoo niet gaan met de quaestie van het indoubleeren van manschappen der eene linie in de andere?

Vooreerst bestaat het feit dat het indoubleeren zelfs van afzonderlijke rotten in elkander (en zoover behoeft men tegenwoordig niet eens te gaan), in het leger reeds reglementair plaats heeft gehad, door in den krijg ervaren aanvoerders ingevoerd en door de voor de aanvulling der verliezen bestemde troepen voor 20, 30, 40 jaren uitgevoerd is geworden. Zouden de tegenwoordige troepen dat ook niet kunnen doen? Men zal vermoedelijk daartegen aanvoeren: dat is ook afgeschaft als onpractisch, en niemand zal loochenen dat die afschaffing een groote vooruitgang was, omdat de toenmalige tactiek dezen vorm niet noodig had.

Tegenwoordig is het met de zaak echter weder anders gesteld. Het indoubleeren in het algemeen is niet meer te vermijden.

De hoofdvoorwaarde, dat tirailleurs in het werkzame vuur des vijands zich zonder vernietigende verliezen zijwaarts kunnen bewegen (samenschuiven) bestaat niet meer sedert de invoering van het achterlaadgeweer, en daardoor wordt het indoubleeren voor elke van achter komende versterking, eenvoudig weg noodzakelijk.

Wij zullen nog eens bij den eigenlijken aanval, op dit onderwerp terugkomen; daarbij zal het noodzakelijke van het aangevoerde nog veel meer blijken.

Staat het echter vast, dat de zaak zoowel in het klein als in het groot niet vermeden kan worden, dan doet men ook goed haar *franchement* aan te nemen.

Het gevaar dat men kent, zegt het spreekwoord, is geen gevaar meer; wenu de wanorde, die men reglementair maakt, is ook geen wanorde meer!

Zoo komen wij dan tot het besluit dat op de eene of andere wijze ingedoubleerd moet worden, hetzij van pelotons eener kompagnie in andere van dezelfde kompagnie, of wel van de eene in de andere kompagnie. Wij be-

weren dat het laatste geval slechts schijnbaar erger is dan het eerste. Wordt eens de oorspronkelijke orde van een gevechtsfront verstoord, dan is het zoolang de strijd woedt — en slechts van zulke oogenblikken is hier sprake — tamelijk onverschillig door wien dat geschiedt.

In die oogenblikken van den strijd, wanneer zulke vermengingen geschieden en geschieden moeten, in deze oogenblikken van het hoogste gevaar en de hoogste inspanning, treedt voor den gewonen soldaat de bepaalde persoonlijkheid van *zijn* aanvoerder op den achtergrond, tegenover het voorbeeld van elk willekeurig persoon. Wie de aanvoerder dan ook zijn moge, de manschappen volgen het voorbeeld, den dappere, den held, hetzij hij van hunne of van eene andere kompagnie is.

Dat zijn oogenblikken, waarin hoogere aanvoerders, dikwijls geheel onbekend aan den soldaat, hem met zich medevoeren; oogenblikken, waarin luitnants lauweren geplukt hebben met manschappen, die zij nooit te voren gezien hebben en ook later nooit zagen. Voor deze oogenblikken, zeggen wij, is het onverschillig, of het indoubleeren uit denzelfden of uit een anderen troep geschiedt. Als de strijd geëindigd is, als uit de oogblikkelijke wanorde zoo snel mogelijk de oude orde weder hersteld zal en moet worden, zal dit gemakkelijker gaan als twee verschillende troepenafdeelingen, dan wel als onderafdeelingen van eenzelfde gedeelte gesorteerd moeten worden.

Elk soldaat kent zijne kompagnie; officieren en onderofficieren vinden de manschappen hunner kompagnie snel bijeen; daarentegen wordt dikwijls vergeten in welk peloton iemand heden juist ingedeeld was, en de officier die de geheele kompagnie kent, behoeft toch niet te onthouden of JANSEN van daag juist in zijn peloton stond.

Tegen dit alles zijn — dit lijdt geen twijfel — nog altijd verschillende grondige bedenkingen te opperen. Desniettemin en alles nauwkeurig overwogen, zouden wij toch voorstellen de grondbeginselen voor de voorbereiding van een aanval als volgt te formuleeren:

1. Tot de werkzame voorbereiding van een aanval is het noodzakelijk eene tirailleurlinie tot op 200 à 400 pas van de vijandelijke stelling te brengen en een vooraf te bepalen punt van aanval in die stelling concentrisch en onafgebroken te doen beschieten, tot de storm zelf plaats kan hebben.

2. Om dit te bereiken, moet een aanvallende troep zich verdeelen in voor- en hoofdtroep.

3. De sterkteverhouding dezer gedeelten moet zoodanig zijn dat voor den voortroep  $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$  van het geheel genomen wordt.

4. De voortroep splitst zich in eene tirailleurlinie en een soutienlinie. De tirailleurlinie moet zooveel geweren in gevecht brengen als het terrein slechts eenigermate toelaat; de linie der soutiens, bestemd om de verliezen in de tirailleurlinie aan te vullen, moet tot dit doel in open terrein even sterk zijn als de tirailleurlinie; zij kan echter bij gunstige omstandigheden verminderd worden; als minimum moet zij half zoo sterk zijn als die linie.

5. Hoe grooter dekking het terrein oplevert, des te grootere breedte kan de tirailleurlinie bij het avanceeren innemen. De grens dezer uitbreiding wordt bepaald door de noodzakelijkheid om den geheelen aanval onder de leiding van één persoon te doen en om het tirailleurvuur op één punt te concentreren. Zij zal voor een bataljon van 1000 man kunnen afwisselen tusschen 300 en 500 pas.

6. Het is in het belang van de leiding, voor elk bataljon de tirailleurlinie door *eene*, en de soutienlinie door *eene andere* kompagnie te doen vormen.

7. De tirailleurlinie avanceert, zoo spoedig zij in het bereik van het vijandelijk artillerievuur komt, in eens tot aan de grens van het werkzame vijandelijke infanterievuur. De kompagnie, waaruit zij gevormd wordt, is in elk geval, alvorens zij een te onderscheiden doel voor het vijandelijke vuur kan worden, in ééne linie opgelost, ook al heeft zij aanvankelijk geen eigen soutiens gevormd.

Dit avanceeren tot op 1200—800 pas, kan het zijn tot 600 pas van den vijand, geschiedt zoolang het eenigszins mogelijk is zonder zelf te vuren, en daár, waar men wegens den animeerenden invloed van dat vuur het niet ontberen kan, of als bepaalde zaken er toe nopen (verdrijving van vijandelijke voorgeschoven liniën, enz.) is een *bevolen* zelfstandig vuur geoorloofd.

In de zone aangekomen, alwaar de verliezen door infanterievuur niet meer toevallig zijn, verandert de tirailleurlinie haar avanceeren in een sprongsgewijze voorwaarts gaan en een nederwerpen bij zelfstandige onderafdeelingen.

Voor zooveel mogelijk (het terrein en het gebruik van gunstige oogenblikken kunnen aanleiding geven tot uitzonderingen) geschiedt dit avanceeren met geheele pelotons, en niet verder dan 50 à 80 pas te gelijk; of dit *en échelon* of *en échiquier* geschiedt is onverschillig. De gedeelten die liggen, beschermen door hun goed gericht en rustig vuur het avanceeren der andere.

Eerst als men tot op den werkzaamsten afstand van den vijand genaderd is, van 400—200 pas af, geschiedt, op uitdrukkelijk bevel of signaal, en zoo veel mogelijk concentrisch op een vooraf aangewezen doel, het snelvuur, dat tot op het oogenblik van den stormloop volgehouden moet worden.

8. De afstand van de soutienlinie tot de tirailleurlinie en de wijze waarop zij avanceeren moet, worden door de bepalingen omtrent de handelwijze van de gesloten afdeelingen van den aanval geregeld (zie later: eigenlijke aanval).

9. De versterking der tirailleurlinie door de soutienlinie geschiedt door indoubleeren, voor zooveel mogelijk van zelfstandige onderafdeelingen (pelotons, groepen) tusschen zelfstandige onderafdeelingen der eerste linie; hoofdzakelijk blijft daarbij echter altijd de gunstige werking op den vijand.

(Wordt vervolgd.)

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DEN OORLOG  
VAN 1870—1871.

(Vervolg van N<sup>o</sup>. 4, Blz. 228.)

---

IV.

DE SLAG BIJ SÉDAN.

Ten gevolge van de gebeurtenissen van den 31sten Augustus was het Fransche leger saamgedrongen in de enge ruimte tusschen de Maas en de Belgische grenzen, alwaar men het wilde dwingen een beslissenden slag aan te nemen, en daar men vreesde dat de vijand door een snellen aftocht de verwachte belangrijke resultaten zou trachten te verijdelen, moesten alle maatregelen genomen worden hem dit te beletten, waardoor deze slag een geheel eigenaardig karakter kreeg. Het Fransche leger toch beschouwde, zoowel op den 31sten Augustus als ook gedurende den slag op 1 September, de vesting Sédan als zijn centrum, Bazeilles als zijn linker, Floing als zijn rechter vleugel en de Maas als zijn front.

De stelling van het Duitsche leger was gedurende den nacht van den 31sten Augustus op den 1sten September als volgt:

Van het leger van den Kroonprins van Saksen stond het gardekorps bij Carignan op den rechter oever van het riviértje de Chiers, met voorposten tot Pouru aux Bois en Pouru St. Remy; het XIIde korps bij Mairy en Douzy met voorposten tegen Bazeilles, Rubecourt en Francheval; het IVde korps op den linker Maasoever bij Remilly. Van het IIIde leger, dat van den Kroonprins van Pruisen, stond het 1ste Beiersche korps bij Remilly; het bezette de spoorwegbrug welke bij Bazeilles over de Maas ligt en trok in den avond van den 31sten Augustus de twee bataljons jagers, die Bazeilles reeds bezet hadden, terug tot aan genoemde brug, doch des morgens ten 2 ure van den 1sten September stelden zij zich wederom te Bazeilles op; het 2de Beiersche korps stond bij Raucourt, het 5de korps bij Chehery, het XIde korps bij Donchery en de Wurtemburgsche divisie bij Bautaucourt, terwijl het VIde

korps dien avond niet verder dan tot Attiqui en Semmy had kunnen voortrukken.

Ten einde den vijand een aftocht naar Mézières te beletten en om tevens zoo noodig den volgenden dag zijn rechter vleugel op den rechter oever der Maas aan te grijpen, trokken het XIde korps en een gedeelte van het Vde korps die rivier bij Donchery en Dom le Mesnil over.

In den morgen van den 1sten September nam Z. M. de Bondsveldheer zijn standpunt op eene hoogte bij Frenois, van waar de opstelling van het geheele leger, het dal der Maas en de tegenoverliggende hoogten tot aan de Belgische grenzen, overzien konden worden.

Het Duitsche leger ging, zooals bekend is, op den dag van den slag uit de bovenbeschreven stelling al strijdende in eene andere over, en sloot langzamerhand den kring, totdat omstreeks den middag het gardekorps en het XIde korps bij Illy ten noorden van Sedan elkander de hand gaven. Op dat oogenblik streden:

- het gardekorps bij Givonne;
- het XIIde korps bij Daigny en la Moncelle;
- het IVde korps en 1ste Beiersche korps bij Bazeilles;
- het 2de Beiersche korps bij Wadelincourt en
- het Vde en XIde korps bij Floing en Illy.

De Wurtemburgsche divisie stond bij Donchery als reserve en moest daar tegelijk waken tegen een eventueelen aanval van de zijde van Mézières.

Wij hebben gezien hoe het 107de regiment in den nacht van 31 Augustus op 1 September in en om Douzy stond en in den waan verkeerde dat men den volgenden dag rustdag zou houden. Des morgens ten 4 $\frac{1}{2}$  uur kreeg de luitenant-kolonel VON LINDEMAN echter onverwacht order van den brigadegeneraal VON SCHULZ onmiddellijk te alarmeeren en reeds ten 5 uur tegen den vijand op te rukken; tot verlichting van den troep konden de ransels worden achtergelaten.

De alarmeering geschiedde met de meest mogelijke bedaardheid, en het regiment was dan ook, met uitzondering van het 2de bataljon en de 10de kompagnie waarvan men de voorposten niet zoo schielijk had kunnen intrekken, weldra marschvaardig en aangetreden nabij de suikerfabriek ten westen van Douzy gelegen, waar de kommandeerende generaal Z. K. H. Prins GEORG zelf, tot den meest mogelijken spoed aanspoorde, omdat men een aanval moest wagen tegen eene vijandelijke treinkolonne die de Belgische grenzen wilde overtrekken. Dien ten gevolge werd den manschappen niet eens de tijd gegeven om de reservepatronen uit de ransels te nemen en marcheerden zij alleen met de gevulde patroontassen af.

De luitenant-kolonel VON LINDEMAN rukte met 7 kompagnien voorwaarts in de richting van Lamécourt, den straatweg naar Bazeilles bij La Rulle verlatende langs den rand van het Bois de Chevalier naar la Moncelle; het eska-



dron SCHULZE van het 2de regiment cavalerie, waaraan de batterij KRECKE was toegevoegd, vormde de voorhoede. In het westen hoorde men reeds toen zoowel geweer- als geschutvuur, zooals later bleek van het 1ste Beiersche korps dat over de Maas tegen Bazeilles oprukte.

Bij de zandgroeve op de hoogte ten oosten van la Moncelle marcheerde de batterij KRECKE rechts in het veld op, terwijl eene cavaleriepatrouille over den straatweg in het dorp la Moncelle drong, doch daaruit weldra teruggedreven werd door Fransche Spahis, waardoor men de zekerheid kreeg dat dit dorp door den vijand bezet was. De Fransche cavalerie keerde bij het zien van onze infanterie, weder terug.

Het was nog geen 6 uur toen men op diezelfde hoogte aankwam en een blik kon werpen op de treinen en parken van la Moncelle en het kasteel Montvillé, allen opgesteld of gelegen in het diep ingesneden dal van de Bazeille, die van het noorden naar het zuiden stroomt en de dorpen Givonne, Daigny, la Moncelle en Bazeilles besproeit. Het dal was over zijne geheele lengte bezet met vijandelijke infanterie en cavalerie.

Op de hoogte tegenover la Moncelle, aan den weg die van deze plaats naar Balan leidt, was eene groote kolonne van wagens opgesteld, doch daar het eenigszins nevelachtig was, kon men niet nauwkeurig waarnemen of het eene Fransche kolonne was, dan wel of zij behoorde tot het Pruisische gardekorps, waarvan men bericht gekregen had dat het eene omtrekking over Francheval moest uitvoeren. De batterij KRECKE wierp daarom eenige granaten in de nabijheid van die kolonne, hetgeen aan het doel beantwoordde, daar zij beantwoord werden en men dus wist dat zich aldaar Fransche artillerie bevond.

Men kan bijna als zeker aannemen dat een van deze verkenningsgranaten den maarschalk MAC-MAHON heeft getroffen, die juist daar ter plaatse even over 6 uur door een granaatscherf werd gewond.

Terwijl de artillerie alzoo den strijd opende had de luitenant-kolonel VON LINDEMAN zijne 7 aanwezige kompagnieën kompagnies-kolonnes laten formeerden en daarna het 3de bataljon voorwaarts langs den straatweg op het dorp gedirigeerd, terwijl aan het 1ste bataljon opgedragen was rechts van het 3de in la Moncelle te dringen, waartoe dit bataljon van af de zandgroeve half rechts voorwaarts marcheerde, de 4 kompagnies-kolonnes naast elkander. Deze beweging was echter nauwelijks begonnen toen men beschoten werd door den vijand, die nog op den rand van het dal aan deze zijde van de Bazeille tusschen Daigny en het Bois Chevalier, stond, en waardoor men genoodzaakt werd tot het verspreiden van tirailleurs. Men nam nu de richting ook meer noordelijk en stormde voorwaarts tot aan het hek langs den weg van la Moncelle naar Villers-Cernay, waar men aangevallen werd door vijandelijke cavalerie, die evenwel met een aanzienlijk verlies terug moest trekken tot op de hoogten gelegen aan de overzijde van de Bazeille; toen raakte men in een vuurgevecht met de hardnekkig standhoudende infanterie en later met de artillerie die uit Daigny te voorschijn kwam. Eerst daarna kon de 4de kom-

pagnie die op den linker vleugel stond in la Moncelle dringen, terwijl de 3 andere kompagnien zich in hare stelling moesten handhaven. De kommandant der 1ste kompagnie, 1ste luitenant VON BEULWITZ, werd hier gedood, terwijl de 2de luitenant BECH van die zelfde kompagnie gewond werd, waarop het bevel daarover opgenomen werd door den vaandrig MEHLIG.

Het 3de bataljon (9de, 11de en 12de kompagnie) had onder bevel van kapitein KÜSTNER het voorgelegen gedeelte van la Moncelle in den eersten aanloop kunnen bemachtigen. Van af de bovengenoemde zandgroeve had kapitein KÜSTNER de 9de kompagnie op den straatweg opgesteld en links daarvan, buiten langs een klein park, dat rechts aan den straatweg grenst en zich links tot aan een landweg dien naar Bazeilles voert uitstrekt, de 12de kompagnie geplaatst; deze twee kompagnien rukten tegelijk vooruit, terwijl hij met de 11de kompagnie als reserve volgde, die daarop tusschen de 9de en 12de kompagnie in, door het genoemde park voortdrong en daarbij een hevigen strijd had te voeren met de vijandelijke infanterie, die het park hardnekkig verdedigde. Nadat men zich met de sabel een weg door het struikgewas had gebaad rukten de kompagnien weldra van verschillende zijden het dorp binnen, doch konden niet dan langzaam avanceeren door het labyrint van hekken en muren waarover men klimmen moest, tot men eindelijk aan de Bazeille kwam, die echter zoo diep en breed was, dat hier aan geen verder voortdringen te denken viel.

Hoewel de vijand aan deze zijde van de beek met zijne zwakke strijdkrachten hardnekkig gestreden had, hield hij hier nog slechts korten tijd stand om daarna de hoogten op den rechter oever van de Bazeille met des te meer kracht te verdedigen. Daar hadden zich talrijke infanterie-afdeelingen met artillerie opgesteld, zoodat het dorp la Moncelle, dat reeds genomen was, met vuur werd overstelpt. De vijand richtte dit voornamelijk op den straatweg die van de meermalen genoemde zandgroeve naar het dorp leidt, om daardoor het aanrukken van aanzienlijke kolonnes te verhinderen, en verder op de steenen brug over de Bazeille, welke den eenigen overgang vormde.

Vooraf de 9de kompagnie, die langs den straatweg tot aan de brug was opgerukt, had veel van het vijandelijk vuur te lijden. De kapitein VON BEULWITZ liet daarom het eerste peloton dat zich en tirailleur verspreid had, in de huizen beneden de brug gaan om daaruit, zoo veel mogelijk gedekt, het vijandelijke vuur te beantwoorden. Eenige oogenblikken later kreeg ook het 2de peloton, onder bevel van den 2den luitenant ridder HALFNER, order om zich in de huizen boven dezelfde brug te nestelen, terwijl een gedeelte van dit peloton in reserve bleef onder sergeant HALLFAHRT. De 11de en 12de kompagnie waren links van de 9de kompagnie opgerukt en begaven zich niettegenstaande het vijandelijk vuur, van de tegenover gelegen hoogten naar de beek, door het park van het kasteel van La Moncelle, hetwelk zij, gelijk wij boven zagen, eerst van vijanden hadden gezuiverd. Naar een overgangspunt zoekende, hielden beide kompagnien ten einde de gemeenschap met de

9de kompagnie niet te verliezen, rechts, d. i. stroomopwaarts, aan en kwamen te gelijk met het tirailleurpeloton van de 9de kompagnie aan de beek.

De bataljons-kommandant kapitein KÜSTNER meende nu voldoende strijdkrachten bij elkander te hebben om over de brug te rukken en de tegenover gelegen huizen te bestormen; de aanval geschiedde onder een luid hoerah. Terwijl kapitein VON BEULWITZ met het tirailleurpeloton de spits uitmaakte, volgden de 11de kompagnie onder bevel van den 2den luitenant MIERSCH en de 12de kompagnie onder aanvoering van den 1sten luitenant LEGLER. Onmiddellijk nadat men de brug over was werd rechts en links eene tirailleurlinie gevormd, terwijl de kolonne over den straatweg voortstormde. Nevens vele anderen viel de luitenant LEGLER zwaar gewond, aan het hoofd zijner kompagnie, juist toen men op het punt was het eerste der bovengenoemde huizen te bereiken. Het paard van den adjudant WOHLMANN was reeds kort bij de brug gewond en had hij zich toen te voet bij de 9de kompagnie aangesloten, doch reeds spoedig viel ook hij.

De kolonne drong evenwel met den kapitein KÜSTNER aan het hoofd steeds vooruit en stormde langs de huizen tegen de daarachter gelegen hoogten op. Hier had de vijand zich echter zoo goed opgesteld en verdedigde zich zoo hardnekkig in eene aldaar gelegene leemgroeve dat de storm niet gelukte en men ter nauwernood de zoo snel genomene stelling kon behouden.

In twee der genoemde huizen was een tal gewonde en ongedeerde Franschen van het 22ste regiment van linie gevangen gemaakt. Deze huizen werden nu bezet en zooveel doenlijk in verdedigbaren toestand gebracht, omdat de vijand zoowel zijn infanterie- als mitrailleuse-vuur daarop richtte. In het meest nabij den vijand staande huis stelde zich de 2de luitenant MIERSCH op met een gedeelte der 11de kompagnie en voegde zich de bataljons-kommandant hier bij hem, terwijl zich in het andere huis, dat op het snijpunt der twee straatwegen stond, de 12de kompagnie en het tirailleurpeloton van de 9de kompagnie nestelden.

De stelling van het 3de bataljon bleef echter zeer gevaarlijk, dewijl de vijand door het aanhoudend beschieten van den straatweg het aanrukken van ondersteuningstroepen belette en alle soldaten, die niet in de genoemde huizen konden onderkomen of zich in de overblijfselen van de stadsgracht konden dekken, zeer blootgesteld waren aan het vuur der scherpschutters uit de leemgroeve. Kort daarop voerde de vijand langs de rechter flank bovendien nog eene batterij van 4-vuurmonden en 2 mitrilleuses aan en opende een hevige vuur van af de hoogte die tegenover la Moncelle naar de zijde van Daigny is gelegen. Om deze vuurmonden te verdrijven begaf zich de 2de luitenant ridder HAFNER met het 2de peloton der 9de kompagnie in la Moncelle stroomopwaarts in eene fabriek alwaar zich de linker vleugel van het 1ste bataljon bij hen aansloot, en opende van daar, ofschoon op een afstand van ongeveer 800 pas een bedaard vuur tegen die batterij.

Wij hebben gezien dat het 3de bataljon des morgens uit Douzy gemarcheerd

was zonder de 10de kompagnie onder kapitein SCHREIBER. Deze had de order tot afmarcheeren later gekregen en was na het doen inrukken der veldwachten eerst ten 6 uur naar het slagveld opgerukt. Ten 7 ure kwam zij ten westen van Lamecourt aan en kon slechts met moeite de marschrichting van het regiment ontdekken. De dekkingskolonne van de artillerie (korpsartillerie), welke juist voor moest komen en zich opstellen naast de batterij KRECKE, had daarmede ook zeer veel moeite, ten gevolge van de talrijke verliezen door de vijandelijke granaten die onophoudelijk troffen; de opmarcheerende kompagnie geraakte daardoor eveneens in verwarring. Kapitein SCHREIBER verzamelde zijne kompagnie evenwel tusschen het Bois Chevalier en la Moncelle, en rukte daarna naar het dorp op, bezette de huizen welke nabij de brug waren gelegen en opende zijn vuur tegen de daarover liggende hoogten.

Nog voor de 10de kompagnie was het 2de bataljon (kapitein VON GERSDORFF) van Douzy op het slagveld aangekomen en door den brigade-generaal nabij de meergenoemde zandgroeve gesplitst geworden. De generaal dirigeerde namelijk bij gebrek aan eene reserve, de 5de en 6de kompagnie op den rechter-, de 7de en 8ste kompagnie op den linker vleugel van het in gevecht zijnde regiment. De kompagniën formeerden zich in kompagnieskolonnes en de 7de en 8ste kompagnie sloegen denzelfden weg in die de 12de kompagnie, met omtrekking van het park, gegaan was naar la Moncelle.

De hulp van de 5de en 6de kompagnie op den rechter vleugel van het regiment was daar hoog noodig, want men had den vijand, die nog steeds het noordelijke Bois Chevalier en de stelling van daar af naar Daigny bezet hield, niets tegenover kunnen stellen. Zelfs de artillerie, waarvan de eene batterij vóór, de andere nà oprukte, en twee Beiersche batterijen, die tusschen de zandgroeve en het park van la Moncelle opgesteld waren, hadden meer dan de handen vol met de vijandelijke artillerie die achter la Moncelle opgesteld was. De 5de en 6de kompagnie sloten dus aan den rechter vleugel van het 1ste bataljon aan en bezetten in eene uitgebreide tirailleurlinie de ruimte tusschen la Moncelle en het Bois Chevalier; onder een aanhoudend vuur begon men nu terrein op den vijand te winnen. Het scheen dat deze, helaas ten onrechte, dacht dat zich achter de tirailleurlinie groote massa's infanterie bevonden, waartegen hij een allerhevigst vuur opende en onder bescherming van oprukkende mitrailleuses meer en meer infanterie ontwikkelde.

Des morgens ten 7 uur was de opstelling van het regiment als volgt:

De ruimte tusschen het Bois Chevalier en den dalrand alwaar la Moncelle aan Daigny grenst, was gedekt door eene uitgestrekte tirailleurketen van de 6de, 5de, 1ste en 2de kompagnie, terwijl de linker vleugel van het 1ste bataljon (3de en 4de kompagnie) meer en meer tusschen la Moncelle en Daigny indrong. De 1ste en 2de kompagnie trachtte dit insgelijks te doen; la Moncelle zelf was door een gedeelte van het 3de bataljon bezet, terwijl de op den rechter oever gelegen huizen ingenomen waren, zooals wij boven reeds zagen.

Op deze wijze had men eene soort van wig gedreven in de vijandelijke stel-

ling, welke laatste zoowel het houtgewas op den rechter oever tusschen Daigny en la Moncelle, als Daigny zelf bezet hield; evenzoo bezette hij niet alleen den geheelen dalrand ten westen van la Moncelle, maar ook het park van het kasteel Montvillé tusschen Bazeilles en la Moncelle gelegen en dat op de beide oevers van de beek. In genoemd park werd nog aanhoudend een scherpe strijd gevoerd met Beiersche jagers, die hoog noodig hulp moesten hebben.

Het regiment had dus bijna het doel bereikt om dit terreingedeelte aan den vijand te ontrukken, eene gemeenschap in het dal tusschen Givonne en Bazeilles onmogelijk en tevens het ontwikkelen van vijandelijke strijdkrachten op de domineerende hoogten ten westen van la Moncelle moeilijk te maken. Was deze opdracht op zich zélf reeds een zeer bezwaarlijke taak voor een enkel regiment, de last om zich in die stelling nog uren lang tot de aankomst van andere regimenten te handhaven, was nog veel moeilijker te volvoeren.

Van des morgens ten 7 tot 10 uur bleef het regiment in zijne beschrevene defensieve stelling en moest in dien tijd de telkens vernieuwde aanvallen des vijands tegen la Moncelle afslaan. Deze even onstuimige als hardnekkige aanvallen konden evenwel met geen groote troepenmacht ondernomen worden, maar moesten zich bepalen tot kleine afdeelingen die op verschillende punten tegelijk aanvielen. Een aanval van een aanzienlijke troepenmacht werd namelijk steeds belet door de talrijke in batterij gekomen Saksische artillerie, waarbij zich twee Beiersche batterijen gevoegd hadden, en die geplaatst waren voor het kasteel la Moncelle.

Door het groote getal in elkander loopende tuinen, slooten, heggen en andere hindernissen, welke zich tusschen de huizen, hoeven en muren bevonden, was eene samenwerking der verschillende onderdeelen van het Saksische regiment onmogelijk, zoodat elke kleine troepenafdeeling hare eigene maatregelen voor de verdediging nemen moest. De regiments-kommandant bevond zich in het kasteel van la Moncelle, omdat hij van uit dit punt nog het beste een algemeen overzicht van de verschillende troepenafdeelingen kon verkrijgen. Langzamerhand hadden zich eenige afgedwaalde soldaten en sommigen die gewonden achteruitgebracht hadden, bij hem gevoegd. Toen dit getal tot een 40 man geklommen was steeg hij van zijn paard, omdat het kreupelhout het rijden belette en voerde deze lieden door het park van het kasteel in de eerste vuurlinie. Bij den zoom van het park wilde hij met die troepenafdeeling vooruitdringen over den hollen weg die van Bazeilles naar la Moncelle leidt, toen hij onverwacht tegenover zich eene kompagnie Franschen zag, die zich van Bazeilles en het park van Montvillé op de linker flank der Saksers wilde werpen.

Nog voor de vijand hem bespeurde gelastte de luitenant-kolonel VON LINDEMANN zijne manschappen op den grond te gaan liggen langs den zoom van het hout, liet den vijand vlak tegenover zich komen en toen deze op een afstand van 10 passen genaderd was, in de dichte gelederen een salvo lossen,

't welk zulk een groote uitwerking deed dat de vijand door een panique bevangen, in allerijl dwars over het veld vluchtte, en daarbij nog grootendeels door de Beieren gevangen genomen werd. Deze Fransche kompagnie had of een coup-de-main op de Beiersche batterijen op het oog, of wilde de verstrooide manschappen van het 3de bataljon, die zich in huizen, tuinen, enz. genesteld hadden, in den rug vallen. Hoe het ook zijn moge, hun aanval was in beide gevallen bijna gelukt, en de Saksers die in de twee huizen over de brug genesteld waren en de voorgenomene omtrekking gezien hadden, liepen daardoor groot gevaar van gevangen genomen te worden, indien de aanslag niet als het ware door een gelukkig toeval ontdekt en zodoende afgeweerd was geworden.

Dit gevecht kenschetst het karakter van den geheelen strijd te la Moncelle; er zijn een tal van hevige gevechten door kleine afdeelingen geleverd geworden, maar het is niet doenlijk daarin eenig verband te brengen om zodoende den lezer van die gevechten een helder denkbeeld te geven.

De 7de en 8ste kompagnie hadden zich aanvankelijk opgesteld achter eene terreingolving nabij de groote steengroeve, op de hoogte tusschen Lamecourt en la Moncelle, doch waren tegen 7 uur opgerukt in het park van het kasteel la Moncelle, ten einde de aldaar geplaatste Beiersche batterijen te dekken, waarbij deze kompagnien veel verliezen leden door de vijandelijke granaten. Een weinig over 7 werden zij in het dal opontboden; daartoe gingen zij links om het park heen en volgden dus denzelfden weg als de 12de kompagnie. In den reeds genoemden hollen weg tusschen Bazeilles en la Moncelle lostten zij zich in een tirailleurlinie op, en openden haar vuur tegen de vijandelijke infanterie die daar tegenover op de hoogten in de richting naar Balan stond en gedurig aanvallen deed op de Bazeille.

De ziel van deze herhaalde en, hoewel met energie geleide, vergeefsche aanvallen was een oud Fransch officier, die aan zijn witte haren en baard kenbaar was. Toen hij eindelijk buiten gevecht werd gesteld, was de vijand zeer ontmoedigd.

Laat ons thans terugkeeren naar den rechter vleugel.

De 5de en 6de kompagnie gingen in een groote tirailleurlinie opgelost en voorzien van de noodige soutiens, in noordelijke richting voorwaarts, haar vuur voornamelijk richtende op eene mitrailleuse-batterij die uit Daigny deboucheerde; deze batterij richtte haar vuur voornamelijk op de rechter flank der aan de 2 kompagnien toegevoegde artillerie en moest tevens een aanval van turcos en zouaven uit Daigny ondersteunen. De tirailleurs naderden evenwel de batterij al meer en meer en brachten deze door hun vuur aanzienlijke verliezen toe. Omstreeks 7 uur bemerkten dan ook de kapitein von BULOW en de 1ste luitenant BASSE, kommandanten der 5de en 6de kompagnie, dat die batterij haar vuur staakte en wilde opleggen. Onmiddellijk gingen beide kompagnien tot een stormaanval over en hadden het geluk twee mitrailleurs te vermeesteren. Met vele anderen werd hier de kapitein von BULOW zwaar

gewond; zelfs na de verovering leed men nog veel verliezen, daar de vijand zich nog steeds vasthield op de hoogten aan deze zijde van Daigny.

Eerst in de late middaguren werd deze positie even als het dorp zelf genomen door de 47ste brigade (104de en 105de regiment) en het 13de jagerbataljon.

Bij den stormaanval op de mitrailleuse-batterij over een golvend terrein, waren de 2 kompagniën natuurlijkerwijze zeer verspreid en door elkander geraakt. De sergeant-majoor ZÜRN, die het bevel over de 6de kompagnie op zich nam, verzamelde met veel moeite het grootste gedeelte der kompagnie en sloot zich ten 9 uur bij de strijdenden te la Moncelle aan. De 1ste luitenant BASSE bracht de 5de en het achtergebleven gedeelte der 6de kompagnie bijeen, liet een der mitrailleurs met 2 overgebleven paarden bespannen, rukte daarmede in de vallei tusschen Daigny en la Moncelle, waarin achtereenvolgens de verschillende kompagniën van het 1ste bataljon gedrongen waren, en opende van daar zijn vuur op den vijand die zich in het houtgewas op de overliggende glooiing bevond. Hier bekwam de 1ste luitenant VON TRUTSCHLER, kommandant der 3de kompagnie, die alleen vooruit ging over de houten brug (dezelfde waarover later de 2de luitenant HÄFFNER ging bij den aanval op eene Fransche batterij), verscheidene schoten door de borst en armen, welke binnen weinige dagen zijn dood veroorzaakten. De 2de luitenant LUDOVICI nam het bevel der 3de kompagnie over.

Door het onafgebroken vuur dat hier onderhouden moest worden tegen de vijandelijke artillerie en infanterie, kreeg het 1ste bataljon gebrek aan munitie en trok de kapitein VON HERMANN het bataljon daarop in la Moncelle bijeen, waar, op bevel van den regiments-kommandant die hierheen gereden was, de laatste patronen uitgereikt werden, met de aanbeveling daarmede spaarzaam te zijn en den vijand met de bajonet af te wachten, daar men tot geen prijs la Moncelle weder mocht opgeven.

Kapitein VON GERSDORFF, kommandant van het 2de bataljon, had zich aanvankelijk opgehouden bij de 7de en 8ste kompagnie en was later naar den rechter vleugel gereden om de 5de en 6de kompagnie op te zoeken. Hij vond echter slechts een peloton der 5de kompagnie onder bevel van den sergeant-majoor PRABST, die eenigszins links was afgeweken; deelnemende aan het gevecht van dat peloton werd hij daarbij gewond.

Tegen 9 uur bracht de brigade-adjutant VON HANSEN aan den regiments-kommandant VON LINDEMANN het bericht dat de brigade-kommandant generaal-majoor VON SCHULZ gewond was en hem het brigade-kommando opdroeg, waarop luitenant-kolonel VON LINDEMANN naar de meergenoemde steengroeve reed tot het bekomen van instructiën van den kommandant der divisie, den luitenant-generaal VON NEHRHOFF. Deze deelde hem mede dat het 106de regiment elders noodig was en de geheele stelling dus alleen door het 107de regiment bezet moest worden. Bij het terugrijden merkte hij op dat er geen reserve-infanterie opgesteld en er ook geen in aanmarsch was. Hij ging toen

naar het park van Montvillé — bij welke gelegenheid de adjudant van het 2de bataljon VON SCHWEINITZ, die naast hem reed, werd verwond — dat bezet was door 2 bataljons Beiersche jagers, die op het punt waren er uitgedrongen te worden. Het park lag geheel onder het werkzaam vuur van de infanterie en er bestond dus gevaar dat de vijand tusschen Bazeilles en la Moncelle zou kunnen doorbreken. Weldra kwamen echter 2 bataljons van het 1ste Beiersche infanterie-regiment van den straatweg van Douzy naar Bazeilles en richtten hunnen marsch op het kasteel van la Moncelle en de aldaar opgestelde Beiersche batterijen. De kommandant liet zich door den luitenant-kolonel VON LINDEMANN overhalen eerst het eene en daarna ook het 2de bataljon in de bedreigde stelling tusschen het park van Montvillé en de tuinen van la Moncelle in te schuiven. Eenige afdelingen van dit regiment schoven rechts aan tot zelfs in de huizen la Moncelle en vereenigden zich aldaar met de soldaten van het 107de regiment. Daarenboven werd dit regiment versterkt door eenige afdelingen van het 10de Beiersche infanterie-regiment.

Tusschen 9 en 10 uur waren achtereenvolgens ook het 102de en 108ste regiment van de zijde van Douzy op den linker vleugel van het 107de regiment aangekomen en namen deel aan het algemeene voorwaarts dringen, nadat het 102de regiment herhaaldelijk doch steeds te vergeefs beproefd had alleen vooruit te dringen door het park van Montvillé. Omstreeks 10 uur was de Fransche artillerie genoodzaakt te wijken en kwam er daardoor eene groote wending in den strijd.

In en bij Bazeilles vorderden de Beieren, terwijl de 44ste brigade den vijand van hoeve op hoeve tot op Daigny terugdrong.

Op de hoogten van Givonne vertoonde zich weldra de garde, en sloot aan den rechter vleugel der Saksers bij Daigny aan; van af die hoogten domineerde hare artillerie de vijandelijke troepen die tusschen Daigny en Givonne stonden.

De zamenloop van al deze omstandigheden brak den hardnekkigen tegenstand der Franschen en noodzaakte hen tot wijken. Zonder dat zulks aan de verschillende tegenover hen staande onderafdeelingen werd bevolen, begaven deze zich toen evenwel instinktmatig vooruit ten einde den vijand op te zoeken op de westelijke hoogten, en ofschoon de steenen brug nog steeds onder het vijandelijk vuur werd gehouden, kon men nu eindelijk ook versterking brengen aan de kompagnien van het 3de bataljon, die al dien tijd in de twee huizen aan den weg naar Balan, aan gene zijde van die brug genesteld waren geweest. De Beieren, benevens de 7de, 8ste en 10de kompagnie van het 107de regiment die zich in de huizen beneden de brug bevonden, besloten over die brug heen te stormen. Een Beiersch hoofdofficier nam het bevel over dien troep op zich en zond eene Beiersche kompagnie met vliegend vaandel vooruit over de brug. Deze kompagnie kwam er wel is waar over, maar leed daarbij zooveel verliezen dat zij zich aan gene zijde achter een muur werpen moest. In den looppas en onder een huid hoerah volgden nu de 2 andere Beiersche kompagnien, de 7de kompagnie onder 2den luitenant ZIMMERMANN, de 8ste kompagnie



onder 2den luitenant SITTIG en een gedeelte der 10de kompagnie onder sergeant-majoor GRÜNEBERGER.

Niettegenstaande de groote verliezen teweeggebracht door turco's die nog steeds in de leemgroeve op 100 pas afstand genesteld waren, stormde men voort tot nabij de twee meergenoemde huizen. Daarbij kreeg men gebrek aan patronen en moesten de patroontasschen van dooden en gewonden geleedigd worden. Die geen zundnadelpatronen meer kon bekomen nam een Chassepot-geweer van een gedooden vijand met de daarbij behoorende munitie.

Tot 3 malen toe poogden de turco's de bestormers over de brug terug te drijven, maar het geweervuur gepaard aan het zeer gelukkig springen van eenige granaten der Saksische artillerie, deed hen terugtrekken en op de vlucht gaan. De hoogten werden toen bestormd en genomen, waarbij een Fransche vuurmond met bijbehoorende munitie-kaisson die achtergebleven waren, genomen werden door de 7de en 8ste kompagnie. Voor dat men evenwel aan voortrukken kon denken moest het regiment verzameld worden. Te dien einde nam de luitenant-kolonel VON LINDEMANN zelf het vaandel van het 1ste bataljon in de hand en riep met luider stem alle soldaten van zijn regiment, die in de nabijheid waren, bijeen.

Onderwijl werd het regiment nog aanhoudend beschoten uit eene op de hoogte opgestelde mitrailleuse, totdat de 9de kompagnie onder 2den luitenant, ridder HAFFNER, met eenige Beieren ook dezen laatsten vuurmond veroverden.

De vaandeldrager van het 1ste bataljon die juist het vaandel van den regiments-kommandant terugbekwam, werd in diens onmiddellijke nabijheid zwaar gewond. Een granaat die te midden van het regiment sprong, veroorzaakte ook verscheidene dooden.

Zoo had het regiment volkomen aan zijne opdracht beantwoord, doch kon de behaalde voordeelen op dat oogenblik onmogelijk vervolgen. Toen namelijk de kommandant het regiment — behalve de 5de kompagnie, die zich eerst later daar weder bij kon voegen — verzameld had, bleek het dat alle soldaten te zamen geen 400 patronen meer over hadden. Eenige oogenblikken later kon men wel is waar de patroontasschen weer vullen uit een munitiewagen die toevallig passeerde, doch men durfde ook toen een oprukken naar Balan niet ondernemen. Het bleek trouwens dat dit reeds door versche troepen gedaan werd. Uit Bazeilles werden namelijk 2 Pruisische bataljons van het 4de legerkorps (dat tot nu in reserve had gestaan) derwaarts gedirigeerd, en deze kwamen juist voorbij marchieren toen het 107de regiment zich verzamelde; op datzelfde oogenblik trokken twee Saksische regimenten de brug te la Moncelle over, ten einde op te rukken naar Daigny op den westenlijken oever van de beek de Bazeille. Tegen 12 uur volgde het 107de regiment de laatstgenoemde Saksische troepenafdeeling.

De met hout begroeide hoogten ten westen van Daigny waren nog steeds door de Franschen bezet, zoodat men bij den opmarsch aanhoudend geweervuur in de linker flank kreeg. De twee Saksische regimenten die vooraan

marcheerden bestormden daarop die hoogten en drongen den vijand terug in het dal tusschen die hoogten en het bosch van la Garenne.

In Daigny ontmoette men het 13de jagerbataljon en aan de fabriek van Haybes de Pruisische jagers van de garde. Over deze troepen heen vuurde de artillerie der Pruisische garde nog aanhoudend in het bosch van la Garenne, totdat ook dit van vijanden gezuiverd was.

De adjudanten VON HANSEN en BASSE brachten inmiddels het bevel dat de 24ste divisie zich tusschen Daigny en la Moncelle op de oostelijke hoogten moest verzamelen. Na een goede rust rukte het regiment ten 4 uur naar Daigny, vond aldaar de 5de compagnie onder den luitenant BASSE met de veroverde mitrailleuse en marcheerde, op aanwijzing van den luitenant-generaal VON NEHRHOFF, naar hetzelfde punt van waar het den strijd des morgens tegen la Moncelle had geopend. Hier bevonden zich tevens de andere regimenten der divisie, die aldaar verzameld werden om den aanval des vijands die men over Balan op Bazeilles verwachtte, af te weren. Dit werd echter overbodig, omdat die aanval na een gevecht van 20 minuten afgeslagen werd door een hevige snelvuur van de in en om Bazeilles staande Beieren en eene divisie van het 4de legerkorps.

Het 107de regiment ging thans vereenigd met het 106de en het 13de jagerbataljon het bivak betrekken, en wel nabij de vooruitspringende punt van het Bois de Chevalier.

De moeilijke taak welke aan het regiment was opgedragen, was volbracht en het verliet na een kernachtige toespraak van den luitenant-kolonel VON LINDEMANN het slagveld.

In tegenstelling van den slag van St. Privat had het regiment hier grootendeels defensief moeten ageeren en waren de verliezen gelukkig dan ook betrekkelijk veel geringer.

Zij bedroegen aan dooden en gewonden :

1ste Bataljon :	3 officieren ,
	1 onderofficier , dienstdoend officier ,
	5 onderofficieren ,
	28 soldaten.
2de Bataljon :	3 officieren ,
	7 onderofficieren ,
	47 soldaten.
3de Bataljon :	2 officieren ,
	1 onderofficier , dienstdoend officier ,
	8 onderofficieren ,
	101 soldaten.
TE ZAMEN :	8 officieren ,
	2 onderofficieren , dienstdoende officieren ,
	20 onderofficieren , en
	176 soldaten.

De effectieve sterkte van het regiment werd hierdoor, niettegenstaande de ontvangene versterkingen, gereduceerd tot:

- 21 officieren,
- 12 onderofficieren, dienstdoende officieren,
- 175 onderofficieren, en
- 1955 soldaten.

Dat de doorgestane vermoeyenissen niet te vergeefs waren geweest en er een beslissende strijd was gestreden wist ieder, doch eerst den volgenden morgen ten 9 uur vernam men de voor de wereldgeschiedenis zoo belangrijke gebeurtenis, de tijding, die eerst fluisterend van mond tot mond ging doch weldra luider en luider weerklonk:

»NAPOLEON is gevangen, het leger van MAC-MAHON heeft gekapituleerd.»

Ieder dacht dat het einde van den oorlog nu nabij was en men spoedig naar het vaderland zou terugkeeren, en zeker dacht niemand er aan dat hij een half jaar later op dezelfde plaats zou terugkeeren en dan nog maanden lang gelegenheid zou hebben het slagveld van 1 September te bezoeken.

(Wordt vervolgd).

## Iets over de Russische remonte.

---

Het December-nummer van de *Mil. Spect.*, jaargang 1872, gaf in de cavaleriebelangen menigen belangrijken wenk omtrent verbetering van de inrichting onzer remonten. Volkomen instemmende met de meening dat de tegenwoordige wijze hoog noodige verandering eischt, is het ons voornemen echter niet in deze regelen daarover lang uit te wijden. Een enkel punt wenschten we te behandelen: de wijze waarop voor de officieren de remonte gebruikt kan worden. Niet onbelangrijk achten we daartoe mede te deelen, hoe zulks in Rusland geschiedt, en we zouden wenschen, dat zulk een goed voorbeeld ook hier te lande navolging mocht vinden. Vooraf echter een kort overzicht van de geheele inrichting der Russische remonte.

Zoowel de regimenten cavalerie als artillerie voorzien zich-zelfen van remonte-paarden. Daartoe keert de Staat aan elk regiment jaarlijks eene zekere som uit, die berekend wordt naar het aantal paarden dat benoodigd is; is die som uitgekeerd, dan blijven de korpskommandanten verder geheel vrij daaruit hunne paarden aan te schaffen.

De jaarlijksche remonte is vastgesteld op het  $\frac{1}{9}$  der reglementaire sterkte. De paarden worden aangekocht door officieren, op de navolgende wijze daartoe benoemd (1).

Bij de cavalerie geschiedt zulks door de kommandanten van de reservebrigades, of bijaldien die er niet zijn door de divisie-kommandanten; bij de garde, die altijd hare reserve-eskadrons bij zich heeft, geschiedt zulks door den korpskommandant onder goedkeuring van den divisie-generaal.

Bij de artillerie benoemt de chef van de artillerie in de militaire afdeling de bedoelde officieren. Elk dezer officieren kiest een adjunct en aan hem worden tevens eenige manschappen toegevoegd; verder wijst hij een plaats aan, waar de aangekochte paarden zullen geplaatst worden, en wordt dus een zeker remonte-depôt gevormd; daar ter plaatse moeten ter zijner beschik-

---

(1) Men kan niet dan op eigen aanvraag met die betrekking belast worden.

king gesteld worden de noodige stallen om gedurende den winter de paarden te plaatsen, even als voor den zomer ruime weiden. Deze officieren worden weder geheel vrij gelaten in de te besteden prijzen, doch zijn er voor verantwoordelijk dat het voldoende aantal paarden geleverd wordt, en blijven voor die paarden aansprakelijk tot ze bij de regimenten zijn afgeleverd. Verantwoording van de ontvangen gelden behoeven zij niet te doen; bij de aflevering aan de regimenten moeten ze de signalementen overleggen, benevens een certificaat van afkomst, dat ieder paardenfokker gehouden is op te maken.

De aflevering geschiedt op de volgende wijze. Bij de cavalerie worden de paarden in den herfst afgeleverd; in tijd van vrede geschiedt zulks bij de reserve-eskadrons, of wanneer het geheele regiment bijeen is, bij het korps. Bij de artillerie worden ze afgeleverd tusschen 15 September en 15 October, op een door den bovenvermelden kommandant te bepalen tijdstip. Zijn de paarden overgenomen dan worden ze drie dagen daarna gekeurd door de eskadrons- of batterij-kommandanten, waarbij de paardenartsen assisteeren, daarna door de brigade- of divisie-kommandanten en eindelijk door eene speciale commissie. Na goedkeuring door die speciale commissie komen de paarden onder de verantwoording van de korpskommandanten, en worden den officieren-aankoopers reçus afgegeven.

De voorwaarden nu waaraan deze paarden moeten voldoen, verschillen voor de wapens waarbij ze ingedeeld worden. De ouderdom is voor de garde tusschen 4 en 7 jaar; bij de linie-cavalerie tusschen 4 en 6 jaar; bij de linie-artillerie voor trekpaarden van 4—7, en voor rijpaarden van 4—6 jaar. De tailles varieeren tusschen 1.488 en 1.664 (garde curassiers). Zooveel mogelijk worden dezelfde kleuren bij de regimenten ingedeeld, en kunnen, behalve de trompetters bij alle regimenten, bij de huzaren en lanciers ook schimmels worden aangenomen.

De prijs, die per paard wordt te goed gedaan, verschilt tusschen *f* 570 en *f* 170, welke laatste som voor den trein besteed wordt; behalve dat worden nog *f* 8 tot 6 te goed gedaan voor transportkosten naar de plaats van aflevering. Onder deze prijzen is alles begrepen, zoowel *voeding* als *aankoop*, tot op het oogenblik van aflevering bij de regimenten.

In verband met de aankomst der remonte-paarden, worden natuurlijk anderen op reform gesteld; dit geschiedt wegens ouderdom of gebreken. Gedurende 9 jaren mogen de paarden bij de korpsen gehouden worden, tenzij ze ongeschikt worden, doch het wordt toegestaan dit tot 12 jaar uit te strekken, indien die paarden daarbij volkomen bruikbaar blijven; dit aantal mag echter nimmer  $\frac{1}{3}$  overschrijden. Het aantal op reform te stellen paarden wordt zoo groot genomen, dat met de in den loop van het jaar gestorvenen, de reglementaire sterkte na aankomst der remonte bewaard blijft. Bij de op reform te stellen paarden kiest men eerst de paarden die 12 jaren dienst hebben gedaan, daarna de ongeschikten, en eindelijk de minst goede uit diegene die 11, 10 of 9 jaren bij de regimenten zijn.

Na dit kort overzicht willen we overgaan tot de *remonte der officieren*. Elk hoofd- of subaltern officier der cavalerie of rijdende artillerie, zoowel van de garde als van de linie-regimenten, heeft het recht om de zeven jaar een paard te koopen uit het korps waartoe hij behoort. Zij mogen daarbij uit alle paarden van het regiment hunne keuze doen, behalve uit diegenen, die ingedeeld zijn voor de onderofficieren, die in elk eskadron als rechter guide optreden, en voor den rechter ongedekten wachmeester, welke onderofficieren het best bereden zijn. Jaarlijks mogen op die wijze per regiment 4 of per eskadron en batterij 1 paard worden afgestaan. De prijs van die paarden is de remonteprijs, plus *f* 80 wanneer het paard afgericht is, en *f* 40 als dit niet het geval is, d. i. wanneer het paard nog geen zes maanden bij het korps is. Het geld dat boven den remonteprijs betaald wordt, wordt geheel gestort in het *remontefonds* der officieren, waarover later.

Het ontstane inkompleet wordt aangevuld door nieuw aan te koopen paarden, waartoe aan den daarmede belasten officier het gestorte geld wordt uitbetaald. Deze nieuw aangekochten moeten aan dezelfde voorwaarden van de remonte voldoen, en worden op de gewone tijden bij de korpsen afgeleverd.

Alvorens verder te gaan, wenschten wij een oogenblik bij deze bepalingen te blijven stilstaan, en die te vergelijken met de bij ons bestaande. Vooreerst wordt hier te lande geen toestemming verleend zich uit de remonte van een nieuw paard te voorzien, als onder zeer beperkende voorwaarden. En hoezeer het schijnen moge, dat aan onze bereden officieren hierdoor eene gelegenheid wordt aangeboden, zich op goedkoope en goede wijze van een tweede dienstpaard te voorzien, heeft zulks feitelijk niet plaats. Wat toch geschiedt hier: In het voorjaar wordt men, zoo de keuze van officierspaarden al voldoende is, eigenaar van een jong (5- à 6-jarig) volkomen onafgericht paard. Meestal zijn die paarden slecht op kracht en kunnen veelal niet voor het najaar in dressuur komen. Neemt men nu aan, dat men dat paard in eenige maanden kan africhten, dan zal het hoogstens in het laatst van dat jaar als tweede dienstpaard voor den dienst geschikt zijn. Gedurende al de zomermaanden heeft men nu met één paard, of wel met twee paarden waarvan één nagenoeg onbereden, alle diensten moeten verrichten, en het springt dus van zelf in het oog, dat op die wijze noch de dienst, noch de officier bijzonder gebaat worden. In het gunstigste geval echter willen wij nu aannemen, dat het aangeschafte paard spoedig in dressuur genomen kan worden; wij stellen dan, als boven, de maand October als eerste termijn van volkomen bruikbaarheid, doch gelooven dat dit nooit zal voorkomen; althans persoonlijk zagen we het nimmer. Behalve nu de late termijn waarop die paarden voor den dienst geschikt worden, komen ons de acht dagen tusschen keuring en herkeuring die men den officier laat om zijne keuze te doen, niet voldoende voor. Mocht men nu bezwaren maken, om even als in Rusland aan de officieren de keuze te laten uit het geheele regiment, dan wenschten we eene andere inrichting te zien invoeren, waaraan, dunkt ons, geene bezwaren verbonden zijn. Zooals nu voor de be-

reden officieren van onbereden korpsen plaats heeft, wenschten we alle remonte paarden voorloopig te zien merken; verder zouden ze bij de regimenten in verantwoording moeten blijven en daar op de gewone wijze moeten worden afgericht. Daags na de aflevering van den ritmeester-instructeur, dus nog voor hun vertrek naar de veldeskadrons, of bij de rijdende artillerie na afloop der africhting, zouden de officieren, die zich daartoe vooraf hebben opgegeven, hunne keuze moeten kunnen doen; de niet gekozenen zouden op de gewone wijze gemerkt, en de uitvallenden bij eene volgende remonte op nieuw aangevuld moeten worden. Op deze wijze zal de officier gedurende vele maanden, soms gedurende een jaar tijd hebben de ontwikkeling van het paard na te gaan, en zal men dan met recht kunnen vergen, dat allen goed bereden zijn, omdat men op deze wijze steeds de beste paarden aan de officieren kan laten.

Wil men nu niet jaarlijks te veel paarden op die wijze uit de remonte zien wegnemen, welnu men bepale een zeker aantal, bijv. één per eskadron of batterij of 6 per regiment huzaren, en 5 voor het regiment rijdende artillerie. Elk officier zal dan nog genoegzaam in de gelegenheid blijven, steeds goede paarden te hebben. Nemen wij toch aan dat jaarlijks het toegestane aantal gekozen wordt, dan komt voor ieder de beurt om de vijf of zes jaren terug, aannemende dat deze maatregel zoowel voor hoofd- als verdere officieren wordt toegepast.

In navolging van de Russische wijze was hier alleen sprake van de officieren der cavalerie en van het regiment rijdende artillerie; wij zouden dezen maatregel echter ook willen toepassen op het regiment veld-artillerie, en gelooven, dat voor het groot aantal officieren, in betrekking tot het aantal jaarlijksche remonten, men in geen slechte verhouding zoude komen, doordien die remonten, meestal uit trekpaarden bestaande, niet zooveel elementen zullen opleveren voor officierspaarden als bij de andere regimenten. Om daarin te gemoet te komen kan men, alweder als in Rusland, aan de officieren de gelegenheid geven om, zoo zij zich een paard willen aanschaffen, daartoe het geld te verkrijgen uit het vroeger aangehaalde fonds, tegen later te vermelden voorwaarden.

Weder naar Rusland terugkeerende, blijven nog de volgende bepalingen te vermelden over. Zoodra een officier zich langs den genoemden weg een paard heeft aangeschaft, wordt het zijn volle eigendom, d. i. hij mag het ruilen of verkoopen, mits in dit laatste geval zich binnen 2 maanden van een nieuw goed bruikbaar paard voorziende. Blijft hij hierbij in gebreke, dan wordt hij overgeplaatst bij de infanterie of vesting-artillerie. Deze laatste bepaling bij ons niet geheel in toepassing gebracht kunnende worden, wenschten wij daarvoor in de plaats te stellen, hem gedurende een zeker aantal jaren niet van de bevoorrechte wijze van keuze te laten gebruik maken.

Ten slotte blijft nog over het boven aangehaalde remonte-fonds voor officieren te bespreken. Dit heeft een dubbel doel. 1° Om aan alle officieren geld in voorschot te geven, tot aanschaffing van een of twee paarden. 2° Om

op een niet stootende wijze aan niet gefortuneerden, die door ongelukken herhaaldelijk paarden verloren hebben, geld te geven. Het eerste gedeelte komt overeen met de wijze waarop ons kleedingfonds is ingericht; men geeft twee borgen aan, leent voor hoogstens 2 jaar doch betaalt 4% interest, die ten voordeele van het fonds komen. Deze laatste maatregel is van belang om steeds aan het tweede doel te kunnen beantwoorden. Moeilijk zal het echter zijn te bepalen wanneer het tweede gedeelte in toepassing gebracht kan worden; geheel te verwerpen achten wij het echter niet, en zouden in beginsel bijv. willen aangeven, dat door de commissarissen van het fonds daartoe de voordracht wordt opgemaakt, terwijl de beslissing aan den regimentschef blijft overgelaten. De voordracht moet opgemaakt worden na vrijwillige aanvraag van den belanghebbende. Stelt men dit fonds in, dan zou men al dadelijk het kleedingfonds aanmerkelijk kunnen inkrimpen, bijv. voor luitenants tot f 100; tevens vermindert dan de jaarlijksche contributie, en om dadelijk tot een kapitaal te komen, zou van ieder officier bijv. f 10 of f 25 van dat fonds op het remonte-fonds kunnen overgeschreven worden. Ook zouden ten bate van het fonds kunnen komen de gelden voor fourages van officierspaarden, die niet genoten worden. Jaarlijksche kortingen komen hierbij niet in aanmerking, doch het dadelijk gevormde kapitaal moet op de gunstigste wijze worden uitgezet. Volgens onze overtuiging zou van de bovengenoemde wijze van paardenkoop veel gebruik gemaakt worden en dat fonds dus spoedig genoeg zoodanig klimmen, dat aan de tweede voorwaarde kan voldaan worden. Wordt het kapitaal te groot, dan bestede men de jaarlijksche rente of een gedeelte daarvan om de aanvankelijke inleggers hunne gelden te restitueeren, of wel aan het muzijkfonds of iets dergelijks.

Wij spraken hier niet van de paardenartsen, doch gelooven er geen bezwaar in te kunnen maken, hen in dezelfde voorrechten te laten deelen als de officieren der onbereden wapens, behoudens het recht de sommen te leenen uit de fondsen van die regimenten, waarbij ze ingedeeld zijn.

De hier medegedeelde wijze om de bereden officieren in de gelegenheid te stellen, zich van goede dienstpaarden te voorzien, gelooven we alleszins aanbevelenswaardig, zoowel in het belang van den dienst als van de personen.

Wij zouden dus wenschen de thans bestaande beperkende bepalingen te zien vervallen, voor zoover betreft de voor den dienst afgerichte paarden; een derde paard zou dus niet op de aangegeven wijze kunnen aangeschaft worden.

Wenscht men niettemin zich een derde paard uit de remonte te koopen, welnu men late daartoe althans de gelegenheid bestaan, en bepale dat de paarden het eigendom van den koper worden, bijv. tegen het tijdstip waarop ze anders bij de regimenten in africhting komen. Op die wijze is de eigenaar nog beter gebaat dan nu; allicht verloopt er eenige tijd tusschen aanneming en werkelijke dressuur, terwijl dan toch deze laatste periode geheel aan den eigenaar blijft overgelaten.



## EEN PAAR BEDENKINGEN TEGEN HET ANTWOORD

van den Heer Generaal-Majoor A. W. P. WEITZEL.



In een' *Open brief*, opgenomen in den *Mil. Spectator*, 3de serie, deel 18, N<sup>o</sup>. 4, beweerde ik, dat UHEG. mij in N<sup>o</sup>. 2 van datzelfde deel, bl. 113, tot en met bl. 127, »beschuldigd had, als zou ik eene reis naar Bone geheel »tegen den zin van den toenmaligen gouverneur van Makassar, kolonel DE »BRAUW, ondernomen, en daardoor tot de bloedige ontkenning onzer ver- »wikkelingen met Bone bijgedragen hebben.»

In het *antwoord* van UHEG., door de Redactie van het Tijdschrift onmiddellijk achter mijn schrijven geplaatst, beweert UHEG., dat dit geenszins uwe bedoeling geweest is. Het zou natuurlijk zeer onheusch van mij zijn, wanneer ik deze verzekering slechts eenigermate in twijfel trok. Doch UHEG. houde het mij ten goede, als ik rondborstig te kennen geef, dat het mij voorkomt, dat uwe woorden toch wel eenigzins aanleiding tot zoodanige opvatting gaven.

Van mijne voorgenomen' reis naar Bone sprekende, zegt u (*Mil. Spect.* N<sup>o</sup>. 2, bl. 122) letterlijk het volgende: »Het afzenden van den gebruikelijken »aanbevelingsbrief werd hem (te weten: den Heer MATTHES) met den gebrui- »kelijken pas geweigerd. De Heer MATTHES hield niettemin vol; hij voorzag »zich als een gewoon handelaar van een' reispas, en liet zich daarin noemen »pandita of Christenleeraar.»

Nu zal UHEG. toch niet kunnen ontkennen, dat *menigeen*, bij het lezen dezer woorden, het er onwillekeurig voor houden zal, dat ik die reis *geheel tegen den zin* van den Gouverneur van Celebes ondernam; want waarom *weigerde* die Hoofdambtenaar mij anders, zooals UHEG. beweerde, tot zelfs dien gebruikelijken pas toe?

De uitdrukking, dat ik »mij als gewoon handelaar van een' reispas voor- »zag, en mij daarin pandita of Christenleeraar *liet noemen*», zal ook welligt bij sommigen het vermoeden opwekken, alsof ik mij op slinksche wijze van een' minder soort van pas trachtte te bedienen.

Doch dit daargelaten, is het nu zoozeer te verwonderen, dat ook ik uit de boven aangehaalde woorden afleidde, dat u in den waan verkeerdet, als ware ik tegen den zin van den Gouverneur naar Bone getogen? — En eenmaal van die gedachte uitgaande, moest ik natuurlijk vooronderstellen, dat u (*Mil. Spect.* No. 2. bl. 121) bij het nederschrijven van de woorden »Onder »de feiten die hebben bijgedragen tot de bloedige ontknooping onzer verwik- »kelingen met Bone, moet vooral gerekend worden de reis van den zendeling- »leeraar Dr. MATTHES'', het bloed dat in Bone vergoten was, ook grooten- deels op rekening van *mijne* dwaasheid steldet.

Dat de door mij medegedeelde pas niet de voor zoodanige reis gebruikelijke zou geweest zijn, las ik met bevreemding. Aangenaam zou het mij zijn, van UHEG. te mogen vernemen, hoe men dien dan naar uwe meening had moeten inrigten. — Ofschoon ik tot twee keeren toe een tijdvak van *negen* jaren op Zuid-Celebes doorbragt; moet ik bekennen, aldaar nooit een' pas gezien te hebben, waarin een Europeaan aan één van de inlandsche vorsten van Zuid-Celebes op beleefder' en dringender' wijze aanbevolen werd. Ook was het Boegineesch, zulks durf ik u te verzekeren, thans ten minste bijzonder goed gesteld. Op den inhoud van dit stuk is dan ook door Bone nooit eenige aanmerking gemaakt, evenmin als op den tjap. Alleenlijk heeft men tot de kleur van het lak zijne toevlugt genomen, om de beleediging een' gouvernementspas aangedaan te kunnen verontschuldigen.

Dat de Heer DE BRAUW, die toenmaals kolonel was, zich van Makassar naar Europa begeven zou hebben, om daar nog eenigen tijd te *kwijnen* en te *sterven* (Antwoord, bl. 258), is minder juist, want ZHEG. heeft na zijn' terugkeer uit Holland het Oost-Indisch Gouvernement nog verscheidene jaren met den rang van Generaal-Majoor in militaire en civiele betrekkingen gediend. Zoo ik mij niet vergis, is hij als Gouverneur van Sumatra's westkust overleden. Doch dit doet hier minder ter zake.

Uwe bewering, dat het Bestuur te Makassar op onhandige wijze voor mij in de bres gesprongen zou zijn, door te verlangen, dat de inlandsche vorsten van Celebes ten minste de handteekening van een' Gouverneur van dat gewest behoorlijk respecteerden, gelijk ook de kwestie, of de Boeginees al dan niet fanatiek zij, en meer andere punten in uw *Antwoord* voorkomende, ga ik thans met stilzwijgen voorbij, dewijl ik vrees, dat wij het daaromtrent toch niet eens zouden worden. Liever ten slotte nog een' oogenblik stilgestaan bij hetgeen ik bl. 256, reg. 30 vlgg. van uw *Antwoord* lees. Ik zou volgens UHEG. »verzekerd hebben, dat men te Makassar het door mij bedoelde in- »landsch kind op allerhande wijze belasterd had, om zich daardoor van eigen' blaam te zuiveren."

Welligt drukte ik mij niet duidelijk genoeg uit; doch ik moet u vriendelijk verzoeken, bl. 253 nog eens over te lezen. Hoe dikwerf ik die bladzijde ook lees en herlees; ik vind daar enkel van de handelwijze van het *Hof van Bone* tijdens het verblijf van de Prinses AMALIA aldaar, en volstrekt niet van het

Bestuur (zoo dit ten minste door UHEG. bedoeld mogt zijn?) van *Makassar* gesproken.

Doch hoe het zij, ik zou hoogst ongaarne den schijn hebben, als had ik mij over de steeds zoo welwillende Regering van Makassar te beklagen gehad. En daarom zij het mij vergund, ook deze bijzonderheid hier aldus toe te lichten.

Met ware hoogachting verblijf ik steeds

*UHEG's Dv.*

B. F. MATTHES.

---

*Mijnheer de Redacteur!*

Ge hebt de goedheid in mijne handen te stellen een naderen brief van den Heer Dr. MATTHES en mij te vragen of ik daarop nog eenig antwoord heb te geven.

Ik zeg u dank voor uwe welwillendheid, maar het jongste schrijven van den Heer M. komt mij niet belangrijk genoeg voor om onze correspondentie langer voort te zetten. Ik wensch haar dan ook te besluiten met het onderstaande tot staving van mijn zoo even uitgebracht oordeel.

Ik heb verklaard en aangetoond dat de Heer M. dood onschuldig is aan het op Celebes vergoten bloed. Dit was het kapitale punt; wat wil hij meer?

Ik heb beweerd dat de kolonel DE BRAUW bedenkelijk ziek en niet meer de energieke man van weleer was toen hij aan Dr. M. vergunde naar Boni te gaan. — Dit wordt niet tegengesproken, alleen wordt verzekerd dat hij toch niet is overleden op tijd en plaats door mij vermeld. Wat maakt dit uit in ons debat?

Ik heb gezegd dat Dr. M. de officieele waarheid wantrouwde en o. a. als bewijs aangehaald zijne bewering dat men WILLEM VOLL heeft belasterd. Wat doet het nu ter zake door welke der twee partijen van wie de officieele waarheid afkomstig is die laster is aangewend?

Aangaande den vorm van den pas heb ik geene meening te uiten. Ik weet slechts — altijd door de officieele waarheid — dat er een afzonderlijk model van een pas, voorzien van een afzonderlijken tjap, bestond voor Europeanen, die bezoeken gingen brengen aan het hof van Boni.

Ik ben met de u bekende gevoelens,

*Uw dienaar,*

A. W. P. WEITZEL.

## BOEKAANKONDIGINGEN.

*De eischen der hedendaagsche tactiek. — Een aphoristisch betoog door L. J. M. GLASIUS, kapitein der infanterie. 's Hertogenbosch, VAN HEUSDEN. 1873. Prijs f 0,60.*

De heer GLASIUS die zich door zijne „Beschouwingen naar aanleiding van den toestand van ons krijgswezen bij den aanvang van het jaar 1872” in *de Gids* van het vorige jaar van de gunstigste zijde deed kennen, heeft op nieuw zijne krachten gewijd aan het opwekken tot noodzakelijke en ingrijpende veranderingen in ons krijgswezen. Hij doet dit in den vorm van een aphoristisch betoog, en ware niet dat zijn werkje zich door den dikwerf ironischen stijl gemakkelijk laat lezen, wij zouden aan dezen vorm minder onze goedkeuring hechten. Over het algemeen is hij niet de aangenaamste, en daar het zich niet laat vermoeden, dat de heer G. zijn werkje uitsluitend voor militairen geschreven heeft, valt het te betwijfelen, of de belangstellende niet-militair den gedachtengang van den schrijver wel zal kunnen volgen. — Wij zullen trachten, achtereenvolgens den hoofdinhoud van het in zeven afdeelingen verdeelde boekje weer te geven en daarbij vluchtig onze opmerkingen mededeelen.

Het 1ste gedeelte heeft in hoofdzaak tot onderwerp: het aantoonen van de onmogelijkheid, om bij de studie der krijgsgeschiedenis juist uit te maken, aan welke bepaalde omstandigheden, aan welke duidelijk in het oog springende oorzaken het moet worden toegeschreven, dat deze of gene partij op het bloedige oorlogsveld den zegepalm der overwinning behaalt. De veldtocht van 1815 wordt hiertoe tot voorbeeld gekozen. Daarna wordt gewezen op het ingewikkeld en nevelachtig gebied der krijgskunde als wetenschap. De heer G. gebruikt nu meermalen de woorden *krijgskunde*, *oorlogskunst*, *veldheerkunst*, *vechtkunst*; noemt *oorlogskunst* de toepassing van de *krijgskunde*, en vervolgens *oorlogskunst* in de hoogste opvatting *veldheerkunst*, en *krijgskunst* in de nederigste opvatting *vechtkunst*. Het betoog wint hierdoor niet aan duidelijkheid, terwijl de juistheid der qualificatiën te betwijfelen valt. Uit de resultaten, zoowel van den oorlog van 1866 als van dien van 1870/71 komt de heer G. tot de conclusie, dat hoewel theorie en practijk nergens zoo ver van elkaar verwijderd zijn als op krijgskundig gebied, de afstand tusschen beide thans aanzienlijk is verkort.

Het 2de gedeelte, dat zich ten opzichte van de overige door groote kortheid onderscheidt, geeft als een vervolg van het voorgaande aan dat er tussehen krijgskunde en oorlogskunst eene innige en onverbreekbare betrekking kan en moet bestaan. Op grond van die overtuiging meent Schrijver de stellige verwachting te mogen koesteren dat het beoefenen der krijgskunde van nu af aan op eene meer rationeele wijze dan tot heden gebruikelijk was, zal geschieden.

In het derde opstel gaat Schrijver na, waarom de krijgskunde, die zich reeds bij de oudste volken openbaart, zich niet op een hooger standpunt van ontwikkeling bevindt. Hij meent dit te moeten toeschrijven aan het gemis aan methode en ernst bij de beoefening. Naar logica zoekt men daarbij tevergeefs. De heer G. neemt daarbij het bestaan van eene door hem genoemde „officieele” krijgskunde aan, die alle gezond verstand verstikkende, den meest nadeeligen invloed heeft uitgeoefend. Eindelijk vermeent hij, dat het voorbeeld van Pruisen, dat gedurende de 50 laatste jaren de krijgskunde heeft erkend en behandeld als eene gewone, als eene werkelijke wetenschap, krachtig tot verandering van dezen toestand zal medewerken.

Het vierde gedeelte dat naar ons inzien als het best geschrevene moet worden aangemerkt, wijst op de lessen en waarschuwingen, die uit het door Pruisen gegeven voorbeeld zijn op te maken. Daartoe wordt eene vluchtige schets ontworpen van het wezen der Pruisische krijginstellingen. Saarbrücken—Forbach, of indien men wil Spicheren, wordt aangehaald als een voorbeeld, hoe een Pruisisch generaal, die voorbarig en wellicht onverantwoordelijk handelde, toch krachtig in de eens aangevangen aanvalsbewegingen wordt ondersteund, en hoe, ofschoon de strategische resultaten van dat voorbarig aangenomen gevecht aanvankelijk weinig beloofden, toch dien generaal geene verwijtingen werden gedaan, om op die wijze reeds van den aanvang af alle verantwoordelijkheid van mogelijke latere rampen op hem te doen neêrkomen.

De Pruisische soldaat wordt eveneens besproken en o. i. wel wat hoog verheven. Wij verwijzen onze lezers naar een onlangs verschenen werkje „*De tucht en beschaving in het Duitsche leger*” vertaald door den 1sten luit. VAN VLIEDEN, welks inhoud kalmeerend zal kunnen werken op de te groote vereering van de hoedanigheden van den Pruisischen soldaat. Ten opzichte van onze toestanden, vooral nu wij staan tegenover de zoo ongelukkig aangevangen expeditie tegen het rijk van Atchin, heeft de heer G. gelijk, wanneer hij aan het slot van dit hoofdstuk zegt: „Wee! het volk, „dat de teekenen des tijds veronachtzamende, blijft voortdommelen onder het zoo dik- „wijls verdoovende genot van overgeërfde vrijheid en welvaart, terwijl het de zorg „voor het behoud daarvan overlaat aan het toeval, of aan de vernederende hulp „van eigenbaatzuchtige bondgenooten.”

De afdeeling V geeft een overzicht van hetgeen men door tactiek heeft te verstaan, ten einde daaruit te besluiten tot de eischen van de hedendaagsche tactiek. Wij geven toe, dat het moeilijk is een alles in zich bevattende definitie van tactiek te geven. Evenzoo stemmen wij toe, dat eene juiste grensscheiding tussehen tactiek en strategie niet gemakkelijk te trekken is, doch men kan naar o. i. zeer goed tactiek bestudeeren, zonder zich met strategie in te laten. Al heeft eene tactische opgave in de werkelijkheid altijd een strategisch doel tot grondslag, daarom is het toch volstrekt niet altijd noodzakelijk, dat de uitvoerder van die tactische opgave ook dat strategische doel kent. Ofschoon in de practijk aanbevelenswaardig blijft, onderschrijven wij daarom

geenszins de bewering op bladz. 35 voorkomende: „Tactische en strategische kennis „zijn niet afgescheiden denkbaar en hun bezit is noodzakelijk voor elk krijgsmans zonder onderscheid, hoe nederig en eng als zoodanig zijn werkring ook moge zijn.” Zou het te gewaagd zijn om te beweren, dat men tactiek kan kennen zonder strategie, deze echter niet zonder tactiek?

De beoefening der tactiek is droog en vervelend, zoolang men niet tot het wezen daarvan is doorgedrongen, zoo luidt de aanhef van het zesde gedeelte. Hoe moet men tot dat wezen doordringen? De heer G. zegt door de krijgsgeschiedenis. - Hij die het beproeft vindt zich echter maar al te dikwijls teleurgesteld; maar zelden daalt de krijgsgeschiedenis af tot kleinigheden, die juist voor de tactiek van zoo veel waarde zijn; met moeite toetst men de theorie aan de practijk door in tijdschriften of brochures beschrijvingen van particiële gevechten op te sporen, die den lezer dan nog dikwijls oppervlakkig en zonder terreinschetsen worden aangeboden. Het middel is dus gebrekkig en is in ieder geval geenszins door ieder beoefenaar der tactiek in practijk te brengen. Er bestaat echter nog een ander, dat is de zoogenaamde *applicatorische theorie*: door de tactiek, met de theorie in de hand, op de kaart, hetzij van een denkbeeldig of van een werkelijk bestaand terrein, te behandelen en daardoor als van zelve de verschillende oorlogstoestanden in het leven te roepen. Hierdoor wordt de alles domineerende uitdrukking „terrein en omstandigheden”, geneutraliseerd, elk voorkomend geval nagegaan en bestudeerd en het bezwaar van weinig toereikende bronnen der krijgsgeschiedenis uit den weg geruimd. Voegt men hierbij voortdurende praktische oefening op het terrein, ook door den heer G. sterk aangeraden, en richt men die op Pruisische wijze in, dan zal men ook ongetwijfeld gunstige resultaten verkrijgen.

De heer G. wijst er op, dat er in den winter veel door de officieren zou kunnen worden verricht en te recht merkt hij op, dat er daarentegen veel wordt gedaan om de lust tot studie uit te dooven. Nog altijd zijn er chefs, die het reglement op de inwendige dienst hooger stellen dan een goed werk over tactiek. Ook de oefeningen laten volgens G. te wenschen over en geschieden maar al te zeer met miniatuur-afdeelingen, waarvan men de geringe sterkte door een massa papieren tracht te compenseren.

Nadat de heer G. in korte trekken eene beschouwing heeft gegeven over hetgeen na 1866 op tactisch gebied is geschied, eindigt hij zijn betoog met eene opgave, hoe naar zijn inzien de hindernissen, die de beoefening van de tactiek in den weg staan, kunnen worden weggeruimd. Vooreerst invoering van algemeenen dienstplicht. Gaarne vereenigen wij ons met dien wensch en zeer zeker zal ieder militair en ieder weldenkend burger begrijpen, dat daarin hoofdzakelijk de levenskracht van kleine staten als de onze gelegen is. Het door den tegenwoordigen Minister van Oorlog ingediende wetsontwerp zou, meenden wij, eindelijk de quaestie ten voordeele er van oplossen; het Verslag van de Commissie van Rapporteurs doet ons, tot ons innig leedwezen, de plechtige begrafenis van deze vernieuwde poging om het gehalte onzer strijdkrachten te verbeteren, weldra te gemoet zien.

Vereenigen wij ons geheel met dit eerste punt, met de beide volgende is dit minder het geval. De heer G. wil in punt 2, de voorwaarden, waaraan moet voldaan worden, om tot officier te worden aangesteld, verzwaren en ook hiervoor een staats-examen in het leven roepen. Wij vermeenen dat het programma, om tot officier te

worden aangesteld, beantwoordt aan de eischen, die men aan een 2den luitenant in oorlogstijd kan stellen, vooral indien het onderzoek naar de kennis van den aspirant, met zorg, wellicht met meer zorg dan thans het geval is, plaats heeft. Ook de onbillijkheid van eene tweeledige opleidingswijze tot officier zien wij niet in; integendeel, vinden wij daarin een prikkel voor den werkzamen officier om zich later voortdurend op een hooger, minstens even hoog standpunt van wetenschappelijke ontwikkeling als zijn op eene andere wijze opgeleide collega te stellen. De stafschool is daar, om te bewijzen dat de officieren uit het korps niet bij der Academie behoeven achter te staan. Daarbij komt, dat de keuze van de opleidingswijze aan een ieder vrij staat en de financiële bezwaren, welke vroeger ten nadeele van het Academisch onderwijs werden aangevoerd, nu althans voor een gedeelte worden opgewogen door de groote kosten verbonden aan het bekleeden van den rang van sergeant-titulair.

De noodzakelijkheid om verdienstelijke onderofficieren, die na het afleggen van een lichter examen den officiersrang hebben verkregen, niet hooger te doen klimmen dan tot 1sten luitenant, zien wij niet in, althans wij zouden deze voorwaarde niet imperatief gesteld willen zien.

Het afleggen van een examen voor den rang van kapitein is zeer aanbevelenswaardig; in hoe verre dit ook voor een verhooging in de luitenantsrangden noodzakelijk is, laten wij daar. Wij zouden intusschen daarbij als eene bepaalde voorwaarde gesteld willen zien, dat dit examen door eene permanente commissie werd afgenomen, en het programma zich tot zuiver militaire wetenschappen bepaalde.

De heer G. laat zich over de stellen eischen niet uit. Hij verklaart zich verder tegen de bevordering bij keuze. Enkele zeer buitengewone gevallen daarvan uitgezonderd, kunnen wij ons daarmede volkomen vereenigen. Ons leger is daarvoor te klein. Ten einde echter toch in het bezit te komen van jeugdige hoofdofficieren beveelt de heer G. vergelijkende examens aan. Op die wijze verkrijgt men evenwel toch bevordering bij keuze, zij het ook onder bedekten vorm. Het door den heer DE ROO VAN ALDERWERELT ingediende wetsontwerp omtrent de bevordering en het ontslag der officieren spreekt eveneens van vergelijkende examens en stelt zeer hoge eischen. Examens zijn tegenwoordig aan de orde van den dag, naar o. i. zijn vergelijkende examens vooral, gewaagde middelen. Maar zelden leveren zij een juisten maatstaf voor de beoordeeling van de bekwaamheid der betrokken personen en van hunne geschiktheid als toekomstig bevelhebber.

Vereeniging van troepen in groote garnizoenen blijft, zooals in punt IV wordt aangeraden, hoogst wenschelijk.

Zeer vluchtig hebben wij de voorstellen van den heer G. nagegaan; de noodzakelijke veranderingen in onze militaire instellingen zijn groot, de gevoelens omtrent de wijze, waarop zij moeten geschieden, loopen echter zeer uiteen, en zijn wellicht oorzaak dat het tijdstip der uitvoering meer en meer wordt verschoven. De heer G. toont door zijne geschriften, dat ook hij zijne krachten er aan wil wijden, om het oogenblik van uitvoering te bespoedigen; wellicht besluit hij, om de maatregelen, door hem ter beantwoording aan de eischen der hedendaagsche tactiek aangegeven nader toe te lichten. Wij zullen dezen arbeid met vreugde begroeten en ons misschien dan beter met zijne voorstellen kunnen vereenigen.

Breda, 25 April 1873.

d. V.

*Over het gevecht. Studiën over het aanvoeren van gemengde troepen, op eigen ervaring gegrond. Naar het Hoogduitsch van Gg. C. v. W. Arnhem, H. W. VAN MARLE. 1873. Prijs f 1,—.*

Gg. C. v. W. — 't Zal wel niet onbescheiden worden geacht daarvoor te stellen: GEORGE CARDINAL VON WIDDERN, de kundige schrijver van twee belangrijke militair-geographische werken, waarvan het laatst — in 1870 — uitgekomen: *Belgien, Nord-Frankreich, der Niederrhein und Holland als Kriegsfeld* voor ons vooral merkwaardig is, ook omdat wij daaruit zien kunnen, hoe, ten gevolge van de door den voormaligen Minister VAN MULKEN openbaar gemaakte gegevens, details van defensie en inundatie in het buitenland officieel bekend zijn geworden.

Uit die aardrijkskundige werken is gebleken, dat C. v. W. veel gelezen, veel gewerkt, veel gedacht heeft. Wanneer wij dus van hem werkjes ontvangen, op tactisch gebied, als die welke het vorige jaar zijn uitgekomen, waarvan het eene: *Vom kleinen Gefecht. Feldwachtdienst-Schützendienst*, tal van practische aanwijzingen bevat en het andere *vom Gefecht*, — waarvan de vertaling hier den lezers van den *Militaire Spectator* wordt aangekondigd; beide belangrijke werkjes, waarin hij ons het resultaat zijner studiën en oorlogs ondervinding mededeelt — Nach Kriegserfahrungen staat op den titel —, dan kunnen wij verzekerd zijn dat die tactische boekjes niet zijn van een jeugdig dwaashoofd, of van iemand die dadelijk met wat nieuws wegloopt.

Ik spreek van iets nieuws. Is er nieuws, bestaat er een nieuwere tactiek? Velen ontkennen dit nog; zij vooral, die liever anderen laten lezen en werken dan het zelf te doen, en die dan ook grootendeels vreemdeling zijn gebleven in hetgeen er al zoo na het jaar 1866 en vooral na den oorlog van 1870—1871, in den vreemde, over de tactiek is geschreven.

Omtrent het verschil tusschen de vroegere en de tegenwoordige tactische troepen-aanwending kan intusschen hetzelfde gezegd worden, als, indertijd, een sergeant eens verklaarde aan een peloton van instructie, toen de rekruten reeds *rechts = om* wisten te maken en nu *links = om* zouden gaan leeren. „C'est parfaitement la même chose”, zeide hij, „excepté que c'est justement le contraire.” De hoofdbeginselen zijn thans nog dezelfde als voorheen, maar de toepassing van die beginselen is volkomen gewijzigd. Dat dit nog niet genoeg begrepen wordt is fataal.

Hoofdbeginselen zijn bijv.: nimmer zonder veiligheidsmaatregelen te marcheeren, de troepen zoodanig op te stellen dat men van de vuurwapenen het beste gebruik kan maken, dat men gelegenheid houdt tot offensief optreden zelfs bij eene primitief defensieve houding, dat de flanken beveiligd, de terugtochtswegen verzekerd zijn, dat men steeds trachten moet op de beslissende punten het grootst aantal strijdkrachten te brengen enz.

Dat alles is hetzelfde gebleven en zal wel altijd hetzelfde blijven, maar de modus quo, de wijze van uitvoering, de wijze van toepassing, van in practijk brengen dezer regelen, deze is niet dezelfde als voorheen, maar verschilt zeer veel bij vroeger.

Vroeger werden de bataljons der eerste linie meest gedeploijeerd naast elkander en die der tweede in divisie-kolonnes op halve distantie of in colonnes d'attaque op deploijements-intervallen opgesteld, terwijl vóór de gedeploijeerde bataljons zich slechts



één kompagnie bevond, waarvan niet meer dan één hoogstens twee sectiën en tirailleur waren opgelost.

Welnu, die datzelfde nog zou durven bestaan, moet al een ruime consciëntie bezitten, want zijne verregaande onkunde zou oorzaak zijn, dat die bataljons in korte oogenblikken werden vernietigd.

Evenzoo is een aanval van bataljons-kolonne, voorafgegaan door een dunne tirailleurlinie, een totale onmogelijkheid geworden.

Men zal mijn beweren te absoluut vinden. Voorbedachtelijk stel ik den regel positief voorop. De uitzondering zal slechts zeldzaam zijn.

Hoe thans de aanval en de verdediging in het algemeen moeten worden geleid is niet met een paar woorden gezegd. De tijd is voorbij, waarin men meende zich met eenige algemeenheden, bijv. het opnoemen van de bovengemelde hoofdbeginselen, gemengd met een goede dosis: „terrein en omstandigheden” van de tactiek te kunnen afmaken. Tot eene juiste beoordeeling en kennis van de tegenwoordige tactiek, vooral van de infanterie-tactiek, wordt een ernstige studie gevorderd.

Omdat men bij ons nog officieren vindt — zij worden gelukkigerwijze bij den dag zeldzamer — die nog maar altijd bij het oude blijven zweren, is het bestudeeren ook van het aan het hoofd van dit artikel genoemde werk van C. v. W. zeer aan te bevelen. Men zal dan betere inzichten verkrijgen, niet meer voor jonge officieren, kader en manschappen *schadelijke* oefeningen houden, niet meer beweren dat de kompagnies-kolonne zelfs bij het Pruisische leger eene ondergeschikte plaats innemen, niet meer hen veroordeelen, die reeds in 1868 gemeend hebben in het nieuwe exercitie-reglement der infanterie, het kompagnieskolonnestelsel bij ons op den voorgrond te moeten brengen.

Zij, die op de hoogte zijn der tegenwoordige infanterie-tactiek-lectuur, die BOGUSLAWSKI, CAMPE, vooral het niet genoeg te prijzen en aan te bevelen werkje van VON SCHERFF, of de artikelen van den Beierschen kapitein VON HOFFMANN enz. hebben gelezen, zullen in de boekjes van C. v. W. wel niet zoo bijzonder veel nieuws vinden, maar toch — zij het dan ook met uitzondering dat bij den laatste de zwermvorm minder op den voorgrond treedt dan bij sommige der voorgenoemden —, in elk geval op nieuw eene bevestiging aantreffen van hetgeen die allen omtrent *de verspreide orde als hoofdvorm in het gevecht* mededeelen.

Er zijn in ons leger nog vele officieren, die geen Duitsch lezen. Dit is voor hen te betreuren, en indien ik een raad mocht geven, het zou zijn dat ieder bij wien deze groote leemte bestaat, er naar streve die aan te vullen, want er is geen taal, waarin meer degelijke, nuttige — ik zou haast zeggen voor den troepen-officier onmisbare — boeken, brochures en artikelen over tactiek en troepenaanvoering worden geschreven, dan in deze.

Voor hen, die geen Duitsch verstaan, zal de hier aangekondigde vertaling van het werkje van C. v. W. voorzeker hoogst welkom zijn. Anderen raad ik het werk liever in het oorspronkelijk te lezen.

Goed vertalen is niet aan ieder gegeven. Daartoe moet men niet alleen beide talen machtig, maar ook volkomen op de hoogte zijn van het onderwerp. Op sommige punten nu laat de vertaling van het werkje van C. v. W. te wenschen over, soms is zij geheel onjuist of drukt zij niet op voldoende wijze het denkbeeld van den auteur uit.

Een zeer groote fout vindt men bijv. op bl. 33. „De krachtigste vorm voor den aanval”, staat daar, „is de stormaanval; het wapen uitsluitend bajonet en sabel.” Toen ik dat las, begreep ik dat C. v. W. zóó iets niet kon gezegd hebben. In een tijd dat — ook al in afwijking van een vroeger tamelijk algemeen gevoelen — aan de bajonet hoofdzakelijk slechts een *moreele* kracht wordt toegekend, zou voor de infanterie eene bestorming *uitsluitend* met de bajonet, dus zonder voorafgaand „Erschütterungsfeuer”, kunnen plaats hebben? Dat is onmogelijk. Ik vergeleek het oorspronkelijke en las: „Die nachdrücklichste Form für den Angriff ist der *Sturm*, die Waffe schlieszlich das Bajonett und der Säbel.” „*Schlieszlich*”: ten slotte of op het laatst, was dus eenvoudig op de klank af met *uitsluitend* vertaald.

Evenzeer is op diezelfde bladzijde drie regels verder: *Ausgangsstellungen* minder juist met *hoofdstellingen* vertaald. Van geringer beteekenis is, hoewel het denkbeeld daardoor niet goed wordt weergegeven, dat op bl. 33 staat dat de *omvattende* aanval als de meest *NEERdrukkende* (erdrückenste) vorm te beschouwen is.” Op bl. 39 leest men: „De aanvallende eskadrons worden op eenigen afstand *gewoonlijk* door officieren voorafgegaan.” *Grundsätzlich sollen*, zegt C. v. W., en dat is veel beter en positiever. „*Op den voorgrond staat*, of het is een vaste regel, of wel iets dergelijks diende er te staan, want het is niet *gewoonlijk* dat de eskadrons door eenige ruiters, officieren of anderen moeten worden voorafgegaan, maar *altijd*.”

Op diezelfde bladzijde lezen wij voorts: „Gedurende het avanceeren en tirailleur verspreid, ten einde zoo weinig mogelijk verliezen te lijden, sluit zij (eene infanterieafdeeling) zich aaneen op het oogenblik van den aanval.” Men zal of kan althans daaruit opmaken, dat de verspreide manschappen om tot den laatsten stormloop over te gaan, beginnen met zich aaneen te sluiten, waardoor men weder aan een geheel gesloten avanceerenden troep te denken heeft.

Zoo geschiedt echter een aanval in de practijk niet en zoo is ook niet de bedoeling van C. v. W. Bij hem lezen wij: „Während des Avancirens also zum Schützen-schwarm aufgelöst, um möglichst geringe Verluste zu erleiden, schlieszt sie sich jedoch im Moment des Eindringens — auf einen Punkt vorwärts eilend — behufs Ausführung des Stoszes als Trupp wieder zusammen.” Dat wil zeggen: Gedurende het avanceeren in een tirailleurzwerf verspreid . . . . sluit zij zich, bij het op een voorwaarts gelegen punt losstormen, zoodanig samen, dat zij, op het oogenblik dat dit punt wordt bereikt, weer geheel vereenigd is om den stoot aan te brengen.

Een concentrische aanval wordt dus bedoeld; in plaats van te beginnen met zich aaneen te sluiten, wordt er mede geëindigd.

Het doet mij leed zulke onnauwkeurigheden in de vertaling te hebben aangetroffen. Anders laat zij zich goed lezen. Bovendien, de meeste gedeelten zijn veel beter geslaagd. Ik herhaal dus: die geen Duitsch verstaat, neme deze vertaling. Hij zal er toch veel goeds uit kunnen leeren.

Breda, Mei 1873.

J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL.

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année. 93<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Mars 1873.

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. *Vervolg.*) De veldtocht van 1809. Samenstelling van de Duitse divisie. De marsch naar den Taag. De expeditie in Andalusië. De slagen bij Mesa de Ybor en Medellin. De maarschalk SOULT ontruimt Portugal. De slag bij Talaveyra. Terugtocht van het Engelsch-Spaansche leger.

DE 17DE DUITSCHE INFANTERIE-DIVISIE, GEDURENDE DEN VELDTOCHT VAN 1870-871. *(Met 2 kaarten. Vervolg.)* De marsch van Toul naar Châlons-sur-Marne. De omsingeling van Parijs, tusschen de Seine en de Marne. De 17de divisie vóór Parijs. De operatiën in het Westen na 9 November. Het gevecht bij Dreux, dat bij Madeline-Bouvet en bij Bellême.

ORGANISATIE VAN DE KADERS IN HET FRANSCH LEGER. De noodzakelijkheid van examens. Geldelijke belooningen.

MEMORIE BETREFFENDE DE MILITAIRE ADMINISTRATIE IN FRANKRIJK. Wat is de administratie? De intendance en de tegenwoordige administrateurs. Ontwerp van wet tot regeling van dit dienstvak.

STUDIËN OVER DE WAPENING. *(Met een plaat.)* De revolver van den Belgischen kapitein TACKELS.

MAANDELIJKSCHE KRONIJK.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERAATUUR.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

AANKONDIGING VAN KAARTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année. 94<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Avril 1873.

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. *Vervolg.*) Het einde van den veldtocht van 1809. De guerillastrijd in 1810 en 1811.

DE 17DE DUITSCHE INFANTERIE-DIVISIE, GEDURENDE DEN VELDTOCHT VAN 1870-871. *(Met 3 kaarten. Vervolg.)* De operatiën tegen het leger van de Loire. Het gevecht bij Loigny, dat bij Meung, bij Beaugency, bij Villejouan, bij Tréteval en Lorée.

OVER DEN GENERALEN STAF EN ZIJN REORGANISATIE. Voorstellen tot reorganisatie, naar aanleiding van de betrekkelijke geschriften van den kolonel LEWAL, kapitein DERRÉCAGAIX, generaal DUCROT en van het „comité-supérieur” van den generaal staf, enz.

III. S. 18. D. N<sup>o</sup>. 5.

Een zeer groote fout vindt men bijv. op bl. 33. „De krachtigste vorm voor den aanval”, staat daar, „is de stormaanval; het wapen uitsluitend bajonet en sabel.” Toen ik dat las, begreep ik dat C. v. W. zóó iets niet kon gezegd hebben. In een tijd dat — ook al in afwijking van een vroeger tamelijk algemeen gevoelen — aan de bajonet hoofdzakelijk slechts een *moreele* kracht wordt toegekend, zou voor de infanterie eene bestorming *uitsluitend* met de bajonet, dus zonder voorafgaand „Erschütterungsfeuer”, kunnen plaats hebben? Dat is onmogelijk. Ik vergeleek het oorspronkelijke en las: „Die nachdrücklichste Form für den Angriff ist der *Sturm*, die *W* schlieszlich das Bajonett und der Säbel.” „*Schlieszlich*”: ten slotte of op het laatst was dus eenvoudig op de klank af met *uitsluitend* vertaald.

Evenzeer is op diezelfde bladzijde drie regels verder: *Ausgangsstellungen* minder juist met *hoofdstellingen* vertaald. Van geringer beteekenis is, hoewel het denkbeeld daardoor niet goed wordt weergegeven, dat op bl. 33 staat dat de *omvattende* aanval de meest *NEERdrukkende* (erdrückenste) vorm te beschouwen is.” Op bl. 39 leest men „De aanvallende eskadrons worden op eenigen afstand *gewoonlijk* door officieren voor gegaan.” *Grundsätzlich sollen*, zegt C. v. W., en dat is veel beter en positiever. „den voorgrond staat, of het is een vaste regel, of wel iets dergelijks diende er te staan want het is niet *gewoonlijk* dat de eskadrons door eenige ruiters, officieren of anderen moeten worden voorafgegaan, maar *altijd*.”

Op diezelfde bladzijde lezen wij voorts: „Gedurende het avanceeren en tirailleuren verspreid, ten einde zoo weinig mogelijk verliezen te lijden, sluit zij (eene infante afdeeling) zich aaneen op het oogenblik van den aanval.” Men zal of kan althans daaruit opmaken, dat de verspreide manschappen om tot den laatsten stormloop over te gaan, beginnen met zich aaneen te sluiten, waardoor men weder aan een gesloten avanceerenden troep te denken heeft.

Zoo geschiedt echter een aanval in de practijk niet en zoo is ook niet de bedoeling van C. v. W. Bij hem lezen wij: „Während des Avancirens also zum Schützschwarm aufgelöst, um möglichst geringe Verluste zu erleiden, schlieszt sie jedoch im Moment des Eindringens — auf einen Punkt vorwärts eilend — bei Ausführung des Stoszes als Trupp wieder zusammen.” Dat wil zeggen: Gedurende het avanceeren in een tirailleurzwerf verspreid . . . . sluit zij zich, bij het op voorwaarts gelegen punt losstormen, zoodanig samen, dat zij, op het oogenblik dit punt wordt bereikt, weer geheel vereenigd is om den stoot aan te brengen.

Een concentrische aanval wordt dus bedoeld; in plaats van te beginnen met zich aaneen te sluiten, wordt er mede geëindigd.

Het doet mij leed zulke onnauwkeurigheden in de vertaling te hebben aangetroffen. Anders laat zij zich goed lezen. Bovendien, de meeste gedeelten zijn veel beter slaagd. Ik herhaal dus: die geen Duitsch verstaat, neme deze vertaling. Hij zal toch veel goeds uit kunnen leeren.

Breda, Mei 1873.

J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL.

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

---

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année, 93<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Mars 1873.

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. (*Vervolg.*) De veldtocht van 1809. Samenstelling van de Duitse divisie. De marsch naar den Taag. De expeditie in Andalusië. De slagen bij Mesa de Ybor en Medellín. De maarschalk SOULT ontruimt Portugal. De slag bij Talaveyra. Terugtocht van het Engelsch-Spaansche leger.

DE 17DE DUITSCHE INFANTERIE-DIVISIE, GEDURENDE DEN VELDTOCHT VAN 1870-1871. (*Met 2 kaarten. Vervolg.*) De marsch van Toul naar Châlons-sur-Marne. De omsingeling van Parijs, tusschen de Seine en de Marne. De 17de divisie vóór Parijs. De operatiën in het Westen na 9 November. Het gevecht bij Dreux, dat bij Madeleine-Bouvet en bij Bellême.

ORGANISATIE VAN DE KADERS IN HET FRANSCH LEGER. De noodzakelijkheid van examens. Geldelijke belooningen.

MEMORIE BETREFFENDE DE MILITAIRE ADMINISTRATIE IN FRANKRIJK. Wat is de administratie? De intendance en de tegenwoordige administrateurs. Ontwerp van wet tot regeling van dit dienstvak.

STUDIËN OVER DE WAPENING. (*Met een plaat.*) De revolver van den Belgischen kapitein TACKELS.

MAANDELIJSCHE KRONIJK.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERATUUR.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

AANKONDIGING VAN KAARTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année, 94<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Avril 1873.

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. (*Vervolg.*) Het einde van den veldtocht van 1809. De guerillastrijd in 1810 en 1811.

DE 17DE DUITSCHE INFANTERIE-DIVISIE, GEDURENDE DEN VELDTOCHT VAN 1870-1871. (*Met 3 kaarten. Vervolg.*) De operatiën tegen het leger van de Loire. Het gevecht bij Loigny, dat bij Meung, bij Beaugency, bij Villejouan, bij Tréteval en Morée.

OVER DEN GENERALEN STAF EN ZIJN REORGANISATIE. Voorstellen tot reorganisatie, naar aanleiding van de betrekkelijke geschriften van den kolonel LEWAL, kapitein DERRÉCAGAIX, generaal DUCROT en van het „comité-supérieur” van den generaal staf, enz.

III. S. 18. D. N<sup>o</sup>. 5.

EENIGE AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BEVORDERING. Waartoe een Wet op de bevordering moet dienen. Bevordering bij ancienneteit en bij keuze blijven noodzakelijk. Examens.

STUDIËN OVER DE WAPENING.

MAANDELIJKSCHE KRONIJK.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERAATUUR.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

AANKONDIGING VAN KAARTEN.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.  
Tome IV. 3<sup>ième</sup> Livr. Mars 1873.

OORLOGSSTUDIËN. VIII. *Formatie der infanterie van een divisie.* Het 30.000 man sterke legerkorps is een strategische eenheid; de divisie een tactische. De divisie is dan ook geen *klein* legerkorps; dit laatste heeft nog andere behoeften dan een divisie. De divisie bevat slechts de elementen voor het gevecht, met een kleine munitie-reserve en een zeer kleine reserve van levensmiddelen. Het legerkorps eischt daarentegen alle elementen, gevorderd voor de verschillende combinatiën en voor het beveiligen van de marschen, dus: de benooidige artillerie en cavalerie voor afzonderlijke operatiën, het personeel voor den kondschapsdienst en voor de telegrafie, een bruggentrein, een spoorwegafdeeling, een zeker aantal mineurs en sappeurs, de vereischte reserve voor al het benooidige aan munitie, levensmiddelen, geneesmiddelen, werktuigen, enz. De divisie is ondergeschikt; een legerkorps slechts in zekere mate. Er is slechts één soort infanterie; beschouwingen hierover. Over het noodzakelijke om de regimenten te behouden, niet alleen uit een administratief oogpunt, maar nog meer met het oog op de gevechtsleiding. De twee brigades van de divisie moeten elk 2 infanterie-regimenten tellen, die weer ieder uit 3 bataljons moeten zijn samengesteld. Men verkrijgt dan niet te talrijke, maar ook niet te zwakke bataljons. De 4 kompagnien van het bataljon. De kompagnie ingedeeld in 3 pelotons; elk peloton in 2 sectiën; de sectie in 3 escouades.

DE KUNST OM IN HET ONDERHOUD DER GROOTE LEGERS TE VOORZIEN. III<sup>de</sup> Studie. *De veldtocht van 1866 en de Fransch-Duitsche oorlog.* (Wordt vervolgd.)

DE TORPEDO'S. (Met schetsen. Vervolg.) De torpedo's in den Amerikaanschen scheidings-oorlog.

DE TELEGRAFIE BIJ DE LEGERS. (Slot.) De organisatie van den telegrafischen dienst bij de legers.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.  
Tome IV. 4<sup>ième</sup> Livr. Avril 1873.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN OVER DE ORGANISATIE VAN HET LEGER EN DE VERDEDIGING VAN DE NOORD-OOSTELIJKE GRENS. (Met 2 kaarten.) Door de getalsterkte der tegenwoordige legers, de uitwerking der vuurmonden en de versnelde en vermeerderde gemeenschapsmiddelen is de waarde der vestingen verminderd en evenzoo die der legers verhoogd. Waaronder Pruisen in 1866 met een bevolking van 19,000,000 zielen binnen een maand 600,000 man onder de wapenen kon brengen, de Oostenrijkers versloeg en Duitschland veroverde. Vooral aan zijn mobilisatie-stelsel, de organisatie van het leger in permanente legerkorpsen en zijn goede voorbereiding had het dit te danken. De toestand van de nieuwe grens van Frankrijk tusschen Longwy en Belfort. De waarde van een verschanste legerplaats te Langres. Besançon. Waar het reidit van de defensie moet zijn; Parijs is te nabij de grenzen gelegen. Over het leger, in verband met de Wet van Juli 1872.

OORLOGSSTUDIËN. IX. *De samenstelling van de divisie-cavalerie.*

DE KUNST OM IN HET ONDERHOUD DER GROOTE LEGERS TE VOORZIEN. *IIIde Studie. De veldtocht van 1866 en de Fransch-Duitsche oorlog. (Vervolg.)* Van af den slag bij Sedan tot aan het einde van den oorlog.

CRITISCHE STUDIE BETREFFENDE „LE TRAITÉ DE FORTIFICATION À FOSSÉS SECS DU COLONEL BRIALMONT.” Recensie van den kolonel COSSERON DE VILLENOISY. In tegenstelling met BRIALMONT, oordeelt hij rugweringen gevaarlijk voor de verdedigers van den er vóór gelegen wal, met het oog op de uitwerking van treffende, springende projectielen, tenzij de afstand tusschen borstwering en rugwering zeer gering is. Het mindere belang van de nabij-verdediging. Vooral de verschillende er in te vinden documenten verhoogden zeer de waarde van dit boek. De recensent keurt het denkbeeld van BRIALMONT af om talrijk bevoikte steden te verdedigen door er buiten gelegen zuiver militaire legerplaatsen. Het noodzakelijke, om bij de dekking van metselwerken te rekenen op onder de helling van 4°, invallende schoten. Bij verschanste legerplaatsen hecht BRIALMONT te veel waarde aan het bestrijken van het terrein tusschen de forten en de encinte. De noodzakelijkheid der regels van het defilement.

BESCHRIJVING VAN HET PRUISISCHE ARTILLERIE-MATERIEEL. *(Vervolg. Met schetsen.)* Draagbare wapenen. Organisatie van de artillerie. Militaire etablissementen. Beproeving van zware vuurmonden, van een gepantserden geschutstand, van een nieuw veldkanon met kulas-sluiting door een enkele wig.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Journal de l'armée belge, 22<sup>ème</sup> année, 44<sup>ème</sup> vol.,  
4<sup>re</sup> livr. N<sup>o</sup>. 259.

BESCHOUWINGEN OVER DE TACTIEK. De bergoorlog. De tactiek der veldslagen. Rivoli. Austerlitz. Waterloo. Magenta. Solferino. Sadowa. Gravelotte. Sedan. Coulmiers. Le Mans. Gevolgtrekkingen uit de jongste veldslagen.

HOE MEN IN DUITSCHLAND DENKT OVER HET FRANSCHE LEGER NA 1871. (Overgenomen uit de „*Neue Milit. Blätter.*”) De tactische opleiding heeft zulke groote vorderingen niet gemaakt. De politiek en het korps Fransche officieren.

Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 532. March. 1873.

CELVORMIGE BEVEILIGING VOOR OORLOGSSCHEPEN. Gaat men de geschiedenis der pantserschepen na sedert 1859, dan komt men tot het besluit, dat weerstand van pantsering en uitwerking van vuurmonden gelijken tred hebben gehouden en dat er geen reden tot dusverre is, om aan den vuurmond een bepaald overwicht op de pantsering toe te kennen. Het rammen en de torpedo's. De jongste plannen van ARMSTRONG om bij de ijzeren schepen het pantser ter beveiliging van de vuurmonden geheel te doen vervallen, de boeg van een licht pantser te voorzien, de machines onder de waterlijn te plaatsen en slechts gedeeltelijk met een pantser te omhullen en om door toepassing van waterdichte cellen het schip verder te beveiligen. Die van de admiraals ELLIOT en RYDER, waarbij het cellen-stelsel ook wordt aanbevolen, maar toch het behoud van eenige meerdere pantsering wordt voorgesteld. Beschouwingen over beide ontwerpen.

DE MOEILIKHEID ONTRENT DE PENSIOENEN. Voorstellen om den soldaat iets meer tractement te geven; dit voor hem op te leggen en na volbrachten 21-jarigen dienstdtijd hem met de rente geheel, na minder jaren dienst gedeeltelijk uit te keeren.

HET VROEGERE ZWARE GESCHUT. De groote kalibers van den tegenwoordigen tijd zijn niets nieuws. Voorbeelden van groote kalibers uit den vroegeren tijd

VELDMAARSCHALK SIR JOHN BOURGOYNE. Aankondiging van „*Life and Corres-*

*pondeuce of Field-Marshal Sir JOHN BURGOYNE, Bart. By his Son in Law, Lieut.-Col. the Hon. GEORGE WROTESLEY, R. E. (R. BENTLEY & SON.)*

ARTILLERIE V. *Organisatie en tactiek van de artillerie.*

DE MARINE-SCHOOL TE GREENWICH. Beschouwingen over deze onlangs geopende oefenings-school voor zee-officieren.

REORGANISATIE VAN DE MILITIE. Enkele hervormingen worden besproken, die wenschelijk zijn en nagenoeg geen meerdere uitgaven zouden vorderen. (*Wordt vervolgd.*)

OVER SOMMIGE DER VOORNAAMSTE EIGENAARDIGHEDEN VAN DEN ENGELSCHEN SOLDAAT. Zijn plichtgevoel; voorbeelden hiervan.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

RUSLAND, MIDDEN-AZIË EN INDIE. II.

Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 533. April. 1873.

DE VENTILATIE BIJ PAARDEN-TRANSPORTEN. (Uittreksel uit de „*Comptes Rendus*, 3. 2. 72.”) Beschouwingen over de luchtversching op schepen bij het vervoer van paarden. Empirische formules en waarnemingen dienaangaande.

GEDENKSCHRIFTEN VAN DE DIENSTEN DER „ROYAL HORSE-GUARDS.” (*Wordt vervolgd.*)

DE GESCHIEDENIS VAN HET HOSPITAAL TE CHELSEA.

HET GEBRUIK VAN SPOORWEGEN IN DEN OORLOG. De voordeelen van de spoorwegen. Uittreksels uit *Les chemins de fer, etc. par JACQMIN*, uit het *Journal des Sciences militaires*, uit *La guerre Franco-Allemande* DE BORBSTÄDT en uit andere geschriften.

HOSPITAAL-KORTINGEN. Beschouwingen over het al of niet gewenschte om soldaten, die door eigen schuld in een hospitaal moeten worden opgenomen, korting op de soldij te doen ondergaan.

DE SOLDAAT, EEN LASTDIER. Het nadeel van den soldaat te veel te belasten.

DE BEGROOTING VAN MARINE. De begrooting voor het dienstjaar 1873—74.

REORGANISATIE VAN DE MILITIE. (*Vervolg.*)

DE BEGROOTING VAN OORLOG. De begrooting voor het dienstjaar 1873—74.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.





Fraconville

Groslay

Arnouville

GONESSE

G<sup>d</sup> Tremblay

laFrette

Cornet en-Paris

Sannois

St Gratien

ENGHEN ou Montmorency

Deuil

Montmagny

Pierrefite

Garges

Bonneuil

Villeneuve

Sartrouville

ARGENTEUIL

Gennevilliers

ST DENIS

le Bourget

Aunay les-Bonds

Sevan

Houilles

Bezons

Colombes

St Ouen

Drancy

Livry

Carrières-s-Denis

Asnières

Clichy la-Garenne

Aubervilliers les-Vertus

Bobigny

Bosch van Bondy

Clichy

Nanterre

Corbevoie

NEUILLY sur-Seine

IV Sect.

III Sect.

Pantin

Noisy le-Sec

Villemonble

Gagny

Rueil

Puteaux

Bosch van Boulogne

V Sect.

II Sect.

Bagnolet

Fort Rosny

Neuilly-sur-Marne

Gournay-sur-Marne

Suresnes

Boulogne

VI Sect.

I Sect.

VINCENNES

Fontenay-sous-Bois

Noisy-le-Grand

Brie-sur-Marne

ST CLOUD

Boulogne

VII Sect.

Vincennes

Bosch van Vincennes

Villiers-sur-Marne

Bosch van St Martin

SEVRES

Vaugirard

VIII Sect.

XI Sect.

Vauves

Fort Vauves

Fort Montrouge

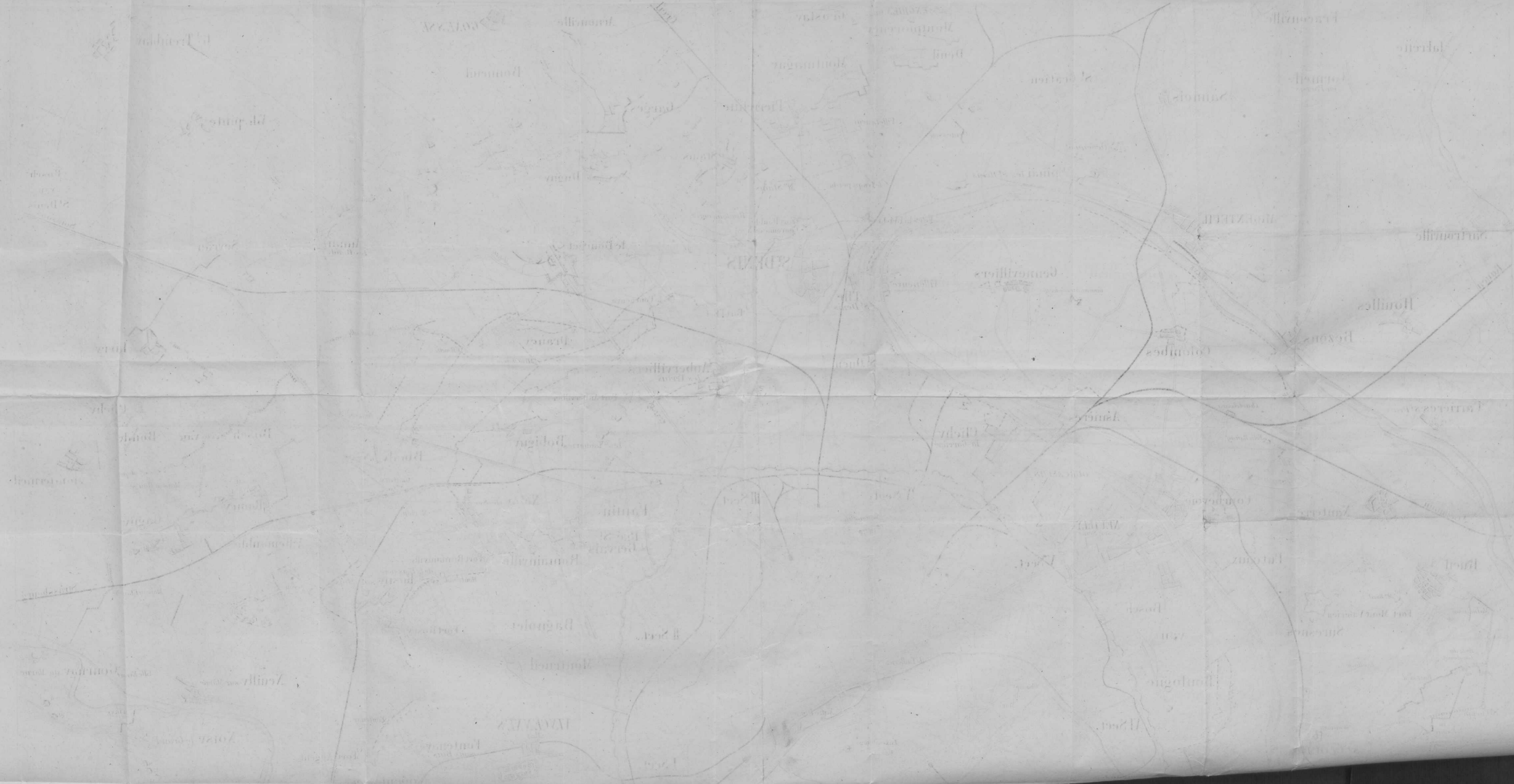
Gentilly

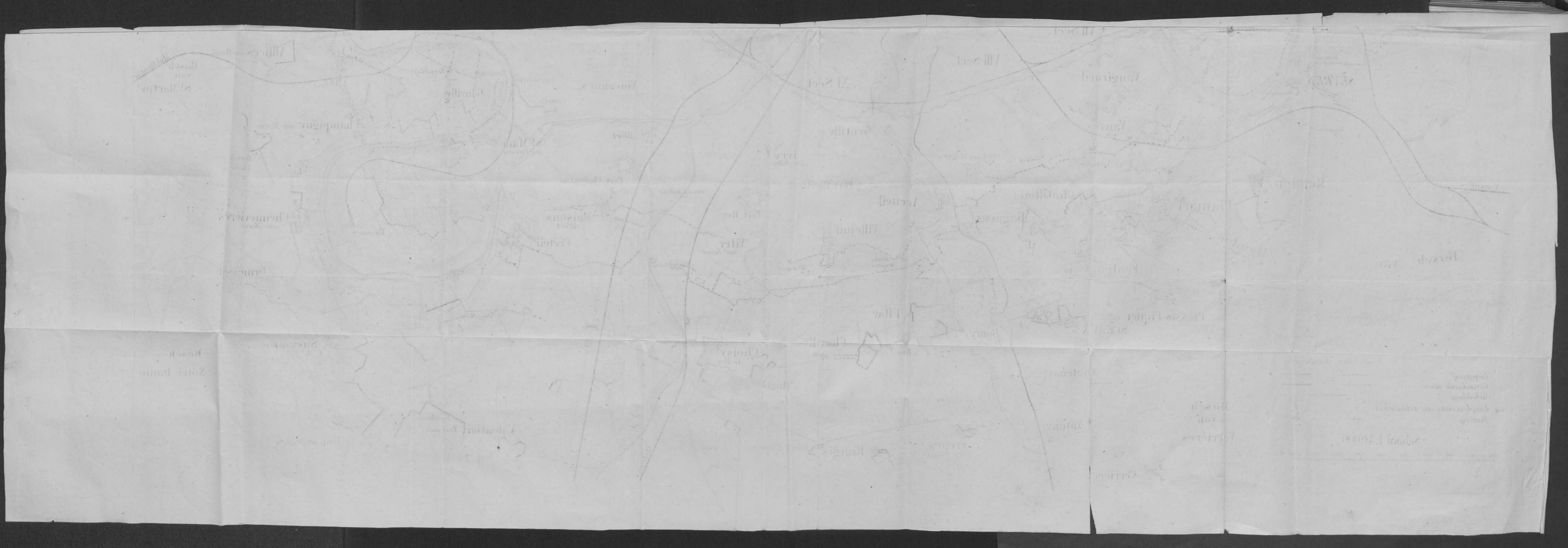
St Maurice

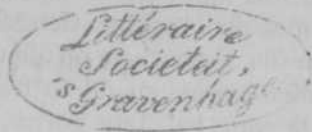
Champigny-sur-Marne

Bosch l'Abbe









## OVERZICHT VAN DEN FRANSCH-DUITSCHEN KRIJG VAN 1870 EN 1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 2, bladz. 65.*)



### OPERATIEN VAN HET EERSTE DUITSCHE LEGER TEGEN HET FRANSCH NOORDERLEGER EN TEGEN ROUAAN.

*Vervolg.*

(*Met eene terreinschets.*)

Na den aftocht van het Fransche leger, in den vroegen morgen van den 25sten December, uit zijne stellingen aan de Hallue in de richting van Bapaume, was het naaste doel van het Duitse leger de achtervolging van den vijand om diens verdere terugtochtslijn op te sporen; voorts moest de generaal v. MANTEUFFEL thans met ernst bedacht zijn op de vermeestering der kleine maar sterke vesting Péronne, waardoor hij eerst geheel meester werd van de linie der Somme; eindelijk moest hij het oog houden op Rouaan en de aldaar ingenomen stellingen.

Het 8ste legerkorps stelde zich tot 's vijands vervolging den 25sten des morgens in beweging: de 15de divisie op den weg naar Albert, de 16de naar Contay. Albert werd des namiddags door de 30ste brigade bezet. De generaal v. MIRUS had met de legerreserve (na den terugkeer der 2 rijdende batterijen van het 8ste korps, nog sterk: 5 bataljons van de 3de brigade van het 1ste korps, 1 regiment cavalerie en 5 batterijen) met een deel zijner troepen Corbie bereikt en ontving daar in last tot Bray-sur-Somme voort te rukken en zich over Chaulnes in verbinding te stellen met het detachement van den generaal SCHULER VON SENDEN, dat van St.-Quentin over Ham te verwachten was. Men had vernomen dat Bray en Cerisy nog door den vijand bezet waren, maar luidens de rapporten eener patrouille, op den noordelijken Sommeoever verder uitgezonden, waren de vijandelijke troepen aldaar, on-

geveer 8000 man sterk, in noordelijke richting afgetrokken. — FAIDHERBE had zijn leger kantonnementen achter de Scarpe doen betrekken, met den rechter vleugel op Arras, met den linker op Douai.

Daar de Franschen op den zuidelijken Seine-oever weder meer aanvallend schenen op te treden, werden de 6 bataljons der 2de brigade van het 1ste korps, van den 26sten af, achtereenvolgende, over den spoorweg van Amiens naar Rouaan teruggezonden. — De opmerking wordt hier niet ten onrechte gemaakt, dat indien de bedreigende beweging van den generaal FAIDHERBE aan de Hallue gelijktijdig had kunnen plaats hebben met de bewegingen der Franschen op de beide Seine-oevers, en gezegde brigade daarheen had moeten teruggezonden worden, de Duitschers aan de Hallue-beek zeker een veel moeilijker kamp te strijden zouden hebben gehad.

Den 26sten vervolgde de generaal v. GOEBEN zijne voorwaartsche beweging en bereikte met drie brigaden Bucquoi, Achiet-le-grand en Bapaume, waar hij zijn hoofdkwartier vestigde; op den linker vleugel zwierf de cavalerie-brigade DOHNA rond met op wagens vervoerde infanterie; op den rechter vleugel de brigade garde-cavalerie, met eene rijdende batterij en een bataljon, in de omstreken van Saily, noordelijk van Péronne. De ingekomen berichten bevestigden 's vijands algeheele terugtocht over Arras, gedeeltelijk naar Douai, gedeeltelijk naar Kamerrijk.

De generaal v. MANTEUFFEL gaf uit zijn hoofdkwartier Bray-sur-Somme voor den 27sten de volgende bevelen: de generaal v. GOEBEN blijft in zijne stellingen in de omstreken van Bapaume, houdt den naar Arras enz. teruggetrokken vijand in 't oog en dekt hierdoor de insluiting van Péronne, welke als volgt moet geschieden: De generaal v. MIRUS zendt een zwak detachement op den linker Somme-oever tegenover de vesting; met zijn gros gaat hij over de Somme en neemt stelling aan de noordzijde der vesting; de generaal SCHULER v. SENDEN rukt met zijn geheel detachement (5 bataljons, 3 batterijen en de cavalerie-brigade STRANTZ) van Ham op en sluit Péronne aan de zuid- en oostzijde in tot aan den weg Roisel—Péronne, aansluitende aan het detachement v. MIRUS. De cavaleriebrigade STRANTZ moest in gemeenschap met de garde-cavalerie bij Saily den weg van Péronne naar Kamerrijk bezetten en een mogelijken aftocht uit de vesting verhinderen. De generaal SENFFT v. PILSACH (2de brigade van de 12de Saksische cavalerie-divisie) werd uitgenoodigd zich van Chaulnes in verbinding met v. MIRUS te stellen, om de gemeenschap tusschen de beide Somme-oevers te onderhouden. Voor het beschieten der vesting werd

zooveel mogelijk van het Fransche artillerie-materieel gebruik gemaakt dat te Amiens en la Fère was gevonden.

Den 27sten December werd de beweging tot insluiting van Péronne ten uitvoer gebracht. De generaal v. MIRUS verdreef de Franschen uit de dorpen ten noorden van de vesting; de voorhoede bezette de Fontelle-beek van Moislains tot hare uitmonding in de Somme. Het detachement SCHULER v. SENDEN vond de dorpen zuidelijk en zuidoost van de vesting bezet, doch de Franschen weken daar binnen terug. Aan laatstgenoemden generaal werd het bevel over het beleg opgedragen; de vesting werd nog den 28sten opgeëischt en terstond daarop het vuur geopend.

De generaal v. GOEBEN bleef den 27sten in de bezette stellingen. Daar luidens alle ingekomen rapporten de Franschen geheel tot achter Douai teruggetrokken waren, besloot hij zich meer rechts uit te breiden, eene brigade naar Sailly te zenden en het daar staande detachement van den generaal v. D. GROEBEN naar Fins op den weg Péronne—Kamerrijk te verplaatsen.

Intusschen traden na de terugwerping van het Fransche Noorderleger tot achter de Scarpe, weder meer op den voorgrond de vroegere van 13 en 17 December uit het groote hoofdkwartier te Versailles gegeven bevelen, volgens welke de hoofdmacht van het 1ste Duitsche leger in de omstreken van Beauvais moest samengetrokken worden, om daar eene soort van algemeene reserve 't zij voor Parijs, 't zij voor de troepen in het noorden of westen, te vormen. Zoolang men echter van Péronne niet meester was kon aan de uitvoering van dit plan niet gedacht worden, en nu werden bovendien den 26sten en 27sten ook uit Rouaan berichten ontvangen, meldende dat de Franschen van de Rille-beek, op den linker Seine-oever weder voorwaarts rukten, en dat zij een Duitsch detachement onder den luit.-kolonel PLOTZ, op den rechter oever met groote overmacht hadden teruggedreven. Een gelijktijdige aanval der Franschen op de beide Seine-oevers werd dus meer dan waarschijnlijk, weshalve de bevelhebber van het 1ste legerkorps, de generaal v. BENTHEIM, aan den opperbevelhebber van het 1ste leger dringend om versterking verzocht.

Ten gevolge dezer berichten besloot de generaal v. MANTEUFFEL ook de 3de brigade van het 1ste legerkorps met de twee nog overige bataljons van de 2de brigade, die te Amiens waren, met 2 batterijen naar Rouaan te zenden en deze troepen voor Péronne en in Amiens door troepen van het 8ste legerkorps te vervangen. Het detachement v. MIRUS werd ontbonden en deze keerde met

het uhlanen-regiment N<sup>o</sup>. 5 als brigade-generaal weder naar de 3de cavalerie-divisie terug.

De generaal v. MANTEUFFEL besloot zich in persoon van den staat van zaken aan de Seine te overtuigen en droeg gedurende zijn afwezen het bevel over het legergedeelte aan de Somme aan den generaal v. GOEBEN op. Vóór zijn vertrek zond hij een gelijk-luidend schrijven aan de generaals v. GOEBEN en v. BENTHEIM omtrent beider handelingen, hierop neerkomende: Eerstgenoemde moest de Somme als hoofdverdedigingslijn vasthouden en mobiele kolonnes noordwaarts uitzenden, om de bevolking te ontwapenen, spoorwegen en telegrafen te vernielen en berichten omtrent den vijand in te winnen. Laatstgemelde moest Rouaan blijven bezet houden, den vijand op den rechter Seine-oever van Havre tot Vernon gadeslaan, op den linker eene meer gedekte stelling nabij de stad nemen, voorts mobiele kolonnes uitzenden. Van uit het groote hoofdkwartier te Versailles werden deze maatregelen goedgekeurd, doch tevens nog eene voorwaartsche beweging in het noorden, naar de zijde van Vervins aanbevolen.

In het laatst van December begonnen de Franschen op de beide Seine-oevers werkelijk hunne aanvallende beweging. Den 29sten brachten zij op den linker oever — naar gezegd werd met eene macht van 10000 man — hunne spitsen tot de lijn la Bouille—Elbeuf (1) voorwaarts; op den rechter oever stonden 8000 man bij St.-Romain tusschen Balbec en Harfleur, en hadden er voortdurend voorpostengevechten plaats.

De onder den generaal LAURISTON, op den linker Seine-oever verzamelde troepen bestonden uit 6 linie-bataljons en 1 bataljon marine-troepen, voorts uit ongeveer 12000 mobiele garden en franc-tireurs, 600 ruiters en eenige batterijen. Op den rechter oever waren omtrent 12 à 15000 Franschen vereenigd. Beide afdeelingen moesten gelijktijdig tegen Rouaan oprukken. Den 30sten vielen de Franschen de stellingen bij Grande Couronne, zuidelijk van Rouaan, aan; doch de Duitschers hielden zich staande. Daar de Franschen zich den 31sten rustig hielden, besloot generaal v. BENTHEIM zijnerzijds den 31sten op den linker Seine-oever voorwaarts te rukken, om des vijands beweging te stuiten. Bij Moulineaux, aan de zuidzijde van den grooten Seineboog, westelijk van Grande Couronne, stiet hij op eene sterke vijandelijke afdeeling, die uiteengeslagen en gedeeltelijk in het oude kasteel Robert-le-Diable werd geworpen, dat daarop werd bestormd. De Franschen verloren vele dooden en gekwetsten en een honderdtal gevangenen.

(1) Zie de terreinschets in N<sup>o</sup>. 2.



Op den rechter Seine-oever waren de Franschen tot westelijk van Yvetot voortgerukt, doch niet verder voortgegaan, en den 2den Januari 1871 zelfs tot Languetot teruggeweken; in de richting van Caudebec kwamen zij niet verder dan Anquetierville, en hier hadden geen verdere bewegingen plaats.

De generaal v. MANTEUFFEL was den 31sten December te Rouaan gekomen, en na de te verrichten operatiën met den generaal v. BENTHEIM besproken te hebben, den 1sten Januari naar Amiens teruggekeerd. Nadat nu het 44ste regiment, van de 3de brigade tot het 1ste legerkorps behorende, van Amiens aangekomen was, werd den 4den Januari tot de voorgenomen beweging op den linker Seine-oever overgegaan. De Fransche generaal had zijne voorste linie op drie punten opgesteld. Omtrent 1500 man stonden bij la Sonde, westelijk van Elbeuf, 2500 man bij Bourgtheroulde, 4000 man bij Bourgachard; wat daarachter stond was onzeker. De Duitschers stelden zich voor den algemeenen aanval des morgens ten vier ure in beweging. In het duistere voortrukkende konden slechts weinig afstands voor zich uitzien. Het versterkte dorp Moulineaux werd onbezett gevonden; maar het weder bezette kasteel Robert-le-Diable werd door eene zijkolonne andermaal bestormd en de bezetting meerendeels afgemaakt of gevangen genomen. Bij het aanbreken van den dag kwam men aan den scheidsweg van la Maison brulée, waar 2 stukken den weg naar Moulineaux bestreken en de voorwaarts rukkende Duitschers met een levendig geweervuur begroet werden. Het gelukte echter aan dezen door een voor het front gelegen bosch in de flank des vijands te komen. Het meerendeel der verdedigers werd nu in de huizen gevangen genomen en de beide stukken werden vermeesterd.

Bij het verder voorwaarts rukken formeerde de generaal v. BENTHEIM zijne troepen in drie kolonnen: de rechter rukte op den weg naar Bourgachard, de middenkolonne naar Bourgtheroulde, de linker door boschachtig terrein rechtstreeks naar la Londe. De rechter kolonne, onder den kolonel LAGAT, ontmoette bij St.-Quen ernstigen tegenstand. De Franschen hadden op dit punt 8 stukken in batterij en bedreigden ernstig den Duitschen linker vleugel. Het gevecht werd zeer hevig tot de in stelling gekomen Pruisische artillerie den vijandelijken aanval tot staan bracht en eene batterij gelegenheid vond den linker vleugel te bevrijden door een hevig kartetsvuur op 300 pas afstands te openen, waarop de omtrekkende kolonne afdeinsde. Ook op de andere punten weken de Franschen; de marsch naar Bourgachard werd daarop voortgezet en dit punt nog voor den avond bezet. Een detachement vervolgde

de Franschen nog een paar uren verder tot Rougemontier en ont-  
nam hem nog een paar stukken geschut en talrijke gevangenen.  
De middenkolonne (onder kolonel BUSSE) ontmoette den vijand in  
de omstreken van Bourgtheroulde, waar hij na een kort vuurge-  
vecht overhoop geworpen werd en in de richting van Bourgachard  
en Brionne terugweek. Aan de beweging van de linker vleugel-  
kolonne naar la Londe en aan de medewerking van een detache-  
ment van Pont-de-l'Arches over Elbeuf, hadden de Franschen zich  
door tijdigen aftocht onttrokke.

Het verlies der Franschen bestond, behalve de dooden en ge-  
kwetsten, uit 4 stukken, 3 vaandels en 500 ongekwetste gevan-  
genen. Zij weken op de beide Seine-oevers op een grooteren af-  
stand van Rouaan terug. — Op dit gedeelte van het krijgstooneel  
hadden nu verder geen ernstige ontmoetingen meer plaats.

Wenden we ons thans weder naar de Somme-linie. Het bom-  
bardement van Péronne was den 28sten December aangevangen en  
werd aanvankelijk matig voortgezet. Het bevel over de belegering  
werd den 1sten Januari aan den generaal v. BARNEKOW, komman-  
dant der 16de divisie, opgedragen. Mézières dat den 23sten De-  
cember was ingesloten, kapituleerde den 1sten Januari, met een  
garnizoen van 2000 man en 193 stukken geschut. De generaal  
v. MANTEUFFEL wilde de thans beschikbaar geworden 14de divisie  
van het 7de legerkorps tot versterking van de troepen aan de  
Somme gebruiken, maar te Versailles had men er anders over  
beschikt. De divisie moest, nadat zij vooraf de vesting Rocroy  
den 6den Januari bij verrassing genomen had, naar Parijs trekken  
tot versterking van den aanval aan de noordzijde, doch werd daarna  
bestemd om deel van het zuiderleger uit te maken. Het overige  
gedeelte van het 7de legerkorps was reeds in de eerste helft van  
December naar Châtillon gegaan om de gemeenschap tusschen het  
tweede en derde Duitse leger zuidwaarts te dekken.

In de laatste dagen van December werden door de verschillende  
cavaleriedetachementen verkenningen in noordelijke richting onder-  
nomen. Een detachement ging tot Kamerring, waar men vernam  
dat het zwakke garnizoen weder tot 2000 man versterkt was; de  
generaal graaf LIPPE wilde met de 12de Saksische cavalerie-divisie  
den bevolen tocht naar Vervins uitvoeren, maar zag er van af op  
het bericht dat een ander detachement bij Busigny op vijandelijke  
overmacht gestooten was; ook westelijk van Kamerring vertoonden  
zich troepen, alsmede in de dorpen tusschen Arras en Douai. —  
De luit.-kolonel v. PESTEL deed met 3 eskadrons en 3 kompagnien

een stouten tocht noordwestwaarts op den grooten weg van Amiens naar Abbeville; bij Longpré ontmoette hij 3 bataljons mobiele garden, die na een gevecht van twee uren met verlies uiteengeslagen werden; hij ging tot Abbeville, welke plaats te vergeefs werd opgeëischt, vervolgens tot nabij Nouvion, om de gemeenschap tusschen Boulogne en Abbeville af te snijden.

Ten gevolge van een legerbevel uit Versailles van den 31sten December, was de infanterie en artillerie der vroegere divisie SCHULER v. SENDEN en de garde-cavalerie-brigade tot een troepenkorps onder Prins ALBRECHT vereenigd en daarbij de brigade STRANTZ van de 3de cavalerie-divisie gevoegd. Op 1 Januari, vóór dat deze beschikking uitgevoerd was, stonden de troepen aan de Somme als volgt: voor Péronne de divisie SENDEN en het grootste gedeelte der 16de divisie. De generaal v. GOEBEN had op de berichten van de bewegingen der Franschen van Douai naar Kamerrijk zijne noordwaarts staande troepen meer rechts geschoven. Op den rechter vleugel stond een gemengd detachement onder Prins ALBRECHT; op den linker vleugel de generaal v. d. GROEBEN, met 3 regimenten van de 3de cavalerie-divisie, 1 bataljon en 1 batterij; in het centrum de 15de divisie in de omstreken van Bapaume, met de 30ste brigade (STRUBBERG) voorwaarts te Sapignies en een detachement te Achiet. Het 70ste regiment van de 16de divisie was grootendeels te Amiens; de Saksische cavalerie-divisie LIPPE stond nog bij le Catelet. Het hoofdkwartier van den generaal v. GOEBEN was te Combles, tusschen Bapaume en Péronne.

*Slag van Bapaume, den 2den en 3den Januari.*

Den 1sten Januari verzamelde de generaal FAIDHERBE het Noorderleger voorwaarts, tusschen Rivière en Tilloy, om eene poging tot ontzet van Péronne te wagen, en den volgenden dag rukten de 4 Fransche divisien (DERROJA, DU BESSOL, PAYEN en ROBIN) in dier voege in vier kolonnen voorwaarts, dat het 22ste korps westelijk van den spoorweg Albert—Arras op Bucquoy, en het 23ste korps oostelijk van den spoorweg en langs den grooten weg naar Bapaume marcheerde. De Pruisische linker vleugel, onder den generaal v. d. GROEBEN, week over de Encrebeek terug. Het detachement bij Achiet moest voor de van Bucquoy komende Franschen wijken. De brigade STRUBBERG hield zich echter bij Sapignies en Béhagnies tegen den overmachtigen vijand (de 1ste divisie van het 22ste korps) staande. Eene poging om laatstgenoemd dorp om te trekken mislukte door de tegenwoordigheid der

Duitsche cavalerie; de Fransche divisie ROBIN, gemobiliseerden, daagde niet op; de 1ste divisie ging des avonds tot het dorp Ervilliers terug. Naardien echter de uitgezonden patrouilles het aanrukken van nieuwe vijandelijke kolonnes van de zijde van Douai en Arras meldden, deed de generaal v. KUMMER des avonds de brigade STRUBBERG dichter bij Bapaume terugtrekken, waar hij zijne geheele divisie concentreerde, welke den volgenden dag nog door 2 rijdende batterijen versterkt werd. Een bataljon bleef het noordelijker Favreuil bezet houden.

De Duitschers verloren 7 officieren en ongeveer 100 man; de Franschen hadden een aanzienlijk verlies; van weerszijden werd een aantal krijgsgevangenen gemaakt.

Op het in 't hoofdkwartier te Combles ontvangen bericht van den aanval der Franschen en van de gevechten bij Achiet en Sapignies, beval de korpsbevelhebber, generaal v. GOEBEN, dat de 15de divisie den volgenden dag hare stelling bij Bapaume moest vasthouden. Het grootste gedeelte der 3de cavalerie-divisie (v. d. GROEBEN) moest met eenige stukken geschut westelijk van Pys oprukken, om zoo mogelijk in 's vijands rechter flank en rug te werken; het tot 3 bataljons, 3 regimenten cavalerie en 3 batterijen versterkte detachement van Prins ALBRECHT ging des morgens van den 3den van Fins naar Bertincourt, om op den Franschen linker vleugel te opereeren; 3 bataljons en de korpsartillerie werden van de insluitingstroepen van Péronne als reserve naar Saily gezonden. De generaal v. GOEBEN onthield zich met 2 bataljons te le Transloy.

In den morgen van den 3den Januari begonnen de Franschen, die in getalsterkte verre de overhand hadden, terwijl de Duitschers sterker waren aan cavalerie en artillerie, hunnen aanval tegen de noordelijk van Bapaume door de Duitschers bezette stellingen. De 2de divisie van het 22ste korps (DU BESSOL), rukte tegen Brevilliers op; de 1ste divisie (DERROJA) tegen Grevilliers; de 1ste divisie van het 23ste korps, thans onder bevel van den scheepskapitein PAYEN, op Favreuil; de 2de divisie (ROBIN) nam weinig deel aan het gevecht. Gezegde dorpen werden hardnekkig verdedigd; inzonderheid was de strijd hevig te Favreuil en Brevilliers, welk dorp herhaaldelijk verloren en hernomen werd. Op den middag oordeelde de generaal v. KUMMER het echter, wegens den overmachtigen vijandelijken aanval, noodzakelijk zijne troepen uit de gevechtlinie terug te trekken; hij deed de 30ste brigade op de hoogte ten zuiden van Bapaume stelling nemen, met de 29ste brigade ontwikkeld in de voorste linie. Het hoofd eener

Fransche kolonne zich te dezer gelegenheid te ver vooruit waggende, leed geducht door het Duitsche geschutvuur. Prins ALBRECHT was inmiddels van Bertincourt naar Frémicourt voorwaarts gerukt, en kwam daar aan op het oogenblik van de teruggaande beweging der divisie KUMMER. Hij viel terstond den Franschen linker vleugel aan en bracht daardoor 's vijands voorwaartsche beweging tot staan. De Franschen poogden nu Bapaume te vermeesteren, wat hun niet gelukte; evenmin gelukte hunne poging om den Duitschen linker vleugel te omgeven, welke aanval te keer werd gegaan door de Duitsche reserve-troepen, die na een hevig gevecht het dorp le Tilloy met de bajonet heroverden, ondersteund door het linker vleugeldetachment van den generaal v. D. GROEBEN. Des avonds ten zeven ure kwam een einde aan den strijd.

Het verlies der Duitschers in de gevechten bij Bapaume den 2den en 3den Januari bedroeg 11 officieren en 117 man gesneuveld, 35 officieren en 667 man gekwetst, 236 man vermist of gevangen, te zamen 46 officieren en 1020 man. De generaal FAIDHERBE stelt zijn verlies op 53 officieren en 2119 man.

Aan de Fransche zijde schreef men zich de overwinning toe. Het is waar dat de Duitschers hunne opstellingslijn hadden moeten verlaten en zuidelijk van Bapaume terugtrekken, maar daartoe bepaalden zich ook de voordeelen der Franschen, want het doel van den generaal FAIDHERBE, — het ontzet van Péronne, — was niet gelukt. Aan weerszijden was met groote dapperheid gevochten.

De generaal v. GOEBEN beval voor den 4den een algemeenen terugtocht. De troepen waren door den tweedaagschen strijd zeer afgemat; eene onmiddellijke voortzetting van het gevecht kon, aangezien 's vijands overmacht en diens tot op het laatste oogenblik toe voortgezette kloeke houding, tot eene nederlaag leiden, en de voordeelen eener overwinning stonden met deze in geen verhouding. De 15de divisie marcheerde alzoo des morgens ten acht ure in zuidelijke richting af; het detachment van Prins ALBRECHT in de richting van Roisel, oostelijk van Péronne; de cavalerie-divisie v. D. GROEBEN, versterkt door de op den linker vleugel gebruikte infanterie, moest naar Albert gaan, alzoo in de flank der Franschen staan indien deze op Péronne wilden aanrukken.

De generaal FAIDHERBE ontruimde echter ook van zijne zijde reeds in den nacht de noordelijk van Bapaume bezette dorpen en trok met zijne troepen den 4den des morgens in goede orde naar zijne kantonnementen bij Arras en Douai terug. Als reden van zijn aftocht geeft hij op, dat de troepen in de met dooden en gekwetsten gevulde dorpen niet konden blijven, dat volgens bekomen

berichten de aanval op Péronne zou gestaakt zijn, voorts de strenge koude en de vermoeidheid der troepen. Van elders wordt gezegd dat de Fransche opperbevelhebber het gevaarlijk achtte zijn jeugdig leger verder voorwaarts te brengen, daar hij dan zeker weldra eene vijandelijke overmacht zou ontmoet hebben.

Des avonds van den 4den stond de 15de divisie in de omstreken van Bray, meerendeels op den linker Somme-oever; de 16de divisie en de divisie van Prins ALBRECHT op den rechter oever, om Péronne. De met infanterie versterkte cavalerie-divisie v. D. GROEBEN hield Bapaume bezet en den aftrekkenden vijand in 't oog.

De luit.-kolonel v. PESTEL was den 4den Januari van zijn tocht naar het westen in zijne vroegere stelling tusschen Amiens en Abbeville teruggekeerd.

De cavalerie-divisie van graaf LIPPE ging den 2den Januari in oostelijke richting van le Catelet naar Bohain. Marez en Busigny werden verlaten bevonden. Den 4den werd de marsch naar Guise voortgezet, welke stad door mobiele garden bezet was, die echter aftrokken, welke aftocht nog bespoëdigd werd door het vuur eener Saksische batterij ten westen der stad. Guise werd bezet en de omstreken doorzocht. Den 5den ging een gemengd detachement van alle wapenen tot voorbij Evreux naar Landrecies; een ander naar Vervins en Marle. Nergens werd eene vijandelijke macht aangetroffen. Den 6den keerde de generaal LIPPE naar St.-Quentin terug.

Nadat de noordelijk van Bapaume uitgezonden cavalerie 's vijands geheelen aftocht had bevestigd en de 15de divisie, nu weder van de noodige munitie voorzien, den 6den gedeeltelijk naar Albert was gezonden, terwijl de luit.-kolonel v. PESTEL last gekregen had den linker vleugel meer te naderen, deed de generaal v. GOEBEN mededeeling aan den generaal v. MANTEUFFEL te Amiens, van zijne verdere voornemens, welke door dezen werden goedgekeurd. Om niet op nieuw genoodzaakt te zijn een defensieven slag met het front noordwaarts te moeten leveren, zouden de troepen de volgende stellingen nemen: de 15de divisie bij Albert en langs den spoorweg naar Arras; de cavalerie-divisie Prins ALBRECHT en de korpsartillerie in de omstreken van Combles; de cavalerie-divisie v. D. GROEBEN met 2 batterijen bij Bapaume; de 16de divisie en de cavalerie-brigade STRANTZ voor Péronne. Mochten de Franschen andermaal eene poging doen om Péronne te ontzetten, dan wilde de generaal v. GOEBEN hun den weg naar Bapaume vrijlaten, maar hen dan met de 15de divisie en de cavalerie-divisie

v. D. GROEBEN, met de daarbij zijnde infanterie, alzoo met 18 bataljons, 24 eskadrons en 90 stukken geschut in flank en rug vallen.

Intusschen werden den 7den bij de Duitsche legerhoofden berichten ontvangen volgens welke het Fransche leger nieuwe versterking ontvangen had; 20000 man zouden bij Boulogne zijn ontscheept en de generaal FAIDHERBE zou thans met drie legerkorpsen een aanval naar de zijde van Amiens willen ondernemen. Bevestigden zich deze berichten, dan werd de vijandelijke overmacht al te groot; de generaal v. GOEBEN wilde in dat geval al de troepen, met uitzondering der cavalerie-divisie, bij Bapaume achter de Somme terugtrekken en hier den vijand afwachten. Gelukkig werden juist nu de berichten ontvangen van de voordeelen door den generaal v. BENTHEIM op den linker Seine-oever tegen den generaal ROYE behaald, waarop gezegde bevelhebber in last kreeg 6 bataljons en 2 batterijen van Rouaan over den spoorweg naar Amiens te zenden, zoodat nu weder 9 bataljons en 4 batterijen van het 1ste legerkorps aan de Somme stonden. Later werden nog meer troepen van de Seine ontboden, die mede deelnamen aan den slag van St.-Quentin.

In den staat van zaken en in den stand der troepen kwamen den 7den en 8sten Januari geen verandering; den 9den kapituleerde de vesting Péronne, met 3000 man en 47 stukken geschut. Hiermede was het doel van den generaal v. MANTEUFFEL bereikt. Men was nu in het volkomen bezit van de Somme-linie, van la Fère tot St.-Quentin en tot Amiens.

Inmiddels was de generaal v. MANTEUFFEL den 7den Januari naar Versailles ontboden, om het opperbevel over het nieuwe Zuiderleger op zich te nemen, dat uit de 2de, 7de en 14de legerkorpsen zou bestaan. Aan den generaal v. GOEBEN werd het opperbevel over het 1ste leger opgedragen.

Na den val van Péronne werd het bezethouden van het blootgestelde Bapaume, ten noorden waarvan de hoofdmacht van het Fransche Noorderleger stond, evenmin als het bezetten der landstreek ten noorden der Somme met groote troepenafdeelingen, door het Duitsche legerbestuur noodig geoordeeld; kleine afdeelingen waren voldoende om den vijand in 't oog te houden. Achter de Somme had het gros van het leger, gedekt door deze sterke terreinafscheiding, een gunstige stelling om zich in tijds op elk bedreigd punt te verzamelen, hetzij FAIDHERBE, rechtstreeks tot ontzet van Parijs willende aanrukken, op het centrum bij Péronne pogde door te breken, hetzij hij den Duitschen linker vleugel aan de zijde van Amiens wilde omtrekken, hetzij hij over St.-Quen-

tin, Laon en Reims wilde gaan; op alle punten kon het Duitsche leger samentrekken, voordat de Franschen den Somme-overgang hadden geforceerd of een der door de Duitschers bezette plaatsen vermeersterd.

Met het oog daarop deed de generaal v. GOEBEN zijn leger den 10den Januari de volgende stellingen nemen: de van Rouaan gekomen 9 bataljons en 4 batterijen van het 1ste legerkorps, waarbij eenige cavalerie werd gevoegd, werden onder bevel gesteld van den generaal v. MEMERTY. Dit detachement moest Amiens, Querrieux en Pont-Noyelles aan de Hallue, benevens Allonville bezetten, tot steun dienen van de 3de cavalerie-divisie (v. D. GROEBEN) en eene flankstelling nemen tegen een vijandelijken aanval op Péronne. De 15de infanterie-divisie en de 3de reserve-divisie, thans geheel vereenigd, behalve een bataljon in La Fère, moesten in hare stellingen blijven, de eerste bij Bray-sur-Somme, de laatste bij Chaulnes; de 16de infanterie-divisie moest op den rechter oever den vijand gadeslaan en in verbinding blijven met St.-Quentin. Een regiment van de 3de divisie cavalerie sloeg Bapaume gade, het overige der divisie moest zich stellen westelijk van den spoorweg Amiens—Arras, tusschen Beaucourt en Mailly. Péronne waarvan de vestingwerken weinig geleden hadden, werd weder in staat van verdediging gebracht. De Saksische cavalerie-divisie LIPPE stond nog bij St.-Quentin.

De generaal FAIDHERBE inmiddels het Noorderleger zooveel mogelijk weder hersteld en nieuwe versterkingen bekomen hebbende, besloot in deze dagen eene uiterste poging te doen tot ontzet van Parijs, of althans eene afleiding aan het beleg te geven, daartoe, bij afwezigheid van GAMBETTA, door den gedelegeerde bij het oorlogsdepartement te Bordeaux, DE FREYCINET, aangespoord. Hij besloot er toe, alhoewel zelf genoeg van het hachelijke van zoodanige onderneming overtuigd, daar hij spoedig een groote overmacht tegenover zich zou hebben; »maar” — zegt hij — »het oogenblik was gekomen om zich op te offeren”; zijne taak was, gelijk een ander geacht Fransch schrijver zegt, zich aan het vaderland te wijden, door zooveel vijandelijke troepen mogelijk op of tegen te houden. Het doel dat FAIDHERBE zich voorstelde was, na eenige demonstratiën tegen de Hallue-linie en Bapaume om de Duitschers af te leiden, over St.-Quentin zuidwaarts te rukken en de linie van La Fère, Chauny, Noyon en Compiègne te bedreigen; bij mislukking kon hij, zoo hij meende, op de Noordervestingen terugwijken.

In den nacht van den 10den op den 11den Januari deed FAID-



HERBE de divisie DERROJA naar Béhagnies en Sapignies voorwaarts rukken en den volgenden dag Bapaume bezetten; langs den weg van Bapaume naar Albert werd eene verkenning tot le Sars gedaan.

Ten gevolge der ingekomen berichten nopens de bewegingen van het Fransche leger, werden bij het Duitsche eenige veranderingen in zijne stellingen bevolen. De 16de divisie moest disloqueren op den rechter Somme-oever zuidelijk van de lijn Péronne—Roisel en verbinding onderhouden met de Saksische cavalerie-divisie te St.-Quentin; de 3de reserve-divisie zich op den linker Somme-oever westelijk van Péronne concentreeren; de 15de infanterie-divisie met de korps-artillerie op denzelfden oever in de omstreken van Bray en aan de 3de reserve-divisie aansluiten; de 3de cavalerie-divisie moest zich disloqueren bij St.-Albert en de wegen naar Amiens dekken; het detachement MEMERTY (van het 1ste legerkorps) te Amiens en omstreken blijven en de Somme-overgangen aldaar dekken.

Uit bezorgdheid voor een vijandelijken aanval aan de zijde van Amiens zond de generaal v. GOEBEN den 13den Januari aan den generaal v. BENTHEIM te Rouaan 't bevel nog een regiment infanterie, met 2 batterijen, 2 munitiekolonnen enz. van daar over den spoorweg naar Amiens te doen komen. De generaal v. GOEBEN droeg het bevel over de nu bij Amiens vereenigde troepen van het 1ste legerkorps aan den generaal v. D. GROEBEN op; van de 3de cavalerie-divisie die mede onder zijn bevel bleef, werd een regiment uhlanen bij het detachement MEMERTY gevoegd; de drie overige regimenten kwamen nu onder bevel van graaf DOHNA.

Ook uit het groote hoofdkwartier te Versailles werd een versterking van 4 landweer-bataljons toegezegd, zoo tot het verrichten van den etappendienst als tot aflossing der bezettingen van Amiens en Péronne enz., welke nu weder naar hunne korpsen gingen.

Den 14den drong eene sterke afdeeling van het Noorderleger van Bapaume tot Albert voorwaarts, waarop de afdeeling van het detachement MEMERTY aldaar op Querrieux nabij Amiens terugtrok. Fransche troepen ter sterkte van ongeveer 8000 man met 15 stukken geschut waren van Bucquoy over Puysieux naar Miramont gegaan. Zuidelijk van Kamerrijk stonden ongeveer 10000 man. Den 14den en 15den deden de Franschen verkenningen op de wegen naar Amiens en Bray.

Eindelijk besloot de generaal FAIDHERBE tot de beslissende, hoezeer altijd hachelijke onderneming over te gaan. Daar hem, zooals gezegd is, het doorbreken der overal bezette en versterkte Somme-

linie voorzeker te moeilijk scheen, besloot hij tot eenen geforceerden linkschen afmarsch van het Noorderleger naar St.-Quentin, in de hoop dat deze marsch zóólang voor de Duitschers onbemerkt zou blijven tot hij ten zuiden van St.-Quentin was gekomen en de verbindingen van het 1ste Duitsche leger over la Fère en den spoorweg Compiègne bedreigde.

Den 16den Januari werd de linksche flankmarsch aangevangen. De troepen hadden een moeilijken marsch; de koude der vorige dagen was door dooiweder vervangen, waardoor de wegen aanvankelijk ijzelachtig waren, en daarna week en modderig werden. Men kwam dien dag slechts tot in de omstreken van Sailly, Sailles en Combles. Te gelijk ging ook de brigade ISNARD, welke niet rechtstreeks tot het Noorderleger, behoorde en in 'tlaatst van December bestemd geweest was om eene poging tot ontzet van Mézières te doen, uit de omstreken van Kamerrijk in de richting van St.-Quentin en stiet hier op den rechter vleugel der 12de cavalerie-divisie (LIPPE). Le Catelet en Bellicourt werden den 15den bezet, den volgenden dag ook St.-Quentin, hetwelk op last van den opperbevelhebber des Duitschen legers door de divisie LIPPE ontruimd werd, die in de richting van Ham terugtrok.

De eerste berichten aangaande 's vijands oostwaartsche bewegingen werden den 16den in het hoofdkwartier van den generaal v. GOEBEN ontvangen bij een rapport van den generaal BARNEKOW nopens het bezetten van le Catelet en Bellicourt. Om duidelijker inzicht in 's vijands oogmerken te verkrijgen beval de generaal v. GOEBEN voor den volgenden dag (den 17den) eene algemeene aanvallende beweging tegen Albert, waaraan de troepen onder v. D. GROEBEN en eene brigade der 15de divisie zouden deelnemen. Toen echter in den vroegen morgen van den 17den het bericht in het hoofdkwartier te Amiens ontvangen werd, dat Albert onbezet gevonden was en vele andere inkomende rapporten van 's vijands bewegingen oostwaarts getuigden, bleef er geen twijfel over omtrent den linkschen afmarsch van het Fransche leger, waarop de generaal v. GOEBEN terstond de noodige bevelen aan de verschillende korpsen uitvaardigde om in evenwijdige richting met het Fransche Noorderleger oostwaarts af te trekken. De geheele afdeling van den generaal v. D. GROEBEN moest nog des avonds van den 17den de omstreek tusschen Combles en Péronne, een afstand van 15 à 20 kilometers bereiken; de divisie KUMMER van Proyard (zuidelijk Bray), naar Villers-Carbonel, Marché-le-Pôt en Licourt marcheeren; de divisie BARNEKOW naar Ham en omstreken als voorhoede; de divisie Prins ALBRECHT naar Nesle en

omstreken; de generaal graaf LIPPE moest de gemeenschap met la Fère onderhouden. Het hoofdkwartier werd naar Nesle verlegd.

Des avonds van den 17den stonden in den driehoek Nesle—Ham—Brie, op den linker Somme-oever: de 16de divisie infanterie met 9 bataljons, de 15de divisie met 12 bataljons, de 3de reserve-divisie met 5 bataljons, op den rechter vleugel gedekt door de cavalerie-divisie LIPPE met 1 jagerbataljon; op den rechter Somme-oever het detachement van den generaal MEMERTY met 8 bataljons; alzoo stonden, met inbegrip van 3 bataljons van het detachement BOCKING (het afgeloste garnizoen van Amiens) 38 bataljons ter beschikking.

Het Noorderleger zette den 17den zijn marsch zuidoostwaarts in de richting van Vermand (westelijk van St.-Quentin) voort. De 2de brigade der divisie DERROJA ontmoette zuidelijk van Templeux, bij Tincourt aan de Cologne, een door den generaal BARNEKOW afgezonden detachement, om 's vijands flankmarsch te veront-rusten; na een klein gevecht week het in de richting van Ham terug; ook te Vermand week een Duitsch detachement op de nadering der 1ste brigade van gezegde divisie; sterke kolonnen marcheerden over le Catelet naar St.-Quentin, welke plaats reeds sterk door de Franschen bezet was.

In de onzekerheid van FAIDHERBE's eigenlijke bedoelingen, of hij namelijk bij St.-Quentin wilde standhouden, of verder oostwaarts voortdringen, en in de onderstelling dat het Noorderleger reeds verder, dan het geval was, was gekomen, gaf de generaal v. GOEBEN voor den 18den de volgende bevelen: De 15de divisie marcheert vroegtijdig over Tertry—Etreilles naar Vermand; het detachement v. D. GROEBEN gaat insgelijks daarheen en komt aldaar onder de bevelen van den generaal KUMMER. Blijft de vijand bij St.-Quentin, zoo moet hij verkend maar niet aangevallen worden; de 16de divisie rukt voorwaarts naar Jussy; de cavalerie-divisie graaf LIPPE marcheert naar Verdeuil en Moi aan de Oise en zoekt er bruikbare overgangen; het detachement van Prins ALBRECHT gaat van Nesle naar Ham; de korps-artillerie naar de omstreken van Quivieres—Ugny-l'Equipée. Het hoofdkwartier gaat naar Ham. In deze opstelling kon men den rechter vleugel naar St.-Quentin laten zwenken, ingeval het Noorderleger daar stand hield, of er mede in zijne flank komen indien het den marsch zuidoostelijk voortzette.

Intusschen ontving de generaal v. GOEBEN uit het groote hoofdkwartier het bericht dat het 13de legerkorps ter voortzetting der operatiën in het Westen van Alençon naar Rouaan trok; waarop

hij terstond nog 3 bataljons en 1 batterij van het 1ste korps van Rouaan naar Amiens liet komen, om er het garnizoen af te lossen; de daardoor beschikbaar geworden troepen (3 bataljons) kwamen des avonds van den 18den te Ham aan, en werden met toevoeging van 3 eskadrons en 2 batterijen, onder den kolonel BÜCKING, tot legerreserve bestemd. Ook werd uit het groote hoofdkwartier aan het Maasleger de last gegeven eene brigade met eene batterij ter beschikking van den generaal v. GOEBEN te stellen; uit gebrek aan transportmiddelen kon echter slechts 1 bataljon dezer brigade nog aan den slag van den 19den deelnemen.

Den 18den Januari zette het Noorderleger zijne beweging naar en zuidelijk van St.-Quentin in twee kolonnen voort. Het 22ste korps (LECOINTE) uit de divisien DERROJA en DU BESSOL bestaande, den rechter vleugel uitmakende en waarbij de meeste linietroepen waren langs den zuidelijker weg over Beauvois op St.-Quentin en Serancourt, om zich zuidelijk van de stad te stellen; het 23ste korps (PAULZE D'IVOY) met de divisien PAYEN en ROBIN, den noordelijken weg over Vermand. Van het Duitsche leger ging de 15de divisie 's morgens vroeg de Somme over, rechts de 29ste brigade (v. BOCK) over St.-Christ om op Tertry te rukken, links de 30ste brigade (v. STRUBBERG) over Brie en Estrées op den grooten weg. Eerstgenoemde brigade stiet omstreeks 10 ure bij Trefcon op den staart der divisie DU BESSOL, waarvan een gedeelte der 2de brigade, die reeds naar Roupy afgetrokken was, terugkeerde; terwijl de divisie DERROJA reeds verder gekomen en Beauvois doorgetrokken was. De brigade STRUBBERG zag, te Estrées gekomen, in oostelijke richting vijandelijke troepen en treinkolonne zuidelijk van Bernes op Vermand trekken. Het was de linker vleugel van het Fransche Noorderleger, het 23ste korps, waarvan de spits Vermand reeds bereikt had. De divisie PAYEN insgelijks den vijand ontwarende deed haar zijn voorwaartschen marsch afbreken en rechts zwenken, met de eerste brigade (MICHELET) op Caulaincourt en Trefcon, met de 2de brigade (DE LA GRANGE) op Pouilly, terwijl de wagentreinen achter deze troepen hun weg vervolgden. De generaal v. KUMMER deed van zijn kant nu de brigade STRUBBERG als reserve der brigade v. Bock dwars over den straatweg en dichter bij Tertry opstellen en zond bevel aan de troepen onder bevel van den generaal v. D. GROEBEN om ten spoedigste aan te rukken.

Deze troepen bestaande uit het detachement MEMERTY (8 bataljons en 4 batterijen van het 1ste legerkorps, benevens 5 eskadrons van de 3de cavalerie-divisie) en de cavalerie-brigade van

graaf DOHNA (thans 9 eskadrons) hadden een geforceerden marsch gemaakt; zij waren den 17den van Querrieux over Albert rechts afgemarcheerd, en des morgens van den 18den Péronne door- en omgetrokken. Het detachement MEMERTY werd op Vermand gericht, maar wendde zich op het hooren van het geschutvuur op Tertry; de brigade DOHNA rukte over Hancourt aan. Er ontstond nu een hevig gevecht met de Fransche troepen die de dorpen Tertry, Trefcon, Caulaincourt, Pouilly en Vermand en tusschengelegen boscpartijen bezet hadden, hetwelk eerst des avonds eindigde met den aftocht der Franschen op St.-Quentin. Gezegde dorpen en ook Beauvois werden door de Duitschers bezet; alleen een gedeelte der divisie ROBIN, waarvan op het laatst nog eenige troepen aan het gevecht hadden deelgenomen, verbleef gedurende den nacht te Vermand.

De Duitschers verloren omtrent 200 man, waaronder 1 officier; de generaal FAIDHERBE schat zijn verlies op 500 man; volgens de opgaven der Duitschers vielen echter 400 ongekwetste Franschen in hunne handen.

(Wordt vervolgd.)

# INFANTERIE-TACTIEK.

(Vervolg van N<sup>o</sup>. 5, blz. 304.)

---

## II. HET TIJDPERK VAN DEN EIGENLIJKEN AANVAL.

Terwijl de voorbereiding voor den aanvaller den weg naar den verdediger moet banen, moet de eigenlijke aanval door eene zoo groot mogelijke aanvalskracht het weerstandsvermogen van den tegenstander breken.

Niettegenstaande alle mogelijke voorbereiding zal de aanvaller dit uiterste niet kunnen vermijden; want zooals wij zullen zien, de verdediger kan over aanzienlijke hulpmiddelen beschikken om zijn weerstandsvermogen direct en indirect zoodanig te verhoogen, dat de voorbereiding van den aanval hem niet dan bij uitzondering in die mate zal schokken, dat hij onbekwaam is verder iets uit te voeren.

Hoewel wij later op deze factoren bij de behandeling van het defensief uitvoeriger zullen terugkomen, is het hier de plaats de indirecte hulpmiddelen van den verdediger nader te beschouwen.

In de eerste plaats komt daarbij in aanmerking het vuur, bestemd om de kracht van den aanvaller te schokken, te breken, *alvorens* het hem mogelijk geworden is tot aan de verdedigende stelling te komen.

In deze vuuruitwerking van den stilstaanden verdediger op den bewegend tegenstander, ligt voor den aanvaller het gevaar om de numerieke en moreele meerderheid, die hij bezit of die hij tracht te verkrijgen, geschokt, gebroken, vernietigd te zien.

Wij moeten om de tegenmidden van den aanval op te sporen, den aard van dit vuur nagaan. Dit onderzoek leidt ons aanvankelijk buiten het gebied der infanterie-tactiek; in de eerste plaats hebben wij te doen met de artillerie.

Zonder ons te willen inlaten met het gebruik van de artillerie in het offensief of in het defensief, moet toch op den voorgrond gesteld worden, dat de verdedigende artillerie niet op elken door haar te bereiken afstand ge-

vaarlijk is, maar, naardien zij ook hare munitie niet mag verspillen door in 't blinde te vuren, alleen van dat punt af, van waar zij haar doel en hare treffers duidelijk kan waarnemen. Doet de artillerie van den verdediger dit niet, dan is zulks des te beter voor den aanvaller.

Wij behoeven dus met de artillerie van den verdediger slechts rekening te houden van den afstand af waarop zij, naar gelang van de deugdelijkheid van haar materieel, eene eenigzins goede trefkans heeft op een doel van zoodanige afmetingen, als een aanvaller haar in het eerste oogenblik van zijne ontwikkeling, volgens het standpunt der tegenwoordige wijze van oorlogvoeren, in elk geval kan aanbieden.

Wil men niet met sophismen schermen, d. i. terrein, omstandigheden en aanvalsmassa's aannemen, zooals deze van honderd keer nauwelijks eens in werkelijkheid voorkomen, dan kan men volstaan met uit het bovenstaande het gevolg te trekken, dat eene massa van verscheidene (d. i. meer dan drie à vier) bataljons in rendez-vous formatie, — bijzonder gunstige terreinen voor de verdedigende artillerie uitgezonderd, — van af 3000 pas in het bereik van het niet meer *toevallige* vijandelijke artillerievuur komt.

Een voor den aanvaller gunstig terrein en andere omstandigheden (somber weder, kruitdamp van een reeds plaats hebbend gevecht enz.) kunnen deze grens buitengemeen verkorten; even zoo kan ook het omgekeerde plaats hebben. Hier echter, waar het er op aankomt de gemiddelde kans in 't oog te houden, nemen wij 3000 pas van den vijand als het punt aan van waar de aanval zich ontwikkelen moet.

De voorbereiding begint hare taak, zooveel mogelijk ondersteund door eene artillerie, die sterker is dan die des verdedigers. Wij behandelen hier slechts infanterie-tactiek, maar mogen toch niet nalaten er op te wijzen, dat er weinige oogenblikken zijn waarin de ondersteuning door de artillerie zóó noodzakelijk, zóó gewichtig, ja men kan zeggen zóó beslissend zal zijn, als hier het geval is.

Van het genoemde oogenblik af tot op dat van het werkelijk forceeren der stelling, is de aanvallende troep blootgesteld aan eene vuurwerking van tweederlei aard, namelijk eene die het gevolg is van het richten van het vijandelijk geschut en eene toevallige uitwerking; deze omstandigheid is bij de vroegere theoriën en proeven misschien niet in die mate op den voorgrond gesteld, als met betrekking tot onze quaestie van den aanvalsvorm noodig is.

De defensieve artillerie en spoedig daarna de infanterie worden het doel van een offensief vuur. Daardoor wordt hare aandacht hoofdzakelijk van den eigenlijken aanvalstroep afgeleid. Hoe meer de voorbereiding hiertoe in staat is, des te beter; omgekeerd zal de verdediging als zij goed geleid wordt, aan de verleiding hiertoe niet toegeven. Desalniettemin zal zij niet kunnen vermijden dat zoodanig niet de allereerste aanvalslinie, dan toch de soutiens en batterijen tot doel worden genomen. Daarmede wordt hare werkzaamheid op den hoofdtroep van den aanval van secondairen en toevalligen aard. Belet

het vuur van den verdediger de nadering van den sterken voortroep van den aanval niet, zoo loopt het gevaar spoedig door dezen tot zwijgen gebracht te worden; concentreert het zich echter op dien voortroep, dan wordt indirect het avanceeren van den hoofdtroep des aanvallers gemakkelijker gemaakt.

Op dit alternatief berust in het algemeen slechts de mogelijkheid van het offensief, en blijkt de noodzakelijkheid van een sterken voorbereidingstroep.

Heeft de aanvaller een sterken voortroep, dan is zijn hoofdtroep aan minder gevaar blootgesteld, en daaruit blijkt de billijkheid van den eisch, die met het oog op de voorbereiding gesteld was, namelijk, dat zij  $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$  van de geheele sterkte moet hebben; voorts daarbij nog de *geheele* beschikbare artillerie.

Zoo komen wij tot het resultaat: dat slechts de voortroep van den aanvaller, in zijn geheel, het doel van de schoten des verdedigers zal en kan zijn; dat er voor den hoofdtroep tot op het oogenblik dat hij zich met den voortroep tot één geheel samensmelt — welk laatste zooals wij later zullen zien, geschieden moet — slechts sprake kan zijn van een toevallige meer of minder belangrijke werking van het vijandelijk vuur. Van dezen regel kan door den verdediger slechts afgeweken worden door de ongeschikte massaformatie van den hoofdtroep of door de werkeloosheid van den aanvallenden voorbereidingstroep (artillerie).

Hoe dichter eene tweede linie volgt op eene eerste, die het doel is van het vijandelijk vuur, des te meer zal zij daarvan ook te lijden hebben. Daaruit volgt de noodzaakelijkheid om bij de bepaling van de algemeene aanvalsformatie, de afstanden tusschen de afdelingen die achter elkander werkzaam moeten optreden, in die mate te vergrooten als de *tijd* van optreden dier verschillende afdelingen slechts eenigermate toelaat.

Nu hebben wij bij het bespreken der voorbereiding reeds gevonden, dat de hoofdtroep van het oogenblik af, waarop de voortroep zijn snelvuur begint, om niet te laat komen, niet verder dan ten hoogste 500 pas daarvan verwijderd mag zijn.

Deze afstand zal echter ook in den tijd van het avanceeren tot aan de stelling van het snelvuur, niet belangrijk vermeerderd kunnen worden. Reeds vroeger zijn de redenen opgegeven, waarom het verkieslijk is een op één punt gerichte aanvalstroep ook in de richting van de diepte (voor een hoofdtroep) onder de leiding van één persoon te stellen. Als voorwaarde voor de mogelijkheid van deze eenheid, is in de richting van de breedte een maximumlengte van 500 pas aangenomen; deze zelfde afstand mag echter ook in de richting van de diepte niet belangrijk overschreden worden, zal de kommandant geen gevaar loopen van de eene of de andere helft van den troep uit de hand te verliezen.

De hoofdlinie van een bataljon moet daarom in de eerste oogenblikken van den aanval *ten hoogste* 600 pas van zijne tirailleurlinie verwijderd blijven. Daar in beginsel de aanval van het oogenblik af waarop hij begonnen is tot



op dat van de komst in de vijandelijke stelling, zonder oponthoud moet voortgaan, ten einde het succes niet te compromitteren, en daar, ten andere het avanceeren bij gedeelten en sprongsgewijze, waartoe de voortroep in het werkzame vijandelijke infanterie-vuur genoodzaakt is, zijn voorwaartsaan moet vertragen, terwijl de hoofdlinie een gelijk tempo blijft houden, zoo zal die maximum-afstand op het oogenblik waarop het snelvuur begint wel tot 400 of 300 pas verminderd zijn.

Blijft die linie, zooals het geval moet zijn, avanceeren, dan is de tijd van het snelvuur slechts 2 à 3 minuten; daar er voorbij de tirailleurs nog een afstand van 200—400 pas afgelegd moet worden, die niet zonder de krachtigste hulp van het vuur kan worden doorloopen, zoo blijft er voor de voorbereiding door snelvuur tijd genoeg over om hare taak te vervullen.

Nu is de vraag, wanneer begint de hoofdtroep, bij zulke gegevens, verliezen te lijden door het vuur dat op den voortroep gericht wordt.

Het antwoord zal verschillen naarmate men artillerie- of infanterie-vuur op het oog heeft. Een ieder, die een aanval medegemaakt heeft, zal met ons instemmen dat het gevaar voor de tweede linie eerst met infanterie-kogels begint (waarbij dan ook wel mitrailleuse-kogels en bij uitzondering verdwaalde granaatkartetsen komen).

Het nieuwe infanterie-geweer brengt zijne projectilen tot 1200 en 1800 pas! De infanterist is als hij zijn vuur begint niet in staat den afstand tot zijn doel nauwkeurig te meten; zijne misshots zullen en moeten altijd menigvuldig zijn; zij zullen des te talrijker voorkomen, naarmate het vuur op grooteren afstand begonnen is; al deze misshots maken echter het achter het doel gelegen terrein zeer gevaarlijk, hoewel de mate van onveiligheid voor alles wat zich daarop beweegt volstrekt niet te bepalen is.

De nieuwe artillerie daarentegen bezit veel betere hulpmiddelen om de door haar gerichtte schoten te controleeren, bij gevolg te corrigeeren en den afstand te bepalen, terwijl door de eigenaardigheid van hare projectilen hare misshots zoo ver gevaarlijk zijn als de mischatting van den afstand bedraagt.

Volgens de ondervinding worden bovendien de afstanden, en dit is in het voordeel van den aanvaller, gewoonlijk eerder te klein dan te groot geschat.

Hieruit volgt: in de practijk heeft een troep die in tweede linie een anderen volgt, ingeval deze laatste het doel is van het vijandelijke artillerie-vuur, ten hoogste daarvan te lijden als hij dichter dan op circa 300 pas afstand volgt.

Is echter de eerste linie het doel van vijandelijke *infanterie*, dan heeft de tweede vermoedelijk reeds verliezen door dat vuur, zoodra zij binnen den afstand der boogschootsverheid van dit geweer komt.

Uit deze beschouwingen volgt verder, dat voor zooveel de formatie van een aanvallenden troep invloed kan hebben op het ondermijnen zijner krachten (numerieke en moreele), voor den hoofdtroep drie zonen moeten worden beschouwd: de eerste van af de ontwikkeling voor den aanval tot op

1200 à 1800 pas van de vijandelijke stelling; de tweede, de afstand van daar tot dicht bij den voortroep, dus tot ongeveer 500 pas van den vijand, en de derde de verdere afstand.

In de eerste zone zal het van belang zijn aan de vijandelijke artillerie niet zulke groote doelen aan te bieden, dat daardoor aan den tegenstander de kans gegeven wordt op eene goede en zekere uitwerking, en zijn aandacht van de voortroepen en voornamelijk van de avanceerende artillerie afgeleid wordt. Deze aanvallende artillerie en de onder hare bescherming avanceerende voortroepen, zijn op dit oogenblik voor den verdediger te gevaarlijk, dan dat hij ze zonder gewichtige redenen onopgemerkt kan laten. Als dus de voorbereidingstroep slechts voldoende sterk is en de hoofdtroep niet op te korten afstand volgt, kan deze laatste zonder bezwaar in niet te groote massa's voorwaarts gaan. Als grens van deze grootte kan men aannemen dat kolonnes van 50—80 pas frontbreedte op 25—30 pas (6—12 rot) diepte, en wanneer het noodig geoordeeld wordt met tusschenruimten van niet meer dan 100 pas, het vijandelijk vuur niet meer op zich zullen trekken.

Dan volgt de tweede zone, die van de toevallige treffers met het vijandelijke geweer. Te gelijk met deze grens wordt vermoedelijk de eigen artillerielinie, die aan de voorbereiding deelneemt, overschreden.

Bij de toevallige treffers der infanterie komen dan nog die der vijandelijke artillerie, hetzij dat hare schoten op de aanvallende artillerie te kort, hetzij ze op den voorbereidingstroep te ver gaan. Wordt de opmerkzaamheid dier vijandelijke artillerie niet *zeer bepaald* door den voorbereidingstroep afgeleid, dan zal zij ook reeds van nu af de langzamerhand altijd naderbij komende hoofdlinie tot doel nemen. In beide gevallen (toevallige treffers en gerichte schoten) zal deze zone door een zoo krachtig maar ook — als het niet door geheel ongeschikte massa-formatie van den aanvaller tot concentratie genoopt wordt — door een zoo gelijkmatig verdeeld, niet te berekenen vuur van den verdediger bestreken zijn, dat de verliezen van den aanvaller, in welke formatie hij ook op het geheele front avanceert, mits dit niet in al te groote massa's plaats hebbe, altijd tamelijk gelijk zullen blijven.

Wij beweren dat het noch noodig noch vruchtbaar is naar formaties te zoeken, die in dit tijdperk de feitelijke verliezen zouden kunnen verminderen; veel nuttiger schijnt het ons toe naar vormen te zoeken, die den moreelen invloed van de niet te vermijden verliezen verminderen, en die dus den aanvaller op indirecte wijze den dienst bewijzen, welken zij op directe wijze niet bewijzen kunnen.

Groote verliezen brengen den aanval tot staan, omdat ook zij, die niet gewond worden, ontmoedigd worden door het schouwspel dat zij voor oogen hebben en licht gelooven dat het gelukken van den aanval onmogelijk is. Uit het stilstaan volgt na korten tijd, in de meeste omstandigheden, het teruggaan, het feitelijk mislukken van den aanval. Tot het te boven komen

van dezen aanval van moedeloosheid nu heeft echter de eene formatie iets boven de andere voor.

Stelt men op den voorgrond dat officieren, onderofficieren en enkele bijzonder moedige manschappen bij de groote massa die weifeling moeten doen ophouden, dan zal men geneigd zijn te zeggen: hoe dichter de massa is, des te meer zal in haar een bewustzijn van kracht liggen, des te meer voorbeeld gevende elementen zal zij bevatten, des te meer en te gemakkelijker wordt het gegeven voorbeeld door een groot aantal manschappen gezien, en des te gemakkelijker zal de te weeg gebrachte impulsie zich voortplanten.

Het is niet te ontkennen, dat hierin veel waars is gelegen, en deze waarheid heeft dan ook den kolonnevorm tot bepaalden aanvalsvorm gemaakt.

Daartegenover staat echter de omstandigheid dat een groot verlies, in eene massa en in korten tijd, veel ontmoedigender werkt op de verbeelding, dan hetzelfde verlies over langeren tijd en over grootere ruimte verdeeld, zoodat men ook weder zeggen kan, hoe kleiner de massa's zijn, des te minder zullen zij bepaalde voorbeelden noodig hebben.

Beschouwen wij eene kolonne van 400 man: 20 rot breed, 20 rot diep, met tusschenruimten van slechts 1 pas, en onderstellen wij dat een granaat in deze massa's slaat, die misschien 8—10 man buiten gevecht stelt, dan is ongetwijfeld de daardoor te weeg gebrachte moreele indruk op het geheel veel grooter, dan wanneer diezelfde 400 man: 200 rot breed, 2 rot diep, de rotten 2 pas van elkander opgesteld, waren, en er drie tot vier granaten gelijktijdig, maar op verschillende plaatsen inslaande, hier één, daar twee of drie, in het geheel evenveel, ja zelfs nog meer manschappen deden verliezen.

Het voorbeeld wordt, wegens de kleine zijdelingsche verspreiding der scherven, nog sprekender als wij een treffende granaatkartets aannemen, en dat de kansen op verlies bij beide opstellingen betrekkelijk tamelijk gelijk zijn, zal wel niemand tegenspreken al moge hij den werkelijken uitslag ook nog zoo hoog berekenen.

De vraag omtrent de formatie komt dus hierop neer: waar is de grens tusschen licht en dicht?

Op deze vraag is echter, behalve de feitelijke en moreele uitwerking van het vijandelijke vuur, nog eene andere zaak van invloed. De gezochte formatie is namelijk niet voor stilstand maar voor beweging bestemd, en moet tevens aan het einde dier beweging voor een zoo ruim mogelijk gebruik der wapenen geschikt zijn. Dus moet de formatie de voorwaartsche beweging begunstigen en ten andere moet hij zonder verandering het gebruik der wapenen toelaten.

Het avanceeren wordt direct en indirect begunstigd door een breeder front en eene kleinere diepte, want niets vermoeit meer dan een dicht achter elkander marscheeren, en niets is nadeeliger voor den moreelen invloed van den aanvoerder, die toch altijd aan het hoofd zijner troepen zijn moet, als hij dien van voren naar achteren, in plaats van rechts maar links moet doen

gelden. Hij heeft geen goed overzicht en zijn voorbeeld is minder werkzaam.

Het gebruik der wapenen vordert echter eveneens breeder front, mindere diepte. Deze beide eischen leiden dus mede naar eene lichte formatie, en hoewel deze laatste even goed in de richting van de diepte als in die van de breedte kan genomen worden, zoo mag toch niet uit het oog verloren worden dat het zooveel mogelijk onttrekken van de onvermijdelijke verliezen aan het oog der troepen, slechts in de richting der breedte mogelijk is, althans hier, waar altijd sprake is van het voorwaarts gaan, en waar de verliezen *achterblijven*.

Tegen dit bepaalde streven naar meerdere breedte komen weder op: voor- eerst, de voor den dichteren vorm reeds aangevoerde gronden; vervolgens de algemeene strekking van het offensief, namelijk, om op het beslissende punt de numerieke meerderheid, dus massa te hebben, en de omstandigheid, dat ook eene zekere grens van frontuitbreiding niet zonder nadeelige gevolgen op het avanceeren kan worden overschreden. Aan deze eischen kan slechts door een eenigszins diepen vorm voldaan worden.

Zoo verandert dan de vraag in deze: welke breedte mag men, welke diepte kan men in dit tijdperk aan den hoofdtroep van den aanval geven?

Wij antwoorden daarop: die breedte, welke den persoonlijken invloed van den (nu te voet zijnden) aanvoerder nog geheel toelaat; die diepte, welke, zonder hinderlijk in de beweging te worden, nog juist voldoende is om den soldaat den indruk van dicht samenblijven der massa te geven: 30—40 pas frontbreedte, 6—8 rot diepte. Tusschen deze kleine kolonnen tusschenruimten van dezelfde tot de dubbele breedte.

Wij hebben den hoofdtroep van den aanvaller in half bataljons-formatie door de eerste, in kompagnies-kolonnes door de tweede zone doen marscheeren tot dicht bij den voorbereidingstroep. Er blijft nog over de handelwijze der soutien-linie (kompagnie) gedurende dezen tijd te bestudeeren, daar bij de beschouwing der voorbereiding alleen van hare algemeene taak sprake was.

Boven is reeds vermeld, dat de voortroep van den aanvaller van den beginne af het doel voor het vuur van den verdediger zal en moet zijn, daar hij in dit moment de gevaarlijkste tegenstander van den verdediger is. Zoo lang de voortroep niet werkzaam kan optreden, zal de vijandelijke artillerie liever den hoofdtroep ten doel nemen, hetgeen meer voordeel belooft en die dus in dit oogenblik alleen hulp kan verwachten van hare eigen artillerie en van den grooteren afstand. Zoodra echter de voortroep de grens van de dracht harer vuurwapenen bereikt heeft, zal hij die formatie moeten aangenomen hebben, welke feitelijk en moreel de genoemde vuuruitwerking, eenigszins kan verminderen. De voortroep zelf heeft echter niet op een dergelijke hulp te rekenen, als door zijn werkzaam optreden aan den hoofdtroep van den aanval kan worden verschaft.

De eischen, die aan den hoofdtroep voor het afleggen van de tweede zone

gesteld worden, zullen dus bij den voortroep reeds voor de eerste zone gelden. Deze eischen, die, zooals wij gezien hebben, neerkwamen op het avanceeren in eene zooveel mogelijk breede en lichte formatie, zullen echter bij den voortroep veel gemakkelijker vervuld kunnen worden, daar de tegenovergestelde gronden, die bij den hoofdtroep in aanmerking kwamen, ten behoeve van de noodzakelijke kracht op het aanvalspunt, hier op verre na niet hetzelfde gewicht hebben.

Van den voortroep wordt alleen een werkzaam vuur verlangd en het bredere front is geen beletsel om dit vuur te concentreeren; daarentegen doet de samenstelling, zooals die vroeger verlangd werd — met zelfstandige afdelingen achter elkander — hem, gemakkelijker dan bij den hoofdtroep het geval is, de moreele zwaarigheden van den toestand te boven komen.

De tirailleurlinie is door hare formatie tot alles in staat wat slechts eenigermate van haar verlangd kan worden; zij heeft bovendien het voordeel dat hare eigen werkzaamheid, — dit ligt in de natuur van den mensch — haar gemakkelijk alle zwaarigheden over het hoofd doet zien.

De soutienlinie echter heeft, alleen reeds omdat zij de laatstgenoemde indirecte hulpbron mist, meer uitwendige hulpmiddelen noodig.

Voor haar moet in de eerste plaats verlangd worden, dat hare formatie aan de vijandelijke artillerie, die voorloopig nog niet door iets anders beziggehouden wordt, geen gunstig doel biedt; de kolonneformatie moet dus door het soutien al tamelijk vroeg opgegeven worden.

Of dit beter geschieden kan door het deploieeren in linie, of wel door het formeeren van kleine kolonnes, bijv. per peloton in sectien (1), kan aan de ingeving van den aanvoerder overgelaten worden. Beide formatien zullen bij de sterkte-verhouding, waarvan thans sprake is, nog evenzeer de leiding onder een persoon als de vrije beweging toelaten.

Een tweede middel is te vinden in den te kiezen afstand van de tirailleurlinie, die in het vijandelijke artillerie-vuur zonder bedenken tot op 300 pas en meer vergroot kan worden.

Op deze wijze zal het doorloopen der eerste en van een groot gedeelte der tweede zone voor het soutien zonder groot bezwaar kunnen geschieden.

Nu nadert het oogenblik, waarop de tirailleurlinie den afstand van het werkzaamste geweervuur bereikt heeft, en waarop dus de soutiens werkzaam moeten optreden. De eerste voorwaarde voor het vervullen van dezen eisch, namelijk de meerdere nabijheid tot de tirailleurlinie, zal reeds van zelf vervuld zijn door het langzamere spronggewijze avanceeren dier linie, aan welke handelwijze de soutiens als het eenigzins mogelijk is geen deel nemen. Om nu echter deze ondersteuning dadelijk en langs den kortsten weg te kunnen

(1) Zooals bekend is heeft het Deutsche peloton (Zug) twee halve pelotons (Halbzüge); elk halfpeloton is weder in sectien (Sectionen) van 4—6 rot ingedeeld. Een peloton op oorlogsterkte zou dus ongeveer uit 8 sectien bestaan.

geven, moet het soutien bij het langzaam avanceeren, de daartoe meest geschikte formatie aannemen.

Het is de taak van den aanvoerder van het soutien zich gedurende dit avanceeren zoo veel mogelijk te orientieeren omtrent het punt waar vermoedelijk zijne ondersteuning het meest noodig, en van waaruit zij het best werkzaam zal zijn; de verdeeling van het vijandelijk weêrstandsvermogen (batterijen) en het voorgenomen aanvalspunt zullen op 8 à 600 pas van den vijand reeds met eenige zekerheid te onderscheiden zijn.

Overeenkomstig de vermoedelijk daaruit voortspruitende eischen zal hij zooveel mogelijk aan zijne onderafdeelingen hare rol aanwijzen, die naar omstandigheden op eene gelijkmatige verdeeling achter het geheele tirailleurfrent kan uitloopen. Deze onderafdeelingen zelve zullen, welke ook hare formatie moge geweest zijn, van nu aan eene *geopende linie* moeten vormen.

Wij kiezen met opzet *deze* uitdrukking, hoewel de daardoor bedoelde vorm werkelijk niets anders zijn zal dan die, welke op het kommando »verspreiden” aangenomen wordt. Daar echter met het kommando »verspreiden” en het woord »tirailleurlinie” de beteekenis van eene vuurwerking al te nauw samenhangt, terwijl zulk eene werking bij de formatie der geopende linie in geen deele dadelijk bedoeld wordt, zoo schijnt het nuttig ook in de uitdrukking een verschil te behouden. Men kan dit verschil ook uiterlijk daardoor nog doen uitkomen, dat bij de geopende linie het tweede gelid niet in dezelfde linie als het eerste komt en het geweer »over” gehouden wordt.

Van nu af, d. i. van 800—600 pas van den vijand, volgen de soutienafdeelingen in zulke geopende liniën achter de tirailleurlinie, om zich in het oogenblik als deze tot het beslissende snelvuur overgaat, voor zoover zij niet reeds vroeger hebben moeten indoubleeren, zoo dicht mogelijk achter de tirailleurlinie op te stellen als slechts eenigszins zonder vermenging mogelijk is. Het spreekt daarbij van zelf dat, even als de aanvoerder der soutienlinie de verdeeling daarvan in de richting der breedte naar eigen oordeel heeft moeten regelen, hij ook nu in de richting der diepte maatregelen kan en moet nemen, bijv. tot het verder achterhouden van enkele afdeelingen, om zoo noodig in eene andere richting gebezigd te kunnen worden.

Hoe echter dit geheele tijdperk van den aanval zich ook moge ontwikkeld hebben, zoo blijft het toch *regel*, dat met het naderbij komen van den hoofdtroep tot op circa 100 pas van de nog overige soutienafdeelingen, deze zich dadelijk en geheel in de tirailleurlinie moeten werpen, om aan deze de impulsie te geven, die noodig wordt tot het afleggen van de laatste gevaarlijke zone, tot den storm.

Wij hebben hierboven den hoofdtroep tot aan den voortroep begeleid; wij hebben gezien hoe de aanval uit ééne gesloten massa voortkomend, tot eene steeds meerdere verbreding en dus tot splitsing genoodzaakt was; thans zijn wij aan de grens gekomen waar deze strekking voor eene tegenovergestelde, d. i. voor eene neiging om zich samen te trekken moet plaats maken.

Vooraf kan echter met betrekking tot de eerste strekking een uiterste toegestaan worden, dat wij met opzet niet als *beginsel* aangenomen hebben. Het is het toelaten van den dikwijls geuiten en verdedigden eisch van het avanceeren der hoofdlinie, eveneens in geopende linie. Wij kunnen niet ontkennen dat in zulk eene formatie zekere voordeelen gelegen zijn, die wij in het voorbeeld van de dichte en de lichte orde ook erkend hebben, doch zijn niet overtuigd dat zij een wezenlijk middel oplevert tegen de groote verliezen, die door ons steeds even onvermijdelijk als onberekenbaar beschouwd worden. In elk geval achten wij echter de moreele rust, die in deze voor de soutienlinie, die later zich verspreiden moet, aangenomen, maar voor den hoofdtroep, die later alleen door zijne massa zal werken, niet voordeelige oplossing gelegen is, niet zoo gering, om hare toepassing, onder eigen verantwoording van den aanvoerder, volstrekt te willen verbieden. Als vredes-oefening zouden wij ze echter in het onderhavige geval niet aanbevelen.

Gedurende den geheelen tot nu toe besproken tijd der voorbereiding zijn de kompagniën (hetzij »kolonnes» of »liniën») van den hoofdtroep, die onafgebroken voorwaarts zijn gegaan, tot dicht bij de tirailleurlinie van den voortroep gekomen.

De soutiens, die op zijn laatst in dit oogenblik ingedoubleerd zijn, nemen zoo goed als het kan — als het noodig is, ook met massavuur over de liggende schutters heen — deel aan het snelvuur dat nu zijn uiterste kracht verkrijgt. Op het door den aanvoerder gegeven en van nu af onafgebroken te herhalen snelvuur, zet de geheele voorste linie zich zoo veel mogelijk in beweging. Op haar volgen convergeerend op het punt alwaar de voortroep een voordeel heeft behaald, waar hij ingedrongen is, de kleine massa's van den hoofdtroep, die zich op 20—30 pas achter elkander als eene wig in de vijandelijke stelling dringen.

Er bestond vroeger eene theorie, en op papier is zij nog niet geheel verdwenen, die als voorwaarde, althans als ideaal van een storm stelde, dat hij *zonder één enkel schot* uitgevoerd werd.

Wij hebben de tirailleurlinie, in verband met de uitwerking van den tegenwoordigen achterlader, op 400 pas geplaatst, en aangenomen dat zij op dien afstand noch dicht genoeg bij den vijand is om hare taak te kunnen vervullen; slechts onder bijzonder gunstige omstandigheden zal deze afstand tot 200 pas verkort kunnen worden. Van een gemiddelden afstand van 300 pas zal dus volgens de genoemde theorie eene massa — onverschillig in welke formatie — tot taak hebben, zonder een schot te doen, twee minuten lang op een vijand los te gaan, die een achterlader in handen heeft? Maar zal men zeggen, zoo is het niet gemeend; de niet schietende stormkolonne gaat tusschen de tirailleurs door, deze blijven echter liggen en moeten het vuur met alle energie voortzetten en zoo de aanvalskolonne ondersteunen!

Wij antwoorden daarop, dat is — enkele bij uitzondering gunstige flank-

stellingen buiten rekening gelaten, die wij echter hier in deze beschouwing van een frontaanval niet aannemen mogen — eenvoudig weg onmogelijk.

Eene tirailleurlinie, die liggen blijft en om de vleugels van twee, drie kleine kolonnes heen en tusschen hare tusschenruimten door vuren moet, terwijl de laatste voorbij haar heen gaan, moet haar vuur staken, als deze afdeelingen haar 50 pas voorbij zijn. De kruitdamp van het eigen snelvuur zal niet meer toelaten, dat het vuur zonder gevaar voor den rug der kolonnes voortgezet wordt. Wie ooit in den toestand geweest is van achteren, zelfs op vrij grooten afstand zijdelings, kogels langs zich heen te hooren suizen, al komen zij ook van bevriende zijde, zal toegeven, dat zulke muziek noch minder dan de van voren komende kogels tot het voorwaarts gaan aanmoedigt.

Maar zelfs zonder deze zuiver uitwendige redenen, die mogelijk zelfs bij een frontaanval voor het een of ander gedeelte der tirailleurlinie kunnen wegval- len, strijdt het laten liggen der tirailleurs tegen het eerste beginsel van het offensief, dat men namelijk alle beschikbare krachten tegen het eerste beginsel van het kan het in werkelijkheid volstrekt geen nut doen. Dat de achter te laten linie geene vruchtbare vuuruitwerking meer hebben kan, is zoo even uiteengezet, en aan te nemen dat zij in staat zou zijn de overblijfselen van de kolonnes na een mislukten aanval op te nemen, is toch, met het oog op den reeds vooraf- gegane strijd van de tirailleurlinie, wat veel van haar gevergd. Mede voor- waarts kan en moet zij; het laten liggen is slechts theorie, in het gunstigste geval onnut, gewoonlijk zelfs schadelijk.

Nergens is dit ook werkelijk voorgekomen; integendeel, wanneer men alleen op de oorlogsondervinding wilde bouwen, zou men kunnen beweren, dat het voldoende is als de tirailleurs in de vijandelijke stelling komen.

Hier echter, waar sprake is van een krachtigen, goed opgestellten verdediger, moet de theorie alle middelen bedenken, die mogelijk werkzaam kunnen en in moeilijke oogenblikken werkzaam *moesten* worden, en ook werk- zaam geworden *zijn*.

Derhalve moet verlangd worden, dat met het naderbij komen van den hoofdtroep ook de voortroep de impulsie verkrijgt tot een op nieuw avancee- ren, hetwelk thans de beslissing moet aanbrengeu. Dit laatste avanceeren moet door een zoo sterk mogelijk vuur ondersteund worden, welk vuur ech- ter slechts van den avanceerenden troep zelven kan uitgaan. Zeker is het, dat dit vuur in de beweging geene groote trefkans zal hebben, maar *zwijgen* mag het daarom toch niet.

De verdediger, die thans het object van den naderbijkomenden stormenden vijand wordt, is sedert verscheiden minuten reeds de schijf voor een krachtig snelvuur geweest; de nu volgende — wij geven het toe — toevallige uitwer- king van het geweer van den aanvaller (en wij hebben ook bij den aanvaller dit in rekening gebracht) zal niet zonder invloed op den moreelen toestand van den verdediger blijven; wat echter het infanterie-vuur verliest, moet in dit oogenblik door een snelvuur van de aanvallende artillerie vergoed worden.



Het komt er slechts op aan het punt van aanval met een zoo sterk mogelijk vuur te overstelpen, van gerichte schoten kan en behoeft geen sprake te zijn; integendeel, de voordeeligste uitwerking van dit laatste voorbereidingsvuur is, dat de verdediger het niet meer waagt over zijne dekking heen te zien.

Op deze wijze voorbereid, uitgevoerd en tot op het laatste oogenblik ondersteund, kan dan, als de aanvaller tot op 20, 30 pas van den vijand gekomen is, de beslissende stormloop met hoerah! en marsch! marsch! wel bijna zeker op een goeden uitslag rekenen.

Er is zeker — en bij de bespreking van het defensief zullen wij meer daaromtrent te berde brengen — een buitengewoon goede troep noodig, om een in massa zoo nabij gekomen vijand nu nog, zooals het inderdaad moet zijn, met de bajonet tegen te gaan. Ook zullen wij zien, dat in dit oogenblik de verdediging haar heil meer buiten zich om, d. i. in offensieve handelingen van andere troepen, dan in hare eigen hardnekkigheid zoeken moet; eene omstandigheid, die in het derde tijdperk van den aanval nader moet worden besproken.

Hier echter, waar wij een aanval door een bepaald troepengedeelte tegenover een zuiver defensief voor den geest hebben, moet als laatste voorwaarde voor den goeden uitslag bijgevoegd worden, dat de laatste beslissende stormloop — met schot en bajonet — doorgezet moet worden tot op het oogenblik, waarop de grens van het aangevallen object aan de tegenovergestelde zijde van den aanval (den anderen kant van een bosch of eene hoogte) ook werkelijk bereikt is, en dat omgekeerd die grens niet overschreden moet worden.

Alzoo kunnen de voorwaarden voor het met goeden uitslag verrichten van een aanval, voorzoover die uitslag van de algemeene regeling afhankelijk is, als volgt gestipuleerd worden:

1. Aan elken tot een aanval bestemden zelfstandigen troep moet van hoogerhand een bepaald aanvalspunt aangewezen worden, waarop dan met *alle* krachten en langs den kortsten weg *zonder oponthoud* de aanval moet geschieden.

2. De troep moet zich tot den aanval ontwikkelen zoodra hij onder het bereik van het vijandelijk artillerie-vuur komt. In een hoofd- en voortroep verdeeld, moet de eerste in open terrein op circa 500 pas, bij gunstiger terreingesteldheid op korteren afstand de tirailleurlinie volgen.

3. Het soutien van den voortroep moet, zoodra het doel wordt van de vijandelijke artillerie, eene langzamerhand breeder wordende formatie achter de tirailleurlinie innemen, die aanleiding kan geven tot het deploieeren in linie, tot het breken der pelotons, en ten slotte tot het openen der linie in de afzonderlijke pelotons.

De kompanies-kommandant der soutiens heeft het initiatief tot de regeling van de versterking der tirailleurlinie, zoo wat sterkte, plaats en tijd

betreft, en moet zich met de niet gebruikte afdeelingen dicht achter de tirailleurs vestigen; ten slotte moet hij ook deze tot het geven van gesloten vuur in de tirailleurlinie voeren, als de hoofdtroep op ongeveer 100—80 pas afstands gekomen is.

4. De hoofdtroep kan den afstand van het begin tot in het bereik van de toevallige treffers, dus tot op ongeveer 1500—1200 pas van den vijand, in kleine (hetzij half-bataljons of kompagnies-), kolonnes afleggen, als de vijandelijke artillerie door de eigen artillerie of den voorbereidingstroep zoodanig bezig gehouden wordt, dat zij den hoofdtroep niet tot doel kan nemen.

5. Van het oogenblik af dat dit laatste plaats heeft, of de kolonne door vijandelijke infanterie-kogels bereikt wordt, moet zij zich in beginsel in kompagnies-kolonnes met 40—80 pas tusschenruimte splitsen, in welke formatie zij tot zoo dicht mogelijk bij de tirailleurs, d. i. ongeveer 600—400 pas van den vijand avanceert. Gedurende dit avanceeren kan het aan de afzonderlijke kompagnien toegestaan worden in linie te deploieeren, of in kolonne bij pelotons de geopende linie te vormen.

Andere formatien, zooals bijv. het deploieeren in geheele of halve bataljons, het openen der linie in de gedeploieerde kompagnie, het afbreken in sectiën, het uit de flank marscheeren bij pelotons, komen niet aanbevelenswaardig voor, daar zij alle het avanceeren moeilijker maken en den invloed der officieren beperken, zonder toch de feitelijke verliezen te kunnen verminderen.

6. Zoodra de hoofdtroep tot op circa 50 pas van de door het geheele soutien versterkte tirailleurlinie genaderd is, geeft de aanvoerder het signaal tot den storm. Deze wordt door voor- en hoofdtroep gezamenlijk uitgevoerd in een zoo snel mogelijk marschtempo (120—150 pas in de minuut) en onder een zoo levendig mogelijk vuur van den voortroep, om ten slotte, op 20—30 pas van den vijand, over te gaan in een stormloop onder een hoerah! marsch! marsch! en het dringen in de vijandelijke stelling. De voortroep zal daarbij in het algemeen het punt van aanval moeten omvatten, de hoofdtroep dit punt door eene convergeerende beweging forceeren.

7. De strekking van den aanval moet zijn de naar den vijand gekeerde grens van het gegeven aanvalsobject te bereiken, om van daar uit den teruggeworpen tegenstander met vuur te vervolgen. Dit doel moet ieder afzonderlijk gedeelte van den aanvallenden troep trachten te bereiken, zonder zich daarbij te bekommeren om de indeeling in voor- en hoofdtroep; het komt er volstrekt niet op aan of daarbij afdeelingen van kompagnien van den hoofdtroep voorbij andere afdeelingen van den voortroep gaan, die misschien nog in de genomen stelling door den vijand bezig gehouden worden, of wel dat zij zich in die afdeelingen mengen.

Een dadelijk overschrijden van de genoemde grens is echter in den regel onraadzaam. Veel meer komt het er op aan, zich zoodra en zoo goed mogelijk in de genomen positie ter verdediging in te richten.

Evenzeer als het streven van ieder onderbevelvoerder daarbij zal zijn zijne manschappen samen te houden, evenzeer moet ieder er op bedacht, en de manschappen in het algemeen er op voorbereid en er in geoefend zijn om aan de oogenblikkelijke eischen van den aanval te voldoen met de krachten, die onder bereik zijn.

8. Zoodra de aanval beschouwd kan worden overal gelukt te zijn, moet ieder afzonderlijke aanvoerder de orde zoo snel mogelijk herstellen, op de plaats waar hij zich bevindt, en daarna het geheel met energie verzameld worden, niettegenstaande de waarschijnlijke afinassing of overspanning.

### III. HET DERDE TIJDPERK VAN DEN AANVAL.

Er zijn voorzeker geene theoretische bespiegelingen of sterk gekleurde schilderingen noodig om te bewijzen dat een troep, die een aanval zóó uitgevoerd heeft en zóó moest uitvoeren als hiervoren beschreven is, daarmede voor zekeren tijd ook nagenoeg al zijne kracht heeft verbruikt, en zoo het eenigszins mogelijk is eene rust noodig heeft, die ten minste zoo lang moet duren, tot de *onvermijdelijk* ontstane wanorde weder eenigermate verdwenen is.

Dit derde tijdperk is ten allen tijde voor den aanvaller buitengewoon gevaarlijk geweest; zoo dikwijls toch werden hem de juist bloedig behaalde lauweren door een vijandelijken tegen-aanval weder ontrukkt. Daarom trachtte men reeds van ouds een aanvalsvorm aan te nemen, waardoor het mogelijk was dit oogenblik te boven te komen, en met de beschouwing van deze zijde der zaak komen wij tot de gewichtige vraag van de liniën.

Na alles, wat vroeger gezegd is, moet als vaste regel worden aangenomen dat deze indeeling in liniën slechts met het oog op dit zwakke oogenblik van den aanval mag plaats hebben, maar niet met het doel om door eene tweede linie den ongelukkig uitgevallen aanval van de eerste te doen herhalen.

De *eerste* hoofdvoorwaarde blijft toch altijd, den aanval zóó te voeren dat hij gelukt en daarom een zoo *sterk mogelijken* troep te doen stormen, dus slechts zoo *weinig* daarvan achter te houden als ter overwinning van die oogenblikkelijke moeilijkheden noodig voorkomt.

Om een zuiver oordeel over de mate van deze noodzakelijkheid te bekomen, moeten wij de taak, die voor deze achtergehouden troepen is weggelegd, eerst van naderbij beschouwen.

Als de aanvaller uitsluitend met het weerstandsvermogen van den verdedigee te doen had, dan zou er geen uitzondering op den regel zijn om in eerste linie zooveel troepen te bezigen als slechts eenigszins ruimte kunnen vinden om werkzaam op te treden. De verdediging bedient zich echter — ten minste dit moet en zal ze doen als zij goed geleid wordt — behalve van haar weerstands-, ook van haar aanvalsvermogen, en de werking van dit laatste wordt voor den aanvaller des te ernstiger naarmate zulks meer met den tijd van de laatste uiterste inspanning samenvalt.

Wij zullen bij de beschouwing van het defensief zien, dat de tegenaanvallen van den verdeliger het best geschieden *gelijk* met of onmiddellijk na den laatsten vijandelijken stormloop, omdat de aanvallende troep alsdan het meest er door lijden zal. Wij moeten ons dus hier bezighouden met de middelen van den aanvaller tegen dit gevaar.

Reeds vroeger is gezegd, dat zelfs afgeslagen infanterie nooit volstrekt weerloos is; het zal dus hier voldoende zijn als slechts een betrekkelijk geringe hoeveelheid versche krachten toegevoegd wordt aan de aanvallende infanterie, die wel is waar in geen gunstigen toestand verkeert om zich te verdedigen, maar die toch aangevuurd wordt door den moreelen steun, welken elke aanval en voornamelijk een juist gelukte, altijd aan den aanvallenden troep geeft.

Als de wederzijdsche verhouding in sterkte niet zoodanig aangenomen wordt, dat daarop geen theorie is toe te passen, dan zal eene versterking van de helft of een derde der in eerste linie vechtende troepen in dit oogenblik voldoende zijn; d. i. de aanvaller behoeft niet meer dan  $\frac{1}{3}$  of  $\frac{1}{4}$  van zijne geheele sterkte voor zijn derde tijdperk achter te houden. Dit klinkt inderdaad zeer willekeurig, en men kan voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis daartegen aanhalen, waarbij ook eene gelijke sterkte niet voldoende was, of ook wel een zeer klein gedeelte genoegzaam bleek te zijn. Daar men echter tot een bepaalde verhouding moet komen als de vorm van den aanval in beginsel vastgesteld wordt, zoo zal men goed doen, zich aan die door de ontdekking in het algemeen bevestigde regels te houden.

Het spreekt van zelf dat het aan den bevelhebber overgelaten blijft naargelang van den toestand daarin veranderingen te brengen; als beginsel moet echter gelden: de *hoofdkracht* altijd en bepaald in de *eerste* linie te leggen.

Voor 't overige zal zoowel de volstreekte sterkte van een aanvallenden troep, als zijne indeeling niet zonder invloed zijn op deze quaestie. Een afzonderlijk bataljon, dat een beslissenden aanval doet, zal moeilijk iets kunnen achterlaten; een divisie van vier regimenten à 3 bataljons zal slechts ongaarne vier bataljons achterhouden; een legerkorps zal dikwijls slechts zijne eerste divisie in eerste linie kunnen bezigen, enz.

Wij hebben tot nu toe slechts van het gevaar gesproken, dat een aanval in zijn laatste tijdperk bedreigt en van de daartegen aan te wenden hulpmiddelen; wij moeten echter nog op een ander gevaar wijzen, waaraan de aanvaller in bijzondere gevallen reeds vroeger bloot staat.

Uit hoe meer zelfstandige gedeelten naast elkander een aanval bestaat, of wel hoe grooter de uitbreiding in de breedte is, des te gemakkelijker kan het gebeuren dat de tegenstander, die wellicht slechts schijnbaar defensief te werk ging, zijne krachten tegen een punt van de avanceerende linie concentreert, dit punt doorbreekt en daardoor den aanval door zijn tegenaanval uit zijn verband rukt. Dit gevaar wordt natuurlijk grooter met de lengte der linie, en voor deze neemt de moeilijkheid om gelijktijdig voorwaarts te gaan, in

dezelfde mate toe, waardoor dus het gevaar ontstaat, dat er onwillekeurige openingen in de linie ontstaan, die dan deze tegenaanvallen juist uitlokken.

De aanvalsvorm nu moet ook dit gevaar, als de omstandigheden het waarschijnlijk doen voorkomen, onschadelijk kunnen maken, en wij komen daardoor tot het resultaat dat er een tweede en een derde linie achter de eerste moet volgen, waarvan de eerstgenoemde slechts onder bijzondere omstandigheden, de laatste echter altijd noodig is.

Een tweede linie — het bestaan van eene derde linie aangenomen zijnde — zal voor een aanvallenden troep, slechts dan noodig worden als zijne frontbreedte zoo aanzienlijk is, dat eene directe werking van den eenen vleugel naar den anderen niet meer mogelijk, en daardoor eene concentrische werking tegen den vijandelijken tegenaanval van de rechter en de linker zijde, dus in de flanken, niet uitvoerbaar is. De kracht van den achterlader maakt het moeilijk zonder genoegzame voorbereiding in front aan te tasten, en, even als den verdediger zijne aanvalskracht, komt hier den aanvaller zijn weerstandsvermogen te hulp, om gemakkelijker dan wel vroeger het geval was, het nadeel van betrekkelijk dunne liniën te kunnen overwinnen. Kan dus de aanvaller op dit oogenblik slechts op eene ondersteuning op de flanken rekenen, dan kan hij die van achteren te eerder ontberen, wijl in het ergste geval de derde linie daar is om handelend op te treden. Men kan dus zeggen: kleine aanvallende troepen, wier frontbreedte niet grooter is dan 800 à 1200 pas, hebben nog geene tweede linie in den vroegeren zin noodig, als zij slechts gevolgd worden door eene derde linie, in den boven opgegeven zin. Met andere woorden: voor een aanvallenden troep, die niet sterker is dan ééne brigade, is de beste vorm eene eerste linie, op grooteren afstand gevolgd door eene reserve (in den geest van de derde linie); deze vorm is beter dan die in twee gelijke sterke liniën op korten afstand van elkander.

Maar ook zelfs daar waar eene meer aanzienlijke frontbreedte eene tweede linie niet geheel overbodig maakt, zal voor dit doel toch eene betrekkelijk kleine macht voldoende zijn. Zij heeft alleen tot taak hetzij toevallig ontstane openingen aan te vullen en dus eenvoudig zelf den aanval mede te doen, of wel vijandelijke ondernemingen zóó lang defensief te keer te gaan, tot van de rechter en linker zijde en van achteren de noodige ondersteuning kan aanrukken.

In de meeste gevallen zal het daarom voldoende zijn, dáár waar eene tweede linie noodig wordt, deze — voor zoover later te bespreken omstandigheden zulks niet onraadzaam maken — uit de derde linie in te deelen en vooruit te schuiven; liever dan dat ter wille van de tweede linie, de eerste verzwakt worde.

Beschouwen wij, om tot een eindresultaat omtrent deze vraag te geraken, de bijzondere taak van de door ons zoo genoemde derde linie.

Wij merken op, dat wij bij voorkeur den naam »derde linie» in plaats van de misschien meer verkozen »reserve» kiezen, omdat aan het begrip reserve zoo gemakkelijk dat van »blijven staan» gehecht wordt, eene rol, die wij volstrekt niet voor dit achtergehouden gedeelte van den aanvallenden troep bestemmen.

De gevaarlijkste tegenaanvallen, die de verdediger tegen den aanvaller kan doen, zijn die, welke in het laatste, derde tijdperk geschieden, omdat de aanvaller alsdan het meest aan het vijandelijke vuur blootgesteld is en dus het meest geschokt zal zijn. Deze tegenaanval moet en kan echter, als de verdediger van dit voordeel gebruik wil maken, alleen tegen de flanken van den aanvaller gericht zijn, omdat hij — als hij in front uit zijne stelling avancerde — dit voordeel van het vuur zou prijs geven. Alleen waar of wanneer deze handelwijze niet mogelijk is, zal de verdediger zijn tegenaanval onmiddellijk na het forceeren van de stelling door den aanvaller, in front beproeven.

In beide gevallen moet de aanvaller op zijne derde linie rekenen.

Voor het eerste geval zal die linie in staat, dat wil zeggen sterk en nabij genoeg moeten zijn om den vijandelijken flankaanval op hare beurt in de flank te nemen; in het andere geval wordt hare, bij het defensief te bespreken rol slechts die van eene buitenreserve voor den oogenblikkelijk tot het defensief zich bepalenden hoofdtroep.

In beide gevallen zou de derde linie het veld van hare werkzaamheid 't zij op beide of op een der vleugels moeten zoeken, en deze richting wordt bepaald noodig als men hare derde en moeilijkste taak in aanmerking neemt, namelijk om den aanval op te nemen als hij afgeslagen is. De theorie, om de overblijfselen van een teruggeworpen troep door te laten en daarna den vijand nog met goed gevolg weerstand te bieden, hetgeen in der tijd het beginsel was voor het vormen van twee even sterke liniën, is tegenwoordig alleen slechts als *theorie* te beschouwen.

Het werkelijk optreden is slechts zijwaarts mogelijk, en dus wijzen alle eischen der derde linie naar die richting heen.

Verder blijft de vraag te behandelen, hoe ver de afstand tot de tweede en de derde linie moet zijn? Na hetgeen vroeger omtrent deze afstanden gezegd is, kan men antwoorden: de tweede linie moet zoover achterblijven dat zij niet te veel van het op de eerste linie gerichte vijandelijke vuur te lijden heeft, dus circa op 300 pas, en de derde moest zoo dichtbij zijn, dat zij dadelijk aan den strijd kan deelnemen, d. i. op circa 500 pas; waarbij deze laatstgenoemde afstand gerekend kan worden van af den achtersten troep van den werkelijken aanval, dus soms ook van de tweede linie.

De liniën, zooals wij ze hier beschouwd hebben, kunnen in het algemeen beschouwd worden als een defensief toevoegsel van den aanval, dat men niet ontberen kan zoolang de verdediger offensief vermogen heeft. Niettegenstaande zij daardoor voor de eigenlijk gestelde taak verloren schijnen, bestaat toch ook voor haar in sommige omstandigheden eene niet onbelangrijke gelegenheid voor het zuiver offensief, zij het ook in eenigzins anderen vorm (en daardoor

veranderde sterkteverhouding) dan vroeger met het doortrekken der liniën bedoeld werd.

Na een gelukkig uitgevoerden aanval van de eerste linie (de hoofdkracht) zal het de taak zijn van de tweede linie, in de genomen stelling de verspreide overblijfselen van den verdediger te verdrijven en daardoor de geheele kracht van den hoofdaanval beschikbaar te stellen voor het hoofddoel: het bereiken van de grens aan gene zijde van de veroverde stelling.

De derde linie zal de vervolging op zich nemen, welke laatste, met uitzondering van de na te zenden kogels, voor de eerste linie vroeger door ons bepaaldelijk afgeraden en zelfs verboden werd.

Zoo blijkt dan ten slotte, dat de taak van een aanvallenden troep in de richting der diepte nog meer omvat dan in die der breedte, en daardoor treedt de vraag omtrent de leiding van de daartoe bestemde afdeelingen op den voorgrond.

Is het voordeliger de liniën in de richting der breedte, of wel in de richting der diepte onder één kommando te stellen?

Het antwoord op deze vraag kan overeenkomstig de vroeger vermelde taak van beide liniën deze zijn: bij de tweede linie zou de eenheid van kommando meer in de richting der diepte, bij de derde linie daarentegen die in de richting der breedte noodig zijn.

Desniettemin is deze opvatting niet zoo bepaald geldig dat men er een vaste regel van zou kunnen maken. De taak der verschillende liniën verschilt, al naar gelang van den oogenblikkelijken toestand, zoozeer, dat men te dezen opzichte beter zal handelen de beslissing aan den hoofdaanvoerder over te laten.

Hoeveel waarde wij ook in de inleiding dezer studie aan een bepaalden vorm voor de exercitieplaats hebben gehecht — hier zijn wij aan de grens gekomen, waar men meer vrijheid moet geven.

Voor het bataljon: vasten vorm; voor het gevecht van eenige bataljons: vasten regel; voor den strijd van verschillende zelfstandige troepenafdeelingen: vaste grondbeginselen.

Zoo worden de grenzen tusschen exercitieplaats en manoeuvreertrein bepaald; vijf, zes en meer bataljons echter manoeuvreeren reeds, ook wanneer zij op de meest open vlakte tot één doel samenwerken.

Zoodra nu een aanvallend troepengedeelte de sterkte bereikt, dat de verdeling in liniën noodig wordt, is het beter geen vasten vorm voor te schrijven. In den vorm is tevens ook de vraag omtrent de persoonlijke leiding opgesloten, maar juist deze moet, naarmate de schaal grooter is, meer van omstandigheden blijven afhangen.

Met betrekking tot het hier besproken derde tijdperk van den aanval, zijn dus ongeveer de volgende beginselen aan te bevelen:

1. Een aanvallende troep van meer dan 2—3 bataljons is genoodzaakt zich in meerdere liniën te formeeren, om een vijandelijken tegenaanval, waar-

van de mogelijkheid nooit uit het oog verloren mag worden, het hoofd te kunnen bieden.

2. Eene tweede linie wordt noodig als het aanvalsfront zoo breed is, dat van uit de vleugels geen onmiddellijken invloed meer kan worden uitgeoefend op een aanval op dat front, dus voornamelijk als de frontbreedte grooter is dan geweserschotsafstand (800—1200 pas).

Eene derde linie is noodig om den gelukten aanval het nooit ontbrekende oogenblik der reactie te boven te doen komen; een dergelijk oogenblik zal voor een troep die een hardnekkigen verdediger tegenover zich heeft gehad, altijd komen, en de verdediger zal het zich licht ten nutte maken tot een tegenaanval, hetzij tegen de flank der afdelingen die juist den storm begonnen hebben, hetzij op de juist door haar genomen stelling.

Is dus eene tweede linie slechts betrekkelijk noodig, een derde zal men nooit goed kunnen missen; d. i. men zal bijna altijd genoodzaakt zijn een zeker gedeelte van den aanvallenden troep der eerste linie, in den geest van eene derde linie, te laten volgen.

3. Voor eene derde linie zal meestal  $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$  van de geheele sterkte voldoende zijn; de tweede linie kan nog veel zwakker zijn. De derde linie zal den vijandelijken tegenaanval in de flank nemen, naar omstandigheden als buitenreserve voor de genomen stelling dienen, of de vervolging op zich nemen; de tweede linie daarentegen toevallig ontstane openingen aanvullen, de vijandelijke poging tot doorbreken zuiver defensief te keer gaan, of in de genomen stelling de vijandelijke overblijfselen onschadelijk maken.

4. De afstanden van deze liniën tot den hoofdtroep zullen in het algemeen aangenomen kunnen worden voor de tweede op 300 pas, zoodanig dat zij niet direct te lijden heeft van de op de eerste linie gerichte schoten, en voor de derde op 800—500 pas, zoodanig dat zij bijtijds ter ondersteuning bij de hand kan zijn.

Terwijl de tweede linie in beginsel overeenkomstig hare taak achter de tusschenruimten in het midden moet volgen, wordt de derde linie in verband met haar doel het voordeeligt op de vleugels opgesteld, hetgeen evenwel eene aanvankelijke opstelling in het midden niet uitsluit, ten einde zoowel voor de eene als voor de andere zijde beschikbaar te blijven.

In elk geval moet zij zich echter, ook voor het uiterste geval dat zij de teruggeworpen eerste linie moet opnemen, op de vleugels begeven.

5. De combinatie van de tweede en de derde linie zal te zeer van omstandigheden afhangen om er vaste regels voor op te geven. In het algemeen zal het overeenkomstig den aard der zaak zijn, de tweede linie in de richting der diepte onder één bevel met de eerste te stellen, en de derde een zelfstandig kommando te geven, echter moet hierin de aanvoerder vrijheid van handelen behouden. Daarbij zal in eene tweede linie het splitsen van het bataljon in twee zelfstandige halve bataljons wel niet vermeden kunnen worden.

(Wordt vervolgd).



## Onze Infanterie-oefening.

BESCHOUWINGEN NAAR AANLEIDING VAN DE LAATSTE BEPALINGEN  
VOOR DE OEFENING DER PRUISISCHE INFANTERIE.

---

Stilstand is achteruitgang. In Frankrijk gaf men, na de overwinningen van 1859 in Italië, waar meer moed dan beleid was betoond, zich aan eene zoete rust, aan een tevreden zelf behagen over. Het zalig gevoel als overwinnaar uit den strijd te zijn weêrgekeerd gaf iets bedwelmds. Menig gebrek ontglipte daardoor aan het oog, de oppervlakkigheid bleef troonen naast de schitterende dapperheid, die terecht werd gehuldigd; het succes deed de leemten voor de massa's verborgen blijven, die daardoor onaangevuld werden gelaten.

In Pruisen daarentegen behield ook telkens na de schitterendste zegeprelen, het koel verstand de bovenhand. Daar rustte men niet op de verkregen lauweren, maar onverwijld werd, na 1864 en na 1866, telkens gezorgd in een volgenden oorlog nog sterker, nog beter uitgerust, nog meer geoefend in het strijdperk te kunnen treden.

Had dit bij alle wapens en dienstvakken plaats, niet het minst bij de infanterie.

Dat wapen is en was sedert eeuwen de ziel van den strijd, het doorvechtend en beslissend element der slagvelden. Thans, nu er in weinige oogenblikken massa's kunnen vallen en de verliezen, vroeger over uren verdeeld, soms in weinige minuten worden geleden, behoort er veel beleid, opleiding en oefening toe om er toe te geraken die verliezen te verminderen en om de infanterie zóó te vormen, zóó duchtig te doen worden, dat zij tot de verlangde fysieke en moreele krachtsuiging in staat zij; in staat zij niet alleen om met verstaalde zenuwen den schok te weêrstaan of aan te brengen, maar om met intelligentie het haar dreigend gevaar aftewenden of te verminderen en de tegenpartij daarentegen onder haar doodenden adem te brengen.

Daartoe worden in de eerste plaats gevorderd officieren, die onvermoeid blijven om zelf een helder beeld van den oorlog te verkrijgen en dat aan hunne jeugdige, telkens afwisselende kaders voortehouden; deze te doen be-

grijpen wat thans wordt vereischt; die voorts met den korten oefeningstijd der jaar op jaar nieuw aankomende en weer vertrekkende miliciens weten te woekeren om deze, met terzijdestelling van het overtollige en zoo veel mogelijk van het minder noodige, vooral de gevechtsvormen en de strijdwijze grondig te doen leeren, welke thans in den oorlog te gebruiken zijn.

Duchtige, werkzame, onderzoekende officieren moeten het dus zijn, die, bij gemis aan eigen oorlogs ondervinding, rusteloos nasporen wat in den vreemde bij krijgsservaren legers plaats heeft, die zich onverdeeld aan hun plichten en aan hun vak wijden.

In den regel wordt de infanterie-officier te laag geschat. Men doet verkeerd te denken, dat men spoedig leert, wat daarvoor wordt vereischt; te denken dat de kruidenier, boekverkooper, advocaat of ander burger, die van tijd tot tijd een militaire uniform draagt, al kan hij zijn reglementen droomen en trots den beste exerceeren, geschiktheid en voldoende kennis bezit om de troepen *in* en vooral ook om ze *uit* het vuur te brengen; men doet verkeerd wanneer men anders dan in den uitersten nood, anders dan bij volslagen gemis aan betere stof en anders dan in beperkte verhouding, officieren uit de militie in het veld brengt, tenzij natuurlijk ook bij hen voor de onmisbare vereischten van troepaanvoering in het gevecht voldoende waarborgen zijn verkregen. Men doet er verkeerd aan, omdat het in den oorlog vooral op de leiders, op de officieren aankomt, — natuurlijk het meest op de hoofd-leiders, — omdat aan hunne onbekwaamheid, met de eer en het geluk des vaderlands, de levens der ondergeschikten zijn prijsgegeven, omdat de officiersbetrekking derhalve belangrijk genoeg is om er geen bij-baantje van te maken, en eindelijk omdat er *tegenwoordig* aanhoudende *vak*-studie en toepassing wordt vereischt, om een goed infanterie-officier te worden.

Behalve kundige officieren, die aan den troep vertrouwen weten in te boezemen, wordt tot het verkrijgen van eene bruikbare infanterie nog eene deugdelijke oefening van dien troep vereischt. Men dient te weten wat niet, wat minder en wat veel geoefend en geleerd moet worden. Dat schijnt gemakkelijker dan het in werkelijkheid is. Ook in Pruisen heeft men verschillende fasen doorloopen, heeft men door schade moeten leeren eer men tot een juist begrip der zaak is gekomen.

»Er waren, — schrijft een officier in de Militärische Blätter van Mei 1873, bl. 419 enz. — die in de oude drilmethode waren opgegroeid, die zich ongemeen veel op hun *exercitie*-praktijk lieten voorstaan en in een onberispelijk, door vele kunsten bemoeijkt deploiment de voor den oorlog noodige oefening van een bataljon geloofden te moeten zoeken. Deze konden geen vrede vinden met den frisschen, levendigen geest, welke de exercitien en manoeuvres door den Prins-Regent in 1855/56 en de aanwijzingen door Prins FREDERIK KAREL in 1859,60 gegeven, bezielde. In het algemeen bevond zich de oefening der infanterie in 1860, wat de gevechtsvormen be-

trof, in een geweldigen chaos. De oorlog tegen Denemarken bracht niet genoeg tot klaarheid. Met onzekerheid begon men den veldtocht tegen Oostenrijk. Wel waren er velen, die toen reeds verklaarden dat het met de oude vormen niet meer ging en die in het ongebonden en overdreven gebruik der kompagnies-kolonnes uitkomst zochten, maar, *omdat zulks in tijd van vrede niet genoeg was beoefend*, ontaardde dit in de grootste verwarring, die somwijlen zwaar werd gestraft. Anderen schuwden de troepen, die aan stramme orde gewoon waren, iets uit de hand te geven, ofschoon zij niet ontoegankelijk waren gebleven voor de nieuwe denkbeelden over het gebruik der infanterie.

»Deze categorie koos de halve-bataljons tot gevechtsformatie. Zonder daarover een critiek te willen voeren, herhalen wij slechts de uitspraak van den schrijver der »Critische en niet critische wandelingen enz.», namelijk dat het Vde Legerkorps niet *ten gevolge* maar *in weerwil* van de formatie der infanterie in half-bataljons, glansrijke uitkomsten heeft verkregen. Eene derde, zeer talrijke klasse van aanvoerders hield vast aan de blinde letter van het reglement, doch scheen het geestrijke hoofdstuk daaruit over de kompagnies-kolonnen bijna of in 't geheel niet te kennen. De kolonne op het midden of die met sectiën waren de eenige, die door hen werden gebezigd.

»Hoe dikwerf — gaat de schrijver voort — zeide men vóór den oorlog van 1870 reeds: »het is onzin, het is ter slachtbank voeren, die sterke kolonnes, welke, alsof alleen in gesloten blijven en den tijdmatigen pas de zege ligt, ten aanval werden gevoerd tegen een dorp- of boschrand, welke door achterladers wordt verdedigd. Wij moeten ons ten aanval anders formeeren. Men oefende wel eens den meer natuurlijken aanvalsvorm met groote zwermen, maar in 't algemeen toch als ter sluiks; het meerendeel bleef bij de oude reglementaire aanvalskolonne of bij het half-bataljon met eenige tirailleurs in de intervallen. Ja, wij kunnen getuigen, dat weinige dagen voor het kanongebulder bij Weissenburg het begin van het bloedig drama aankondigde, op den Kruisberg bij Berlijn (1) met bataljons op oorlogsterkte in kolonne geavanceerd, vervolgens in den marsch gedeploieerd, gevuurd en geattakeerd werd (2). De goede God der Heirscharen heeft echter deze bataljons voor de proef gespaard met hun bloed de onmacht van zulk een aanvalswijze tegenover achterladers op nieuw te bezegelen. Deze dappere troepen vochten later bij verschillende gelegenheden met het meeste succes, *doch in een anderen kampvorm*, als hun tot hunne verbazing nog in de laatste maanden was geleerd. In het algemeen was men in het leger op groote verliezen door het Chassepot-vuur voorbereid, maar dat slechts weinige minuten eene volledige vernietiging zouden kunnen aanbrengen, dat had niemand zelfs durven vermoeden. Al de bloedige veldslagen en gevechten van 1870 heb-

(1) Het gewoon oefeningsterrein, ons Waalsdorp.

(2) Vergelijk *Milit. Spect.* 1870, bl. 407. Eene tactische studie.

ben ons geleerd, dat men met gesloten, eenigszins groote kolonnes niet in het bereik van snelladers manoeuvreeren of evolutioneeren kan, nog veel minder in staat is in de kolonne-formatie een aanval te verrichten en dat dus slechts een ruim en juist gebruik van het verspreid gevecht tot de overwinning kan leiden. Van honderd andere ervaringen uit den laatsten oorlog is dit voor de infanterie de belangrijkste."

In Pruisen was intusschen de denkwijze omtrent de tactiek der infanterie reeds zoodanig gevestigd, dat voor de oefening van dat wapen een nieuw reglement, waarbij het vermeerderd gebruik der kompagnies-kolonnes en der verspreide vechtwijze tot grondslag lag, gereed was, toen onverwachts de oorlog van 1870 uitbrak.

Het is bekend, hoe de Duitschers in den aanvang van dien oorlog soms nog met de oude kolonnes, meest echter met de halve-bataljons optraden; hoe zij spoedig door de moorddadige werking van de Chassepot's genoodzaakt werden en het gebruik van die kolonnes en dat der halve-bataljons, binnen de zone van het werkzaam vuur optegeven en hoe zij nog tijdens den veldtocht, als instinctmatig door zelfbehoud gedreven, eene strijdwijze wisten te scheppen en aantenemen, welke meer met de bewapening van den tegenstander in overeenstemming was.

Het Pruisisch reglement van 1870, daareven bedoeld, is later ingevoerd. Het is eene kennismaking overwaardig. In § 114, over de kompagnies-kolonnes, leest men daar: »Bij de intensiteit der vuuruitwerking zijn zulke diepe tactische lichamen als *bataljons-kolonnes*, niet geschikt in het bereik van het geschutvuur gesloten te blijven (1). Zelfs de halve-bataljons leveren wat vermindering van schijfbreedte en grooter beweegbaarheid betreft, niet voldoende voordeelen. Intusschen moet, met het oog op de leiding der bataljons-kommandanten en hogere aanvoerders, met de verdeling der bataljons in kleinere afdeelingen nimmer verder gegaan worden dan de omstandigheden vorderen. Alle onderaanvoerders, vooral de kompagnies-kommandanten, moeten steeds trachten, zoodra eene bijzondere opdracht is vervuld, zich weder snel bij hunne bataljons aantesluiten; de hogere aanvoerders hebben voortdurend te waken, dat hunne troepen niet uit de hand geraken. Bij het gebruik der kompagnies-kolonnes moet aan de andere zijde steeds van de doelmatige en zelfstandige aanvoering door de kompagnies-kommandanten, het grootst-mogelijk voordeel getrokken worden."

Men was dus reeds een aanmerkelijke schrede vooruitgekomen. Het zou

(1) In de Nota van 12 Februari 1868 van vier leden der eerste Commissie tot herziening der exercitie-reglementen, waarvan het rapport is te vinden in de Memoriën en Rapporten van 1868, bl. 301 en 302 werd reeds gezegd: »Wie met de verhoogde vuuruitwerking, zoo wel der artillerie als der infanterie rekening houden wil, kan thans in die beide laatstbedoelde formatiën (gewone bataljons-kolonnen en kolonnen op het midden) of in elke andere diepe aaneengesloten massa niet willen aanvallen. Naar het gevoelen dezer vier leden zijn de geheel of halfgesloten bataljons-kolonnes of wel de kolonnen op het midden dan ook geheel ongeschikt geworden om ze tot den aanval te bezigen."

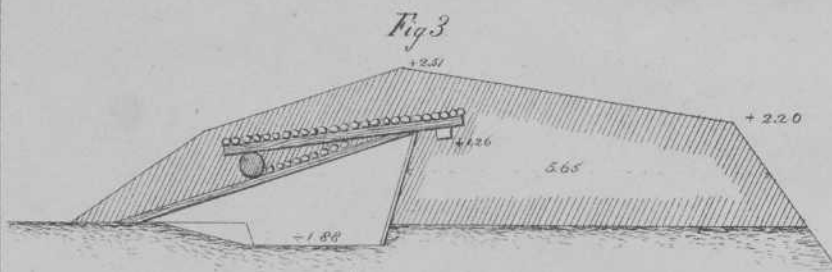
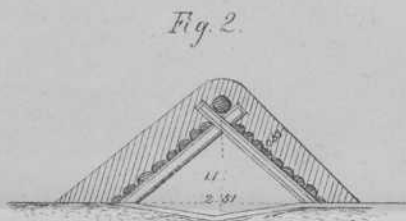
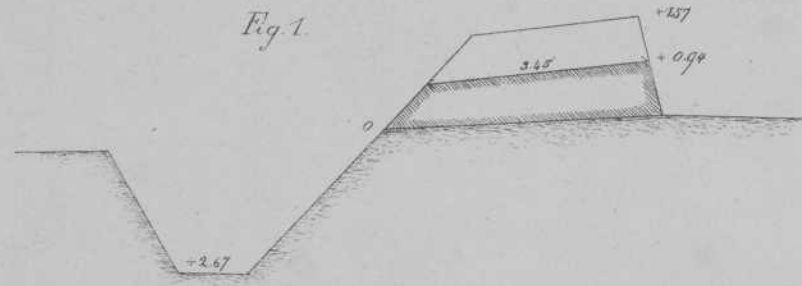


Fig. 4.  
Groslay  
door de Franschen  
aensterkt.

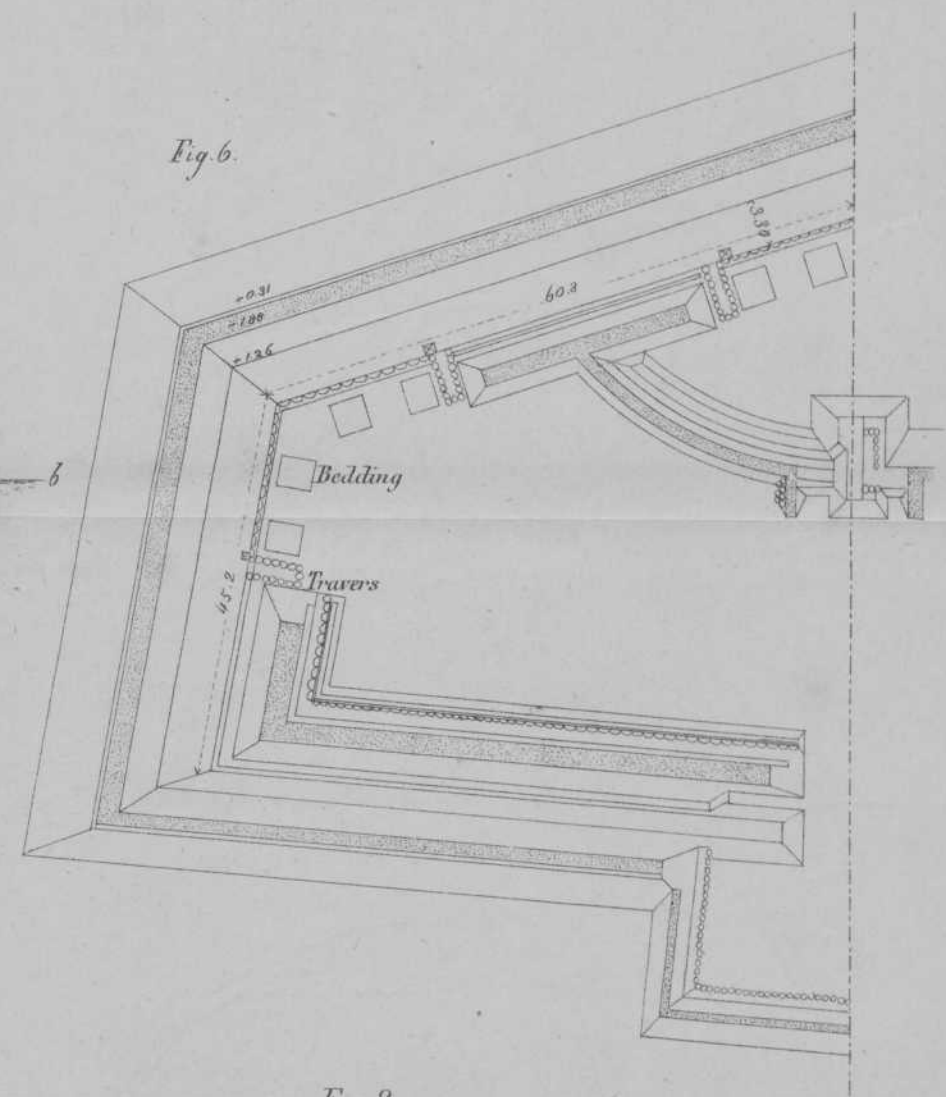
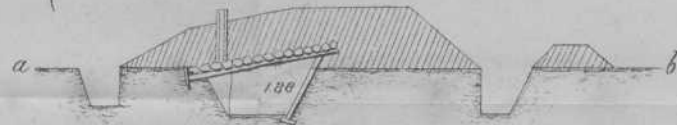
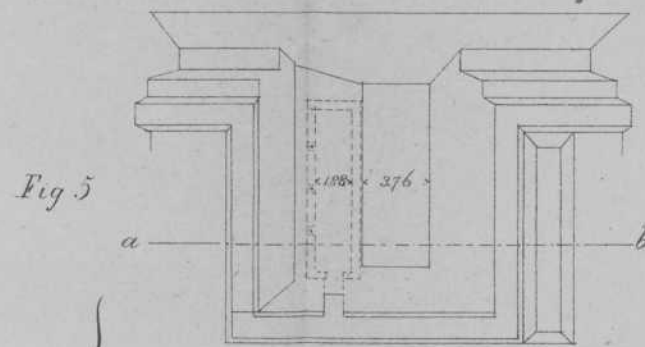
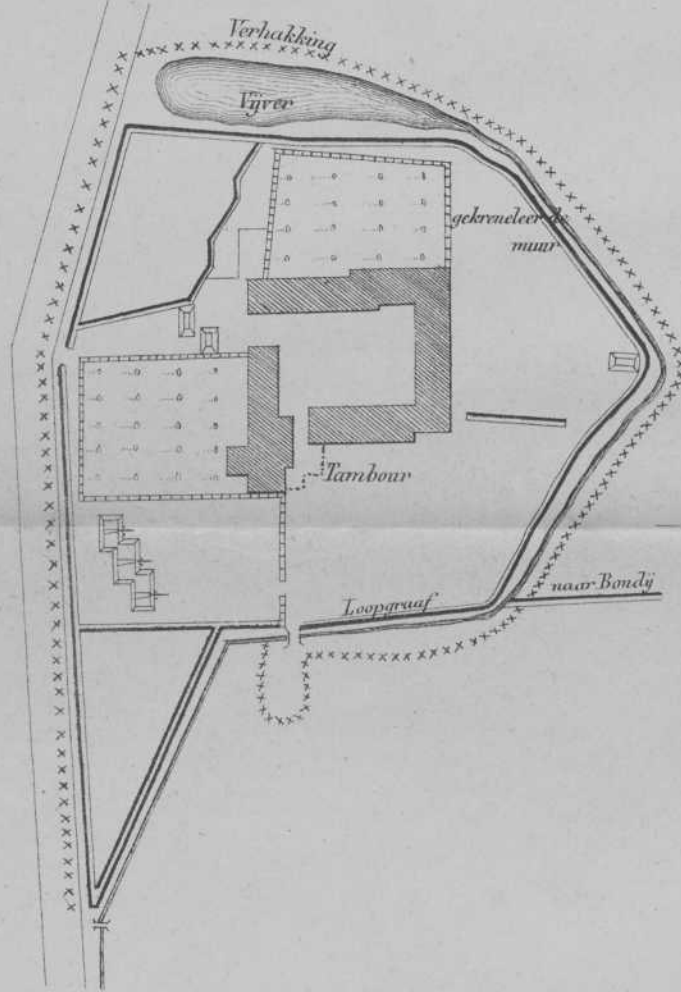


Fig. 7

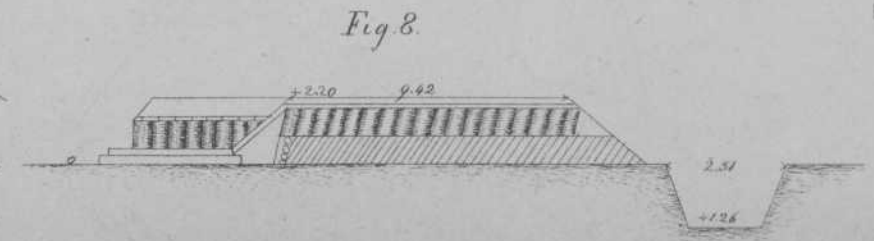
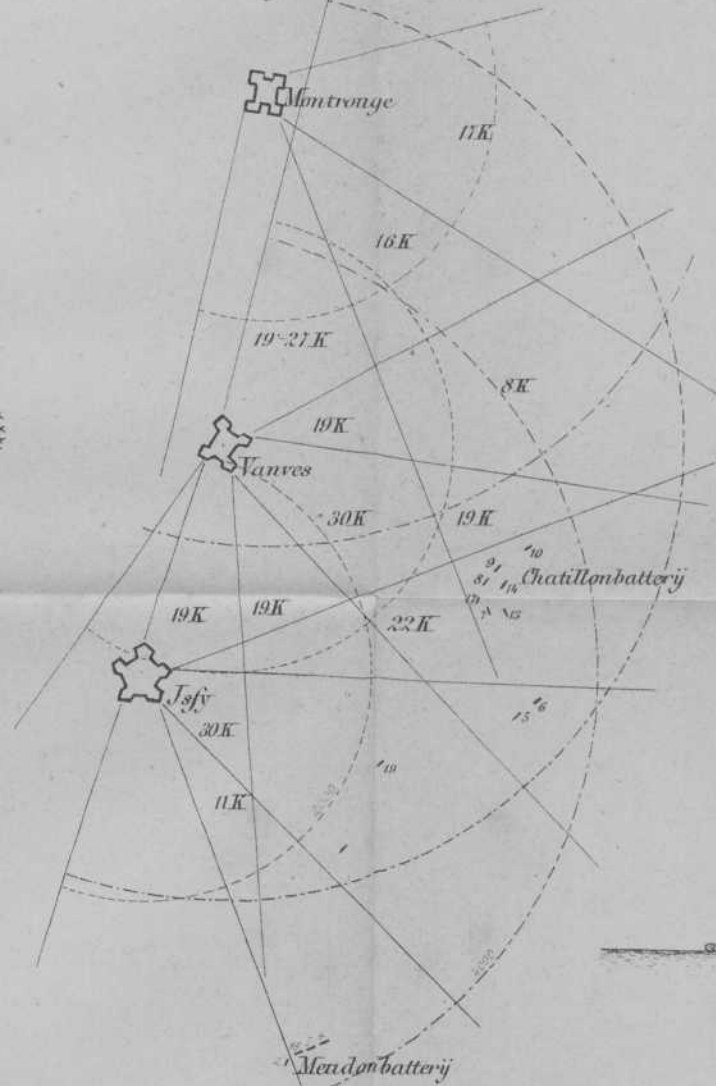


Fig. 8.

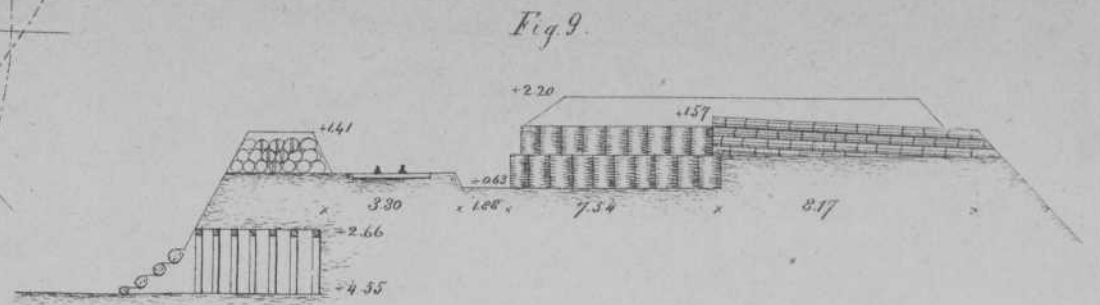
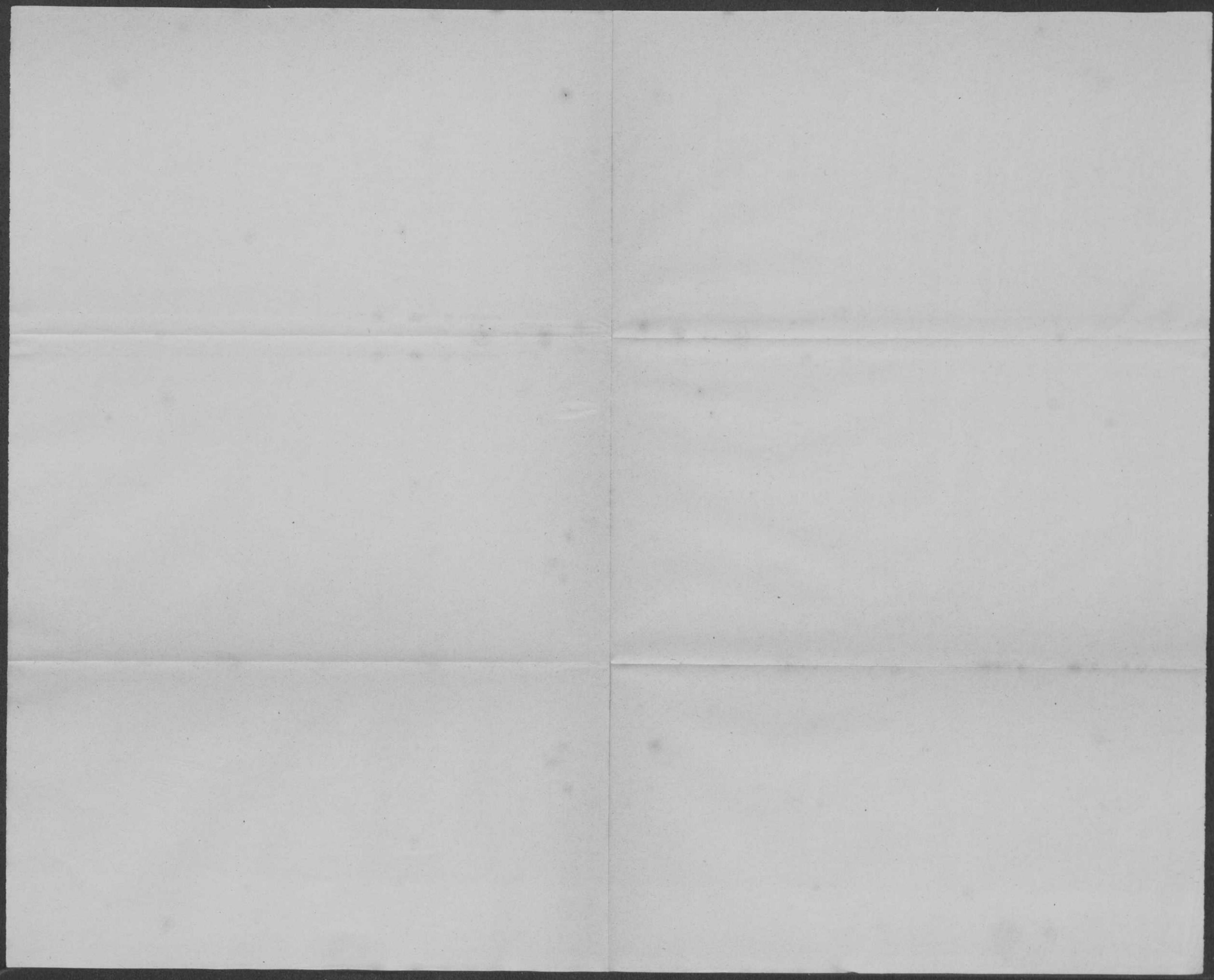


Fig. 9.



daarbij echter niet blijven. De ondervinding van den laatsten oorlog had nog meer geleerd dan dat bataljons-kolonne of kolonne op het midden of zelfs de half-bataljons hebben opgehouden binnen het bereik van het geschut bruikbaar en dus in de meeste gevallen *gevechts*-formatie te zijn. Het was tevens gebleken, dat niet alleen de *eerste*, maar ook de troepen der *volgende* liniën genoodzaakt waren om, zoodra zij binnen het bereik van het geschutvuur kwamen, die kolonne-formatiën optegeven. Wel zou, wat in den oorlog practisch gebleken was, door sommigen gaarne op den achtergrond geschoven zijn geworden, hadden von WIDDERN, von SCHERFF, CAMPE, von HOFFMANN en vele anderen niet tijdig het onmogelijke van die vroegere vormen als *gevechts*-formatie helder in het licht gesteld.

Hoe komt het dat deze schrijvers zoo spoedig zulk een naam hebben gemaakt? Omdat wat zij schreven en verkondigden, het door hen in vorm gebrachte gevoelen en de overtuiging van de groote meerderheid was.

Thans is ontkennen niet meer mogelijk. Onlangs zijn toch door den Duitschen Keizer voor de richting der infanterie-oefeningen bepaalde voorschriften gegeven die geen twijfel meer overlaten. Deze te kennen is voor ons van belang. Zij zijn den 16den Maart jl. uitgevaardigd en behelzen het volgende:

Gezien hebbende de betrekkelijke rapporten van de kommandeerende generaals, bepaal Ik, dat tot nader order ook de volgende grondregelen bij de oefening der infanterie zullen worden in acht genomen:

1°. Binnen het werkzaam vijandelijk vuur kan het gebruik van bataljons-kolonne slechts door buitengewone omstandigheden gewettigd worden. De normale *gevechts*-formatie der eerste linie is dus in kompanies-kolonne. De bataljons moeten evenwel onder alle omstandigheden in de hand hunner kommandanten zijn, die over hunne kompanies-kolonne bevel voeren op gelijke wijze als de regements-kommandanten over hunne bataljons.

2°. Waar het vijandelijk vuur het vordert moeten ook de achterste liniën de formatiën aannemen, die tot vermindering der verliezen geschikt zijn.

Het kan derhalve doelmatig zijn deze liniën of een van deze, geheel of ten deele, in kompanies-kolonne of in linie te formeeren. Ook kunnen de kompanies zich in linie ontwikkelen of met pelotons en rotten afbreken. Bij zwenkingen en frontveranderingen der linie moeten de bataljons echter in den regel de kolonne-formatie aannemen.

3°. Voor de tirailleurlinie zijn op zijn minst te gelijk sectiën te bezigen.

4°. De soutiens kunnen in linie of kolonne (in pelotons, sectiën of groepen-afdeelingen) en geheel bij uitzondering ook uit de flank, de tirailleurlinie volgen.

5°. De aanval kan in sommige omstandigheden en met het oog op het terrein ook zoodanig geschieden, dat de troepen telkens na het doorloopen van zekeren afstand (50 à 60 pas) zich op den grond werpen en na eene korte pauze op dezelfde wijze weder vooruitgaan (sprongsgewijze avanceeren). De reglementaire voorschriften voor den bajonetaanval in linie en in grootere en kleinere kolonne blijven van kracht.

6°. Een cavalerie-aanval kan ook in andere als de carré-formatie worden afgewacht. De troepen moeten door het nader te bepalen signaal: *Geeft acht!* op de nadering van vijandelijke cavalerie worden opmerkzaam gemaakt, waarop de aanvoerder de naar omstandigheden meest geschikte formatie beveelt.

Slechts wanneer het signaal: *Geeft acht* gevolgd wordt door het signaal: *Kolonne formeeren*, wordt op het laatste dadelijk het carré geformeerd.

7°. De bij de §§ 114 en 120 van het reglement bepaalde afstanden kunnen naarmate van het doel der oefeningen grooter worden genomen.

8°. De regementen en brigades moeten geoefend worden de formatiën en bewegingen, welke op het bovenstaande betrekking hebben, nauwkeurig uitvoeren.

Voormelde grondbeginselen zijn in overeenstemming met de eischen van de tegenwoordige vechtwijze. Ik moet er echter nog uitdrukkelijk de aandacht op vestigen, dat bij de oefeningen der kompagniën, bataljons, regementen en brigades de §§ 43, 88, 98, 99, 112, 113, 114, 115 en 130 van het reglement eene verhoogde toepassing moeten vinden, opdat de dikwerf voorkomende verdeling en ontwikkeling van sterke tirailleurliniën, welke de tegenwoordige strijdwijze vordert, niet tot eene verderfelijke oplossing van het tactisch verband leidt. Slechts groote vertrouwdheid der officieren met de gevechtsvormen en eene hooge gevechts- en vuurdiscipline, verbonden aan eene grondige en streng volgehouden oefeningsschool, zijn in staat dat gevaar krachtig te bestrijden.

Wanneer Ik op die wijze vermeerderde eischen moet stellen voor de opleiding der infanterie, wil Ik echter ook eene verlichting toestaan, door het beoefenen van eenige formatiën van het reglement deels geheel te doen ophouden, deels te doen verminderen.

Ik bepaal derhalve dat niet meer beoefend zullen worden: de contra-marsch (§ 34), de kolonne-formatie door het vóór elkander schuiven der pelotons (§ 60), de deplioementen uit de diepte (§§ 94 en 96), de bewegingen met de op drie gelederen geformeerde aanvals-kolonne, het afbreken en opmarcheeren der afdeelingen in de aanvals-kolonne uit de flank (§ 79), het vormen der tirailleur-pelotons bij de geopende en gesloten kolonne (§ 84), en de carré-formatie op drie gelederen (§ 89).

Voorts zijn niet meer tot onderwerp eener inspectie te maken:

Het vormen der linksafgemarcheerde pelotons-kolonne (§ 60) en het deplioement uit die kolonne (§ 93), de flankmarsch van een bataljon (§ 63), het afbreken en opmarcheeren der aanvals-kolonne bij het hoofd en den staart der kolonne (§ 79) en de overgang van de aanvals-kolonne in de geopende of de gesloten pelotons-kolonne (§ 80). Het in § 79 voorgeschreven kompagnies-gewijze afbreken en opmarcheeren der aanvals-kolonne blijft als te voren een onderwerp van oefening en inspectie.



Eene nadere beschouwing dezer instructie komt niet ondienstig voor.

Uit de beide eerste punten blijkt dat binnen het werkzaam vuur, voor de eerste linie, de kompagnies-kolonne-formatie de normale moet zijn, terwijl die formatie door de achterste liniën zelfs geheel of gedeeltelijk moet worden aangenomen, wanneer tot zoover het vijandelijk artillerie-vuur wordt gevoeld.

Tot juist begrip der zaak is het allereerst noodig te weten dat hier door eerste linie die der *hoofdstelling* verstaan wordt en niet die der kompagniën, welke zich daar vóór bevinden en geheel of ten deele in de liniën der tirailleurs en soutiens zijn opgelost. Deze vormen, de z. g. n. »Vortreffen" welke in 1863 door Prins FREDERIK KAREL in: *Eine militärische Denkschrift* aangevonden en sedert in het Pruisisch leger ingevoerd werd.

Ten anderen dienen wij te onderzoeken, wanneer of liever op welken afstand van den vijand men over het algemeen komen zal in de omstandigheid, welke in punt 2 der instructie met de woorden: *Waar het vijandelijk vuur het vordert*, bedoeld wordt.

VON SCHEFF, die van alle schrijvers het meest positief normaal-grenzen aanwijst, doet, bij den aanval, de afstand van 3600 tot 1500 pas in halvebataljonsformatie doorloopen, voor het geval de vijandelijke artillerie door de eigen artillerie of door de zich reeds voorwaarts bevindende troepen zoodanig wordt beziggehouden, dat zij den hoofdtroep niet tot doel kan nemen.

Dit gevoelen wordt bestreden in de *Jahrbücher* van Maart jl. De schrijver van bedoeld artikel betoogt dat, in de oorlogen van 1864, 1866 en 1870—71, de waarde der artillerie-werking des verdedigers niet genoeg is kunnen uitkomen, en wel: omdat de verdediger in 1864 geen getrokken geschut bezat; dat in 1866 de artillerie evenmin als de andere wapens des verdedigers bestand was tegen de zooveel betere bewapening der Pruisische infanterie, en omdat in 1870—71 de artillerie van den aanvaller ook wat vuuruitwerking betreft, in hooge mate aan die des verdedigers overmachtig was.

Volgens dien schrijver — en ik ben het daaromtrent met hem geheel eens — bevindt zich de verdedigende artillerie, wanneer zij op de hoogte van haren tijd is en eene voorbereidende, gedekte, domineerende stelling heeft kunnen kiezen, zóó in het voordeel, dat zij zonder zich aan 's vijands artillerie en — is de stelling goed — ook aan 's vijands tirailleurs behoeft te storen, meesttijds uitsluitend of diens kolonnes zal kunnen vuren. De vraag is dus op welken afstand dit met goed gevolg zal kunnen geschieden?

Bij het Pruisische kanon van 8<sup>cm</sup> (4 *Ter*) wordt bij eene diepte der kolonne van 25 meter op 75% treffers, bij eene diepte van 10 meters slechts op 50% treffers gerekend wanneer men, na voorafgaand inschieten, kan doorgaan met het beschieten eener kolonne, die zich op 2000 meter afstand bevindt. De breedte doet ter zake niet af, daar op dien afstand reeds, bij eene breedte van negen pas, geen zijdelingsche afwijking meer bestaat. Door beweging van doel en onbekendheid met den afstand wordt de trefzekerheid

op de kolonne van 10 meter en van 25 meter diepte evenredig verminderd, maar niet in zulk eene mate of zij is op eene kolonne van 25 meter diepte nog zeer voldoende. De schrijver ontraadt dus reeds op afstanden tot 3000 pas het gebruik van dieper kolonnen dan die der kompagnien, welke von SCHERFF eerst van 1200—1800 pas afstand van den vijand noodig acht, namelijk: »Kolonne van zoodanige diepte, dat deze nog juist voldoende is om den soldaat het gevoel van een dicht aaneengesloten zijn — van een massa — te geven: 30—40 pas frontbreedte op 6 à 8 rot diepte.»

Deze berekening komt vrij wel overeen met de opgaven, welke in de bekende voordracht van den Pruisischen generaal-majoor KRAFT, Prins von HOHENLOHE-INGELFINGEN, kommandant der garde-artillerie voorkomt, volgens wien de Pruisische 6<sup>e</sup> Æer op 2500 pas eene lengte-afwijking van 120 en eene breedte-afwijking van 13 pas heeft, terwijl de helft der treffers zich concentreert binnen eene ruimte van 32 pas lengte en 3½ pas breedte. De generaal von HOHENLOHE trekt daaruit het gevolg, dat op dien afstand de werking der artillerie op infanterie moorddadig is, wanneer deze staat, goed gezien kan worden en wanneer men de schoten kan controleeren.

Is de uitwerking op 2500 pas moorddadig, dan zal die op 3000 pas wel reeds zóó gevoelig zijn, dat het raadzaam is onder zulke voor 's vijands artillerie gunstige omstandigheden, in zoodanige formatie te naderen, dat men die artillerie niet nog meer gunstige kansen aanbiedt. In overeenstemming met punt 2 der bedoelde instructie zou derhalve, vooral bij jonge troepen, reeds dan tot de kompagnies-kolonne-formatie, ook voor de achterste linien, moeten worden overgegaan.

Die voor de verdedigende artillerie gunstige omstandigheden komen in den regel het meest voor op terreinen, waar de aanvallende troepen weinig dekking vinden, op open vlakke heidevelden, als bij Milligen, Zeist enz.

Daar zouden dus bij manoeuvres, welke strekken moeten om het beeld van den oorlog zoo juist mogelijk voortstellen, waarschijnlijk, binnen de 3000 en zeker binnen de 2500 pas, aangenomen dat ons veldgeschut even goed is als het Pruisische, de grootere kolonne meesttijds voor de kleinere kompagnies-kolonne dienen plaats te maken.

In de bedekte terreinen, die voor groote kolonne meesttijds geen plaats tot ontwikkeling aanbieden, is echter, ook om beter tegen verrassing verzekerd te zijn, almede aan de kompagnies-kolonne-formatie de voorkeur te geven.

Het blijkt dus dat de bataljons-kolonne en de kolonne op het midden in de meeste gevallen alleen nog slechts *buiten* het eigenlijk *gevecht*s veld bruikbaar zijn. Zij zijn dus hoofdzakelijk teruggebracht tot marsch- en evolutievormen; wat dit laatste betreft, voor de enkele gevallen, waarin evolutie-neeren *noodig* mocht zijn.

In het gevecht komt het op juist en snel handelen aan; buiten de zône der verliezen doet het er minder toe of eene beweging één of anderhalve

minuut meerder tijd vordert. Is dus de vorm, waarin de troep op het gevechtveld moet worden gebracht, slechts *bruikbaar* om daarin ook te marcheren en te evolutioneeren, dan is die vorm voldoende, en in een leger waar alleen tijd tot oefening van het strikt noodige is te vinden, zou men het raadzaam mogen achten uitsluitend in dien vorm te doen oefenen.

Door het aaneensluiten der kompagnies-kolonnies is toch van zelf ook de bataljons-massa geformeerd als *reserve- of verzamelingsstelling*, waardoor de bewegingen even juist en de leiding even gemakkelijk is als met andere kolonnies.

In 1868 was dit, blijkens het rapport der eerste commissie tot herziening der infanterie-reglementen, reeds mijn gevoelen. Wat later op de slagvelden plaats heeft gehad of in den vreemde is voorgeschreven of voorgesteld, heeft slechts tot bevestiging daarvan gestrekt.

Intusschen, al gaat men nog niet zóó ver, zeker is het, dat de strekking der oefeningen moet wezen kader en manschappen bovenal die formatiën en bewegingen grondig te doen leeren, waarmede zij in het gevecht zullen moeten komen en het gevecht zullen moeten leveren; derhalve — wat de gesloten orde betreft — het gebruik van en het manoeuvreeren met kompagnies-kolonnies en voorts het individueel zelfstandig optreden der verspreide massa's of zwermen.

Bij punt 5 der instructie wordt het sprongsgewijze avanceeren besproken. Uit de voordracht van den Oostenrijkschen luitenant Veldmaarschalk WILLEM, hertog van Wurtemberg, weten wij reeds, dat de Pruisen, in den laatsten oorlog, op die wijze met vrucht tegen de Chassepot's vooruitkwamen en bij VON SCHERFF en BOGUSLAWSKI vinden wij het doelmatige van dat avanceeren aangetoond. De eerste geeft er de voorkeur aan, dat de tirailleurlinie op die wijze bij gedeelten (pelotons) terrein wint, in plaats met de geheele linie te gelijk. De meerdere of mindere goede dekking, die het terrein aanbiedt, zal daaromtrent in de practijk wellicht moeten beslissen.

Intusschen zou, om dat bij gedeelten sprongsgewijze avanceeren te kunnen toepassen, in ons exercitie-reglement, kompagnies-school § 103 (1), eene geringe wijziging noodig zijn. Die wijziging schijnt te meer wenschelijk, daar het achtereenvolgens avanceeren met oneven en even groepen, als te kunstmatig, tot verwarring aanleiding geeft en dan ook tegenover snelladers niet zal kunnen worden uitgevoerd. De ondervinding van den laatsten oorlog heeft toch aangetoond, dat het avanceeren niet anders dan onder de leiding en den onmiddellijken invloed der officieren plaats kan hebben. Het avanceeren bij gedeelten dient derhalve sprongsgewijze met officiers-afdeelingen (pelotons of sectiën), telkens hoogstens 50 à 80 pas te worden uitgevoerd.

Wat de *ondersteuningsposten* (soutiens) betreft, de kompagnies-school, § 61, schrijft voor, ze in den regel 30 à 50 pas achterwaarts van de tirailleur-

(1) § 102 behoeft geen wijziging.

linie, op de meest geschikte terreinpunten, verdeeld, steeds gedekt of liggende aan het oog en vuur des vijands onttrokken, opstellen. Het denkbeeld was, geloof ik, vóór de laatste oorlogsondervinding zoo juist mogelijk. Het komt ook overeen met het Pruisisch reglement van 1870, waar op bl. 164 wordt gezegd, dat de soutiens *zoo nabij mogelijk* van de tirailleurlinie moeten zijn opgesteld.

Intusschen bespreekt BOGUSLAWSKI op bl. 71 dit *zoo nabij mogelijk* van het voorschrift, en zegt ons dat dit in de practijk van den oorlog van 1870 met *zoo ver mogelijk* van is vertolkt moeten worden. »Het Fransche vuur,» zegt hij, »werkte dikwerf zoo moorddadig, dat het onmogelijk was, gesloten afdeelingen, voor zoover het terrein geen dekking aanbood, nabij, alzoo op 100—150 pas van de tirailleurlinie opstellen, of ook zelfs gesloten liggende te houden.»

Volgens hem waren de soutiens *gedwongen* zich optelossen en ging dit zelfs zóó ver, dat een geheel regiment in eene enkele vuurlinie opgelost vocht.

Volgens VON SCHERFF (bl. 51) is het niet anders mogelijk dan om bij den aanval de soutiens in eene geopende linie te doen volgen, op veranderlijken afstand, die naarmate de tirailleurlinie den vijand sprongsgewijze nadert, vermindert tot 100 of 80 pas, als wanneer de soutien-linie zich snel in de tirailleurlinie werpt, om gezamenlijk met deze een massa-vuur aftegeven en onverwijd daarop — op 20 à 30 pas gevolgd door de convergeerend aandrukkende reserves — tot den stormaanval overtegaan. Bij de *verdediging* daarentegen wil hij (bl. 82) de soutiens, even als in § 61 der kompanie-school is bepaald, in ondersteuningsposten verdeeld, verdekt, *zoo nabij mogelijk* de tirailleurlinie plaatsen.

Bij eene volgende wijziging van het reglement zou het dus wellicht wenschelijk zijn het verschil der plaatsing en opstelling der soutiens, bij aanval of verdediging, in het oog te houden, en voor het laatste geval, in plaats van getallen, de meer onbepaalde uitdrukking »zoo nabij mogelijk» te stellen.

Doel, sterkte en werking der soutiens worden, even als het overige, bij VON SCHERFF op uitstekende wijze beredeneerd. De lezers van dezen *Spectator* mag ik dus daarnaar verwijzen.

Intusschen blijkt uit alles, dat het tegenwoordig wenschelijk is aan de tirailleurlinie zelve eene meer zelfstandige kracht te geven.

De Pruisische instructie van Maart jl. spreekt van *sterke* tirailleurliniën, CAMPE van dekking der kolonnes door tirailleurliniën, VON SCHERFF toont in zijn merkwaardig betoog (bl. 21) aan, dat bij den aanval zóó veel tirailleurs in de linie moeten komen als hun wapen op werkzame wijze kunnen gebruiken, dus tot een maximum van 1 man op  $1\frac{1}{2}$  pas, en dat, bij de verdediging (bl. 79), zoo immer mogelijk op *elken* pas der verdedigingslinie één tirailleur moet worden geplaatst.

Het Pruisisch reglement van 1870 bepaalt dan ook (§ 36), dat de *rotten* in de tirailleurlinie, zich op de effen vlakte niet meer dan zes pas van elkander mogen verwijderen.

In ons reglement, dat — daaraan zij men steeds indachtig — vóór de laatste oorlogs-ondervinding is vervaardigd — wordt daarentegen *zes* pas normaal als een *minimum*-afstand tusschen de groepen aangewezen.

Zal men bij de oefening de oorlogspraktijk naderen, dan mag men de oorlogs-ondervinding niet als het ware ignoreeren door alles te laten zooals vroeger. Het schijnt dus wenschelijk officieren en manschappen aan het gebruik van sterke tirailleurliniën te doen gewennen.

In onze kompanieschool is nog een punt, dat wellicht uit een tactisch oogpunt dient gewijzigd te worden.

In § 109 staat, dat, om de tirailleurlinie te versterken, de reserve of het gedeelte dat daartoe bestemd is (*soutiens*), zich groepsgewijze *tusschen* de rotten, die reeds in linie zijn, verdeelt. Datzelfde stond in het Pruisisch reglement van 1847, doch is in dat van 1870 veranderd, waarbij, volgens § 39, de afdeeling, die tot ondersteuning is bestemd, in den regel tot *verlenging* der linie moet worden gebezigd, terwijl in § 105 wordt gezegd, dat »het versterken eener tirailleurlinie door het inschuiven van eene nieuwe afdeeling of door het tusschenvoegen van nieuwe rotten, niet doelmatig is en altijd het nadeel heeft, dat manschappen van verschillende afdeelingen door elkander komen en de leiding, zoo mede de directe invloed van de aanvoerders, waaraan de manschappen gewoon zijn, bemoeilijkt wordt. In elk geval moet de tirailleurlinie, welke reeds in gevecht is, zóó inschuiven (?) dat de tot versterking aankomende afdeeling in haar geheel in de linie kan rukken.»

Het schijnt wenschelijk, dat, waar aan de eene zijde eene onvermijdelijke noodzakelijkheid dwingt den troep niet aan- en bijengesloten te houden, maar te verspreiden of te doen uitzwermen, waardoor de onafgebroken onmiddellijke leiding en invloed van de chefs wordt verminderd, aan de andere zijde elk middel moet worden aangegrepen om — waar dit om andere redenen niet aan het doel schaadt (1) —, eenheid van kommando te bevorderen en het onnoodig vermengen van troepenafdeelingen te vermijden.

Om diezelfde reden wordt er ook in § 130 van het Pruisisch reglement omtrent de brigade-oefeningen op gewezen, dat tegenover den vijand eene verwisseling van linie (doortrekken der liniën) zoo immer mogelijk moet worden vermeden en het optreden in het gevecht van de tweede linie, zoo lang als het kan, verschoven moet worden. »De gevechtskracht der eerste linie» — staat er — »moet geheel worden aangewend. Het gereed houden der tweede linie bewaart de eerste voor een *échec* en bij overwinnend voorwaartsrukken, voor een terugslag. Op de oefeningsplaats kan, met het oog op de oefening der troepen, in sommige gevallen een verwisseling van linie

(1) Wilde men het door von Scherff bedoelde »indoubleeren» bij eene in tirailleurlinie opgestelde compagnie van eene als *soutien* volgende andere compagnie vermijden, dan zou dit — ook naar mijn gevoelen — aan de eenheid van aanval, aan het samenwerken van alle krachten op één punt en dus aan het doel schaden.

plaats hebben, maar ook dan behoort men te zorgen, dat daardoor geen valsche voorstellingen omtrent het gevecht ontstaan."

Het is intusschen zeer moeilijk in het gevecht met juistheid te bepalen hoe ver men met het overlaten der eerste linie aan eigen krachten gaan kan en moet, om niet, zooals BOGUSLAWSKI te recht opmerkt, den misslag te begaan de strijdende infanterie te laten uitbloeden, of niet in den anderen te vervallen, van te spoedig aan de aanvragen om ondersteuning gevolg te geven en op die wijze zijne reserves te vroegtijdig in den strijd te brengen.

Maar hetzij vroeg of laat, wanneer de tweede linie oprukt, — dan moet, zegt het Pruisisch reglement, men er naar trachten, haar optreden zoodanig te doen plaats hebben, dat de tweede linie meer *neven* dan *door* de eerste linie heen in werking wordt gebracht, opdat de regimenten niet door elkan- der komen.

De onder punt 8 der Pruisische instructie vermeldde en ter vermeerderde beoefening aanbevolen §§ behelzen o. a. het volgende:

§ 43. De kompagnie moet in staat zijn de eenvoudige formatien en bewegingen, welke voor het gevecht worden gevorderd, onder alle omstandigheden, bij nacht zoo goed als bij dag, ongericht, bij inversie, enz. uittevoeren. Zij moet zich naar alle zijden heen, rechts, links, of gelijktijdig rechts en links naast de afdeeling van het hoofd, naar de flank of achterwaarts front, in gesloten of verspreide orde, met de grootste snelheid en zekerheid weten te ontwikkelen en evenzoo snel weder eene formatie kunnen aannemen, welke een veranderde gevechtstoestand vordert. Hierbij mogen geen bepaalde vaste vormen gegeven en daardoor het geheugen van den soldaat bezwaard worden. De kompagnie moet integendeel zoodanig zijne geoefend, dat zij steeds in de hand van den kapitein en volkomen opmerkzaam naar zijne bevelen, gereed zij ook datgene uit te voeren, waarin zij te voren niet in 't bijzonder is geoefend.

§ 88. Over de kompagnies-kolonnen.

De vier kompagnies-kolonnen van een bataljon, onverschillig of zij uit de linie-stelling dan wel uit de marsch- of de aanvalskolonne worden geformeerd, kunnen niet op een bepaald kommando en op een eens vooral vastgestelden afstand ontwikkeld worden. De wijze van opstelling moet integendeel telkens door een bijzonder bevel van den bataljonskommandant aangewezen en naar de omstandigheden en het doel geregeld worden.

In den regel moet men aan de opstelling meer diepte dan breedte geven en in de open vlakke de kompagnieskolonnen, zonder bepaalde oorzaak niet verder uitbreiden dan dat zij zich wederkeerig ondersteunen of gemakkelijk hereenigen kunnen. Men moet voorts op geleidelijke krachtsontwikkeling bedacht zijn en steeds minstens eene kompagnie in reserve houden.

§ 98 handelt over het verzamelen.

Er kunnen zich gevallen voordoen — wordt daarin o. a. gezegd — waarin

een of meerder bataljons uit de gesloten stelling met afdeelingen en rotten verstrooid geraken. Dat kan bijv. bij snelle, langdurige bewegingen, zelfs na een gelukten bajonetaanval plaats hebben. Bovendien is het moeilijk bij alle voorvallen van den oorlog, de bepaalde orde voortdurend geheel te bewaren. De vaardigheid der bijzondere manschappen in het snel herstellen dezer orde is derhalve een gewichtig gedeelte hunner opleiding.

Men moet dus de gelegenheid zoeken die vaardigheid dikwerf op de proef te stellen en zoowel op marsch als bij bivouacs, of nadat men op het oefeningsterrein het bataljon geheel uiteen heeft doen gaan, door trom (vergadering) en hoorn (verzamelen) de manschappen weer in rij en gelid brengen.

§ 99 schrijft de wijze voor, waarop het herzamelen plaats heeft,

§ 112 en 113 handelen over het gebruik der verspreide vechtwijze in verband met de geslotene,

§ 114 handelt over de kompagnieskolonnes,

§ 115 behelst algemeene opmerkingen nopens de wijze, waarop een op zich zelf handelend bataljon in verschillende gevallen moet handelen; § 130 eindelijk bevat soortgelijke opmerkingen voor eene zelfstandige brigade.

Uit het vorenstaande blijkt, dat het zwaartepunt der infanterie-oefeningen in Pruisen naar de kompagnies-kolonnes en de verspreide vechtwijze, zwermvorm, individueel-zelfstandige orde, of hoe men ze noemen moge, is overgebracht. *Deze is, volgens VON SCHERFF, de feitelijke eenige gewechtsformatie der infanterie geworden.*

„Al onze geestvermogens behooren”, zoo eindigt een artikel uit de *Jahrbücher* van Maart dezes jaars, „vóór alles op de individueel-zelfstandige orde (*Einzelordnung*) gericht te worden; zij moet ons dienstbaar worden gemaakt, haar moeten wij volnaken en van haar moeten wij het meest mogelijk partij trekken, want in die orde moeten wij VECHTEN, in haar te zijner tijd op nieuw onze grootere kracht bewijzen.”

In die orde, in dien zwermvorm, in het gebruik van wolken tirailleurs ons te oefenen, dat zullen ook wij moeten doen. Die oefening is niet gemakkelijk. Zij vordert veel tact en veel tijd, wil men bereiken wat in § 43 van het Pruisisch reglement terecht wordt geeischt, dat de troepen worden gewoon steeds zoodanig in de hand hunner aanvoerders te blijven, dat zij, altijd opmerkzaam, gereed zijn ook datgene waarin zij *niet* geoefend zijn geworden, uit te voeren.

Orde te verkrijgen zelfs in de schijnbare wanorde, die van den tegenwoordigen strijd onvermijdelijk is; manschappen en aanvoerders aan elkander en aan die soort van wanorde te doen gewoon worden; ook die wanorde te oefenen, opdat men niet verrast en verslagen zij, wanneer zij in het heetst van den strijd met den vijand voorkomt; ze te oefenen opdat oog en oor gescherpt en het hoofd bij elkaar gehouden worden, ten einde op eens met spoed te kunnen herzamelen wat uiteen was, — dat alles leert men niet

zoo spoedig als het meer zuiver mechanische van de gesloten vechtwijze.

Zullen onze jeugdige kaders en onze miliciens met hun korten oefeningstijd dat kunnen leeren? Er blijft niets anders over dan er naar te trachten. Maar waar het bezwaar van korten oefeningstijd ontegenzeggelijk zwaar weegt, daar is het te meer noodzakelijk dat ook aan de oefening de noodige vaste en juiste richting worde gegeven. Kan de oefeningstijd om gewichtige redenen niet worden verlengd, dan althans is het noodig dat zoo veel mogelijk van den beschikbaren tijd een *nuttig* gebruik wordt gemaakt, zoo wel bij de kompagnies-, de bataljons-, als bij de najaarsoefeningen in de legerplaatsen en garnizoenen.

Zelfs in Pruisen, bij den driejarigen diensttijd, zijn met het oog op het bezwaarlijke der nieuwe oefeningen, sommige andere, oude oefeningen afgeschaft, op andere wordt minder gelet, zij maken niet meer het onderwerp eener inspectie uit. Enkele formatien en bewegingen met geheele bataljons zouden ook bij ons wellicht tot een dezer categoriën kunnen worden gebracht, want — zooals reeds is gezegd, — men *vecht* in die formatiën niet. In Pruisen heeft men bijv. slechts ééne wijze van gesloten kolonne formeeren behouden, namelijk die op het rechter peloten achterwaarts. Alle andere schijnen daar minder noodig te worden gerekend. Trouwens, wanneer die gebruikt kunnen worden, komt het op eenige seconden tijdwinst volstrekt niet aan.

Orde, strenge tucht, onberispelijke discipline, onbewegelijke stand en diepe stilte in het gelid, stipte en snelle uitvoering der bevelen, dat alles, thans minstens even noodig als voorheen, kan en moet bij elk appel, op wacht, op post, bij de geringste kompagnies-exercitie of in dienst worden geleerd en onderhouden. Dan eerst wordt het eene tweede natuur; overigens moeten de aanvoerders en manschappen aan initiatief gewend, hoofdzakelijk in de kompagnies-kolonne-formatie en den zwermvorm geoefend worden. Dan eerst zal het mogelijk zijn dat bij een zwermaanval of stormloop, de officier zijne verspreid en met manschappen van andere afdeelingen dooreen gekomen manschappen, weder snel bijeen krijgt, om op alles voorbereid en om gereed te zijn 's vijands tegenaanvallen te keeren.

Groote elasticiteit, snel uitbreiden en samentrekken, met spoed verspreiden en zonder verwijl weer geheel of gedeeltelijk herzamelen, zoodra het verspreid zijn niet meer noodig is of het terrein genoegzame dekking aanbiedt, verband zelfs in de schijnbare bandeloosheid te bewaren, samenhang te onderhouden, tijdige onderlinge ondersteuning te waarborgen, gehoorzaam blijven aan het opperbevel met behoud van gepaste zelfstandigheid, — dat moet geleerd en daarom zeer dikwerf in vlakke, zoowel als in bedekte terreinen geoefend worden om onze infanterie *strijdvaardig* te doen zijn. —

Bij deze practische moet nog eene moreele oefening worden gevoegd. Die is minder te verkrijgen op het exercitie- of manoeuvreerterrein dan bij de theoriën en bij elke gelegenheid, dat de (vak-) officier met zijne onderge-



schikten gevechtstoestanden bespreekt. Die besprekingen moeten dikwerf plaats hebben, want zij zijn het eenige middel om aan de onderofficierskaders en soldaten, die van al wat er in den vreemde voorvalt, natuurlijk niets of in *dit* opzicht zoo goed als niets lezen, eenig denkbeeld te geven van den oorlog.

Daardoor vooral wordt mede het zoo noodig vertrouwen der ondergeschikten in den meerdere opgewekt en verkrijgt de officier door zijne meerdere kennis het gewenscht zedelijk overwicht.

Het komt mij voor dat bij die besprekingen vooral één punt bijzondere behartiging verdient.

Wij vinden dit in § 109 van het Pruisisch reglement. Wat daar van de Pruisische infanterie wordt gezegd, is volkomen op de onze van toepassing, want geen infanterie ter wereld bezit een beter geweer dan het Beaumont en van schijfschieten wordt bij ons zóóveel werk gemaakt als de oefeningstijd toelaat.

In die § lezen wij: »Onze in het schieten goed geofende infanterie is in staat elken aanval, ook die van den geduchtsten tegenstander, *in front* door haar vuur afte slaan.»

»De verliezen des vijands zullen daarbij zóó groot zijn, dat hij tot in zijn binnenste diep geschokt kan worden en dat dezelfde troep bezwaarlijk zijne poging zal kunnen herhalen.»

»Deze overtuiging moet bij de infanterie opgewekt en aangekweekt worden. De infanterie moet begrijpen dat zij in front onaanvalbaar is en dat zij slechts dan iets heeft te vreezen, als zij den vijand den rug toekeert.»

»Eene infanterie, waarvan de flanken zijn gedekt, die de verliezen door het vuur van verre niet acht en die aan het losstormen des vijands een koelbloedig salvovuur tegenstelt, is onoverwinlijk. — De blanke wapens van den tegenstander vermogen *niets* tegen haar en zelfs diens even goed geweer komt zeer in het nadeel, zoodra hij, gedurende de beweging, van het kalm en rustig gebruik daarvan moet afstand doen.»

In Nederland moet de infanterie, die bij de dijk- en défilé-verdedigingen der inundatiën, bij voldoende waakzaamheid en terreinkennis, veeltijds slechts *frontaanvallen* heeft te wachten, vooral van die gevoelens doordrongen zijn.

Zij moet weten, dat de bajonetaanvallen, waarvan de geschiedenis gewaagt, meesttijds slechts stooten in de lucht zijn geweest, — het geschermtsel hier en daar van enkele in een bosch of dorp achtergebleven manschappen uitgezonderd — en dat de stormaanvallen alleen daarom gelukken, wijl de verdedigers, in stede van hardnekkig den hun toevertrouwd post te blijven verdedigen, wegliepen nog vóór de veldkreet den aanvang van den laatsten stormloop aankondigde.

Zij moet, wanneer zij een post, een dijk, een bosch- of dorpsrand of wat ook te verdedigen heeft, gevoelen dat de vijand het niet tot een werkelijken strijd met de bajonet kan doen komen als het gedeelte met de verde-

diging belast, slechts rustig op zijn post bedaard blijft doorvuren en een ander gedeelte gereed staat den vijand tijdens zijn verwarden aanloop van ter zijde zelf aantevallen.

Als zij daarentegen zelf moet stormloopen, moet zij het bewustzijn hebben, dat de tegenstander het toch nimmer tot een bajonetaanval laat komen, dat hij dien niet afwacht, maar tijdig het veld ruimt.

Zoo valt er in den tegenwoordigen tijd voor den officier veel te doen; verhoogde inspanning wordt gevorderd, veel meer dan vroeger, veel meer dan sommigen bevroeden.

Om echter thans niet beneden onze taak te worden bevonden, wordt voor den troep eene gestadige rationeele oefening, voor den officier — naarmate hij hooger rang bekleedt, natuurlijk ook in hooger mate — een *voortdurende vak-studie* vereischt.

Ook hier geldt: Pour savoir quelque chose, il faut l'avoir appris.

*Breda, Mei 1873.*

J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL.

## HET EINDEXAMEN VAN DE STAFSCHOOL IN 1873.

---

Voor de tweede maal sedert de oprichting van de Stafschool heeft in April jl. het eindexamen dier Inrichting plaats gehad en wederom zijn er slachtoffers gevallen van een maatregel, die, zoo het schijnt, zich niet mag verheugen in eene al te groote populariteit bij het leger.

Menigeen zal het vreemd en onbescheiden voorkomen, dat juist een dier gevallen slachtoffers zijne stem verheft over zijn eigen lot; schrijver dezès kent dan ook reeds bij voorbaat dat de eenige drijfveer daartoe is *eigenbelang*, en deze reden zal misschien in den tegenwoordigen tijd het best begrepen en het meest gebillijkt worden.

Na de gevallen beslissing is het misschien niet ondienstig eenige zaken te releveeren, die tot juiste beoordeeling der zaak kunnen bijdragen en voorkomen, dat zij, die hunne beste pogingen hebben aangewend, maar deze niet met een gunstigen uitslag bekroond mochten zien, door het publiek veroordeeld worden.

Het is zoo gemakkelijk binnen 's kamers en après coup te *veroordeelen*; aan weinigen evenwel is het gegeven, juist te *kunnen oordeelen*. Menigeen toch wordt door anderen of door zich-zelfen bevoegd geacht een afkeurend oordeel uit te spreken, zonder genoegzaam ingelicht te zijn, zonder te bedenken, dat dit oordeel een vonnis wordt, dat levenslang in de oogen der publieke opinie op hen blijft rusten, die het eerst den moed gehad hebben te trachten de vruchten te plukken van het Kon. Besluit van Augustus 1868, waarbij de oprichting der Stafschool is bevolen.

Het doel dezer regelen is niet medelijden op te wekken; wij verlangen niet beklagd te worden; evenmin wenschen wij de commissie, belast geweest met het afnemen van het examen, een verwijt te maken; alleen meenen wij het recht te hebben te oordeelen, dat in deze zaak, die uitsluitend de onze is, over alles wat er mede in verband staat, licht worde verspreid en dat de geheimzinnige sluier worde opgelicht.

Waar van de eene zijde voor het leger een waarborg wordt verlangd, dat de voordeelen voortspruitende uit de opleiding aan de Stafschool niet aan

onwaardigen worden toegekend, hebben aan de andere zijde de leerlingen der Stafschool het recht te eischen dat hun goede naam en hunne toekomst niet uitsluitend afhankelijk worden gesteld van een examen, waardoor de examinatoren niet dan onvolledige gegevens verkrijgen ter beoordeeling der geschiktheid of der zoogenaamde onbekwaamheid der examinandi.

Ons zijn geruchten ter ooren gekomen, als zoude de commissie reeds voor den aanvang van het examen het besluit hebben opgevat de zoogenaamde bevordering bij keuze tegen te werken; wij verwerpen die geruchten ten eene-male, zij moeten van kwaadwillige zijde afkomstig zijn. Het zoude toch te monsterachtig zijn om aan te nemen, dat dergelijke denkbeelden konden aanwezig zijn bij mannen met een eervol verleden achter zich, die geroepen waren om te beslissen over het lot van kameraden, al zijn het dan ook jongere, die dan toch altijd getoond hebben te willen werken, al blijkt het dan nu ook officieel uit het examen, dat hun werken onvruchtbaar is geweest en dat zij waardig geoordeeld zijn een brevet van onbekwaamheid te ontvangen.

In de officieele kennisgeving toch van den uitslag van het examen werd ons medegedeeld dat wij »allen in onderscheidene vakken onvoldoende bewijzen van bekwaamheid" hadden gegeven.

Men ziet, wij schuwen de openbaarheid niet; integendeel, hoe meer licht ons wordt verschaft, des te aangenamer zal het ons zijn.

Naar onze bescheiden meening had de commissie zich meer gegevens omtrent onze kunde of onkunde kunnen en moeten verschaffen, door namelijk ons op de punten, die door de schriftelijke beantwoording niet genoeg tot helderheid waren gebracht, nog nader mondeling te hooren, door de schriftelijke beantwoording als uitgangspunt aan te nemen en het vak in quaestie zoodanig uit te pluizen, dat er bij hen geen twijfel konde bestaan of de examinandi op de hoogte waren ja dan neen. Dit heeft niet plaats gehad. Wij zijn op enkele vragen, in sommige vakken slechts drie, beoordeeld, gewogen en te licht bevonden.

Onder velerlei zaken die ons zeer bevreemd hebben en waarvan het hier de plaats niet is de details te vermelden, viel het ons op, dat bij het spreken van vreemde talen de zich met ons in gesprek mengende leden der commissie van tijd tot tijd zelven in de war waren met de geslachten der zelfstandige naamwoorden, met de regeering der voorzetsels en met de overeenstemming der bijvoegelijke naamwoorden met de zelfstandige naamwoorden, waarbij zij behooren. Wij halen hiervan geene voorbeelden aan, maar hebben ze in ons geheugen gegrift. Wij constateeren eenvoudig het feit.

Het practische gedeelte behoort tot het publiek domein, als hebbende plaats gehad in de omstreken van Breda, in tegenwoordigheid van nagenoeg het geheele garnizoen. Dat dit beoordeeld worde door hen die het hebben bijgewoond.

Het zoude ons te ver voeren hier in meer bijzonderheden te treden; wij willen zelfs den schijn vermijden van murmureeren en ontevredenheid, maar

achten het toch aan ons-zelfen verplicht, even den sluier op te lichten. Wij doen daarmee niemand nadeel en spreken uitsluitend over onze eigene zaak.

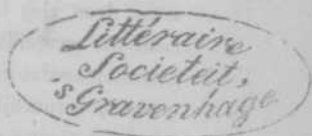
Wij hopen in onze volgende carrière nog in de gelegenheid te zijn te bewijzen, dat de moeite en de tijd door den Directeur en de leeraren der Staf-school met onverdroten ijver aan ons te koste gelegd, niettegenstaande het officieele resultaat, niet aan onwaardigen zijn besteed.

Onzen kameraden aan de Stafschool zij eene betere kans en onzen kameraden in het leger eene besparing toegewenscht van het gevoel, dat hen bezielt, die op mannelijken leeftijd op dergelijke wijze hunne illusien in rook zien verdwijnen.

Arnhem, Juni 1873.

R. H. EIJSSENIUS DE WAAL.

## BOEKAANKONDIGINGEN.



*De tucht en beschaving in het Duitsche leger. Uit het Hoogduitsch vertaald en van aantekeningen voorzien door C. P. J. VAN VLIERDEN, 1ste luitenant der infanterie. Harderwijk, H. A. BERENDS. 1873. Prijs f 0,90.*

Het verrichten van groote daden door een volk leidt gewoonlijk tot bewonderingen van de instellingen, waaronder het leeft. Die bewondering is natuurlijk en dikwijls rechtmatig, maar zij wordt gevaarlijk wanneer zij tot verblindings overslaat en dus een belemmering wordt om de toestanden helder in te zien. Daardoor ontstaat bij andere volken de zucht om alles in eigen instellingen af te keuren, wat niet met die bij de zusternatie overeenkomt; terwijl deze, niet bestand tegen al den lof die haar wordt toegezwaaid en door haar succes bedweld, zelve begint te gelooven, dat bij haar alles onverbeterlijk is. Zodoende wordt een zelfverheffing geboren, die geen andere dan nadeelige gevolgen kan hebben.

Daartegen te waarschuwen is het doel van den Schrijver der brochure: „Tucht en beschaving in het Duitsche leger.”

Als er ooit gevaar voor bedwelmings bestaan heeft, dan is het zeker voor Duitschland geweest na de oorlogen van 1866 en 1870—71; uitkomsten als toen verkregen, zijn schier onbekend, en het laat zich begrijpen dat het volk, althans de groote massa daarvan, in den waan zou kunnen gebracht worden, dat zijne instellingen onverbeterlijk zijn. Aan dat denkbeeld werd bovendien voedsel gegeven door tal van schrijvers, die vooral ten opzichte van het leger de loftrampet deden hooren.

Als hoofddeugden daarvan werden intelligentie, beschaving en krijgstucht genoemd en als een voorbeeld ter navelgong aangeprezen. Het valt dan ook niet te ontkennen, dat die deugden in een leger te huis behooren en dat het Duitsche leger zich in die opzichten gunstig onderscheidt, maar zij die kennis maken met de bovengenoemde brochure, zullen toch tot de overtuiging komen, dat ook het Duitsche leger in die opzichten nog niet volmaakt is en dat de Duitschers ook nog aan andere invloeden de dagen van Königgrätz en Sédan te danken hebben.

De Schrijver dringt er ernstig op aan dat de natie zich niet late medeslepen door de bewierrooking die haar in velerlei geschriften ten deel valt, maar dat zij integendeel alle krachten inspanne om de ontwikkeling en volmaking van het leger te bevorderen, ten einde ten allen tijde gereed te zijn om het hoofd te bieden niet alleen aan buitenlandsche, maar ook aan binnenlandsche vijanden, welke laatste zich in de gedaante van ultramontanen en socialisten gaandeweg stouter opdoen.

Met voorbeelden wordt aangetoond, dat de *volks*school in Duitschland nog veel te wenschen overlaat, zoodat het gros der Duitsche soldaten, hoewel niet volslagen onwetend in lezen en schrijven, toch slechts een zeer geringe mate van kennis daarvan bezit, niettegenstaande het schoolbezoek verplichtend is. Oppervlakkig klinkt dit vreemd, maar door zich te herinneren dat voor weinige maanden de scholen alle onder toezicht der geestelijkheid stonden en dat de onderwijzers een ongehoord lage bezoldiging genoten, zoodat er gebrek aan goede schoolmeesters bestond, wordt het genoemde resultaat vrij natuurlijk. Een groote stap tot verbetering is reeds gedaan door de aanneming der nieuwe schoolwet, waarbij de scholen aan het toezicht der geestelijken worden onttrokken; terwijl tevens de bezoldigingen eenigszins verbeterd zijn geworden.

De Schrijver toont duidelijk aan, dat de intelligentie in het Duitsche leger niet te danken is aan de volksscholen, maar veeleer aan de omstandigheid, dat alle standen der maatschappij daarin vertegenwoordigd zijn; de eenjarigen oefenen een hoogst gunstigen invloed uit. Maar bovenal zijn het de subalterne officieren, die door kennis, beschaving en ijver impulsie geven aan het leger; aan hen komt volgens den Schrijver een goed deel toe van de eer der overwinningen van de laatste oorlogen.

Wat de discipline betreft, de Schrijver geeft toe, dat deze in hooge mate bestaat; hij doet echter tevens uitkomen, dat deze niet het gevolg is van beschaving, maar nagenoeg uitsluitend aan de strenge dienstvormen is toe te schrijven. Wanneer tijdens den laatsten oorlog de teugel een weinig losgelaten werd, sloegen de Duitsche soldaten in Frankrijk soms wel degelijk tot het plegen van vandalisme over. Trouwens de beschaving zal, ons inziens, wel diep doorgedrongen moeten zijn, om dergelijke tooneelen geheel te voorkomen; het menschelijk gevoel wordt in den oorlog op een harde proef gesteld.

Maar ook reeds vóór het betreden van het oorlogstoneel, deden zich gevallen van ongedisciplineerdheid voor. Bij het opkomen der lichtingen namelijk hadden meermalen ernstige ongeregeligheden plaats en eerst nadat de manschappen, vooral die van de oudste lichtingen, eenigen tijd onder de wapenen waren geweest, keerde de vroegere tucht geheel terug. Ook hier was voornamelijk gebrek aan beschaving de oorzaak; daardoor werden bij het opkomen baldadigheden gepleegd, die nog grootelijks bevorderd werden door het onmatig gebruik van geestrijk vocht. Bij de Landweer deden zich die gevallen het meest voor, en wanneer de officieren van een Landweerbataljon

niet van een degelijk gehalte waren, duurde het soms geruimen tijd eer de tucht, zooals men die in Pruisen verstaat, teruggekeerd was.

De discipline heeft dus ook in Duitschland, vooral uit een zedelijk oogpunt, namelijk dat zij een gevolg van beschaving en daardoor gemakkelijk te onderhouden is, nog niet het ideaal bereikt, dat men in een leger zou wenschen. De Schrijver meent hierop te meer de aandacht te moeten vestigen, omdat het publiek de discipline niet in de hand werkt. Hij laat een ernstig verwijt hooren jegens de periodieke pers, die altijd gereed is om de grieven van ontevreden en in het leger in bescherming te nemen en daardoor schade doet aan de krijgstuicht. Voorzeker verdient een dergelijke handelwijze strenge afkeuring, wanneer, zooals helaas niet zelden geschiedt, geoordeeld wordt zonder kennis van de toedracht der zaak; aan den anderen kant mag echter niet vergeten worden, dat ook de soldaat staatsburger is en zijne rechten als zoodanig heeft. Hoe meer dit gevoel ontwaakt, hoe meer de superieuren gedrongen zullen worden (wij hebben hier meer bepaald Deutsche toestanden op het oog) om met nauwgezetheid en stipte rechtvaardigheid de handelingen hunner onderhoorigen te beoordeelen. In zooverre kunnen de bemoeiingen der pers ook tot heil van het leger strekken; maar wij herhalen het, vóór alles moet zij met kennis van zaken en dus niet met lichtvaardigheid oordeelen.

De Schrijver is van oordeel dat vooral ook de uitmuntende aanvoering en de degelijke geöefendheid der troepen medegewerkt hebben tot het verkrijgen der grootsche resultaten der beide laatste oorlogen. Het is bekend dat in Pruisen aan de aanvoerders hooge eischen worden gesteld en dat de oefeningen met zorg en volharding worden geleid. Ieder individu van het leger wordt daar voortdurend bezig gehouden en de leiding der oefeningen drukt voor een goed deel op de subalterne officieren. Rusteloos zijn zij met hun troep bezig, zoowel des morgens als des namiddags, zoowel des zomers als des winters, en zij zijn het dus vooral, die den soldaat voor den oorlog bekwamen.

De Schrijver vergeet echter nog een groote factor, die ongetwijfeld veel gewicht in de schaal van het succes der Duitschers gelegd heeft, namelijk hun groote overmacht in getalsterkte van het leger.

In een degelijk opstel, getiteld: „Overdrijving in de oordeelvellingen van den jongsten oorlog en oppervlakkigheid in sommige rangen van het leger” door den heer W. L. DE PETIT, voorkomende op blz. 295—312 van den vorigen jaargang van dit tijdschrift, wordt dit reeds overtuigend aangetoond en merkwaardig is het na te gaan, hoe de Deutsche Schrijver in meer dan een opzicht dezelfde beschouwingen levert, die toen reeds door den heer DE PETIT werden gehouden; wel een bewijs, dat de laatste een juisten blik in de toestanden geslagen had.

Het door ons besproken geschrift is uitmuntend geschikt tot het wegnemen van dwaalbegrippen, die vrij algemeen omtrent de Deutsche toestanden, vooral met betrekking tot het leger verspreid zijn, en de heer VAN VLIEDEN heeft daarom, naar onze meening, een nuttig werk gedaan, door eene vertaling daarvan het licht te doen zien. Hij heeft die vertaling bovendien verrijkt met eenige aantekeningen, waarin hij in nadere bijzonderheden treedt omtrent sommige in het geschrift behandelde punten, voornamelijk betrekking hebbende op militarisme, op de volksschool in Pruisen,

de Landweer, de handelingen der Duitschers ten opzichte van Fransche ingezetenen en het in discredit brengen van het leger door de periodieke pers. De daarbij door hem aangehaalde citaten van andere Schrijvers zijn goed gekozen en met zijne eigene beschouwingen kunnen we ons over het algemeen vereenigen, zonder daarom echter te willen gezegd hebben, dat we in alle opzichten onvoorwaardelijk met hem mee gaan. Wanneer hij bijv. de overtuiging uitspreekt, dat de Duitschers met het oog op een toekomstigen oorlog met Frankrijk en bij het geheel bloot liggen der zuidwestelijke grens van hun rijk, zeer verstandig gehandeld hebben door Elzas en Lotharingen te annexeren, dan zullen wij niet tegenspreken dat daardoor hun verdedigingsvermogen verhoogd is, maar de vraag komt tevens bij ons op, of de kans om andermaal met Frankrijk in oorlog te komen, daardoor niet buitengewoon is verhoogd geworden.

Wij vestigen ten slotte nog de aandacht op hetgeen de heer v. VL. zegt aangaande de Landweer en op hetgeen door hem aangehaald wordt betrekkelijk de zelfstandigheden van mindere rangen. Met recht zegt hij: als men leest dat de Pruisische Landweer zich minder goed aan de strenge eischen der krijgstuicht kan onderwerpen en men denkt dan eens aan onze schutterij zooals die nu nog is, dan zal men toch wel moeten erkennen, dat die instelling een radicale verandering moet ondergaan.

En wat nu de zelfstandigheid der verschillende rangen betreft, deelt hij op gezag van een Fransch officier o. a. mede, dat de Fransche officieren in de practijk gewoonlijk niet op de hoogte waren hunner taak, omdat ze zich te veel bemoeiden met de werkzaamheden hunner onmiddellijke onderhoorigen, dat zij niets aan de verantwoordelijkheid der mindere rangen overlieten en daardoor alle zelfstandigheid doodden. Als tegenstelling hiervan citeert bedoeld Fransch officier deze woorden uit het Pruisisch reglement: „Het natuurlijk gevolg van iedere voorbarige bemoeiing der meerderen met den werkring van den mindere is vooral dit: dat de lust en de ijver voor den dienst er eerder door verdoofd dan aangekweekt worden; dat zelfstandigheid en initiatief zoodoende onmogelijk worden en dat eindelijk de meerderen zelve daardoor in kleingeestigheid vervallen en, in plaats van zich te oefenen in de verplichtingen van een hooger rang, in den toestand blijven waarin zij waren, toen zij nog den onmiddellijk voorafgaanden rang bekleedden.”

Zouden deze woorden ook hier en daar in ons leger geen behartiging verdienen?

v. P.

*Eene najaarsoefening van het Pruisische leger beschreven en beoordeeld door een Fransch officier.*

De *Spectateur militaire* van 15 November 1872, deed ons onder den titel van „*Cinq jours en Champagne*” kennis maken met eene beschrijving, thans van de hand van een Franschman, van eene der officieel voorgeschrevene Pruisische herfstmanoeuvres. In den laatsten tijd trokken dergelijke beschrijvingen, o. a. die in het *Oesterreichische Militairische Zeitschrift*, de aandacht in hooge mate tot zich en wij vermeen met recht.



Al is er wellicht veel overdrevens in de afgoderij der Pruisische oefeningsmethode en de toepassing daarvan op practisch gebied, het zou dwaas en lichtvaardig zijn om de oogen, die in ons leger zoo noodzakelijk open moeten gaan, voor het goede daarvan gesloten te houden. De vertaler van het aangekondigde werkje was vermoedelijk hetzelfde denkbeeld toegedaan, toen hij, in de overtuiging dat niet ieder officier in de gelegenheid is, ten gevolge der versnippering van ons leger in vrede-stijd, met artikelen in buitenlandsche tijdschriften kennis te maken, besloot om in het nederig kleed van eene anoniem bewerkte brochure eene Hollandsche vertaling daarvan het licht te doen zien.

De beschreven manoeuvre werd uitgevoerd met een gedeelte van het bezettingsleger van Châlons, van 26—28 September 1872, en behoorde tot de reglementair voorgeschreven oefeningen in de Brigadeschool. Twee troepenafdeelingen, een Oosterleger sterk 4 bataljons infanterie, 4 eskadrons huzaren en één 9<sup>em</sup> batterij, en een Westerleger van 2 bataljons infanterie, 2 eskadrons uhlanen en één 8<sup>em</sup> batterij werden tegenover elkaar gesteld. Het Westerleger moest verdedigend handelen. Beide legers werden aangevoerd door kolonels, majoors kommandeerden de regimenten; een kolonel, die de dienst van generaal deed, leidde de geheele operatie. Twee kolonels vervulden de reglementair voorgeschreven rol van scheid-rechters, terwijl eene vaste commissie de legers volgde om de veroorzaakte schade op te nemen en de sommen te bepalen, welke aan de eigenaars daarvoor zouden worden uitgekeerd.

Op den 26sten trok het Oosterleger over eene pontonbrug de Marne over en noodzaakte het Westerleger, door eene bedreiging met omtrekking tot den terugtocht. Des nachts werd gedeeltelijk gebivakkeerd, gedeeltelijk gekantonneerd. Op den 27sten zette het Oosterleger zijne voorwaartsche beweging voort. Het Westerleger had achterwaarts van het dorp Ecury eene sterke stelling ingenomen, zoodat op nieuw tot eene omtrekking werd besloten, die met succes bekroond scheen te worden; er volgt nu eene beschrijving van een retour-offensief, wellicht eene der minst gelukkige oogenblikken van de manoeuvre, zeker een der minst duidelijke gedeelten van beschrijving en vertaling. De schrijver zelf zegt dat deze handeling in de werkelijkheid wanhopig zou zijn geweest. Door op bladz. 11, regel 21 v. b., Oosterleger door Westerleger te vertalen, wordt de reeds onduidelijke beschrijving nog ingewikkelder.

Niettegenstaande het gelukkige resultaat van dit retour-offensief van het Westerleger, zette dit den terugtocht voort. De nacht van 27 op 28 September werd in bivaks en kantonnementen doorgebracht.

Het Westerleger had in den morgen van den 28sten eene nieuwe stelling ingenomen, zuidwaarts van het dorp Thibie; ook deze stelling had het gebrek, gemakkelijk te kunnen worden omgetrokken. Het blijkt uit een gesprek tusschen den kolonel, kommandant van het Westerleger en den schrijver van de *Cinq jours en Champagne*, dat de eerste met dat gevaar bekend was, doch geene uitgebreide maatregelen daartegen nam, terwijl er toch volgens de beschrijving in de onmiddellijke nabijheid eene stelling werd aangetroffen, die bijna niet vermeesterd kon worden en ook later bij den terugtocht met succes door zijne troepen werd ingenomen.

De kommandant van het Oosterleger fast de stelling in front aan en ziet de moeilijkheid aan deze aanvalsrichting verbonden, naar ons inzien te laat in. Hij schijnt niet behoorlijk te hebben verkend. Daarna wijkt hij van zijne aanvankelijke dispositie

af, iets dat door de tegenwoordige tactici vrij algemeen wordt veroordeeld, en gaat over tot een flankmarsch onder het vuur des vijands. De kommandant van het Westerleger ziet die omtrekkende beweging en laat zich omtrekken, terwijl hij thans nu de gelegenheid voor een retour-offensief gunstig is, daartoe niet overgaat. Schrijver en vertaler schijnen beiden eveneens aan de resultaten van die omtrekkende beweging te hebben getwijfeld; althans de woorden „de omtrekkende beweging had plaats” zijn cursief gedrukt.

Genoodzaakt zijne stelling te verlaten, trekt het Westerleger onverijld terug en neemt eene nieuwe thans zeer sterke positie in. De manoeuvre werd hiermede als geëindigd beschouwd.

De vertaler laat aan het geheel een naschrift volgen, waarin, naar ons inzien, met het meeste recht, wordt aangedrongen om deze wijze van manoeuvreeren ook bij ons leger in te voeren. Wij zouden met de officieele Pruisische voorschriften in de hand, de daarin voorkomende bepalingen voor onze toestanden moeten omwerken; handelingen toch, zooals op pag. 7 worden beschreven, „dat de bewoners aan de ingekwartierde soldaten hunne bedden moesten afstaan”, vallen minder in den geest van de Hollandsche natie.

De vertaling is over het algemeen goed; enkele uitdrukkingen zooals op pag. 10, „welke zich stootsgewijze op het terrein wierpen”, voor „que l'on lance l'une après l'autre”, en op pag. 11, „de reserve kwam grotendeels opgelost” voor „toutes les réserves sont déployées” zijn minder gelukkig.

Iedere poging om verandering en verbetering in bestaande gebrekkige toestanden te brengen, verdient echter met dankbaarheid en welwillendheid te worden begroet; wij durven daarom de lezing van het aangekondigde werkje gerust aanbevelen en brengen den onbekenden vertaler onzen dank voor zijne bemoeiingen.

Breda.

d. V.

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.

7<sup>ter</sup> Band, 1<sup>tes</sup> Heft. N°. 49.

VOOR ZESTIG JAREN. Terugblik op de vrijwillige bijdragen der Pruisische natie in de oorlogsjaren 1813—1815.

HET BELEG VAN STRAATSBURG. Eene populaire voordracht gehouden in de wetenschappelijke vereeniging te Berlijn voor een gemengd publiek van beiderlei sexe.

OVER DE POSITIE EN DE TAAK DER OFFICIEREN, DIE MET EENE INFORMATIE BELAST WORDEN. (*Vervolg.*) De hoedanigheden welke in een officier, die met een informatie belast wordt, vereischt worden. De wetboeken en verdere bescheiden die hem ten dienste moeten staan. De wijze waarop hij zich voor zijne taak moet voorbereiden.

DE GEWICHTSHYPOCHONDRIE, EEN RUITERKWAAL VAN DEN NIEUWEREN TIJD. Het is een oubetwistbare daadzaak, dat sedert vele jaren de zucht naar hooge en daaraan geevenredigde zware paarden, grooter wordt. Voor trekpaarden kan dit nut hebben, voor rijpaarden is het nut echter betwistbaar. Voorbeelden dat de zwaar geharnaste paarden van vroegeren tijd kleinere afmetingen hadden dan de tegenwoordige en toch in snelheid van gang voor deze niet onderdeden. Verklaring van de voornaamste zaken betreffende de anatomie en de bewegingsleer van het paard. Als oorzaken van het verschijnsel, dat men tegenwoordig steeds naar groote paarden uitziet, wordt beschouwd, dat men in de meening verkeert, dat de belasting bij het renpaard evenveel invloed heeft als bij het rijpaard; dat gebrek aan kennis in het terrein rijden en onvoldoende africhting der paarden een slechten zit veroorzaken en nadeelig op het paard werken, waardoor meer krachtsinspanning daarvan gevorderd wordt, en dus sterkere paarden noodig zijn; dat dikwijls een onoordeelkundige keuze gedaan wordt van de paarden, die te velde tot verschillende doeleinden gebezigd moeten worden, waardoor de lichte paarden uit de mode zijn geraakt. Beschouwingen over een en ander.

TERUGBLIK OP HET JAAR 1872 BETREKKELIJK DEN TOESTAND VAN HET RUSSISCHE KRIJGSWEZEN EN DE DAARIN AANGEBRACHTTE VERBETERINGEN. Overgenomen uit de Russische *Invalides*, dd. 4/16 Januari 1873. Uit dit artikel blijkt dat de verbeteringen in het krijgswezen op groote schaal worden voortgezet.

DE REORGANISATIE VAN HET BELGISCHE LEGER. Beknopt overzicht van de *Proces-verbaux des séances de la commission instituée par arrêté royal du 18 Avril 1871, pour étudier les questions relatives à l'organisation de l'armée.*

EEN PRUISISCH ZEEGEVECHT UIT DE VORIGE EEUW. De verrichtingen eener Pruisische flotille in den oorlog tegen Zweden.

UIT OOSTENRIJK. Het kamp dat dit jaar te Bruck aan de Leitha zal betrokken worden. — Bericht omtrent het ontijdig vuurvatten van dynamiet.

BUITENLANDSCHE MILITAIRE KRONIEK.

BOEKAANKONDIGINGEN.

## Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie. Jahrgang 1873. N°. 3.

DE VELD-ARTILLERIE DER SCANDINAVISCH LEGER. (*Vervolg. Met eene plaat.*) De Zweedsche veld-artillerie. Organisatie, kleeding, harnachement.

DE SCHIETOEFENINGEN IN 1872 BIJ DE ZWITSERSCH ARTILLERIETROEPEN GEHOUDEN. (*Slot.*)

DE FRANSCH-DUITSCH OORLOG VAN 1870—71. (*Slot.*)

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Achterlaadgeschut in de 17de eeuw.* Oordeel over achterlaadgeschut uitgesproken in een in 1863 verschenen artilleristisch werk van MICHAEL MIETLEN. 2. *Schroothanonnen.* Nieuw schroothanonn door kol. VON ALBERTINI ontworpen en waarbij al de loopen in ééne rij naast elkander liggen. 3. *Phosphorbrons.* Bij de vergelijkende proef in Oostenrijk tusschen een kanon van gewoon en een van phosphorbrons, bleef het eerste in het voordeel. 4. *Dynamiet-granaten.* De daarmee te Calais genomen proeven zijn mislukt. 5. *De telemeter van NOLAN in Rusland ingevoerd.* 6. *Bericht over de paardenfokkerij in Rusland.* 7. *Geologische kaart van Zwitserland.*

BOEKAANKONDIGINGEN.

## Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1872. 11<sup>tes</sup> Heft.

PROEVEN IN ENGELAND IN DE JAREN 1865—1870 GENOMEN TER BEPALING VAN DE WET VOOR DEN LUCHTTEGENSTAND. Uittreksel uit de *„Reports on experiments*

*made with the Bashforth chronograph to determine the resistance of the air to the motion of projectiles.*" (Vervolg.)

OEFENINGEN EN PROEVEN DER GENIE-TROEPEN GEDURENDE DE ZOMERS VAN 1869 EN 1870. (Met eene teekening. Slot.) V. Proeven met de mijnboor van TUN-KLER. VI. Proeven om na te gaan of door de electriciteit in den dampkring electriche buizen, die in een geleiding geplaatst zijn, kunnen ontstoken worden. Tabelarisch overzicht van de in de verschillende garnizoenen verrichte genie-werkzaamheden gedurende den zomer van 1870.

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Ontwerp van den Italiaanschen kapt. LODI om de bestaande affuiten van het vestinggeschut zonder groote kosten en zonder hare bewegelijkheid prijs te geven, in duikaffuiten te veranderen.* Het denkbeeld van deze wijziging is: de bedding een sterke helling naar achteren te geven; onder den staart der affuit een houten (niet draaiende) rol te bevestigen van zoodanige middellijn, dat de helling der affuit dezelfde blijft als bij een horizontale bedding, en het vooreinde der affuit te verbinden met een ketting die door een aan het vooreinde der bedding bevestigden ring loopt, waaraan gewichten gehangen worden. Deze gewichten loopen in een koker die in den grond geplaatst is. 2. *De schietkatoenquaestie.* Rapport der Engelsche commissie benoemd tot het bestudeeren van het omzetten, de opbewaring en het transport van het schietkatoen van ABEL, naar aanleiding van de ontploffing te Stowmarket. 3. *Uittreksel uit de „Professional papers“.* Band XIX 1871. (Vervolg.) a. Bijzonderheden over kleisoorten. b. Een nieuw hefwerktuig tot het ophalen van steenen. (Met eene schetsteekening.) c. Over den wederstand van pantserplaten. d. Over de betrekkelijke vastheid van spoorstaven als dekkingsmiddelen.

BOEKAANKONDIGINGEN.

### Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1872. 12<sup>tes</sup> Heft.

PROEVEN IN ENGELAND IN DE JAREN 1865—1870 GENOMEN TER BEPALING VAN DE WET VOOR DEN LUCHTTEGENSTAND. Uittreksel uit de *„Reports on experiments made with the Bashforth chronograph to determine the resistance of the air to the motion of projectiles.“* (Slot.)

HET BEPALEN VAN HET VOLSTREKT SOORTELIJK GEWICHT VAN BUSKRUIT LANGS VOLUMETRISCHEN WEG. Beschouwing over de tot nu toe gevolgde methoden om het volstrekt soortelijk gewicht van buskruit te bepalen. Redenen waarom het wenschelijk is den volumetrischen in plaats van den gravimetrischen weg te volgen. Wijze waarop het bepalen van het soortelijk gewicht langs volumetrischen weg met nauwkeurigheid kan geschieden.

TWEE ONTWERPEN VOOR GEPANTSERDE KUSTBATTERIJEN. (Met platen.) Beschrijving van een open kustbatterij, waarvan de geschut-emplacementen van voren door een pantser en van boven, tegen scherven, door een licht dek van balken gedekt is. Voorts van een gepantserde gekazemateerde batterij. Een en ander getrokken uit de *Professional papers*, Band XIX, 1871.

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *De regeling en vollooiing van het vesting-stelsel in het Duitsche rijk.* Straatsburg, Metz, Diedenhove, Bitsch, Schlettstadt, Marsal, Lichtenberg, Lützelstein, Phalzburg, Neu-Breisach, de Jabde-boezem, de beneden-Wezer, de mond der Elbe, de haven van Kiel, Dantzig, Pillau, Mainz, Maagdenburg. 2. *Over de ontploffing van springpraeparaten.* 3. *Uittreksel uit de „Professional papers.“* Band XIX, 1871. (Vervolg.) a. Proeven tegen pantseringen. 4. *Meedeelingen betreffende de operatiën om Shanghai in de jaren 1862, 1863 en 1864.*

BOEKAANKONDIGINGEN.

Allgemeine Militär Zeitung. 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 5—6.

DE DUITSCHE INFANTERIE, ARTILLERIE EN CAVALERIE IN EN BUITEN HET GEVECHT IN DEN OORLOG VAN 1870—71. (*Vervolg.*) *De cavalerie.* De cavalerie-divisien zijn slechts zeldzaam als zoodanig opgetreden; veelal traden de kommandanten der divisien als brigade-kommandanten op. Daarentegen heeft de divisie-cavalerie (de verbinding van cav. met inf.-divisien) uitstekend voldaan. De kennis der Duitse dragonders in het schieten en in het inf.-gevecht was te gering om met vrucht de franc-tireurs te bestrijden. De lans is een uitstekend wapen voor den aanval. De paarden der Pruisische cavalerie werden over het algemeen eer mager dan vet gehouden; zij hebben de vermoeyenissen goed doorstaan. Voorbeelden van het gebruik der cavalerie in den laatsten oorlog. De Fransche was over het algemeen niet tegen de Duitse opgewassen.

APHORISMEN OVER DE TOEKOMSTIGE ORGANISATIE VAN HET INGENIEURS- EN PIONIERKORPS VAN HET DUITSCHE LEGER. (*Vervolg.*) Project eener nieuwe organisatie voor dat korps.

DE INSTELLING TOT LEVENSVZERKERING VOOR LEGER EN MARINE. Afkeurend oordeel over sommige punten der statuten.

IN FRANKRIJK 1870—71. (*Vervolg.*) Herinneringen van een Kon. Pruisisch cavalerie-officier.

Allgemeine Militär Zeitung. 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 7—8.

EEN VELDWACHT VAN DE 3DE BEIERSCHE DIVISIE (WALTHER) VOOR PARIJS. (*Wordt vervolgd.*)

OVER DEN BOUW EN DE INRICHTING VAN SCHIETBANEN. De keuze van het terrein; de onderlinge ligging der banen; de richting der banen ten opzichte der hemelstroken; de bodem waarop de banen gebouwd moeten worden. (*Wordt vervolgd.*)

IN FRANKRIJK 1870—71. (*Vervolg.*)

DE STAATSOMWENTELING IN SPANJE.

Allgemeine Militär Zeitung, 47<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 9—10.

EEN VELDWACHT VAN DE 3DE BEIERSCHE DIVISIE (WALTHER) VOOR PARIJS. (*Vervolg.*)

OVER DEN BOUW EN DE INRICHTING VAN SCHIETBANEN. (*Vervolg. Met een schets.*) De technische inrichting der banen. Berekening van de hoeveelheid te verplaatsen grond.

DE WETENSCHAPPELIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE TOESTAND VAN HET OFFICIERSKORPS. Uittreksel uit een over dat onderwerp handelend artikel, voorkomende in N<sup>o</sup>. 17 van de *Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine* (1).

TER HERINNERING AAN DE IN DEN VELDTOCHT VAN 1870—71 GEVALLEN MEDEWERKERS DER ALLGEMEINE MILITÄR-ZEITUNG. (*Vervolg.*) VI. De 1ste luitenant ZABELER.

DE MILITAIRE CONVENTIE TUSSCHEN PRUISEN EN MECKLENBURG-SCHWERIN. Tengevolge van deze overeenkomst is thans het contingent van het groothertogdom Mecklenburg-Schwerin ingedeeld bij het Pruisische leger en wel bij het IXde legerkorps.

(1) Zie *Milit. Spect.* blz. 193 van dezen jaargang.

Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIV<sup>er</sup> Jahrgang,  
II<sup>tes</sup> Heft (Februari en Maart.)

EEN CAVALERIE-REGIMENT OP VERKENNINGS- EN KONDSCHAPSDIENST BIJ EEN LEGERKORPS. De marschvorm, de patronillegang, de verrichtingen en gedragsregelen van het regiment, dat in strategischen zin met de beveiliging van den marsch van een legerkorps belast is, wordt tot in de kleinste bijzonderheden medegedeeld, met opgave van de gegeven bevelen en dispositiën van den regiments-kommandant, en van de meldingen en telegrammen, die afgezonden worden.

DE WAARDE DER INFANTERIE IN HET GEVECHT. De slotsom van de beschouwingen van den schrijver komen hierop neder, dat hij noodig acht: 1° eene linie-infanterie, goed geoefend voor het gevecht in gesloten en verspreide orde, waarvan een gedeelte door uitstekende africhting voor het vuurgevecht een bajonetaanval krachtig kan voorbereiden; 2° eene keur-infanterie, bestaande uit de meest uitstekende schutters, die lichamelijke sterkte aan vluheid en volharding paren, tot het bezetten van gewichtige punten, tot dekking van den terugtocht, tot het voorbereiden van eene doorbreking der gesloten vijandelijke linie, tot het uitvoeren van verrassende flankmanoeuvres, tot de aanvankelijke vervolging van den afgeslagen vijand en tot ondersteuning van cavalerie op verkenningstochten; 3° eene keur-infanterie, met de algemeene eigenschappen van de linie-infanterie, maar in verhoogden graad en van grooter moreel gehalte, tot het doorbreken van de vijandelijke gesloten linie.

DE OMSINGELINGSOPERATIËN BIJ STRAATSBURG EN METZ. (*Vervolg.*) Berenning en belegering van Straatsburg.

HET LEENFONDS VOOR OFFICIEREN, GESTICHT DOOR Z. K. H. VELDMAARSCHALK AARTSHERTOG ALBRECHT. Verslag van den stand der rekening en verantwoording over het afgelopen jaar.

TERUGBLIK OP DEN OORLOG IN ITALIE IN 1859. (*Wordt vervolgd.*)

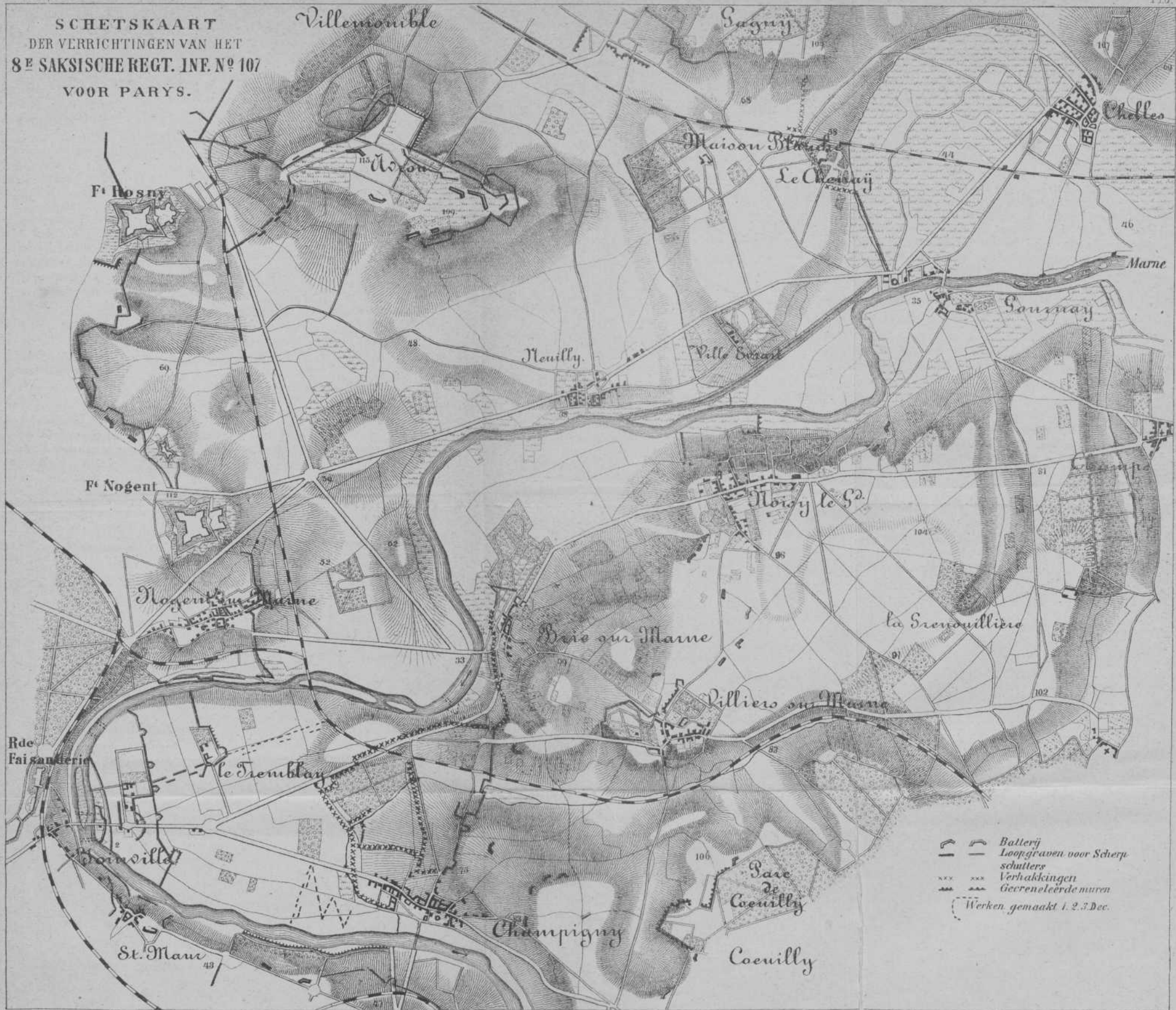
OVER GEVECHTSVORMEN. Zoo als schrijver in een vorig artikel: „Tactische organisatie van het bataljon”, in het nummer van Maart, heeft aangetoond, verlamt mechanische tactiek de gevechtskracht van het bataljon, terwijl methodische tactiek die kracht ten volle in werking brengt. Het te streng vasthouden aan de werktuigelijke vormen bij de mechanische tactiek heeft tengevolge, dat voorbereiding en beslissing van het gevecht te zeer van elkander worden afgescheiden. De methodische tactiek brengt mede, dat onder vasthouding van vormen ter betere leiding der troepen tot op het oogenblik van oplossing voor het vuurgevecht, de voorbereiding, het doorzetten en de beslissing in elkaar grijpen en als het ware ééne handeling vormen: alles streeft met gebruikmaking van de meest mogelijke vuur- en stootkracht van alle individuen naar het laatste doel — de overwinning.

DE PIJLVORMIGE PROJECTIELEN, DOOR DEN KAPITEIN RUTZKY. Sedert eene reeks van jaren heeft schrijver zich beziggehouden met de oplossing van het vraagstuk, om projectielen die den vorm van een pijl hebben, uit gladde geweren en kanonnen te schieten. Hij geeft de constructie aan van die projectielen, het beginsel daarvan, proeven omtrent de banen, geeft drie onderscheiden vormen aan, bovendien nog een soort van wigvormig projectiel mede bestemd voor gladde vuurmonden; hij wijst overigens op de voor- en nadeelen van die soorten van projectielen.

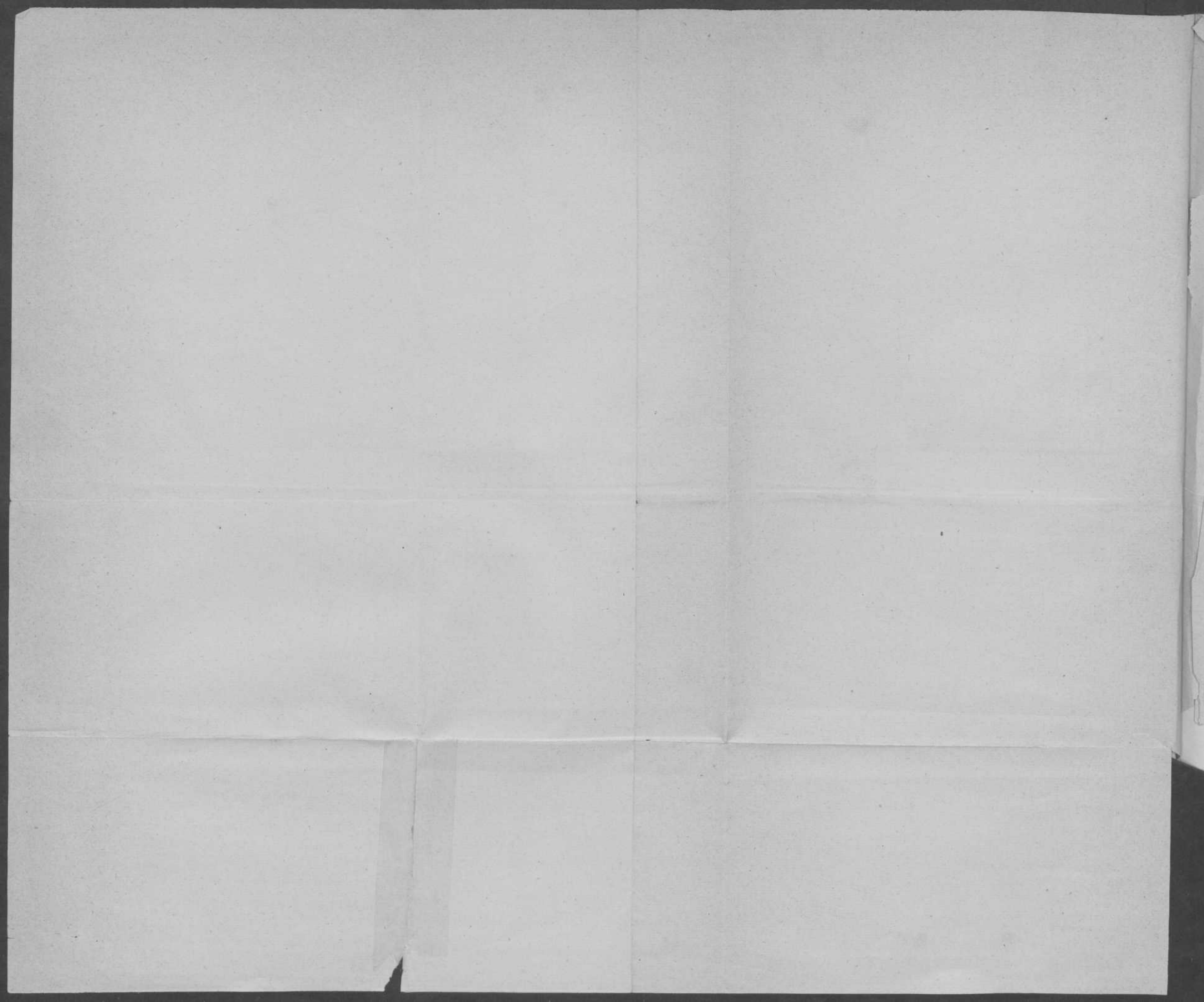
VERLIEZEN VAN HET DUISCHTE LEGER IN DEN OORLOG VAN 1870—71. Uitvoerige opgaven ontleend aan den 12den jaargang van het tijdschrift van het Koninklijk statistiek bureau en vervat in eene bijdrage tot de statistiek van den oorlog van 1870—71 door Dr. ENGEL. Het Duitse leger verloor in de gevechten (ziekten niet medegerekend) 127,867 man.

DE OORLOG VAN 1805 IN DUISCHLAND. (*Vervolg.*)

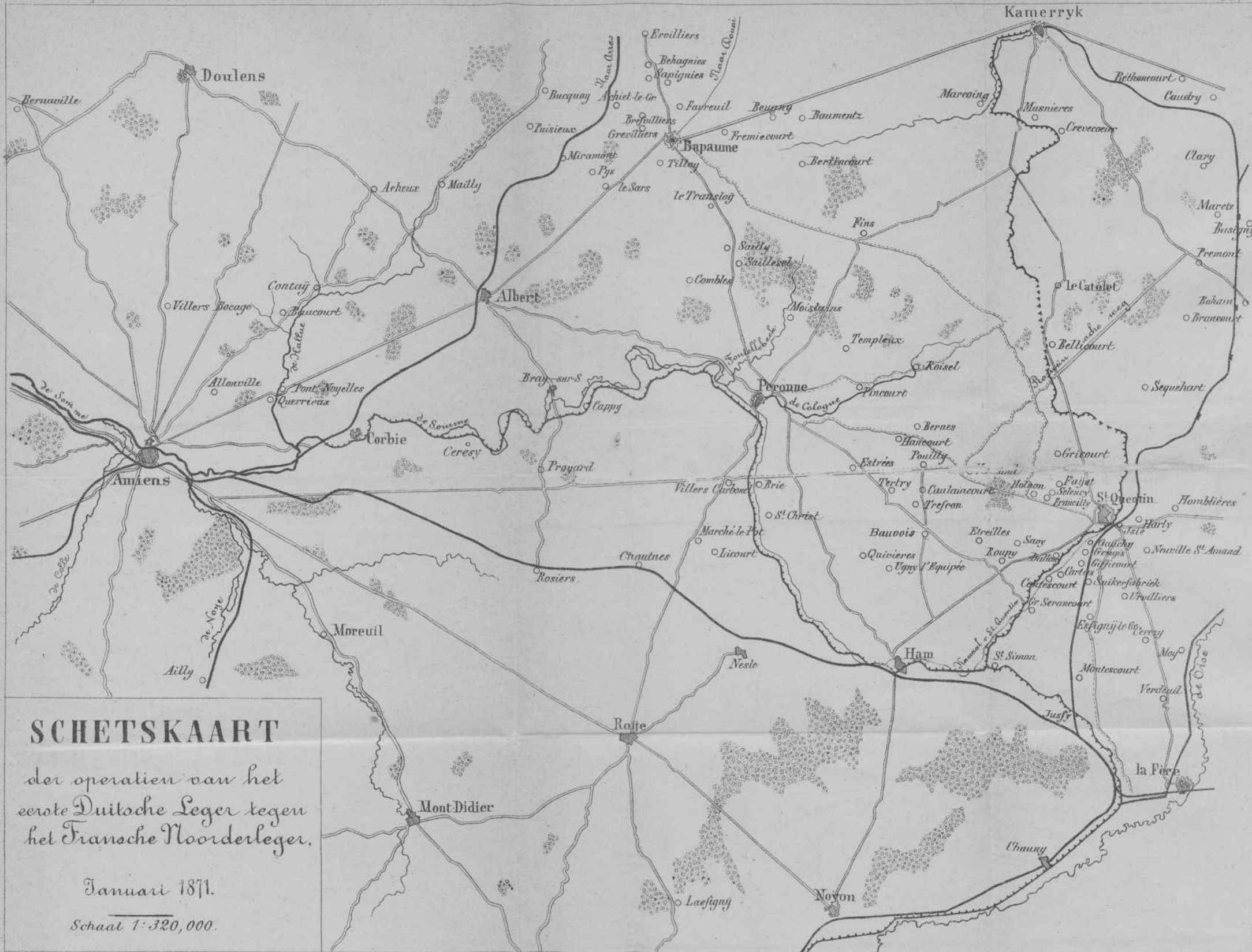
SCHEPSCAART  
DER VERRICHTINGEN VAN HET  
8<sup>e</sup> SAKSISCHE REGT. INF. N° 107  
VOOR PARYS.



- Batterij
- Loopgraven voor Scherp-schutters
- Verhakkingen
- Geconsolideerde muren
- Werken, gemaakt 1. 2. 3. Dec.







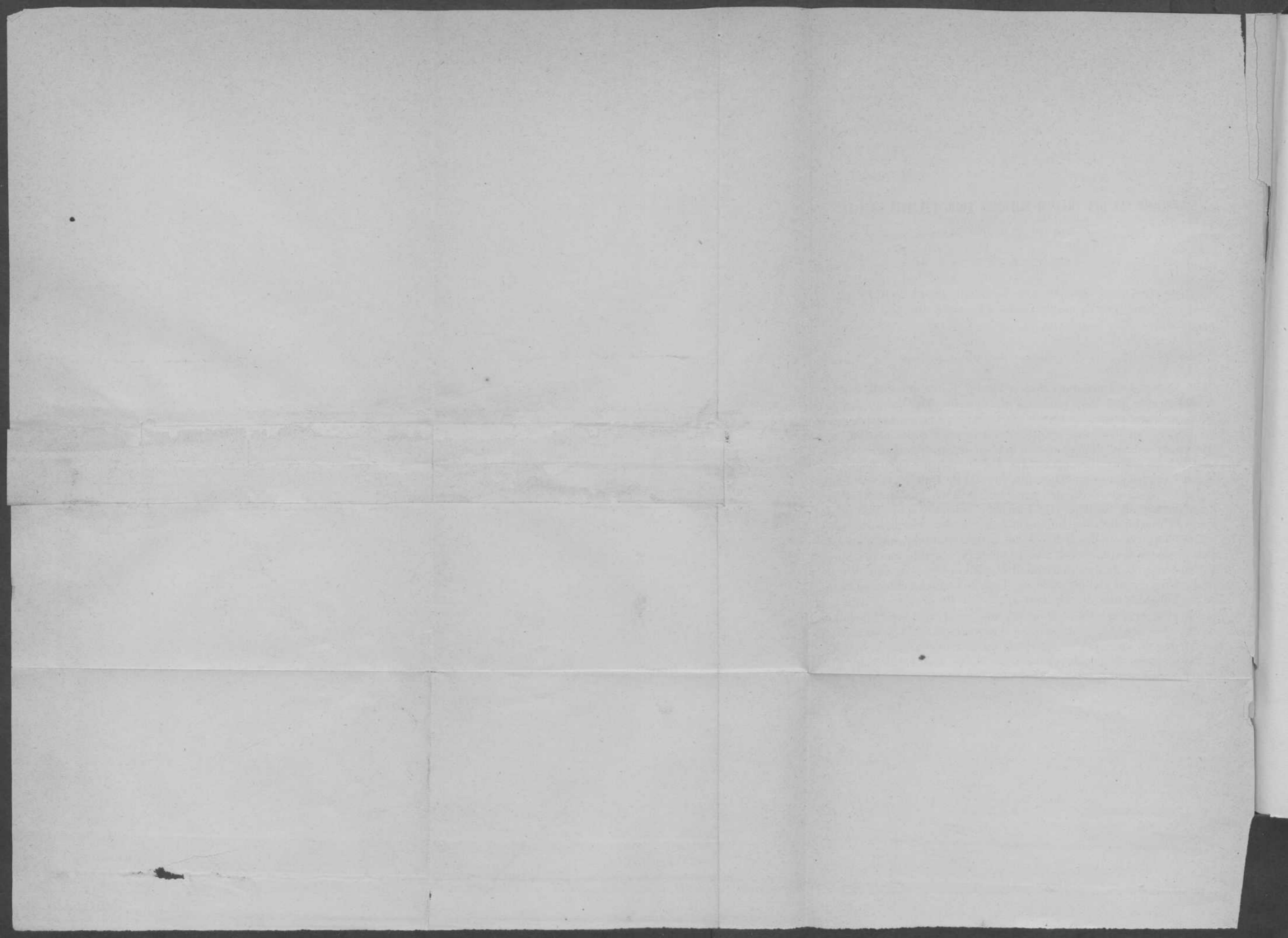
# SCHETSKAART

der operatiën van het eerste Duitse Leger tegen het Fransche Noorderleger.

Januari 1871.

Schaal 1:320,000.

Litteraire  
Societät,  
Grazendhage



Littéraire  
Sociétéit,  
Copenhague

## OVERZICHT VAN DEN FRANSCH-DUITSCHEN KRIJG VAN 1870 EN 1871.

(Vervolg van N<sup>o</sup>. 6, bladz. 353.)



### OPERATIEN VAN HET EERSTE DUITSCHE LEGER TEGEN HET FRANSCH NOORDERLEGER EN TEGEN ROUAAN.

(Vervolg en slot.)

*Slag bij St.-Quentin, den 19den Januari.*

De aanval der Duitschers den 18den op de rechter flank van het Noorderleger, gaf den generaal FAIDHERBE het bewijs dat het Duitse leger insgelijks rechts afgemarcheerd en reeds ten westen en zuiden van hem was geconcentreerd; naar zijne meening zou daartoe alleen aanleiding gegeven hebben de bezetting van St.-Quentin door de brigade ISNARD op den 16den (volgens zijne opgaaf op den 15den); maar wij hebben gezien, dat de Duitschers ook langs andere wegen en verkenningen den afmarsch van het Noorderleger vernomen hadden. De Fransche generaal achtte het in de gegeven omstandigheden onmogelijk nu weder noordwaarts terug te trekken, ten einde zich op de vestingen te steunen, en zag zich derhalve verplicht een slag rondom St.-Quentin aan te nemen. Hij meende op de hoogten, op 3 à 4 kilometers afstand van de stad, eene goede stelling voor zijn leger te kunnen hebben en steun in de hulpmiddelen die zij aanbod.

De vroeger ingevallen aanhoudende vorst met veel gevallen sneeuw was sedert twee dagen door dooiweder gevolgd, waardoor de landwegen en bouwvelden modderig en doorweekt waren, hetgeen de bewegingen der beide vijandelijke legers zeer bemoeilijkte.

Het Noorderleger, uit de 22ste en 23ste korpsen bestaande, voorts uit de brigade ISNARD en uit de brigade PAULY, gemobiliseerden van Pas-de-Calais, nog op het laatste oogenblik afgezonden, was

kort te voren aanzienlijk versterkt geworden door troepen over Calais en Duinkerken gekomen. Het telde 68 bataljons, 15 batterijen met eenige cavalerie. Volgens Fransche opgaven was de sterkte 40000 man, volgens Duitsche minstens 48000 man.

Het leger bezette vroegtijdig de aangewezen stellingen in een halven boog, ongeveer een uur west- en zuidwaarts van St.-Quentin. Het 23ste korps (PAULZE D'IVOY) stond met de brigaden ISNARD en PAULY op den rechter vleugel, van den weg van Kamerrijk (waar de vroegtijdig van Vermand gekomen divisie ROBIN stond) tot aan het kanaal van St.-Quentin; het 23ste korps (LECOINTE), aan de andere zijde van het kanaal zuidwaarts van de stad, van Gauchy en Grugis tot aan den weg van la Fère. Hoewel de hoogten goede stellingen opleverden, had de tijd ontbroken om veldversterkingen te maken en waren de vleugels onaangeleund.

Het Duitsche leger, bestaande uit het 8ste legerkorps, versterkt door troepen van het 1ste korps, de 3de reserve-divisie, de 3de cavalerie-divisie en de 12de (Saksische) cavalerie-divisie, telde 39 bataljons, 48 eskadrons en 27 batterijen (161 stukken); het had eene veel mindere getalsterkte dan het Fransche leger, maar het overwicht in de degelijkheid der troepen, in cavalerie en artillerie. Volgens den generaal v. GOEBEN, in zijne wederlegging van het werk des generaaIs FAIDHERBE over de operatiën van het Noorderleger, was de sterkte 24000 man infanterie, 5500 ruiters met 161 stukken geschut.

Ook het Duitsche leger was door het kanaal van St.-Quentin in twee deelen gescheiden. Op den linker vleugel stond de 15de divisie met het detachement v. D. GROEBEN; op den rechter, aan de andere zijde van het kanaal, zuidelijk van de stad, de 16de divisie, met de 3de reserve-divisie onder Prins ALBRECHT, rechts gesteund door de 12de (Saksische) divisie onder graaf LIPPE. De reserve (3 bataljons, 3 eskadrons en 2 batterijen) onder den kolonel BÖCKING, waarbij zich de opperbevelhebber bevond, stond op den weg van Ham naar St.-Quentin, als verbindingsstroep tusschen de beide legerafdeelingen.

De generaal v. GOEBEN besloot tot een krachtigen concentrischen aanval op het Fransche leger; hij wilde de toegezegde versterkingen op den rechter vleugel van het leger niet afwachten, bezorgd dat zoo de Franschen ontwaarden dat het 1ste Duitsche leger verzameld tegenover hen stond, zij zich door een terugtocht naar de noorder-vestingen aan den dreigenden aanval mochten onttrekken. De 15de divisie moest op den weg van Beauvois voorwaarts rukken, de generaal v. D. GROEBEN met het detachement

MEMESTY op den weg van Verman; de divisie Prins ALBRECHT zijwaarts van den spoorweg van Montescourt; de 16de divisie op den weg over Essigny-le-Grand, de divisie LIPPE op den weg van la Fère, de reserve op den weg van Ham naar Roupy; de cavalerie moest op de vleugels den vijand zooveel mogelijk trachten te omgeven.

De slag (die op denzelfden dag plaats had dat de laatste groote uitval uit Parijs gedaan werd) begon aan de zuidzijde. De troepen van den generaal BARNEKOW waren omstreeks 8 ure opgerukt. De voorhoede (bestaande uit een huzaren-regiment, de brigade ROSENZWEIG en 2 batterijen) was om 9 ure Essigny-le-Grand doorgetrokken, en stelde hare beide batterijen noordelijk van dit dorp op tegen de van de tegenovergelegen hoogten afdalende Fransche kolonnen; haar vuur werd spoedig door de zeer goed geplaatste Fransche batterijen van de gezegde hoogten levendig beantwoord.

Achter en links van de voorhoede volgde de brigade HERTZBERG en de reserve-divisie van Prins ALBRECHT; door een detachement dezer divisie werd Grand-Serancourt bezet. — Op de rechter flank der 16de divisie had de voorhoede Urvillers bezet, maar aangezien de cavalerie-divisie graaf LIPPE nog achter was moest men zich tot het bezit van dit dorp bepalen.

Van het Fransche leger stond de 2de divisie (DU BESSOL) van het 22ste korps in eerste linie te Grugis; van de 1ste divisie (DERROJA) de 2de brigade (PITTIE) te Gauchy in tweede linie, de 1ste brigade (AYNES), die den nacht te St. Quentin had doorgebracht, plaatste zich links van de 2de divisie naar den weg van la Fère. Het dorp Grugis, alsmede eene aan den spoorweg hoog gelegen suikerfabriek en de achtergelegen hoogten van Gauchy naar Neuville-St.-Amand waren sterk door Fransche kolonnen en batterijen bezet.

De generaal v. BARNEKOW zag in dat hij op den weg van Essigny-le-Grand niet verder voort kon rukken zoolang Grugis in 't bezit der Franschen bleef. De brigade ROSENZWEIG werd tegen dit dorp afgezonden, maar kon het in weerwil van herhaalde aanvallen niet vermeesteren; de andere brigade (HERTZBERG) ging op den straatweg beschermd door 2 batterijen voorwaarts, doch vorderde evenmin. Ten ruim elf ure rukten de Franschen met 6 bataljons ter weerszijde van den spoorweg voorwaarts en wonnen aanvankelijk terrein; wel werden zij door de brigade ROSENZWEIG genoodzaakt terug te wijken, maar de voorgelegen sterk bezette suikerfabriek kon hun niet ontwendigd worden. Gezegde brigade

moest zich nu vooreerst vergenoegen met een staand vuurgevecht te onderhouden. Op den uitersten rechter vleugel was de cavalerie-divisie van graaf LIPPE inmiddels met de brigade AYNES in gevecht gekomen. Om 12 ure was op dit gedeelte van het slagveld nog weinig gewonnen.

Op den Duitschen linker vleugel trok de brigade v. BOCK over Etreilles en Savy voorwaarts, als reserve gevolgd door het beschikbaar gedeelte der brigade STRUBBERG, en onderhield een levendig gevecht met den vijand in de voorgelegen boschpartijen, zonder veel verder te komen. De cavalerie van graaf DOHNA dekte den linker vleugel.

De reserve-divisie onder den kolonel BÖCKING werd door den generaal v. GOEBEN nog vóór 11 ure over Grand-Serancourt rechts gezonden, om de 16de divisie te ondersteunen; zij werd bij Roupy vervangen door 3 bataljons en 1 batterij van de 15de divisie, onder den majoor BRONIKOWSKY, en op den middag nog door 2 batterijen versterkt.

Tusschen 12 en 3 ure des namiddags was de strijd op den rechter vleugel der Duitschers zeer hevig. De Franschen hadden ter weerszijde van den spoorweg zuidelijk en zuidoostelijk van Grugis de geheele divisie DU BESSOL en voorwaarts Gauchy gedeelten der brigade PITTIE ontwikkeld. De brigade ROSENZWEIG moest voor de overmacht wijken. Links van haar daarentegen was de reserve-divisie (BÖCKING), na Contescourt en Castris genomen te hebben, tot bij Gifficourt voortgedrongen; rechts hadden de troepen van graaf LIPPE den Franschen linker vleugel over la Neuville-St.-Amand tot nabij de voorstad Isle teruggedreven, zoodat omstreeks 3 ure het centrum van het korps LECOINTE ver voorwaarts stond. In deze gevechten werd de generaal DU BESSOL doodelijk gewond en sneuvelde de generaal AYNES.

Op het bericht van graaf LIPPE, dat de Fransche linker vleugel tot bij de voorstad Isle teruggeslagen was, besloot de generaal v. BARNEKOW tot een algemeenen aanval over het geheele front. De reserve-divisie Prins ALBRECHT moest op Grugis voorwaarts rukken, en de brigade ROSENZWEIG zich aan deze beweging aansluiten, doch ook sterke Fransche kolonnen drongen voorwaarts tusschen den spoorweg en den weg naar Essigny-le-Grand, en er ontstond andermaal een hevige strijd. Te vergeefs poogden afdeelingen van de brigade STRUBBERG de Fransche kolonnes tegen te houden, waarop de generaal v. BARNEKOW ter ondersteuning de reserve-cavalerie-brigade v. STRANTZ liet aanrukken. Het gelukte aan een gedeelte dezer cavalerie, door een terreinplooi ge-

dekt, in de flank der Fransche infanterie te vallen, die voor dien onverhoedschen aanval in verwarring terugweek, vervolgd door de brigade HERZBERG, welke daarbij omstreeks 400 gevangenen maakte. Grugy werd alsnu ontruimd; door de batterijen van de reserve BÖCKING, alsmede door de reserve-divisie van Prins ALBRECHT werden de vijandelijke afdeelingen ten zuiden en zuidwesten van de suikerfabriek verdreven en deze laatste bestormd. Hiermede was de slag aan deze zijde beslist. Wel namen de Franschen nogmaals stelling op de hoogten oostelijk van Gauchy, doch het was slechts om hun aftocht te dekken. De Duitschers drongen aan alle zijden voorwaarts; een panische schrik maakte zich ten laatste van de Franschen meester, en omstreeks zes ure trok de generaal v. BARNEKOW aan de spits der brigade HERZBERG de stad binnen, nadat reeds vroeger de luit.-kolonel v. HULLESSEN er binnen gerukt was en vele gevangenen had gemaakt.

Het korps LECOINTE had van den generaal FAIDHERBE bevel gekregen op Cateau-Cambreses terug te trekken en tot dekking van zijn aftocht de dorpen Harly en Homblières bezet.

Op den rechter vleugel hunner stelling hadden de Franschen tot dekking hunner bedreigde rechter flank eene aanzienlijke macht noordwestelijk van St.-Quentin bijeengetrokken. De 1ste divisie ROBIN (gemobiliseerden) bezette de dorpen Fayet, Francilly, Sileucy, met 1 bataljon in het voorgelegen dorp Holnon; 2 batterijen stonden rechts achterwaarts tot dekking van den weg naar Kamerrijk; de brigade ISNARD tusschen Francilly en Savy; de 2de brigade (DE LA GRANGE) der divisie PAYEN, van daar tot aan het kanaal; de 1ste brigade (MICHELET) in reserve in het midden. Het gevecht met de troepen der divisie v. KUMMER duurde zonder veel beslissing voort, tot om 1½ uur de gecombineerde divisie van het 1ste legerkorps (na de verwonding van den generaal MEMERTY onder bevel van den generaal-majoor v. GAYL), in verbinding gekomen zijnde met gezegde divisie, de dorpen Francilly en Holnou bestormde, en daarbij ongeveer 2000 gevangenen maakte. Hier kon deze afdeeling echter niet verder doordringen, zoolang de 15de divisie, op haar rechter flank, niet meer terrein gewonnen had.

Op den uitersten linker vleugel poogde men zich inmiddels van het noordelijker gelegen Fayet meester te maken; eenige troepen drongen aan de westzijde binnen het dorp; maar moesten spoedig voor de overmacht wijken. De Franschen hun rechter vleugel bedreigd ziende, deden de reserve-brigade MICHELET aanrukken, terwijl de juist op het slagterrein aangekomen brigade PAULY uit Gricourt deboucheerde en nu den Duitschen linker vleugel met

omtrekking bedreigde. Van weerszijden werd eene talrijke artillerie in werking gebracht. 2 Bataljons van het 44ste regiment en gedeelten van het regiment N°. 4, tot de divisie v. GAYL behoorende, werden in een defensieve flankstelling geplaatst tegen de van het noorden aanrukkende troepen, en hielden, ondersteund door de cavalerie der divisie en die der brigade van graaf DOHNA, den vijand tegen.

In het front werden de voorste troepen der gecombineerde divisie door den versterkten vijand teruggedrongen, doch de generaal v. GAYL deed den rechter vleugel zijner troepen eene linksche zwenking maken; de Franschen waren echter bij de komst dier troepen reeds terugwijkende, zoodat zij nog slechts door het geschutvuur konden bestookt worden.

Noordelijk, op den uitersten linker vleugel, werden de Franschen voornamelijk door de aldaar vereenigde 26 stukken tegengehouden. Onder bescherming daarvan konden de Duitschers toen de schemering inviel voorwaarts rukken, en werden de reeds verlaten en brandende dorpen Gricourt en Fayet door hen bezet.

Op den rechter vleugel der 15de divisie, in het centrum der beide legergedeelten, had de legerreserve — het detachement BRONIKOWSKI — des namiddags om 3 ure, voorwaarts op den weg van Roupy, l'Epine de Dallon bezet. De generaal v. KUMMER zag nu het oogenblik gekomen om, — links in verbinding met de troepen van het 1ste legerkorps en rechts met het detachement BRONIKOWSKY, — met de brigade v. BOCK, gevolgd door het overgebleven gedeelte der brigade STRUBBERG als reserve, een algemeene voorwaartsche beweging tegen St.-Quentin te doen, en verdreef de Franschen van de eene terreinafscheiding tot de andere naar de stad. Wel had de generaal FAIDHERBE tusschen drie en vier ure nog versterkingen aan artillerie en infanterie aan de brigaden ISNARD en DE LA GRANGE toegezonden, doch zij konden den voortgang van het detachement BRONIKOWSKI en der 15de divisie niet stuiten, zoodat tegen den avond de stad ook aan de westzijde door de Duitschers bereikt werd. Het tegenoverstaande Fransche korps had middelerwijl bevel gekregen op Kamerrijk af te trekken en bevond zich toen reeds in vollen aftocht.

Beide partijen hadden met moed en volhardend gevochten tot het eerst aan het 22ste korps, na zeven uren strijdens, de moed ontzong en de ontstane verwarring weldra tot een algeheele vlucht oversloeg. In weerwil hunner afgematheid zetten de Franschen in den nacht met spoed hun terugtocht naar Kamerrijk en Cateau-Cambresis voort, waarbij zooveel mogelijk van den spoorweg werd



gebruik gemaakt. De naar Kamerrijk vluchtende afdeelingen waren, in ontbonden toestand, reeds in den nacht en vroegen morgen aldaar aangekomen, en den 20sten was het grootste gedeelte van het vluchtend Noorderleger onder bereik der beschermende vestingen.

De generaal FAIDHERBE stelt zijn verlies op 3000 dooden en gekwetsten en 6 stukken geschut aan de brigaden ISNARD behoord hebbende, en beroemt zich er op dat hij de 15 batterijen tot de beide legerkorpsen behoorende heeft kunnen medevoeren; dat der Duitschers stelt hij op 5000 man. Volgens de opgaven der Duitschers, daarentegen, had de linker vleugel tijdens den slag ruim 5000 gevangenen gemaakt; den rechter vleugel vielen tot aan het binnenrukken te St.-Quentin 2400 gevangenen in handen, terwijl zich in St.-Quentin meer dan 3000 gekwetsten bevonden, zoodat het totaal verlies der Franschen gedurende de beide dagen in een rond getal 15000 man kon bedragen hebben. Het verlies der Duitschers bedroeg 23 gesneuvelde en 63 gekwetste officieren, 372 gesneuvelde en 1914 gekwetste manschappen, 134 vermisten; in 't geheel 2506 man.

De uiterst vermoeide Duitsche troepen brachten den nacht zoo veel mogelijk in de omgelegen dorpen door, daar het onmogelijk was op den zeer doorweekten grond te bivouacqueeren. Op den linker vleugel hielden de troepen onder 't bevel van den generaal v. D. GROEBEN het dorp Fayet bezet en kantonneerden achterwaarts in Holnou, Seleucy en Francilly; van de 15de divisie verbleef een deel in de voorstad St.-Martin; de korpsartillerie te Etreilles, het overige der divisie bij Savy; het detachement BRONIKOWSKI bij Rocourt en l'Epine-de-Dollon. Van de 16de divisie bracht een deel den nacht in St.-Quentin door, een ander deel te Essigny-le-Grand en Urvillers; de reserve-divisie Prins ALBRECHT in de zuidwestelijk gelegen dorpen. Voor den 20sten werd eene algemeene vervolging bevolen. Alle troepen moesten zoo mogelijk 30 à 40 kilometers ver voortrukken; de infanterie met achterlating der ransels; de 15de divisie met de troepen van v. D. GROEBEN in de richting van Kamerrijk, de 16de divisie, met de divisie Prins ALBRECHT en het detachement BÖCKING over Sequehart naar Clary en Caudry; de Saksische divisie graaf LIPPE naar Bohain en le Cateau-Cambresis en in de richting van Guise detachceeren, om de daarheen geweken vijandelijke afdeelingen in het oog te houden. De generaal v. GOEBEN vestigde zijn hoofdkwartier te Bellicourt. Van wege de afgematheid der troepen en den snellen aftocht der Franschen had echter de vervolging de gewenschte resultaten niet.

Slechts bij Masnières en aan de spoorwegscheiding zuidwest van le Cateau-Cambresis, bereikten de spitsen de meest achterlijk gebleven Franschen.

Volgens de gegeven bevelen voor den 21sten moest de graaf LIPPE le Cateau-Cambresis bezetten, de generaal BARNEKOW (16de divisie) stelling nemen in de lijn Caudry—Bethoncourt, de generaal v. KUMMER (15de divisie) in de lijn Marcoing—Masnières, en lichte troepen in de richting van Kamerrijk en Arras uitzenden. Al deze stellingen werden bereikt. Troepen van den linker vleugel kwamen tot bijna onder het geschutbereik der vesting Kamerrijk.

Daar het Fransche leger den 21sten geheel achter de noordelijke vestingen teruggetrokken was, zag de generaal v. GOEBEN van de verdere voorwaartsche beweging af. Hij kon zich met het belegeren dier vestingen niet inlaten en het lag ook niet in de bedoeling de landstreek ten noorden van de Somme duurzaam bezet te houden. Alzoo werden voor den 22sten hoofdzakelijk de volgende bevelen gegeven: de 15de divisie, versterkt door een regiment van de 3de cavalerie-divisie, trekt westwaarts om stelling te nemen in de lijn Achiet—Bapaume—Beugny—Beaumetz, en van daar Kamerrijk en Arras gade te slaan en Amiens te dekken; het overige der 3de cavalerie-divisie (v. d. GROEBEN) met de troepen van het 1ste legerkorps blijft tegenover Kamerrijk in de lijn Marcoing—Masnières—Crevecoeur, dekt Péronne en onderhoudt de gemeenschap met de 15de en 16de divisie; laatstgenoemde divisie neemt stelling bij Clary, Maretz, Prémont en Brancourt en slaat den weg Kamerrijk—le-Cateau-Cambresis en den spoorweg Kamerrijk—Bertry gade; de generaal graaf LIPPE blijft te le Cateau-Cambresis en wordt aldaar door een detachement van de 16de divisie versterkt, ter vervanging der teruggezonden troepen van het Maas-leger.

In deze stellingen verbleef het 1ste leger den 23sten en 24sten Januari, deels om de troepen de hun zoo noodige rust te verschaffen en deels om de spoorwegen, telegraaflijnen en andere gemeenschapsmiddelen in noordelijke richting te vernielen, waartoe kleine detachementen werden uitgezonden. Sterke patrouilles stroopten zelfs tot voorbij Arras, Kamerrijk, Le Quesnoy en Landrecies. Slechts te Arleux, tusschen Arras en Bouchain, werd de vijand aangetroffen; overal elders was hij onder het kanon der vestingen geweken. Daar het bleek dat Kamerrijk slechts weinig bezetting had, werd de vesting den 22sten door den generaal v. d. GROEBEN opgeëischt, doch te vergeefs; evenzoo werd Landrecies den 23sten een paar uren lang door de troepen van graaf LIPPE vruchteloos beschoten.

Den 24sten gaf de generaal v. GOEBEN bevel aan een gedeelte van het leger achter de Somme terug te trekken en herstelde verder zooveel doenlijk de vroegere legerindeeling. Deze bewegingen en beschikkingen werden den 25sten en 26sten uitgevoerd.

De generaal v. GOEBEN had den 26sten zijn hoofdkwartier — sedert den 20sten te St.-Quentin — weder te Amiens gevestigd.

Den 27sten Januari hadden de troepen de navolgende stellingen bezet: graaf LIPPE te St.-Quentin; de divisie GAYL (het gedeelte van het 1ste legerkorps, vroeger MEMERTY) de omstreken van Roisel en Verman; de divisie KUMMER bij Bapaume; de divisie Prins ALBRECHT bij Chaulnes; de divisie v. D. GROEBEN bij Albert; de divisie BARNEKOW de omstreken van Bray-sur-Somme en Cappy.

Om het gebied der Somme beneden Amiens tot Abbeville op de beide oevers te beheerschen en de in die streek staande afdeelingen der Fransche brigade RABOUIN gade te slaan, zoo mogelijk te vernietigen, zond de generaal v. GOEBEN den 27sten aan een deel van het te Amiens verbleven garnizoen de daartoe noodige bevelen. 2 Bataljons van het 3de regiment, benevens eene batterij van het 1ste legerkorps uit Rouaan aangekomen en 2 eskadrons van de 3de cavalerie-divisie, moesten den 29sten naar Picquigny en Hangest-s.-S., oprukken, om van daar met groote snelheid een strooptocht door die landstreek te ondernemen. Gelijktijdig kregen ook de noordelijk van de Somme gebleven troepen, bepaaldelijk die van de 15de divisie, bevel meer links te trekken. Het oogmerk dier troepenbeweging was eene expeditie westwaarts te ondernemen, Abbeville te vermeesteren en zich onderhoud te verschaffen uit de hulpbronnen der rijke landstreek tusschen Arras en Boulogne—Duinkerken. De troepen zouden in de eerstvolgende dagen bij Doulens worden samengetrokken en van daar naar St.-Pol gaan, toen de wapenstilstand alle verdere ondernemingen verhinderde.

Den 29sten Januari ontving de generaal v. GOEBEN uit het groote hoofdkwartier te Versailles het bericht van den gesloten wapenstilstand, waarmede aan de operatiën van het 1ste leger een einde kwam.

Aan de Seine bij Rouaan was, gelijk reeds vroeger gemeld is, sedert de gevechten in het begin van Januari weinig van belang voorgevallen. Den 12den stonden de Franschen op den linker Seine-oever, met hunne hoofdmacht steeds achter de Rille-beek, met voorposten in de richting van Bourgachard en Bourgetroule; op den rechter oever waren zij tot Gainneville (oostelijk van Harfleur) voortgedrongen, doch den 10den door eene mobiele

kolonne tot Harfleur teruggedreven. Fecamp en Dieppe werden bezocht doch onbezett gevonden. Den 12den had op den linker Seine-oever, oostelijk van Brionne een klein verkenningsgevecht plaats, evenzoo den 13den bij Bourneville, oostelijk van Pont Audemer. Oorlogsschepen vertoonden zich op de Seine, doch niets kunnende uitrichten voeren ze weder af.

In den voormiddag van den 19den werd een bericht in het hoofdkwartier van het 1ste leger ontvangen, dat de Franschen op den rechter Seine-oever bij St.-Romain eene aanzienlijke macht ontwikkelden en er eene schermutseling had plaats gehad, waarbij men eenig verlies geleden had. Den 20sten werden echter bij den generaal BENTHEIM berichten ontvangen, dat de vijand op den rechter Seine-oever niet voorbij St.-Romain was getrokken, en dat hij op den linker oever zijne sedert lang bezette stelling aan de Rislebeek had verlaten en westwaarts naar Caen was afgetrokken. Den 21sten werd op den linker oever de gemeenschap met de bij Evreux staande 5de cavalerie-afdeeling daargesteld en hadden er geen verdere ontmoetingen meer plaats. — Zooals vroeger gemeld is, moest de bevelhebber van het 1ste legerkorps, de generaal v. BENTHEIM, gedurig een deel der troepen van zijn korps naar Amiens afzenden om het 8ste legerkorps aan de Somme tegen de ondernemingen van den generaal FAIDHERBE te versterken. Het moet tot zijn eer gezegd worden, dat hij met het overige kleine gedeelte zijne stellingen te Rouaan en op de beide Seine-oevers steeds met beleid tegen een toch altijd overmachtigen vijand gehandhaafd heeft.

Ten gevolge der sluiting van den wapenstilstand konden de Duitse troepen ter hunner betere verpleging en tot herstel van de doorgestane vermoeienissen, over eene veel grootere uitgestrektheid verspreid en de oorspronkelijke legerindeeling geheel hersteld worden. De gecombineerde divisie v. GAYL werd over Péronne en Montdidier naar het 1ste legerkorps te Rouaan teruggezonden; de 12de (Saksische) cavalerie-divisie keerde naar het Maasleger terug.

Omstreeks half Februari stond de 16de infanterie-divisie oostelijk van Amiens, rondom Péronne, oostelijk tot St.-Quentin, zuidelijk tot Montdidier; de 3de reserve-divisie westelijk van Amiens op de beide Somme-oevers tot aan de lijn Abbeville—Aumale, terwijl westelijk aan deze lijn de 15de infanterie-divisie tot aan zee kantonnerde. Tusschen de 3de reserve-divisie en de 16de infanterie-divisie was de korpsartillerie en de trein van het 8ste legerkorps in de ruimte van Amiens—Poix—Breteuil—Montdidier gelegerd,

nog zuidelijker tusschen Breteuil en Beauvais de 3de cavalerie-divisie. Het 1ste legerkorps breidde zich op den rechter Seine-oever in dier voege uit, dat de 1ste infanterie-divisie zuidoostelijk van de lijn Rouaan—Marseille-le-Petit, en beide deze plaatsen bezet houdende, kantonneerde; noordwestelijk daarvan tot aan zee, met inbegrip van Dieppe, de 2de infanterie-divisie; op den linker Seine-oever ten noorden van de lijn Vernon—Evreux—Bernay bevond zich de 17de infanterie-divisie; zuidelijk daarvan de 5de cavalerie-divisie.

Met het oog op de onzekerheid nopens de verlenging en definitieve sluiting van den wapenstilstand in de tweede helft van Februari, alsmede op het bericht dat een deel van het Fransche Noorderleger ingescheept was om naar Brest en Cherburg te worden overgevoerd, werden de onderscheiden troependeelen van het Duitsche 1ste leger weder meer bijeengetrokken om op alles voorbereid te zijn. De onderteekening van den preliminairen vrede bracht echter weder verandering in de genomen beschikkingen; de linker Seine-oever werd ten gevolge van den preliminairen vrede geheel ont-ruimd; de troepen over de te bezetten landstreek gedислоqueerd, verscheidene afdeelingen tot het 1ste leger behoord hebbende, keerden naar hunne korpsen terug, en in het begin van Junij werd gezegd leger geheel ontbonden; het 1ste en 8ste legerkorps werden toen bij het 3de leger gevoegd.

(Wordt vervolgd.)

## DE BELEGERING VAN PARIJS, VOORNAMELIJK BETREFFENDE HET ARTILLERISTISCH GEDEELTE.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 4, blz. 281.*)

---

Nadat het laatste bouwmaterieel den 19den Dec. in de depôts was aangekomen, werden de batterijen 1, 2, 3, 4, 9 en 10 den 20sten getraceerd en begon het opwerpen daarvan in den nacht van 21 op 22 Dec. Vooraf werd de volgende instructie uitgevaardigd: De borstwering moet 8<sup>m</sup> dik genomen worden; aan de zijde van het vijandelijk vuur moet een travers op de flank gemaakt worden 2 voet hooger dan de vuurlijn en hierin een gedekt onderkomen voor de manschappen; voor de batterijen 2, 3, 4 kan echter het onderkomen in nabij gelegen huizen worden ingericht. Tusschen de kanonnen moet eene ruimte van 7<sup>m</sup> blijven, en hun schootsveld moet 50 à 60° bedragen. Elk tweetal kanonnen moet tusschen traversen staan van 4<sup>m</sup> dikte, zoodanig echter dat bij de borstwering een gang open blijft. Die gang moet overdekt worden om de manschappen een schuilplaats te verschaffen. In de achterzijde van de traversen moeten de projectielmagazijnen worden gemaakt. De schietgaten die alleen voor die stukken worden ingesneden, welke niet tegen troepen zullen hebben te vuren moeten breed zijn en zonder bekleeding; de borstwering moet 2<sup>m</sup>,2 hoog gemaakt worden; de voorzijde der batterij zal met struiken beplant worden om de kanonnen geheel onzichtbaar te maken. De projectielen komen geladen in de magazijnen; deze laatste moeten ter zijde van de batterij aangelegd en door minstens 8<sup>m</sup> aarde gedekt worden; van boven moet de dekking bestaan uit twee balken lagen, rijswerk en 1<sup>m</sup>,5 el aarde. Voor den bouw van eene batterij wordt het volgende materieel ter beschikking gesteld:

Batterijsoort.	Schanskorven.	Foschinen.	Ankers.	Palen.	Ribben, lang 5m, 63.	Ribben, lang 4m, 18, zwaar 16cm op 16cm.	Kniehorsten.	Planken 9 × 33cm × 33 1/2.	Planken lang 4m, 38.
6 getr. kanonnen van 15cm.	370	90	180	1300	30	122	6	150	125
6 id. id. id. 15cm K.	370	90	180	1300	"	152	6	126	125
4 id. id. id. 15cm K.	293	80	160	1100	"	118	4	90	100
6 id. id. id. 12cm.	360	83	180	1300	"	146	6	120	120

Het wordt de batterijkommandanten ten zeerste aanbevolen de batterijen achter terreinvoorwerpen aan te leggen, zoodanig dat de plaats verscholen blijft, en alles te vermijden wat de opmerkzaamheid des vijands gaande zou kunnen maken.

De 6 genoemde batterijen werden met den meesten spoed opgeworpen, daar generaal DUCROT den 21sten zijn uitval in noordelijke en oostelijke richting had gedaan, waarbij Maison Blanche en Villa Evrart in handen der Fransen waren gekomen. Niettegenstaande alle moeite gelukte het echter niet de batterijen 1—4 voor den 22sten des avonds gereed te krijgen; daarentegen konden 9 en 10 in ééne nacht klaar komen en N°. 9 werd daarop dadelijk den 22sten des morgens bewapend, zoodat die batterij nog aan den strijd kon deelnemen, welke zich om Ville Evrart had ontpoppen; de stukken werden gericht tegen de in het Marnedal ter ondersteuning aanrukkende Fransche troepen, die door dit vuur in verwarring terug weken. De batterijen 1—4 werden gedurende den 23sten nog meer versterkt, en ten einde ze tegen overvalling te beschermen, werd de voorpostenketen tot aan den spoorweg naar Straatsburg voortgeschoven, terwijl er ook vlak voor de batterijen een loopgraaf werd aangelegd. De communicatie tusschen 3 en 4 was verzekerd door een gecreneleerden parkmuur, en eindelijk werden voor den loopgraaf, waarin 3 bataljons post vatten, verhakkingen aangebracht.

Nadat de batterijen 1—4, 9 en 10 gereed waren, kregen de kompagnien die ze opgeworpen hadden, bevel de 7 andere batterijen te bouwen, waarmede in den nacht van 25 op 26 December een aanvang werd gemaakt, nadat de dag te voren het noodige materieel door 30 à 40 boerenwagens naar de batterijdepôts was vervoerd geworden. Ofschoon het des nachts 12° R. vroom, kwamen de batterijen toch gereed doordien de depôts dicht bij de batterijen gelegen waren en den 26sten kon nu de munitie (50 granaten en 10 granaatkartetsen per stuk) aangevoerd worden, zoodat den 26sten des avonds, 22 dagen nadat het bevel gegeven was, alle batterijen gereed stonden om den volgenden morgen het zoo zeer verlangde vuur te kunnen openen.

Om de kanonnen te kunnen bedienen waren 10 kompagnien, sterk 2020 man en 40 officieren voorhanden; een getal iets minder dan het reglement voor-

schrijft, namelijk 1 onderofficier en 6 man voor de bediening van ieder stuk, 1 man per kruitmagazijn, 1 onderofficier en 6 man voor iedere twee kanonnen om de granaten te vullen, te zamen dus 811 man, welk getal met drie vermenigvuldigd moet worden. Doordien echter de granaten gevuld in de magazijnen kwamen konden eenige manschappen gespaard worden. Vier kompagnien vormen, zooals bekend is, eene afdeeling onder bevel van een hoofdofficier, die den dienst der kompagnien regelt en gedurende het vuur bij beurten hoofdofficier du jour is. De opperste leiding van den aanval op Parijs was den 23sten December aan generaal KRAFT Prins van HOHENLOHE INGELFINGEN, als kommandant der artillerie en aan generaal v. KAMEKE, als kommandant der genie opgedragen.

Het bouwen der batterijen hadden de Franschen niet trachten te verhinderen en toch konden zij weten dat vestinggeschut bij het insluitingsleger was aangekomen, want den 22sten waren de troepen van generaal VINOY door getr. kanonnen van 12<sup>em</sup> beschoten en op het midden van den dag waren 18 getr. kanonnen van 15<sup>em</sup> over de Marnebrug gereden; alleen bemerkte de Fransche voorposten nieuw opgeworpen aarde op het plateau van Raincy. Kolonel STOFFEL meende echter dat die aan loopgraven of veldbatterijen was toe te schrijven, daar belegeringsbatterijen van schietgaten voorzien moesten zijn, en hield zich rustig. Admiraal SAISSET daarentegen gaf den 24sten en 26sten December bevel eenige schoten met granaten en granaatkartetsen in de richting van batterij N<sup>o</sup>. 3 en 4 te doen, welke echter geen schade veroorzaakten.

In den nacht van 26 op 27 December werd het gezichtsveld van alle batterijen door het omkappen der daarvoor staande boomen vrij gemaakt, en voor de opening van het vuur dat den 27sten zou beginnen, werd de navolgende instructie uitgevaardigd. Van de batterij N<sup>o</sup>. 1 richten 3 stukken hun vuur op fort Noisy, 3 stukken op fort Rosny; uit N<sup>o</sup>. 6 richten 3 stukken hun vuur op Rosny, 3 op fort Nogent voornamelijk op de kazernen. N<sup>o</sup>. 9 en 10 bombardeeren het Marnedal, daar de afstand van Mont d'Avron te groot is om een goede uitwerking te verkrijgen; de overige stukken richten hun vuur op de batterijen van Mont d'Avron en het kamp bij Pélouse. Antwoorden de vijandelijke batterijen, dan moet het vuur op de in werking komende stukken geconcentreerd worden. Batterij N<sup>o</sup>. 4 moet zeer langzaam vuren, en over het geheel moet men zeer nauwkeurig observeeren; afwijkingen hiervan mogen slechts door den hoofdofficier du jour genomen worden.

Toen het vuur den 27sten des morgens zou beginnen, viel er sneeuw, zoodat de verschillende doelen bijna niet te herkennen waren; een observatie der trefpunten en daarvan afhankelijke correctie zou dus onmogelijk geweest zijn, indien het terrein niet daags te voren zeer nauwkeurig verkend was geworden. Het bleek ook dat batterij N<sup>o</sup>. 6 een half uur lang 600 pas te ver schoot. Het eerste schot viel uit batterij N<sup>o</sup>. 6 om 8 ure 's morgens en de overige batterijen volgden dadelijk daarna. De Franschen werden oogen-schijnlijk verrast, want niet alleen duurde het een *half uur* eer het vuur be-



antwoord werd, maar er ontstond een groote verwarring onder de troepen, die op den berg gelegerd waren; de mariniers vluchtten zelfs naar de westelijke helling en eerst langzamerhand keerden zij naar de loopgraven terug, waar hunne positie echter zonder warm eten, in de strenge koude en den hagel van projectielen, zeer moeilijk was; hun verlies bedroeg den eersten dag 8 dooden en 43 gewonden, en in het geheel werden 100 man infanterie buiten gevecht gesteld. In den artilleriestrijd waaraan de forten Nogent, Rosny en Noisy deel namen, hadden de Franschen, wat het getal der stukken betreft, op de Duitschers de overhand; maar men moet niet vergeten dat 34 stukken van de bewapening op Mont d'Avron veldstukken waren, en doordien de Duitsche batterijen bijna in het verlengde der bastionskapitalen lagen, konden de kanonnen der forten, gewoonlijk achter schietgaten geplaatst, slechts weinig werkzaam zijn, te meer daar de sneeuw alle observatie zeer moeilijk maakte; op Rosny bijv. kwamen slechts 4 kanonnen van 16<sup>cm</sup> en 2 getr. 24  $\text{\textcircled{C}}$ ers, die den 27sten en 28sten 444 schoten deden, in werking. Daardoor laat het zich verklaren dat de Duitsche artillerie spoedig de overhand had, niettegenstaande de marine-artillerie den strijd onverschrokken volhield en des avonds een verlies had van 5 officieren, terwijl meerdere stukken gedomonteerd waren. Ook de batterijen bij Bondy, die de stukken op het Raincy-plateau in de flank zochten te nemen, waren niet zeer gelukkig; zij deden zoo weinig schade dat de Pruisen dit vuur in het geheel niet beantwoordden.

Om het vuur der laatste zoo werkzaam mogelijk te doen zijn, werden de volgende beschikkingen genomen: De leiding was hoofdzakelijk in handen van het artilleriekommando te Brou, dat in telegrafische verbinding stond met observatieposten op het plateau van Raincy en Noisy-le-Grand. De beste inlichtingen verschaften echter de voorposten; zij werden dan dadelijk aan den hooflofficier du Jour gemeld, die ook met enkele veldwachten in verbinding stond. Zodoende kon hij er zich van overtuigen dat de batterijen goed ingeschoten waren, of indien dit niet het geval was, haar de noodige correctie doen toekomen. Deze leiding van het artillerievuur werd overal later gevolgd en maakte het mogelijk zelfs op groote afstanden eene groote uitwerking te verkrijgen. Toen het tegen 4 ure donker werd, verstomde het vuur en eerst den volgenden dag begon het bombardement op dezelfde wijze; alleen kreeg batterij N<sup>o</sup>. 1 bevel ook op de batterijen van Bondy te vuren. Van Mont d'Avron echter viel geen enkel schot, en alleen de drie oostforten onderhielden een langzaam vuur. De Pruisen waren daarom verlangend te weten, wat er op den berg omging; eene patrouille werd des avonds daarheen gezonden, maar toen deze op sterke voorposten stootte, moest zij weder aftrekken. Den volgenden morgen echter bemerkten eenige vedetten dat Mont d'Avron geheel verlaten was en bij nadere verkenning vonden zij dat alle kanonnen medegenomen waren met uitzondering van een 24  $\text{\textcircled{C}}$ er in den oostelijken hoek van de dubbele batterij I—II; verder vonden zij eene menigte munitiewagens, projectielen, gedomonteerde affuiten, weggeworpen wapens en bagage; de

achter de batterijen gelegen barakken, geheel vernield en meerdere kleine kruitmagazijnen doorschoten; kortom, alles toonde aan, dat het vuur een verwoestende uitwerking gehad had.

Desniettegenstaande waren de Duitschers over deze spoedige ontruiming zeer verwonderd en men heeft ook zelden vroeger gezien, dat eene belangrijke stelling bewapend met 74 stukken, door meer dan eene divisie bezet, na een ééndaagsch bombardement van slechts 52 kanonnen, verlaten is geworden. Om hierover een juist oordeel te kunnen vellen moet niet uit het oog worden verloren, hoe weinig belang TROCHU aan den Mont d'Avron toekende en hoe hij slechts schoorvoetend er toe was overgegaan die stelling te bezetten. De batterijen waren alleen aangelegd met het doel de plateau's over Villiers en Raincy te kunnen bestrijken en slechts achter eene dunne borstwering opgesteld, zonder dat later eene verandering daarin gebracht was, eensdeels omdat men niet geloofde door vestinggeschut aangevallen te zullen worden, anderdeels uit gebrek aan aarde. Zoo gebeurde het dan dat de Fransche batterijen den 27sten bijna geheel werden geënfleerd en doordien zij vlak op elkander lagen, was de kans van treffen groot; voegt men nog hierbij dat zij zeer goed door de Duitschers geobserveerd konden worden en dat de projectielen die onder invalshoeken van 20° à 30° insloegen, veel schade moesten veroorzaken, dan laat het zich gemakkelijk verklaren, dat STOFFEL den 27sten des avonds de volgende depeche naar generaal VINOY zond:

»Het artilleriegevecht is zeer levendig geweest; ik kan slechts met 3 kanonnen van 16<sup>cm</sup> en 4 van 24<sup>℔</sup> getr. antwoorden, daar 2 gedemonteerd zijn geworden en de andere stukken van kleiner kaliber slechts weinig schade doen. De artillerie heeft een verlies van meerdere dooden en meer dan twintig gewonden gehad, daaronder onderscheidene officieren. De borstweringen en schietgaten zijn zwaar beschadigd zonder dat er ten gevolge der gesteldheid van den grond mogelijkheid bestaat om ze heden nacht in goeden staat te brengen. Onderscheidene mijner batterijen, die met een geheel ander doel aangelegd waren, werden en écharpe beschoten, twee hebben het vuur niet kunnen beantwoorden.»

Ten gevolge hiervan werd het besluit genomen de kanonnen van achter de schietgaten weg te nemen en zodoende eene demonstratie van de zijde der Pruisen uit te lokken, die dan met kracht teruggeslagen zou zijn geworden. Wat de troepenbezetting aangaat, hun moreel was den geheelen dag geschokt, omdat de loopgraven onder het kruisvuur geen dekking gaven, en de divisiekommandant berichtte dan ook des avonds: »De positie is zeer moeilijk te houden, het moreel der troepen is zeer slecht, de toestand zeer ernstig.»

Aldus brak de 28sten aan. De grond was bevroren en daarin kon niet gewerkt worden; de loopgraven waren gevuld met sneeuw; de verbinding over het plateau was zeer gevaarlijk; meerdere kruitmagazijnen liepen gevaar in de lucht te springen, en onder deze omstandigheden vatte TROCHU, na zelf de stelling verkend te hebben, het besluit het plateau te ontruimen.

Vooraf werd een kriegsraad in het fort Rosny bijeengeroepen. Al dadelijk deed men hier gelden, dat wanneer het plateau langer bezet zou gehouden worden, andere troepen daartoe moesten gekozen worden, daar de tegenwoordige reeds een verlies van 160 man geleden hadden; het scheen echter onraadzaam te zijn zich dagelijks aan een zoo groot verlies bloot te stellen alleen om eene positie te houden, die wel is waar wezentlijke diensten had bewezen, maar die bij het verlaten de verdediging niet kon compromitteren, daar het toch gebleken was dat de insluitingslinie in oostelijke richting niet doorbroken kon worden; eindelijk zou het den aanvaller toch niet mogelijk zijn batterijen op den Mont d'Avron aan te leggen. Men besloot dus de positie onverwijd te verlaten even als de artilleriestelling bij Bondy.

De ontruiming geschiedde toen het donker was en had in goede orde plaats; alle kanonnen zelfs die van 16<sup>cm</sup>, konden medegenomen worden, waarbij de beweegbare affuiten van den luit. LAVISON (1) goede diensten bewezen.

De Deutsche belegeringsartillerie had dus in korten tijd een groot resultaat bereikt, want doordien Mont d'Avron verlaten werd, was de insluiting bij Chelles en de verbinding over de Marne niet langer bedreigd, terwijl de belegeringswerken tegen le Bourget evenzeer verlaten moesten worden. Het geheele verlies dat de Pruisen onder den artilleriestrijd geleden hadden, bedroeg niet meer dan 4 dooden, 13 zwaar en 17 licht gewonden, verdeeld op de batterijen 1, 3, 4, 6 en 13; bovendien een officier. Den 29sten des morgens werd Mont d'Avron voorloopig door 4 kompagnien bezet om het gevonden materieel te vernielen of mede te nemen; men zag er echter dadelijk van af het plateau voortdurend te behouden.

Na den val van Mont d'Avron kon men de batterijen andere doelen aanwijzen en het was natuurlijk, dat vooreerst de drie oostelijke forten, de dorpsstellingen enz. in de vlakke van St. Denis, waaruit de insluiting bedreigd was geworden, onder vuur werden gehouden. Batterij N<sup>o</sup>. 1 kreeg tot doel het spoorwegstation Noisy, alsmede treinen die voorbij Rosny reden, welk laatste na het openen van het vuur dadelijk ophield; verder de veldbatterijen bij Merlan (Cravats) en Bondy. De batterijen N<sup>o</sup>. 2, 3 en 4 zouden Rosny en het fort van dien naam beschieten. Ten einde de schootsverheid die hiertoe noodig was te verkrijgen, werd de stelschroef uitgenomen en het bodemstuk der vuurmonden op een dwarshout met wig in het marschleger gelegd, terwijl de raderen op planken kwamen te rusten, die op de beddingen waren vastgespijkerd. Op deze wijze was het mogelijk met de kanonnen van 12<sup>cm</sup> en 15<sup>cm</sup> K. afstanden van 7000 en 6500 pas en met de lange getr. kanonnen van

(1) Aangaande deze door luit. LAVISON veranderde affuiten, waardoor kanonnen van 16<sup>cm</sup> beweegbaar werden gemaakt, wordt verwezen naar het werk van den Baron DE LA RONCIÈRE LE NOURY.

15<sup>m</sup> zelfs van 9500 pas te bereiken. Op deze afstanden was een bombardement tegen dorpen zeer werkzaam en evenzoo was men in staat te verhinderen dat grootere troepenmassa's zich verzamelden, waardoor groote uitvallen hoogst moeilijk gemaakt werden. Het grootste voordeel der batterijen was echter, dat de beschieting der dorpen in de insluitingslinie van Fransche zijde ophield, doordien het vuur op hunne batterijen geconcentreerd werd; zoodat de troepen thans de zoo noodige rust in de cantonnementen konden krijgen. Van daar dat men ook op andere punten van de insluitingslinie batterijen verlangde, vooral bij de garde voor le Bourget en bij de Wurtembergers het plateau van Villiers.

Het opperkommando had reeds den 25sten December, daags na het aanleggen der parallel Courneuve—Drancy, bepaald dat er bij le blanc Mesnil en pont Iblon 18 à 24 stukken opgesteld zouden worden om de Fransche werken te bestrijden; deze stukken konden echter eerst na den val van Mont d'Avron verkregen worden, toen het vuren der batterijen 4, 5, 7, 9, 10 en 12 geheel of gedeeltelijk werd gestaakt, ten einde in de behoefte op andere plaatsen te voorzien.

Reeds in den nacht van 29 op 30 December werd een aanvang gemaakt met het bouwen van de batterijen 14 en 15 op den westrand van het plateau van Raincy, doch doordien de kompagnien vermoeid waren, vorderde het werk langzaam, en eerst den 31sten December kon het vuur met 4 getr. kanonnen van 15<sup>m</sup> en 6 van 12<sup>m</sup> tegen Noisy, Merlan, Robigny, Bondy en Drancy met een grootsten afstand van 9500 pas, geopend worden.

Bij het gardekorps ging het ook niet vlug met den aanleg der batterijen 18, 19 en 20, die met 6 kanonnen van 15<sup>m</sup> en 12 van 12<sup>m</sup> bewapend zouden worden. Men vond het noodzakelijk deze batterijen achter de beek van Morée te leggen waar het terrein een weinig domineerde, maar vooral omdat men de batterijen voor de beek niet genoeg gedekt waande. De afstand tot het naaste doel bij Drancy, 5000 pas, bleef dus zeer groot en toen het vuur eindelijk den 5den Januari geopend werd, deed dit slechts zeer weinig schade aan de vijandelijke werken. Drancy en Courneuve echter werden onbewoonbaar gemaakt en alle batterijen der Franschen langzamerhand teruggetrokken.

Meer uitwerking hadden de batterijen 16 en 17 die voor het front der Wurtembergers aan beide zijden van den weg naar Champagny op het plateau aangelegd werden, 5000 pas van het werk bij St. Maur. Deze batterijen, waarvan de bouw den 1sten Januari een aanvang nam, maar die eerst den 6den hun vuur konden openen, waren bewapend met 6 kanonnen van 12<sup>m</sup> en 4 van 15<sup>m</sup> K. en hadden voornamelijk ten doel de werkzaamheden der Franschen op het schiereiland Varennes, die zeer hinderlijk voor Champagny waren, tegen te gaan. Dit doel werd geheel bereikt, want niettegenstaande de Franschen over een sterke artillerie in de werken van St. Maur, de redoute Faisanderie en onderscheidene batterijen beschikten, beantwoorden zij het vjan-

delijk vuur, dat later nog met twee veldbatterijen versterkt werd, uiterst zeldzaam en allengs werd het geheele schiereiland Varennes ontruimd.

Er blijft ons nu nog over de uitwerking van het Pruisische vuur op de drie oostelijke forten, die sedert den 29sten December dagelijks gebombardeerd werden, na te gaan. Volgens het belegeringsjournaal van admiraal DE LA RONCIÈRE werd den 29sten December een kazemat in het fort Roney doorschoten, waardoor 2 man gedood en 5 man gewond werden; denzelfden dag werd ook eene blindeering doorschoten en in nog eene kazemat meerdere levensmiddelen vernield, zoodat het al dadelijk bleek, dat de Parijsche forten het vuur der Pruisische kanonnen niet konden weerstaan. De redouten tusschen de forten hadden in het geheel geen blindeeringen, evenmin de loopgraven, die op meerdere plaatsen geënfleerd werden; om echter het oostelijk plateau eveneens na een paar dagen bombardement te ontruimen, daarvan mocht geen sprake zijn; er moest daarom hard gewerkt worden om het verblijf op het plateau dragelijk te maken en gelukkig was het vuur zoo sterk niet, dat men het werk zou moeten opgeven.

Het eerste wat gedaan moest worden, was de versterking der kazematten, die met 3<sup>m</sup> zandzakken van binnen gevuld werden; de kruitmazazijnen kregen betere dekking, in de loopgraven werden bomvrije dekkingen gemaakt en men droeg er zorg voor een groot aantal stukken naar het plateau van Raincy te kunnen richten, om de vijandelijke batterijen met een sterk vuur te kunnen overweldigen. Den 4den Januari konden in de richting van Raincy schieten:

van uit fort Rosny	7	kanonnen van 16 <sup>cm</sup> ,
» » » Noisy	8	» » »
de batterij LAVISON	6	» » »
andere batterijen . . .	2	» » » en 2 kanonnen van 19 <sup>cm</sup> ,
veldstukken . . . . .	6	» » 7 <sup>k</sup> ,

te zamen 31 stukken.

In de forten Noisy, Rosny, Nogent, St. Maur en Faisanderie en in alle batterijen op het oostfront hadden de Franschen te zamen 7 kanonnen van 19<sup>cm</sup>, 36 van 16<sup>cm</sup>, 38 van 24<sup>℄</sup> en 54 van 12<sup>℄</sup>, te zamen dus 135 getr. kanonnen. Maar in plaats van hiermede te beproeven het geringe aantal Deutsche kanonnen tot zwijgen te brengen, gaf TROCHU den 31sten December bevel in het geheel niet van de forten te schieten, ten einde zooveel mogelijk verliezen te ontgaan en munitie te sparen. Slechts een enkele maal, den 6 Januari, concentreerden de reeds genoemde 31 stukken hun vuur op de batterijen 1, 2, 3, 14 en 15, maar de uitwerking bestond slechts in de verwonding van 11 man, het eenigste verlies dat de Deutsche artillerie op het oostfront van 30 Dec. tot 19 Jan. te betreuren had.

Aangaande het verbruik der munitie bij de beschieting van het oostfront van Parijs kunnen wij opgeven dat er 38609 schoten in het geheel gedaan werden, waaronder 1010 brandgranaten en 192 granaatkartetsen. Het grootste



dus 71 kanonnen. Het geschut van Mézières met toebehooren van munitie werd in 13 treinen vervoerd.

Om den aanval op St. Denis in de flank te kunnen dekken tegen de kanonneerbooten op de Seine en het vuur van Gennevilliers, werden eenige veldbatterijen van het IVde korps aangewezen op de hoogten van Orgemont stelling te nemen; eene flankering op de oostzijde geschiedde door 3 veldbatterijen bij le Bourget. Daar men ondervonden had, hoe langzaam het transport van de vestingkompagnien soms ging, wilde het legerkommando niet op hunne aankomst wachten, maar gaf aan de pionniers en de veldartillerie van het IVde en gardekorps bevel, de vastgestelde batterijen aan te leggen. Doordien de voorpostenlinie die van de zuidzijde van Stains over Pierefitte, Montmagny, Deuil, Ormesson, Epinay liep, voorsnog ver van de Fransche werken verwijderd was en men haar niet meer vooruit wilde schuiven, werd de afstand der batterijen ook zeer beduidend, zooals de onderstaande tabel dit nader aangeeft.

Batterij N <sup>o</sup> .	Doel en afstand daarvan :	Bewapening.			
		15cm.	15cm K.	12cm.	Mort. 21cm.
22	Fort d'Aubervilliers 6800 pas, de l'Est 4800...	6			
23	Fort d'Aubervilliers 7000, de l'Est 4700, Double Couronne 4100.....		6		
24	Double Couronne 3900, de l'Est 4800.....			8	
25	Double Couronne 4000, la Briche 5100.....			8	
26	Double Couronne 3100.....				3
27	La Briche 3500, Double Couronne 3400, Ville- taneuse 1700.....	6			
28	La Briche 3400, Couronne 3600.....			8	
29	La Briche 5100, Couronne 5900, St. Denis 7800.	6			
30	Villetaneuse 2700, la Briche 3900, Couronne 4900.....			8	
31	La Briche 3900, Couronne 5200.....		4		
32	La Briche 4200, Couronne 5500.....	6			
	te zamen	24	10	32	3

Zooals de kaart aangeeft, omvatten deze batterijen de werken van St. Denis geheel en waren bovendien op domineerende hoogten gelegen. De eerste batterij N<sup>o</sup>. 23 werd door de pionniers van het IVde korps den 4den Januari begonnen en voleindigd, de beddingen uitgezonderd, en den 7den Januari maakte zij een aanvang met de batterijen 22, 24 en 25. Intusschen kwamen den 9den Januari 3 kompagnien vestingartillerie van het oostfront en deze

zetten den bouw van 10—12 Januari voort. De veldartillerie van het gardekorps kreeg tevens bevel batterij 26, 27 en 28 te bouwen, terwijl de korpsartillerie van het IVde korps met N°. 29, 30, 31 en 32 belast werd. Het materieel werd aangewezen in Montmorency, Amouville en Villiers; de divisien gaven manschappen, en gereedschappen werden bij de *Schanzeugskolonne* geleend. Zodoende kwamen alle deze batterijen den 18den Januari gereed, zoodat de aankomende vestingkompagnien ze alleen te bewapenen hadden.

Het werk werd nergens gestoord als alleen bij N°. 28, dat slechts 500 pas van de vijandelijke voorposten bij Villataneuse verwijderd was, en den 15den en 16 Januari hevig beschoten werd; 4 man werden gewond, maar overigens kon men den arbeid voortzetten. Daar het nog lang scheen te zullen duren, eer alle kanonnen voor het noorderfront konden verschijnen, werden de batterijen N°. 9, 10 en 20 ontwapend en de stukken naar de batterijen voor St. Denis vervoerd, zoodat deze den 20sten des avonds, 15 dagen nadat het besluit tot den aanval genomen was, geheel gereed waren.

Het vuur werd den 21sten Januari ten 9 ure des morgens geopend en dadelijk door de Franschen beantwoord. Twee stukken schoten naar d'Aubervilliers, 9 naar de l'Est, 28 naar Double Couronne, 17 naar la Briche en 6 op het slot Villeteuse. Het was den geheelen dag nevelachtig, waardoor de observeering zeer moeilijk werd, maar toch scheen de uitwerking voldoende geweest te zijn, want de voorgeschoven stellingen der Franschen bij Villeteuse en den molen bij Stains werden ontruimd en de voorposten tot achter de forten teruggetrokken. De Duitschers bezetten daarop dadelijk de lijn gevormd door le temps perdu, Villeteuse, den molen bij Stains en de inundatie, en veranderden de hier zijnde loopgraven in een eerste parallel.

Volgens Fransche berichten leden de forten dien dag niet weinig schade en in la Briche werden meerdere stukken gedemonteerd; het vuur op de aanvallers was ook zeer zwak; grootendeels hield de bediening der stukken zich in bomvrije dekkingen terug en kwam alleen te voorschijn om enkele salvo's te geven. Het verlies der Duitschers bedroeg dan ook niet meer dan 1 officier aan dooden en 3 man aan gewonden. Het artilleriekommando besloot derhalve den volgenden dag St. Denis te bombardeeren, daar er geen sprake van kon zijn de Fransche stukken op die groote afstanden geregeld te demonteren; daarentegen was het na de behaalde uitkomsten zeer uitlokkend de positie bij St. Denis *te nemen* en werd derhalve besloten de batterijen dichter bij de forten te brengen, om zodoende hun vuur geheel tot zwijgen te brengen. Te dien opzichte was het in het voordeel van den aanvaller:

- a.) dat de vijandelijke stukken achter schietgaten of hoog boven de borstweering stonden;
- b.) dat fort la Briche klein was en de kazematten doorschoten konden worden, waardoor gemis aan bomvrije dekkingen zou ontstaan;
- c.) dat de keelmuur van la Briche indirect in bres geschoten kon worden,



terwijl Double Couronne geheel open in de keel was en zelfs twee openingen in de courlines had;

d.) dat men gemakkelijk bres kon schieten, terwijl de contrescarp ontbrak en er tevens ijs in de grachten was.

Den 22sten Januari werd daarom bevel gegeven om de batterijen 24, 25, 29 en 30 naar voren te brengen en wel:

N <sup>o</sup> . 24	met 8	getr. kanonnen	van 12 <sup>cm</sup>	naar N <sup>o</sup> . 36,	1660 pas	van Double	
						Couronne,	
N <sup>o</sup> . 25	»	»	»	»	»	»	37,
							idem,
N <sup>o</sup> . 29	» 6	»	»	» 15 <sup>cm</sup>	»	»	38,
							2500 pas
							van Double
							Couronne en la Briche,
N <sup>o</sup> . 30	» 8	»	»	» 12 <sup>cm</sup>	»	»	39,
							2330 pas
							van Double
							Couronne.

Het was echter noodzakelijk, dat de voorposten eerst de noodige loopgraven opwierpen om de batterijen te kunnen beschutten; daardoor kon met het vooruitbrengen der batterijen eerst in den nacht van 25 of 26 Januari begonnen worden. Er werd zoo krachtig gewerkt, dat N<sup>o</sup>. 36, 37 en 39 reeds hun vuur den 26sten konden openen. N<sup>o</sup>. 38 kwam eerst den 27sten gereed en daardoor in het geheel niet tot vuren, zeer ten nadeele van N<sup>o</sup>. 39, die nu een sterk vuur van het noorderfront van la Briche te doorstaan had, zonder dat dit genoegzaam beantwoord kon worden. Niettegenstaande den wapenstilstand den 26sten des nachts begon, werden ook de batterijen 22, 23, 31 en 32 naar voren geschoven, de nieuwe batterijen met N<sup>o</sup>. 40, 41, 42 en 43 werden in den nacht van 28 op 29 Januari volvoerd. Het is zeker aan geen twijfel onderhevig, dat genoemde 8 batterijen, gewapend met 52 stukken, die de lijnen der Fransche forten geheel enfileerden en hen in een halven cirkel omvatten, spoedig allen tegenstand zouden hebben doen ophouden, te oordeelen naar de verwoestingen, die de 15960 projectielen, van 21—26 Januari op de werken en de stad St. Denis afgegeven, hadden aangericht. Zelfs een aanval was misschien met een gunstigen uitslag bekroond geworden, wanneer men het slechte moreel der bezetting in aanmerking neemt, hoewel door den val van la Briche en Double Couronne de Duitschers nog lang niet voor de enceinte gekomen waren; daartoe moesten nog eerst het fort de l'Est, de redoute Gennevilliers en de batterijen bij St. Ouen en Clichy tot zwijgen gebracht worden.

Voor wij het noorderfront verlaten is het wel van belang na te gaan, welk oordeel admiraal LA RONCIÈRE LE NOURY over de beschieting der stelling van St. Denis velt. Een aanval was reeds lang voorzien geworden en na de ondervindingen, die men aangaande de uitwerking van het Pruisische geschut op de oostforten had opgedaan, beval generaal CHATAUD-LATOURE, de chef der artillerie, den 12den Januari, dat de werken in beteren staat van verdediging gebracht moesten worden. Vooral was eene versterking der kruitmagazijnen, kazematten en holle traversen bepaald noodzakelijk, maar hiermede

was men nog niet gereed toen het vijandelijk vuur geopend werd. De be-  
wapening bestond als toen uit de volgende stukken.

Fort de l'Est: noorderfront.....	1 k. v. 19cm getr.,	3 k. v. 16cm getr.,	3 v. 24 $\text{R}$ getr.,	4 v. 12 $\text{R}$ getr.
Double Couronne: oostfront.....	3	"		
noordoostfront.....		2	"	4 "
noordfront.....	7	"	1	" 5 "
westfront.....				2 "
La Briche: noorderfront cavalier.....	1	"	3	" 7 "
westfront cavalier.....	2	" 1	" 2	" 6 "
Seinebatterij.....				2 "
	<hr/>			
	te zamen: 3 van 19cm	15 van 16cm	11 v. 24 $\text{R}$	30 v. 12 $\text{R}$ getr.

een getal niet veel minder dan de Deutsche artillerie, terwijl het kaliber  
zwaarder was.

Omtrent de eerste dagen van den artilleriestrijd vermeldt de admiraal niets  
bijzonders; de bezetting werd in de bomvrije lokalen gehuisvest, maar desniet-  
tegenstaande was het verlies niet gering, namelijk 78 man, doordien meerdere  
blindeeringen werden doorgeslagen. Den 22sten Januari ging een granaat op  
Double Couronne door een bomvrije dekking, ten gevolge waarvan alle soort-  
gelijke lokalen ontruimd moesten worden. Ook la Briche leed dien dag veel  
en vijandelijke tirailleurs naderden zoo dicht tot het fort, dat zij door geweer-  
vuur verjaagd moesten worden.

Ten einde de geleden schade te herstellen, werden 500 man nationale garden  
naar de forten gezonden, waardoor den 24sten en 25sten Januari het vijan-  
delijk vuur met 700 schoten kon worden beantwoord; het eigen verlies be-  
droeg daarbij 7 gedomonteerde affuiten. Den 26sten toen de vijandelijke bat-  
terijen dichter bij gekomen waren, werden alleen in la Briche 1 kanon en 15  
affuiten gedomonteerd en des avonds konden slechts 4 stukken tegenover de  
Deutsche belegeringsbatterijen en 6 veldstukken tegen de veldbatterijen op  
Pinçon vuren. In Double Couronne was de toestand ook zeer slecht, want  
de kruitmagazijnen werden door de granaten van 21<sup>cm</sup> bedreigd en deze pro-  
jectielen maakten het verblijf in het fort hoogst onzeker; 5 artillerie-officieren  
waren reeds gewond geworden. Uit deze nog zeer onvolledige gegevens blijkt  
dus genoegzaam hoe vernielend het Deutsche vuur geweest is.

Wij hebben vroeger gezien dat de belegeringsbatterijen op het front der  
garde zeer ver van de Fransche stellingen verwijderd waren; het korps wenschte  
echter deze batterijen meer naar voren geschoven te hebben in de nabijheid  
van le Bourget en hiertoe werden de stukken van N<sup>o</sup>. 19 en 8 kanonnen van  
15<sup>cm</sup> uit Mézières aangewezen. De nieuwe batterijen N<sup>o</sup>. 21 en 33 werden aan  
beide zijden van den straatweg naar Rijssel aangelegd, 4500 pas van fort  
d'Aubervilliers en Bobigny, 2500 pas van Drancy; de bouw geschiedde in de  
nachten van 20 tot 22 Januari en de bewapening van 23 op 24 Januari. N<sup>o</sup>. 33  
kreeg echter slechts 5 in plaats van 8 kanonnen van 15<sup>cm</sup>, daar de 3 anderen  
uitgeschoten waren. Met deze stukken werd d'Aubervilliers gebombardeerd

en nu en dan richtte men ook een schot naar de hoofdstad in het kwartier la Vilette, op afstanden van 8—10000 pas.

Eindelijk werden de batterijen N<sup>o</sup>. 34 en 35 op het oostfront aangelegd; de eerste in de nabijheid van Champigny naar Faisanderie en Vincennes en bewapend met 4 kanonnen van 15<sup>cm</sup> uit N<sup>o</sup>. 11 en 13; de tweede noord-westelijk van Villiers tegen de dorpen aan de Marne; de 6 kanonnen van 12<sup>cm</sup>, die de bewapening uitmaakten, werden uit N<sup>o</sup>. 16 genomen; de wapenstilstand maakte echter een einde aan verdere voortgangen op het noorder- en oostfront van Parijs. Uit het hieronderstaande overzicht kan blijken welke batterijen in de verschillende tijdperken in werking waren.

Batterij. N <sup>o</sup> .	27 December			4 Januari.			21 Januari				28 Januari.			
	15cm.	15cm K.	12cm.	15cm.	15cm K.	12cm.	15cm.	15cm K.	12cm.	Mort. 21cm.	15cm.	15cm K.	12cm.	Mort. 21cm.
1	6			2			2				2			
2			6											
3		6			6			6				6		
4		4												
5			6											
6	6			6					4				4	
7			6											
8			6						4					
9			6			6	3						4	
10			6			3	3							
11	6			6										
12	6			3			8				4			
13	6			3										
14				4							4			
15	30	10	36			6			6				6	
16						6			6					
17				4				4				4		
18		76		6			6				6			
19						6				6				
20						6								
21													6	
22				30	10	36	6				6			
23								6				6		
24									8					
25					76				8					
26										3				3
27							6				6			
28							6		8				8	
29									8					
30							6		8					
31							6	4				4		
32											6			
33											5			
34							40	20	52	9	4			
35													6	
36													8	
37													8	
38											6			
39													8	
											49	20	58	3
														130

Den 28sten Januari hadden de Pruisen dus in het terrein tussehen Seine en Marne bij Chennevières, op eene uitgestrektheid van 4 mijlen, 130 vuur-

monden in batterij gebracht, die te zamen 53404 granaatschoten, 2445 brandgranaatschoten en 910 granaatkartetsschoten, in het geheel 56759 schoten hebben gedaan. Het buitengewoon uitgestrekte terrein in aanmerking nemende, is dit getal zeer gering, en het laat zich dus wel verklaren dat de beschieting vooral op het oostfront zeer goed was te doorstaan; trouwens een aanval op dit front was nooit de bedoeling van het Duitsche opperkommando geweest. Door het oorspronkelijke getal van 76 kanonnen te voegen bij de 71 vuurmonden bestemd voor den aanval op St. Denis, krijgt men een totaal van 147, of 17 meer dan den 28sten in batterij stonden.

Men zou al licht tot de veronderstelling geraken, dat 17 het aantal gedemonteerde vuurmonden aangaf, maar hieromtrent gaven de rapporten geene inlichtingen. Daarentegen weet men met zekerheid, dat een zeer groot aantal Pruisische vuurmonden door eigen vuur onbruikbaar waren geworden; eene omstandigheid waarop wij later bij den aanval op het zuiderfront hopen terug te komen. Vooral waren die vuurmonden, welke de belegeringen van Straatsburg, Soissons en Mézières hadden medegemaakt, in vrij slechten toestand; het mocht ook wel gevaarlijk genoemd worden kanonnen van gietijzer te gebruiken, die meer dan 1000 schoten hadden gedaan en die slechts op 800 schoten met 1<sup>1</sup>/<sub>5</sub> lading berekend waren. Ten einde de onbruikbare vuurmonden te vervangen werden niet minder dan het volgend aantal stukken aangevoerd:

7	stalen	getr.	kanonnen	van	15 <sup>cm</sup> ,
37	bronzen	»	»	»	15 <sup>cm</sup> ,
10	getr.	kanonnen	van	15 <sup>cm</sup>	K.,
15	»	»	»	12 <sup>cm</sup> ,	

te zamen 69 vuurmonden,

waarvan de aankomst eerst zou moeten zijn afgewacht om den aanval op St. Denis met kracht te hebben kunnen voortzetten. De slechte toestand der vuurmonden had onderscheidene offers onder de bedieningsmanschappen gekost, namelijk 1 doode, 1 zwaar en 5 licht gewonden, doordien bij één vuurmond het sluitstuk en bij twee de in den wig geplaatste stalen plaat gesprongen was.

Aan de Fransche zijde waren tegen den aanval niet minder dan 310 getrokken vuurmonden van ten deele zeer groot kaliber in batterij gebracht, dus meer dan het dubbele aantal der Duitsche stukken. Zelfs al hebben niet alle kanonnen aan den artilleriestrijd kunnen deelnemen, is het geen bewijs van een wel gericht en wel onderhouden vuur, dat de Pruisische artillerie slechts een verlies van 7 dooden, 17 zwaar en 46 licht gewonden gehad heeft. Van dit verlies komt de helft op den 27sten en 28sten Dec. Aan de andere zijde was de verwoesting die de Duitsche artillerie te weeg bracht, op enkele uitzonderingen na, ook niet zeer groot, zooals wij vroeger reeds hebben aangegeven; maar de beschieting was van groote tactische beteekenis. Niet alleen

moesten de Franschen na een kortstondig bombardement Mont d'Avron en het schiereiland Varennes verlaten, waardoor de insluiting aan minder gevaar was bloot gesteld en de offensieve bewegingen der verdedigers verlamd werden, maar ook werden de zoogenaamde »sorties en masse" door de Duitsche belegeringsbatterijen in hooge mate bemoeilijkt en leidden deze laatsten het vuur der forten van de dorpen af. Gedurende den artilleriestrijd had de Duitsche artillerie bepaald het overwicht, niettegenstaande zij gedeeltelijk op bepaald zichtbare punten, tot welke de afstand zeer gemakkelijk op iedere kaart gemeten kon worden, geconcentreerd was. Dit overwicht moet wel voornamelijk aan de groote trefkans, voornamelijk op grooten afstand, der Pruisische kanonnen worden toegeschreven, waardoor de inschietsing in hooge mate bevorderd wordt. Als een voorbeeld daarvan kunnen wij als zoodanig aanvoeren dat het kanon van 15<sup>m</sup> K. op een afstand van 5000 pas in staat is alle projectielen te werpen in een rechthoek lang 86<sup>m</sup> en breed 20<sup>m</sup>, terwijl de Fransche kanonnen van 12  $\text{E}$  (belegerings) op een afstand van 3400 pas eene vermoedelijke lengte-afwijking van 92<sup>m</sup> en eene vermoedelijke zijdelingsche afwijking van 5<sup>m</sup> hebben, dus in denzelfden rechthoek slechts 65 ten honderd treffers zouden opleveren. Intusschen moet men ook het personeel in aanmerking nemen; aan Duitsche zijde werden twee kanonnen door een officier gekommandeerd, die gewoonlijk zeer geoefend in de kunst van schieten was; de Franschen hadden daarentegen zeer groot gebrek aan artillerie-officieren en hunne plaats was ingenomen of door zee-officieren, of door oudere gepensioneerde bevelhebbers, die geheel onbekend waren met de groote eischen van nauwkeurigheid aan het schieten met getrokken geschut verbonden.

Andere opmerkingen, die wij nog aangaande den artilleriestrijd wenschen te maken, zullen wij eerst bij den aanval op het zuiderfront bespreken, en hier nog alleen aanstippen, hoe de Pruisen den wapenstilstand gebruikten om een aanval op de noorder-enceinte van Parijs voor te bereiden. Door aanvoer uit Duitschland en van het zuiderfront werd het aantal bruikbare vuurmonden op 188 gebracht. Van de Fransche forten nam men 62 vuurmonden (19 van 24  $\text{E}$ , 37 van 12  $\text{E}$  en 6 mortieren) en deze stukken werden behalve in de reeds bestaande batterijen, in 16 anderen verdeeld. De voorraad projectielen, die ter beschikking stonden, was zeer groot en wel

145.504 Pruisische,

80.000 Fransche.

Dit aantal was zeker voldoende geweest om de ongelukkige hoofdstad tot reden te brengen, indien dat noodzakelijk geweest zou zijn.

(Wordt vervolgd.)

# INFANTERIE-TACTIEK.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 6, blz. 372.*)

---

## DERDE HOOFDSTUK.

### HET DEFENSIEF-OFFENSIEF.

Elk defensief dat eene beslissing tracht te bereiken, bestaat steeds uit twee gedeelten: afweer en tegenaanval.

Waar de laatste ontbreekt is, volgens CLAUSEWITZ, het defensief de sterkere vorm met het negatieve doel; hier hebben wij echter met het positieve doel — de overwinning — te doen!

Het defensief-offensief tracht hetzelfde doel te bereiken als het zuivere offensief, doch langs een anderen weg.

Het offensief begint met het schokken van het vijandelijk weerstandsvermogen om daarna den troep te kunnen verdrijven; het defensief daarentegen tracht eerst de vijandelijke aanvalskracht te schokken, om op deze wijze hetzelfde resultaat te verkrijgen.

De verdediger houdt het voor gemakkelijker de aanvalskracht te schokken dan het weerstandsvermogen; daarom begint hij met afweer; als hij echter den tegenstander wil vernietigen, dan is hij genoodzaakt zijne eigene aanvalskracht aan te wenden en deze in de plaats te stellen van het vroeger gebezigde weerstandsvermogen. De aanvaller tracht beide doelen in denzelfden vorm te bereiken.

In dezen overgang van den eenen vorm tot den anderen ligt het hoofdbewaar van het defensief-offensief, reden waarom wij dien vorm, niettegenstaande schijnbaar in de theorie bestaande voordeelen, in het algemeen als grondvorm reeds vroeger verwierpen.

Bedoelde overgang alsmede het daarmede beoogde resultaat — de overwinning — is namelijk afhankelijk van de vervulling van twee voorwaarden:

ten eerste moet de tegenstander, tegen wien de beslissende tegenaanval gericht zal worden, *werkelijk*, en dan niet alleen in zijn aanvalskracht maar ook in zijn weerstandsvermogen door de verdediging geschokt zijn; en voorts moet de tegenaanval hem *ter juister tijd* en met *alle krachten* treffen.

Het is zeker niet te veel gezegd, als wij beweren, dat dit »ter juister tijd» een der moeilijkste vraagstukken zoowel voor den veldheer als voor den troep zelve is. Later zullen wij hierop terugkomen. Werpen wij eerst een blik op de andere voorwaarde, — het schokken van den vijand — dat, volgens de theorie, gemakkelijker geschieden kan door het eerste tijdperk, de afweer, dan door den aanval.

Als gronden daarvoor worden twee voordeelen opgegeven, die de verdediging in betrekking tot hare vuuruitwerking — en deze is het eigenlijk die de taak van het schokken moet vervullen — boven den aanval heeft:

- 1° de verdediger richt *stilstaande* zijn vuur op den tegenstander, die in beweging is, en kan dus meer voordeel van dit vuur trekken dan de aanvaller, zoowel met betrekking tot den tijd, als tot het aantal schutters en de trefkans; en
- 2° hij vindt door de omstandigheid, dat hij stilstaat, gemakkelijker de zoo gewichtige hulp in het terrein, 't welk tegenwoordig zulk een belangrijke rol speelt.

Deze voordeelen moeten wij in de eerste plaats beschouwen.

Het valt niet te loochenen dat het stilstaan een voordeel bij het vuurgevecht is, omdat de beweging iederen waarborg voor de trefkans doet verloren gaan, terwijl toch ten slotte de treffers de uitwerking van het vuur bepalen. Reeds in het begin is gezegd welke gevolgtrekkingen de wapentechniek altijd weer tracht te trekken uit deze omstandigheid bij het defensief. Men moet echter daartegenover stellen, dat ook voor het beste schietwapen de zekerheid van treffen slechts dan een zekere absolute betekenis heeft als zoowel het doel als de schutter stilstaan. Daaruit volgt dat, onder overigens gelijke omstandigheden, voor den aanvallenden tirailleur de nadeelige invloed van de beweging op de trefkans van zijne eigen schoten ten minste eenigermate vergoed wordt door de omstandigheid, dat het doel waarop hij schiet stilstaat.

Het voordeel van de verdediging is dus minder gelegen in het stilstaan op zich zelf, dan wel alleen in de gunstige omstandigheden, waarin zij haar vuur op den aanvaller kan doen werken.

Slechts dáár, waar de verdediging haar vuur van de uiterste tot de kortste grens van werkzaamheid kan bezigen, slechts dáár, waar zij door bijzondere omstandigheden (bijv. vroeger te bepalen vaste punten) de grootere trefkans van haar vuur kan waarborgen, slechts dáár, waar zij door bijzondere gesteldheid van het terrein (bijv. achter *défilés*) eene numerieke meerderheid kan verkrijgen, verkrijgt zij door haar vuur overwicht op den aanval.

Overal, waar dit niet het geval is, bewijst het schietwapen tegenwoordig

bij zijne gemakkelijke behandeling, even goede diensten aan het offensief als aan het defensief.

Al deze voor den verdediger gunstige omstandigheden hangen van het terrein af.

Het eerste van de hier genoemde voordeelen der verdediging wordt dus eenvoudig terugggebracht tot het tweede, namelijk: het vermoedelijke voordeel in het terrein boven het offensief, welk voordeel dus eenigermate *dubbel* wordt of moet worden.

Alleen de *stelling* kan dus aan de verdediging het gezochte overwicht verschaffen, voor zoover daardoor de vuuruitwerking direct, en door te verleen dekking, ook indirect begunstigd wordt.

Ook de oude leer van de verdediging heeft deze omstandigheid nooit miskend; de juiste keuze der stelling is voor haar de hoofdzaak. Wij zullen de eischen van een zoodanige stelling hier slechts in zooverre herhalen, als voldoende is om te onderzoeken, of — en zoo ja — welke wijzigingen de nieuwe vuurwapens daarin gebracht hebben.

Een vrij schootsveld voor het front; goede aanleuning der vleugels; vaste steunpunten in de stelling; gemakkelijke communicatiën in de stelling en naar achteren; een hindernis voor het front der stelling — dit zijn in groote trekken ongeveer de eischen, die de oude tactische leerboeken aan eene goede stelling stelden.

Het is niet te loochenen, dat dáár, waar het alleen om afweer te doen is, ook tegenwoordig deze eischen van kracht zijn.

Voor het defensief-offensief gaan onze wenschen echter verder; want twee voordeelen, die het snelle, bestrijkende, zekere vuur van de verbeterde vuurwapenen nu ten gunste van den toen ook wel altijd bedoelden maar zeer moeilijken tegenaanval, verschaft, hebben mede invloed op de keuze der stelling.

De aanvaller moet, als hij eene stelling wil veroveren, denzelfden afstand als in vroegeren tijd afleggen. Op dezen weg wordt hij door het verder dragende geweer veel langer en door het sneller vurende geweer veel krachtiger beschoten dan vroeger; gelukt het hem ook al door de eigen betere bewapening dit nadeel eenigermate te vergoeden, altijd blijft toch het voordeel in dit opzicht aan de zijde van den verdediger, een voordeel, dat niet onbelangrijk is, hoewel niet zoo verbazend groot, als men gaarne wil doen gelooven. Met andere woorden, de verdediger kan hetzelfde resultaat van vroeger nu met minder krachten verkrijgen, dus kracht sparen.

Als tegenwoordig één man driemaal zoo ver, driemaal zoo snel en driemaal zoo goed schieten kan, als vroeger, dan is hij toch ten minste zooveel waard als drie man in vroegeren tijd en wat daardoor bij het bezetten van de stelling uitgespaard kan worden — bij gelijke kans op het behouden der stelling — komt den tegenaanval van de verdediging ten goede, en deze



kan volgens de theorie van den aanval — want nu wordt de verdediger aanvaller — nooit te sterk zijn.

Dit voordeel, waarover wij bij den aanval gesproken hebben, is werkelijk niet denkbeeldig, alhoewel het niet, zooals de theoretici gaarne beweren, in *dezelfde* verhouding aangroeit als de volkomenheid van het wapen, omdat ook de aanvaller altijd eenigszins daarvan de vruchten plukt. Uit het genoemde volgt een ander indirect voordeel, dat misschien van nog meer belang is.

Zooeven is vermeld, dat de oude theorie met het oude wapen de indirecte hulp van eene hindernis voor het front niet meende te kunnen ontberen. Het oponthoud, waartoe de aanvaller daardoor genoodzaakt was, of wel de mogelijkheid om het vuur op weinige défilés te concentreren, moest vergoeden, wat het oude wapen aan dracht, trefkans en snelheid van vuur te kort kwam. Voor het defensief, dat de beslissing zocht voor den tegenaanval, is en was echter — de ouden hebben het niet ontkend — deze fronthindernis zelve eene hindernis. De kracht van den nieuwen achterlader heeft deze zwaarigheid van de verdediging opgelost — de leer der fronthindernissen kan tegenwoordig verdwijnen.

Zoo blijft dan als eindresultaat van dit algemeen onderzoek over:

»Het defensief-offensief is en blijft afhankelijk van het terrein.»

De nieuwe achterladers hebben in de vereischten voor eene goede stelling eenige wijzigingen gebracht, daar zij eensdeels eene zwakkere bezetting en ten andere het gemis van eene hindernis voor het front toelaten, en daardoor direct en indirect den tegenaanval gemakkelijker maken.

De grondvoorwaarde voor de toepassing van het defensief-offensief blijft in de eerste plaats: eene goede stelling werkelijk te hebben, eene voorwaarde, die lang niet altijd vervuld wordt.

Als grondregel voor eene instructie voor het gevecht kan dus gesteld worden:

Het defensief-offensief is slechts dan toe te passen, als de troep een stelling vindt, die de afweer onder zoodanig beslist gunstige kansen toelaat, dat met zekerheid op het schokken van den aanvaller en wel door eene betrekkelijk zwakke bezetting gerekend kan worden; dat bovendien de mogelijkheid bestaat om op het juiste oogenblik snel en energiek tot den tegenaanval over te gaan, daarbij het ruimste gebruik van de eigen krachten te maken en den aanval ook buiten de eigen linie voort te zetten.

Laat ons de beide tijdperken van het defensief-offensief van naderbij beschouwen.

Even als bij den aanval op den voorgrond gesteld werd dat het aanvalspunt voor den aanval juist gekozen was, zoo wordt hier aangenomen, dat eene goede verdedigingsstelling is gevonden; ook hier is slechts sprake van de moderne voorwaarden voor de goede uitvoering van hetgeen men zich voorgenomen heeft.

## I. HET TIJDPERK VAN DE AFWEER.

In de eerste plaats moet de afweer bij het defensief-offensief dezelfde rol vervullen, als de voorbereidingstroep bij den aanval: zij moet den tegenstander schokken.

Later zal zij echter ook *gedurende zekeren tijd* haar eigen weerstandsvermogen tegenover de aanvalskracht van den aanvaller moeten stellen.

De taak van de afweer wordt dus even als bij den tegen haar gerichtten aanval, in eene voorbereidende en eene hoofdwerkzaamheid verdeeld.

Wanneer de afweer deze dubbele taak over de geheele lengte van de gekozen stelling moest vervullen, dan is het gemakkelijk in te zien, dat daartoe een numerieke ontwikkeling van kracht noodig zou zijn, veel grooter dan vermoedelijk voorhanden is, te meer daar in beginsel voor het tijdperk van de afweer slechts een minimum gebezigd mag worden — ten minste als de tegenaanval niet gecompromitteerd zal worden.

Een verdediger, die zich bij feitelijke meerderheid in getalsterkte, nogtans tot het defensief bepaalde, kan buiten beschouwing blijven. De afweer zou voor hem — indien hij ten minste niet tegen de grondbeginselen der tactiek handelde — slechts zulk een kort, toevallig, in elk geval met opzet schijnbaar tijdperk vormen, dat wij hier geene grondregels voor eene zoodanige handeling behoeven op te stellen.

Wij denken ons slechts omstandigheden, waarbij de numerieke krachten in het algemeen gelijk zijn of waar het defensief eenigszins in de minderheid is.

Bij eene zoodanige sterkteverhouding is het duidelijk, dat de verdediging er niet aan denken kan hare krachten, die haar juist in beginsel zuinig zijn toebedeeld, overal gelijkmatig, overal op elke voorkomende omstandigheid berekend, te verdeelen.

Zij moet dus andere hulpmiddelen opzoeken, die inderdaad slechts berusten op de keus der stelling en waarop zij door de wijze van bezetten altijd een zekeren invloed kan uitoefenen.

Het is een erkend voordeel van het offensief — en juist daardoor wordt het de sterkste vorm — dat het ten opzichte van tijd en plaats het initiatief heeft, waardoor dus de tegenstander verrast kan worden. Tegenover dit voordeel bezit de verdediger echter een zeker algemeen initiatief, waardoor hij (wanneer hij slechts strategisch goed zich opstelt, waarover nu niet gesproken wordt) den tegenstander tot zich trekt en hem door de gekozen stelling noodzaakt te avanceeren in ééne richting of in slechts eenige bepaalde richtingen, die vooraf aan hem bekend zijn.

Om hier de haar gestelde dubbele taak zoo volledig mogelijk te volbrengen, moet de zuivere tegenweer zich dus bepalen tot deze hoofdrichtingen van den aanval, die afhankelijk zijn van de meer of minder gelukkige keuze der stelling, terwijl zij de overige plaatsen alleen *waarneent*.

Op deze mogelijke hoofdrichtingen van den aanval moeten de steunpunten

van de stelling liggen en de sterke bezetting van die punten zal en moet ontwijfelbaar den aanval tot zich trekken.

Zelfs wanneer de aanvaller noch door het terrein, noch door troepen van den verdediger verhinderd wordt tusschen afzonderlijke steunpunten eener defensieve stelling in te dringen, zullen desniettemin de goed gekozen steunpunten ongetwijfeld eene aantrekkingskracht op hem uitoefenen, hetzij omdat zij direct door hunne vuuruitwerking, of indirect door van hen uitgaande flank-aanvallen den aanvaller zoo lang in rug en flank bedreigen, totdat hij zich van die punten heeft meester gemaakt.

De eerste plicht van de afweer, wanneer zij met betrekkelijk zwakke krachten hare taak zal vervullen, is dus zich op de beslissende steunpunten geconcentreerd op te stellen.

Zulk een beslissend steunpunt behoeft volstrekt niet een dorp of een boschje of een andere beperkte plaats te zijn; ook de goed met artillerie bezette kam eener hoogte van tamelijk groote lengte verdient nog deze beteekenis — als zij slechts kracht genoeg bezit om den vijand tot zich te trekken.

De concentratie die voor de afweer gevorderd wordt, heeft tevens het gevolg, dat die punten, welke vermoedelijk aan geen beslissenden aanval blootgesteld zijn, waar de vijand vermoedelijk den verdediger zal bezighouden, nooit door aanzienlijke krachten bezet worden.

Is dus voor de zuivere tegenweer het algemeene beginsel voor de wijze van bezetting gevonden — namelijk op de beslissende punten geconcentreerd, tusschen die punten slechts waarnemend —, thans moet de taak op de punten van concentratie in detail worden beschouwd.

Het ligt in den aard der zaak, dat ieder zoodanig afzonderlijk punt een zelfstandig geheel onder één algemeen kommando vormt, waarvan de geheele taak hierop neerkomt: zich met de daartoe afgezonderde krachten op de bepaalde plaats staande te houden.

Is vroeger van een goed gevoerden aanval gezegd, dat »hij gedaan moet worden in de overtuiging dat het zwaard snijdt of springt», hier kan men verlangen dat de afweer gevoerd wordt met het bewustzijn »dat het schild pareert of splijt.»

Slechts de meest zelfbewuste, hardnekkigste taatheid in den weerstand is opgewassen tegen een met de uiterste energie gevoerden aanval. Evenmin als de aanvaller de gedachte aan een terugtocht mag koesteren, moet de verdediger de mogelijkheid van eene ontruiming der stelling onderstellen. Hier schijnt het echter de plaats te waarschuwen voor een gelijksoortig iets als de vroeger gegispte voorbarige en onnutte gevechten, namelijk tegen het — hier niet altijd zonder schuld van den aanvoerder — te lang standhouden der voorposten (achter- en voorhoede) vóór de eigenlijke verdedigingsstelling. Ook hier is volle helderheid van oordeel en wil een vereischte; wie defensief vechten wil, en dat in eene gunstige stelling doen kan, moet niet eerst — onder welk

voorwendsel ook — een zwak gedeelte zijner krachten blootstellen aan eene afzonderlijke, onnutte, ja, als ontmoedigend voorbeeld voor de anderen, schadelijke vernietiging door den veel sterkeren vijand.

Wat in dit opzicht als inleiding tot de orienteering geschieden moet, daarover zal later in het hoofdstuk over het slepende gevecht gehandeld worden.

De oude theorie, die altijd de moeder van onze hedendaagsche wijsheid blijft, stelde bij voorkeur de kolonneformatie voor het offensief, de linie-formatie voor het defensief op den voorgrond. Deze zienswijze wordt door de nieuwe vuurwapenen slechts versterkt.

De volle kracht van de tegenweer ligt uitsluitend in de volle kracht van de vuuruitwerking; zij sluit echter de noodzakelijkheid in zooveel mogelijk geweren in eerste linie te brengen, d. i. de linieformatie.

De strekking van de tegenweer moet zijn: met alle middelen aan haar vuur het overwicht te verzekeren op dat, hetwelk mogelijk door den vijand tegen haar in werking wordt gebracht.

Dat zulks op eene beperkte plaats numeriek te bereiken is, alsmede de wijze waarop dit kan geschieden (achter *défilés* concentrisch; *étage*-vuur enz.), is reeds vermeld; hier kan het, daar zulks tot het algemeen gebied van de keus der stellingen behoort, buiten beschouwing blijven.

Het andere middel, namelijk om door punten, waarvan de afstand vooraf bepaald is, zich altans het overwicht in trefkans te verzekeren, wordt hier dringend aangeraden, hoewel de mogelijkheid om het toe te passen, bepaaldelijk van den voorhanden tijd afhangt.

Het derde middel om zich het overwicht te waarborgen, namelijk de *dekking*, d. i. een zoodanig gebruik maken van het terrein dat de verliezen zoo gering mogelijk worden, is van tijd en plaats afhankelijk. In zekere mate zal dekking echter altijd voorhanden zijn, omdat *elk* terrein min of meer den staanden of liggenden man dekt. Die dekking zooveel mogelijk (door veldversterking) te vermeederen, mag door de tegenweer nooit worden verzuimd, en voor haar zijn tirailleurloopgraven tegenwoordig bijna een levensbehoefte.

Al die zaken zijn echter — hoewel van het hoogste gewicht — afhankelijk van de omstandigheden waarin men zich bevindt (plaats, tijd, hulpmiddelen). Voor ons is hier slechts sprake van de algemeene voor alle omstandigheden geldige grondregelen voor het gebruik der troepen.

Aan de tegenweer valt eene dubbele taak ten deel, namelijk de voorbereiding en de eigenlijke tegenweer.

Even goed als bij den aanval moet ook hier, d. i. geconcentreerd op de steunpunten, de geheele sterkte, die het terrein nog toelaat — maar ook niet meer — voor het eerste gedeelte van de taak gebezigd worden; dat wil zeggen: op de bepaalde plaatsen moet de eerste linie zoo dicht met tirailleurs bezet zijn als mogelijk is en deze nog werkzaam kunnen zijn. Daar deze tirailleurs zich niet behoeven te bewegen, en gedekt opgesteld zullen zijn, zoo zullen zij dichter bij elkander staan dan bij den aanval, zonder in hunne

werkzaamheid gestoord te worden of buitengewone verliezen te lijden; men kan dus zeggen: de zuivere tegenweer moet op elken pas van hare verdedigingslinie een tirailleur in eerste linie opstellen.

Het vuur van deze linie zal en moet ook hier zooveel mogelijk onafgebroken zijn, en daarom is ook hier eene soutienlinie tot aanvulling der verliezen noodig.

Met het oog op de meerdere dekking zal hier de halve sterkte der tirailleur- (eerste) linie voldoende zijn. De tegenweer moet voorts door eigen weerstandsvermogen de gezamenlijke krachten van den aanvaller kunnen weerstaan tot op het oogenblik waarin de eigen tegenaanval werkzaam plaats kan hebben.

Wij moeten ons uit de bij den aanval besproken handelingen het oogenblik voor den geest halen, waarop deze tegenaanval plaats moet hebben.

De voortroep van den aanvaller heeft door meerderheid in getal en in ruimte (concentrische insluiting) de eerste linie der tegenweer tot zwijgen gebracht; zij valt op het een of ander punt met hare massa's aan, daarbij alles wat nog achter is, convergeerend op dat punt richtende.

Met betrekkelijk smal front, maar des te aanzienlijker diepte zal de vloed op het punt waar de dijkbreuk plaats heeft, naar binnen stroomen!

Slechts onder bijzonder gunstige omstandigheden zal de reserve van de verdediging dezen stroom direct kunnen tegengaan.

Waar dit geschieden kan, door middel van zelfstandige reducts in de stelling, d. i. van uit de punten die tot nu toe nog niet door de voorbereiding van den aanval geschokt zijn, die dus eene nieuwe voorbereiding, een nieuwen storm noodig hebben, zal de verdediging van zulk eene gunstige gelegenheid gebruik moeten maken.

De dracht, de juistheid en het vernielingsvermogen van de nieuwere artillerie zullen deze gevallen tot een minimum reduceeren. Zelfs bij dorpsgevechten zal meestal reeds vóór den eigenlijken storm het binnenste reduct niet minder te lijden hebben gehad, dan de rand, ten minste als het niet bij uitzondering goed gedekt is.

Veel minder dan vroeger zal het tegenwoordig mogelijk zijn de eerste periode van de passieve tegenweer door een tweede te laten volgen. Het lot van de inwendige reserves zal meer dan ooit met dat van de buitenlinie samensmelten.

Veel meer dan vroeger zal daarom de hoofdtroep der zuivere tegenweer, van zijne passieve taak betrekkelijk het weerstandsvermogen, tot de actieve van het bezigen van zijn aanvalsvermogen moeten overgaan, d. i. veel meer dan vroeger is het heil van de zuivere tegenweer gelegen in het bijvoegen van hare offensieve elementen, die haar echter ook vroeger niet vreemd waren.

Wij hebben gezien, dat de door de zuivere tegenweer goed ontvangen aanvaller niet in den besten toestand is om zijn weerstandsvermogen te kunnen bezigen; zelfs partieele tegenaanvallen in dit oogenblik, voornamelijk als die in de flank kunnen geschieden, zullen hem minstens onaangenaam aandoen,

tot staan brengen, en in elk geval het bereiken van het voor hem beslissende doel, namelijk de grens aan gene zijde, wel kunnen vertragen.

Daartoe is het niet noodig dat de tegenweer absoluut sterker is, daar ook de aanvaller wegens de beperkte ruimte niet van zijne meerdere getalsterkte gebruik kan maken; de kansen van den verdediger liggen in de verrassende werking op de flanken; in zijne nu op den voorgrond komende energie.

Hetzij echter dat de tegenweer zuiver passief, hetzij dat zij actief handele, de beslissing zal zelfs in het oorspronkelijke type der defensieve gevechten — de gevechten om terreinvoorwerpen — tegenwoordig *sneller* bereikt worden dan vroeger; de hardnekkige taaiheid van de vroegere gevechten van dezen aard zal, weinige uitzonderingen buiten rekening gelaten, bij den snel vernielenden achterlader moeilijk op gelijke wijze als vroeger kunnen voorkomen.

Daaruit volgt, dat ook de zuivere tegenweer voor het tweede gedeelte harer taak minder op hare getalsterkte dan wel op eene snelle, verrassende werking moet rekenen.

Hetzij zij op het laatste beslissende oogenblik met tot dusver achtergehouden massa-vuur den laatsten aanval direct kan te gemoet treden, zooals wel het geval moet zijn als de strijd in open terrein plaats heeft, hetzij zij door kleine tegenaanvallen in de flanken werkt, altijd zal het meer op het ter juister tijd optreden, dan wel op de groote getalsterkte van zulke reserves aankomen.

Een hoofdtroep (reserve) van de zuivere tegenweer ter sterkte van haren voortroep (tirailleurs en soutiens) zal ook hier, even als bij den aanval, voldoende kunnen geacht worden voor dit oogenblik der tegenweer.

Een defensief, op de beslissende steunpunten geconcentreerd opgesteld, zooals dit behoort, zal dus naar deze rekening met 3 man op den pas der gegeven frontlengte kunnen volstaan.

Verder moet onderzocht worden, hoe groot de onderlinge afstand van de verschillende tot nu toe noodig geachte afdeelingen moet zijn.

Daar elke beweging in het werkzaam vijandelijk vuur nadeelig is, en het oogenblik, waarop de tirailleurlinie van den verdediger de ondersteuning der soutiens het meest noodig zal hebben, vermoedelijk dat van het snelvuur der voorbereiding van den aanval zal zijn, zoo moet als regel gesteld worden, de soutiens zoo dicht als slechts eenigszins mogelijk is achter de tirailleurlinie te plaatsen, om ze dadelijk bij de hand te hebben. De aan zulk eene opstelling verbonden nadeelen, die niet altijd door de dekking in het terrein weg te nemen zijn en waardoor voornamelijk tegenover het vijandelijke artillerievuur gemakkelijk tirailleurs en soutiens te gelijk getroffen kunnen worden, kunnen wellicht het best worden verminderd door het splitsen der soutiens in kleine afdeelingen. De bedenking dat zulks wellicht eene te vroege vermenging van tirailleurs en soutiens bevordert, welke bedenking bij den aanval wel in rekening moest worden gebracht, is hier door het stilliggen van beide gedeelten van geen belang.

Voor de reserve komt het in de eerste plaats er op aan, haar gedurende het tijdperk der voorbereiding van den aanval aan de uitwerking van het vijandelijk vuur te onttrekken. Naar gelang van de dekking van het terrein zal haar afstand tot de tirailleurlinie zeer kunnen verschillen; in het algemeen zal een afstand van 3- à 400 pas voldoende zijn om haar niet meer te doen lijden van de op de eerste linie gerichte schoten der aanvallende artillerie. Daar aan de andere zijde haar optreden in front eerst zeer kort vóór- of wel op het oogenblik moet plaats hebben dat de aanvaller de stelling bereikt, om des te verrassender te werken, zal de afstand niet te groot mogen zijn; ten hoogste mag als regel gelden, dat de reserve iets dichter achter hare tirailleurs moet staan dan de afstand van deze tot de vijandelijke tirailleurs bedraagt.

Uit den aard der zaak zijn deze afstanden echter geheel van den plaatselijken toestand afhankelijk, die bijv. bij dorpsgevechten werkelijk wijzigingen zal te weeg brengen.

Nadat alzoo de algemeene grondbeginselen voor de indeeling, de sterkte en de afstanden van den troep die voor de tegenweer bestemd is, zijn vastgesteld, doet zich eene andere vraag voor, namelijk die betreffende de leiding.

Reeds bij het offensief is als beginsel aangenomen, dat de éénheid in de leiding afhankelijk is van de éénheid van het te bereiken doel en van de mogelijkheid dat één persoon nog zijn invloed kan doen gelden.

Uit dit gezichtspunt beschouwd is bij de tegenweer de leiding van één persoon in de richting van de diepte noodig, daar deze het best overeenkomt met het doel van den taaien tegenstand, en wij zullen dit beginsel voor tirailleurs en soutiens zonder uitzondering aannemen; voor den daarachter staanden hoofdtroep (reserve) echter, ook in het geval, dat zijne opstelling op een voor den aanvoerder van de voorste linie zichtbaren afstand geschieden kan (hetgeen echter niet altijd alleen van den afstand afhangt).

Daar het nu verder in den aard van de tegenweer ligt, dat zij op elk willekeurig punt der stelling object van den vijandelijken aanval *kan* worden, zoo is het weder aan te bevelen haar daarom, in de richting der breedte, samen te stellen uit betrekkelijk zelfstandige afdeelingen, op niet al te grooten afstand van elkander, waarvoor de kompagnieskolonnes bijzonder geschikt zijn; d. w. z.: in de tegenweer zullen deze tactische éénheid zijn.

Dit alles staat, zooals in het algemeen bij de tegenweer, in een zeer innig verband met de plaatselijke toestanden, die ook in de richting van de breedte eveneens van denzelfden aard kunnen zijn, zoodat ook hier eene eenheid in leiding gewenscht kan voorkomen, en dus het bataljon kan gebezigd worden.

Niet om eene normale gevechtsformatie voor een defensief bataljon op te stellen, hetgeen juist bij de verscheidenheid der omstandigheden hier zeer onpractisch zou zijn, maar alleen om de juist uitgesproken gedachten op te helderen, zouden wij dus zeggen:

Een bataljon (natuurlijk in verband met andere bataljons gedacht), dat in open

terrein, bijv. een bergrug bezet heeft, en zich tot het defensieve wil bepalen, zal zijne vier kompagnien een onderlingen afstand van 80 tot 100 pas doen nemen; iedere kompagnie (ad 200 geweren) zal één peloton als tirailleurs (80 pas frontbreedte) oplossen, daarachter, op 50- à 100 pas, een half peloton (soms sectiesgewijze gesplitst) als soutiens, en  $1\frac{1}{2}$  peloton gedeploieerd of in eene kolonne van halve pelotons met geopende linie, op ongeveer 2-, 300—400 pas van de tirailleurlinie opstellen; of wel een bataljon, dat een bosch- of dorpsrand moet verdedigen, waarvan men verwacht dat slechts bepaalde punten door den vijand als toegangen zullen worden beschouwd, zal naar gelang van het aantal dezer vermoedelijke punten van aanval, zijne kompagnien à cheval van die toegangen opstellen — hetgeen tot bijzondere verdediging van de baricade ongetwijfeld voordeeliger is dan de splitsing van het front van straat tot straat — en een tot twee kompagnien gesloten als reserve achterhouden, terwijl de kompagnien die in eerste linie vechten, zich in tirailleurs en soutiens oplossen.

De omstandigheid, dat het weerstandsvermogen reeds op zuiver mechanische gronden aangroeit met de uitbreiding in de diepte die de verdediger tegenover den tegen hem gerichtten stoot stelt, en die ons hierboven de noodzakelijkheid van eenheid van leiding in de richting der diepte deed aannemen, brengt ons bij de tegenweer, van een geheel andere zijde dan bij den aanval, op de quaestie der linien, en toch is het in zoo verre weder dezelfde gedachten-gang, daar het ook bij den aanval er om te doen was den aanvallenden troep door middel van de linien het oogenblik te doen te boven komen, waarop vermoedelijk zijn weerstandsvermogen op de proef zou worden gesteld.

Bij de voorafgaande verhandeling over de zuivere tegenweer is met opzet gebruikt gemaakt van de uitdrukkingen »eerste linie" en »reserve", in plaats van de bij den aanval gebezigde benamingen »voortroep" en »hoofdtroep." Inderdaad is bij de zuivere tegenweer met het gebruik van dit als »reserve" aangeduid gedeelte van hare kracht, al het mogelijke gedaan, en zij zelve tot het laatste gedeelte van haar doel gekomen, namelijk zich dan nog met hare laatste krachten staande te houden. Dit vermogen tot standhouden scheen ons door de uitdrukking »reserve" het beste vertolkt, en juist omdat aan deze uitdrukking iets uiterst taais, passiefs gehecht wordt, hebben wij haar bij den aanval vermeden. Hierbij komt nog de bekende terminologie van alle leerboeken, die voor den troep, welken wij hier bij de tegenweer bedoelden, reeds lang den naam van »binnen-reserve" heeft aangenomen. Omgekeerd willen wij echter niet den hoofdtroep, die voor den tegenaanval van het defensief-offensief bestemd is, met den naam van reserve bestempelen (1).

(1) Misschien valt het op, dat reeds dikwijls in deze studie eene schijnbaar onnutte waarde wordt gehecht aan bepaalde uitdrukkingen die voor het wezen der zaak toch onverschillig schijnen. Wij zijn, zooals reeds vroeger vermeld is, niet van deze meening, maar gelooven dat het gebrek aan helderheid in de uitdrukkingen, dikwijls de voornaamste schuld is van gebrek aan helderheid in de hoofden.



Het is duidelijk, dat wanneer, zooals toch dikwijls niettegenstaande groote spaarzaamheid moet geschieden, de sterkteverhouding van de zuivere tegenweer zelfs op de afzonderlijke punten van concentratie grooter wordt, dan hier in de algemeene beschouwing op den voorgrond is gesteld, de indeeling in tirailleurs, soutiens en reserve voor haar niet voldoende is.

Waar, zooals het in beslissende veldslagen van de hedendaagsche massa's voorkomen zal en voorgekomen is, aan geheele brigades, divisien, ja korpsen de rol van de zuivere tegenweer kan ten deel vallen, totdat andere krachten den tegenaanval op zich nemen, zal reeds alleen op grond van de vereischte ruimte, de vraag naar de indeeling in linien voor deze grootere afdeelingen op den voorgrond treden.

In tegenstelling met hetgeen gezegd is bij het offensief, zal hier bij de tegenweer het nut en de noodzakelijkheid eener tweede linie veel grooter zijn dan dáár. Bij de belangrijke waarde, die bij het offensief aan eene sterke eerste linie gehecht moest worden, zagen wij dat die tweede linie slechts de rol had te vervullen openingen in de eerste aan te vullen, met het doel om in het onwaarschijnlijke geval van een vijandelijk doorbreken, of in het toevallig ontstaan eener opening, aan het gevecht deel te nemen. Achter troepen van de zuivere tegenweer zijn de omstandigheden anders.

De toevallige openingen zullen daar zelden voorkomen, aangezien alles stil staat; daarentegen is het echter bepaald het ernstig doel van den tegenstander, waarnaar hij met alle macht streeft, met geweld openingen te doen ontstaan, en op de punten waar zij ontstaan zijn met zijne geheele kracht aan te vallen. Wat ginds slechts onwaarschijnlijk, slechts als gevolg van eigen fouten kon zijn, wordt hier het met alle middelen gezochte doel van den tegenstander, en dus *regel*.

Reeds deze omstandigheid maakt bij de afweer, reeds bij betrekkelijk kleine frontbreedte, een tweede linie bijzonder gewichtig; in dezelfde mate echter als de frontlengte aangroeit, neemt ook de onzekerheid omtrent het mogelijke aanvalspunt en daarmee het belang van een tweede linie toe.

De meest snelle ondersteuning wordt hoogst noodzakelijk, daar voor de zuivere tegenweer met het verlies der stelling alles verloren is. Den aanvaller is het tamelijk onverschillig wáár de verdediger zijn tegenaanval verricht; zijn tegenweer hangt op dit oogenblik niet van de plaats af, waar hij zich bevindt. Anders is het gesteld met de tegenweer, wier stelling de basis van haar aanzijn is. Moet hier de tweede linie de eerste opnemen, dan is eigenlijk voor het defensief-offensief de zaak in het algemeen, en waarschijnlijk voor goed reeds verloren.

Het bovenstaande bevat de gronden voor de noodzakelijkheid eener tweede linie bij eeneverdedigende stelling van eene zekere breedte. Zoo als alles bij de tegenweer, hangen sterkte, afstand en leiding van zulk een tweede linie alleen van het terrein af. Hoe meer het terrein de eerste linie ondersteunt, des te zwakker zal uit den aard der zaak de tweede kunnen zijn; desniettemin zal men als

regel kunnen aannemen, dat reeds bij eene defensieve stelling van slechts één regiment eene tweede linie noodig wordt, hetzij het in open terrein, hetzij het om terreinvoorwerpen strijdt.

Deze tweede linie kan naar gelang van omstandigheden met den hoofdtroep tot eene binnenreserve samensmelten, of zelfstandig als buitenreserve optreden.

Het zal niet noodig zijn, na hetgeen reeds bij den aanval omtrent de linien is gezegd en wat over het optreden der reserves is aangevoerd, nog bijzonder de wijze van werkzaamheid der tweede linie, hare van de omstandigheden afhingende offensieve of defensieve wijze van handelen te bespreken.

Wat misschien nog vermeld moet worden, zal bij het tweede tijdperk van de verdediging ter sprake komen.

Getrouw aan het grondbeginsel, dat ook de zuiverste tegenweer nooit zonder bijmenging van offensieve elementen mag blijven, zal, naar gelang de schaal waarop de zuivere tegenweer plaats heeft, grooter wordt, des te meer ook de werkzaamheid van hare tweede, ja soms ook van hare *derde* linie, hoezeer ook plaatselijk begrensd, en daarom niet beslissend wat haren aard betreft, meer nabij de handelwijze komen van den beslissenden tegenaanval en zich dien tot model nemen.

Thans blijft ons nog over in korte woorden het beloop te schetsen, dat de strijd der achtereenvolgende krachten van de hier en bij het offensief aangenomen vormen zal moeten nemen.

Wij zullen hier ten eerste van de tot nu toe nog niet vermelde verdedigende artillerie moeten spreken, zonder wier ondersteuning wij tegenwoordig geen tegenweer op groote schaal kunnen denken.

Wij gaan uit van de onderstelling, dat de batterijen van den verdediger op zoo gunstig mogelijke punten geplaatst zijn, zooveel mogelijk door het terrein gedekt en in het algemeen ter hoogte van de reserves, d. i. van den hoofdtroep der tegenweer, dus ongeveer 400 pas achter de tirailleurlinie opgesteld.

Ofschoon het ongetwijfeld voor den aanvaller eene moeilijke zaak (en daarom het doel van den verdediger) is, zich reeds op grooten afstand van den vijand te moeten ontwikkelen, zoo blijft het toch de vraag, of het noodzaken tot deze ontwikkeling in beginsel de taak der batterijen van den verdediger moet zijn.

Voor haar blijft het ten slotte voordeeliger den aanvaller op werkzamen afstand onder vuur te nemen, en tot dit doel haar standpunt niet te vroeg te verraden.

Het schijnt voordeeliger deze taak aan den inleidingstroep van het defensief-offensief met cavalerie en eenige lichte batterijen over te laten; even als het omgekeerd de taak van den aanvaller is, dezen voor elken onnoodig vroegen of verkeerden opmarsch te bewaren.

De batterijen die zich in positie bevinden, zullen (afgezien van de fouten van den aanvaller, die den genomen afstand veel kunnen vergrooten) haar vuur eerst mogen openen op een afstand, waarop werkelijk goede uitwerking

kan verwacht worden en daarbij in beginsel de aanvallende infanterie tot doel kiezen, hoewel zij ook niet zullen kunnen vermijden, althans in de gunstige oogenblikken, als de vijandelijke artillerie oprijdt, tegen deze te vuren.

Van het oogenblik echter af, dat de aanvallende infanterie zelve vuurt tot op het laatste, uiterste oogenblik, moet de verdedigende artillerie steeds op de aanvallende infanterie vuren. De aanvallende artillerie zal bij eene dergelijke handelwijze dichter bij *moeten* komen en hare bestrijding moet dan, zoodra het slechts eenigszins mogelijk is, aan de verdedigende infanterie overgelaten worden.

Wij hebben vroeger als eisch eener goede stelling genoemd, dat zij van af de uiterste grens van werkzaamheid van het geweer, een open schootsveld moest opleveren. Wij meenden daarmede niet dat deze werkzaamheid door de *massa* der verdedigers van het begin af gebruikt zou worden. Desalniettemin zullen wij, even als wij bij den aanval op het nut en de noodzakelijkheid van een doelloos vuur in het laatste oogenblik gekomen zijn, hier genoodzaakt zijn tot een toevallig vuur door de tegenweer de toevlucht te nemen. Het voordeel van een dracht der tegenwoordige geweren, die het gezichtsvermogen van de meeste schutters overtreft, kan en mag, ook bij al de waarde die wij zeer bepaald aan het massavuur op den werkzaamsten en uitsluitend op den werkzaamsten afstand hechten, voor de zuivere tegenweer niet meer buiten beschouwing blijven. De moreele indruk dien het fluiten van vijandelijke infanteriekogels uit opstellingen maakt, waarvan men nog in het geheel niets zien kan, moet — bij den aanval hebben wij daarover gesproken — niet te gering geacht worden, en elke afbreuk, hoe klein ook, aan moreele kracht, die de verdediger aan den aanvaller kan toebrengen, is van hooge waarde. Dit middel wordt echter bepaald gevaarlijk als het in te ruime mate wordt toegepast. Zulke niet gerichte schoten kunnen natuurlijk slechts toevalstreffers geven, die gewoonlijk volstrekt niet in verhouding staan tot de massa verschoten patronen. Bemerkt bovendien de aanvallende troep dat van de menigte fluitende kogels niet slechts »vele», maar ver weg de meeste »menigeeen voorbijgaan», dan bemoedigt dit hem meer dan het ontmoedigt. Intusschen hebben wij, op grond van de ondervinding bij de aanvalsformatie, met deze toevallige kogels rekening gehouden, en op dien grond verdient het aanbeveling het middel niet prijs te geven. Wanneer van de vleugels eener stelling, of door voor het front voorgeschoven, zeer kleine afdeelingen in de richting van den natuurlijk in het algemeen geconstateerden opmarsch van den vijand (op 1800—1500 pas bijv.) een rustig, door officieren streng geregeld vuur onderhouden wordt, moet dit althans invloed uitoefenen op de aanvalsformatie. En zooals gezegd is, de zuivere tegenweer heeft alle aanleiding om ook de kleinste middelen in rekening te brengen.

In scherpe tegenstelling met deze handelwijze staat dan het gebruik van het werkelijke massa-, en eindelijk van het massa-snelvuur der tegenweer.

Van de eigenlijke tirailleurlinie der tegenweer mag het vuur eerst op

den werkzaamsten afstand (naar gelang van het doel) beginnen. Het moet levendig zijn, zonder in snelvuur te ontaarden; echter zal ook dit middel niet mogen versmaad worden als het er op aankomt den vijandelijken voortroep te noodzaken zijne snelvuur-positie zoover mogelijk van de stelling in te nemen.

De geheele, volle vuuruitwerking, die door soutiens, dikwijls ook door reserven, ja door de tweede linie ten toppunt gevoerd wordt, moet door den verdediger ontwikkeld worden van het oogenblik af, waarop, zooals boven beschreven is, de vijand den storm begint; dit oogenblik is dan ook voor het defensief het moeilijkste; maar tevens is het ook datgene waarin de overtuiging gevestigd moet zijn, dat *nu* terug te gaan tot een zeker verderf leidt en dat nu als laatste hulpmiddel op de bajonet vertrouwd moet worden.

Wij kunnen dus het omtrent de zuivere tegenweer gezegde aldus samenvatten:

1. De zuivere tegenweer moet om zooveel mogelijk krachten te sparen voor den beslissenden tegenaanval, met een minimum van krachten voor de dubbele taak berekend zijn, den vijand te schokken en zich in hare stelling staande te houden.

2. Hoewel voor deze taak de keus der stelling een beslissenden invloed uitoefent, zoo kan echter door de wijze van bezetting dat doel werkelijk bevorderd worden.

De troepen van de zuivere tegenweer op de vooraf aangegeven steunpunten der stelling geconcentreerd, moeten onder één kommando staan, terwijl het tusschen de steunpunten gelegen terrein slechts waargenomen moet worden.

3. De troepen worden in beginsel in linie op de bepaalde steunpunten opgesteld, d. i. zoodanig, dat in de eerste linie zooveel vuurwapenen gebracht worden als slechts eenigszins mogelijk is.

Eene tirailleurlinie van één man op den pas zal het best voldoen aan dezen eisch, en een zoo dicht mogelijk daarbij opgestelde soutienlinie van de halve sterkte zal voldoende zijn, daar beiden vermoedelijk door het terrein gedekt zullen wezen.

Deze troepen, die gezamenlijk de eerste linie van de tegenweer vormen en die in elk geval onder één kommando moeten staan, hebben tot taak den aanvaller te schokken.

4. Om ook onder alle omstandigheden in de eenmaal ingenomen stelling staande te kunnen blijven, heeft de eerste linie eene reserve (hoofdtroep) noodig, gewoonlijk van dezelfde sterkte; naar gelang der terreingesteldheid is deze reserve als passieve bezetting van een reduit of als actieve ondersteuning werkzaam; in het eerste geval onder één, in het laatste onder verschillende kommando's; nooit echter meer dan 3- à 400 pas achterwaarts.

5. Is de eenheid van aanvoering in de richting der diepte te wenschen, zolang de reserve van uit de eerste linie zichtbaar is, zoo zal in de richting der breedte de eenheid van kommando, van de eenheid der te vervullen taak, d. i. meest van het terrein afhangen.

De verdediging van toegangen tot eene stelling moet aan zelfstandige troepenafdeelingen opgedragen worden; de toegangen moeten niet tot grenzen van de verschillende vakken gemaakt worden.

Het in zelfstandige kompagnieskolonnes gesplitste bataljon zal meestal het voordeeligt voor de tegenweer te bezigen zijn, hetzij het geheel in de breedte, hetzij meer of minder in de richting der diepte als een geheel optreedt.

6. De waarde en de noodzakelijkheid van eene tweede linie treedt bij de zuivere tegenweer veel meer op den voorgrond dan bij den aanval. Hare sterkte, opstelling en aanvoering hangen alleen van het terrein af. Zij zal naar gelang hiervan, als binnen- of buiten-reserve optreden, voor welke laatste taak bij grootere troepenafdeelingen dikwijls eene derde linie noodig zal zijn, wier werkzaamheid zich, naarmate de schaal grooter wordt, meer naar de beginselen van den offensieven tegenaanval regelt, ook daar, waar zij nog niet de beslissing zoekt.

In het algemeen zal de zuivere tegenweer tot in de kleinste omstandigheden de bijmenging van offensieve elementen nooit geheel kunnen ontberen.

7. Het moet een grondbeginsel van de zuivere tegenweer zijn, den aanvaller slechts op den werkzaamsten afstand van het vuur te bestrijden.

Desniettemin wordt het noodzakelijk gebruik te maken van de uiterste dracht van het geweer, door afzonderlijke kleine afdeelingen onder officieren te doen vuren in de algemeene richting, waarin de vijand nadert.

De eerste linie zal trachten door een levendig of snelvuur de vijandelijke tirailleurs hunne laatste positie voor den storm zoo ver mogelijk van haar verwijderd te doen innemen. Op 400—300 pas moet de volledige werking van *al* het beschikbare vuur tegen den werkelijken storm worden aangewend.

De tegenweer moet er van bewust zijn, dat het desniettemin tot een gevecht met de bajonet kan komen, en dat dit minder gevaarlijk voor haar is, dan het teruggaan.

8. Naar den geheelen aard van hare taak kan ook het gevecht van de tegenweer slechts in de zelfstandige orde plaats hebben, een orde waartoe de soutiens en de reserve gemakkelijk dadelijk gedwongen kunnen worden.

Desniettemin moet ook in deze orde de mogelijkheid van het massavuur steeds gewaarborgd blijven, hetgeen echter in werkelijkheid nauwelijks in den vorm van een salvo mogelijk zal zijn.

Het indoubleeren zal ook hier meestal de eenig mogelijke vorm van versterking zijn, hoewel in de eerste oogenblikken van den strijd hierop eene gunstige uitzondering mogelijk zal zijn.

## II. HET TIJDPERK VAN DEN TEGENAANVAL.

De tegenaanval van het defensief-offensief is zijne beslissende offensieve daad.

Het is dus niet noodig hier te spreken over de sterkteverhouding, de vormen

en beginselen, volgens welke de uitvoering moet plaats hebben; dit alles is in het hoofdstuk over het offensief behandeld.

Hier blijft slechts één punt toe te lichten, dat echter in werkelijkheid voor dezen tegenaanval het gewichtigste is, namelijk het oogenblik waarop hij moet plaats hebben.

Als hoofdvoorwaarde voor het gelukken van een aanval is vroeger opgegeven, dat hij onmiddellijk op het oogenblik van voorbereiding volgen moet. Deze hoofdvoorwaarde gaat ook voor den tegenaanval van het defensief-offensief door, ten minste als het tijdperk der tegenweer eene werkelijke voorbereiding daartoe zal zijn.

Van het juiste oogenblik hangt de goede uitslag van het geheel af. Bij den aanvaller, die eenvoudig aanvaller blijft, volgt dit oogenblik van zelf; bij het defensief-offensief, dat met andere troepen, die tot nu toe veraf gestaan hebben, den aanval doen wil, moet het voor den aanval zoo beslissende *nu* en *daarheen*, onder de moeilijkste omstandigheden, ten spoedigste bepaald en gebruikt worden.

Wij zullen dus eerst de gunstigste oogenblikken moeten bepalen, om vervolgens in verband daarmee de beste opstelling van de daarvoor bestemde troepen te onderzoeken.

Het zwakste oogenblik voor het gebruik maken van zijn weerstandsvermogen is voor den aanvaller ongetwijfeld dat waarop hij alle krachten inspant ten bate van zijn aanvalsvermogen.

Daaruit volgt: dat het gunstigste oogenblik voor den tegenaanval datgene is, waarin de aanvaller tot den storm overgaat.

Als de tegenweer haren plicht gedaan heeft, dan is de aanvallende troep op dit oogenblik ongedekt en, in massa avanceerende, in zijn weerstandsvermogen in zoodanige mate geschokt, als hij-zelf het slechts eenigszins bij den tegenover hem staanden gedekten verdedigenden troep verwachten kan! In zulk een oogenblik is zijn aanvalsvermogen in waarheid ten toppunt gevoerd (dit berust meer op de menschelijke natuur, dan op tactische regels), maar deze kracht, deze energie werkt slechts in ééne richting, namelijk: voorwaarts.

Een tegenaanval op dit oogenblik in de flank heeft veel, zeer veel kans op goeden uitslag. Daarmede werd rekening gehouden bij alles wat bij den aanval en zijne formatie in linien gezegd is.

Den aanvaller gedurende zijnen storm in de flank aanvallen! Dat moet dus de eigenlijke strekking van den tegenaanval, van het defensief-offensief zijn, omdat zij het meest vruchtbaar zal zijn.

Dat dit met betrekking tot tijd en plaats, en ook omdat, zooals wij gezien hebben, de aanvaller zich toch ook daarop eenigermate heeft voorbereid, zoo eenvoudig niet is, zal niemand loochenen.

Alvorens nu over te gaan tot het onderzoeken der middelen en wegen waardoor of waarop het defensief-offensief dit doel bereiken kan, achten wij

het practisch om te onderzoeken, of ook niet *andere* oogenblikken gunstig zijn.

Beschouwen wij vooreerst de voorafgaande tijdperken van den aanval.

In dichte, samenhangende linie avanceerende, door een tweede en derde linie op een geschikten afstand gevolgd, zal een goed aangevoerde, aanvallende troep wel zelden of in het geheel niet aan den verdediger de kans op een gunstigen tegenaanval aanbieden, alvorens het vuur van de stelling op den meest werkzamen afstand hem zal geschokt hebben. Slechts een fout in het aanvalsplan, eene door de onvoldoende oefening der troepen ontstaande opening, om kort te gaan, slechts toevallige omstandigheden zullen den verdediger aanleiding kunnen geven op den aanvaller los te gaan, zonder eerst gebruik te maken van het vuur dat men voor hem bestemd had. Zelfs wanneer het in den loop van het gevecht mocht blijken niet zulk eene uitwerking te hebben, als men misschien vooraf wachtte, toen men zich in de — dan echter niet juist en goed gekozen — stelling opstelde, blijft het meer dan twijfelachtig, of nu nog een verandering van besluit, een opgeven van het defensief en een overgang tot het offensief gunstiger kansen biedt, dan een consequent vasthouden aan het oorspronkelijke, hoewel misschien niet absoluut beste denkbeeld.

Consequent vasthouden aan hetgeen waartoe eens besloten is, brengt in den oorlog meestal verder, dan een plotseling overgaan tot iets anders, zelfs wanneer men ook zou moeten erkennen, dat het misschien het best zou geweest zijn het andere van het begin af te volgen.

Heeft men dus voor het gevecht den defensief-offensieven vorm aangenomen, dan houde men zich daaraan althans tot op het oogenblik, waarop de tegenaanval betrekkelijk het meeste kans van slagen heeft.

Anders is het gesteld met het gebruik maken van bepaalde fouten van den aanvaller. Zulke gelegenheden mag de verdediger zich niet laten ontglippen; maar deze soort van tegenaanvallen zullen toch slechts het karakter van uitvallen, niet dat van den werkelijken overgang tot het beslissend offensief hebben. Als wanorde, gebrek aan energie, en hoe deze fouten ook mogen heeten, zich niet bepaald bij den aanvaller vertoond hebben, zal het voor het defensief-offensief nooit raadzaam zijn met zijne voor het tijdperk van de tegenweer bestemde troepen offensief uit de stelling te komen. Ook zelfs voor de partieele uitvallen zal het daarom noodig zijn, niet den bezettingstroep zelve, maar slechts zijne buitenreserven, voornamelijk cavalerie, te bezigen, en stoot gelukt is, spoedig die weder terug te roepen.

Het nadeel, dat men niet eens het werkzaam voorbereidende geweervuur, ter wille waarvan men toch eigenlijk zich tot het defensief bepaalde, afgewerkt heeft — een nadeel, dat aan de bovengemelde wijze van tegenaanval verbonden is — bestaat niet, wanneer deze plaats heeft onmiddellijk nadat de zoodra de aanvaller in de stelling is gekomen.

In het vorige hoofdstuk deden wij uitkomen, dat zelfs de overwinnende aanvaller niet in een voordeeligen toestand is om een nu tegen hem gericht

aanval af te slaan, en deze omstandigheid heeft daar aanleiding gegeven tot maatregelen om hem dit oogenblik te doen te boven komen. Daar echter in elk geval het ter rechter tijd optreden van deze hulp (derde linie) met moeilijkheden verbonden is, zoo is dit oogenblik voor den tegenaanval nog altijd bepaald gunstig te noemen.

Overal dus, waar het niet moeilijk is den tegenstander met frissche krachten in de flank te vallen, op het oogenblik dat hij juist den storm begint, zal dit tweede oogenblik daarvoor gebezigd moeten worden.

In de oude tactiek was dit eigenlijk de regel, omdat meestal de fronthindernis elke andere mogelijkheid buitensloot.

In de practijk zien wij daaruit die heen- en weder golvende gevechten om terreinvoorwerpen te voorschijn komen, waardoor de Napoleontische oorlogen zich kenmerken, en die thans — hoewel ook ten deele om andere redenen — zoo veel minder voorkomen; ook is de regel om in open terrein den tot op 30 pas genaderden tegenstander te ontmoet te gaan, gebaseerd op deze theorie.

Het kan echter niet geloofwaardig worden, dat de tegenaanval in front minder voordeelige kansen oplevert voor de beslissing, dan die in de flank; dat deze laatste bepaaldelijk het voordeel heeft met troepen te doen te hebben, die meer door het vuur geleden hebben; voorts, daar de tegenweer tot op het laatste oogenblik werkzaam is met sterkere krachten te kunnen optreden, en eindelijk dat een flankaanval reeds dadelijk de ondersteuningstroepen van den aanval in gevecht brengt, waardoor aan den tegenstander de vrije beschikking over die ondersteuningstroepen ontnomen wordt.

Zijn alzoo de oogenblikken of het oogenblik bepaald, dan komt het nog slechts er op aan, daarvan gebruik te maken.

Deze naar ons oordeel moeilijkste taak in de moeilijke kunst van den aanvoerder, berust op de vraag: waar moeten de voor den tegenaanval bestemde troepen opgesteld worden?

Met het ongetwijfeld zeer juiste antwoord: »gedekt op die plaatsen, waar zij vermoedelijk gebezigd zullen worden, en zóó dicht bij dat zij ter juister tijd kunnen optreden», waarmede in de leerboeken en twistschriften deze vraag wordt opgelost, is echter helaas zeer weinig gezegd.

Ongetwijfeld zijn er in iedere oorlogshandeling, van de kleinste tot de grootste, eene menigte zaken, die aan den scherpen blik, aan het genie van den aanvoerder moeten worden overgelaten; moeilijk zal men echter een punt vinden, waaromtrent de theorie zoo weinig kan bepalen als in de onderhavige quaestie. Wij maken er geen aanspraak op dit gebrek te kunnen wegnemen.

Wat wij vroeger omtrent het gunstigste oogenblik voor den tegenaanval gezegd hebben, zal het duidelijk maken, dat wij in beginsel de opstelling achter den vleugel der stelling voor de meest gewenschte houden, te meer daar eene zoodanige opstelling gelijktijdig tegen een omtrekking of flankaanval kan waken.

Daarmede hebben wij ook vrij wel alles gezegd, wat wij daaromtrent kunnen



bijbrengen; de opstelling, hetzij achter een vleugel, hetzij achter beide vleugels, of ook wel achter het midden, het hoe ver achterwaarts enz., dit alles — wij hebben ook geen ander antwoord — hangt van de omstandigheden af!

Aangezien dit nu echter zoo was en zoo is, en omdat wel zal moeten worden toegegeven, dat een genie, hetwelk »naar gelang van de omstandigheden handelende», altijd het beste kiest, toch altijd iets zeer zeldzaams zal zijn, zoo hebben wij vroeger gezegd: de verandering in den vorm maakt het defensief-offensief zoo buitengewoon moeilijk, en is oorzaak dat die vorm, waarbij alles zoo zeer van de omstandigheden afhangt, in beginsel niet aan te bevelen is.

Wij zullen niet ontkennen, dat in de theorie het defensief-offensief als tactische vorm veel schijnt voor te hebben boven het offensief; in de practijk is echter deze vorm aan zooveel voorwaarden gebonden, dat er nauwelijks iets verleidelijks meer in overblijft.

Wij zullen ons wel niet aan overdrijving schuldig maken door te beweren, dat alleen de veldheersblik en de meest manoeuvreervaardige troep tegen deze moeilijkheid zijn opgewassen. Zelfs een NAPOLEON heeft slechts eens, bij Austerlitz, deze verandering in den vorm toegepast; het aantal voorbeelden echter, waarbij zelfs de zoogenaamde overwinnende verdediger toch in het tweede gedeelte van zijne taak bleef steken, en de slag daardoor onbeslist gebleven is, is bijna even talrijk als het getal defensieve veldslagen, die geleverd zijn.

Daaraan wordt ook niets veranderd door de omstandigheid dat onze tegenwoordige veldslagen en gevechten met wapenen en massa's geleverd worden, zooals sedert de uitvinding van het buskruit niet zijn voorgekomen, en dus meer dan vroeger zullen voeren tot een betrekkelijk onbeslissend meten der krachten, doch minder dan toen tot eene overwinning, die den tegenstander werkelijk vernietigt; omdat de dag verlopen is en de krachten uitgeput zijn alvorens het oogenblik van beslissing voldoende kon worden voorbereid, en omdat de uitputting aan beide zijden niet toelaat den anderen dag weder te beginnen.

Ook zal in deze grondbeginselen geenerlei wijziging ontstaan door zoodanige, tegenwoordig misschien nog meer dan vroeger wederkerende gevallen, waarbij massa's genoodzaakt zullen zijn zich zuiver defensief te houden, zonder hoop op de werkelijke overwinning, en alleen met het doel zich op de plaats, waar zij zijn, staande te houden (dekkingsveldslagen zou men ze kunnen noemen, bijv. tegen uitvallen of pogingen tot ontzet).

Naar de beslissing moet toch altijd gestreefd worden, en daartoe de wegen te wijzen blijft de eenige onwankelbare taak van de theorie.

Als daaruit het gevolg getrokken wordt dat de rencontre-slag het oorspronkelijke model voor alle gevechten zal zijn, dan moet dit *in zekere mate* toegegeven worden. Rencontre-slag en vesting-oorlog (gevechten om legerplaatsen) waren ook de eenige vormen, voor dat het buskruit dien eenzijdigen, defensieven invloed had, dien het tegenwoordig niet meer bezit.

Daar echter in 't algemeen het doel van iederen strijd toch altijd moet zijn, de overwinning te verschaffen, zoo is het duidelijk, van hoeveel gewicht het zal zijn: den tegenstander zoo mogelijk het initiatief tot den aanval te ontnemen! Zoo heeft dan de studie van het defensief-offensief ons ten slotte weder tot het zuiverste offensief teruggebracht.

De grondregels die uit de beschouwing van het tweede tijdperk van het defensief-offensief volgen, zijn ongeveer:

1. Het defensief-offensief moet hare krachten voor de beide tijdperken, dat der afweer en dat van den tegenaanval, streng scheiden; zij moet voor het eerste tijdperk zoo mogelijk slechts een minimum bestemmen, dat eene gunstige stelling inneemt.

2. Zijn sterke hoofdtroep is bestemd om den tegenaanval te voeren; dit geschiedt het best tegen de flank van den aanvaller, op het oogenblik dat deze tot den storm overgaat; is hiertoe de gelegenheid niet gunstig, dan moet de tegenaanval althans zoo snel mogelijk, nadat de aanvaller in de stelling gekomen is, plaats hebben; slechts bij uitzondering, als de aanvaller grove fouten maakt of draalt, mag de tegenaanval volgen, alvorens de tegenweer hare volle vuuruitwerking heeft gehad.

3. De vorm en uitvoering van den tegenaanval regelen zich als offensieve handeling alleen naar de grondbeginselen voor den aanval: snel, geconcentreerd, energiek.

4. De opstelling der voor den tegenaanval bestemde massa zal een der moeilijkste, maar ook een der gewichtigste opgaven voor den aanvoerder zijn.

Geheel en al, wat tijd en plaats aangaat, afhankelijk van de omstandigheden, zal de beslissing geheel afhangen van de omstandigheid dat de tegenaanval ter juister tijd geschiedt. Dit is de maatstaf voor de opstelling even als voor de altijd noodige verdere beschikkingen (bevelen) voor den troep.

Het beginsel: »in elk geval bedekt, zoo mogelijk achter een vleugel der stelling» is alles wat voor de opstelling gezegd kan worden.

5. Het beslissend gewicht dat het in elkander grijpen en passen van afweer en tegenaanval voor het defensief-offensief heeft, maakt dezen vorm slechts bij bijzonder goede aanvoering en slechts met buitengewoon manoeuvreervarende troepen aanbevelenswaard.

(Wordt vervolgd.)

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DEN OORLOG  
VAN 1870—1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 5, Blz. 317.*)

(*Met een plaat.*)

V.

VAN SEDAN NAAR PARIJS.

In den avond van den 2den September begon het te regenen, hetgeen den geheelen nacht aanhield en het bivak zeer onaangenaam maakte. Men lag op dezelfde plaats nabij het Bois Chevalier van den vorigen nacht.

Op den 3den September verliet men ten 7<sup>1</sup>/<sub>2</sub> uur langs denzelfden weg als men er gekomen was, het gedenkwaardige slagveld.

Dien weg volgden ook onafzienbare kolonnes Fransche krijgsgevangenen die over Stenay en Pont-à-Mousson naar Duitschland gevoerd werden. Bij het slechte weder maakte het toch reeds treurige gezicht van een geheel ontwapend en gevangen weggevoerd wordend leger een dubbel weemoedigen indruk en deze stemming verbeterde niet toen men door Douzy en een tal van andere dorpen kwam, allen in hospitalen veranderd en waar duizenden op hulp wachtten en verlangden naar Duitschland gevoerd te worden.

In Mairy trof men de lang ontbeerde treinkolonne van het regiment weder aan. Mouzon trok men door om vervolgens in Moulins, alwaar zich ook de staven van de divisie en brigade bevonden, de kwartieren te betrekken.

Den 4den September hield men rustdag en maakte zich deze ten nutte om de door den slag ontstane gapingen in het regiment aan te vullen. De kolonel VON HANSEN nam het bevel van de 48ste brigade op zich in plaats van den gewonden generaal VON SCHULZ. Het 107de regiment kon andermaal niet anders dan door detachering van officieren van een ander regiment geëncadreerd worden.

Men deelde de officieren in als volgt :

III. S. 18. D. N<sup>o</sup>. 7.

Regiments-kommandant: luitenant-kolonel VON LINDEMANN.

Regiments-adjutant: 2de luitenant BASSE.

Officier van inkwartiering: 2de luitenant GRÄSSE.

#### 1ste BATALJON.

Kommandant: kapitein LENSMANN.

Adjutant: 2de luitenant HEDDENHAUSEN.

- 1ste kompagnie: { kommandant: 2de luitenant ridder HELM.  
vaandrig MEHLIG.
- 2de Kompagnie: { kommandant: 2de luit. ridder ODRICH (106de reg.).  
2de luitenant THEYSON (106de regiment).
- 3de Kompagnie: kommandant: 2de luitenant LUDOVICI (106de reg.).
- 4de Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant RÖDERER.  
sergeant-majoor OPPELT (106de regiment).

#### 2de BATALJON.

Kommandant: kapitein VON BEULWITZ.

Adjutant: sergeant-majoor HOWARD.

- 5de Kompagnie: { kommandant: 1ste luitenant BASSE.  
2de luitenant NICOLAI.
- 6de Kompagnie: { kommandant: 2de luitenant WEIGANDT (106de reg.).  
sergeant-majoor ZÜRN.
- 7de Kompagnie: { kommandant: 2de luitenant ZIMMERMAN.  
sergeant-majoor OELSNER (106de regiment).
- 8ste Kompagnie: { kommandant: 2de luitenant SITTIG.  
sergeant-majoor GLORIUS.

#### 3de BATALJON.

Kommandant: kapitein KÜSTNER.

Adjutant: 2de luitenant ridder JAHN.

- 9de Kompagnie: { kommandant: 2de luitenant ridder HÄFFNER.  
sergeant-majoor TINKE (106de regiment).
- 10de Kompagnie: { kommandant: kapitein SCHREIBER.  
sergeant-majoor SCHURICHT (106de regiment).
- 11de Kompagnie: 2de luitenant MIERSCH (106de regiment).
- 12de Kompagnie: { kommandant: 2de luit. ridder FREYER (106de reg.).  
2de luitenant ridder GEORGI.  
sergeant-majoor WALTHER (106de regiment).

Zooals bekend is marcheerde het leger na den slag van Sédan onverwijd op in de richting van Parijs en werd dat van den Kroonprins van Saksen daartoe voorloopig op Laon gedirigeerd.

Men rukte (107de regiment) dienovereenkomstig den 5den September des voormiddags bij Pouilly over de Maas en betrok te Vaux en Dieullet de kwartieren.

Op deze en op de volgende dagen had men veel te lijden van de aanhoudende regens die vooral de landwegen, waarmede men van af de kunstwegen naar de zijwaarts gelegene kwartieren moest komen, om zoo te zeggen onbegeaanbaar maakten. Daarentegen werd in een ander opzicht de opmarsch gemakkelijker gemaakt; men had toch geen groote operatien op het oog; er waren dus minder talrijke troepenmassa's bijeen en men marcheerde daardoor met kleinere kolonnes.

Aangezien voor eene behoorlijke voorhoede zorg gedragen was, werd elk volgend nachtkwartier langs den kortsten weg opgezocht.

Den 6den September kwam het regiment in de aan elkander grenzende dorpen les Alleux en Marcelot, behalve de 6de kompagnie die naar Maison rouge bij Lechêne marcheeren moest. Hier kwam de gewonde luitenant-adjutant VON SCHWEINITZ weder bij het regiment en werd als ziek medegevoerd.

Op den 7den September werd reeds ten 5 uur des morgens opgebroken en eerst gemarcheerd naar het rendez-vous der brigade bij Terron, van waar de brigade in haar geheel verder rukte. Des nachts werden de 1ste en 2de kompagnie te Sansseuil onder dak gebracht, terwijl de 3de en 4de kompagnie, benevens het 2de en 3de bataljon en de staf van het regiment te Alland'hui ingekwartierd werden.

Den volgenden dag kwam men onder aanhoudend slecht weder te Pargny dicht bij Rethel.

Den 9den September marcheerde de 48ste brigade in haar geheel door laatstgenoemde plaats om zich daarna te verdeelen en rukte het 107de regiment toen regelrecht aan op St. Loup in Champagne.

Den 10den September werd de marsch des morgens ten 8 uur aangevangen en kwam men te Haudilcourt, waar het 3de bataljon b'eef, terwijl het 1ste bataljon doormarcheerde naar Mesnil en het 2de bataljon met den staf van het regiment oprukte naar Poilcourt, gelegen in de nabijheid van le Mesnil.

Op dienzelfden dag vernam men de inname van Laon door de 6de divisie cavalerie, en tevens de treurige gebeurtenis die daarbij had plaats gevonden. Inmiddels was het doel van den marsch veranderd en deze in plaats van naar Laon in eene meer zuidelijke richting voortgezet.

Het eentonige van dit aanhoudend marcheeren door de trouwens zeer lieflijke landschappen werd alleen afgewisseld door de verschillende wijzen waarop men aan levensmiddelen moest komen en het requireeren gaf dikwijls aanleiding tot vrolijke tooneelen, die tevens een blik deden slaan in het karakter en de levenswijze van het Fransche volk.

Daar de requisitie in den striksten zin des woords eene levensquaestie voor het Duitsche leger geworden was, hoorde men er ook aanhoudend over

spreken en werden afzonderlijke afdeelingen uitsluitend daarmede belast. De taalkennis der eenjarigen deed bij deze afdeelingen veel nut.

Den 11den September kwam de regimentsstaf en het 2de bataljon te Orainville; het 1ste en 3de bataljon te Anmenencourt le petit rechts en links van den grooten weg van Rheims naar Neufchatel; de kwartieren waren goed, het weder helderde op en den 12den hield men rustdag.

Den 13den September vereenigde zich het regiment te Orainville om van daar in zuidwestelijke richting voorwaarts te marcheeren. Bij Hermonville kwam het in het prachtige met bosschen bedekte heuvelland, alwaar een bepaalde druif groeit, waaruit in Rheims de Champagne wordt gemaakt.

Het 1ste bataljon kwam dien dag te Prouilly; de staf van het regiment en het 2de bataljon te Jonchery aan den spoorweg van Rheims naar Soissons gelegen en tevens aan den grooten weg op Parijs; het 3de bataljon te Vandeuil en Hourges.

Bij Vandeuil vereenigde zich den volgenden morgen het regiment en marcheerde als onderdeel van de divisie naar Coulonges (regimentsstaf en 3de bataljon) en Goussancourt (1ste en 2de bataljon).

Den 15den September marcheerde het als onderdeel der divisie naar Epied (staf en 1ste bataljon) en Verdilly (2de en 3de bataljon) en den 16den September naar Montreuil, alwaar den 17den rustdag gehouden werd, en de 2de luitenant ridder GRUHL die bij St. Privat gewond was, zich wederom bij het regiment voegde, en belast werd met de aanvoering der 3de kompagnie.

Van af Montreuil waren de dorpen reeds gedeeltelijk door de bewoners verlaten en kreeg men een voorproef van de kunstmatige eenzaamheid die rondom Parijs te wachten was. Op bevel van den Franschen generalen staf waren alle bruggen door de inwoners van de naastbijgelegen plaatsen vernield of afgebroken, en groot was natuurlijk hunne ergernis wanneer zij door de Duitsche voorhoede opgezocht en genoodzaakt werden, ze weder voor hen te herstellen.

De Fransche generale staf heeft op die wijze zeer veel bruggen enz. doen vernielen, zonder dat de opmarsch der Duitschers daardoor van belang vertraagd is geworden.

Langzamerhand was men nu wederom in de nabijheid des vijands gekomen en werden de bagage- en treinwagens van het regiment, zooals zulks steeds in dat geval was geschied, vereenigd tot eene kolonnè van de geheele divisie.

Den 18den September kwam het regiment te Neufmontiers (regimentsstaf, 1ste en 2de bataljon) en Chauconin (3de bataljon) in de nabijheid van Meaux, terwijl voor den 19den Peecy en Charmentrai als kwartieren voor het regiment aangewezen waren.

Even voor dat men die plaats bereikte kreeg het regiment bevel om zoo spoedig mogelijk in een rendez-vous stelling van de divisie ten zuiden van den spoorweg naar Sevran op te rukken, dewijl men een gevecht nabij St. Denis verwachtte.

In Claye liet men diensvolgens de treinen achter ten einde in een geforceerden marsch met een rust van een kwartier te Villeparisis in de opgegevene stelling te geraken en daarin tot des avonds te blijven, toen het bleek dat het verwachte gevecht geen plaats zoude hebben. Des nachts kon een gedeelte der manschappen te Savrai onder dak komen, terwijl de overigen in de tuinen moesten bivakkeeren.

De kapitein BRACHMANN van het 106de regiment werd hier belast met de aanvoering van het 2de bataljon en de kapitein VON BEULWITZ nam dus het kommando der 9de kompagnie weder op zich, terwijl de van zijne wonde herstelde luitenant-adjutant VON SCHWEINITZ zijne functie weder aanvaardde.

Des morgens ten 11 ure van den volgenden dag betrok de regimentsstaf met het 2de en 3de bataljon het kwartier te Villeparisis; op weg derwaarts werd het 1ste bataljon bij Vert Galant gedetacheerd naar Courtry en den 21sten September verlegd naar Claye.

Het 2de en 3de bataljon hielden den 21sten rustdag en rukten den 22sten op tot overname der voorposten van het 103de regiment te Chelles, in welke plaats het 1ste bataljon zich bij hen voegde.

Dit vriendelijke door de inwoners geheel verlaten stadje werd nu voor de laatste en grootste helft van den veldtocht de woonplaats van het regiment.

## VI.

### VÓOR HET BELEGERDE PARIJS.

Het is bekend dat de veldtocht tegen Frankrijk aan de Duitsche soldaten een ongehoorde inspanning van krachten gekost heeft en dan ook grootere resultaten heeft opgeleverd dan men zich had kunnen voorstellen; dat echter die soldaten daardoor bovendien in verschillende richtingen ontwikkeld zijn geworden, is minder bekend, althans minder erkend.

De veldslagen bij St. Privat en Sédan hadden hunne doodsverachting en dapperheid doen uitkomen; de groote, vermoeiende marschen hadden hunne krachten, zowel de moreele als de fysieke, op een harden proef gesteld; den nieuwen werkkring welke zij intraden bij de insluiting van Parijs zou andermaal nieuwe eischen aan hunne militaire eigenschappen stellen.

De insluitingslinie van Parijs had eene reusachtige lengte gekregen, zoodat de bezetting doorlopend tamelijk zwak was, waarom men zoodanige maatregelen moest nemen dat een aanval met overmacht op een of ander punt gericht, kon worden afgeslagen. Daarbij was het van het grootste gewicht dat elke schildwacht niettegenstaande het gure najaarsweder en de aanhoudende vermoeienissen ten gevolge van verschillende tochten, zich aan eene nauwgezette plichtsbetrachting gewendde, want één post kon door nalatigheid, of zelfs minder scherpe waakzaamheid, de oorzaak zijn van het welgelukken eener vijandelijke overrompeling.

Stond de man niet op post of was hij niet op patrouille, dan moest hij

zijne krachten aanwenden bij het opwerpen der versterkingen die de zwakke stelling in eene bevestigde linie moest herscheppen, en dat alles bij aanhoudend gebrek aan de noodige materialen en gereedschappen en dikwijls ook aan levensmiddelen, die wegens de slechte wegen niet dadelijk aangevoerd konden worden.

Dagelijks werd dit echter beter, maar daarentegen werd de hoop om Parijs zooals men gerekend had, in weinige weken te bemachtigen, zeer te leur gesteld.

Het was opmerkelijk hoe spoedig de soldaten zich dit nieuwe leven eigen maakten en niettegenstaande de stille zuchten naar het vaderland, opgeruimd bleven. De voorpostendienst had weldra iets aanlokken; de aanhoudende kleine schermutselingen met den vijand en het leven in de schoone, hoewel geheel verlaten en dus zeer eenzame landstreek, hadden iets eigenaardigs; de verschillende steeds onverwachte avonturen die elk individu telkens ontmoette, prikkelde de lust tot den voorpostendienst zoodanig, dat men dezen met die van hartstochtelijke jagers kon vergelijken.

In het begin van de insluiting moest de linie wegens het nog niet bestaan van bevestigingen sterker bezet worden dan later noodig bleek te zijn; de 24ste divisie kreeg voor haar aandeel de stelling Chelles—Montfermeil met de voorpostenlinie van af den rechter Marne-oever bij Ville Evrard over Maison blanche en Gagny naar Villemomble; de 47ste en 48ste brigade losten elkander in de bezetting van deze stelling af.

Toen later naar het noordelijk en zuidelijk oorlogstooneel aanzienlijke strijdkrachten gezonden moesten worden, werd de insluitingscirkel in zooverre gewijzigd, dat de 48ste brigade alleen moest zorgen voor het gedeelte dat aanvankelijk aan de geheele divisie ten deel gevallen was, hetgeen trouwens door de vergeworderde verschansingen mogelijk was geworden. Dienovereenkomstig werd toen (25 September) het 107de regiment van Chelles naar Bron en Pomponne verplaatst en terwijl in het begin elk bataljon om de 6 dagen de voorposten betrok, moest dit na deze verandering om de 3 dagen geschieden.

Links van het 107de regiment stonden de Wurtembergers en rechts de 23ste divisie, meer bepaald het 106de regiment.

De voorpostenketen sloot links aan de Marne en ging eene kleine beek volgende, die zich dicht bij Ville Evrard in de Marne stort, in noordelijke richting naar Gagny, om aldaar aan het 106de regiment aan te sluiten. Dagelijks werd die linie bezet door één bataljon, dat zoodanig was verdeeld dat twee kompagniën de eigenlijke veldwachten betrokken, en wel één nabij Ville Evrard in een huis aan den grooten weg naar Parijs, en één in en bij Maison blanche, terwijl de beide kompagniën als replis opgesteld werden in twee huizen tegenover Gourmay gelegen aan den straatweg van Chelles naar Neuilly en in het kasteel Le Chenay nabij den spoorweg van Chelles naar Gagny.



Deze opstelling heeft men, behoudens kleine wijzigingen, tot het einde toe behouden.

De twee andere bataljons werden andermaal in Chelles ingekwartierd, doch moesten dagelijks 80 man geven tot den veiligheidsdienst en 200 man tot het werken aan de verschansingen die onder de leiding van den 1sten luitenant-ingenieur HÜBSCHMANN uitgevoerd werden.

Behalve het 107de regiment was de op voorpost zijnde gecombineerde brigade op de navolgende wijze gedisloceerd:

Eene batterij (ГРОН), de staf en 2 eskadrons van het 2de regiment cavalerie, benevens een officier der genie met een peloton pionniers te Chelles; het 106de regiment met eene batterij en een peloton cavalerie in Montfermeil; het 13de jagerbataljon als reserve in Courtry; het overige van de 24ste divisie lag in le Pin (staf), Villevandé, Pomponne, Bron, Bordeaux, Vaires en Courtry.

Op den 22sten September kwamen bij het regiment aan de majoor SCHLICK van het reserve-bataljon van het regiment jagers, benevens de vaandrigs KIRCHHÜBEL en VON METZRAD, de sergeant-majoor WORTMANN en VON LUNEBURG, benevens de kadets VON ZEHMER en VON OPPELL en daarenboven nog 7 vrijwilligers, allen van het reserve-bataljon van het 107de regiment te Leipzig.

Den 23sten September des middags ten 12 ure werd het 1ste bataljon dat het eerst de voorposten had betrokken, door het 2de afgelost. Ook werd een detachement sterk 30 man, gezonden in de achtergelegen dorpen tot het zoeken van levensmiddelen, dewijl in de nabijheid geen voldoende hoeveelheid meer te vinden was, zoodat de troepen dan ook dagen lang verplicht waren geweest zelf in hunne voeding te voorzien; dien tijd heeft men zich moeten behelpen met aardappelen die men zelf rooide, en ooft dat nog van de boomen gehaald moest worden. Van vleesch was geen sprake.

Nadat op den 24sten September het 2de bataljon afgelost was door het 3de bataljon, werd den 25sten September de geheele brigade afgelost door de 47ste brigade. De staf der 48ste brigade ging naar Le Pin, het 106de regiment naar Villevandé en Le Pin, het 107de regiment naar Pomponne (staf, 1ste en 3de bataljon) en Bron (2de bataljon). De eskadrons welke in Chelles lagen, verwisselden met die te Vaires, terwijl de batterij in genoemde plaats bleef.

De tijd in de kantonnementen werd besteed aan exercitien en theorien.

Aangezien het requisitie-detachement hetwelk den 23sten afgezonden was, den 25sten terugkwam zonder resultaten van eenig belang, werd den 27sten een nieuw uitgezonden.

Den 28sten September marcheerde het regiment wederom naar Chelles en kwam het 2de bataljon op de voorposten.

29 September. Op voorposten het 3de bataljon. De vaandrig MEHLIG, benevens de sergeanten-majoor ZÜRN, GEHRING, HOWARD en KORMANN worden benoemd tot 2den luitenant bij het 107de regiment.

30 September. Aankomst van de reserve uit Leipzig, sterk 7 onderofficieren, 17 korporaaals en 322 soldaten, onder bevel van kapitein FRANCKE, die het kommando verkrijgt van de 1ste compagnie.

1 October. De 47ste brigade lost de 48ste brigade op voorposten af. Het 13de jagerbataljon blijft als reserve bij de 47ste brigade zonder evenwel tot voorpostendienst gebruikt te worden. Het 107de regiment gaat naar Pomponne (staf, 1ste en 3de bataljon) en Bron (2de bataljon). Uitzending van een requisitie-detachement na terugkomst van het uitgezondene, hetwelk weinig voorraad medebracht. De 2de luitenant HASSE van het lijfgrenadier-regiment tot nu toe werkzaam als adjudant bij het étappen-kommandement van het XIIde legerkorps, wordt overgeplaatst bij het 107de regiment en kommandant van de 7de compagnie.

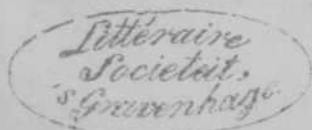
2 October. Kolonel VON ABENDROTH neemt het bevel van de 48ste brigade weder over, terwijl kolonel VON HANSEN naar zijn regiment terugkeert. De van zijne wonden genezen majoor VON BOSSE neemt het bevel over het 3de bataljon weder over; de kapitein KÜSTNER krijgt dat over het 1ste bataljon, terwijl kapitein LENSMANN tijdelijk het 2de bataljon van het 106de regiment kommandeert. De sergeanten-majours THEYSON, SCHURICHT, OPPELT, VELSNER, FINCKE en WALTHER die van het 106de regiment bij het 107de gedetacheerd waren en den 28sten September tot 2den luitenant benoemd waren, keeren naar het 106de regiment terug.

In en nabij het dorp Bron bevinden zich twee kasteelen. Het eene was ingericht tot gemeenschappelijk verblijf voor de officieren van het bataljon dat in Bron gekantonneerd was; het andere werd door eenige mannen bewoond waarvan een zich uitgaf voor neef en administrateur van den eigenaar, die bescherming van het goed gevraagd had, hetwelk hem was toegezegd geworden. Later bleek het dat het franc-tireurs uit Parijs waren die in den omtrek alles vernield hadden, ook Duitsche soldaten hadden vermoord, en thans een goed leventje voerden in het rijke van alles voorziene kasteel. Zij werden evenwel verraden en den 4den October gevangen genomen en voor den krijgsraad gebracht. De staf der divisie nam den 5den October haar intrek in genoemd kasteel.

Men had nu een nieuwe regeling van de aflossing der voorposten gemaakt, en wel een zesdaagsche, zoodat de 48ste brigade eerst den 7den October de 47ste brigade afloste, op welken dag het 107de regiment de voorposten betrok, en wel:

Op den 7den October het 3de bataljon.

» » 8sten	» » 1ste	»
» » 9den	» » 2de	»
» » 10den	» » 3de	»
» » 11den	» » 1ste	»
» » 12den	» » 2de	»



Inmiddels had het Maasleger zich op den 11den October in noordelijke richting moeten uitbreiden, zoodat de 24ste divisie van dien dag af ook nog het gedeelte van den insluitingsgordel van de 23ste divisie voor hare rekening kreeg van af het park van Raincy tot aan de Avenue de Livry.

Men voerde naar aanleiding daarvan de volgende dislocatie uit:

Staf der divisie te Coubron.

47ste brigade: Courtry en Clichy.

Staf der 48ste brigade: Montfermeil.

106de regiment Montfermeil.

107de regiment Chelles.

12de jagerbataljon Bron.

13de jagerbataljon Montfermeil.

2de regiment cavalerie Chelles, Coubron, Clichy en Montfermeil.

Twee batterijen in Montfermeil.

Eene batterij in Chelles.

Eene batterij in Coubron.

Detachement veldhospitaal-soldaten te Courtry.

De veldbrugtrein met  $\frac{1}{2}$  compagnie bewaking van het 12de jagerbataljon te Pomponne.

Voerwerk (trein-) kolonne in Courtry, en een peloton pionniers in Chelles alsmede één in Montfermeil.

Dientengevolge werd de aflossing wederom veranderd en wel in eene vierdaagse, zoodat het 107de regiment op de volgende datums de voorposten betrok.

1ste bataljon, den 11den, 17den, 20sten, 24sten, 27sten en 31sten October, den 3den, 7den, 11den en 15den November.

2de bataljon, den 12den, 15den, 19den, 23sten en 28sten October, den 1sten, 5den, 9den en 13den November.

3de bataljon, den 13den, 16den, 25sten en 29sten October, den 2den, 4den, 6den, 10den en 14den November.

Het 12de jagerbataljon den 14den, 18den, 22sten, 26sten en 30sten October.

Het was opvallend hoe weinig meubels de inwoners te Chelles achtergelaten hadden bij hun vlucht naar Parijs. Niet alleen hadden zij zooveel mogelijk alles medegenomen, maar bovendien hadden zij nog andere middelen aangewend om het inwendige der huizen onhuisselijk te maken. Op den 12den October echter werden in een grot in de groote kalkgroeve nabij Chelles gelegen, eene groote hoeveelheid meubelen ontdekt, en wel zóó veel dat men kon nagaan dat dit de helft van alle meubelen van Chelles moest wezen. Zij werden onmiddellijk medegenomen. Hadden de inwoners hunne tafels en stoelen eenvoudig in hunne huizen achtergelaten, zij zouden er al licht meer van terug gevonden hebben dan thans na eene dubbele verhuizing.

De Franschen hadden door hunne pogingen om niets als kale muren achter te laten, eene soort van verhuizingsmanie doen geboren worden.

Men begon toch met het ledige Chelles van het noodigste te voorzien uit de omliggende verlaten plaatsen en uit het in de voorpostenlinie gelegene Neuilly. Later kreeg men de gewoonte om, niettegenstaande de meest stellige bevelen welke daartegen uitgevaardigd werden, bij elke kwartierverandering de meest noodige meubelen uit het oude kwartier naar het nieuwe over te brengen. Dat die voorwerpen door dat aanhoudende verhuizen niet beter werden laat zich verklaren en van daar ook het verwijt van gepleegd vandalisme.

In de zooeven genoemde grot vond men bovendien nog eene aanzienlijke hoeveelheid wijn, die zeer te stade kwam voor het onderhouden van den gezondheidstoestand der soldaten.

De verschansingen die aanhoudend verbeterd en uitgebreid werden onder leiding van den 1sten luitenant-ingenieur HÜBSCHMANN, namen zulk een omvang dat Chelles op eene kleine vesting begon te gelijken, waarover later Z. M. den Keizer zijne tevredenheid betuigde. De soldaten werkten dan ook met den grootsten ijver.

In verband met de geheele verdedigbare stelling kan men de versterkingen in drie liniën verdeelen. De eerste linie was op de hoogte van de eigenlijke veldwachten en werd door het stevige metselwerk van het gesticht Ville Evrard en van de villa Maison blanche met dat van de daarbij behoorende parken, benevens door de reeds genoemde daar langs vloeiende beek, belangrijk versterkt. De eigenlijke linie der vedetten was daarvoor gelegen en had een vrij gezichts- en schootsveld tot aan Neuilly en aan den berg Avron, benevens over de daartusschen gelegen terreingolven. De linker flank was door de Marne en door het Marnekanaal, waarvan de bruggen door de Franschen vernield waren, volkomen gedekt.

De tweede linie van verdediging was ter hoogte van de replis; de replis welke op den straatweg was tegenover Gournay had tot letter J, en die welke zich in het kasteel le Chesnay bevond, had letter H. Hier leunden de verdedigingswerken tegen eene groote beek en tegen het opgestuwde Marnewater, en aan de andere zijde tegen de enceinte van het park van het kasteel la Chenay. Nagenoeg langs de geheele linie had men doorlopende borstweringen opgeworpen, bestaande uit boomstammen en aarde, terwijl het schootsveld hier en daar door opruiming vrij gemaakt was. Tusschen deze verdedigingslinie en Chelles waren een tal van scherpschutterskuilen gegraven.

De derde linie werd gevormd door Chelles in verbinding met Montfermeil; deze linie was voorzien van stellingen voor artillerie, terwijl de twee voorliggende liniën uitsluitend ingericht waren voor eene infanterie-verdediging. Chelles zelf met zijne huizen en tuinmuren die gecreneleerd en van banketten voorzien waren, vormde eene geduchte stelling voor infanterie, terwijl op de noordoostelijke hoogten van Chelles, benevens op die van Montfermeil talrijke

geschutstellingen voor veld-artillerie waren opgeworpen; die vuurmonden konden het terrein tot aan de replisstellingen volkomen bestrijken.

Eindelijk was de dam van den spoorweg die langs Chelles naar Chesnay en Gagny loopt, voor zooveel mogelijk in den kring der versterkingen opgenomen.

Behalve hunne absolute waarde droegen de werkzaamheden aan deze versterkingen dan ook krachtig bij om aan de soldaten die daardoor het geheele terrein zoowel bij dag als bij nacht leerden kennen, de overtuiging van kracht te geven, waardoor deze dan ook minder ontmoedigd werden dan anders het geval zoude geweest zijn, toen de troepen, tot de insluiting bestemd, herhaaldelijk verminderd werden en dus de insluitingsgordel ook gedurig zwakker bezet worden.

Op den 13den October had men een klein voorpostengevecht bij Villemombe, waarbij een soldaat van het 3de bataljon zwaar gewond werd.

Den 15den October kwam de benoeming tot kolonel van den luitenant-kolonel vrijheer von LINDEMANN.

Daar de veldhospitalen overvuld waren met zieken en om dezen tijd ook met typhuszieken, ging men in alle kantonnementen eenige vertrekken tot verblijf van lichte ongestelden inrichten; dit geschiedde insgelijks te Chelles op den 16den October.

Op den 17den October rukten aanzienlijke vijandelijke patrouilles tegen de linien op; bij deze gelegenheid werden twee Fransche artsen gevangen gemaakt doch na een ondergaan verhoor wederom vrijgelaten.

Den volgenden dag naderden andermaal aanzienlijke troepengedeelten de stelling, zoodat men de detachementen te Chelles en Bron marschvaardig maakte. Tegen den avond vernam men in de richting van Parijs een levendig geschut-, mitrailleuse- en geweervuur, benevens klokkengelui. Des nachts ten 12 $\frac{1}{2}$  uur ontving men te Chelles de tijding dat men een groote uitval in oostelijke richting verwachtte. Dientengevolge kreeg het 1ste bataljon order om onder de wapens te blijven, terwijl de overige manschappen gekleed in hunne kwartieren konden rusten. Het 1ste bataljon stond evenwel te vergeefs te midden van een aauhoudenden stroomenden regen op de alarmplaats tot des morgens 6 $\frac{1}{2}$  uur. De uitval had geen plaats en de voorbereidselen tot het afslaan daarvan werden wederom ingetrokken.

Daar het onmogelijk was de troepen in alle opzichten naar behooren te verplegen met den voorraad die uit het vaderland werd aangevoerd, verkregen de kantonnementen langzamerhand eene eigenaardige levendigheid. De korenbergen en bergplaatsen, die door de franc-tireurs gespaard waren, werden geleedigd en in de schuren gebracht, waar het met behulp van aanwezige machines werd gedorscht om vervolgens in de herstelde molens gemalen te worden.

Dit ging des te gemakkelijker omdat aan de Marne nabij Chelles eene groote water- en stoommolen, benevens eene broodbakkerij stonden. Deze gebouwen

werden door de Saksers en door hunne buren de Wurtembergers in gebruik genomen en daar onder de soldaten een voldoende aantal te vinden was bekend met de werkzaamheden van machinist, stoker, molenaar, enz., konden deze werkplaatsen behoorlijk bediend worden.

De voeding werd evenwel met den dag beter, hoewel zij over het algemeen tamelijk eentoonig was, ofschoon men volop aardappelen in het veld, ooft op de boomen en druiven in de wijnbergen had. Het meest welkom waren echter het tal van liefdegiften dat de veldpost aanbracht.

Hoewel de gewonde majoor VON CERRINI den 13den October terugkwam bij het regiment, kon hij niet voor den 22sten October het bevel overnemen van den majoor SCHLICK, die daarop naar het jagerregiment terugkeerde. De kapitein LENSMANN die bij het 106de regiment gedetacheerd was, kwam den 24sten October bij het 107de regiment terug en kreeg den 28sten het bevel over het 2de bataljon, dewijl de majoor VON CERRINI wederom instortte en met verlof ging.

Op den 26sten October werd de sergeant-majoor WORTHMANN benoemd tot 2den luitenant.

Op den 27sten October werd de 1ste compagnie gedetacheerd naar Neufmontier bij Meaux, tot bescherming der korenmolens aldaar.

Sedert den 28sten October werden de veldwachten bij Maison blanche en Ville Evrard, even als de repli H slechts door 3 compagnien betrokken; repli J en de wacht in Chelles voortaan door eene halve compagnie.

De volgende dagen werd er des nachts en over dag ijverig gepatrouilleerd tot opsporen van franc-tireurs die men ontdekt had, doch steeds te vergeefs.

Het 12de jagerbataljon in Bron werd den 3den November elders gebruikt en vervangen door het 3de bataljon van het 104de regiment.

De schraagbrug der Wurtembergers bij Gournay over de Marne geslagen, werd den 7den November door het hooge water vernield, zoodat de gemeenschap moest geschieden door middel van de gierbrug tot den 9den November, toen de brug hersteld was.

Den 10den November kreeg men de eerste sneeuw gepaard met felle koude; van dien tijd werd aan de manschappen een ration brandewijn gegeven en kregen zij schapenvachten op de veldwachten.

Den 15den November werden de detachementen Chelles en Bron gealarmeerd op het bericht dat de vijand de stelling naderde en zich reeds in Neuilly bevond. Na een kort voorpostengevecht keerde de vijand evenwel terug.

In den nacht van den 15—16 November kwam de order zich onmiddellijk gereed te houden en op den linker Marne-oever over te gaan. Des nachts nog werd het 1ste bataljon door een bataljon van het 104de regiment afgelost en daar den volgenden dag het bevel tot afmarsch niet kwam, werd dit bataljon naar Montfermeil verlegd. Dit bevel tot verandering der kwartieren kwam den 17den en wel dat het 107de regiment deze betrekken moest in

Gournay, Champs en Noisy. Deze plaatsen waren echter nog niet door de Wurtembergers ontruimd, zoodat men een halt van verscheidene uren maakte achter Gournay en eindelijk bevel kreeg naar Chelles terug te keeren. Dit was reeds door het 104de regiment bezet, waarmede men dus de kwartieren moest deelen. Den volgenden dag had de verplaatsing plaats en wel de staf met het 2de en 3de bataljon en de 3de en 4de kompagnie in Champs; de twee andere kompagnien met den bataljonsstaf in Noisy.

De herstelde kapitein VON WITTEN en de 2de luitenant HAHN, namen den 19den November de kommando's over de 5de en 2de kompagnie; de 1ste luitenant BASSE kreeg de 6de en de 2de luitenant WEIGANDT de 12de kompagnie.

De brigade moest nu zorgen voor de bezetting der voorpostenlinie Noisy le Grand en Brie 's morgens, de uiterste schildwachten stonden langs de Marne en waren zeer blootgesteld aan het vijandelijke vuur uit de huizen aan den anderen rivieroever, zoodat zij in kuilen geplaatst en alleen des nachts afgelost werden.

Op den 22sten November keerden de gedetacheerde luitenants MIERSCH, FREYER en LUDOVICI naar het 106de regiment terug. Op den 24sten November keerde de herstelde majoor THIERBACH terug, die het bevel overnam van het 1ste bataljon, kapitein KÜSTNER kreeg dat van het 2de bataljon; kapitein LENSMANN de 11de kompagnie.

Ofschoon de Franschen van het begin der insluiting af aanhoudend met granaten op de voorposten schoten van uit de forten Nogent en Rosny, werd men evenwel op een uitval voorbereid zoowel door de meerdere hevigheid van het vuur, als door eene meerdere beweging om de forten.

Des morgens van den 26sten November werd men nogmaals te vergeefs gealarmeerd gedurende een hevigen regen. Bij het inrukken loste men het 106de regiment af en wel de staf met het 1ste en 2de bataljon te Noisy en het 3de bataljon te Gournay. Het 3de bataljon moest des avonds op voorpost, waarom eene kompagnie van het 2de bataljon de bruggenwacht te Gournay bezette. Des nachts had men veel last van de vijandelijke granaten.

Daar men den 27sten November een uitval verwachtte, stond het regiment van 's morgens 6 tot 's namiddags 5 uur onder de wapenen; des avonds 5½ uur kwam het 1ste bataljon op voorposten, men kon aan de talrijke bivakvuren bespeuren dat de vijand de bergvlakte van Avron bezet had.

De herstelde 2de luitenant VON WURMB kreeg het bevel over de 12de kompagnie.

Op den 28sten November kwam majoor VON CERRINI terug en hernam het kommando van het 2de bataljon, kapitein KÜSTNER kreeg de 7de kompagnie. De 2de luitenants WEIGANDT en ODRICH keerden naar het 106de regiment terug; gedurende den geheelen dag hield men zich andermaal strijdvvaardig, doch in de kwartieren; er gebeurde niets. Het 2de bataljon betrok des avonds de voorposten.

Het beschieten van Noisy werd den 29sten November bijzonder hevig, de vijand had het vooral op het kasteel gemunt, hetwelk den naam van »granaatkasteel' bekwam. Des morgens ten 8 uur werd er gealarmeerd en men bleef den geheelen dag onder de wapenen ten oosten van Noisy.

De kolonel VON LINDEMANN werd ziek getransporteerd naar het hospitaal te Noisy, waarop majoor VON BOSSE het regiment aanvoerde; kapitein KÜSTNER kreeg het 3de bataljon; 2de luitenant HASSE de 7de compagnie.

In den avond van den 29sten November ten 9 ure kwam eene reserve voor het regiment uit Saksen, sterk 275 onderofficieren en soldaten onder bevel van den sergeant-majoor BASSE; zij werden niet dadelijk ingedeeld maar tot den 1sten December gehuisvest in geconcentreerde kwartieren te Noisy. Zij zouden spoediger in het vuur komen dan zij dachten. Velen toch zijn op den 30sten November en 2 December gevallen, gewond en gevangen genomen, zonder dat zij hunne kameraden hadden leeren kennen.

(Wordt vervolgd.)

---

## BOEKAANKONDIGINGEN.

---

*L'armée, le service personnel et la frontière allemande, par le capitaine DANEBROG. 2<sup>me</sup> édition. Bruxelles, A. N. LEBÈGUE ET COMP. 1873.*

Herhaaldelijk hebben er op wij gewezen, dat de officieren van het Belgische leger sedert een paar jaren met onverflauwden moed, met taai geduld gestreden hebben om het beginsel van verplichten persoonlijken dienst in België te zien ingevoerd. Zij hebben dat gedaan omdat de ondervinding hun geleerd heeft, dat de plaatsvervanging een verderfelijken invloed op het leger uitoefent. Ook de gemengde Commissie, bij Koninklijk besluit van den 18den April 1871 benoemd tot het bestudeeren van hetgeen in den vreemde sedert den Fransch-Duitschen oorlog ten behoeve van de strijdkrachten was noodig geoordeeld en tot het doen van de noodige voorstellen in het belang van het Belgische leger, verklaarde zich met bijna eenparige stemmen voor de invoering van den verplichten persoonlijken dienst.

Niets mocht echter baten; de regeering verklaarde dit beginsel niet aan de orde te zullen stellen en de Minister van Oorlog, generaal GUILLAUME, trad af.

In de volksvertegenwoordiging was de quaestie van den verplichten persoonlijken dienst herhaaldelijk en met warmte besproken geworden; tal van argumenten werden door voor- en tegenstanders aangevoerd, en onder de laatste was er een, die zich daarbij zeer kwetsend uitliet over het Belgische officierskorps. Die afgevaardigde (1)

(1) De afgevaardigde PRAMEZ uit Charleroi in de zitting van 10 December 1872.



beweerde niets minder dan dat de Belgische plaatsvervangers, die daar te lande een derde van het leger uitmaken, uit goede elementen bestaan, maar dat zij door de officieren bedorven worden. „Ce n'est pas le désir d'avoir un bon remplaçant pour en faire un bon soldat; c'est le désir, au contraire, d'en avoir un mauvais,” zeide hij, en verder: „Si j'étais remplaçant, je deserterais aussi.” — Alsof de officieren alleen om hun zin te krijgen, op een dergelijke wijze aan hun plicht zouden te kort doen.

Na het uitspreken van zulk een oordeel zou men een degelijk betoog tot toelichting daarvan mogen verwachten.

Men oordeele: „Il faut que le remplacement devienne bon. Il faut que les chefs militaires sachent bien qu'il faut que l'armée soit bonne, quelque soit le système de recrutement.”

„L'armée de NAPOLEON I, l'armée de WELLINGTON étaient composées de remplaçants.”

„Qu'était-ce que l'armée de la commune? une application du service obligatoire. Qu'était-ce que l'armée de Versailles? une armée composée en partie de remplaçants, comme la nôtre.”

Bij het aanvoeren van zulke argumenten houdt alle redeneering op, maar het is betreurenswaardig, dat iemand die zoozeer blijk geeft van totaal gemis aan kennis in militaire zaken, op zulk een lichtvaardige wijze een blaam werpt op een geheel officierskorps.

Het is naar aanleiding van de door genoemden afgevaardigde gesproken woorden, dat de Belgische kapitein C., onder den pseudoniem DANEBROG, de pen heeft opgevat. Met waardigheid werpt hij de beschuldiging, waaraan de Belgische officieren hebben blootgestaan, van hunne schouders en met volle recht zegt hij dat hier op nieuw het spreekwoord bevestigd wordt: „Schoenmaker, houd je bij je leest.”

De Schrijver ontzenuwt de woorden van den afgevaardigde punt voor punt, om te voorkomen, dat sommigen van het groote publiek dupe daarvan mochten worden.

Voorts doet hij uitkomen, dat het volstrekt niet bewezen is, dat de meerderheid der natie een afkeer van den verplichten persoonlijke dienst heeft, hoewel het vrij natuurlijk is, dat velen die thans de voordeelen der plaatsvervanging genieten, ongaarne daarvan afstand zullen doen. Met de berekening dat  $\frac{5}{6}$  der natie ten gunste van het genoemd beginsel gezind zou zijn, kunnen we ons echter niet geheel vereenigen; dergelijke berekeningen zijn ook moeilijk zuiver te maken.

Ten slotte doet de Schrijver op strategische gronden uitkomen, dat België bij een toekomstigen oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland, groot gevaar loopt, het tooneel der krijgsoperatiën te worden, als het niet zorgt voor een krachtig leger. Is dat beschikbaar dan zal Frankrijk zich wel ernstig bedenken, alvorens de neutraliteit van België te schenden en Engeland zal zich veel meer genegen betoonen, om voor de handhaving van de omtrent België bestaande neutraliteitsbepalingen te waken, dan wanneer de strijdmiddelen van dat land in een slechten toestand verkeerden.

Wij wenschen den kapt. DANEBROG van harte toe dat zijn warm betoog den gewenschten invloed zal uitoefenen.

*Wie gaat er mee naar Indie? Wenken aan het Nederlandsche volk, hoe men zich voor het leger in Indie kan verbinden, benevens voordeelen en uitzichten aan de dienst bij dat leger verbonden, door BRAKEL. L. I. O. I. L. Rotterdam. NIJGH en VAN DITMAR. 1873. Prijs f 0,30.*

Wanneer men de eene of andere dienstverbintenis aangaat, kan het niet anders als wenschelijk zijn, dat men volkomen vertrouwd is met de lusten en lasten daaraan verbonden. Toeh gebeurt het meermalen dat een verbintenis wordt gesloten zonder dat men omtrent al de bijzonderheden goed ingelicht is, en dit geschiedt dikwijls minder uit onverschilligheid dan uit de moeilijkheid om zich de gewenschte gegevens te verschaffen. Dikwijls hebben er bepalingen bestaan, die reeds weer door andere verdrongen zijn; toestanden die men wel eens heeft hooren schetsen, zijn wellicht mede gewijzigd.

Uit dien hoofde achten wij het een nuttig werk van den heer BRAKEL om eenige wenken te geven aan hen, die zich voor den dienst in Ned. Indie wenschen te verbinden. Vooral ook het tijdstip is goed gekozen, nu het te voorzien is dat de werving wellicht voor geruimen tijd onder gunstige voorwaarden zal geopend blijven.

De wenken door B. gegeven, mogen bovendien op volledigheid bogen. Waar men zich moet aanmelden om zich te verbinden; aan welke vereischten men moet voldoen; onder welke voorwaarden men zich verbindt; het verblijf te Harderwijk; voor welke practijken men zich daar moet wachten; de overtocht naar Indie; de kleeding, soldijen en voeding in Indie; de voordeelen bij reengagement; de vereischten voor bevordering; de pensioenen en gagementen; het koloniaal militair invalidenhuis, en de statuten van de militaire Willemsorde, — al deze onderwerpen worden door B. met kennis van zaken behandeld.

Wij wenschen het boekje een ruim debiet toe.

v. P.

---

## VERSCHEIDENHEDEN.

---

*De nieuwe organisatie der Duitsche artillerie.* Het mag van algemeene bekendheid geacht worden, dat de Duitsche krijgsliding na den oorlog van 1870—71 niet op hare lauweren is gaan rusten, maar integendeel rusteloos arbeid om de ondervinding in dien veldtocht opgedaan ten nutte van het leger aan te wenden. Aan dat streven en ook aan de ondervinding reeds in 1866 opgedaan, is het te danken, dat de artillerie van het Duitsche leger sedert korten tijd een gewichtige reorganisatie heeft ondergaan, die hoofdzakelijk op het volgende neerkomt:

De artillerie te velde is geheel van de vesting-artillerie afgescheiden geworden. Tevens is de eerste vermeerderd geworden, als volgt: De artillerie te velde van het garde-korps en van elk der 10 eerste legerkorpsen bestaat in tijd van vrede uit 1

brigade van 2 regimenten. Het eene regt. vormt de korpsartillerie van het korps en is samengesteld uit 2 afdelingen ieder van 3 9<sup>cm</sup> batt. en 1 rijdende afdeling van 3 8<sup>cm</sup> batt.; het andere vormt de divisieartillerie en bestaat uit 2 afd. ieder van 4 batt., 2 van 9<sup>cm</sup> en 2 van 8<sup>cm</sup>.

De art. van het 11de korps is op dezelfde wijze samengesteld; hierbij is echter de Hessische artillerie als derde regiment ingedeeld.

De art. van het 14de korps bestaat mede uit 1 brig. van 2 reg.; het eene regt. wordt gevormd door eene afdeling van 4 9<sup>cm</sup> batt. en eene afdeling van 3 9<sup>cm</sup> en 1 rijdende batt.; het andere regt. door 2 afdelingen, ieder van 4 batt., waarvan 2 van 9<sup>cm</sup> en 2 van 8<sup>cm</sup>.

De kapiteins 3de kl. vervallen.

De kapiteins en luitenants krijgen een dienstpaard; de eerste bovendien een licht ration voor een eigen paard.

De artillerie te veld staat voor het technische gedeelte onder de artillerie-inspectie en voor de tactische opleiding en personeele aangelegenheden onder de kommandanten der legerkorpsen.

Aan het hoofd van het regt. divisieart. staat een luit.-kol. of een der oudste majoors; het regt. korpsart. wordt gekommandeerd door een kolonel of een der oudste luit.-kolonels.

De art. van het 12de korps blijft, even als vroeger, bestaan uit 4 voet- en 1 rijdende afdeling.

De Beiersche art. is georganiseerd als de Noord-Duitsche; ieder legerkorps heeft eene brigade art.

De Wurtemburgsche art. bestaat uit een regt. van 12 batterijen, verdeeld in 3 afdelingen, ieder van 2 9<sup>cm</sup> en 2 8<sup>cm</sup> batt.

De geheele sterkte der Duitsche artillerie bedraagt:

Troepenkorpsen.	Op voet van vrede.			Op voet van oorlog.		
	Vuurmonden van 9 <sup>cm</sup> .	Vuurmonden van 8 <sup>cm</sup> .	Vuurmonden der rijdende art.	Vuurmonden van 9 <sup>cm</sup> .	Vuurmonden van 8 <sup>cm</sup> .	Vuurmonden der rijdende art.
Garde en 1ste tot 19de korps. . . . .	520	208	156	780	312	234
Groot-hert. Hessische artillerie . . . .	8	12	4	12	18	6
Wurtemburgsche artillerie. . . . .	24	24	..	36	36	..
14de korps. . . . .	44	16	4	66	24	6
15de id. . . . .	16	16	..	24	24	..
Beiersche artillerie. . . . .	80	32	24	120	48	36
	1180			1782		

Rekent men hierbij de per legerkorps nog te vormen reserve-batterijen, dan komt men tot een totaal van 2100 stukken.

De vroegere vesting-art. wordt in regimenten van 2 bataljons ingedeeld; zij treedt uit het vroegere brigadeverband en komt geheel onder de art.-inspectie. Ook bij de vesting-art vervallen de kapiteins der 2de kl. De sterkte der kompagnien wordt van 100 op 116 man gebracht en de kompagnieskommandanten krijgen een licht ration voor een eigen paard. (*Allg. Mil. Zeit.* 1873, N°. 13, 14, 15 en 16).

*Het Mauser-geweer.* In N°. 2 van dezen jaargang gaven wij eene beknopte beschrijving van het geweer, waarmede de Duitsche infanterie zal worden bewapend. Aanvankelijk schijnt dit wapen, waarvan sedert Sept. 1872 het fuselier-bataljon van het garde-reg'. gewapend is, uitmuntend te voldoen. In het April-nummer der *Neue Mil. Blätter* lezen we daaromtrent o. a. het volgende:

Voor al op groote afstanden is de trefkans uitmuntend; het standvizier dient voor het richten tot op 300<sup>m</sup>; het vizier is verdeeld tot op 1600<sup>m</sup>. De snelheid van het vuur bedraagt met exercitie-patronen 18 schoten in de minuut, wanneer de schutters afzonderlijk vuren; bij salvo-vuur bedraagt dit aantal 12. Met scherpe patronen en bij behoorlijk richten rekent men dat deze getallen tot 12 en 8 zullen dalen.

Het wordt buiten quaestie geacht, dat men in het nieuwe geweer een wapen bezit, dat in elk opzicht van uitmuntende constructie is, zoowel wat duurzaamheid, bestreken baan, trefkans, snelheid van het vuur en lichtheid betreft en dat het met andere Europeesche wapenen minstens gelijk en waarschijnlijk daarboven te stellen is.

*De invloed van den schok dien het projectiel bij het ontbranden der lading ondervindt, en van de rotatie op de springlading.* Te Calais zijn omtrent deze aangelegenheden proeven genomen met verschillende buskruitsoorten en vuurmonden, waarbij aanvankelijke snelheden van 390—452<sup>m</sup> en omwentelingssnelheden van 100—215 omwentelingen in de minuut verkregen werden. De projectielen waren van een opgeschroefden bodem en kop voorzien, om na het schot den toestand der springlading gemakkelijk te kunnen nagaan.

Onverschillig de buskruitsoort, die gebruikt werd, bleek, dat het grootste gedeelte der springlading ten gevolge van den stoot der lading en van de rotatie, tot een harden koek was overgegaan, terwijl slechts ongeveer een tiende gedeelte in den gekorrelde toestand gebleven was. Het grootste en hardste gedeelte van den koek ontstaat door den stoot der lading en wordt tegen den bodem gedrukt. Hoe grooter de aanvankelijke snelheid, hoe vaster de koek was; de oppervlakte van dezen verschild, naarmate het projectiel al of niet om zijne as heeft gedraaid. Is dit niet geschied, dan is de oppervlakte oneffen en nagenoeg loodrecht op de as van het projectiel; heeft het projectiel daarentegen een wentelende beweging om zijne as gehad, dan heeft de koek de gedaante van een omwentelings-paraboloïde, waarvan de as in die van het projectiel gelegen en waarvan de top naar den bodem gekeerd is.

De rotatie is oorzaak der vorming van een tweeden koek, die tegen het cylindrisch gedeelte der uitholling ligt en eivormig verloopt. Nabij het buisgat vormt zich een derde koek van onregelmatige gedaante, die vermoedelijk bij den aanslag ontstaat, en, even als die tegen het cylindrisch gedeelte, minder vast is dan die tegen den bodem.

Om den invloed dezer verschijnselen op de springuitwerking na te gaan, liet men onderscheidene projectielen, die tot proef gediend hadden en ook andere, die niet verschoten waren, springen. Ten opzichte van de grootte en het aantal der springstukken en de hevigheid der uitbarsting werd geen verschil waargenomen. (*Zeitschrift für die Schweiz. Art.* 1873, N<sup>o</sup>. 6).

*Het etablissement van KRUPP op de tentoonstelling te Weenen. De Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine, Band 8, Heft 1*, geven een overzicht van de voorwerpen, die door de bekende fabriek van KRUPP te Essen, op dit oogenblik te Weenen zijn ten toon gesteld. Daaruit blijkt dat het vermogen dier fabriek voortdurend toeneemt en dat het vervaardigen van oorlogswerktuigen steeds een voorname plaats daarin blijft bekleeden. De op nevenstaande bladzijde volgende opgave van de ten toon gestelde geschutsoorten moge daarvan ten bewijs strekken.

De vuurmonden zijn van gietstaal vervaardigd en, met uitzondering van de kleine kalibers, gecercleerd; zij worden langs den kulas geladen en zijn voorzien van de ronde wigsluiting, volgens het stelsel van KRUPP (1).

De scheeps- en kustaffuiten zijn van smeedijzer vervaardigd; slechts enkele deelen, zooals assen, rollen, tappen, cylindere en stangen van den hydraulischen remtoestel en raamrollen der kustaffuiten, zijn van gietstaal. De lading voor de kalibers van 30<sup>cm</sup>,5 tot en met 15<sup>cm</sup> bestaat uit prismatisch buskruit; het soortelijk gewicht hiervan bedraagt voor de kalibers van 26<sup>cm</sup>, 28<sup>cm</sup> en 30<sup>cm</sup>,5 1,72 tot 1,76; voor de kleinere kalibers 1,62 tot 1,66. Deze buskruitsoorten zijn mede door KRUPP ten toon gesteld.

Onder de overige ten toon gestelde voorwerpen komt o. a. voor een blok gietstaal van 52500<sup>k</sup> dat met een hamer van 50000<sup>k</sup> gesmeed en bestemd is voor een kanon van 37<sup>cm</sup>. In 1851 werd te Londen een blok ten toon gesteld van 2250<sup>k</sup>; in 1855 te Parijs een van 10000<sup>k</sup>; in 1862 te Londen een van 20000<sup>k</sup> en in 1867 te Parijs een van 40000<sup>k</sup>.

(1) Zie hieromtrent o. a. *Milit. Spect.* jaargang 1872, blz. 244.

	Kanon van 30cm,5 op kust- affuuten.	Houwtiser van 28cm op kust- affuut.	Kort scheepskanon van 26cm op affuut.	Lang kanon van 24cm op scheepsaffuut.	Lang kanon van 21cm op kust- affuut.	Belegeringskanon van 15cm op raam-affuut.	Lang scheepskanon van 17cm op affuut.	Belegeringskanon van 15cm op affuut.	Lang scheepskanon van 15cm op affuut.	Scheepskanon van 12cm op affuut.	Veldkanon van 9cm op af- fuit.	Veldkanon van 8cm op af- fuit.	Bergkanon van 6cm op af- fuit.
Kaliber	0,303	0,280	0,260	0,2354	0,2093	0,2093	0,1762	0,1491	0,1491	0,1203	0,0915	0,0785	0,06
Langte	6,7	3,2	5,2	5,23	4,703	3,4	4,25	3,44	3,85	2,925	2,04	1,935	1,25
Langte der ziel	5,77	2,52	4,42	4,511	4,106	2,91	3,78	3,04	3,43	2,602	1,819	1,728	1,13
Gewicht met sluitstuk	36000k	10000k	18000k	15500k	10000k	3900k	5600k	3000k	4000k	1400k	425k	295k	107k
Broekzwaarte	0	0	0	0	0	0	0	25k	75k	100k	50k	70k	14k
Aantal trekken	72	72	64	32	30	30	48	36	48	18	16	12	18
Breedte der velden	0,0045	0,0045	0,00425	0,0039	0,0034	0,0037	0,0035	0,0035	0,003	0,0025	0,0025	0,0025	0,003
Spoed (gelijkmatige)	21,70	11,2	18,2	16,48	14,23	12,36	11,2	9,7	9,7	8,42	4,53	3,62	2,10
Gewicht der geladen stalen granaat	296k	184k	184k	185k	95k	55k	55k	35k	35k	17k,5	8k	8k	3k,5
Gewicht der lading voor id.	60k	37k,3	24k	24k	17k	12k	12k	8k	8k	3k,5	3k,5	3k,5	2k,3
Aanvankelijke snelheid voor id.	465m	450m	430m	430m	430m	460m	460m	460m	460m	450m	450m	450m	357m
Gewicht der gietijzeren granaat	257k	199k	189k	118k,5	79k	45k	45k	28k	28k	15k,5	6k,9	4k,3	2k,3
Gewicht der lading voor id.	50k	20k	30k	20k	14k	6k,5	10k	6k	6k,5	3k	0k,6	0k,5	0k,2
Aanvankelijke snelheid voor granaat	460m	450m	424m	430m	300m	465m	470m	465m	450m	322m	357m	357m	300m
Gewicht der affuut	5650k	9220k	8756k	2344k	2090k	922k	1255k	1845k	1505k	895k	546k	460k	109k
Id. van het raam	15350k	...	...	5466k	5110k	1728k	2235k	...	985k	...	...	...	...

## OVERZICHT VAN DEN FRANSCH-DUI TSCHEN KRIJG VAN 1870 EN 1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 7, bladz. 411.*)

### DE OPERATIEN IN HET ZUIDOOSTEN VAN FRANKRIJK. OCTOBER TOT DECEMBER 1870.

(*Met een schetskaart.*)

Het tooneel der krijgsgesbeurtenissen in het zuidoosten van Frankrijk strekte zich hoofdzakelijk uit tot de departementen des Vosges, Haute Marne, Côte d'Or, Haute Saône, Doubs en Jura, landstreken wier terreingesteldheid haar uitnemend geschikt maken voor het voeren van den kleinen oorlog. Van het hoogland van Auvergne, uit het midden van Frankrijk, loopen lagere samenhangende bergketenen noordwaarts, verbinden zich in haren verderen loop met de Vogesen en scheiden het Rhônegebied van dat der Seine en Maas. Twee hoofdafdeelingen dezer bergketenen vormen noordelijk het plateau van Langres en zuidelijk de door zijn voortreffelijken wijn beroemde heuvelketen van de Côte d'Or, eindelijk omgeven zij de hoogvlakte van Bourgondie, waarin de rivieren Saône, Oignon en Doubs stroomen en er door de Rhône worden opgenomen. Het bezit dier bergstreken was voor de Duitschers, toen de groote legers Frankrijk dieper waren ingetrokken, van groot belang voor de veiligheid hunner gemeenschapswegen: de spoorweglijnen Straatsburg—Nancy—Parijs, en die er mede in verbinding stonden. — Van de hoogvlakte van Bourgondie afdalende door Franche-Comté, heeft men voorts die merkwaardige en historisch beroemde terreinverlaging welke de zuidelijke helling der Vogesen van het tegenovergelegen steile Jura-gebergte scheidt, de zoogenaamde Bourgondische Poort, waar twee vestingen, Bel-

fort in de eerste en Besançon in de tweede plaats, den toegang tot het binnenste van Frankrijk sluiten.

Reeds tijdens de belegering van Straatsburg (1) had een deel der bevolking van den Elzas de wapenen opgevat, om zich zooveel mogelijk tegen den vijandelijken inval te verzetten. Vrijscharen en franc-tireurs hadden zich gevormd, die de Duitsche troepen in den Elzas verontrustten en zelfs bij hunne toeneming de operatielijn van de naar Parijs voortdringende legers konden bedreigen, daar de mobiele kolonnen, van het belegeringskorps van Straatsburg afgezonden, deze benden, die eene schuilplaats in de Vogesen vonden, niet geheel konden verdrijven.

Na den val van Straatsburg, den 27sten September, werd echter een grooter gedeelte der aldaar gebruikte troepen beschikbaar. Het belegeringskorps had bestaan uit de Badensche divisie, die oorspronkelijk tot het 3de leger had behoord, maar bij den marsch van dit leger westwaarts, achtergelaten was om Straatsburg gade te slaan; voorts uit de garde-landweer-divisie en de 1ste reserve-divisie, die beiden uit Deutschland waren ontboden. De 1ste landweer-divisie, door het 4de uit Deutschland gekomen Maagdenburgsche regiment N°. 67 versterkt, bleef nu als bezetting te Straatsburg, onder den naam van 1ste reserve-divisie (generaal-majoor VON TRESKOW); de garde-landweer trok naar Parijs om deel van het insluitingsleger uit te maken. Uit de groothertoglijk-Badensche divisie (sterk drie brigaden infanterie, onder bevel van Prins WILHELM, de generaal-majours DEGENFELD en KELLER, een cavalerie-brigade onder den generaal-majoor LA ROCHE en 9 batterijen), eene gecombineerde Pruisische brigade, onder den generaal-majoor v. D. GOLTZ, bestaande uit de regimenten N°. 30 en 34, een brigade cavalerie onder den generaal-majoor KRUG VON NIDDA en 3 reserve-batterijen, werd nu, volgens beschikking uit het groote hoofdkwartier van den 30sten September te Ferrières, het 14de legerkorps samengesteld en het bevel daarover opgedragen aan den tot generaal der infanterie bevorderden luit.-generaal v. WERDER, met bevel ten spoedigste naar de Seine in de richting van Troyes en Châtillon op te rukken en onderweg in de departementen des Vosges, Haute Marne en Aube de vorming van Fransche troepenkorpsen te verhinderen, de bevolking te ontwapenen en zoo mogelijk den spoorweg Blainville—Epinal—Chaumont te herstellen. Hij moest in verbinding blijven met het generaal-gouvernement van den Elzas en Lotharingen, alsmede met den generaal v. SCHMELING.

(1) Zie *Milit. Spectator*, IIIde Serie, 16de Deel, Biz. 154.



Deze generaal was namelijk tot kommandant eener 4de reserve-divisie benoemd, tot welker samenstelling, sedert een aanval op de Noordduitsche kust meer en meer onwaarschijnlijk was geworden, uit Duitschland nog weder ontboden werden 12 landweerbataljons, het infanterie-regiment N°. 25, een reserve-uhlanen-regiment en 3 reserve-batterijen. Deze troepen waren op het laatst van September bij Freiburg vereenigd, gingen van den 1sten tot den 3den October op veerponten en schuiten den Rhijn bij Neuenburg, bovenwaarts Breisach over, bezetteden Mühlhausen en vernielden den spoorweg naar Belfort. Schlettstadt en Neu-Breisach werden ingesloten. Daar beide vestingen niet gelijktijdig konden belegerd worden, besloot de generaal v. SCHMELING in de eerste plaats Schlettstadt aan te tasten, waartoe belegeringsmaterieel en personeel van Straatsburg beschikbaar voor hem was, terwijl hij nog versterkt werd door een detachement van de 1ste reserve-divisie. In 't voorbijgaan zij hier reeds gezegd, dat in den nacht van 22 op 23 October de 1ste parallel tegen de vesting geopend werd en deze reeds den 24sten voor het vuur der aanvalsbatterijen bezweek. Een detachement van 2 bataljons, 2 eskadrons en 1 batterij was door den generaal bij Colmar geplaatst, om door vliegende kolonnes den Boven-Elzas in rust te houden en de zich hier en daar vertoonende franc-tireurs te verdrijven.

Intusschen had de generaal v. WERDER, nog voordat hij de bovenstaande beschikkingen uit het groote hoofdkwartier ontvangen had, den 1sten October, op het bericht dat talrijke vrijescharen tusschen St.-Dié, Baccarat en Rambervillers, door mobiele garden ondersteund, eene meer en meer dreigende houding aannamen, den bevelhebber der 2de Badensche divisie, generaal v. DEGENFELD, met 6 bataljons, 2 eskadrons en 2 batterijen naar de Vogesen tegen die troepenverzameling afgezonden. DEGENFELD verdeelde zijn detachement in drie kolonnen, die langs verschillende wegen door de Brücher- en Villerdalen en over het gebergte trokken en zich den 5den bij Raon l'Etape, een stadje aan de Meurthe, weder vereenigden. Overal waren de wegen versperd en afgegraven, doch overigens werd op den marsch weinig tegenstand ontmoet en Raon l'Etape, dat door franc-tireurs bezet was, na een kort vuurgevecht bezet. DEGENFELD ontving aldaar het bericht van de vorming van het 14de legerkorps, dat op St.-Dié, Etival en Raon l'Etape zou voorwaarts rukken en waarvan zijn detachement nu de voorhoede uitmaakte. Hij trok den volgenden dag verder naar St.-Dié, doch werd bij Etival en Nompatelize

door eene van de zijde van Rambervillers komende vijandelijke macht, uit linietroepen, mobiele garden en artillerie bestaande, op eene sterkte van 12000 man geschat, in de rechter flank aangevallen. Er ontstond een hevig gevecht, dat zes uren duurde en waarin de Franschen dapper streden doch eindelijk afgeslagen werden en de vlucht namen, met een verlies van ongeveer 2000 man, waaronder ongeveer 600 ongekwetste gevangenen. De Badensche troepen leden een verlies van omstreeks 500 man, waaronder 22 officieren. 't Was het eerste vrij groote gevecht met nieuw gevormde Fransche troepen, welke, ofschoon dubbel zoo sterk, toch niet bestand bleken te zijn tegen de krijgsgoefende Duitschers.

DEGENFELD bleef den 7den ten zuiden van Etival om het deboucheeren der overige troepen van het 14de legerkorps uit de bergpassen der Vogesen te dekken. Den 8sten was het korps tusschen Raon l'Etape en St.-Dié vereenigd en bereikte onder gedurig vechten met kleine vijandelijke afdeelingen den 12den Epinal. De Franschen poogden bij deze plaats stelling te nemen, doch werden door kanonvuur verdreven. Daar het korps de gemeenschap noordwaarts moest onderhouden, werd de spoorweg van Epinal naar Blainville — het verbindingspunt tusschen Luneville en Nancy — hersteld.

Het hoofdkwartier van WERDER bleef eenige dagen te Epinal. Volgens de gedane verkenningen waren de Franschen uit de omstreken afgetrokken, maar luidens ingewonnen berichten, had zich in het zuiden eene aanzienlijke macht samengetrokken, het zogenoemde Oosterleger, onder bevel van den generaal CAMBRIELS, wiens hoofdkwartier te Besançon was. Op de door den generaal v. WERDER aan het groote hoofdkwartier gedane vraag, of hij onder die omstandigheden den marsch westwaarts moest voortzetten, ontving hij herhaaldelijk den last in de eerste plaats gezegde troepenmacht aan te vallen en het offensief zelfs tot Besançon voort te zetten.

Het 14de legerkorps rukte nu van den 15den tot den 18den over Xertigny en St.-Loup zuidwaarts naar Vesoul. Overal waren de wegen onbruikbaar gemaakt. Een rechter zijdetachment had bij Pierrefaites kleine ontmoetingen met den vijand, een linker vernielde den spoorweg bij Lure. Den 19den werd Vesoul bereikt. Den 20sten en 21sten marcheerde v. WERDER daarop met de Badensche divisie, in drie kolonnen naar den Oignon: op den rechter vleugel de 1ste brigade (Prins WILHELM) van Frasne-le-Chateau op Pin; in het centrum de 2de (DEGENFELD) van Fretigny

op Etuz en Cussey; op den linker vleugel, de 3de (KELLER) van Bellefoux over Rioz op Voray; de gecombineerde Pruisische brigade volgde als hoofdreserve; terwijl de cavalerie en rijdende artillerie zuidwestwaarts gezonden werden, om de spoorwegen van Dyon naar Besançon te vernielen en den toevoer van vijandelijke versterkingen te verhinderen.

Ook de Franschen waren van Besançon opgerukt en hadden de dorpen Etuz op den rechter en Cussey op den linker Oignon-oever sterk bezet. Eerstgenoemd dorp werd door de brigade DEGENFELD aangevallen en na een kort gevecht vermeesterd; het op den anderen oever terrasvormig gelegen Cussey was uitnemend voor de verdediging geschikt. Na een hevig kanonvuur werd echter ook dit dorp door gezegde brigade, ondersteund door een deel der Pruisische reserve, over de aldaar gelegen steenen brug bestormd. De andere brigaden hadden minder tegenstand ontmoet; door afdelingen, boven en beneden Etuz over den Oignon gegaan, werden de aftrekende Franschen in de flank gevallen en in verwarring naar Besançon teruggedreven. Des avonds verzamelde de generaal v. WERDER zijne troepen weder aan den Oignon.

Omtrent het Fransche korps dat hier onder den generaal CAMBRIELS tegen de Duitschers was opgerukt, zijn weinig bijzonderheden bekend. Het schijnt uit twee divisiën te hebben bestaan en ongeveer 12000 man sterk geweest te zijn. Het verlies der Franschen beliep ongeveer 150 man aan doden en gekwetsten, behalve een 300-tal krijgsgevangenen; de Duitsche troepen verloren omstreeks 100 man.

De generaal v. WERDER kon er niet aan denken het sterke Besançon ernstig aan te vallen; ook ging zijne taak niet zoover. Daar vooreerst van de troepen onder CAMBRIELS niets te vreezen was, besloot hij naar het Saõnedal terug te keeren en Gray te bezetten. Zijne cavalerie die tot nabij Dôle uitgezonden was, bracht het bericht dat GARIBALDI zich in die streken bevond en er vrijcharen organiseerde.

Zooals men weet had GARIBALDI zijne diensten aan de republiek aangeboden; hij was met zijn chef van den staf BOURDON of BORDONE, die hem van Caprera had afgehaald, te Tours gekomen en had aldaar, nadat men hem eerst 't bevel over slechts een vrijkorps had aangeboden, 't welk hij afgewezen had, het bevel gekregen over alle vrijkorpsen in het zuidoosten van Frankrijk; ook was hem eene brigade mobiele garde toegezegd. Den 13den kwam hij te Dôle, waar hij geen of weinig troepen vond. Spoedig echter stelden zich allerlei soort van benden onder zijne bevelen

en reeds den 29sten zou hij, volgens het geschrift van BORDONE »*l'Armée des Vosges*», een tweetal brigaden hebben gevormd, onder de bevelen van generaal BOSSACK en zijn zoon MENOTTI GARIBALDI, welke troepen hij aan de boorden van de Saône plaatste om zoo mogelijk den marsch der Duitschers te vertragen.

Den 26sten October was het hoofdkwartier van WERDER te Gray. Zijne naar het noorden en westen gedetacheerde voortroepen stieten den 26sten en 27sten op vijandelijke benden, franc-tireurs en gewapende boeren, die tot de in de Côte d'or gevormde Fransche strijdmacht behoorden. In de kleine gevechten die voorvielen, werden zij steeds door de Duitschers verdreven, die zelfs bij Essertenne, zuidwestwaarts Gray, een aanzienlijk getal gevangenen maakten.

V. WERDER besloot nu den vijand bij Dyon op te zoeken en na diens verdrijving den marsch naar de Boven-Seine voort te zetten. Den 29sten ontving hij echter een bevel uit het groote hoofdkwartier van den 23sten gedagteekend, nopens zijne verdere operatiën, hoofdzakelijk het volgende houdende: »Daar het 2de leger, ten gevolge van den ophanden val van Metz, weldra over Troyes naar de Loire zal kunnen marcheeren, wordt aan het 14de legerkorps (waartoe nu ook de 1ste en de 4de reserve-divisie behooren) eene andere bestemming gegeven en aan dit korps de belegering van Schlettstadt, Neu-Breisach en Belfort opgedragen, voorts de dekking van den Elzas en van de linker flank van het 2de leger, terwijl het in 't front de vijandelijke strijdkrachten moet vasthouden.» — Zoolang eene aanzienlijke vijandelijke macht bij Besançon staan blijft, moesten voorts de thans onder v. WERDER vereenigde troepen bij Vesoul blijven, Dyon sterk bezetten en zich tegen Langres, Besançon en Belfort dekken; de gemeenschap van het korps moest over Epinal loopen; het moest den spoorweg Blainville—Epinal—Vesoul herstellen, den spoorweg Vesoul—Dyon beveiligen, zwakke vijandelijke afdeelingen verdrijven en Belfort gadeslaan, tot de 1ste reserve-divisie de vesting ingesloten had, hetwelk niet vóór den 6den November kon geschieden.

Op het ontvangen dezer bevelen besloot v. WERDER den aanval op Dyon voorloopig uit te stellen, Gray bezet te houden en met de hoofdmacht naar Vesoul terug te keeren. Op het bericht echter dat de vijandelijke bezetting van Dyon, op verlangen van het stedelijk bestuur, uit de open stad afgetrokken was, zond v. WERDER daarheen den luit.-generaal BEYER met de 1ste en 3de Badensche infanterie-brigaden, 2 regimenten dragonders en 6 batterijen; met de overige troepen ging hij naar Vesoul, waar hij den 2den No-

vember aankwam, met achterlating van een detachement te Gray.

Intusschen had een deel der bevolking, vooral de lagere volksklasse van Dyon, den prefect de belofte afgedwongen dat de stad verdedigd zou worden, waarop, op het laatste oogenblik, in den nacht van 29 op 30 October, 3 linie- en 5 bataljons nationale garde van Beaune, Langres en Auxonne over den spoorweg naar Dyon gezonden werden, welke gezamenlijke troepen nu onder het bevel kwamen van den generaal FAUCONNET, die terstond de noodige maatregelen tot verdediging nam. BEYER ontmoette alzoo in den morgen van den 30sten reeds bij St.-Apolinaire voorwaarts Dyon een hevigen tegenstand. Na een bloedig gevecht werden echter de Franschen teruggeworpen; zij verdedigden zich nog hardnekkig in de versterkte voorsteden St.-Nicolas en St.-Michel en ontruimden de stad eerst in den nacht, waarop eene kapitulatie gesloten en Dyon den volgenden dag door de Duitschers bezet werd. De Badensche troepen hadden 245 man aan dooden en gekwetsten verloren; de Franschen ongeveer het dubbele getal, bovendien 100 gevangenen; onder de gesneuvelden was de kolonel FAUCONNET.

Dyon bleef door een gedeelte van de Badensche troepen bezet, terwijl de overige onder v. WERDER's onmiddellijk bevel voorloopig hoofdzakelijk bij Vesoul stelling namen.

Onderwijl de generaal v. WERDER met de Badensche divisie en de gecombineerde Pruisische brigade in de maand October in het Saõnedal opereerde en Dyon bezet had, was weder in het groot-hertogdom Baden een Pruisische divisie landweer, uit 8 bataljons en 2 eskadrons bestaande, onder den generaal v. DEBSCHITZ gevormd. Zij rukte op het laatst van October in den Elzas en kon nu de 1ste reserve-divisie onder den generaal-majoor v. TRESKOW aflossen. Deze concentreerde zich te Colmar en trok den 1sten November van daar zuidwaarts naar Belfort, zuiverde in vele kleine gevechten den Boven-Elzas van de talrijke benden franc-tireurs en kwam den 3den November voor de vesting, die terstond werd ingesloten. Montbéliard werd bezet en tot verdediging ingericht.

De bevelhebber der 4de reserve-divisie, generaal v. SCHMELING, had na de capitulatie van Schlettstadt, den 24sten October, zijn hoofdkwartier naar Kunheim, bij Neu-Breisach verlegd en den beschikbaren geworden belegeringstrein voor de bemachtiging van laatstgenoemde vesting, van Schlettstadt doen komen. Reeds den 6den November bezweek het oostwaarts op den rechter Rijnsoever gelegen fort Mortier en den 10den de vesting zelve. De bezetting, 5000 man sterk, werd krijgsgevangen en 100 stukken geschut met een aanzienlijken voorraad vielen in handen der Duitschers. De

belegeringstrein kon nu tegen Belfort worden gebruikt en de geheele 4de reserve-divisie was daardoor ter beschikking van den generaal v. WERDER gekomen. Zij werd tot dekking der etappewegen gebruikt en strekte tevens tot reserve van WERDER's korps.

Verkenningen in de eerste dagen van November naar de Doubs ondernomen, vonden de geheele streek noordelijk van Besançon onbezet. Eerst bij Isle-le-Doubs, zuidwest Montbéliard, werden eenige tot het korps van den generaal CAMBRIELS behorende troepen ontmoet, die door den marsch van TRESKOW naar Belfort, verdreven waren. Ook de Oignon was slechts zwak bezet; daarentegen vertoonden zich te Pesmes sterke vijandelijke afdeelingen, en daar de generaal v. BEYER dagelijks kleine gevechten in de omstreken van Dyon had, vermoedde de Duitsche opperbevelhebber, dat de generaal MICHEL, die den generaal CAMBRIELS vervangen had, doch kort daarna door den generaal CROUZAT opgevolgd werd, zich van Besançon met de troepen van GARIBALDI poogde te vereenigen. Volgens het werk van den gedelegeerde bij het ministerie van oorlog te Tours, de FREYCINET »*La guerre en province*» had CROUZAT, op bekomen bevelen uit Tours, den 8sten November, met het grootste gedeelte zijner troepen Besançon, waar hij eene sterke bezetting achterliet, verlaten, had zich den 12den vereenigd met eene brigade onder den kolonel BONNET, tot het 18de korps behorende, dat thans te Nevers werd gevormd. Met de troepen van GARIBALDI vereenigd zou hij thans een aanzienlijke macht tegen de Duitschers hebben uitgemaakt; maar te Tours werd tot de ontruiming van Chagny, zuidelijk van Dyon, besloten, en den 16den werd de hoofdmacht van CROUZAT over den spoorweg in drie dagen naar Gien, oostelijk van Orleans, vervoerd, waar zij toen het 20ste legerkorps uitmaakte.

In het zuiden stond nu hoofdzakelijk nog het korps van GARIBALDI, dat snel aangegroeid was en thans uit ongeveer 18000 man zou bestaan hebben, verdeeld in 4 brigades onder BOSSAK-HAUKE, DELPECH, MENOTTI en RICCIOTTI GARIBALDI, voorts uit eenige artillerie en cavalerie, met nog een aantal vrijkorpsen van allerlei soort; te Beaune en omstreken waren eenige gemobiliseerde bataljons nationale garde onder den generaal CREMER, vroeger kapitein van den staf, die den 31sten October te Metz zijn woord van eer gegeven had van gedurende den oorlog niet meer tegen de Duitschers te strijden, maar dit zijn woord gebroken had en nu als generaal het bevel over een afzonderlijk korps voerde.

Ten gevolge van bovenvermeld vermoeden dat de generaal MICHEL

zich met de troepen van GARIBALDI in de omstreken van Dôle poogde te vereenigen, marcheerde de generaal v. WERDER den 10den November met zijne troepen van Vesoul over Pesmes naar Dôle, waar ook de generaal BEYER van Dyon — welke plaats onmiddellijk na zijn vertrek door de Garibaldianen bezet werd — aankwam. Te Dôle bleek het echter dat zoowel de troepen van GARIBALDI als van MICHEL afgetrokken waren, zoo men meende in de richting van Châlon-sur-Saône. Geen vijand vertoonde zich in het open veld; eene poging om de vesting Auxonne te verrassen, mislukte. V. WERDER besloot nu zijne beweging niet verder voort te zetten, en aan het 14de legerkorps in de omstreken van Dyon, welke stad door de Duitschers spoedig weder bezet werd, eenige rust te gunnen, en wel op de volgende punten: de gecombineerde Pruisische brigade (v. d. GOLTZ) en de 2de Badensche brigade (DEGENFELD) te Dyon, de 1ste Badensche brigade (Prins WILHELM) bij Saulins-la-Rue, de 3de brigade (KELLER) bij Fauvernay. De 4de reserve-divisie (v. SCHMELING), welke den 13den van Neubreisach opgerukt was, moest 3 landweer-bataljons met 2 batterijen en 1 regiment cavalerie aan de 1ste reserve-divisie (TRESKOW) voor Belfort afstaan, met het overig gedeelte de lijn Vesoul—Gray dekken. Het kwam den 19den te Vesoul.

Den 20sten November ontving v. WERDER berichten van den aftocht westwaarts van het korps van MICHEL en dat GARIBALDI'S hoofdmacht te Autun stond. Het bleek dat op den linker Saône-oever tot Dôle en Seurre slechts gemobiliseerde nationale garden stonden, dat zich daarentegen meer vijandelijke troepen westwaarts verzamelden; op de voorposten in 't gebergte bij Chevrey hadden scherpe gevechten plaats, terwijl etappetroepen van het 2de leger (1 bataljon landweer en 2 eskadrons) in den nacht van den 19den te Chatillon-sur-Seine, door eene afdeeling Garibaldianen onder RICCIOTTI GARIBALDI overvallen werden en slechts met een aanzienlijk verlies ontkwamen. GARIBALDI zelf achtte zich thans sterk genoeg om aanvallend te werk te gaan en trok den 21sten met zijne hoofdmacht van Autun op, met het oogmerk een nachtelijken overval op Dyon te beproeven. Den 24sten waren zijne troepen vereenigd. De 1ste brigade BOSSACK moest den weg van Sombornon naar Dyon volgen; de overige troepen, onder BORDONE, zouden naar Malain rukken, westwaarts van Dyon, aan den spoorweg naar Parijs. MENOTTI GARIBALDI zou dan den aanval op den linker vleugel doen en bij het spoorwegstation de stad binnenrukken; BOSSACK zou rechts de voorstad Ouche aanvallen, en beide afdeelingen zouden zich vervolgens in de stad vereenigen. Laatst-

genoemde bevelhebber echter van den voorgeschreven weg afwijkende, geraakte den 25sten in gevecht met de Duitsche troepen te Velais en Plombières; hij moest met verlies terugwijken, en reeds hierdoor was de voorgenomen nachtelijke overval mislukt.

Op de ingekomen berichten van de nadering der Garibaldianen werd de generaal v. DEGENFELD den 26sten met 3 bataljons, 4 eskadrons en 1 batterij westwaarts ter verkenning uitgezonden. Dit detachement ontmoette op de hoogte van Pasques het verzamelde korps van GARIBALDI, dat onder bescherming van 12 stukken geschut aanrukte, en moest voor deze overmacht tot Daix en Talent terugwijken. V. WERDER verzamelde daarop drie brigaden in en bij Dyon en beval de brigade KELLER, die aan de Tillebeek noordwaarts stond, den 27sten eene omtrekkende beweging op Messigny te maken. In den avond van den 26sten werden de Duitsche voorposten bij Daix onverwacht hevig aangevallen, doch sloegen dien aanval met groote koelbloedigheid door van nabij gegeven salvo's af, waarop de ongeregelde benden van GARIBALDI door dit werkingdoend salvo van hun stuk gebracht, in verwarring terugweken. Den volgenden morgen werd de brigade v. D. GOLTZ met eene afdeeling Badensche troepen ter vervolging afgezonden; bij Pasques bereikte zij de achterhoede van GARIBALDI's korps en bracht haar aanzienlijke verliezen toe. Het ongunstige nachtgevecht had een plotseligen schrik onder de vijandelijke troepen doen ontstaan en den aftocht in overhaaste vlucht doen ontfaarden; de weg althans was over een geruime streek met wapens en uitrustingsvoorwerpen bedekt. KELLER met de verdere vervolging belast, was den 1sten December tot voor Autun gekomen, doch ontving het bevel de aldaar door de Garibaldianen ingenomen sterke stelling niet aan te tasten, maar terug te keeren, daar de generaal v. WERDER berichten had ontvangen, dat de Franschen in het Saônedal versterkingen van Lyon hadden bekomen en, de tegen hen afgezonden Duitsche troepen ontwijkend, zich in het gebergte hadden geworpen. De generaal KELLER kwam, na den 3den December nog een gevecht te Vaudenesse te hebben gehad, te Dyon terug.

Op een telegraphisch bericht uit Troyes van den 27sten November, dat Châtillon-sur-Seine, hetwelk door etappetroepen van het 2de leger bezet was, andermaal bedreigd werd, werd de brigade v. D. GOLTZ den 28sten daarheen gezonden. Te Baigneulles-Juifs gekomen, vernam hij echter dat het gevaar geweken was; de brigade kwam nu over Semur, Vitteaux en Somberton den 6den te Dyon terug.



De buitengewone koude, in de eerste dagen van December tot 18° R. gestegen, en de veel gevallen sneeuw maakten op dit gedeelte van het krijgstooneel, vooral in de bergstreken, belangrijke operatiën onmogelijk. Het 14de legerkorps rustte derhalve in en bij Dyon uit en werd er van de hoogstnoodige winterkleeding voorzien.

Ten einde beter de verbinding met het 2de leger te onderhouden, waaraan het 14de legerkorps slechts zwak kon voldoen, had het 7de legerkorps (luit.-generaal v. ZASTROW), met uitzondering van de 14de divisie, na de overgave van Metz bevel bekomen in de richting over Châtillon-sur-Seine naar Troyes te marcheeren. Een gedeelte van het korps kwam den 29sten November over den spoorweg te Châtillon; de overige troepen marcheerden van Metz af, en stonden den 9den December op de lijn Chaumont—Joinville.

Inmiddels waren aan de Loire gewichtige gebeurtenissen voorgevallen. Het Fransche Loire-leger was door de gevechten voor Orleans van 30 November tot 4 December over de rivier teruggeslagen, de stad was voor de tweede maal door de Duitschers bezet en het Fransche leger in twee excentrische richtingen west- en zuidoostwaarts afgetrokken. Een en ander gaf aanleiding dat uit het groote hoofdkwartier te Versailles nieuwe instructiën werden toegezonden aan de bevelhebbers der 7de en 14de legerkorpsen, met hunne hoofdkwartieren te Chaumont en Dyon staande. Eerstgenoemde moest tot Châtillon-sur-Seine voorwaarts rukken, laatstgemelde Langres gadeslaan; beiden moesten de gemeenschap met het 2de en 3de leger onderhouden, alsmede de zuidelijke gedeelten der generaal-gouvernementen van Rheims en Lotharingen tot rust brengen, vooral door levendige tegen vijandelijke troepenverzamelingen ondernomen bewegingen, terwijl enkele punten mochten bezet blijven tot het onderhouden der verbindingen en in 't belang der verpleging. De generaal v. ZASTROW moest vooral waken voor de veiligheid van den spoorweg Châtillon—Nuits sous Ravières—Tonnerre—Joigny, ten behoeve van den etappediens van het 2de leger. Den generaal WERDER werd speciaal opgedragen het beleg van Belfort krachtig door te zetten, de vesting Langres, van waaruit de Franschen gedurig kleine ondernemingen deden, te isoleeren; voorts moest hij andermaal de aandacht vestigen op de landstreek tusschen Dôle en Arc-et-Senans, de spoorwegverbindingen achter Besançon afsnijden en het beleg van Belfort zuidwaarts dekken.

De generaal v. ZASTROW, die deze instructiën in den nacht van 9 op 10 December ontving, bezette dien ten gevolge de spoorweg-

lijn Chaumont—Châtillon—Troyes, en verzamelde het overige van zijn korps in de streek tusschen Châtillon, Nuits en Tonnerre, waar het den 15den vereenigd was. Daar men intusschen te Versailles in het onzekere verkeerde, welke nieuwe bestemming de Fransche bewindvoerders thans aan het te Bourges gereorganiseerd wordend gedeelte van het Fransche Loire-leger wilden geven, 't zij weder in noordelijke, of wel in oostelijke richting, werd besloten het 7de legerkorps te versterken met de in de gouvernementen van Metz en Lotharingen staande infanterie-regimenten N°. 60 en 72, zoodra deze door andere regimenten konden worden afgelost, alsmede door eene reserve cavalerie. Deze troepen kwamen van den 22sten tot den 27sten December te Châtillon en Nuits aan.

De generaal v. WERDER, die bovengezegde instructiën den 13den December ontving, belastte den generaal-majoor v. D. GOLTZ met de gecombineerde Pruisische brigade, 8 eskadrons en 3 batterijen, Langres in te sluiten; de 4de reserve-divisie moest 8 bataljons tot versterking van het belegeringskorps van Belfort afgeven, het overig gedeelte de gemeenschap tusschen Belfort en Gray onderhouden; een der Badensche brigaden moest Gray bezetten en in verbinding blijven met generaal v. D. GOLTZ; de beide andere brigaden bleven onder den generaal v. GLÜMER voorloopig te Dyon, doch met de bedoeling eventueel Dyon tijdelijk te verlaten om bij Pontailier weder over de Saône te gaan, Dôle — naar 'tscheen thans het middelpunt van vijandelijke ondernemingen — tijdelijk te bezetten en den spoorweg bostelijk bij Arc-et-Senans te vernielen.

Intusschen was ten gevolge van den aanval der Franschen op het detachement bij Gien (zie blz. 605, jaarg. 1872), waarvoor dit had moeten terugwijken, in het groote hoofdkwartier bezorgdheid ontstaan dat het Fransche legergedeelte bij Bourges — thans het 1ste leger genoemd — nu het 2de leger onder Prins FREDERIK KAREL ter vervolging van CHANZY grootendeels westwaarts was getrokken, wellicht oostelijk van Orleans zou willen voorwaarts rukken. Per telegram werd alzoo den 15den December aan den generaal v. ZASTROW bevel gezonden met de beschikbare troepen van het 7de legerkorps naar Auxerre te rukken, flankdetachementen over Nuits—Clamecy te laten marcheeren en verkenningen uit te zenden naar Nevers, Cosne en Gien, en op laatstgenoemd punt zich in verbinding te stellen met troepen van het 2de leger. De generaal v. ZASTROW kwam den 20sten December met 9 bataljons, 10 eskadrons en 6 batterijen te Auxerre; van daar werden detachementen naar de Loire uitgezonden, die echter slechts lang-

zaam vooruitkwamen, daar de wegen overal onbruikbaar gemaakt waren.

Ten gevolge van den afmarsch van v. ZASTROW moest de generaal v. WERDER nu ook de streek van Nuits tot Sémur bezetten, ter bescherming van het achterwaarts gelegen spoorwegnet. De Badensche brigade te Gray werd door troepen van de 4de reserve-divisie vervangen en zou naar Sémur worden gedetacheerd, zoodra de Franschen, die den 15den December weder sterker in de Côte d'Or waren verschenen, van daar verdreven waren.

Maar ook ten zuiden van Dyon, en wel reeds te Nuits, vertoonden zich aanzienlijke vijandelijke afdeelingen. Zij bestonden uit het korps van den generaal CREMER, dat hoofdzakelijk te Beaune stond doch in den laatsten tijd zeer versterkt was door mobiele en gemobiliseerde nationale garden van het Rhônedepartement. Het korps was in twee divisien verdeeld en ongeveer 12000 man sterk met 24 stukken geschut. Zijne voorwaartsche beweging stond vermoedelijk in verband met den beoogden marsch van BOURBAKI naar het Oosten, ten einde de spoorwegen van Bourges, Nevers en Lyon voor het transport vrij te maken en daarna door eene stelling bij Dyon, in vereeniging met GARIBALDI, de flank en den rug van het nieuwe Fransche Oosterleger te dekken.

Op het vernemen van CREMER's marsch besloot de generaal v. WERDER den 17den tot een omtrekkenden aanval op diens korps te Nuits, en wel in de richting van Beaune. Hij bestemde daartoe de beide eerste Badensche brigaden met 6 eskadrons cavalerie en de artillerie der divisie, onder bevel van den generaal v. GLÜMER. Deze trok den 18den December met de hoofdmacht tegen den vijandelijken rechter vleugel op, terwijl 4 bataljons met  $\frac{3}{4}$  eskadron onder den generaal DEGENFELD rechts van hem, zuidwaarts rukten. Reeds bij Fenay, halfweg Nuits, ontmoette v. GLÜMER eenigen tegenstand; deze werd echter zeer ernstig bij Boncourt, op een half uur afstands van Nuits. Gezegd dorp werd na een hardnekkige verdediging vermeesterd. CREMER schaarde nu zijne macht vóór Nuits, terwijl zijne artillerie op de hoogten achter de stad, het voorliggend open terrein voordeelig bestreek. Nadat de Badensche artillerie eene voldoende werking op de tegenoverstaande troepen en het sterke bezette spoorweggedeelte scheen gedaan te hebben, werd de stormaanval over het open terrein, waar de Duitschers aan het snelvuur der Franschen blootstonden, ondernomen en met groote dapperheid, maar tevens met zwaar verlies volvoerd. De spoorweg en het station werden vermeesterd en de

stad des namiddags ten 4½ ure binnegestormd, waarop de Franschen in verwarring en vluchtend naar Beaune terugweken.

De rechter vleugelkolonne, onder v. DEGENFELD, stiet om elf ure voormiddags, bij Villars la Fontaine, op een flankdetachement van CREMER en het kwam hier tot een gevecht. Later ook door een deel van den Franschen linker vleugel hevig aangevallen, nam hij om vier ure des namiddags den terugtocht aan in de richting der vlakke van Dyon; ook de Badensche cavalerie, die op de linker flank over de Mouzinbeek was gegaan, werd bij Premeaux en uit het bosch van Vernot door een zoo hevig infanterievuur ontvangen, dat ze achter gezegde beek moest terugwijken.

De Franschen verloren ongeveer 2000 man aan dooden, gekwetsten en gevangenen, maar ook de Badensche troepen hadden een aanzienlijk verlies, 54 officieren en 880 man; Prins WILHELM werd zwaar gekwetst en de kolonel v. RENZ, die het bevel over zijne brigade had opgenomen, sneuvelde.

Nuits werd door de Badensche troepen bezet, maar den volgenden dag, den 19den, toen men de zekerheid van 's vijands verderen aftocht naar Chagny had, keerden de troepen naar Dyon terug, welke plaats inmiddels door de 3de brigade bezet was geworden.

Afdeelingen van de 4de reserve-divisie (v. SCHMELING) hadden den 17den bij Pesmes tusschen Dyon en Besançon, vijandelijke afdeelingen ter sterkte van ongeveer 5000 man ontmoet, welke echter naar Dôle affrokken.

De berichten uit het zuidoosten van Frankrijk begonnen middelerwijl voor de Duitschers steeds verontrustender te luiden. Men wist dat GARIBALDI zijn korps te Autun reorganiseerde en schatte zijne sterkte op nagenoeg 20000 man, eene nagenoeg gelijke sterkte kon de divisie CREMER hebben; terwijl men in Lyon en andere zuidelijke plaatsen steeds gemobiliseerde nationale garde organiseerde; niet onwaarschijnlijk was het alzoo, dat de vijand of een algemeenen aanval op het korps van WERDER, of het ontzet van Belfort op het oog had. Gezegde generaal werd dien ten gevolge den 22sten December uit het groote hoofdkwartier aanbevolen, voor overmacht in de richting van Chaumont terug te trekken, waar hij versterkt kon worden door de troepen van v. D. GOLTZ en meer in verbinding met het 7de korps kon handelen.

Laatstgenoemde generaal was den 14den December met zijne versterkte brigade van Dyon naar Langres op marsch gegaan, uit welke vesting door den kommandant MEYÈRE gedurig detachementen werden uitgezonden om de Duitschers te verontrusten en

hunne gemeenschap te bedreigen. Bij Longeau, zuidelijk van de vesting, werd den 16den zoodanig detachement, uit verscheidene bataljons met 6 stukken geschut bestaande, door de Duitschers ontmoet en met verlies van 2 stukken teruggeslagen. Den 18den trok de generaal v. D. GOLTZ om de vesting heen, overviel en joeg uiteen de in de noordelijke dorpen gekantonneerde mobiele garden. Na gedane verkenning bleek echter dat Langres bij verrassing niet te nemen was, maar aangezien de bezetting uit 12000 à 15000 man grootendeels ongeoeffende en slecht gedisciplineerde troepen van allerlei slag bestond, meende de generaal v. D. GOLTZ dat een bombardement uit een 30-tal stukken zwaar geschut wellicht tot de overgave zou leiden. Op zijn aanzoek zou dan ook het benoedigde materieel uit Straatsburg worden aangevoerd, maar door de veranderde omstandigheden bleef zulks achterwege.

In de dagen van 24 tot 27 December werden bij de Deutsche leger- en korpsbevelhebbers op nieuw allerlei berichten ontvangen nopens bewegingen van aanzienlijke Fransche troepenmassa's naar het oosten. Men vernam dat de spoorweg van Lyon naar Besançon van 21 tot 24 December uitsluitend voor het vervoer van troepen moest dienen (het 24ste korps onder BRESSOLES); omtrent het leger van BOURBAKI, bestaande uit het 15de, 18de en 20ste korps, vernam men dat het sedert den 22sten over den spoorweg van Bourges en Nevers oostwaarts vervoerd werd; groote troepenmassa's zouden reeds te Besançon verzameld en de voortroepen te Rougemont en Clerval gekomen zijn. De sterkte der geheele legermacht werd geschat op omstreeks 140000 man met meer dan 300 stukken geschut. Het gerucht verbreidde zich dat de Franschen Belfort wilden ontzetten en verder strekkende ontwerpen op het oog hadden; de komst van GAMBETTA te Lyon versterkte bij de Deutsche bevelhebbers de meening dat er van 's vijands zijde iets zeer gewichtigs zou ondernomen worden.

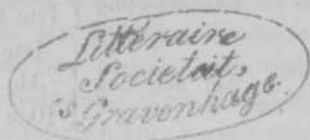
Reeds den 25sten werd alzoo aan den generaal v. ZASTROW, die met een groot deel van zijn korps (het 7de) te Auxerre stond, uit het groote hoofdkwartier getelegrapheerd naar Châtillon-sur-Seine terug te marcheeren. Aan het generaal-gouvernement van den Elzas werd bevel gezonden 8 landweerbataljons met 2 batterijen en 2 eskadrons, die thans te Straatsburg beschikbaar waren geworden, onder bevel van den generaal v. DEBSCHITZ naar Belfort te zenden, waar dit detachement den 30sten bij Delle, zuidelijk van Belfort aankwam en onder de bevelen van den generaal v. WERDER werd gesteld. Deze besloot voorts, met toestemming van het opperlegerbestuur, Dyon en omstreken te ontruimen, de gecom-

bineerde brigade v. D. GOLTZ en de Badensche divisie, met achterlating eener brigade te Gray, bij Vesoul samen te trekken, en het grootste gedeelte der divisie SCHEMELING (4de reserve-divisie) te Villersexel. Den 30sten December stonden al de troepen van het 14de korps op de aangewezen stellingen; de generaal v. ZASTROW kwam dien dag met het grootste gedeelte van zijn korps op de lijn Nuits—Montbard, zuidelijk Châtillon-sur-Seine.

De aangekondigde berichten omtrent de bewegingen der Franschen waren echter minder nauwkeurig of ze werden uitgesteld. Het gebruik van den spoorweg Lyon—Besançon tot vervoer van troepen begon eerst den 27sten, en nog den 30sten, werd gezegd, zou BOURBAKI te Bourges eene groote wapenschouwing gehouden hebben. Aan den generaal v. ZASTROW werd ten gevolge dezer laatste berichten bevolen voorloopig niet verder oostwaarts te trekken, en aan den generaal v. WERDER, voorshands in de bezette stellingen te blijven. De Franschen hadden de bruggen over de Doubs vernield, hetgeen kon doen denken, dat zij althans aan die zijde niet offensief te werk wilden gaan.

Het beleg van Belfort werd inmiddels steeds voortgezet, gedekt door de west- en zuidwaarts geplaatste detachementen.

(Wordt vervolgd).



## DE BELEGERING VAN PARIJS, VOORNAMELIJK BETREFFENDE HET ARTILLERISTISCH GEDEELTE.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 7, blz. 427.*)

---

### *Artillerieaanval op het zuidfront.*

Men zal zich ongetwijfeld herinneren, dat in den krijgsraad te Ferrières besloten werd wel voorloopig van eene belegering van Parijs af te zien, omdat het onmogelijk zou zijn de benoodigde vuurmonden, munitie en materieel aan te voeren, maar dat toch tevens een aanval op het zuidfront van Parijs voor oogen werd gehouden en dat de noodzakelijke voorbereidselen zoo mogelijk dadelijk gemaakt moesten worden.

De eerste vuurmonden uit Duitschland op weg naar Parijs gezonden, waren 8 kanonnen van 15<sup>cm</sup> K., die reeds den 20sten September in Nancy aankwamen, waar kolonel v. RIEFF bevel ontving ze af te halen. Nadat Toul was gevallen en de spoorweg verder gebruikt kon worden, werden deze stukken met den eersten trein den 27sten Sept. naar Vitry, den volgenden dag naar Nogent l'Arthaud gezonden. Van hier echter werd kolonel v. RIEFF naar Ferrières geroepen om den krijgsraad bij te wonen, en hij werd nu aangevozen als chef van den zidaanval op Parijs. Dientengevolge vertrok hij naar Versailles, verkende de positie en ontving zijne benoeming den 9den October, waarbij hij direct onder den Koning gesteld werd. Zijn staf, bestaande uit 11 officieren, werd nu gevormd en daarenboven werden nog 3 majoors en 3 kapiteins ter zijner beschikking gesteld om voor het transport van het materieel zorg te kunnen dragen. Verder werd een parkkommandant benoemd, die 6 kapiteins en 3 luitenants onder zich had; deze officieren kwamen allen in het midden van October te Versailles aan. Tegelijkertijd kwam ook de volgende vesting-artillerie aan:

III. S. 18. D. N<sup>o</sup>. 8.

1ste afdeeling	{	6de, 7de en 11de komp. van de garde.
	{	1ste komp. van het 2de reg.
2de afdeeling	{	1ste en 2de komp. van het 3de reg.
	{	3de » 9de » »
	{	10de » 11de » »
3de afdeeling	{	1ste en 2de komp. van het 4de reg.
	{	3de » 14de » »
	{	4de » » »
4de afdeeling	{	1ste, 7de en 8ste komp. van het 5de reg.
	{	7de en 9de komp. van het 7de reg.
5de afdeeling	{	2de en 4de komp. van het 8ste reg.
	{	5de » 13de » »

1ste divisie Beiersche artillerie, 2de en 3de vestingbatterij.

2de divisie Beiersche artillerie, 4de en 5de vestingbatterij.

te zamen 28 komp. of 5600 man;

later kwam nog, toen het vuur geopend was, de 6de afdeeling, bestaande uit de 5de en 13de komp. van het 3de reg., en de 12de en 15de komp. van het 5de reg.; zoodat er voor den geheelen aanval op Parijs 52 vestingkompagnien of 10504 man zijn aangewend.

Lang zoo gemakkelijk was het niet het benoodigde materieel te vervoeren. Men had gemeend te moeten beginnen met

50 kanonnen van 15<sup>cm</sup> L.,

15 » » 15<sup>cm</sup> K.,

84 van 12<sup>cm</sup>,

40 » 9<sup>cm</sup>,

6 mortieren van 21<sup>cm</sup>,

20 25  $\text{R}$  granaatkanonnen,

20 mortieren van 28<sup>cm</sup> (50  $\text{R}$ ),

te zamen 235 vuurmonden en nog bovendien 50 walgeweren met een detachement van 150 man.

Op verlangen van generaal v. HINDERSIN werden er echter den 16den October nog gerekwireerd: 20 kanonnen van 15<sup>cm</sup> L. en 20 12<sup>cm</sup>, zoodat in het geheel 275 vuurmonden met een eersten voorraad van 500 schoten per stuk vervoerd moesten worden.

Terwijl intusschen alle voorbereidingen voor den aanval gemaakt werden, ontwikkelden de gebeurtenissen zich zoodanig, dat men minder en minder genegen werd dien te beginnen en wel voornamelijk omdat het altijd veel menschenlevens zou kosten, en daar de inspecteur der artillerie steeds volhield dat de aanvalsmiddelen niet geëvenredigd waren aan de bewapening der forten, daar het er op aan kwam dadelijk bij het openen van het vuur op den vijand de overhand te hebben, werd eindelijk den 17den December het besluit genomen, van de belegering af te zien en alleen eene beschieting te ondernemen om de gemoederen in de hoofdstad te schokken en het moreel



der eigen troepen te verheffen. De belangstelling in den aanval op het zuiderfront vermindert zoodoende niet weinig, maar aan de andere zijde moet men niet uit het oog verliezen, dat men toen reeds twee maanden met eene belegering voor oogen gewerkt had, zoodat de beschieting eigenlijk weinig van het begin van den aanval op een nieuwe met gedetacheerde werken voorziene legerplaats verschilde.

Alvorens dezen aanval nader te bespreken zullen wij er eerst toe overgaan de moeilijkheden op te noemen, die de Duitschers te overwinnen hadden om het belegeringspark uit Deutsche vestingen voor Parijs te brengen. Zelfs nadat Toul was gevallen, liep de spoorweglijn niet verder dan tot Nanteuil, en van daar naar het zuiderfront was nog een afstand van 11 Deutsche mijlen langs een moeilijken weg. Voor het vervoer werd berekend dat 5000 wagens, behalve de transportvoertuigen voor het geschut, noodig waren en hiertoe moest nu de bespanning gezocht worden. Dit was met de grootste moeilijkheden verbonden, want zoolang de spoorweg de behoeften voor de troepen niet dichter naar de legers kon aanvoeren, hadden deze reeds moeite genoeg om hun eigen transport te bezorgen, omdat men uit vrees voor uitvallen niet veel paarden kon missen. Paarden en wagens uit Duitschland te vervoeren was voor 't oogenblik niet doenlijk; men moest daarom tot de gekwireerde paarden en wagens zijne toevlucht nemen, weshalve het 3de leger aan de gedetacheerde afdeelingen bevel gaf zooveel wagens als mogelijk bijeen te brengen. De Franschen wisten echter immer hunne paarden in veiligheid te brengen en de karren die men meester werd, waren niet geschikt voor de Deutsche paarden, die men voor 8 munitiekolonnen bekomen had; zij waren te klein en werden sterk gedrukt op een marsch van Nanteuil naar het park te Villecoublay, die minstens 4 maar gewoonlijk 5 à 6 dagen in beslag nam. Zulk een marsch was zoowel voor menschen als paarden zeer vermoeiend, want men durfde niet in de dorpen overnachten, omdat de boeren alsdan deserteerden, en er was dus niets anders op dan te bivouacqueeren.

In het begin van November waren eindelijk alle vuurmonden naar Villecoublay getransporteerd; met de munitie ging het echter buitengewoon langzaam en het hielp niet veel dat de spoorweg tot Lagny toe geopend werd, hetgeen trouwens het transport maar één dag verkortte, omdat de eerste voorziening reeds in Nanteuil was afgeladen geworden. Tot het begin van November had men slechts 300 wagens ter beschikking gehad en daaronder 84 vierraderige. Wel bestond er de beste hoop dat men nog 1000 wagens zou kunnen bekomen, en in het begin van December had men reeds 500 vierraderige wagens, maar met de opgedane ondervinding durfde men er niet op rekenen de munitie bij tijds vervoerd te krijgen; het werd daarom voor noodzakelijk aangezien, bijzondere wagenkolonnes in Duitschland te vormen, en zulks zooveel te meer omdat voor het vervoer van de tweede projectielverzending, die zoo spoedig mogelijk zou moeten volgen, wederom 1750 wagens noodig waren.

Er werden dus 24 kolonnen van 40 4-spannige wagens met 10 treiukompagnien geformeerd, die in het laatst van December te Nanteuil aankwamen. Ten einde de transporten te kunnen beschermen, werd eene volledige relaisdienst georganiseerd en een majoor en twee kapiteins werden verantwoordelijk gesteld voor de goede overkomst van het materieel. Aldus mocht het gelukken tegen het einde van het jaar den geheelen voorraad munitie, materieel enz. naar Villecoublay over te brengen. Het verdere transport zou nu ook zonder moeilijkheden kunnen geschieden doordien men van de veld-artillerie ter leen kon krijgen:

124 8 spannen = 992 paarden.

220 6 » = 1320 »

46 4 » = 184 »

te zamen 2496 paarden.

Terwijl in de tijdruimte van het midden van October tot het einde van December 3700 wagens met een last van 7 tot 10 centenaars vervoerd werden, waren er van 1 Januari tot 4 Februari 3580 wagens met een last van 16—25 centenaars in beweging. De gezamentlijke last bedroeg dus ongeveer 100.000 centenaars, de kanonnen en hunne voertuigen wogen ongeveer 15000 centenaars en dit alles was door 3100 spoorwegwagens uit Duitschland aangevoerd; het aantal schoten dat voor het zuiderfront van Parijs werd aangebracht bedroeg 174.364. Als vergelijking kan dienen dat de Franschen bij de belegering van Sebastopol 1.200.000 centenaars artilleriematerieel vervoerden, maar toen werden ook 1.283.000 schoten door hen gedaan.

Het artilleriepark werd nader door den majoor CRÜGER op het plateau bij Villecoublay ingericht. De ligging was hier uitmuntend; wel bedroeg de afstand van fort Issy slechts 7500 pas, maar het park was geheel aan het oog van het fort onttrokken, en van hier uit was het transport naar de batterijen zeer gemakkelijk. Het geniepark, 6160 pas van Vanves verwijderd, werd omgeven door 3 veldwerken, waarvan de twee oostelijke tevens het dal van Plessis-Piquet konden bestrijken; zij vormden in verbinding met dit dorp en de flankstelling van Sceaux naar Bourg-la-Reine, de retraite-stelling der Beieren; de bewapening bestond uit 24 vestingkanonnen van 9<sup>cm</sup>.

De gereedgemaakte munitie werd in drie magazijnen geborgen. Bovendien werden de volgende tusschenedepôts ingericht:

N°. I bij Fontenay voor den rechter vleugel.

» II bij Plessis Piquet voor de Chatillonbatterijen.

» III bij Clamart.

» IV bij Meudon.

» V bij St. Cloud.

In het park werden verschillende werkplaatsen ingericht, zooals voor het opruimen van het lood uit de vuurmonden, het gieten der looden mantels om de granaten, de herstelling van het materieel enz. Voor den parkdienst leverde de artillerie 700 en de infanterie 600 man, terwijl de paarden in den omtrek

gerekwireerd werden. Om toezicht te houden had men 2 officieren, 10 onder-officieren en 40 man cavalerie. Toen het vuur geopend werd moesten de boeren 400 paarden leveren en van de 10 wagenkolonnes werden 3 ter beschikking van het park gesteld. Aan wagens had men geen gebrek, doordien zoovele paarden gestorven waren; men beschikte namelijk over:

350 boerenkarren,  
140 boerenwagens,  
66 treinwagens,  
100 Fransche munitiewagens.

De bekleedingsmiddelen werden door de legerkorpsen vervaardigd en wel door het Vde korps te Beauregard, Jardy en Meudon, door het VIde in la belle Epine; door de Beieren te Meudon en bois de Verrières, en door de vesting-artillerie in het park. In de maand November waren zoodoende gereed gemaakt, 11480 schanskorven, 2960 fascinen, 1220 kniehorden, 1040 horden ter bekleeding van schietgaten, 12850 ankers, 48000 paaltjes voor fascinen, 3200 ankerpalen, en dit materieel werd naar de Beiersche schans Meudon, Porte Chatillon of naar St. Cloud vervoerd. De beddingen kwamen uit Duitsehe vestingen; het hout voor de blindeeringen werd daarentegen in het park behakt. Later toen men de blindeeringen sterker wenschte te hebben, werden zij in het park geheel gereed gemaakt en na uit elkander genomen te zijn, naar de batterijen vervoerd. De pioniers waren vooral bij dit werk behulpzaam. Spoorstaven werden van de stations genomen.

Zoodra alle vestingkompagnien te Versailles waren aangekomen en een gedeelte van het materieel gereed was geworden, begon men met het bouwen der batterijen, wier ligging als volgt was gekozen:

*Tegen het fort Issy.* 4 demonteer- en enfileer-batterijen, en wel:

N°. 3 en 4 op het terras van Meudon, op een afstand van 3500 pas.

N°. 5 op het plateau ten zuiden van Clamart, op een afstand van 3000 pas.

N°. 7 op het plateau van Châtillon, op een afstand van 2830 pas.

De bewapening dezer 4 batterijen zou bestaan uit 24 getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup> L.; hun doel was het enfileeren der oost- en westfronten van het fort en het demonteeren van het zuiderfront. Om dit vuur te ondersteunen, werd naast N°. 7 de mortierbatterij N°. 13 met 2 getr. mortieren van 21<sup>cm</sup> aangelegd.

*Tegen het fort Vanves.* 4 demonteer- en enfileerbatterijen, namelijk:

N°. 6 bij porte Châtillon. Enfileerbatterij. Afstand 3600 à 3800 pas.

N°. 8 demonteer- en bombardementsbatterij	} op het plateau	} afstand		
N°. 9 enfileerbatterij			} van Châtillon	} 2450 pas.
N°. 10 enfileer- en bresbatterij				

De bewapening dezer batterij werd vastgesteld op 18 getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup> L. en 8 van 12<sup>cm</sup>, de batterijen 6 en 9 lagen juist in het verlengde der noord-west- en zuid-oost-fronten van het fort. Om dit te kunnen bewerpen

werd de mortierbatterij N<sup>o</sup>. 14 met 2 getr. mortieren van 21<sup>cm</sup> links van N<sup>o</sup>. 9 aangewezen.

*Tegen het fort Montrouge*, welks vuur alleen tot zwijgen gebracht moest worden, wierp men de enfileer- en demonteerbatterijen N<sup>o</sup>. 11 en 12 met 8 kanonnen van 12<sup>cm</sup> en 8 van 15<sup>cm</sup> L. op. Hunne ligging was vooraan het dorp Fontenay in het verlengde van de kapitaal van het zuid-westelijke bastion. De afstand bedroeg 3710 à 4100 pas. De mortierbatterij N<sup>o</sup>. 15 met 2 getr. mortieren van 21<sup>cm</sup> werd daarentegen meer vooruitgeschoven tot bij Bagneux op een afstand van 2650 pas.

Om den strijd met de bastions van Point-du-jour op te nemen, die de aanvalsbatterijen bij Meudon zoo nabij lagen dat zij deze in hooge mate konden verontrusten, werden de batterijen N<sup>o</sup>. 1 en 2 aangewezen met 14 kanonnen van 12<sup>cm</sup>. N<sup>o</sup>. 1 kreeg hare plaats in het park van St. Cloud, ongeveer 250 pas ten zuiden van de Diogenes-lantaarn, een weinig beneden den rand van het plateau, en de afstand van Point-du-jour, dat gebombardeerd zou worden, bedroeg 4000 pas. N<sup>o</sup>. 2 werd op de noordzijde van het terras te Meudon (kasteel) aangelegd op een afstand van 5300 pas van de bastions 66 en 67.

De rechter vleugel van den aanval zou gesteund worden door eene batterij van 2 kanonnen van 9<sup>cm</sup> en eene 9<sup>cm</sup> Beiersche veldbatterij bij Fontenay en Sceaux, terwijl eene schrootkanonbatterij het terrein tusschen Bourg-la-Reine en Bagneux zoodanig zou trachten te bestrijken, dat een voortgang der Fransche troepen aan deze zijde geheel verhinderd werd.

Onderzoekt men de ligging der genoemde batterijen eenigszins nauwkeurig, dan zal men moeten toegeven dat die met veel zorg gekozen was. De Fransche gebastioneerde forten waren immers zoodanig geconstrueerd dat zij voornamelijk het meest nabijzijnde terrein onder een hevig vuur brachten; daarentegen waren er op de omgevende plateau's meerdere onbestreken ruimten, die nog grooter werden door de omstandigheid, dat de vuurmonden achter schietgaten met slechts 30° schootsveld stonden. Volgens eene berekening van den Oostenrijkschen kapitein graaf v. GELDERN was het zuiderfront voor de forten zoodanig bestreken (zie Fig. 7), dat de batterijen 3 en 4 in een dooden hoek lagen, de batterijen 5 en 6 konden onder het vuur van 30 kanonnen uit Issy en Vanves komen, de batterijen op het plateau van Châtillon onder het vuur van 11 uit Vanves en de batterijen 11 en 12 hadden slechts 8 vuurmonden tegenover zich. De batterijen domineerden de forten geheel, want zij lagen ongeveer 70<sup>m</sup> hooger dan deze en van hier had men een uitmuntend gezicht op het onderliggende terrein, waardoor het inschieten gemakkelijker werd. Indien men eene aanmerking op de plaatsing der batterijen zou willen maken, zou het deze zijn, dat zij in plaats van verspreid, te veel geconcentreerd lagen op punten, die zeer in het oog vielen, maar dit gebrek werd gedeeltelijk opgeheven, doordien zij achter geboomte verscholen lagen.

De Franschen kwamen intusschen spoedig tot de erkenning dat de constructie der forten niet zeer gelukkig was om een strijd met de Duitsche bat-

terijen op de plateau's van Meudon, Clamart en Châtillon te kunnen volhouden; zij wierpen daarom eene menigte batterijen buiten de forten op en dit noodzaakte de Duitschers weder het aantal hunner batterijen te vermeerderen, en wel met N°. 16 op het terras van Meudon met 4 kanonnen van 12<sup>cm</sup> tegen de emplacementen bij fort Issy, en N°. 17 met 6 van 12<sup>cm</sup> naast N°. 8 op het plateau van Châtillon tegen de batterijen tusschen Issy en Vanves. De 17 opgeworpen batterijen hadden dus te zamen eene bewapening van 50 kanonnen van 15<sup>cm</sup> L., 40 van 12<sup>cm</sup> en 6 getr. mortieren van 21<sup>cm</sup>.

Wij zullen nu den aanleg van deze batterijen, zooals die in de batterij-rapporten beschreven wordt, nader bespreken.

*Batterij N°. 1* had eene zeer belangwekkende ligging, niet op het plateau zelf maar een weinig lager om de brug over de Seine te kunnen bestrijken. Aan de andere zijde van een diepen hollen weg waarover een brug voerde, was op de helling van het plateau een uitstekend punt, van waar men een prachtig uitzicht op Parijs had. Op dit punt, hoofdzakelijk uit kalk bestaande, werd de bouw van de batterij den 27sten October begonnen, en langzamerhand moest er nu zonder te veel geraas 1800<sup>m<sup>3</sup></sup> steen uitgehouwen en weggevoerd worden. Daar het van bijzonder groot belang was, dat de vijand het werk niet ontdekte, hetgeen moeite genoeg kostte, daar zijne voorposten aan den anderen kant der Seine nauwelijks 800 pas verwijderd waren, werden loof en takken tusschen de boomstammen, die de batterij bedekten, geplaatst. Deze stammen werden natuurlijk half doorgezaagd om later gekapt te kunnen worden. De bouw werd desniettenstaande ontdekt en twee malen door een hevig vuur afgebroken, maar hierbij bleef het ook. Achter de batterij was een kalkwand, die met zandzakken en horden bekleed moest worden. Het kruitmagazijn en de bergplaats voor projectielen werden niet in de batterij maar daarentegen beneden in den hollen weg 52<sup>m</sup> daarvan verwijderd gelegd. Den 10den Nov. was de bouw voleindigd maar eerst den 3den Januari werd het geschut aangevoerd.

*Batterij N°. 2* lag op het noordelijke uiteinde van het terras vooraan het kasteel Meudon; aan den bouw werden de dagen van 8 Nov.—5 Dec. besteed, ofschoon er niet minder dan 86 onderofficieren en 1123 manschappen met een werktijd van 5 uren daags aan werkten. De rechter vleugel was echter reeds na 4 dagen door 17 onderofficieren en 278 man gereed gemaakt, zoodat het de linker vleugel was die zooveel tijd kostte. De batterij had de volgende inrichting. Op den rechter vleugel was eene travers 8<sup>m</sup> lang en 2<sup>m</sup>,2 boven en 0<sup>m</sup>,9 beneden den natuurlijke grond om tegen het vuur van Issy dekking te verschaffen. In deze travers was eene blindeering voor de bediening. Tusschen het 4de en 5de kanon was eene 8<sup>m</sup> lange holtravers; de overdekte ruimte was 2<sup>m</sup>,5 breed en 5<sup>m</sup> lang, en de bomvrijheid werd verkregen door spoorstaven die door 3 dragers werden ondersteund en met 1<sup>m</sup>,4 aarde bedekt waren. Naar de zijde van Issy was minstens 3<sup>m</sup>,8 dekking. Tusschen iedere twee vuurmonden was eene kleine travers aangebracht, bestaande

uit 2 rijen schanskorven, 6 in iedere rij, en bovenop eene rij van 5 korven. Tijdens den artilleriestrijd bleek het echter, dat deze traversen geheel onvoldoende waren en zij werden daarom allen in overdekte ruimten veranderd. Daartoe werd de vloer 0<sup>m</sup>,3 onder den grond gelegd zoodat de ruimte 1<sup>m</sup>,4 à 1<sup>m</sup>,6 hoog kon genomen worden zonder dat de traversen boven de borstwering uitstak; de breedte en lengte bedroegen 1<sup>m</sup>,9 en 3<sup>m</sup>,8 en de dekking werd gevormd door 2 lagen sterke balken en 0<sup>m</sup>,6 à 0<sup>m</sup>,7 aarde. Bij de batterij werden twee observatieposten aangelegd, die vooral veel werk vereischten om dekking tegen de afvliegende muurbrokken der nabijgelegene gebouwen te verkrijgen en ook daardoor vereischte de linker travers, waarin de projectielen opgelegd werden, veel zorg. De kruitmagazijnen werden hier even als bij alle batterijen door de pionniers gebouwd; de dekking bestond van ter zijde en van voren uit minstens 7<sup>m</sup>, van boven uit 2<sup>m</sup>,2 aarde. Doordien de batterij zeer blootgesteld was, kon er nooit over dag aan gewerkt worden.

Des nachts moet intusschen het werken de opmerkzaamheid der Franschen hebben verwekt, want het werd dikwerf door electrisch vuur verlicht en er volgde dan eene hevige kanonnade, die echter nooit eenig verlies veroorzaakte. Ofschoon de batterij onder den artilleriestrijd door Issy en écharpe beschoten werd, heeft zij toch weinig verliezen geleden, omdat het terras op den rechter vleugel door een hoogen muur werd begrensd, waarin alle schoten die te kort gingen opgevangen werden, en die te ver gingen konden niet geobserveerd worden.

Even als N<sup>o</sup>. 2 nam N<sup>o</sup>. 3 veel tijd in beslag eer zij gereed was, namelijk van 10 November—3 Januari, niettegenstaande de overdekte ruimten tusschen *ieder*en vuurmond eerst later werden gemaakt. De batterij bestond uit een 8<sup>m</sup> dikke borstwering met twee vleugel- en een middentravers, die eene lengte van 8 à 10<sup>m</sup> hadden en met holle ruimten van 7<sup>m</sup> lengte waren voorzien met eene bedekking van spoorstaven en 1<sup>m</sup>,3 aarde. Zooals gewoonlijk was er een kruitmagazijn achter *ieder*en vleugel.

Wat de overige batterijen aangaat, deze waren allen ongeveer van dezelfde constructie, maar de tijd voor den aanbouw noodig liep zeer uiteen; den minsten tijd vorderde batterij N<sup>o</sup>. 17 op het plateau van Châtillon, door de Beiersche artillerie in 3 dagen gebouwd met 85 man in 45 uren, te zamen dus 3825 arbeidsuren. Deze batterij had eene holle travers van 11<sup>m</sup>,3 lengte op den rechter vleugel; die op den linker vleugel was iets minder lang, terwijl de middentravers lang 9<sup>m</sup> en breed 7<sup>m</sup>, van voren eene geblindeerde ruimte had van 3<sup>m</sup>,1 breedte en 3<sup>m</sup>,8 lengte. Tusschen elken vuurmond was eene kleine travers van 5<sup>m</sup> lengte en 1<sup>m</sup>,9 breedte aangelegd met een onderkomen dicht onder de borstwering. De grootste arbeidskracht was noodig voor batterij N<sup>o</sup>. 2; dan volgt N<sup>o</sup>. 5 met 19136 arbeidsuren enz. Het wordt daarom ook in bijna alle batterij-rapporten opgemerkt dat het voortaan onmogelijk zal zijn eene belegeringsbatterij in éénen nacht te bouwen en te bewapenen, zelfs al is de grond gunstig, zoodat op het plateau van Châtillon het geval was. Men

is derhalve genoodzaakt den aanleg achter verschillende dekkende voorwerpen te verschuilen. Hiertoe was op het zuiderfront de allerbeste gelegenheid; een tuinmuur, struiken, boomen zijn daartoe uitmuntend en slechts de aanleg van batterij N<sup>o</sup>. 1, 2 en 15, die dicht bij de Fransche voorposten lagen, is ontdekt geworden. Bij het opwerpen van N<sup>o</sup>. 15 werd niet de noodige stilte in acht genomen; de Franschen zochten dadelijk door electricisch licht de oorzaak van het geraas te onderzoeken en richtten daarna van de enceinte, Montrouge en batterijen en Bicêtre een hevig vuur op het punt waar gewerkt werd, zonder dat dit eenige uitwerking had.

Ofschoon de opmerksaamheid der Franschen aldus meermalen gaande was gemaakt, meenden zij toch niet dat de Duitschers belegeringsbatterijen opwierpen. De marineofficier deelt onder anderen mede, dat de kommandant van Issy, na persoonlijk eene verkenning gemaakt te hebben, in het begin van Januari aan Trochu meldde, dat er noch bij Châtillon, noch bij Clamart of Meudon batterijen voor belegeringsgeschut waren opgeworpen.

Nadat al de genoemde batterijen tegen het einde van 1870 gereed waren en de eerste voorraad munitie te Villecoublay was aangekomen, werd het bevel gegeven alle batterijen te bewapenen, hetgeen den 3den Januari volbracht was, zoodat het vuur den 4den kon geopend worden, hetgeen echter door sterken mist tot 5 Januari werd uitgesteld.

In den nacht van 3—4 Januari werden de voorposten naar Bellevue, Meudon, Fleury en Clamart vooruitgeschoven om de batterijen te beschermen. De 6 landwehribataljons, die daartoe werden gebezigd, wierpen dadelijk loopgraven op en de stelling werd zooveel mogelijk meer en meer versterkt. De uiterste tirailleurputten lagen ongeveer 1000 à 1360 pas van de forten en werden langzamerhand tot eene soort 1ste parallel vereenigd.

De troepen stonden onder het bevel van een generaal du jour, die de noodige maatregelen tot eene verdediging bij een aanval had te nemen, zoolang de korpskommandanten zelven niet ter plaatse waren. De communicatiën naar de batterijen waren eenigszins gebrekkig, maar het hielp veel, dat de Franschen geen gezicht hadden op de plateau's. In de *Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine* N<sup>o</sup>. 3 wordt onder anderen medegedeeld, hoe het terrein bij de zoogenoemde »Bayern Schanze" op het plateau van Châtillon, den 5den Januari op enkele vuurlijnen na zoo veilig was, dat een transport met meer dan 50 paarden in de batterijen kon komen, ofschoon het plateau met granaatkartetsen beschoten werd. De batterijen alhier waren echter op zeer doelmatige wijze onderling verbonden. Van de batterij N<sup>o</sup>. 8 ging bijv. eene gaanderij uit van 11<sup>m</sup>,3 lengte, 2<sup>m</sup>,2 diepte en 4<sup>m</sup> breedte, overdekt met balken en aarde. Naar de kruitmagazijnen gingen soortgelijke gaanderijen, doch ter breedte van 2<sup>m</sup>, in de rots uitgehouwen. Bij N<sup>o</sup>. 8 bevond zich ook een in alle richtingen bomvrije observatiepost voor den chef der artillerie, kolonel v. RIEFF; het vertrek, 2<sup>m</sup>,8 lang, 1<sup>m</sup>,2 breed en 2<sup>m</sup>,2 hoog, had kijk-gaten naar de forten Issy, Vanves en Montrouge. Eindelijk was er tot dek-

king van de troepen, die de batterijen tegen een aanval te verdedigen hadden, eene overdekte loopgraaf van groote uitgestrektheid tusschen de batterijen 8 en 9 aangelegd, waarvan in het werk van den kolonel VIOLET LE DUC eene teekening gegeven wordt; de dekking bestond uit 2 lagen rondhouten en 1<sup>m</sup>,2 aarde.

Wij zullen thans de Deutsche werken verlaten om te zien wat de Franschen hadden gedaan ten einde in het gebrek te voorzien, dat de forten het voorlijger gendterrein niet genoegzaam bestrijken konden. Eerst in November ging men toe over een aantal batterijen tusschen de forten aan te leggen, vooral met het doel een aanval van het plateau van Châtillon tegen te gaan; weshalve zij niet in werking mochten treden voor het vuur der Duitschers geopend werd. Deze batterijen hadden de volgende ligging en bewapening:

N<sup>o</sup>. I in den z.w. hoek van het park Issy was met 3 24  $\Phi$ ers bewapend.

N<sup>o</sup>. II in de loopgraaf die van het westfront van fort Issy naar het kerkhof liep, was met 2 24  $\Phi$ ers bewapend, de batterij had eene zeer sterke constructie (zie Fig. 8), want de borstwering was bijna 10<sup>m</sup> dik. De traversen staken niet boven de borstwering uit en gaven dekking voor de manschappen, maar overigens had men hier als overal rondom Parijs de schietgaten behouden en niemand kwam op het denkbeeld de getrokken artillerie op dezelfde wijze als te Belfort te gebruiken; d. i. de stukken voor het direct vuur te dekken, en niet direct maar door middel van kwadrant en richtbaken op de borstwering te richten. De genoemde twee batterijen waren tegen overvalling verzekerd door de diepe insnijding van den spoorweg naar Versailles, waarvan de noorderrand met een loopgraaf was voorzien.

Meer blootgesteld lag de batterij N<sup>o</sup>. III bij het station van Clamart (zie Fig. 9), waar men den spoorwegdam zeer voordeelig had weten te gebruiken. Deze was 25<sup>m</sup> breed en daardoor kon men aan de eene zijde eene ingezonken batterij aanleggen met eene borstwering van 8<sup>m</sup>,1 en traversen van 7<sup>m</sup>,5 lengte, zonder den spoorweg zelve te behoeven op te breken. Aan de andere zijde was dan nog plaats voor eene borstwering en in de noordelijke helling van den dam was eene blindeering ingericht. De bewapening bestond uit 6 24  $\Phi$ ers, en om de batterij beter tegen overvalling te kunnen verzekeren, werd de loopgraaf van hier naar fort Vanves eenigszins naar het zuiden geleid om het voorliggend terrein te kunnen flankeren; deze loopgraaf was met bomvrije lokalen voorzien.

N<sup>o</sup>. IV was eene mortierbatterij voor 6 mortieren van 32<sup>m</sup>; zij werd opgeworpen achter den 12<sup>m</sup>,5 hoogen spoorwegdam ten oosten van N<sup>o</sup>. III. Deze batterij was zeer gunstig gelegen en hare plaats is nimmer door de Duitschers ontdekt geworden.

N<sup>o</sup>. V lag ten westen van Vanves en was met 6 24  $\Phi$ ers bewapend; de constructie was eveneens zeer sterk en in de batterij was eene bomvrije ruimte, waarvan de dekking gevormd werd door twee lagen balken, eene rij fascinen en 2<sup>m</sup> aarde.



N<sup>o</sup>. VI en VII hadden hare plaats ten oosten van Vanves en beschikten te zamen over 6 24  $\text{\textcircled{E}}$ ers.

N<sup>o</sup>. VIII eindelijk, lag ten westen van Montrouge, vooraan den strategischen weg en was met 6 24  $\text{\textcircled{E}}$ ers bewapend, zoodat de bewapening op het zuiderfront in het geheel met 29 24  $\text{\textcircled{E}}$ ers en 6 mortieren van 32<sup>cm</sup> was versterkt geworden, terwijl de opgenoemde batterijen niet geenfileerd konden worden, daar de vuurlijn der batterijen evenwijdig met het front van aanval liep.

Ook bij Point-du-Jour aan de beide Seineoevers werden batterijen opgeworpen, en wel op den linker oever voor 4 24  $\text{\textcircled{E}}$ ers, op den rechter oever voor 6 24  $\text{\textcircled{E}}$ ers; aan den ingang van het bois de Boulogne stonden 2 kanonnen van 16<sup>cm</sup>.

Op de forten en de enceinte beschikte men over het volgende aantal vuurmonden, die alle getrokken waren:

Issy. . . . .	5 kanonnen van 16 <sup>cm</sup> ,
	5 24 $\text{\textcircled{E}}$ ers,
	13 12 $\text{\textcircled{E}}$ ers.

---

23

Vanves. . . . .	8 kanonnen van 16 <sup>cm</sup>	} hiervan beantwoordden echter slechts 18 het vijandelijk vuur.
	11 24 $\text{\textcircled{E}}$ ers	
	4 12 $\text{\textcircled{E}}$ ers	
	5 12 $\text{\textcircled{E}}$ ers veld	
	8 kanonnen van 7 <sup>a</sup>	

---

36

Montrouge. . .	8 kanonnen van 16 <sup>cm</sup> ,
	4 24 $\text{\textcircled{E}}$ ers,
	9 12 $\text{\textcircled{E}}$ ers.

---

21

Point-du-Jour	6 kanonnen van 16 <sup>cm</sup> achterlaad,
	2 id. » 19 <sup>cm</sup> .

Van Point-du-Jour tot aan de courtine 77—78 kwamen achtereenvolgens 40 vuurmonden (24  $\text{\textcircled{E}}$ ers en kanonnen van 16<sup>cm</sup> en 19<sup>cm</sup>) in batterij, zoodat de Duitsche artillerie den strijd tegen 156 getr. vuurmonden van ten deele zeer zwaar kaliber zou moeten opnemen. De vuurmonden waren echter zoo verspreid dat er van eene concentrische beschieting geen sprake kon zijn, integendeel het Duitsche centrum op het plateau van Châtillon, waar 7 batterijen dicht bij elkander lagen, werd zelf concentrisch door de drie forten en tusschenliggende batterijen beschoten.

Zooals reeds vroeger vermeld is geworden, legden de Franschen een groote werkzaamheid aan den dag op het plateau van Villejuif. Niet alleen werden hier de redouten Hautes Bruyères en Moulin Saquet opgeworpen, maar zij werden door meerdere loopgraven met elkander verbonden; achter deze ontstonden nieuwe batterijen; links en rechts van Hautes Bruyères waren er twee

met 6 12  $\text{\textcircled{E}}$ ers, in de voorste loopgraaf stonden 3 12  $\text{\textcircled{E}}$ ers, gezicht hebbende op Bourg-la-Reine, en vooraan Villejuif ten westen van den straatweg stond hetzelfde aantal. De overgang van het Bièvredal op het viaduct met waterleiding bij Arcueil, werd bestreken door 2 24  $\text{\textcircled{E}}$ ers. Aan de andere zijde van het dal lag een groot gesloten werk dat zich tot aan den spoorweg naar Toulouse uitstreckte, en achter dezen bij het huis Millaud, dat vroeger door de Beieren bezet was geweest, werd de redoute van Cachan opgeworpen, die met 4 12  $\text{\textcircled{E}}$ ers bewapend was.

Een blik op de kaart zal voldoende zijn om te doen blijken hoezeer de hier genoemde batterijen de hoogten bij Bagneux en Fontenay aux Roses flankeerden. Het was daarom noodzakelijk deze batterijen onder vuur te houden en een verderen voortgang met contreapproches te beletten tijdens den aanval op de drie zuiderforten. De majoor v. RANM kreeg daarom bevel om tot een schijnaanval op het plateau Villejuif over te gaan, waarvoor 2 vestingkompagnien, 12 getr. kanonnen van 12<sup>cm</sup>, 9000 granaten, 2400 brandgranaten en 600 granaatkartetsen ter zijner beschikking werden gesteld. Voor dat deze vuurmonden in werking kwamen, had het VIde korps met verbittering moeten aanschouwen, hoe er op het plateau van Villejuif gewerkt werd, zonder dit te kunnen verhinderen, ten minste niet met eene afdeeling getr. kanonnen van 9<sup>cm</sup>, die van af het midden van November iederen dag pogingen daartoe deed.

Majoor v. RANM liet nu de volgende batterijen aanleggen :

N<sup>o</sup>. 1 in de communicatie tusschen Chevilly en la Rue, was eene demon-  
teer- en ricochetbatterij, ten doel hebbende

beschieting der oostelijke face van Hautes Bruyères; afstand	2870 pas.
ricocheteering der westelijke flank	» » 2940 »
» der batterij ten w. van	» »
beschieting van Villejuif . . . . .	» 3160 »
» » Bicêtre . . . . .	» 5000 »

N<sup>o</sup>. 2 lag in dezelfde communicatie en had ten doel 4 schietgaten in de westelijke face van Hautes Bruyères; afstand 2940 pas.

Deze twee batterijen werden den 1sten Januari begonnen en in 60 uren vol-eindigd, zoodat zij het vuur tegelijk met de andere batterijen konden openen. Tegen het werk van Cachan, dat Bagneux dreigde te overvleugelen, hadden de Beieren reeds vroeger drie batterijen, *a*, *b*, *c*, tusschen Sceaux en Bourg-la-Reine aangelegd. Deze zouden nu ook aan het algemeene vuur deelnemen en werden dientengevolge versterkt, waarmede men den 4den Januari gereed was. De bewapening bestond uit 12 getr. kanonnen van 9<sup>cm</sup> en 6 van 12<sup>cm</sup> en hun doel was hoofdzakelijk het huis Millaud, de aquaductbatterij en Montrouge.

Voor dat het vuur der Duitschers een aanvang nam, werd bevel gegeven, dat de batterijen als eerste doelen bepaalde punten zouden nemen, die aan de troepen werden bekend gemaakt en waardoor het inschieten en observeeren

veel gemakkelijker werd gemaakt. N<sup>o</sup>. 1 zou bijv. zijn vuur op de rechter Seine-batterij vooraan Point-du-Jour richten; N<sup>o</sup>. 2 op een huis in Bas-Meudon; N<sup>o</sup>. 3 op het rechter schouderpunt van het z.w. bastion van Issy; N<sup>o</sup>. 4 op de linker face van hetzelfde bastion, enz.; het vuur moest met een kanon van een der vleugels geopend en zeer langzaam onderhouden worden; waarbij men steeds bijzonder nauwkeurig moest observeeren, totdat men ingeschoten was.

Binnen de grenzen die de bestemming der batterij nader aangaf, kon de kommandant het doel voor de vuurmonden veranderen; voor het overige kon eene verandering slechts door den hoofdofficier du jour geschieden. Het gebruik aan projectielen mocht in geen geval een bepaald aantal overschrijden, welk aantal voor den eersten dag op 60 granaten en 6 granaatkartetsen per vuurmond en later op 50 granaten en 5 granaatkartetsen vastgesteld werd. Des nachts moest slechts de bediening van één stuk in iedere batterij tegenwoordig zijn om 4 schoten per stuk in het uur te doen. De batterijen 1, 2, 16 en 17 mochten met granaatkartetsen tegen troepenmassa's schieten, wanneer de afstand beneden de 2750 pas was. Om te kunnen uitrusten en eten werd aan de bedieningsmanschappen een uur rust toegestaan tusschen 12 en 3 ure, maar het vuur der batterij mocht daarom niet verflauwen. Eene regelmatige beschieting van de enceinte was verboden, daar de afstand, 5000 pas, te groot was; om daarentegen de enceinte te verontrusten, werden N<sup>o</sup>. 5, 7 en 8 aangewezen. Werden de batterijen overvallen, dan moesten eerst de stukken afgevuurd worden, waarna de manschappen met alle laadgereedschappen en sluitstukken van het achterlaadmechanisme terug moesten wijken en eerst met de infanterie weder mochten voortrukken.

Aldus luiden de voorschriften, die voor het begin van den artilleriestrijd werden uitgegeven.

(Wordt vervolgd.)

## Pontonniersoverdenkingen.

---

In de *Handleiding tot den Pontonniersdienst*, uitgegeven op last van het Departement van Oorlog, leest men op bladz. 50 omtrent de bestemming van het korps pontonniers, het volgende: »Het dient om in tijd van oorlog één pontontrein te velde, één vlottenden trein te bedienen, op voorname overgangspunten onzer rivieren schipbruggen te slaan en te onderhouden en verder tot al die werkzaamheden welke met den bouw van militaire bruggen in verband staan.»

Wij hebben ons dikwijls de vraag gesteld of het korps in tijd van oorlog aan die bestemming zou kunnen beantwoorden, en daar wij dit steeds moesten ontkennen, willen wij trachten met een enkel woord sommige leemten aan te wijzen, in de hoop dit tot verbetering aanleiding moge geven.

Daartoe zullen wij nagaan de kleeding en wapening, de oefening en het materieel.

### DE KLEEDING EN WAPENING.

Wanneer men in de burgermaatschappij de verschillende ambachten nagaat, dan is als van zelf de kleeding der ambachtslieden aangewezen. Het is de practijk die ze bepaalt, en de doelmatige kleeding is ook een vereischte tot het deugdelijk beoefenen van het vak dat men gekozen heeft.

Wij hebben bij de pontonniers dus te doen met den schipper en den sjouwer, en zal een ieder het dan niet vreemd noemen, dat een pontonnier een kapotjas moet dragen en de officier een sleepsabel met een paar sporen tot zijn last heeft? Zag men ooit een schipper met zulk een langen jas of een scheepskapitein met sporen, en behoeven wij daarvan de dienstbelemmering nog aan te toonen?

Kan men de goede behandeling van een schippersboom of haak, die vlugheid aan kracht moet paren, vergen van een dus gekleed persoon? Neen, immers; want ziet hem op een vlot bezig en laat hem begaan. In marsch-

tenue treedt hij op, en wordt hij voor de behandeling van den schippersboom aangewezen, dan ziet men successievelijk het volgende: Eerst gaat de chacot af, dan de ransel, de sabel, de kapotjas; het mouwvest past goed maar het belemmert de beweging der armen als het dicht blijft, dus dat gaat open en de halsdas wordt in den chacot gelegd. Nu zou men denken dat hij zijn kwartiermuts opzette. Ja dat doet hij ook, maar meestal als het werken gedaan is, want de muts is hem al te dikwijls in het water gesukkeld en dat geeft maar last en dikwijls oponthoud.

Des zomers is die uitkleedpartij minder, maar in 't najaar of 's winters is zij gevaarlijk voor de gezondheid. Bij het slaan eener brug zal men de ribben- of plankendragers toch niet in den kapotjas laten werken, nog minder de sjorders die in en uit den ponton moeten springen.

Zijn de sabel, sporen en burnoe niet zeer ondoelmatig voor den pontonnier-officier, bij het goed vervullen van zijn dienst? Hoe toch wil men, zoo gekleed, zich onder het bruggendek begeven tot het nazien der sjorringen, enz. Mag men zich verwonderen dat hij bevreemd is, in een ponton of roeiboort te springen, wanneer men alle kans loopt, zich deerlijk te bezeeren? Men geve niet tot antwoord, dat zij reeds zoolang op de tegenwoordige wijze gekleed zijn en men dus dit groote nadeel niet zoo onvoorwaardelijk kan aannemen. Naar men ons meedeelt hebben verscheidene pontonnier-officiëren van vroeger tijd daaromtrent hunne denkbeelden wel ingediend en het ondoelmatige der kleeding aangetoond, doch altijd met slecht gevolg. De redeneering »In administratie bij een regiment vesting-artillerie, dan ook het tenue van vesting-artillerist, uitgenomen de niet voldoende vetlaarzen», gaat toch niet op.

Wil men dus de besparing van krachten in de hand werken, de vlugheid van arbeid bevoordeelen, in één woord, de vaardigheid van het korps verhoogen, dan moet men de kleeding veranderen en deze zaak niet te min achten om in ernstige overweging te nemen. Men zou ze bijv. aldus kunnen bepalen:

*Voor officieren.* Een pet van wasdoek, voorzien van riempjes om onder de kin vast te maken en ter zijde twee geankerde knoopjes. Van voren een koperen anker en ter zijde twee zwart verniste knoopen met gaatjes tot ventilatie.

Jas als bestaande.

Pantalon als bestaande, doch zonder souspieds.

Laarzen tot aan de knie, en waarbij de pantalon in de kappen kan komen. Bij kazernedienst of buiten dienst kan men dan de officieren toestaan gewone laarzen te dragen. De practijk leert dat de manschappen bij eene pontonnier-oefening den pantalon in de laarzen dragen, niettegenstaande het model het maar half gedooft. De schachten zijn veel te laag en de omtrek te nauw (1).

Zij moeten in het bezit zijn van sporen met riempjes, om die te gebruiken

(1) De laarzen die tegenwoordig bij het korps worden verstrekt, moeten gepind zijn; wij meenen dat goede waterlaarzen met riemen worden genaaid.

wanneer zij bij den pontontrein te velde worden ingedeeld. Moeten zij dan als pontonnier ageeren, dan zijn zij van hunne sporen in een oogenblik ontdaan.

Op den pantalon en onder den jas een breeden riem, waaraan bij uitrukken in oorlogstenuue een holster met schuif ter berging van een revolver en een schuif met patroontasch.

De officieren zouden verder moeten voorzien zijn van een regenmantel ter lengte van 2 decimeter over de knie, en, als overjas, van een pijekker met twee rijen knopen, zooals bij de marine in gebruik is.

Zij zouden de sabel alleen moeten dragen bij den pontontrein te velde, parades, groot en gala tenuue.

Voor het groot tenuue kan de pet van laken zijn en van een veer of pluim voorzien worden, alsmede de giberne behouden blijven.

*Voor onderofficieren.* Pet als de officieren.

Korte jas als bestaande, doch ruim om het lijf.

Pantalon als bestaande, doch de pijpen iets nauwer; aan de linker zijde een sleuf, waarin een 3. 4. 5. steek van fijn doch sterk koord.

Vetlaarzen als de officieren.

Op den pantalon riem tot revolver en patroontasch.

De kapotjas te vervangen door een pijekker als de officieren (hetzij van duffel, hetzij van het gebruikelijke laken).

Sabel en chacot te doen vervallen.

*Voor manschappen.* Pet als officieren.

Korte jas als bestaande, doch ruim om het lijf.

Mouwvest als het bestaande, doch ruim om het lijf. Een blauw bombazijnen werkbuis, met een sterke stof gevoerd, hebbende een staanden kraag met knopen gesloten, ruim om het lijf, ruime mouwen en aan de polsen gesloten (1), van onderen met ruimen en breeden rand afgesloten; men kan het model zien bij sjouwerlieden, bij wie het veel in gebruik is.

Dit kleedingsstuk voldoet uitmuntend, omdat alle bewegingen van het lichaam gemakkelijk kunnen worden uitgevoerd en het weinig aan slijting onderhevig is. Het zoogenaamde werk-mouwvest is een ongelukkig kleedingstuk, meestal gekeerd en daardoor nog korter en nauwer dan het aanvankelijk was.

De blauwe kiel is duur en zeer onsterk. De oudere pontonniërs behelpen zich daarom met een oud mouwvest.

Pantalon als van de onderofficieren (aan de linker zijde een sleuf, waarin als bij de matrozen, een mes met schacht).

De nu bestaande witte pantalon te vervangen door een van wit bombazijn en van het aangegeven model.

Vetlaarzen als de officieren.

(1) Moet een pontonnier boomen, dan ziet men dikwijls, vooral bij leerlingen, dat zijn arm tot den elleboog nat wordt. Ook dit zou alsdan vermeden worden.

Op den pantalon riem tot revolver en patroontasch.

Pijkker als onderofficieren. Sabel en chacot te doen vervallen. De bewapening met de artillerie-sabel komt ons ondoelmatig voor. In dienst geeft zij belemmering in plaats van steun; zij valt soms over boord, zonder toedoen van den pontonnier. Het doel van het wapen is ons altijd voorgehouden, als strekkende tot afkapping van trossen en sjorringen, waaraan zij kan voldoen, doch in dat opzicht even goed door het mes vervangen kan worden, dat trouwens nog vele andere diensten kan bewijzen. Tot persoonlijke verdediging zal een revolver ongetwijfeld boven de artillerie-sabel verkozen worden.

In vreedstijd worden de revolver en patroontasch niet uitgereikt, als alleen voor de schietoefeningen.

#### DE OEFENING.

Alvorens de wijze van oefening te bespreken, dient eerst te worden nagegaan den aard van het vak en de menschen die er bij moeten dienen.

Pontonnier is schipper en sjouwer. Het eerste ambacht vereenigt meestal het tweede in zich, doch om van een sjouwer een pontonnier te vormen, daartoe zijn de pontonnieroefeningen van 15 maanden maar zelden in staat. Met vrijwilligers is het als bij andere korpsen. Zij worden hoe langer hoe zeldzamer, dat ook natuurlijk is, wanneer men de bezoldiging in aanmerking neemt. En wat zal men dan zeggen als er kleermaker, schoenmaker, dansmeester, behanger of dergelijke ambachten voorkomen onder de personen die bij het korps als loteling worden ingedeeld?

De oefeningstijd is reeds kort genoeg om van een schipper een goed pontonnier te vormen, doch wat wil men uitvoeren met dergelijke menschen, die er niet zelden een soort watervrees bij hebben. Wij vermeen, dat er wel van hoogerhand bepaald is, dat de indeeling der miliciens voor het korps pontonniers uitsluitend uit schippers moet bestaan en er een enkele scheepstimmerman, wagenmaker of smid bij kan wezen, doch wanneer wij de indeeling voor de jaren 1872 en 1873 beschouwen, dan zien wij hoe de bepaling, zoo zij al bestaat, wordt opgevolgd.

Onder de 65 miliciens waren in 1872: 22 schippers, 2 visschers, 2 zee-lieden, 9 timmerlieden, 4 scheepstimmerlieden, 3 smeden, 7 arbeiders, 2 dijkwerkers, 2 kuipers, 2 kleermakers, 1 sjouwer, 1 schoenmaker, 1 koetsier, 1 polderwerker, 1 koopman, 1 metselaar, 1 touwslager, 1 behanger, 1 stoker, 1 zonder beroep, totaal 65. In 1873 bestond de lichting uit: 17 schippers, 1 visscher, 1 zeeman, 7 timmerlieden, 2 scheepstimmerlieden, 2 smeden, 22 arbeiders, 1 schoenmaker, 2 schrijnwerkers, 1 stoker, 2 wagenmakers, totaal 58.

Hierbij moet nog worden opgemerkt dat in 1872 van de 65, 24 plaatsvervangers waren, dus nog meer dan  $\frac{1}{3}$  van het contingent, en onder de 24 plaatsvervangers bevonden zich 9 schippers.

In 1873 waren er van de 58, 22 plaatsvervangers.

Wij kunnen gerust aan den lezer overlaten, te beoordeelen of die indeeling in het belang kan zijn van het korps, dus van den staat en ook van de personen zelve.

Het schippersvak wordt iemand niet gemakkelijk geleerd op den leeftijd dat hij als milicien onder de wapenen komt; daarvoor moet men van kind af aan worden opgeleid. Genoeg zijn er dan ook die bij hun vertrek den schippersboom niet weten te hanteeren zooals het behoort, en daarom mogen wij de gevolgtrekking niet achterwege laten dat er veel, ja zeer veel tijd te loor gaat met het geven van instructie aan die menschen, hetgeen eigenlijk als monnikenwerk beschouwd mag worden, en daarbij nog het groote nadeel heeft, dat de voltooiing der instructie van anderen daardoor sterk in den weg wordt gestaan.

Gedachtig aan de bepaling in het hoofd van ons opstel geplaatst, zullen wij de eerste oefening, de infanterie-exercitie, nagaan. Die exercitie wordt te uitgebreid gegeven en ontnemt daardoor veel van den kostbaren tijd, dien men zoo zeer voor detail-exercitie en andere pontonnieroefeningen noodig heeft. Met uilating van enkele paragraphen, moest men zich alleen bepalen tot de recruten-school, voldoende den pontonnier een militair voorkomen en goede houding in het gelid te bezorgen. alsook om geregeld naar een terrein te marcheeren, waar hij werkzaam moet zijn. Pontonniers zijn echter geen infanteristen en toch hebben de oefeningen in de exercitien van dat wapen zelfs in de compagnie-school, bij het korps pontonniers op te ruime schaal plaats. Moet men het doen, dan zien wij het gaarne deugdelijk en met ijver, doch vraagt men zich af tot welk doel, dan staat men verlegen.

Indien men tot de bewapening van den pontonnier met den revolver overging, dan spreekt het van zelf dat de instructie in de behandeling van dat wapen, zoowel theoretisch als practisch, doelmatig gegeven zou moeten worden.

Nu volgt de detail-exercitie, de kern der geheele vorming, de zaak waar alles voor het vervolg op neerkomt. Wordt dat onderwijs niet uitmuntend gegeven, dan zijn later de daaruit voortspruitende gebreken van den pontonnier moeilijk weg te nemen, en het heeft ook nog het nadeel, dat men een kader krijgt, waarop te veel aanmerkingen te maken zijn. Wij willen daarmede niet gezegd hebben dat een ieder, aan 't welk de instructie opgedragen is, niet zijn uiterste best doet; doch het schijnt ons toe, dat het om eenheid van opleiding te verkrijgen, eene goede zaak zou zijn, een luitenant-instructeur voor het korps aan te stellen, die geheel en al met dat onderwijs belast is en de oefeningen der miliciens, de theorieën met het kader en de school, voor zijne verantwoording heeft. Het is mogelijk dat wij in deze meening tegenspraak zullen krijgen; en wij weten wel redenen, die men er tegen aanvoeren zal; doch dit staat vast, dat de maatregel de waarde van het korps in korten tijd



veel zou kunnen verhoogen en wij meenen dat dit voldoende spreekt om andere redenen te niet te doen.

De verdere bekwaming tot pontonnier wordt aan alle officieren van het korps overgelaten en begint met het bruggen slaan. In den ruimen zin van het woord is dit niets anders dan de toepassing van het geleerde, en met eene kleine aanwijzing zijn de leerlingen spoedig geschikt daartoe gebruikt te worden. Doch het is niet genoeg een brug te slaan, men moet ze ordelijk en vooral vlug kunnen slaan. De ploegen moeten elkaar in de hand werken; er mag geen oponthoud wezen en dit is alleen mogelijk, wanneer een ieder zijn plichten verstaat, gepaard aan handigheid en kracht. Door veel oefening en ondervinding brengt men het op eene hoogte, die men zelfs nu niet gering moet achten, doch wij zouden zoo gaarne zien, dat die practische ervarenheid nog meer verhoogd werd, om te kunnen beantwoorden aan de eischen die men den pontonnier stellen mag.

In de eerste plaats rijst de vraag: hoe is het met ons oefeningsterrein gesteld. Dagelijks denzelfden weg loopende, leert men hem van a tot z kennen; zoo ook een water waarop men dagelijks werkzaam is. De diepten en ondiepten zijn te goed bekend en men heeft alleen te worstelen met wind en stroom, die op den Biesbosch reeds vrij hevig kunnen werken. Enkele exercitien ondervinden nog belemmering of kunnen niet, zooals het behoort, uitgevoerd worden door de soms voorkomende houtvloten en de steeds aanwezige duc d'alven.

De prachtige gelegenheid die Dordrecht in zoo ruime mate aanbiedt, wenschten wij gebruikt te zien. Het terrein ons nu aangewezen, is zeer klein, doch kon meer dan verdubbeld worden, zoodat wij er dan een oefeningsterrein aan en op de Merwede bijkregen.

Oefent men zich daar ook in detail-exercitie en later bij het bruggenslaan, dan zal wel iedereen toegeven, dat de te overwinnen moeilijkheden grooter zijn dan op den Biesbosch. De drukte van scheep- en stoomvaart, alsmede de groote breedte der rivier (300<sup>m</sup>) zullen de geheele overbrugging wel belemmeren, doch een doelmatig voor anker gelegen versterkt vlot kan zeer goed als *gene oever* dienst doen.

De brug op den Biesbosch wordt steeds op dezelfde plaats geslagen, waartoe men trouwens verplicht is door de beperkte ruimte aan den overkant. Op de Merwede zou het echter anders zijn, want dan legt men het bovenbedoelde vlot waar men wil, over eene lengte van het ons aangewezen terrein.

Hiermede zouden wij ons echter niet voldaan rekenen. Gepasseerden zomer hadden een paar belangrijke oefeningen plaats; er werd een brug geslagen op de Strooppot, een zijarm van den Noord en één over de Kil van Wielrecht naar 's Gravendeel. Beide oefeningen kan men over het geheel en in vele opzichten als goed geslaagd beschouwen, doch een ieder, die het goed met de zaak meent, zal met ons den wensch wel hebben uitgesproken: »mochten dergelijke oefeningen dikwijls herhaald worden en op meer uitgebreide schaal

plaats vinden." Want wij durven gerust de vraag aan onze medepontonnier-officieren stellen, of zij zich, uit gebrek aan de noodige ondervinding, wel genoegzaam vertrouwd gevoelden met de hun opgedragen taak; wat ons zelven betreft, zouden we niet aarzelen die vraag ontkenkend te beantwoorden.

Ten volle zijn wij echter overtuigd dat onder de tegenwoordige omstandigheden, ook al beschikte men over een ruimer oefeningsterrein, de veelvuldige herhaling dier oefeningen aan bezwaren zou zijn verbonden, doordien men te veel afhankelijk is van den wind en het getij. Al was het alleen daarom, mag niet langer gewacht worden met de indienststelling bij het korps van een sleepboot, die ook om andere redenen, vooral bij den vaartrein, een bepaald vereischte is geworden. De spoed waarmede vele zaken in den tegenwoordigen tijd worden uitgevoerd, is vooral op krijgskundig gebied niet achterwege gebleven, en het is dus plichtmatig zich daarnaar te gedragen.

Zijn de officieren der pontonniers genoegzaam bekend met de rivieren waar zij geroepen kunnen worden werkzaam te zijn en voornamelijk daar, waar men overgangen te wachten heeft? Wij gelooven het niet, want men blijft in het garnizoen en doet jaar in jaar uit precies hetzelfde. Het verkennen dier rivieren is eene zaak die beoefend moet worden en die alsdan, zonder veel kosten te veroorzaken, eene deugdelijke school zou zijn om een goed korps pontonniers te vormen.

Wij nemen bijvoorbeeld aan dat er ieder jaar een rivier of gedeelte daarvan opgegeven wordt om er werkzaam te zijn. Nemen wij de Maas. De vlot-tende of vaartrein zou dan op een vastgestelden datum te Poederoijen moeten zijn. Een paar dagen te voren, gaat er een detachement van 2 luitenants, 2 onderofficieren en 4 korporaa's, of zooals men de sterkte bepalen wil, van Dordrecht, met last de rivier van Woudrichem tot Poederoijen te verkennen, nachtkwartier te houden te Poederoijen, terug te zijn te Dordrecht op den dag vóór het vertrek van den vaartrein en het verkenningsrapport bij aankomst aan den kommandant in te dienen. Den volgenden dag wordt de geheele vaartrein er heen gesleept en de kommandant laat de rapporteurs ageeren, wanneer hij dit mogelijk acht. Hier wordt een pontonbrug geslagen, rustende op deze of gene veronderstelling; daar een gedeelte schraagbrug omdat er geen water genoeg staat en geen materieel genoeg is, enz., enz.

In dien tusschentijd wordt de sleepboot gebruikt, door eenzelfde detachement als boven, om eene verkenning eenige uren hooger op te doen; men zou bijv. de stations voor de Maas kunnen nemen, als volgt: Poederoijen, Hedel, Alphen, Ravestein, Grave, Gennep, Well, Veulo. Komt men dicht bij of langs plaatsen waar troepen in garnizoen liggen, dan zou men hunne practische oefeningen met de onze kunnen vereenigen.

De officieren die met de verkenning belast geweest zijn, moeten handelen, en zoo gaat men voort tot men de geheele rivier gehad heeft of wel tot zoolang als men toestemming heeft om met den vaartrein uit te blijven. Ieder

officier kan dan minstens een paar malen verkend en gemanoeuvreed hebben met den vaartrein.

Op de plaatsen, die door het verkenningsdetachement goed geoordeeld worden, bruggen te slaan of oefeningen te doen plaats hebben, moet men voor de dagen dat het korps er werkzaam is, meester zijn van het terrein, tot lossing van het benoodigde materieel. Daartoe zou de bevelhebber van het verkenningsdetachement volmacht moeten hebben met den eigenaar van het terrein in onderhandeling te treden, daarbij een zeker maximum van kosten niet te boven gaande, en de burgemeesters der aan de oevers liggende gemeenten zouden aangeschreven kunnen zijn, hem in die onderhandelingen ter zijde te staan.

Op de Waal, alwaar men in den regel schipbruggen zal moeten slaan, doch waartoe de uitvoering te veel kosten veroorzaakt, zou men kunnen volstaan met eene verkenning en een daarop berustend uitgebreid rapport, behelzende hoeveel materieel er benoodigd zou zijn, hoedanig men de brug zou willen inrichten, in hoeveel tijd men het materieel bij elkander kan hebben, hoeveel tijd dan noodig zou zijn tot voltooiing der brug met een vooraf opgegeven detachement, hoeveel tijd een bataljon infanterie, een eskadron cavalerie en een batterij artillerie, op voet van oorlog uitgerust, noodig zouden hebben om den rivier-overgang te verrichten enz. Het nut dat de deugdelijke oplossing van bovenstaande en meer dergelijke vragen opleveren zou, zal wel niet worden ontkend.

Zou zulk eene oefening niet veel meer waarde hebben dan een kamp, alwaar men 30 dagen op eene zelfde plaats werkzaam is, meestal in kalmer water dan wij hier gewend zijn en waar eb en vloed zich niet meer doen gevoelen?

En zouden de kosten, die een dergelijke tocht veroorzaken, grooter zijn dan die van een kamp? Dit durven wij niet beoordeelen, doch dit staat bij ons vast, dat een tocht van veertien dagen op de door ons aangegeven wijze, meer vruchten zou opleveren dan een maand verblijf in het beste kamp.

Wij hebben slechts éénmaal het genoegen gehad, met het korps pontonniers te kampeeren, en wij zeggen genoeg, omdat wij veel genoeg hebben gemaakt; doch wanneer wij nagingen of de waarde der pontonnier-officieren, zoowel als der minderen aanmerkelijk vergroot was geworden, dan durven wij er *nu* gerust neen op zeggen. Het was immers eene herhaling der oefeningen, die in het garnizoen plaats vinden, doch met meer kompleete ploegen. Men heeft wel eens aangevoerd dat het kampeeren er zoo ontzaglijk veel toe bijbrengt om vooral den milicien tot goed soldaat te ontwikkelen. Wij laten daar of het zoo is, doch gelooven dat in dien zin gesproken, ons voorstel ook zijne waarde heeft, en mocht men soms aan de waarde der verkenningen van rivieren twijfelen, dan bevelen wij de lezing aan van het eerste hoofdstuk der *Proeve eener handleiding tot beoefening der pontonnierswetenschap* door den verdienstelijken STIELTJES geschreven.

Laat ons thans den pontontrein te velde beschouwen. Wij weten dat deze bestaat uit 66 voertuigen en een voorhoedetrein van 15 voertuigen; dat de uitrusting voor ieder voertuig is vastgesteld; dat wij die sinds 1873, dank zij de meerdere voltooiing van den Instructie-Inventaris, kunnen nagaan; doch is dat voldoende? Moeten de officieren en het kader er niet goed mede bekend zijn? Naar onze meening wel degelijk; doch hoe kan men het weten of leeren, wanneer het niet wordt beoefend? Het is wel mogelijk dat er spoedig toe wordt overgegaan om die voertuigen eens te bepakken zooals de uitrusting aangeeft, doch dat is het niet alleen, wat wij op het oog hebben.

Heeft er wel ooit eene oefening, bijvoorbeeld met den voorhoedetrein plaats gehad, en wie zullen daarmede moeten ageeren wanneer die zaak eens tot werkelijkheid moest komen? Dat zijn de pontonnier-officieren. Men zal hun bespanningen afstaan met hunne berijders en wellicht enkele onderofficieren, om den zoo noodigen staldienst te verrichten. De verantwoordelijke persoon, de man die naar alles moet omzien, die de zorg der paarden in de eerste plaats heeft, die den toestand der tuigen moet beoordeelen en voornamelijk of zij goed zijn aangebracht en op marsch goed blijven, ja die nog zooveel heeft na te gaan, waartoe wij ons voor het oogenblik zelfs niet in staat rekenen er opgave van te doen, — die persoon is, naar onze bescheiden meening, de pontonnier-officier; want de *Handleiding tot den Pontonniersdienst*, geeft op bladz. 58, punt 29 aan, hoe de kommando's moeten wezen, die de kommandant van den pontontrein te velde moet gebruiken.

Om kommandant te zijn, moet men er ook de wetenschap van hebben en het kan dus niet de bedoeling van hoogerhand wezen, dat men de opgenoemde zaken aan de onderofficieren en manschappen van den trein overlaat. Hier schiet ons de opmerking van een ervaren veld-artillerist te binnen: »Het is mooi met een geheel uitgeruste batterij het garnizoen te verlaten, doch al hebben er geen schermutselingen of gevechten plaats gehad, is het nog mooier er weder geheel uitgerust mede binnen te komen.» De daaraan verwante zorgen zijn groot, doch als men ze niet eens kent, valt het zeer moeilijk ze op te sporen.

De ongewoonte van paardrijden zou eveneens hare nadeelen doen gevoelen; want al is men redelijk ruiter, als men het paardrijden in langen tijd niet heeft beoefend, dan mag men wel aannemen, dat de meeste oplettendheid in de eerste dagen van den marsch aan het paard zal worden besteed, dat men zelf berijdt. En het zou noodig zijn, dat men juist in die eerste dagen zeer veel aandacht wijdt aan de bespanningen en voertuigen, waarover men het bevel voert.

Wel wordt er in een kamp een detachement veld- of rijdende artillerie onder bevel van een luitenant, ter beschikking gesteld van den kommandant, doch hoe gaat dat in zijn werk. Er zijn drie voertuigen: een pontonwagen, een ponton-ribbenwagen en een ponton-schraagwagen, ten halve uitgerust, of liever in het geheel niet zooals de tegenwoordige uitrustingsstaten aangeven.

Meestal om den anderen dag wordt er een officier en een detachement pontonniers gekommandeerd om »te rijden met de wagens.» Op het bestemde uur komen de bespanningen getuigd in het park aan. Zij worden aangespannen en nagezien door den artillerie-officier. De pontonnier-officier stijgt op, doet zijn kommando, rijdt een uur of anderhalf in den omtrek en zijn dienst heeft zich alleen bepaald tot het nazien der sjourningen en der voertuigen, vóór zijn vertrek en bij de halt die gewoonlijk genomen moet worden. Hij ziet dat die halve bepakking der wagens goed is, doch dit is lang bekend, beproefd en reeds zoo dikwijls gebleken, dat men het nut van de oefening minstens twijfelachtig mag noemen en de kosten bejammert die zij noodwendig veroorzaakt. Bij gieroefeningen of bij het overveeren van vloten, worden de paarden gebruikt en soms ook de voertuigen; zij dienen dan voornamelijk als belasting.

Wil men de pontonnier-officiëren ook in dit opzicht berekend maken voor hunne taak, dan moest zich, naar onze meening, 's winters een detachement veld-artillerie in het garnizoen bevinden, dat niet eens zoo groot behoefde te zijn. Al was het klein, zoo zou men toch onder de leiding van den officier, die het detachement kommandeert, den staldienst, het optuigen en aanspannen der paarden en vele kleinigheden kunnen leeren, waarbij men op marsch met bespanningen heeft te letten. De verschillende voertuigen zouden volgens den uitrustingsstaat bepakt moeten zijn en beurtelings op een kleinen marsch moeten worden gebruikt. Werd zulk een marsch eens per week verricht, dan bleef er tijd genoeg over voor de zoo noodzakelijke rij-oefeningen. In één woord, het detachement zou moeten dienen om de officieren der pontonniers te bekwamen voor den dienst, die zij bij den pontontrein te velde moeten verrichten en waarvoor wij, hetzij zonder aarzeling gezegd, nu niet in staat zouden zijn.

Als van zelf zou bij een dergelijke oefeningsmethode ook eene oefening met den pontontrein te velde volgen, bijvoorbeeld met den geheelen voorhoedetrein. Het bezwaar mag niet te groot geacht worden, de daartoe noodige bespanningen en hare berijders, voor een korten tijd, bijv. veertien dagen of drie weken, ter beschikking te stellen van het korps pontonniers.

Den tijd, waarop eene dergelijke oefening zou plaats grijpen, kan men toch zoodanig regelen, dat de oefeningen der veld-artillerie daardoor niet worden gehinderd, en al ware dit ook het geval, het is geen vereischte dat de bedoelde pontonnier-oefening jaarlijks plaats vindt. Nog niet lang geleden is ons trouwens door een officier der veld-artillerie verzekerd, dat de treinpaarden zeer weinig te doen hadden en bijna uitsluitend werden gebruikt tot het vervoer der broodwagens.

Tot beter begrip onzer bedoeling laten wij hier in korte trekken een voorbeeld van zulk een tocht volgen:

De voorhoedetrein zonder bespanningen, wordt te Dordrecht geladen op een vaartrein van de vereischte grootte en door de sleepboot gebracht te Wou-

driechem, aldaar gelost en opgesteld. De sleepboot gaat met den vaartrein naar Gorinchem en haalt de bespanningen, die aldaar op een vastgestelden tijd aanwezig kunnen zijn (1). Deze worden in een of meer transporten overgebracht; de sleepboot keert met den vaartrein naar Dordrecht terug, en het nachtkwartier wordt te Woudrichem gehouden. Den volgenden dag marcheert men over

Waardhuizen, Almkerk, Dussen, Over de oude Maas, Capelle. Kwartier.	}	ruim 3 uur marsch en één rivierovergang.
---	---	--

Den tweeden dag van Capelle over

Waspik, 's Gravemoer, Over de Donge, Oosterhout, Breda. Kwartier.	}	4½ uur marsch en één rivierovergang.
---	---	--------------------------------------

Verblijf van 2 dagen te Breda om met de daar aanwezige troepen manoeuvres uit te voeren en herstellingen te doen, indien zulks mocht voorkomen.

Breda, Over de Donge, Tilburg. Kwartier.	}	4 uur marsch en één rivierovergang.
--	---	-------------------------------------

Tilburg, Moergestel, Over de Beerze, zijtak van den Dommel, Boscheind, Boxtel. Kwartier.	}	4 uur marsch en één rivierovergang.
--	---	-------------------------------------

Boxtel, Esch, Over de Run, zijtak van den Dommel, Helvoirt, 's Bosch. Kwartier.	}	3½ uur marsch en één rivierovergang.
---	---	--------------------------------------

Verblijf van 4 dagen te 's Bosch als boven.

's Bosch, Over de Maas, Hedel, Zalt-Bommel. Kwartier.	}	3½ uur marsch en één rivierovergang.
--	---	--------------------------------------

(1) Wij gaan van de vooronderstelling uit, dat het detachement artillerie verstrekt wordt uit Utrecht.

De sleepboot met vaartrein moet te Bommel aanwezig zijn, om den volgende dag de bespanningen over te brengen, die dan weder naar hun garnizoen marcheeren. Daarna wordt de vaartrein geladen en men stoomt terug naar Dordrecht.

Zulk eene oefening zoo haar nut ten volle opleveren, zonder buitengewoon groote uitgaven te vereischen.

#### HET MATERIEEL.

Het materieel der artillerie van Nederland heeft ook in het buitenland een goeden naam en verdient dien ten volle. Al hetgeen men uit 's Rijks werkplaatsen ontvangt, is afgewerkt, net, voldoet in den regel aan de gestelde eischen, en alle zorg wordt besteed om het materiaal goed en deugdelijk te verkrijgen. Er zijn vele voorwerpen waarbij die netheid eisch is, of wel waarbij ze met dezelfde kosten te verkrijgen is.

Het pontonmaterieel heeft die netheid in 't algemeen genomen noodig, voor den pontontrein te velde; geen afwijkingen mogen toegestaan worden, want door de vastgestelde uitrustingen zijn de afmetingen van het houtwerk ondergeschikt aan die der wagens, en dit is noodig voor de regelmatige oplading; doch bij den vlottenden trein is het geval anders, en aangezien de onkosten van aanschaffing zoo aanmerkelijk veel verschillen, was daarbij de proef te nemen, of het minder kostbare ook niet aan de eischen van deugdzaamheid, noodige sterkte en geschiktheid zou beantwoorden.

Wij hebben ribben van greenenhout, kostende per stuk *f* 11.50. Zouden die niet voor den vaartrein vervangen kunnen worden door kolders, over hunne geheele lengte ongeveer even dik, bijgekapt en geschaafd totdat die dikte overal juist dezelfde is, en waarbij de twee ronde zijanten behouden blijven? Hunne sterkte zal even groot of grooter zijn en de sjarlijnen en woeltouwen zouden minder beschadigen, dan nu op de scherpe kanten der ribben; in den handel zijn zij voor *f* 4.50 à *f* 5. — verkrijgbaar.

In het jaar 1870 zijn wij genoodzaakt geweest door onvoldoenden ribbenvoorraad, de bedoelde kolders als sluitribben te gebruiken, die in dat opzicht uitmuntend voldeden.

Wij hebben planken van greenenhout, kostende per stuk *f* 5.—. Men zal zich verwonderen over zulk een hoogen prijs voor een rib en een plank, en toch durven wij bevestigen dat die prijzen niet te hoog zijn, in aanmerking nemende de maat waaraan het hout moet voldoen, doch vooral de keuring waaraan de houtkooper zich moet onderwerpen.

Is zulk een strenge keur noodig bijv. voor bodem- en boordplanken der pontons, dan behoeven de ribben en brugplanken nog niet aan die eischen te voldoen. Zij dienen alleen tot samenstelling van het bruggendek.

Sterkte is alzoo het eenige vereischte waaraan zij moeten beantwoorden; en zouden nu de ribben en planken, behebt met zulke kleine gebreken, als

waarvoor er nu zoo velen worden afgekeurd, iets minder sterk zijn dan die welke goed worden bevonden? Wij betwijfelen het, doch weten wel dat zij juist daardoor tweemaal zoo duur zijn. Namen wij de Frederikshavensche deelen, of beter het hout dat gezaagd uit de Oostzee wordt aangevoerd, waarvan de qualiteit als sterk en deugdzaam wordt geroemd, doch op de wijze, zooals een particulier ze bij den houtkooper moet nemen, dat wil zeggen »zoogenaamd voor den voet weg», dan kan men die verkrijgen tegen 14 à 15 cent den voet of  $f$  1.82 à  $f$  1.95 de geheele brugplank. De maat dier planken is, wat dikte betreft, dezelfde, doch de breedte is slechts 0<sup>m</sup>,27 à 0<sup>m</sup>,28. Dit kan geen bezwaar wezen; men behoeft slechts te bepalen dat bij een vaartrein van zooveel pontons, zooveel meter bruggendek aanwezig moet zijn. Bij doorlaten, brugvakken heeft de genoemde afmeting ook geen bezwaar, want men heeft halve planken, die dan 0<sup>m</sup>,14 breed zouden zijn en waarbij men nog kwart planken van 0<sup>m</sup>,07 zou kunnen voegen.

Het bruggendek zal dan ten allen tijde goed gelegd kunnen worden, want de afstanden kleiner dan 0<sup>m</sup>,07 zijn zeer goed over het dek of gedeelte dek te verdeelen.

Bij de bespreking dezer zaak mogen wij ook niet verzuimen op te merken, dat niettegenstaande de zoo gestrengde keuring, hout toch maar hout blijft, en wanneer het mooie dek bij zeer warme zomersche dagen eenige malen gebruikt wordt, dat hout dezelfde scheuren krijgt, waarvoor het bij den houtkooper als nieuw wordt afgekeurd. De zeer doelmatige zwaluwstaarten houden de geheele scheuring der plank menigmaal tegen, doch die zou men ook bij de Oostzeesche deelen niet weglaten.

Wanneer men nu ribben en planken noodig heeft, moeten zij expresselijk daarvoor gezaagd worden, en hetgeen wij hierboven aangaven, is in vele plaatsen van ons land altijd verkrijgbaar.

De vlottende of vaartrein is toch geheel afgescheiden van den pontontrein te velde, doch die afscheiding wordt niet genoegzaam ingezien; feitelijk hebben zij niets met elkaar te maken; door de gelijkvormigheid van het materieel ontstaat alleen het gemak, dat het door elkaar gebruikt kan worden.

Wij wenschen voor het oogenblik niet in nauwkeurige bijzonderheden te komen omtrent ons hoofddraaglichaam, de ponton, doch hoezeer wij hem roemen voor den pontontrein te velde, wij achten hem voor den vaartrein niet zoo geschikt. Het zou naar wij meenen, wel eens in overweging mogen genomen worden, of een ijzeren ponton van anderen vorm en andere constructie en die de eigenschap van vaartuig aan goed draaglichaam paart, niet beter zou passen in den vaartrein dan onze ponton. Een ieder zal begrijpen dat door het platboomvaartuig veel snelheid van beweging is opgeofferd, hetgeen juist bij vaartrein, veerdienst enz. niet uit het oog mag worden verloren; want daar is snelheid van beweging een der voornaamste vereischten.

De draagkracht kan men immers naar wensch regelen en in eene brug lig-



gende, zal zulk een vaartuig, ten opzichte van golflslag, nog voordeelen boven den ponton aanbieden.

De vaartrein zou voorzien moeten zijn van enkele werktuigen, die veel bijbrengen tot snelheid van handelen, gemak van beweging en soms tot meerdere sterkte: zooals loop- of oprijplanken, katrollen, gaffels tot gierbruggen en meer kleine zaken. Het zou ook gewenscht zijn een grooten voorraad petroleumfusten, allen van denzelfden inhoud, te bezitten, daar zij bij het pontonwezen veel diensten kunnen bewijzen en o. a., naar onze overtuiging, op de eene of andere wijze tot vlotten gevormd, het meest practische middel zijn om des noods een ponton te vervangen.

De voornaamste zaak die echter bij het materieel ontbreekt, is een sleepboot. Zij wordt wel verstrekt wanneer de vaartrein zich moet verplaatsen, en punt 40 van de *Handleiding tot den Pontonierdienst* geeft wel aan, dat men in tijd van oorlog zooveel mogelijk een sleepboot tot zijn dienst moet hebben, maar is dat voldoende? Is men eerstens niet afhankelijk van de soort van sleepboot die men dan zal krijgen, en heeft dit geen grooten invloed op de uit te voeren bewegingen?

Doch aannemende dat de boot uitmuntend voor het doel is, kan dan nog een officier, als kommandant van den vaartrein, beoordeelen of op de sleepboot alles in 't werk wordt gesteld om den tocht te bespoedigen?

En wanneer wij nog aannemen dat die contrôle niet noodig is, wat zal eene particuliere maatschappij dan wel rekenen, om den gevraagden dienst te bewijzen? Men kan er zeker van zijn, dat er dan geprofiteerd wordt.

Doch er is meer. Ons inziens is men in dit opzicht niet met zijn tijd medegegaan. Het zou bijv. belachelijk zijn, indien men troepen of materieel ging overbrengen op eene noemenswaardige rivier in gekoppelde pontons of vlotten van twee of drie pontons, daar men over stoomkracht kan beschikken.

In de burgermaatschappij kan men in dat opzicht ter schole gaan. Bij de vernieuwing van de schip- en paalbrug te Hedel in het jaar 1870, moest in den veerdienst worden voorzien. Een schroefboot werd aangenomen, en de overzetting ging zoo vlug en geregeld dat het nimmer aanleiding tot klachten gegeven heeft.

De veerdienst van Papendrecht en Zwijndrecht en zekerlijk van meer plaatsen in ons land geschiedt sinds geruimen tijd door schroefbooten. De hengsten, die tot overbrenging der voertuigen dienen, worden dan ook niet meer over den reep getrokken, doch zij laten zich trekken door de sleepboot.

Wij hebben in het jaar 1870 het voorrecht genoten, kommandant te zijn van den vlottenden trein. Op den 20sten September moest eene batterij rijdende artillerie van 6 stukken te Bommel over de Waal gezet worden, waartoe ook van 's Rijks veer (een gierpont) kon worden gebruik gemaakt. Niettegenstaande alles in het werk gesteld was, om den overtocht te bespoedigen, en de toestand der rivier zoo gunstig was, als men maar wenschen kon, heeft

men  $2\frac{3}{4}$  uur besteed om de opgedragen order te volvoeren. Een reepont van 9 pontons werd als gierpont gebruikt.

Met behulp van het detachement pontonniers werden overgezet: 4 stukken, 2 kaissons, 401 paarden met bijbehorende manschappen, 1 reserve-affuit, 1 smidswagen en 1 bagagewagen; terwijl het rijksvaar (gierpont) overbracht: 2 stukken, 1 kaisson, 50 paarden, 1 bagagewagen en 2 karren.

En wat zou nu wel het verschil in tijd geweest zijn, indien wij daar een sleepboot tot onzen dienst gehad hadden?

De reepont die eene oppervlakte van  $172\text{m}^2,8$  heeft, en na aftrek der noodige ruimte voor de bedieningsmanschappen en leuning, die men er ons inziens bij overvoer van paarden niet aan mag vergeten, nog zeker  $150\text{m}^2$  beschikbaar laat, is ontegenzeggelijk eene flinke ruimte om bij zulk een veerdienst te gebruiken.

Doch wanneer een sleepboot voorhanden ware geweest, zouden wij drie dergelijke ponten hebben laten vervaardigen en detachementen afgedeeld hebben om bij de lading en lossing behulpzaam te zijn.

Zoodra ééne pont geladen is, wordt zij door de sleepboot naar den overkant gebracht; de sleeptros wordt op het geschikte oogenblik losgegooid, zooals men dit dagelijks door de veerbooten te Papendrecht en Zwijndrecht met de hengsten kan zien doen. De boot heeft maar even zijne vaart te verminderen om loos aan den tros te krijgen. Zij stoomt daarna terug en haalt de tweede pont, die intusschen geladen is. De derde pont wordt geladen en de tweede gaat naar den overkant. Bij aankomst, neemt de boot de eerste pont mede terug en de transporten worden geregeld voortgezet, tot de geheele batterij over is.

Zonder hulp van het rijksvaar zou men dan de batterij in 6 transporten hebben overgezet en zeer zou het ons verwonderen, indien dit meer dan één uur tijds had geveerd. Het spreekt van zelf, dat de pontonniers goed geoefend zouden moeten zijn om de grootstmogelijke snelheid van overtocht te verkrijgen, en men zich dus vooraf met dien sleepdienst vertrouwd zou hebben moeten maken, want dit eischt bij eene rivier als de Waal met hare kracht en haren stroom, veel oefening.

Wij nemen de vrijheid de schipbrug voor Nijmegen in het jaar 1870 in herinnering te brengen. Wij gelooven dat de pontonniers, die aldaar werkzaam geweest zijn, getoond hebben te kunnen optreden voor hun vak, dat de ijver en plichtsbetrachting met recht werden geroemd; doch het wijzigen van omstandigheden hadden zij niet in hunne macht. Hiermede laten wij de zaak rusten, doch vragen alléén: Zouden een ferme sleepboot, dekken en hoofden van brugschepen niet beter voldaan hebben, dan hetgeen er nu bestaan heeft, of dat men van plan is geweest te laten bestaan? En zouden de onkosten eene vergelijking hebben kunnen doorstaan?

Bij het verkennen der rivieren, de oefeningen van vaartrein en den ponton-trein te velde, zooals wij zulks wenschten, zal het nut der sleepboot voldoende gebleken zijn.

Langzamerhand zou men opgaven verkrijgen van veel waarde. Daar er eene constante kracht zou zijn, die den vaartrein vervoert, zou men ongeveer kunnen weten in hoeveel tijd hij van Dordt naar N. gebracht kan worden. Het zijn alleen de windrichting, stroomsnelheid, waterstand en waterdikte, die in aanmerking genomen moeten worden, en dit, getoetst aan de practische resultaten, zou de berekening toch nooit verre van de waarheid afblijven; wij meenen, dat het zoogenaamde marschtableau dan ook meer volledig in te richten zou zijn. Een maximum en minimum van tijd zou men althans kunnen hebben.

Een sleepboot bijv. van 20 tot 30 paardenkracht, klein van bouw doch met groote snelheid en weinig diepgang, is onmisbaar geworden; de kosten die zij veroorzaakt, zijn zeer gering tegenover het groote nut dat zij noodwendig zal verspreiden.

Wij hopen dat met deze gewichtige zaak dan ook niet gedraald zal worden, en dat men spoedig zal kunnen vergen dat de officieren der pontonniers bekwaam zijn om als kommandant van een sleepboot op te treden; dat enkele onderofficieren en korporaa's den dienst kunnen verrichten van machinist en stuurman, en er pontonniers zullen zijn, die men als stoker zal kunnen gebruiken.

Wanneer men de eer geniet bij een korps te dienen, het lief en leed er van deelt, dan krijgt men er hart voor, te meer als er bladzijden in de geschiedenis worden gevonden, waarop men roem draagt, waarin de verdiensten van het korps hoog worden geschat en het leger dankbaar was, voor de groote diensten die het bewees. Men komt dan tot de gedachte: mochten onze diensten ook eenmaal gevergd worden, dan zouden wij door plichtsbetrachting, den eerbied willen opwekken van onze kameraden en in hun oog toonen, dat wij de eervolle taak waardig zijn, die ons opgedragen is. Doch dan wenschen wij ook, dat de verantwoording der te verrichten daden op ons hoofd neerkome, en niet, dat wij de schuld moeten kunnen werpen op het gouvernement, dat niet in tijds zorgde, dat troep en materieel beantwoordden aan de eischen des tijds en die, welke men met billijkheid stellen mag. Wij gelooven dat men ons niet van overdrijving zal kunnen beschuldigen, en hopen daarom dat onze stem niet die van een roepende in de woestijn zal zijn, doch dat men spoedig zal willen medewerken om ook hier te verbeteren en aan te vullen, wat zoo noodig herziening vereischt.

Hebben wij de waarheid te kort gedaan, overdreven, of zelfs is onze zienswijze niet de goede, dan hopen wij dat men zal aantoonen waarin het bestaat. Wij maakten onze denkbeelden openbaar, niet geleid door een geest van afkeuring, maar alleen om bevorderlijk te zijn aan de goede zaak en de verbetering van een korps, dat bij oorlog zoo vele diensten aan Nederland en zijn volk kan bewijzen.

Dordrecht, April 1873.

VAN GENNEP.

## CAVALERIE OFFICIERSPAARDEN.

---

In den *Milit. Spect.* N°. 5 komt een stuk voor over de Russische remonte en, in verband daarmee, over de aanschaffing van dienstpaarden uit de remonte, door de officieren van ons leger.

Overtuigd als wij zijn dat het dringend noodzakelijk is dat er bij ons verandering kome, juichen wij die eerste poging tot verbetering toe, doch vermeen en dat S. te zacht is wanneer hij de hier te lande bestaande voorschriften »beperkend” noemt. Gerust vermeen en wij die voorschriften en bepalingen als strijdig met de belangen van den dienst en als »onmogelijk” in de toepassing te mogen bestempelen.

Vergun ons dit in de volgende regelen op te helderen en daartoe gezegde bepalingen te toetsen aan de practijk, om zoodoende hare »onmogelijkheid” te bewijzen.

Vooraf laten wij voor hen die het *Recueil* van 1869 niet bij de hand hebben, die bepalingen hier kortelings volgen :

Een officier der bereden wapens kan een paard uit de remonte aanvragen :

- 1° wanneer hij zich voor de eerste maal van dienstpaarden moet voorzien ; met andere woorden , wanneer hij officier wordt ;
- 2° als hij door sterfgeval een paard heeft verloren ;
- 3° als het aan den chef van het korps gebleken is dat een zijner paarden ongeschikt is voor den dienst.

Bij de toepassing van dit Koninklijk besluit is evenwel eene bepaling gemaakt, die het geheele daaraan verbonden voordeel illusoir maakt, namelijk, dat men om van dit voorrecht gebruik te mogen maken, zich vóór 1 Januarij van elk jaar daartoe moet aanmelden, met opgave op grond van welk der 3 punten men een paard verlangt.

Deze bepaling is zoo onpractisch mogelijk ; laat ons zien waarom ?

Nagenoeg alle officieren worden aangesteld in Maart en Juli, en komen dus ongeveer tegen dien tijd bij de regimenten, waar zij dadelijk 2 paarden moeten hebben. Hoe kan men nu met 1 Januari een paard aanvragen, op grond van punt 1, wanneer men eerst 1° Maart officier wordt? Dit is immers onmogelijk, tenzij men dien officier toestond tot Januari van het volgend jaar te wachten, in welk geval hij bijna twee jaren zonder bruikbare

paarden zou zijn; dit toch zou dunkt ons zeer tegen het belang van den dienst zijn. Vooral bij jonge officieren is het, tot aanmoediging hunner ambitie, tot hunne vorming als practische terreinruiters en tot het verkrijgen van terreinkennis, dringend noodig dat zij door goede paarden in staat zijn veel te kunnen rijden.

In de meeste gevallen is dus punt 1 in de toepassing »onmogelijk”, of wordt zijne toepassing strijdig met de belangen van den dienst.

Zoolang nu nog niet alle paarden die sterven, zoo beleefd willen zijn om ongeveer in de maand December te sterven, indien zij integendeel tegen het voorjaar liever van dit ondermaansche willen scheiden, zoolang zal punt 2 ook wel eene illusie blijven, want om met 1 Januari met een gerust geweten te durven verzekeren dat tegen Februari of Maart uw paard zal sterven, is wel wat veel gevergd. Ergo, punt 2 zal niet beter werken dan punt 1, want hebt ge u niet opgegeven, dan krijgt ge ook geen vergunning, al stierven uwe beide paarden.

Nu komt nog punt 3. Dit punt is gelukkig nog al rekbaar, alhoewel hierbij de oude redeneering blijft bestaan. Wanneer de chef uw paard nu eens in den zomer, als er veel geëxerceerd wordt, ongeschikt verklaart, wat dan? moet ge dan wachten tot een volgend jaar? Zoo ja, dan geeft het bestuur zodoende den officieren het middel, of liever de uitvlucht aan de hand, waarmede zij gedurende 2 jaren met onbruikbare paarden kunnen rondsukelen; verlangt echter de chef dat zijne officieren ten allen tijde goed bereden zijn, en dit moest zoo zijn, dan zal de toepassing van punt 3 ook meestal onmogelijk worden.

Nu eene andere vraag.

Zijn door dit Koninkl. besluit, ook al zijn de beperkende bepalingen weggenomen, de belangen van de officieren bijzonder gebaat? wij antwoorden: Neen.

Gaan wij tot toelichting hiervan even den loop na der aanschaffing van remontepaarden door officieren.

De leverancier komt met een 20-tal opgevoederde en met alle noodige kunstbewerkingen toegeruste paarden bij een regiment.

De commissie keurt ze naar haar beste weten en neemt er bijv. 14 voorloopig aan. Deze staan dan 8 dagen op stal vóór ze definitief worden aangenomen. In deze 8 dagen kunnen de regthebbende officieren eene keuze doen. Meestal evenwel zijn deze officieren in eene andere plaats in garnizoen, soms zelfs zeer ver van het depôt verwijderd, zoodat zij er eene reis heen moeten maken, waardoor hun verblijf slechts zeer kort kan zijn en ze dus geen goed oordeel over de paarden kunnen krijgen. Het einde is dan gewoonlijk, dat men een »mooi figuurtje” uitkiest en in 6 van de 10 gevallen bedrogen is, want juist deze mooie figuurtjes deugen zelden; anders hadden wij ze niet gekregen.

Degenen die niet genoegzaam op de hoogte zijn van de geheele remonte-

geschiedenis, vermeenen misschien dat wij hier overdrijven, doch wij durven aan het oordeel der cavaleristen gerust onderwerpen of hetgeen wij hier zeiden niet de naakte werkelijkheid is. Drie, vier soms vijf malen zagen wij officieren ruilen en telkens andere paarden nemen bij eene volgende leverantie, eer zij eindelijk een bruikbaar paard hadden.

Veronderstel nu dat we gelukkig waren en een goed paard troffen, dan gaan er nog bijna 2 jaar voorbij eer dat goede remontepaard een goed dienstpaard is; immers we zien steeds in de practijk, dat al die jonge paarden afvallen, zwak worden en een geruimen tijd noodig hebben eer zij geacclimateerd zijn.

Meestal zijn ze dan nog maar even 5 jaar oud en behoort er dus nog veel omzichtigheid in acht genomen te worden bij de africhting.

De Pruisen willen geen paarden onder de 7 jaar bij hunne veldeskadrons, en zouden wij dan, die het uitschot krijgen uit hunne remonte, zooveel wijzer zijn en ze jonger gebruiken?

Valt een paard in de dressuur tegen, zooals veelal het geval is, dan zit de officier er mee opgescheept, en blijft voor langen tijd slecht bereden.

Maar vraagt men wellicht, is het dan zoo dringend noodig dat de officieren goed bereden zijn?

Ja, meer dan ooit te voren is het thans voor de cavalerie eene levens-quaestie dat de officieren goed bereden zijn. De eischen aan de cavalerie gesteld zijn veel hooger geworden en vooral wordt van den cavalerist als onverschrokken terreinruiter veel meer gevergd.

Niemand zal ons tegenspreken als wij zeggen dat bij eene cavalerie, die voor meer dan de helft uit miliciens bestaat, wier personeel dus voor het grootste gedeelte slechts zeer gebrekkig geoefend is, de eenige hoop op een eenigszins gunstig resultaat nog zal bestaan in eene buitengewone krachtsinspanning van officieren en kaders. Wat zullen onze eenjarig geoefende miliciens, die misschien reeds, na hunne eerste oefening, weder een paar jaar met verlof zijn geweest, zelfs met den besten wil kunnen uitvoeren, wanneer het tot roekeloosheid opgedreven voorbeeld der officieren hen niet medesleept en hen dwingt zich-zelfen te overtreffen?

Daarom moet, vooral in een tijd als deze, nu onze cavalerie met reuzenschreden achteruitgaat, met hand en tand aan het kader worden vastgehouden, en moet men trachten dit althans nog bruikbaar te houden, doch vooral ook moeten, naarmate het personeel vermindert en hiertegen geen middelen schijnen te kunnen worden aangewend, het materieel, de paarden, althans zoo goed mogelijk gehouden worden.

Wij hebben in het voorgaande op fouten gewezen; de billijkheid eischt dat we nu ook de middelen aangeven om die te verhelpen.

In de eerste plaats doet zich voorzeker het Pruisische stelsel aan ons voor, omdat wij dit het billijkst en het meest practisch vinden. Om de 5 jaar krijgt ieder officier een paard van het rijk in eigendom. Hij-zelf heeft dus slechts voor één paard te zorgen, en heeft dus daarvoor alle 5 jaren, door den ver-

koop zoo noodig van zijn chargepaard, eene zekere som beschikbaar, waarmede hij ook dit tweede paard kan vervangen door een ander.

Ook wij vermeenen op eene dergelijke gunstige bepaling ten volle recht te hebben. Bij alle wapens wordt geklaagd over de geringe tractementen, en waarlijk niet ten onrechte; sommige kregen reeds verhooging, maar de cavalerie blijft wat zij voor 50 jaar was. Toch heeft dit wapen dubbele aanspraak op verhooging; behalve toch dat zij in alle dagelijksche behoeften met de andere wapens gelijk staat, is voor haar het materieel (de paarden, tuigen enz.) zóó buitengewoon in prijs gestegen dat er hoegenaamd geen verhouding meer bestaat tusschen vroeger en thans. Kochten wij weleer een zeer goed paard voor *f* 300, thans is *f* 800 een prijs waarover niemand zich verwondert, en wie nog prijs stelt op de glorie van een cavalerie-officier — het bezit van een paar mooie paarden — die behoeft zonder *f* 1000 per stuk niet te gaan zoeken.

Met betrekking tot onze tractementen is het dus volstrekt niet te veel gevraagd wanneer wij het Pruisische stelsel ook bij ons wenschen ingevoerd te zien. Het gouvernement zou daarmede aan eene reeds te lang gevoelde behoefte voldoen en tevens zeer het belang van het wapen en dus ook van het leger bevorderen. Wij vragen niet om geldelijke verhooging; neen, maar geef ons de gelegenheid berekend te zijn voor onze taak, door ons goede paarden te geven, die wij niet in staat zijn met de ons ten dienste staande middelen te verkrijgen. Het tegenwoordige bij ons bestaande stelsel deugt niet, want het is eene onmogelijkheid de jonge remontepaarden goed te beoordeelen vóór zij in dressuur zijn genomen; eerst wanneer zij afgericht zijn, kan men zeggen wat er van komen zal.

Maar wil men ook nu dadelijk nog niet zoo ver gaan als wij hierboven opgaven, welnu, geef dan om de 5 jaar den officieren de keuze van een paard uit het geheele regiment en laat deze paarden na 5 jaar óf weer in het regiment terugkeeren, óf ten voordeele van het rijk verkocht worden. De officieren mogen ze dan niet verkoopen en de zekerheid is daardoor verkregen dat zij goed bereden zijn, zonder dat het regiment er te voelbaar onder lijdt. Natuurlijk zou bij sterfgeval het paard dadelijk moeten vervangen worden. Ieder regiment geeft dan jaarlijks 6 à 7 paarden af.

Wil men ook dit nog niet, welnu, neem dan althans de ongunstige bepalingen weg en laat den officieren de keuze van een paard vrij uit het geheele regiment; dan weten ze althans welke waar zij voor hun geld krijgen, terwijl het naar de tegenwoordige bepalingen meestal een waagstuk wordt zijn geld aan een remontepaard te besteden, en er hoegenaamd geen waarborgen zijn dat de officieren bereden zijn zooals men dit moet vorderen.

Eenmaal zal wellicht de Nederlandsche cavalerie den eersten stoot moeten pareeren van den vijandelijken indringer; stel haar in staat dit met eere te doen, want hare houding zal voorzeker een grooten invloed uitoefenen op het moreel van de rest van het leger.

J.

## HET DUITSCHE RIJSGEWEER.

---

In N<sup>o</sup>. 2 van den loopenden jaargang van dit tijdschrift werd door ons een beschrijving met teekening gegeven van het geweer, stelsel MAUSER, hetwelk in verschillende buitenlandsche tijdschriften, waaronder ook het *Polytechnisch Journal*, betiteld werd als het wapen dat in Duitschland voor de bewapening van het leger was aangenomen. Wij voegden er de opmerking bij, dat ons dit nog niet uit officieele stukken gebleken was, doch dat we de beschrijving niet langer aan onze lezers meenden te mogen onthouden, toen ook een Duitsch tijdschrift het MAUSER-geweer als het in Duitschland aangenomen stelsel mededeelde.

Uit zeer goede bron is ons thans echter te kennen gegeven, dat het MAUSER-stelsel wel in beginsel is gevolgd, doch dat het Deutsche rijksgeveer — zooals de officieele benaming luidt — in verschillende opzichten vrij belangrijk van genoemd stelsel afwijkt.

De voornaamste afwijking kan geacht worden te zijn het weglaten van den hulsuitwerper *b* (zie Pl. 4 van dezen jaargang). Deze uitwerper belette tevens het geheel uithalen van den grendel bij het laden. Om hierin te voorzien, is boven op den grendel, door middel eener schroef, een ronde schijf bevestigd, die een grootere middellijn heeft dan de sleuf voor den haan in het staartstuk; deze schijf stuit dus bij het terughalen van den grendel tegen den voorkant der genoemde sleuf.

Voorts heeft de uitholling van het staartstuk ter hoogte van de ligplaats van den afsluiter eene grootere middellijn dan het overige gedeelte, vermoedelijk om bij het scheuren eener huls, het kruitslijm op te nemen; terwijl de zekerheidstoestel een andere inrichting heeft dan bij het oorspronkelijke MAUSER-stelsel.

Omtrent de patroon kunnen wij met zekerheid mededeelen, dat de fleschvormige huls uit messingplaat getrokken en voor centraal-ontsteking ingericht is; de inwendige middellijn bedraagt aan het achtereinde, vóór den rand, 13<sup>mm</sup>,2, van voren 11<sup>mm</sup>,2; het kaliber van den loop zal dus vermoedelijk 11<sup>mm</sup> bedragen.



## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

---

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année. 95<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Mai 1873.

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. (*Met een terreinschets. Slot.*) De veldtocht in 1812. Het beleg van Badajoz. De veldtocht van 1813. De slag bij Vittoria. Het gevecht bij Irun. De ontwapening van de Duitse troepen.

DE 17<sup>DE</sup> DUITSCHE INFANTERIE-DIVISIE GEDURENDE DEN VELDTOCHT VAN 1870-1871. (*Met schetsen. Slot.*) De operatiën tegen Le Mans, enz. Gevolgtrekkingen.

DE ROMEINSCHERUITERIJ. Haar reëcruteering, organisatie en administratie. (*Wordt vervolgd.*)

OVER DE BEVORDERING BIJ MEDEDINGING EN OVER HET VERKRIJGEN VAN ARTILLERIE-OFFICIEREN. Hoe men in Frankrijk artillerie-officier wordt. Het groote belang van goede batterij-kommandanten. Nadeelen van een uitsluitende bevordering bij anciënneteit, vooral in den tegenwoordigen stand van zaken.

MAANDELIJKSCHE KRONIJK.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERAATUUR.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

AANKONDIGING VAN KAARTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année. 96<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Juin 1873.

DE INSLUITING VAN MONTMÉDY IN 1870. Beknopt verhaal van het in deze vesting voorgevallene. Het bericht van den slag bij Sedan. (*Wordt vervolgd.*)

DE REORGANISATIE VAN DE FRANSCHER INFANTERIE MET HET OOG OP DE REGLEMENTEN. De bestaande dienstreglementen zijn zonder reden omtrent vele onderwerpen verschillend; van daar dat er dikwijls verwarring ontstaat. De schrijver bespreekt achtereenvolgens den veiligheidsdienst in staat van rust, op marsch en de toepassing er van in de garnizoenen. Vergelijking met de Duitse reglementen.

DE ROMEINSCHERUITERIJ. (*Slot.*) De opleiding en de dienst.

DE MARSCH-REGELING VAN DE PRUISISCHE BATTERIJEN. (*Met een schets.*) De plaatsing van de voertuigen in het park. De verschillende soorten van marschen. De formatie op marsch. Algemeene voorschriften. De gevechts-formatie. De marsch-regeling van de munitie-kolonnes, enz. (*Wordt vervolgd.*)

STUDIËN OVER DE WAPENING. De in Februari jl. in Duitschland genomen proeven met een getr. kanon uit de fabriek van KRUPP, van een kaliber groot 0<sup>m</sup>.305. De van een looden mantel voorziene projectielen wegen 270<sup>k</sup> tot 303<sup>k</sup>, de *maximum*-lading is groot 60<sup>k</sup> prismatisch kruit. De lengte van het kanon is 6<sup>m</sup>.7.

MAANDELIJKSCHE KRONIJK.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERAATUUR.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.

Tome V. 1<sup>re</sup> Livr. Mai 1873.

OORLOGSSTUDIËN. X. *De samenstelling van de artillerie en van de tot de divisie behoorende dienstvakken.* Het voordeel van talrijke artillerie. Voorbeelden uit de geschiedenis; in 1807 te Eylau had het Pruisisch-Russische leger ongeveer 5½ vuurmond per 1000 man, het Fransche 3 $\frac{7}{8}$  vuurmond. De vereischte hoeveelheid vuurmonden berust op de uitgestrektheid van het front der troepenafdeeling, waartoe de artillerie behoort en op den onderlingen afstand der vuurmonden; men komt zoo tot 4,16 vuurmond per 1000 man. De bij de divisie ingedeelde artillerie en die in reserve bij het legerkorps. Een algemeene artillerie-reserve is nadeelig. Over het kommando. Samensmelting van artillerie en genie. De formatie van een regiment artillerie. De trein. De ambulancen. De gendarmerie.

REORGANISATIE VAN HET KORPS VAN DEN GENERALEN STAF. De eischen van den stafofficier. Het groote gebrek van den Franschen stafofficier ligt in zijn onvoldoende bedrevenheid in de marschregeling en in de militaire verkenningen. Het tegenwoordige stelsel en de Pruisische opleiding. Gevolgtrekkingen uit een en ander.

DE SAMENSTELLING VAN DE CAVALERIE. Wederlegging van de denkbeelden van den kolonel LEWAL omtrent het gebruik van cavalerie hoofdzakelijk als divisie-cavalerie.

DE TORPEDO'S. (*Met schetsen. Vervolg.*) De torpedo's van 1865 tot 1873.

PROEVE TOT HET BEPALEN VAN DEN SPOED DER TREKKEN BIJ DE GETROKKEN VUURMONDEN.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.

Tome V. 2<sup>ième</sup> Livr. Juin 1873.

OORLOGSSTUDIËN. XI. *De samenstelling der korpsen en dienstvakken van het legerkorps.* 1°. De cavalerie. Divisie-cavalerie en de korps-cavalerie. In een legerkorps moet de verhouding van de cavalerie tot de infanterie ongeveer zijn  $\frac{1}{5}$  à  $\frac{1}{3}$ . 2°. De artillerie. 3°. De tot de artillerie behoorende speciale dienstvakken. Een belegeringspark behoort niet bij een leger. 4°. De ambulancen. 5°. De gendarmerie. 6°. De transportregeling. 7°. De administratieve dienstvakken.

DE MILITAIRE ADMINISTRATIE GEDURENDE DE REVOLUTIE (1789—1800). Onuitgegeven hoofdstuk van het 3de deel der *Histoire générale de l'Intendance militaire par V. LAURENT-CHIRONCHON*.

REORGANISATIE VAN HET KORPS VAN DEN GENERALEN STAF. Replik op het des betreffend artikel, voorkomende in het vorig nummer van dit tijdschrift.

DE TORPEDO'S. (*Met schetsen. Vervolg.*) De torpedo's van 1865 tot 1873.

DRAAGBARE VUURWAPENEN. *Over het bepalen van de baan bij een wapen, met behulp van de kromme der opzetten.*

DE SCHIETGEZELSCHAPPEN IN ZWITSERLAND. (*Wordt vervolgd.*)

PROEVE TOT HET BEPALEN VAN DEN SPOED DER TREKKEN BIJ DE GETROKKEN  
VUURMONDEN. Correctiën betreffende het in het voorgaand nummer voorkomend artikel.  
BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal de l'armée belge, 22<sup>ième</sup> année, 44<sup>ième</sup> vol.,  
2<sup>ième</sup> livr. N<sup>o</sup>. 260.

DE FRANSCH-DUITSCH E OORLOG VAN 1870—1871, OPGESTELD DOOR DE GE-  
SCHIEDKUNDIGE AFDEELING VAN DEN PRUISISCHEN GROOTEN STAF. Aankondiging  
van de 2 eerste afleveringen van dit werk. (*Wordt vervolgd.*)

BUITENAANDSCHE MILITAIRE KRONIJK.

Journal de l'armée belge, 22<sup>ième</sup> année, 44<sup>ième</sup> vol.,  
3<sup>ième</sup> livr. N<sup>o</sup>. 261.

DE FRANSCH-DUITSCH E OORLOG VAN 1870—1871, OPGESTELD DOOR DE GE-  
SCHIEDKUNDIGE AFDEELING VAN DEN PRUISISCHEN GROOTEN STAF. (*Vervolg.*) Aan-  
kondiging van de 2 eerste afleveringen van dit werk.

NAAR AANLEIDING VAN DE DIENSTVERRICHTINGEN DER GENERALE STAVEN IN  
VREDESTIJD. (Uittreksel uit de *Revue Militaire de l'étranger du 1<sup>er</sup> Avril*). In-  
structie betreffende den dienst van den grooten generalen staf van den generaal von  
MOLTKE.

BIOGRAPHIE DU MARÉCHAL DE LUXEMBOURG. ETUDE AU POINT DE VUE DE LA  
CAVALERIE PAR A. DAUFRESNE DE LA CHEVALERIE, MAJOR AU 1<sup>er</sup> RÉGEMENT DES  
CHASSEURS À CHEVAL. Een aankondiging.

Journal de l'armée belge, 22<sup>ième</sup> année, 44<sup>ième</sup> vol.,  
4<sup>ième</sup> livr. N<sup>o</sup>. 262.

OVER DE OPVOLGENDE HERVORMINGEN IN DEN MILITAIRES STAND EN OVER DEN  
INVLOED, DIEN DEZE HERVORMINGEN UITOEFENDEN OP DEN TOESTAND VAN DE  
MAATSCHAPPIJ. § 1. Over den invloed, dien de beschaving op het oorlogvoeren heeft  
uitgeoefend. Beknopt overzicht over de verschillende wijzen van oorlogvoeren. (*Wordt  
vervolgd.*)

DE FRANSCH-DUITSCH E OORLOG DOOR F. LECOMTE. Aankondiging van het 1ste  
deel van zijn *Relation historique et critique de la guerre franco-allemande en 1870—71*.

Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 534. May. 1873.

DE RESERVE VOOR DE ZEEMACHT. De schrijver wijst op het gebrek aan personeel  
in oorlogstijd en geeft in algemeene trekken aan, hoe ten behoeve van de vercischte  
bemanningen, meer partij getrokken zou kunnen worden van de koopvaardij-matrozen  
en visschers.

GEDENKSCHRIFTEN VAN DE DIENSTEN DER „ROYAL HORSE-GUARDS." (*Vervolg.*)

OVER HET NUT, DAT SOMTIJDS UIT EEN MILITAIR OOGPUNT TE TREKKEN IS UIT  
OUDHEIDKUNDIGE NASPORINGEN. Vertaling van het artikel *Utilité pratique de la  
géographie ancienne à propos d'un fait récent*, voorkomende in het Januari-nummer van  
het tijdschrift van het Fransche Geographische Genootschap, waarin, naar aanleiding  
van voorvallen uit den jongsten oorlogen en uit voorgaande oorlogen, gewezen wordt

op het voordeel, dat de tegenpartij soms kan putten uit zijn kennis omtrent de vroegere geographische gesteldheid van het land.

ONS BELEID TER ZEE. Beschouwingen over de Engelsche marine, naar aanleiding van de redevoering van den eersten Lord der admiraliteit, bij gelegenheid van de indiening van de jaarlijksche begrooting. Over het in aanbouw zijnde torpedo-schip „*de Vesuvius*.”

DE MILITAIRE ONTWIKKELING VAN RUSLAND. (*Uit het Duitsch.*) De organisatie van het Russische leger.

OPMERKINGEN OMTRENT DEN MARSCH VAN DE LICHTÉ BRIGADE VOOR TALAVERA IN 1809. Een voorbeeld van groote marschvaardigheid.

HET JAARLIJKSCHE WERK VAN EEN REDDINGBOOT. Naar aanleiding van een verslag van de „*National Life-boat Institution*.”

DE ADMINISTRATIEVE DIENST GEDURENDE DEN FRANSCH-PRUISISCHEN OORLOG. Dit dienstvak bij het Pruisische leger. (*Wordt vervolgd.*)

KOLONEL BAKER OVER CAVALERIE-ORGANISATIE. Beschouwingen over zijn voorlezing in de „*Royal United Service Institution*.” De te geringe getalsterkte der Engelsche cavalerie-afdeelingen. (*Wordt vervolgd.*)

LEGERORGANISATIE, HET VOORNAAMSTE VERDEDIGINGSMIDDEL VAN GRENZEN. De groote voordelen van een goede mobilisatie, organisatie en voorbereiding; daardoor is men in staat in de eerste oogenblikken het maximum van uitwerking te verkrijgen. BRIALMONT'S denkbeelden omtrent de verdediging van een land. (*Wordt vervolgd.*)

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

### Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 535. June. 1873.

DE ADMINISTRATIEVE DIENST GEDURENDE DEN FRANSCH-PRUISISCHEN OORLOG. (*Slot.*) Dit dienstvak bij het Fransche leger. Gevolgtrekkingen uit een en ander.

SLAGVELDEN OP HET VASTE LAND. Blenheim, 1704. Van Donauwörth naar Weenen. Een bezoek van eenige slagvelden in 1872. (*Wordt vervolgd.*)

LEGERORGANISATIE, HET VOORNAAMSTE VERDEDIGINGSMIDDEL VAN GRENZEN. (*Slot.*) De organisatie van het Fransche leger.

HET DEPARTEMENT VAN OORLOG EN DE VRIJWILLIGER-KORPSEN. Naar aanleiding van de redevoering gehouden op 24 Februari jl. door den Minister van Oorlog in het Lagerhuis. De gebreken van de vrijwilliger-korpsen.

GEDENKSCHRIFTEN VAN DE DIENSTEN VAN DE „ROYAL HORSE-GUARDS.” (*Vervolg.*)

PAARDEN-FOKKERIJ IN RUSLAND IN 1872. Uittreksels uit een, in *die Russische Revue, Jahrgang I. N<sup>o</sup>. 5 1872*, voorkomend artikel: „*Die Pferdezuucht in Russland*.”

GENERAAL LEE EN DE LOTGEVALLEN VAN DE SCHEIDING. Naar aanleiding van een in de *Edinburgh Review* (April) voorkomend artikel: *Life of General ROBERT E. LEE*.

DE VAL VAN OSWEGO (14 AUGUSTUS 1756). Een gebeurtenis uit den oorlog tegen de Franschen in Amerika. (*Wordt vervolgd.*)

KOLONEL BAKER OVER CAVALERIE-ORGANISATIE. (*Slot.*) De uitrusting van den ruiter. Het medevoeren van tenten. De oefening van den cavalierist. Zijn werkkring.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

### Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 536. July. 1873.

DE WEDSTRIJD OP DE SABEL BIJ DE „QUEEN'S BAY'S.” Beschouwingen over deze oefeningen, naar aanleiding van den jongsten wedstrijd op de sabel bij dit cava-

lerie-regiment. Over de toen gehouden oefeningen in het signaleeren met vlaggen en met de trompet.

DE JONGSTE ARTILLERIE-PROEVEN TE CALAIS. (Uittreksel uit de Mei-aflevering van de *Revue d'Artillerie*). Proeven met het nieuwe bronzen Fransche achterlaadveldkanon van 7<sup>h</sup>. Het kaliber is 0<sup>m</sup>,085; de 14 spiraalvormige trekken geven het projectiel een draaiende beweging van rechts naar links, in tegenoverstelling van wat bij de meeste andere stelsels van vuurmonden geschiedt. De lading. Het projectiel. Vergelijking met ander veldgeschut.

SLAGVELDEN OP HET VASTE LAND. (*Vervolg.*) Austerlitz. Sadowa. Praag en de valei van de Elbe. Dresden.

PLICHTEN VAN NON-COMBATTANTS IN BELEGERDE VESTINGEN. Aankondiging van „*Die organisation im Inneren einer kriegsbereiten Festung zur Erhaltung und Schonung der Vertheidiger. Für Offiziere, u. s. w.*“, von W. v. KAMPTZ. *Gen. Moj. A. D. Potsdam.* „163 pp. 8<sup>vo</sup>.“

DE VAL VAN OSWEGO, (14 AUGUSTUS 1756). Een hoofdstuk uit de Engelsche geschiedenis. (*Slot.*)

REORGANISATIE VAN RIJDENDE- EN VAN VELD-ARTILLERIE. Voorstel dienaangaande.

PERZIË, RUSLAND EN INDIË. Beschouwingen naar aanleiding van de tegenwoordige reis van den Schah van Perzië in Europa.

GEDENKSCHRIFTEN VAN DE DIENSTEN DER „ROYAL HORSE-GUARDS.“ (*Slot.*)

DE AFZETTERS VAN HET LEGERS. Een der voordeelen van de afschaffing van het koop van officiersrangen is gelegen in het ondermijnen van den woekerhandel der geldschietters.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

## Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.

7<sup>ter</sup> Band, 2<sup>tes</sup> Heft. N<sup>o</sup>. 20.

BESCHOUWINGEN OVER HET MILITAIRE STRAFWETBOEK VOOR HET DUISCHTE RIJK. 1. Ontwikkelingsgeschiedenis van het nieuwe wetboek. 2. Vergelijking met het tot nu toe in Pruisen gevegeerd hebbend militaire strafrecht. 3. Wijzigingen door de invoering van het nieuwe militaire strafwetboek gebracht in de kriegsartikelen en in de bepalingen voor het disciplinair straffen bij het leger. 4. Rechtspleging en beschaving van het volk.

EEN OORDEEL OVER DE BIJ HET BEGIN VAN DEN VELDTOCHT VAN 1870 DOOR DE FRANSCHE VLOOT VOORGENOMEN EXPEDITIE TEGEN DE DUISCHTE KUSTEN. Zelfs al ware de expeditie behoorlijk voorbereid geweest, zou zij toch alleen een moreel effect kunnen gehad hebben, omdat de Fransche strijdkrachten aan den Rijn in getalsterkte ver beneden de Duitse waren en dus van deze gemakkelijk een gedeelte voor de kustverdediging afgezonderd had kunnen worden.

OVER CANTINEHOUDERS. Naar aanleiding van een artikel in de *Militärische Blätter* (Aprilnummer van 1870) wordt betoogd, dat de cantinehouders er wel degelijk op uit zijn, zooveel mogelijk geld te verdienen; het zou daarom overweging verdienen een geschikt soldaat der compagnie gedurende een veldtocht als cantinehouder te nemen en dezen onder toezicht van een onderofficier en een officier te stellen.

ONDERVINDINGEN UIT DEN LAATSTEN VELDTOCHT BETREFFENDE DE KLEEDING EN UITRUSTING DER INFANTERIE. 1. Schoeisel. 2. Hoofdbedekking. 3. Zijdgeweer. 4. Ransel. 5. Kleeding. 6. Ledergoed. 7. Patroentasch. 8. Mantel.

BESCHOUWINGEN OVER DE WAARDE DER MILITAIRE GYMNASIEK VOOR DE OEFENING DER SOLDATEN.

BELFORT EN EEN VERSCHANSTE LEGERPLAATS BIJ MÜHLHAUSEN. Op strategische

gronden wordt aangetoond, dat Belfort, doelmatig versterkt, voor Frankrijk een uitvalspoort van groote beteekenis tegen Duitschland zal worden. Nu Belfort niet geannexeerd is, wordt een verschanste legerplaats bij Mühlhausen noodzakelijk geacht; de punten waar de versterkingen zouden moeten worden aangelegd, worden aangegeven, in verband met het project voorkomende in het nummer van November 1871 der *Jahrbücher*.

WORDT VOOR ONZE TROEPEN MEERDERE OEFENING IN DE VLUCHTIGE VERSTERKING VAN STELLINGEN VEREISCHT? Algemeen wordt erkend, dat in den laatsten veldtocht de kennis in de vluchtige versterking van stellingen te wenschen overliet; om hierin verbetering te brengen wordt voorgeslagen detachering van pionierofficieren bij de infanterie, en omgekeerd meerdere oefening van den troep onder de leiding van dergelijke officieren.

HET TOEKOMSTIGE FRANSCH E LICHT E VELD GESCHUT. Op een prijsvraag, door den Franschen minister van oorlog uitgeschreven voor een ontwerp van een veldkanon dat meer uitwerking heeft dan de bestaande 4 Ter zonder in het gewicht te vervallen van den 8 Ter, den 12 Ter en het kanon van 7<sup>k</sup>, kwamen 28 antwoorden in. Hoofdinhoud daarvan; slechts 3 ontwerpen zullen aan een practisch onderzoek worden onderworpen.

DENKBEELDEN OVER EENIGE WIJZIGINGEN IN HET INFANTERIE-EXERCITIE REGLEMENT.

EEN KRASSE BRIEF VAN DEN OUDEN FRITS. Eenige staaltjes van de wijze, waarop FREDERIK DE GROOTE de hoogstgeplaatste personen in brieven de waarheid wist te zeggen.

UIT OOSTENRIJK-HONGARIJE. Berichten omtrent eenige bij de vertegenwoordiging aanhangige militaire aangelegenheden.

BUITENLANDSCHE MILITAIRE KRONIEK.

BUITENLANDSCHE KRONIEK BETREFFENDE DE MARINE.

BOEKAANKONDIGINGEN.

## Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.

7<sup>ter</sup> Band, 3<sup>tes</sup> Heft. N<sup>o</sup>. 21.

HET NEDERLANDSCHE KRIJGSWEZEN. (*Vervolg.*) 3. De zeemacht. Het personeel, het materieel en de bewapening.

OVER DE POSITIE EN DE TAAK DER OFFICIEREN, DIE MET EENE INFORMATIE BELAST WORDEN. (*Slot.*)

CAVALERIE-WENSCHEN. De schrijver wenscht de cavalerie terug te brengen tot zware en lichte cavalerie, beide bewapend met sabels en verdragende karabijnen. De kurassier-regimenten moeten vervallen; de kurassen, zware helmen en pistolen zijn meer lastig dan nuttig.

EEN PAAR WOORDEN OVER DE LEIDING VAN HET GYMNASTISCH ONDERWIJS IN HET LEGER. De doelmatigheid van het rek en het paard, in Duitschland bij de gymnastische oefeningen in gebruik, boven de Zweedsche gymnastiek-toestellen. De wenschelijkheid wordt betoogd om in ieder infanterie-garnizoen een gymnastiekzaal op te richten.

OVER DE MIDDELEN OM IN HET GEBREK AAN ONDEROFFICIEREN TE VOORZIEN. Om aan het gebrek aan onderofficieren, dat met den dag merkbaarder wordt en ten slotte verderfelijk zou werken, te gemoet te komen, wordt voorgesteld de wetenschappelijke ontwikkeling der onderofficieren tijdens hun diensttijd te bevorderen, den onderofficiersstand te releveeren, bij het verlaten van den dienst voor goede burgerlijke betrekkingen te zorgen; tractementen en pensioenen aanlokkelijk te maken. Uitgewerkt plan dienaangaande.

VESCHEIDENHEDEN OMTRENT DE ENGELSCH E ZEE-ARTILLERIE. Algemeene beschouwingen, waarin de opmerking gemaakt wordt, dat Engeland door steeds zijn eigen weg te volgen en nimmer de in het buitenland opgedane ervaringen ter harte te nemen, met zijn geschut op een verkeerden weg is. De Woolwich-kanonnen. Proeven met het kanon van 35 ton tegen pantsringen. Proef met een onderzeeschen vuurpijl-torpedo. Schietproef van de Hotspur tegen de Glatton.

OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN HET OPSTEL: „OVER DE POSITIE EN DE TAAK DER OFFICIEREN DIE MET EENE INFORMATIE BELAST ZIJN.”

DE VREDESSCHOOL. Gunstige beoordeeling van het 2de deel der „*Studien zur neuen Infanterie-Taktik*” door den majoor v. SCHERFF.

DE BEZETTING VAN KULDSCHA DOOR DE RUSSEN IN 1871.

OVER TOPOGRAPHISCHE KAARTEN EN HET NUT DAT ZIJ KUNNEN STICHTEN. Wat men door eene topographische kaart verstaat. De inrichting en het gebruik dier kaarten.

WERLEGGING DER RECENSIE VAN HET WERK „*Entwurf zu allgemeinen Regeln für die Aufstellung und den Gebrauch grosseren Cavallerie-Abtheilungen von C. v. COLOMB*.” Bedoelde recensie komt voor in de *Jahrbücher* Band VII, blz. 108.

OVER DE POSITIE DER ONDEROFFICIEREN IN BEIEREN. Door het groote gebrek aan onderofficieren is men er thans toe gekomen hunne positie te verbeteren door verhoogde soldij, betere woning, voeding, kleeding, verzorging hunner kinderen enz. De schrijver geeft echter in overweging om bovendien den stand der onderofficieren, vallende tusschen officier en sergeant, te verbeteren.

UIT OOSTENRIJK-HONGARIJE. Bijzonderheden aangaande de nieuw opgerichte spoorwegafdeelingen. Bespreking van toestanden in het leger, die verbetering behoeven, zooals: de positie der officieren, het niet bereiden zijn der kompanies-kommandanten enz.

BUITENLANDSCHE MILITAIRE KRONIEK.

BOEKAANKONDIGINGEN.

## Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.

8ter Band, 1tes Heft. N<sup>o</sup>. 22.

1814 EN 1870. EEN KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE. Vergelijkende studie van de toestanden in 1814 en 1870 betreffende den in Duitschland heerschenden geest, de sterkte en mobilisatie der strijdkrachten, het operatie-plan en de verdeling der strijdkrachten. Hieruit wordt afgeleid dat Duitschland zich sedert 1813 in alle opzichten buitengewoon ontwikkeld heeft, hetgeen van Frankrijk niet gezegd kan worden. (*Wordt vervolgd.*)

GOTHA IN VERVLOGEN JAREN. Beschrijving van Gotha, zooals het was voor 300 jaren. De toenmaals aldaar heerschende politieke en maatschappelijke toestanden; de gebeurtenissen in de jaren 1563—1567; het beleg van Gotha in 1567 enz.

HET BEIERSCHE LEGER NA DE REORGANISATIE. Bij het verdrag van Versailles heeft Beieren op zich genomen de organisatie, formatie, oefening, Gebühren en mobilisatie van zijn leger op Pruisischen leest te schoeien; omtrent de bewapening, uitrusting en de graden in het leger, heeft men zich echter de regeling voorbehouden. Beknopte beschrijving van de inrichting en den toestand van het leger, zooals het thans in den overgangstoestand is.

HET ETABLISSEMENT VAN KRUPP OP DE TENTOONSTELLING TE WEENEN IN 1873. Beschrijving van het oorlogs- en ander materieel dat door KRUPP naar de tentoonstelling is gezonden.

OVER SPADEN VOOR DE INFANTERIE. De groote uitwerking van het tegenwoordig infanterie-vuur maakt kunstmatige dekkingen noodig; men moet in een ver-

dedigende stelling den vijand trachten te treffen zonder zelf getroffen te worden. Daarom wordt aanbevolen de infanterie te voorzien van een lichte spade, volgens het door den Deenschen kap. LINNEMANN ontworpen model, waarmede ook de Oostenrijksche infanterie gewapend is. De tijd waarin onderscheidene dekkingsmiddelen met deze spade kunnen worden opgeworpen, wordt vermeld en eene beschrijving der spade gegeven.

DE VERHOUDING VAN VORST LEOPOLD VAN ANHALT TOT FREDERIK DEN GROOTE.  
 BUITENLANDSCHE MILITAIRE KRONIEK.  
 BUITENLANDSCHE KRONIEK BETREFFENDE DE MARINE.  
 BOEKAANKONDIGINGEN.

Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie.  
 Jahrgang. 1873. N°. 4.

ONZE NOORDOOSTGRENZ, MEER BIJZONDER DE KNOOP RAGAZ, HET RHIJNDAL, TOGGENBURG EN HET SEEZ-DAL.

DE VELD-ARTILLERIE DER SCANDINAVISCH E LEGERS. De Zweedsche veld-artillerie. (*Slot.*) De paarden; het materieel.

OVER HET GIETEN VAN GESCHUT. De gietmethode van RODMAN; gecercleerd geschut; smeedijzeren en gietstalen geschut. Het gebruik van een mengsel van gietijzer en gietstaal als geschutmetaal.

BELFORT. Het gewicht van Belfort bij een toekomstigen oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland met betrekking tot Zwitserland.

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Over het voederen der paarden van het leger.* Vergelijking tusschen de rations in Duitschland en Zwitserland. 2. *De buizenquaestie.* Proeven in Oostenrijk ter verbetering der Oostenrijksche percussiebuizen.

Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie.  
 Jahrgang 1873. N°. 5.

DE ZWITSERSCHE ARTILLERIE IN 1872. Bericht over de sterkte, de oefening en den toestand der Zwitsersche artillerie in 1872. (*Wordt vervolgd.*)

INSTRUCTIE VOOR DE KEURINGS-COMMISSIE DER MUNITIEN EN ERNSTVUURWERKEN.

DE NIEUWE ORGANISATIE DER DUISCH E ARTILLERIE. De basis voor de nieuwe organisatie is: 1° geheele afscheiding van artillerie te velde en vesting-artillerie; 2° nauwere verbinding der artillerie te velde met de overige wapens door haar met betrekking tot tactische oefening en personeele aangelegenheden onder het kommando te stellen van de legerafdeeling, waaronder zij ressorteert; 3° vermeerdering der artillerie te velde.

ONZE NOORDOOSTGRENZ, MEER BIJZONDER DE KNOOP RAGAZ, HET RHIJNDAL, TOGGENBURG EN HET SEEZ-DAL. (*Slot.*)

INVLOED VAN DE LENGTE DER VIVIERLIJN OP DE NAUWKEURIGHEID VAN HET RICHTEN. Uit een in Beieren genomen proef is gebleken, dat bij het veldgeschut een lange richtlijn (boven over den vuurmond) geen voordeel boven een korte (zijwaarts van den vuurmond) oplevert, zoodat het aanbeveling verdient alleen de korte vizierlijn, die boven de lange het voordeel heeft dat zij op alle afstanden gebruikt kan worden, te behouden.

VERSCHEIDENHEID. *De invoering van een kanon van 25  $\text{C}$  voor den Engelsch-Indischen belegeringstrein.*

BOEKAANKONDIGING.



Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie.  
Jahrgang 1873. N<sup>o</sup>. 6.

DE ZWITSERSCHE ARTILLERIE IN 1872. (*Slot.*) De verrichtingen der artillerie-commissie; de door haar genomen proeven. De aanschaffing van materieel.

OVER ARTILLERIE-BEDEKKING. Met het oog op den meer zelfstandigen werkring die de artillerie te velde in den laatsten oorlog is ten deel gevallen, wordt aanbevolen reeds in vreedstijd bepaalde troepenafdeeling voor de bedekking der artillerie aan te wijzen en hen speciaal in dien dienst te bekwamen.

DE ONTWIKKELING DER CARTOGRAPHIE IN ZWITSERLAND. (*Wordt vervolgd.*)

DE INVLOED VAN DEN STOOT BIJ HET ONTBRANDEN DER LADING OP HET PROJECTIEL UITGEOEFEND, EN VAN DE ROTATIE DAARVAN, OP DE SPRINGLADING (1).

DE AFSTANDMETER VAN NOLAN. Niettegenstaande in Rusland een getal van 66 afstandmeters van NOLAN bij de schrootkanonbatterijen zijn aangeschaft, acht men het vraagstuk der afstandmeters nog altijd onopgelost.

HET K. K. ARTILLERIE-ARSENAAI TE WEENEN.

DE PAARDENFOKKERIJ EN REMONTEERING IN FRANKRIJK. Middelen door eene daartoe benoemde commissie voorgelagen, om het paardenras in Frankrijk te verbeteren en het remonteeren te bevorderen.

PROEF IN FRANKRIJK MET EEN BUSKRUITSOORT BESTAANDE UIT 54 DEELEN PIKRINZURE AMMONIA EN 46 DEELEN SALPETER. Het resultaat was dat het voor geschutladingen ongeschikt is, doch dat verdere proeven, om het als springlading te gebruiken aanbeveling verdienen.

VERSCHEIDENHEID. *Proef in Pola met projectielen, die in plaats van een loodbekleding, een draadomwikkeling hadden* Het geschut had met deze projectielen te veel te lijden.

BOEKAANKONDIGING.

Allgemeine Militär Zeitung. 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 11--12.

EEN VELDWACHT VAN DE 3DE BEIERSCHE DIVISIE (WALTHER) VOOR PARIJS. (*Slot.*)

OVER DEN BOUW EN DE INRICHTING VAN SCHIETBANEN. (*Slot.*) De observatieposten.

HET HISTORISCHE ARSENAAI TE ST. PETERSBURG.

DE BERLIJNSCHE KRIEGSACADEMIE EN DE GENERALE INSPECTIE OVER DE MILITAIRE OPLEIDING EN VORMING. Wederlegging van een artikel voorkomende in N<sup>o</sup>. 7 van het tijdschrift „*Im neuen Reich*“, waarin de onderstelling gemaakt wordt dat de Kriegsacademie, doordien zij aan het oppertoezicht van den inspecteur-generaal over de militaire opleiding en vorming onttrokken en onder den chef van den gen. staf gesteld is geworden, alsmede doordien het onderwijs in de geschiedenis der wijsbegeerte afgeschaft is, op weg is om een voorbereidingschool voor den generalen staf te worden, in plaats van eene militaire universiteit te blijven.

VERSCHEIDENHEID. *De verliezen van het Duitsche leger in den oorlog van 1870—71.* Getrokken uit het *Zeitschrift des Kön. Preussischen statistischen Bureau's, Jahrgang 1872.*

(1) Zie blz. 466 van dezen jaargang.

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang, N°. 13—14.

DE HANNOVERSCHE CAVALERIE. Geschiedkundig overzicht betreffende de organisatie, uitrusting, aanvulling, oefening, caserneering, de verloven en het onderhoud der Hanoversche cavalerie. (*Wordt vervolgd.*)

DE NIEUWE ORGANISATIE DER ARTILLERIE EN DE BETEKENIS DAARVAN. Waarin de reorganisatie bestaat (1). De tactische wijziging wordt van weinig beteekenis geacht. Daarentegen is de afscheiding van veld- en vesting-artillerie van veel gewicht; de officieren kunnen zich nu in een bepaalde richting vormen; terwijl vroeger door herhaalde overplaatsingen van de veld- bij de vesting-artillerie of omgekeerd, halfweten bevorderd werd. (*Wordt vervolgd.*)

DE SLAGVELDEN VAN WEISSENBURG EN WÖRTH. Overzicht van de krijgsgesbeurtenissen in de streek van de Lauter en Sauer in 1793.

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang, N°. 15—16.

DE HANNOVERSCHE CAVALERIE. (*Vervolg.*)

DE NIEUWE ORGANISATIE DER ARTILLERIE EN DE BETEKENIS DAARVAN. (*Vervolg en slot.*) De grootste moeilijkheid bij de afscheiding van de veld- en vesting-art. was gelegen in het harde van den maatregel om officieren, die gehoopt hadden bij de bereden art. te dienen, voor goed bij de vesting-art. over te plaatsen. De versterking der kompagnien vesting-art. wordt om verschillende redenen goedgekeurd, vooral om ook te kunnen oefenen en niet steeds de geheele kompagnie voor werkdiensten te moeten bestemmen. De wenschelijkheid wordt betoogd om de geheele art. te velde dezelfde uniform te geven. Het wordt betreurd dat niet aan alle officieren der art. te velde fourage voor een eigen paard verstrekt wordt.

OVER MILITAIRE HONNEURS. (*Wordt vervolgd.*)

DE DUITSCHE INFANTERIE, ARTILLERIE EN CAVALERIE IN EN BUITEN HET GEVECHT IN DEN OORLOG VAN 1870—71. (*Vervolg.*) II. *De troepen buiten het gevecht.* 1. De zekerheidsdienst. 2. Op marsch.

KRIJGSACADEMIE OF STAFSCHOOL? Naar aanleiding van een artikel in het blad „*Im neuen Reich*“, waarin beweerd wordt, dat men het er op toelagt van de krijgscademie een loutere vakschool, een voorbereidingsschool voor den generalen staf te maken, en dat aan zulk een inrichting meer positieve vakkennis dan helder denken en vrije opvatting beoogd zal worden, wordt aangetoond, dat integendeel het laatste ook voor stafofficieren verreweg het voornaamste is.

VERSCHEIDENHEID. Openlijke dankbetuiging van een Duitsch officier voor de onderscheiding, waarmede hij op eene reis in Italië overal bejegend werd.

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang, N°. 17—18.

DE DUITSCHE INFANTERIE, ARTILLERIE EN CAVALERIE IN EN BUITEN HET GEVECHT IN DEN OORLOG VAN 1870—71. (*Vervolg en slot.*) II. *De troepen buiten het gevecht.* 2. Op marsch.

HET CAVALERIE-PISTOOL. Een revolver wordt ondoelmatig geacht voor de bewapening der cavalerie, omdat de dracht, indringingskracht en trefkans van het projectiel niet voldoende zijn en omdat zulk een wapen te zamengesteld is en aanleiding geeft om bij het handgemeen worden in plaats van de sabel te gebruiken. Men stelt voor een pistool met achterlading, stelsel REMINGTON, en met de munitie van het Deutsche rijksgeweer aan te nemen.

(1) Zie hieromtrent *Milit. Spect.* blz. 464 van dezen jaargang.

OVER MILITAIRE HONNEURS. (Slot.)

REGLEMENTEN-STUDIE. Het Pruisische infanterie exercitie-reglement kan voor de toekomst behouden worden, indien sommige zaken daaruit weggelaten en andere daaraan toegevoegd worden. Opgave der wijzigingen die verlangd worden.

HET RECHT VAN DEN MILITAIR OM ZIJNE WAPENEN TE GEBRUIKEN EN VOOR-LOOPIGE ARRESTATIEN TE DOEN, ALSMEDE ZIJN VERHOUDING TOT DE BURGERLIJKE POLITIE. (Wordt vervolgd.)

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 19—20.

VAN COULMIERS TOT DE HERNEMING VAN ORLEANS. Een voordracht gehouden op den 6den Maart 1873 in het officierscasino te Ingolstadt. (Wordt vervolgd.)

DE RUSSISCHE MILITAIRE LITERAATUUR IN VERGELIJKING MET DE DUITSCHE. Naar aanleiding van een artikel in den Petersburger „Golos" wordt de meening uitgedrukt, dat de Russische militaire literatuur geenszins zoo onbeduidend en eenzijdig is als de *Golos* dit voorstelt.

HET RECHT VAN DEN MILITAIR OM ZIJNE WAPENEN TE GEBRUIKEN EN VOOR-LOOPIGE ARRESTATIEN TE DOEN, ALSMEDE ZIJNE VERHOUDING TOT DE BURGERLIJKE POLITIE. (Slot.)

EENE WEDERLEGGING. Het bericht van het onmenselijk vermoorden van een Duitsch kapitein door de Franschen, in een brochure tegengesproken, wordt door een ooggetuige bevestigd.

TACTISCHE INSTRUCTIEN VOOR HET FRANSCH RHIJNLEGER. Mededeeling van den inhoud van een na den slag van Gravelotte in regimentspapieren van het 98ste Fransche linieregiment gevonden boekje, getiteld: *Instructions tactiques*, en gestempeld: „*Armée du Rhin, Etat-major-général*."

VERSCHEIDENHEID. Mededeeling van een voor de Pruisische officieren lasterlijk artikel uit den *Petit Moniteur Universel*.

Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIV<sup>er</sup> Jahrgang,  
IV<sup>tes</sup> Heft (April.)

OVER HET GEBRUIK DER VUURWAPENEN DOOR DE CAVALERIE BIJ AANVALLEN. Schrijver beschouwt het gebruik van vuurwapenen door de cavalerie in verschillende gevechtstoestanden en tegen de verschillende wapensoorten, en komt tot de slotsom, dat in het algemeen weinig voordeelen te verwachten zijn bij het vuren te paard; dat hij alsdan het pistool boven de karabijn verkiest; dat hij echter altijd de voorkeur geeft aan de karabijn met het oog op het gevecht te voet, waartoe de cavalerie niet zelden genoodzaakt zal zijn. DENISON is de eenige schrijver die het gebruik van den revolver bij den aanval aanbeveelt; voor enkele ruiters heeft de revolver ongetwijfeld veel voordeelen, voor de massa niet; de voorbeelden door DENISON aangevoerd bewijzen niets.

OVER TACTISCH-TECHNISCHE VELDOEFENINGEN. De reden, waarom de veldverschansing, waarvan het nut, zelfs bij den veldslag, niet betwijfeld wordt, tot dusver weinig is aangewend, moet alleen gezocht worden in de geringe sterkte der genie-troepen en het gemis aan oefeningen daarin bij de andere troepensoorten; bij elke divisie moet een genie-kompagnie worden ingedeeld, bij ieder legerkorps twee kompagnien, bij de armee-reserve een genie- en een pionnierbataljon, met het noodige materieel en gereedschap voorzien; de oefeningen in verband met de overige troepen moeten reeds in vreedstijd stelselmatig worden gehouden, volgens bepaalde onderstellingen, waarvoor schrijver eenige voorbeelden als leidraad aanvoert.

REGLEMENTEN-STUDIE. XIII. Niet minder dan de helft der Oostenrijksche cava-

lerie wordt bij het uitbreken van den oorlog bij de infanterie-divisien als divisie-cavalerie ingedeeld; de betrekkelijk geringe sterkte der cavalerie maakt het noodzakelijk, dat de kommandanten dier divisien genoegzame kennis bezitten, om van de toegevoegde cavalerie niet meer te vergen dan waartoe dit wapen in staat is te verrichten, zonder te veel verliezen te ondergaan ten gevolge van de groote inspanningen of niet doeltreffende verpleging.

DE OORLOG VAN 1870—71. DE OMSINGELINGS-OPERATIEN BIJ STRAATSBURG EN METZ. (*Vervolg.*)

OVER ELITE-INFANTERIE. De verhouding van de sterkte van de elite-infanterie tot die der linie-infanterie; de wijze van rekruteering, organisatie en indeeling der keurtroepen, waartoe gerekend worden de scherpshutters bij de linie-infanterie en de elite-infanterie (garde).

TERUGBLIK OP DEN OORLOG IN ITALIE IN 1859. (*Vervolg.*) Opmarsch naar de Dora baltea; concentreering van het leger tusschen den Ticino, de Po en de Sesia; verkenning naar Voghera; gevecht bij Montebello.

DE OORLOG VAN 1805 IN DUITSCHLAND. (*Vervolg.*)

### Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIV<sup>er</sup> Jahrgang, Vtes Heft. (Mai.)

VOORSTELLEN BETREFFENDE EENE FORMATIE VAN DE CAVALERIE, OM DE VERLIEZEN VAN DIT WAPEN DOOR HET VIJANDELIJKE VUUR TE VERMINDEREN. In plaats van de eskadrons-kolonne met pelotons achter elkander, formeere men de pelotons in kolonne met vieren op deploiementsafstand op gelijke hoogte naast elkander; voordeelen dezer formatie zijn: geringere diepte van het eskadron, geringere breedte der pelotons, meerdere gemakkelijheid tot manoeuvreeren, en de mogelijheid om zich beter naar het terrein te kunnen voegen; een en ander wordt opgehelderd en de kommando's worden medegedeeld, waarop de formatie verricht wordt.

DE OORLOG VAN 1870—71. DE OMSINGELINGS-OPERATIEN BIJ STRAATSBURG EN METZ. (*Vervolg.*) Het bombardement; de geregelde aanval.

DE LESSEN VAN DEN OORLOG VAN 1870—71 EN ONZE EXERCITIE-VOORSCHRIFTEN. Schrijver behandelt de volgende drie punten: 1<sup>o</sup> opheldering van de verschillende meeningen omtrent de, ten gevolge van de ervaringen van den oorlog van 1870—71, voorgestelde en aanbevolen vechtwijze der infanterie; 2<sup>o</sup> onderzoek in hoever de op die ervaringen en door de vorderingen der wapentechniek werkelijk gegronde gevechtvormen der infanterie met de bestaande voorschriften overeen te brengen zijn, en eindelijk 3<sup>o</sup> gebruik dier vormen bij de africhting der manschappen. Hij wijst er op, hoe men steeds tot uitersten is vervallen en ijvert tegen den veelal hollen zin van de stereotiepe uitdrukkingen, die men bij de nieuwere tactiek gebruikt, zooals „stoottactiek tot het uiterste”, „achterladers, salvo's, snelvuur, geen stoottactiek meer”, „zwermgevecht in eerste linie, schieten en altijd schieten, oplossen, geen stoot”, „orde in de wanorde”, „het salvo is niet meer mogelijk”, enz., enz. Bij de beschouwing van de voorgestelde vechtwijzen en vormen geldt de gulden regel: „onderzoekt alles en behoudt het goede.” Hij toont aan, dat het meer noodzakelijk geworden verspreide gevecht in zwermen niet beslissend kan zijn en het gevecht der gesloten massa's, zij het ook in kleinere afdeelingen, zooals kompagnieskolonnes, en tevens het salvo nog niet uit de voorschriften mogen verwijderd worden.

OEFENING DER PRUISISCHE INFANTERIE. Legerorder van den Keizer, waarbij wordt voorgeschreven, dat in het werkdadige vijandelijke vuur het gebruik van bataljonskolonnes slechts door bijzondere omstandigheden gerechtvaardigd is, en de normale gevechtvorm der eerste linie in kompagnieskolonnes moet zijn; zelfs moeten de achterste slaglinies des noods die formatie aannemen; dat bij het formeeren van tirailleurlinies minstens te gelijk halve pelotons moeten uitzwermen, en de ondersteuningstroepen in linie, kolonne of uit de flank de tirailleurlinie kunnen volgen; dat de aanval naar

omstandigheden ook zoodanig kan uitgevoerd worden, dat de troepen na het doorloopen van kleine afstanden van 50 tot 60 pas, zich nederleggen, om na een korte pauze op dezelfde wijze weder vooruit te rukken (sprongsgewijze avanceeren); dat een cavalerie-aanval ook in een andere dan de carré-formatie mag aangenomen worden; dat in verband daarmee eenige artikelen van de exercitie-reglementen buiten werking worden gesteld, enz.

EISCHT DE HEDENDAAGSCHE TACTIEK LICHTHE INFANTERIE? Schrijver ontkent deze vraag, maar stelt hogere eischen voor de geoefendheid der geheele infanterie; ofschoon erkennende, dat in sommige bijzondere omstandigheden eene lichte infanterie in zeer beperkte sterkte nuttig kan zijn.

TERUGBLIK OP DEN OORLOG IN ITALIE IN 1859. (*Vervolg.*) Demonstratiën aan de Po en de Sesia; voorbereidende bewegingen van het geallieerde leger ter omtrekking der Oostenrijkers over Verceelli.

UIT DE GEVECHTEN VAN HET OOSTENRIJKSCHE VRIJKORPS IN MEXICO. Gevechten tegen de Cuatcomacos in het jaar 1865.

Archiv für die Artillerie- und Ingenieur-Officiere des  
Deutschen Reichsheeres, 37<sup>ter</sup> Jahrgang.  
73<sup>ter</sup> Band, 2<sup>tes</sup> Heft.

DE GRONDREGELS VOOR DE BEWEGING DER LICHAMEN EN HUNNE AANWENDING BIJ HET SCHIETEN. DOOR DEN LUIT.-GEN. v. NEUMANN. (*Slot.*) (1).

ARTILLERISTISCHE AANTEEKENINGEN. (*Met teekeningen.*) 1. *Uitvaartshoek van het puntprojectiel.* Het denkbeeld dat bij het Pruisische achterlaadgeschut het projectiel de monding in de richting van de as der ziel verlaat, is volgens de nieuwe Pruisische schootstafels onjuist. De verheffingshoek bedraagt: bij het stalen kanon van 8<sup>cm</sup>, met de normale lading,  $\frac{7}{16}^{\circ}$ ; met de verminderde lading  $\frac{6}{16}^{\circ}$ . Bij het stalen kanon van 9<sup>cm</sup>; met normale lading  $1\frac{5}{16}^{\circ}$ ; met verminderde lading  $\frac{3}{16}^{\circ}$ . Bij het bronzen kanon van 9<sup>cm</sup>, mod. 1870: met normale lading  $\frac{5}{16}^{\circ}$ ; met verminderde lading  $\frac{4}{16}^{\circ}$ . Bij het bronzen kanon van 9<sup>cm</sup>, mod. 1866; met normale lading  $\frac{5}{16}^{\circ}$ ; met verminderde lading  $\frac{3}{16}^{\circ}$ . 2. *Invloed van de lengte der vizierlijn op de nauwkeurigheid van het richten.* Uit proeven, in Beieren genomen, is gebleken, dat de nauwkeurigheid van het richten bij een korte vizierlijn (zijwaarts van den vuurmond), vooral op eenigszins groote afstanden, geenszins achterstaat bij het richten over een lange vizierlijn (boven over het kanon).

MEDEDEELINGEN OMTRENT DE ONDERVINDING IN DEN LAATSTEN OORLOG BETREKKELIJK DE AANVULLING DER MUNITIE UIT DE MUNITIE-KOLONNES. Eene voordracht gehouden door den gewezen kommandant der munitie-kolonneafdeeling van de garde, in den oorlog van 1870—71.

AANTEEKENINGEN BETREKKELIJK DE PROEVEN DER COMMISSIE TE CALAIS MET GEGERCELEERDE STALEN ACHTERLAADKANONNEN VAN 4 $\frac{1}{2}$ . (*Overgenomen uit de Revue d'artillerie.*) Beschrijving van vuurmond en projectiel. Het weerstandsvermogen van het staal. De keuze der lading. De ballistische eigenschappen van den vuurmond. De werking van den sluittoestel en den obturateur.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1873. 1<sup>tes</sup> Heft.

VOORSTELLEN BETREKKELIJK VERSTERKINGEN. (*Met platen.*) De dubbele rol,

(1) Het begin van dit opstel komt voor in Band 70, Heft 3 van het Archiv. Zie Mil. Spect. 1872, blz. 191.

die een vesting-kanon vroeger te vervullen had, namelijk den strijd van verre en en dien van nabij, kan thans niet meer vervuld worden, doordien talrijk geschut op de wallen spoedig tot zwijgen gebracht wordt. Voor den strijd uit de verte, moet het geschut gedekt achter de borstwering, indirect vuren, of, indien dit niet mogelijk is, moet het zeer bewegelijk gemaakt worden; voor den strijd van nabij moet geschut in reserve blijven. Voorstellen tot wijziging der Oostenrijksche affuiten en inrichting der borstwering in verband met die beginselen. Twee ontwerpen (met teekeningen) van werken ingericht voor een gewijzigd gebruik van de artillerie.

HET FRANSCHЕ GETROKKEN ACHTERLAAD VELDGESCHUT VAN 7<sup>k</sup> (STELSEL REFFYE.) Beschrijving van den vuurmond, zijne munitie en uitwerking. De samenstelling eener batterij.

UITKOMSTEN VAN FRANSCHЕ PROEVEN MET DYNAMIET EN GEBRUIK VAN DAT SPRINGMIDDEL BIJ DE VERDEDIGING VAN PARIJS. De samenstelling van het te Parijs vervaardigde dynamiet. Mededeeling van proeven omtrent het beschieten van dynamiet in zakken, uit het Chasspot-geweer. Vergelijkende proeven betrekkelijk de springuitwerking van nitro-glycerine, dynamiet en buskruit. Het vernielen, door middel van dynamiet, van palissaden, poorten, houten beschotten, muren, huizen, geschut. Het schieten met holle projectielen, gevuld met dynamiet, van den Mont-Valerien in Nov. 1870. Het vellen van boomen, het maken van loopgraven in bevroren grond door middel van dynamiet; het gebruik van dynamiet in steenmijnen. (Een en ander getrokken uit het werk: *La dynamite et la nitroglycerine par CHAMPION*).

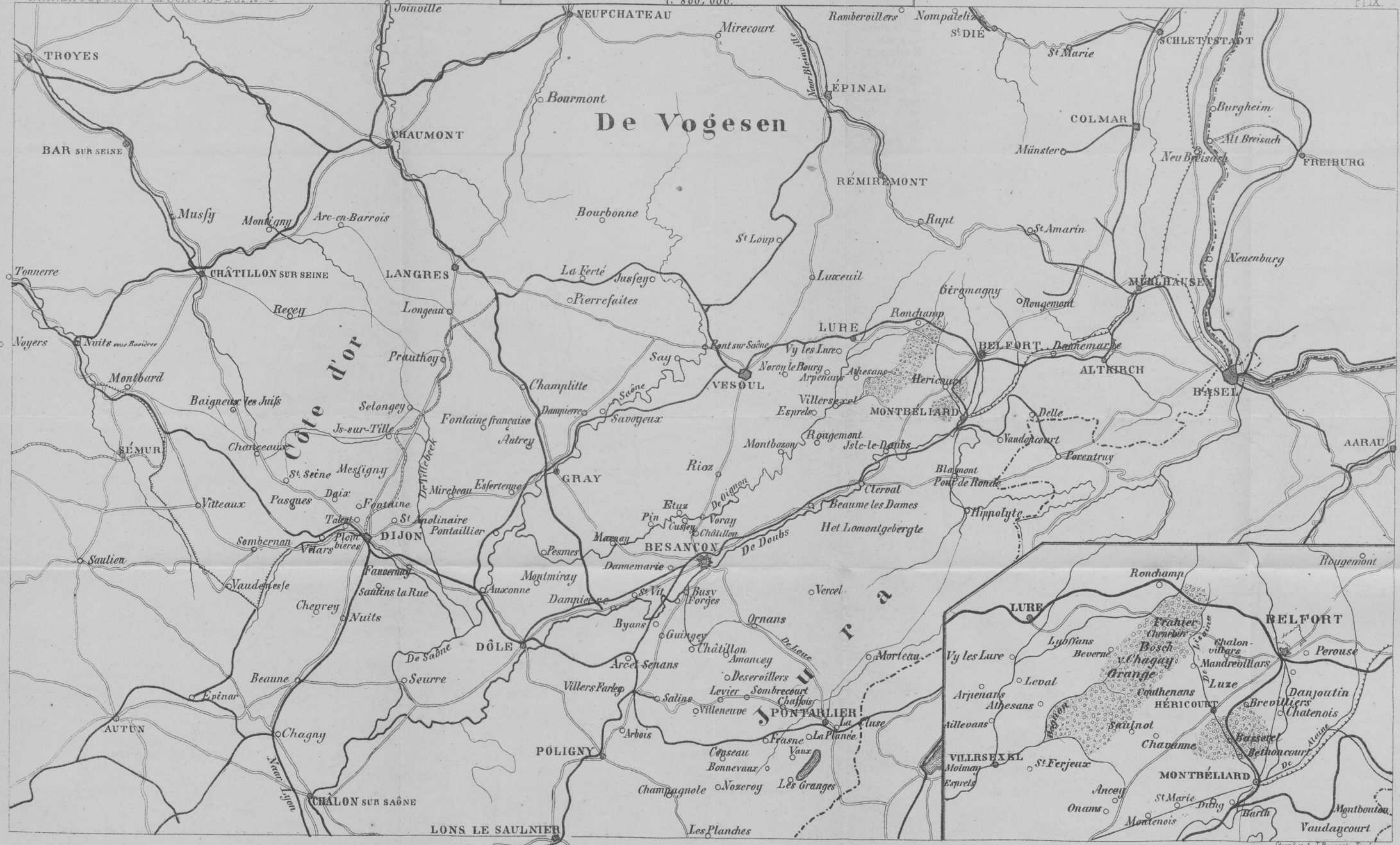
VERSCHEIDENHEDEN. 1. Mededeelingen uit het scheikundig laboratorium van het technische en administratieve Militär-Comité. a. Onderzoek van het bronwater der Kaiser-Ebersdorfer caserne. b. Onderzoek van dynamiet op vrij ondersalpeterzuur. 2. Schietproeven met een achterlaadvoeldkanon van 9 ℔ volgens WHITWORTH. 3. Over de plannen tot vestingbouw in Frankrijk. (Met eene teekening.) 4. Nieuwe monsterkanonnen. Bericht van het voornemen van Engeland, om kanonnen van 50 en 70 ton aan te maken. 5. Uittreksel uit de professional papers. Band XX. 1872.

#### BOEKAANKONDIGINGEN.

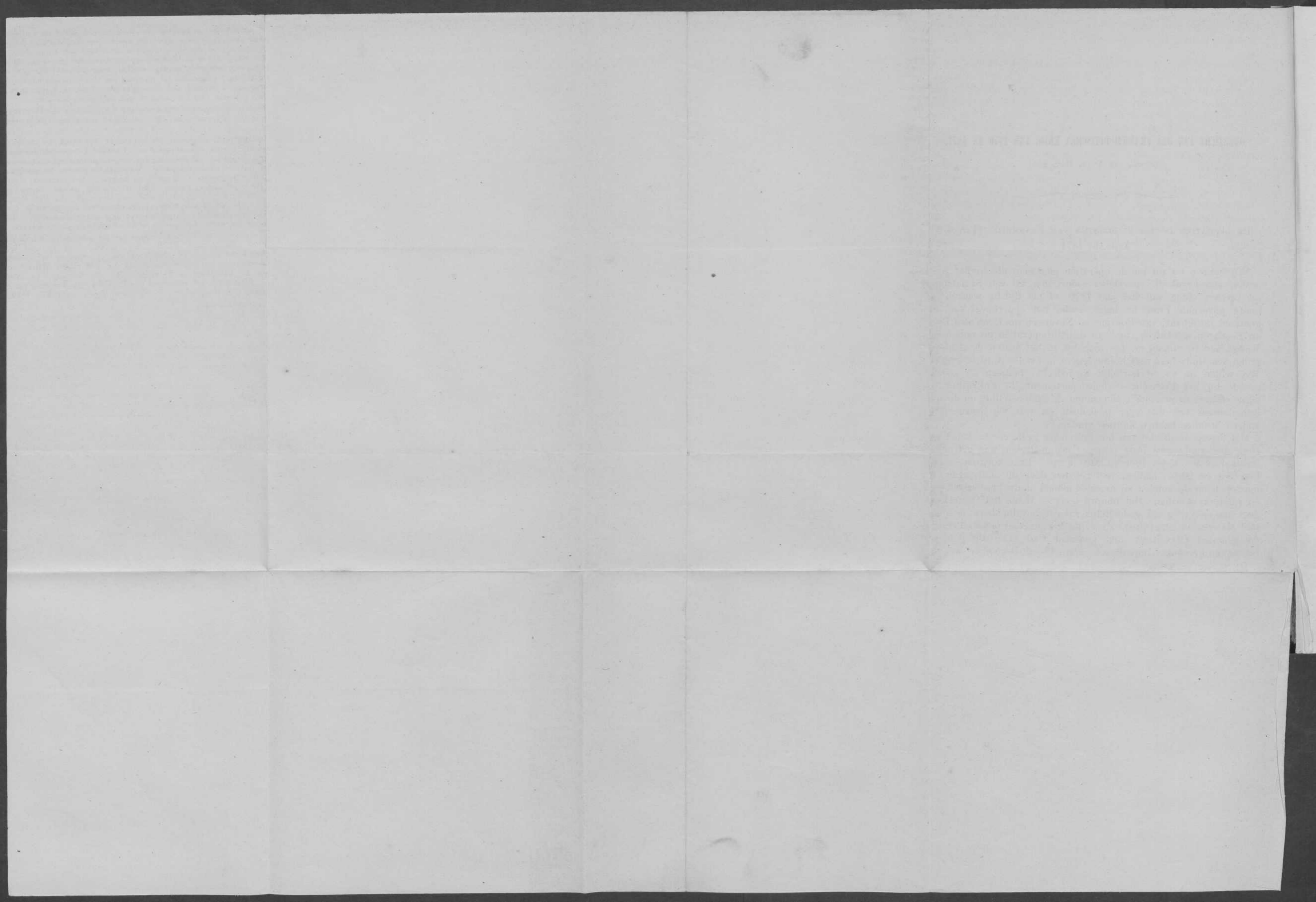
*Terrainschets*  
*der Krijgsoperatiën in het Duidoosten van Frankrijk*  
 October 1870 - Januari 1871.  
 1: 800,000.

Militaire Spectator III Serie 18\* Dal N<sup>o</sup> 8

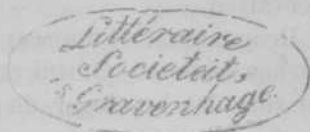
PLIX.



*Membr. v. A. J. Bogardi, Brda.*







## OVERZICHT VAN DEN FRANSCH-DUI TSCHEN KRIJG VAN 1870 EN 1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 8, bladz. 484.*)

---

### DE OPERATIËN IN HET ZUIDOOSTEN VAN FRANKRIJK. (*Vervolg.*) JANUARI 1871.

Wij hebben tot nu toe de operatiën nagegaan die in het zuidoosten van Frankrijk voorvielen sedert den val van Straatsburg tot op het einde van het jaar 1870, of het tijdstip waarop het nieuw gevormde Fransche leger, onder het opperbevel van den generaal BOURBAKI, van Bourges en Nevers en van Lyon naar Dyon en Besançon samentrok, om van daar de operatiën tot ontzet van Belfort aan te vangen en zoo mogelijk in het oosten de gemeenschap der Duitschers met hunne legers in Frankrijk af te snijden. Wij willen nu vooraf kortelijk mededeelen hetgeen de gedelegeerde bij het Fransche oorlogsdepartement, DE FREYCINET, in zijne »*Guerre en province*», aangaande de samenstelling en de operatieplannen van dit leger mededeelt en wat wij overigens in andere bronnen hebben kunnen vinden.

Het legergedeelte dat van het Loireleger in de eerste dagen van December zuidwaarts naar Bourges en omstreken was getrokken bestond uit het 15de, 18de en 20ste korps. Deze korpsen, vooral het 15de en 20ste, hadden veel geleden door de nederlagen, de marschen en de koude; zij moesten geheel nieuw gereorganiseerd en versterkt worden. Het nieuwe leger — thans het Oosterleger genoemd — kreeg ook gedeeltelijk nieuwe bevelhebbers; de generaal MARTINEAU DES CHESNEZ verving den generaal DES PAILLÈRES, de generaal CLINCHANT den generaal CROUZAT. De generaal BOURBAKI kreeg het opperbevel. Den 18den December was dit

leger volgens DE FREYCINET meer dan 100000 man sterk, voorzien met ruim 300 vuurmonden en in staat de vijandelikheden te hervatten.

De generaal BOURBAKI ontwierp een operatieplan dat hij aan den oorlogsminister GAMBETTA aanbod. Het bestond hoofdzakelijk daarin, dat het leger de Loire, beneden Nevers, te la Charité en Cosne, zou overgaan, over Donzy en St.-Fargeau op Montargis zou trekken, om vervolgens, overeenkomstig het vroeger gemaakte maar toen mislukte plan, het bosch van Fontainebleau te bereiken, ten einde Parijs te hulp te komen; inmiddels zouden het korps van GARIBALDI met dat van CREMER, en het te Lyon georganiseerde 24ste korps, onder BRESSOLES, eene diversie in het oosten maken om Belfort te ontzetten.

Tegen dit plan verzette zich de gedelegeerde bij het oorlogsdepartement te Bordeaux; hij betoogde dat zoo het vorig plan, toen men eene dubbele sterkte en Orleans tot basis had, mislukt was, dergelijk plan thans veel minder kans van slagen had; dat ook de korpsen van GARIBALDI, CREMER en BRESSOLES ontoereikend waren om de Duitsche legermacht in het oosten te verdrijven en Belfort te ontzetten. Hij, FREYCINET, stelde daarentegen voor, dat BOURBAKI met de 18de en 20ste korpsen oostwaarts op Beaune zou trekken, zich dan, in verbinding met CREMER en GARIBALDI, van Dyon moest meester maken, terwijl het korps van BRESSOLES van Lyon over den spoorweg naar Besançon vervoerd, zich aldaar met het sterke garnizoen zou vereenigen. Deze gezamenlijke macht, veel meer dan 100000 man sterk, zou dan zeker geen moeite hebben om Belfort te ontzetten en 's vijands gemeenschap met Duitschland af te snijden. Het 15de korps moest inmiddels Bourges en Nevers blijven dekken, en daardoor den aftocht der beide andere korpsen voor den vijand verbergen tot het later door een nieuw op te richten korps — het 25ste — kon afgelost worden.

Dit plan werd in hoofdzaak door GAMBETTA goedgekeurd en door de bevelvoerende generaals aangenomen, en den 20sten December werd een begin van uitvoering er aan gegeven. Reeds dadelijk echter deden zich omstandigheden voor, die een zeer ongunstigen invloed op de operatiën en den uitslag der onderneming moesten uitoefenen. Een eerst en noodzakelijk vereischte toch was, dat het vervoer der troepen en van het materieel over de spoorwegen met den meesten spoed en geregeld geschiedde, even zoo de aanvoer der noodige verpleging, en in beide opzichten had weder — in scherpe tegenstelling van al hetgeen te dezen

aanzien bij de Duitschers plaats greep — eene groote onregelmatigheid en verwarring plaats, zoodat de wegen door de voorafgaande treinen voor de volgende verstopt waren, of wel het rollend materieel ontbrak, en er veel oponthoud plaats had waar juist de grootste spoed gebiedend gevorderd werd. Van al deze vertragingen en ongeregelheden gaven de legerintendance en de directiën der spoorwegmaatschappijen elkander wederkeerig de schuld.

Toen het Fransche oorlogsbestuur den 31sten December zag dat de bewegingen der beide legerkorpsen slechts langzaam vorderden en de Duitschers zich inmiddels samentrokken en versterkten, zond het ook in overleg met BOURBAKI, het 15de korps van Bourges naar Besançon. Buiten weten van het legerbestuur werd echter dit korps, in plaats van naar Besançon, verder naar Clerval vervoerd, waar de middelen ontbraken om materieel en paarden behoorlijk te ontladen en op te nemen; de volgende treinen bleven nu van Saincaise en zelfs van Nevers tot Clerval dagen lang op den weg staan, terwijl de troepen op de plaats moesten blijven, geen onderkomen hadden, blootstonden aan eene koude van 12 tot 15° R., en de verpleging door het achterblijven der levensmiddelen, hoogst gebrekkig was. Onder zulke ongunstige uitzichten werd de veldtocht geopend.

Den 27sten December was een groot gedeelte der Fransche legermacht over de spoorwegen van Bourges en Lyon te Chagny en Châlon-sur-Saône aangevoerd, waarop de Duitschers — zooals wij gezien hebben — Dyon met achterlating der zieken en gekwetsten ontruimden, welke plaats onmiddellijk daarna door het korps van CREMER bezet werd; van daar toog het naar Gray, doch moest den 2den, wegens de nadering van troepen van het 7de Duitse legerkorps (generaal v. ZASTROW), van de zijde van Montbard, naar Dyon terugwijken. Volgens FREYCINET had GARIBALDI, ten gevolge van misverstand tusschen hem en het hoofdkwartier, zich te lang te Autun opgehouden, waardoor CREMER eerst den 8sten Januari weder naar Gray en Vesoul kon oprukken.

Inmiddels concentreerde BOURBAKI zijn leger op de lijn Dôle—Dampierre—Besançon, in welke laatstgenoemde plaats het hoofdkwartier gevestigd was. Eerst den 5den Januari, alzoo 14 dagen na het vertrek van Bourges, konden de verschillende korpsen gezegde stellingen verlaten om de eigenlijke operatiën aan te vangen. Van het 15de korps was echter nog een groot gedeelte over den weg van Bourges naar Clerval verspreid.

Het Fransche Oosterleger bestond alsnu in zijn geheel uit vier legerkorpsen, het 15de, 18de, 20ste en 24ste korps, onder de

bevelen van de generaals MARTINAU DES CHENEZ, BILLOT, CLINCHANT en BRESSOLES (later THIBEAUDEN DE COMMAGNY). Elk korps bestond uit drie divisieën infanterie, ieder van twee brigaden (de 1ste divisie van het 18de korps had drie brigaden). Bij het 15de korps behoorde eene divisie cavalerie sterk 8 regimenten, verdeeld in drie brigaden; bij het 18de korps, eene divisie cavalerie van 2 brigaden en 4 regimenten; het 20ste korps had 3 regimenten, het 24ste 1 regiment en 2 eskadrons cavalerie. De algemeene reserve, bestaande uit 2 regimenten infanterie, marine-troepen en 2 regimenten cavalerie, stond onder bevel van den admiraal PALLU DE LA BARRIÈRE; voorts behoorde tot het leger de divisie CREMER, verdeeld in twee brigaden. Al deze troepen stonden onder het opperbevel van den generaal BOURBAKI, te zamen hadden zij eene sterkte van ongeveer 140000 man, met 400 vuurmonden van allerlei soort, meerendeels 4  $\text{Crs}$ , ook 12  $\text{Crs}$ , 6 batterijen berghouwitser en verscheidene mitrailleuse-batterijen. Omtrent de verdeling van het geschut vindt men geene bijzondere opgaven; tot het 15de korps zouden 9 batterijen hebben behoord, de artillerie-reserve bestond uit 8 batterijen, de divisie CREMER had eene Armstrong-batterij met stukken van 9<sup>m</sup>.

Wat de troepen zelve betreft, bij het leger bevonden zich slechts weinige linie-, 18 à 20 marsch-regimenten infanterie, eenige bataljons jagers, vrijkorpsen, franc-tireurs, en voor het overige regimenten gemobiliseerde nationale garden; de cavalerie bestond uit 4 regimenten jagers te paard, 2 regimenten huzaren, 5 regimenten dragonders, 4 regimenten lansiers en 4 regimenten kurassiers, daaronder verscheidene marsch-regimenten, voorts eenige gemengde ruiterafdelingen.

De troepen onder de leiding van GARIBALDI maakten een afzonderlijk korps uit; het was verdeeld in 4 brigaden, onder de generaals BOSSAK-HAUKE, DELPECH, MENOTTI en RICCIOTTI GARIBALDI; voorts had het eenige cavalerie, 6 batterijen artillerie en behoorde er nog toe een negental vrijkorpsen onder allerlei benamingen. Het korps zal ongeveer 13000 à 14000 man sterk geweest zijn en moest nog aanzienlijk versterkt worden; het bezette en versterkte in de eerste dagen van Januari Dyon en had in last den linker vleugel van BOURBAKI's leger zooveel mogelijk te dekken en de spoorwegen te beveiligen.

Aan de korpsbevelhebbers van het leger was na het verlaten der spoorwegen geen bepaalde richting voorgeschreven. De opperbevelhebber gaf iederen avond zijne bevelen voor de bewegingen van den volgenden dag. Het ontzet van Belfort was vooreerst

het algemeene object; het uitzicht op het welslagen was echter door de vertraging in de bewegingen zeer verflauwd.

Ten gevolge der te Besançon gehouden krijgsraden verklaarde de opperbevelhebber dat hij besloten had noordwaarts op Vesoul te trekken, waar de Duitschers zich van Dyon, Gray en omstreken hadden saamgetrokken. Na alsdan Villersexel en Esprels vermeesterd en het korps van v. WERDER links uiteengeslagen en verdreven te hebben, kon hij rechts de gemeenschap der Duitschers met Belfort afsnijden, het belegeringskorps onder v. TRESKOW bedreigen en de vesting alzoo ontzetten.

Het 18de, 20ste en 24ste korps moesten tot deze onderneming samenwerken, terwijl de divisie CREMER van Dyon meer westelijk over Gray op Vesoul moest aanrukken, om alzoo in den rug van het wijkende 14de Duitsche legerkorps te komen. Aan bijstand van het 15de korps viel nog niet te denken.

Volgens DE FREYCINET was het legerbestuur te Bordeaux met deze aan CREMER opgedragen taak minder te vreden. Beter meende het ware 't geweest hem op Langres te richten, om, versterkt door een gedeelte van het garnizoen dier vesting en in gemeenschap met GARIBALDI, den vijand die van Orleans of Parijs mocht komen, tegen te houden. De drie korpsen van BOURBAKI, bijna 80000 man sterk, waren toch zeker wel tegen het korps van v. WERDER opgewassen die over niet meer dan 35000 man beschikken kon, terwijl het leger dan beter op zijne flank ware gedekt geweest, voor welke taak het korps van GARIBALDI alleen ongenoegzaam was. Den 6den Januari werden BOURBAKI twee depeches in gezegden geest toegezonden, maar hij bleef bij zijn genomen besluit.

Men kan niet ontkennen dat dit plan boven het eerstvermelde dit voor had, dat door eene gepaste samenwerking van GARIBALDI met CREMER en een deel van het garnizoen van Langres de aanrukkende Duitsche troepen van het 2de en 7de korps in de bergstreken der Côte d'or althans meer tegenstand zouden ontmoet hebben en wellicht langer hadden opgehouden kunnen worden, 't welk later gewis den grootsten invloed had kunnen hebben op het lot van het Oosterleger.

In den krijgsraad te Besançon was nog een ander plan voorgesteld, op het volgende neerkomende: de 20ste en 24ste korpsen zouden op den linker Doubsoever over Blamont en d'Audincourt oprukken, aldaar de rivier overgaan, om alzoo Belfort te naderen en in den rug der stellingen van Héricourt en Montbéliard te komen; het 18de korps moest op den rechter oever over Rouge-

mont en Villersexel rukken en, vervolgens rechts zwenkende, op Héricourt afgaan; het 15de korps zou dan de algemeene reserve uitmaken en in het midden der beide legergedeelten op den rechter Doubsoever voortrukken. De voordeelen welke dit plan aanbood waren, dat de wegen niet overstelpt werden, de verpleging en de terugtocht beter verzekerd waren. Wel stond daar tegenover het bedenkelijke feit, dat men dan het korps van WERDER in de linker flank had, maar in de bestaande omstandigheden, meende men, waren spoed en verpleging de hoofdfactoren, die alles afdeden, gelijk de uitkomst bewezen had.

Tot den marsch naar Vesoul werd echter besloten: Het 18de en 20ste korps marcheerde van Dampierre en Auxonne noordwaarts om den Oignon bij Pesmes en hooger op over te gaan; daar de Duitschers de bruggen onbruikbaar hadden gemaakt moest het 20ste korps, de rivier langs, verder tot Voray gaan, hetgeen een nieuw oponthoud veroorzaakte. Een pontontrein schijnt ontbroken te hebben. Het 18de korps ging gedeeltelijk over het ijs de rivier over; de beide korpsen trokken over Rioz, Montbozon en Rougemont; het 24ste korps ging van Besançon langs den linker Doubsoever op Beaume les Dames.

Na tot dusver de bewegingen bij het Fransche Oosterleger, hoofdzakelijk volgens DE FREYCINET, tot op het oogenblik te hebben gevolgd dat de eerste ontmoeting van dit leger met het korps van v. WERDER voorviel, en na de bij den opperbevelhebber bestaande plannen te hebben vermeld, willen we nu nagaan wat van de zijde der Duitschers geschiedde, zoodra zij de zekerheid hadden van den tocht van het Fransche leger naar het Oosten.

Nadat de generaal v. WERDER op het einde des jaars het gros van zijn korps te Vesoul vereenigd, eene Badensche brigade naar Gray en de divisie SCHMELING te Villersexel had gedetacheerd, werd in de eerste dagen van Januari om de bekende redenen niets meer van den vijand vernomen, tot eindelijk den 5den sterke vijandelijke kolonnen voor de voorposten van het 14de legerkorps verschenen en in verschillende kleine gevechten vele Fransche gevangenen werden gemaakt, blijkens wier verklaringen en uniformen zij tot het 15de, 18de en 20ste korps behoorden; ook ten zuiden van Delle hadden reeds schermutselingen plaats gehad tusschen afdelingen der divisie v. DEBSCHITZ en troepen van het 24ste korps. v. WERDER kreeg hierdoor de zekerheid van den ophanden aanval der Franschen, 't zij op zijn korps, 't zij om eene poging te doen tot het ontzet van Belfort. Hij verzamelde daarop den 6den zijn geheele korps bij Vesoul, twee regimenten cava-

lerie rechts detacheerende, om de wegen naar Belfort gade te slaan.

Op de in het groote hoofdkwartier ontvangen berichten van de verschijning van het Fransche Oosterleger voor het korps van v. WERDER, werden aldaar terstond, den 6den en 7den Januari, de volgende beschikkingen genomen: De 14de divisie van het 7de korps, welke den 5den Januari Rocroy bij verrassing genomen had (zie Blz. 342 van dezen jaargang), moest onmiddellijk per spoor naar Châtillon-sur-Seine vervoerd worden; de generaal v. ZASTROW, die met een deel zijner troepen nog te Auxerre stond, moest het geheele legerkorps te Châtillon vereenigen; de generaal FRANSECKY moest met het 2de legerkorps, dat den 6den bij Montargis was gekomen, in breed front, over Joigny en Tonnerre naar Nuits-sous-Ravière marcheeren. De algemeene leiding der krijgsooperatiën op het oostelijk krijgstooneel werd aan den generaal v. MANTEUFFEL opgedragen.

Den generaal v. WERDER, die aan den eersten aanval blootstond, werd in het bijzonder aanbevolen het beleg van Belfort onder alle mogelijke omstandigheden te dekken; zijne rechter flank te beveiligen door het vernielen der wegen in de zuidelijke Vogesen; den wellicht westelijk van de Vogesen noordwaarts voortrukkenden vijand in het oog te houden en daartoe in gemeenschap te blijven met het generaal-gouvernement van Lotharingen; gezamenlijk met het gouvernement van den Elzas de bevolking der streken in zijn rug zooveel mogelijk in toom te houden; den vijand niet uit het oog te verliezen, en waar deze zich voor zijn front verzwakte, hem op het lijf te vallen, opdat hij zich niet met overmacht op de aanrukkende troepen van het 2de en 7de legerkorps zou kunnen werpen; daar het vijandelijke leger, ter zake der slechte organisatie met opzicht tot de verpleging en den treindienst, hoofdzakelijk aan de spoorwegen gebonden was, werd v. WERDER nog aanbevolen deze zooveel doenlijk voor den vijand onbruikbaar te maken.

Het is meermalen en te recht gezegd: zelden heeft een generaal zich in zulk een moeilijken toestand bevonden, zulk een gewichtige taak te vervullen gehad als waartoe de generaal v. WERDER hier geroepen werd, aanvankelijk met zijne beschikbare macht alléén staande tegenover eene wellicht vijfvoudige overmacht, 's vijands eigenlijke bedoelingen niet kennende en geroepen om aan zoo veelzijdige eischen te voldoen. De uitkomst heeft echter geleerd, wat een krachtig en beleidvol bevelhebber met dappere, volhardende en geoefende troepen vermag.

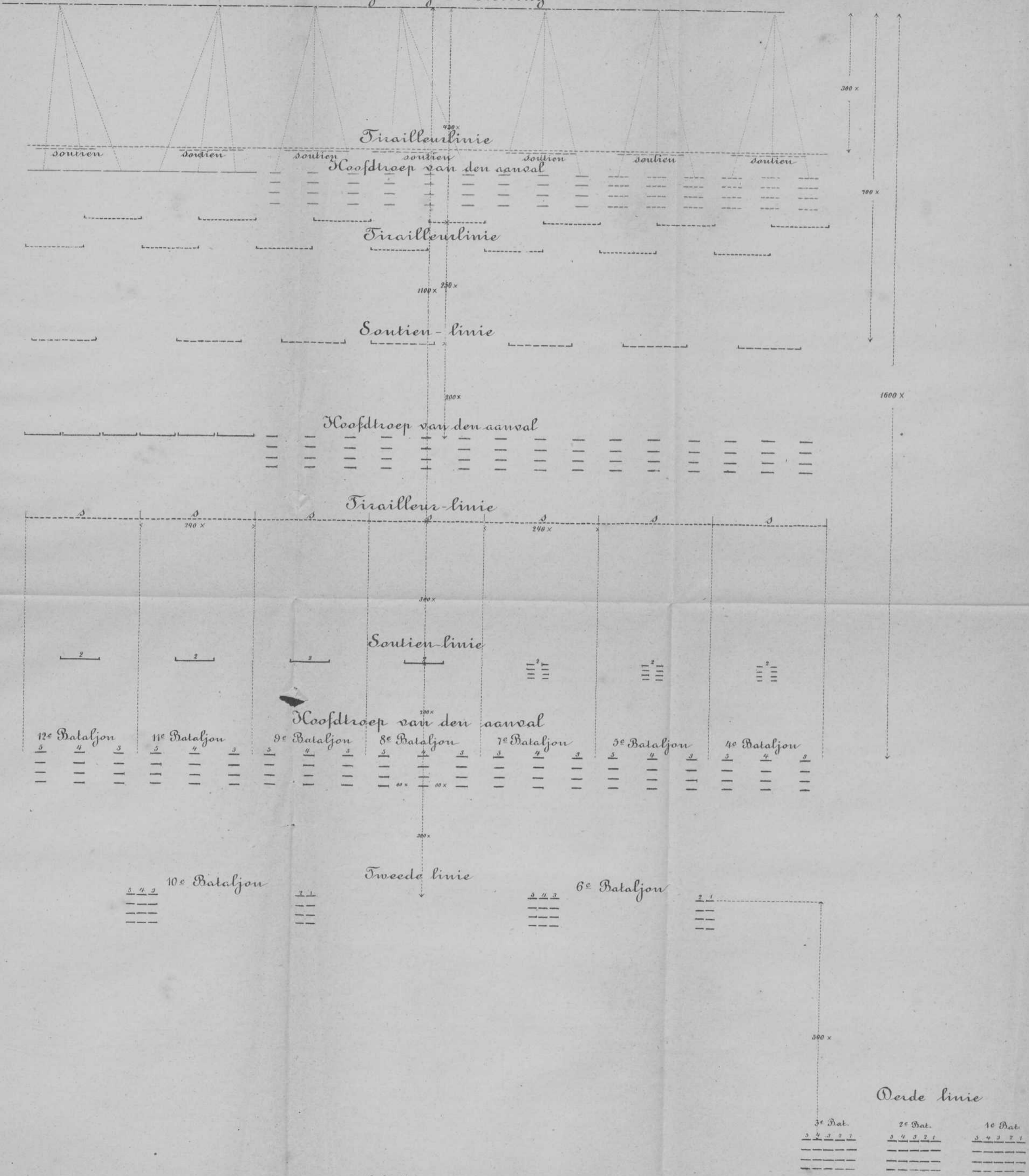
De verwachte aanval der Franschen op den 6den volgde niet. De berichten dien dag en den 7den ingekomen, maakten het echter meer dan waarschijnlijk dat BOURBAKI rechtstreeks naar Belfort wilde rukken. De keus stond nu aan v. WERDER, om of den vijand aanvallend in de flank te vallen, of hem door een linkschen afmarsch bij Belfort te voorkomen. Eerstgenoemde keus was uithoofde van 's vijands groote overmacht en het moeilijke, bergachtige terrein minder raadzaam, te minder daar de Franschen hem dan met hun gros konden bezighouden en met de overige troepen inmiddels naar Belfort gaan; door eene defensieve stelling westelijk en zuidelijk van Belfort te nemen, kon hij daarentegen, begunstigd door het terrein, met medewerking van de daar reeds zijnde dekkingsdetachementen van het beleg (14 bataljons en 4 batterijen) en door het aanvoeren van belegeringsgeschut van voor Belfort, hoop voeden den vijand met goed gevolg te wederstaan, terwijl hij er vrij zeker van was hem bij Belfort te kunnen voorkomen.

VON WERDER besloot dus tot den aftocht naar Belfort. Om echter te zekerder den vijand te voorkomen, besloot hij tijdens zijn linkschen afmarsch nog een krachtigen aanval tegen 's vijands flank te doen en diens marsch daardoor nog meer te vertragen; hij koos daartoe het oogenblik dat volgens de ingekomen berichten de staart van het eerste groote marsch-échelon en de spits van het tweede te Villersexel en omstreken zouden zijn. De 4de reserve-divisie (v. SCHMELING) en het detachement van den generaal-majoor v. D. GOLTZ werden in den morgen van den 9den over Noroy en Valleroy op Villersexel gericht; 2 brigaden der Badensche divisie en de korpsartillerie over Vy-les-Lure op Athesans, om den overgang over de Bognonbeek (een zijtak van den Oignon) te verzekeren; de 1ste Badensche divisie bleef op den grooten weg van Lure naar Belfort en moest des avonds Ronchamp bereiken; 2 Badensche bataljons, met eenige etappetroepen en 2 batterijen werden te Vesoul en Port-sur-Saône gelaten om den afmarsch van het korps te verbergen.

Villersexel met zijn sterk kasteel en de zuidwestelijk gelegen dorpen Marat en Moimay waren reeds door de Fransche flankdekkingen bezet toen des morgens de Duitschers naderden. De voorhoede der divisie SCHMELING (2 bataljons van het 25ste regiment, 4 eskadrons en 2 batterijen, onder den generaal TRESKOW II) bestormde omstreeks half elf ure de stad en het kasteel Villersexel, terwijl de brigade v. D. GOLTZ Moimay vermeesterde. Een 500-tal gevangenen werden daarbij gemaakt. Op het bericht van den aanval der Duitschers deed BOURBAKI, omstreeks twee uur des



Vyandelijke stelling



Tirailleurlinie

Hoofdtroep van den aanval

Tirailleurlinie

Soutien-linie

Hoofdtroep van den aanval

Tirailleurs-linie

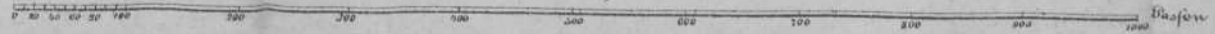
Soutien-linie

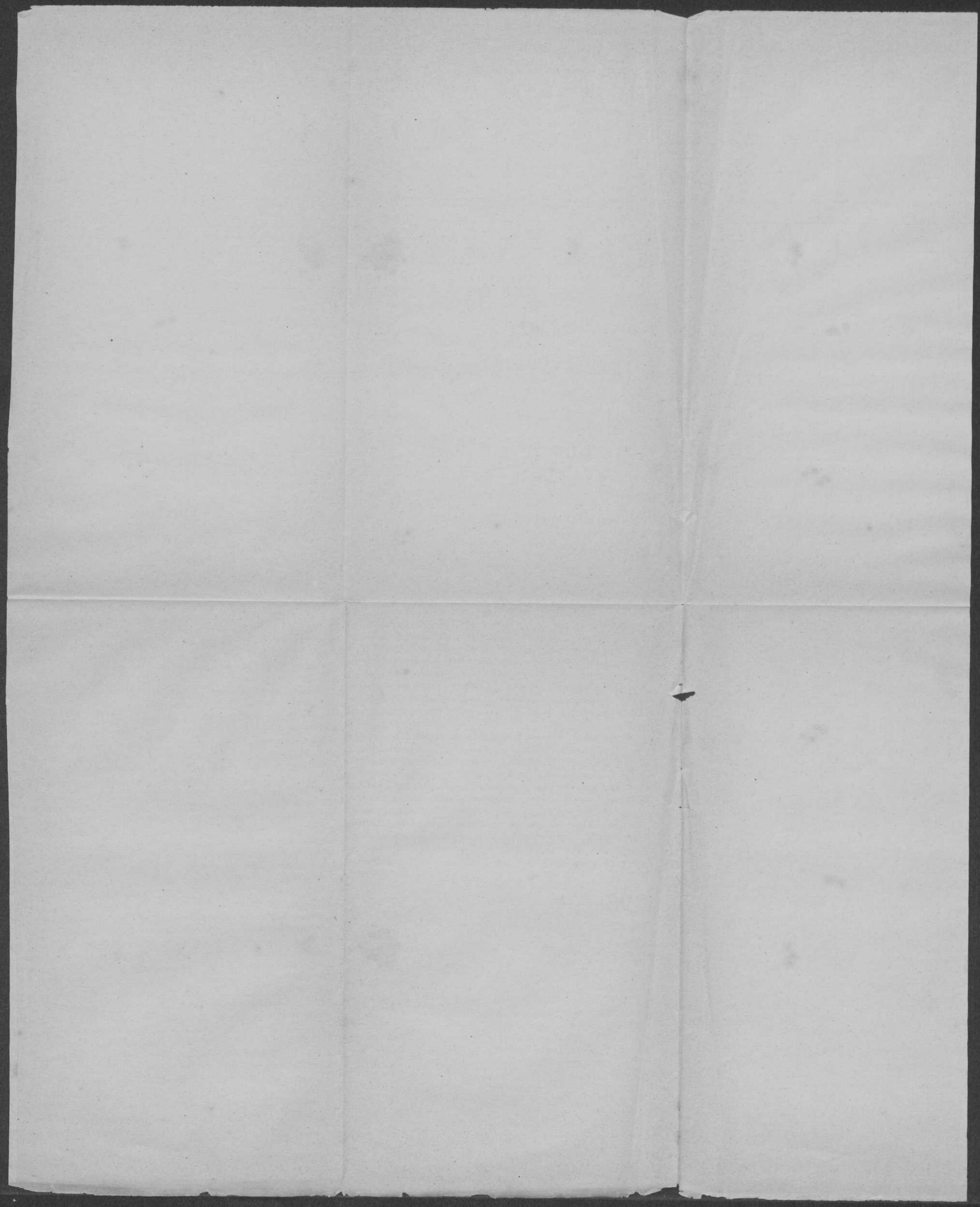
Hoofdtroep van den aanval

Tweede linie

Derde linie

Schaal van 1/4000





namiddags, van alle zijden troepen tegen gezegde plaatsen aanrukken; ook de beide Badensche brigaden te Athesans werden nu door v. WERDER naar Villersexel gezonden. Er ontstond een hevig gevecht, dat tot den avond duurde, toen het den Franschen gelukte door het park weder in het kasteel van Villersexel te dringen, om welk laatste en de nabijgelegen huizen nog tot in den nacht hardnekkig gestreden werd.

VON WERDER had zijn doel bereikt; hij had eene zeer aanzienlijke Fransche macht op haren marsch naar Belfort opgehouden, en als zeker was aan te nemen dat BOURBAKI den volgenden dag zijne beweging oostwaarts niet kon voortzetten. Nog in den nacht werden bevelen gegeven dat de voorposten in de genomen stellingen voorloopig moesten blijven; het gros moest naar Aillevans noordelijk van Villersexel terugtrekken en aldaar den Oignon overgaan; het detachement te Vesoul werd opontboden; de 1ste Badensche brigade werd als reserve naar Arpenans gezonden.

De verliezen door de divisie SCHMELING en het detachement v. D. GOLTZ in de gevechten bij Villersexel geleden, bedroeg 27 officieren en 619 man.

Des morgens van den 10den Januari zette het 14de legerkorps den linkschen afmarsch voort, niet in het minste door het Fransche leger verontrust. Het herstel der orde in de gelederen van het mingeoefende Fransche leger en gebrek aan de noodige verpleging waren voorzeker de oorzaak daarvan.

Den 11den Januari had het detachement v. D. GOLTZ Luze en Couthenans, noordelijk van Héricourt bereikt; de 4de reserve-divisie (v. SCHMELING) laatstgenoemde plaats; de 1ste Badensche divisie met de korpsartillerie Mandrevillars en Chalonvillars; de 2de en 3de moesten bij Frahier blijven. Een detachement, uit 3 regimenten cavalerie, 8 kompagniën en 2 batterijen bestaande werden onder den kolonel v. WILLISEN bij Lure gelaten, om des vijands marsch gade te slaan en hem te verontrusten. De lijn van Héricourt over Montbéliard tot Delle aan de Zwitsersche grenzen, werd door de dekkingstroepen van het beleg van Belfort (14 bataljons en 4 batterijen) bezet; de voorposten stonden ruim een uur verder westelijk.

De generaal v. WERDER besloot in deze stelling, welke door de terreingesteldheid zeer begunstigd werd, den vijand af te wachten. De dalen door de Lisaine- en Alaine-beken gevormd sluiten met de daarin gelegen steunpunten Frahier, Héricourt, Montbéliard, Delle, den Boven-Elzas af, daar zij links aan de Zwitsersche grenzen en rechts aan de Vogesen leunen. De Alaine vormt van

Montbéliard tot Delle een breed, moerassig, op slechts weinig punten door te gaan dal; de Lisaine, van Frahier naar Montbéliard loopende — waar beide riviertjes zich met de Savoureuse, die langs Belfort zuidwaarts vliet, vereenigen en beneden Montbéliard in de Doubs uitkomen — is minder breed en gemakkelijk door te komen, maar zijn beheerschende linker oever biedt uitmuntende stellingen voor de verdediging aan, terwijl het kasteel van Montbéliard tot een vast steunpunt strekt. De Duitschers hadden bovendien alles in 't werk gesteld om de op zich-zelve reeds zoo voortreffelijke stelling nog sterker te maken. Alle dorpen in en voor de stelling, voor wier verdediging door het belegeringskorps van Belfort reeds veel gedaan was, werden van den 11den af nog meer ter verdediging ingericht; de wegen en dorpsranden werden gebarikadeerd, huizen en muren van schietgaten voorzien; de boschpartijen waar zij de vuurlijn hinderden omgehouden, andere die gunstig lagen versperd; overal werden veldschansen gebouwd en stellingen voor het geschut ingericht, terwijl 37 vuurmonden, waaronder 16 kanonnen van 15<sup>cm</sup> van het belegeringsgeschut van Belfort in de stelling werden gebracht. De gezamenlijke troepen ter verdediging bestonden uit 48 bataljons, waaronder 21 van de landweer, 30 eskadrons en 126 vuurmonden (behalve het zooeven vermelde belegeringsgeschut). De stelling van Frahier tot Delle had eene lengte van ongeveer 20 kilometers.

Wat het Fransche leger betreft, het was den 10den hoofdzakelijk op dezelfde punten gebleven; den 11den en 12den trok het, echter zeer langzaam, in de richting van Belfort; op laatstgenoemden dag bevonden zich groote massa's bij Villersexel en Athesans; sterke afdeelingen vertoonden zich voor Arcey, andere stonden tegenover het Duitsche detachement bij Lure.

Den 13den vielen de Franschen de door de Duitsche voorposten bezette dorpen Arcey, Chavanne en St.-Marie aan, waarop deze naar de hoofdstelling terugtrokken; ook zuidelijk van Héricourt, bij Bussurel, werden eenige aanvallen gedaan, terwijl schermutselingen op den uitersten linker vleugel met de troepen v. DEBSCHITZ plaats hadden.

Ten gevolge der ingekomen berichten werden door v. WERDER eenige veranderingen in de stelling der troepen gebracht. Het gros der Badensche divisie (12 bataljons, 6 eskadrons met 6 batterijen) werd nu als hoofdreserve tusschen Héricourt en Brévilliers geplaatst; slechts 2 bataljons met 1 batterij bleven te Frahier; 1 bataljon bezette Chagey aan de Lisaine, 2 batterijen versterkten het detachement v. D. GOLTZ op den rechter vleugel, 1 regiment met

1 batterij marcheerde naar Chatenois aan de Savoureuse; de divisie v. SCHEMELING maakte van Héricourt tot Montbéliard het centrum uit; de divisie DEBSCHITZ den linker vleugel bij Delle. Het hoofdkwartier van den generaal v. WERDER was te Bréville.

Den 14den des morgens stonden de Duitsche troepen in de gevechtsstelling; men verwachtte den algemeenen aanval der Franschen, doch er hadden slechts eenige voorpostengevechten plaats. Het detachement onder v. WILLISEN te Lure moest naar Ronchamp terugtrekken.

In den nacht van 13 op 14 Januari steeg de koude tot 17° R. De grond was hard en alle wateren waren bevroren, waardoor de stelling een deel van hare verdedigbaarheid verloren had; zulks deed den generaal v. WERDER, langs telegraphischen weg, aan het groote hoofdkwartier de vraag doen, of hij onder die omstandigheden den slag moest aannemen. Hij ontving daarop, hoewel eerst den volgenden avond, een bevestigend antwoord, te gelijk met een bericht van den generaal v. MANTEUFFEL, dat deze den 14den met de 2de en 7de legerkorpsen den marsch van Châtillon-sur-Seine in de hoofdrichting Vesoul aangenomen had.

Des avonds van den 14den was de generaal BOUBAKI met zijne aanvalsd dispositiën gereed, en den 15den begon nu die reeks van gevechten, welke dien dag en den 16den en 17den door het Fransche leger op de stelling der Duitschers ondernomen werd en met den aftocht der Franschen eindigde. Het plan van den Franschen opperbevelhebber was, met de 20ste en 24ste korpsen een rechtstreekschen aanval te doen van Arcey in de richting van Héricourt en met het 15de in de richting van Isle op Montbéliard. Op den linker vleugel moest het 18de korps eene omtrekkende beweging beproeven, ondersteund nog verder links door de divisie CREMER, die den 14den te Lure gekomen was.

Den 15den Januari des morgens werden de Duitsche voorposten van den rechter vleugel en het centrum hevig aangevallen en weken onder hardnekkig vechten voor den overmachtigen vijand op de hoofdstelling terug, waarop de Franschen eene aanzienlijke artillerie ontwikkelden, om daarna de onder bescherming der voorgelegen boschpartijen, gevormde infanteriemassa's ten aanval te doen oprukken. Het eerst vielen de Franschen den Duitschen rechter vleugel bij Chagey aan, doch werden door de verdedigers in het houtgewas teruggeworpen, en al hunne op dezen dag alhier herhaalde pogingen eindigden met denzelfden uitslag. Bij Luze en Héricourt werd gedurende den geheelen dag een hevige geschutstrijd gevoerd; zuidelijker bij Bussurel deden de Franschen om-

streeks half twee ure, met 2 brigaden in eerste linie, een aanval; eenige bataljons vermeesterden het dorp, maar konden wegens het krachtig aan de overzijde der Lisaine, bestrijkend artillerie- en infanterievuur der Duitschers uit het dorp niet deboucheeren. De eerste poging der Franschen om het centrum der Duitschers door te breken was alzoo mislukt.

Op den rechter vleugel der Duitschers bij Frahier hadden slechts demonstratiën plaats. Zooals gezegd is moest het 18de korps dezen vleugel aantasten, terwijl de divisie CREMER den uitersten rechter vleugel der Duitschers zou pogen om te trekken. Zijne divisie had echter den weg van Lure naar Lyofans en Biverne ingeslagen, terwijl het 18de korps van Villersexel over Athesans en Mignavellers naar Chagey rukte; daardoor geraakten de troepen van CREMER nabij Biverne tusschen die van het 18de korps, hetgeen oponthoud en verwarring veroorzaakte, terwijl de troepen bovendien slechts langzaam door de nauwe bergwegen konden voortkomen. Wellicht ware het, gelijk van Fransche zijde beweerd wordt, beter geweest zoo het korps van CREMER, in plaats van gezegde richting te nemen, den grooten weg van Lure over Ronchamp had kunnen volgen, om van die zijde het dorp Frahier aan te vallen. Hij kwam nu eerst om drie ure des namiddags voor 's vijands stelling en beschoot op 2 kilometers afstand uit zijne Armstrong-kanonnen het dorp Chenebier.

Op den linker vleugel vermeesterden de Franschen in den namiddag de stad Montbéliard, maar konden het kasteel niet bemachtigen en werden door het vuur der bezetting verhinderd verder door te dringen.

De nacht van den 15den op den 16den was verschrikkelijk koud (18° R.), met fellen wind en sneeuwjacht. De Franschen, die meereendeels op de hoogten achterwaarts gelegerd waren, leden ontzettend.

Den 16den had hoofdzakelijk eene herhaling plaats van de aanvallen van den vorigen dag. Een dikke mist bedekte des morgens het Lisainedal, zoodat het geschut eerst op den middag in werking kon komen. In het centrum deden de Franschen weder hevige aanvallen bij Héricourt en Bussurel. Na het middaguur poogden zij met eene aanzienlijke macht, hoewel te vergeefs, tusschen Bussurel en Montbéliard door te dringen; al hunne inspanningen stieten af op de taaie volharding der Duitschers: de herhaalde aanvallen, door geschutvuur ingeleid, werden telkens met aanzienlijk verlies afgewezen.

Terwijl alzoo ook op dezen dag in het centrum alle aanvallen

der Franschen vruchteloos waren gebleven, gelukte het aan de troepen van CREMER, bijgestaan door een deel van het 18de korps, in den loop van den morgen, op den rechter vleugel, na hardnekkigen tegenstand van de aldaar geplaatste troepen onder den generaal v. DEGENFELD (3 bataljons en 3 batterijen), het dorp Chenebier te vermeesteren en alzoo den rechter vleugel der Duitschers te bedreigen. Na een overmachtig inleidend geschutvuur, waren sterke infanteriemassa's langs de boschpartijen tusschen het westelijk van Chenebier gelegen Etobon en het noordelijker Frahier, anderen noordelijk van Chagey tegen de stelling der Duitschers bij Chenebier opgerukt, die nu voor de overmacht moesten zwichten en vechtend langzaam tot Frahier en tot aan den grooten weg naar Belfort terugweken.

Op den uitersten linker vleugel der Duitschers hadden den 16den slechts voorpostengevechten plaats.

Toen de schemering viel heerschte over de geheele slaglinie rust, doch omstreeks acht ure des avonds deden de Franschen onverwacht nog een hevigen aanval op Béthoncourt, in de hoop dat deze poging onder begunstiging der duisternis gelukken zou, doch na een krachtigen tegenstand ontmoet te hebben weken zij terug; om drie ure in den nacht werd eene dergelijke poging bij Héricourt beproefd, doch even vruchteloos.

De generaal v. WERDER had intusschen op het vernemen van het verlies van Chenebier, nog in den namiddag van den 16den, de brigade KELLER uit de reserve ter versterking van DEGENFELD afgezonden. Beide bevelhebbers besloten de Franschen vroegtijdig in Chenebier te overvallen. In twee kolonnen, gezamenlijk 8 bataljons, 4 eskadrons en 4 batterijen sterk, werd des morgens ten half zes ure tegen het dorp opgerukt. De vijandelijke voorposten werden overvallen en het dorp binnengestormd, waar nu een vreeslijke worteling plaats had; de generaal kon er zich echter wegens de toesnellende vijandelijke overmacht niet staande houden; hij ontruimde langzaam het dorp, voerde evenwel een aantal gevangenen mede, alsmede vele voertuigen en wees alle verdere aanvallen der Franschen af. V. DEGENFELD die meer rechts den aanval deed, geraakte in een hevig en langdurig gevecht om het bosch des Évants, waaruit de Franschen eerst tegen den middag geworpen werden.

Den 17den hadden de aanvallen der Franschen niet meer het kenmerk van den onstuimigen moed, gedurende de beide vorige dagen door hen aan den dag gelegd, en hoewel van hunne zijde gezegd wordt, dat de opperbevelhebber BOURBAKI dien dag een

algemeen aanval op het geheele vijandelijke front bevolen had, was toch reeds duidelijk te ontwaren dat de krachten nagenoeg waren uitgeput. Ernstige aanvallen werden dan ook alleen nog des morgens tegen Chagey op den Duitschen rechter vleugel ondernomen, waar de brigade v. D. GOLTZ stond en in gemeenschap met troepen der brigade KELLER het bosch Ferry had bezet en standvastig verdedigde. Het 18de korps kon in weerwil van alle pogingen niet doordringen; de omtrekking of terugdrijving van den Duitschen rechter vleugel, waarop BOURBAKI steeds al zijn hoop gebouwd had, was daarmede voor goed mislukt. Een aanval op den middag nabij Montbéliard gedaan slaagde evenmin; alle aanvallen eindigden met zwaar verlies der terugtrekkende kolonnen; de strijd bestond nu verder nog slechts in een wederkeerig geschutvuur, en nam van de zijde der Franschen tegen den avond allengs een meer verdedigend karakter aan, zoodat zij zelfs voor hun front versperringen en tirailleur-loopgraven maakten. Later in den avond en des nachts kwamen in het Duitsche hoofdkwartier berichten in van verschillende zijden, meldende dat het Fransche leger toebereidselen tot den aftocht maakte, waartoe de Fransche opperbevelhebber, na deze driedaagsche vergeefsche worsteling, dan ook werkelijk besloten had.

BOURBAKI geeft in zijn rapport aan het ministerie van oorlog te Bordeaux als redenen voor zijn aftocht op, dat hij de Duitschers veel talrijker dan hij gedacht had in eene zeer sterke stelling en voorzien van eene geduchte artillerie aangetroffen had; dat een driedaagsche aanval hem niet tot zijn doel had kunnen brengen; dat de konvoeien levensmiddelen en munitie slechts met de grootste moeite het leger konden bereiken; behalve de verliezen door het vijandelijk vuur, had het leger ontzaglijk geleden door de scherpe koude, de sneeuw, de marschen en het bivouac. In overeenstemming met de korpsbevelhebbers had hij alzoo besloten het leger eenige uren achterwaarts nieuwe stellingen te doen nemen; de verpleging was dan gemakkelijker, en hij had ook versterking noodig aan officieren, manschappen en paarden.

Bij deze redenen van den opperbevelhebber kan men voegen dat het Fransche leger door al het opgenoemde reeds voor een deel gedemoraliseerd en onmachtig was den strijd voort te zetten; daarbij kwamen de berichten van den naderenden aantocht van het 2de en 7de Duitsche legerkorps onder v. MANTEUFFEL. In dezen toestand werd het zelfs gevaarlijk slechts op korten afstand van Héricourt terug te trekken. Het oorlogsbestuur te Bordeaux verlangde — volgens DE FREYCINET — dat BOURBAKI snel verder



terugtrok, met achterlating van een korps om den aftocht te maskeeren, en wel in de richting van aanrukkende versterkingen; — waarheen en welke wordt niet gezegd. Het schijnt daarbij echter weinig gedacht te hebben aan de onmogelijkheid om met het zoo geteisterde leger, derhalve nu nog veel minder dan vroeger, snelle marschen te maken. BOURBAKI besloot dan ook het leger op Besançon te doen terugtrekken, van gevoelen zijnde dat hij zijne operatiebasis niet kon veranderen voor hij zijn leger onder bescherming van die vesting verzameld had.

Ook de Duitschers waren door den driedaagschen worstelstrijd en de voorafgegane marschen van vermoeienis en inspanning uitgeput, zoodat er aan geene onmiddellijke vervolging te denken viel; ook de verpleging moest worden aangevoerd, daar de landstreek welke men doortrekken moest, niets opleverde; eindelijk was het noodig de oorspronkelijke orde bij de verschillende korpsen te herstellen.

In den vroegen morgen van den 18den namen de Franschen hunnen terugtocht aan in de richting tusschen de Doubs en den Oignon. Als achterhoede bleven ongeveer drie divisiën tot des avonds op de hoogten tegenover het centrum der Duitschers staan, na zich in 't front door veldversterkingen gedekt te hebben. Van wege den toestand der troepen en hunne oopenhooping over eene betrekkelijk kleine uitgestrektheid kon de terugtocht slechts langzaam geschieden, zoodat ruim vier dagen besteed werden om de omstreken van Besançon te bereiken en gemiddeld niet meer dan 15 kilometers daags werden afgelegd. Vooral was de terugtocht moeilijk voor het 18de korps en de divisie CREMER, die over Villargent, oostelijk van Villersexel, een grooteren weg hadden af te leggen. In den avond van den 21sten bezette het Fransche leger hoofdzakelijk de volgende punten: De achterhoede — het 24ste korps — Val-Blamont, Point-de-Ronde en Clerval; eene divisie van het 15de korps Beaume-les-Dames, op den rechter Doubsoever; het gros van het leger was rondom Besançon tot Pouilly, de reserve tusschen Châtillon en Meserey, 10 à 12 kilometers van de stad en achter de overgangen over den Oignon, te Voray, Cussy en Pin.

Van Duitsche zijde beval de generaal v. WERDER den 18den vroegtijdig dat de Badensche divisie bij Chenebier moest samen-trekken; het dorp werd op den middag bezet en de aftrekkende vijand hevig beschoten; het detachement v. D. GOLTZ en de 4de reserve-divisie moesten verkenningen doen. Op den linker vleugel

trok de generaal v. DEBSCHITZ de Franschen achterna en wierp hen onder voortdurend vechten op Blamont terug.

Den 19den kwam de voorhoede van den generaal v. D. GOLTZ tot Saulnot westelijk van Héricourt, die van den generaal v. SCHMELING tot Arcey; de Badensche divisie bereikte Lyoffans; de kolonel v. WILLISEN bezette weder Lure, bij St.-Marie stiet de Oost-Pruisische landweer-brigade van de divisie v. SCHMELING op den vijand en nam het dorp stormenderhand. De generaal v. DEBSCHITZ kreeg bevel naar zijne vorige stelling terug te keeren.

Den 20sten en 21sten Januari voerde het 14de legerkorps eene linksche zwenking uit: de kolonel v. WILLISEN bezette Noroy-le-Bourg, de Badensche divisie Villersexel en Athesans, het detachement v. D. GOLTZ St.-Ferjeux, de 4de reserve-divisie Onans. Bij deze bewegingen hadden eenige gevechten met troepen der Fransche achterhoede plaats.

Den 22sten verleende de generaal v. WERDER aan zijne troepen in het algemeen rustdag, waaraan zij groote behoeften hadden, en liet slechts eenige verkenningen over het geheele front doen.

Eene menigte gekwetsten werd zoo op het slagveld als in de door den vijand verlaten dorpen gevonden, ook vele gevangenen door de achtervolgende troepen gemaakt. Het geheel verlies der Franschen in den driedaagschen slag wordt op 6000 à 8000 man geschat, dat der Duitschers bedroeg 81 officieren en 1847 man.

Den 18den Januari zond Keizer WILHELM aan de Keizerin AUGUSTA een telegram, waarin hij vermeldde: »dat BOURBAKI na een driedaagschen veldslag voor WERDER's heldhaftigen tegenstand was teruggeweken,» en — met het volkomenste recht — den lof er bijvoegde: »WERDER en zijne dappere troepen hebben aanspraak op de grootste erkentelijkheid.»

Opmerkelijk is dat de nog omstreeks 15000 man sterke bezetting van Belfort tijdens den driedaagschen aanval van het ontzettingsleger op het korps van v. WERDER, geen poging gedaan heeft om door een uitval het gezegde leger te ondersteunen, hoewel de gevechten bij Montbéliard van uit de vesting konden waargenomen worden, en uit het verminderd vuur van het belegeringsgeschut was op te maken dat het belegeringskorps in materieel en personeel verzwakt was.

(Wordt vervolgd.)

DE BELEGERING VAN PARIJS, VOORNAMELIJK BETREFFENDE  
HET ARTILLERISTISCH GEDEELTE.

(Vervolg van N<sup>o</sup>. 8, blz. 497.)

Den 5den Jan. 's morgens 8<sup>1/4</sup> ure viel het eerste schot van het plateau van Châtillon onder het hoera der troepen. Daar het zeer mistig was, konden de vleugelbatterijen eerst later mede doen en het duurde tot 12 ure eer alle batterijen in werking waren. Het vuur werd levendig beantwoord van alle forten en tusschenliggende batterijen, zonder echter overwicht te verkrijgen, zoodat om 2 ure fort Issy en bijbehorende batterijen geheel zwegen; daarentegen zetten de mortierbatterij IV en drie batterijen met 12 24 Pers, haar vuur voort even als Montrouge en de enceinte, waarvan het vuur in de eerste dagen echter zwak was, en eerst later toen het aantal vuurmonden vermeerderd was, zoo hinderlijk werd. Het verlies dat de Duitschers den eersten dag leden, was niet groot; in batterij N<sup>o</sup>. 10 werd een affuit van 15<sup>em</sup> door Montrouge gedemonteerd en in het geheel werden 4 man gedood en 14 gewond.

De schade aan de forten was grooter en voornamelijk op Issy, waaromtrent nadere berichten in den *Spectateur militaire* voorkomen. De Pruisische granaten doorboorden de 78<sup>em</sup> dikke frontmuren der kazematten en één projectiel doodde o. a. 4 en verwondde 18 man. Natuurlijk moesten de gemaakte openingen gedekt en de frontmuur beter verzekerd worden, hetgeen geschiedde door de kazematten met zandzakken te vullen. Hieraan was echter gebrek en de nationale garde ging daarom maar naar Parijs om ze bij particulieren te bekomen; de minister van oorlog verbood echter den kommandant andere aan te nemen dan die door de genie werden geleverd en des avonds waren er dan ook reeds zoo vele dat de frontmuur ter dikte van 4<sup>m</sup>,7 gedekt kon worden. De hooge kazernen waren voor de verdedigers zeer hinderlijk; zij werden spoedig in brand geschoten, en daar aan blusschen niet te denken was, brandden zij tot aan den grond toe af; ten gevolge van de weggeworpen

muurbrokken werd tevens de communicatie in het fort bemoeilijkt. Het geheele verlies van het fort bedroeg den eersten dag 6 man aan dooden, 23 aan gewonden en 9 vuurmonden werden gedemonteerd.

Wat den verderen artilleriestrijd betreft, zullen wij ons hoofdzakelijk aan de Duitsche rapporten houden en slechts enkele bemerkingen daartusschen voegen. Reeds den 5den Januari des avonds werd bepaald dat het bombardement van Parijs zou beginnen, waartoe één getr. kanon van 15<sup>cm</sup> in N°. 8 met 3<sup>k</sup> lading en 30° elevatie werd aangewezen; de elevatie werd bereikt door het bodemstuk op een dwarshout in het marschleger te leggen. Onder deze omstandigheden kwamen de projectielen ver in de stad terecht; ieder kwartier werd een schot gedaan. Eerst in den nacht van 8 op 9 Januari kregen alle vuurmonden in N°. 8 en in N°. 18, te zamen 12 getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup>, het bevel de stad te bombardeeren en hierbij voegde zich later de batterij N°. 19. Er zouden ongeveer 50 schoten per stuk gedaan worden en om de projectielen te verspreiden werden afwisselend ladingen van 2<sup>k</sup>, 2<sup>k</sup>,5 en 3<sup>k</sup> gebezigd.

Daar het hoofddoel van een bombardement, de bevolking geheel te ontmoedigen, door dit gering aantal schoten niet bereikt kon worden, was dit bombardeeren van Parijs eene geheel onnoodige barbaarschheid, die 383 slachtoffers kostte en niet gebillijkt kan worden. De grootste afstand, die onder dit bombardeeren werd bereikt, bedroeg 11000 pas, blijkbaar doordien granaten tot op de Pont de notre Dame terecht zijn gekomen; doch aangezien daarbij tevens de ijzeren staanders der affuiten kromgebogen werden, zoo werd de lading van 3<sup>k</sup> slechts zeldzaam gebruikt. Om de gebouwen van Parijs in brand te steken werden brandgranaten gebezigd; 40 % van deze sprongen echter in de ziel en men moest zich dus met granaten behelpen, hetgeen in verband met de brandvrije constructie der huizen, Parijs voor gevaarlijke branden vrijwaarde.

Ofschoon de eerste dag had getoond dat de Duitschers het overwicht in den artilleriestrijd hadden, wenschte het artilleriekommando het eigen vuur nog meer door demonteerbatterijen te versterken. Daarom werd de aanbouw van 5 nieuwe batterijen besloten en wel:

*demonteer- en bombardementsbatterij* N°. 18 met 6 getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup> tegen Montrouge en batterij N°. VIII; afstand 2800 pas en ligging naast N°. 15;

*enfileer- en demonteerbatterij* N°. 19 met 4 lange en 4 korte getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup> tegen het z. bastion van fort Issy, de enceinte, den spoorwegviaduct over de Seine en de linker Seinebatterij. Afstanden 2160 en 5000 pas; ligging ten oosten van Fleury aan den voet van het plateau;

*demonteerbatterij* N°. 20 met 6 getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup> tegen het z. front van fort Vanves en de linker flank van het n.w. bastion. Afstand 3080 pas; gelegen bij Porte de Clamart;

*demonteerbatterij* N°. 21 met 6 kanonnen van 15<sup>cm</sup>; deze moest voornamentlijk het z. front van Vanves geheel demonteerden en tevens den strijd met de naastbij-

gelegene batterijen opnemen; de plaats werd aan den voet van het plateau van Châtillon aangegeven, 1750 pas van het fort;

*demonteer- en enfileerbatterij* N°. 22 met 6 getr. kanonnen van 12<sup>cm</sup>, werd naast N°. 18 aangelegd om den strijd met het w. front van Montrouge en de batterij N°. VIII te kunnen opnemen; afstand 2800 pas;

te zamen dus twee batterijen tegen Montrouge, twee tegen Vanves en een tegen Issy. Uit gebrek aan vuurmonden werden echter de batterijen N°. 4, 6 en 10 ontwapend en de versterking bestond dus hoofdzakelijk in het vooruitschuiven der batterijen, alsmede in het onder een meer concentrisch vuur brengen van Vanves. De aanleg van de genoemde batterijen geschiedde in 2 à 3 nachten, zonder dat de Franschen den bouw stoorden. Aan N°. 18 en 20 kon over dag gewerkt worden, daar zij achter dekkende voorwerpen gelegen waren.

N°. 18 den 5den Januari begonnen, opende het vuur den 8sten Jan.

» 19 » 7den	»	»	»	»	»	»	»	» 10den	»
» 20 » 8sten	»	»	»	»	»	»	»	» 11den	»
» 21 » 10den	»	»	»	»	»	»	»	» 15den	»
» 22 » 10den	»	»	»	»	»	»	»	» 13den	»

Daar het legerkommando uitdrukkelijk eene batterij bij het station van Meudon tegen uitvallen verlangde, werd deze aangelegd en met 4 getr. kanonnen van 9<sup>cm</sup> bewapend; daardoor werd de straatweg van Issy naar Bas Meudon goed bestreken. Deze batterij moest echter voor overmachtig vuur uit park Issy verlaten worden. Overigens werden de 9<sup>cm</sup> kanonnen niet gebruikt, tenzij men door uitbrandingen gebrek aan geschut van 15<sup>cm</sup> en 12<sup>cm</sup> had, want daar het niet in het plan lag de forten te nemen, was eene meer nauwkeurige demonteering, zooals die bij Straatsburg met kanonnen van 9<sup>cm</sup> zoo voordeelig plaats had, niet noodig.

Den 6den en 7den Januari werd het vuur tegen de forten voortgezet, met het resultaat dat het Fransche vuur steeds zwakker werd. Issy zweeg geheel; uit Vanves kwamen enkele schoten uit vuurmonden op de courtine, maar dit hield den 11den Januari op; daarentegen zette Montrouge onverschrokken het vuur uit het n.w. bastion voort. Dat de forten zoo spoedig zwegen, werd niet veroorzaakt door de groote verwoestingen, die het Deutsche vuur maakten, maar omdat men de Duitschers wilde doen gelooven dat de kanonnen gedemonteerd waren en omdat men het nut niet inzag van een artilleriestrijd op zoo groote afstanden tegen de kleine doelen, die de batterijen aanboden; dikwijls waren de manschappen ook niet genegen de bomvrije lokalen te verlaten. Overigens vermeldt het Deutsche rapport het volgende van het Fransche vuur. Des nachts en in mistig weder gaven de forten slechts enkele onregelmatige schoten; over dag zwegen enkele vuurmonden plotseling ten einde te doen gelooven dat zij gedemonteerd waren; daarna werd het vuur van verscheidene werken op eenmaal tegen een enkel punt geconcentreerd, maar dit duurde dan maar kort; een lange artilleriestrijd werd nooit

gevoerd en gewoonlijk werden slechts enkele lagen in onregelmatige pauzen afgegeven, doordien de manschappen in de tusschenpoozen in de blindeeringen waren. Slechts de mortierbatterij N°. IV, die men niet kon ontdekken, zette het vuur onafgebroken voort; evenmin gelukte het de beweegbare emplacementen van 1 tot 2 vuurmonden ten westen van Montrouge en in het park van Issy tot zwijgen te brengen, daar het inschieten wegens den grooten afstand onmogelijk was. De enceinte was voor de forten een zeer belangrijke ondersteuning, en deze zette immer den strijd voort. Het waren voornamelijk de bastions van Point-du-Jour tot aan bastion 78 en de Seinebatterijen, die daaraan deelnamen. De vuurmonden op bastion 70—77 richtten hun vuur tegen 7, 8 en 9 op het plateau van Châtillon; later werden ook de batterijen 19, 20 en 21 beschoten, die tevens vuur van Point-du-Jour en de Seinebatterijen ontvingen. De trefkans was zeker niet groot op deze verre afstanden maar de verwoesting was daarentegen zooveel te grooter als een granaat onder de groote invalshoeken in de batterijen sloeg. Op deze wijze werden meerdere blindeeringen doorboord door de granaten van 16 en 19<sup>cm</sup>; zeer onveilig was het op het plateau van Châtillon, alwaar de borstwering der communicatie geheel werd doorschoten en de loopgraven op meerdere plaatsen geheel gevuld werden. Men kon dit vuur nimmer meester worden, omdat men van de batterijen zelf niet in staat was te zien waar de projectielen insloegen, en men kon de voorposten niet dichter bij laten komen. Tegen Point-du-Jour en de Seinebatterijen schoten 2, 3 en 19; zij konden wel het vijandelijk vuur een korten tijd tot zwijgen brengen, maar spoedig kwamen andere vuurmonden te voorschijn; de bastions 70 tot 77 werden door 5, 6, 7, 8, 10 en 18 beschoten, maar zonder eenig gevolg.

Bijzondere vermelding bij den artilleriestrijd verdienen de volgende batterijen:

N°. 1 en N°. 2. Voor dat het vuur werd geopend, was de linker Seineoever steeds onder een levendig geweervuur, maar dit hield thans terstond op. Tegen N°. 1 werd het vuur uit 3 vuurmonden van Mont Valerien, van de bastions 62—67, de Seinebatterijen enz. gericht; die batterij was dus steeds aan een concentrisch vuur blootgesteld en werd dikwerf van 6 plaatsen tegelijk beschoten, terwijl de batterij zich wegens verplaatsing 25 malen moest inschieten. Het verlies was dan ook niet gering; wel werd de batterij nooit tot zwijgen gebracht, maar de borstwering werd nu en dan geheel doorschoten en er werd dus veel werk vereischt; het meest hinderlijk was het vuur van Mont Valerien op een afstand van 6150 pas. Ten einde de kracht der batterij te verhoogen, werden 3 getr. kanonnen van 12<sup>cm</sup> door 3 van 15<sup>cm</sup> vervangen. Het totale verlies bedroeg 3 officieren en 26 man, waarvan 1 officier en 5 man dood; gedemonteerd werden 3 kanonnen van 12<sup>cm</sup> en 2 van 15<sup>cm</sup>. N°. 2 werd beschoten van Point-du-Jour, eene batterij bij Billancourt en een kanonneerboot. Billancourt werd den eersten dag tot zwijgen gebracht; den volgende dag vertoonden zich 4 kanonneerbooten, waarvan 3

bij den viaduct bleven liggen, terwijl de vierde zich tot het eiland St. Germain toe waagde; zij werden echter spoedig verjaagd en vertoonden zich nimmer meer. Uit N°. 2 werd de spoorwegviaduct zoo zeer verwoest, dat treinen niet meer konden passeeren en de gemaakte onderkomens verlaten moesten worden. N°. 2 en 3 schoten zoo veel mogelijk op Point-du-Jour en de Seine-batterijen, zoodra deze 19 en 20 te veel havenden, maar hun vuur kon niet tot zwijgen gebracht worden, weshalve besloten werd 3 nieuwe batterijen, 2 van 8 getr. kanonnen van 9<sup>cm</sup> en 1 van 8 getr. kanonnen van 12<sup>cm</sup> achter den spoorweg naar Versailles aan te leggen. Zij werden den 26sten Januari begonnen, maar nimmer bewapend. Of zij het vuur van Point-du-Jour beter tot zwijgen gebracht zouden hebben, betwijfelen wij, want niet alleen werd bij Point-du-Jour nooit een stuk gedemonteerd; maar ook de Franschen vermeerderden het getal vuurmonden, onder anderen den 21sten Januari met 10 24<sup>ers</sup>, waarvan 6 over de borstwering schoten, op verschillende punten van de enceinte. In de VIde secteur werden 18 kanonnen van 7<sup>k</sup> opgesteld en toebereidselen gemaakt om nog meerdere in batterij te brengen; bij het sluiten van den wapenstilstand bedroeg het aantal vuurmonden in de linker helft der VIde secteur reeds niet minder dan 104 en wel:

	2	kanonnen	van	19 <sup>cm</sup> ,
	17	»	»	16 <sup>cm</sup> ,
	41	»	»	24 <sup>er</sup> ,
	24	»	»	12 <sup>er</sup> ,
	20	»	»	7 <sup>k</sup> ,

waarvan geen enkel, niettegenstaande de nauwkeurigheid van het Duitsche vuur, gedemonteerd was geworden. (Als een bewijs hiervan meldt de artillerie-kommandant dat een 24<sup>er</sup> achter een hooge travers indirect 3 malen getroffen werd, zonder echter gedemonteerd te worden). Op hooger bevel had Point-du-Jour slechts zeer zwak het Duitsche vuur beantwoord, want er werden slechts gedaan:

	21	schoten	uit	het	kanon	van	19 <sup>cm</sup> ,
	1458	»	»	»	»	»	16 <sup>cm</sup> ,
	3804	»	»	»	»	»	24 <sup>er</sup> ,
	2379	»	»	»	»	»	12 <sup>er</sup> ,
	292	»	»	»	»	»	7 <sup>k</sup> ,

te zamen 7954 schoten,

en het zou dus zeer lastig voor de Duitsche batterijen geweest zijn indien Point-du-Jour zijn volle kracht had ontwikkeld.

Behalve bij Point-du-Jour wenschte men ook op andere plaatsen dichter bij de vijandelijke werken te komen, vooral met mortiervuur; daartoe werden de batterijen 23 en 24 ieder met 4 mortieren van 50<sup>er</sup> tegen de forten Issy en Vanves aangewezen. N°. 23 zou aangelegd worden met zijne borstwering in het oude werk Notre Dame de Clamart, 1500 pas van Issy. De bouw werd dadelijk ontdekt en door nachtelijke uitvallen ook twee malen gedeel-

telijk verstoord, maar toch kon het vuur den 20sten Januari geopend worden. N°. 24 kwam daarentegen niet gereed.

De aanval op het plateau von Villejuif gelukte volkomen, doordien het vuur van hier uitsluitend tegen de batterijen van Chevilly en la Rue gericht werd, die dan ook een zwaren strijd vol te houden hadden; daarom werd tot den aanleg van nog eene derde batterij in het park bij l'Hay 5000 pas van Montrouge en 3000 pas van Cachan-redoute, die nog niet tot zwijgen gebracht was, besloten. De nieuwe batterij had de vuurlijn 1<sup>m</sup>,9 boven het terreplein, maar werd toch in 36 uren gereed, zoodat het vuur den 11den Januari met 4 getr. kanonnen van 12<sup>cm</sup> geopend kon worden. Aangaande de uitwerking van de batterijen 1, 2 en 3 vermeldt het Duitsche rapport, dat 1 en 2 elken dag de schietgaten van Hautes Bruyères verwoestten, maar des nachts werd de schade hersteld en de redoute was elken morgen even strijdvaardig, zoodat zij niet tot zwijgen werd gebracht met uitzondering van den 15den Januari toen het vuur op N°. 3 gericht werd, omdat deze batterij het werk van Cachan den 11den zoodanig tot zwijgen had gebracht, dat het vuur eerst den 15den weder geopend kon worden. De aanval had dus eene groote betekenis voor de batterijen op het plateau van Châtillon, die slechts enkele malen en écharpe uit Bicêtre en het huis Millaud met veel uitwerking beschoten werden; de drie batterijen versterkten ook de vrij zwakke stelling bij l'Hay.

Na het in werking treden der laatstgenoemde batterijen levert de artilleriestrijd niet veel belangrijks meer op, omdat de Duitschers wisten dat het tijdstip niet ver verwijderd was, dat Parijs zich moest overgeven. Hunne aandacht was voornamelijk op een grooten, algemeenen uitval gericht, en toen die den 19den Januari was afgeslagen, kon het forceeren van den artillerieaanval niet noodzakelijk zijn. De batterijen zetten toch haar vuur onafgebroken voort en vooral was de uitwerking van de kanonnen van 15<sup>cm</sup> K. in de batterijen 19 en 21 zeer beduidend, doordien het deze vuurmonden mocht gelukken op afstanden van 2160 en 1750 pas alle schietgaten der forten Issy en Vanves te demonteeren, de zuider courtine van Vanves te doorschieten, zoodanig dat een soort bres gevormd werd, en eene groote opening in den keelmuur te maken. Een eigenlijk bresschieten was echter nooit het doel. Ook het vuur van de getr. mortieren van 21<sup>cm</sup> had goede uitwerking, daar vele bomvrije lokalen doorgeslagen werden, en dit, in verband met de groote slapheid der laatste dagen (de schade werd op Issy en Vanves in het geheel niet hersteld), maakte dat deze forten in het geheel niet meer vuurden. Uit Issy kwam den geheelen dag niet meer dan eene laag uit 6 tot 8 stukken, die 's nachts geladen werden. Vanves deed eenige mortierworpen.

Van alle Duitsche batterijen is er geene, die zooveel geleden heeft als N°. 17, die vrij ver vooruit was geschoven en daarom veel door het enfileerend vuur van Montrouge te lijden had; tot tweemaal toe werd eene holle travers doorgeslagen, hetgeen veel officers kostte. De oorzaak hiervan was misschien wel



de omstandigheid dat de batterij onder 10° R. koude was gebouwd, zoodat de aarde geen genoegzamen samenhang had. Het projectielmagazijn werd tweemaal getroffen, zonder dat daarvan een groote verwoesting het gevolg was, ofschoon van een granaat van 12<sup>cm</sup> de punt werd afgeslagen en bij een ander het lood geheel werd afgeschilferd, sprongen de projectielen niet. Het totale verlies der batterij bedroeg 4 officieren en 44 man, waarvan 1 officier en 7 man dood; een verlies half zoo groot als het geheele verlies der Deutsche artillerie voor Straatsburg. Het eigenlijke doel der batterij was het emplacement N°. III, en in 1½ uur gelukte het ook 3 vuurmonden tot zwijgen te brengen; later liet het nog wel eens van zich hooren, maar na 16 Januari zweeg het geheel, waarna de batterij werd gewijzigd, zoodanig dat één vuurmond het emplacement N°. V kon beschieten; den 8sten Januari werd een kanon van 12<sup>cm</sup> en den 9den een affuit gedemonteerd.

De batterij N°. 21, slechts 1750 pas van fort Vanves gelegen, leed ook zeer veel, nadat het vuur den 15den Januari geopend was geworden. Den 16den en 17den Januari werden raderen aan stukken geschoten, den 19den werd eene holtravers doorgeslagen, den 21sten eene blindeering verwoest, en den 23sten vloog een kruitmazijn in de lucht, doordien een bom aan den ingang sprong. In de 12 dagen die de batterij aan den strijd deelnam, bedroeg het verlies aan personeel, 5 officieren en 18 man. Ook in de batterij N°. 23 sprong een kruitmazijn in de lucht, doordien een granaat door de borst-wering heendrong. Het verlies in N°. 21 werd voornamelijk veroorzaakt door het vuur van de enceinte, van Vanves en van 2 vuurmonden in het werk van Cachan. Hier zooals overal elders waren die projectielen, welke van de verst verwijderde punten kwamen en alzoo onder groote invalshoeken in de batterij sloegen, het gevaarlijkst; in alle batterijen zijn daardoor blindeeringen doorgeslagen. Het verlies van de Deutsche belegeringsartillerie was daardoor voor Parijs zeer aanzienlijk en bedroeg 50 man aan dooden, 69 zwaar en 214 licht gewonden, te zamen 333 man voor den hoofdaanval en 32 man voor den aanval op Villejuif. Het verlies aan officieren bedroeg, behalve kolonel v. RIEFF, die gewond werd, 6 officieren dood, 5 zwaar en 28 licht gewonden, te zamen dus 41% van het geheele verlies. Het laatste was zeer ongelijk over de batterijen verdeeld; N°. 4, 6, 15 en 16 hadden geen verlies, N°. 5, 12, 13, 14 en 20 hadden een verlies van 1 tot 5 man; daarentegen hadden

N°. 1	een verlies van	29	man.
» 7	»	»	» 29 »
» 8	»	»	» 33 »
» 9	»	»	» 37 »
» 17	»	»	» 44 »
» 19	»	»	» 27 »

Het verlies heeft dus voornamelijk de batterijen op het plateau van Châtillon

getroffen, die wel eene goede ligging hadden, maar zelf aan concentrisch vuur waren blootgesteld (1).

Het verlies aan materieel was ook niet onbeduidend. Er werden gedemonteerd: 5 kanonnen van 15<sup>cm</sup>, 1 van 15<sup>cm</sup> K., 10 van 12<sup>cm</sup> en 1 mortier van 21<sup>cm</sup>, te zamen 17 vuurmonden, en bovendien 11 affuiten van 12<sup>cm</sup> en 15 van 15<sup>cm</sup>, alzoo te zamen 26 affuiten voor zooveel den hoofdaanval betreft, en 2 kanonnen van 12<sup>cm</sup>, alsmede 4 affuitraden voor den aanval op Villejuif. Ook dit verlies valt voor een groot deel op de batterijen van Châtillon en is bijna alleen door de projectielen, die onder groote invalshoeken troffen, veroorzaakt.

Veel grooter was echter nog het verlies door eigen vuur veroorzaakt, want allengs moesten 41 stalen en ijzeren kanonnen van 15<sup>cm</sup>, 8 bronzen kanonnen van hetzelfde kaliber, 5 bronzen kanonnen van 12<sup>cm</sup>, 1 getr. mortier van 21<sup>cm</sup> en 9 affuiten van 15<sup>cm</sup> buiten dienst gesteld worden, zijnde ongeveer de helft van de in gebruik geweest zijnde vuurmonden. De oorzaken hiervan waren gewoonlijk: het uitbranden nabij de ziel van het achtervlak der uitsnijding in het stuk, waartegen de wig sluit; het uitbranden van den stalen ring; het verbuigen der wig of der stalen plaat; zelfs kwamen gevallen voor van het springen der wig. De achterlading was dus steeds oorzaak van het onbruikbaar worden; dat dit echter in zoo groote mate bij Parijs voorkwam, moet vooral aan het gebruik van ladingen van 3<sup>k</sup> toegeschreven worden. Ook de bediening geschiedde onder het hevige vuur niet altijd nauwkeurig, doordien de wiggen niet genoeg vastgeschroefd, of ook de ligplaats voor deze niet gereinigd werden. Eveneens had de koude eenigen invloed, doordien niet genoegzaam water gebruikt kon worden. Men had overigens maatregelen getroffen om de uitbranding die gasontsnapping ten gevolge had te herstellen; in het park namelijk was eene werkplaats daarvoor ingericht; enkele vuurmonden moesten echter een reisje naar Straatsburg doen om weder gezond te worden.

Niemand zal ontkennen dat dit demonteeren door eigen vuur een groot gebrek van het achterlaadstelsel genoemd moet worden; wanneer echter de Pruisische officieren desnietteenstaande het allen eens zijn, dat achterlading voor vesting- en belegeringgeschut een noodzakelijkheid is, vooral omdat het stuk na het afvuren dan dadelijk weder naar voren gebracht kan worden, dan wint deze zienswijze nog zooveel te meer in waarde en toont genoegzaam, dat de gebreken, op wier herstelling men voorbereid moet zijn, niet tegen de voordeelen van het achterlaadstelsel opwegen. Bovendien is het achterlaadkanon voor verbetering vatbaar; vele vuurmonden werden bijv. onbruikbaar

(1) Tot vergelijking kan dienen dat het verlies der Fransche artillerie voor Sebastopol van 19 Mei tot 7 Juni 1855 op eene sterkte van 372 officieren en 11855 man, 47 dooden en 313 gewonden bedroeg, en van 16 Aug. tot 8 September op eene sterkte van 502 officieren en 15629 man met 869 vuurmonden in batterij: 9 officieren en 169 man aan dooden en 37 officieren en 642 man aan gewonden.

doordien de »Kupferliederung» bij groote ladingen niet goed sloot. Van de kanonnen van 15<sup>cm</sup> K. bijv. is geen enkele onbruikbaar geworden en bij den aanval op het Oostfront hebben wij gezien, dat uit meerdere dezer stukken 1000 schoten met 1<sup>1</sup>/<sub>5</sub> lading gedaan zijn. Van de getrokken kanonnen van 12<sup>cm</sup> werden slechts 5 onbruikbaar en de demonteering van den mortier van 21<sup>cm</sup> was alleen veroorzaakt, doordien een schroef was gebroken.

Het geheele aantal schoten door de Duitschers op het Zuiderfront gedaan, beloopt 53527 schoten voor den hoofdaanval, 6324 schoten voor den aanval op Villejuif, 1491 schoten voor de Beiersche batterijen *a*, *b* en *c*; te zamen 61342. Het grootste aantal is gedaan door de batterijen 1, 8 en 9 en wel respectievelijk 3936, 4013 en 4092. Voor batterij N°. 8 geeft dit gemiddeld 32 schoten per stuk per etmaal en dus lang niet het verbruik dat toegestaan was. Granaatkartetsen, die in de verhouding van 1 op 5 voorhanden waren, werden slechts zeer weinig gebruikt, namelijk 80 van 15<sup>cm</sup> en 248 van 12<sup>cm</sup>; van de brandgranaten werden verschoten 168 van 12<sup>cm</sup> en 1767 van 15<sup>cm</sup>.

\*Wat de verhoudingen aan Fransche zijde aangaat, hieromtrent bestaan, voornamelijk over den artilleriestrijd, geen volledige gegevens. Wij hebben alleen een rapport van den artilleriechef der VIDE secteur gezien en hieruit blijkt dat deze secteur slechts een verlies van 6 dooden en 18 gewonden, waaronder 2 officieren, gehad heeft; gedemonteerd werden: 3 vestingaffuiten, eene slede, 6 raden en 2 stelschroeven; meerdere vuurmonden werden getroffen, maar geen enkel buiten dienst gesteld. Om de bedieningsmannschappen minder bloot te stellen werden drie vuurmonden door de bediening van één kanon bediend; dit in verband met de vele traversen en blindeeringen, maakte dat het verlies zoo gering was. Door den artilleriechef zijn de volgende opmerkingen gemaakt aangaande den artilleriestrijd: »De Fransche vuurmonden hebben zeer nauwkeurig getroffen; de affuiten op slede zijn verre boven de andere affuiten te verkiezen, omdat men daardoor in staat is te richten met richtbakens, zonder zich bloot te stellen. Deze richtwijze in verband met de uitmuntende dekking, die de manschappen bij achterlaadkanonnen hebben, maakt dat de bediening veel beter kan geschieden dan bij de bestaande vuurmonden en affuiten. Het komt mij derhalve voor dat achterlading, als zijnde een belangrijke verbetering, bij vestinggeschut ingevoerd zal moeten worden. De affuit op slede moet voortaan nog hooger dan nu zijn, daar het plongeërend vuur van getrokken kanonnen zoo gevaarlijk is, terwijl hun groote trefkans het gebruik van schietgaten ondoenlijk maakt. De granaatkartetsen van 16<sup>cm</sup> hebben eene goede uitwerking gehad en zij werden altijd zeer hevig door den vijand bestreden. De getr. kanonnen van 24  $\text{C}$  zijn boven de kanonnen van 16<sup>cm</sup> te verkiezen, daar de bediening van deze laatsten al te moeilijk is. Getempeerde granaten zijn zeer moeilijk te gebruiken en men voorzag de granaten daarom altijd van percussiebuizen; zoowel die van de marine als van het leger voldeden zeer goed. Men vreesde

de Duitsche percussiegranaten meer dan de getempeerde granaatkartetsen, ofschoon vele der eersten niet sprongen.

Andere bijzonderheden aangaande de verdediging der zuidforten worden in den *Spectateur militaire* en het belegeringsjournaal van admiraal DE LA RONCIÈRE gevonden en wij zullen ten slotte nog het volgende daarvan aanhalen:

Reeds den 6den Januari hielden Issy en Vanves bijna geheel met hun vuur op, en de vijandelijke beschieting werd zoo hevig, dat de manschappen haast niet te bewegen waren de geblindeerde ruimten te verlaten; het ging zelfs zoo ver, dat zij daarin aan hunne natuurlijke behoeften voldeden. Den 9den Januari werd eene verkenning van Moulin de pierre ondernomen; men vermoedde dat aldaar eene batterij opgeworpen werd. De uitval werd gedaan door 2 kompagnien marinefusiliers en eenige mobile garden; zij namen 20 man gevangen en kwamen in de batterij N<sup>o</sup>. 23, maar daar zij geene werktuigen hadden om die te vernielen, keerden zij onverrichter zake terug. Van af den 11den Januari vuurden Vanves en Issy in het geheel niet meer; daarentegen namen de emplacements VI en VII alsmede Montrouge, den strijd op. Het vuur dezer batterijen duurde echter zeer kort, want een vijandelijk projectiel trof 9 man, waaronder den chef der batterij; waarop de overgeblevenen bij het zien vallen van laatstgenoemden, onder het roepen van »zooveel te beter, hij zou ons allen hebben laten dooden”, in de schuilplaatsen verdwenen.

Den 13den Januari nam Issy den strijd weder op met de nieuwe achterlaadkanonnen van 7<sup>k</sup>, maar dit vuur was slechts van korten duur; daarentegen zou des avonds een nieuwe uitval naar Moulin de pierre gedaan worden. Deze liep echter evenzeer ongelukkig af, doordien eene brigade te laat kwam.

Den 15den Januari openden 2 kanonnen van 19<sup>cm</sup> en 2 van 16<sup>cm</sup> in den 7den secteur onder een gedekten geschutstand opgesteld, hun vuur en hadden eene goede uitwerking, even als de kanonnen van Montrouge. Dit fort hield den strijd immer onverschrokken vol, eensdeels doordien het niet zoo sterk werd beschoten als de twee andere fortten, maar zeker ook doordien het met marinetroepen was bezet, die hun plicht beter verstonden dan de andere troepen. Admiraal LA RONCIÈRE LE NOURY geeft in zijn meergenoemd werk eenige belangrijke bijzonderheden aangaande de deelneming van dit fort aan den artilleriestrijd onder kommandant AMET.

Toen het vuur den 5den Januari door de Duitschers werd geopend, namen de bastions 2, 3 en 4 dadelijk den strijd op. Slechts 2 kanonnen van 16<sup>cm</sup> en een van 24  $\text{E}$  beantwoordden het vuur der direct werkende batterijen, de 11 overige getrokken vuurmonden schoten daarentegen naar het plateau van Châtillon om de zich daar bevindende batterijen te enfileeren. De artilleristen waren vol moed en in den loop van den dag werden 574 schoten gedaan; 's avonds verzwakte het vuur maar hield toch niet geheel op; des nachts viel eene granaat van 21<sup>cm</sup> op een kanon van 16  $\text{E}$  neder, ten gevolge waarvan dit met zijn affluit geheel vernield werd. Den volgenden dag werd de strijd op nieuw voortgezet en met 3 kanonnen van 16<sup>cm</sup> en 3 van 24  $\text{E}$  werden de

batterijen van Châtillon zoo bestookt, dat batterij N°. 10 van 12 tot 4 ure zweeg. Het Duitsche vuur veroorzaakte niet veel schade, daar meer de kazernen dan de wal tot doel waren gekozen, terwijl twee observatieposten met een hoorn de aankomst der vijandelijke projectielen waarschuwd.

De volgende dagen was het vuur van Montrouge zwakker; deels was het verlies grooter, deels concentreerde het vijandelijk vuur zich meer op de borst-wering, zoodat er meer te herstellen viel; vooral leed bastion 3 den 8sten Januari zeer veel; alle schietgaten en traversen werden gedemonteerd, en dit herhaalde zich den volgende dag; deze uitwerking was voornamelijk te wijten aan het vuur van batterij N°. 18, die met groote nauwkeurigheid over dag, des nachts en in mistig weder bleef schieten. De verwoesting in bastion 3 kon nu niet meer in eenen nacht hersteld worden, zoodat men den dag te hulp moest nemen, hetgeen bij mistig weder gevaarlijk genoeg was, daar de manschappen in de observatieposten het vuur der kanonnen niet konden waarnemen. De eene kazerne brandde nu ook geheel af, niettegenstaande alle pogingen om het vuur te blussen. De stemming onder de artilleristen was echter uitmuntend en in bastion 3 weigerden zij om afgelost te worden; het deed hen echter veel leed dat de vijandelijke batterijen wegens hare goede ligging, slechts door 2 kanonnen van 16<sup>cm</sup>, 2 van 24  $\text{℥}$  en 1 van 12  $\text{℥}$  beschoten konden worden.

Gedurende de volgende dagen geraakte de bemanning echter zeer uitgeput door het vele werk dat verricht moest worden, en waartoe het niet voldoende was dat er elken nacht eene compagnie hulpsappeurs naar het fort gezonden werd; want deze lieden waren meestal half dronken en verschuilden zich minstens iedere 5 minuten voor een granaat, die neersloeg; toch was de herstelling eene levensquaestie voor het fort.

Ongelukkig moest het fort ook de noodige ondersteuning ontberen; wel schoot Bicêtre, op aanwijzing van Montrouge, naar de vijandelijke batterijen, maar men zou veel meer nut van batterij N°. VIII en het werk van Cachan gehad hebben. Deze batterijen stonden echter onder bevel der landartillerie en eene samenwerking met deze was zeer moeilijk tot stand te brengen, ofschoon de forten Issy en Vanves zeer dankbaar waren voor de goede ondersteuning, die zij van Montrouge verkregen. Van 12 tot 15 Januari was dientengevolge het vuur vrij zwak; het was ook mistig weder en er moest hard gewerkt worden om schietgaten en blindeeringen te herstellen, daar de schade, door de granaten van 21<sup>cm</sup> veroorzaakt, zeer groot was. Zij vernielden bijv. blindeeringen, die door 2<sup>m</sup> aarde gedekt waren en de admiraal verzekert dan ook dat zij veel grooter uitwerking dan de bommen van 32<sup>cm</sup> in de Krim hadden, waarvan de groote springlading de natuurlijke oorzaak was. Er waren slechts twee gunstige werpen noodig om eene borstwering geheel te vernielen, en de aardklompen, door de ontploffing weggeworpen, hadden tusschenbeiden een inhoud van 6 à 9<sup>m<sup>3</sup></sup>. De 21<sup>cm</sup> granaten die op de kruitmagazijnen vielen, drongen wel door de 2<sup>m</sup> aarde, maar het gewelf leed niet veel. Om zich

tegen deze granaten te dekken zal men minstens 3<sup>m</sup> aarde behoeven (1) en dit is zeker nog niet genoeg bij de blindeeringen, die uit eene laag balken bestaan.

Eindelijk na hard werken gelukte het aan Montrouge den 15 Januari de volgende vuurmonden in werking te brengen:

3 kanonn. van 24 ℔ en 2 van 12 ℔	tegen de batterijen van
	Chatillon,
1 » » 24 ℔ » 2 » » en 3 van 16 <sup>cm</sup>	» » » Fontenay,
1 » » 24 ℔ » 4 » » » 2 » 16 <sup>cm</sup>	» » » l'Hay,

te zamen 5 van 24 ℔, 8 van 12 ℔ en 5 van 16<sup>cm</sup> of 18 vuurmonden. Deze deden in den loop van den dag 505 schoten. Ook den 16den Januari werd het vuur voortgezet, zoodat er 530 schoten en 86 worpen gedaan werden, maar dit kostte ook een verlies van 6 dooden en 19 gewonden, waaronder 4 officieren en 's avonds werd ook nog de zoon van admiraal SAISSET gedood. Den 17den werd het vuur nog onverschrokken voortgezet, ofschoon bastion 4 zeer veel leed, want in de courtine werden groote bressen gemaakt en de blindeeringen en kruitmagazijnen door de granaten van 21<sup>cm</sup> zeer gehavend. Den volgenden dag namen deze bastion 2 tot doel, en zooals gewoonlijk, deden zij alleen veel meer schade dan de andere projectielen te zamen. Den 18den bedroeg het verlies 3 dooden en 16 gewonden, en de eene kazemat na de andere werd onbruikbaar gemaakt, zoodat de ruimte vrij beperkt werd; de bezetting bleef echter zijn plicht met moed en ijver volvoeren. Van den 19den af antwoordde Vanves in het geheel niet meer, het trok alle stukken van de schietgaten terug, nadat op één dag 9 van de 16 in batterij staande gedemonteerd waren geworden en het verlies van het fort reeds meer dan 70 man bedroeg.

De artilleriestrijd levert nu verder niet veel bijzonders op, want het vijandelijk vuur werd haast niet beantwoord; zelfs de toestand van Montrouge begon bedenkelijk te worden. In bastion 4 was de keelmuur zoo totaal neergeschoten, dat een gangbare bres gevormd was geworden; alle blindeeringen waren vernield; alle merlons in de bastions 3 en 4 waren weggeworpen; de schietgaten vernield en 4 kanonnen gedemonteerd. De kazematten waren niet genoegzaam meer door de zandzakken beschut en de aarde was zoo omgewoeld, dat zij nog slechts weinig dekking gaf. Ten slotte kwamen de granaten van 21<sup>cm</sup> den genadestoot geven, zoodat eene ondersteuning hoogst wenschelijk werd; deze had kunnen verstrekt worden, indien het werk van Cachan sterker bewapend ware geworden en indien batterij N°. VIII zijne schietgaten had hersteld of nieuwe batterijen aangelegd geworden waren; maar niets van dit alles gebeurde, zoodat het fort ten laatste niets anders overbleef dan te zwijgen en de schade zooveel mogelijk te herstellen.

Bij het sluiten van den wapenstilstand had het fort een verlies van 153 man

(1) Te Belfort drongen de 21<sup>cm</sup> granaten 3<sup>m</sup> diep in de aarde.

geleden, waaronder 11 officieren; het had steeds den strijd met moed blijven volhouden (er werden gedaan 5934 schoten en 153 worpen) en de eer der marinetroepen gehandhaafd. Wat het verlies der andere forten aangaat, dit bedroeg voor Vanves 3 officieren, 12 man aan dooden en 3 officieren, 44 man aan gewonden; in de batterijen V, VI en VII bedroeg het verlies ongeveer 50 man. In Issy en omgevende batterijen werden 130 man gedood of gewond, zoodat het verlies der Franschen en Duitschers ongeveer gelijk staat.

Bij de overgave werden het volgende aantal gedemonteerde stukken gevonden:

	Issy.	Vanves.	Montrouge.
Kanonnen van 16 <sup>cm</sup> . . . . .	2 . . . . .	2 . . . . .	
» » 24 ℔ . . . . .	5 . . . . .	7 . . . . .	4
» » 12 ℔ . . . . .	4 . . . . .	2 . . . . .	
» » 16 ℔ gl. . . . .	4 . . . . .		
» » 18 ℔ gl. . . . .	1 . . . . .		
Houwitser van 22 <sup>cm</sup> . . . . .	2 . . . . .		
	17	12	4 te zamen 33 vuurm.
16 <sup>cm</sup> affuiten. . . . .	8 . . . . .	5 . . . . .	
24 ℔ blokaffuit. . . . .	7 . . . . .	3 . . . . .	
24 ℔ ijzeren affuit. . . . .	1 . . . . .		
24 ℔ affuit op slede. . . . .	29 . . . . .	2 . . . . .	
12 ℔ blokaffuit. . . . .	8 . . . . .	1 . . . . .	
12 ℔ veldaffuit. . . . .	5 . . . . .		
Stoelen tot mortier van 23 <sup>cm</sup> . . . . .	1 . . . . .		

54 16, te zamen 70 affuiten.

Hierbij valt op te merken dat het getal gedemonteerde stukken en affuiten grooter geweest is, dan hier wordt opgegeven. In Vanves werden onder anderen 4 kanonnen van 12 ℔ gedemonteerd, in Montrouge minstens 6 vuurmonden; maar deze stukken werden weggevoerd voor de overgave.

De schade, die de forten door het vuur der Duitschers geleden hadden, wordt door hen volgenderwijze beschreven.

Issy. Alle gebouwen waren vernield met uitzondering van de kruitmagazijnen, die door aarde bedekt waren geworden, waardoor de gewelven met uitzondering van enkele scheuren behouden bleven. Van de 19 kazematten in de zuider-courtine waren 5 geheel geopend, en de muur alsmede de borstwering zoodanig naar beneden gestort, dat eene soort bres gevormd werd. De borstwering en de traversen waren doorboord en daar zij niet hersteld waren geworden, konden zij geen dekking meer geven. De batterijen naast het fort hadden het minst geleden, de mortierbatterij was geheel ongetroffen; de Clamartbatterij N<sup>o</sup>. III had 2 gedemonteerde vuurmonden.

Vanves. De kazernen waren afgebrand, kruitmagazijnen doorschoten, de borstwering op het zuiderfront weggeschoten en slechts gedeeltelijk door zand-

zakken hersteld. Van de 17 schietgaten waren 7 geheel met zandzakken volgestopt. In het n.w. bastion hadden de schietgaten veel geleden, de keelmuur was bijna geheel weggeschoten en in de gracht neergevallen; van binnen in het werk was de passage wegens de groote trechters door de granaten van 21<sup>cm</sup> gevormd, zeer moeilijk. In de batterijen VI en VII waren de schietgaten door zandzakken hersteld; 2 stukken waren gedemonteerd, 5 hadden aanslagen op den kop. De blindeering in N°. V was door de granaten van 21<sup>cm</sup> doorgeslagen.

Montrouge was in goeden staat van verdediging gebracht en de gedemonteerde vuurmonden en affuiten waren weggevoerd. Overigens toonden de n.w. en z. bastions dezelfde verwoestingen als de andere forten; de escarpmuur had niet veel geleden; daarentegen was de keelmuur op meerdere plaatsen geopend. Ten einde de passage in het fort minder gevaarlijk te maken, had men loopgraven van met aarde gevulde kruittonnen gemaakt; de ingang van het fort was door kolossale holtraversen gedekt. De trechters der 21<sup>cm</sup> granaten waren met zandzakken gevuld; zij hadden eene middellijn van 3<sup>m</sup> à 5<sup>m</sup> en eene diepte van 1<sup>m</sup> à 2<sup>m</sup>; de holtraversen waren door deze granaten niet doorgeslagen. In batterij N°. VIII waren alle stukken op den kop getroffen en 4 gedemonteerd. In de schans van Hautes Bruyères werden geen gedemonteerde kanonnen gevonden; zij waren verwijderd geworden; alle schietgaten waren in goeden staat gebracht.

De wapenstilstand, die den 28sten Jan. des nachts om 12 ure aanving, maakte een einde aan den artilleriestrijd, die slechts een gering tactisch resultaat oplevert, omdat de vraag niet beantwoord kan worden, hoeveel het de Duitschers gekost zou hebben Vanves en Issy te nemen, waarvan de verdediging ook met weinig energie werd gevoerd. In de details geeft echter de artilleristische aanval op Parijs vele belangrijke gegevens, omdat het de eerste strijd tusschen getrokken kanonnen was, waarin beide partijen ongeveer gelijk gestaan hebben.

Ten slotte zij het ons nog vergund eenige algemeene bemerkingsen te maken aangaande den geheelen aanval op Parijs.

Men zal spoedig ontwaard hebben hoezeer de aanvallen op het oost-, noord- en zuidfront van wezenlijk verschillend karakter zijn geweest. Mont d'Avron was eene vooruitgeschoven stelling, die tijdelijk versterkt was geworden; zulke stellingen zal de verdediger dikwijls genoodzaakt zijn te bezetten, eensdeels om de insluitingslinie van den belegeraar te bedreigen, dus om het offensief gemakkelijker te maken, of om te verhinderen dat de vijand ze in bezit neemt en aldus de verdediging verlamt. Zulke stellingen zijn bijv. aan te leggen op hoogten buiten de rij der forten, en bij overgangspunten eener rivier, waardoor de vijand genoodzaakt wordt zijne bruggen verder af aan te leggen enz.

Bij Parijs gelukte de aanval op zulk eene stelling zeer spoedig, maar zooals wij gezien hebben, wilden de verdedigers het belang van die stelling niet ten



volle erkennen en men beging daardoor zoo groote fouten bij den aanleg der batterijen, dat Mont d'Avron voortaan tot voorbeeld kan strekken, hoe zulk eene positie *niet* moet worden versterkt. Het plateau van Villejuif daarentegen zou kunnen getuigen, hoeveel tegenstand zulk eene vooruitgeschoven stelling kan bieden.

De aanvallen op het noord- en zuidfront van Parijs toonen aan, dat de vraag, wie het meest bij de invoering van getrokken geschut gewonnen heeft, de verdediger of de aanvaller, niet voldoende beantwoord kan worden zonder tevens de constructie, ligging enz. der vestingwerken in aanmerking te nemen. De werken van St. Denis gelijken hoofdzakelijk op een oudere vestingenceinte. Er was tijd genoeg om ze in den best mogelijken staat van verdediging te brengen, want niet minder dan 59 vuurmonden van gedeeltelijk zeer zwaar kaliber werden zoodanig opgesteld dat zij het voorliggend terrein konden bestrijken; er was veel bomvrije dekking voor de manschappen, traversen en onderkomen waren er in overvloed; maar na eene beschieting van weinige dagen, door batterijen, die 3000 pas zijn verwijderd, wordt het vuur der verdedigers zoo verzwakt, dat de aanvaller bijna tegen zijn zin genoopt wordt, een 1ste parallel 1000 pas van het glacis der werken te bezetten en zijne batterijen vooruit te brengen ten einde den laatsten tegenstand te breken. Het is de concentrische aanval die hier de belegeringsartillerie het voordeel over de verdedigingsartillerie doet behalen.

Geheel anders is het op het Zuiderfront. De uitgestrektheid hiervan is zoo groot, dat met een parallel-aanval begonnen moet worden; wel zoeken de Duitschers de Fransche werken in de linker flank te beschieten, maar zij ontblooten daardoor zelf hun rechter flank. De forten zijn hier de storm- en bomvrije steunpunten voor den verdediger; voor het overige kan hij batterijen opwerpen, waar hij wil. Dit levert een groot onderscheid op met een vesting van oude constructie die ook wel haar vuur kan versterken, maar waar de plaats der nieuwe vuurmonden als van zelf gegeven is; terwijl bij eene nieuwe vesting met gedetacheerde werken, de nieuwe batterijen geheel gedekt aangelegd en verplaatst kunnen worden zoo dikwerf de omstandigheden daartoe noodzaken. Deze batterijen in de tweede lijn (bij Parijs waren het meest de kanonnen op de enceinte) zijn daarom voor den aanvaller zoo gevaarlijk, omdat hij wegens de groote afstanden zich moeilijk kan inschieten, en de forten het uitzenden van observatieposten in de nabijheid beletten; terwijl de verdediger in staat is in deze tweede lijn, geheel gedekt achter volle borstweringen, indirect te vuren, uitsluitend volgens de aanwijzingen van de voorposten, die de aanslagen kunnen waarnemen. Juist deze schoten onder groote invalshoeken treffende, zijn voor den aanvaller het gevaarlijkst en wij zien dus hier, hoe de invoering van het getrokken geschut juist den verdediger ten goede komt, zooals reeds BRIALMONT in zijn bekend werk »*Sur la défense des états*» heeft aangetoond. Voegt men hierbij dat eene groote vesting altijd een grooten voorraad van vuurmonden en munitie zal hebben, en zeer gemakkelijk vuur-

monden van zeer zwaar kaliber in batterij kan brengen, terwijl de aanvaller slechts met de grootste moeite een genoegzaam groot artilleriepark zal kunnen verzamelen en er vooral niet aan kan denken vuurmonden van groot gewicht in batterij te brengen, dan zal men moeten toegeven dat de aanvaller door de invoering der getrokken kanonnen niet heeft gewonnen, hetgeen in strijd schijnt te zijn met de ondervinding bij de overige belegeringen in 1870—71 opgedaan.

Ten opzichte van de overige ondervindingen op speciaal artilleristisch gebied bij de belegering van Parijs, alsmede bij die van andere vestingen opgedaan, treden de volgende hoofdpunten te voorschijn:

- I. Achterlaadkanonnen hebben in den vestingoorlog een groot voordeel, omdat de bediening beter gedekt is.
- II. Hooge affuiten zooals de Pruisen hebben gebruikt, schijnen aan alle eischen ten opzichte van eene goede dekking der manschappen en eene voldoende werking in alle richtingen, te voldoen. Deze affuiten eischen echter achterlaadkanonnen, indien de moeilijkheden bij het laden niet te groot zullen worden of de vuurmond te ver van de borstwering zal komen.
- III. De kanonnen achter schietgaten te gebruiken, is hoogst bezwarend; zij worden spoedig vernield en eene herstelling onder het vijandelijke vuur is zelden mogelijk.
- IV. Het plongeërend vuur is het gevaarlijkst; daardoor wordt de aanvaller genoodzaakt zijn eerste batterijen niet te dicht bij de vijandelijke werken aan te leggen, aangezien getrokken kanonnen met kleine ladingen weinig trefkans hebben. Zelfs op afstanden van 4 tot 5000 pas is de uitwerking van het plongeërend vuur ook bij de gewone gebruikslading zoo groot, dat eene voldoende uitwerking bereikt kan worden; het is ook moeilijk zich tegen dat vuur te dekken. Om echter de vijandelijke werken geheel te demonteeren, is het noodzakelijk dat de afstand niet boven de 1600 à 2000 pas genomen wordt.
- V. De afstand waarop met de bestaande belegeringskanonnen een bombardement kan worden uitgevoerd, bedraagt 10,000 pas.
- VI. Hoe groot de uitwerking van zware vuurmonden ook zijn moge, is het wegens de eischen van beweegbaarheid en handelbaarheid niet raadzaam een groot aantal kanonnen in batterij te brengen, die een gewicht hebben grooter dan de grens eenmaal door de ondervinding aangegeven, namelijk 2500 à 3000<sup>k</sup>. Daarentegen is het hoogst noodzakelijk zoowel voor de belegerings- als voor de vesting-artillerie een vuurmond te bezitten, die, dit gewicht niet te boven gaande, projectielen van 20 à 22<sup>cm</sup> schiet, met minstens 7<sup>k</sup>,5 springlading.
- VII. Tijdbuizen hebben in den vestingoorlog slechts weinig waarde en percussiebuizen zijn altijd verre te verkiezen.

# INFANTERIE-TACTIEK.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 7, blz. 448, en slot.*)

(*Met eene plaat.*)

---

## VIERDE HOOFDSTUK.

### HET SLEPENDE GEVECHT (DEMONSTRATIE).

Het in het eerste hoofdstuk dezer studie opgemerkte onderscheid tusschen beslissingzoekende en niet beslissingzoekende gevechten en de daaruit volgende noodzakelijkheid van verschillende handelingen voor beide gevallen, is door de voorgaande hoofdstukken over de beslissende hoofdvormen voldoende toegelicht, zoodat hier eene verdere bespreking overbodig kan worden geacht.

Buiten twijfel bestaat er een groot onderscheid tusschen de met de uiterste energie of de hardnekkigste taaiheid aangewende pogingen om den tegenstander te vernietigen, en het hier bedoelde streven om een bepaald punt van het terrein, zoo mogelijk zelfs zonder gevecht, te nemen of een zekeren tijd te behouden.

Reeds bij het offensief en het defensief-offensief is op de noodzakelijkheid van eene inleiding van het gevecht gewezen, om goede beschikkingen te kunnen nemen; vóór die inleiding zullen »verkenningen" noodig zijn, die meestal op de vijandelijke voorposten zullen stooten.

Wie de beslissing wil vermijden, wie na een ongelukkigen strijd zich zoo veel mogelijk aan de gevolgen wil onttrekken, zal dit slechts met behulp eener achterhoede kunnen doen, enz.

Al deze inleidings-, verkennings-, voorposten-, achterhoede-afdeelingen, benevens al de in het gebied van den zoogenaamden kleinen oorlog vechtende detachementen komen daarin overéén, dat zij — althans steeds een der partijen — het niet op eene beslissing, namelijk het vernietigen of vernietigd worden, willen, kunnen of mogen laten aankomen!

Desalniettemin zal in de meeste gevallen de taak die deze afdeelingen te

vervullen hebben, niet zonder kracht van wapenen opgelost kunnen worden en wel ten gevolge van de omstandigheid dat hetgeen de één *niet* wil, meestal grond genoeg voor den ander is datzelfde *wel* te willen.

Op den achtergrond van elk gevecht staat echter altijd en altijd weder de beslissing.

Men zal moeten toegeven, dat dit dilemma andere eischen aan het gebruik der troepen stelt dan wanneer helder en juist is uitgemaakt: offensief of defensief.

Als wij naar het karakteristieke zoeken, dat al deze gevechten, die eigenlijk alle door de ééne partij gaarne vermeden zouden worden, gemeen hebben, dan vinden wij, dat men bij alle genoodzaakt is den schijn van een of anderen hoofdvorm aan te nemen, om zodoende, terwijl daarmede bedreigd wordt, den tegenstander te misleiden, op een dwaalspoor te brengen en in het algemeen tot verkeerde maatregelen aanleiding te geven.

Eene voorhoede van den aanval, die het gevecht inleidt en ten doel heeft met de details van de vijandelijke stelling bekend te geraken, om daarnaar de richting van den hoofdaanval te kunnen bepalen, zal hier en daar den schijn moeten aannemen van werkelijk aanvaller te zijn, om den tegenstander te verleiden zich vroeg te demaskeeren.

De voorposten of de op hare hoofdstelling terugtrekkende voorhoede van den verdediger zal hier en daar den schijn moeten aannemen een bepaalden tegenstand te willen bieden, om den aanvaller zoo mogelijk tot een vervroegden opmarsch te doen overgaan en hem in de door den verdediger gewenschte richting te lokken.

Verkenningdetachementen zullen dikwijls door een valschen aanval de opmerkzaamheid afleiden van het punt, dat juist voor hen het gewichtigste is.

De achterhoeden kunnen niet altijd de ontzaginboezemende houding bewaren, die zij genoodzaakt zijn aan te nemen om den vijand tot omtrekkingen en ander oponthoud te noodzaken; daardoor is de aanvoering van achterhoeden zeer moeilijk enz.

Om kort te gaan, overal zullen wij zien dat deze soort gevechten de strekking hebben om iets anders te schijnen, dan zij zijn.

Schijn, bedrog, misleiding, demonstratie, dat zijn de hoofdelementen van deze wijze van vechten, die men misschien beter, in plaats van haar »slepend gevecht» te noemen, met den gemeenschappelijken naam van »demonstratie» zou kunnen bestempelen.

Omdat nu echter aanvalskracht en weerstandsvermogen de eenige snaren zijn van het instrument (den troep) en daaruit volgt dat offensief en defensief de beide eenige toonen van zijn stuk (de tactiek) zijn, zal de demonstratie ook slechts *deze* toonen op juiste wijze moeten doen afwisselen.

Wij hebben gezien dat het offensief niet buiten defensieve en het defensief niet buiten offensieve handelingen kan; de demonstratie zal tot taak hebben, nu eens op offensieve, dan weder op defensieve wijze de meest doeltreffende

vermenging van die beide oorspronkelijke vormen in toepassing te brengen; dit is echter niets anders als geschikt manoeuvreeren.

Om aan dezen eisch te voldoen, is het noodig dat de vorm een bewegelijk karakter heeft, en zich gemakkelijk en zonder stoornis op elke voorkomende omstandigheid laat toepassen, van die omstandigheid gebruikt maakt of haar ontwijkt.

In de plaats van de ijzerharde vormen van het te zijn of niet te zijn, treedt de weeke buigzaamheid van den schijn, met waarlijk geheel andere eischen op.

*Beweegbaarheid van den troep; zelfstandigheid en eigen initiatief bij de aanvoerders tot in de laagste rangen, zullen alleen in staat zijn aan deze eischen te voldoen.*

Hoewel hier, waar wij alleen van infanterie spreken, de andere wapens ons niet aangaan, willen wij echter opmerken dat al de bedoelde verrichtingen hoofdzakelijk op het gebied van de goed bewapende cavalerie en rijdende artillerie komen, wier bijzondere geschiktheid voor den dienst van voor- en achterhoede in de laatste oorlogen weder zoo sterk is uitgekomen.

Bij de infanterie is het buiten twijfel dat slechts door kompagnieskolonnes aan de beide bovengestelde hoofdeischen van den vorm voldaan kan worden. De kompagnieskolonnes zijn de basis van het tirailleurgevecht, en slechts het tirailleurgevecht in den meest uitgebreiden zin kan bij de infanterie datgene verschaffen, wat bij de demonstratie verlangd wordt.

Iedere meer of minder gesloten orde heeft een aandrang tot beslissing in zich, slechts de verspreide orde kan die beslissing met gemak ontwijken en toch altijd daarmee dreigen. De uitdrukkingen »gesloten" en »verspreide" orde worden hier gebezigd met het oog op het gebruik van de zelfstandige deelen eener gevechtsorde; zij hebben niet, zooals vroeger de uitdrukkingen »massavorm" en »zelfstandige vorm", betrekking op het gebruik van den zelfstandigen man.

In dien zin kan alleen de verspreide, in tegenstelling met de gesloten orde, zooals wij die in het groot voor het offensief en defensief-offensief verlangen, in het slepend gevecht met goed gevolg optreden; alleen zij kan eene defensieve stelling ontruimen, zonder geslagen te zijn; alleen zij kan een stormaanval beginnen, zonder zich aan den terugslag van een mislukt offensief bloot te stellen.

Het verder gevolg van dezen hoofdeisch zal zijn, dat het troepengebruik in al deze gevechten zich door eene veel grootere uitbreiding in de breedte zal kenmerken, dan bij de beide hoofdvormen, die elk in zijn soort zoo groote waarde aan de concentratie moesten hechten.

Bij al deze gevechten treedt de strekking op den voorgrond, hetzij om te zien, hetzij om te verhinderen dat men gezien wordt. Beide zaken vereischen altijd eene zekere uitbreiding in de breedte; zij kunnen echter, doordien men ze nergens consequent wil doen optreden, de uitbreiding in de diepte nagenoeg geheel ontberen, te meer daar in deze richting wel meestal de hoofd-

macht, de massa van den troep zal staan achter het gedeelte, dat het gevecht voert.

Wel is waar zal ook bij deze gevechten des te minder een zekere reserve ontbeerd kunnen worden naarmate de schaal grooter wordt, maar de wijze van vechten zal, in tegenstelling met de beslissende vormen, slechts het beeld van eene eerste linie en eene voor den uitersten nood achtergehouden reserve moeten voorstellen.

Hoe meer dit streven naar uitbreiding in de breedte op den voorgrond treedt, des te moeilijker zal natuurlijk de eenheid van aanvoering, des te zelfstandiger moeten de naast elkander staande afdeelingen zijn.

Ook den bevelhebber kan dus zijne taak slechts in groote trekken, en niet in den geest zooals bij aanval en verdediging van een bepaald te nemen of te behouden punt, worden aangewezen. Evencens zal hij niet, zooals in evengenoemde gevallen, aan zijne onderbevelhebbers een bepaalde taak kunnen voorschrijven, maar hun slechts eene algemeene opdracht kunnen doen, en dit zal zich misschien voortplanten tot in de kleinste afdeelingen, die elk op zichzelf wellicht in den toestand kunnen komen alleen de geheele taak te moeten verrichten!

Eene patrouille, die het gunstige punt bereikt, van waar de vijandelijke stelling overzien kan worden; eene veldwacht, die een gevaarlijke verkenning verhindert; eene zwakke afdeeling, die in eene inleiding tot het defensieve gevecht of in een achterhoedegevecht den vijand tot ontwikkeling zijner krachten noodzaakt, heeft bereikt wat in het algemeen bereikt moet worden, en zij is hiertoe in sommige omstandigheden in staat, want de taak komt niet altijd zoozeer neer op het resultaat van het gevecht, als wel om plaats en tijd te winnen.

Al mocht zelfs een der afdeelingen bij het volvoeren der opdracht als troep vernietigd worden, terwijl alle andere afdeelingen daarbij slechts decoratie waren, dan nog is de taak vervuld!

Zou zoo iets mogelijk zijn zonder in beginsel andere vormen aan te nemen en anders te handelen, dan in de groote beslissingsgevechten der massa's?

Voor den besten vorm hebben wij gevonden de linie van zelfstandige kompanieskolonnes, die meer of minder afstand van elkander hebben, en waarvan elke naar haar vermogen het algemeene doel moet bevorderen; de wijze van handelen moet in het algemeen *indirect* zijn. Te zwak om direct, hetzij werkelijk als aanvaller, hetzij bepaald als verdediger op te treden, zullen de naast elkander strijdende afdeelingen elkander wederkeerig door flankwerking in de hand moeten werken. Elke afdeeling moet afzonderlijk met tirailleurs optreden, de hoogste vuurwerking ontwikkelen waar de vijand zich in grooten getale toont; doch daarna in een oogwenk weder verdwijnen, om hetzelfde op eene andere plaats op nieuw te beproeven, daar waar de vijand zich tegen haar wendt, hetzij dat hij een aanval op haar doen wil of haar door ernstigen tegenstand tracht vast te houden.

De partieele gevechten treden in de plaats van de eenheid, die slechts voor het algemeene doel bestaat; daardoor wordt echter ook het gevaar van partieele nederlagen geboren.

Even gevaarlijk als dergelijke nederlagen voor de hoofdhandelingen zijn, even weinig beteekenend zijn zij hier; het gevaar ontstaat eerst als de achterstaande afdeelingen zich laten verleiden, dergelijke gecompromitteerde afdeelingen ter hulp te komen en daardoor gemakkelijk, tegen hun wil en tegen het groote hoofddoel dat men altijd helder voor oogen moet houden, in een beslissend gevecht gewikkeld kunnen worden.

Het klinkt streng maar het moet grondregel blijven: de kompagnieskommandanten, die de eer van deze gevechten hebben, moeten die ook op eigen rekening voeren en het gevaar daarvan op zich nemen.

De ondersteuning moet komen van de neven-afdeelingen; op diepte mag niet gerekend worden.

Hiermede wil men niet gezegd hebben, dat het een volstrekt onomstootelijke regel zou zijn, dat nooit en nergens eene kompagnie achter eene andere beschikbaar gehouden mag worden, dat alles in eene groote tirailleurlinie opgelost moet zijn, enz. Wat men hier zeggen wil, is eenvoudig dit: de demonstratie kent niet en mag niet kennen den doorzettenden wil van den zuiveren aanval, die alles op het spel zet, noch de taaiheid van de zuivere tegenweer, die alles opoffert.

Honderde malen zal deze wijze van handelen, naar den aard van het doel der demonstratie, naar hare volstreckte en betrekkelijke sterkte, naar het terrein, naar de tegenmaatregelen van den vijand veranderen en gewijzigd worden; daarom hebben wij voor haar den vorm verlangd, die op alle omstandigheden kan toegepast worden.

Hoe dit echter ook zij, het beeld van den strijd zal anders zijn dan bij de beslissing. De gevolgtrekking, die ten slotte nog uit het geheel kan worden getrokken, namelijk »dat de demonstratie, wat zij ook ten doel moge hebben, met het minimum van krachten (infanterie) moet geschieden», zal, door de tegenstelling tot het vroeger gezegde, dubbel duidelijk uitkomen en geen verder bewijs behoeven.

En zoo besluiten wij dan:

1. Elke voor den beslissingsstrijd bestemde troepenmacht heeft noodig dat voor en na den tijd van dien strijd een reeks bijzaken worden opgelost, die meestal niet zonder het gebruik der wapenen uitvoerbaar zijn, maar zeer ver van het einddoel van elken werkelijken strijd, »de beslissende overwinning», verwijderd zijn.

De geheele reeks dezer verkennings-, voorposten-, inleidings-, achterhoede-gevechten kan met den naam »demonstratie-gevechten» bestempeld worden.

2. Het is voor elken troep, die den beslissenden strijd moet voeren, van belang, dat voor deze demonstraties slechts zoo weinig krachten mogelijk gebe-

zigt worden en slechts (aan infanterie) datgene wat telkens voor het doel noodzakelijk is.

3. Deze troepen zullen in het algemeen nu defensief, dan offensief optreden; daar zij echter nergens eene beslissing zoeken, maar hunne taak altijd slechts van tijdelijken of plaatselijken aard is, zullen zij nooit tot werkelijken aanval of werkelijke afweer kunnen komen.

4. Om dienovereenkomstig te kunnen handelen, moeten zij een volstrekt beweegbaren vorm hebben, die zich meer in de richting van de breedte, dan in die der diepte uitstrekt en slechts uit eene *eerste linie* en onder bijzondere omstandigheden uit eene achter te houden reserve samengesteld kan zijn. De kompanieskolonnelinie en het tirailleurgevecht zullen het meest voor dit doel geschikt zijn.

5. Door de beweegbaarheid in den vorm kan de opperste leiding aan de afzonderlijke, zelfstandige onderdeelen slechts in het algemeen hunne opdracht mededeelen en eventueel hen ondersteunen. De oplossing der taak zal meer dan anders van de onderbevelhebbers afhangen, en onder sommige omstandigheden ook door elk afzonderlijk kunnen worden verricht.

6. De geheele handelwijze zal altijd slechts indirect mogen zijn, daar elk direct optreden het gevaar in zich sluit tot de niet gewilde beslissing door de wapenen te voeren, een gevaar waarvoor geen herstel is en zijn kan.

De goede uitslag zal alleen afhangen van de behendigheid waarmede afdeelingen, die naast elkander werkzaam zijn, elkander ondersteunen en in de hand werken.

---

Tot dusverre VON SCHERFF. Naar ons oordeel is het geheele betoog zoo helder, de gedachtengang zoo logisch, dat het meerendeel van zijne lezers, het in hoofdzaak wel met hem eens zal zijn, al bestaat er ook verschil in gevoelen waar het sommige details betreft. Nu rijst echter voor ons de vraag: in hoeverre laat ons bestaand infanteriereglement de door hem aangegeven, op redeneering berustende vormen toe? Wij zullen deze vraag nader beschouwen.

In de eerste plaats treft de aandacht dat onze Linijschool vormen aan de hand doet, die weinig met de door VON SCHERFF aangegeven formatie overeenkomen; de hoofdgedachte bij onze linijschool is 2 zelfstandige linien (afgezien van de cavalerie en artillerie) en daarachter soms nog eene reserve (§ 1). Volgens VAN SCHERFF is bij den aanvaller de tweede linie slechts in sommige gevallen (bij groote frontbreedte) noodig, en dient alleen om toevallige openingen in de aanvallende linie, waartegen de verdediger een aanval zou kunnen richten aan te vullen, en heeft dus alleen een *defensief* doel, terwijl de derde linie zijdelings is opgesteld, omdat alleen in de flank van een aanvallende linie eene goede opnamestelling kan worden ingenomen en die linie ook dienen moet om een retour-offensief van den verdediger onmiddellijk voor of op het oogenblik van het komen in zijne stelling te keer te gaan; volgens onze linie-



school daarentegen is de tweede linie *achter* de eerste geplaatst en moet op die wijze, als de aanval wordt afgeslagen, de terugtrekkende linie opnemen en kan geroepen zijn om ook zelfstandig een tweeden aanval te doen (§ 34).

Evenwel, onze Linijschool bevat, volgens de inleiding, slechts *aanwijzingen* en de toepassing wordt, als behoorende tot het gebied der tactiek en geheel van de tactische kennis en het oordeel van den bevelhebber der gezamenlijke troepen afhankelijk, in deze school buiten beschouwing gelaten. Wij gelooven op grond hiervan dus niet, dat, hoe wenschelijk het ook ware dat onze Linijschool meer overeenkwam met de eischen der nieuwere tactiek, zij een hinderpaal kan zijn voor het toepassen der door VON SCHERFF aangegeven vormen.

Nog slechts eene opmerking: Bij onze Linijschool is, behalve de cavalerie en artillerie, als grondslag aangenomen eene brigade, bestaande uit zes bataljons infanterie (Inleiding). Zij wordt normaal opgesteld in 2 linien, die elk een eigen kommandant hebben (§ 1); die liniekommandanten zijn (§ 6) regimentskommandanten. Hoe is dit te rijmen met onze regimenten van 4 veldbataljons? De bedoeling schijnt echter te zijn dat elke 3 bataljons een eigen kommandant hebben; wij zullen dit dus aannemen.

Beschouwen wij nu een divisie van 2 brigades of 12 bataljons (de cavalerie en artillerie laten wij buiten beschouwing), die een aanval moet doen in den door VON SCHERFF aangegeven vorm op eene vijandelijke stelling van eenige uitgebreidheid, dan kan dat aantal bijv. als volgt verdeeld worden:

7 bataljons als eerste linie of eigenlijke aanvalstroep,

2 bataljons als tweede linie,

3 bataljons als derde linie.

Aannemende dat een bataljon van de eerste linie tot voorbereiding 2 harer kompagnien en tot hoofdtroep 3 kompagnien bestemt; dat eene kompagnie behalve het kader 160 geweren telt, en ééne kompagnie tot de tirailleurlinie en eene andere tot de soutienlinie bestemd wordt, dan zal de frontbreedte per bataljon 240 pas kunnen bedragen; de geheele frontbreedte van den aanval is dan  $7 \times 240 = 1680$  pas.

Onderstellen wij verder, dat de divisie, in eene of meer kolonnes marcheerende, tot op ongeveer 3000 pas van de vijandelijke stelling gekomen is, dat de stelling vooraf verkend is en de divisiekommandant op die stelling een beslissenden aanval wil doen, dan zal hij zijne bataljons als volgt kunnen indeelen:

De eerste afdeeling van 3 bataljons (gemakshalve zullen wij hier zulk eene afdeeling overeenkomstig § 6 der Linijschool, regiment noemen) als 3de linie; van het 2de regiment het linker bataljon in 2de linie, het 3de regiment geheel in 1ste linie; van het 4de regiment het rechter bataljon in 2de linie. De bataljons der 1ste linie nemen 240 pas afstand midden op midden, of, in kolonne met divisien zijnde, 165 pas tusschenruimte, bestemmen de voorste kompagnie tot de tirailleurlinie en de tweede tot de soutiens. De 3 overige

kompagnien formeeren eene linie van kompagnieskolonnes met sectien in front op deploimentsafstand, dus met ongeveer 60 pas tusschenruimte.

Volgens VON SCHERFF zou de afstand van 3000 — 12 à 1800 pas van de vijandelijke stelling, door den hoofdtroep afgelegd kunnen worden in half-bataljonskolonnes zonder te veel van 's vijands vuur te lijden te hebben. Bij het Duitsche bataljon van 4 kompagnien zou dan bij elk bataljon de hoofdtroep vereenigd blijven; bij ons, alwaar de hoofdtroep bij elk bataljon uit 3 kompagnien zou bestaan, zou de massa vermoedelijk te groot worden; 2 van de drie kompagnien vereenigd te laten zou ons inziens weinig nut hebben; wij nemen dus aan, dadelijk reeds op 3000 pas bij de ontwikkeling tot den aanval, de 3 kompagnien van den hoofdtroep van den aanval in kompagnieskolonnes op deploimentsafstand.

De tirailleurlinie wordt per bataljon gevormd door eene kompagnie; de soutienlinie door een andere. Volgens onze Bataljonsschool (§ 95) of Linieschool (§ 8) heeft een bataljon van de eerste linie drie gedeploieerde kompagnieskolonnes aaneengesloten (1) en twee kompagnieskolonnes voor het front, gereed om met de helft harer sterkte het verspreide gevecht te openen; eene sectie per kompagnie is bestemd voor de tirailleurlinie, eene andere voor de ondersteuningsposten.

Wij merken op dat bij onze voorschriften omtrent het tirailleeren, de ondersteuningsposten in den regel op 30 à 50 pas achter de tirailleurlinie opgesteld zijn (Kompagnie-school § 61), terwijl de *reserve* (per kompagnie in den regel 2 sectien) op zoodanigen afstand volgt, dat zij de verspreide linien ten spoedigste kan ondersteunen, doch zelve van het vijandelijk tirailleurvuur weinig nadeel ondervindt (Kompagnie-school § 64). Onze *reserve* komt dus overeen met de soutienlinie volgens v. SCHERFF, terwijl hij zijn ondersteuningsposten dadelijk (*gleich von Hause aus*) in de tirailleurlinie indeelt, omdat deze wijze in de practijk veel minder verliezen ten gevolge heeft.

Wij zijn evenwel van oordeel dat onze voorschriften bepaaldelijk den vorm volgens v. SCHERFF toelaten; immers § 64 Kompagnie-school, laatste alinea, zegt: »Wordt het noodig de reserve geheel en tirailleur of als ondersteuningsposten te verspreiden, dan wordt zij door eene andere vervangen.» De bataljonskommandant dus, die het noodig oordeelt ook de reserve en tirailleur te verspreiden, dus de *geheele* kompagnie en tirailleur op te lossen, stelt eene andere als reserve. Wij komen dus reglementair tot de formatie volgens v. SCHERFF.

In deze laatste alinea van § 64 ligt ook het denkbeeld opgesloten van het indoubleeren van de eene kompagnie in de andere. Volgens § 63 Kompagnie-school dient de reserve in de eerste plaats tot *versterking*, aflossing en vereenigingspunt der ondersteuningsposten en der *tirailleurlinie*. Volgens § 109 rukt de *reserve* of het gedeelte dat bestemd is om de tirailleurlinie te ver-

(1) Drie kompagnien in linie (?)

sterken, op het kommando »verspreiden» naar de tirailleurlinie op en *verdeelt zich groepsgewijze tusschen degenen, die reeds in linie zijn*, hetgeen niets anders is als indoubleeren. Bestaat de tirailleurlinie uit eene kompagnie en de reserve (of de soutienlinie volgens v. SCHERFF) uit eene andere, hetgeen reglementair geoorloofd is, zooals wij hiervoren aantoonde, dan is ook het *indoubleeren van de eene kompagnie in de andere reglementair geoorloofd*.

Wat de sterkte der tirailleurlinie aangaat, deze is volgens onze voorschriften zeer gering: volgens § 90 Kompagnie-school verkrijgt men de dichtste tirailleurlinie door op zes passen te doen verspreiden; elke man blijft ongeveer drie passen van zijn nevenman af, zoodat men op 15 pas ongeveer 4 man heeft, terwijl volgens v. SCHERFF op 15 pas 10 man zouden moeten komen; dit is echter geen bezwaar; reglementair kan men de tirailleurlinie versterken (daarvoor wordt geen grens opgegeven); het eenige verschil dat ons inziens bestaat, is het bestaan van ondersteuningsposten die men volgens het reglement moet hebben, en die op 30 à 50 pas achter de tirailleurlinie volgen. Wij voor ons houden het bestaan dier ondersteuningsposten voor nadeelig; op 30 à 50 pas achter de tirailleurlinie hebben zij in hooge mate te lijden van het vuur dat op die linie gericht is en kunnen zij toch zelven niet vuren; wij gelooven dan ook dat in de werkelijkheid die ondersteuningsposten, om redenen die in de natuur van den mensch liggen, zich zeer spoedig in de tirailleurlinie zullen hebben opgelost; v. SCHERFF vreest dit reeds op een afstand van ongeveer 300 pas; zou dit dan te vermijden zijn op 30 à 50 pas?

Wat ons reglement echter van die ondersteuningsposten eischt, is onmogelijk en zou onnoodig tot schromelijke verliezen aanleiding geven: het reglement toch eischt dat die posten, als zij in de tirailleurlinie gekomen zijn om bijv. eenige vijandelijke tirailleurs, die te veel opdringen, terug te werpen en hun doel bereikt is, *hunne stelling achter de linie zullen hernemen* (§ 62 Kompagnie-school). Zelfs al ware het nut van eene zoodanige handeling zonneklaar bewezen, en het tegendeel is waar, dan zou daartoe eene zoo hooge discipline in het vuur vereischt worden als vermoedelijk niet bestaan zal en door de Duitsche officieren ook niet aan hunne troepen wordt toegekend. Na bij een aanval in de voorste tirailleurlinie in een hevig gevecht te zijn geweest en daarbij succès te hebben gehad — want er staat *»als het doel bereikt is»* — moeten gesloten afdeelingen 30 à 50 pas retireeren onder het vijandelijk vuur, in plaats van voorwaarts te gaan, altijd voorwaarts, de eenige richting bij den aanval. Zelfs indien men de discipline tot een zoodanige hoogte had opgevoerd dat men die strijdende afdeelingen uit de tirailleurlinie kon weghalen, welk een moreelen invloed zou dit dan niet hebben op de in de tirailleurlinie staande manschappen? Onvermijdelijk zou daardoor een gevoel van vermindering van kracht ontstaan, op het oogenblik dat alles aangewend moet worden om voorwaarts te marcheeren, als de impulsie om voorwaarts te gaan nooit te sterk kan zijn. Het lijkt geen twijfel dat waar bij een aanval

de ondersteuningsposten zich eens in de linie hebben begeven en zich dan weder terugtrekken, ook de aanval mislukt.

Wij zijn echter niet bevreesd, dat dit ooit gebeuren zal; als de ondersteuningsposten eens in de tirailleurlinie gekomen zijn, maken zij er een onafscheidelijk deel van uit; zij gaan zamen voorwaarts of gezamenlijk terug.

De bepaling omtrent de ondersteuningsposten in onze voorschriften leveren dus, ons inziens, slechts in theorie een verschil op met den vorm door v. SCHERFF aangegeven; in de werkelijkheid zullen de ondersteuningsposten zich van zelve in de tirailleurlinie oplossen; nieuwe ondersteuningsposten, door den kommandant der *reserve* afgegeven, zullen na korten tijd hetzelfde doen en men houdt dus hetzelfde over, als volgens de formatie van v. SCHERFF, namelijk eene tirailleurlinie en op ongeveer 300 pas daarachter de *reserve* (volgens v. SCHERFF: *soutienlinie*).

Is de hoofdtroep van den aanval op 12—1800 (bijv. 1600 pas) van de vijandelijke stelling gekomen, dan is de formatie van den aanvallenden troep, als in de schets 1 *zwart*; op 500 pas voor den hoofdtroep, dus op 1100 van de vijandelijke stelling, eene tirailleurlinie, bestaande uit de 1ste kompagnien van de 7 bataljons van den hoofdtroep, geheel en tirailleur opgelost. Deze tirailleurs avanceeren zonder oponthoud, kan het zijn tot 800 à 600 van de vijandelijke stelling, zoo mogelijk zonder zelve te vuren. Op 300 pas daarachter, dus op 200 pas voor den hoofdtroep, volgen de *soutiens* — één kompagnie (bijv. de 2de) per bataljon. Deze *soutiens* hebben reeds vroeger, zoodra zij in het werkzame vuur van de vijandelijke artillerie kwamen, de kolonneformatie moeten opgeven. Zij formeeren zich in linie (vier linker bataljons), of wel zij formeeren in elk peloton de halve sectien (drie rechter bataljons). Deze laatste formatie bestaat niet reglementair maar is geheel overeenkomstig het formeeren van de kompagnieskolonnenlinie uit het bataljon. De hoofdtroep bestaat uit eene linie kompagnieskolonnen met ongeveer 60 pas onderlingen afstand (de 3 linker kompagnien van elk bataljon).

Achter den hoofdtroep volgt de tweede linie op 300 pas afstands. Zij bestaat uit 2 bataljons, elk in twee deelen gesplitst achter den hoofdtroep. Deze tweede linie is bestemd om onwillekeurig ontstane openingen in de hoofdlinie aan te vullen en vijandelijke pogingen tot het doorbreken dezer linie te keer te gaan; op een afstand van 500 pas en zijdelings van die tweede linie volgt de 3de linie, bestaande uit een regiment van 3 bataljons. Hier is verondersteld dat de aanvallende troep links eene flank-aanleuning heeft, of dat de vijand aan die zijde onmogelijk uit zijne stelling kan deboucheeren, zoodat de aanvallende troep aan die zijde dus niet in de flank kan aangevallen worden; ware dit niet het geval dan zou de derde linie in 2 gedeelten gesplitst moeten worden, die rechts en links zijwaarts volgen. Die derde linie is bestemd om vijandelijke flank-aanvallen tegen te gaan; voorts om bij een gelukten aanval gedurende het tijdperk van de reactie tot steun te dienen; eindelijk om bij het mislukken van den aanval den hoofdtroep van den aanval op te nemen.

In den regel zullen de tweede en derde linien eene meer gesloten formatie kunnen aannemen, omdat zoowel de vijandelijke artillerie als de infanterie den hoofdtroep van den aanvaller, die voor den verdediger het gevaarlijkst is, ten doel zullen nemen en zij daarenboven door haren meerderen afstand eerder eene dekking in het terrein zullen vinden; in de meeste gevallen zullen de bataljons of de gedeelten daarvan elk op zich zelf de aangesloten kompagnieskolonnenlinie (massa) kunnen formeeren (§ 71 Bataljonsschool); er kunnen echter ook omstandigheden voorkomen dat ook de tweede en derde linien eenigen afstand tusschen de kompagnien zullen moeten houden.

Wat de aanvoering betreft, tirailleurs, soutiens en hoofdtroep staan onder één kommando (bataljonskommandanten), dus eenheid in de richting van de diepte. De hoofdtroep en de tweede linie hebben eveneens éénheid in de richting van de diepte (regimentskommandanten); de derde linie daarentegen is onder een zelfstandig kommando.

Op 600—800 pas van de vijandelijke stelling gekomen, gaan nu de tirailleurs sprongsgewijze vooruit bij pelotons, en telkens niet meer dan 50 à 80 pas. Zijn de soutiens op 600 à 800 pas van den vijand gekomen, dan zullen zij de geopende linie moeten vormen (zie schets *blauw*) (deze formatie bestaat niet volgens ons reglement), terwijl zij naar omstandigheden meer achter het voorgenomen punt van aanval worden saamgetrokken. De afstand tusschen tirailleurs en soutiens wordt gaandeweg verkort, aangezien de tirailleurs door het sprongsgewijze avanceeren langzamer voorwaarts gaan.

Hebben de tirailleurs den afstand van 400 à 200 pas van de vijandelijke stelling bereikt en gaan zij tot het beslissende snelvuur over, dan moeten de soutiens, voor zoover zij niet reeds vroeger hebben moeten indoubleeren, zich zóó dicht achter de tirailleurs opstellen als slechts eenigszins mogelijk is zonder zich in de tirailleurlinie op te lossen. De hoofdtroep van den aanval marcheert steeds voort in kompagnieskolonnes; als hij op circa 100 pas van de soutiens is aangekomen, begeven deze zich te gelijk in de tirailleurlinie en nemen zoo goed als het gaan kan, deel aan het snelvuur, dat nu zijn uiterste kracht moet bereiken. Zijn de kolonnes van den hoofdtroep tot op ongeveer 50 pas van de tirailleurlinie genaderd (zie schets *rood*), dan begeeft zich de geheele voorste linie voorwaarts in een zoo snel mogelijk tempo en onder een zoo sterk mogelijk vuur, gevolgd door de kompagnieskolonnes van den hoofdtroep, die per bataljon allen hetzelfde object ten doel nemen. Op 20 tot 30 pas van den vijand begint de laatste beslissende stormloop.

Het kan zijn dat de kompagnien van den hoofdtroep reeds vroeger in linie gedeploieerd zijn (*rood 2* linker bataljons) of in de kolonne sectiesgewijze zich geopend hebben (*rood 2* rechter bataljons).

Wat betreft den afstand van de vijandelijke stelling, waarop het snelvuur van de voorbereiding moet plaats hebben en door v. SCHERFF op 200—400 pas gesteld, maken wij eene opmerking.

Naar onze meening moet bij het bepalen van dezen afstand bepaaldelijk ge-

dacht worden aan het standvizierschot, en daarbij moet die afstand zoo mogelijk genomen worden op standvizierschotsafstand van het eigen geweer, maar vooral binnen standvizierschotsafstand van het vijandelijk geweer.

Inderdaad zal de tirailleurlinie voor de plaats van waar het voorbereidende snelvuur op de vijandelijke stelling gegeven zal worden, eene zoodanige uitkiezen waar zij eenige dekking vindt en zich daarbij nederleggen. De verdediger, die vooruit zijne stelling gekozen heeft, zal zeker niet minder goed gedekt zijn. Het vuur heeft dan van weerszijde plaats op een zeer klein doel. Is men nu juist op standvizierschotsafstand van de vijandelijke buitenste linie, dan zullen de vijandelijke tirailleurs zuiver op het doel moeten aanleggen om te treffen; is men echter dichter bij de vijandelijke stelling dan standvizierschotsafstand, dan zullen zij als zij dat standvizier blijven bezigen, lager moeten aanleggen. Zijn onze tirailleurs echter plat op den grond gelegen, dan zal, om ze te treffen, op eenigen afstand vóór hen op den grond moeten worden aangelegd. Zijn ze niet door eene steile verhooging gedekt — in welk geval men bijv. op het gezicht 1 of meer decimeters onder de kruin dier verhooging kan aanleggen — dan zal het bepalen van den afstand vóór het doel waarop men op het terrein zal moeten aanleggen om te treffen, zeer moeilijk zijn, en zelfs al had men met één schot juist het doel getroffen, dan zou het punt waarop aangelegd moet worden, toch zeer moeilijk terug te vinden zijn op het terrein. In elk geval zal het beter zijn te laag dan te hoog te vuren, omdat door den aanslag gemakkelijk een treffer kan verkregen worden.

Eveneens zal men bij de geweren, die met richtmiddelen voor bepaalde afstanden beneden standvizierschotsafstand voorzien zijn, ook die afstanden moeten vermijden bij het kiezen van de plaats voor het voorbereidingsnelvuur. Het is natuurlijk dat dit beginsel niet altijd in acht genomen zal kunnen worden, en meestal zal men hierbij gebonden zijn aan het terrein; een drooge sloot, een terreinplooi kunnen oorzaak zijn dat men bijv. toch op standvizierschotsafstand van het vijandelijk geweer het snelvuur zal moeten afgeven. Het beginsel kwam ons echter belangrijk genoeg voor om er op te wijzen.

Bij de tegenwoordige indeeling van het veldleger in divisien van 8 bataljons infanterie (1) zou men bij een aanval met eene divisie, 2 bataljons

(1) Hier zij opgemerkt dat wij de indeeling van ons leger in 4 zulke *zwakke* divisien en eene reserve-brigade bepaald betreuren. In de *Nieuwe Militaire Spectator*, Maart 1873, wordt ons gevraagd wie ons het recht geeft eene divisie van 8 bataljons met artillerie en cavalerie *zwak* te noemen. Wij antwoorden daarop eenvoudig: eene vergelijking van onze divisien met die van andere mogendheden. Eene *Duitsche* divisie telt 12 of 13 bataljons, eene *Fransche* 13, eene *Oostenrijksche* zelfs 14. En men moge zeggen, dat dit niets ter zake doet; wij beweren het tegendeel. Het is den goeden naam van het leger in de waagschaal brengen. Eene *Duitsche brigade*, waarbij het jagerbataljon is ingedeeld, telt in ronde cijfers 7000 man infanterie; eene *Nederlandsche divisie* ongeveer evenveel; zou het zoo onmogelijk zijn dat een onzer divisien tegenover ééne *Duitsche brigade* het veld zou moeten ruimen? En zou men dan niet eeuwig schande roepen over die divisie? De legerberichten spreken van eenheden, zelden van getallen. Ons dunkt de indeeling lag geheel voor

als 3de linie kunnen afzonderen; neemt men daarvoor de helft der 1ste brigade, dan zou de tweede linie kunnen bestaan uit het rechter bataljon der 2de brigade, en de hoofdtroep uit 5 bataljons, namelijk de helft der 1ste brigade en 3 bataljons der 2de brigade.

Bij eene brigade uit 6 bataljons samengesteld, zou men voor de 3de linie 2 bataljons kunnen nemen; de 2de linie kon dan mogelijk reeds vervallen. Bij eene brigade uit 4 bataljons, 1 bataljon als 3de linie; geen 2de linie.

Bij het defensief-offensief hangt de opstelling der troepen natuurlijk geheel van de stelling af; een voorbeeld te nemen zonder eene bepaalde stelling voor oogen te hebben, zou weinig vruchtbaar zijn; de grondbeginselen ook hiervoor door v. SCHERFF gegeven, komen ons uitmuntend voor.

Andere bezwaren dan die, welke reeds bij het offensief voorkomen, worden hier door ons infanterie-reglement niet teweeggebracht.

Het hoofdbezwaar van ons Reglement ligt hoofdzakelijk in de Linieschool en het Voorschrift omtrent het tirailleeren. De Linieschool bevat echter, zooals wij opmerkten, slechts *aanwijzingen*, waaraan men zich niet behoeft te houden. Bovendien is het door onze indeeling in divisien van 8 en brigaden van 4 bataljons dringend noodig dat onze linieschool eene wijziging onderga. Op de ondersteuningsposten na, die in de werkelijkheid toch zullen blijken onbestaanbaar te zijn, kan men, zooals wij aantoonde, den vorm van v. SCHERFF toepassen, zonder tegen de voorschriften op het tirailleeren te handelen.

Het ware echter te wenschen dat onze reglementen niet alleen geene bezwaren opleveren voor de vormen, die door de nieuwere tactiek noodig zijn geworden, maar dat zij die vormen bepaald voorschreven. Wij hebben echter alleen getracht aan te toonen, dat ook met ons bestaand Reglement geen grondig bezwaar bestaat tegen den door v. SCHERFF aangegeven vorm; het goede in zijn geschrift kan dus ook ons van nut zijn; v. SCHERFF heeft ook voor ons geschreven.

W. ROOSEBOOM,  
*Kapitein-Ingénieur.*

---

de hand: 3 divisien elk van 12 bataljons, 4 batterijen veld-artillerie en 1 regiment huzaren. Reserve-cavalerie 1 regiment huzaren; reserve-artillerie 2 batterijen veld- en 4 batterijen rijdende artillerie. Elke divisie zou dan door een luitenant-generaal gekommandeerd en verdeeld kunnen worden in 2 brigaden, elk onder een generaal-majoor. Elke brigade zou dan kunnen bestaan uit 2 regimenten à 3 bataljons. Alleen zou bij deze indeeling eene vermeerdering van 6 brigade- en 3 regimentestaven noodig zijn; daarentegen zou men 1 divisiestaf minder hebben en mogelijk met 1 depôt per brigade kunnen volstaan.

---

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DEN OORLOG  
VAN 1870—1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 7, Blz. 462.*)

---

VII. DE GROOTE GEVECHTEN VOOR PARIJS.

a. *De slag bij Villiers en Champigny op den 30sten November 1870.*

De kommandant van de 48ste brigade, kolonel VON ABENDROTH, had voor de voorpostenlinie Brie sur Marne—Champigny sur Marne, als eerste slaglinie aangewezen de linie Noisy le Grand—Villiers sur Marne.

Tot een duidelijk begrip van dezen maatregel en hare gevolgen gedurende de gevaarvolle dagen van den 30sten November en 2 December 1870, is het noodzakelijk zich een goed denkbeeld te vormen, zoowel van het terrein tusschen, als van dat aan weerszijden van de laatstgenoemde plaatsen gelegen.

De Marne, een rivier gemiddeld breed 75<sup>m</sup>, diep 1<sup>m</sup>,5, loopt in ongeveer westelijke richting van af het stadje Lagny tot aan den voet van de hoogte waarop het fort Nogent ligt. Behalve de laatste 3000 passen wordt de linker oever over deze lengte gevormd door een tamelijk steilen bergrand of juister gezegd door den rand van de hooge vlakte, welke tusschen de Marne en de Seine gelegen is. Op den noordwestelijken hoek van deze hooge vlakte is het lang uitgestrekte dorp Noisy le Grand gelegen.

De rechter oever van de Marne daarentegen is over de beschrevene lengte geheel vlak; de twee hooge ruggen toch der kalkbergen, gelegen tusschen Claye en Parijs, namelijk de hoogte van Chelles en het bekende plateau d'Avron, zijn nog ruim 2000 passen van de Marne verwijderd.

Het plateau d'Avron vormt de verbinding tusschen genoemde kalkbergen en eene andere heuvelrij welke een gedeelte der stad Parijs half cirkelvormig insluit en waarop de oostelijke forten Romainville, Noisy, Rosny en Nogent gebouwd zijn.



Het fort Rosny ligt juist tegenover het plateau d'Avron en beheerscht met zijn zwaar geschut aan de eene zijde het dal der Marne en aan de andere de zich noordwaarts uitstreckende vlakke, waarover de straatweg naar Metz loopt. Het plateau d'Avron kan als een natuurlijk glacis van het genoemde fort beschouwd worden en aan deze omstandigheid was het toe te schrijven dat de Franschen dit plateau, zonder belangrijke versterkingen op te werpen, konden bezetten en tot eene geduchte artilleriepositie inrichten.

Aan den voet der hoogte van Nogent keert de Marne eensklaps in zuidelijke richting en nadert alsdan op ongeveer een kwartieruurs afstand zuidwestelijk van Noisy le Grand den rand der hooge vlakke, juist ter plaatse waar op haar linker oever het dorp Brie sur Marne ligt. Het zuidelijk gedeelte van dit dorp is beklemd tusschen de rivier en de hooge vlakke, terwijl het later gebouwde noordelijke gedeelte gelegen is op de kleine vlakke welke zich langs den linker rivieroever uitbreidt, zoodra de rivier voorbij de laatste huizen van Noisy le Grand gestroomd is.

Het dorp Brie sur Marne was bezet door de veldwachten van het 107de regiment, die zich nogtans over dag verborgen moesten houden, ten einde het vuur van het zwaar geschut der forten Rosny en Nogent niet tot zich te trekken; deze forten toch beheerschten volkomen het dorp en de toegangen, voornamelijk die welke naar Noisy le Grand voerden.

Dientengevolge was dan ook de verbinding tusschen de veldwacht in Brie sur Marne en de hoofdmacht van het bataljon dat op voorposten was in Noisy le Grand, gedurende den dag letterlijk geheel afgebroken.

Alleen bij het invallen van de duisternis kon men aflossen, en te vergeefs beproefden de achtereenvolgens opkomende veldwachtkommandanten, gedurende hunne opsluiting van 24 uur, hier of daar een sluipweg te vinden, waarlangs men bij een eventueel verlaten van Brie sur Marne, ten gevolge van een overmachtigen vijandelijken aanval, zou kunnen terugtrekken op Noisy le Grand, zonder al te zeer blootgesteld te zijn aan het vuur der zware vuurmonden op genoemde forten.

Onmiddellijk beneden Brie sur Marne maakt deze rivier een wending naar het westen, besproeit den geheelen zuidelijken rand van de hoogte waarop het fort Nogent ligt, buigt daarna wederom zuidwaarts, maakt vervolgens een groote bocht om het schiereiland St. Maur, en ontlast zich alsdan in de Seine. Bij deze bocht om het schiereiland St. Maur loopt de Marne nogmaals, en wel bij Champigny sur Marne, tot aan den rand der meergemelde hoogvlakte, en dientengevolge was het noodzakelijk genoemd dorp binnen het bereik van de voorposten te brengen.

Even als Brie sur Marne wordt ook Champigny beheerscht door het geschut van de forten Nogent, La Faisanderie en St. Maur, en daarom kon ook daar de aflossing der voorposten alleen des nachts geschieden. De veldwacht in Champigny sur Marne was er eigenlijk nog slechter aan toe dan die te Brie sur Marne, in zooverre namelijk dat men in laatstgenoemd dorp ten

minste nog de Marne tusschen zich en den vijand had, terwijl bij eerstgenoemde plaats de Fransche voorposten zich op denzelfden oever als de Duitse bevonden.

De gevaarlijke ligging van dit dorp onder het vuur van drie forten maakte dan ook dat men geenszins voornemens was dit punt vast te houden bij een eventueelen ernstigen aanval, en de instructie van den veldwachtkommandant gaf dan ook niet onduidelijk te kennen, dat men eerst bij Villiers sur Marne aan een ernstigen tegenstand zou denken. Dit laatste is een groot dorp, op een klein half uur afstands noordoostelijk van Champigny sur Marne gelegen. Het terrein klimt voortdurend tot aan Villiers sur Marne, want dit dorp ligt ruim zoo hoog als Noisy le Grand, waarvan het nauwelijks 20 minuten gaans verwijderd is.

Het slagveld van 30 November en 2 December is eigenlijk ingesloten door de vier dorpen Noisy le Grand, Brie sur Marne, Champigny sur Marne en Villiers sur Marne.

Behalve het bovengenoemde dient men tot eene juiste beoordeeling van dit terrein nog op te merken, dat de berghelling van de hooge vlakte tusschen Noisy le Grand en Brie sur Marne, zoowel als die tusschen Brie sur Marne en Villiers sur Marne, met wijngaarden bedekt is, waartusschen zeer veel vruchtboomen staan, die evenwel voor het meerendeel nog niet dik genoeg van stam waren om tot dekking te kunnen dienen van zelfs een enkel tirailleur.

De hooge vlakte tusschen Noisy le Grand en Villiers sur Marne zelve is geheel vlak en onbedekt, behalve een geïsoleerd klein perceel houtgewas, een paar honderd passen ten zuiden van Noisy le Grand gelegen nabij den grooten weg die naar Villiers sur Marne voert.

De groote uitval uit Parijs, welke, volgens de courantenberichten, het Pruisische insluitingsleger in eenmaal moest vernietigen, zou weldra tot uitvoering komen.

Het plateau d'Avron was, zonder dat de Duitsche troepen het hadden kunnen beletten, door den vijand bezet en op eene geduchte wijze versterkt geworden. Dit scheen te geschieden met het oog op een aanval op den rechter oever der Marne in de richting van Chelles, hoewel dit toch in strijd was met den elken nacht grooter wordenden lichtgloed van de toenemende wachtvuren in de nabijheid en ten zuiden van het fort Nogent. Deze troepenverzameling deed meer denken aan een uitval in zuidoostelijke richting. Den 30sten November eindelijk werd het aanvalsplan duidelijk.

Terwijl de batterijen die gedurende den vorigen nacht op het plateau d'Avron voltooid waren geworden, een hevige kanonnade openden tegen Chelles en Gourmay, ten einde de aandacht daarheen af te leiden, trokken talrijke massa's vijandelijke infanterie, begeleid door eenige batterijen veldartillerie en mitrailleuses, over de Marnebrug van Joinville en marcheerden daarna gedeeltelijk stroomafwaarts naar Champigny sur Marne, gedeeltelijk stroomopwaarts naar Brie sur Marne, welke beide plaatsen reeds te voren

door de naastbijgelegen forten met een hagelbui van granaten overstelpt waren geworden. De Duitsche voorposten ontruimden ingevolge hunne instructiën beide dorpen zonder zich in een ernstig gevecht te wagen en de veldwacht van Brie sur Marne, zijnde de 7de kompagnie van het 107de regiment, trok terug op Noisy le Grand en die uit Champigny sur Marne, zijnde eene kompagnie van het 1ste bataljon van dat regiment, op Villiers sur Marne.

Daar op dien dag de 3 bataljons van het 107de regiment elk een verschillende taak hadden te vervullen, zullen wij ze afzonderlijk volgen.

*Het eerste bataljon.* Het eerste bataljon lag in den nacht van 29 op 30 November in zoogenaamde alarmeerkwartieren in Noisy le Grand en kreeg des nachts ten 3 ure bevel om de voorpostenstelling in Champigny over te nemen van de zich aldaar bevindende Wurtembergers. Zonder alarmschot werd de troep op de been gebracht door de officieren van het bataljon, die zich in stilte naar de kwartieren der verschillende kompagnien begaven en de soldaten zodoende, zonder gerucht te maken, onder de wapens brachten.

Ten 4 ure stond het bataljon marschvaardig op de alarmplaats achter Noisy le Grand en begon van hier te midden der volslagen duisternis, nu en dan verlicht door het ontbranden van het geschut van de zuidelijke forten van Parijs, den moeilijken marsch van Villiers en La Plante naar Champigny. De weg hier en daar in de berghelling ingesneden, was vol diepe sporen, veroorzaakt door de verschillende zware voertuigen, en daarbij steenhard bevroren, zoodat hij bijna niet te begaan was en het bataljon op twee gelederen uit de flank moest marcheeren, en de bereden officieren moesten afstijgen. Toen men ter hoogte van La Plante kwam, nam het vuur der zuidelijke forten zoo in hevigheid toe, dat eenige soldaten zich verbeeldden dat een zwaar onweder in aantocht was.

Gedurende den marsch welke in de grootste stilte geschiedde, bemerkte men de eerste teekenen van leven te Le Plante. De kompagnie Wurtembergers welke hier zou afgelost worden door de 1ste kompagnie, maakte zich tot den afmarsch gereed, natuurlijk alles zonder licht, hetwelk een zeer verontrustenden indruk maakte. In Le Plante liet men dus de 1ste kompagnie achter, terwijl de 3 andere kompagnien onder begeleiding van een Wurtembergersch officier, den marsch naar Champigny voortzetten, welke tocht wel nimmer zal vergeten worden door hen die daaraan deelnamen.

Eerst kwam men aan een groote barrikade, waarvan evenwel de doorgang zoo nauw was, dat slechts één persoon te gelijk kon passeeren; daarna gingen men in den looppas over den straatweg in een looppraaf, die zoo smal en ondiep was, dat men achter elkander en gebukt moest marcheeren; het overschrijden van den straatweg moest geschieden in het front van een Franschen voorpost, die op ongeveer 50 pas afstand kon staan. Op deze wijze naderde men den rand van Champigny, gevormd door de muren van het kerkhof en van de omliggende tuinen, waardoor dat dorp zeer goed tot verdediging inge-

richt, maar zoo uitgebreid was, dat de Wurtembergers bij eventueelen aanval 6 voltallige kompagnien tot haar verdediging bestemd hadden, terwijl de 3 kompagnien van het 107de regiment te zamen slechts 300 man sterk waren. Gedurende den opmarsch liet de vijand het vuur van zijne forten ondersteunen door eenige veldbatterijen en zooals men tot groote teleurstelling spoedig bemerkte, richtte hij dat vuur voornamelijk op de hoofdstraat van Champigny die men moest passeeren.

Bij de repli in Champigny aangekomen, was het 7 uur geworden en bestemde de bataljonskommandant, majoor THIERBACH, de 3de en 4de kompagnie tot het bezetten der voorposten en de 2de kompagnie tot repli.

De Wurtembergers hadden tot het verdedigen van het door hen bezette gedeelte van den insluitingsgordel van Parijs bij Champigny juist tegenovergestelde maatregelen genomen als de Saksers. In plaats namelijk dat bij een aanval de voorposten op de replis terugtrekken moesten, rukten bij hen de versterkingen in de eerste linie op.

Het aflossen der voorposten ging met groote moeilijkheden gepaard, daar dit steeds in den loopas moest geschieden; de Wurtembergers toch beweerden dat de vijand altijd op de loer lag, terwijl men daarenboven geheel onbekend was met de inrichting hunner detachements- en kozakkenposten, en men deze dikwijls slechts met moeite kon vinden.

Gedurende de aflossing nam het bombardement in hevigheid toe, gelukkig zonder eenige schade aan te brengen; ook zond de luitenant HEDDENHAUSEN, die den rechter vleugel der 4de kompagnie aanvoerde, reeds het bericht naar de repli dat de vijand zich aan gene zijde van de Marne in groote getalsterkte vertoonde. De duisternis verhinderde evenwel een nauwkeurige opname, doch van het bataljon Wurtembergers dat afgelost werd, vernam men dat de vijand die vertooning reeds sedert verscheidene dagen hield, maar dat de zaak niets te beteekenen had en dit bataljon trok dan ook af naar Chen-nevières.

Nauwelijks echter was het afgemarcheerd of van alle veldwachten kwamen bijna gelijktijdig de rapporten in, dat eene vijandelijke brigade met eene sterke tirailleurlinie voor zich uit in aantocht was en onmiddellijk daarop kwam het verzoek van den kapitein FRANKE, die de 1ste kompagnie in La Plante aanvoerde, om hulp, daar hij door den vijand met groote overmacht aangevallen was. Men kon evenwel geen hulp verleen, daar de veldwachten van de 3de en 4de kompagnie reeds al vurende terugtrokken op de repli. Daar de majoor THIERBACH begreep dat de toestand zoodanig was dat aan een geregelde samenwerking van zijne zwakke afdeelingen in het halfdonker niet te denken viel, gaf hij aan den luitenant HAHN bevel om met de 2de kompagnie het park van Coeuilly te bezetten, dat door de Wurtembergers tot reduit was ingericht, terwijl de 3de kompagnie, gekommandeerd door den luitenant ridder GRUHL, en de 4de kompagnie onder den 1sten luitenant RÖDERER, zich zoo mogelijk moesten vereenigen en Champigny tot het uiterste verdedigen.

De vereeniging van die twee kompagnien was echter onmogelijk, daar men geheel onbekend was met het terrein en er geen gemeenschapswegen bestonden tusschen de enkele hofsteden omringd met hooge muren en tuinen. Hierdoor werden vele soldaten bij het voorwaarts rukken der Franschen gevangen gemaakt, en voor de twee kompagnien schoot niets anders over als terug te trekken op eene hoogte achter het dorp, ten einde van daar een overzicht van het terrein en den toestand te nemen.

De luitenant HAHN moest met zijne kompagnie insgelijks wijken en bracht haar onder een aanhoudend granaatvuur op het plateau achter Champigny, en toen hij aldaar eene voortreffelijke stelling vond achter een opgeworpen geschutsemplacement en de muren van een wijnberg, hield hij stand om op de aankomst van de 3de en 4de kompagnie te wachten. Toen deze aankwamen werd de genoemde muur bezet door de 3de kompagnie, de 2de kompagnie bezette den houtrand langs den landweg, terwijl de 4de kompagnie in reserve werd gehouden. Daar de Franschen, zooals gewoonlijk, de Duitschers voor talrijker hielden dan zij waren, werd Champigny nog aanhoudend met granaten beworpen.

Intusschen was eene Wurtembergsche batterij aangekomen en op het bestaande emplacement in batterij gebracht, vanwaar zij trachtte granaten te brengen in de Fransche reserves die aan de andere zijde van Champigny opgesteld waren; het gevolg hiervan was, dat de batterij het vuur der Fransche artillerie tot zich en daardoor op de geheele stelling trok. Gelukkig veroorzaakte ook hier het geduchte granaatvuur betrekkelijk geringe verliezen, daar de granaten in den regel te hoog gingen en in het park van Coeuilly, waar de vijand sterke reserves vermoelde, insloegen. Het duurde dan ook niet lang of men ging, in afwachting van de zaken die komen zouden, de sigaren en pijpen aansteken, terwijl de patronen uit de geweren werden genomen.

De rust was echter van zeer korten duur, daar de vijand al spoedig meester was van Champigny en de zwakke tirailleurlinie geheel werd teruggedreven, zoodat de Wurtembergsche batterij insgelijks hare positie verlaten moest, waarop de geschutstelling onmiddellijk bezet werd door den 2den luitenant HEDDENHAUSEN met een gedeelte der 4de kompagnie. Nauwelijks was dit geschied of de sergeant HARDER die het laatst in Champigny stand gehouden had, berichtte dat de vijand hem op den voet volgde, welke tijding bevestigd werd door een massa fluitende kogels, door onzichtbare vijanden afgeschoten. Toen de eerste Franschen, met eene afdeeling sappeurs aan het hoofd, uit Champigny deboucheerden, liet de 2de luitenant HEDDENHAUSEN in de richting van den straatweg een paar salvo's doen, die een geduchte uitwerking deden; daarop opende het tirailleurlpeloton der 2de kompagnie een snelvuur op 50 pas. Het voorwaarts rukken van den vijand op den straatweg werd hierdoor voor een oogenblik gestuit; maar hij breidde zich daarop noordelijk uit en dreigde met eene sterke kolonne de rechter flank van de 3de kompagnie om te trekken.

Ook de 1ste kompagnie vereenigd met de daarbij geblevene Wurtembergsche kompagnie, had deze omtrekking niet kunnen verhinderen, zoodat de positie onhoudbaar werd, te meer dewijl men slechts een beperkt terrein voor den terugtocht had, daar zich op 50 pas links de steile oever der Marne bevond. De 4de kompagnie ondernam het eerst den terugtocht; de 3de kompagnie volgde en nam hare richting op het park van Coeuilly; de 2de kompagnie trok terug door eene allee die naar Chennevières leidde. De terugtocht was geheel ongedekt en de vijand die intusschen den houtrand bezet en daarin onmiddellijk scherpschutterskuilen gemaakt had, overstelpde in den waren zin des woords de Saksers met Chassepot- en andere kogels.

Eerst op het kruispunt der wegen van Coeuilly naar Chennevières met die van la Queue naar Champigny, vond men eenige verdedigingsvoorwerpen en ondersteuning. Een nabij het kruispunt staande hofstede was bezet door eene Wurtembergsche kompagnie, terwijl twee andere kompagnien in aantocht waren; zodoende kon de 2de kompagnie hare stelling, die zij rechts en links van de hofstede langs den weg had genomen, verlaten en eenige oogenblikken rust nemen. Het meerendeel der soldaten zonk afgemat ineen; van des morgens 4 tot 's namiddags 1 uur hadden zij zonder het minste voedsel genuttigd te hebben, aanhoudend gemarcheerd en in het vuur gestaan. Het weinige brood dat sommigen nog bij zich hadden, werd verdeeld en onder een hevig granaatvuur tusschen twee batterijen in viel een groot gedeelte der soldaten in slaap.

Tegen 4 uur moesten zij weder deelnemen aan een aanval, die door de Wurtembergers zou worden gedaan, maar daar deze aanval reeds zonder de Saksers spoedig gelukte, bleven deze staan bij de genoemde hofstede, van waar zij een overzicht van den strijd hadden. Hoewel gewoon aan het zien van allerlei verwondingen, waardoor alle gevoel om zoo te zeggen verstompt was, ging toch hetgeen men nu aanschouwde, alle begrip te boven. De zware projectielen uit de vuurmonden der forten deden eene uitwerking waarvan de aanblik ten eeuwigen dage onvergetelijk blijft. Onderwijl maakte men een groot getal gevangenen, terwijl er ook velen door de Wurtembergers gezonden werden, zoodat de vaandrig KIRCHHÜBEL met een peloton van de 2de kompagnie tot een transport naar La Queue gekommandeerd moest worden.

Tegen 5 uur werd het bataljon vereenigd nabij het park van Coeuilly, waar de 1ste kompagnie zich insgelijks verzameld had. Deze kompagnie was des morgens achtergelaten in La Plante, en wij zullen thans nagaan wat haar was wedervaren.

Nauwelijks 120 man sterk, was ook zij ontoereikend tot het bezetten van de positie welke door de afgeloste Wurtembergsche kompagnie ingenomen was geworden, zoodat de kommandant eene versterking verzocht van  $1\frac{1}{2}$  peloton, welke hem evenwel niet gegeven kon worden. Onder het aanhoudend vuur van het fort Nogent, de redoute van de Faisanderie, benevens de schans van St. Maur, bij het aanbreken van den dag door vijandelijke infanterie in

La Plante aangegrepen, zag kapitein FRANKE zijne stelling weldra geflankeerd en trok hij terug tot aan den achterwaarts gelegen viaduct in den spoorweg. Daar voegde zich de bataljons-adjutant, de 2de luitenant ZIMMERMAN bij hem; deze was door dienstverrichtingen opgehouden, en had thans het des morgens afgemarcheerde bataljon willen volgen, maar was door het hevige granaatvuur verhinderd geworden bij zijn bataljonskommandant in Champigny te komen. Hij trad hier in de gelederen der 1ste kompagnie en werd in den loop van het gevecht gewond. Terwijl de 2de luitenant MEHLIG gelast werd met een post de rechter flank te observeeren en te dekken, maakte kapitein FRANKE eene verkenning in de richting van Champigny en bespeurde den aanval des vijands tegen deze plaats. Hij besloot onmiddellijk den vijand hier in den rug te vallen en rukte daartoe met een zwak peloton voorwaarts in het boschje van La Plante. De 2de luitenant ZIMMERMAN volgde met het andere peloton. Midden in het bosch stootte men op den vijand, zoodat kapitein FRANKE ten gevolge van volslagen onkunde met het terrein, het plan van aanval opgaf en vechtende terugtrok. Dadelijk daarop vertoonden zich rechts van den spoorwegdam twee vijandelijke kompagnieën. Ook met deze kompagnieën geraakte men in vuurgevecht, doch onder de hand werd de terugtocht op Villiers ondernomen. Kapitein FRANKE nam zijne stelling bij den viaduct wederom in, en gaf door het zenden van een rapport aanleiding tot het bezetten van de zandgroeve rechts van den spoorweg door de 5de en 7de kompagnie van het 7de Wurtembergsche regiment. Een gedeelte der 1ste kompagnie bezette den spoorwegdam en hield van 10<sup>1</sup>/<sub>2</sub> tot 11<sup>3</sup>/<sub>4</sub> uur een vuurgevecht vol, tot dat het op dat uur tot den terugtocht genoodzaakt was, die door de Wurtembergers werd gedekt.

In Villiers aangekomen verzamelde kapitein FRANKE een klein gedeelte van de 1ste, 3de en 4de kompagnie en beproefde daarmee eene vereeniging met het overige van het bataljon tot stand te brengen, hetwelk evenwel ten gevolge van het hevige granaatvuur niet voor des avonds 5 uur geschieden kon.

De 2de luitenant GRUHL die met een gedeelte der 3de kompagnie afgesneden was, had een werkzaam deel genomen aan den strijd der Wurtembergers, en kwam nu ook met de weinige hem overgebleven manschappen bij het bataljon aan.

Tegen 7 uur kreeg dit bataljon bevel zijne oude kwartieren in Noisy weder te betrekken, alwaar het na een tal van moeilijkheden des avonds ten 11 ure aankwam.

Het 1ste bataljon had op dien dag eene ondankbare, maar des te moeilijker opdracht te volvoeren gehad. Men kon ook niets ongelukkigers treffen dan dat de Franschen juist kort na de aflossing, een aanval ondernamen, te laat om de afgeloste Wurtembergers nog onder de hand te hebben en te vroeg om nog maar eenigszins georienteerd te zijn in eene geheel vreemde positie. Had men zoowel Villiers als Champigny hardnekkig moeten vasthouden dan zou de rol dankbaarder kunnen geweest zijn.

Het is bekend dat de strijd van het 1ste bataljon niets meer was als een inleiding tot den grooten uitval welken de Franschen ondernamen op het plateau Villiers. De vijand maakte van het bezit van Champigny alleen gebruik om daar schipbruggen over de Marne te slaan, ten einde zodoende aanzienlijke strijdkrachten op den linker oever van de rivier te kunnen overbrengen. Het is hier de plaats niet om den grooten strijd te beschrijven en er nader op te wijzen hoe de uitval door de Franschen op reusachtige schaal ondernomen tegen de stelling Villiers—Noisy le Grand, niettegenstaande de minderheid der Duitschers, werd afgeslagen.

Alleen zij hier opgemerkt dat in het gevecht zijn geweest, de geheele Wurtembergsche brigade REITZENSTEIN, het 104de regiment, het 107 regiment, een eskadron van het 2de regiment cavalerie, en de batterijen van GROH, BUCHER en TEUHMANN.

*Het tweede bataljon* van het 107de regiment had reeds in den nacht van 28—29 November de voorposten bezet in Brie en bij Noisy en moest deze van 29 op 30 November andermaal betrekken, zoodat de aflossing eigenlijk slechts bestond in eene verwisseling van onderdeelen van hetzelfde bataljon. De veldwachten werden gegeven door een gedeelte van de 7de en door 80 man van de 5de kompagnie, en wel de 2de luitenant NICOLAI met 50 man veldwacht n°. 1, de 2de luitenant ridder HAFFNER veldwacht n°. 2, sergeant RAU veldwacht n°. 3 en sergeant RICHTER met 30 man veldwacht n°. 4. Deze veldwachten stonden allen onder de bescherming van de repli n°. 2, gevormd uit het overige gedeelte van de 7de kompagnie, onder bevel van den 2den luitenant HASSE, te Brie opgesteld, terwijl de repli n°. 1, bestaande uit het overblijvende gedeelte van de 5de kompagnie onder bevel van kapitein von WITTEM en den 2den luitenant ridder WORTHMANN, in Noisy le Grand aan den uitgang naar Brie stond. De 6de en 8ste kompagnie lagen in groote gebouwen in alarmkwartier en dienden tot bezetting van het park van het kasteel Noisy le Grand, ten einde aldaar de eventueel terugtrekkende voorposten op te nemen en Noisy te verdedigen. De bataljonskommandant majoor von CERRINI bevond zich in een huis staande achter de repli n°. 2.

De aflossing der voorposten geschiedde met het oog op de nabijheid des vijands, in de grootste stilte en na het invallen der duisternis.

Niet ver voorwaarts van de lijn der voorposten op den rechter oever van de Marne, nabij de forten Nogent en Rosny en op het plateau van d'Avron werden gedurende den geheelen nacht zeer veel groote wachtvuren waargenomen, waaruit men het bivouacqueeren van aanzienlijke troepenmassa's en het verrichten van schansarbeid afleidde. De nauwkeurige waarneming van deze omstandigheden werd opgedragen aan den 2den luitenant ridder WORTHMANN.

Ofschoon men van des morgens 2 uur in het zuiden zwaar geschutvuur hoorde, verliet de nacht rustig; met het aanbreken van den dag evenwel



openden de forten Nogent en Rosny, benevens 10 zware vuurmonden, welke op het plateau van d'Avron opgesteld waren, een hevig vuur. Dientengevolge werden tegen 8 uur de kompagniën die zich te Noisy bevonden, in hunne alarmstellingen gebracht. Daar het vuur in den aanvang minder tegen die kompagniën gericht was dan wel tegen Ville Evrard, Maison Blanche en den spoorwegdam van Chelles, zoo vestigden zij langzamerhand de aandacht meer op den rechter oever der Marne. Ook daar schoof de vijand tegen 8 uur tusschen de forten Rosny en Nogent groote troepenafdeelingen vooruit tot nabij Plaisance en de *»cinquante maisons»*, terwijl zich daarenboven ook groote massa's bij Fontenay concentreerden.

Met groote juistheid kwamen dicht voor de voorposten vier batterijen veldartillerie in positie, de eerste tusschen Rosny en plateau d'Avron, de tweede bij de redoute Fontenay, de derde onmiddellijk achter de rechthoekige bocht van de Marne, de vierde recht voor het front en slechts eenige honderd pas van de kompagniën verwijderd; de 3 eerstgenoemde batterijen openden al dadelijk een allerhevigst vuur in de richting van Neuilly en Gournay.

Een eskadron cavalerie vertoonde zich op de helling van den berg d'Avron, doch verdween even spoedig als het gekomen was. In de plaats daarvan rukte tegen 9 uur vijandelijke infanterie onder bedekking van patrouilles en tirailleurs naar Neuilly. Dit alles gebeurde zoo dicht bij de voorposten dat de kommandant van uit de repli n°. 2 de rotten der vijandelijke kompagniën tellen en zelfs de gelaatstrekken onderscheiden kon van de dekking van het geschut. Van al hetgeen gebeurde zond de 2de luitenant HASSE rapport naar Noisy en vermaande zijne soldaten tot kalmte en stilte.

Intusschen kwam van het plateau d'Avron eene tirailleurlinie naar beneden, die zich langs den voet neerlegde, vermoedelijk tot dekking van het geschut. Het geheel gaf den indruk van een op groote schaal ondernomen aanval op Chelles, en dit was de bedoeling, daar het later bleek eene demonstratie te zijn. Tegen 10 uur namelijk werd aan den luitenant HASSE door een bereiden Wurtembergsch ordonnance bericht, dat de vijand bij Champigny de Marne was overgetrokken en zich reeds met eene aanzienlijke macht op den linker oever bevond. Het sterke vuur van mitrailleuses in de richting bevestigde deze tijding en het duurde ook niet lang of er werden vijandelijke kolonnes zichtbaar in de richting van Villers. De aankomst van Fransche veldartillerie op den linker oever der Marne maakte dat de veldwachten spoedig daarop lieten vragen, of men onder deze omstandigheden toch in positie blijven moest. Tot nu toe was de voorpostenstelling Brie nog niet aangevallen en het scheen alsof de Franschen hunne voorposten die in front stonden, rechts en links hadden laten uitwijken, waarschijnlijk in de veronderstelling dat Brie reeds door de Duitsche troepen ontruimd zou zijn.

Luitenant HASSE had nagelaten om een vuur, dat weinig uitwerking zou hebben, te laten openen op de langs den rechter oever der Marne voorbijtrekkende vijandelijke troepen; evenmin had hij op de dekking der batterijen

vuur gericht, omdat dit niets anders zou uitwerken als de aandacht des vijands tot zich te trekken, waardoor wellicht eene verzameling in Brie en een terugtocht van daar onmogelijk zou kunnen gemaakt worden. Evenmin wilde hij de voorpostenstelling van Brie verlaten, dewijl de mogelijkheid bestond dat de vijand die doorgedrongen was naar Villiers, teruggeworpen werd over Champigny, waardoor de voorpostenstelling Brie dadelijk vrijgemaakt werd, terwijl het terugnemen van het eenmaal ontruimde Brie met groote verliezen zou gepaard gaan. Ten einde echter de zekerheid te bekomen of het in het algemeen plan lag om Brie vast te houden, zond de luitenant HASSE ten 10 ure een bereden ordonnance naar den bataljonskommandant, majoor VON CERRINI, ten einde te vragen of hij onder deze omstandigheden in Brie moest stand houden of niet. Ten 10 $\frac{1}{2}$  uur kwam het antwoord »Wanneer uw terugtocht bedreigd mocht worden, trek dan op mij terug.»

Intusschen was de vijand met sterke kolonnes voorwaarts gedrongen tot op de hoogte voor Villiers, en waren de Duitsche voorposten rechts zoowel als links, over een afstand van een half uur overvleugeld. Luitenant HASSE gaf toen bevel aan de veldwachten van de 2de luitenants NICOLAÏ en HAFFNER en van den sergeant RICHTER, welke hun terugtocht over een geheel open terrein moesten maken, om naar Noisy te rukken, maar zoo mogelijk met hem in verbinding te blijven. De veldwacht van den sergeant RAU en een aantal gedetacheerde onderofficiersposten trok de luitenant HASSE bij zich aan de repli n<sup>o</sup>. 2, en verzamelde hier zijne kompagnie met het voornemen, zich te Brie tot het uiterste te verdedigen.

Ofschoon het onmogelijk was om den terugtochtsweg naar Noisy en de gevaren daaraan verbonden, te zien, legden de manschappen van de 7de kompagnie in dezen benarden toestand een moedige kalmte aan den dag en gaven niet de minste teekenen van ongeduld.

Van uit den waarnemingspost van de repli kon men zien, dat de Fransche kolonnes infanterie op de hoogte van Villiers in gevecht waren met de Saksische tirailleurs en daar zooveel tegenstand ondervonden dat zij in haar oprukken gestuit werden.

Achter deze infanteriekolonnes ontwaarde men evenwel cavalerie en artillerie, die wel is waar de positie in Brie den rug toekeerden, maar welke troepen zoodra zij ons bespeurden, in 5 minuten tijds den terugtocht konden afsnijden.

Men had reeds vroeger eene pontonkolonne te Neuilly waargenomen, bezig met het slaan van twee bruggen over de Marne, met het kennelijk doel om de infanterie, die een demonstratie tegen Chelles gemaakt had, op den rechter oever van de Marne over te brengen. Hierdoor zou dus luitenant HASSE van twee zijden afgesneden worden, waarom hij besloot — het was ongeveer 11 uur — den terugtocht te ondernemen naar Noisy.

Bij het aantreden der kompagnie mankeerden de sergeant WEGER met 3 man en alle pogingen om deze manschappen te vinden, waren te vergeefs. Hij is dan ook kort daarop met zijne 3 soldaten gevangen genomen.

De 2de luitenant HASSE nam nu den terugtocht aan langs den daartoe bestemden, en door stroowisschen aangeduiden weg. Deze weg toch ging niet over den straatweg, maar was aangelegd in een grooten zuidelijken boog langs de wijnbergen op de helling van het plateau; hij was aldus voorgeschreven omdat hij dan het minst gezien was van af den rechter oever der Marne. Evenwel was deze weg door den vijand even voor Brie bezet, zoodat niets anders overbleef als de verraderlijke straatweg, die geheel gezien werd, zoowel van het plateau van d'Avron als van de strijdenden op het plateau van Villiers. Wilde men niet gevangen genomen worden dan kon alleen eene list uitkomst geven. De luitenant HASSE liet daarom de mutsen opzetten en de helmen zooveel mogelijk verborgen houden. Terwijl men nu den schijn aannam een vijandelijken troep te zijn die evenwijdig aan de Fransche kolonnes tegen Noisy oprukte, ging men in den looppas over den straatweg vooruit, en slechts wanneer men voor een oogenblik door een muur aan het vijandelijk oog onttrokken was, werd adem gehaald. Zodoende gelukte het werkelijk ongemerkt in de nabijheid van Noisy te komen. Eerst hier werd men, nadat men de rechts opgestelde Fransche artillerie gepasseerd was, ontdekt en door deze met kartetsen en van af het plateau d'Avron met granaten begroet. Behalve eenige verwondingen van weinig beteekenis, veroorzaakte dit vuur evenwel geen verliezen. Doodelijk afgemat kwam men te Noisy aan, waar men bijna door de eigen troepen beschoten werd, die hen voor aanvallende Fransche troepen hielden en de 7de kompagnie reeds verloren waande. De kompagnie trok nu Noisy door en voegde zich bij den bataljonskommandant op de alarmplaats.

Intusschen was Noisy le Grand hevig beschoten geworden en zouden de verliezen nog aanzienlijker zijn geworden, wanneer men de troepen in de huizen had gelaten. Het gedeelte der 5de kompagnie dat de repli n°. 1 uitmaakte, had zich evenwel opgesteld in de schuttersloopgraaf welke buiten het dorp naar de zijde van Brie gegraven was, terwijl de 6de en 8ste kompagnie zich tot in den uitersten rand van het park van het kasteel hadden opgesteld. Op deze wijze gingen de meeste projectielen over de troepen heen en sloegen met een vervaarlijk geraas in de huizen van Noisy en de zware schoone boomen van het park. Enkele zware granaten echter kon men niet ontgaan en deze veroorzaakten de verschrikkelijkste verminkingen. Een man onder anderen werd zoodanig getroffen dat de ledematen in de boomen vlogen en in de takken hangen bleven.

Aangezien de Franschen tegen den middag Noisy steeds meer begonnen te naderen, moest de bezetting van den boschrand versterkt worden; hiertoe werden gekommandeerd de reserve (*Ersatz*) troepen, welke juist den vorigen dag onder aanvoering van den 2den luitenant ridder KORMANN en den sergeant-majoor BASSE bij het regiment aangekomen waren.

De pelotons van de 5de en 7de kompagnie, gekommandeerd door de luitnants HAFNER en NICOLAÏ, die de veldwachten hadden betrokken en terug-

getrokken waren, werden aangewezen om buiten het park de verbinding te onderhouden met het 106de regiment, dat tusschen Villiers en Noisy in gevecht was. De tusschenruimte was evenwel te groot, waarop de luitenant HASSE bevel kreeg met het overschot der 7de compagnie, ongeveer 100 man, vooruit te rukken en de genoemde verbinding te helpen tot stand brengen. Die compagnie had gelukkigerwijze ongeveer  $\frac{3}{4}$  uur tijd gehad om eenigszins uit te rusten, en rukte ongeveer ten  $1\frac{1}{2}$  ure voorbij den muur van het park op in de wijnbergen. Na ongeveer 1000 pas opgemarcheerd te zijn, was nog niets te bespeuren van het 106de regiment, enkele verdwaalde soldaten uitgezonderd. Luitenant HASSE liet daarom halt houden en de compagnie „en tirailleur” oprukken tegen Brie, dat bezet was door vijandelijke infanterie en cavalerie, daarbij vooral zorgende dat de manschappen in de wijnbergen zich goed dekten. Het is duidelijk dat zij bij het verlaten der wijnbergen op de open vlakte van af het plateau d'Avron gezien en van daar met granaten overstelpt werden. In korten tijd telde men er 100, die in den wijnberg rondom hen insloegen. Eene enkele verwonding, benevens eenige kneuzingen uitgezonderd, leed men echter geen verliezen. De compagnie nam nu eene defensieve positie in en bepaalde zich tot het afslaan van eenige cavalerie- en infanterie-patrouilles uit Brie komende.

Ten 4 ure naderde echter links het klein geweervuur zoo zeer, dat men begreep dat het gevecht aldaar een ongunstige wending nam. De 7de compagnie rukte dan ook onmiddellijk naar die zijde op, eene patrouille in den wijnberg achterlatende en eene andere naar Brie zendende, tot het doen van eene verkenning.

Bij dezen opmarsch bespeurde men dat de tirailleurs aan het wijken waren voor den opdringenden vijand, en de rechter vleugel der tirailleurlinie geheel bloot lag, terwijl reeds eene Fransche kolonne in aantocht was om gebruik te maken van deze fout. De 7de compagnie kwam als geroepen en bracht door een bajonetaanval de aanrukkende kolonne voor een oogenblik tot staan. De vijand was zichtbaar verbluft, want anders zou men zeer zeker meer dan vijf gewonden hebben gekregen.

Aangezien evenwel aanzienlijke Fransche troepenafdeelingen uit Brie deboucheerden en tusschen de compagnie en Noisy schenen te willen doorbreken, liet de luitenant HASSE deze rechts zwenken en trok al vurende langzaam terug, ten einde wederom te trachten zijne oude positie te bereiken.

Dit zou intusschen niet gelukt zijn, en stellig waren zij verloren geweest, wanneer niet de batterij GROH opgerukt was en door een goed onderhouden granaatvuur op het hoofd der vijandelijke kolonne, belet had dat deze op de hooge vlakte deboucheerde. De Franschen rukten intusschen op de berghelling door de wijnbergen steeds voort naar Noisy, waarom luitenant HASSE nogmaals met een gedeelte van zijne manschappen stand hield, ten einde door zijn vuur de Fransche tirailleurs tegen, of beter nog, op te houden.

Middelertijd was het donker geworden en hadden eenige manschappen van

het 3de bataljon, die den weg kwijt waren, zich bij luitenant HASSE aangesloten, doch diens afdeeling bleef te zwak om een aanval op den vijand te wagen, wanneer deze was blijven voortdringen.

Daar vertoonde zich eensklaps in zijn rug het 13de bataljon jagers, en hoewel dit nog een paar honderd pas van hem verwijderd was, verzamelde luitenant HASSE eenige vrijwilligers en stormde daarmee onder een luid hoerah op den vijand los. Het aanrukkende jagerbataljon hief insgelijks een hoerah aan, waarop de Franschen, denkende dat er een aanval door een groote troepenmacht zou geschieden, in wanorde naar Brie vloden. De luitenant HASSE vervolgde den vijand, hoewel hij op het laatst maar 8 man meer bij zich had, tot nabij Brie, alwaar hij bleef tot dat hij des avonds ten 7 uur afgelost werd door de voorposten van het jagerbataljon.

Het 2de bataljon verzamelde zich daarop in het park van het kasteel.

*Het derde bataljon* had sedert den 26sten November in Gournay gestaan tot bescherming en verdediging van de brug over de Marne.

Reeds vroeg in den morgen van den 30sten November werd het geschut van het plateau d'Avron op deze brug gericht, in verband met de demonstratie tegen Chelles. Men wilde namelijk de Duitsche troepen op den rechter oever der Marne vasthouden en door de beschieting van de brug beletten dat deze van den rechter- op den linker oever der Marne werden overgebracht.

Geen enkele granaat trof evenwel de brug zelve, ofschoon er honderden onmiddellijk over heen vlogen en in het water terecht kwamen.

Tegen 11 uur begon de vijand Gournay te beschieten; ten 11½ uur kreeg het 3de bataljon onverwachts bevel om af te marcheeren, werd afgelost door het 1ste bataljon van het 106de regiment en moest toen onverwijd oprukken naar Villiers, en aldaar deel nemen aan het gevecht. Het marcheerde daartoe kompagniesgewijze af, daar de 11de en 12de kompagnie, aan den anderen oever van de Marne opgesteld, onder een hevigen granaatregen de veldbrug te Gournay nog moesten passeeren. Terwijl de 9de kompagnie gesloten in reserve stond in het dorp, had de 10de kompagnie het park bezet van het door de Saksers gedoopte Chateau rouge. Aan den weg naar Noisy le Grand verzamelde zich het bataljon en marcheerde toen in gesloten kolonne naar Villiers. Bij aankomst aldaar gaf de kolonel VON ABENDROTH bevel onmiddellijk te marcheeren naar Noisy le Grand, waar men, na het plateau onder een hevig granaatvuur overgetrokken te zijn, ten 2¾ uur aankwam. De kolonel VON ABENDROTH bevond zich ook reeds daar en zond het bataljon naar Brie, ten einde eene positie in te nemen tegenover de schipbrug en den overgang aan den vijand moeilijk te maken.

Na gemaakte verkenning bleek het evenwel dat de opdracht reeds onuitvoerbaar geworden was, en sloot het bataljon zich toen aan bij de bezetting van het park van het kasteel. Het 2de bataljon dat zich hier bevond, hield rechts aan, waarop de 9de en 10de kompagnie zich achter den muur van het

park opstelden, terwijl de 11de en 12de compagnie als reserve geplaatst werden op de dorpstraat naar het kasteel.

Het beschieten van Noisy le Grand duurde onafgebroken voort tot den avond, vermoedelijk omdat men de infanteriebezetting aldaar voor nog niet genoeg gedund hield om een aanval op die plaats te wagen.

Bij het invallen van de schemering echter hield het vijandelijk geschut eensklaps op en werd het onmiddellijk daarna zeer levendig op den rand van de hooge vlakte tusschen Noisy le Grand en Villiers. Dichte infanteriekolonne kwamen als uit den grond op en namen hunne marschrichting vlak oostwaarts, juist alsof zij de twee dorpen Noisy le Grand en Villiers wilden laten liggen. Deze koenheid kwam hen echter duur te staan. Er waren toch onder de hand 7 Saksische veldbatterijen in batterij gekomen tusschen de twee meermalen genoemde dorpen. De 42 vuurmonden openden op eens gelijktijdig hun vuur in de dichte vijandelijke kolonne, zoodat men bang om het hart werd; binnen weinige minuten was de bergvlakte verlaten.

Daar de vijand zijn aanval niet herhaalde, werd het eerst sinds eenige oogenblikken op het slagveld aangekomen 13de jagerbataljon op verkenning gezonden, hetwelk weldra berichtte dat de Franschen teruggetrokken waren tot in Brie sur Marne. Het was nu geheel donker geworden en het vuur zweeg eindelijk van beide zijden. De Saksische troepen die aan den slag deelgenomen hadden, werden te Noisy le Grand en de naastbij en achtergelegen dorpen onder dak gebracht, gedekt door een bataljon dat de voorposten betrok, den westelijken rand van Noisy bezette en zijne veldwachten vooruitschoof tot halverwege Brie sur Marne.

Tot dezen dienst werd gekommandeerd het 3de bataljon van het 107de regiment, omdat dit het minst geleden had. Het 1ste en 2de bataljon werden in den nacht van 30 November op 1 December in alarmkwartieren onder dak gebracht in Noisy zelve. Hoewel deze kwartieren weinig aanlokkends hadden, was men toch blijde in dezen winternacht na zulk een vermoeienden dag onder dak te zijn.

Het 107de regiment had op den 30sten November de navolgende verliezen:

1ste bataljon	1 officier,	10 onderofficieren,	112 soldaten,
2de	»	»	»
3de	»	»	»

te zamen 1 officier, 12 onderofficieren, 134 soldaten.

(Wordt vervolgd.)

OPEN BRIEF AAN DEN HEER L. C. VAN VLEUTEN, 1STE LUITENANT  
DER INFANTERIE VAN HET O. I. LEGER, NAAR AANLEIDING  
VAN EEN IN HET „MILITAIR TIJDSCHRIFT” VOOR-  
KOMEND ARTIKEL.

Weledelgestrenge Heer!

In een door u, onder den titel van „Eere wien eere toekomt” in het milit. Tijdschrift geplaatst artikel, wordt eene critiek uitgebracht, over een opstel van mijne hand, voorkomende in N°. 5 van den vorigen jaargang van dezen *Spectator*.

„Die kaatst moet den bal verwachten” is een goed Hollandsch spreekwoord, dat men vooral voor oogen houden moet, als men in het openbaar met zijne opiniën optreedt. En hoewel ik gaarne beken, dat ik in dit geval den bal niet meer verwachtte, en mij thans bij het ontvangen daarvan, onwillekeurig een ander spreekwoord, dat van „de oude koeien enz., voor den geest kwam, zoo zou, in het belang der waarheid een krachtig en grondig bestrijden mijner opiniën, — vooral nu die met opzicht tot de onderwerpelijke zaak, sinds een jaar niet veranderd zijn, — mij nu even als altijd welkom moeten wezen.

Bij de wijze intusschen, waarop door u de taak van criticus is vervuld, kan ik mij moeilijk neerleggen. Minder in het belang der zaak zelve vat ik echter de pen op. Wáár men, behalve met de koude gezonde rede, met bepaalde vóór- en tegeningenomenheid te rekenen heeft, zooals hier, waar het overdrijven in de beoordeeling van vreemde legers geldt, beseffen we dat wellicht veel welsprekender taal dan de onze, niet vermogen zou, sommigen geheel tot onze overtuiging te brengen.

Trouwens de zaak heeft geloof ik wel wat van hare actualiteit verloren. Toen wij verleden jaar waarschuwen tegen overdreven (let wel, wij zeggen *overdreven*) bewondering voor de krijgsverrichtingen der Duitschers in den jongsten oorlog, geschiedde dit naar aanleiding van sommige toen vrij algemeen verspreide opvattingen. Sinds dien tijd is het aantal degelijke geschriften over den oorlog, van de zijde ook van verscheidene onzer officieren, zeer toegenomen en met genoegzaam ontwaarden wij op vele plaatsen, dat men naast *verdiende hulde*, den Duitschers gebracht, ook den Franschen recht deed wedervaren.

De tijd heeft, zooals gewoonlijk, de gemoederen meer tot bezadigheid gebracht, en voorgelicht door der zake kundige en betrouwbare schrijvers, heeft men deugden en gebreken meer tot hunne waarachtige proportiën terug kunnen brengen. In stede van op couranten-artikelen en vlugschriften, — die in den eersten tijd na den oorlog zoo welig opschietende plant, maar waaronder veel onkruid schuilt —, kan men thans zijn oordeel gronden op geschriften van waardiger afkomst. *Wij* behoeven alzoo niet meer tegen eerste indrukken te velde te trekken.

Er is buitendien nog nuttiger arbeid dan *te blijven* redekavelen over al of niet superioriteit van Franschman of Duitscher. Onze krachten zijn algemeen beter op den duur besteed aan eigen ontwikkeling en vooruitgang.

Neen, indien ik ditmaal de welwillendheid van de redactie van den *Spectator* en van het militair Tijdschrift inroep, om u langs dezen weg op uwe critiek te antwoorden en daarbij den lezers van die tijdschriften, vergeving vraag voor het innemen eener plaatsruimte, die stellig aan zaken van meer dadelijk nut beter gegeven kan worden, is het in het belang der militaire literatuur, en wij voegen er gaarne bij en dat van ons zelve.

In het belang der militaire literatuur, want ge bestrijdt de strekking van twee geschriften, door de redactie van den *Spectator* nog onlangs gunstig beoordeeld. In mijn eigen belang, want ge laadt op mij de dubbele verdenking van oppervlakkigheid en inconsequentie.

Uw doel was, zegt gij op bladz. 26, „niet om nieuws te verkondigen, nog veel minder beschouwingen ter zake te leveren, om daarmede apodictisch den knoop door te hakken en uwe opinie aan anderen op te dringen, maar alleen om, waar de heer DE PETIT eene u. i. onjuiste en niet behoorlijk bewezene stelling tracht ingang te doen vinden, daar tegenover te stellen feiten en toestanden, beschreven door ooggetuigen, die wel door niemand van Prusomanie zullen beschuldigd worden, of te wijzen op mededeelingen en op beschouwingen, geleverd door mannen wier namen een goeden klank hebben.”

Maar eilieve in de 1ste plaats, als het uw doel niet was om *nieuws* te verkondigen; wanneer ge dus het door u aangevoerde als *algemeen bekend* veronderstelt, — iets wat ter loops gezegd vrij juist gezien is, want werkelijk is al wat de Pruisische Legerinrichting in tegenstelling met die der Franschs van 1870 voortreffelijks bezit, dank zij den arbeid van enkelen onzer verdienstelijke officieren, vrij wel bekend, — dan hadt ge u de moeite kunnen besparen met het weêrgeven van een omstandig relaas daarover, van zekeren E. J. Het publiek was immers dan zeer goed in staat, mijne beschouwingen te toetsen aan die *reeds bekende* zaken.

In de 2de plaats wordt mij door u verweten, dat ik „eene onjuiste en niet behoorlijk bewezene stelling zou hebben getracht ingang te doen vinden.” Het woord „stelling” is zeker al vreemd gekozen voor den inhoud van mijn schrijven. Men zal het toch wel geen te *bewijzen stelling* noemen, wanneer men beschouwingen geeft, waarvan het gronddenkbeeld, tot zijne eenvoudigste gedaante terugggebracht, niet anders is als:

bewonder in de Duitse legers wat werkelijk bewonderenswaardig is, doch wees niet te hard in uw oordeel over de zwakste partij. Maak niet ieder Fransch officier, ieder soldaat verantwoordelijk voor fouten, die hoofdzakelijk niet bij hen, maar wél bij een in allen deele ziekelijk staatsbestuur te zoeken waren. En zoo ge ook al met



recht veel hebt af te keuren in dat leger, misken enkele zijner op vele plaatsen schitterend aan den dag gelegde deugden niet.

Is dat, in stede van een te bewijzen stelling, niet veeleer een gemotiveerd beroep op billijkheid en is die bedoeling eene „onjuistheid” te noemen, die men moet trachten te beletten, ingang te doen vinden?

Ge stelt u voor dit doel te zullen bereiken, door tegenover mijne *stelling* „feiten en toestanden te stellen, beschreven door ooggetuigen, die wel door niemand van Prusomanie zullen beschuldigd worden, af te wijzen op mededeelingen en beschouwingen, geleverd door mannen wier namen een goeden klank hebben.”

Laat ons eens zien, wie zijn die mannen wier namen zoo goed klinken.

Allereerst geeft ge ons op blz. 3 een verhaal van een bij Wörth voorgevallen incident, maar zegt ons niet van wien dat verhaal afkomstig is. Moeilijk is het dus na te gaan of dit door u aan een schrijver met goed klinkenden naam ontleend is. Noch Rüstow, noch het werk van den Pruisischen generalen staf, noch Lecomte, schrijven de werkeloosheid van DE FAILLY's legerkorps op dien dag toe, aan die naamsverwisseling van Lembach in Hansbach; iets wat toch zeker vreemd mag voorkomen. Doch het was waarlijk onnoodig, *nu nog* ons aan te toonen, dat door de Franschen misslagen begaan zijn. Wij zouden er veel grovere kunnen aanwijzen dan die vergissing in eene depeche of het onduidelijk schrijven daarvan.

Zeiden wij niet zelf verleden jaar, met betrekking tot de door u aangehaalde gebeurtenis bij Beaumont: „Uit dit feit blijkt nu zeker dat DE FAILLY, als achterhoede-kommandant, tegen een opdringenden vijand, de eerste voorschriften van veiligheid vergeten heeft.”

Het was dus nog al overbodig ons dit onder het oog te willen brengen. Maar dat ook wel eens eene enkele fout aan de andere zijde begaan was, zie dat werd *toen* nog zoo algemeen niet geloofd.

Van blz. 6 tot blz. 20 geeft ge ons terug hoe zekere E. J., „ancien élève de l'école polytechnique” den Franschen toestand van 1870 beschrijft en ge moet erkennen dat dit gedeelte eigenlijk „le gros de l'armée” van uw opstel uitmaakt. Het beslaat ruim twee derden van de over mijn artikel loopende beschouwingen. Nu mogen die beide initialen E. J. wellicht in uwe ooren bijzonder goed klinken, maar wij hooren van dien klank niet veel meer dan van eene misschien fraaie viool, doch waarvan de snaren ontbreken.

Dat ik mij niet onledig houd met dit verhaal in bijzonderheden te beschouwen, zult ge mij wel ten goede willen houden. Het zal u vrij onverschillig zijn, hoe ik over dien schrijver denk en de lezers van dezen brief hebben de daarin voorkomende zaken, reeds in zooveel soortgelijke ongeteekende vertellingen, met meer of minder variatiën ontmoet, dat wij de beoordeeling van de waarde daarvan gerust aan hen kunnen overlaten. Wij, voor ons, zien in *alle ooggetuigen* nog geene autoriteiten in deze materie. Wij zijn zelfs niet zoo geheel vreemd aan het denkbeeld, dat onder die „ooggetuigen” er misschien te vinden zijn, die uit ontevredenheid over chefs of bestaande toestanden, langs dezen weg aan verborgen naijver en wrevel lucht geven.

Het is bijv. nu weer opvallend, dat wij over Atchin thans brieven van sergeanten, van korporaals zelfs in de couranten gepubliceerd vinden, waarin prachtige terreinbeschrijvingen enz. voorkomen, terwijl dezelfde individus er zoo dikwerf weinig van

terecht brengen, als ze een eenvoudig rapport *moeten* indieuen. Zelf soms ongeschikt voor hunne taak, zullen ze u alle chefs etc. wel klaarspelen in die verhalen van „ooggetuigen.” Dit wil ik niet op uwen E. J. persoonlijk toepassen; in wat hij schrijft zijn veel waarheden „qui courent les rues.” Waarlijk, we hebben ze al zoo dikwerf gehoord: slechte generalen staf, incompleet, trage mobilisatie (die akeligheid met dien rekrut, die van Amiens naar Constantine moet om gekleed te worden, om dan bijv. naar Metz te gaan), die ongedisciplineerde mobielen, die schaamtelooze LE BOEUF (zooals gij hem noemt) met zijn „alles compleet”; neen geachte kameraad dat alles jukt E. J. niet; maar waar het schildering van details geldt, waarschuw ik u voor de „ooggetuigen” van sommigen. Ge beroept u verder op ROSSEL. Ook die naam heeft op krijgskundig gebied voor ons zulk een sterken klank niet. Wij hebben zijn boekken „*Abregé de l'art de la guerre*” ook gelezen. Het is een soort catechismus van maximes van groote meesters in de krijgskunst, hier en dáár wat toegelicht met eigen beschouwingen, waaraan wij stellig niet alle degelijkheid ontzeggen willen; maar dat maakt hem nog niet tot eene militaire autoriteit van den Isten rang, wiens geschriften den stempel dragen van grondige detailkennis. Van Prusomanie beschuldig ik hem niet, maar men heeft wel eenig recht hem te verdenken van niet onbevangeu zijn oordeel uit te spreken over de Fransche toestanden van 1870. Il y a de quoi. Maar buitendien zijue door u aangehaalde woorden behelzen niets dat eene wederlegging mijner meeningen bevat.

Ik zoek althans te vergeefs in mijn opstel naar ingenomenheid met de Fransche legerorganisatie, intendance, stafdienst enz. Ook was het vrij onnoodig hem te laten zeggen, dat de opening van den veldtocht eene groote onhandigheid was van NAPOLEON. Dat weten we waarlijk zonder ROSSEL ook wel.

Al voortgaande ontmoet ik den naam van NAPOLEON III. Over den klank daarvan zwiigende, zie ik alweer in zijue door u weergegeven getuigenis, niets dat in strijd is met eenige plaats uit mijn sehrijven van verleden jaar. Hij prijst de Duitsche algemeene dienstplichtigheid aan en de territoriale militaire indeeling van het Rijk.

Ge zoudt me waarlijk door zulke aanhalingen bij hen, die mijn artikel daar niet neven leggen, in verdenking brengen, van met het Fransche stelsel van plaatsvervangung van 1870, ingenomen te zijn. Toch schreef ik op bladz. 296, verleden jaar:

„De oorlog van 1870 heeft twee legers tegenover elkander geplaatst, waarvan het eene om zoo te zeggen, de uitdrukking van het volk zelf was, al de goede elementen daarvan, reeds dadelijk in zich opgenomen had; het andere althans aanvankelijk, slechts die gedeelten der natie daar tegenover kon stellen, die bij den strijd minder te verliezen hebben, hem veelal voeren, zonder de innige overtuiging, dat van de grootst mogelijke inspanning het spoedigst den terugkeer van orde en rust is te verwachten. In welke dier beide massa's meer zedelijke krachten zetelen, kan niet twijfelachtig zijn; en dat dus op grond van rede en billijkheid, en met de ondervinding van den jongsten tijd, er op worde aangedrongen, dat men in andere landen Pruisen's voorbeeld volge, alle standen in het Leger vertegenwoordigd wil zien, en vergt dat voor het minst de verplichting door onze Grondwet opgelegd, niet langer eene doode letter zal wezen, is een bewijs dat het hen, die zoo spreken, ernst is met het handhaven van ons onafhankelijk volksbestaan.”

Is dat duidelijk? En wat geeft u in mijn opstel reden, om in uwe critiek op bladz. 5 neêr te schrijven :

„de meening van den Heer DE PETIT, dat de meerdere ontwikkeling en beschaving der Duitsche troepen niet medefactoren in het behaald succès zijn geweest, enz.”.

Wel hebben wij gezegd, „dat het ons voorkwam dat men op *vele plaatsen* aan die meerdere ontwikkeling uitkomsten toeschrijft, die zich *ook zonder dat*, door op de cijfers te letten, laten verklaren”. Met andere woorden : zij — die meerdere ontwikkeling *van den soldaat* — behoefde niet overal als hoofdreden voor het succès *in de gevechten zelf* aangehaald te worden. Buiten het eigenlijke gevecht, kenden we daaraan veel grootere voordeelen toe en noemden die zelfs op. Wij gelooven nog dat het meerendeel (niet *alle* dus) der *gewoonen veldslogen*, — er is nog meer in de krijgsvvoering —, zich door overmacht verklaren laat en zeker willen we daaraan gaarne toevoegen, dat de mogelijkheid om die overmacht ter plaatse te hebben, bewijst voor den Pruisischen generalen staf en voor het „*marcher au canon*” van de bevelhebbers. — In de gevechten zelve komen gunstige positiën, hulp van eigen bevolking, versterkingskunst die de Franschen op vele plaatsen geducht wisten aan te wenden, gevoel van den vaderlandschen bodem te verdedigen, toch ook in de weëgschaal en wogen *dáár* tegen meerdere ontwikkeling van den soldaat en andere eigenschappen wel op. De overmacht doet dan de balans overslaan.

Wanneer men iemands opinieën beoordeelt en bestrijdt, moet men de zaken niet uit hun verband rukken.

TALLEYRAND, die met vier woorden van iemands hand, kans zag hem te laten hangen, zou er misschien met veel meer woorden geen kans toe gezien hebben.

Ook STOPFEL wordt door u genoemd, altijd intusschen om zaken te staven, waarover thans zeker iedereen en ik verleden jaar, zoo goed als nu, het met u eens ben. Waarlijk, nogmaals ge geeft u te veel moeite, om opinieën te bestrijden, die, — mijne hier boven aangehaalde eigen woorden bewijzen het —, slechts in uwe verbeelding schijnen te hebben gehad. Zeker, het Fransche leger was in een toestand van verval geraakt; niemand twijfelt daaraan. De geheele legerinrichting was vicieus; die der Duitschers uitstekend. Maar is er één van de door u aangehaalde schrijvers *van goeden klank*, wiens getuigenis het recht geeft mij van overdrijving te beschuldigen, wanneer ik mij beroep op *Wörth, Gravelotte, Sedan*, — ik had er behalve *Parijs* en *Belfort, Coulmiers*, nog vele andere plaatsen bij kunnen noemen —, om *enkele deugden* van het Fransche leger te doen uitkomen?

„Eene stem uit het Leger” voorkomende in het militaire Tijdschrift, jaargang 1870, betoogt, zegt ge, dat het succès van den oorlog vooral moet worden toegeschreven aan den uitstekenden arbeid van de Duitsche officieren van den generalen staf. De verdiensten van dien staf zijn alweêr door niemand, door mij althans nergens in twijfel getrokken. Waartoe getracht mij te overtuigen van zaken, waarvan ik wellicht eerder overtuigd was dan gij zelf?

Dat de heer PREVOST-PARADOL in zijn „*la France nouvelle*” den uitslag van den eventuelen strijd voorspelde, is braaf en vaderlandslievend. Velen zijner landgenooten, waaronder verscheidene officieren, hebben evenzeer waarschuwend stemmen doen

hooren, doch ook hier begrijp ik niet, wat die waarschuwing gemeen heeft met de mijne tegen *overdreven* bewondering of afkeuring ná den oorlog.

En ziedaar geloof ik al de mannen, waarop ge u beroept. De namen van enkelen hunner klinken in het geheel niet, wijl we ze niet vernemen en aan de weinigen wier namen werkelijk goed klinken, zou ik gerust durven vragen, met welk onzer beide betoogen, zij het meest instemmen.

In uwe aanhalingen althaus is niets, wat met mijne eigene woorden in strijd is.

Indien deze dus, volgens uwe bladz. 6, al de door u geraadpleegde bronnen zijn, waaruit ge „de bewijzen” (het woord staat cursief) verzameld hebt, waarmede ge „mijne onjuiste en niet behoorlijk bewezene stelling zoudt beletten ingang te doen vinden”, vertrouw ik dat velen dat woord *bewijs*, wel wat voorbarig zullen vinden. — En als ge dan uwe aanhalingen besluit, met nogmaals eene geheele zondenlijst te geven, die ge uit het „overzicht van den oorlog” in den *Militaire Spectator* voorkomende, hebt weten samen te stellen, vragen we of ge uit billijkheid en onpartijdigheid, dan niet evenzeer met minder zuinigheid de plaatsen hadt behooren te vermelden, waar in *hetzelfde* werk den Franschen verdiende lof wordt toegezwaaid. Waart ge even begeerig geweest de deugden te leeren kennen, als ge thans zorgvuldig de gebreken bijéengegaard hebt, ge hadt ze, behalve in vele *Duitsche* werken, in de eerste plaats kunnen ontdekken, in dat van den generalen staf. Voorts in CHANZY'S „*deuxième armée de la Loire*”, in WIMPFENS „*Sedan*”, bij LA RONCIÈRE LE NOURY in zijn „*marine au siège de Paris*”, en zoo veel anderen; werken, die den stempel dragen van eerlijkheid; en in waardige mannelijke taal, hadt ge dan, naast een onverbloemd erkennen van veel zwaks en gebrekkigs, ook veel burger- en krijgsmansdeugd opgeteekend gevonden bij mannen, wier namen ons beter in de ooren klinken, dan die van E. J. of ROSSEL.

En uit die *bewijzen* meent ge eindelijk op bladz. 28 te mogen resumeren o. a.:

dat in het Fransche leger waren, „*onkundige, plichtvergeten en verwaande generaals en bevelhebbers*”.

Zie, geachte kameraad! die volzin, — ik ben er zeker van —, zal menigcen met mij pijnlijk aandoen. Zijn wij beiden niet nog wel wat jong, om een oordeel zoo streng uit te spreken, over tal van zoo veel in hooger en in rang, ouderen in leeftijd, waaronder zoo velen, die in ieder geval veel met hun bloed hebben uitgewischt; verscheidenen met opoffering van hun leven hebben getracht te herstellen, wat misschien voor een klein gedeelte hunne schuld, voor het grootste gedeelte die van anderen was. *Wáár* is de ondervinding, *wáár* zijn de daden, die ons het recht geven zoo hard te vonnissen? want dat recht krijgt men immers nog niet door het lezen van eenige brochures, door het opsommen van eenige aanhalingen van anderen. Waarlijk de grijze v. MOLTKE is zachter in het oordeel over zijne vijanden. — Ge zult misschien zeggen: dat recht heeft ieder, die nauwgezet onderzoekt; die personen behooren immers tot de geschiedenis; „*c'est du domaine public*”, en er komt hier geen ondervinding of rang te pas? Als letterkundig criticus kunt ge misschien gelijk hebben, maar we zijn ook soldaat en moeten dat niet te veel vergeten. Als zoodanig moet ik bekennen, dat het mij onaangenaam aandoet, als men kwetsende, minachtende woorden naar het hoofd slingert van officieren, *van welk leger dan ook*, in een taal die zij niet lezen, waarop zij zich niet verdedigen kunnen. Hoe zoudt ge het vinden als

de vreemde zoo over uwe en mijne bij Atchin gevallen kameraden sprak? misschien zijn er, die deze onze zienswijze niet deelen, doch ik onderwerp haar gaarne aan het oordeel van ieder, die de eer heeft, niet de pen, maar den degen te voeren.

Op bladz. 2 beschuldigt ge mij van oppervlakkigheid. Toen ik in het algemeen over dat geheel sprak, was ik nog juist nederig genoeg, zelf te verklaren: „Waar een verwijt gedaan wordt, passen wij het gerust in de eerste plaats op ons zelven toe.”

Ik mag mij er dus niet gevoelig over betoonen, dat ge mij zoo, op den man af, van die fout beschuldigt. Maar dat het spreekwoord van „den balk en den splinter”, hier de wijsheid onzer voorvaderen doet uitkomen, moge uit het slot van uwe critiek blijken.

In dat slot toch, roert ge met een enkel woord aan, eene door mij gehoudene verhandeling in de Vereeniging tot beoefening der krijgswetenschap. Ge herinnert daarbij, aan de vleierende woorden mij destijds door den Luit.-Generaal KNOOP, voorzitter dier vereeniging, toegevoegd, met bijvoeging dat „ge met de meeste belangstelling en voldoening van die vleierende, gewis wèlverdiende beoordeeling hebt kennis genomen.” Toch hebt ge die verhandeling nimmer gelezen. Het is blijkbaar; want ge veroorlooft u daar te citeren, zoo het heeten moet als mijne eigene woorden:

„Toch moet uit de opgedane ondervinding al meer en meer worden afgeleid, dat het offensief karakter, ook waar het standpunt van zelf defensief is, zoo veel doenlijk moet op den voorgrond staan” en ge doet zelfs cursief plaatsnemen:

„Het is die les — welke de Franschen in den laatsten tijd te zeer hebben veronachtzaamd — die, gepaard met andere groote feilen, als daar zijn: Gemis aan goede leiding en welgeordende taktiek, gemis aan discipline en te geringe wetenschappelijke opleiding van den soldaat, aan dit weleer zoo dappere volk duur te staan kwam.”

En van die geheele tirade is *niets* (zegge geen woord) in mijne gansche verhandeling te vinden. Het gedrukte verslag kan u hiervan overtuigen. Hoezeer vereerd alzo door uw instemmen met het oordeel van den voorzitter, kan ik aan uwe goedkeuring ten deze weinig waarde hechten. Ge beoordeelt dus die verhandeling, ge brengt ze in verband met mijne vroegere beschouwingen, zonder ze gelezen te hebben en citeert woorden, die óf alleen in uwe verbeelding bestaan óf, wat ik liever geloof, alleen in een of ander Courantenbericht gevonden werden. — Zoo laten sommige grappenmakers van Courantiers iemand er in loopen. — Maar geachte kameraad, dat is toch op zijn minst genomen al zeer oppervlakkig en geeft geen sterk vertrouwen in de degelijkheid der gronden, waarop door u zoo even den staf over die Fransche bevelhebbers gebroken is.

Dat ge uit mijne beschouwingen, in die verhandeling gemaakt, meent te mogen afleiden, dat mijne zienswijze, sinds mijn artikel in den *Spectator*, zou zijn veranderd, is eene illusie, die ik u ontnemen moet.

Zeer zeker roemde ik sommige Pruisische gevechtsvormen. Ik deed geloof ik nog beter dan eenvoudig roemen en naroeven wat velen daarvan zeiden. Ik heb zelfs getracht *aan te toonen*, dat die gevechtsvormen nagevolgd zullen moeten worden. O! Ik kon u nog veel meer zaken van de Duitschers, met genoeg, met geestdrift zelfs roemen. — Maar zeide ik dan niet reeds verleden jaar, in mijn door u besproken opstel: „Ge ziet, ik bewonder op zijn tijd de Duitschers even goed”?

Juist dat geeft mij het recht om op billijkheid en edelmoedigheid aan te dringen, waar het den Franschen geldt.

En hiermede wensch ik het debat over dit onderwerp te staken. — Onze lezers zullen waarschijnlijk thans voldoende in staat zijn, zelf over de meer of mindere deugden der beide legers te oordeelen, en daarin voor te lichten, was toch zeker ook alleen uwe bedoeling. Ik geef u dus in overweging of het niet vruchtbaarder is, onze krachten *verder* zoo veel in ons vermogen is, aan te wenden tot verhooging der waarde, niet van het Duitsche of Fransche, maar van het Nederlandsche leger.

Hoogachtend heb ik de eer te zijn:

Uw Dienstw. Dienaar,  
W. L. DE PETIT.

Maastr., 1 Sept. 73.

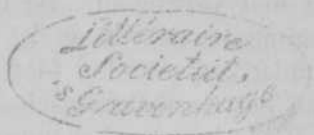
---

## PONTONNIERSOVERDENKINGEN.

---

Het is der Redactie gebleken, dat sommige lezers van de *Militaire Spectator* in de meening verkeeren dat in het stuk getiteld „Pontonniersoverdenkingen”, opgenomen in ons vorig nummer, het kamp dat in *dit jaar* door het korps Pontonniers is betrokken geweest, wordt besproken. Ter voorkoming van de verdere verbreiding dezer meening, vestigen wij de aandacht op den datum (April 1873), van genoemd stuk, waaruit blijkt, dat van het *kamp van 1873* geen sprake is.

Red.



## OVERZICHT VAN DEN FRANSCH-DUI TSCHEN KRIJG VAN 1870 EN 1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 9, bladz. 548.*)



### DE OPERATIËN IN HET ZUIDOOSTEN VAN FRANKRIJK. (*Slot.*) JANUARI 1871.

Na in het vorig nommer den aantocht van het leger onder BOURBAKI naar het oosten van Frankrijk te hebben vermeld, alsmede het samentrekken van het 14de Duitsche legerkorps onder den generaal v. WERDER bij Vesoul, om van daar de versterkte stelling voor Belfort te gaan bezetten, waar de Franschen na een driedaagschen aanval het hoofd stieten en naar Besançon aftrokken, willen we thans de operatiën van de 2de en 7de Duitsche legerkorpsen volgen, welke ten laatste tot den geheelen ondergang van het Fransche Oosterleger leidden.

De generaal v. MANTEUFFEL, benoemd tot opperbevelhebber over het nieuw gevormde Duitsche Zuiderleger — bestaande uit de 2de, 7de en 14de legerkorpsen, onder de generaals v. FRANSECKY, v. ZASTROW en v. WERDER, benevens de gecombineerde brigade DANNENBERG —, kwam in den avond van den 12den Januari van Versailles, waar hij de laatste instructiën ontvangen had, te Châtillon-sur-Seine aan en aanvaardde er het bevel over de beide in die streken samentrekkende 2de en 7de legerkorpsen, te zamen sterk 44950 man, verdeeld in 56 bataljons, 20 eskadrons en 28 veldbatterijen. Het 2de korps was van den 3den Januari uit de omstreken van Parijs over Montargis onafgebroken zuidoostwaarts getrokken en stond den 12den met de 3de divisie te Nuits-sous-Ravières, met de 4de te Noyers; van het 7de korps stond de 13de divisie tusschen Mussy en Châtillon, de 14de bij Montigny, doch

wegens vertraging in het spoorwegvervoer was het nog op verre na niet verzameld. De brigade DANNENBERG, uit de infanterieregimenten N°. 60 en 72 bestaande, van Metz en Chaumont afgezonden, opereerden tusschen Montbard en St.-Marc tegen troepen van het Garibaldiaansche korps.

Beide korpsen bevonden zich den 12den op meer dan 10 marschdagen afstands van Belfort en waren alzoo buiten staat rechtstreeks deel te nemen aan den strijd die aldaar dagelijks te wachten stond.

In gewone omstandigheden lag het voor de hand dat aan het 2de legerkorps eenige rust verleend werd tot het 7de korps geheel verzameld was, aangezien het voor afzonderlijke troependeelen gevaarlijk kon geacht worden de bergstreken, die door vrijescharen bezet waren, door te trekken, vooral ook uithoofde van de nabijheid der vesting Langres, welke een talrijk garnizoen en een ondernemenden kommandant had. Alle bedenkingen stonden echter bij den generaal v. MANTEUFFEL achter tegenover den hachelijken toestand van het 14de legerkorps, en derhalve beval hij onmiddellijk na zijne aankomst te Châtillon, dat de voorhoeden van de beide legerkorpsen den 13den tot aan de lijn Montbard—St.-Marc—Leugley—Aubepierre moesten voorwaarts rukken, vergezeld van pionnierafdeelingen, ten einde de oostwaarts voerende wegen voor de komst van het gros te bezetten en zoo noodig te herstellen. — Met den generaal v. WERDER kon alleen langs telegraphischen weg over Versailles gemeenschap onderhouden worden.

Bij de voorwaartsche beweging der beide legerkorpsen moest de hoofdrichting òf op Dyon òf op Vesoul genomen worden. Voor die op Dyon pleitten verscheidene redenen: de grootste en bruikbaarste wegen van Montbard en Châtillon doorsnijden in deze richting het bergland en loopen concentrisch op Dyon aan; dáár kon men het Garibaldiaansche korps verslaan en de hoofdstad van Bourgondië vermeesteren; men was beter tegen de verderaf gelegen vesting Langres gedekt en had goede communicatiën in den rug door middel der spoorweg- en telegraaflijnen Dyon—Nuits. In weerwil dezer voordeelen besloot de generaal v. MANTEUFFEL tot den marsch op Vesoul, en wel om de zeer juiste reden dat noch het korps van GARIBALDI, noch Dyon het hoofdobject kon zijn, maar wel het vijandelijke hoofdleger onder BOURBAKI; want al kon men v. WERDER geen dadelijke hulp toebrengen, de richting op Vesoul was toch de kortste weg; de nadering der voorhoeden in de strategische flank van het Fransche leger kon tot eene diversie ten voordeele van v. WERDER strekken en tegen een inval van



BOURBAKI in het generaal-gouvernement van den Elzas in de richting van Epinal beveiligen; mocht bovendien v. WERDER genoodzaakt zijn in den Elzas te wijken, zoo kon v. MANTEUFFEL in den rug van BOURBAKI's leger opereeren.

Des voormiddags van den 13den werden de bevelen gegeven voor den marsch op den volgenden dag. Het 2de legerkorps moest den weg nemen van Montbard—Chanceux—Selongey; de tot dit korps behorende 8ste infanterie-brigade (v. KETTLER), sterk 5 bataljons, 2 eskadrons en 2 batterijen, moest achterblijven zoo tot misleiding van den vijand, als om de gemeenschap van het leger tegen vijandelijke troepen uit het zuiden te dekken en de spoorwegverbinding van Nuits-sous-Ravières noordwaarts te beveiligen; terwijl daarentegen de brigade DANNENBERG, die reeds oostelijk van Montbard stond, nu tot voorhoede van het 2de legerkorps werd bestemd; het 7de legerkorps moest met de 13de divisie op de wegen van Châtillon—Recey—Prauthoy voorwaarts rukken en de 14de divisie over die van Montigny—Arc-en-Barrois—Chameroy—Longeau. Het gros van dit korps moest den 16den bij Prauthoy en Longeau, het 2de, wegens den langer af te leggen weg, den 17den bij Selongey uit de Côte d'or deboucheeren.

De marsch van uit het noordelijk gedeelte der Côte d'or en het zuidelijke van het plateau van Langres ging vrij ongehinderd voort door het moeilijk bergterrein, waarvan de wegen door de strenge vorst en sneeuw voor de cavalerie, artillerie en de voertuigen moeilijk begaanbaar waren; alleen de vleugeldetachementen hadden kleine gevechten met verkenningsdetachementen van Dyon en Langres. Het 7de korps bereikte den 16den de aangewezen punten, en bleef er hoofdzakelijk den 17den om het 2de legerkorps in te wachten, dat met zijn gros dien dag Selongey bereikte, terwijl de brigade DANNENBERG ten noorden van Is-sur-Tille stelling nam tegen Dyon; den 18den was het korps uit de Côte d'or gedeboucheerd; het 7de bereikte dien dag met zijn gros de lijn Champlitte—Frettes.

Den 16den tuchtigde de generaal v. KETTLER het stadje Avallon, westelijk van Sémur, omdat lieden zonder uniform op zijne patrouilles geschoten hadden. Een 60tal granaten werd in de stad geworpen en de toegesnelde mobiele garden werden verdreven.

Den 16den, 17den en 18den ontving de generaal v. MANTEUFFEL, langs telegraphischen weg, berichten van den generaal v. WERDER nopens de driedaagsche gevechten bij Belfort. Dat van den 18den deed voorzien dat de vijand den terugtocht zou aannemen, hoogstwaarschijnlijk in de richting van Besançon. De generaal v. MANTEUFFEL beval dien ten gevolge voor den 19den eene algemeene

rechtszwenking van de beide legerkorpsen naar de Saône: Het 7de korps moest met den rechter vleugel Dampierre bereiken, met den linker in de richting van Vesoul voorwaarts gaan, de gemeenschap opzoeken met het detachement v. WILLISEN naar de zijde van Luxeuil en St.-Loup en de wegen van Langres gadeslaan; zijne voorhoede moest de bruggen over de Saône verkennen en zoo noodig herstellen. Het 2de legerkorps kreeg bevel naar Fontaine Française en Autrey te rukken, de voorhoede moest Gray bezetten; eene brigade bij Thil Dyon gadeslaan, de generaal v. KETTLER tot Sombornon en St.-Seine rukken.

Door de voortzetting in de ingeslagen richting uit de op den 19den bezette punten, konden de 7de en 2de legerkorpsen in twee dagmarschen in rechtstreeksche gemeenschap komen met het van Villersexel aanrukkende gedeelte van het 14de legerkorps; het leger kon dan zijn basis op Epinal nemen, waarheen dan het nog ontbrekende gedeelte der 14de divisie (3 bataljons, 1 batterij, proviand- en munitiekolonnen) van het 7de korps kon worden gericht om zich bij het gros te voegen; de generaal v. MANTEUFFEL kon dan met vereende macht, achtervolgens in een reeks van gevechten, het Fransche Oosterleger verliezen toebrengen, in verwarring en in een staat van ontbinding terugdrijven, altijd in de richting van diens natuurlijke verbindingen en zijner van Lyon over Châlon-sur-Saône en Lons-le-Saulnier aanrukkende versterkingen; — maar een veel grooter resultaat kon verkregen worden, wanneer de generaal v. MANTEUFFEL, van zijne rechtstreeksche verbinding met v. WERDER bij Villersexel afziende, met de beide 2de en 7de legerkorpsen door een snellen zuidoostelijken marsch in de flank en den rug van het leger van BOURBAKI kwam en dit leger tusschen de troepen van v. WERDER, de beide gezegde korpsen en de Zwitsersche grenzen insloot, en het alzoo, even als het leger van MAC-MAHON bij Sedan, of tot eene kapitulatie, of tot den overgang op onzijdig gebied noodzaakte. Wel werd door eene zoodanige operatie, vooral ook aangezien het bergachtig terrein, de eenheid van het leger verbroken en stonden de 2de en 7de legerkorpsen tegenover een hoewel geschokt, maar altijd toch nog zeer overmachtig leger, 't welk voor zijn behoud er alles aan gelegen was door den tegenoverstaanden vijand heen te breken, terwijl de Duitschers door de uit het zuiden aanrukkende versterkingen en de troepen van Dyon in rug en flank konden bedreigd worden; maar in weerwil van dit alles besloot de generaal v. MANTEUFFEL in den namiddag van den 19den tot de laatstvermelde keus, in 't vertrouwen op hetgeen hij van de degelijk-

heid en strijdvaardigheid zijner troepen kon verwachten en steunende op de bekwaamheid der aanvoerders, om zoo noodig zelfstandig te handelen, even als op die der verplegingsbeambten, om ook zonder aanvoer het leger een tijd lang het noodige onderhoud te verschaffen.

Ten gevolge der hieruit ontstaande nog voortdurende scheiding van het 14de legerkorps met de hoofdmacht, konden aan den generaal v. WERDER geen dagelijksche bewegingen voorgeschreven worden; hem werd alleen aanbevolen het beleg van Belfort krachtig voort te zetten en met zijne overige beschikbare macht het Fransche leger door een levendig offensief zooveel mogelijk vast te houden.

Met het oog op de voorgenomen operatiën beval de generaal v. MANTEUFFEL voor den 20sten Januari het volgende:

Het 2de legerkorps concentreert zich bij Gray, de voorhoede gaat tot Pesmes; de 7de brigade (DU TROSSEL) nadert tot Mirabeau, maar laat voorloopig een post te Thil-Chatel, om de gemeenschap met de 8ste brigade (v. KETTLER) te onderhouden; troepen van het 7de legerkorps trachten over Vesoul in gemeenschap te komen met het 14de korps; het korps zelf gaat bij Autet en Savoyeux de Saône over en bereikt de omstreken van Sauvigney en Ciley; de voorhoede gaat in de richting van Besançon. Aan den generaal v. KETTLER werd bevolen met de troepen onder zijn bereik een aanval op Dyon te doen, daarbij echter niet uit het oog te verliezen de vele Duitsche zieken en gekwetsten, die bij den aftocht van het 14de legerkorps er hadden moeten achtergelaten worden.

Den 21sten werd de marsch naar Doubs voortgezet; het 2de legerkorps in de richting van Dôle, het 7de naar Dampierre. Te Dôle vond men eenige vijandelijke troepen, doch zonder geschut; zij werden spoedig in alle richtingen verdreven. De brug over de Doubs was niet vernield; terstond werd een detachement naar de andere rivierzijde gezonden, terwijl op den spoorweg bij Dôle 230 wagens met levensmiddelen, fourage en kleedingstukken, waarschijnlijk voor het Fransche Oosterleger bestemd, werden buit gemaakt. Het 7de legerkorps ondervond eenigen tegenstand bij de overgangen van den Oignon te Marnay, Pin en Etuz, doch na een kort gevecht weken de Franschen naar Besançon terug.

Den 21sten Januari voerde de generaal v. KETTLER den bevolen aanval uit het noordwesten op Dyon uit. De hoofdstad van Bourgondië is zooals wij vroeger gezien hebben, eene open plaats. De

toegangen waren echter, even als toen de Duitschers voor de eerste maal de stad vermeesterden, door de hulpmiddelen der versterkingskunst verdedigbaar gemaakt, inzonderheid waren de noordwestelijk en noordelijk gelegen hoogten, bij de dorpen Talant en Fontaine, met zwaar geschut beplant en in het lagere terrein door versperringen onderling verbonden. Aan GARIBALDI was met zijn korps de verdediging van de stad alsmede de dekking van het Fransche Oosterleger opgedragen, terwijl een aantal bataljons gemobiliseerde nationale garden, onder bevel van den territorialen kommandant te Lons-le-Saulnier, generaal PELISSIER, alsmede onder zijne bevelen was gesteld. De linker vleugelkolonne van v. KETTLER stiet bij haren aanmarsch herhaaldelijk op den vijand, verdreef hem uit het steile en nauwe bergdal bij Val Suzon en vermeesterde het dorp Daix, geraakte toen echter in de geschutvuurlijn van Talant en Fontaine en werd door sterke infanteriekolonnen bestookt, zoodat zij zich slechts met moeite kon staande houden tot des namiddags vijf ure, toen de rechter vleugelkolonne bij Plombières aankwam en deze plaats bestormde. Thans beval de generaal v. KETTLER een algemeenen aanval, die echter wegens 's vijands sterke stelling en overmacht evenmin gelukken kon. Meer noordelijk had een afzonderlijk detachement (het fuseliebataljon van het 61ste regiment) onder den majoor CONTA, het dorp Messigny bestormd, doch moest verder voor de vijandelijke overmacht zwichten.

Het uiterst bloedig gevecht had den Duitschers een verlies gekost van 14 officieren en 322 man aan dooden en gekwetsten. Zij hadden tegen eene overgrootte overmacht gestreden en nog een 500-tal gevangenen gemaakt. Het verlies der Franschen is niet bekend.

De generaal v. KETTLER betrok den 22sten kantonnementen om Darois en Messigny. Dien dag eene aanvulling van munitie onder bedekking van troepen der 7de brigade (DU TROSSEL) van het 2de korps ontvangen hebbende, besloot hij, in den geest der hem opgedragen taak, om namelijk den marsch van het Zuiderleger naar het zuidoosten zooveel mogelijk te dekken, den 23sten, in weerwil der hem gebleken vijandelijke overmacht, nogmaals een aanval op Dyon en nu uit het noorden te doen. De Duitschers rukten stormend tot aan de voorstad St.-Martin, doch geraakten toen weder in het omgevend geschutvuur der vijandelijke stelling en konden hun doel niet bereiken. Het gevecht van dezen dag kostte aan beide partijen weder zware verliezen. Ook de Garibaldianen hadden

moedig gestreden en werden allengs meer en beter door de gemobiliseerden ondersteund.

Bij dit laatste gevecht werd in de duisternis het eerste en eenige Duitsche vaandel in dezen veldtocht door de Duitschers verloren; het werd den volgenden morgen onder een hoop lijken door de troepen van RICCIOTTI GARIBALDI gevonden.

De generaal v. KETTLER bleef nu den vijand noordelijk van Dyon in afwisselende kantonnementen in het oog houden.

Van de zijde der Franschen wordt, met opzicht tot hunne troepen bij Dyon, tijdens den tocht oostwaarts van de 2de en 7de Duitsche legerkorpsen uit de Côte d'or, beweerd dat GARIBALDI weinige dagen te voren ernstig ziek was; dat, gelijk altijd onder de Garibaldianen en vrijkorpsen bij ontstentenis van den opperbevelhebber het geval was, verwarring en verdeeldheid bij den staf en de onderbevelhebbers hadden geheerscht; dat men op 't verschijnen van uhlanen te Montbard en Sémur slechts aan een aanval uit het noordwesten op Dyon bedacht was geweest en geheel verzuimd had verkenningen te doen in de richting van Issur-Thille en verder noordwaarts, waardoor voor het Duitsche leger de gelegenheid opengesteld was om nagenoeg zonder tegenstand over Gray en Dôle zuidoostwaarts te trekken. Volgens DE FREYCINET beschuldigden BOURBAKI en GARIBALDI elkander wederkeerig van het verzuim. Eerstgemelde zou beweerd hebben dat op GARIBALDI de taak rustte om de linker flank van het Oosterleger te dekken; dat deze dien ten gevolge Gray en Pontaillier had behooren te verdedigen en bijgevolg de wegen naar Dôle afsluiten. GARIBALDI van zijn kant verklaarde dat zijne macht ontoereikend was om behalve Dyon nog andere plaatsen te verdedigen; dat hij wel verkenningen in gezegde richtingen had kunnen laten doen, maar geen troepen genoeg kon afzonderen om den vijand tegen te houden, wjl hij-zelf met al zijne beschikbare macht ter nauwernood Dyon had kunnen behouden. De gedelegeerde van het oorlogsdepartement te Bordeaux deelt ten deze het gevoelen van GARIBALDI en meent dat daar Auxonne in 't bezit der Franschen gebleven was, op BOURBAKI de plicht rustte om het zuidoostelijk van die vesting gelegen Dôle te bezetten, te meer daar hij den 26sten December ook de toezending van het 15de korps van Bourges had verlangd, »ten einde" — gelijk hij zich uitdrukte — »gelegenheid te hebben een of ander detachement af te zonderen, om zich zijne gemeenschap in den rug te verzekeren." Desniettemin betreurt DE FREYCINET ook de werkeloosheid van den staf van GARIBALDI, daar de detachering des noods van slechts

eenige benden op den weg van het aanmarcheerend Duitsche leger, dit ten minste eenigszins had kunnen ophouden en daardoor den aftocht van BOURBAKI's leger zuidwaarts, door tijdwinst had kunnen begunstigen; en ook van Duitsche zijde wordt erkend dat de taak van het Garibaldiaansche korps geweest was, door een krachtig offensief zooveel troepen mogelijk van het Duitsche leger op zich te trekken, en beweerd dat GARIBALDI gedurende den geheelen loop der operatiën die taak zoo weinig inzag of vervulde dat hij door eene kleine Duitsche troepenafdeeling misleid en geheel vastgehouden werd.

Terwijl het Fransche leger den 22sten rondom Besançon gedisloqueerd was, zetten het Duitsche 2de en 7de legerkorpsen hunne bewegingen voort. De voorhoeden van beide korpsen moesten dien dag over de Doubs verkenningen doen in de richting der spoor- en andere wegen van Besançon naar Lons-le-Saulnier. Onder bescherming der tegen Besançon front makende 14de divisie van het 7de korps, bereikte de 13de divisie op den middag de Doubs bij St.-Vit en bezette Dampierre, van waar een detachement op den linker rivieroever naar Quingey, zuidelijk van Besançon, trok; de bruggen over de Doubs bij Dampierre waren niet vernield, 't welk eene voor het 7de korps zeer gunstige omstandigheid was, daar diens pontonkolonne bij den ontbrekenden trein te Epinal was achtergebleven. De Franschen hadden westelijk bij Pouilly en Ecole hunne troepen geconcentreerd, maar bleven tegenover de 14de divisie werkeloos.

Het 2de legerkorps trok den 22sten in zuidelijke richting voorwaarts en vond alle bruggen over de riviertjes de Clage, de Loue en Orain bruikbaar; wel werden overal verhakkingen, barikaden en scherpschuttersloopgraven aangetroffen, maar zij waren onbezet.

Den 23sten werd de algemeene beweging tot afsnijding der basis van het Fransche Oosterleger en zijne insluiting voortgezet. De 13de divisie bezette na een kortstondig gevecht de gewichtige punten Byans en Quingey en sneed daardoor de gemeenschap van het Fransche leger met Lons-le-Saulnier af. Twee Fransche divisien van het 15de korps, die den spoorweg moesten bewaken, waren overhaast voor de voorhoede der 13de divisie teruggetrokken. Het 7de korps nam nu eene sterke stelling in op de beide Doubsoevers tegenover Besançon; het 2de korps bereikte insgelijks den spoorweg naar Lyon bij Villers-Farley en verkende verder in oostelijke en zuidoostelijke richting.

In den namiddag deden troepen van het 18de Fransche korps

alsmede die van de divisie CREMER, en naar het schijnt onder diens bevel, een aanval bij Dannemarie op de tegenoverstaande 14de divisie van het 7de korps. Het gevecht duurde tot den avond en eindigde met den aftocht der Franschen. 't Was op dezen dag de eerste maal dat troepen van het uit 't noordwesten aanrukkend Duitsche legergedeelte in gevecht kwamen met het Fransche Oosterleger.

Wij hebben vroeger gezien dat de generaal v. WERDER zijnen troepen den 22sten, ook ter zake der verpleging, een welverdienden rustdag had gegeven. Den 23sten rukte het 14de legerkorps weder voorwaarts: de 4de reserve-divisie bezette dien dag Islesur-Doubs en Clerval, waar vijandelijke bataljons verdreven werden; het detachement v. D. GOLTZ verdreef den vijand bij Antechaux, dicht bij Beaume-les-Dames; de Badensche divisie bereikte Montbozon en Rougemont; de kolonel v. WILLISEN trok met 2 regimenten cavalerie en 1 batterij van Noroy op, verdreef de Franschen uit Vesoul, ging den weg naar Pesmes op en meldde des avonds aan den generaal v. MANTEUFFEL zijne komst te Frasnele-Château. De gemeenschap tusschen deelen der beide legergedeelten was alzoo eenigermate verkregen.

De gevechten op den 23sten ten westen en ten zuiden van Besançon, door welk laatste de rechtstreeksche weg naar Lyon afgesneden was, alsmede de krachtige achtervolging uit het noorden van het 14de Duitsche legerkorps, dat Beaume-les-Dames den 24sten bezet had, terwijl de Fransche achterhoede — het 24ste korps — de defileën van het Lomontgebergte zuidoostelijk van Beaume onverdedigd verlaten had, hadden op het door koude en ontbering, door marschen en nederlagen ontmoedigde en verzwakte Fransche leger de noodlottigste uitwerking, zoowel onder de bevelhebbers als bij de troepen. De generaal BOURBAKI gaf tegenstrijdige orders; hij beval in den morgen van den 24sten dat de troepen bij Dannemarie op Besançon moesten terugtrekken en kort daarna dat zij de verlaten stellingen weder moesten innemen, maar toen hadden de Duitschers ze reeds bezet. Gelijk gewoonlijk bij een ontmoedigde troep, vooral bij de Franschen, 't geval is, werd de schuld van alles op de aanvoerders, zelfs op den opperbevelhebber geworpen; het woord »verraad" werd zelfs uitgesproken, en de overdrevenste geruchten werden rondgedragen. BOURBAKI zond op den middag eene depeche aan het oorlogsbestuur te Bordeaux, waarin hij voor het eerst zijne ernstige ongerustheid over den

afloop van den veldtocht te kennen geeft, en na de vermelding dat de Duitschers de Doubs en wellicht ook de Loue reeds waren overgegaan en alzoo zijne voornaamste gemeenschap met Lyon afgesneden hadden, zegt: »er aan te twijfelen of hij zich nog een doortocht zou kunnen banen.» Hij vereenigde de chefs der korpsen, doch vond bij de meesten hunner weinig steun, en ten gevolge van een gehouden krijgsraad, waarin alleen de generaal BILLOT, de bevelhebber van het 18de korps, van gevoelen was dat het leger eene poging moest doen om zich over Auxonne door te slaan, nam de generaal BOURBAKI het besluit met het leger in de richting van Pontarlier aan de Zwitsersche grenzen terug te trekken.

Het oorlogsbestuur te Bordeaux, dat den toestand niet genoegzaam kon overzien, een terugtocht 't zij over Dôle, 't zij over Mouchard, Gray of Pontaillier nog mogelijk achtende, drong, in depeches van den 25sten, met het doel het leger zoo mogelijk nog te redden, ware het ook met verlies van al het materieel en den trein, ten sterkste er op aan een der gezegde wegen in te slaan; doch BOURBAKI bleef bij zijn genomen besluit. Den 26sten Januari begon de aftocht van het leger. BOURBAKI zelf, met de wanhoop in het hart, waarvan de sporen op zijn gelaat zichtbaar waren, gaf — zegt DE FREYCINET — in persoon en als naar gewoonte met uiterlijke kalmte en met groote welwillendheid de noodige bevelen tot regeling en bevordering van den afmarsch. Des avonds, na vooraf het opperbevel aan den generaal CLINCHANT te hebben overgedragen, poogde hij zich door zelfmoord het leven te benemen. Eene depeche des avonds te voren door hem aan het oorlogsbestuur te Bordeaux afgezonden, gaf reeds blijken van zijne geestverbijstering, waarop ook GAMBETTA het opperbevel aan den generaal CLINCHANT opdroeg en dezen alsnog daarbij ten krachtigste aanspoorde om van den terugtocht naar Pontarlier af te zien. CLINCHANT antwoordde echter den 27sten, dat het te laat was om nog zuidwaarts te ontkomen, waartoe verscheidene dagmarschen noodig waren; dat het gros der troepen reeds op den linker Doubs-oever en de voorhoede te Ornans op twee marschdagen afstands van Besançon stond, terwijl de generaal v. MANTEUFFEL het Fransche leger meer en meer in een nauweren kring omsloot.

Het Juragebergte, door welks barre schier onbegaanbare streken het ongelukkige Fransche leger — slecht gevoed, slecht gekleed en geschoeid, bij scherpe winterkoude — thans trekken moest, verheft zich aan de westzijde, hoofdzakelijk volgens eene lijn van Lons-



le-Saulnier naar Besançon gaande, en nadert in de omstreken van Quingey de Doubs. Het gebergte loopt dadelijk steil opwaarts, doch heeft verder oostwaarts meer den vorm van eene uitgestrekte hooge bergvlakte, met vele kloven doorsneden. De strekking der bergen is van het noordoosten naar het zuidwesten. Het van gezegd plateau opgaande eigenlijke hooggebergte der Jura volgt vrij evenwijdig de Zwitsersche grenzen. De dalen door de beken of riviertjes op het Juragebergte gevormd, zijn diep ingesneden en slechts langs de wegen begaanbaar. Een der voornaamste dezer terreinafscheidingen is de Loue, die van St.-Gorgon over Ornans, Châtillon en Quingey naar de Doubs vloeit. Doorgaande zijn de bergen met dennenbosschen begroeid. Het plateau was thans overal met sneeuw bedekt, zoodat de wegen dikwijls moeilijk te vinden waren; de meesten loopen van uit het westen concentrisch naar Pontarlier. Van die uit het noorden naar het zuiden gaande, zijn de voornaamste de weg van Ornans over Salins naar Champagnole, welke den 23sten nog in 't bezit der Franschen was, en de groote weg van Besançon—Quingey—Arbois naar Lons-le-Saulnier, die de Duitschers reeds afgesneden hadden. De belangrijkste kruispunten in 't gebergte zijn door kasteelen en forten afgesloten, zooals bij Salins en tusschen Pontarlier en de grenzen.

Alvorens nu verder de operatiën in de Jura te vermelden, zullen we vooraf nagaan wat sedert den 23sten Januari bij het Duitsche leger voorgevallen was. Ten gevolge van het steeds zuidoostwaarts trekder 2de en 7de legerkorpsen en van het 14de korps zuidwaarts, werden de verbindingen der drie korpsen thans over Epinal genomen, daar de westelijke over de Côte d'or door de nabijheid van Langres onveilig waren. De brigade KETTLER beschermde steeds den rug van het leger tegen de Garibaldianen te Dyon; de gecombineerde brigade v. DANNENBERG (thans onder bevel van den kolonel v. KNESEBECK) werd tot dekking van den etappeweg van Gray tot Dôle tegen Auxonne, Dyon en Besançon geëchelonneerd; de cavalerie-brigade v. WILLISEN werd naar Pesmes gezonden. Het 14de legerkorps besloot den 24sten tot een concentrischen aanval op Beaume-les-Dames: de 4de reserve-divisie zou den linker vleugel, het detachement v. D. GOLTZ het centrum, de Badensche divisie den rechter vleugel uitmaken, maar de Franschen trokken, nadat zij de brug over de Doubs hadden doen springen, zonder weerstand te bieden af. Eene afdeeling, vermoedelijk onder den generaal BRESSOLES, ongeveer 6000 man sterk, was den nacht te voren bij Tulay en Glay door den gene-

raal DEBSCHITZ aangevallen en met verlies van 400 gevangenen verdreven. Aan het 7de legerkorps was de taak opgedragen een mogelijken aanval van de zijde van Besançon af te wijzen en door kleine aanvallen den vijand bezig te houden; een deel van het 2de korps moest het zoo noodig bijstaan, terwijl het overig gedeelte, steeds verkennend, krachtig oostwaarts moest voortrukken en alle bergpassen bezetten. In dien geest werd den 24sten gehandeld.

De voorhoede van het 2de korps bezette op den middag na een onbeduidend gevecht, de belangrijke spoor- en straatwegverbinding Mouchard, oostelijk van Villers-Farlay. Verkenningen door troepen van het 7de korps stieten bij Châtillon (aan de zuidelijke spits van den scherpen boog der Loue, zuidoostelijk van Quingey) op een aanzienlijke vijandelijke troepenmacht; een detachement der 13de divisie verdreef de Franschen uit Port Lesney aan de Loue, oostelijk van Villers-Farlay, en kwam bij Mouchard in gemeenschap met het 2de korps. Uit de gedane verkenningen bleek dat de vijand nog in en om Besançon en op de beide oevers der Loue stand hield.

Naardien de Duitsche korpsen niet onmiddellijk konden samenwerken, werden door den generaal v. MANTEUFFEL aan de korpsbevelhebbers onderscheidene aanwijzingen gegeven, hoe in verschillende omstandigheden tegen het Fransche leger te handelen. Zij kwamen hoofdzakelijk hierop neêr: Ingeval de vijand tusschen Villars-Farlay en Pontarlier zuidwaarts mocht willen ontkomen, moesten de voorhoeden van de 2de en 7de korpsen hem in de flank vallen en hem zooveel mogelijk den weg afsnijden; wilde hij over Quingey en Dampierre doorbreken, dan moest op ieder der beide Doubsoevers eene divisie van de 7de korpsen hem tegenhouden, terwijl het 2de korps hem in den rug aanviel. In beide gevallen moest het 14de korps van uit het noorden de achterhoede krachtig bestoken. Wilden de Franschen over Marnay, Pin en Etuz naar Gray deboucheeren, om zich met GARIBALDI bij Dyon te vereenigen, dan moest de 14de divisie van het 7de korps en de brigade KNESEBECK tegen de linker flank, de Badensche divisie tegen de rechter flank der vijandelijke kolonnen aanrukken en deze vasthouden tot meerdere troepen konden aanrukken; mocht de vijand — wat echter 't minst waarschijnlijk was — tegen het 14de korps noordwaarts front maken, dan moesten de 2de en 7de korpsen uit het zuiden tegen hem oprukken; trok hij naar de Zwitsersche grenzen, dan moesten de drie korpsen deze beweging volgen, om hem tot een slag of tot den overgang over de grenzen te noodzaken; wachtte eindelijk de vijand den aanval der Duit-

schers bij Besançon af, zoo moest men dien niet tot in 't bereik van het vestinggeschut voortzetten, en liever 's vijands aanval afwachten, daar het nog talrijke leger ter zake der verpleging, het zeker niet lang te Besançon zou kunnen uithouden.

Voor dat echter de generaal v. WERDER deze aanwijzingen ontvangen had, was hij den 25sten met de Badensche divisie en het detachement v. D. GOLTZ rechts afgemarcheerd in de richting van Rioz en Etuz op den rechter Oignon-oever, ten einde eene mogelijke beweging der Franschen van Dyon op Gray te keeren; de 4de reserve-divisie (v. SCHMELING) bleef op den linker Douboever; een klein detachement ter verbinding tusschen den Oignon en de Doubs. Ten gevolge van dezen rechtschen afmarsch, waardoor de divisie v. SCHMELING in 't noorden alleen tegenover den vijand stond, wijzigde de generaal v. MANTEUFFEL, die door geen contra-orders tijdverlies wilde veroorzaken, in dien zin de door hem gegeven bevelen, dat eerstgenoemde troepen van het 14de korps, welke dien dag nog de omstreken van Rioz, Voray, Boulton en Bonnevent bereikten, in plaats van verder op Pesmes te marcheren, zuidelijker, over Marnay, naar de Doubs moesten rukken, om daar het 7de korps af te lossen, hetwelk dan verder oostwaarts kon gaan; de 4de reserve-divisie moest op den linker Douboever zuidwaarts aanrukken.

Naardien thans aan de Doubs een genoegzaam getal troepen verzameld was, om eene operatie naar de zijde van Dyon uit te voeren, werd door den generaal v. MANTEUFFEL eene Badensche brigade (DEGENFELD) naar Pesmes gezonden en met de brigaden KETTLER, KNESEBECK en WILLISEN, onder bevel gesteld van den luitenant-generaal HANN v. WEYHERN, met opdracht 's vijands spoorwegverbindingen te verbreken en Dyon te vermeesteren, zoo dit zonder groote offers geschieden kon.

Uit verkenningen van het 7de korps den 26sten van St.-Vit tot in de nabijheid van Besançon gedaan, bleek dat de Franschen, met achterlating van de 1ste divisie (DE POLIGNAC) van het 20ste korps te Besançon, den rechter Douboever verlaten, doch de terreinafscheiding van de Loue nog sterk bezet hadden. Het 2de Duitsche korps bezette dien dag Arbois en Salins; de beide forten die den weg beheerschten, konden niet genomen worden.

Door de aankomst der troepen van het 14de legerkorps alsnu in den rug gedekt en door de zooeven gezegde berichten genoegzaam van den aftocht van het Fransche leger onderricht, besloot de gene-

raal v. MANTEUFFEL met de beide nu beschikbare legerkorpsen den marsch door de Jura verder voort te zetten, in dier voege dat het 7de korps rechtstreeks op Pontarlier aanrukte, terwijl het 2de korps in de richting van les Planches het hoog gebergte moest in-trekken en na het bezetten der belangrijkste punten insgelijks naar Pontarlier gaan, ten einde het Fransche leger tussehen het Duit-sche en de Zwitsersche grenzen te brengen. Het detachement v. D. GOLTZ van het 14de korps (thans slechts  $4\frac{1}{2}$  bataljons, 2 eskadrons en 16 stukken geschut sterk) volgde als leger-reserve achter de 2de en 7de korpsen. De 1ste en 3de Badensche brigade bleven onder v. WERDER Besançon gadeslaan. De 4de reserve-divisie SCHMELING kreeg bevel uit het noorden den vijand krachtig te achtervolgen.

Den 27sten bezette het 7de korps de Loue; de 14de divisie be-reikte den volgenden dag Amancey en Déservillers, gevolgd door de 13de divisie, die door de Badensche troepen bij Quingey werd afgelost; geen vijand werd ontmoet. Het 2de korps trok den 27sten het gebergte in op de lijn Poligny—Champagnole en kwam met de hoofdmacht den 28sten nabij laatstgenoemde plaats; verkenningen kwamen reeds den 27sten in aanraking met vijandelijke troepen tot het 15de, 20ste en 24ste korps behorende. Daar de generaal v. MANTEUFFEL echter zekerheid wilde hebben omtrent de richting door het gros van het Fransche leger ingeslagen, 't zij naar Pon-tarlier of dat het reeds in meer zuidoostelijke richting getrokken was, beval hij dat de 14de divisie van het 7de korps, die aan het hoofd was, den 29sten, zonder het overige van het korps af te wachten, op Pontarlier zou aanrukken, terwijl het 2de korps den bergweg nog verder oostelijk bij les Planches moest bezetten, om alsdan van daar noordoostwaarts op Pontarlier af te gaan.

Het Fransche leger was den 28sten rondom Pontarlier vereenigd: Het 18de korps (BILLOT) stond op den rechter vleugel bij Dom-martin, Doubs en Arçon; het 15de korps (MARTINEAU) in het centrum bij Sombacourt, Pontarlier en Oye; het 20ste korps (CLIN-CHANT) aan den weg naar Champagnole, bij Bannans, Bulle, Dam-pierre en Frasne; het 24ste korps (BRESSOLES, thans onder COM-MAGNY) was bij Pont-de-Roide, kwam in verwarring bij Pontarlier en werd dadelijk op den weg naar Mouthe geëchelonneerd; het korps van CREMER werd als divisie aan het 24ste korps toege-voegd en op den weg naar St.-Laurent opgesteld.

Ingevolge bovengezegde bevelen van den generaal v. MAN-TEUFFEL bezette eene gecombineerde brigade van het 2de Duit-sche legerkorps den 29sten Januari na een kort gevecht les Plan-

ches en kwam tusschen Nozeroy en Censeau. Hier vernam men dat ten hoogste 8000 Franschen naar Lons-le-Saulnier waren doorgetrokken. De 14de divisie van het 7de korps bereikte laat in den namiddag den staart van het Fransche leger bij Sombacourt en Chaffois en wierp dien met aanzienlijk verlies naar Pontarlier terug. Het hoofdkwartier van den generaal v. MANTEUFFEL kwam dien dag te Arbois, welke plaats ook het detachement v. D. GOLTZ met geforceerde marschen bereikte.

In den namiddag en avond van den 29sten Januari ontvingen de wederzijdsche legerbevelhebbers telegrammen uit Versailles en Bordeaux, het bericht houdende van den gesloten wapenstilstand; bij dat aan den generaal v. MANTEUFFEL, met de vermelding: »dat de departementen Côte d'or, Doubs en Jura voorloopig van den wapenstilstand uitgesloten waren", van welke uitzondering JULES FAVRE in zijn telegram aan GAMBETTA geen melding had gemaakt, zoodat in het telegram uit Bordeaux aan den generaal CLINCHANT gezonden, ook daarvan niet gesproken werd. Nog vóór dat de generaal v. MANTEUFFEL het bericht van den wapenstilstand aan de verschillende korpsbevelhebbers had kunnen doen toekomen, werd door den generaal THORNTON, bevelhebber der 2de divisie van het 20ste Fransche korps, daarvan kennis gegeven aan den generaal v. ZASTROW, die met de 14de divisie te Chaffois was aangekomen, hetgeen aanleiding gaf dat deze de beweging naar Pontarlier op den 30sten niet voortzette en een 1000-tal gevangenen, die zich vrijwillig overgegeven hadden, teruggezonden werden, even als later hunne wapenen.

Ook bij de voorhoede van het 2de korps kwamen op haren marsch naar Frasne, in den morgen van den 30sten, Fransche parlementairs den wapenstilstand aankondigen. De generaal FRANSSECKY wilde er echter niet in bewilligen, tenzij hem Frasne (aan den spoorweg westelijk van Pontarlier) overgeleverd werd; en daar hij nu ook het bericht van den generaal v. MANTEUFFEL uit Arbois ontving, werd des avonds een aanval op Frasne en het voorgelegen bosch gedaan en beiden na een kort gevecht vermeesterd en 1500 gevangenen gemaakt.

Den 30sten beval de generaal v. MANTEUFFEL uit zijn hoofdkwartier Villeneuve, tusschen Arbois en Levier, de volgende bewegingen voor den 31sten Januari: Het 7de legerkorps blijft ter hoogte van Chaffois tegenover Pontarlier; de overige troepen moeten aanrukken tot aan de Loue en den weg van Ornans naar Pontarlier, en trachten met de 4de reserve-divisie in verbinding te

komen in de richting van Ornans. Het 2de legerkorps rukt op den weg over Frasné voort met de spits tot op gelijke hoogte met het 7de korps, detacheert over Bonnevaux rechts in 't gebergte en bezet de wegen aldaar; les Planches moet sterk bezet blijven om de oostelijke bergwegen gade te slaan en zich tegen Lons-le-Saulnier te dekken. Het detachement v. d. GOLTZ moest zich bij Villeneuve concentreren.

Het 7de legerkorps bereikte dien dag de omstreken van Sept-Fontaines en de Drugeonbeek en beheerschte thans de wegen naar St.-Gorgon en Morteau. Het 2de legerkorps vond op zijn marsch over Frasné naar Pontarlier den weg met weggeworpen wapenen bedekt en maakte vele gevangenen. De voorhoede-brigade DU TROSSEL bleef bij la Rivière aan den Drugeon. Een rechter zij-detachement der 6de infanterie-brigade (v. WEDELL), over Bonnevaux gerukt om den bergweg van Pontarlier naar la Mouthe bij les Granges af te snijden, ontmoette den vijand bij Vaux in een nauw dal, en wierp hem na een hardnekkig gevecht van anderhalf uur met een verlies van 900 gevangenen terug; ook les Granges, aan het zuidoende van het meer St.-Point, werd bezet. Een detachement der brigade DU TROSSEL bezette na een kort gevecht la Planée, waardoor de laatste uitwegen voor het Fransche leger zuidwaarts waren afgesneden.

De generaal v. MANTEUFFEL besloot nu, den 1sten Februari, tot een concentrischen aanval op Pontarlier; hij beschikte daartoe over het geheele 7de korps, 2 brigaden van het 2de korps en 4 bataljons van het detachement v. d. GOLTZ. Pontarlier werd na een kort infanteriegevecht vermeesterd; talrijke gevangenen vielen den Duitschers in handen, en honderde beladen wagens van den trein die den weg verstopten, werden buit gemaakt. In het gebergte, waarheen de door Pontarlier voortgerukte brigade DU TROSSEL van het 2de korps trok, had daarentegen nog een hardnekkige strijd plaats. Het nauwe bergdal splitst zich bij het ontrent 4 kilometers van Pontarlier gelegen la Cluse in een drietal hoofdrichtingen, noordoostelijk naar Verrières, op Zwitsersch grondgebied, waarheen ook de straatweg leidt, oostelijk — de slechtste weg — naar Yverdun, en zuidoostelijk naar Jougne. Aldaar, voorbij het scheidspunt, liggen twee bergkasteelen (het fort du Larmont en het chateau de Joux) die den weg geheel beheerschen. Zij waren met zwaar geschut bewapend en openden bij de nadering der brigade DU TROSSEL spoedig hun vuur. De Fransche achterhoede, het 18de korps onder den generaal BILLOT, dat nog het minste geleden had, had hier, leunende aan de beide forten eene met

mitrailleuses versterkte stelling genomen en verdedigde zich hardnekkig. Daar een frontaanval over de dalwegen, die door de forten bestreken werden, onmogelijk was, moesten de Duitschers de steile en met sneeuw bedekte berghellingen beklimmen. Er ontstond een bloedig berg- en boschgevecht dat tot laat in den avond duurde, toen de brigade DU TROSSEL het scheidspunt der naar Zwitserland voerende wegen vermeersterde. De brigade had een verlies van meer dan 400 man; dat der Franschen is niet na te gaan.

In de gevechten van 29 Januari tot en met 1 Februari en hunne onmiddellijke gevolgen, vielen in handen der Duitschers 2 vaandels, 28 kanonnen en mitrailleuses, meer dan 15000 gevangenen, waaronder 2 generaals, benevens vele honderde proviandwagens en allerlei wapenen.

Te vergeefs had de generaal CLINCHANT sedert den 30sten Januari, op grond der bij hem ontvangen telegrammen nopens den wapenstilstand, herhaaldelijk parlementairs aan den Duitschen opperbevelhebber gezonden, om over de staking der vijandelijkheden te onderhandelen; te gelijk had hij onderhandelingen in Zwitserland aangeknoopt over den overgang van het leger op het neutrale gebied. Daar de toestand thans geen andere keus meer liet dan krijgsgevangenschap of den overgang op het Zwitsersch gebied, besloot de opperbevelhebber tot dit laatste, en werd in den morgen van den 1sten Februari eene conventie met den Zwitserschen generaal HERZOG getroffen, krachtens welke de Franschen, met nederlegging der wapens, op Zwitsersch grondgebied konden overgaan. Zoodra de overeenkomst gesloten was, begonnen de Franschen hun terugtocht naar en over de Zwitsersche grenzen, langs de drie voormelde wegen; de artillerie en de trein trokken over Verrières door het Traversdal. Alleen de achterhoede (het 18de korps) hield nog den 1sten Februari bij la Cluse stand en trok toen insgelijks af.

Ruim 85000 man met 11000 paarden en ruim 200 stukken geschut van het deerniswaardig geteisterde leger gingen op Zwitsersch gebied over, alwaar zij met de grootste menschlievendheid opgenomen werden. Alleen een deel der reserve, onder den generaal PALLU DE LA BARRIÈRE, ontkwam langs de Jurahellingen zuidwaarts, alsmede de generaal CREMER met zijne cavalerie, na zijn geschut in het gebergte te hebben achtergelaten.

Op denzelfden dag waarop de generaal CLINCHANT met zijn leger de Zwitsersche grenzen overging, werd ook Dyon door den generaal HANS VON WEYHERN bezet. Wij hebben gezien dat den 26sten

Januari onder zijne bevelen waren gesteld de brigaden KETTLER, KNESEBECK, DEGENFELD en v. WILLISEN. De generaal v. KETTLER die tegenover Dyon stond, had, daar de troepen van GARIBALDI zich rustig hielden, meer noordwaarts naar de zijde van Langres gedetacheerd en Prauthoy door 3 kompagniën doen bezetten, welke echter aldaar den 28sten door een overmacht van linietroepen en mobiele garden, waarschijnlijk uit Langres, overvallen en met verlies verdreven werden. De brigade KNESEBECK was op den etappegeweg van Dôle naar Gray geéchelonneerd; de brigaden WILLISEN en DEGENFELD stonden tusschen Pesmes en Marnay. — De generaal v. WEYHERN beval dat de verschillende troepenafdeelingen zich den 28sten over Mirabeau in de richting van Dyon moesten bewegen, met achterlating slechts van 2 bataljons der brigade KNESEBECK en 2 eskadrons, ter bezetting der etappelijnen van Dôle over Gray naar Vesoul.

Overeenkomstig de bevelen van den opperbevelhebber v. MANTEUFFEL van den 26sten, om, ingeval een aanval op Dyon wellicht te groote offers zou kosten, zich slechts te vergenoegen met den vijand in toom te houden en hem door het afsnijden zijner communicatiën te isoleeren, ten einde eerst na de beslissing van het lot van het Fransche hoofdleger met te meer zekerheid op Dyon af te gaan, concentreerde de generaal v. WEYHERN den 29sten de brigade KNESEBECK bij Essertenne; de brigade DEGENFELD en v. WILLISEN rondom Mirabeau, waar de generaal zijn hoofdkwartier vestigde; de brigade KETTLER stond nog bij Thil-Chatel. De generaal v. WEYHERN besloot de Thil afwaarts tusschen Dyon en Auxonne langs te trekken, om naar omstandigheden Dyon uit het oosten aan te vallen, of een der overgangen van het kanaal van Bourgogne te bezetten en van hier de gemeenschap van Dyon met het zuiden af te snijden.

Volgens het werk van DE FREYCINET was de macht van GARIBALDI in de laatste dagen van Januari aanzienlijk versterkt geworden, zoo men hem gelooven wil tot op 50000 man met 90 stukken geschut gebracht, en had het militair departement te Bordeaux den 27sten hem aangespoord, met opoffering van Dyon, oostwaarts op Dôle te trekken, ten einde in den rug van het Duitsche zuidleger te opereeren en daardoor het Fransche Oosterleger gelegenheid te geven zuidwaarts te ontkomen; 14000 gemobiliseerden van Lyon te Lons-le-Saulnier gekomen, zouden deze beweging ondersteunen. GARIBALDI zou in den nacht van den 28sten op den 29sten opgetrokken zijn en zijne voorhoede in den avond van den 29sten Montrallard, welke plaats Dôle beheerscht, bereikt hebben,



waarop de Duitschers deze stad verlieten en naar Pin weken, toen het bericht van den wapenstilstand kwam en aan GARIBALDI's beweging een einde maakte. — In de Deutsche berichten vindt men volstrekt geen melding gemaakt van deze oostelijke beweging van GARIBALDI, en veilig kan men het geheel verhaal voor vrij fabelachtig houden, behalve wellicht de aansporing van GARIBALDI door DE FREYCINET ingegeven; het berust waarschijnlijk alleen daarop dat de kommandant der kleine vesting Auxonne, op de tijding van den wapenstilstand, in den nacht van 29 op 30 Januari door detachementen de dorpen nabij Dôle liet bezetten, vermoedelijk om bij de bepaling van de demarcatielijn zich een grooteren rayon te verzekeren. De generaal v. WERDER zond echter dadelijk een detachement van St.-Vit af, waarop de Franschen binnen Auxonne terugweken.

In den nacht van 29 op 30 Januari zond de chef van GARIBALDI's staf, BORDONE, een parlementair met het bericht van den gesloten wapenstilstand en verscheen hij-zelf den 30sten aan de Deutsche voorposten om de verzekering er van te vernieuwen. In afwachting der berichten van den generaal v. MANTEUFFEL besloot de generaal v. WEYHERN den aanval op Dyon tot den 31sten uit te stellen. Om middernacht ontving hij het verwacht bericht en gaf den vijand kennis van de uitsluiting der departementen Côte d'or, Jura en Doubs. Des morgens van den 31sten werd de concentrische beweging op Dyon aangevangen en de bestorming op den volgende dag bepaald. In den nacht echter werd eene sterke beweging op den spoorweg van Dyon naar Lyon gehoord en in den morgen van den 1sten Februari vond men de omgelegen dorpen ontruimd, waarop de stad door de Duitschers bezet werd, juist toen de laatste trein afgereden was. De generaal v. WEYHERN zond een detachement zuidwaarts om Beaune en Seurre te bezetten, een ander westwaarts om de Côte d'or gade te slaan, een derde oostwaarts om Auxonne te observeeren; met het gros bleef hij te Dyon.

Na het ontwijken van het Fransche leger op Zwitsersch grondgebied zette het Deutsche leger den 2den Februari zijne operatiën zuid- en zuidwestwaarts voort: het 2de korps trok op den linker vleugel in en neven het hoog gebergte in de richting van Lons-le-Saulnier; op den rechter vleugel het detachement v. D. GOLTZ en achter dit het 7de korps. Het 2de korps vond op zijn marsch in de bergkloven veel achtergelaten artillerie en in la Mouthe werden 6 kanonnen en 20 voorwagens buit gemaakt; Bonnevaux, les Plan-

ches, Champagnole, Pont de Navoy werden achtereenvolgens bezet. Op den rechter vleugel bereikte het detachement v. d. GOLTZ Poligny; het 7de korps de omstreken van Arbois. Den 6den Februari bezette de 7de brigade van het 2de korps (DU TROSSEL) Lons-le-Saulnier. De 5de en 6de brigaden (KOBILINSKI en v. WEDEL) gingen tot aan de Ain; eerstgenoemde stond van Songeson tot Châtillon, de laatste van Clervaux tot Patornay. De generaal FRANSECKY was te Doucier. Het detachement v. d. GOLTZ bleef tijdelijk bij Poligny; het 7de legerkorps trok westelijk in de richting van Dyon.

De generaal v. WEYHERN, wiens troepen reeds in gemeenschap waren gekomen met die van het detachement v. d. GOLTZ, hield inmiddels Auxonne nauw ingesloten, had de Côte d'or gezuiverd en de voornaamste plaatsen bezet. De operatiën van het Zuiderleger hadden hiermede een einde genomen, daar de bij den wapenstilstand uitgesloten drie departementen tot aan hunne uiterste zuidelijke en westelijke grenzen door de Duitschers bezet waren en deze zich nu alleen bereid hadden te houden op eene mogelijke hervatting der vijandelijkheden, waartoe de noodige maatregelen genomen en de verschillende korpsen hunne standplaatsen aangewezen werden. Den 13den Februari werd bij eene nadere te Versailles gesloten overeenkomst de wapenstilstand ook over de gezegde departementen uitgestrekt. Belfort werd op eervolle wijze overgegeven. Besançon, Auxonne en de kleinere bergkasteelen in de Jura bleven in handen der Franschen met een zekeren bepaalden rayon om de vestingen.

(Wordt vervolgd.)

## HET NEDERLANDSCH GETROKKEN BRONZEN ACHTERLAADKANON VAN 12<sup>cm</sup> KORT.



Wij gelooven geen tegenspraak te zullen ondervinden door te beweren, dat het Nederlandsch geschut van den tegenwoordigen tijd over het algemeen behoefte heeft aan verbetering. Wij zonderen hiervan het getr. ijzeren kanon van 24<sup>m</sup> uit; deze vuurmond, van een geheel andere constructie dan het overige geschut, heeft tot nu toe, voor zoover ons bekend is, voldaan aan de eischen die men in billijkheid daaraan kan stellen.

Wij hebben meer bijzonder het oog op ons bronzen getrokken voorlaadgeschut. Die vuurmonden, hoewel aanvankelijk een goed schot opleverende, worden na een betrekkelijk gering aantal schoten zoodanig uitgeschoten, dat de trefkans spoedig aanzienlijk afneemt. Een vuurmond van hetzelfde metaal doch van achteren geladen wordende en ingericht voor een projectiel met omkleeding van zacht metaal dat in de ziel geforceerd wordt, is veel minder onderhevig aan dit gebrek, omdat de heete gassen, die bij de verbranding van het buskruit ontstaan, geen gelegenheid hebben tusschen het projectiel en de wanden der ziel te dringen en het metaal daarvan weg te schuren.

Voegt men hierbij de omstandigheid, dat een achterlaadkanon in den vesting-oorlog betere dekking voor de bedieningsmansschappen en een gemakkelijker behandeling toelaat, dan kan het besluit van het hooge krijgsbestuur, om het nog ontbrekende vestinggeschut met kulaslading in te richten, niet anders dan vreugde verwekken.

Een eerste stap op dezen weg is gedaan door het invoeren, bij Koninklijk besluit dd. 2 Juli jl., N<sup>o</sup>. 67, van het bronzen getrokken achterlaadkanon van 12<sup>cm</sup> kort. Van deze geschutsoort zijn voorloopig eenige vuurmonden naar Indie gezonden, om te worden gebruikt op de voorgenomen tweede expeditie tegen Atchin, en in verband daarmee is een voorloopige aanwijzing omtrent de inrichting en het gebruik daarvan vastgesteld geworden. Aangezien echter de proeven met meergenoemden vuurmond nog niet zijn ten einde gebracht en o. a. nog geen granaatkartets daarvoor is vastgesteld, zoo

laat het zich verwachten, dat het eindverslag omtrent het nieuwe kanon voorloopig nog niet zal verschijnen. Het komt ons uit dien hoofde niet overbodig voor, onzen lezers eenige bijzonderheden uit de voorloopige aanwijzing mede te deelen, te meer omdat deze slechts in zeer geringen getale gedrukt en niet meer verkrijgbaar is.

De vuurmond is van brons vervaardigd en heeft de enkele wigsluiting met afsluitring volgens BROADWELL; dezelfde die ook op het in beproeving zijnde veldkanon van 8<sup>m</sup>,4 is toegepast en van welk laatste een beschrijving met teekening voorkomt in de *Verslagen, Rapporten en Memoriën*, 5de deel, bladz. 142—149 (1). Het kanon heeft geen ooren, is lang 2<sup>m</sup>,1 en weegt met sluitstuk ongeveer 910<sup>k</sup>.

Naar de uitwendige gedaante kan het verdeeld worden in bodem- en tappenstuk.

Het bodemstuk is cilindervormig, aan vier zijden rechthoekig afgeplat. Dwars door het bodemstuk is de ligplaats voor de wig met moer voor de sluitschroef aangebracht, en verder bevindt zich op den bovenkant, links, het gat voor de sluitingschroef van de wig, en aan den achterkant, rechts, de doorboring tot plaatsing van den opzet.

Het tappenstuk is door eene afronding met het bodemstuk vereenigd en bestaat uit twee afgeknotte kegels, die een weinig voor de tappen aan elkander sluiten. De as der tappen snijdt de as der ziel; de rechter tapborst heeft naar voren eene verlenging, waarin eene doorboring tot plaatsing van de vizierkorrel is aangebracht.

De inwendige ruimte wordt van voren naar achteren verdeeld in de eigenlijke ziel of het getrokken gedeelte, lang 1<sup>m</sup>,567, den overgangskegel, lang 0<sup>m</sup>,06, de kamer, lang 0<sup>m</sup>,27, midd. 0<sup>m</sup>,125 en den laadtrecter; het kaliber, over de velden gemeten, bedraagt 0<sup>m</sup>,12. De ziel heeft 12 rechtsche trekken van 0<sup>m</sup>,0015 diepte en 5<sup>m</sup> spoed; zij zijn aan de achterzijde zooveel breeder dan van voren, dat de velden aan de monding tweemaal breeder zijn dan bij de kamer.

De kamer is, tot voorkoming der uitbranding, aan het achtereinde gevoerd met een ingeschroefden stalen verbrandring, waarin van achteren de ligplaats voor de stalen afsluitring is aangebracht.

Het zundgat is in een ingeschroefden koperen tap aangebracht; de as staat loodrecht op die der ziel en op 0<sup>m</sup>,09 van den achterkant der kamer.

Bij iederen vuurmond wordt een reserve-afsluitring medegevoerd.

De opzet is van messing en, ons inziens, zeer doelmatig ingericht. De stang is namelijk verdeeld in duizendste deelen van de 0<sup>m</sup>,93 lange richtas, zoodat de opzethoogte altijd gelijk is aan den tangens van den richthoek voor een straal gelijk aan duizend. Het aantal verdeelingen bedraagt 325, zoodat eene elevatie van 18° kan worden gegeven. Boven op de stang is een rechthoekig

(1) Zie voor de inrichting van het sluitstuk ook *Milit. Spect.* 1872, blz. 606.

raampje aangebracht, waarin het richtblokje met kokertje door middel van een schroef zonder eind verplaatsbaar is tot het geven der correctie, die mede in duizendste deelen der richtas wordt aangeduid, zoodat bijv. iedere verdeling op 1000<sup>m</sup> afstand, een verschil zijdelings van 1<sup>m</sup> aangeeft. De verdelingen zijn op den onderkant van het raampje aangebracht en wel 25 naar links en 5 naar rechts. De opzet wordt vastgehouden door een driehoekig plaatje, dat in de doorboring van den vuurmond is aangebracht, en aangedrukt door een klemmschroef.

De vizierkorrel is aangebracht op een van boven wigvormig bijgewerkten cylinder, die los in het daarvoor bestemde gat der tapborst wordt geplaatst. Dit gat loopt tot onder door, om te voorkomen dat er zich onreinheden in ophoopen, terwijl hierdoor tevens zoo noodig de korrel kan worden uitgestoot.

Het bodemstuk wordt van achteren bedekt met een kulasovertrek van waterdicht springzeildoek, dat met een hangslot gesloten wordt.

De affuut is ingericht van bestaande belegeringaffuuten VM. van 15<sup>cm</sup> Hw. K. en heeft twee lange zijwangen, verbonden door een verenigingskoker, een stel- en een staartkalf; het laatste met oogbeslag. Op elke zijwang is een ijzeren verhoogstuk aangebracht, zoodanig dat de as der tappannen 1<sup>m</sup>,38 boven de bedding ligt, waardoor eene elevatie van 18° kan worden gegeven.

Het bestaande stelkalf is gebleven, doch ontdaan van de moer en voorzien van een verhoogstuk, dat naar achteren buiten het kalf uitsteekt en daar rust in een ijzeren beugel, die op de zijwangen is vastgemaakt. In dit verhoogstuk bevindt zich de stelschroef.

De stelschroef is voorzien van een draaiwiel in plaats van armen, en heeft boven dat wiel een kringvormige groef en daarboven een eenigszins bolvormigen kop, waarover een losse ijzeren kap wordt geplaatst, die bevestigd wordt door twee bledschroeven, welke in de groef grijpen. Hierdoor kan de kap over den kop bewegen, en wordt bij het op- en afdraaien der schroef de wrijving van het kanon op den kop der schroef verminderd.

Bij de aanwending van wiggen tot belegeringbeddingen worden deze bij de lading van 1<sup>k</sup>,1 ongeveer op 1<sup>m</sup>,3 en bij die van 0<sup>k</sup>,5 op ongeveer 1<sup>m</sup> achter de as gelegd; de terugloop bedraagt dan respectievelijk 1<sup>m</sup>,7 en 1<sup>m</sup>,2; de affuut loopt in beide gevallen gewoonlijk geheel in batterij terug.

De vuurmond kan op de affuut vervoerd worden; de stelschroef wordt dan geheel ingedraaid en het oogbeslag der affuut verbonden met den vasten haak van den belegeringvoorwagen VM.

Het gewicht der affuut is 635<sup>k</sup>.

De aanzetter heeft een klos van gewonen vorm, doch zonder uitholling in het voorvlak; hij is lang 0<sup>m</sup>,8; de wisscher is van gewone inrichting en geheel lang 2<sup>m</sup>,6.

De munitie bestaat voorloopig alleen uit granaten en kartetsen; de ladingen bedraagt 1<sup>k</sup>,1 en 0<sup>k</sup>,5 voor de granaat en 1<sup>k</sup>,1 voor de kartets.

De granaten hebben een looden mantel met drie groeven en een touwomwoeling in de bovenste en onderste groef (1). De springlading bedraagt 0<sup>k</sup>,59—0<sup>k</sup>,60; het gewicht der gevulde granaat gemiddeld 13<sup>k</sup>,6. Zij wordt voorzien van een percussiebuis, Zwitsersch-model (2).

De kartetsen hebben een blikken bus met ingesoldeerden compositie-bodem en zinken deksel, welk laatste vastgezet is door het omklinken van de tanden der bus. De vulling bestaat uit 41 zinken kartetskogels van 12<sup>cm</sup>, wegende ieder 0<sup>k</sup>,180, en 9 compositie-kartetskogels van  $\frac{1}{8}$ , wegende 0<sup>k</sup>,048, die in 6 lagen geplaatst en met zwavel vastgezet zijn. Op den bodem, die bij het laden naar achteren moet worden gekeerd en daarom vrij dik is, bevindt zich een handvat van ijzerdraad, en om de bus, op 0<sup>m</sup>,114 van den bodem, is een looden ring aangebracht, waardoor de kartets bij het laden altijd even ver in het getrokken gedeelte van de ziel des vuurmonds komt te liggen. De geheele hoogte der kartets is 0<sup>m</sup>,215 en het gewicht 11<sup>k</sup>,5.

De kardoezen zijn van saai en van het gewone model; voor die van 1<sup>k</sup>,1 bedraagt de middellijn 0<sup>m</sup>,11, de hoogte 0<sup>m</sup>,13; voor die van 0<sup>k</sup>,5 bedragen deze afmetingen 0<sup>m</sup>,094 en 0<sup>m</sup>,062.

De ontsteking der lading geschiedt door wrijvingspijpjes.

Wij laten hier ten slotte de schootstafels volgen voor het schieten van granaten met de ladingen van 1<sup>k</sup>,1 en 0<sup>k</sup>,5; alsmede de uitkomsten bij de schiet-oefeningen verkregen.

(1) Zie Verslagen, Rapporten en Memorien, 5de deel, bladz. 142—149.

(2) De inrichting dezer buis komt overeen met die beschreven in het *Handboek voor officieren der Artillerie*, door SEYFFARDT en VAN PESCH, 3de aflevering, bladz. 173; alleen is het dekseltje van de messingen sluitschroef — slagdop — voorzien van een gekartelden rand. Voorts behoort bij de Nederlandsche buis een looden sluitdop van gelijke gedaante als de slagdop, die laatstgenoemde tot op het oogenblik van gebruik, vervangt.

Schootstafel voor het schieten van granaten met de lading van 1<sup>k</sup>,1.

Dracht in me- ters.	Richthoek.	Opzet in dui- zendsten der richttas.	Correctie in dui- zendsten der richttas.	Invalshoek.		Vluchtijd.		Bestreken ruimte voor 2 <sup>m</sup> ,8.	Opmerkingen.
				gr.	min. sec.	sec.	terts.		
100	18	5,5	0	20		18		geheel	
200	38	11	0,5	40		38		id.	
300	58	16,5	0,5	1		58		id.	
400	1 18	22,5	1	1 21		1 18		id.	
500	1 38 30	28,5	1	1 43 40		1 39		123	
600	1 59 30	34,5	1,5	2 2 20		2 2		87	
700	2 21	41	2	2 32 10		2 20		71	
800	2 43	47,5	2	2 59 50		2 41		58	
900	3 6	54	2,5	3 27		3 3		49	
1000	3 29	60,5	3	3 53		3 26		43	
1100	3 52 30	67,5	3	4 21		3 49		38	
1200	4 16 30	74,5	3,5	4 50		4 12		34	
1300	4 41	82	4	5 24		4 36		30	
1400	5 6 30	89,5	4,5	5 59		5 5		27	
1500	5 32 30	97	4,5	6 32		5 24		25	
1600	5 59	104,5	5	7 6		5 49		23	
1700	6 26	112,5	5,5	7 40		6 15		21	
1800	6 53 30	121	6	8 20		6 41		20	
1900	7 22	129,5	6,5	9 2		7 7			
2000	7 51	138	6,5	9 44		7 34			
2100	8 21	147	7	10 28		8 2			
2200	8 51 30	156	7,5	11 14		8 30			
2300	9 23	165	8	12 5		8 59			
2400	9 55 30	175	8,5	12 53		9 28			
2500	10 28 30	185	9	13 42		9 57			
2600	11 2 30	195	9,5	14 44		10 26			
2700	11 38	206	10	15 41		10 57			
2800	12 14	217	10,5	16 31		11 28			
2900	12 51	228	11	17 33		12			
3000	13 29	239,5	12	18 41		12 32			
3100	14 8 30	252	12,5	19 57		13 5			
3200	14 49 30	264,5	13	21 8		13 38			
3300	15 31 30	277,5	13,5	22 19		14 12			
3400	16 15	291,5	14,5	23 38		14 46			
3500	17	305,5	15	25		15 26			

Richtpunt op 1<sup>m</sup>,4 hoogte. Aanvankelijke snelheid 291<sup>m</sup>.

Schootstafel voor het schieten van granaten met de lading van 0<sup>k</sup>,5.

Boogschoots- verheid in meters.	Richthoek.	Opzet in duizendsten der richtas.	Correctie in duizendsten der richtas.	Invalshoek.	Vluchtijd.	Bestreken ruimte voor 2 <sup>m</sup> ,8.	Opmerkingen.
	gr. min.						
200	1 38	28.5	0.5	1 48	1 6	90	Richtpunt op 1 <sup>m</sup> ,4 hoogte.
300	2 31	44	1	2 48	1 40	57	
400	3 26	60	1.5	3 50	2 15	38	
500	4 24	77	2	4 54	2 51	28	
600	5 24	94.5	2.5	6 5	3 27	21	
700	6 26	112.5	3	7 26	4 5	19	
800	7 32	132	3.5	8 56	4 43	18	
900	8 41	153	4	10 36	5 21	16	
1000	9 55	174.5	4.5	12 28	6	13	
1100	11 11	197.5	5	14 22	6 40	11	
1200	12 12	222.5	5.5	16 21	7 22	9	
1300	13 59	249	6	18 43	8 5	8	
1400	15 31	277.5	7	21 16	8 48	7	
1500	17 10	309	7.5	24 14	9 32	6	

Bij de schietproeven werden de navolgende uitkomsten als gemiddelden verkregen.

Aantal schoten.	Lading.	Opzet in duizendsten der richtas.	Correctie in duizendsten der richtas.	Gemiddelde boogschootsverheid in meters.	Verschil, uiterste aanslagen (1)		Vluchtijd.	Houten schijf, breed 8 <sup>m</sup> , hoog 2 <sup>m</sup> ,8.		Opmerkingen.
					in lengte	zijdelings		Geplaatst op: (in meters).	Treffers in de schijf.	
19	1 <sup>k</sup> ,1	52,5	2,5	913	33	4	3''13'''	..	..	(1) Hier wordt alleen de eerste aanslag bedoeld. (2) Bij de 5 eerste schoten 10. (3) Het aantal schoten bedroeg eigenlijk 25; de 6 eersten zijn echter buiten rekening gelaten, omdat zij dienden om den vuurmond op dien afstand in te schieten.
24	id.	89	4,5	1406	42	2	4''54'''	..	..	
25	id.	158,5	8	2267	61	11	8''50'''	..	..	
24	id.	194,5	12 (2)	2765	70	5,3	10''28'''	..	..	
24	id.	284,5	14	3496	111	11,9	14''50'''	..	..	
19(3)	id.	61	3,5	1009	32	1,8	3''30'''	1000	19	
24	id.	94	4,3	1505	68	3,1	5''22'''	1500	20	
8	0 <sup>k</sup> ,5	52,5	3	373	14	0,5	2''6'''	..	..	
8	id.	176,5	6	1002	53	4,2	6''7'''	..	..	
10	id.	300	10	1523	89	10,8	9''40'''	..	..	
6	id.	111	2,5	684	31	1,4	3''55'''	..	..	
6	id.	244	6	1289	74	5	8''8'''	..	..	

Voorts werden met de lading van 1<sup>k</sup>,1 en kartetsen, tegen een houten schijf, breed 30<sup>m</sup>, hoog 2<sup>m</sup>,8, op de afstanden van 300<sup>m</sup>, 400<sup>m</sup> en 500<sup>m</sup> respectievelijk verkregen: 26,18 en 18 treffers.

Omtrent het laden en de behandeling van den sluittoestel meldt de voorzitter der commissie van proefneming, blijkens de Toelichting in de voorloopige aanwijzing; het navolgende, nadat 315 schoten met 1<sup>k</sup>,1 uit het kanon waren



gedaan: »Het laden en de behandeling van het sluitstuk hebben gedurende de geheele proef tot geene bezwaren aanleiding gegeven. De daarvoor bestemde manschappen van het Indisch leger leerden de bediening spoedig aan.» Voorts wordt in de toelichting o. a. nog medegedeeld, dat met eenzelfde afsluiting 297 schoten met *volkomen* gasafsluiting zijn gedaan.

De bovenstaande mededeelingen zullen voldoende zijn om te doen uitkomen, dat wij ons met den nieuwen vuurmond mogen gelukwenschen. Vooral de schietuitkomsten zijn uitmuntend. De verdeeling van den opzet in duizendsten der richtas mag als een goede verbetering beschouwd worden, terwijl door de gewijzigde inrichting der affuit, waardoor een groote elevatie kan worden gegeven, te gemoet gekomen is aan een voornamen eisch van den toekomstigen vestingoorlog, namelijk het indirecte schot.

Vermoedelijk doordien de affuit verkregen is door wijziging eener bestaande, is de hoogte van de as der tappannen slechts 1<sup>m</sup>,38 boven de bedding gelegen, zoodat op een walgang met doorlopend geschutemplacement, ter hoogte van 1<sup>m</sup>,6 beneden de vuurlijn, hetzij een schietgat ingesneden, hetzij een barbet op het geschutemplacement zal moeten worden opgeworpen.

Het zal hier ter plaatse niet meer behoeven gezegd te worden, dat schietgaten op den hoofdwal voortaan zooveel immer mogelijk moeten worden vermeden. Aangezien verder het opwerpen van een barbet tijdroevend is en het snel verplaatsen van het geschut altijd min of meer belemmert, tenzij goede oprids voorhanden zijn, welke laatste echter weder ruimte wegnemen, zoo kunnen wij den wensch niet achterwege houden, dat bij het ontwerpen van een affuit voor het toekomstige achterlaadkanon van 15<sup>cm</sup>, het denkbeeld op den voorgrond wordt gesteld, dat, even als bij de Pruisische affuiten, de hoogte van de as des vuurmonds boven de bedding, ongeveer 1<sup>m</sup>,83 moet bedragen.

v. P.

## IETS OVER HET VOERWEZEN VAN HET NEDERLANDSCHE LEGER <sup>(1)</sup>.

---

Wanneer men de gevolgen van den grooten Duitsch-Franschen oorlog nagaat, zal men het niet kunnen ontveinzen dat zij zich ook in ons land hebben doen gevoelen. Immers de quaestie van landsverdediging is meer nog dan na de jaren 1864 en 1866 op den voorgrond getreden, men heeft er over gesproken en geschreven en reeds gedeeltelijk een goed doel bereikt door haar meer populair te maken. Maar door die zaak meer ter kennis van den niet militair te brengen is zij zelve echter niet vooruitgegaan; meer dan twee jaren zijn verloopend sedert de mobilisatie van ons leger heeft plaats gehad; deze mobilisatie had een rijke bron kunnen zijn om verbeteringen uit te putten, maar wat is verbeterd? Men moet volmondig bekennen, bijna niets; wel is eene vestingwet voorgesteld, evenzoo eene militiewet en eene op de legerorganisatie (2), maar geen van allen is in behandeling genomen, en nu, hoewel van al het verkeerde in onze militaire instellingen diep doordrongen, gaat men kalm en geduldig de toekomst te gemoet, met de hoop, doch geenszins met de stellige verwachting, dat het langzamerhand wel verbeteren zal.

Ook ik behoor tot die geduldigen, maar wenschte toch in dit tijdschrift de opmerkzaamheid der lezers op een bijzonder punt te vestigen dat naar mijne zienswijze vaak op den achtergrond is geschoven en dat, wat militaire instellingen aangaat, bepaald onder diegenen gerangschikt dient te worden, die het minste zijn voorbereid.

De zaak waarop ik de aandacht vestig, is het Nederlandsche voerwezen. In tijd van vrede zeker van zeer ondergeschikt belang, is deze tak van de militaire

---

(1) De Redactie merkt op, dat deze bijdrage reeds geruimen tijd geleden is ingezonden, doch tot haar leedwezen wegens plaatsgebrek voortdurend is moeten verschoven worden. Deze mededeeling wordt noodig geacht, omdat anders sommige opmerkingen van den schrijver van het stuk niet geheel juist zouden schijnen.

Alhoewel bovendien sedert eene andere indeeling van het leger heeft plaats gehad dan door den schrijver wordt voorgesteld, zoo vermindert dit, volgens het oordeel der Redactie, geenszins de waarde der beschouwingen. *Red.*

(2) Deze uitdrukking is, naar ons oordeel, minder gelukkig gekozen. Wel werd bij het indienen der begrooting van oorlog door den minister ENGELVAART medegedeeld, hoedanig het leger zou werden ingedeeld, maar genoemde bewindsman trad af, omdat hij zich niet met het beginsel van een legerorganisatie bij de wet kon vereenigen. *Red.*

administratie in tijd van oorlog hoogst gewichtig en is zij een der voornaamste rondsels van het ingewikkelde raderwerk. Daarom wensch ik op gebreken en leemten te wijzen en mijne inzichten aangaande verbeteringen kenbaar te maken. Ze geenszins als onfeilbaar latende doorgaan, is het mijn eenig streven om gedachtenwisseling te doen ontstaan, die reden zou kunnen zijn dat later, bij eene nieuwe organisatie, door ingrijpende veranderingen verbetering werd aangebracht.

*Tegenwoordige samenstelling van het voerwezen en zijne bestemming  
in vredes- en oorlogstijd.*

Ons voerwezen bestaat uit 2 kompagniën artillerie-transporttrein en 1 kompagnie transporttrein; deze laatste in 1869 eerst geformeerd, is aangewezen voor de administratie en bestemd om tot kern te dienen van een in oorlogstijd op te richten bataljon transporttrein.

Na 1870 hebben de treinkompagniën eene vermeerdering aan paarden erlangd, waardoor de formatie nu stijgt tot de volgende totalen.

2 Kapiteins, 8 luitenants, 22 onderofficieren, 24 korporaaals, 6 trompetters, 54 stukrijders en treinsoldaten, 450 miliciens, 10 officiers- en 180 troepenpaarden.

Zij vormen geen zelfstandig geheel, maar maken deel uit van het regiment veld-artillerie, een regiment dat, uit 14 batterijen bestaande, een effectief heeft dat met recht groot mag genoemd worden en deze treinkompagniën best zou kunnen missen.

De officieren der veld-artillerie doen tijdelijk bij deze kompagniën dienst; voor het kader worden verder onderofficieren en minderen genomen die voor de veldbatterijen doorgaans een mindere geschiktheid hebben; evenzoo gaat het met de paarden.

De werkring van den trein bestaat in het doen van transporten van allerlei aard, zoowel ten dienste der artillerie als der administratie, waartoe zonder onderscheid de drie kompagniën gebezigd worden.

Maar nu de werkring in oorlogstijd. Dan zijn de 2 kompagniën artillerietrein bestemd om den pontontrein, de divisieparken en *last not least* het algemeen reservepark aan te spannen; de kompagnie transporttrein voor alle munitie- en bagagevoertuigen van de infanterie en cavalerie, voor de veldambulancen en voor de intendance.

Volgens officieuse opgaven zijn dan aan paarden noodig:

pontontrein . . . . .	510
artillerie-divisieparken . . . . .	584
algemeen reservepark . . . . .	384
bagagetrein der staven, korpsen en geneeskundige dienst	485
transporttrein . . . . .	520

totaal 2483

waarbij, op  $\frac{1}{8}$  verhooging gerekend, het totaal stijgt tot 3000 paarden.

Na de opsomming van werkzaamheden en getallen en ze in verband met het effectief der treinkompagniën te hebben beschouwd, zal menig lezer zich wellicht de vraag doen, of die kompagniën wel voor hunne taak berekend kunnen wezen, en zoo neen, of dan door toevoeging van schutterij b.v. en door eene goed voorbereide onteigening van paarden, onmiddellijk in al het noodige kan worden voorzien, terwijl dan ook al de voertuigen en het paardentuig aanwezig zijn.

Van dit alles is niets het geval; voor de levering van  $\pm$  3000 paarden bestaat een ongelukkige, veel te langzaam werkende wet; omtrent het verhoogen van het effectief door schutterij is niets voorgeschreven, hetgeen toch zoo gemakkelijk had kunnen gebeuren; als men zich een gehuwd schutter van de rustende schutterij voorstelt, die vroeger als milicien bij de cavalerie of artillerie gediend heeft en later bij de infanterie-schutterij wordt ingedeeld, dan zal deze man, opgeroepen wordende, in den eersten tijd zijn wapen niet eens kunnen hanteeren en voor den dienst ongeschikt zijn; terwijl ware hij als treinsoldaat ingedeeld geworden, hij van het eerste oogenblik af aan bruikbaar zou zijn, terwijl mij bovendien dan zijne functie van non-combattant in zijne positie veel rationeeler toeschijnt.

Voor kader is evenmin gezorgd; ook het getal voertuigen en het paardentuig zal lang niet aan de behoefte voldoen.

Uit de bijlagen van de memorie van toelichting der begrooting van oorlog voor 1872, bleek mij dat aanwezig waren:

108 Transportwagens, 95 bagagekarren, 438 patroonkaissons, 132 ziekenwagens, de noodige kaissons en het kompleete pontonmaterieel.

Bovendien approximatief de vereischte tuigen voor 200 lamoen- en achterspannen en 50 voorspannen; alzoo voor 500 paarden.

Veel beteekenen deze cijfers echter niet, als men in aanmerking neemt dat het benoodigde voor de uitrusting der vestingen en uitvalbatterijen daaronder begrepen is.

#### *Het voerwezen tijdens de mobilisatie.*

De militie tegen 20 Juli buitengewoon onder de wapenen geroepen, gaf een contingent van  $\pm$  350 man aan den trein, waarmede de standplaatsen der treinkompagniën als het ware overstromd werden. Spoedig werd echter raad geschapt en een 200-tal naar de magazijnen van oorlog gezonden, om daar te werken.

Immers de paarden waren niet voorhanden, het paardentuig voor de batterijen was niet eens compleet en om nu den trein in den eersten tijd te organiseeren, daaraan was geen denken.

Eerst op 19 Augustus, dus 30 dagen later, werden aan de korpsen verstrekt: 22 ziekenwagens en 37 bagagekarren, en eene halve maand daarna konden verstrekt worden, 36 ziekenwagens en 26 bagagekarren, dat echter niet geschiedde omdat het niet meer noodig was.

Bovendien hadden alle veldbataljons in last twee paarden aan te koopen tot het bespannen der patroonkaissons die met de nooige tuigen op de standplaats van het bataljon aanwezig waren. Deze patroonkaissons werden door soldaten van het korps bereiden.

Wanneer ik mij echter de eigenaardige manier herinner waarop de paarden aan die kaissons soms werden vastgesjord — ik kan moeilijk zeggen dat ze aangespannen waren — en de wijze waarop die voertuigen bestuurd werden, waarbij met den kleerklopper al zeer energieke hulpen werden toegebracht, dan kan ik niet nalaten mijn wensch te kennen te geven dat ook bij dergelijke voertuigen het personeel van den trein worde ingedeeld.

*Voorgestelde bestemming van het voerwezen.*

De eerste zaak die daarbij in aanmerking komt, is de aard van oorlog dien wij te voeren zullen hebben; deze kan niet anders dan verdedigend zijn. Achter de Utrechtsche linie en in Amsterdam zullen onze oorlogsmagazijnen gevestigd wezen, van waar uit de toevoer naar het veldleger zal plaats hebben. Groot is de afstand niet, want voor het geval het veldleger achter den IJsel stelling neemt, bedragen die afstanden circa 90 kilometers of 3 à 4 marschdagen; van achter de Utrechtsche linie loopen de Centraal-, de Ooster- en de Rijnspoorwegen naar den IJsel, welk getal weldra met den Zuid-Ooster-spoorweg zal vermeerderd worden. De Waal, de Lek en de Zuiderzee zijn de gemeenschapswegen te water.

De toevoer zal grootendeels, zoo niet geheel, per spoor en te water geschieden; dit en de korte afstand van veldleger en magazijnen zijn op de formatie van het voerwezen van grooten invloed; etappeplaatsen behoeven niet te worden aangelegd.

Ook met opzicht op mobiele afdelingen langs de Noordzeekust of in Brabant geposteerd, is de gemeenschap zeer gunstig te noemen.

Wanneer men nu nagaat voor welke dienstvakken het voerwezen noodig zal zijn, komt men tot de volgende opgave:

- 1°. voor de artillerie tot het vervoeren der munitiën, zoowel van de batterijen als van de korpsen infanterie en cavalerie;
- 2°. voor de pontonniers tot het vervoeren van den pontontrein;
- 3°. voor de kompagnien mineurs die den dienst doen van pionniers te velde, tot het vervoeren van de genievoertuigen;
- 4°. voor den geneeskundigen dienst voor het vervoer der veldambulancen;
- 5°. voor de staven en korpsen tot het vervoeren van de bagage;
- 6°. voor de administratie tot het vervoeren van den proviand en de fourage.

Men zal uit deze indeeling ontwaren dat de administratie niet is belast met het verstrekken van de vervoermiddelen aan de staven en korpsen en aan den geneeskundigen dienst. Het eerste is eene zaak van ondergeschikt belang; wat het laatste betreft, zoo deel ik geheel de meening dat voor den goeden gang

van zaken de eerstaanwezende officier van den geneeskundigen dienst chef moet zijn van de ambulance, zoo noodig een intendant ter zijner beschikking hebbende, maar geenszins de laatste de ambulance zal beheeren; door reeds bij de indeeling van het voerwezen de zaak zoo te regelen wensch ik het bovenstaande principe te huldigen.

Meerdere afwijkingen bestaan er met vroegere bepalingen; het voerwezen wordt niet bestemd om het algemeen reservepark en de divisieparken aan te spannen. Het eerste mede te nemen acht ik geheel onnoodig bij den korten afstand der magazijnen en de vele middelen van vervoer; het wordt voldoende geacht dit te Amsterdam, waar tevens in oorlogstijd een groote werkwinkel gevestigd is, opgelegd te zijn.

Divisieparken worden evenmin voorgesteld. Onze verdediging zal meer medebrengen dat brigaden dan dat divisieën zelfstandig optreden; daarom acht ik het toevoegen van munitiekolonnen aan de brigaden van meer voordeel; vereenigen de brigaden zich tot divisieën, dan is dit geen bezwaar; wel daarentegen als divisieparken geformeerd zijn en de divisieën zich splitsen.

#### *Sterkte van het voerwezen en zijne indeeling.*

Om tot eene globale sterkte van het voerwezen te geraken, moet de sterkte van het veldleger in groote trekken bekend zijn.

Wij nemen aan dat dit ter sterkte van 10 brigaden is geformeerd en deze bestaan uit: 6 bataljons, 2 eskadrons en 3 batterijen.

In het oogvallend is zeker de sterkte aan artillerie; met opzicht tot de vermeerdering van artillerie bij de andere mogendheden mogen wij er niet aan twijfelen of ook bij ons zal bij eene latere legerorganisatie de sterkte van dit wapen verhoogd en eenigszins in verband met die der infanterie worden gebracht; althans 3 stukken op de 1000 man bedragen.

De samenstelling eener cavalerie-brigade nemen wij niet aan, de taak van dit wapen zal bij onze verdediging bepaald die van ingedeelde cavalerie zijn.

#### *I. De munitiekolonne.*

Deze bestaat uit: 9 kaissons, 3 voorraadaffuiten, 2 raderwagens, 1 smids-wagen, 1 voorraadwagen tot gereedschappen, met buitengewone bepakking, 1 voorraadwagen tot bagage, 13 patroonkaissons, waarvan 1 voor de cavalerie; alzoo 17 wagens en 13 karren.

Deze getallen zijn zoo gering mogelijk genomen; wanneer men de tegenwoordige bepakking van het kanon van 8<sup>cm</sup> aanneemt, zouden bij de trein-kolonne  $\pm$  72 schoten per stuk aanwezig zijn.

Pruisen voerde in den laatsten oorlog bij de lichte batterij 157, bij de munitiekolonne 101, alzoo totaal 258 schoten per stuk mede. Gaat men nu na dat na de ondervinding van den oorlog het aantal artillerie-munitiekolonnen

met één per legerkorps vermeerderd is, dan is het aantal van 72 schoten niet groot, vooral als men acht slaat op voorbeelden van batterijen die op een dag 100 schoten per stuk deden.

In den slag bij Noisseville op 31 Aug. en 1 Sept. deden de 4 batterijen van de 2de voetafdeeling van het 1ste regiment gemiddeld 89 schoten per stuk; een van de batterijen deed op een dag 117 schoten per stuk. De mobiele gardebatterij Dupuich, die onder FAIDHERBE gestreden heeft, deed in eene maand 2615 schoten, waarvan bij Bapaume 1020 in 2 dagen; bij Vermand 900 en bij St.-Quentin 600.

Nog eene zaak moet in aanmerking worden genomen; de artillerie begint de voorkeur aan het kanon van 9<sup>cm</sup> boven dat van 8<sup>cm</sup> te geven; in Duitschland wordt het eerste al ingevoerd. Mocht onze artillerie ook eenmaal een nieuwen vuurmond erlangen, dan valt de keuze wellicht eveneens op den 9<sup>cm</sup> (1); eene mindere medevoering van munitie bij de batterij zal daarvan het noodwendig gevolg zijn en dan zal het aantal schoten per stuk bij de batterij wel niet meer dan 100, bij de munitiekolonne 60 bedragen, cijfers die voor geene vermindering vatbaar zijn.

Het aantal patroonkassons is bepaald op 2 per bataljon; dit schijnt voldoende; bij de 50 patronen kl. kaliber die de man medevoert, zijn er circa 30 in voorraad. Pruisen heeft 70 patronen per man in de munitiekolonne medegevoerd, maar dit getal overvloedig zijnde, heeft het nu eene vermindering ondergaan.

Ook worden 2 raderwagens voorgesteld; dergelijke voertuigen bestaan bij ons niet maar zouden uit parkwagens VM. te maken zijn. Hunne belading moet uit een 12-tal raden, verder uit disselboomen, assen en trekknuppels bestaan. Bij eene treinkolonne waar het breken van een dier voorwerpen groot oponthoud kan veroorzaken, zijn zij van groot nut, verder ook voor de batterijen als men bedenkt dat eene batterij slechts 2 voorraadraden meevoert, terwijl onze artillerie ook niet in het bezit is van raden die door eene bijzondere inrichting gemakkelijk en spoedig te herstellen zijn.

Het toevoegen der andere voertuigen brengt de aard der kolonne van zelf mede.

## II. De pontontrein.

Deze was vroeger op het papier geformeerd ten getale van 85 voertuigen met 6 paarden bespannen. Latere bepalingen hebben eene splitsing in een voorhoedetrein van 15 en een pontontrein van 66 voertuigen veroorzaakt.

Het bespannen van die 81 voertuigen met  $\pm$  500 paarden, acht ik bij de bestaande regeling een utopie, en zelfs wanneer de onteigeningswetten gewij-

(1) Zooals bekend is, wordt op dit oogenblik het achterlaadkanon van 8<sup>cm</sup>,4 bij ons te lande beproefd. *Red.*

zigt worden en sneller zullen werken, toch moeilijk en kostbaar. In ons waterland sta ik het idee van een vlottenden trein voor, die zeker minder kostbaar, wellicht ook doeltreffender zal zijn; immers het requireeren van de noodige stoombooten komt, wat kosten aangaat, niet in vergelijk met den aankoop en de voeding van 500 paarden en de aanschaffing van het paardentuig. De voorhoedetrein daarentegen zal rijdende zijn en tellen:

12 Ponton-, roeiboot-, schraag- en ribbenwagens, 1 smidswagen en 2 voorraadwagens, alle met 4 paarden bespannen.

### III. *De genietrein.*

Deze is in ons land in het geheel niet georganiseerd; de kompagnien mineurs voeren te velde 2 gereedschapskarren mede. Hoewel geen bevoegd beoordeelaar zijnde, komt de organisatie in den *Militaire Spectator* van 1870, n°. 11 en 12, mij zeer aanbevelingswaard voor. Daarbij worden 4 kompagnien pionniers aan het veldleger toegevoegd, bij elke kompagnie is eene sectie spoorweg- en telegraafdetachement (bij eene kompagnie 2 sectien); terwijl verder eene sectie veldbruggen legt (bij eene kompagnie niet); de beide overige sectien der kompagnien doen den gewonen pionnierdienst.

De genietrein zou dan bestaan uit de volgende voertuigen, als men aan iedere kompagnie, zooals in Oostenrijk, twee karren met springmiddelen en vuurleiding toevoegde: 5 stationwagens, 15 transportwagens, 24 veldbrugwagens, 28 gereedschapskarren, totaal 44 wagens en 28 karren, welke voertuigen zouden moeten worden aangemaakt, misschien ook uit andere bestaande kunnen worden getransformeerd.

### IV. *De ambulancetrein.*

Bij iedere brigade wordt eene veldambulance ondersteld, dus ook per brigade eene kolonne van: 8 ziekenwagens, 4 transportwagens en 2 bagagekarren tot geneeskundigen dienst.

Of de bestaande ziekenwagens bepaald voldoen, durf ik te betwijfelen; een nieuw model is in beproeving en, dit voldoende, zou voor het veldleger kunnen worden aangenomen, terwijl de bestaande ten getale van  $\pm 132$  voor de liniën en vestingen kunnen bestemd worden.

De 4 transportwagens bij de kolonne ingedeeld, zijn bestemd voor berging van hospitaalfournituren, voor brancards en raderbaren. Deze laatsten, ook niet aanwezig, zijn bij elke veldambulance van de grootste noodzakelijkheid; zij zouden eene inrichting moeten verkrijgen, die, door ze spoedig in- en uit elkander te nemen, voor het vervoer met den transportwagen geschikt maakte.



### V. *De bagagetrein der staven en korpsen.*

Voor den staf eener brigade worden 3 bagagekarren gerekend, als 1 voor den brigadekommandant, 1 voor den chef van den staf en 1 voor den intendant.

Verder per brigade: 6 transportwagens, als 1 per bataljon, 2 bagagekarren, als 1 per eskadron, 1 smidswagen voor de cavalerie, alzoo 7 wagens en 5 karren.

Bovendien zou ieder bataljon zich een pakpaard moeten aanschaffen, evenzoo ieder eskadron en iedere batterij voor het vervoer der verbandmiddelen van den officier van gezondheid. Elk eskadron heeft een tweede pakpaard voor zijne kookketels noodig.

De staf van iedere divisie eischt nog 4 bagagekarren, het hoofdkwartier 14; deze zouden aan daartoe aan te wijzen brigaden toegevoegd kunnen worden.

### VI. *De trein ten behoeve der administratie.*

Daartoe wordt in tijd van vrede geen materieel bestemd. In aanmerking nemende dat een leger van 40000 man en 5000 paarden op drie marschdagen van zijne magazijnen, tot zijn onderhoud noodig heeft 800 wagens om den voorraad te vervoeren, dan blijkt de aanschaffing daarvan wel tot de onmogelijkheden te behooren, terwijl het vervoer per spoor of te water sneller en zekerder zal zijn. Soms zal het geval zich kunnen voordoen dat van de losplaats de voorraad nog een eind weg per as zal moeten geschieden; groot zal die afstand wel niet zijn; waar het zal plaats hebben en wat de noodige voertuigen zullen zijn, kan niemand bepalen; maar dan kan het transport best met gerequireerde voertuigen en paarden en burgergeleiders plaats hebben.

Overigens komt mij het gebruik van hulpvoertuigen geenszins wenschelijk voor; het Xde legerkorps dat na de annexatie van Hannover over een buitengewoon uitgebreid treinmaterieel had te beschikken, heeft in 1870 bij uitstek bewezen wat dit aangaande mindere kosten, maar daarentegen meerdere snelheid en orde boven de andere korpsen voor had.

Omstandigheden zooals bij ons, maken het medevoeren van deze kolonne niet mogelijk, maar nog minder noodzakelijk; is bovendien het voerwezen bij de andere dienstavken goed georganiseerd en voorbereid, dan zal het vervullen van deze taak haar des te lichter zijn nu de administratie van de voorafgaande besommingen ontheven is.

## Benodigde voertuigen en wijze van bespanning.

Nevensgaande staat doet het aantal voertuigen kennen volgens ons voorstel.

Benaming der kolonnen.	Ponton-, roeiboot-, schraag- en ribbenwagens.	Smidswagens.	Voorraadwagens.	Kaïssons.	Voorraadaffuiten.	Raderwagens.	Patroonkaïssons.	Ziekenwagens.	Transportwagens.	Station- en veldbrugwagens.	Bagagekarren.	Aan- merkingen.
Pontontrein.....	12	1	2									Daar het algemeen reservepark niet aan- gespannen wordt, is de uitrusting daar- van achterwege gelaten.
Genietrein.....									15	29	28	
10 Munitiekolonnen.....		10	20	90	30	20	130					
10 Ambulancekolonnen..								80	40		20	
10 Bagagekolonnen.....		10							60		50	
Hoofdkwartier en 3 divisie staven.....											26	
Totaal...	12	21	22	90	30	20	130	80	115	29	124	
Op 1 <sup>o</sup> . Januari 1872 aan- wezig incl. vestinguit- rusting.....	Overkompleet	?	59	Overkompleet	?	"	438	432	108	"	95	

De gegevens van het voorhanden materieel zijn van zeer betrekkelijke waarde, daar de vestinguitrusting met die der uitvalbatterijen daaronder begrepen is.

Van het overkompleete pontonmaterieel zouden misschien veldbrugwagens gemaakt kunnen worden; de kaïssons, in grooten voorraad voorhanden, zijn nog gedeeltelijk voor het gladde geschut bestemd, evenzoo de patroonkaïssons voor de geweren G. kaliber. Beide soorten van voertuigen zouden daarnaar gewijzigd kunnen worden.

Ziekenwagens en transportwagens zullen alle aangemaakt dienen te worden; bij deze laatsten valt op te merken dat de transportwagen VM. voor artilleriegebruik in vestingen misschien zeer geschikt, te velde als bagagewagen mij minder doelmatig voorkomt. De wagen is te zwaar, de draaiingshoek van het voorstel klein en de ladingsruimte door de houten kap, die moeilijk afgenomen kan worden, beperkt; daarom zouden wij een andere constructie willen voorstellen, waarbij de wijze van verbinding van voor- en achterstel behouden blijft en evenzoo de sterke berrieboomen, maar daarentegen zouden wij wenschen de asdekstukken te verhoogen, het voorstel lagere raden te

geven, den wagenbak van eene minder zware houtconstructie te maken, het deksel te doen vervallen en door eene pressenning te vervangen.

Daardoor wordt de bepakking van het voertuig niet aan bepaalde grenzen gebonden, wat voor een bagagewagen die op verschillende oogenblikken eene meer of minder groote belading heeft, van belang is; alleen vervalt dan de sluiting, maar dit is een gering bezwaar, daar op marsch de geleider, in het park de schildwacht aanwezig zal zijn.

Na de voertuigen komen wij tot de wijze van bespanning; daarin wijkt het voorstel van de bestaande inrichting geheel af.

Van alle voertuigen worden de achterpaarden van den bok gereden. Dit denkbeeld, hoewel niet nieuw en oorspronkelijk, is echter zelden aangewend; nogtans bevat het mijns inziens de volgende groote voordeelen:

1°. De paarden voor het voerwezen bestemd, worden bijna allen bij de mobilisatie gekocht; zij zijn niet gedresseerd, hebben meestal geen ruiters gedragen, zijn aan geen zwaar tuig gewoon, de stang is hun geheel vreemd en zij zijn niet bestand op den duur lasten in de snellere gangen te dragen; terwijl daarentegen de paarden bijna allen van den bok in de verschillende gangen zullen zijn gereden.

2°. Het tuig kan lichter, eenvoudiger en goedkooper wezen.

3°. De paarden zijn aan drukkingen minder onderhevig en in staat langer daags te werken.

4°. Zij kunnen onbereden grooter lasten vervoeren, waardoor vermindering van bespanning het gevolg is.

Daartegenover staat dat op ongunstige terreinen en in het vuur, het rijden à la Daumont van groot voordeel is, maar bij de vele straatwegen in ons vlak land zal het terrein geen groote bezwaren opleveren, terwijl de treinkolonnen slechts in zeer enkele gevallen het vuur nabij zullen komen.

Wat de voerspannen aangaat, deze zouden hun tuig nagenoeg kunnen behouden; ook deze van den bok te doen rijden, wordt minder raadzaam geacht. Meer moeite zal het veranderen der voertuigen kosten om ze voor deze wijze van bespannen geschikt te maken.

De veldvoertuigen, namelijk de kaissons, voorraadaffuiten, smidswagens, voorraadwagens, de voertuigen van het pontonmaterieel en de patroonkaissons zouden een ijzeren bok met zitplaats voor twee personen op den voorwagen moeten hebben, die het openslaan van het deksel niet hinderde of althans beweegbaar was. Om de stabiliteit van het voertuig niet te schaden zal de bok niet hooger mogen komen dan tot de behoorlijke besturing der paarden volstrekt noodzakelijk is.

Voor de ziekenwagens en transportwagens, die toch aangemaakt moeten worden, levert de aanmaak van den bok geen moeilijkheden op.

Bij de bagagekarren daarentegen zal men bedacht moeten zijn den druk op het draagpaard niet te vergrooten; mogelijk zal dit door het hoog op-

gespen der draagoogen genoegzaam kunnen voorkomen worden, anders moet de as verplaatst worden.

Ware de geheele tuigenvoorraad compleet, dan geef ik gaarne toe dat de verandering niet raadzaam zoude zijn, maar de 200 achter- en lamoen- en 50 voorspannen die ongeveer aanwezig zijn, kunnen alle voor de vestingen en uitvalbatterijen benut worden, terwijl wanneer men er toe mocht besluiten het voerwezen behoorlijk te organiseeren, alle tuigen aangemaakt dienen te worden en de nog aanwezige volgens dit voorstel te benutten zijn.

#### *Het paardentuig.*

Bij de beschouwing hiervan doen zich twee vragen voor. De eerste is deze: Wil men bij den aanmaak van het paardentuig voor die  $\pm$  2000 paarden het tuig VM. behouden en dit alleen wijzigen voor zoo verre noodig om daarmede van den bok te rijden, dan wel een nieuw paardentuig voor het voerwezen ontwerpen.

Het laatste zou, mijns inziens, verre te verkiezen zijn; immers het paardentuig VM. is zeer duur en heeft eigenschappen die wel voor troepen te velde, doch niet voor het voerwezen noodzakelijk zijn; daarom zou met minder kosten een eenvoudig en doelmatig tuig te verkrijgen zijn.

De tweede vraag komt hierop neêr. Moet bij het vaststellen van een nieuw tuig het gareel dan wel het haam aangenomen worden? Het gareel heeft zeker voordeelen; het past voor alle paarden en is goedkoop; een haam VM. met zijne vaste strengen zal omstreeks *f* 25 kosten, een gareel ruim *f* 10; maar daar tegenover staat dat het haam het natuurlijke trekstuig voor een paard is en, goed passende, dit niet aan doortrekken doet onderhevig zijn, wat met het gareel bij groote lasten en op lange marschen veelal het geval zal zijn; reden waarom ik mij, niettegenstaande het finantieele bezwaar, bepaald voor het haam verklaar.

Het paardentuig voor achterspannen zou uit de navolgende deelen bestaan.

*Het haam met strengen*, overeenkomstig het bestaande, de haamsleutel echter gewijzigd zoodanig dat daardoor de ring van den disselboomriem wordt gestoken en de vaste strengen met slechts één trekriem; echter moeten aan den haambeugel twee trekoogen worden aangebracht om wanneer dit noodig is, het aangrijpingspunt der trekkracht te verplaatsen. Aan het einde van den trekriem bij de verbinding met het touw der streng wordt de broek daaraan met een gesp verbonden. Deze broek zou den vorm van onzen tegenwoordigen omlooper hebben; natuurlijk als deze wordt omgekeerd; hij wordt door een passant op den singel en twee broekhouders aan den staartriem op zijne plaats gehouden; hij heeft verder strenghouders voor de doorlopende strengen.

*De singel*, nagenoeg in vorm met den paksingel overeenkomende, maar met twee teugeloogen voor de lange teugels.

*De staatriem*, als de bestaande maar met een tweeden of voorsten broek-  
ophouder.

*Het hoofdstel* als dat OM., maar met rijtuigstangen voor beide paarden en  
geen bijzetteugel voor het vandehandsche paard; bovendien met een paar  
lange touwen teugels om die aan de stangteugels te bevestigen.

*De halster* als thans, zonder ketting doch met een touwen longe.

*De kleine deken* onder den singel.

Verder per achterspan *één watersnaffel*, *twee dekensingels* en *een lange zweep*.

De watersnaffel dient bij het marcheeren van losse bespanningen voor het  
bijdehandsche paard; waarbij dan het bijdehandsche hoofdstel, de lange teugels  
en het voerhaver op den singel van het vandehandsche worden gepakt. De  
ruiter moet dan de deken ruimer uitvouwen en achter den singel op het  
bijdehandsche paard plaats nemen; toegegeven dat deze manier niet zeer rij-  
kunstig is, moet van den anderen kant erkend worden dat het marcheeren  
met losse bespanningen niet dikwerf behoeft voor te komen.

De voorspannen hebben dezelfde hamen met strengen, een rijzadel, een  
paksingel, twee watersnaffels, twee staatriemen met staatriemophouders,  
twee halsters en eene karwats.

De lamoenspannen verschillen daarin van de achterspannen, dat alleen het  
vandehandsche paard een broek tot lamoen met broekoogriemen en op den  
singel twee draagoogen heeft; terwijl de disselboomriemen vervallen; het  
bijdehandsche paard heeft twee staatriemstrengophouders.

De prijs van een achterspan zou op ongeveer *f* 130, een voorspan *f* 136  
en een lamoenspan *f* 120 komen.

Dit vergeleken met den prijs van het paardentuig VM., die voor een achter-  
span ongeveer *f* 200 en een voorspan *f* 180 bedraagt (waarbij dan het vande-  
handsche paard den paksingel heeft), maakt voor de benoodigde 673 achter-  
spannen en lamoenspannen, en wanneer men aanneemt dat alle *wagens* be-  
halve de transportwagens voor ambulance en bagage een voorspan krijgen,  
319 voorspannen, het volgende verschil:

paardentuig VM. . . . . ruim *f* 192.000

voorgesteld paardentuig. . . » » 129.000

alzo. . . *f* 63.000

Het voorgestelde is dus  $\frac{1}{3}$  goedkooper.

Het paardentuig voor de rijpaarden der geleiders komt met het artillerie-  
rijpaardentuig overeen.

#### *Formatie en indeeling van het personeel.*

De organisatie van het personeel zooals die hier zal volgen, wordt gemaakt  
in de veronderstelling dat de wetten op militie, schutterij en onteigening  
geheel zijn gewijzigd; dat bij de militiewet het contingent grooter is, de plaats-  
vervanging en nummervervisseling afgeschaft en alle maatregelen genomen

zijn om niet alleen uit de infanterie maar ook uit de cavalerie en bereden artillerie militiekader te formeeren; dat bij de schutterijwet de bepaling is gemaakt dat alleen schutter worden al degenen, die vroeger hetzij als vrijwilliger of milicien hebben gediend en dat deze bij den overgang in de schutterij in hun vroeger dienstvak worden geplaatst, met dien verstande dat de gewezen manschappen van de cavalerie en bereden artillerie bij het voerwezen worden ingedeeld, en ten derde dat bij de wet op de onteigening aan iedere brigade een rayon is aangewezen, waaruit het bij eventueele mobilisatie zijne paarden kan requireeren, terwijl de wet zelve met die, destijds door *l'homme gris* voorgesteld, overeenkomt.

Het voerwezen bestaat uit een bataljon trein, verdeeld in 11 kompagnïën. Eene dier kompagnïën dient voor den ponton- en genie-trein en heeft eene bijzondere samenstelling, de 10 andere kompagnïën zijn voor de brigaden bestemd.

In tijd van vrede is het bataljon de administratieve eenheid, de kompagnïën zijn dan slechts sectiën; maar bij mobilisatie formeeren zij zich tot zelfstandige kompagnïën en treden in het brigadeverband.

*De staf van het bataljon* bestaat uit: 1 kapitein, 1 luitenant-kwartiermeester, 1 opperwachtmeester, 1 fourier, 6 treinsoldaten, 1 officierspaard.

#### I. *De kompagnie voor den ponton- en genietrein.*

Deze heeft aan te spannen:

de pontonkolonne	15 wagens,	60 paarden.
de geniekolonne	44 »	176 »
	28 karren,	56 »
	<hr/>	<hr/>
totaal .	87 voertuigen,	292 »
reserve . . . . .		40 »
		<hr/>
		332 paarden.

Wanneer men aan de pontonkolonne 1 officier, 1 wachtmeester, en 2 korporaals en aan iedere kompagnie genie 1 wachtmeester en 2 korporaals als geleiders van het voerwezen toevoegt, krijgt men de volgende totalen:

3 Luitenants, 6 wachtmeesters, 10 korporaals, 1 zadelmaker, 1 hoefsmid, 1 parksmid, 1 wagenmaker, 206 treinsoldaten, 19 rijpaarden, 332 trekpaarden.

Hierbij zijn op de 4 kompagnïën genie nog 2 luitenants en bij het paardendepôt 1 wachtmeester gevoegd, welke laatste tevens belast is met den administratieven dienst; bij het aantal treinsoldaten is  $\frac{1}{4}$  in reserve gerekend.

De kompagnie is samengesteld als volgt:

	Staannd leger.	Militie.	Schutterij.
Luitenants. ....	1		2
Wachtmeesters.....	4		2
Korporaals . ....	4		6
Treinsoldaten.....	26	100	80
Werklieden. ....			4

paarden in vreedestijd 80

» » oorlogstijd 351.

Volgens deze formatie is de trein in staat gesteld om voor elke twee genie-kompagnien die verondersteld worden samen in garnizoen te zijn, een detachement van 40 paarden te geven, waarmede hetzij het spoorweg- en telegraaf-detachement, hetzij de veldbrugkolonne van eene kompagnie kan worden aangespannen.

## II. De kompagnie voor de brigadetrein.

Deze heeft aan te spannen;

de munitiekolonnie	17 wagens,	68 paarden.
	13 karren,	26 »
de ambulance »	12 wagens,	40 »
	2 karren,	4 »
de bagage »	7 wagens,	16 »
	5 karren,	10 »
totaal .		56 voertuigen, 164 »

Geleiders bij de munitiekolonnie: 1 officier, 2 wachtmeesters, 4 korporaals; bij de ambulance- en bagagekolonne elk 1 wachtmeester en 1 korporaal; bij het paardendepôt van 40 paarden: 2 wachtmeesters, waarvan een de administratieve functien verricht.

Verder nog bij de munitiekolonnie 18 kaissonbedienden (2 per kaisson). Hier-voor worden manschappen genomen die vroeger kanonnier zijn geweest; zij worden speciaal bestemd voor het overpakken van munitien.

## Samenstelling der compagnie.

	Staan leger.	Militie.	Schutterij.
Luitenants. ....	1	1	
Wachtmeesters.....	1	5	
Korporaals. ....	2	4	
Treinsoldaten.....	4	40	100
Werklieden. ....			4

paarden in vredestijd 15

» » oorlogstijd 218.

Het vorenstaande resumeerende, geeft onderstaande staat een overzicht van de voorgestelde organisatie in vredes- en oorlogstijd in verband met de tegenwoordige.

	Organisatie.		
	Bestaande.	Voorgestelde.	
		vrede.	oorlog.
Officieren .....	10	13	25
Onderofficieren. ....	22	16	68
Korporaals. ....	24	24	70
Trompetters. ....	6	"	"
Werklieden. ....	"	"	44
Treinsoldaten (vrijw.)...	54	72	72
Miliciens. ....	450	500	500
Schutters. ....	"	"	1080
Officierspaarden .....	10	1	1
Troepenpaarden .....	180	230	2531

*Aanmerking.* In de kolom »oorlog» dient het aantal paarden nog vermeerderd te worden met de benoedigde voor de bagagekarren van het hoofdkwartier en der divisiestaven.

Uit dezen staat blijkt dat de voorgestelde vredesformatie met de tegenwoordige, wat kosten aangaat, vrij wel overeenkomt.

Het aantal officieren is drie meer dan thans, maar daaronder is slechts één



kapitein, die uit het wapen der artillerie wordt benoemd; de overige officieren zijn luitenants. Om van den trein geen speciaal dienstvak te maken, wordt voorgesteld de officieren daarvan te doen rouleeren met de magazijnmeesters der artillerie en wel voor den trein de jongere magazijnmeesters te bestemmen. Dit zou tevens het voordeel hebben dat in tijd van vrede bij het weinige personeel meerdere dier officieren in bijzondere betrekkingen gekommandeerd zouden kunnen worden en slechts enkele bij den grooten detachemententrein en bij de instructie der rekruten aanwezig waren.

Verder bepaalt het meerdere effectief zich tot eenige manschappen en een dertigtal paarden.

De standplaats van den staf van het bataljon trein zal zijn Amsterdam, waar tevens het voorhanden materieel van het algemeen reservepark wordt opgelegd. Bij het hoofdkwartier van elke brigade is de sectietrein die daaronder in oorlogstijd zal ressorteeren en dient daar tot kern van de op te richten trein-kompagnie; maar aangezien verschillende omstandigheden het kunnen meebrengen dat op sommige plaatsen als 's Hage, Utrecht enz. grootere treindetachementen aanwezig zijn, zoo geven de verschillende sectiën voor die plaatsen het noodige personeel af, dat echter in last heeft bij mobilisatie onmiddellijk de oude standplaats te rejoigneeren.

De sectie voor den ponton- en genietrein houdt garnizoen met en detacheert naar de kompagnïen genie, wier materieel zij te bespannen heeft.

Het materieel en het paardentuig wordt opgelegd in of nabij het hoofdkwartier der brigade en zoo mogelijk onder verantwoording van den brigadecommandant gesteld.

Eveneens wordt de benoodigde kleeding en wapening in het magazijn der brigade bewaard.

Van het personeel worden contrôle-staten aangehouden waarop het kader, de militie en de schutterij voorkomen, zooals die bij elk der sectiën zijn ingedeeld. Zelfs bij onze tegenwoordige organisatie zou dat kunnen gebeuren, door namelijk in iedere provincie de miliciens van den trein en de schutters die bij de bereden artillerie gediend hebben en, zoo dit aantal ongenoegzaam is, degenen die bij de cavalerie zijn geweest, in eene kompagnie in te deelen. Wanneer Groningen en Drenthe hun contingent vereenigen, krijgt men 10 kompagnïen voor de 10 brigaden; terwijl Noord- en Zuid-Holland door hunne grootte bovendien nog de treinkompagnie voor de genie zouden kunnen formeeren.

Hiermede acht ik mijne taak verricht; gaarne toegevend dat veel onvolledigs in mijne voorstellen ligt, hoop ik toch dat mijne inzichten stof mogen geven tot nadenken en aanleiding om het voerwezen op doelmatiger wijze in te richten en eene organisatie in het leven te roepen, die het spoedig en met orde uit de vredes- tot de oorlogsformatie kan doen overgaan en het in staat stellen den veel omvattenden werkkring, die er dan op rust, met lof te volbrengen.

## HET BEKNOPT OVERZICHT VAN PROEVEN EN OEFENINGEN GEDURENDE 1872.

---

Onze literatuur is weder, als bijna elk jaar, verrijkt met bovengenoemd overzicht, bevattende eene verzameling der uitkomsten verkregen bij de praktische oefeningen der verschillende artillerie-regimenten, in het cadettenkamp en de proeven der Commissie van proefneming, voor zoover die belangrijk zijn voor het wapen. Moge deze verzameling uit den aard der zaak nog al droog zijn, zoo wordt in het voorbericht in herinnering gebracht, dat aan hen, die mochten wenschen enkele proeven of oefeningen meer in bijzonderheden na te gaan, de daarover uitgebrachte verslagen, voor zoover dit mogelijk is, ter inzage zullen worden verstrekt. Deze bepaling kan niet genoeg gewaardeerd worden, omdat zij aan ieder de gelegenheid schenkt zich zoo uitvoerig mogelijk met ons materieel en wat daarvan te verwachten is, bekend te maken.

Het overzicht kan daardoor teruggebracht worden tot het kleinste mogelijke volume, waardoor tevens de kosten van aanschaffing zoo gering mogelijk worden, hoewel f 1.20, zooals nu weder moeten betaald worden, niet gering is te achten. Meermafen vernamen wij daaromtrent klachten en werd de wensch geuit dat dergelijke overzichten aan officieren der artillerie kosteloos mochten worden verstrekt. Bij de vele uitgaven, die tegenwoordig onvermijdelijk zijn, wil men eenigszins op de hoogte blijven van hetgeen, ook in het buitenland, op het gebied der artillerie voorvalt, en de, door de meerdere duurte, steeds kleiner wordende tractementen, is eene dergelijke uitgaaf tamelijk hoog, vooral indien — als ik het zoo mag uitdrukken — de waar niet evenredig is aan het geld.

Men versta mij wel. Het is geen geringschatting van den arbeid van hen, die het beknopt overzicht samenstelden; integendeel, ik waardeer al de moeite, de zorg en zelfverloochening om ten nutte van het wapen alle uitkomsten der schietoefeningen te verzamelen en in staten samen te stellen, maar deze hebben slechts eene relatieve waarde, omdat aan den eenen kant te veel, aan

den anderen te weinig wordt gegeven, zoodat ik hiermede den wensch onderschrijf dat deze overzichten voortaan *kosteloos* aan de artillerie-officieren mogen worden verstrekt.

Hoezeer ik vrees dat deze wensch de weg van zoovele andere zal gaan en dus niet spoedig vervuld zal worden, zoo werd ik toch gedrongen hem te uiten, toen ik mij voornam enkele bemerkings mede te deelen waartoe het meermalen genoemd overzicht mij aanleiding gaf.

Op blz. 2 vinden wij vermeld dat »bij twee kanonnen, waarmede meer dan »500 schoten waren gedaan, herhaaldelijk klemming ontstond, zoodat de »opruimer moest worden aangewend.»

»Overigens voldeed het materieel over het algemeen goed.»

Het woord *materieel* zal hier wel in algemeenen zin gebezigd zijn. Het hoofddoel van dit materieel is evenwel schieten en of zulks wel zoo heel fraai geweest is, schijnt ons uit den staat op blz. 3 twijfelachtig voor te komen. Daar is toch aangegeven dat bij eene opzethoogte voor 900 pas (670<sup>m</sup>), een afstand die tegenwoordig als zeer nabij den vijand (*misschien zelfs te nabij*) moet beschouwd worden en op welke dus de uitwerking der artillerie als zeer beslissend moet worden geacht, lengteafwijkingen van 611 pas verkregen zijn. Nemen wij die afwijkingen aan evenveel voorbij als vóór het doel, dan krijgt men, dat, vurende op een afstand van 900 pas, enkele schoten zoowel op 600 als op 1200 pas treffen.

Waarlijk ik zou geneigd zijn dit uiterst ongunstig te noemen. Dat met ons stelsel van voorlaadgeschut van zacht metaal op den duur minder gunstige uitkomsten moeten verkregen worden, zal niemand tegenwoordig betwijfelen, maar zoo ongunstig had ik het mij niet gedacht.

Op de grootere afstanden zijn wel eenigszins betere uitkomsten verkregen, maar ook daar vindt men verschillen in uiterste aanslagen van 450, 457, 500, 330 en 453 passen.

Deze uitkomsten moeten, dunkt mij, de overtuiging nog meer vestigen dat de voorlaadkanonnen van 8<sup>m</sup> niet voldoen aan de eischen, die men met redelijkheid aan getrokken geschut kan stellen en doen mij den wensch uitspreken dat de veld-artillerie zoo spoedig mogelijk in het bezit moge gesteld worden van een juist schietenden vuurmond.

Een eerst vereischte, waarop niet genoeg kan aangedrongen worden, zal alsdan zijn, eene uiterst nauwgezette oefening in het richten, daar fouten in de richting begaan natuurlijk van grooter invloed kunnen zijn dan bij minder juist schietende vuurmonden. De oefeningen zullen evenwel veel aangenamer worden omdat het personeel met meer ambitie werkzaam zal zijn. Mij dunkt de ambitie moet wel onbegrensd zijn om niet ontmoedigd te worden, als men, op eene schijf vurende en zoo nauwkeurig mogelijk richtende, nu eens daarvoor dan weder daarachter en zelden in de schijf treft.

Dat ook de vesting-artillerie zoo spoedig mogelijk eene wijziging in dien zin moet ondergaan, wordt algemeen erkend, maar blijkt bovendien, voor hen

die hiervan niet mochten doordringen zijn, uit de omstandigheid, dat een kanon van 16<sup>cm</sup> Lt. na het doen van 159 scherpe en 14 losse schoten met 2<sup>k</sup>,50 lading, verwijding der trekken van 4—6<sup>mm</sup> en der velden van 6—8<sup>mm</sup> aantoot. Bij een tweede kanon moest reeds na 90 schoten de opruimer gebezigd worden, terwijl na 121 schoten verwijdingen van 4—6<sup>mm</sup> werden waargenomen.

»Het spoedig uitschieten was dan ook oorzaak dat geen schootstafel kon worden opgenomen.»

Op deze uitkomsten afgaande zou ik geneigd zijn de uitdrukking »dat het materieel over het algemeen goed voldoet», wel wat te optimistisch te vinden.

Bij het nagaan der oefeningen op de Zeisterheide deed ik mij onwillekeurig de vraag, wanneer zal er eens een einde komen aan het maken van bekledingsmiddelen in een kamp. Dit is mij altijd onpractisch voorgekomen, men behoeft waarlijk de officieren en manschappen er niet voor naar een kamp te zenden; dit kan in elk garnizoen beoefend worden. Tot de oefeningen in een kamp behooren m. i. noch batterijbouw, noch het maken van bekledingsmiddelen. Schieten, het bekend worden met de bediening en de uitwerking der schoten bij het werkdadig gebruik, het practisch herstellen van door het vuur beschadigde werken, moeten hoofzaak zijn. Batterijen enz. te maken in de garnizoenen zal veel meer nut hebben, omdat allen er leering uit kunnen trekken en niet alleen zij die naar het kamp gaan.

Wat evenwel het meest mijne aandacht gaande maakte in de opsomming der verschillende werkzaamheden, die in het kamp waren verricht, was:

Het samenstellen eener schootstafel voor het kanon van 16<sup>cm</sup> Lt., en:

Het vuren op beweegbare doelen; twee onderwerpen die van groot belang zijn te achten en die tevens door uitvoerige behandeling in het beknopt overzicht tot leering konden dienen van menig artillerist, die zich niet speciaal op dit gedeelte van zijn vak had toegelegd.

Het belangrijke van deze onderwerpen inziende, voel ik mij aangetrokken om hierbij eenigszins uitvoerig stil te staan, voornamelijk omdat ik in vele opzichten met de aangegeven wijzen van uitvoering verschil van gevoelen en door die verschillen aan te stippen, ten algemeenen nutte hoop te kunnen medewerken.

Mij dan tot de samenstelling eener schootstafel bepalende, moet ik verklaren mij niet te kunnen vereenigen met de wijze van berekening der verheffingshoeken. Na de wijze te hebben aangegeven waarop zulks heeft plaats gehad, staat er blz. 30, regel 8 van onderen:

»Nu kon men meten:

»den afstand van het trefpunt tot het punt waar de verlengde richtlijn de »schijf ontmoette.»

Niemand zal de mogelijkheid hiervan betwisten, maar aan dien afstand heeft men niets; men moet den afstand meten van het trefpunt tot de horizontale lijn die door het punt gaat, waar de verlengde richtlijn de papieren schijf

sniidt. Was de opgegeven wijze goed, dan zou de grootte der lijn en dus ook de verheffingshoek afhankelijk worden van de plaatsing der richtmiddelen, want hoe meer deze rechts zijn geplaatst, hoe grooter die lijn zal worden.

Vervolgens staat er regel 6 v. o. :

»hierbij optellende den afstand der verlengde ziel beneden de verlengde richtlijn gedeeld door  $\cos$  elevatiehoek.»

Aangezien dit alleen waar is indien het trefpunt valt boven de horizontale lijn gaande door het richtpunt, en onze richtingsmiddelen nagenoeg allen zoover boven het horizontale vlak liggen, dat door de as der ziel gaat, dat dit trefpunt zelfs bij vrij aanzienlijke verheffingshoeken steeds beneden genoemde horizontale lijn valt, zoo geef ik de voorkeur aan de volgende wijze van berekenen.

Na op een punt op het bordpapier gericht te hebben met de opzetnul, dus met eene richtlijn evenwijdig aan de as der ziel, bepaalt men met het kwadrant den elevatiehoek waaronder gevraagd wordt. Door middel van het schietlood trekt men door het richtpunt eene verticale lijn. Na het schot trekt men door dit richtpunt eene loodlijn op de eerstgemaakte verticaal en meet den afstand van het trefpunt tot deze loodlijn, trekt dien afstand af van de hoogte der richtlijn boven het horizontale vlak gaande door de as der ziel en gedeeld door de  $\cos$ . van den elevatiehoek, en telt hierbij op de daling die het projectiel ten gevolge der zwaartekracht op den afgelegden weg ondergaan heeft. Voor het geval nu het trefpunt boven de loodlijn op de verticaal valt, wordt het teeken van den afstand tot de loodlijn negatief.

Ter berekening van den verheffingshoek heeft men dan de formule

$$\operatorname{tang} \varphi = \frac{\frac{h}{\cos \alpha} - h' + s}{a} \cos^2 \alpha,$$

waarin

$\alpha$  = elevatiehoek,

$\varphi$  = verheffingshoek,

$h$  = hoogte richtlijn boven de as der ziel,

$h'$  = gemeten afstand van het trefpunt tot de horizontaal gaande door het richtpunt,

$s$  = de daling door de zwaartekracht,

$a$  = de afstand van de monding tot de schijf.

Bij elevatiën kleiner dan  $1^\circ$  wordt de  $\cos. \alpha$  zoo nabij 1 dat de formule zonder groote onnauwkeurigheden alsdan teruggebracht kan worden tot

$$\operatorname{tang} \varphi = \frac{h - h' + s}{a}.$$

Misschien ware het voldoende om, even als op blz. 31 vermeld staat, te zeggen: uit deze uitkomst kon alzoo de verheffingshoek worden berekend. Ik heb evenwel gemeend met de vermelding der volledige formule aan sommige lezers geen ondiens te bewijzen. Deze wijze van berekenen komt ook overeen met

die opgegeven op blz. 41, blijkbaar voor een kanon waarvan de richtingsmid-delen in het verticale vlak liggen dat door de as der ziel gaat. In plaats van verheffingshoeken is daarbij als basis aangenomen de geheele uitvaartshoek (elevatie plus verheffingshoek) te meten. Zooals de formule daar is aangegeven, is zij alleen toepasselijk bij elevatiën kleiner dan  $1^\circ$ ; bij grootere moet ook deze in rekening gebracht worden zooals in de 12 laatste regels op die blz. is vermeld.

Om te bepalen hoeveel de daling is door de zwaartekracht op den afgelegden weg, vinden wij vermeld blz. 31, regel 1 v. b., dat zij »na raadpleging van enkele werken is genomen  $1.6^{mm}$ ».

Zij die naar dit voorbeeld eens verheffingshoeken moesten berekenen, zouden misschien geneigd zijn, even als in het vermelde geval, *maar wat te nemen*.

Ten einde hierin te gemoet te komen, zal ik hier in het kort de wijze aangeven, waarop zulks behoort te geschieden. In de eerste plaats moet men de snelheid kennen, die het projectiel bij het verlaten der monding bezit. Eigenlijk zou men die voor elken vuurmond eerst moeten bepalen door op twee verschillende afstanden de snelheden te meten en den luchtweerstandscoefficient te bepalen. Daar dit evenwel niet altijd gemakkelijk te verrichten is, zoo vergenoegt men zich met de snelheid op  $35^m$  te nemen en daaruit de snelheid voor de monding te berekenen.

De snelheid op  $35^m$  bij het kanon van  $16^{cm}$  Lt. met  $2^s,5$  lading is mij niet juist bekend, maar zal in vergelijking met andere vuurmonden de waarde van  $330^m$  wel vrij nabij komen uit de formule:

$$V_0 = \frac{v}{1 - cxv},$$

waarin

$$c = 0.00000505 \frac{a^2}{p},$$

$$x = 35^m,$$

$$v = 330^m,$$

$$a = 1.595 \text{ (md. projectiel in dM.)},$$

$$p = 26.1 \text{ (gew. » » k°.)},$$

de snelheid  $V_0$  aan de monding berekenende, krijgt men:

$$V_0 = 331^m,9.$$

Nu is voor eene elevatie van  $1^\circ$  de afgelegde weg tot de schijf, omdat  $\cos. 1^\circ$  nagenoeg 1 is,  $7^m,5$  en dus de tijd waarin de weg is afgelegd met eene snelheid van  $331^m,9$  in de seconde, gelijk  $\frac{7.5}{331.9}$ .

De daling ten gevolge der zwaartekracht zijnde:

$$s = \frac{1}{2}gt^2, \text{ is dus } s = \frac{9.812}{2} \times \left(\frac{7.5}{331.9}\right)^2 = 0^m.0025 \text{ of } 2^{mm},5.$$

Hoe dus hier  $1^{mm},6$  is kunnen genomen worden, is mij niet recht duidelijk,

maar bovendien kon die daling niet constant worden genomen, want zij moet onder  $14^{\circ}20'$  vurende noodwendig grooter zijn, omdat de afgelegde weg tot de schijf niet is  $7^m,5$  maar  $\frac{7.5}{\cos.14^{\circ}20'}$  of  $7^m,74$ ,

$$\text{zoodat } s \text{ wordt } \frac{9.812}{2} \times \left( \frac{7.74}{331.9} \right)^2 = 2^m,669.$$

Deze waarden zijn nu slechts benaderden en moeten de snelheden en weerstandscoefficienten eigenlijk voor elken vuurmond waarvan men de verheffingshoeken wil berekenen bekend zijn, of juister nog, staande de proef gevonden worden.

Volmaakt ben ik het derhalve eens met wat op blz. 31, regel 5, wordt gezegd, namelijk:

»Veel waarde meende men echter aan deze uitkomsten niet te mogen hechten.»

Te meer als men let op het gevonden verschil van verheffingshoeken. Er werd toch gevonden onder  $1^{\circ}$  elevatie: verheffingshoek  $1'39''$ ,

»  $14^{\circ}20'$  » »  $10'$ .

In de eerste plaats komen beide hoeken mij te klein voor, in aanmerking nemende den stand der tappen ten opzichte van de as der ziel, en ten tweede komt het mij voor, dat de verheffingshoeken onder alle elevatiën nagenoeg even groot moeten zijn, zoodat ik mij moeilijk verklaren kan hoe deze onder  $14^{\circ}$  ongeveer 6 maal grooter kan zijn dan onder  $1^{\circ}$ .

Over de verdere berekeningen valt betrekkelijk niet veel te zeggen omdat zij nauwkeurig uit het *Handbuch für Schweizerische Artillerie-Officiere* zijn overgenomen. Hier en daar evenwel zal de lezer onnauwkeurigheden aantreffen, die voor het juist begrip dienen vermeld te worden. Zoo wordt in den aanvang gezegd dat de »elevatie waaronder geschoten is zuiver met het ricochetkwadrant werd gegeven, terwijl na ieder schot de aanslag werd gewaterpast om tot de kennis van den *juisten elevatiehoek* te geraken.» Hier moest staan *richthoek*, want de elevatiehoek was zuiver met het kwadrant gegeven.

Dat de *terreinhoek* van den met het kwadrant gegeven *elevatiehoek* moet worden *afgetrokken* om den waren *richthoek* te vinden, is niet juist. Dit heeft alleen dan plaats, indien het terrein van het stuk afgerekend opwaarts helt, zooals vermoedelijk in het kamp op de Zeisterheide heeft plaats gehad. In het omgekeerde geval, als het terrein daalt, moet de *terreinhoek* bij den *elevatiehoek* worden *opgeteld* om den *richthoek* te krijgen.

Op blz. 31, regel 22 v. b., leest men:

»Men beschouwde verder den afstand van het gemiddeld trefpunt op den grond tot de monding, als de dracht, daar het berekenen van de dracht uit de schootsverheid tot onnauwkeurigheden aanleiding geeft.»

Hieruit zou blijken dat het nauwkeuriger is om de boogschootsverheden maar voor de drachten te nemen, dan kleine onnauwkeurigheden te begaan

bij de opname der schoten door netten, die toch ook wel zullen gebezigd zijn. Mij komt het voor dat een kleine klip vermeden is, om op een veel grootere te stuiten. Grooter onnauwkeurigheid te begaan dan hier is geschied, is mij moeilijk denkbaar en is dus, geloof ik, niet aan te bevelen. Men had trouwens beide klippen kunnen vermijden, indien men eene schootstafel voor de boogschootsverheden gemaakt, daaruit de invalshoeken en uit deze de drachten berekend had. Uit een paar verkregen waarden op kleinen en op grooten afstand hadden dan de nieuwe coëfficiënten kunnen bepaald worden tot het samenstellen der schootstafel voor de drachten.

Blz. 31, regel 29 v. b., staat:

»Om uit de gevonden waarden der *richthoeken* enz.”; juister zou hier zijn *schootshoeken*.”

Blz. 33, regel 18, v. b., staat:

»Men nam den *elevatiehoek* en niet den *uitvaartshoek*”; lees voor het duidelijk begrip: men nam den *richthoek* en niet den *schootshoek*.

Ziet hier de voornaamste bemerkingen die mij bij het lezen van dit gedeelte in de gedachte kwamen. Een beknopt overzicht moet wel is waar in de eerste plaats beknopt zijn, doch die beknoptheid mag geen schade aan de waarheid doen.

Aan hen die op practische wijze schootstafels willen berekenen, zij het meer genoemde Zwitsersch Handboek aanbevelen.

Overgaande tot de schoten tegen eene beweegbare schijf, vermeld op blz. 21, verklaar ik niet te kunnen instemmen met de wijze waarop deze schoten hebben plaats gehad, indien men althans uit de verkregen uitkomsten gevolgtrekkingen wil maken voor het vuren op kustbatterijen. Voor de practijk hebben de gedane schoten niet de minste waarde niet alleen, maar zij kunnen zelfs tot zeer ongunstige gevolgtrekkingen aanleiding geven. Voor den lezer van het beknopt overzicht is het nog niet duidelijk hoe dat vuren heeft plaats gehad en ben ik zoo vrij, voor het juiste inzicht, de wijze hier in het kort aan te geven.

Men had eene rooilijn aangenomen en in deze een piketpaal geslagen, waarop met de aangenomen opzethoogte en correctie voor de derivatie het stuk nauwkeurig in de richting geplaatst werd. De richter plaatste zich daarna achter op het raam — de vuurmond lag op een walffuit —; het sein werd gegeven dat de richting was voltooid, waarop een tweede sein het in beweging stellen der schijf aankondigde. Wanneer deze de rooilijn passeerde, hetgeen de richter waarnam door gebukt over de vizierlijn te zien tot zij zich vertoonde, kommandeerde hij vuur en de kogel had de complaisance van te treffen, hoewel nog maar 92 malen van de 130 schoten op 800 passen of 600<sup>m</sup>, hetgeen waarlijk niet voor den vuurmond pleit.

Indien het nu mogelijk was in zee een piketpaal te slaan dan was het vraagstuk om veel treffers op passerende schepen te verkrijgen, opgelost; aan-



gezien dit echter niet wel mogelijk is, wil ik liever de wijze aangeven waarop de oefening had moeten plaats hebben om de gebreken te doen zien die de richtingswijze onzer kustkanonnen aankleven.

In de eerste plaats is het goed om den afstand en de snelheid als bekend aan te nemen en met de voor dien afstand aangegeven opzethoogte en daarmede overeenkomende correctie te richten. Dit richten moet evenwel niet op een piketpaal maar op het voorwerp zelf plaats hebben nadat het in beweging is gesteld, zooals in de practijk natuurlijk moet geschieden; zonder dat is het onmogelijk aan het stuk de noodige elevatie te geven. Wanneer deze gegeven is, moet de richter (het stuk moet gemonteerd zijn) kalm van het raam springen en daarna vuur kommandeeren.

Indien op deze wijze, geheel overeenkomende met de werkelijkheid was gehandeld, ben ik overtuigd dat men geen enkele treffer in de schijf zou hebben gekregen, omdat

1°. het zelfs op eene heide, dus onder de meest kalme verhoudingen, onmogelijk zal zijn om aan de zwengels de beweging te volgen van het doel waarop men richten moet. Dit kan alleen verkregen worden door eene inrichting die eene gemakkelijke verplaatsing van het stuk door den richter zelve, onafhankelijk van anderen, toelaat;

2°. indien, onafhankelijk van de bezwaren onder punt 1 de richting heeft plaats gehad, de tijd benodigd om van de affluit te springen, vuur te kommandeeren, af te trekken, de lading te ontsteken en te treffen, aan het doel ten nutte komt om voorwaarts te stevenen en dus de kogel, bij eenigszins snelle vaart van het doel, daarachter zal aanslaan in plaats van te treffen.

Om dit door een voorbeeld duidelijk te maken nemen wij aan dat 3 seconden verlopen tusschen het einde der richting en het ontbranden der lading, dan verlopen  $3'' + 1\frac{5}{8}''$  (vluchtijd op 800 pas) of 4,8 seconden alvorens het projectiel het doel bereikt. In dien tijd heeft de schijf, met  $5^m$  snelheid in de seconde,  $24^m$  afgelegd. Bij eene richting op de punt der schijf zou dus het projectiel, daar deze  $15^m$  lang is, nog  $9^m$  daar achter aangeslagen hebben. Dit kan men voorkomen door eene zoodanige correctie te geven dat het stuk reeds te voren een zekeren stand heeft, rechts indien het doel van links naar rechts, links indien dit van rechts naar links de batterij passeert. Voor het geval dat het doel van links naar rechts gaat en men op het midden der schijf richt, terwijl men het richtpunt tevens trefpunt wil doen zijn, moet dus de vuurmond zoodanig geplaatst zijn, dat het projectiel  $24^m$  meer rechts treft. Heeft dan het doel  $24^m$  afgelegd alvorens het projectiel, na de voltooiing der richting, treft, dan vallen mik- en trefpunt te zamen. Voor het genomen geval dient dan eene negatieve correctie van  $60^{mm}$  gegeven te worden. De richtas toch is  $1^m,50$ , de afstand  $600^m$  en dus de correctie  $24:600 = x:1,5$  of  $x = 0^m,06$ . Hiervan moet nu de normale correctie van  $2^{mm},5$  afgetrokken worden — indien het doel van rechts naar links passeert, opgeteld — en de geheele negatieve correctie bedraagt dus  $57^{mm},5$ .

Nu laten onze opzetten het geven van deze negatieve correctie niet toe, maar al deden zij dit wel, dan nog zou men bij onze kanonnen op een groot bezwaar stuiten, namelijk het richten. Met eene plaatsing der richtmiddelen aan de rechter zijde zou men op schepen, die van links komen, niet kunnen richten, daar de richtlijn den kop van het kanon zou snijden. Eene inrichting, waarbij de opzet aan de linker zijde kan geplaatst worden en eene wijziging van onze bestaande opzetten en schootstafels is dus bepaald noodzakelijk, tenzij men de richtlijn wilde plaatsen boven op het kanon.

De oefeningen in een kamp moeten niet dienen om door het aangeven van een zeker aantal treffers éclat te maken, maar zij moeten dienen om, de practijk getrouw nabootsende, leemten en gebreken op te sporen zoo zij bestaan en middelen tot verbetering te beramen. Indien dit geschied was, zou men geloof ik tot geheel andere conclusiën zijn gekomen dan nu op blz. 21 zijn aangegeven. De vermelding toch van het aantal treffers kan geen ander doel hebben dan aan te toonen, dat het met de richtmiddelen van onze kustkanonnen nog al goed gesteld is. Omdat ik dit gevoelen niet deel, meende ik mijne stem te moeten verheffen tegen de wijze waarop de proef heeft plaats gehad. Niet alleen dat eene oppervlakkige beschouwing der uitkomsten tot zeer verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding geeft, maar deze kan oorzaak zijn dat de voorstellen, die ingediend zijn om in de richtingswijze tegen beweegbare schijven *doeltreffende* veranderingen te brengen, allicht in den doofpot worden gedaan.

's Hage, 4 Oct. 1873.

*De Kapitein der Artillerie,*  
C. L. W. MOORREES.

## BOEKAANKONDIGINGEN.



*Beginselen der veldversterkingskunst, ten dienste der leerlingen bij den cursus voor het officiers-examen bij de infanterie en cavalerie, door C. M. H. PEL, luitenant-kolonel der infanterie. Met vier uitslaande platen. Kampen, K. VAN HULST. 1873. Prijs f 2,80.*

Tot ons leedwezen kunnen wij omtrent het geschrift, waarvan hierboven de titel werd vermeld, geen gunstig getuigenis afleggen.

Zooveel te minder kunnen wij zulks doen, omdat het in dezen niet geldt een vluchtig geschrift, noch een werk der verbeelding, maar — blijkens titel en voorrede — een leerboek, ten dienste der onderofficieren van den cursus, die zich tot het officiers-examen voorbereiden. Een leerboek; bijgevolg een boek waaraan, uit den aard der zaak, strenge eischen zijn te stellen. In dit bijzonder geval zooveel te strenger, naarmate hier meer uitsluitend *beginselen* worden behandeld; beginselen van versterkingskunst in het algemeen; want de leer der *tracé's*, in verband met offensieve en defensieve handelingen, de leer der afmetingen van borstweeringen en grachten, der hellingen van taluds, van het flankement, van de dekking, van de werken ter verhooging van verdedigend vermogen, enz., enz., alle elementen waaruit de veldversterkingskunst wordt opgebouwd, zijn toch ook tevens de elementen, bevatten althans de kiem van die, uit welke, zoowel de meest vluchtige, als de meest duurzame versterkingen worden samengesteld.

Wanneer wij den arbeid, dien de Heer PEL zich heeft getroost, uit dit oogpunt — als een Handboek over beginselen — beschouwen, dan kunnen wij ons daarmede in geen deele vereenigen, en noopt ons de eerlijkheid, zoo tegenover den schrijver als tegenover een zoo groot gedeelte onzer toekomstige officieren, ter wier dienste die arbeid werd verricht, op eenigszins breederen voet dan in onze oorspronkelijke bedoeling lag, de redenen te ontwikkelen, waardoor wij tot het uitspreken van het ongunstig oordeel zijn gekomen, dat boven door ons werd ter neer geschreven. Wij achten ons hiertoe nog te meer verplicht, omdat de kennis, die uit het hier aangekondigde geschrift kan worden opgedaan, ons inziens, noch als eene goede inleiding, noch als een veilige grondslag zou mogen worden beschouwd ter voortzetting van de studie der versterkingskunst in ruimeren zin. En of zoodanige studie voor onze toekomstige officieren — ook der infanterie en cavalerie — noodig, om niet te

zeggen onmisbaar is? wie mag tegenover de geringe eischen, bij het officiers-examen voor die wetenschap gesteld en met het oog op de tegenwoordige wijze van krijgvoeren, daaraan nog twijfelen?

Maar dan, vóór alles, goede gronden gelegd; en op hen, die de bouwstoffen daartoe aan de hand doen, scherpe keur.

Nu behoeft men de keus nog zoo heel scherp niet te stellen om, met hetgeen in het besproken leerboek heet gegeven te worden, geen vrede te hebben.

De minste eischen, die men aan een leerboek over beginselen handelende, kan stellen, zullen toch wel zijn: eene *juiste*, *scherpe* en *nette* behandeling van zaken — wat de eigenlijke leerstof betreft; verder, dáár, waar het toepassingen geldt — niet de bekende algemeenheden van „terrein en omstandigheden, énergie des bevelhebbers,” enz., maar eenige weinige, in verband met het bijzondere doel, volledig afgehandelde voorbeelden, concrete gevallen, liefst aan de krijgsgeschiedenis ontleend en geschikt om: óf het nut der toepassing, óf wel de slechte gevolgen van het verzuim van eenig dengdelijk beginsel in een helder licht te stellen; eindelijk — en ziehier wel de minste eisch — dat hetgeen worde voorgedragen, niet geheel verouderd, noch in onbruik gekomen zij, en — hetzij dan oud of nieuw — op begrijpelijke wijze worde voorgedragen.

Aan geen dier eischen nu wordt hier in genoegzame mate voldaan om, zelfs ook het geringste wat ter aanbeveling zou strekken, te kunnen rechtvaardigen.

Wat *juiste* voorstelling van zaken betreft, vinden wij b.v.: op blz. 6, *zandgronden*, als *slechte aarde*, tot het maken van veldwerken, opgenoemd —; de mindere indringing van projectielen in zand dan in klei, mag tegenwoordig echter wel van zoo algemeene bekendheid worden geacht, dat het niet noodig zal zijn, de onjuistheid van hetgeen hier geleerd wordt, nader in het licht te stellen;

wordt, op blz. 19, als maximum van grachtdiepte, bij gebrek aan kruiwagens enz., om aarde uit de gracht naar de borstwering op te kruien, 3 M. opgegeven, „aangezien de kracht van den man niet veroorlooft, eene goed met aarde gevulde schop, hooger (*sic*) op te werpen;” — met welke opgave de noodzakelijkheid, in hoog terrein, van aanzienlijke grachtdiepte ter onttrekking aan het gezicht, van flankerende middelen, eenvoudig wordt geïgnoreerd; door welke bewijsvoering de grond wordt gelegd tot de meest scheeve voorstellingen omtrent het zoo gewichtige vraagstuk betreffende den tijd, binnen welken een werk, van gegeven profiel enz., kan worden opgeworpen; als gegevens aannemende de arbeidskrachten en de geoefendheid van den man, benevens eenige typen van grond, enz.;

wordt, op blz. 19, eene „doorlopende verhooging, in plaats van onderscheidene barbettes,” een *walgang* genoemd — wat zeer zeker „geschutbank” zal moeten zijn; het woord *gang* duidt toch voldoende dat gedeelte van den wal aan, hetwelk tot gaan, hetwelk voor de gemeenschap is bestemd; in duurzame versterkingen, het lichaam waarop de borstwering aangelegd en waarop verder, *achter* die borstwering, waar noodig, de geschutbanken met hare oprids worden gemaakt. Bij de eigenlijk gezegde *veldwerken* zal dan ook een *walgang* wel immer tot de zeldzaamheden behooren, en het *maaveld* als zoodanig dienst doen;

wordt op blz. 35, van bonnetten gesproken, als van een middel ter vereeniging der voordeelen van barbetten en schietgaten, doch wordt echter voorgeschreven,

*daarin* (1) vervolgens schietgaten te maken, wier zolen op de plongée liggen — dus eigenlijk geen bonnetten, maar weer schietgaten; echter niet in het belang der duidelijkheid en, uit een technisch oogpunt, zéér zeker onjuist. Wat blijft nu toch van het begrip eener bonnet over? Van een der gemakkelijkst en snelst te scheppen dekkingsmiddelen voor bedieningsmanschappen; van een middel dat, afgezien van den beperkenden invloed dien het op het schootsveld uitoefent, en het uit dien hoofde met een schietgatwang kan doen vergelijken, noch naar samenstelling, noch naar wijze van vervaardigen —, die des noods onder het vijandelijk vuur kan plaats hebben —, in een enkel opzicht iets met een schietgat gemeen heeft;

zoo vindt men aangegeven, op blz. 116, dat „dergelijke smalle schuilplaatsen,” als de Amerikanen bij de belegering van het fort Wagner in hunne parallellen hadden aangelegd, ook „gevoeglijk onder de borstweringen van een veldwerk zijn aan te brengen,” — waar wij niets tegen hebben; doch wel tegen de aan dat voorstel vastgeknoopte opmerking: „hierdoor worden de drie lagen aardzakken overbodig, door de Noordelijken langs de open zijde gelegd, tot beveiliging tegen scherven aan dien kant —;” en wel om reden dat die drie lagen aardzakken niet zoozeer een scherfweer, dan wel een *banket* zijn, om óver de wijkplaats heen vuur te kunnen geven, en, als zoodanig, wel niet zullen mogen achterwege worden gelaten, op straffe van het doel der borstwering te doen verloren gaan;

wordt, op blz. 123, een, voor een tijdelijk werk althans, zéér voldoende geblindeerde geschutstand beschreven, op de voorgaande bladzijde aangekondigd als een voorbeeld „hoe, met de soms te velde voorhanden materialen, eene geschutstelling gebrekkig kan worden geblindeerd;” of dergelijke voorstellingen aan het vestigen van juiste begrippen omtrent hetgeen tot eene voldoende blindeering noodig is, bevorderlijk zijn, wordt door ons, naar wij meenen te recht, betwijfeld;

zoo is, op blz. 154, op volkomen onbegrijpelijke wijze de hoogte afgeleid, aan een keerdam te geven door middel waarvan men, door opstuwung van stroomend water, eene inundatie tot eenig bepaald peil begeert te stellen. Nagenoeg woordelijk dezelfde afleiding, doch daar zéér begrijpelijk, vindt men op blz. 114 der Handleiding tot de Versterkingskunst van den Kol.-Ing. VAN KERKWIJK; met die uitzondering echter, dat dáár, als beginsel ter afleiding, wordt op den voorgrond gesteld: dat de gezochte „hoogte zich regelt naar die waterdiepte, welke men, op een bepaalden afstand van den dam, verlangt te bekomen;” — terwijl hier, als uitgangspunt wordt aangegeven: „de hoogte, waarop men, op het verst verwijderd punt, het water wil voeren;” — begripte, wie het kan. Men deed in zoodanig geval beter den oorspronkelijken tekst ongewijzigd over te nemen, waardoor het geheel er zeker bij zou winnen;

zoo wordt, op blz. 220, vermeld, dat „de ondervinding heeft geleerd dat de *in het veld* (2) uitlopende riolen (een) vijand kunnen dienen om onopgemerkt in de stad te komen;” reden waarom zij „zonder den vrijen afloop van het water te belemmeren, moeten versperd worden;” — eene technische moeilijkheid, om het gevaar, uit eene technische onbestaanbaarheid voortvloeiende, op te heffen.

Met het aangehaalde — eene bloemlezing van een vruchtbaren akker — dunkt

(1) Wij cursieveeren.

(2) id.

ous, ter kenschetsing van het gehalte en de juistheid der denkbeelden, die een leerling aan het boek van den heer PEL zou kunnen ontleenen, te mogen volstaan.

Wat nu *scherpte*, en *netheid* van behandeling, aangaat, — beide evenmin verwerpelijke eigenschappen in een leerboek voor aanstaande officieren —, verwijzen wij, wederom onder meer, naar het alternatief, op blz. 29, voor het plaatsen van geschut opgegeven: „en *barbette*; of wel, op den beganen grond, achter de borstwering, in welke laatste men eene insnijding, *schietgat* geheeten, maakt;”

naar blz. 42, waar wordt ontwikkeld dat „naar gelang de vuurlijn meer uitgestrektheid krijgt, de bezetting sterker, en zelfs op twee man per strekkenden meter gebracht wordt;” instede van de sterkte en samenstelling der bezetting te regelen naar, of af te leiden uit het doel, dat men zich met de versterking voorstelt te bereiken, en vervolgens, uit de samenstelling en sterkte dier bezetting, in verband met het doel, tot de afmetingen en de inrichting van het te maken werk te besluiten;

zoo ook naar blz. 47, waar wordt beweerd dat de „regelmatige vorm van veldwerken slechts als bij toeval wordt verkregen;” — en hoe dan voor de *tijdelijke werken*? die toch, naar vorm en wijze van samenstelling, zeker méér tot de Veldversterkingskunst dan tot de Duurzame versterkingskunst, of Vestingbouw, behooren; die vaak, als veldwerk begonnen, hoe langer zoo meer voltooid en afgewerkt worden; men denke slechts aan de werken bij Dresden en Florisdorf in 1866, bij Parijs en Belfort in 1870;

verder naar dezelfde blz., waar, als tegenstelling van een *samengesteld werk* of *verschanste linie*, een *eenvoudig* werk wordt gesteld — hetwelk wel zal moeten zijn: een *enkelvoudig* werk;

naar blz. 50, waar wordt geleerd dat, als, van een lunet, „de facen 60 en meer meters lang zijn, zij den naam krijgt van *bastion*;” — of het wenschelijk is deze nieuwe definitie in te voeren of te blijven bijhouden, wordt door ons, met het oog op de rol van het bastion in den vestingoorlog, met reden betwijfeld;

naar blz. 68, waar wordt gesproken van een vijand die „een *werk* (1) kan enfi-leeren;” of naar blz. 69, waar wordt geleerd dat men, aan traversen, „gemeenlijk eene *gemiddelde* (2) dikte van 4 meter geeft;” — vraag: hoe breed van eene travers, hoog 2,5 meter, dan het bovenvlak wordt?

zoo ook, naar blz. 105, waar „drie fascinen,” ter bekrooning van sehanskorven, „met piketpalen aan die korven worden bevestigd;” — wat, indien al mogelijk, toch altijd eene gebrekkige wijze van bevestiging zou blijven en dan ook gelukkig minder noodig is van wege de boven het vlechtwerk der korven uitstekende, en opzettelijk, tot het mogelijk en gemakkelijk maken der bekrooning, aangepunte paalcinden;

verder, naar blz. 118, waar wordt gezegd, dat „de logementen in den regel zullen worden aangebracht in de traversen;” — afgezien nog van eene geringe gemiddelde dikte der traversen, zullen die logementen noch ruim, noch zeer voor het doel geschikt zijn; in de keel van een werk, onder een walgang, afgekeerd van het vijandelijk vuur, zelfstandig, of tevens als retranchement aangelegd of ingericht, zullen zij verkieslijker zijn;

(1) Wij cursieveeren.

(2) id.

ten slotte beroepen wij ons, ter staving van ons ongunstig oordeel, betrekkelijk scherpte en netheid van behandeling, op bijna alle gegeven definitiën, als, ook weder onder méér, naar die: op blz. 92, van *fascines*; blz. 125, van eene *palissadeering*; blz. 139, van eene *mijn*; blz. 140, van *mijnkamers* en *mijnoeus*; blz. 167, van eene *caponnière*; blz. 245, van eene *beweegbare brug* — welke definitiën alle, of onjuist, of onvolledig, of geheel verkeerd zijn — in géén geval kunnen strekken tot het verkrijgen van scherp afgeronde denkbeelden dier verschillende voorwerpen of inrichtingen.

Voegen wij daarbij dat het besproken leerboek lang niet overal op zuiverheid van taal of stijl kan bogen; dat ook zinstorende drukfouten niet ontbreken, als: op blz. 123, reg. 13 v. b. „zonder,” in stede van „met;” blz. 145, reg. 9 v. b. „0,01,” in stede van „0,001;” blz. 157, *bebekte* weg; blz. 199, reg. 8 v. o. de omissie van het woord „drooge,” vóór „slooten;” enz., enz. — en verder dat, waar het toepassing geldt, men over het algemeen wordt verwezen, als op blz. 190, naar „het terrein, (dat) voorts van zelve zal aanwijzen,” en diergelijken — dan zal men ons wel ten goede willen houden, dat wij met *dit* boek geen vrede kunnen hebben.

Te meer niet omdat zoodanig boek, in stede van, als de samensteller beoogde, nut te stichten, buiten twijfel, in vele opzichten, een nadeeligen invloed kan uitoefenen.

In de éérste plaats: door het vestigen, van den beginne af aan, bij hen die zich tot de beoefening der versterkingskunst zetten, van onjuiste, gebrekkige en onvoldoende begrippen van de elementen dier wetenschap; verder: aan het bevorderen van eene zekere berusting bij halve, vage omschrijvingen, in stede van op te wekken tot de behoefte aan scherpe, afgeronde omtrekken; aan het voldaan zijn met frasen, waar een feit kon en behoorde vermeld te staan; en eindelijk — wat niet ons minste bezwaar tegen dit leerboek is — door het verdringen, uit de handen van velen, krachtens een verschil in prijs van *f* 1,58, op een totaal bedrag van *f* 4,38: eerstens, van een zeer aanbevelenswaardig leerboek, op hetzelfde gebied — met name: de *Begin-selen der veldversterkingskunst*, van den kapitein ELAND —; ten andere, van een, hoe-wel eenigszins verouderd, daarom evenwel nog niet geheel te verwerpen leerboek, van den kolonel-ingenieur VAN KERKWIJK — welke beide boeken ons, op grond van vergelijking, gebleken zijn nagenoeg woordelijke bronnen voor den heer PEL te zijn geweest —, en van geen gering debiet. In de plaats van den heer PEL zouden wij ons echter, voornamelijk uit het werk van den heer ELAND, eene andere, naar wij ons vleien, betere keuze voorbehouden hebben. Zeker hadden wij eenige dier toepassingen van het geleerde overgenomen, op concrete voorbeelden betrekking hebbende, als daarin voorkomen; in de eerste plaats, de voorbeelden aan onze eigen krijgsgeschiedenis ontleend, aangevuld met een of ander uit die van 1672 of 1629, enz. Maar waar denken wij aan.....? de platen, en dan de prijs — dan kon ons werk toch ook niet zooveel goedkooper zijn geworden. De heer PEL heeft, ten slotte, toch wellicht gelijk gehad zijne begeerte te matigen.

Nu mogen ook, op het eerste der beide genoemde werken — en wel meer bepaald op den eersten druk daarvan —, hier en daar gegronde aanmerkingen zijn te maken geweest; niemand die daarvan beter overtuigd scheen dan de schrijver zelf; getuige de moeite die deze zich niet heeft ontzien te besteden aan den onlangs verschenen 2den druk van zijn geschrift —; in zekeren zin een nieuw werk. Maar *nieuw* op eene andere wijze dan de heer PEL, in zijne voorrede, den door hem bezorgden *herdruk*, van eigen

arbeid, als *nieuw* aankondigt; nl. in dien zin, dat daaronder „niet moet verstaan worden, dat alles wat in het (besproken) boek voorkomt nieuw is en niet in andere boeken wordt aangetroffen; het tegendeel is waar, men zal er niets in ontmoeten wat niet reeds in andere boeken is opgeteekend; het wordt door ons (de heer PEL) — veelal gelijk het daar staat, en slechts zelden, voor zooveel we tot het doel noodig oordeelden, gewijzigd — in dit boek terug gegeven.”

Men spare ons toch, in het belang van het leger, zoodanige versnijding van vrij zuiveren wijn, die verkrijgbaar is, — hetzij met de verouderde, voor de, met den dag stijgende behoeften van onzen tijd, niet meer voldoende zuivere dranken van vroeger tijd — hetzij met kunstwijn, van eigen of ander maaksel.

Vooralsp spare men ons die, op grond van motieven als dat (PEL, *Voorrede*) „op meer dan één plaats, eenige bladzijden zijn gewijd aan de beschrijving van pionnierversrichtingen en mineurwerkzaamheden,” omdat „het achterwege laten daarvan, bij het samenstellen eener handleiding (als de door ons beschouwde) niet wel mogelijk is,” en bijgevolg „nog meer dan nu is geschied eene verwijzing naar andere boeken ter raadpleging daarvan” — als in de eerste uitgave van het werk van den kapitein ELAND het geval was — „het gevolg zou moeten zijn.”

Zulke motieven zijn toch van weinig kracht, wanneer: in de eerste plaats, de beschreven pionnierversrichtingen en mineurwerkzaamheden den toets van het nuttige en noodige in geenen deele kunnen doorstaan; men verder eene geheele bladzijde (blz. 126) wijdt aan de beschrijving, b.v., van een middel om stammen tot palissaden te klooven door kruit — terwijl *dynamiet*, als vernielingsmiddel, zelfs niet met name wordt genoemd; of wel (als op blz. 134), aan de beschrijving van spitsvindige middelen besteedt die hoogstens, met moeite en ongerief, in het gemis aan een scherp mes zullen voorzien; of wel (blz. 292), het „graven van putten, op dezelfde wijze als mijnputten gemaakt,” ter watervoorziening, en bovendien in die putten het gebruik van „keukenzout en zeer magere waterkalk,” ter waterzuivering, voor troepen in bivak gelegerd, aanbeveelt — en daarentegen van Nortonsche en andere pijpwellen geen gewag maakt hoegenaamd.

Zulke motieven verliezen eindelijk hun laatste kracht van bestaan, wanneer de „boeken, ter raadpleging” noodig, als een gevolg van de eischen, door hetzelfde examen gesteld waarbij naar de kennis der versterkingskunst onderzoek wordt gedaan, ondersteld kunnen worden in het bezit, in alle gevallen, binnen het onmiddellijk bereik, der zich voor dat examen voorbereidende onderofficieren te zijn.

Hiermede meenen wij de door ons aanvaarde taak, naar geweten, te hebben verricht; voegen wij daarbij, dat zij verre van aangenaam is geweest. Innige overtuiging echter van de behoefte aan een leerboek voor veldversterkingskunst, in de eerste plaats, op de bijzondere gegevens van eigen leger en eigen landaard gegrond, en verder, naar de bijzondere behoeften van een Nederlandsch leger, strijdende op Nederlandschen grond, ingericht, heeft uitsluitend onze pen gevoerd. De zekerheid daarenvens, dat „stilstand achteruitgang is,” heeft onze meening beslist; — terwijl eindelijk eene ietwat duidelijke toelichting dier meening, ter voorkoming van misverstand, niet onraadzaam scheen.



*Het militair- en spoorwegement. Beschouwing ten opzichte van Nederland door een ambtenaar van 't spoorwezen. 1873. Prijs f 0,30.*

In een beknopt vlugschrift van slechts 14 bladzijden tracht de Schrijver in de eerste plaats een betoog te leveren voor de noodzakelijkheid, in het belang van 's Lands defensie, dat de officieren in het algemeen zich bekend trachten te maken met het spoorwezen en dat reeds in vredestijd eenheid worde gebracht in het militair- en spoorwegement, ten einde in tijd van oorlog op de meest doeltreffende wijze van dat gewichtig element te kunnen partij trekken. Die eenheid meent hij dat zal kunnen worden bereikt door het instellen eener militaire spoorweg-commissie, als basis van de regeling der militaire aangelegenheden, om alle vraagstukken dienaangaande op te lossen en alle denkbare moeilijkheden uit den weg te ruimen. Door het instellen eener dergelijke commissie zou tevens de gelegenheid voor het leger om zich in spoorwegzaken te bekwamen, worden in de hand gewerkt.

Schrijver bepaalt zich tot het aangeven der middelen, zonder in details te treden omtrent de bevoegdheid dier commissie en omtrent tal van andere punten die bij de verschillende voorwaarden, waarop hier te lande aan de spoorwegmaatschappijen concessie is verleend, regeling zouden behoeven. Dit neemt echter de verdienste niet weg, dat Schr. op een hoogst gewichtige aangelegenheid, die bij ons te lande nog niet voldoende geregeld is, de aandacht vestigt.

Degenen, die het door den Schrijver genite denkbeeld — het instellen eener spoorwegcommissie — meer uitgewerkt wenschen na te gaan, verwijzen wij naar het belangrijke artikel „Bevoegdheid der regeering omtrent het gebruik en de inrichting der spoorwegen,” door den 1sten luitenant, thans kapitein van den generalen staf, F. DE BAS, voorkomende op blz. 347—373 van den *Mil. Spect.*, jaargang 1871.

De Schrijver van het vlugschrift wijst voorts op het wenschelijke, dat reeds in vredestijd bepaald worde, welke dienstplichtige spoorwegambtenaren bij het uitbreken van een oorlog niet onder de wapenen zullen behoeven te komen; terwijl voorts door hem wordt aangedrongen om het voorschrift op het vervoer van troepen langs spoorwegen en, in verband daarmede, het materieel zoodanig aan te vullen, dat niet alleen het laden en lossen snel kan geschieden aan de *stations*, maar ook *op weg*; iets waarvan de Duitschers veel gemak hebben gehad in den laatsten oorlog.

Ook deze denkbeelden verdienen ongetwijfeld behartiging.

v. P.

## VERSCHIEDENHEDEN.

*Het nieuwe Pruisische Veldgeschut.* De omwenteling in de Artillerie duurt nog immer voort. Nauwlijks heeft men na veel studie en met opoffering van veel geld

een gedeelte van het materieel op de hoogte van den tijd gebracht, of nieuwe vindingen komen opdagen, om het pas tot stand gebrachte weder te verdringen.

Zoo zien wij thans uit het *Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie* N<sup>o</sup>. 7 van dezen jaargang, dat in Pruisen een nieuw veldkanon is aangenomen, waarbij men voornamelijk schijnt ten doel te hebben het verzwaren van het projectiel en het vermeederen der aanvankelijke snelheid. Het nieuwe kanon is van gietstaal, gecerceerd en voorzien van de ronde wigsluiting (vermoedelijk die van Knupp); het kaliber bedraagt 0<sup>m</sup>,80; het gewicht van het projectiel 5<sup>k</sup>; dat der lading 1<sup>k</sup>,445; dat van den vuurmond 430<sup>k</sup>. De aanvankelijke snelheid bedraagt 518<sup>m</sup>; de lengte van het projectiel 2,9 kalibers. (Bij het Pruisisch kanon van 8<sup>cm</sup>, dat tot nu toe voor de bewapening der artillerie te velde gediend heeft, bedraagt het kaliber 7<sup>mm</sup>,9; het gewicht van het projectiel 4<sup>k</sup>,37; dat der lading 0<sup>k</sup>,5; dat van den vuurmond 290<sup>k</sup>,5; de lengte van het projectiel 0<sup>m</sup>,16).

Het gewicht van den vuurmond is dus aanmerkelijk verzwared en komt nagenoeg overeen met dat van het veldkanon van 9<sup>cm</sup>. Aangezien voorts bij een zoo groote snelheid de looden mantel niet meer voldoende was, om het projectiel de trekken te doen volgen, zoo is deze bij het nieuwe geschut vervangen door drie koperen ringen, waarvan echter alleen de middelste bestemd is om de rotatie aan het projectiel mede te deelen.

Onder 25° elevatie werd de afstand van 4500<sup>m</sup> bereikt. De ijzeren affuit voor dezen vuurmond is nog in beproeving.

v. P.

*Het Belgische achterlaadkanon van 22<sup>cm</sup>.* In het Belgische dagblad *La Meuse* van 19 September komt een bericht uit Ostende voor omtrent een achterlaadkanon van 22<sup>cm</sup>, waarvan het voornaamste hier medegedeeld wordt:

Het kanon heeft een kaliber van 22<sup>cm</sup>,3 en is van gietijzer, versterkt door stalen ringen, waarvan de inwendige middellijn 0<sup>mm</sup>,3 kleiner is dan de uitwendige middellijn van het afgedraaide kanon. De vuurmond is gegoten en afgewerkt in de Koninklijke geschutgieterij te Luik; de ringen zijn vervaardigd in de fabriek van COCKERILL te Seraing. Hij weegt 15907<sup>k</sup>. en vereischt voor de goot 17000<sup>k</sup> ijzer, waarvan  $\frac{1}{5}$  Zweedsch,  $\frac{1}{5}$  van oude vuurmonden en  $\frac{3}{5}$  gedeelte van inlandsch gietijzer. De geheele lengte bedraagt 4<sup>m</sup>,937, waarvan 2<sup>m</sup> gecerceerd zijn met de 18 stalen in twee lagen daarop gebrachte ringen. De ziel heeft 24 trekken van 22<sup>mm</sup> breedte en 1<sup>mm</sup>,3 diepte. De sluiting komt overeen met die van het veldgeschut — Warendorffsche boutsluiting — doch de dwarsbout bij dezen vuurmond is vierkant in plaats van cilindrisch (1) en de stootbodem voorzien van een Broadwell-ring. De sluittoestel weegt 284<sup>k</sup>. Het projectiel is vol, van gietijzer vervaardigd, omgeven met een looden mantel en weegt 125<sup>k</sup>. De lading bedraagt 23<sup>k</sup> buskruit. (Welke soort wordt niet vermeld).

Deze vuurmond vervaardigd naar de voorstellen van den Belgischen generaal der

(1) In het bericht staat »le verrou est carré au lieu d'être cylindrique.» *Le verrou* zal dus wezen wat in dat stelsel de cilinder genoemd wordt.

artillerie NEUENS, schijnt bij de proeven in het kamp van Brasschaet uitmuntend vol-  
daan te hebben, zoodat men er de voorkeur aan hecht boven de gietstalen kanons  
van KRUPP van dat kaliber, die daar te lande als kustgeschut zijn ingedeeld. (Zie  
Handboek van S. en v. P., Afl. II, blz. 207.)

Naar onze meening zal wellicht de mindere prijs die als 16,000 francs voor den  
ijzeren en 100,000 francs voor den stalen vuurmond opgegeven wordt, ook in geen  
geringe mate op dat oordeel invloed uitoefenen; doch zooveel schijnt zeker, dat de  
voorloopige proeven zoo gunstig zijn uitgevallen, dat verdere proeven aan het strand  
te Ostende genomen zullen worden, waar men op den datum waarop dit bericht ge-  
steld werd, 17 September, den van Brasschaet vervoerden vuurmond verwachtte.

M.

R.

*Een nieuwe inventaris van het Fransche krijgsmaterieel.* Dat bij het einde van den  
Fransch-Duitschen oorlog niemand in Frankrijk in staat was, ook slechts bij bena-  
dering op te geven, over welk materieel de Regeering nog beschikte, zal wel geen  
verwondering baren. Veel materieel was in handen des vijands gevallen; een ander  
gedeelte was onbruikbaar geworden, terwijl vele inventarissen eveneens verloren waren  
gegaan. Er werd daarom eene commissie benoemd, om een nieuwen inventaris op te  
maken. Aan deze commissie werden 2992 officieren en militaire beambten toegevoegd,  
welk getal niet te groot mag worden geacht, als men in aanmerking neemt, dat  
het materieel voor een gedeelte in handen der troepen en gedeeltelijk in 649 ver-  
schillende etablissementen opgelegd was. De commissie verdeelde zich dan ook in  
847 sub-commissien.

Het resultaat der nasproingen was, dat aan bruikbaar materieel, van de modellen  
als bij het leger in gebruik, gevonden werden: 3281 stukken geschut bestaande uit  
getr. kanonnen van 12 ℥, 8 ℥ en 7<sup>k</sup>, berggeschut van 4 ℥ en schrootkanonnen met de  
affuiten, voorwagens, kaissons, enz. voor 126 batterijen; voorts 614,480 Chassepot-  
geweren (1). Ter completeering voor een leger van 1,200,000 man zouden dientengevolge  
nog moeten worden aangeschaft: 3380 veldstukken en 3,200,000 geweren; de kosten  
voor het in orde brengen en completeeren van al het materieel bedragen 1400 mil-  
lioens francs.

Door den vijand zijn in den oorlog van 1870—71 in het geheel buit gemaakt:  
7234 stukken geschut en 665,327 Chassepot-geweren.

(*Zeitschrift für die Schweiz. Art.*)

(1) Vermoedelijk hebben deze cijfers alleen betrekking op het materieel van het veldleger.

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année, 97<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Juillet 1873.

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. (*Vervolg. Met een terreinschets.*) Het leger van Catalonië. De veldtochten van 1809 en 1810.

DE INSLUITING VAN MONTMÉDY IN 1870. (*Vervolg.*)

STUDIE OVER HET STRATEGISCH BELANG EN OVER HET IN STAAT VAN VERDEDIGING BRENGEN VAN DE OMSTREKEN VAN PARIJS. INLEIDING. Over tot dusver dienaangaande gedane voorstellen. (*Wordt vervolgd.*)

ONZE GRENZEN. STERKTEN EN SPOORWEGEN. Over de noodzakelijkheid om spoedig de oostelijke grens van Frankrijk in staat van verdediging te brengen. Duitsland en Italië. Operatielijnen bij een inval in Frankrijk. Natuurlijke verdedigingsliniën, enz. (*Wordt vervolgd.*)

DE KOMPAGNIE MET HET OOG OP HET GEVECHT. Organisatie. Opleiding.

OVERPEINZINGEN BETREFFENDE DE ARTILLERIE. Beschouwingen over de oefeningen voor al der veld- en rijdende artillerie in Frankrijk. (*Wordt vervolgd.*)

ROL-AFFUITEN VOOR POSITIEGESCHUT. (*Met een teekening.*) (Overgenomen uit „Die Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine“ 1872.) Beschrijving van deze affuit van KRUPP.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERAATUUR.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

AANKONDIGING VAN KAARTEN.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année, 98<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Août 1873.

DE OPERATIËN VAN DE DUITSCHE TROEPEN IN SPANJE VAN 1808 TOT 1813. (*Slot.*)

HET BELEG VAN TOUL IN 1870. Beknopt verhaal van dit beleg.

DE INSLUITING VAN MONTMÉDY. (*Met een terreinschets. Vervolg.*)

STUDIE OVER HET STRATEGISCH BELANG EN OVER HET IN STAAT VAN VERDEDIGING BRENGEN VAN DE OMSTREKEN VAN PARIJS. (*Met een kaart. Vervolg.*) Algemeene voorwaarden waaraan het in staat van verdediging brengen moet voldoen. Natuurlijke verdedigingsliniën en versterkte punten.

ONZE GRENZEN. STERKTEN EN SPOORWEGEN. (*Slot.*) Strategische punten. Andere sterkten. Lyon. Parijs.

AANTEKENINGEN OMTRENT DE REGIMENTSGEWIJZE ORGANISATIE DER CAVALERIE. De organisatie beschouwd met het oog op de mobilisatie.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERATUUR.

Le Spectateur Militaire, 48<sup>ième</sup> Année. 99<sup>ième</sup> Livr.,  
15 Septembre 1873.

DE INSLUITING VAN MONTMEDY IN 1870. (*Vervolg.*)

STUDIE OVER HET STRATEGISCH BELANG EN OVER HET IN STAAT VAN VERDEDIGING BRENGEN VAN DE OMSTREKEN VAN PARIJS. (*Met een kaart. Vervolg.*)

MILITAIRE BESCHOUWINGEN OVER DEN ROL DER INFANTERIE BIJ DE VERDEDIGING. De zedelijke waarde van den soldaat. De krijgstucht in het leger. Terreinhindernissen des needs door aardewerken versterkt. Vuren en aanvallende bewegingen.

HET ONTWERP VAN WET OP DE MILITAIRE ADMINISTRATIE. Beschouwingen over de werkzaamheden der door de Nationale Vergadering ingestelde commissie belast met het onderzoek aangaande de in den jongsten oorlog gesloten kooppen.

DE MARSCH-REGELING VAN DE PRUISISCHE BATTERIJEN EN MUNITIE-KOLONNES. (*Slot.*) Het bivak. Het kamp.

MAANDELIJSCHE KRONIJK.

OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSCHE MILITAIRE LITERATUUR.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.  
Tome V. 3<sup>ième</sup> Livr. Juillet 1873.

OORLOGSSTUDIËN. XII. *De regeling van het kommando.* 1. De noodzakelijkheid van een uitstekend kommando. 2. De brigade, divisie en het legerkorps noodzaken tot 3 rangen van opperofficieren; de waardigheid van maarschalk moet slechts zeer zelden verleend worden. 3. Het kommando vordert eenheid in het bevel. De intendance met hare onafhankelijkheid en de slechte gevolgen, die daaruit voortspruiten, enz.

DE TORPEDO'S. (*Met schetsen. Vervolg.*) De torpedo's van 1865 tot 1873.

DE GRENZEN VAN DEN SPOED DER TREKKEN BIJ DE GETROKKEN VUURMONDEN.

STUDIE OVER HET SCHOT UIT DE DRAAGBARE VUURWAPENS.

DE SCHIETGEZELSCHAPPEN IN ZWITSERLAND. (*Vervolg.*)

DE MILITAIRE PHOTOGRAPHIE.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.  
Tome V. 4<sup>ième</sup> Livr. Août 1873.

STUDIËN OVER HET INFANTERIE-VUUR. 1<sup>o</sup> Geschiedkundig overzicht van deze quaestie, zoowel met het oog op de Fransche reglementen als met het oog op de meeningen der voornaamste militaire schrijvers. 2<sup>o</sup> Het gebruik van de verschillende reglementaire vuren. 3<sup>o</sup> Over wenschelijke wijzigingen in de bestaande formatie der infanterie.

DE KUNST OM IN HET ONDERHOUD DER GROOTE LEGERS TE VOORZIEN. *IVde Studie. Grondbeginselen. (Vervolg (1).)*

DE TORPEDO'S. *(Met schetsen. Vervolg.)* De torpedo's van 1865 tot 1873.

STUDIE OVER DE WENTELLENDE BEWEGING. Over de beweging der langwerpige projectielen geschoten uit getrokken vuurmonden.

LA FORTIFICATION À FOSSÉS SECS. Wederlegging van de door den kolonel COSERON DE VILLENOISY in het April-nummer van dit tijdschrift gegeven beoordeeling van dit werk van BRIALMONT.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal des Sciences Militaires, 49<sup>ième</sup> Année, 8<sup>ième</sup> Série.  
Tome VI. 1<sup>re</sup> Livr. Septembre 1873.

OORLOGSSTUDIËN. XIII. *De wetenschap van den oorlog.*

DE KUNST OM IN HET ONDERHOUD DER GROOTE LEGERS TE VOORZIEN. *Vde Studie. De dienstregeling op de spoorwegen en de etappediens in verband met het vervoer der benodigdheden. (Vervolg.)*

DE TORPEDO'S. *(Met schetsen. Vervolg.)* Het tijdperk van 1865 tot 1873.

STUDIE OVER DE BELASTING VAN DEN INFANTERIST.

DE MILITAIRE ELECTRICISCHE TÉLEGRAPHIE. Algemeene beschouwingen over de electriciteit.

GESCHIEDKUNDIGE EN MILITAIRE STUDIE OMTRENT DEN TOCHT VAN HANNIBAL OVER DE RHONE EN DE ALPEN, ALSMEDE HET TRACÉ VAN ZIJN MARSCH DOOR DE VALEI VAN DE ISÈRE EN OVER DEN MONT-CÉNIS. *(Met een schets.)*

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal de l'armée belge, 22<sup>ième</sup> année, 44<sup>ième</sup> vol.,  
5<sup>ième</sup> livr. N<sup>o</sup>. 263.

OVER DE OPVOLGENDE HERVORMINGEN IN DEN MILITAIËREN STAND EN OVER DEN INVLOED, DIEN DEZE HERVORMINGEN UITOEFENDEN OP DEN TOESTAND VAN DE MAATSCHAPPIJ. *(Vervolg.)* § 2. Verschillende gevechtsformatiën, enz.

HOE VERKEERD HET IS TE BEWEREN, DAT DE OPERATIËLIJNEN VAN FRANKRIJK NAAR DUITSCHLAND DOOR BELGIË GAAN. Uittreksels uit het jongste Februari-nummer der *Militärische Blätter* en uit een gedenkschrift van VON MOLTKE, om aan te wijzen dat het Belgische tijdschrift gelijk had in der tijd deze meening te refuteeren, die voorkwam in de brochure *La vérité sur la situation militaire de la Belgique en 1871.*"

BUITENLANDSCHE MILITAIRE KRONIJK.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Journal de l'armée belge, 22<sup>ième</sup> année, 44<sup>ième</sup> vol.,  
6<sup>ième</sup> livr. N<sup>o</sup>. 264.

OVER DE OPVOLGENDE HERVORMINGEN IN DEN MILITAIËREN STAND EN OVER DEN INVLOED, DIEN DEZE HERVORMINGEN UITOEFENDEN OP DEN TOESTAND VAN DE MAATSCHAPPIJ. *(Vervolg.)* § 3. De oorlogen van 1805, enz.

DE FRANSCH-DUITSCHE OORLOG DOOR F. LECOMTE. Aankondiging van het 2de deel van zijn *Relation historique et critique de la guerre franco-allemande en 1870-71.*

(1) Zie blz. 335 van dezen jaargang.

Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1873. 2<sup>tes</sup> Heft.

PROEVEN MET GETROKKEN MORTIEREN. Voortzetting der in vorige jaren genomen proeven met getr. achterlaadmortieren van 8 duim (0<sup>m</sup>,2107). Het doel der proeven was: het bepalen der dracht en kans der treffen; het verifieeren daarvan; het bewerpen van bomvrije werken; het opsporen van een practischen regel voor de verhouding der lading bij het gebruik van verschillende buskruitsoorten; onderzoek naar de doelmatigheid en sterkte van den vuurmond, de affuit en hetgeen verder bij den vuurmond behoort. Mededeeling dezer proeven. Beschrijving van de affuit, den richttoestel en de projectielen. Gebruik van percussie-buizen met langzaam werkenden schoktoestel.

OVER BOMVRIJE DEKKINGEN. (*Met eene plaat.*) Beschrijving der bomvrije werken, waarop met den in het vorige artikel bedoelden getr. mortier gevuld is. Uitzwerking van dat vuur. Beschouwingen over verschillende soorten van dekkingsmiddelen en hunne afmetingen.

DE CHRONOSCOOP VAN NOBLE, DE DYNAMOMETER VAN RODMAN EN DE CRUSHERGASDRUKMETER. (*Met twee platen.*) Beschrijving dezer toestellen en van de in Engeland genomen proeven met verschillende buskruitsoorten; een en ander getrokken uit het „Preliminary report of the Committee on explosives” (1).

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Toestel tot het bepalen der grens van veerkracht bij metalen.* (*Met eene teekening.*) Beschrijving van een toestel, bestemd voor het meten der grens van veerkracht bij metalen, die weinig elastisch zijn; met bedoeld werktuig kan een uitrekking van het  $\frac{1}{10000}$  der lengte van de staaf gemeten worden. Mededeeling van er mede genomen proeven. 2. *De steengroeven van Sistiano.* 3. *Het vernielen van in den Donau gezonken schepen door middel van dynamiet.* 4. *De wijziging in het Deutsche vestingstelsel.* Mededeeling van het in den bondsraad ingediende daarop betrekkelijke wetsontwerp, en opgaven van de te bouwen versterkingen. 5. *Terugblik, uit een militair oogpunt, op het jaar 1872.* Kort overzicht van hetgeen op het gebied van wapening, versterkingskunst en militair-onderwijs in de verschillende rijken is geschied.

UITTREKSEL UIT BUITENLANDSCHE MILITAIRE TIJDSCHRIFTEN.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1873. 3<sup>tes</sup> Heft.

OVER KNALPREPARATEN ALS SPRING- EN VOORTDRIJVENDE MIDDELEN. (*Met eene plaat.*) Tal van uitvindingen op het gebied van knalpreparaten ter vervanging van buskruit worden aangeboden en eischen veel tijd tot onderzoek, terwijl zij bijna altijd onbruikbaar bevonden worden. Wenschelijk is het dus door een eenvoudige proef te kunnen nagaan, of zulk een preparaat als drijfmiddel zou kunnen dienen. Beschouwingen van prof. ABELL en van BERTHELOT over dit onderwerp. Beschrijving van het werktuig van TRAUZL, om de snelheid van verbranding te meten. Een goede krachtmeter voor knalpreparaten moet zoowel de snelheid aangeven, die aan het projectiel medegegeeld wordt, als de vernielende werking op het vuurwapen. De toestellen van TRAWNICZEK en TRAUZL, waarvan de beschrijving gegeven wordt, doen zulks niet. Beschrijving van een werktuig, waardoor beide werkingen gemeten worden.

OVERZICHT DER PROEVEN EN VERRICHTINGEN BIJ HET WAPEN DER ARTILLERIE EN WIJZIGINGEN IN HET K. K. OOSTENRIJKSCH ARTILLERIE-MATERIEEL IN 1872.

(1) Zie hieromtrent *Milit. Spect.* 1871, biz. 667.

1. *Veld- en bergmaterieel.* Opgave der wijzigingen in het materieel. Proeven met segment-granaten en met twee andere granaatsoorten. Idem met 7 bronzen getr. veldkanonnen van 14 ℔, die alleen, wat de trekken aangaat, van elkander verschilden. Vergelijkende proef met een kanon van phosphorbrons en een van gewoon brons. Het phosphorbrons bewees als geschutmetaal geen voordeelen te bezitten. Beproeving van een achterlaadkanon van 14 ℔. 2. *Vestinggeschut.* Invoering van een getr. ijzeren achterlaadmortier van 8 duim (0<sup>m</sup>,21); voordeelen hiervan boven de gladde mortieren. Beproeving van een dergelijken mortier van 6½ duim (0<sup>m</sup>,171). Invoering van een casemataffuit voor het lichte ijzeren granaatkanon van 7 ℔. Proeven met het achterlaadkanon van 24 ℔ kort. Invoering van een verhoogde affuit voor het zware ijzeren granaatkanon van 7 ℔. Vergelijkende proeven met buskruit, tot kokvormige schijven geperst, en met prismatisch buskruit; het eerste voldeed niet. Proeven met een in Oostenrijk volgens te Finspong gevolgde methode vervaardigd getr. ijzeren gecercleerd kanon van 9 duim (0<sup>m</sup>,237), naar aanleiding der in Nederland verkregen gunstige uitkomsten met deze geschutsoort. Beschouwingen hierover. 3. *Ernstewerkerken.* Beproeving van koperen en messing buskruitkisten. Invoering van zijden in de plaats van saaien kardoeszakken en van naaimachines tot vervaardiging daarvan. Beproeving van verschillende buizensoorten. 4. *Draagbare wapenen.* Beproeving van exercitie-patronen voor schrootkanonnen. Id. van een Werndl-geweer met verkorten loop voor de jagerbataljons. 5. *Vastgestelde instructiën, constructie-tafelen en voorschriften.*

PROEVEN OP HET GEBIED DER GENIE. (*Met platen.*) 1. *Uitwerking van geweervuur op dynamiet.* Beproeving van pantseringen voor de wanden der te velde medegevoerd wordende voertuigen met buskruit en dynamiet. Uit deze proeven bleek, dat buskruit en bevroren dynamiet door geweerkogels, die geen grootere snelheid dan 411<sup>m</sup> bezitten, niet ontstoken worden; terwijl daarentegen dynamiet, in weeken toestand, achter tegen een ijzeren plaat liggende, ook dan steeds door geweerkogels ontstoken wordt, wanneer de plaat door den kogel slechts gebogen en dus tegen het dynamiet gedrukt wordt. 2. *Ijsspringing door dynamiet in den winter van 1872.*

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Proeven te Calais met 2 gecercleerde, gietstalen achterlaadkanonnen van 4 ℔.* 2. *Transportkabel voor het transport van materialen te Metz.* 3. *Bijdrage tot de ventilatie-quaestie.* 4. *De bouwmaterialen van de steengroeven bij Zoglsdorf in Neder-Oostenrijk.* 5. *Het maken van doorzichtig papier en het vervolgens weder ondoorzichtig maken daarvan.*

UITTREKSELS UIT BUITENLANDSCHE MILITAIRE TIJDSCHRIFTEN.  
BOEKAANKONDIGINGEN.

### Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1873. 4<sup>tes</sup> Heft.

OVER DE SPANNING DER BUSKRUITGASSEN. (*Met twee platen.*) Overzicht der door DE LA HIRE, ROBINS, D'ANTONI, HUTTON, GAY-LUSSAC, PIOBERT, RUMFORD, CAVALLI, NEUMANN, MAJEWSKI, RODMAN, BUNSEN en SCHISCHKOFF, ARMSTRONG en NOBLE genomen proeven en gemaakte berekeningen tot het bepalen van de spanning der buskruitgassen. De hieruit te maken gevolgtrekkingen.

OEFENINGEN IN HET DOEN SPRINGEN VAN ROTS EN IN HET BOUWEN VAN STUTTEN TER ONDERSTEUNING DER UITGEHOUWEN ROTS EN. (*Met eene plaat.*)

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Opgaven omtrent het getrokken worpgeschut bij eenige buitenlandsche artilleriën.* De proeven in Engeland. De Pruisische en Russische getrokken mortieren. 2. *Een nieuw knalpreparaat.* 3. *De grootte steenpers van GARD.* (*Met eene teekening.*) Met deze pers kunnen 39000 steenen in 10 uren vervaardigd worden. 4. *Verbeterde ijzeren dakbedekking.* (*Met eene teekening.*) 5. *Hydraulische aardboren.* (*Met teekeningen.*)

UITTREKSELS UIT BUITENLANDSCHE MILITAIRE TIJDSCHRIFTEN.  
BOEKAANKONDIGINGEN.



Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens. Jahrgang 1873. 5<sup>tes</sup> und 6<sup>tes</sup> Heft.

CONSTRUCTIEHULPMIDDELEN BIJ HET MAKEN VAN PROJECTEN VOOR VERSTERKINGEN. (*Met platen.*) Het groot aantal projecten van werken van verschillende constructie en in vershillend terrein, in de laatste jaren opgemaakt, heeft vele moeilijkheden doen ondervinden bij het voorloopig traceeren der vuurlijnen en het verder bearbeiten van het project, zoodat het wenschelijk is met eenige constructie-hulpmiddelen, die tijd en arbeid besparen kunnen, bekend te zijn. Op de platen worden aangegeven: een schema voor de bestrijking der hoofdlinie door de facen; een constructie voor het afbreken der uitspringende hoeken; een profiel voor tijdelijke en een voor vluchtige versterkingen; tabellen voor de bepaling van den afstand en het verschil in kommandement tusschen de kruin der borstwering en die van het glacis; bepaling van de kruin der borstwering; details voor duurzame, tijdelijke en vluchtige werken. Door den tekst wordt een en ander toegelicht.

PROEVEN OP HET GEBIED DER GENIE. (*Slot.*) (*Met teekeningen.*) Beproeving van mijnpatronen tot het ontsteken van bevroren dynamiet. Proeven om bevroren en weeke dynamietpatronen, in een buis geplaatst, door een andere dynamietpatroon, die zich op eenigen afstand in dezelfde buis bevindt, te ontsteken. Proeven met stormladders.

HET ARTILLERIE-MATERIEEL UIT DE FABRIEK VAN KRUPP OP DE TENTOONSTELLING TE WEENEN IN 1873. (*Met platen.*) Beschrijving van de door KRUPP tentoongestelde vuurmonden, affuiten en munitieën (1).

DE ARTILLERISTISCHE VERDEDIGING VAN BELFORT IN HET JAAR 1870—71. Uittreksel uit het werk: *Etude technique sur le service de l'artillerie dans la place de Belfort pendant le siège de 1870—71 par SOSTHÈNES DE LA LAURENCIE, Capitaine-instructeur au 22<sup>e</sup> d'artillerie.*

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Schietsproeven tegen borstweringen van sneeuw.* 2. *Vergelijkende schietsproeven in Frankrijk met Engelsche kanonnen volgens het Woolwich-stelsel en dat van Favasseur en met Fransch veldgeschut.* Het Woolwich-kanon voldeed het best 3. *Het gebruik van een heliotrop in den oorlog.* Mededeeling van het gebruik, dat van een dergelijken toestel op eene Engelsch-Indische expeditie is gemaakt. 4. *Het maken van metselsteenen uit slakken en uitgebrande steenkolen.* 5. *Cement van hoogovenslakken.* 6. *Waterdicht vill als vochtwerend middel bij gebouwen.* 7. *Middel tegen het doorslaan van vocht bij gevelmuren.* 8. *Middel tot conservering van teekeningen.* Dit middel bestaat in het overgieten der teekening met een oplossing van collodium en 2 ten honderd stearinezuur. 9. *Een onuitwischbare verf.*

UITTREKSELS UIT BUITENLANDSCHE MILITAIRE TIJDSCHRIFTEN.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Archiv für die Artillerie- und Ingenieur-Officiere des Deutschen Reichsheeres, 37<sup>ter</sup> Jahrgang.  
73<sup>ter</sup> Band, 3<sup>tes</sup> Heft.

DE INDEX. EENE PSYCHROSCOOP OM TE ONDERZOEKEN, WANNEER BUSKRUITMAGAZIJNEN GELUCHT MOETEN WORDEN EN WANNEER ZIJ GESLOTEN MOETEN BLIJVEN. (*Met een teekening.*) Betoog, dat de Engelsche methode om buskruitmagazijnen in den zomer te sluiten en in den winter te openen, nadeelen heeft. Inrichting der Pruisische buskruitmagazijnen; de ledige ruimte onder den vloer wordt schadelijk geacht. Beschrijving en gebruik van een werktuig om te beoordeelen, wanneer men een magazijn moet luchten en wanneer het geopend moet worden.

(1) Zie hieromtrent o. a. *Milit. Spect.* blz. 467 van dezen Jaargang.

BERICHT OVER DE OPRUIMING VAN EEN HINDERNIS IN HET STROOMGEBIED VAN DE BENEDEN EEMS IN 1871 EN 1872. (*Met teekeningen.*) Beschrijving der opruiming, door middel van lithofracteur, van een kolossaal paalwerk, lang 350<sup>m</sup>, dat in 1583, echter zonder gunstig gevolg, in de beneden Eems aangebracht was, met het doel om het vaarwater, dat tengevolge eener doorbraak van Emden afgeleid was, weder langs die stad te brengen, en welk paalwerk meer en meer aanslibbing van het kanaal dat Emden met de Eems verbindt, veroorzaakte.

OVER BATTERIJBOUW. (*Met teekeningen.*) Beschouwingen over de vereischten van batterijen in verband met de tegenwoordige wijze van aanval en verdediging van vestingen. Bespreking van de gebreken van eenige in den oorlog van 1870—71 van Fransche en Duitsche zijde opgeworpen batterijen. (Van deze batterijen worden de teekeningen gegeven.) Beschrijving met teekening van de Oostenrijksche normaal-batterij.

VOORSTELLEN OMTRENT EENE ANDERE WIJZE VAN AANVULLING EN, IN VERBAND DAARMEDE, WIJZIGING IN DE OEFENING DER STUKRIJDERS BIJ DE VELDARTILLERIE. Tegenwoordig zijn de stukrijders gedurende het eerste jaar van hun oefeningstijd kanonnier, zoodat slechts twee jaren overblijven om hen als stukrijder te oefenen. Dit wordt afgekeurd. De redenen voor deze meening worden uiteengezet en de nadeelen, die men gewoonlijk tegen de onmiddellijke in dienst stelling als stukrijder aanvoert, wederlegd.

DE VERRICHTINGEN DER PONTONNIERKOMPAGNIE VAN HET 5<sup>e</sup> LEGERKORPS IN DEN VELDTOCHT VAN 1870—1871. (*Met teekeningen.*) Verrichtingen bij den overgang van het 5<sup>e</sup> legerkorps over de Seine op 17 Sept. 1870. Overgang over de Seine bij Port-Marly en Bougival van 18—25 Sept. Verdedigingsmaatregelen tot bescherming der brug bij Port-Marly. Het maken van hutten en barakken tot huisvesting der brugwachten en pontonniers bij Port-Marly. Het maken van communicatiën van de brug bij Port-Marly naar den weg van St. Germain naar Versailles. Maatregelen ter bescherming van de pontonbrug bij Port-Marly tegen kanonneerbooten, branders enz., alsmede tegen ijsgang. Het afbreken der meergenoemde brug, wegens ijsgang, in den nacht van 25 op 26 Dec. Het slaan van bruggen bij Port-Marly na 26 Dec. Communicatiën over de Seine bij Chatou.

DE OORZAKEN VAN DEN VERHEFFINGSHOEK BIJ GETROKKEN GESCHUT. De verheffingshoek ontstaat door den druk van het bodemstuk op de stelschroef, die nog vermeerderd wordt door de uitstrooming van gas door het zundgat; de stelschroef wordt dus naar beneden gedrukt en daardoor de elevatie vergroot.

BOEKAAKONDIGING.

### Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie. Jahrgang 1873. N<sup>o</sup>. 7.

EEDGENOOTSCHAPPELIJKE ARTILLERIE. *Mededeelingen betreffende de verrichtingen der Artillerie-Commissie.* Beproeving van percussie- en tijdbuizen. Vaststelling van een buis voor de granaat tot houwitser van 16<sup>cm</sup>. Uitrusting der smidswagens. Afschaffing der geweren voor de Artillerie; invoering van den koperen in plaats van den stalen Broadwell-ring, enz.

OVER DE AANVANKELIJKE SNELHEID DER PROJECTIELEN VOOR GESCHUT. Betoog dat men tegenwoordig te ver gaat bij de pogingen om de aanvankelijke snelheid bij het veldgeschut te vermeerderen.

DE ONTWIKKELING DER CARTOGRAPHIE IN ZWITSERLAND. (*Vervolg.*)

TER NAGEDACHTENIS VAN DEN OVERLEDEN KOLONEL BORBSTÄDT.

HET INSCHIETEN DER PRUISISCHE BATTERIEN IN HET GEVECHT. Methode, die tegenwoordig in Pruisen, op het voetspoor der Artillerie-schietschool aldaar, gevolgd wordt.

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Invoering van een nieuw geweer in de Vereenigde Staten van N.-Amerika.* 2. *Nieuwe organisatie der Artillerie in België.* 3. *Het nieuwe Pruisische veldgeschut.*

## DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE ARTILLERIE.

Geschiedenis der Nederlandsche artillerie van de vroegste tijden tot op heden door F. H. W. KUYPERS, gepensionneerd Majoor der Artillerie van het Oost-Indisch leger. Nijmegen, ADOLF BLOMBERT. 1870 en 1872. 2<sup>e</sup> en 3<sup>e</sup> Deel. Prijs van de 3 eerste deelen. f 16,40.

Wij hadden het voorrecht het 1ste deel van dit belangrijke werk in het Januari-nummer van den *Militaire Spectator*, jaargang 1871, bij onze lezers in te leiden. Wij deden dat met onverdeeld genoegen, omdat door ons met welgevallen van den inhoud was kennis genomen en wij daarbij den indruk ontvangen hadden, dat de heer KUYPERS een werk van veelzijdig nut, een werk van blijvende waarde had geschreven.

De 2de en 3de deelen liggen thans voor ons. Wanneer wij ons zelve de vraag stellen of ons oordeel door het bestudeeren daarvan gewijzigd is geworden, dan durven wij onbewimpeld daarop het antwoord geven, dat het tegendeel het geval is, dat onze belangstelling nog is verhoogd. Niet dat het 1ste deel minder degelijk behandeld is geworden dan de beide volgende, maar het ligt voor de hand, dat, hoe meer men tot het hedendaagsche tijdperk nadert, hoe meer men zich een denkbeeld kan vormen van de wijze, waarop de tegenwoordige artillerie zich uit de vroegere heeft ontwikkeld.

Wij verlieten den Schrijver bij het standpunt, waarop de artillerie zich in het tijdperk van KAREL DEN STOUTE bevond; daaraan sluit in het 2de deel onmiddellijk aan, het tijdperk onder MAXIMILIAAN; terwijl het 3de deel de geschiedenis der artillerie behandelt tot aan het begin der tegenwoordige eeuw. De genoemde deelen omvatten dus een tijdperk van ruim drie eeuwen.

Een blik in de geschiedenis roept ons dadelijk in het geheugen terug het groot aantal oorlogen, waarin ons vaderland in die tijden betrokken is geweest; terwijl het karakter van den toenmaligen oorlog medebracht, dat de artillerie veelal een hoofdrol daarin vervulde. Acht men tegenwoordig het belegeren van vestingen een noodzakelijk kwaad, waaraan men zich zooveel mogelijk tracht te onttrekken en zoekt men het zwaartepunt van den oorlog

in den veldslag; vroeger trachtte men veelal den vijand te onderwerpen door hem zijne veelvuldige versterkte plaatsen stuk voor stuk te ontnemen. Van daar die oorlogen, welke jaren lang duurden zonder de strijdende partijen geheel uit te putten.

Driehonderd jaren vormen zeker een groot tijdperk. Als men nagaat, welke reuzenschreden de artillerie in de laatste 25 jaren heeft gemaakt, en men stelt de vraag of zij in de genoemde 3 eeuwen betrekkelijk evenveel is vooruitgegaan, dan komt men zonder eenigen twijfel tot een ontkennend antwoord. Maar dit is een natuurlijk gevolg van de omstandigheid dat de artillerie-wetenschap in een innig verband staat met de natuurkundige wetenschappen; dat de artilleristen uit vorige eeuwen meestal geen wetenschappelijke opleiding hadden genoten en dat bovendien de genoemde wetenschappen in de 19de eeuw een hooge vlucht hebben genomen. Met hare hulp heeft de artillerie veel tot stand gebracht. Wel is waar zijn onderwerpen als »werking van buskruit in de vuurwapens», »beweging van voortgeworpen lichamen in den dampkring» en »physische eigenschappen der metalen», ook heden nog niet tot volkomen oplossing gebracht, maar toch is men daarmede zoover genaderd, dat langs wetenschappelijken weg de baan van vooruitgang op artillerie-gebied kan worden betreden.

Langen tijd heeft men echter op dat gebied in menig opzicht in duisternis rondgetast, zoodra het er op aankwam om verschijnselen te verklaren. Zoo o. a. verkondigt, nog in 1702, DE LA HIRE, in zijne geschiedenis der Fransche Academie, dat de kracht waarmede een projectiel uit een vuurmond voortgedreven wordt, het gevolg is van de hooge temperatuur, die de in en tusschen de buskruitkorrels aanwezige dampkringslucht door de verbranding van het buskruit aanneemt, waardoor zij haar volume tracht te vergrooten en daardoor het projectiel voor zich uitdrijft; zoo wordt in het *Lehrbuch der Chemischen Artillerie* von J. H. PFINGSTEN, in 1789 uitgekomen, nog verklaard, dat de hoeveelheid elastische materie, bij de verbranding van buskruit verkregen, steeds evenredig is aan de hoeveelheid salpeter, en dat de genoemde materie eenig en alleen door het salpeter en niets daarvan door de zwavel en kool geleverd wordt. In genoemd werk wordt verder gezegd, dat men, niettegenstaande de geweldige verschijnselen eenig en alleen van de vluchtige stof afkomstig zijn, toch de kracht van het buskruit gedurende den tijd dat de vlam duurt, niet daaraan alleen kan toeschrijven, want dat de rook en de natuurlijke lucht, die in de ruimte tusschen de korrels ingesloten zijn, gedurende dien tijd ook uitgezet worden. Zoo nam zelfs de kundige generaal PROBERT nog als waarschijnlijk aan, dat de vaste producten, waaruit het overblijfsel van het buskruit bestaat, door de hooge temperatuur aanvankelijk in dampvorm van hooge spanning overgaan en daardoor een vrij belangrijken factor van het voortdrijvend vermogen van het buskruit uitmaken.

Behoeft het wel betoog, dat, zoolang dergelijke wanbegrippen heerschten, er voor de artillerie een hinderpaal bestond, om krachtig vooruit te streven?

Wanneer wij dan ook de artillerie van KAREL DEN STOUTE vergelijken met die van het begin dezer eeuw, dan zien wij wel veel verbetering, maar deze is meer het gevolg van vooruitgang in de nijverheid en vooral ook van een betere organisatie, dan wel hoofdzakelijk van de inmenging der wetenschap. Toch zal deze haar invloed hebben uitoefend; de wiskunde toch stond ook in de vorige eeuw reeds op een vrij hoogen trap en de constructie van de affuiten en voertuigen vooral zal hare verbetering wel ten deele daaraan verschuldigd zijn. De eigenlijke ballistiek was echter betrekkelijk weinig vooruitgegaan; dit zal te minder verwondering baren, wanneer men uit het werk van den heer KUYPERS leert, dat eerst in het laatst der vorige eeuw sprake is geweest van eene wetenschappelijke opleiding van jongelieden tot artillerie-officier.

Wij zeiden, dat vooral de organisatie was vooruitgegaan. Ten tijde van KAREL DEN STOUTE had men wel veel geschut, maar een zelfstandig korps artillerie ontstond eerst veel later; daarentegen zien wij in het begin dezer eeuw de artillerie behoorlijk georganiseerd en regelmatig beheerd; de artillerie te velde zien wij ingedeeld bij het leger.

Wanneer we mededeelen, dat de heer KUYPERS in het 2de en 3de deel van de geschiedenis der Nederlandsche artillerie ons een duidelijk en volledig overzicht geeft van de ontwikkeling daarvan, zoowel wat personeel, als materieel en organisatie betreft; dat hij ons tal van details niet onthoudt, o. a. betrekkelijk uniformen, besteede prijzen voor het materieel, tractementen en soldijen, details die voor de juiste kennis der toestanden onontbeerlijk zijn; wanneer we verder aangeven, dat hij, even als in het 1ste deel, de geschiedenis van de politieke toestanden in ons land en die der oorlogen met zijne mededeelingen samenknoot, dan zouden we de pen kunnen neerleggen met een warm woord van aanbeveling van zijn moeievollen arbeid.

Liever dan dat te doen, willen wij zoo beknopt mogelijk den inhoud der besproken gedeelten nagaan, in het vertrouwen dat daardoor de belangstelling in zijn werk zal worden verhoogd.

Wij ontmoeten in het 2de deel allereerst Keizer MAXIMILIAAN in zijne hoedanigheid van artillerist, voor welk wapen hij een groote voorliefde schijnt te hebben gekoesterd. MAXIMILIAAN liet drie soorten van geschut gieten: zeer groote hoofdbussen met kamers, die ijzeren kogels schoten, wier geweld volgens de WEISS KÜNIG geen muur kon weerstaan; voorts kanonnen van middelbare grootte, mede bestemd om ijzeren kogels te schieten. Iedere soort had een bepaalden vorm en de afmetingen waren geregeld naar de uitwerking, die van het geschut verlangd werden. Een derde soort bestond uit zeer handelbare vuurmonden, die ijzeren stangen schoten, doch welke inrichting MAXIMILIAAN niet bekend wilde maken.

De groote verscheidenheid van geschut was echter tijdens de regeering van dien vorst nog niet verdwenen; wij lezen toch van niet minder dan 20 kali-

bers bij de Duitschers. Het personeel bestond destijds uit een Meester der Artillerie, een magazijnmeester, schansmeesters, een wagenmeester, een provoost, bereden conducteurs, busmeesters (die o. a. 's avonds het geschut »uit het water» moesten zetten en de zundgaten van het geladen geschut met was toestoppen) enz. Omtrent de functien dier beambten, hunne privilegien en van die van de artillerie in het algemeen, vindt men bij den heer KUYPERS tal van wetenswaardige bijzonderheden. Als een karakteristiek staaltje van de toestanden in die tijden kan o. a. worden beschouwd een der privilegien van de artillerie destijds, namelijk dat iemand, die een manslag zonder voorbedachten rade had begaan, zich door een tijdige vlucht in het park der artillerie aan de rechtsvervolging kon onttrekken.

Tot de scheppingen van MAXIMILIAAN behoorde ook het oprichten van regimenten *lands-knechten*, van welke troepen alsook van hunne vechtwijze een zeer levendige schildering wordt gegeven.

Het Nederlandsche geschutwezen, zegt de Schr., ontloek uit de Fransche, Bourgondische en Duitsche artillerien. In een bijlage vinden we vermeld de bewapening der Nederlandsche steden tegen het einde der 15de eeuw en daaruit zien we, dat op dat tijdstip de haakbus verreweg de hoofdrol speelde. De haakbussen werden uitgedeeld aan het krijgsvolk, dat overigens de knipbus, de piek en den looden strijdbijl handteerde, ofschoon ook nog veelvuldig de armborst en de gewone boog gebruikt werden. Sommige steden bezaten ook zwaar geschut (kartouwen); terwijl wij verder steenbussen, serpentijnen, slangen, vogelaars enz. vermeld vinden.

Een beschrijving van het beleg van het blokhuis Gildenburg aan de Vaart in 1481 en 1482, geeft een denkbeeld van een belegering uit dien tijd. Ook het beleg van Montfoort in 1490, dat als het evenbeeld en de voorgangster van het beleg van 's Bosch in 1629, wordt beschouwd, is een belangrijke bijdrage om het standpunt te leeren kennen van het vermogen, waarover destijds de artillerie kon beschikken.

Een terugblik op de vorderingen der artillerie gedurende de 15de eeuw komt den lezer welkom te hulp om, na het lezen van uitvoerige details, soms ook van zaken die niet direct tot het gebied der artillerie behooren, de hoofdzaken, die daarop betrekking hebben, te verzamelen. Zij komen hoofdzakelijk hierop neder: het verlaten van de buitengewoon zware vuurmonden en terugkeer tot de meer handelbare; verbetering eveneens in dien geest van de affuittage; invoering van bronzen in plaats van smeedijzeren geschut, waardoor tevens de vuurmond tappen kon verkrijgen; het algemeen gebruiken van ijzeren in plaats van steenen projectielen; het gebruik van ijzeren laadstokken bij draagbare vuurwapenen, en een groote verbetering in het personeel. Als eerste grootmeester der Nederlandsche artillerie zien we optreden PHILIPS DEN GOEDE, hertog van Bourgondie. Met recht mogen deze wijzigingen een hoogst belangrijke vooruitgang genoemd worden en ons inziens, ligt er dan ook niets vreemds in, dat NAPOLEON en FAVÉ in hun werk: *Histoire des progrès de*

*l'artillerie*, de ontwikkeling van het geschutwezen in de tweede helft der 15de eeuw hooger schatten, dan alle verbeteringen, die in de volgende 360 jaren tot aan de invoering van het getrokken geschut werden aangebracht.

De XVIde eeuw wordt door den Schr. het tijdperk van den bloei der artillerie genoemd. Alvorens dat tijdperk te betreden, doet hij ons een blik slaan in de geheele wetenschap van den oorlog, zooals zij op het einde der 15de eeuw, meer door practische ondervinding dan door wetenschappelijk onderzoek, was verkregen en in de 16de eeuw in haar geheel omvang werd toegepast. De Schrijver deelt ons daartoe eenige bladzijden mede uit een allermerkwaardigst geschrift van FILIPS VAN CLEEF, heer van Ravestein, getiteld: *Instructions de toutes manières de guerroyer tant par terre que par mer*, waarin o. a. ook de vestingoorlog vrij uitvoerig wordt besproken. Ook wordt in dat geschrift reeds gewaagd van het schroeven van nieuwe zundgaten in de vuurmonden; terwijl in een bijlage eenige bijzonderheden voorkomen omtrent een artillerie-park en de kosten daarvan. Dit park bestond uit:

4 dubbele kartouwen, 80 pond ijzer schietende en 7300 pond wegende; elk dezer vuurmonden kostte 737 pond Vlaamsch en werd door 23 paarden getrokken;

12 gewone kartouwen, 50 pond ijzer schietende, 5500 pond wegende; elke vuurmond kostte 670 pd. Vlaamsch en werd door 17 paarden getrokken;

4 dubbele slangen, 33 pond ijzer schietende, 5000 pond wegende; de prijs per vuurmond bedroeg 325 pd. Vlaamsch; ieder stuk werd door 17 paarden getrokken;

8 middelbare slangen, 12 pond ijzer schietende, 2500 pond wegende; de prijs per vuurmond bedroeg 134 pd. Vlaamsch; voor het vervoer waren 8 paarden noodig;

24 serpentijnen of valkonetten, 6 pond lood schietende, 1000 pond wegende, door 3 paarden getrokken.

Elk paard werd gerekend een gewicht van 400 pond voor de kartouwen en 300 voor het overige geschut, te trekken.

De affuiten voor de dubbele kartouwen hadden een ijzeren beslag dat alleen 1600 pond woog; het beslag der raderen woog 500 en de bronzen naafbussen 100 pond.

Deze details kunnen eenigszins een denkbeeld geven van de handelbaarheid van het toenmalige artillerie-materieel.

KAREL V liet van 1521 tot 1530 proeven nemen om hierin verbetering te brengen. Drie kanonnen, 1 van 48, 1 van 36 en 1 van 24 pond, werden beproefd en de lengte telkens met 1 kaliber verminderd om de beste schootsverheid te zoeken. De grootste dracht werd verkregen voor het kanon van 48 pond bij een lengte van 18, voor dat van 36 pond van 20 en voor dat van 24 pond van 22 kalibers. Naar deze uitkomsten liet KAREL V in 1533 twaalf stukken van 45 pond gieten, genaamd de 12 apostelen, ter lengte van 18 kalibers; zij hadden een gewicht van 3290<sup>u</sup>; de metaaldikte bedroeg  $\frac{2}{3}$

kaliber aan de monding,  $\frac{5}{8}$  bij de eerste versterking,  $\frac{7}{8}$  bij de tweede. De lading bedroeg 23 pond fijn kruit. Dit geschut diende later tot model van al het geschut dat in Spanje en de Zuidelijke Nederlanden gegoten werd.

In 1544 werd bepaald, dat er slechts 5 kalibers zouden bestaan, namelijk het heele kanon van 40 pd., het halve van 20 pd., de lange en korte slang van 12 pd., de veldslang en de sacre van  $6\frac{1}{2}$  pd. en de valk van 5 pd. Deze vuurmonden van  $9\frac{1}{2}$ —12 voet lang, waren alle van brons, bestonden uit 3 afgeknotte kegels en hadden, behalve de valk, ooren in den vorm van dollijnen.

In Nederland zelf maakte men zwaardere kalibers en wel dubbele kartouwen van 96 pd., gewone van 48 pd., halve van 24 pd., kwart van 12 pd. en achtste kartouwen van 6 of 9 pd.; de ladingen voor deze vuurmonden bedroegen respectievelijk 40, 24, 12, 8 en 7 pd. fijn buskruit en de gewichten 6016<sup>k</sup>, 3384<sup>k</sup>, 2021<sup>k</sup>, 1269<sup>k</sup> en 987<sup>k</sup>. Deze soorten waren de *wettige*; bovendien waren er nog *buitengewone*, die langer, *bastaarden*, die zwaarder waren; kamerstukken met cilindervormige kamers van 4, of met klokvormige van 5 kalibers lengte.

Wij zien tijdens de regeering van KAREL V de Nederlandsche geschutgieters reeds een eervolle plaats innemen; de heer KUYPERS deelt ons daaromtrent menige bijzonderheid mede en verhaalt ons ook dat een der Nederlandsche geschutgieters opzetten vervaardigde.

Weldra zien we nu ook het gietijzeren geschut opdagen. Vermoedelijk in Engeland voor het eerst als geschutmetaal gebruikt, biedt in 1543 HANS COLDERMAN te Haarlem zijne diensten aan voor het leveren van »gheschut zeer prouffijtelic ende oorboorlic in tyde van oorloghen voir alle steden ende casteelen, deselve *ghemaect zynde van gheghoten ysere*.

Het vervaardigen van oorlogsmaterieel was destijds geheel in handen van particulieren; ieder maakte geschut, projectielen en buskruit naar eigen inzichten. Aan KAREL V komt de eer toe hierin een groote verbetering gebracht te hebben door het oprichten van een groot tuighuis met daaraan verbonden geschutgieterij te Mechelen. Van dien tijd dateert het gebruik der Mechelsche voetmaat als lengte-eenheid bij de constructie van het materieel der artillerie. Het bronzen geschut werd in klei gevormd en over een kern gegoten.

Eene enkele opmerking zij ons hier geoorloofd. De heer KUYPERS deelt mede, dat destijds de gieterij plaats had, zoodra het brons het voorkomen van olie had en dat die lage temperatuur noodig was om de kern gemakkelijk te kunnen verwijderen. Hij voegt er bij, dat het laatste in onze dagen met den hoogen warmtegraad, waaraan men het te smelten metaal onderwerpt, zeer moeilijk zou zijn, dewijl het brons, door zijn verkregen vloeibaarheid, in de poriën van de bekleeding der kern zou doordringen.

Wij hebben reden die meening tegen te spreken. In Pruisen wordt al het



bronzen geschut over een met leem bekleede kern zonder eenig bezwaar gegoten; terwijl, zijn wij wel ingelicht, ook hier te lande in den laatsten tijd proeven genomen zijn omtrent het gieten van bronzen geschut over een kern, zonder dat men op dit bezwaar is gestuit.

Nog lang zouden wij bij het gewichtige tijdperk van KAREL V kunnen verwijlen; wij moeten echter, om niet te breedvoerig te worden, ons tot nog enkele punten bepalen en den belangstellenden lezer naar het werk van den heer KUYPERS zelf verwijzen; een helder en breedvoerig overzicht is hem daar bereid.

De artillerie moet met de genie hand aan hand gaan, is een oud gezegde, dat ook de Schrijver van de Geschiedenis der Nederlandsche Artillerie niet vergeten heeft. In de verschillende tijdperken, die door hem worden besproken, vinden we op beknopte wijze de vorderingen van de versterkingskunst behandeld, hetgeen veel bijdraagt om de logische ontwikkeling der artillerie duidelijk in het licht te stellen. Zoo wordt medegedeeld dat het gebastioneerde stelsel in de 16de eeuw in toepassing kwam, en aangegeven welke sterkten in Nederland onder de Regeering van KAREL V naar het nieuwe stelsel werden gewijzigd.

De middelen om het geschut op het doel te richten waren destijds niet meer primitief. Wel werd nog gericht over eene lijn evenwijdig met de as der ziel en over de natuurlijke vizierlijn, waarbij dan, naarmate van den afstand, hooger of lager op het doel moest worden gericht, maar wij vinden in den atlas, die bij het werk van den heer KUYPERS behoort, ook opzetten afgebeeld, die volkomen op hetzelfde beginsel berusten als onze tegenwoordige opzetten voor het gladde geschut.

Het voorbeeld van de belegering van Péronne, door den Schrijver aangehaald, geeft eenigszins een denkbeeld van het vermogen der artillerie onder KAREL V. In den tijd van 3 weken werden 72 stukken in batterij gebracht, waaronder 48 van zwaar kaliber, gereed om het vuur te openen, niettegenstaande de drassige bodem den belegeringsarbeid zeer vertraagd had. In Juni 1537 opende zij in de stevige walmuren van St. Pol door haar krachtig vuur een wijdgapende bres, waardoor de benden van MAXIMILIAAN van EGMOND en van BREDERODE de vesting binnenstormden. Voor Therouanne liggende, had de artillerie twaalf dagen na de berenning de torens der kerken en de daken der huizen, die boven den walmuur uitstaken, neergeschoten en bovendien een bres van 200 voet lengte geopend.

De beschrijving van het beleg van Metz in 1552 is mede een uitmuntend gekozen voorbeeld. Daar werden voor het eerst parallellen opgeworpen. De belegeringsartillerie beschikte over 114 kanonnen en 5 mortieren en werd later nog met 26 batterij- en 14 veldstukken versterkt. Herhaaldelijk werden wijde bressen geopend, doch telkens ontwaarden de belegeraars dat er nieuwe verschansingen opgeworpen of mijnen aangelegd waren, die de bestorming

onmogelijk maakten. Een bresbatterij met 22 vuurmonden gewapend, schoot met 1343 schoten op 3 plaatsen bres in een muur.

Vermakelijk is soms de lectuur van de voorwaarden, waarop sommige beambten der artillerie werden geëngageerd. Zoo verhaalt de heer KUYPERS o. a. dat in 1540 de burgemeesters, schepenen en raad, benevens de meesters van het St. Nikolaasgild te Nijmegen, een overeenkomst met den busgieter WILLEM TOLHUIS sloten, waarbij hij tot busmeester der stad werd aangesteld. In de overeenkomst kwam o. a. voor, dat TOLHUIS zou genieten 60 Geldersche ridders en een stel kleederen in het jaar, wijn op hoogtijden en een behoorlijke plaats in de stadsschuur om er te kunnen arbeiden en te gieten. Hij moest daarvoor de stad trouw dienen, het geschut en ander oorlogstuig onder zijn toezicht nemen en zorgvuldig bewaren. Hij moest salpeter zuiveren, kruit maken, de beschadigde affuiten en andere behoeften herstellen enz. waarvoor hem boven zijne jaarwedde nog 4 stuivers Brabantsch daags zou worden uitbetaald. Hij moest elk jaar 1 of 2 nieuwe stukken gieten enz.

Het tijdperk loopende over de eerste helft der 16de eeuw wordt door den Schrijver weder besloten door in korte trekken de voornaamste verbeteringen op artilleristisch gebied te resumeeren, om daarna over te gaan tot het tijdperk onder MAUBITS en FREDERIK HENDRIK.

Dat tijdperk levert uit den aard der zaak rijke stof voor beschouwing op krijgskundig en niet het minst op artilleristisch gebied; het was toch een tijd van voortdurenden oorlog, die zich dikwijls in belegeringen van vestingen oploste, getuige den eernaam van *stedendwinger*, dien FREDERIK HENDRIK zich verwierf.

Reeds bij de aankondiging van het 1ste deel van het werk dat wij bespreken, maakten we de opmerking dat veel van hetgeen men op krijgskundig gebied dikwijls als uitvindingen van den tegenwoordigen tijd beschouwt, niet oorspronkelijk is. Wij vinden dit weder bevestigd door hetgeen de heer KUYPERS bij de bespreking van het beleg van Leiden vermeldt omtrent het onkwetsbaar maken van verdedigingswerken en scheepswanden door eene ijzeren bekleeding, en omtrent het in beweging brengen van vaartuigen door raderen.

Onder prins MAURITS werd de infanterie meer en meer met vuurwapenen gewapend en verdwenen gaandeweg de spiesen en hellebaarden. De geweren waren meest van lontsloten voorzien, hoewel ook reeds rad- en vuursteen-sloten bekend waren. Het ging hier te lande met laatstgenoemde wapenen even als met de meeste nieuwe vindingen; er was een geruime tijd noodig alvorens zij het burgerrecht hadden verkregen.

Evenals in alle takken van het krijgsbestuur bracht MAURITS ook in de artillerie groote verbeteringen. Hij schafte o. a. het slechte inkruijsel af dat de officieren der artillerie zich na het veroveren eener vesting van een gedeelte van het materieel meester maakten. Hij vorderde bepaalde bekwaamheden bij het aannemen van konstabels, stelde de betrekking van vuurwerker

in, legde den grondslag voor het toekomstige pontonwezen en bepaalde de kalibersoorten van het geschut en den vorm der affuiten op zulk een uitstekende wijze, dat beiden tot op onzen tijd geen noemenswaardige veranderingen hebben ondergaan. Ook met de affuiten was dit het geval. In 1589 werd vermoedelijk op voorstel van MAURITS de Kloosterkerk te 's Hage voor geschutgieterij ingericht en in 1611 werden op zijn advies voor het marinegeschut de kalibers van 48, 48, 42 en 6 ℥ aangenomen. De artillerie der landmacht werd door hem tot 3 kalibers, 48, 24 en 12 ℥ (of eigenlijk 4, maar de 6 ℥ er werd door hem te velde niet gebruikt) teruggebracht.

De bommen en handgranaten, hoewel vroeger niet onbekend, ondergingen in Holland zulke belangrijke verbeteringen, dat zij eerst daardoor een degelijke en hoogst nuttige toepassing in den oorlog verkregen.

Ook omtrent het verdere materieel, vooral de affuitage, treedt de heer K. in uitvoerige bijzonderheden, die alleszins de belangstelling verdienen, omdat veel wat onder MAURITS bestond, tot op onzen tijd, zij het dan ook hier en daar gewijzigd, nog is gebruikt geworden.

Een groot ongerief moet het in dien tijd geweest zijn, dat er zoo weinig centralisatie in de vervaardiging van het artillerie-materieel bestond. Nog altijd vond men de geschutgieters, buskruitmakers, granaatgieters enz. over het gansche land verspreid. Toch werd ook in dit opzicht reeds toen ter tijde de kiem ter verbetering gelegd. In 1573 namelijk was door den prins VAN ORANJE een magazijn te Delft opgericht om tot bewaarplaats van al het oorlogsmaterieel te dienen. Later werd dit magazijn vergroot en in 1601 werd aldaar een nieuw Ammunitiehuis gebouwd, dat nog tegenwoordig 's Rijks groote stapelmagazijn is. Hierdoor werd de aanleiding geboren om later in Delft de verschillende militaire werkplaatsen te vestigen.

De Schr. vindt door een beknopte behandeling van eenige belegeringen onder FREDERIK HENDRIK, waaronder natuurlijk het beleg van 's Bosch niet vergeten wordt, gelegenheid om te wijzen, zoowel op de wijze waarop men hier te lande het verdedigingsvermogen der sterkten verhoogde als op de door genoemden veldheer toegepaste belegeringswijze, waarbij de reeds verlatene circumvallatie- en contravallatie-linien weder in vollen bloei kwamen. Opmerking verdient hierbij de vermelding dat de bressen meestal door mijnen moesten voltooid of toegankelijk gemaakt worden, en dat het geschut in het algemeen een meer zedelijken dan stoffelijken invloed op de overgave der vestingen uitoefende. Wij vinden voor die uitspraak trouwens grond door eenige regels verder te lezen, dat op den 9den Juni 1591 in den walmuur van Deventer bresgeschoten werd met 4600, zegge zes en veertig honderd schoten.

Een merkwaardig voorbeeld van de verdediging eener vesting geeft ons de Schrijver door het verhaal van de verdediging van Ostende. Daardoor worden duidelijk in het licht gesteld twee groote verbeteringen, die bij de verdediging der vestingen in zwang kwamen, namelijk: 1°. dat de verdediger zijn geschut niet meer uitsluitend voor de rechtstreeksche verdediging zijner wallen ge-

bruikte, maar het hoofdzakelijk richtte op den belegeringsarbeid en de batterijen van den aanvaller, met het kennelijk doel de eerste zooveel mogelijk te vertragen en de laatste te vernielen of onschadelijk te maken, en 2°. dat de verdediger vooruitgeschoven werkjes of contra-approches en veelvuldige traversen op de courtine en op den bedekten weg aanlegde, om zich daarachter te verdedigen of tegen enfileerschoten te dekken, terwijl hij ook de kelen der bastions van sterke verschansingen voorzag.

Het beleg van Ostende is een lezing overwaard; het is een voorbeeld van een hardnekkig gevoerde verdediging. Wanneer men leest van vuurmonden die zoodanig uitgeschoten waren, dat men den arm in het zundgat kon steken, dan krijgt men de overtuiging, dat men zich daar niet tevreden heeft gesteld met het redden der eer.

Aan het slot van het 2de deel van zijnen arbeid geeft de heer KUYPERS ons een overzicht van de personen, die in het afgehandelde tijdperk hetzij aan het hoofd der artillerie gestaan, hetzij een belangrijke betrekking bij dat wapen bekleed hebben.

Trots mogen wij zijn op het oordeel door een man als de Fransche generaal FAVÉ over de vorderingen der artillerie in de eerste helft der 17de eeuw uitgebracht. »Si nous revenons sur nos pas" — zegt hij — »pour apprécier les progrès de l'artillerie pendant la première moitié du 17<sup>ème</sup> siècle, nous voyons qu'ils émanèrent tous de la même nation: les Provinces-Unies des Pays-Bas ont été le foyer où les innovations se sont élaborées."

En werkelijk was in de Vereenigde Provinciën onder mannen als MAURITS en FREDERIK HENDRIK veel tot verbetering der artillerie tot stand gebracht; het aantal kalibers was veel verminderd; de eenvormigheid in geschut en affuittage deed een groote schrede voorwaarts; de holle projectielen werden definitief in de munitie der artillerie opgenomen; een doelmatige buis werd daarbij toegepast; de mortieren werden in verband gebracht met hun blokken, ladingen en projectielen.

Het is een geschiedkundige waarheid, dat in Nederland het krijgswezen steeds verwaarloosd is geworden, zoodra het grootste gevaar geweken was. Dit ondervond men vroeger en wij ondervinden het nog. Na 1866 ontstond er een kleine opflukking; in 1870 werd men door schrik bevangen en zou schatten gegeven hebben, als men het krijgswezen als met een tooverslag uit zijn vervallen toestand had kunnen ophalen; maar reeds lang voordat de vrede geteekend was, sliep men op nieuw in, en op den huidigen oogenblik moeten we verklaren, dat het krijgswezen hoe langer hoe meer verloopt.

De bezuinigingswoede maakte zich ook na den Westmunsterschen vrede van 's lands staten meester en de artillerie o. a. onderging een buitensporige vermindering. De heer KUYPERS deelt ons mede, dat behalve de meeste magazijnmeesters, ook de commiezen van de artillerie en van de munitien te velde, die van de schepen enz., de commies-opziener van de geschutgieterij

en een groot gedeelte van het verdere personeel afgedankt werden, zoodat aanvankelijk slechts 71 kanonniërs in dienst bleven, welk getal men echter spoedig verplicht was tot 143 op te voeren. De kortstondige vrede was echter oorzaak dat men spoedig op den ingeslagen weg moest terugkeeren.

Had de artillerie groote verplichtingen aan MAURITS en FREDERIK HENDRIK, andermaal was het een telg uit het doorluchtig stamhuis van Nassau, die met krachtige hand verbeteringen in dat wapen zou aanbrengen. JOHAN MAURITS, graaf van Nassau-Siegen, bijgenaamd de Amerikaan, kleinzoon van JAN VAN NASSAU, den broeder van WILLEM I, bezorgde aan de artillerie de houwitsers en aan de infanterie de regimentsstukken. Laatstgenoemde waren lichte vuurmonden, die een gewicht hadden van 197<sup>k</sup>, een kogel van 3 ℔ schoten en dus in staat waren de infanterie overal te volgen. Voorts werden de affuiten verlicht en de kardoezen waaraan de kogel of blikkendoos bevestigd was, ingevoerd. In 1675 werd een volledig bruggenmaterieel ontworpen om bij het leger te velde gevoegd te worden en in 1677 wist WILLEM III te bewerken, dat voortdurend een goed geoefend artillerie-personeel, in zes kompagnien ingedeeld, zou worden onderhouden. Van dat oogenblik dateert de zelfstandigheid der Nederlandsche artillerie.

Alleszins lezenswaardig is hetgeen de heer KUYPERS ons omtrent deze organisatie mededeelt; wij moeten echter, om niet al te breedvoerig te worden, den lezer andermaal naar het werk zelf verwijzen.

In dit tijdvak zien we schitterende talenten op artillerie-gebied uitblinken; wij noemen slechts den naam van VERSCHUER als een geslacht waaraan de artillerie veel te danken heeft.

In het tijdvak van WILLEM III treedt ook de beroemde COEHOORN op; ook zijn naam is onafscheidelijk aan het wapen der artillerie verbonden, al was het alleen door de uitvinding der mortieren, die nog heden ten dage zijn naam dragen en in den tegenwoordigen vesting-oorlog nog altijd van groot nut zijn.

Van den tegenwoordigen vesting-oorlog sprekende, waarin het indirecte schot zulk een belangrijke rol speelt, kunnen we niet nalaten de mededeeling van den heer KUYPERS hier te vermelden, dat reeds in 1706 bij het beleg van Meenen van dat schot werd gebruik gemaakt. Wij lezen toch dat batterijen op 450<sup>m</sup> van de kruin van het glacis aangelegd, over de voorliggende werken heen in korten tijd bressen van 60<sup>m</sup> lengte in het bastion der Kapucijnen schoten.

Deelden we hierboven mede, dat tijdens FREDERIK HENDRIK het geschut op de overgave der vestingen meer een moreelen dan een stoffelijken invloed uitoefende, in het tijdvak dat we thans bespreken, is de uitwerking van het geschut zeer toegenomen, niet het minst door de uitvinding van het ricochet-schot door VAUBAN, een schot dat thans door de invoering van het getrokken geschut en de tegenwoordige inrichting van den walgang reeds weder zijn tijd gehad heeft.

Behalve den Coehoorn-mortier zien we omstreeks dezen tijd (1708) nog een anderen vuurmond gebruiken, die tot nog toe bij ons te lande zich mede, in weerwil der nieuwere uitvindingen, heeft weten staande te houden, namelijk den steenmortier.

Een merkwaardige schildering geeft de Schrijver ons van een veldtrein, die op den 20sten Mei 1708 uit Mechelen vertrok naar het kamp der bondgenooten te Anderlecht bij Brussel. Deze beschrijving is uitnemend geschikt om den lezer een denkbeeld te geven, zoowel van de organisatie als van de uitrusting van zulk een trein.

Onder de belangrijke zaken die we op artillerie-gebied in dit tijdvak verder vermeld vinden, treffen wij het algemeen in gebruik raken der vuursteengeweren met bajonet aan, een verbetering die voor de infanterie van onberekenbaar nut was.

De heer KUYPERS noemt het tijdvak van den Westphaalschen vrede tot aan de tweede helft der 18de eeuw het tijdperk, waarin de artillerie in kracht en zelfstandigheid wint. Wij hebben reeds gelegenheid gehad het een en ander uit dat tijdperk mede te deelen; veel moesten we echter ter zijde laten. In korte woorden resumeert de Schr. de verbeteringen aldus: bij de infanterie wordt de piek afgeschaft en door het vuursteengeweer met bajonet en stalen laadstok vervangen; het personeel der artillerie wordt tot een vast korps georganiseerd; de artillerie krijgt een verbeterd veldgeschut, houwitsers en Coehoorn-mortieren; de velddienst, de aanval en verdediging van vestingen hebben groote veranderingen ondergaan; het leger wordt door een uitmuntend ingerichten pontontrein vergezeld. Daarentegen heeft de wetenschappelijke kennis der artillerie nog weinig vorderingen gemaakt.

Onder de grootmeesters der artillerie, die in het besproken tijdvak aan het hoofd van dat wapen gestaan hebben en die ons weder door den Schrijver genoemd worden, brengt hij welverdienden lof aan den grooten COEHOORN, die volgens hem de artillerie reuzenhoog verheven heeft door haar het bewustzijn van haar ontzettend vermogen te openen.

Wij treden thans met den Schrijver een minder schitterend tijdperk der artillerie binnen; een tijdperk van kwijning, hetwelk invalt met de laatste jaren van de eerste helft der 18de eeuw. Eenige jaren van vrede waren voldoende om het wapen vooral in gehalte van het personeel sterk achteruit te doen gaan. De goede lessen van COEHOORN en andere kundige mannen werden spoedig vergeten en bij de verdediging van vestingen in de jaren 1744, 1745 en 1746 oogstte de Nederlandsche artillerie weinig roem in. Gedeeltelijk moet de spoedige val dier vestingen echter ook toegeschreven worden aan de geringe artillerie-bezetting.

Na het sluiten van den vrede, werd het personeel der artillerie, dat in den laatsten oorlog veel geleden had, versterkt door de oprichting van nieuwe kompagnien, waardoor de sterkte op 2288 hoofden werd gebracht.

In 1745 kwam een belangrijke maatregel tot stand door het opmaken van een uitrustingsstaat, waarin al wat men in tijd van oorlog noodig had om een veld- en belegeringstrein uit te rusten, en wat men daartoe in tijd van vrede diende op te leggen, werd opgemaakt. Dit geschiedde door den majoor VOESTER, die tevens de hoeveelheden opgaf, welke het magazijn te Delft bevatte en wat er aan ontbrak, terwijl ook lijsten werden opgemaakt tot aanvulling der bewapening van een aantal vestingen tegen onverhoedschen aanval.

In 1746 stelde de kolonel VAN VERSCHUER voor, het bronzen geschut massief te gieten, het uitwendig af te draaien en teekeningen alsmede modellen te laten vervaardigen, waarmede de afmetingen van het geschut vergeleken konden worden. In 1747 nam verder de Raad van State een besluit, waarbij bepaald werd dat het geschut voortaan op dezelfde wijze en naar dezelfde teekeningen zou gegoten worden als zulks voor de provincie Holland geschiedde en slechts door het wapen en de spreuk onderscheiden zou worden; hierdoor was dus een grootere gelijkvormigheid in het geschut voor de toekomst gewaarborgd. In het verbussen van het geschut kwam mede verbetering.

Het tijdperk van de kwijning der artillerie wordt door den Schrijver met de geschiedenis der belegeringen van Bergen-op-Zoom en Maastricht besloten. Moge er in laatstgenoemde vesting ook al gebrek aan artillerie-personeel en geschut geweest zijn, de artillerie-bezetting zelve heeft zich op de meest loffelijke wijze gedragen, zooals uit het rapport van den opperbevelhebber der sterkte blijkt.

Maar toch was de artillerie hier te lande op verre na niet meer op de hoogte van haren tijd. Terwijl men elders was vooruitgegaan, had hier een toestand van verslapping geheerscht, waardoor de vereenigde Provinciën niet meer, even als ten tijde van MAURITS en FREDERIK HENDRIK, in geheel Europa op artillerie-gebied den toon aangaven; integendeel kan men gerust zeggen dat hare artillerie verre beneden peil was.

Een krachtige hand was noodig om haar uit dien toestand op te heffen.

Wederom was het een vorst uit het doorluchtig stamhuis van Oranje, die daartoe den stoot gaf. De heer KUYPERS toch deelt ons mede, dat WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, in 1747 aan het Bewind gekomen, reeds in het volgende jaar een kundig en energiek artillerie-officier, die nog in de volle kracht zijns levens was, uit Duitschland naar herwaarts riep, om de artillerie op te beuren. De keuze van den prins bleek zeer gelukkig te zijn geweest; de generaal baron VON CREUTZNACH heeft met onvermoeiden ijver, met krachtige hand en met groot talent de artillerie van den Staat gedurende een reeks van jaren bestuurd.

Zijn eerste werk was een voorstel te doen tot reorganisatie der artillerie en orde te stellen op een degelijke oefening van het personeel. De oefeningen werden op een vasten voet geregeld en voor practische oefeningen, die niet in het garnizoen konden plaats hebben, werden twee of meer kompagnien vereenigd op een daartoe geschikte plaats; de polygoon, die wij tot op onze

dagen gekend hebben, werd in het leven geroepen. De manschappen werden aangemoedigd door het uitlooven van premien voor de beste richters; vaste voorschriften werden gegeven voor den dienst op marsch en in het gevecht, en zodoende kwam er meer leven in het wapen en werd de liefde daarvoor opgewekt.

CREUTZNACH wijdde al dadelijk zijne aandacht aan de verbetering van het veldgeschut en het kartetsschot (destijds blikkendoosshot genoemd). Het materieel werd door hem te zwaar geacht en op zijn voorstel werden bronzen 3-ers gegoten, die 80—100 ℔ minder wogen dan de oude (1). Hij nam ook het geschutgieten zeer ter harte, stelde den bouw voor van een nieuwen oven in de Haagsche gieterij, hetgeen ook werkelijk geschiedde. Nadat onderscheidene geschutgieters elkander met afwisselend succés waren opgevolgd, kwam in 1773 JEAN MARITZ aan het hoofd der gieterij en leverde tot aan zijn dood (1801) uitstekend geschut. CREUTZNACH liet een volledig stel teekeningen met tafels van afmetingen voor de kanonnen van 24, 12 en 6 ℔, van de lange en korte 3-ers en hunne affuiten vervaardigen, waarbij hij eenige wijzigingen in het materieel bracht, en de Raad van State bepaalde dat voortaan die modellen gevolgd moesten worden. In 1760 werd de buskruitproef ingesteld en reeds voor dien tijd had CREUTZNACH een lichten veldhouwitser van 24 ℔ (15<sup>m</sup>) ontworpen, terwijl in 1750 een nieuw formulier voor de magazijnslijsten door hem was opgemaakt, dat later tot grondslag diende voor den Instructie-Inventaris. Op zijn voorstel werd de geweerfabriek te Culenborg opgericht, die tot in deze eeuw bestaan heeft. Vooral ook in het beheer der magazijnen werden door CREUTZNACH zeer belangrijke verbeteringen gebracht.

Wij moeten onze aantekeningen uit het werk van den heer KUYPERS betreffende de verrichtingen van CREUTZNACH hier staken, hoewel nog veel wetenswaardigs zou zijn te vermelden. Trouwens de belangstellende lezer zal beter en vollediger ingelicht worden door bedoeld werk zelf ter hand te nemen.

CREUTZNACH overleed in 1773, den roem nalatende hoogst gewichtige diensten aan den lande en de artillerie te hebben bewezen. Zooals wij gezien hebben had hij zich voornamelijk op het gebied van techniek en tactiek bewogen; ook was door hem de oefening van het personeel geenszins uit het oog verloren geworden, maar aan de wetenschappelijke vorming der officieren werd in zijnen tijd nog weinig gedaan.

Vreemd mag het in waarheid klinken, dat een wapen, hetwelk zonder de wetenschap geen bron van bestaan heeft, geen inrichting bezat tot wetenschappelijke opleiding zijner officieren. Het was destijds, om zoo te zeggen, louter toeval, indien zich een wetenschappelijk man onder hen bevond.

In dit opzicht heeft het wapen groote verplichting aan den majoor, later

---

(1) Naar de beschrijving te oordeelen bevinden zich twee dergelijke vuurmonden op de modelzaal der Kon. Mil. Academie.



generaal PARAVICINI DI CAPELLI, die in 1785, ofschoon toen nog niet aan het hoofd van het wapen staande, de opdracht ontving om zijne denkbeelden te ontwikkelen omtrent de verbeteringen, waaraan de artillerie nog behoefte had. Die denkbeelden kwamen hoofdzakelijk hierop neder: het brengen van een gunstige verhouding in het aantal luitenants tot dat der overige officieren, om de vooruitzichten te verbeteren; betere opleiding der aankomende officieren en verwijdering der onbekwame.

In 1788 aan het hoofd van het wapen der artillerie gekomen, stelde PARAVICINI doortastende maatregelen tot reorganisatie voor, die echter voorloopig nog geen ingang vonden. Daarentegen slaagde hij in de oprichting van artillerie-scholen en voorzag daardoor in een dringende behoefte.

Ten tijde van MAURITS was het krijgskundig onderwijs aan de hoogeschole verbonden. MAURITS vestigde een leerstoel voor wis- en krijgskunde aan de hoogeschool te Leiden; mannen als COEHOORN en JAN WILLEM FRISO ontvingen daar hunne opleiding. Later werd de studie zeer verwaarloosd en sedert 1744 had men het examen, waaraan de bombardiers moesten voldoen, alvorens tot officier te kunnen worden aangesteld, geheel verlaten. Van toen af bekwam rijp en groen den officiersrang, en geen wonder is het dat op die wijze het wapen der artillerie in reputatie en luister moest dalen.

Wel hadden particulieren in de leemten aan militair onderwijs trachten te voorzien door de oprichting van scholen, zooals die van ERSKINE te 's Hage in 1748, die van CHARDON te Breda in 1749 en die van DE CHASTILLON te 's Bosch en later van 1780—1789 te Grave, maar deze inrichtingen kwamen nimmer tot bloei.

Op voorstel van PARAVICINI werden echter in 1789 drie artillerie-scholen opgericht, één te Breda, één te Zutphen en één te 's Hage. Die te Zutphen kwam onder de leiding van den later zoo beroemd geworden VOET. Als eischen tot toelating werden gesteld: bedrevenheid in lezen, schrijven en rekenen; een vlug verstand, gezond oordeel, aanleg, lust en ijver. De cursus duurde drie jaren en omvatte de reken- en stelkunde tot en met de reeksen en logaritmen; de meetkunde tot en met de kegelsneden; de driehoeksmeting en werkdadige meetkunde; de werktuigkunde en evenwichtsleer der vaste, vloeibare en luchtvormige lichamen; de artillerie-wetenschap, de versterkingskunst, vestingbouw, alsmede de aanval en verdediging van vestingen. Dat deze studien met practische oefeningen vergezeld gingen, spreekt van zelf. Na het afleggen van het eind-examen waren de kweekelingen verplicht, alvorens voor een benoeming tot officier in aanmerking te komen, zich te 's Hage aan een onderzoek naar hunne theoretische bekwaamheid te onderwerpen.

Door de oprichting dezer scholen kwam dus een hoogst belangrijke verbetering tot stand; een verbetering die de eenig mogelijke grondslag voor het wapen was om op den duur in ontwikkeling te kunnen vooruitgaan. Vroeger hing het lot der artillerie uitsluitend af van de toevallige omstandigheid of

zich een bekwaam man in het wapen bevond; van nu af aan kon echter een kern van wetenschappelijke officieren worden gevormd. Den generaal PARAVICINI komt daarvoor de hoogste lof toe.

Ten gevolge eener reorganisatie kwamen de artillerie-scholen respectievelijk te Breda, Zutphen, 's Hage en Groningen; aan al deze scholen werd een zoodanige uitbreiding gegeven, dat ook cadetten voor de infanterie en cavalerie opgeleid werden en ook particulieren aan den cursus konden deelnemen. In 1800 werd aan de school te Zutphen een klasse voor de genie verbonden.

In 1805 werden al de bestaande scholen te Amersfoort onder het bestuur en de leiding van VOET vereenigd tot een algemeene theoretische en praktische school voor artillerie, genie, mineurs, pontonniers en waterstaat.

De heer KUYPERS doet ons ook een blik slaan in de exercitien met het geschut in die dagen; hij geeft het aantal manschappen voor de bediening op; de functien van ieder nummer; de wijze van bedienen; het gedrag in het gevecht; de bewegingen der vuurmonden enz. Een reglement op de exercitien bestond echter niet. In 1790 werd echter door den kapitein van HOEY VAN OOSTÉE een reglement samengesteld onder den titel van *Hollandische Exercitien Manoeuvreeering met de korte drieponder Batallions kanons*, hetwelk in 1792, eenigszins gewijzigd, door den kolonel PARAVICINI ingevoerd werd.

Zeer lezenswaard is o. a. ook de schets die de Schrijver geeft van de innerlijke inrichting eener kompagnie artillerie ten tijde van PARAVICINI, waarbij wij onder meer, het vreemde verschijnsel ontwaren, dat in de meeste garnizoenen de manschappen niet in kazernen gehuisvest maar bij burgers ingekwartierd waren.

In 1793 werd de rijdende artillerie opgericht; het schoone korps dat in den laatsten tijd zich onder de mokerslagen der bezuinigingswoede slechts met moeite heeft kunnen staande houden.

Wij komen nu tot de veldtochten van 1793 en 1794. De heer KUYPERS vermeldt dat in die veldtochten de 3<sup>en</sup> B<sup>at</sup> der artillerie te velde nog een voorname rol gespeeld hebben, doch na dien tijd gaandeweg verdrongen werden door de 12 en 6<sup>en</sup> B<sup>at</sup> en de houwitsers. De verrichtingen der Nederlandsche artillerie in die veldtochten worden met veel lof genoemd; de Prins Stadhouder verklaarde dat het geheele korps artillerie zich bij alle gelegenheden bijzonder goed had gedragen.

De details van hare verrichtingen die in het werk van den heer KUYPERS vermeld worden, moeten wij met stilzwijgen voorbijgaan, even als de gebeurtenissen, die in de noodlottige jaren, welke daarop volgden, in ons vaderland plaats grepen.

Tusschen de jaren 1795 en 1807 werd het leger en dus ook de artillerie herhaaldelijk gereorganiseerd; bij de reorganisatie van Koning LODEWIJK verdient opmerking de oprichting eener treinkompagnie, hetwelk alhier een geheel nieuwe zaak was. Het kan niet geloochend worden, dat de ingevoerde

wijzigingen dikwijls verbeteringen waren, ook in administratieven en strategischen zin; zoo bijv. kwam aan het hoofd van het Koninklijk korps artillerie en genie een inspecteur-generaal, en onder dezen kwamen twee tweede inspecteurs-generaals en drie kolonels-directeurs van de drie afdelingen of directien, waarin het rijk was verdeeld. De directien waren weder gesplitst in districten, die ieder een kommandant voor het materieel der artillerie en de verdedigingswerken hadden enz. De titel van kommissie werd in die van magazijnmeester en die van bombardier in sergeant veranderd.

In 1806 werd door Koning **LODEWIJK** een militaire school voor infanterie en cavalerie te Honsholredijk opgericht, die in 1809 met die te Amersfoort onder den naam van Koninklijke militaire school, onder de leiding van den kolonel **VOET** vereenigd en te 's Gravenhage gevestigd werd. Zij werd echter door de inlijving van ons vaderland bij Frankrijk reeds het volgend jaar ontbonden. De cadetten gingen over bij de militaire scholen in Frankrijk, en evenzoo werd de Nederlandsche landmacht bij de Fransche ingedeeld; daarbij bleef echter de Nederlandsche artillerie, met uitzondering van de rijdende en de pontonniers, een afzonderlijk korps.

De Schrijver wijdt ook eenige bladzijden aan het Nederlandsche voerwezen, zooals dit in het laatst der vorige eeuw met gehuurde voerlieden en gedeeltelijk met gehuurde paarden en voertuigen was ingericht, en doet al het gebrekkige daarvan uitkomen. Daarna besluit hij het tweede tijdvak van de 18de eeuw met een overzicht van de voornaamste personen, wier namen in artilleristisch opzicht met dit tijdvak verbonden zijn. Achtereenvolgens doet hij voor ons verschijnen **VAN GLABBEEK**, **CREUTZNACH**, de beide van **MARTFELDT's**, **MUSLY** (aan wien wij de ingeschroefde koperen zundgattappen te danken hebben), **DU PONT**, de beide **PARAVICINI's**, **ALTHUIZEN** en **DEMARÇAY**, wier voornaamste verrichtingen mede vermeld worden.

Opvallend is soms de ongunstige promotie in dien tijd. Wij klagen tegenwoordig wel eens, maar destijds was het nog veel erger gesteld. O. a. lezen wij dat **MUSLY** in 1749 tot kapitein en eerst in 1770 tot majoor benoemd werd; terwijl **DUPONT**, die in 1707 geboren was, in 1741 1ste luit., in 1747 kap.-luit., in 1749 kap., in 1770 majoor, in 1775 luit.-kol. en eerst in 1779, dus op 71-jarigen leeftijd, kolonel werd. In 1785, toen hij reeds den leeftijd van 78 jaren bereikt had, benoemde de Raad van State hem tot kolonel-en-chef van de artillerie.

Wij moeten ten slotte den Schrijver nog eenige oogenblikken volgen in de laatste afdeling van het 3de deel, hetwelk de artillerie in Oost-Indie behandelt. Wegens de uitgebreidheid die ons overzicht reeds verkregen heeft, moeten wij ons echter tot enkele punten bepalen.

De Schrijver begint met een vrij uitvoerige beschrijving der versterkingen, die door de Oost-Indische Compagnie gaandeweg in Indie aangelegd werden,

waarbij het ontstaan van de stad Batavia en de beschrijving van het kasteel en de stad met hare versterkingen van zelve ter sprake komen.

Voorts vinden we gewag gemaakt van het ontstaan der eerste buskruitmolens in Indie en van de te Batavia reeds vóór 1654 gebouwde geschutgieterij, die echter in het laatst der vorige eeuw schijnt opgehouden te hebben met werken.

De heer KUYPERS deelt mede, dat men eerst in 1695 in Indie kon besluiten het lontroer tegen het vuursteengeweer te verwisselen. Hij geeft voorts een beschrijving van de militaire huishouding en dienstregeling te Batavia, die geen hoog denkbeeld geven van den toestand van het krijgswezen daar te lande in het begin der 18de eeuw. Met recht kan daarvan gezegd worden, dat er slap gediend werd.

Het was dan ook hoog tijd, dat in 1742 de gouverneur-generaal VAN IMHOFF met een aantal Nederlandsche officieren naar Indie vertrok om met krachtige hand de verwaarloosde krijgsmacht te hervormen. Het door dien Landvoogd opgemaakte en door de Compagnie en 's Lands Staten goedgekeurde ontwerp bevatte hoofdzakelijk het voornemen om de verspreide deelen der krijgsmacht tot een meer samenhangend geheel te brengen, en daardoor orde en krijgstucht, oefening en krijgsgesest te bevorderen; om het vendel of de compagnie als tactische eenheid te verlaten, daarvoor het bataljon in de plaats te stellen en het regiment als administratieve eenheid aan te nemen. Reeds in 1743 was de voorgenomen hervorming door hem tot stand gebracht.

Het bestuur van VAN IMHOFF wordt vervolgens door den heer KUYPERS meer uitvoerig behandeld. Hoewel veel door VAN IMHOFF voor het krijgswezen werd gedaan, bedierf hij van den anderen ook veel door de troepen tot een aantal onnutte en vermoeiende diensten te gebruiken, waardoor het krijgsvolk uitgeput raakte en wegsmolt.

In 1786 werd door de Staten-Generaal een militaire commissie naar Indie gezonden, om het krijgswezen en de militaire inrichtingen aldaar nauwkeurig op te nemen, een algemeen plan van verdediging te beramen en vast te stellen en de dringend noodige verbeteringen, zooveel mogelijk dadelijk, ten uitvoer te laten brengen.

Het rapport van de commissie was niet gunstig. Zij schreef den ongunstigen toestand toe »aan de onverschilligheid en weezin welke elke societeit »van koophandel moet gevoelen, om met eenigen ijver tot het beramen van »middelen over te gaan, die nooit anders dan als lastposten op de *Negotieboeken* »kunnen voorkomen, zonder dat ooit op dezelfde boeken blijkt, dat de balans door »de goede effecten, die dezelve hebben te weeg gebracht, gesaldeerd is." Voorwaar, een treffend beeld van het Hollandsche karakter bij het behandelen van militaire zaken.

De Gouverneur-Generaal, die het meest tot verbetering van het krijgswezen in Indie heeft bijgedragen, was JOHANNES SIBERG, die van 1801—1804 de teugels van het bewind in handen had. Behalve hetgeen hij voor het leger

in het algemeen deed, stichtte hij te Samarang eene school tot opleiding van jongelieden voor den dienst der artillerie. Omtrent deze Inrichting treedt de heer KUYPERS in uitvoerige bijzonderheden. Jammer voor de artillerie, dat SIBERG door de neigingen der meeste kweekelingen, genoodzaakt was, de Inrichting ook tot opleiding voor zeelieden te bestemmen, waardoor het oorspronkelijk doel — de opleiding van artilleristen — grootendeels verloren ging. Ook particulieren mochten van de school gebruik maken.

De maarschalk DAENDELS onder wiens bestuur de Inrichting krachtig ontwikkeld zoude zijn, maakte echter aan de toelating van particulieren een einde, doch weldra hield ook de kweekschool zelve op te bestaan door de verovering van Java door de Engelschen in 1811.

Het personeel der artillerie werd aanvankelijk uit het scheepsvolk gelicht; terwijl ook de artillerie-officiëren getrokken werden uit de dekofficiëren der schepen. Het geheel stond onder een konstabel-majoor, die gewoonlijk van schipper tot dien rang was opgeklimmen. Van een intellectueele ontwikkeling van het personeel kon dus niet veel sprake zijn.

VAN IMHOFF beschreef het artillerie-personeel, dat hij te Batavia vond, als een rapsodie van allerlei onkundige lieden, ten getale van 200 hoofden. Even als in de overige krijgsmacht, bracht hij echter ook in de artillerie verbetering; hij breidde haar uit en deelde haar in kompagnien in; aan geschikte artillerie-officiëren bleef echter gebrek bestaan. In 1799 kreeg de veld-artillerie een belangrijke uitbreiding. Omtrent de sterkte aan personeel, de kleding, tractementen enz. verwijzen wij naar het werk zelf, om nu nog een enkel woord over het materieel te spreken.

De heer KUYPERS zegt dat het materieel der Compagnie veel te wenschen overliet en ook wel een rapsodie van kalibersoorten mocht worden genoemd. Men had in 1699 bijv. kanonnen van 18, 12, 10, 8, 6, 5, 4, 3, 2 en 1  $\mathbb{E}$ ; mortieren van 20 duim (52<sup>cm</sup>), 12 duim (31<sup>cm</sup>), 8½ duim (22<sup>cm</sup>), 7½ duim (20<sup>cm</sup> of 16  $\mathbb{E}$  steen), 4½ en 4¼ duim ( $\pm$  12<sup>cm</sup>). De heer KUYPERS schrijft deze overgrootte hoeveelheid kalibers toe gedeeltelijk aan veroveringen, gedeeltelijk aan de omstandigheid dat elk van de zes kamers der Maatschappij, haar eigen geschut bezat. Eerst in de laatste dagen van het bestaan der maatschappij kwam een vereenvoudiging en overeenstemming van het geschut met dat in het moederland tot stand.

Heeft alzoo de krijgsmacht der Oost-Indische Compagnie nimmer een hoogen trap van bloei gekend, merkwaardig is het na te gaan wat de maarschalk DAENDELS in zeer korten tijd voor die krijgsmacht deed; zijne handelingen zijn een treffend voorbeeld van hetgeen een krachtige, heldere geest, gepaard met een onverzettelijken wil, vermag.

Hoezeer het ons ook zou toegelachen hebben om langer bij de Geschiedenis der Nederlandsche Artillerie stil te staan, zien we ons evenwel verplicht de

pen neder te leggen. Menig genoeglijk uur brachten wij bij de studie daarvan door; met verlangen zien wij uit naar het volgende deel van dien hoogstbelangrijken arbeid.

Mochten wij er eene algemeene opmerking over te maken hebben, het zou deze zijn, dat de Schrijver zich hier en daar wat ver van zijn eigenlijk onderwerp laat afleiden. Om een voorbeeld te noemen, wordt in het 2de deel uitvoerig uitgewijd over de kompagnien van ordonnantie; terwijl in het 3de deel de 30 eerste bladzijden van de Derde Afdeeling slechts weinig over artilleriezaken vermelden. Men zou de vraag kunnen stellen of dergelijke gedeelten, zonder nadeel voor het eigenlijk doel van het werk, niet aanmerkelijk hadden kunnen worden ingekrompen.

Intusschen hebben we hier niet met een leerboek te doen, dat strikt voet bij stuk moet houden, en willen we geenszins gezegd hebben, dat de door ons genoemde uitwijtingen den lezer geen belang zullen inboezemen.

Gaarne betuigen wij den Schrijver onze warme erkentelijkheid voor het gedenkboek, dat hij de Nederlandsche artillerie aanbiedt en voor de degelijke wijze, waarop dat werk door hem is geschreven. Naar onze meening verdient het een eervolle plaats in de bibliotheek van ieder artillerie-officier, die liefde koestert voor zijn wapen. Menige schoone bladzijde uit de geschiedenis daarvan zal hij er in aantreffen.

Is het verleden der Nederlandsche Artillerie in vele opzichten roemvol, wij hopen dat weldra het tijdstip zal aanbreken, waarop zij ook met vertrouwen de toekomst zal kunnen te gemoet gaan. Mogen alzoo weldra de kwalen waaraan het leger lijdt en waaronder dus ook de artillerie gebukt gaat, met wortel en tak worden uitgeroeid; dan voorzeker zal dat wapen krachtig gesteund door de steeds vooruitstrevende wetenschap, haar vroegeren, zoo eervollen naam nimmer verloochenen.

C. L. VAN PESCH.

Breda, November 1873.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DEN OORLOG  
VAN 1870—1871.

(Vervolg van N<sup>o</sup>. 9, Blz. 592, en slot.)

---

DE GROOTE GEVECHTEN VOOR PARIJS.

b. *De bestorming van Brie sur Marne op den 2den December 1870.*

De nacht van 30 November—1 December ging ongestoord voorbij. Bij de Franschen zag men talrijke wachtvuren branden, terwijl een onophoudelijk gerij en geraas en het door elkander roepen van verschillende stemmen duidelijk hoorbaar was. Bij de Duitschers daarentegen was geen licht te zien en alles doodstil.

Bij het aanbreken van den dag was alles weder onder de wapenen en ten 7 $\frac{1}{2}$  uur stond de 24ste divisie vereenigd op de nieuw bestemde alarmplaats ten zuidoosten van Noisy le Grand nabij den straatweg naar Malnoue. Het voorposten-bataljon alleen bleef in zijne stelling, terwijl het 13de jagerbataljon zich tot zijne onmiddellijke ondersteuning in Noisy bevond. De artillerie rukte in massa samen op den linker vleugel der divisie en was tot een nieuwen strijd gereed.

Het bevel over het 3de bataljon van het 107de regiment was des morgens vroeg overgegeven aan den kapitein LENSMAAN, ter vervanging van kapitein KÜSTNER I die belast werd met de aanvoering van het 2de bataljon, in plaats van den bataljonskommandant, majoor VON CERRINI, die, ter nauwernood genezen van zijne vroeger bekomen wonden, ten gevolge van de vermoeienissen op den 30sten November op nieuw ernstig ziek was geworden. Hetzelfde overkwam den majoor THIERBACH, kommandant van het 1ste bataljon, ten gevolge waarvan de aanvoering van dat bataljon opgedragen werd aan den kapitein FRANKE. De kapitein VON WITTEM moest insgelijks wegens ziekte het regiment verlaten, zoodat zijne kompagnie gekommandeerd werd door den 2den luitenant NICOLAI. Het geheele regiment werd thans gekommandeerd

door den majoor VON BOSSE, in plaats van den te Noiseul ziek achtergebleven kolonel vrijheer VON LINDEMAN.

De 1ste December ging onder aanhoudend wachten op een uitval voorbij. Het scheen dat de vijand zich onledig hield nieuwe bruggen over de Marne te slaan, zijne positie op den linker Marneoever te verschansen en steeds meer troepen op dien oever over te brengen.

Bij het invallen van de duisternis werd het bataljon dat de voorposten bezette, door het 13de jagerbataljon afgelost, terwijl het 104de regiment als bezetting in Noisy le Grand gebracht werd. Het 107de regiment werd gedислоceerd te Malnoue, doch met heel veel moeite konden hier, en nog maar zeer gebrekkig, alleen het 1ste en 2de bataljon onder dak gebracht worden, zoodat er geen sprake meer van onderbrengen was toen het 3de bataljon in het overgevolde dorpje aankwam; door tusschenkomst van den chef van den staf der 24ste divisie, majoor VON TSCHERSCHKY, werd het 3de bataljon daarom een uur verder gedirigeerd naar Lognes, welk plaatsje gelukkig nog niet bezet was.

Aangezien op den 30sten November aan de troepen geen levensmiddelen uitgedeeld waren geworden, kreeg men op den 1sten December dubbele rations. Het kostte evenwel des avonds nog veel moeite om het noodige brandhout te bekomen, zoowel voor het toebereiden der spijsen als voor de verwarming bij de heerschende scherpe koude. De soldaten waren dan ook bijna den geheelen nacht bezig om alles wat niet nagelvast zat, tot brandstof te doen dienen.

De nachtrust duurde kort, daar reeds des morgens ten 4<sup>1/2</sup> uur de regimentskommandant der 24ste divisie het regiment deed alarmeeren om daarmede op te rukken naar de alarmplaats ten zuidoosten van Noisy le Grand. Door middel van een ordonnance werd deze order naar het 3de bataljon te Loynes gezonden. De 2 eerste bataljons waren, niettegenstaande de groote duisternis en de felle koude, die gedurende den nacht steeds toegenomen was, spoedig aangetreden en tot den afmarsch gereed; het 1ste bataljon onder bevel van kapitein FRANKE ter sterkte van 6 officieren en 540 onderofficieren en soldaten; het 2de bataljon onder aanvoering van kapitein KÜSTNER I ter sterkte van 9 officieren en 520 onderofficieren en soldaten.

Bij de aankomst op de alarmplaats te Noisy omstreeks 6 uur des morgens, ontving de majoor VON BOSSE het volgende bevel van den chef van den staf der 24ste divisie: »Met het 1ste en 2de bataljon van het 107de regiment en »het 3de bataljon van het 104de regiment onmiddellijk het dorp Brie sur »Marne, dat de Franschen sedert den 30sten November bezet hielden, hernemen en het tot elken prijs tot des avonds te behouden.

»Eerst dan zal er aflossing komen.

»Het 3de bataljon van het 104de regiment onder bevel van kapitein VON »GABLENTZ staat aan den oostelijken uitgang van Noisy en heeft order om »het 107de regiment te volgen.»



Aan genoemd bataljon ter sterkte van 4 officieren en 560 onderofficieren en soldaten werd onmiddellijk bij monde van den regiments-adjutant, den 2den luitenant BASSE gelast:

„onmiddellijk op te marcheeren door de hoofdstraat van Noisy en met eene tusschenruimte van 500—600 pas de twee bataljons van het 107de regiment te volgen, hen bij den aanval op Brie te ondersteunen, eventueel tot opname daarvan te dienen en tevens voor het achteruitbrengen van gevangenen te zorgen.”

De majoor VON BOSSE liet nu de officieren van het 107de regiment voor het front samen komen, ten einde hen mededeeling te doen van de zware taak welke zij te vervullen hadden, en beval daarna dat de marsch, ten einde alle versnippering van kracht te voorkomen, den straatweg moest volgen met secties in gesloten kolonne. Nabij de vijandelijke voorposten gekomen moesten de voorste 2 kompagnien deze overvallen, onder den voet loopen en zich aan niets storende, door het dorp heen, naar de schipbrug over de Marne begeven; de daaropvolgende kompagnien zouden Brie van vijanden zuiveren en zich daarin nestelen.

Vervolgens werden ook aan de manschappen de gegeven bevelen medege-deeld, waarbij zij aangemaand werden, gesloten te blijven, met de meeste stilte te marcheeren en niet eerder met een hoerah op den vijand in te stormen, voordat zulks gekommandeerd werd.

Eene sprakelooze verbazing maakte zich van de manschappen meester, want allen kenden het dorp; niet alleen zijne gunstige ligging, maar zij waren daarenboven den vorigen dag getuigen geweest van het binnenrukken van een groot aantal troepen.

De vraag die opwelde, waarom moeten wij ons daaraan wagen, werd echter door het plichtbesef onderdrukt.

Ten 6 $\frac{1}{2}$  uur rukten de twee bataljons over den straatweg door Noisy le Grand naar Brie op, nadat zich op hoogen last de adjudant der divisie, de 2de luitenant VON GÖTZ, nog bij hen had gevoegd. Toen het hoofd der kolonne de barricade welke aan den westelijken uitgang van Noisy opgeworpen was, passeerde, begon de dag te grauwen. Men had dus geen minuut te verliezen wanneer men den vijand in Brie in zijne voorposten wilde overvallen. Nadat men de barricade voorbij was, sloten de secties in den looppas op, het 2de bataljon aan het hoofd; beide bataljons waren rechts in kolonne met secties afgemarcheerd. De pionniers bevonden zich achter de sectie welke aan het hoofd marcheerde; het ging nu met den gezwinden pas voorwaarts zoo snel men kon, zonder op den hard bevroren grond te veel gedruisch te maken, den straatweg af naar het twintig minuten verwijderde Brie. Men rukte ongemerkt voort, want noch van de zijde van Avron, noch van de daarvoor geplaatste voorposten, waarvan men de helderbrandende wachtvuren in eene lange rij voor zich zag, werd men bespeurd of vernam men eenige beweging.

De spanning steeg bij elken pas dien men nader bij den vijand kwam.

Aan deze zijde van Brie stonden de eerste Fransche schildwachten ongeveer 200 pas buiten het dorp, maar zij schenen met blindheid geslagen te zijn en zagen eerst den naderenden vijand toen deze op een 50-tal schreden genaderd was; de blik van zulk een talrijke macht van vijanden bracht hen zoodanig in verwarring dat zij sprakeloos, zonder een schot te doen als vastgenageld bleven staan, of in een sloot wegcropen, eveneens zonder een schot te doen.

Even raadselachtig en werkeloos handelde de veldwacht die zuidoostelijk achter het groote park stond dat links van den straatweg naar Brie lag; eene sterke patrouille werd daartegen afgezonden en de marsch zonder ophoud voortgezet.

Zonder dat er een alarmschot was gevallen drong de kolonne vooruit op den straatweg — het nieuw gebouwde en uit villa's en parken bestaande noordelijke gedeelte van Brie, dat zich uitstrekt tot aan de bocht in de Marne, rechts latende liggen — tot aan het bebouwde gedeelte of kom van het dorp, voortstormende naar de plaats van de gesprongen steenen brug, omdat men vermoedde dat daar de schipbrug zoude gelegd zijn.

Intusschen vertoonde zich links op de hoogten ten oosten van Brie gelegen, zulk eene levendige beweging dat het niet te betwijfelen was dat zich daar aanzienlijke strijdkrachten moesten bevinden. Daar het nu bovendien bekend was dat de vijand te dier plaatse in den avond van den 30sten November zijne tenten opgeslagen had, zag majoor VON BOSSE zich genoodzaakt, niet tegenstaande het gevaar dat verbonden was aan eene verdeling zijner krachten, eene sterke afdeeling af te zonderen tegen die hoogten, dewijl hij anders vreesde dat de macht die Brie moest vermeesteren, in het noordelijke gedeelte van deze plaats zoude worden geworpen en aldaar vastgehouden. Kapitein FRANKE kreeg daarom order om met het 1ste bataljon van den straatweg af links aan te houden ten einde den vijand aan te grijpen op de hoogten ten zuidoosten van Brie gelegen en in zuidelijke richting te dringen, zoodat de zuidoostelijke rand van Brie vrij werd en de vijand geen versterkingen kon zenden tegen het aanvallende 1ste bataljon. De 3de kompagnie onder luitenant GRUHL bleef voorloopig als reserve op den straatweg; de overige drie kompagnien rukten op en kwamen weinig oogenblikken daarna met den vijand in aanraking.

Van dit oogenblik af, trad dus het 1ste bataljon zelfstandig op en zullen wij eerst de bewegingen van

*het tweede bataljon*

volgen, waarbij zich de regimentskommandant majoor VON BOSSE bevond.

Deze stelde zich op den straatweg daar waar de aangesloten huizen van Brie beginnen.

Ten 7<sup>1</sup>/<sub>2</sub> uur, tegelijk met de detachering van het 1ste bataljon was het

2de bataljon gekommandeerd door den kapitein KUSTNER, met de 5de kompagnie aan het hoofd in Brie gekomen, waar zich de straat vernauwt, aan weerszijden door huizen begrensd wordt en een scherpe bocht rechts maakt. Hier had de vijand eene sterke barricade opgeworpen, waarachter minstens eene kompagnie als repli der veldwachten was opgesteld. Zonder dralen klom men over deze barricade heen, werd de dubbele post aldaar nederge-stooten en in de eerste hofstede links de kompagnie zoodanig verrast dat slechts eenige Franschen naar hunne geweren konden grijpen, terwijl het grootste gedeelte daarvan aan rotten bleef staan. Allen, behalve de manschappen die geweren hadden, gaven zich dadelijk over, terwijl het gevecht met deze slechts zeer kort duurde; de kapitein KÜSTNER, die het eerst over de barricade en in de hofstede was, bekwam hierbij echter nog een schampschot aan het hoofd, waardoor hij buiten gevecht werd gesteld.

Reeds bij het bestormen der barricade, die onmiddellijk daarna door de pionniers werd opgeruimd, weergalnde helaas het gewone hoerah, de tamboers begonnen te slaan, eenige schoten bij het bestormen der hofstede vielen, en uit was het met de overvalling van den vijand.

GEDURENDE den marsch reeds had kapitein KÜSTNER bevolen, dat zoodra de 5de en 6de kompagnie bij haar voortrukken tegenstand mochten ontmoeten, de 7de kompagnie links, de 8ste kompagnie rechts van den straatweg moesten uitbreken, ten einde daardoor de flanken van het bataljon te dekken; daar nu het passeeren van de nog niet geheel weggeruimde barricade door de 5de en 6de kompagnie eenigen tijd ophield, en men reeds links uit de wijnbergen op de hoogte schoten kreeg, rukte de 7de kompagnie onder luitenant HASSE links door eene hofstede en van daar in een tuin; de 8ste kompagnie kon nog niet rechts uitbreken door de aanwezigheid van een zwaren en hoogen muur. Terwijl nu de 5de, 6de en 8ste kompagnien op den straatweg voortdrongen, beproefde de 7de kompagnie te vergeefs om door de verschillende door muren gescheiden tuinen doorgang te krijgen, ten einde evenwijdig van den straatweg op te rukken. In den tuin waar zij zich nu bevond, was een hek aan de zuidzijde, hetwelk echter reeds onder een levendig vuur genomen was door de veldwachten, die, in de wijnbergen opgesteld, in eene lange lijn van af Brie naar Villiers waren geplaatst. Er bleef dus niets anders over dan te trachten door dit hek te komen en vervolgens rechts te wenden naar den straatweg. Dit gelukte met groote moeite en gevoelige verliezen, maar nu kon de 7de kompagnie grootendeels ook als tirailleurs opgesteld worden tusschen den rand van het dorp en de wijnbergen. Aan een voortdringen rechts was evenwel vooreerst niet te denken, zoolang de vijand hen van achter zijne wachtvuren, die niet verder dan 100 pas verwijderd waren, beschoot. Het vuur van de Saksers tegen die wachtvuren had weinig uitwerking, aangezien het vuur hun oog verblindde en de rook den vijand verborg. Luitenant HASSE besloot daarop den vijand met de bajonet van daar te verdrijven en deze aanval gelukte, daar de vijand, met achterlating van zijne ransels, enz.

terugweek. De overwinning moest evenwel duur betaald worden, daar de dapperste soldaten van de 7de kompagnie met den luitenant ridder HAFNER in het eerste gelid staande en op de Franschen instormende, sneuvelden. De verliezen der kompagnie waren dan ook zoo aanzienlijk dat men niet kon overgaan tot den aanval op een tweede wachtvuur. Op de hoogte verschenen intusschen langzamerhand meer vijandelijke gesloten afdeelingen, die aanhoudend salvo's op de kompagnie losten en ofschoon zij aldaar werden aangegrepen door het 1ste bataljon, kon dit niet beletten dat de Franschen meer en meer de berghelling afdaalden naar Brie, ten einde de aldaar vechtende Saksers af te snijden. Om dit te verhinderen bracht de luitenant HASSE steeds meer tirailleurs in het vuur en trachtte hij de linie rechts uit te breiden, ten einde den vijand in flank en rug te beschieten. Hierbij werd hij goed ondersteund door den sergeant RICHTER, die met een gedeelte der 5de kompagnie uit een anderen tuin kwam en dezelfde beweging volgde. De vijand deed tot tweemaal toe een aanval op de Saksers doch werd telkens met de bajonet teruggeworpen. Bij deze gelegenheid werd de luitenant HASSE door twee schoten buiten gevecht gesteld en gaf hij het bevel over de 7de kompagnie over aan den sergeant-majoor FÖRSTNER. Toen de luitenant HASSE teruggebracht werd, bewerkte hij nog bij het passeeren van den majoor VON BOSSE, dat deze de in reserve staande 3de kompagnie onder den luitenant GRUHL te hulp zond aan de sterk geminderde 7de kompagnie.

Deze 3de kompagnie onderging insgelijks gevoelige verliezen, waaronder de kommandant, luitenant GRUHL, die aan de gevolgen van een schot in het onderlijf des nachts overleed.

De Fransche reserve op den rechter Marneoever was intusschen door het gevecht gealarmeerd geworden, en rukte met zulk eene overmacht in Brie dat de Franschen aldaar volgens hunne eigene opgaven met meer dan 30000 man gevochten hebben. Het scheen evenwel dat zij geïmponeerd werden door het moedige kleine troepje dat op hen instormde.

De 5de, 6de en 8ste kompagnien konden intusschen voorloopig niet verder doordringen naar de schipbrug, en wierpen zich daarom in de huizen en in de hofsteden, die door den vijand bezet waren.

Toen de troepen namelijk voortdrongen naar de brug werden zij uit de huizen beschoten uit kleine, nauwelijks te vinden openingen. Zoodra men vermeende dat een huis behoorlijk gezuiverd was en voort rukken wilde, kreeg men dadelijk wederom schoten in den rug uit keldergaten en uit de reeds genomen huizen, waarin de vijand zich toch nog had weten te verbergen. Het zuidelijke en oostelijke gedeelte van Brie en vooral de achterhuizen van laatstgenoemd gedeelte werden door den vijand met ongeloofelijke hardnekkigheid vastgehouden en aanhoudend versterkt. Men was dan ook weldra in een allerhevigst barricade- en huizengevecht gewikkeld.

Behalve de reeds genoemde barricade had de vijand daarenboven den weg naar de brug op verschillende punten versperd, zoo ook waren alle zijstraten

en doorgangen tusschen twee huizen afgesloten door boomstammen, waarachter borstweringen opgeworpen waren. Men kon uit alles duidelijk nagaan dat de vijand op een aanval tegen Brie gerekend en daarom den korten tijd die hem gelaten was, goed besteed had om het te versterken en dus de verdediging zoo hardnekkig mogelijk te maken.

Kort na het binnendringen van het 2de bataljon in Brie en nadat de strijd in de hoofdstraat in volle werking was, begon het geschut van de forten en opgeworpen batterijen op het bergvlak van d'Avron het vuur te openen op het vrije terrein tusschen Brie en Noisy le Grand, waardoor alle gemeenschap tusschen deze plaatsen belet werd. Van dat oogenblik af tot het einde van het gevecht te Brie omstreeks 2 $\frac{1}{2}$  uur des namiddags werd dat geschutvuur zonder eenig oponthoud volgehouden.

De vijand begon weldra ook het gedeelte van Brie waar de huizen aaneengesloten waren met granaten te bewerpen, en daar het dorp van uit verschillende forten als het ware wordt ingezien en de afstanden natuurlijk bekend waren, was het gedurende een 6-tal uren het brandpunt van een hevig kruisvuur, hetwelk gedragen moest worden zoowel door de verdedigers die nog altijd in de huizen genesteld waren, als door de aanvallers. De instortende of brandende huizen bedolven doorgaans vriend en vijand te zamen. Hierbij kwam nog dat door het geraas van den strijd, het gedonder van het geschut, het geknetter van geweervuur en springende granaten, gepaard aan het kraken van invallende huizen en stukgeschoten boomen, het geheel onmogelijk was eenig signaal te hooren, en men de bevelen aan ieder afzonderlijk moest toeroepen.

Zooals wij boven reeds zagen, was de vrije gemeenschap tusschen Brie en Noisy belemmerd door het geschutvuur uit de forten, later vereenigd met het geweervuur van den vijand op de hoogten ten zuidoosten van Brie genesteld. Toen de vijand ook op Brie begon te vuren kon men de gewonden niet in de instortende huizen achterlaten; deze werden dan ook zooveel doenlijk naar Noisy vervoerd, maar menig gewonde werd op dien tocht andermaal getroffen, gedood of door de dragers achtergelaten.

Het 2de bataljon had kort na het binnenrukken in Brie reeds zware verliezen geleden, vooral aan officieren. Wij hebben reeds den dood van luitenant ridder HAFNER en de verwonding van den kapitein KUSTNER en luitenant HASSE gemeld.

De luitenant NICOLAI, kommandant der 5de kompagnie, luitenant SITIG, kommandant der 8ste kompagnie en de luitenant WORTHMANN werden om zoo te zeggen gelijktijdig gewond, en moesten uit het gevecht weggedragen worden. Een oogenblik later viel de kommandant der 6de kompagnie, de 1ste luitenant BASSE, zoodat, weinige uren na den aanvang van den strijd, zoowel het bataljon als de verschillende kompagnien van hunne aanvoerders waren beroofd, en de bataljons-adjutant luitenant VON SCHWEINITZ met den 2den luitenant ridder ZÜRMEER de eenig overgeblevene officieren van het bataljon waren.

Het is niet te verwonderen dat na deze verliezen de leiding van de kom-

pagnien in het daarenboven verwarde huizen- en stratengevecht geheel verloren ging, zoodat het aanvankelijk behaalde voordeel niet kon voortgezet worden tot aan het vermeesteren van de brug over de Marne; het behoud van het thans grootendeels genomen dorp werd zeer twijfelachtig. Op hetzelfde oogenblik dreigde de vijand het dorp op den rechter vleugel om te trekken en door het voortdringen door de noordelijk gelegen tuinen dien vleugel op te rollen, waardoor hij tevens in den rug van de aanvallers zou komen om hen zodoende den terugtocht langs den eenigen weg op Noisy af te snijden.

De majoor VON BOSSE had de eenig beschikbare officier, de adjudant der divisie, luitenant VON GÖTZ, aan het 2de bataljon toegevoegd; deze verkende onmiddellijk het noordelijk gedeelte van Brie tot aan de Marne, en berichtte dat het zenden van eene troepenafdeeling naar die zijde hoog noodig was. Tot tweemaal toe werd naar Noisy le Grand schriftelijk bericht gezonden omtrent den toestand van den strijd — die overigens gunstig stoud — waarbij tevens dringend gevraagd werd om versterking tot voorziening van de rechter flank. Deze berichten kwamen niet over bij het bataljon GABLENTZ van het 104de regiment, hetwelk men op den straatweg van Noisy naar Brie opgesteld meende, daar dat bataljon toen reeds in zuidelijke richting was opgerukt, ten einde den vijand uit het park links van dien weg gelegen, te verdrijven. Men wachtte te Brie dus te vergeefs op hulp en werd de adjudant VON GÖTZ daarom ten 8 $\frac{1}{2}$  uur naar Noisy gezonden ten einde mondeling den staat der zaken mede te deelen.

De adjudant van het regiment, de 2de luitenant BASSE, was ook van zijne zending naar het bataljon GABLENTZ nog niet teruggekomen, dewijl hij, zooals later bleek, naar Noisy was vervoerd, omdat hij op den weg van Noisy naar Brie door het springen van een granaat aan beide oogen blind was geworden.

Van af des morgens 9 uur kon dus de majoor VON BOSSE zijne bevelen en berichten alleen door soldaten doen overbrengen, en werden van tijd tot tijd patrouilles in de tuinen tusschen Brie en de Marne gelegen, gezonden om op de hoogte van den toestand te blijven.

De hardnekkigheid en volharding van het 2de bataljon, ook na het verlies der officieren, was bewonderenswaardig. Geen enkele ingenomen stelling toch werd prijs gegeven; integendeel, door het verraderlijk karakter van zoodanig dorpsgevecht werd men langzamerhand woedend.

Eenige afdeelingen, waarbij zich de luitenants VON SCHWEINITZ en ZÜRMBEVONDEN, waren doorgedrongen tot nabij de schipbrug en hadden zich in de daarbij staande huizen genesteld. Er viel echter niet aan te denken om de brug zelve te nemen en te vernielen, daar men de meest mogelijke moeite had de verbinding te behouden tusschen de verschillende strijdende afdeelingen en zodoende het gevangen nemen van een dezer te beletten.

Na 9 uur kwam het gevecht te Brie tot staan en werd alleen door tirailleurs voortgezet. Bij het 1ste bataljon had men gebrek gekregen aan munitie;

in Brie had men daar geen last van wegens het vinden van een tal bruikbare Chassepots, en men de noodige munitie van de doode en gewonde Franschen kon nemen.

Het gevecht van terreinvoorwerp tot terreinvoorwerp heeft iets verontrustends, omdat men geen vijand ziet en alleen van tijd tot tijd, aan het opstijgen van den rook van een schot, het punt ontdekt waarop men moet vuren.

Een klein gebouw bij den ingang van het gesloten huizingedeelte van Brie werd door den arts WESENER met behulp van de hospitaal-soldaten van het 2de bataljon zoo goed mogelijk tot verbandplaats ingericht. Het bleef evenwel een gevaarlijk verblijf, zoowel door het vijandelijke geweervuur van de zuidoostelijke helling als door het granaatvuur van het fort Rosny en het plateau d'Avron.

Nadat zooals wij reeds opmerkten het gevecht tot staan gekomen was, hing het uitzicht op een verder gunstig gevolg grootendeels van twee zaken af, namelijk: of er nog ter rechter tijd de noodige ondersteuning komen zou tot bezetting van het noordwestelijke gedeelte van Brie, en verder of de troepen die om de zuidoostelijk gelegene hoogten streeden, den vijand van Brie zouden kunnen afdringen; anders toch werd het 2de bataljon met eene geheele insluiting bedreigd. Ofschoon het flikkeren van de zon het gezicht hinderde, zoodat men moeilijk vriend van vijand kon onderscheiden, meende men toch even voor 12 ure te bespeuren dat het gevecht op de zuidoostelijke hoogten meer naar het zuiden werd verplaatst; eenige oogenblikken later drong de vijand echter weder vooruit, doch hij werd andermaal teruggedreven.

Tegen 12 ure evenwel wendde de strijd geheel in noordelijke richting, zoodat de linker vleugel der troepen in Brie ernstig bedreigd werd. Even ongunstig werd de toestand op de rechter flank, daar de patrouilles een kennelijk omtrekken van dien vleugel kwamen berichten, en toen de majoor VON BOSSE zelf derwaarts ging tot het doen eener verkenning, kreeg hij vuur van de Franschen die reeds doorgedrongen waren tot achter de muren der tuinen, op 500 pas van den straatweg van Brie naar Noisy gelegen.

Door het stratengevecht waren alle kompagnien uit elkander gerukt, was geen reserve meer voorhanden en elke hoop op de aankomst van versterking vervlogen; men kon niet langer denken aan een vasthouden van Brie. Er werden daarom in de verschillende dorpsstraten ordonnancen gezonden, ten einde de bevelen te geven tot het verlaten van deze plaats en het terugtrekken op Noisy.

Het spreekt wel van zelf dat niet tot allen het bevel tot terugtrekken doordrong, daar de soldaten van het 2de bataljon overal verspreid waren in huizen, tuinen, schuren, kelders, op zolders, enz. en men geen signalen kon hooren; daar men bovendien geen officieren meer over had, mocht men ook op geen geregelden terugtocht meer rekenen. Zoo viel de luitenant VON SCHWEINITZ met meer dan honderd man, de een voor de andere na,

den vijand als gevangenen in handen; evenzoo de dooden en de gewonden die niet meer naar Noisy getransporteerd hadden kunnen worden.

Het denkbeeld zoo veel gewonden in de felle koude en vermoedelijk zonder hulp achter te laten was smartelijk; daarenboven wist men niet wie van de kameraden gedood, gewond of gevangen waren, en men moest hen dus voorloopig onder de vermisten rekenen.

Het overige gedeelte van het 2de bataljon trachtte in kleine troepen naar Noisy te komen, doch om de reeds bovengemelde redenen was deze terugtocht gevaarlijk en ging zij met groote verliezen gepaard.

Het indringen van de Franschen in Brie uit zuidoostelijke richting geschiedde onmiddellijk nadat de aanvallen tusschen Brie en Villiers teruggeslagen waren, en werden daardoor ook een groot getal Saksers gevangen genomen. Het gevecht eindigde ten 2 $\frac{1}{2}$  uur en de overblijfselen van het 2de bataljon verzamelden zich toen onder aanvoering van den eenig overgebleven officier, den 2den luitenant ZÜRN, te Noisy le Grand.

*Het eerste bataljon* van het 107de regiment hebben wij verlaten toen het links van den straatweg in zuidoostelijke richting oprukte, waarbij de 3de kompagnie als reserve op dien weg werd achtergelaten. Kapitein FRANKE liet onmiddellijk de 1ste en 4de kompagnie als tirailleurs verspreiden, waarbij de 1ste kompagnie rechts, de 4de kompagnie links om het kerkhof van Brie heen trok en tegen het vijandelijk kamp oprukte. Hij zelf volgde als soutien met de 2de kompagnie. Daar de 1ste kompagnie hevig beschoten werd van de rechts voorwaarts gelegene hoogten, liet kapitein FRANKE de 2de kompagnie insgelijks verspreiden en rechts aan de 1ste kompagnie aansluiten. Na de omtrekking van het kerkhof sloot de 1ste kompagnie, die half rechts gewend en achter de 2de kompagnie teruggetrokken was, wederom aan den rechter vleugel der 2de kompagnie aan. In den eersten aanloop werd het Fransche kamp genomen, waarbij een 50-tal gevangenen gemaakt werd; vervolgens zwenkte men rechts, ten einde de naastbijgelegen hoogte te bestormen. De vijand hield zich aanvankelijk hardnekkig staande, zoodat het tot een bajonetgevecht kwam. De 1ste luitenant RÖDERER werd bij deze gelegenheid doodelijk getroffen.

Zoodra de vijand zag dat de hoogte genomen was, deed hij versterkingen oprukken en trachtte hij de hoogte te hernemen. De tirailleurlinie van de 1ste kompagnie werd doorgebroken en de kapitein FRANKE moest met den linker vleugel terugwijken tot op eene 300 pas verwijderde hoogte. De vaandrig KIRCHHÜBEL werd met het tirailleurpeloton van de 2de kompagnie teruggedrongen naar Brie en aldaar opgenomen door de 3de kompagnie onder luitenant GRÜHL, die intusschen de huizen, rechts van het kerkhof gelegen, had bezet, en men bezette nu ook het kerkhof, waar weldra ook de sergeant HARDER met eene sectie der 4de kompagnie aankwam.

Het gevecht werd nu den geheelen voormiddag met afwisselenden kans ge-



voerd. Met de voorhanden strijdkrachten was het niet wel doenlijk tot eene energieke offensieve beweging over te gaan. De bataljons-adjutant HEDDENHAUSEN werd tot tweemalen toe achteruitgezonden om hulp te vragen, maar te vergeefs, en terwijl de luitenants HAHN met de 2de en MEHLIG met de 1ste kompagnie, die door de aankomst van eenige te Malnoue op wacht geweest zijnde manschappen hunner kompagnien, eenige versterking hadden gekregen, een aanval wilden ondernemen, besloot kapitein FRANKE zelf versterking te gaan halen van het bataljon van het 104de regiment dat in een park tusschen Brie en Noisy stond. De kommandant van dat bataljon, kapitein VON GABLENZ, kon hem evenwel slechts eene sectie geven. Hiermede versterkte kapitein FRANKE de tirailleurlinie op de hoogte en rukte andermaal vooruit tegen de stelling die men reeds ten 8 ure genomen had doch weder had moeten opgeven. Het gevecht kwam hier tot staan; de poging om den vijand op zijne flank om te trekken mislukte, en hoewel op dat oogenblik door eene afdeeling jagers versterkt, drong de vijand zoo sterk op, dat men andermaal een eind terug moest wijken.

Het oprukken van een bataljon van het 108ste regiment op den linker vleugel van Villiers gaf aanleiding om nogmaals aan te vallen en den vijand terug te dringen tot aan den rand van de berghelling; hier hield hij evenwel stand en opende een hevig granaat- en mitrailleusevuur, tot dat hij versterkt, wederom oprong en de geheele linie der aanvallers andermaal deed wijken.

Tegen 12 uur kwam het 3de bataljon van het 107de regiment aan en werd door den kolonel VON TESTAU voortgeschoven op de berghelling van Brie. De tirailleurs van dat bataljon sloten weldra aan bij die van kapitein FRANKE. Men trachtte vooruit te gaan, maar het was van korten duur, dewijl de vijand zoo sterk oprong en men zoodanig onder een kruisvuur van artillerie kwam, dat weldra de geheele stelling moest worden verlaten. De terugtocht geschiedde op het park van Noisy le Grand waar het bataljon verzameld en op nieuw geformeerd werd.

De vaandrig KIRCHHÜBEL en de sergeant HARDER waren, gelijk wij zagen, naar het kerkhof van Brie gedrongen en hadden in den loop van den voormiddag herhaaldelijk, doch te vergeefs, getracht met gedeelten van de 2de, 3de en 4de kompagnie, de voorliggende hoogten te nemen. Zij bepaalden zich daarna alleen tot de verdediging van het kerkhof zelf, totdat zij door de uitwerking van het geschut eener veldbatterij en van het fort Nogent genoodzaakt werden die stelling te verlaten en ook op Noisy terug te trekken.

*Het derde bataljon* had in den nacht van 1 op 2 December in Lognes gelegen. Des morgens ten 6 ure kwam een ordonnance te voet bij den kommandant, kapitein LENSMAAN, met schriftelijk bevel van den regimentskommandant, majoor VON BOSSE, dat het bataljon onmiddellijk moest oprukken naar Malnoue. In een half uur was het bataljon gealarmeerd en een uur later bevond het zich in die plaats.

De twee andere bataljons waren reeds afgemarcheerd, doch de majoor VON BOSSE had het bevel achtergelaten dat het 3de bataljon onmiddellijk moest oprukken naar de verzamelplaats der divisie te Noisy le Grand, waar het bataljon te 7<sup>3</sup>/<sub>4</sub> uur bij de divisie aankwam. Noch van den regimentskommandant, noch van de twee andere bataljons was iets te zien, tot dat men eindelijk van den adjudant der brigade VON HANSEN vernam dat majoor VON BOSSE opgerukt was naar Brie sur Marne; van den loop van het gevecht kreeg men echter niets te weten; alleen zag men aanhoudend gewonden vervoeren, tot eindelijk als zeker medegedeeld werd dat de majoor VON BOSSE Brie genomen had, doch door den vijand erg gedrongen werd. Ofschoon men daar een snelle en krachtige hulp noodig had, durfde de divisiekommandant die niet te verleenen, dewijl de beschikbare troepen zoo gering waren dat men zonder noodzaak daarvan niets mocht afnemen, vooral niet tegen zulk eene gewaagde onderneming als de bestorming van Brie; doch eindelijk moest de divisiekommandant er toe besluiten twee bataljons te wagen, om den majoor VON BOSSE en de zijnen te redden, en werden daartoe het 3de bataljon van het 107de en het 1ste bataljon van het 108ste regiment afgezonden. Laatstgenoemd bataljon behoorde tot de 23ste divisie, maar was op bevel van den Prins GEORG, kommandant van het XIIde legerkorps, tot versterking van de 24ste divisie op den linker Marneoever gegeven en achter Villiers opgesteld geworden, om de verbinding daar te stellen tusschen de 24ste divisie, de Wurtembergers en de Pruisen.

Tot ondersteuning van de Wurtembergers was namelijk het IIde Pruisische legerkorps, hetwelk ten zuiden van Parijs stond, door een geforceerden marsch opgerukt. De twee bataljons die bestemd werden tot het ontzetten van den majoor VON BOSSE werden onder de leiding van den kolonel VON TESTAU, kommandant van het 105de regiment, gesteld. Daar hij op de verzamelplaats was, bleef hij voor zijn persoon bij het 3de bataljon, waarmede hij ten 9<sup>1</sup>/<sub>2</sub> uur opmarcheerde. De zuidelijke rand van Noisy omgaande kwam het bataljon ongeveer ten 10 ure bij de enkele perceelen houtgewas, die een paar honderd pas ten zuidwesten van Noisy gelegen zijn, nabij den landweg van die plaats naar Villiers. Hier werd een korte rust gehouden gedurende welke de bataljonskommandant inlichtingen kreeg omtrent het voorgenomen doel. Deze waren ongeveer als volgt:

»Het doel van ons oprukken is het ontzetten van den majoor VON BOSSE; »wij zullen daartoe den vijand, die met den majoor in gevecht is, in de »flank en in den rug aanvallen, en ons daartoe tegen het zuidelijk gedeelte »van Brie richten. Het andere bataljon is reeds daarop aangerukt en zal »binnen weinige oogenblikken het gevecht openen.

»Gij moet met uw bataljon rechts aan de tirailleurs aansluiten en aan uw »rechter vleugel opdragen de verbinding met den majoor VON BOSSE daar te »stellen. Bij het overtrekken van de voor ons liggende kale vlakke moet gij

»trachten zoo weinig mogelijk verliezen te ondergaan door het geschutvuur uit de forten. En nu in Gods naam voorwaarts!»

Daarop verwijderde de kolonel VON TESTAU zich en begaf zich in gestrekten galop naar het bataljon jagers, waarbij het geknetter van het geweervuur reeds hevig was.

Kapitein LENSMAAN liet onmiddellijk kompagnieskolonnes formeeren en stelde de 10de en 11de kompagnie in eerste, de 9de en 12de kompagnie in tweede linie. De binnenvleugels van de 10de en 11de kompagnie kregen tot richtpunt een grooten mesthoop die zich op de kale vlakte scherp teekende; de verspreide tirailleurs werden door de soutiens, in halve sectiën opgelost, op een afstand van 50 passen gevolgd.

Vervolgens gaf de bataljonskommandant aan den 2den luitenant ridder JAHN bevel met den linker vleugel van de 11de kompagnie onmiddellijk tegen de jagers aan te sluiten, terwijl kapitein SCHREIBER van de 10de kompagnie met zijn rechter vleugel zoodra mogelijk in Brie moest dringen, en wel meer bepaald in dat gedeelte van het dorp waarlangs hij het snelste en het gemakkelijkste de verbinding met den majoor VON BOSSE kon daarstellen. Kapitein VON BEULWITZ moest voorloopig met de 9de en de 10de en de 1ste luitenant VON WURMB met de 12de de 11de kompagnie als reserve volgen. Ook deze reserve-kompagnien moesten in verspreide orde over de kale vlakte rukken. De opmarsch in die orde over deze vlakte werd meesterlijk uitgevoerd. De tirailleurlinie was zuiver gericht en de afstand der soutiens werd onderhouden als of het op het exercitieveld geschiedde. Hoewel de vijandelijke granaten in grooten getale nabij de opmarcheerende troepen neder sloegen, had men geen enkel verlies te betreuren. De tirailleurs van de 11de kompagnie hadden ongeveer  $\frac{2}{3}$  van den weg tot aan den rechter vleugel van het jagerbataljon afgelegd, toen bij 't laatstgenoemde een weifeling zichtbaar werd, die weldra door een terugtrekken gevolgd werd; op het gezicht der naderende versterking hielden de jagers evenwel halt, verzamelden zich en beproefden andermaal het veld te houden tegen den opdringenden vijand. De tirailleurs van de 11de kompagnie namen dan ook onmiddellijk deel aan het gevecht van het 1ste jagerbataljon, maar hun getal was te gering om aan het gevecht een gunstige wending te geven. Het 1ste jagerbataljon, benevens de 4de kompagnie van het 13de jagerbataljon, welke zich, zooals later bleek, daarbij bevond, konden hunne stelling niet langer houden en trokken terug op Villiers sur Marne. De tirailleurs der 11de kompagnie die zich reeds daar tusschen bevonden, weken met de jagers terug tot achter de omwalling van het dorp, waar zij door hun aanvoerder, den 2den luitenant ridder KORMANN, onmiddellijk weder verzameld werden.

De uiterste rechter vleugel van het 1ste jagerbataljon zoowel als een gedeelte der tirailleurs van de 11de kompagnie die zich daarbij bevonden, hadden in de hitte van het gevecht niet dadelijk het terugtrekken van de

hoofdmacht bespeurd. Toen zij zich eensklaps geïsoleerd zagen en er geen kans bestond zich met de hoofdmacht te vereenigen, trokken zij langs den rand van de wijnbergen in de richting op Noisy le Grand terug.

De kommandant van het jagerregiment, kolonel VON HANSEN, had zelf het 1ste bataljon aangevoerd. Hij erkende spoedig dat de Saksers hier te zwak waren en gaf toen op eigen gezag bevel om het 2de jagerbataljon insgelijks te doen oprukken. Toen dit plaats had trok op dezelfde hoogte daarvan de 12de kompagnie van het 107de regiment insgelijks op. Voordat deze versterkingen evenwel in het gevecht ingrepen, verliep er een kwartieruurs en juist in dit tijdsverloop moest het 1ste jagerbataljon wijken. Zoodra de jagers van het 1ste bataljon met de tirailleurs van de 11de kompagnie terugtrokken, replieerden de soutiens der kompagnie onder den 2den luitenant ridder JAHN op de 12de kompagnie. De 1ste luitenant VON WURMB vroeg nu bevelen aan den kolonel VON HANSEN, die hem beval de tot nu gevolgde marschdirectie te behouden. Het duurde dan ook niet lang of de 12de kompagnie met de soutiens der 11de kompagnie vereenigd, benevens het 2de jagerbataljon, waren weder in vol gevecht. De Saksers hadden zich achter eene kleine terreinplooi nedergelegd, terwijl de vijand zich op een afstand van een paar honderd pas genesteld had op den rand van het bergplateau.

Aanvankelijk werd over en weer een geruimen tijd gevuld zonder dat eenig beduidend voordeel behaald werd, tot dat men eindelijk overging tot een algemeenen bajonetaanval, en zulks ondersteund door de jagers van het 1ste bataljon, die zich wederom verzameld hadden, benevens de 4de kompagnie van het 13de jagerbataljon. De aanval gelukte volkomen, de Franschen sloegen op de vlugt op een enkele na die nedergesabeld werd. De stelling die men op de Franschen had genomen, bood wel eene dekking aan tegen het plateau, maar geenszins tegen de berghelling en de muren der zich aldaar bevindende wijngaarden. De Franschen kwamen dan ook weldra terug en openden een hevig geweervuur, doch daar de Saksers niet wilden wijken ondergingen zij groote verliezen. Eindelijk kregen zij daarenboven een hevig vuur in de flank van eene vijandelijke afdeeling, die hen ongezien had omgetrokken, zoodat de positie onhoudbaar werd. De officieren gaven daarop bevel om terug te trekken naar de eerst bezette en reeds genoemde terreinplooi. Deze positie werd bezet en zoolang verdedigd tot dat ook zij omgetrokken werd, terwijl het geschut uit de forten almede talrijke verliezen aanbracht. De kolonel VON HANSEN gaf daarop aan de Saksers bevel om geheel terug te trekken tot Villiers sur Marne. Die terugtocht werd gedekt door een aanval van het 3de jagerbataljon, waarbij dit aanzienlijke verliezen leed.

Onder bescherming van de Wurtembergers verzamelden zich het jagerregiment en de 11de en 14de kompagnie van het 107de regiment, benevens de 4de kompagnie van het 13de jagerbataljon achter Villiers.

Ofschoon het gevecht voor de Saksers met een terugtocht was geëindigd, had de taai tegenstand dien de Franschen ondervonden hadden, bij hen het

denkbeeld opgewekt dat de Duitsche troepen door een groote macht gesteund waren, en was dit oorzaak dat ook na den terugtocht der jagers, deze niet vervolgd werden en de Franschen tot het invallen van den nacht op de bergvlakte bleven.

Het tirailleurpeloton van de 10de kompagnie, onder bevel van den vaandrig VON ZEHMEN, had de aangewezen marschdirectie nauwkeurig gehouden en dan ook de verbinding onderhouden met de tirailleurs der 11de kompagnie, tot dat deze links aftrokken. Toen ontstond tusschen de twee vleugels van het bataljon eene opening, welke onder het gevecht niet weder kon aangevuld worden.

De rechter vleugel van het tirailleurpeloton der 10de kompagnie bereikte spoedig den rand van de bergvlakte en verspreidde zich in de wijnbergen op de helling. Weldra kwamen daar al meer en meer tirailleurs, omdat de bergvlakte in de richting op Brie steeds smaller werd. Dewijl zij, die in de wijnbergen gingen, onmiddellijk aan het oog hunner kameraden onttrokken werden, beving deze laatsten op den rand der bergvlakte een gevoel van verlatenheid, hetgeen ten gevolge had dat zij eveneens in die wijnbergen afdaalden.

Zoodra de tirailleurs der 10de kompagnie Brie begonnen te naderen, ontvingen zij in front geweervuur. Dit kwam van den linker vleugel des vijands die tegenover het 1ste jagerbataljon stond. Vaandrig VON ZEHMEN liet zich hierdoor evenwel niet afschrikken, maar ging steeds voorwaarts, waarop de vijand uit de wijnbergen begon te wijken en zich in den zuidelijken rand van Brie sur Marne vastzette.

Toen de vaandrig VON ZEHMEN zijn aanval daartegen wilde vervolgen kreeg hij van zooveel verschillende zijden vuur, dat hij zijn plan moest opgeven. Dit vuur kwam in front van de zoo evengenoemde vijanden, in de rechter flank van de vijandelijke tirailleurs die in het middelste gedeelte van Brie en de daaraan grenzende wijnbergen zaten, terwijl men in de linker flank vuur kreeg van den vijand die het 1ste jagerbataljon tot den aftocht had gedwongen, en nu de linker flank van de tirailleurs der 10de kompagnie schenen te willen omtrekken. Eindelijk begon ook nog eene mitrailleursebatterij, opgesteld halverwege de berghelling waarop het fort Nogent is gelegen, haar vuur tegen deze tirailleurs te openen; de verliezen hierdoor ontstaan, waren evenwel onbeduidend; nu eens schoten zij te hoog, dan weder niet ver genoeg. Op de rechter flank had men het zwaarder te verantwoorden en maakte de vijand die aldaar genesteld was, de bereiking van het opgegeven doel, de vereeniging met het detachement van den majoor VON BOSSE, onmogelijk.

Kapitein SCHREIBER, die zelf de soutiens van zijn tirailleurpeloton aanvoerde, deed daarom een aanval op de huizen waaruit het moorddadigste vuur op zijne tirailleurs gegeven werd; deze stormaanval gelukte volkomen, de vijand werd verdreven en men maakte een 50-tal gevangenen.

Kapitein SCHREIBER drong daarop onmiddellijk door in Brie, aan de eene zijde de voeling met zijne tirailleurs houdende en aan de andere zijde zijne

verbinding met den majoor VON BOSSE trachtende daar te stellen. Dit ging niet gemakkelijk, want Brie is een eigenaardig dorp, doorsneden met hooge muren, ijzeren hekken enz. Hoewel hij verschillende enkele soldaten van het 2de bataljon ontmoette en deze voor zooveel mogelijk verzamelde, kon hij toch den majoor VON BOSSE niet vinden. Zijne tirailleurs werden ook hoe langer hoe heviger beschoten uit de wijnbergen op het plateau, terwijl ook de mitrailleursebatterij haar afstand beter begon te kennen. De vaandrig VON ZEHMEN verzamelde daarom die tirailleurs en ging naar het middenste gedeelte van Brie, waar hij eene geïsoleerde hofstede bezette en zijn vuur weder tegen den vijand in de wijnbergen opende.

De 9de kompagnie waarbij zich de bataljonskommandant en de adjudant, 2de luitenant WOHLMANN, bevonden, was middelerwijl op dezelfde plaats van de bergvlakte gekomen waar de 10de kompagnie afgedaald was. De afdaling naar Brie werd aan deze kompagnie niet toegestaan, omdat de bataljonskommandant daarmede het verband tusschen de twee vleugels van zijn bataljon wilde herstellen.

De 9de kompagnie rukte dus langs den bergrand vooruit, nagenoeg op hetzelfde oogenblik dat op de bergvlakte het 2de jagerbataljon met de 12de kompagnie en een gedeelte der 11de kompagnie avanceerden. De tirailleurs van deze kompagnien waren toen reeds afgetrokken naar Brie, waarom kapitein VON BEULWITZ de tirailleurs zijner kompagnie, onder aanvoering van den 2den luitenant STRENGE der reserve, liet verspreiden in de wijnbergen op de helling en oprukken tegen het zuidelijk gedeelte van Brie. De 9de kompagnie stootte bij haar oprukken op een gedeelte van het 1ste bataljon van het 107de en van het 3de bataljon van het 104de regiment.

Kapitein FRANKE stelde zich onmiddellijk met het overschot van het 1ste bataljon (waarbij, behalve de kommandant en diens adjudant, nog maar 2 officieren over waren), onder den kommandant van het 3de bataljon en sloot zich bij de 9de kompagnie aan. Toen nu de tirailleurs der 9de kompagnie geavanceerd waren tot op de plaats waar die van de 10de kompagnie hadden gestaan, kwamen zij in hetzelfde kruisvuur dat de vaandrig VON ZEHMEN tot den aftocht had genoopt. De luitenant STRENGE zag dan ook evenmin kans zich hier staande te houden en daalde de helling naar Brie af, ten einde te trachten eenige huizen te bemachtigen van waar uit hij in de wijnbergen beschoten was. Dit gelukte hem dan ook werkelijk en hij drong daarna door in Brie, waar hij den kapitein SCHREIBER aantrof en zich onder diens bevelen stelde.

Toen deze zich onverwachts zoo versterkt zag, drong hij nog heviger in het dorp door en veroverde een groot gebouw dat door zijne hooge ligging zeer geschikt voorkwam om het vuur tegen de wijnbergen te onderhouden.

In dit gebouw bevond hij zich nog toen hem de kolonel VON TESTAU door den sergeant-majoor GRÜNEBERGER liet berichten: »dat de bergvlakte niet langer tegen den overmachtigen vijand te houden was; dat dien ten gevolge

»de strijdende troepen terugtrokken op Villiers sur Marne en dat de kapitein »SCHREIBER zorgen moest dat zijn terugtocht op Noisy le Grand niet afge»sneden werd." Onder deze omstandigheden viel aan een langer standhouden in Brie niet te denken. Kapitein SCHREIBER gaf daarom bevel om terug te trekken, zooveel doenlijk alle soldaten van het 107de regiment die zich nog in Brie bevonden, verzamelende. Achter een parkmuur aan den straatweg naar Noisy gelegen verzamelde hij de soldaten en zond ze van daar in kleine afdeelingen en daarenboven in verspreide orde, ten einde de verliezen door het geschut uit de forten, zooveel mogelijk te voorkomen, naar Noisy terug.

De hoofdtroep van de 9de kompagnie, onder bevel van kapitein VON BEULWITZ, benevens de manschappen van den kapitein FRANKE en de verzamelde jagers, zoomede de soldaten van het 3de bataljon van het 104de regiment waren, niettegenstaande het vijandelijke geschut- en mitrailleusevuur, steeds voorwaarts gerukt langs den rand van de bergvlakte.

Toen zij het hoerah hoorden waarmede het links van hen staande jagerbataljon met de 11de en 12de kompagnien van hun regiment een aanval deden, gingen zij onder herhaling van dien kreet insgelijks in den stormpas voorwaarts. Dit gaf hun echter niet veel, daar de troepen zich, gelijk wij boven reeds mededeelden, niet in hunne genomen positie konden handhaven en dientengevolge naar Villiers weken. Hierdoor verloor de linker vleugel der 9de kompagnie hare dekking, waarvan de vijand onmiddellijk gebruik maakte om vooruit te dringen en de positie der kompagnie dus zeer gevaarlijk werd. In de wijnbergen had men in front den vijand die voortdurend versterking kreeg; links liep men elk oogenblik gevaar omgetrokken te worden; rechts had men het steeds juister vurende geschut- en mitrailleusevuur uit de forten en tegenovergelegen hoogte, en beneden zich een hardnekkig dorpsgevecht, waarvan de kans op dit oogenblik bepaald in het voordeel des vijands was.

Met het oog op deze omstandigheden besloot de bataljonskommandant terug te trekken op Brie sur Marne. Het was eenvoudiger en minder gevaarlijk geweest direct naar Noisy terug te keeren, doch men wilde de kameraden in Brie niet aan hun lot overlaten. Deze moesten in allen gevalle van het gevaarlijke hunner positie verwittigd worden.

De bataljonskommandant wees aan de kapiteins FRANKE en VON BEULWITZ als eerste punt voor den terugtocht het kleine park bij Brie sur Marne aan, en wel bij denzelfden muur waarachter de kapitein SCHREIBER zijne soldaten liet verzamelen, en liet daartoe aanhoudend kleine afdeelingen verspreid door de wijnbergen derwaarts gaan. Weldra waren allen daar bijeen en kwamen de manschappen uit Brie zich ook daar bij hen aansluiten. Op de vraag van den bataljonskommandant waarom zij Brie verlieten, antwoordden zij dat kapitein SCHREIBER op last van den kolonel VON TESTAU den terugtocht bevolen had. Daarop volgde de reeds vermelde terugtocht in kleine afdeelingen op Noisy.

Zonder meerdere verliezen kwamen deze manschappen in Noisy, waar zij

zich verzamelden; en de bataljonskommandant zond den kapitein VON BEULWITZ met het gros zijner kompagnie naar de verzamelplaats der divisie aan den straatweg naar Malnoue, met bevel alle manschappen van het 107de regiment die hij vinden kon, te vereenigen tot een gecombineerd bataljon.

Kapitein LENSMANN (bataljonskommandant) met den adjudant, 2de luitenant WOHLMAN, benevens de kapitein FRANKE bleven bij Noisy om de steeds nog uit Brie komende soldaten te verzamelen.

Toen ook de kapitein SCHREIBER aankwam, werd dezen het bevel gegeven over het tirailleurpeloton der 9de kompagnie, terwijl kapitein FRANKE de soldaten van het 1ste en 2de bataljon vereenigde tot eene gecombineerde kompagnie.

Al de soldaten van het jagerbataljon en die van het 3de bataljon van het 104de regiment, die insgelijks uit Brie wederkwamen, werden onmiddellijk naar de verzamelplaats der divisie gezonden.

De bataljonskommandant was voornemens met de aldus geformeerde 2 kompagnien bij een eventueelen aanval der Franschen deel te nemen aan de verdediging van Noisy, en stelde dienovereenkomstig zijne strijdkrachten aanvankelijk als gesloten reserve op, achter den westelijken rand van het dorp, dat door 3 kompagnien van het 13de jagerbataljon bezet was.

Toen deze positie ingenomen was kwam de majoor VON BOSSE met eenige manschappen van het 2de bataljon uit Brie, waarop kapitein LENSMANN hem onmiddellijk rapport maakte van hetgeen met het 3de bataljon was gebeurd en hem zijne genomen maatregelen mededeelde. Hiermede kon de majoor VON BOSSE zich niet vereenigen. Hij verklaarde dat naar zijn weten een voldoende aantal intacte troepen tot verdediging van het dorp voorhanden waren, en daarop gaf hij bevel dat alle manschappen van het 107de regiment vereenigd moesten worden tot een gecombineerd bataljon en zich dan moest begeven naar eene geschikte opstellingsplaats in de nabijheid van den oostelijken uitgang van het dorp.

De regimentskommandant ging daarop naar de verzamelplaats der divisie om zich aldaar bij den divisiekommandant te melden. Toen de majoor VON BOSSE aldaar aankwam zag hij dat de kapitein VON BEULWITZ reeds een tamelijk sterk bataljon bijeengebracht had, dewijl hij aldaar de 11de en 12de kompagnie gevonden had, die bij Villiers door den 1sten luitenant WURMB verzameld waren geworden en daarop naar de verzamelplaats der divisie gemarcheerd waren.

Bij de invallende duisternis werd het gecombineerde bataljon van den kapitein LENSMANN eveneens naar de verzamelplaats der divisie ontboden ten einde het regiment wederom in 3 bataljons te formeeren en het bleek toen dat de twee eerste bataljons bij elkander ter nauwernood de sterkte van het 3de bataljon hadden.

Des avonds werd het regiment ingekwartierd in Champs.



Het verlies van het 107de regiment bedroeg op den 2den December aan dooden, gewonden en vermisten:

1ste Bataljon: 2 officieren, 2 onderofficieren (dienstdoende officieren), 9 onderofficieren en 128 man.

2de Bataljon: 8 officieren, 3 onderofficieren (dienstdoende officieren), 21 onderofficieren en 247 man.

3de Bataljon: 8 onderofficieren en 45 man.

De staf van het regiment: 1 officier.

Te zamen: 11 officieren,

5 onderofficieren (dienstdoende officieren),

31 onderofficieren, en

420 man.

Door deze verliezen werd de effectieve sterkte van het regiment, niettegenstaande de in de maanden September en November gekregen versterkingen ten getale van 604 man, teruggebracht op:

16 officieren,

8 onderofficieren (dienstdoende officieren) en

1570 man.

Op den 3den December rukte het regiment op naar de alarmplaats der divisie te Noisy.

Ten gevolge van de vermoeienissen op den 2den en vorige dagen was de majoor VON BOSSE andermaal ziek geworden en kreeg kapitein LENSMANN het bevel over het regiment, terwijl in diens plaats de kapitein SCHREIBER het bevel over het 3de bataljon aanvaardde. Het 2de bataljon was sedert den vorigen avond reeds gesteld onder de bevelen van den kapitein VON BEULWITZ, ter vervanging van den gewonden kapitein KÜSTNER I.

Op het oogenblik van den afmarsch van Champs verscheen onverwacht de kolonel vrijheer VON LINDEMANN, die, hoewel slechts ten halve hersteld, zijn regiment nu het met den vijand slaags was, niet in den steek wilde laten.

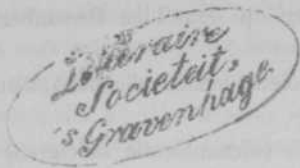
De geheele 48ste brigade werd in eene reservestelling achter Villiers sur Marne geconcentreerd, terwijl de 47ste brigade achter Noisy le Grand stond. Tot versterking was de geheele 23ste divisie in aantocht.

In eerste linie stond de Wurtembergische divisie.

De voortzetting van den uitval der Franschen op den 3den December werd evenwel te vergeefs verwacht.

Ook op den 4den wachtte men vruchteloos, tot zich op den 5den de aanvankelijk niet te gelooven tijding verspreidde, dat de Franschen achter de Marne terugtrokken waren en hunne bruggen afbraken (1).

(1) De Redactie brengt in herinnering, dat de journaalsgewijze aangehouden geschiedenis van het 8ste Saksische Regiment Infanterie N<sup>o</sup>. 107, tijdens den Fransch-Duitschen oorlog, blijkens het op blz. 21 van dezen jaargang vermelde, niet verder is voortgezet, zoodat ook de artikelen die in dit Tijdschrift daaraan gewijd zijn, hiermede besloten moeten worden.



## Militaire Aardrijkskunde en Statistiek.

Inleiding tot de Studie der Militaire Aardrijkskunde en Statistiek door  
M. W. J. PLANTENGA, Luit. der Inf., Leeraar aan de Kon. Mil.  
Academie. Zutphen, P. PLANTENGA HZ. 1873.

Reeds de eerste volzin van Dr. VAN HEUSDEN'S Handleiding tot de Aardrijkskunde, onze oudste leidsman op dit pad, geeft een duidelijk en volledig antwoord op de vraag, wat men door Aardrijkskunde verstaat: zij is de wetenschap, welke ons bekend maakt met de gesteldheid van het wereldlichaam, dat wij bewonen. Heel wat moeilijker valt het een eenigszins juiste bepaling te geven van het begrip der Statistiek, haar doel en haren omvang; zelfs schromen wij niet te beweren, dat naast de dubbelhartige ontboezeming van PONTIUS PILATUS »wat is waarheid", of naast de kwadratuur van den cirkel, de quaestie »wat is Statistiek" eene eerste plaats inneemt in de rij der tot heden niet of onvolledig opgeloste vraagstukken. In hoe verre de statistiek plaats neemt onder wetenschappen of kunsten; of ze, als wetenschap erkend, op zich zelve staat, dan alleen verwant voorkomt met andere wetenschappen, zooals staathuishoudkunde, geschiedenis, geographie, land- en volken-, natuur- of wiskunde, dit zijn alle verschilpunten, waarmede de geleerde wereld zich sinds de geboorte der statistiek heeft onledig gehouden, zonder tot overeenstemming te geraken. Hooren wij hare corypheën zelve spreken.

MOREAU DE JONNÈS, nog kort geleden »le doyen" der statistici, erkent de statistiek als wetenschap, zeggende: »La statistique est la science des faits sociaux, exprimés par des termes numériques." Het als fransch épigramme bekende oordeel van VON SCHLÖSER luidt: »La statistique est une histoire qui s'arrête, l'histoire est une statistique qui marche." PLAYFAIR is van oordeel, dat de statistiek een onderdeel uitmaakt van de geographie; weder anderen beschrijven ze als eene meer gedetailleerde aardrijkskunde. Onze landgenoot METELERKAMP beschouwt de staathuishoudkunde en de statistiek als geheel iden-

tiek; terwijl SAY, in tegenspraak met de meerderheid die beweerde dat de statistiek de grondslag is van de staathuishoudkunde, de stelling omkeerde en zegt, dat juist de staathuishoudkunde de basis vormt voor de statistiek. Frankrijk's groote Keizer, die zeker niet mag worden gerekend onder de liefhebbers van statistische studiën, erkende niettemin haar gewichtigen invloed, met de verklaring: »la statistique est le budget des choses et sans »budget point de salut" — eene stelling, waarvan het laatste gedeelte door menigen verantwoordelijken minister eener constitutioneele regeering voor ketterij zal worden verklaard. — Tot zoo ver het oordeel van het verleden; niet minder belangrijk is het te vernemen, wat een hooge autoriteit op statistisch gebied nog onlangs daaromtrent getuigde. Bij de discussie, op het zevende internationale statistische congres in September 1869 te 's Hage gehouden, over het onderwerp »limites de la statistique", door eene keurige verhandeling van prof. VISSERING als rapporteur ingeleid, richtte Dr. ENGEL, de beroemde directeur van het statistisch bureau te Berlijn, in dier voege het woord tot de bloem van Europa's geleerdste statistici:

»Je vous demande pardon de ma franchise, si je prétends que pas un seul »de vous, Messieurs, ne pourrait me dire, ce que c'est que la statistique. »Personne ne le sait; on a donné de la statistique une infinité de défini- »tions. Un statisticien a publié, il y a six ans, un traité remarquable »dans lequel nous voyons qu'il a trouvé *soixante-deux* définitions de la statis- »tique. Mais il ne les connaissait pas toutes. J'en ai trouvé jusqu' ici *cent* »*quatre-vingts*....." Voorts het nuttelooze betoogende van een strijd met het doel om te beslechten, of de statistiek al dan niet eene wetenschap mag heeten — een strijd, die in onzen militairen kring herinnert aan de kleingeestige haarkloverij van vóór 1870, of de cavalerie een hulpwapen zij, dan wel een hoofdwapen — onderwierp de geleerde ENGEL het volgende voorstel aan het vergaderde Congres: »L'objet et les limites de la statistique, même la position »de cette science vis-à-vis des autres sciences, doivent être abandonnés à l'investi- »gation libre de tous ceux qui s'en occupent." Met de aanneming van dit voorstel werd het vraagstuk omtrent het doel en den omvang van de statistiek, van het programma van het Congres genomen.

De heer PLANTENGA, Leeraar aan de Koninklijke Militaire Academie, wiens verdienstelijke »*Inleiding tot de Studie der Militaire Aardrijkskunde en Statistiek*"', wij de eer hebben te bespreken, is dan ook ten volle gerechtigd de statistiek als eene wetenschap aan te merken, al kunnen wij, met vol bewustzijn van de hooge waarde der statistiek voor elken tak van wetenschap en voor de maatschappij in het algemeen, hare opvatting als *wetenschap* niet deelen, zonder daarover, in de schaduw van bovenvermelde hooggeleerden, woordenstrijd te willen voeren. Doch bij de opvatting van den geëerden Schr., wiens omvattende aantekeningen — zoo als hij zijn werk bescheidenlijk noemt — dus wezenlijk *twee* wetenschappen betreffen, dreigt hij door te enge samenvlechting van militaire aardrijkskunde en statistiek, te kort te doen aan het gronddenkbeeld

van éénheid en ondeelbaarheid, waarop diensvolgens de statistiek even als elke andere op zich zelve staande wetenschap aanspraak kan maken. Onge-rekend, dat het veld der statistiek alsdan ruim genoeg is, om het onder-werp uit te maken van een afzonderlijk geschrift, behandelt o. a. de geëerde Schr. de verpleging en de huisvesting der troepen binnen het bestek spe-ciaal aan de militaire aardrijkskunde gewijd, al erkent hij, dat laatstge-noemde de kennis van de hulpbronnen tot de legerverpleging slechts in alge-meene trekken verschaft; terwijl de heer PLANTENGA later (bl. 61) de sta-tistiek, in meer afhankelijken zin, enkel eene belangrijke bron noemt voor de legerverpleging. Eveneens betoogt de uitwijding op bl. 29 omtrent den staatkundigen en maatschappelijken toestand der volken, eene meer dan zusterlijke verwantschap tusschen de twee behandelde onderwerpen: eene ver-wantschap, die weinige regels verder de bekentenis ontlokt, dat de grensschei-ding tusschen aardrijkskunde en statistiek dikwerf moeilijk is te bepalen. Niemand zal de nauwe betrekking of den wederzijdschen invloed ontkennen van wis- en van natuurkunde; doch drukt het bestaan dezer beide afzonderlijke wetenschappen naast elkander niet geheel iets anders uit, dan de wederzijdsche betrekking tusschen aardrijkskunde, bewerktuigd lichaam op zich zelve, en statistiek, hulpmiddel bij de beoefening van zooveel andere wetenschappen, wier weldadig licht de wereld bestraalt? Op geographisch gebied toetst de statistiek hare verzameling van feiten aan het inwendige leven der natien en gaat den invloed na, welken de aardrijkskundige toestand op dat inwendige leven uitoefent. De geschiedenis beschrijft vooral het uitwendige leven der volken, hunne zedelijke, maatschappelijke en staatkundige ontwikkeling gedu-rende een zeker tijdperk; de statistiek vertoont door tal van cijfers het eigen-lijke volksleven op een gegeven oogenblik. Terwijl de land- en volkenkunde den oorsprong, het karakter, de zeden en gewoonten van eene natie op-spoort, houdt de statistiek zich bezig met hare innerlijke maatschappij. Even-eens ontleent de statistiek aan de meteorologie, hydrographie, geologie, mineralogie, aan de dier- en plantenkunde, tal van gevolgtrekkingen en be-sluiten, waarop wetten gebouwd zijn, die bronnen van welvaart ruimer doen vloeien even na verwant aan de staathuishoudkunde, de wetgeving en de geneeskunde; leidt de statistiek daaruit af kiesrechten, verdeeling van belastingen, sterkte van strijdkrachten tot landsverdediging, regelen ter be-vordering der openbare gezondheid, terwijl leven en dood blijkbaar hunne cijfers binnen weinig veranderlijke grenzen beperken. Zelfs de wiskundige wetenschappen ontsnappen der statistiek niet, in zooverre het b.v. kansbe-rekening betreft. Als krachtig hulpmiddel bij al die wetenschappen, achten wij de statistiek aan allen even na als aan de aardrijkskunde verwant.

Na deze wisseling van denkbeelden omtrent het door den heer PL. behan-delde onderwerp, komen wij tot de vraag, in hoe verre het hem is mogen gelukken door zijn arbeid meer juiste denkbeelden te verspreiden omtrent de

studie der militaire aardrijkskunde. Daar de Schr. vooral leering zoekt bij meesters als VON HUMBOLDT, CARL RITTER en BRÜNOW, en zijne opvatting niet is om de aardrijkskunde tot geheugenwerk te maken; bergen bij bergen, rivieren bij rivieren, steden bij steden te groupeeren, als bedoelde men een inventaris van den wereldbol op te maken, maar vooral het causaal verband na te gaan tusschen de verschillende aardrijkskundige verschijnselen, zoo is de weg voldoende genoeg aangegeven, om groote afdwalingen niet te duchten. Met warmte, overtuiging en in welsprekende taal beveelt PL. dan ook de methode van onderzoek aan, waarin niet slechts gevraagd wordt naar het *wat* en *hoe*, maar ook naar het *waarom*, tot inspanning vooral van den geest.

»De geographie», zegt hij op bl. 43, »is voor CARL RITTER de leer van »onze planeet als een zelfstandig geheel in hare betrekking tot de natuur, »tot den mensch en tot God, haar Schepper. De aarde is in zijn oog een »wereldindividu met een eigen organisatie en een eigen ontwikkeling; de »grootte opvoedingsruimte voor het menschelijk geslacht; een zaadkorrel, door »den Zaaier op de aardbaan uitgestrooid, om dáár op te komen, te groeien, »te bloeien en te zijner tijd vruchten te dragen. De physische en niet de »staatkundige toestand der aarde moet volgens hem de basis; het aantoonen »van den invloed, dien de natuurlijke gesteldheid van den bodem op de levens»wijze, het karakter, de ontwikkeling der bewoners uitoefent, het einddoel »der aardrijkskunde worden.» Daarom, eigen waarneming der natuur op elk gedeelte der aardoppervlakte; VON HUMBOLDT'S *Kosmos* zegt het zoo treffend: »de natuur geeft in ieder hoekje der aarde eene afspiegeling van het geheel.»

Bij de nog immer stiefmoederlijke behandeling der aardrijkskundige wetenschap in ons land, en terwijl haar bij het onderwijs in het algemeen, geenszins de aandacht wordt geschonken, waarop ze bij haar tegenwoordig standpunt tegenover andere wetenschappen kan aanspraak maken, is het een verblijvend verschijnsel, dat althans in deze behoefte bij de nieuwe regeling van het onderwijs op de Koninklijke Militaire Academie is voorzien. Daartegenover beschouwen wij het met bescheidenheid als eene leemte, dat o. a. het hooger militair onderwijs aan de Stafschool geen cursus in de militaire aardrijkskunde omvat als basis voor de studie der krijgsgeschiedenis, op hare beurt de eenig deugdelijke leerschool tot het verkrijgen van tactische en strategische kennis. De beoefening der militaire aardrijkskunde, toegepast op het eigen land, te zamen met de kennis onzer nationale hulpmiddelen, voert tot geleidelijke ontwikkeling der beginselen, waarop de landsverdediging onder verschillende gunstige of mingunstige omstandigheden behoort te zijn gegrond.

Met betrekking tot een te maken onderscheid tusschen de militaire geographie en de militaire topographie, meenen wij, dat de Beiersche kapitein BRUNO WOLFRUM, wiens werk »*Anleitung zum Studium der Militär-Geographie*», de heer PLANTENGA veelal op den voet volgt, dit onderscheid juister aangeeft

dan Schr., die beiden een grondslag noemt, respectievelijk voor de studie der strategie en der tactiek. WOLFRUM heet de militaire geographie »einen Bestandtheil der Strategie"; — de eigenlijke grondslagen der strategie zijn door CLAUSEWITZ in het derde deel van zijn werk »Vom Kriege" in benijdenswaardig korte en kernachtige bewoordingen in formules gebracht. PLANTENGA oordeelt echter juist, wanneer hij de grenzen van de militaire aardrijkskunde bepaalt tot die zaken, welke uit haren aard slechts aan zeldzame en geleidelijk plaats hebbende veranderingen onderhevig zijn, behoudens de uitzondering op bl. 23 voor de spoorwegen bedongen; locale bijzonderheden behooren meestal geheel tot het gebied der topographie.

Schr. verdeelt de militaire geographie in een zuiver geographisch en een zuiver militair gedeelte. Terwijl het alweder moeilijk valt ten deze juiste grenzen te trekken, houdt Schr. zich aanstonds bezig met den invloed van de aardrijkskundige gesteldheid van het oorlogstoooneel op de troepenbewegingen. WOLFRUM splitst zijn onderwerp wel op gelijke wijze, doch vangt aan »mit einer allgemeinen Orientirung. Sodann ist dessen Einfluss auf Bewegung, Unterkunft und Verpflegung der Truppen zu untersuchen." Onze bekwame Zuid-Duitsche kameraad beschouwt eerst het hydrographisch net van het oorlogstoooneel, zeggende — en dit geldt inzonderheid voor Nederland — »die Gewässer sind die wichtigsten Linien im Grundrisse eines Landes." Zijn gedachtengang geleidelijk ontwikkelende, gaat de heer WOLFRUM eerst later over tot de troepenbewegingen.

Bij den tegenwoordigen rijkdom aan en de algemeene verspreiding van kaarten op schalen van elke grootte, wekt de door WOLFRUM voorgestelde geometrische figuur, ook door PLANTENGA toegepast om de afstanden tusschen de voornaamste plaatsen in Nederland te onthouden, weinig sympathie. Schr. erkent zelf al de bezwaren daaraan verbonden, voornamelijk dat deze theorie reeds bij den aanvang der studie bekendheid onderstelt met de voor den militair meest gewichtige punten van het land; — in zekeren zin dus »moutarde après diner." Toch bevat die theorie de nuttige leering om aardrijkskunde, zoomin als wiskunde, als geheugenwerk te beschouwen, doch immer met potlood en papier in de hand te beoefenen.

De heer PLANTENGA stelt de natuurlijke begaanbaarheid van den bodem afhankelijk :

- a. van den loodrechten vorm van het terrein;
- b. van de gesteldheid der rivieren en andere wateren;
- c. van het klimaat; en
- d. van den natuurlijken plantengroei.

De benaming »loodrechte vorm van het terrein" voor het duitsche »Bodenplastik" is minder eigenlijk, ware het slechts daarom, dat die loodrechte vorm zoo zelden, het allermint in ons land, voorkomt. De uitmuntend schoone »Hoogtenkaart van Nederland", behoorende bij den Geologischen Atlas van Dr. STARING, en waarop de hoogten met eene opklimming van

1<sup>m</sup> tot 100<sup>m</sup> boven AP., de waterdiepten met verschillen van 2<sup>m</sup>, 5, 5<sup>m</sup>, enz. beneden AP. zeer aanschouwelijk zijn voorgesteld, geeft alleen in de Veluwe en in Limburg verhevenheden aan van meer dan 100<sup>m</sup>. Eene omschrijving als b.v. de min of meer vlakke vorm van het terrein, ware wellicht boven de uitdrukking »loodrechte vorm» te verkiezen.

Van het beginsel uitgaande, dat voor den militair bij bergterrein de kennis der betrekkelijke hoogten met het oog op de beoordeeling der hellingen, van het meeste belang is, acht men tot de voorstelling van verhevenheden op kaarten van nagenoeg vlakke landen als Nederland en België en van het middelgebergte, de Lehman'sche methode, des noods gewijzigd en gepaard met het gebruik van hoogtecijfers, nog immer de meest practische; niettegenstaande de daaraan verbonden bezwaren van arbeid en kosten is voor dergelijke terreinen zijne methode nog door geen betere vervangen. Het voordeel daarvan is eene hooge mate van aanschouwelijkheid, die in staat stelt zelfs bij gebrekkige verlichting, zooals te velde op bivak en bij duister weder veelal zal voorkomen, zoowel steile als zwakke hellingen in alle uitvoerigheid duidelijk te lezen. Dit is in veel mindere mate het geval bij zoogenaamde isohypsen-kaarten, als de Pruisische »Messtisch-Blätter», de Belgische »Planchetten-kaart», de Spaansche stafkaart en andere, waarbij de verhevenheden enkel door äquidistante horizontalen (tranches) mét of zonder hoogtecijfers zijn uitgedrukt, en dus het karakter van het terrein oneigenlijk, althans weinig aanschouwelijk is weergegeven; bij golvingen van aanmerkelijke uitgestrektheid zijn de tranches moeilijk en lastig te volgen.

Bij de toepassing echter van de Lehman'sche methode op hooge berglanden, gaat het relief op de kaart, vooral ter plaatse van steile hellingen, door eentoonigheid nagenoeg geheel verloren, en is de beoordeeling van de toegankelijkheid voor de verschillende wapens hoogst bezwaarlijk, terwijl de teekening en de beschrijving van op die hellingen gelegen terreinvoorwerpen zeer veel van hare waarde verliezen. Ter bevordering van het relief heeft DUFOUR in zijne meesterlijk uitgevoerde kaart van Zwitserland de Lehman'sche teekening gewijzigd door, in plaats van de verticale, eene schuine verlichting — de oud-fransche manier, later meer door CHAUVIN ontwikkeld — aan te nemen, ten gevolge waarvan echter alleen de schaduwzijden zuiver aan de »Schraffirung's» theorie beantwoorden. In het bezwaar van onduidelijkheid der topographische teekening en der beschrijving op de hellingen is te gemoet te komen, door voor de tranches (horizontalen) en de hachures eene bruine of violette kleur van inkt te bezigen, zooals o. a. bij de Residentie-kaarten van Java en Madura en voor den onderdruk van de Waterstaats-kaart geschiedt. — Tegenover de blijvende bezwaren en de aanzienlijke kosten verbonden aan de toepassing der Lehman'sche theorie voor hooge berglanden, wint meer en meer de methode veld, waarbij geen hachures, doch alleen tranches voorkomen, onderling onderscheiden door tinten, welke trapsgewijze helderder of donkerder worden, naarmate het terrein zich hoo-

ger boven het oppervlak der zee verheft. Voor de wereldtentoonstelling te Weenen heeft de heer kolonel RÖDI DE LOO, Chef van de Topographische Inrichting te 's Hage, bij wijze van proef het Alpen-terrein, gelegen in den omtrek van het Briënzer- en het Thüner-Meer in Zwitserland, met tranches en tinten op twee verschillende wijzen, met verticale en met schuine verlichting doen voorstellen, waarbij is gebruik gemaakt van de even veruiftige als schoone en goedkoope vinding tot het etsen van tinten door den heer ECKSTEIN, belast met het technisch opzicht aan voornoemde Inrichting. Op de kaart met loodrecht opvallend licht zijn de hoogstgelegen punten wit gelaten, de overigen, naarmate het terrein daalt, regelmatig met donkerder tinten aangegeven. (Pruisen heeft te Weenen eene «Höhenschichten-Karte» van Duitschland geëxposeerd met gewassen tinten, waarbij omgekeerd de hoogste punten donker, de lager gelegene licht zijn gekleurd.) Voor de Alpenkaart met schuine verlichting is slechts ééne tint gebezigd. Beide kaarten drukken het Alpenland uitmuntend uit; inmiddels vertoont die met schuine verlichting, hoewel daarop slechts ééne ondertint is geëst, een veel schooner relief dan de kaart met loodrecht opvallend licht, niettegenstaande daarbij elke tranche door eene afzonderlijke tint is onderscheiden. Dat relief is op de kaart met schuin invallend licht verkregen door de horizontalen aan de lichtzijde wit, doch aan de schaduwzijde donker in de ondertint te brengen. De voordeelen van de laatstbedoelde methode tot voorstelling van bergterrein zijn: 1° behoud van het relief, zoodat het karakter van het terrein zuiver wordt teruggegeven; 2° eene gemakkelijke beoordeeling van de betrekkelijke hoogten, waartoe eenvoudig het aantal tranches behoeft geteld te worden, en van de hellingen, door oefening op het oog of met behulp van een hellingschaal; 3° een zeer aanzienlijke besparing van arbeid bij de vervaardiging en het drukken van bergkaarten.

WOLFRUM veroordeelt, waarschijnlijk te uitsluitend met het oog op zijn vaderland, de Lehman'sche methode onbepaald en stelt voor aan de tot onderrecht bestemde kaartwerken panorama's toe te voegen. Een voorbeeld dezer toepassing vinden wij in de door het Spaansche oorlogsbestuur uitgegeven »Atlas historico y topografico de la Guerra de Africa 1859—1860», waarin twaalf prachtig gegraveerde panorama's van Ceuta, Tetuan en Vad-Ras voorkomen; doch behalve het bezwaar der aanzienlijke kosten blijkt, bij nadere vergelijking dezer panorama's met de slagplans, het moeilijke zoowel als het ondankbare van dezen overigens nuttigen arbeid.

Tot het werk van den heer PLANTENGA terugkeerende, mist men daarin ten behoeve van ons land meerdere aanwijzingen omtrent vlak land met geringe verhevenheden. Lezenswaardig daaromtrent is RECHTBERGER VON RECHKRON'S »die Erdoberfläche in ihrem Einflusse auf den Krieg», waarin o. a. bij § 58 de terreinstrook van af de Schelde tot aan de Königsau in Denemarken uitvoerig wordt besproken. Een even merkwaardig hoofdstuk van dit zeer wetenschappelijk werk, is aan »das Klima» gewijd. De Oostenrijksche majoor



RECHTBERGER heeft daarin de nieuwste ontdekkingen der wetenschap vermeld, met beantwoording van die vragen, welke daarbij vooral in militaire opzichten van belang zijn. Zijne beschouwingen omtrent de atmospherische invloeden, van zonnearmte, golf- en luchtstreamingen op de aardkorst, op den plantengroei, de bewoonbaarheid van verschillende streken der aarde en dientengevolge op de oorlogvoering, zijn zeer schoon. De hypothese van COTTA nopens de aanvankelijk gloeiende, daarna voortdurend afkoelende aarde alleen als zoodanig vermeldende, streeft RECHTBERGER er vooral naar, de overtuiging in gang te doen vinden, dat tegenwoordig de geologie de groote veranderingen in de aardkorst geenszins verklaart door algemeene catastrophen, maar door eene geleidelijk voortgaande ontwikkeling, slechts hier en daar gepaard met plotselinge locale veranderingen — als de Cimbrische vloed, waardoor het rijk Atlantis verdween en de Friesche stam werd verstrooid; de aanslibbing tusschen de in de hooge oudheid samenvloeiende Middellandsche zee en de Rode zee, welke landengte thans weer is doorgegraven —, waarbij verzakkingen of verheffingen van den bodem eene aanhoudende wisseling van zee en land doen ontstaan, en waardoor duidelijk wordt, hoe vele hooger gelegen aardlagen de sporen vertoonen, dat vroeger aldaar de zee spoelde. Voor geologische studiën, ons land betreffende, vormt de reeds genoemde Geologische Atlas van Dr. STARING een krachtig hulpmiddel.

Na beschouwing der terreinverhevenheden en haren invloed op de oorlogvoering komen daartoe de groote terreinafscheidingen, voornamelijk de stroomende en de stilstaande wateren in aanmerking. De hoogten en de wateren beheerschen dermate het geographisch karakter van elk land, dat orographie en hydrographie nimmer van elkaâr mogen gescheiden worden. De heer PLANTENGA wijdt aan de wateren en de kusten een kort doch zaakrijk gedeelte van zijn geschrift, erkennende, dat zoo de wateren van het vasteland uit hunnen aard de vrijheid van beweging belemmeren, zij als gemakkelijke gemeenschapswegen bij de oorlogvoering dikwerf groote voordeelen opleveren. Deze waarheid geldt vooral voor onze landsverdediging; naast de spoorwegen vormen de rivieren de beste communicatie-lijnen tot de legerverpleging en tot voorzieningen van allerlei aard. Een vijand, die voortdurend onze kusten bedreigt, opvolgend de oude Rhijnmonden aan het Vlie, daarna te Katwijk dichte, thans de Maasmonden bedreigt, volgens sommigen zelfs het groote Rotterdamsche waterwerk onvruchtbaar zal maken, die vijand is de zee. Hoe onze Nederlandsche waterbouwkundigen met dit element weten rekening te houden, bewijst o. a. de uitkomst hunner profetiën omtrent de verbetering van het vaarwater op de Wester-Schelde, toen de quaestie der afdamming van het Sloe en van de Ooster-Schelde een oogenblik de goede verstandhouding met onze zuidelijke broeders dreigde te verstoren. Bij de bespreking der rivieren even als elders, zagen wij met eenige teleurstelling den geëerden Schr. meestal zijne voorbeelden tot verklaring in den vreemde kiezen: inderdaad levert onze eigen geboortegrond in dit opzicht voldoende ruime stof.

Bij het derde punt van het zuiver geographisch gedeelte der militaire aardrijkskunde, de technische veranderingen van den bodem, onderscheidt PLANTENGA de veranderingen, naarmate deze de troepenbewegingen begunstigen of belemmeren. Onder de eerstgenoemden tellen inzonderheid de spoorwegen, die dan ook een ruime plaats bekleeden in dit onderdeel, dat overigens beknopt is saamgevat. Deze beknoptheid is een wezenlijke verdienste, in zoverre dientengevolge eene feil is vermeden van vele leerboeken over militaire geographie, waarbij, door veelvuldige details van ondergeschikt belang, het overzicht verloren gaat en wezenlijk belangrijke zaken aan de aandacht ontsnappen. Behalve de door den Schr. vermelde factoren, behoort men ook wel degelijk op de richting der spoorwegen te letten, eene omstandigheid, die bij de behartiging onzer defensie-belangen maar al te zeer uit het oog verloren is. Van hoe overwegend belang de algemeene richting van het spoorwegnet tot eene snelle mobilisatie van het leger is, vooral bij groote mogendheden, blijkt op nieuw uit het ongunstig oordeel van den generaal VINOY omtrent het fransche spoorwegnet. In diens merkwaardig werk: »*L'Armée française en 1873*», trekt hij, uit de concentrische richting van de spoorwegen in Frankrijk, het besluit: ». . . on peut dire avec vérité que les »chemins de fer ne sont pas encore outillés en France pour une concentration rapide de troupes. . . . En ce moment, comme en 1870, il est »absolument certain que la réunion prompte d'une grande armée est complètement impossible en France" (1).

Reeds merkten wij op, dat de onderdeelen: verpleging en huisvesting, staatkundige en maatschappelijke toestand der volken, ons inziens beter op hunne plaats zouden zijn bij de militaire statistiek. Had de Schr. een inhoud bij zijne aantekeningen gevoegd, zoo ware 't hem opgevallen, hoe moeilijk deze punten bij het zuiver geographisch gedeelte der militaire aardrijkskunde kunnen worden gerangschikt.

Bij de behandeling van het zuiver militair gedeelte der militaire aardrijkskunde, heeft Schr. bijna uitsluitend den Pruisischen generaal ERNST LUDWIG VON ASTER gevolgd, zeker een geniaal man, die zeer veel tot de ontwikkeling der militaire geographie heeft bijgedragen, doch die de wetenschap te abstract beschouwde, zijn standpunt te hoog koos en waarschijnlijk ten gevolge der niet zeer practische voorstelling, betrekkelijk weinig lezers heeft gevonden. Even als VON ASTER onderscheidt PLANTENGA :

- 1°. *operatiotooneelen*;
- 2°. *doortocht- of tusschenland*; en
- 3°. *grensgebieden*.

De onderlinge grenzen dezer drie soorten van landstreken vormt Schr. door *lijnvormige terreinhindernissen* en door afscheidingen, *grenslijnen* genoemd; terwijl

(1) *L'Armée française en 1873* par le général VINOY, page 310 et 255.

de operatietooneelen ook nog in *operatiedistricten* zijn verdeeld; eindelijk volgt eene driedelige onderscheiding van *geographisch-strategische* punten — waarom niet enkel strategische punten? — met eene beschrijving der *overgangspunten van de grenzen der operatie-districten*. De heer PL. zegt, dat aan al die verschillende benamingen geen absolute, doch alleen een relatieve waarde mag worden toegekend. . . . Wij gaan verder en ontzeggen daaraan niet alleen alle, zoo absolute als relatieve waarde, maar beweren bovendien, dat elke strekking om nieuwe en samengestelde benamingen uit te vinden, hoogst na-deelig is, omdat ze allicht aanleiding geven tot begripsverwarring, onnoodig het geheugen bezwaren en een schijn van geleerdheid geven aan toch wezen-lijk eenvoudige zaken. Niet genoeg kan vooral in werken tot onderricht en »self-study” bestemd, tegen deze fout worden gewaakt, die, met allen eerbied voor groote krijgskundigen, herinnert aan de soms hoogdravende uit-drukkingen van JOMINI en CLAUSEWITZ; ze zijn inderdaad overbodig om hunne voortreffelijke werken aan te prijzen. Welk nut steekt er bovendien in, onderscheid te maken tusschen een *operatie-tooneel* en een *operatie-district*? Alles hangt daarbij van individueele opvatting af; wat den een groot toe-schijnt, is dikwerf voor den ander klein of minbeteekenend, en wat dezen voorkomt een operatie-district te zijn, zal door genen als een operatie-tooneel worden aangemerkt. Op de Militaire Academie leerden wij den rang van officier hoog eerbiedigen, en vertrouwden dat het daaraan verbonden tracte-ment ook aan subalterne rangen eene positie in de maatschappij waarborgde; omtrent de waarde van den stand bleven onze denkbeelden onveranderd; doch in welke bittere en onverdiende zorgen lost zich voor velen de tractements-illusie op in het rijke en welvarende Nederland, dat men, volgens de laatste begrootingsrede van den heer Minister van Finantiën, haast onder de mil-lioenen gouds zou begraven wanen! — Meer practisch dan voormelde samen-gestelde benamingen, schijnt het, eenvoudig het onderscheid te behouden tus-schen *manoeuvreeer-terrein*, d. i. terrein, waarop eene zelfstandige legerafdeeling (voor ons minstens eene brigade) zich in gevechtskolonne kan bewegen en in haar onderhoud voorzien, en *engten* of *défilés*, zijnde alle terreingedeelten van kleinere of grootere uitgestrektheid, waar men slechts met een smal front doortrekken, doch zich niet tot het gevecht ontwikkelen kan; — twee korte benamingen, welke het karakter van het terrein tot militaire doeleinden vol-doende kenmerken, zoowel voor enkele bataljons als voor een leger van 100,000 man.

Hetgeen Schr. overigens zegt omtrent de waarde van *défilés* bij de oorlog-voering, van strategische punten, operatie-lijnen, verdedigingsliniën, enz. geeft daarvan in korte woorden duidelijke begrippen. De Fransch-Duitsche oorlog biedt rijke stof tot beoordeeling der waarde van vestingen, naarmate van hare ligging. Hoezeer in dit opzicht uit de ondervinding van 1870 en '71 leering is getrokken, bewijst het jongst aangenomen vestingplan in Duitsch-

land (1), waarbij op de westelijke en de oostelijke grenzen eene rij van groote wapenplaatsen elke verrassing moet beletten, terwijl de meeste overige, niet op strategische punten gelegen vestingen, worden geslecht. Evenzeer dragen de laatste wetsontwerpen tot regeling van ons vestingstelsel duidelijke blijken, dat de voorbeelden van zooveel elders nutteloos vergoten bloed, in ons land niet te vergeefs zijn geweest; ten spijt van hen, die meenen, dat bij die voorgenomen regeling te veel aan moker en houweel wordt prijs gegeven, zouden wij, zonder in alle opzichten met het laatste ontwerp te willen instemmen, eerder wenschen nog verder te gaan met het werk der sloping, dan veel sterkten buiten het laatste ontwerp te behouden.

Behartiging verdient PLANTENGA's betoog aangaande de wederzijdsche betrekking van krijgsgeschiedenis en aardrijkskunde. Behalve het gebruik van kaarten uit den tijd waartoe de krijgsgeschiedenissen behooren, is het voor den beoefenaar van belang zelf kaarten te teekenen, waarop alleen die terreingedeelten voorkomen, welke men behandelt; dit bevordert het overzicht, dat vooral op uitvoerige kaarten licht verloren gaat.

De bronnen voor de studie der militaire aardrijkskunde zijn degelijk behandeld; dit verdient te meer lof, daar het bij het onderwijs aan leerlingen, waarvoor de heer PLANTENGA in de eerste plaats schrijft, vooral aankomt op eene goede richting.

Van de aardrijkskunde tot topographische kennis overgaande, wijst Schr. dringend op al het gewicht van eigen waarneming, als zijnde te velde de grondslag voor iedere verkenning, zoo van den vijand als van het terrein.

Daarentegen vinden wij het jammer, dat de heer PLANTENGA zich met slechts weinige woorden uitlaat over het nut, 't gebruik en de samenstelling van kaarten. Wel erkent hij de kaarten als een onmisbaar vereischte tot de beoefening der aardrijkskunde; doch hij dringt niet voldoende aan op de hoogere beteekenis, welke goede topographische kaarten hebben verkregen door de snelle oorlogvoering van den jongsten tijd, waarbij, naar onze meening, een deugdelijk paard, een goed geweer, een juist en vèr schietende vuurmond en goede kaarten van gelijk belang zijn te achten voor elken aanvoerder in hooger en lager rang. Hoezeer vooruitgang ten aanzien van het gebruik van kaarten in ons leger niet mag worden ontkend, moet de gewoonte om deze te lezen en daarmee om te gaan nog veel algemeener worden. Daar de doelmatige gevechtsleiding hoofdzakelijk afhangt van terreinkennis, en terreinkennis alleen door eigen waarneming en met behulp van kaarten kan worden verkregen, mag geene gelegenheid tot bevordering van die terreinkennis worden verzuimd. Hieronder behooren eigen opneming van het terrein in den omtrek van het garnizoen, waar men zich bevindt; voorts ruime verstreking van kaarten reeds in tijd van vrede, zoo mogelijk

(1) Te lezen in »*Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Genie-wesens*. 1873, 2<sup>e</sup> Heft" en »*Neue Militärische Blätter*, 1873."

aan alle officieren, althans aan tactische onderdeelen bij het leger. Hoewel het finantiële bezwaar tot aanschaffing van de bladen der Militaire en Topographische kaart op 1 : 50.000 herhaaldelijk, onlangs op nieuw, aanzienlijk is verminderd, acht men den prijs dier bladen, vooral ten gevolge der kosten om ze door opplakken tot gebruik te velde in te richten, over het algemeen nog te hoog, en vreezen wij, daar de karige bezoldiging onzer officieren elke buitengewone uitgave onmogelijk maakt, dat deze immer aanzienlijke kosten voor velen het voorwendsel tot niet-aanschaffing zullen blijven. Daarom wenschten wij, ook met het oog op beperking van de veld-uitrusting der officieren, naast de thans reeds ondernomen goedkoope verstrekking van de stafkaart, de uitgave van een afzonderlijke militaire kaart op kleinere schaal b. v. 1 : 200.000, waarop geen andere topographische bijzonderheden voorkomen dan alleen de spoor-, kunst- en waterwegen, overgangen, sluizen en verdedigingswerken, zoo doenlijk ook de gelegenheid tot inkwartiering van manschappen en stalling van paarden in de gemeenten, welke kaart, b. v. op katoen of stevig hennep-papier gedrukt — de daartoe genomen proeven beantwoorden naar onze opvatting volkomen aan het doel — kosteloos aan elk officier en aan elk tactisch onderdeel in gebruik zou worden verstrekt. Alleen langs dezen weg kan zelfs het voorwendsel tot onvoldoende terreinkennis worden weggenomen.

WOLFRUM heeft aan het slot van zijn werk een beknopt overzicht gegeven van de meest voorkomende kaarten-projectiën en hare aanwending, daarbij uit de geomorphie alleen datgene vermeldende, wat practisch nuttig is om de spraakleer der kaarten voor het groote min wiskunstig gevormde militaire publiek bevattelijk te maken. Met een dergelijk overzicht zou ook de heer PL. zijne lezers hebben verplicht, ware het slechts door eene verklaring van de wijze, waarop de Topographische en Militaire kaart is samengesteld (1).

De ons gelaten ruimte noodzaakt kort te zijn omtrent het tweede gedeelte van PLANTENGA's geschrift, dat, even als het eerste, in weinige bladzijden veel belangrijks bevat met betrekking tot het overzicht, den inhoud en de bronnen van de Statistiek. Omtrent de geschiedenis der Nederlandsche statistiek is wellicht van belang op te merken, dat de oudste sporen daarvan opklimmen tot het jaar 1514, toen door het taalkundig genootschap te Leyden mededeelingen van dien aard geschieden omtrent de middelen van bestaan en de bevolking van Holland en West-Friesland tot regeling van de hoofdelijke opbrengsten. Ook hield JAN DE WIT zich meermalen bezig met statistische studiën, terwijl nog heden aan de geboorte- en de sterftetafels van KERSSEBOOM waarde wordt toegekend.

Eenvoudiger en doelmatiger dan het onderscheid tusschen eene Aanwijzings-

(1) Een belangrijk werk tot de kennis der kaarten-projectiën is dat van Dr. H. GRETSCHEL, „Lehrbuch der Karten-Projektionen“. Weimar 1873, B. F. VOIGT.

of Verzamelings-, eene Vergelijkende en eene Redeneerende of Philosophische Statistiek, komt, op het voetspoor van MOREAU DE JONNÈS, de verdeeling voor in eene Elementaire en eene Toegepaste Statistiek, waarbij de eerste alleen cijfers bevat, de andere als gevolgtrekking uit de verzamelde cijfers besluiten afleidt, of daarop wetten en maatschappelijke verordeningen grondt. Tot welke vreemdsoortige wijze van afleiding soms de toevlucht is genomen, bewijst o. a. het voorbeeld van YOUNG, die, om in het gemis van landbouwkundige cijfers te gemoet te komen, stukken uit bijzondere kaarten knipte, deze woog en uit de verhouding van deze tot het gewicht van de geheele kaart, twee termen bepaalde, welke hij daarna op elk grondgebied of eenig deel daarvan toepaste. Op gelijke wijze besloot LAVOISIER uit het aantal ploegen tot allerlei economische gevolgtrekkingen.

Onder de voorstellingswijzen der statistiek wordt vooral de grafische methode meer en meer gevolgd, daar deze een snel en duidelijk overzicht waarborgt; als voorbeeld van deze toepassing in ons land noemen wij de cholera-kaart, de postkaart, de kaarten van den waterstand langs de kusten van de Noord- en de Zuiderzee bij hoog en laag water, en andere producten der Topografische Inrichting.

Volkomen waar is de meening van den heer PL., dat de studie der statistiek alleen droog is en dor »voor hen die hare getallentaal niet verstaan. Hij »echter, die de wezenlijke waarde dier getallen uit onderlinge vergelijking »weet af te leiden en de verkregen uitkomsten gebruikt als basis tot het op»sporen en bevestigen der wetten naar welke de mensch zich in de natuur, »de maatschappij en den staat heeft gevormd en ontwikkeld, zal ook in die »oogenschijnlijk doode getallen overal leven en beweging bespeuren, even als de »natuurvorscher door zijn microscoop leven en beweging ontdekt in den voor »het ongewapende oog van leven geheel ontblooten waterdruppel." Van welke waarde dergelijke cijfers b.v. zijn op het gebied van organisatie der wapens, blijkt uit de procenten van sterfte van 4-, 5- en 6-jarige paarden gedurende den oorlog van 1866, door MENTZEL medegedeeld in zijn voortreffelijk werk »*Die Remontierung der Preussischen Armee, etc.*" — een werk, dat door elk cavalerie- en artillerie-officier verdient te worden gelezen. Naar onze bescheiden meening bevat het voor eerstgemeld wapen de leering, dat de formatie onzer cavalerie-regimenten, nog voor  $\frac{1}{4}$  uit paarden van 5- en 6-jarigen leeftijd samengesteld, op een volkomen valschen grondslag berust, en bij plotselinge mobilisatie bittere teleurstelling zal baren, welke enkel door ingrijpende maatregelen in de organisatie onzer ruiter-regimenten is te voorkomen.

Schr. behandelt voorts de militaire statistiek met betrekking tot de sterkte en de samenstelling der legers en vloten, tot de maatschappij, tot de verpleging en het transport van troepen. Bij de opgave van bronnen tot kennis van de sterkte en de samenstelling der Europeesche legers, zochten wij te vergeefs de »*Militaire Statistiek van de Europeesche staten*", in 1866 door den kapitein, thans luitenant-kolonel van den generalen staf VAN DER STAR uit-

gegeven. Hoewel bij de snelle wisseling der militaire verhoudingen sinds dien tijd reeds na korte jaren verouderd, behoeft dit geschrift alleen te worden bijgewerkt, om voor ons leger op nieuw een ruime bron van statistische kennis te openen.

Belangrijk is het feit, dat op het reeds genoemde zevende Statistisch Congres ook de Militaire Statistiek ter tafel gebracht en meer bijzonder in de zorg der verschillende regeeringen aanbevolen werd. Diensvolgens werd voorgesteld, in het programma voor het volgende Congres de noodige mededeelingen omtrent de Militaire Statistiek van Europa op te nemen. Het Verslag van dit Congres, in Mei 1873 te Petersburg gehouden, alwaar Nederland o. a. door onzen bekwamen als statisticus zeer bekenden landgenoot M. BAUMHAUER werd vertegenwoordigd, is nog niet verschenen. — Van veel belang als voortbrengsel der militaire statistiek is ook het »*Militair-Statistisches Jahrbuch*», sinds 1870 in Weenen verschijnende.

Tot het aanhouden van juiste statistische registers met het oog op de verpleging en het transport van troepen, ware zeer wenschelijk, dat aan alle gemeente-besturen de verplichting werd opgelegd, jaarlijks op een vast tijdstip, aan de respectieve provinciale bureaux van statistiek, volledige opgaven te verstrekken omtrent zoodanige aangelegenheden betrekkelijk de bevolking, den veestapel, enz., welke op een door de militaire autoriteit, den Minister van Oorlog of den Chef van den Generalen Staf, vast te stellen staat kunnen worden aangeduid; welke opgaven zooveel doenlijk voor alle onderdeelen — dorp, buurtschap of gehucht — der gemeenten behooren te worden gespecificeerd, doch niet in hoofdsom voor de geheele gemeente in en buiten de kom uitgetrokken, zooals thans bij de beantwoording van statistische vragen menigwerf geschiedt, ten gevolge waarvan groote onduidelijkheid blijft bestaan. Bovendien bestaat er geen algemeen voorschrift aangaande de onderverdeeling der gemeenten, en blijft deze alzoo geheel aan de gemeente-besturen overgelaten; het gevolg daarvan is, dat die onderverdeeling telkens veranderingen ondergaat, waardoor natuurlijk verschillen tusschen vroegere en latere statistische opgaven ontstaan; zelfs ontmoet men dientengevolge cijfers, die vrij aanzienlijk van de staten van volkstelling afwijken en dus verschillen doen ontstaan, welke begrijpelijkerwijs het werk van den generalen staf bij de verpleging, inkwartiering, enz. moeten bezwaren. Ook hierin ware verbetering aan te brengen, wanneer het Departement van Binnenlandsche zaken, hoewel de gemeenten vrij latende hunne onderverdeeling naar eigen verkiezing vast te stellen, het voorbehoud stelde die onderverdeeling daarna niet meer zonder nadere goedkeuring van hooger hand te wijzigen. Alleen op die wijze kunnen gelijklopende opgaven in de hand gewerkt, en het samenstellen van juiste en volledige statistische registers mogelijk gemaakt worden.

Mogen bovenstaande opmerkingen alleen tot bewijs strekken van de belangstelling, waarmede wij den arbeid van onzen geachten wapenbroeder hebben

bestudeerd; het is een geschrift, waarin wij, als het eerste nummer eener tot heden onaangevulde rubriek in onze militaire bibliographie, den boodschapper begroeten van meer uitgebreide werken van zijne hand op het gebied der militaire aardrijkskunde en statistiek.

Blijkens den jongsten strijd tusschen Galliërs en Germanen, oefenen juiste geographische en statistische kennis grooten invloed uit op de oorlogvoering. Gebrek daaraan deed Frankrijk roekeloos den oorlog aanvangen, zonder te berekenen of het in staat was zijne legerscharen sneller dan die van de tegenpartij tot den aanval te verzamelen, zonder de zekerheid te bezitten dat de meerderheid in getalsterkte aan zijne zijde was, zelfs dat het Duitschland's leger met gelijke strijdkrachten zou ontmoeten. Bovendien houdt de meerdere ontwikkeling van de militaire geographie gelijken tred met hetgeen in de overige maatschappij wordt gedaan om toenemende belangstelling in de aardrijkskundige wetenschap op te wekken, langs dien weg den ondernemingsgeest der Nederlanders op het gebied van handel, scheepvaart en nijverheid door verspreiding van meerdere kennis aangaande landen en volkeren aan te wakkeren. Het initiatief daartoe is krachtig genomen door het Aardrijkskundig Genootschap, in het vóórjaar van 1873 te Amsterdam opgericht; behalve meer andere middelen stelt het Genootschap zich voor geographische expeditiën en reizen, bij voorkeur van Nederlanders, te ondersteunen, alsmede door eigen uitgave van belangrijke werken op geographisch en kartographisch gebied het onderwijs in de aardrijkskundige wetenschap te bevorderen. Ondernemingen als deze, als die der Nederlandsche Stoomvaart-maatschappijen of de thans geopende havenwerken te Vlissingen, moeten onmisbaar Nederland handhaven op zijn standpunt van handeldrijvende en zeevarende natie, waarvan de herinneringen, volgens de nog niet weerlegde Friesche oorkonde »*Thet Oera Linda Bok*» — hoewel pas onlangs in het licht verschenen, als manuscript waarschijnlijk één der oudste voortbrengselen der Europeesche letterkunde — opklimmen tot twintig eeuwen vóór den aanvang der Christelijke jaartelling; volgens welk merkwaardig geschiedkundig geschrift, Athene zou zijn gesticht door eene Friesche burchtmaagd MIN-ERVA van het eiland Walhallagara (Walcheren), om hare wijsheid in de Grieksche Godenleer geëerd als de blonde en blauwoogige PALLAS; FRISO, tot heden door ons de stamvader gewaand der Friezen, vlootvoogd was op ALEXANDER's stoutste tochten der oudheid; de Fries MINOS, een andere mythologische persoon, de eerste wetgever is geweest op Kreta; ja, het Grieksche letterschrift, de taal der wetenschap bij uitnemendheid, blijkt aan Frya's vrije volk te zijn ontleend.

Dat volk, welks naaste afstammelingen wij zijn, hetwelk in hoogen ouderdom dat van Hellas overtreft en dat van Israël, het door God uitverkoren volk evenaart, handhave door de kracht der wetenschap, om welke het sinds de vroegste oudheid was geëerd, hare plaats in de rij harer jongere Europeesche zusteren.

's Hage, 23 October 1873.

F. DE BAS.



EEN ENKEL WOORD TEGEN DE DOOR DEN KAPITEIN C. L. W. MOORREES  
UITGEBRACHTE CRITIEK OVER HET BEKNOPT OVERZIGT DER  
PRAKTISCHE ARTILLERIE-OEFENINGEN IN 1872.

---

In het jongste October-nummer, bladz. 644—652 van den *Militaire Spectator*, wordt door den kapitein der artillerie C. L. W. MOORREES eene critiek geleverd van het »Beknopt Overzicht der praktische artillerie-oefeningen in 1872.»

Ons van een oordeel omtrent de waarde van de daarin gemaakte bemerkingen onthoudende, willen wij alleen opkomen tegen eene enkele zijner beweeringen, welke, als zij waarheid behelsde, niet bijzonder vleierend zou wezen voor zijne kameraden, die deel hebben genomen aan de practische oefeningen in de legerplaats bij Zeijst in 1872; namelijk, het schieten op de beweegbare schijf in dat kamp besprekende, beweert de kapitein M., op bladz. 650, dat, om aan het kanon de noodige élévatie te geven, gericht is geworden, niet op het doel zelf, maar op een in de rooilijn staanden piketpaal, welke handeling den kapitein M. aanleiding geeft te zeggen:

»Indien het nu mogelijk was in zee een piketpaal te slaan, dan was het »vraagstuk, om veel treffers op passeerende schepen te verkrijgen, opgelost; »aangezien dit echter niet wel mogelijk is, enz.» — Die voorstelling is onjuist.

Het kanon werd namelijk op de aan een der uiteinden van de baan stilstaande schijf gericht, het mikpunt nemende ter halver hoogte der schijf, waarna het in de richting van de rooilijn, welke op het midden der spoorbaan uitkwam, werd teruggebracht; daar nu die rooilijn niet goed zichtbaar was, diende een piketpaal om het directie-vlak duidelijker aan te wijzen en dus *niet* om aan het kanon de noodige élévatie te geven, want deze *was* reeds op het doel zelf gegeven en door den waterpassen stand der bedding onveranderd gebleven; de spoorbaan was te kort om laatstbedoelde richting *tijdens de beweging* van het doel te kunnen geven, en het kanon moest in die directie staan, omdat, *ook* weder als een gevolg van de beperkte baanlengte, de schijf eerst op ongeveer het midden van de baan, de gewilde snelheid van beweging bezat, welk oogenblik tot vuurgeven moest waargenomen

worden. Ziedaar dus het doel van dien piketpaal. Wanneer de voorstelling van den kapitein M., hoedanig bij de richting is te werk gegaan, juist ware, dan zoude het bij de geringe breedte der schijf niet alléén eene complaisance van den kogel, maar zelfs een wonder zijn geweest als er één had getroffen.

Het bovenstaande achten wij voldoende ter verbetering van de onjuiste voorstelling van den kapitein M. Uit het Beknopt Overzicht heeft hij die niet kunnen putten; hij moet dus afgegaan zijn op eene verkeerde of verkeerd opgevatte mededeeling, waarvan hij, wij hopen dat het ondoordacht is geschied, eene mislukte aardigheid, ten koste zijner kameraden, in een tijdschrift maakt.

Het is niet de moeite waard om bij hetgeen de kapitein M. betrekkelijk het richten op bewegende doelen verder zegt, stil te staan; het zou er toch treurig met het wapen der artillerie uitzien, als artillerie-officieren daaruit iets hadden te leeren.

Alléén verdient opmerking wat de kapitein M. op bladz. 651, reg. 15—17 v. b. zegt of wil zeggen, en waaruit zou moeten worden opgemaakt, dat hij bij het richten met zwaar geschut op een bewegend doel wil te werk gaan als een schutter met aangelegd geweer.

*Eenige kapiteins der artillerie, die deelgenomen hebben aan de oefeningen in de legerplaats bij Zeijst in 1872.*

26 November 1873.

---

*Antwoord.*

Ingevolge bovenstaand schrijven neem ik de vrijheid de opmerking te maken, dat het verschil tusschen mijne geachte wapenbroeders en mij omtrent de wijze hoedanig op de beweegbare schijf is gericht, alleen daarin bestaat, dat de richting niet rechtstreeks op den piketpaal heeft plaats gehad, zooals door mij is aangegeven, maar eerst op de *stilstaande* schijf, om daarna het stuk in het directie-vlak te brengen; alle andere verrichtingen zijn niet gelogenstraft. Trouwens mijne bemerkingen zijn niet gegrond op mededeelingen, maar op eigen waarneming, daar ik 3 weken in dat kamp vertoevende, meermalen de proeven heb bijgewoond en mijne verwondering luide heb te kennen gegeven. Deze wijze van richten is mij dus ontgaan en doet trouwens niet veel ter zake, daar het mij zelfs eenvoudiger ware voorgekomen, indien maar direct op den piketpaal gericht ware.

Hoe een mindere trefkans hiervan het gevolg had kunnen zijn, is mij niet recht duidelijk.

Bovenstaand stukje heeft op mij in zooverre een pijnlijken indruk gemaakt, dat daaruit werkelijk blijkt dat eenige kapiteins der artillerie de meening zijn toegedaan, dat de richtmiddelen onzer kustkanonnen voldoen aan de eischen die men daaraan stellen kan. Dit te bewijzen was toch klaarblijkelijk de

tendenz der proef. Nogmaals verklaar ik hier, om de redenen in het Octobernummer vermeld, dat ik die meening niet toegedaan ben; uw stuk heeft mij van die overtuiging niet teruggebracht, en hoe zou zulks ook mogelijk geweest zijn? Uw schrijven getuigt wel van eene zekere lichtgevoeligheid; ik word daarin wel beticht in tijdschriften aardigheden ten koste mijner kameraden te verkoopen, — al mislukken die ook —, maar bewijzen dat mijne beschouwingen van allen grond zijn ontbloot, zijn in uw stuk niet te vinden. Integendeel, gij stemt er volkomen mede in, blijkbaar uit uwe laatste zinsneden, waarin gij zegt, dat gij uit mijne beschouwingen niets kunt leeren. Gij kendet die dus, gij zijt het eens dat onze richtmiddelen voor bewegende doelen niet deugen — waarom anders mijne beschouwingen niet voor onzin uitgemaakt —, maar hebt toch vrede met een proef, die het tegendeel moet bewijzen.

Ik zou geneigd zijn deze meening voor te staan, indien de plaatsing van uw stuk en enkele bemerkingsen niet het tegenovergestelde bewezen, en er dus een verschil van gevoelen tusschen ons schijnt te bestaan, dat niet met groote woorden, maar wel met bewijzen kan vereffend worden.

Zoo vindt gij punt 1, dat om op een bewegend doel te richten, het stuk met onze bestaande richtmiddelen de beweging van dat doel moet volgen, niet alleen vreemd, maar daarover veroorlooft gij u de zoozeer gelaakte daad van eene aardigheid ten mijnen koste te debiteeren. In hoeverre die *gebukt* is, laat ik aan het oordeel der lezers over.

Toch blijf ik dit punt verdedigen. Hoe toch is het mogelijk met de bestaande richtmiddelen de noodige élévatie te geven op een doel, dat zich beweegt en dus alleen zichtbaar kan zijn, indien het op eene of andere wijze in zijne beweging gevolgd wordt? Eveneens verlang ik, alvorens mijne overtuiging prijs te geven, het *bewijs*, dat er geen tijd noodig is tot het springen van affluit of raam en het treffen van het projectiel, welke tijd door middel der correctie moet geneutraliseerd worden. Men zal mij toegeven dat het niet wel mogelijk is om, zoo als nu is geschied bij een 12<sup>cm</sup> op walaffluit, in de onderstelling zelfs dat die richting voltooid is, achter op het raam te gaan staan en te blijven staan indien gevurd wordt. Er zal dus m. i. van het raam afgesprongen moeten worden en wel met de noodige kalmte, opdat door overhaasting de aftrekker geen vuur geeft, alvorens de richter van de affluit is. *Bewijs* mij dat in dat geval, voor schepen van links naar rechts de batterij passeerende, *geene* negatieve correctie moet gegeven worden, of *bewijs*, dat in strijd met mijne beweering, voldoende negatieve correctie *wel* kan gegeven worden met onze richtmiddelen. *Bewijs*, dat in dat geval bij de plaatsing van de richtmiddelen aan de rechter zijde, schepen van links komende, *wel* kunnen gezien worden; *bewijs* dus, dat eene plaatsing der richtmiddelen aan eene zijde van den vuurmond onder alle omstandigheden voldoende is; *bewijs*, dat onze schootstafels *geene* wijziging dienen te ondergaan voor het speciale doel van vuren op bewegende doelen.

Als deze bewijzen mij van mijne dwalingen zullen overtuigd hebben, zal ik die openlijk herroepen. Vóór dien tijd niet. Tot dien tijd noem ik de plaats gehad hebbende oefening eene vertooning zonder practisch nut.

Het deed mij leed dat sommige mijner kameraden zich gevoelig achten over mijn schrijven. Ik begrijp wel, dat als men critiek uitoeft niet iedereen te vreden zal zijn, maar de gedachte had ik allermint verwacht, dat men mij in staat acht opzettelijk in een tijdschrift aardigheden ten koste mijner kameraden te debiteeren. Dit moet in eene opwelling geschreven zijn, waarvoor geen grond bestaat. Ik geloof nimmer aanleiding gegeven te hebben tot die gedachte; indien zulks mijn zwak ware, waarlijk dan zouden meer stukken van mij het moeten bewijzen. Ook zou ik met dit doel voor oogen, verstandiger gedaan hebben, anoniem te schrijven, hetgeen ik niet wilde.

Ik wilde deze zinsede niet voorbijgaan, zonder ze te releveeren, maar ook zonder er mij gevoelig aan te toonen, omdat ik overtuigd ben het goed recht aan mijne zijde te hebben, en gedachtig dat hij die zich boos maakt, reeds half zijn recht verloren heeft.

Wij werken allen voor hetzelfde doel; een ieder tracht al die middelen op te sporen, waardoor onze verdedigbaarheid kan verhoogd worden, en indien er handelingen gebeuren die naar onze overtuiging den toets der werkelijkheid niet kunnen doorstaan, dan blijft het plicht die overtuiging mede te deelen, ook al zou men overtuigd zijn hierdoor voor den een of ander minder vleidend te zijn.

C. L. W. MOORREES.

HET VAANDEL VAN HET 2de BATALJON, VAN HET 8ste POMMERSCHE  
REGIMENT, BIJ DE BESTORMING VAN EEN FABRIEKGEBOUW IN  
DEN OMTREK VAN DYON, OP DEN 2den FEBRUARI 1871.

In het overzicht van den Fransch—Duitschen krijg van 1870—1871 wordt in n°. 10 van dezen jaargang van den *Mil. Spect.*, op bladz. 607 melding gemaakt van het eerste en eenige vaandel door de Duitschers in dezen oorlog verloren. Was het in bedoeld overzicht de plaats niet over dat verlies uit te wijden en van de gevechten en verliezen bij een aanval op Dyon onder den generaal VON KETTLER gedetailleerde melding te maken, zoo verdienen toch de verliezen, met het verlies van dat vaandel in verband staande, de aandacht van het militair publiek, omdat hierin een voorbeeld van wilskracht, plichtsbetrachting en zelfverloochening te erkennen is.

Bedoeld vaandel ging verloren bij een aanval op een fabriekgebouw van drie verdiepingen met talrijke vensters en schietgaten in de omstreken van Dyon, dat sterk bezet en gelegen was op ongeveer 150 passen van de rechter flank van het 4de Pommersche regiment. Den 2den Februari 1871 ontving het 2de bataljon van het 8ste Pommersche regiment onder bevel van den kapitein KUMME, bevel tot ondersteuning van het 4de Pommersche regiment op te rukken. Het volgde des namiddags ten 4 uur zijne bestemming, opgelost in kompagnies-kolonnen, en aan de 5de, 6de en 7de kompagnien gelukte het, onder het lijden van zware verliezen bij beide partijen, den vijand tot in de voorstad van Dyon terug te drijven. Hier geraakten deze kompagnien onder een zoo hevig vuur der vijandelijke stelling, dat zij zich in eene kort te voren aan den vijand ontnomen steengroeve terugtrokken.

De kapitein KUMME was aan den hals zwaar gewond en had het bevel aan den 1sten luitenant LUCHS overgegeven. Door dezen werd omstreeks 6 uur des avonds aan den 1sten luitenant WEISE, kommandant der 5de kompagnie, bevel gegeven bedoeld fabriekgebouw stormenderhand aan te vallen. Laat ons niet vragen of men omtrent den toestand van het gebouw en van de bezetting de noodige inlichting had om zonder medewerking van artillerie tot een storm over te gaan; laat ons aannemen dat de aanval op dat gebouw niet langer mocht worden uitgesteld en dat beleid met wilskracht, plichtsbetrachting en doodsverachting gepaard gingen.

De 5de kompagnie onder bevel van den 1sten luitenant WEISE volgde hare bestemming. Aan het hoofd der voorste sectie bevond zich de sergeant SIONKE met het vaandel. Nauwelijks 25 passen gedaan hebbende, viel hij, en met hem de geheele sectie, doodelijk getroffen. De 2de luitenant SCHULTZE nam het vaandel op, snelde de kompagnie 20 passen vooruit, doch viel eenige oogenblikken later getroffen door twee schoten in het hoofd. Nu steeg de bataljons-adjutant, 1ste luitenant VON PUTTKAMMER I, van zijn paard en nam het vaandel op, doch ook hij werd door een schot in het hoofd gedood en hetzelfde lot ondergingen na hem twee soldaten die het vaandel ophieven. De kompagnies-kommandant, 1ste luitenant WEISE, was ook reeds zwaar gewond; het overblijvend gedeelte van de kompagnie trok in de steengroeve terug, zonder door de duisternis en den kruidamp het vaandel te missen.

Zoodra het gemis ontdekt werd, zond men een detachement uit om het vaandel te zoeken; dit detachement keerde echter niet terug en van eene daarna nog uitgezonden patrouille kon slechts één man, op den voet door den vijand gevolgd, terugkomen en spoedig zag zich de troep in de steengroeve geheel omsingeld, zoodat hij zich op het signaal tot afbreken van het gevecht en tot verzamelen op den straatweg, door den hoofdtroep gegeven, niet alleen moest doorslaan maar ook nog op den weg naar de verzamelplaats met een vrij sterken vijandelijken troep een gevecht te doorstaan had.

Den volgenden dag ontving de brigade-kommandant, generaal VON KETTLER,

van den generaal RICCIOTTI GARRIBALDI door een parlementair bericht, dat het vaandel met bloed bevlekt, doorschoten en gebroken, onder een hoop lijen gevonden was; dat een vaandel op zoo roemrijke wijze verloren, door hem niet kon worden beschouwd als genomen maar moest worden aange-merkt als gevonden. Strekte dit bericht den braven officieren en soldaten die met het vaandel vielen, tot eer, het strekt niet minder den vijand tot eer, dat hij dit bericht door een parlementair aan den generaal VON KETTLER liet bekend maken. Niet zelden zal het in den oorlog voorkomen, dat over het gedrag van subalternen niet of niet juist genoeg kan worden geoordeeld, omdat de bevoegde beoordeelaars, hetzij door den dood of op andere wijze van het tooneel treden. De generaal VON KETTLER daarentegen werd door het bericht van den vijand in staat gesteld, het gedrag zijner dapperen op prijs te stellen.

Het gevecht van dien dag had aan beide partijen zware verliezen gekost.

KARL WINTERFELD schreef daarover in de door hem geleverde oorlogs-beschrijving:

Es kann daher nur eine Stimme darüber sein, dass dieses Ehrenzeichen des Bataillons welches den Truppen in dem schweren Moment beim Sturm durch brave Officiere und Soldaten vorangetragen wurde, auf die ehrenvollste Weise verloren gegangen ist; — en wij kunnen daarbij voegen — niet gelijk de vaandels onder BAZAINE.

BUBE.

Breda, den 22sten November 1873.

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie.  
Jahrgang. 1873. N°. 8.

PROGRAMMA VOOR DE PRACTISCHE OEFENINGEN DOOR DE ZWITSERSCHE 4de DIVISIE IN 1873 TE HOUDEN. (*Met eene kaart.*)

DE ONTWIKKELING DER CARTOGRAPHIE IN ZWITSERLAND. (*Vervolg.*)

BESCHOUWINGEN OVER DE REORGANISATIE DER ENGELSCHER ARTILLERIE TE VELDE. Overgenomen uit het *Archiv für die Art. und. Ing. Off. des deutschen Reichsheeres.*

AANKONDIGING VAN EEN IN OOSTENRIJK UIT TE GEVEN KAART VAN CENTRAAL-EUROPA.

Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie.  
Jahrgang 1873. N°. 9.

DE PRACTISCHE OEFENINGEN DER ZWITSERSCHE 4de DIVISIE VAN 4—10 SEPTEMBER 1873. (*Wordt vervolgd.*)

VERSLAG BETREFFENDE DE PROEVEN DOOR DE FRANSCHE COMMISSIE TE BOURGES, MET TWEE ACHTERLAAD-KANONNEN VAN 8<sup>cm</sup>,4, VAN HET IN ZWITSERLAND AANGENOMEN MODEL. Vergelijking van het Fransche en Zwitsersche buskruit met betrekking tot de physische eigenschappen, de mengverhouding, de fabricage, de worpsverheid met den proefmortier, de aanvankelijke snelheid, en bij het schieten uit verschillende vuurmonden. Schietproeven met het Zwitsersche kanon, met tabel betreffende de uitkomsten. Vergelijking der uitvaartshoeken en afwijkingen bij het Fransche kanon van 4 ℔, het bronzen Woolwich-kanon, het stalen Woolwich-kanon, het kanon VAVASSEUR met trekken, het kanon VAVASSEUR met ribben en het Zwitsersche kanon van 8<sup>cm</sup>,4. (*Wordt vervolgd.*)

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Geschutladingen en springladingen.* Geschutbuskruit moet langzaam verbrandend zijn. Beschrijving van het door KRUPP te Weenen ten toongestelde prismatische buskruit. Het buskruit voor springladingen daarentegen moet vernielend werken. Schietkatoen, dynamiet en pikraatkruit voor springladingen. 2. *Het maken van een nieuwen inventaris van het Fransche oorlogsmaterieel.*

ZWAAR GESCHUT UIT DEN OUDEN TIJD.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.  
8ter Band, 2tes Heft. N°. 23.

1814 en 1870. EEN KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE. (*Vervolg.*) *Tot aan de Moesel.* De operatiën der verbondenen van 22 Dec. 1813 tot 18 Jan. 1814. Vergelijking hiervan met de operatiën der Duitschers bij den aanvang van den veldtocht in 1870.

EENE BIJDRAGE TOT DE VERSPREIDE VECHTWIJZE. Betoog van het noodzakelijke om in de toekomst de verspreide orde in den ruimsten zin van het woord toe te passen en in verband daarmede de oefeningen te wijzigen.

BEPROEVING VAN EEN GETROKKEN GIETSTALEN ACHTERLAAD-KANON VAN 12 DUIM (30<sup>cm</sup>,5), VERVAARDIGD DOOR KRUPP TE ESSEN. *Met 5 platen.* Beschrijving van den vuurmond, de affuit, de projectielen en het buskruit. De schietproeven. De aanvankelijke snelheid en druk op de wanden der ziel. De toestand van vuurmond en affuit na 230 schoten. Het gemak der bediening. Vergelijking van het KRUPP-kanon van 30<sup>cm</sup>,5, het Eng. Woolwich-kanon van 35 ton (30<sup>cm</sup>,48) en het ontworpen Italiaansche kanon van 32<sup>cm</sup> betrekkelijk het wederstandsvermogen en de uitwerking tegen pantserplaten. Tabellen bevattende de details der schietproeven.

WEDERLEGGING VAN DE OPMERKINGEN BETREKKELIJK HET OPSTEL: „OVER DE POSITIE EN DE TAAK DER OFFICIEREN DIE MET EENE INFORMATIE BELAST ZIJN.”

EEN WOORD OVER DE JAGERS UIT EEN ZUIVER TACTISCH OOGPUNT. Betoog dat tegenwoordig de jagerkorpsen noch op marsch, noch bij verkenningen en veiligheidsdienst, noch in het gevecht en ook niet in de gevechten van kleine afdeelingen en den kleinen oorlog noodzakelijk zijn.

OVER HET TEGENWOORDIGE GEWICHT VAN HET TERREIN VOOR HET GEVECHT. De opstelling, de beweging en de werking der wapens zijn uitsluitend afhankelijk van de begaanbaarheid en het vrije uitzicht van het terrein. De invloed van het terrein op het moreel der troepen. Beschouwingen over het gebruik van oneffen terrein, van het terrein tot dekking en tot steunpunten. De verbeterde communicatie-middelen. De invloed der communicatie-middelen en van het terrein in het algemeen op den vestingoorlog.

DE ONDEROFFICIEERS-QUAESTIE EN DE ONDEROFFICIEERS-SCHOLEN. De onderofficiërs-scholen leveren drie categoriën van onderofficiëren af: uitmuntende; zoodanige die door hun jeugdigen leeftijd een goed toezicht vereischen, en slechte. De eerste categorie wordt gewoonlijk spoedig weder bij de school waarvan zij afkomstig is, als instructeur enz. geplaatst; de tweede ontaardt dikwijls spoedig doordien geen genoegzaam gewicht aan hare verdere karaktervorming wordt besteed; de derde werkt nadeelig op den dienst. Daardoor zijn de onderofficiërs-scholen bij het leger niet populair. Het aantal is ook veel te gering en zij zijn in de burgermaatschappij te weinig bekend. De schrijver stelt voor om in de standplaats van ieder legerkorps een onderofficiërs-schoolkompagnie op te richten.

UIT OOSTENRIJK—HONGARIJE. *Pogingen om de quaestien der nieuwere infanterietactiek op te helderen.* Benoeming van eene commissie van 16 generaals en 16 hoofdofficiëren om de eischen der nieuwere tactiek na te gaan, ten einde daarnaar de reglementen te wijzigen. De verrichtingen dezer commissie.

HOE KUNNEN WIJ ZONDER ONKOSTEN DEN TOESTAND ONZER SOLDATEN VERBETEREN? De schrijver toont aan dat hij als kompagnies-kommandant onderscheidene artikelen, die de manschappen elders duur moesten betalen, in het groot heeft opgedaan en tegen een zeer billijken prijs aan hen kon doen verstrekken, terwijl bovendien de qualiteit veel beter is.

MILITAIRE BERICHTEN UIT RUSLAND.  
BOEKAANKONDIGINGEN.



Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine.  
8<sup>ter</sup> Band, 3<sup>tes</sup> Heft. N<sup>o</sup>. 24.

DE GROOTE MANOEUVRES VAN HET ROUMAANSCH LEGER IN DEN HERFST VAN 1872. (*Met terreinschetsen.*)

DENKBEELDEN OVER DE OPLEIDING VAN OFFICIEREN VOOR DE ARTILLERIE TE VELDE. Nu het denkbeeld van verdeeling van arbeid door de afscheiding van het officiers-corps der artillerie te velde van dat der vesting-artillerie, ook op het wapen der artillerie is toegepast, moet de opleiding van beide categorien van officieren gewijzigd worden. Voor alle officiers-adspiranten wordt voorgesteld, bij hunne indienst-treding het diploma van abiturient (1) te vorderen, en voorts de opleiding voor officieren der artillerie te velde als volgt te regelen. Het eerste jaar dienst doen bij den troep onder een bijzondere leiding. Na zes maanden, benoeming tot porte-épee-fährich en dienst doen als onderofficier. Na één jaar dienst, een jaar op de krijgsschool. Daarna benoeming tot officier en weder een jaar naar den troep, alwaar de jonge officieren des zomers de rekruten instrueeren en verder paardrijden leeren, en des winters tactische veronderstellingen uitwerken alsmede het krijgsspel beoefenen; voorts in het voorjaar verkenningsoefeningen en in den zomer oefeningen met batterijen op oorlogsterkte en schietoefeningen. Na dat jaar zouden zij 9 maanden naar een applicatie-school moeten gaan, alwaar ballistiek, techniek, kennis van materieel, natuur-, schei- en wiskunde — deze laatste wetenschap echter in mindere mate dan vroeger — onderwezen zou worden en waarbij tevens een artillerie-schietsschool zou moeten worden gevestigd.

STUDIE NAAR AANLEIDING DER „STUDIEN ÜBER TRUPPENFÜHRUNG“ VAN DEN KOLONEL VON VERDY. 3de DEEL. Bespreking van den inhoud van dit gedeelte.

OVER STATISTIEK EN STATISTIEKE BESCHIEDEN VOOR HET LEGER. (*Een voordracht in de militaire vereeniging te München.*) Geschiedkundig overzicht van de ontwikkeling der statistiek. Hetgeen in Beieren voor de statistiek gedaan is. Voorbeelden van het nut der statistiek voor het leger.

1814 en 1870. EEN KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE. (*Slot.*) Vergelijking der verdere operatiën in 1814 en in 1870 na het bereiken van de Moezel.

TER HERINNERING AAN SEYDLITZ. Bijzonderheden uit het leven van SEYDLITZ, ter gelegenheid van den 100sten verjaardag van zijn overlijden op 8 November 1873.

GENERAAL VON MÜFFLING ALS GOUVERNEUR VAN BERLIJN.

DE OOSTENRIJKSCH-HONGAARSCH OORLOGSMARINE. Tabel bevattende de soort en de namen der schepen van deze marine, met opgave van den tonneninhoud, het aantal paardenkrachten, het aantal vuurmonden en de bemanning.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Archiv für die Artillerie- und Ingenieur-Officiere des  
Deutschen Reichsheeres. 37<sup>ter</sup> Jaargang.  
74<sup>ter</sup> Band, 1<sup>tes</sup> Heft.

DE OVERBRUGGING VAN DE NATTE GRACHT DER LUNETTE 52 BIJ HET BELEG VAN STRAATSBURG. (*Met eene plaat.*)

DE GEPANTSERDE VLOOT. (Overgenomen uit de *Revue maritime et coloniale.* Geschiedkundig overzicht van de ontwikkeling der gepantserde schepen. (*Wordt vervolgd.*))

BESCHOUWINGEN OVER DE WAARDE VAN GROOTE EN KLEINE VESTINGEN EN OVER DE WIJZE, WAAROP ZIJ MOETEN WORDEN AANGEVALLEN. Sedert den Fransch-

(1) Zie hieromtrent het verslag van den kapit. KRANTZ, voorkomende in de Verslagen, Rapporten en Memoriën, Deel V, blz. 193.

Duitschen oorlog verkeeren velen in de meening, dat kleine vestingen geen nut meer hebben en dat groote met gedetacheerde forten onneembaar zijn. Betoog van de onjuistheid dezer meening. In vele gevallen zijn kleine vestingen te verkiezen; groote onttrekken bovendien veel levende strijkrachten aan het leger en verslinden buitengewoon groote geldsommen. Beschouwing over het verdedigingsvermogen van groote en kleine vestingen en van het verschil in aanvalswijze.

BESCHOUWINGEN OVER DE REORGANISATIE DER ENGELSCHER ARTILLERIE TE VELDE. Overgenomen uit de *Army en Navy Gazette*. Het streven is in Engeland een bestrijkend schot te krijgen door grooter kaliber en zwaardere ladingen. Aangezien echter de artillerie te velde niet dichter dan op ongeveer 900<sup>m</sup> van de tirailleurlinie en dus op ongeveer 1300<sup>m</sup>—1500<sup>m</sup> van den hoofdtroep in batterij kan komen, en op die afstanden toch geen bestrijkend schot te krijgen is, zoo verdient het geen aanbeveling de beweeglijkheid aan het bestrijkend schot op te offeren.

OVER DEN LUCHTTEGENSTAND BIJ HET SCHIETEN. Resultaten der proeven van HELIE en BASHFORTH.

BOEKAANKONDIGINGEN.

### Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIV<sup>er</sup> Jahrgang, VI<sup>stes</sup> & VII<sup>stes</sup> Heft. (Juni en Juli.)

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT VAN DE ONTWIKKELING VAN HET OORLOGSBRUGGENWEZEN.

BESCHOUWINGEN OVER DE SCHIETOEFENINGEN VAN DE OOSTENRIJKSCHE ARTILLERIE TE VELDE IN HET JAAR 1871. Vergelijkende proeven tusschen den 4 en 8<sup>er</sup>; de 8<sup>er</sup> bezit in het granaatkartetschot en bij het schieten op dekkende voorwerpen een merkbaar overwicht, terwijl de granaat van den 4<sup>er</sup> bijna altijd betere uitkomsten oplevert dan dat van den 8<sup>er</sup>; dit feit, uit de tabellarische vergelijking der uitwerking van de beide kalibers blijkende, verwerpt het eenheidskaliber voor de artillerie te velde, daar deze een tweeledig doel heeft, 1<sup>o</sup>. om op troepen te vuren, waartoe de 4<sup>er</sup> volkomen voldoende is, en 2<sup>o</sup>. om dekkende voorwerpen, zooals huizen en veldwerken, te vernielen, waartoe de 8<sup>er</sup> meer geschikt is; deze laatste omstandigheid rechtvaardigt het bestaan van zwaar veldgeschut. De schietproeven geven overigens de uitwerking van de artillerie te velde aan op infanterie in kolonne, in linie en in verspreide orde, waaruit gevolgtrekkingen worden gemaakt betrekkelijk de gunstigste formatiën van dit wapen tegenover het geschutvuur.

TERUGBLIK OP DEN OORLOG IN ITALIE IN 1859. (*Vervolg.*)

DE ELEMENTAIRE GEVECHTSVORMEN VAN HET BATALJON OP ZICH ZELF EN IN DIVISIE-VERBAND. Schrijver stemt in hoofdzaak overeen met de denkbeelden van VON SCHERFF omtrent de nieuwere vechtwijze der infanterie.

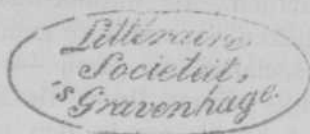
DE HERVORMING VAN HET FRANSCHER LEGER.

DE AFRICHTING DER INFANTERIE VOOR HET GEVECHT. Tijd voor de verschillende oefeningen beschikbaar; gang van het onderwijs en opsomming van de verschillende onderwerpen daarbij te behandelen.

DE OORLOG VAN 1870—71. DE OMSINGELINGS-OPERATIËN BIJ STRAATSBURG EN METZ. (*Stot van de belegering van Straatsburg.*)

DE OORLOG VAN 1805 IN DUITSLAND. (*Vervolg.*)

UIT DE GEVECHTEN VAN HET OOSTENRIJKSCHE VRIJKORPS IN MEXICO. Strijd tegen de Cuatacomacos in het jaar 1865.



## OVERZICHT VAN DEN FRANSCH-DUITSCHEN KRIJG VAN 1870 EN 1871.

(*Vervolg van N<sup>o</sup>. 10, bladz. 620.*)

### DE BELEGERINGEN EN INSLUITINGEN.

#### a. *De belegering van Parijs.*

Na het overzicht van de operatiën der wederzijdsche vijandelijke legers, welke met de nederlaag of den ondergang eindigden zoo van die der keizerlijke regeering als van die welke het gouvernement der nationale verdediging te velde bracht, blijft nog over eene korte beschrijving te geven van de belegeringen en insluitingen van vestingen in dezen oorlog, voor zoover zij niet reeds in dit tijdschrift behandeld zijn.

In N<sup>o</sup>. 8 van den vorigen jaargang hebben wij de insluiting van Frankrijk's hoofdstad op den 9den September besproken, met hetgeen buiten de vesting voorviel tot den 30sten October, toen door de 2de divisie van het Pruisische gardekorps het ten noorden van Parijs gelegen dorp le Bourget, 't welk de Franschen twee dagen te voren vermeesterd hadden, hun na een hevig huizen- en stratengevecht weder ontruikt werd.

We willen thans in de eerste plaats de gebeurtenissen voor Parijs tot aan het sluiten van den wapenstilstand vermelden.

De herneming van le Bourget had te Parijs een zeer neerslachtigen indruk gemaakt, wijl daarmede al de op het vermeende groote gewicht van dit punt gebouwde illusiën in rook verdwenen waren; daarbij kwam de ontzettende mare van den val van Metz met de gevangenschap van het daarin en in den omtrek opgesloten leger, voorts de mislukte pogingen van den heer THIERS, optre-

dende als bemiddelaar tot het sluiten van een wapenstilstand tusschen de beide partijen. De ontmoedigde burgerij begon vurig naar den vrede te haken, en van deze gedrukte stemming bediende zich de woelzieke socialistische partij — de latere communemannen — met FLOURENS, FELIX PYAT, DELESCLUSE, LEDRU-ROLLIN en anderen aan het hoofd, om in den nacht van 31 October op 1 November de regeering op het stadhuis te overvallen en een deel harer leden gevangen te nemen, tot zij door eenige welgezinde bataljons nationale garde ontzet werden, waarna de openbare rust in de stad hersteld werd.

Kort daarna, in de eerste dagen van November, werd door den generaal TROCHU aan de levende strijdkrachten te Parijs eene nieuwe organisatie gegeven, met welker formatie men zich reeds in de maand October had beziggehouden. De regimenten mobiele garde en de infanterie-marschregimenten werden in brigaden verdeeld; uit de bataljons nationale garde werden, voor zooveel men daarbij vrijwilligers of geschikte manschappen kon vinden, marschkompagniën gevormd, die tot bataljons zouden worden vereenigd om het actieve leger en de mobiele garde te versterken. De strijdkrachten werden in drie legers verdeeld. Het *eerste leger* bestond uit niet minder dan 266 marschbataljons nationale garden, nominaal ieder sterk 500 man. De generaal CLEMENT THOMAS had het opperbevel over dit leger. Het *tweede leger* was samengesteld uit de nog voorhanden regimenten van het 13de en 14de korps, uit marschregimenten en mobiele garden; het bestond uit 8 divisiën en eene zwakke divisie cavalerie en was verdeeld in drie legerkorpsen, onder de generaals BLANCHARD, RENAULT en D'EXEA (de beide eersten van drie divisiën, MALROY MAUD'HUY, FARON, en SUSBIELLE, BERTHAUT, MAUSSION, het derde van twee divisiën, BELLEMARE, MATTAT, en eene divisie cavalerie). De generaal DUCROT had het opperbevel over dit leger, dat bestemd was voor de groote operatiën in het open veld. Het *derde leger* werd samengesteld uit marschregimenten, mobiele garden, matrozen, mariniers, douaniers, boschwachters en de bovengenoemde gemobiliseerde nationale garden; dit leger werd in 6 divisiën verdeeld (SOUMAIN, DE LINIERS, DE BEAUFORT, CORRÉARD, D'HUGUES, POTHUAU) en bestemd tot het bezetten der forten en het doen van plaatselijke uitvallen. De generaal TROCHU behield zich aanvankelijk het opperbevel voor, doch dit ging spoedig op den generaal VINOY over. Een speciaal korps, onder den vice-admiraal DE LA RONCIÈRE LE NOURY, sterk 25000 man, bezette St.-Denis; voorts eene divisie van 10000 man Vincennes en de nabijgelegen

punten. De sterkte van het eerste leger wordt geschat op 133000 man, van het tweede op 105000 en van het derde op 70000 man, te zamen 308000 man; bovendien was er nog een garnizoen van 80000 man, tot bewaking der forten en wallen, zoodat in Parijs en voor zijne verdedigingswerken 388000 gewapende manschappen waren.

De lijn van insluiting van het Duitsche leger rondom Parijs liep hoofdzakelijk over de volgende punten: in het noordwesten, op den rechter Seine-oever, westelijk van het schiereiland Gennevilliers, van Carrières over Bezons en Argenteuil tot Epinai-les-St.-Denis, het 4de legerkorps (v. ALVENSLEBEN); in het noorden, van den noorder-spoorweg over Pierrefitte, Garges, Dugny, le Blanc-Mesnil tot Aulnay-les-Bondy, het garde-korps (Prins AUGUST van Wurtemberg); van daar in het noordoosten, over Clichy, Gagny tot Gournay aan de Marne, het 12de of Saksische korps (Prins GEORGE van Saksen); westelijk en zuidwestelijk, over Villiers, Coeuilly, Chennevières, Ormesson en Bonneuil, de Wurtembergische divisie (generaal v. OBERNITZ); verder zuidelijk, van Choisy-le-Roy, over Thiais, l'Hay tot Bourg-la-Reine, het 6de korps (v. TÜMPLING); en van Bagneux over Châtillon, Clamart tot Meudon, het 2de Beiersche korps (v. HARTMANN), en de 22ste divisie van het 11de korps; zuidwestelijk, over Sèvres, St.-Cloud, tot Bougival, het 5de korps (v. KIRCHBACH); eindelijk, noordwestelijk van den Seineboog over Chatou naar Carrières, de garde-landweerddivisie.

In de stellingen van het insluitingsleger hadden in de eerste dagen van November weinig veranderingen plaats. Alleen werd de 17de divisie, die in September uit Noord-Duitschland ontboden en te Boissy-St.-Leger gelegerd was, den 8sten November ter versterking van het korps van den Groothertog van Mecklenburg-Schwerin zuidwaarts gezonden en in de insluitingslijn afgelost door de 4de divisie van het 2de legerkorps (FRANSECKY), terwijl ook de 3de divisie van dit korps, dat na de overgave van Metz beschikbaar geworden was, van 3 tot 8 November over den spoorweg te Nanteuil werd aangevoerd en achter de 4de divisie kantonementen op den rechter Seineoever betrok om het insluitingsleger zuidwaarts te dekken; ook de korpsartillerie werd aldaar geplaatst. Eene garde-landweerbbrigade werd den 15den November aan de 5de cavalerie-divisie toegevoegd.

De maand November liep nagenoeg zonder eenige belangrijke krijgsgebeurtenis rondom Parijs ten einde, maar in de stad bereidde men zich voor, nu door de jongste organisatie de troepen-

macht op een meer regelmatigen krijgsvoot gebracht was, en men een aanzienlijk leger voor de operatiën te velde beschikbaar had, tot het doen van een grooten uitval, waartoe de oorlogsgezinde partij met te meer kracht aandrong, toen den 14den November door een postduif in de hoofdstad het bericht van de herneming van Orleans op den 9den door den generaal AURELLE DE PALADINES, werd overgebracht en eene algemeene geestdrift verwekte. Het duurde evenwel nog tot het laatste der maand eer men met de toebereidselen tot de groote onderneming gereed en de generaal TROCHU van meening was, dat het operatieleger de noodige vastheid had verkregen om eene poging te wagen door het Duitsche omsingelingsleger heen te breken.

Aanvankelijk zou TROCHU naar men wil het plan hebben gehad aan de westzijde op het schiereiland Gennevilliers, over Argenteuil en Corneil naar Rouaan en Havre door te breken, om zich met de daar verzamelde troepen te vereenigen, maar GAMBETTA had er op gestaan eene poging in zuidoostelijke richting te doen, om alzoo het Loireleger, dat weldra van Orleans noordwaarts zou oprukken, de hand te reiken; en daartoe werd besloten. Den 28sten des morgens vereenigde de generaal TROCHU de generaals van het 2de leger in een krijgsraad en werden de laatste bevelen gegeven. De operatie moest den volgenden dag plaats hebben. De officieren moesten zich als tot een veldtocht voorbereiden, de troepen voor zeven dagen levensmiddelen medenemen. Na de lange werkeloosheid ontwaakte nu in veler gemoeieren een zekere krijgshaftige geest; men hoopte dat de groote uitval een beter resultaat zou hebben dan de tot nog toe op kleine schaal gedane mislukte pogingen. Geheel Parijs verkeerde in de grootste spanning.

In het Duitsche hoofdkwartier was men reeds half November, door gevangenen, deserteurs en uit onderschepte brieven er van onderricht geworden dat weldra een uitval op groote schaal te wachten stond. De gelijktijdige voorwaartsche beweging van de Fransche Loire- en Westerlegers deed met genoegzame zekerheid vermoeden dat de uitval naar het zuiden of westen zou geschieden. Dien ten gevolge werd aan het 3de leger onder den Kroonprins van Pruisen, in het algemeen de verdediging van het terrein op den linker Seine-oever opgedragen; daarentegen moest het Maasleger, dat aan de noordzijde stond, ook het terrein tusschen Seine en Marne dekken, waartoe de Wurtembergsche divisie, die tot het 3de leger behoorde, er aan toegevoegd werd (1).

(1) Men zie de Plannen van Parijs in N<sup>o</sup>. 8 van den jaargang 1872 en in N<sup>o</sup>. 5 van dezen jaarg.

Ten gevolge dezer aanwijzingen beval de bevelhebber van het Maasleger, de Kroonprins van Saksen, dat de linker vleugel van het gardekorps zich tot Aulnay-les-Bondy, oostelijk van le Bourget moest uitbreiden; het links daarvan staande Saksische korps moest met de 24ste divisie zich — links van de 23ste divisie — op de beide Marne-oevers plaatsen en hare voorposten op den rechter oever voorbij Chelles, op den linker tot Brie-sur-Marne uitzetten. Van de Wurtembergische divisie bezette de 1ste brigade op den rechter vleugel de stelling Villiers—Coeuilly, met voorposten in la Plante, Champigny en Chennevières; de 3de brigade op den linker vleugel de stelling Valenton—Brevannes—Sucy, met voorposten van Bonneuil tot Choisy-le-Roi; de 2de brigade stond als reserve in 't midden achter de beide anderen. Het 6de legerkorps (v. TüMPLING) tot het 3de leger behoorende, sloot rechts aan de Wurtembergische divisie aan en stond zuidelijk op de beide Seine-oevers nabij Villeneuve-St.-Georges.

In de nachten van 24 tot 27 November maakten de Franschen toebereidselen als wilden zij een grooten uitval naar het westen doen, waartoe Trochu, zooals boven gezegd en volgens zijne eigen latere verklaring in de Nationale Vergadering, aanvankelijk het plan schijnt gehad te hebben. In den nacht van 26 op 27 November werd door troepen van het 3de leger (VINOY) een levendige uitval aan de zuidzijde tegen het 6de korps in de richting van Choisy-le-Roi gedaan, en den 27sten eene brug beneden die plaats bij Maison Alfort over de Seine geslagen.

Den 28sten ontwaarden de Duitschers eene groote troepenverzameling op het oostelijk front; de troepen van het 2de leger trokken van het zuiderfront daarheen en werden vervangen door troepen van het 3de leger. De admiraal SAISSET bezette met marinetroepen en door de 5de divisie (generaal D'HUGUES) van het 3de leger ondersteund, het plateau van Avron, een hoogvlakte oostelijk van het fort Rosny, tusschen de spoorwegen naar Straatsburg en Mühlhausen, tot dusver als 't ware een onzijdig terrein door geen van beide partijen bezet; terstond werden aldaar batterijen in noord-, oost- en zuidelijke richting gebouwd en met zwaar marine-geschut bewapend.

In den daaropvolgenden nacht (28 op 29) werd door de Franschen eene geweldige kanonnade over den geheelen omtrek der vesting onderhouden. Aan den generaal VINOY was het bevel over het geheele zuiderfront en de daar zijnde drie divisieën MAUD'HUY van het 2de, CORRÉARD en POTHUAU van het 3de leger opgedragen. Overeenkomstig eene den 26sten gegeven legerorder moest

de divisie CORRÉARD het terrein tusschen Issy en 't riviertje de Bièvre bewaken; de divisie MAUD'HUY moest met de brigade VALENTIN op het dorp l'Hay afgaan, terwijl de brigade BLAISE in reserve bleef; de divisie POTHUAU moest in de richting van Choisy-le-Roi uitrukken. Vroeg in den morgen van den 29sten trokken de troepen tegen de door het 6de Duitsche legerkorps bezette en versterkte stellingen aan, ondersteund door het geschutvuur der forten en van kanonneerbooten op de Seine. In weerwil de aanrukkende kolonnen aanstonds door een hevig vuur begroet werden, vermeesterde de brigade VALENTIN een gedeelte van het dorp l'Hay, terwijl de divisie POTHUAU zich meester maakte van het veestation bij Choisy-le-Roi. Verder konden de Franschen niet doordringen. Al de troepen waren in gevecht en de strijd was zeer hevig, doch werd door de Franschen, schoon met moeite, nog volgehouden, ten einde den hoofdaanval op het oostelijk front te begunstigen. Van dáár werd echter niets vernomen, geen kanonvuur gehoord, tot tusschen half negen en negen uur het bericht van den generaal TROCHU kwam, dat de groote onderneming wegens het wassen van de Marne en wijl de bruggen niet gereed konden komen, had moeten uitgesteld worden. De generaal VINOY liet daarop de troepen zoo goed mogelijk tot onder bescherming van het geschutvuur der forten terugtrekken. Zijn verlies bestond in 30 officieren en bijna 1000 man troepen, waaronder vele gevangenen. Op andere punten werden demonstratiën gedaan: de admiraal DE LA RONCIÈRE maakte zich meester van Epinaï-les-St.-Denis — vermaard geworden door GAMBETTA's grove vergissing — noordwestelijk van St.-Denis; op het schiereiland Nanterre deed de generaal BEAUFORT een groote verkenning zuidwestelijk, in de richting van Malmaison en Buzenval.

Van Duitsche zijde had men inmiddels genoegzame zekerheid verkregen dat de groote uitval van het zuidoostelijk front zou uitgaan. De 7de brigade van het 2de korps had alzo reeds den 26sten bevel gekregen nader aan de Seine, naar Villeneuve St.-Georges te rukken. Aan den Kroonprins van Saksen werd aanbevolen de meest bedreigde Wurtembergsche divisie met alle beschikbare troepen te ondersteunen, waarop deze het Maas-leger eene linksche zwenking deed uitvoeren: het 4de legerkorps (v. ALVENSLEBEN), dat noordwestelijk van Parijs op den rechter Seineoever van Carrières tot Epinaï stond, moest namelijk de ruimte van Chaton tot Montmorency, het gardekorps het terrein links daarvan tot Sevran bezetten; van het Saksische korps bezette de 23ste divisie het terrein tusschen het Ourcq-kanaal en de Marne;



de 24ste divisie moest het terrein op den linker oever tot Champigny bezetten, de Wurtembergsche divisie van zuidelijk Champigny tot aan de Seine. Op den middag van den 30sten moesten al deze bewegingen uitgevoerd zijn.

De Franschen hadden gelijk zoo even gezegd is hunne operatiën op het oostelijk front wegens het wassen van de Marne een dag moeten uitstellen. Den 30sten eindelijk, nadat de nacht te voren overal eene hevige kanonnade onderhouden was, werd de groote uitval ondernomen, hoofdzakelijk op het schiereiland Joinville in de richting tusschen Brie en Champigny. Hij werd uitgevoerd door het 2de leger onder bevel van den generaal DUCROT — die onbedacht en zeker om de geestdrift nog meer op te wekken, verklaard had niet of overwinnend weder binnen Parijs te zullen terugkeeren —, terwijl de generaal TROCHU, die zijn hoofdkwartier in het kasteel van Vincennes genomen had, de opperleiding aan zich behield. In den vroegen morgen werden acht gereed gemaakte bruggen over den boog van de Marne tusschen Nogent en St. Maur geslagen, waarover nu moesten rukken het 1ste en 2de legerkorps (BLANCHARD en RENAULT), het 1ste met zijne divisiën (de MALROY, MAUD'HUY en FARON), het 2de met twee divisiën (BERTHAUT en DE MAUSSION); de 1ste divisie (SUSBIELLE) van het 2de korps trok zuidelijk van Charenton over Creteil op Mesly en Montmesly.

De voorpostenstelling der Duitschers op de bedreigde insluitingslijn liep van Noisy-le-Grand over Brie, Villiers, Champigny, Coeuilly, Chennevières, Sucy en Brevannes. Troepengedeelten van de Saksische 24ste divisie hadden, ten gevolge der zoeven gemelde bevelen, Noisy reeds bezet en des morgens ten 5 ure de Wurtembergers te Champigny afgelost, waar zij derhalve met de plaatselijke gesteldheid nog geheel onbekend waren (1); op al de overige punten stonden nog de Wurtembergers: bij Villiers en Coeuilly de 1ste brigade (REITZENSTEIN); bij Sucy de tweede brigade (STARKLOFF); bij Brevannes de 3de (SCHULER); links van deze troepen stond bij Villeneuve-St.-Georges de 7de brigade (DU TROSSEL) van het 2de korps. De geheele macht die op gezegde punten tegenover de Franschen stond zal ongeveer 17000 man bedragen hebben, terwijl tot afwering van hun hoofdaanval met 50000 man, op het oogenblik slechts ongeveer 6000 Duitschers gereed stonden, namelijk: de Wurtembergsche brigade REITZENSTEIN en het Saksische 107de regiment.

(1) Zie hieromtrent N<sup>o</sup>. 9, Blz. 578 vv., en N<sup>o</sup>. 11, Blz. 689 en vv.

Vroeg in den morgen drongen de Fransche voortroepen de Saksers na hevig vechten uit Champigny en Brie, die nu op de hoofdstelling Villiers en Coeuilly terugweken. Het gros van het 1ste en 2de Fransche korps was inmiddels de Marne overgetrokken, schaarde zich op het plateau van het schiereiland en viel, terwijl het door de Duitschers bezette terrein uit de forten en van den Mont Avron geweldig beschoten werd, met hunne overmacht het nog door de Wurtembergers bezette dorp en park van Villiers aan. Om deze punten werd een verbitterde strijd gevoerd. In weerwil hunner groote overmacht en onstuimige aanvallen konden de Franschen het park — het hoofdpunt der verdediging, dat met een lagen muur omgeven, maar door grachten en aardopwerpen versterkt was en voorliggende wijngaarden had — niet vermeesteren. Des avonds omstreeks zes ure trokken zij af. De pogingen tegen Noisy-le-Grand en Coeuilly ondernomen waren even vruchteloos. Een aanval door een deel der 24ste (Saksische) divisie noordelijk van Villiers op de linker flank der Franschen ondernomen had aanvankelijk eenig gevolg, maar kon niet doorgezet worden van wege het verschrikkelijk granaatvuur, waarmede de aanvallende Duitschers overstelpt werden.

De divisie SUSBIELLE verdreef zonder moeite de Wurtembergische voorposten uit Mesly. Spoedig echter rukten de 2de en 3de Wurtembergische brigaden tegen haar aan, ondersteund door de 7de Pruisische brigade van het 2de korps en wierpen de Franschen op alle punten terug, zoodat de Duitschers des namiddags om één ure hunne vorige stellingen hernomen hadden.

De troepen van den generaal VINOY hadden door de gevechten van den vorigen dag te veel geleden om op den 30sten een krachtig aandeel aan den strijd te nemen. Toen de generaal VINOY echter het gevaar zag waarin de divisie SUSBIELLE op den anderen Seineoever verkeerde, deed hij de divisie POTHUAU des namiddags ten half een uur weder uitrukken, welke nu andermaal het veestation veroverde, doch het des avonds ook weder ontruimde, waarop het door de Duitschers des nachts in brand gestoken werd. De brigade BLAISE van de divisie MAUD'HUY, welke den 29sten in reserve was gebleven, deed meer rechts eene demonstratie tegen Thiais.

Op den rechter Marneoever deden de bij Rosny legerende Fransche troepen een aanval op de Saksers bij Chelles. Ook tegen het 2de Beiersche korps op het zuidfront en tegen het garde- en het 4de korps op het noordelijk front werden uitvallen gedaan.

De Franschen hadden op dezen dag van een nieuw soort van

krijgswerktuig gebruik gemaakt: 2 gepantserde wagens, ieder met een stuk zwaar geschut voorzien, werden door een eveneens gepantserden locomotief op den Mühlhauser-spoorweg heen- en weder gereden; de wagens draaiden op hunne as, zoodat de vuurmonden in verschillende richtingen konden gebruikt worden.

De eer van den dag komt onverdeeld toe aan de dappere 1ste Wurtembergsche brigade en aan het 107de Saksische regiment, die hunne stellingen tegen de onstuimige aanvallen eener veelvoudige overmacht gedurende den geheelen dag standvastig verdedigd hadden.

De generaal DUCROT deed des avonds van den 30sten November het gros van het 1ste en 2de legerkorps op den rechter Marne-oever terugkeeren; op den linker bleven de vermeesterde punten Brie en Champigny met tusschengelegen hoogten door de Franschen bezet. Gewis ware dit een groot voordeel geweest als de Franschen den volgenden morgen hun aanval onmiddellijk en met kracht hadden kunnen hervatten; maar de inspanning van den dag, de scherpe koude gedurende den nacht (het weder was in den nacht van den 29sten op den 30sten eensklaps omgeslagen en tot sterke vorst overgegaan), welken de dun gekleede troepen zonder dekking doorbrachten, hadden deze zóó aangetast dat op den 1sten December geen aanval kon ondernomen worden en de dag besteed werd met het begraven der gesneuvelden, het wegvoeren der gekwetsten, het versterken van Brie en Champigny en het verschansen van het plateau, het maken van scherpshutterloopgraven tusschen beide plaatsen. Ook het 3de korps (D'EXEA) van het tweede leger werd den 1sten December op den linker Marne-oever overgebracht. Daar het 2de leger ruim 100000 man sterk was en de divisiën MAUD'HUY en SUSBIELLE, te zamen 24000 man, elders gebruikt werden, zou op het schiereiland Joinville nu eene macht van ongeveer 75000 man moeten bijeen geweest zijn.

Van Duitsche zijde besteedde men den 1sten December insgelijks met het versterken der aangevallen maar behouden punten Noisy, Villiers en Coeuilly. Nog des avonds te voren had het 2de legerkorps (FRANSECKY), dat zuidelijk bij Villeneuve-St.-Georges en achter het 6de korps stond, bevel gekregen geheel op den rechter Seineoever over te gaan, en kwam nu onder het bevel van den Kroonprins van Saksen. Aan den generaal FRANSECKY werd het bevel over de gezamenlijke troepen tusschen Seine en Marne opgedragen, en toen in den morgen van den 1sten December het 2de korps op den rechter Seine-oever verzameld was, stonden tot hervatting van den strijd ongeveer 50000 man gereed, te weten:

de 24ste Saksische infanterie-divisie (NEHRHOFF) op den rechter vleugel, tusschen den linker Marne-oever en den spoorweg naar Mühlhausen; ook de Saksische korpsartillerie werd nabij Villiers opgesteld; — links van gezegde divisie, de 1ste Wurtembergsche brigade (REITZENSTEIN) bij Coeuilly; — links van deze, het 2de legerkorps namelijk de 7de brigade bij Chennevières, de 5de en 6de brigaden nabij Sucy, en daarachter de 8ste brigade, alsmede de 21ste van het 6de korps. De 2de en 3de Wurtembergsche brigaden bleven tegenover Mesly staan.

Daar de Franschen den 1sten December hun aanval niet hadden voortgezet, werd door het Duitsche legerbestuur besloten hen den 2den uit hunne versterkte stellingen op het schiereiland Joinville te verdrijven en op den rechter rivieroever terug te werpen. De kommandant van het 12de (Saksische) korps, de Prins GEORGE van Saksen, werd met de leiding van dezen aanval belast. Vroeg in den morgen van den 2den ging eene Saksische kolonne (de beide 1ste bataljons van het 107de en het 3de bataljon van het 104de regiment) op Brie af, terwijl de brigade REITZENSTEIN op Champigny aanrukte. Uit beide plaatsen werden de Franschen met groot verlies verdreven. Zoodra het echter dag geworden was openden de Franschen een verdelgend vuur uit de forten en van de batterijen op den rechter oever, op de door de Duitschers bezette punten en het achtergelegen terrein, van waar de reserven moesten aanrukken. Groote massa's infanterie namen krachtig het offensief; er ontstond een hardnekkig gevecht om en in de beide dorpen. Brie werd heroverd en aldaar een 400-tal Saksers, die niet wilden wijken, gevangen genomen; ook Champigny werd voor het grootste gedeelte weder bezet; maar de verdere pogingen der Franschen bij het daaropvolgend voortrukken, hoezeer met de grootste dapperheid ondernomen, tegen de hoofdstelling der Duitschers, Noisy—Villiers—Coeuilly, bleven vruchteloos. De worsteling was den geheelen dag zeer hevig. De brigade REITZENSTEIN moest al spoedig door de brigade DU TROSSEL (7de van het 2de korps) ondersteund worden. Ter afwering der telkens op nieuw en met versche krachten ondernomen hevige aanvallen, werd achtereenvolgens het geheele 2de korps, alsmede het grootste gedeelte der Wurtembergsche divisie in gevecht gebracht; alleen de 8ste brigade van het 2de en de 21ste van het 6de korps bleven in reserve. De artillerie van het Saksische korps nam krachtdadig deel aan den strijd.

Deze eindigde tegen zes ure des avonds. De Franschen waren in het bezit gebleven van Brie en de daarvoor gelegen hoogte

alsmede van de westelijke helft van Champigny, terwijl de oostelijke in handen der Duitschers was.

De generaal TROCHU besloot den 3den den aanval niet verder voort te zetten. De toenemende koude, de gebrekkige dekking, de ontmoediging bij een groot deel der troepen na zoo groote en toch vruchteloze inspanningen, waren zoovele redenen die hem daartoe noopten; wel werd de kanonnade dien dag voortgezet en deden de Fransche voortroepen aanvallen op de nabijstaande Duitsche, maar daar bleef het bij, en in den nacht van den 3den op den 4den en op den 4den keerde het geheele 2de Fransche leger weder op den rechter Marne-oever terug en brak de bruggen achter zich af.

Ten gevolge der aanzienlijke verliezen en de groote afgematheid der Duitsche troepen door de gevechten en inspanningen van den 30sten November tot den 2den December, en bij de onzekerheid of de Franschen den 3den den aanval vernieuwen zouden, werden in den nacht van 2 op 3 December nog 7 bataljons met 2 batterijen van de garde-landweerddivisie, alsmede 3 eskadrons en 6 batterijen van het 5de en 11de korps naar den rechter vleugel van het 3de leger gezonden, waardoor nog eene brigade met de noodige cavalerie van het 6de korps op den rechter Seine-oever kon worden gedetacheerd; de Kroonprins van Saksen nam maatregelen om ook de geheele 23ste divisie op den linker Marne-oever te kunnen doen overgaan. Toen echter de Franschen de bruggen over de Marne op den 4den afgebroken hadden, keerden deze troepen weder naar hunne vorige stellingen terug. Het geheele 12de (Saksische) korps keerde op den rechter Marne-oever terug; de Wurtembergsche divisie bezette de streek van de Marne bij Noisy tot Ormesson; links daaraan sloot zich eene divisie van het 2de korps tot aan de Seine; de andere divisie kantonneerde meer achterwaarts.

Den 6den, 7den en 8sten December had er op aanzoek der Fransche autoriteiten een wapenstilstand plaats op het oostelijk front van Parijs — het tooneel der vorige bloedige slagdagen — tot het begraven der lijken. De Franschen verloren aan dooden ruim 2300 man, aan gevangenen 36 officieren en 1550 man, en hun geheel verlies wordt door hen op meer dan 6000 man opgegeven, en door de Duitschers op 10000 à 12000 man geschat. Het regiment gemobiliseerden van de Vendée, sterk 3500 man, had na de gevechten bij Champigny alleen 1050 man verloren. De generaals RENAULT en de CHARRIÈRE waren gesneuveld. — Ook het verlies der Duitschers was aanzienlijk; op den 30sten November be-

droeg het in 't geheel omtrent 100 officieren en meer dan 2000 man; den 2den December 163 officieren en 4341 man; met de verliezen door het 6de korps bij Epinay in het noorden geleden bedroeg het dus veel meer dan 6000 man. De Wurtembergsche divisie alleen had 2019 man en 61 officieren verloren.

Het mislukken van den grooten uitval, op welken zoo veel hoop gebouwd was en welks uitslag men in de hoofdstad met eene koortsachtige spanning verbeidde, bracht zoowel bij het leger als onder de bevolking eene des te grootere neerslachtigheid te weeg, wyl men daarmede het uitzicht op het doorbreken der vijandelijke insluitingslijn grootendeels vervlogen kon achten, te meer toen men kort daarna vernam dat MANTEUFFEL in 't noorden en Prins FREDERIK KAREL aan de Loire de aangewende pogingen der nieuwe Fransche legers om de hoofdstad te ontzetten, verijdeld hadden.

De vraag is gedaan hoe de omstandigheden zich zouden hebben toege dragen zoo het aan het Fransche leger onder DUCROT gelukt ware door de Duitsche insluitingslinie heen te breken, en zoowel van Duitsche als van Fransche zijde wordt betwijfeld of het oogmerk bereikt zou zijn geworden. Geen ontzettingsleger was nabij om zich met het doorgebroken leger te vereenigen, en vrij zeker kan men aannemen dat het door den strijd zeer vermoeide leger in den nacht van 2 op 3 December niet ver zou hebben kunnen voortrukken. Den volgenden dag zou het zeker door de Duitsche troepen tusschen Seine en Marne vastgehouden zijn tot het gardekorps en troepen van het 4de korps van het noorden over de Marne en gedeelten van het 3de leger uit het zuiden over de Seine aangekomen waren en het reeds afgematte Fransche leger met versche krachten in rug en flank aanvielen. Voorzeker zou het aldus bestookte leger, dat uit zoovele en zeer verschillende elementen bestond, dat door eene uitgeteerde landstreek moest trekken en geen behoorlijken legertrein had, zich moeilijk hebben kunnen voortbewegen en had in den benardsten toestand kunnen komen. Ook van de Fransche zijde wordt erkend, dat de zaak van het Parijsche leger als het door de insluitingslijn heengebroken was, zoo goed als hopeloos zou hebben gestaan: het had zijne operatiebasis verloren en zou slechts op ongeveer 100 kilometers afstand een nieuwe hebben kunnen zoeken; het had, om te kunnen slagen, een aanzienlijken voorraad munitie en levensmiddelen moeten kunnen medevoeren en in staat geweest zijn al die acht dagen te worstelen tegen een vijand die het ongetwijfeld van alle zijden zou bestookt hebben.

De generaal VINOY, daarentegen, vermeldt in zijn werk: *Siège de Paris, Opérations du 13<sup>e</sup> corps et de la troisième armée*, tamelijk in strijd met het zooveen vermeld gevoelen omtrent de mogelijkheid van doorbreken, dat hij zich des avonds van den 2den naar de Louvre begeven en daar aan den generaal SCHMIDT, chef van den staf van TROCHU, opgedragen had aan den opperbevelhebber het voorstel te doen, om, daar de pogingen tot doorbreken op het oostelijk front mislukt waren, van de schoone gelegenheid gebruik te maken dat een aanzienlijk gedeelte van het Duitsche leger uit het zuiden oostwaarts was getrokken, plotseeling een aanval in tegenovergestelde richting te doen, en wel door met het geheele 2de leger — met achterlating van slechts ééne divisie onder bescherming der forten — over de Marne terug, door Parijs, aan de zuidwestzijde uit te rukken en daar, in vereeniging met de divisie BEAUFORT en alle verdere beschikbare troepen, een aanval in de richting van Versailles te doen, waar het Duitsche hoofdkwartier was en betrekkelijk weinig troepen zouden zijn. Men kon de Duitschers genoeg vóór zijn, daar zij van den aftocht eerst moesten onderricht wezen, in alle geval een grooten weg hadden af te leggen en bij Villeneuve-St.-Georges de Seine moesten overgaan. De generaal TROCHU, hoewel hulde doende aan de goede bedoelingen, weigerde echter in het voorstel te treden. — Het is ook moeilijk te begrijpen hoe een hoofdbevelhebber van de Parijsche legermacht zich voorstellen kon dat men met een leger, hetwelk sedert drie dagen zoo geschokt was en dat zooveel geleden had, in behoorlijke orde zou kunnen aftrekken en van uit de defileën der groote stad zich dadelijk strijdvaardig kunnen opstellen en voorwaarts rukken, zonder op belangrijken tegenstand te stuiten; terwijl de generaal VINOY zich bovendien zeer vergist omtrent de troepen die de Franschen tegenover zich zouden gevonden hebben, in de eerste plaats het 5de legerkorps, spoedig bijgestaan links door een gedeelte van het 11de korps en de garde-landweerddivisie, rechts door het 2de Beiersche korps.

Na de gevechten van 30 November en 2 December heerschte er rondom Parijs in de eerste helft van laatstgenoemde maand eene betrekkelijke rust; alleen werd het artillerievuur van en op de forten steeds voortgezet. Te Parijs werd het na de jongste gevechten noodig geoordeeld het 2de leger te reorganiseeren. Het 1ste korps (BLANCHARD) werd ontbonden; gezegde generaal kreeg bij het 3de leger het bevel over een nieuw korps, dat bestond uit de divisien MAUD'HUY, CORRÉARD en POTHUAU. De generaal

MALROY verving den generaal SOUMAIN in 't bevel over de eerste divisie van het 3de leger. Het leger van DUCROT bestond nu nog uit 5 divisieën infanterie en eene divisie cavalerie.

In de eerste helft van December organiseerde men ook een 20-tal regimenten nationale garde, elk van 4 bataljons, sterk 500 man, alzoo eene macht van ongeveer 40000 man, bestemd om op de voorposten te staan en de uitvallen te ondersteunen. Aanvankelijk echter had men van deze troepen weinig dienst. Den 7den December o. a. werd zoodanig bataljon, onder bevel van den beruchten FLOURENS, die te dezer gelegenheid zijn rang als bataljonskommandant herkregeen had, naar de voorposten te Creteil gezonden, maar des nachts, zonder nog een vijand gezien te hebben, door zulk een paniek bevangen, dat het ijlings naar de stad terugvlood. FLOURENS werd daarop gearresteerd. De 147ste en 200ste regimenten werden ontbonden, daar ze zich op de voorposten geheel aan dronkenschap hadden overgegeven.

Den 13den ging de vorst tot dooiweder over. Men kon nu weder eenige verdedigingswerken aanleggen, bepaaldelijk op den Mont Avron, welke met 63 stukken, waaronder zwaar marinegeschut, bewapend werd. Bij de gevechten van 30 November tot 2 December had men op den Mont Avron voor het eerst gebruik gemaakt van de nieuwe te Parijs gegoten achterlaadkanonnen van 7<sup>1</sup>, die hunne projectielen tot op 6500 meters afstand konden brengen. Van de te Parijs in particuliere inrichtingen vervaardigde 400 stukken konden echter slechts 40 aangenomen worden. Van de overigen, om het een of ander gebrek afgekeurd, bediende zich later de commune.

In de eerste helft van Januari werden door de Franschen nog eenige kleine uitvallen ondernomen: In den nacht van 9 op 10 Januari overviel de kolonel PORION, brigade-chef der 4de divisie van het 3de leger, zoo 't schijnt uit eigen beweging, de Duitsche voorposten bij Clamart, om den bouw van nieuwe batterijen te verhinderen, doch werd door de Beieren teruggedreven. In den nacht van den 13den op den 14den werd door de generaals BLANCHARD en CORRÉARD van uit het zuidfront een uitval van meer belang gedaan, waaraan op verlangen van den gouverneur TROCHU ook eenige bataljons gemobiliseerden deelnamen. De troepen verzamelden zich te middernacht, gedekt achter de gare van Clamart, maar met zooveel gedruisch, dat de Duitschers opmerkzaam werden en toen de Franschen daarop hunne beweging begonnen, hen met een zoo levendig kanon- en geweervuur ontvingen, dat de mobielen van het Seine-departement dadelijk terugweeken, de



nationale garde medeslepende, die zich nu op de andere troepen wierpen, zoodat alles achter de verschansingen terugvlood. De generaal der genie JAVAIN werd door zijne eigene troepen overhoop geloopt en kon de orde niet herstellen. Een dergelijke mislukte uitval had dienzelfden nacht op het noordfront tegen le Bourget plaats.

Na het midden van December begonnen de Franschen ernstige toebereidselen te maken tot het doen van een nieuwen uitval, thans aan de noordoostzijde der stad. Den 16den werd door den Gouverneur een groote krijgsraad belegd, waarin hij zijne plannen ontwikkelde. De uitvoering zou den 18den plaats hebben, doch werd later op den 21sten bepaald. Bij Bondy, Drancy en Bobigny werden inmiddels nieuwe batterijen opgeworpen en tirailleurloopgraven gemaakt, en in den avond van den 20sten werd een groot getal troepen buiten den stadswal bij Courneuve en Aubervilliers verzameld, terwijl achter de troepen een aantal bataljons nationale garde werd opgesteld. Vermoedelijk stond de voorgenomen uitval ook in verband met de in die dagen plaats hebbende voorwaartsche beweging van FAIDHERBE aan de Hallue.

Het plan werd gevormd den hoofdaanval te richten tegen het Pruisische gardekorps ten noorden van Parijs, en daartoe in de eerste plaats te vermeesteren het dorp le Bourget, dat reeds eenmaal het tooneel van den hardnekkigsten worstelstrijd was geweest (30 October) en nu als 't ware de spil zou zijn der geheele operatie. De verovering van dit punt was opgedragen aan de divisie van den admiraal RONCIÈRE LE NOURY, die te St.-Denis stond; zoodra zij gelukt was moest rechts het tweede leger van den generaal DUCROT de Duitsche insluitingslinie bij de dorpen Blanc-Mesnil, Aulnay-les-Bondy en Sevran aanvallen, en rechts van deze troepen, de generaal VINOY oostelijk op Gagny, la Maison blanche en la Ville Evrard aanrukken. Demonstratiën zouden van den Mont Valérien westwaarts worden ondernomen, alsmede noordwestelijk naar de zijde van Epinai-les-St.-Denis. De generaal BLANCHARD moest met zijne op den linker Seine-oever staande drie divisieën slechts eene verdedigende houding aannemen.

De bewegingen bij de Franschen konden zooals gewoonlijk, ook nu bij de Duitschers niet onopgemerkt blijven, en tijdig werden maatregelen tegen den te verwachten aanval genomen. Eene divisie van het 2de legerkorps kreeg bevel zich met de korpsartillerie achter den rechter vleugel der Wurtembergische divisie te plaatsen en werd ter beschikking van den Kroonprins van Saksen gesteld. Deze beval dat het geheele Maasleger zich ten strijde gereed moest

houden. Des morgens vroeg van den 21sten werden 6 bataljons met 6 batterijen van het 12de korps bij Livry, en 6 bataljons met 3 batterijen van de 1ste garde-divisie oostelijk van Gonesse, aan den weg van Aulnay geplaatst, ter ondersteuning van de 2de garde-divisie, die de lijn le Bourget—Aulnay—Sevran bezette en het meest bedreigd was.

De voorgenomen aanval werd den 21sten ondernomen. Ten 7 ure des morgens deed de admiraal LE NOURY in drie kolonnen zijn aanval op le Bourget, dat slechts door 5 kompagnieën van het gardekorps bezet was: de brigade LAVOIGNET moest het dorp van uit het zuiden aanvallen; eene andere, onder bevel van den scheepskapitein LAMOTTE TENET (mariniers, 2 bataljons linietroepen en 1 bataljon mobielen) uit het noorden; de derde brigade, onder den generaal HANRION, bleef te Courbevoie in reserve. Eene brigade mobielen van de Seine en gemobiliseerden van St.-Denis moesten eene demonstratie tegen Stains en Pierrefitte uitvoeren.

De brigade LAVOIGNET ontmoette aan de zuidzijde den hardnekkigsten tegenstand en kon slechts de eerste huizen van het dorp bemachtigen; daarentegen vermeesterde de brigade LAMOTTE TENET het noordelijk gedeelte. Twee uren lang duurde nu de hevigste kampstrijd voort, gedurende welken de betrekkelijk zwakke bezetting zich standvastig in het versterkte dorp tegen de vijandelijke overmacht verdedigde; eerst toen rukten Duitsche troepen ter ondersteuning aan, en beschoten de batterijen van Dugny, Pont Iblon en Garches het door de Franschen bezette gedeelte van le Bourget. Door de bemachtiging van het noordelijk gedeelte had men uit het dorp geen berichten kunnen zenden, terwijl door de windrichting de kampstrijd eerst laat bemerkte werd. De brigade HANRION werd ter ondersteuning of opneming van de brigade LAMOTTE TENET afgezonden, doch moest tot in eene terreinplooi terugwijken. De brigade LAVOIGNET hield tot des namiddags tusschen twee en drie ure stand, toen werd ook zij uit het noordelijk gedeelte van le Bourget teruggeworpen. De Duitschers maakten daarbij 360 gevangenen.

Het gardekorps leed bij het afwijzen van den aanval op le Bourget een verlies van 14 officieren en 431 man.

Een weinig rechts stonden de troepen van DUCROT gereed om op hunne beurt, op het afgesproken sein — het wapperen der Fransche vlag van den toren van le Bourget — aan te vallen. Daar dit niet volgde, zond de generaal DUCROT, niet langer willende toeven, de divisie BELLEMARE voorwaarts, welke tot Groslay op de lijn van Soissons kwam, terwijl de artillerie der divisie

Courtry, Aulnay en Blanc-Mesnil beschoot. Volgens Fransche berichten wilde de generaal DUCROT verder voorwaarts rukken, toen hij omstreeks half één ure bericht van den generaal TROCHU ontving, dat wijl de aanval op le Bourget mislukt was hij niet verder moest gaan. Duitsche berichten zeggen dat de garde-artillerie des namiddags over de inundatie van de Molettebeek gekomen was en de vijandelijke artillerie zoo krachtig beschoot dat zij afreed en de Franschen van hun aanval afzagen.

Op den rechter vleugel had de generaal VINOY ter zijner beschikking de brigade D'HUGUES, die het plateau van Avron bezette, eene brigade gendarmerie (D'ARGENTOLLE) van de divisie DE MALROY, de brigade SALMON van de divisie POTHUAU, en de brigade BLAISE; de artillerie stond onder bevel van den generaal FAVÉ, die in den loop van den dag gekwetst werd. Onder bescherming van een hevig geschutvuur, vooral van den Mont Avron, ging de brigade BLAISE, die de voorhoede uitmaakte, oostelijk over Neuilly-sur-Marne op de Ville-Evrard af, links de scheepskapitein SALMON op het iets noordelijker Maison blanche, daarop volgde tot Neuilly-sur-Marne de brigade D'ARGENTOLLE, terwijl nationale garden (er waren 38 bataljons, sterk 19 à 20000 man) de door de troepen verlaten stellingen innamen. Maison blanche en Ville-Evrard waren op den middag veroverd; verder konden de Franschen niet komen, daar twee Wurtembergsche batterijen van den linker Marne-oever den vijand beschoten. Beide punten bleven echter tot des avonds bezet, toen eenige bataljons van het Saksische korps tot een tegenaanval overgingen. Maison blanche werd terstond heroverd; om Ville-Evrard waar de Franschen overvallen werden, ontstond een hevig straat- en huizegevecht, dat tot in den nacht voortduurde. De Franschen hielden zich in een gedeelte tot den volgenden morgen staande, en keerden toen insgelijks, — even als bij hun optocht door de Duitsche batterijen op den linker Marne-oever beschoten —, naar hunne eerste opstelling terug. Een 50-tal gevangenen viel in handen der Saksers.

Bij den aanval der Saksers des avonds op Ville Evrard sneuvelde de generaal BLAISE, terwijl onder de in reserve staande nationale garden zulk een plotselinge schrik ontstond dat een deel zelfs tot in de stad terugvlood.

Hoewel de generaal TROCHU in een den volgenden dag uitgegeven bulletin verklaarde »dat de weersgesteldheid ongunstig geweest, maar dat de dag van den 21sten slechts de aanvang was van een reeks van operatiën”, ten bewijze waarvan de troepen buiten de muren van Parijs werden gehouden, hadden toch de overal

weder mislukte pogingen den noodlottigsten indruk op de troepen gemaakt, zoodat zelfs, gelijk een geacht Fransch schrijver zegt, het gevecht bij le Bourget erger dan eene nederlaag was. Den verdedigers, voor het grootste gedeelte geen krijgslieden van beroep en fysiek verzwakt door de inspanningen en ontberingen sedert drie maanden, begon de moed te ontzinken; daarbij was het weder op nieuw tot scherpe vorst overgeslagen, en steeg zelfs tot 14° R., zoodat van 21 op 22 December en in de volgende nachten honderde gevallen van bevriezing voorkwamen en in weinig tijds meer dan 20000 man wegens ziekte en uitputting stadwaarts moesten gezonden worden. Tusschen het leger en de nationale garde ontstond verdeeldheid; velen dezer laatsten hadden alle krijgstuicht verloren en verlieten hunne posten, die dan door de troepen moesten bezet worden. Na den 20sten December — wordt gezegd — was het beleg niets meer dan eene worsteling tegen het onmogelijke.

Den 22sten poogde nog een tweetal brigaden, door het vuur van den Mont Avron ondersteund, in het Marnedal voorwaarts te gaan, doch hevig beschoten door de beide Wurtembergische batterijen, alsmede door eene tegen den Mont Avron pas gewapende 12<sup>de</sup> ~~de~~ belegeringbatterij, keerden zij overhaast en vluchtend terug.

Zeker om voor het oog den schijn van ophanden verdere operatiën te geven, werden de troepen in de daaropvolgende dagen beziggehouden met sappenarbeid, met den batterijbouw en het maken eener parallel op 1000 passen afstands van het zuidelijk front van le Bourget. Nadat echter reeds een gedeelte der troepen afgetrokken was, keerden ook de overigen den 26sten naar hunne vroegere kwartieren terug.

De Duitsche troepen leden natuurlijk even als de Fransche door de koude, maar beter gevoed en gedekt en dus beter er tegen bestand, had zij op hen den verslappenden invloed niet en vertraagde in geenen deele hunne werkzaamheid. Met ijver werd aan den aanvalsarbeid op het oostelijk front voortgewerkt. Reeds den 4den December had de opperbevelhebber van het Maasleger bevel gekregen de noodige toebereidselen te maken voor een artillerieaanval op den Mont Avron.

Nadat het noodige materieel was aangevoerd (36 getr. kanonnen van 12<sup>cm</sup>, 30 getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup> en 10 getr. korte kanonnen van 15<sup>cm</sup> met de vereischte munitie), waarvan 26 stukken uit La Fère en Soissons, het overige uit Duitschland langs den spoorweg over Epernay moest komen, werd in den nacht van den 21sten op

den 22sten met den bouw van 13 batterijen begonnen en den 27sten des morgens het vuur uit 76 stukken zwaar geschut tegen Mont Avron geopend, waartoe 11 kompagniën vesting-artillerie ter beschikking van het Maasleger werden gesteld. Hoewel de toebereidselen tot het bombardement door de Franschen waren opgemerkt, kwam het hun toch geheel onverwacht, want eerst een half uur daarna begonnen zij het vuur te beantwoorden. Hunne verdedigingswerken waren door de koude nog niet voltooid; de troepen hadden geen genoegzame dekking en het houtgewas op den Mont Avron, dat tot beveiliging had kunnen dienen, was achtervolgelijk geveld. De kommandant van den Mont Avron, kolonel STOFFEL, zag dadelijk in dat de stelling niet houdbaar was. Aan het bezetten van dit punt had de bevolking van Parijs echter zooveel gewicht gehecht, dat men tot het verlaten er van niet durfde besluiten. De generaal D'HUGUES, kommandant der forten op het oostelijk front, verzamelde derhalve in den avond en nacht van den 27sten op den 28sten al zijne beschikbare macht in de nabijheid van het bedreigde plateau, om een eventueelen vijandelijken infanterie-aanval te keeren; ook eene brigade der divisie BELLEMARE van het 2de leger kwam ter hulp. Het geschutvuur werd door de Duitschers echter zoo krachtig voortgezet dat de verzamelde troepen onder zwaar verlies naar de stad vloten en daar algemeenen schrik verspreidden. De generaal TROCHU zelf op de plaats gekomen en de onmogelijkheid inziende de stelling te behouden, beval daarop den Mont Avron te ontruimen, hetgeen in den nacht van den 28sten op den 29sten geschiedde. Al het geschut werd door de marinetroepen — als altijd onverschrokken en vol goeden wil —, weggevoerd, op een paar gedemonteerde stukken na, die generaal VINOY beweert dat in den volgenden nacht weggehaald zijn. Het bombardement had den Franschen 160 man aan dooden en gekwetsten gekost. De Mont Avron bleef onbezet; het vuur der Duitsche batterijen werd nu voornamelijk gericht tegen de forten van het oostelijk front, Rosny en Nogent, het spoorwegstation van Noisy-le-sec en Bondy; bij Pont-Iblon en Blanc-Mesnil werden batterijen gebouwd en met 18 stukken zwaar geschut bewapend, die tegen den Mont Avron hadden gediend, en daarmede in het noorden de dorpsstellingen en de vlakke van St.-Denis beschoten, waardoor de Duitschers o. a. nu ook de vrije gemeenschap op de beide Marne-oevers verkregen.

In het begin van Januari 1871 werd door de Duitschers ook het bombardement van het zuidelijk front van Parijs begonnen, waartoe groote toebereidselen hadden moeten gemaakt worden en het geschut met de vereischte munitie met verbazende inspanning was

aangevoerd. In den nacht van den 3den op den 4den Januari werden de batterijen gewapend en den 5den het vuur geopend tegen de forten Issy, Vanves en Montrouge, den 8sten tegen de stad zelve, uit batterijen aangelegd op de hoogten van Meudon, Clamart en Châtillon en in het park van St.-Cloud, en zulks tot het einde van het beleg voortgezet. In het midden van Januari waren tegen het zuidelijk front van Parijs 123 stukken in werking, waarvan 40 in de voorste linie.

Na de capitulatie van Mézières op den 1sten Januari kon een deel van het belegeringsgeschut aan het Maasleger worden toegevoegd, en na den val van Péronne, den 9den Januari, het overige. Het belegeringsgeschut op het noordfront van Parijs werd daardoor versterkt met 26 lange en 10 korte getr. kanonnen van 15<sup>cm</sup>, 32 getr. kanonnen van 12<sup>cm</sup> en 4 getr. mortieren, met de noodige compagnieën vesting-artillerie. Men kon nu ook tot het bombardement van St.-Denis overgaan, waartoe gebouwd werden: 1 batterij bij le Bourget, 4 batterijen op de hoogte van Stains, 1 batterij nabij het spoorwegstation Pierrefitte, 2 batterijen op de hoogte van Montmagny, 4 batterijen bij Montmorency, la Chevrette, La Barre en Ormesson. Den 21sten werd het vuur geopend en achtereenvolgens namen meer batterijen er aan deel, met zoodanig gevolg dat men in overweging nam een stormaanval te beproeven, toen Parijs capituleerde.

Voor de bijzonderheden van het bombardement verwijzen wij voorts den lezer naar het in de Nommers 5, 7, 8 en 9 van dezen jaargang voorkomend opstel betreffende het artilleristisch gedeelte der belegering van Parijs.

De laatste dagen van December kenmerkten zich in de stad door steeds aangroeiend gebrek en toenemende ontevredenheid onder de bevolking, niet minder ook door verdeeldheid in het bestuur, daar de leden van het gouvernement mede deel wilden hebben aan de krijgszaken die volgens hun oordeel niet krachtig genoeg geleid werden. Den 31sten werd een groote krijgsraad gehouden in vereeniging met de leden van het gouvernement. Geen der militaire leden achtte het mogelijk de vijandelijke liniën door te breken; alleen, meende men, kon op het laatste oogenblik nog een wanhopende poging worden gedaan door in verschillende kolonnen op hetzelfde oogenblik op onderscheiden punten uit te rukken, om ten minste een deel van het leger te redden. De generaal FLAHAUT zeide dat hij geen slagveld zag geschikt voor eene groote ontwikkeling van troepen; men mocht voor de eer van Parijs vechten, maar 't was zonder hoop op een goeden uitslag.

Ook de generaal SCHMITZ, chef van den staf van TROCHU, de onmogelijkheid van door te breken erkennende, meende toch dat men zich niet met 300000 man kon overgeven, zonder vooraf een groote en uiterste inspanning te hebben gedaan. De generaal CLEMENT THOMAS wilde dat men de nationale garde de gelegenheid moest aanbieden hare stad te verdedigen en tegen den vijand uit te rukken. De generaal TROCHU besloot de discussie met deze woorden: »Wanneer wij aan de noodlottige crisis gekomen zijn, dan zullen we den raad van den generaal THOMAS volgen. Ik heb gezegd dat ik niet kapituleeren zou, en ik zal het ook niet doen. Is dat uur gekomen, dan zal de gouverneur van Parijs u eene laatste en uiterste poging voorstellen, die misschien eene *déroute* kan worden, maar misschien ook eene ongedachte uitkomst kan hebben.» —

In de eerste dagen van Januari begon zich bij den, onder zoovele opzichten, benarden toestand der hoofdstad, ook meer en meer eene groote opgewondenheid onder de bevolking te openbaren; een koortsachtig ongeduld naar het einde maakte zich van de menigte meester. Het oogenblik scheen gekomen om de laatste poging te doen, waarvan TROCHU in den krijgsraad gesproken had, en deze voelde zich eindelijk als van zelf tot den wanhopigen stap heengedreven. In een grooten krijgsraad, den 7den in de Louvre gehouden, werd een voorstel door VINOY ontwikkeld en door TROCHU ondersteund, om namelijk met een aanzienlijke macht van geregelde troepen en nationale garden zuidwaarts uit te rukken, de hoogten van Châtillon en Clamart te bestormen en door de vermeerstering daarvan den vijand zijne voornaamste punten van aanval op het zuidelijk front te ontrukken; doch dit voorstel werd van de 28 tegenwoordige generaals door 27 verworpen. Had men in September, bij 't begin der insluiting, gezegde hoogten niet kunnen behouden, hoe zou men ze nu kunnen veroveren, thans nu zij door alle middelen der kunst door de Duitschers versterkt waren. De divisiegeneraal BERTHAUT stelde daarop voor den uitval zuidwestelijk, in de richting van Montretout, Garches en Buzenval te doen, waar men ten minste door het vuur van den Mont Valérien ondersteund kon worden.

Dit voorstel vond meer bijval; schoon den 7den gedaan werd het echter eerst den 17den voor goed vastgesteld, en, onder den aandrang van alle zijden, vooral ook van JULES FAVRE, door den generaal TROCHU besloten den 19den den laatsten grooten uitval in gezegde richting te doen, en zulks in weerwil de tijd van voorbereiding te kort was en dus met zekere overijling werd te werk gegaan.

Tot den uitval werd bestemd eene massa van 85000 man, waaronder 19 regimenten infanterie, 32 bataljons gemobiliseerden en 19 regimenten nationale garde, verdeeld in drie kolonnen. De linker vleugel, sterk 22000 man, onder den generaal VINOY, moest den weg naar Versailles inslaan, de redoute Montretout vermeesteren, St.-Cloud aan die zijde bezetten en Garches bedreigen; de kolonne van het midden, 34500 man, onder den generaal BELLEMARE, moest voorwaarts van den Mont Valérien, rechtstreeks op het park van Buzenval afgaan en daarna op de hoogten van la Bergère aanrukken; de rechter kolonne, sterk 27500 man, onder den generaal DUCROT, in drie divisien verdeeld (BERTHAUT, SUSBIELLE en FARON), na zich noordwestelijk van den Mont Valérien verzameld te hebben, leunende aan Rueil, moest zich weder in twee kolonnen splitsen: de eene moest uit het noorden Buzenval aanvallen, de andere rechts gaande over Malmaison, eene poging doen om de vijandelijke stellingen op zijne linker flank, door Longboyau en het ravijn van het plateau van Cucufa, om te trekken.

Ten gevolge van den korten tijd tusschen het besluit en de voorgenomen uitvoering — de generaals kregen eerst den dag te voren de laatste orders omtrent den afmarsch, de verzamelpunten, de richting, enz. — had er dadelijk verwarring en vertraging plaats en ging de vereischte samenhang in de operatie verloren. De troepen van DUCROT die van St.-Ouen bij St.-Denis moesten komen, verdrongen elkander in den nacht bij de brug van Neuilly en op den weg naar Courbevoie, terwijl de artillerie van den generaal VINOY dienzelfden weg insloeg, in plaats van over Puteaux en Suresnes te gaan, hetgeen nieuw oponthoud veroorzaakte.

In het Duitsche hoofdkwartier — waar daags te voren, te Versailles, Koning WILHELM plechtig tot Keizer van Duitschland was geproclameerd — kwamen reeds vroegtijdig in den morgen van den 19den rapporten van de voorposten, dat sterke vijandelijke afdeelingen tegen het 5de legerkorps (v. KIRCHBACH) aanrukten. Dit korps vormde de insluitingslijn van af het park van St.-Cloud tot aan de Seine; de 9de divisie (v. SANDRART) stond rechts, van St.-Cloud tot aan den parkmuur van Buzenval; de 10de divisie (v. SCHMIDT) van daar over la Jonchère tot aan de Seine; de reserven stonden op het plateau van Jardy en bij Beauregard. Door den Kroonprins van Pruisen werden terstond de noodige maatregelen genomen: 5 bataljons van de garde-landweer-divisie aan de Seine, alsmede eene brigade van het 2de Beiersche korps, dat rechts van het 5de korps stond, met 2 bat-



terijen en 2 eskadrons werden te Versailles bijeengetrokken om naar omstandigheden te worden gebruikt, en 4 garde-landweerbataljons ter ondersteuning achter den linker vleugel van het 5de korps geplaatst. Van het 6de korps, zuidelijk van Parijs, moest eene brigade zich gereed houden, om zoo noodig het links daarvan staande 2de Beiersche korps te ondersteunen.

Op het vroegtijdig van den Mont Valérien gegeven sein, rukte de generaal NOEL, bevelhebber van dit fort, met zijne troepen uit, maar werd niet ondersteund. Eerst later kwam de Fransche linker kolonne (VINOY) met twee divisiën (BEAUFORT D'HAUTPOUL en MOSNERON DUPIN), en eene in reserve (COURTRY) aan. De Duitse voorposten moesten terugwijken; het fort Montretout alsmede St.-Cloud werden door de Franschen na hardrekkigen tegenstand vermeesterd en een 60-tal gevangenen gemaakt. Ook de kolonne van het centrum (BELLEMARE) begon nu aan te rukken; eene brigade (FOURNÈS) sloot zich links bij de troepen van VINOY aan; twee andere brigaden (COLONIEU en VALENTIN) rukten binnen het park van Buzenval na den buitenmuur te hebben doen springen, veroverden vervolgens het kasteel en gingen toen op Garches en de hoogten van Bergère af. Hier konden de Franschen echter niet doordringen. Hunne herhaalde met onverschrokken moed ondernomen aanvallen stieten af op den bedaarden moed der Duitschers en hun snelvuur achter hunne verschanste stellingen. Des namiddags ten drie ure ging de bevelhebber der 9de Duitse divisie (v. SANDRART), door eenige andere troepen ondersteund, zelf ten aanval over. De Franschen werden wel van de hoogten nabij Garches verdreven, maar het door hen bezette gedeelte van het park van Buzenval en Montretout konden hun niet ontrukkt worden. Eerst des avonds ten 9 ure, nadat de generaal DUCROT het bevel tot den aftocht gegeven had, en het korps van VINOY, uitgeput en ontmoedigd in verwarring naar de stad terugvlood, kwamen de Duitschers weder in 't bezit van Buzenval, Montretout en St.-Cloud.

Eerst tusschen tien en half elf ure des morgens kon de Fransche rechter vleugelkolonne (DUCROT) aan het gevecht deelnemen. De divisie BERTHAUT viel uit het noorden het park van Buzenval aan, de divisie FARON de poort, genaamd du Longboyau, van het park van Buzenval, terwijl de divisie SUSBIELLE op den rechter vleugel op het park van Malmaison afging. De voorste bataljons moesten echter terugdeinzen voor het moorddadig vuur der Pruisische infanterie van achter hare veldversterkingen, vooral komende van achter den sterken binnenmuur van gezegd park, die niet te nemen

was, terwijl de achterste bataljons in verwarring geraakten door het vuur van 4 bij St.-Michel geplaatste batterijen, alsmede door het flankvuur van 4 batterijen van het 4de legerkorps en van eene batterij op den rechter Seine-oever bij Carrières opgesteld. De aanzienlijke op den rechter vleugel geleden verliezen deden den generaal DUCROT des namiddags van verdere aanvallen afzien; de strijd bestond nu nog slechts uit een tirailleurgevecht, tot de Franschen des avonds ook van hier aftrokken.

Een groot deel der uitgevallen troepen bivouacqueerde gedurende den nacht van den 19den op den 20sten aan den voet van den Mont Valérien, doch keerde den volgenden dag naar de stad terug; aan een vernieuwden aanval was niet te denken. Een deel der in St.-Cloud gebleven Franschen werd de terugtocht afgesneden en 15 officieren en 329 manschappen werden krijgsgevangenen gemaakt.

Het 5de Duitsche legerkorps betrok den 22sten weder zijne vorige stellingen; de ontboden troepen van de garde-landweerddivisie en van het 2de Beiersche korps bleven te Versailles en omstreken in kwartier. — Het 5de korps had verloren 38 officieren en 600 man aan dooden, gekwetsten en gevangenen; de Franschen lieten 1200 man op het slagveld, en hun geheel verlies wordt van hunne zijde op 3000, door de Duitschers op 6000 man gesteld.

De ongelukkige uitslag van dezen laatsten wanhopigen uitval, welken men in de hoofdstad met zoo onstuimige drift verlangd had, deed bij den ellendigen toestand waarin men verkeerde de hartstochten van alle zijden losbarsten, en het was voornamelijk het hoofd der gewapende macht en van het bewind, de generaal TROCHU, die het ontgelden moest en die de weinige populariteit welke hij nog bezat, na dezen dag geheel verloor; zelfs zijne medeleden in het bewind beschuldigden hem van gebrek aan beleid en doortasting, als ware hij de oorzaak van al de mislukte pogingen. Door een en ander zag de generaal zich genoodzaakt zijn ontslag als opperbevelhebber te nemen, hetgeen zijn gemoed in dien zin wellicht eenige verlichting kan gegeven hebben, zoo hij zich namelijk daarmede kon troosten, dat hij nu niet over de capitulatie behoefde te onderhandelen en dus zijn gegeven woord niet te breken; hij bleef echter aan hét hoofd van het bewind. Men droeg de betrekking van opperbevelhebber aan den generaal VINOY op, die haar echter eerst aanvaardde, toen het gepeupel den bekenden FLOURENS uit de gevangenis Mazas, waar hij sedert den 7den December opgesloten was, bevrijdde, en op het stadhuis aanrukte,

waar het oproerig volk echter nog gelukkig door het vuur van getrouw gebleven troepen verdreven werd.

Deze dag, de 22ste Januari, was als 't ware het tijdstip der beslissing: de op het ministerie voor het openbaar onderwijs verzamelde generaals verklaarden dat de verdediging ten einde was; het oproer op de straat en voor het stadhuis deed zien wat men van de uitgehongerde en opgeruide volksmenigte te duchten had, en het gouvernement op het Elysée ontving van een der hoofden van den dienst voor de algemeene voeding het vreeslijk bericht, dat er nog slechts voor twee dagen meel voorhanden was, en men, voor wat de levensmiddelen betrof, het ten hoogste nog acht dagen zou kunnen uithouden. In de laatste dagen was het ration brood tot 300 en het paardenvleesch tot 30 grammen moeten verminderd worden; zwart oneetbaar brood, waarin nauwlijks 10 pCt. meel was.

Tot de capitulatie werd derhalve besloten. Daar de generaal TROCHU weigerde zich met de onderhandeling te belasten, nam JULES FAVRE die moeilijke en smartelijke taak op zich. Nog den 22sten werd een brief naar het Duitsche hoofdkwartier te Versailles gezonden, waarop in den namiddag van den 23sten het antwoord kwam en JULES FAVRE zich terstond naar Versailles begaf. De onderhandelingen werden tot den 27sten gevoerd tusschen den Franschen Minister van Buitenlandsche zaken, voor de militaire aangelegenheden eerst bijgestaan door den divisie-generaal BEAUFORT D'HAUTOUL, daarna door den meer bedaarden chef van den staf van het eerste leger SCHMITZ, en van de Duitsche zijde door graaf BISMARCK en generaal v. MOLTKE. Den 26sten was men daarmee zoover gevorderd dat overeengekomen werd dat de vijandelikheden des middernachts zouden worden gestaakt en men maatregelen zou nemen om de hoofdstad van levensmiddelen te voorzien. Den 28sten werd een algemeene wapenstilstand voor 21 dagen gesloten, met uitzondering van de departementen Côte d'or, Doubs en Jura, waaromtrent men nader zou overeenkomen en waartoe beide partijen overgingen: de Fransche gevolmagtigden in de hoop, de Duitsche met de zekerheid dat de tijd hun voordeel zou aanbrengen. Binnen gezegden tijd moest eene Nationale Vergadering worden bijeengeroepen, om over het al of niet voortzetten van den oorlog te beslissen.

De hoofdbepalingen van den wapenstilstand met betrekking tot Parijs waren de volgende: Overgave aan de Duitschers van al de forten om de hoofdstad; ontwapening der omwalling met uitlevering van al het materieel; krijgsgevangenschap der bezetting van Parijs (linietroepen, marinetroepen en mobiele garden), uitzon-

derd 12000 man tot handhaving der orde in de stad; voorshands moesten echter slechts de wapenen dier troepen uitgeleverd worden; de nationale garde behield de hare; het voorzien der hoofdstad van levensmiddelen, met behoud evenwel der blokkade; betaling eener oorlogsschatting van 200 millioen fr.; — voorloopig zouden de Duitschers de hoofdstad niet binnentrekken; — eene demarcatie-lijn zou rondom Parijs gelijk over geheel Frankrijk tusschen de wederzijdsche legers worden vastgesteld.

Ten gevolge van den gesloten wapenstilstand werden in den morgen van den 29sten Januari al de forten, uitgezonderd Vincennes, na voorafgegaan onderzoek omtrent mogelijk bestaande mijnen, door de belegeringstroepen bezet; de voorposten werden tot op 500—700 passen van den stadswal vooruitgebracht, en terstond de bezette forten door de Duitschers in staat gesteld zoo noodig het bombardement der stad van nabij voort te zetten; met hetzelfde doel werden tusschen de zuiderforten en op andere punten 6 nieuwe batterijen gebouwd en bewapend.

De capitulatie werd overigens behoorlijk ten uitvoer gebracht, en hoewel een groot deel der wapens achtergehouden werd, werden toch aan de Duitschers uitgeleverd ongeveer 200000 Chassepotgeweren, 600 stukken veld- en 1350 stukken vesting-geschut. Het totaal verlies van het Parijsche leger gedurende de belegering wordt op 17000 dooden gesteld.

Ten gevolge eener nadere bepaling, opgenomen in de conventie van den 26sten Februari, tot verlenging van den wapenstilstand gesloten, trokken den 1sten Maart 30000 Duitschers, — 10000 van elk der 6de en 11de korpsen en van het 2de Beiersche korps — naar het bosch van Boulogne, om na eene wapenschouwing door Keizer WILHELM, voor twee dagen kwartieren in de Champs-Elysées en aangrenzende stadswijken te betrekken. De luitenant-generaal VON KAMECKE werd tot kommandant van het door de Duitschers bezette stadsgedeelte benoemd. Deze troepen zouden den 3den Maart door andere vervangen worden, namelijk van het gardekorps, de belegeringsartillerie en de pionniers, alsmede door het van Orleans ontboden garde-grenadier-regiment, toen daags te voren de ratificatie der vredes-preliminairen uit Bordeaux ontvangen werd, ten gevolge waarvan de Duitschers de stad moesten ontruimen en kort daarna ook de wallen en forten.

Hiermede eindigde het beleg der Fransche hoofdstad, eene belegering die vier en een halve maand had geduurd en waarbij van weerszijden een aantal troepen en eene hoeveelheid materieel was aangewend als waarvan de krijgsgeschiedenis geen tweede voor-

beeld kan aanwijzen, evenmin als van zoo ontzachtlijk groot militair en politiek gewicht.

Moet men zijne bewondering brengen aan de krijgskunst en het beleid der Duitsche legerhoofden, aan de volharding der troepen bij het langdurig beleg en aan hunne dapperheid bij het afwijzen der onstuimige uitvallen; evenmin kan men die aan de Fransche bevelhebbers onthouden, die de kolossale vesting in een geduchten staat van verdediging, en zooveel mogelijk orde wisten te brengen onder de massa's gewapenden van allerlei soort en gehalte; aan eene bevolking van meer dan twee millioenen menschen, die al de ontberingen door koude en gebrek veroorzaakt, voor een gedeelte zelfs de verschrikkingen van een bombardement met geduld verdroegen; evenmin aan het meerendeel eener burgerwaping, die zich getrooste weken en maanden lang den zwaren dienst op de wallen en forten te verrichten; tot eindelijk volslagen gebrek aan alle verdediging een einde maakte.

## DE TECHNISCHE VERRICHTINGEN BIJ DE OEFENINGEN DER TACTISCHE WAPENS.

(Hierbij behoort Pl. XI.)

---

Wanneer men bij het beschouwen van den eigenaardigen oorlog, dien de Duitschers met den naam van »Cernirungskrieg" hebben bestempeld, zich de moeite geeft in bijzonderheden af te dalen, dan komt men onvermijdelijk tot het besef van de hooge beteekenis, die men heden ten dage aan goed begrepen toepassing van veldversterkingen moet hechten. Bij aanvallers niet minder dan bij verdedigers spelen de technische troepen een zoo belangrijke rol, dat het al of niet slagen van menige tactische verrichting wel voor een groot deel aan hare meer of minder doeltreffende aanwending mag worden toegeschreven.

En dat wij hier dien »insluitingsoorlog" noemen, is niet wijl bij de andere operaties in het open veld, het aandeel der technische troepen weinig beduidend zou zijn geweest. Om van het tegendeel overtuigd te worden, hebbe men slechts te denken aan de bezwaren, die in vijandelijk land de beweging van zulke ontzettende legermassa's, met haren nasleep van materieel, in den weg traden; wáár spoor- en andere kunstwegen, rivierovergangen enz. door de tegenpartij, terrein- en landwegen door het barre wintersaizoen onbruikbaar waren gemaakt; wáár bij het dieper doordringen, met iederen dag de verbindingen met de eigen grenzen, zoowel als die der groote strategische lichamen onderling, moeilijker te verzekeren waren; terwijl iedere veldslag, ieder gevecht van beteekenis ons wijst op duchtig in staat van verdediging gebrachte terreinvoorwerpen. Brengt men zich dat alles en veel meer nog, wat alleen door technische hulp is te verkrijgen, voor den geest, dan zal men zeker die hulpwapens recht doen wedervaren.

Neen, dat wij bij voorkeur wijzen op de technisch-tactische werkzaamheden, door aanvallers en verdedigers, bij den insluitingsoorlog rondom Parijs en Metz uitgevoerd, is omdat wij wel vermoedelijk, wáár het de verdediging van ons land geldt, het meest met het karakter van dien oorlog zullen te rekenen

hebben; omdat zeker veel van wat dáár door den verdediger is aangewend, ook bij ons zijne toepassing zal kunnen vinden.

In de laatste nummers van dit tijdschrift treft men eene uitvoerige beschrijving aan van den bij Parijs geleverden artilleriestrijd. Een enkele blik op de daarbij gevoegde zeer uitgewerkte kaart is voldoende om een denkbeeld te geven van den ontzettenden omvang, die dáár vluchtige- en veldversterkingen bij beide partijen gekregen hebben. Dat iedere centraalstelling, iedere versterkte legerplaats in de laatste oogenblikken de hulp van veldversterkingskunst zal behoeven, daaraan valt niet te twijfelen. Ook bij de beste ligging der forten, — bij eene veel betere dan met sommige om Parijs het geval was —, zal het niet mogelijk zijn, om bij de groote uitgestrektheid, die zoodanige legerplaats moet beslaan, in alles te voorzien, wat tot beveiliging van tusschengelegen terrein en vooral tot steun van offensieve handelingen kan vereischt worden. En even als eene insluitingslinie in de eerste dagen wel nimmer wiskunstig volkomen zijn zal, en, al zijn de hoofdaccessen bezet, er nog tal van kleinere toegangen zullen overblijven, die de aanvaller slechts ontdekken en onschadelijk kan maken, naarmate hij met het terrein meer vertrouwd, daarop »eingelebt» raakt; evenzoo zal de verdediger uit de opstelling zijner tegenpartij nog gaandeweg ontwaren, welke terreingedeelten met het oog op zijne veiligheid, voorziening behoeven.

In BOGUSLAWSKI'S »*Taktische Fölgerungen*» wordt eene schets gegeven van het algemeen karakter der vluchtige versterkingen van een klein gedeelte der Deutsche insluitingsliniën om Parijs; een gedeelte te klein en eene schets te oppervlakkig, om zich van de doelmatigheid van al de werkzaamheden in bijzonderheden te kunnen overtuigen. Hetzelfde is met »eine Feldwache der III<sup>ter</sup> Baijerschen Division vor Paris», voorkomende in de »*Allgemeine Militär Zeitung*», het geval. Ook andere Deutsche schrijvers hebben de pionnierrichtingen in den laatsten oorlog tot het onderwerp hunner beschouwingen gemaakt. Het werk van den Pruisischen genie-kapitein GÖRZE »*Die Thätigkeit der Deutschen Ingenieure und technischen Truppen im Deutsch-Französischen Kriege*», geeft een overzicht van al wat door den Deutschen pionnier in Frankrijk is verricht. Beginnende bij den strategischen opmarsch naar de grenzen, schetst hij in groote trekken het aandeel, dat de technische troepen, bij iederen marsch, bij iedere ontmoeting hebben gehad. Behalve Metz en Parijs, die belangrijke hoofdstukken uitmaken, beschrijft hij de verkenningen der genie-officieren vóór vestingen en te velde; het slaan van een groot aantal bruggen; het maken van dekkingen, herstellen van communicatiën enz.; doch wie het werk ter hand neemt, om met de meer of mindere tactische waarde der details bekend te geraken, legt het onbevredigd ter zijde. Het veld van beschouwing is te groot; de schrijver geeft te weinig critiek. Wellicht dat het dezer dagen aangekondigde werk »*Travaux d'investissement exécutés par les armées Allemandes autour de Paris, par un ancien élève d'une école spéciale*», ten deze meer licht zal verschaffen; de prospectus

althans belooft dienaangaande veel. Maar zal het mogelijk zijn dat licht nu nog tot in alle hoeken te doen doordringen? Omtrent de opstelling der meeste batterijen en veldschansen moge men zich ook al rekenschap van haar meer of minder *raison d'être* kunnen geven; met veel tirailleurloopgraven, gecreneleerde muren, versterkte huizen enz., kan men dit bezwaarlijk, zonder op het terrein zelf alle locale invloeden in oogenschouw te hebben genomen, en vooral niet zonder ze in het nauwste verband te brengen met de tactische verrichting, die er door moest worden gebaat. Eene kennis, die, vreezen wij, thans volledig wel niet meer zal te krijgen zijn. — Wij maken deze opmerking, wijl bij het aanschouwen van het reusachtige van dien veldarbeid, bij den oogenschijnlijk weinigen samenhang tusschen vele gedeelten daarvan, het denkbeeld ons niet vreemd gebleven is, dat wellicht enkele dier werkzaamheden nutteloos, ja misschien aan de tactische operaties hier en daar meer na-dan voordeelig geweest zijn. En men bedenke wel dat een onnoodig of onhandig te werk gaan, tijd, arbeidskrachten en materialen verslindt; meestal, zij het ook geringe verliezen medebrengt en in ieder geval het vertrouwen in de leiding der aanvoerders doet verloren gaan. — Een enkel voorbeeld moge tot rechtvaardiging van deze onze verdenking strekken.

Na den mislukten aanval tegen Le Bourget op 21 Dec. besluit TROCHU dat dorp andermaal en wel van de oostzijde aan te vallen, en dien aanval door batterijen en loopgraven te ondersteunen. Er worden dan ook drie tirailleurloopgraven achter elkander aangelegd. Drie *aaneengeschakelde linien!* De voorste van af Groslay, dat versterkt was, naar het »canal de l'Ourcq» bij Bondy; daarachter op  $\pm$  500 meter eene tweede, van af La Courneuve, over Drancy naar het kanaal, ter lengte van 10.000 meters, zegge *bijna twee uren gaans*; en daarachter op  $\pm$  1000 meter een derde. Deze loopgraven moesten tevens tegen uitvallen uit het »Forêt de Bondy» dekken.

Nu rijst toch de vraag: heeft hier geen ziekelijke overdrijving van veldversterkingskunst plaats gehad? Zulke lange aaneengeschakelde linien hinderen de offensieve bewegingen veel meer dan ze die baten; ze sluiten de verdedigers als met een hek op. Buitendien zouden zulke lange linien, op ieder punt gemakkelijk te forceeren, den Duitschers bij het deboucheeren uit het bosch, over die anders kale vlakte van St. Denis zeer welkome rustpunten en dekkingsmiddelen aangeboden hebben. Toen men dan ook te elfder ure nog ten overvloede bespeurt, dat alle loopgraven door de Duitse batterijen van het plateau Raincy worden bestreken, verlaat men ze en geeft het denkbeeld op, om daarmede een aanval op Le Bourget te steunen.

Of het is hier al zeer moeilijk geweest, door de kaart een trouw beeld van het terrein te geven, of men heeft het recht onhandig te noemen den aanleg van 3 zulke lange linien achter elkander en het versterken van twee localiteiten Groslay en het huis L'Alouette, op 600 meter afstand achter elkander aan den weg van Metz gelegen, die bij nader inzicht blijken niet bezet te kunnen worden.



En die versterking van Groslay bijv., ook daaraan is, dunkt ons, arbeid verspild. Het is naar de zijde van den vermoedelijken aanval omgeven door een vijver en eene vrij breede gracht (zie de in n<sup>o</sup>. 5 en 6 van dezen jaargang voorkomende schets); het heeft naar de zijde van den straatweg van Metz gecreneleerde boomgaardmuren; twee groote versterkte huizen bestrijken het kale onliggende veld. Toch gaat men nog om het geheel eene doorloopende verhakking maken en dito loopgraaf achter de beek, welke loopgraaf, vóór de gecreneleerde muren, toch zeker wel onnoodig was.

Zoodoende heeft men er weinig aan of een terreinvoorwerp *natuurlijke sterkte* bezit. De uitgang is een smal bruggetje. Nu mogen gelukkig de Franschen overal hout en aarde in overvloed gehad hebben; maar men mag niet vergeten dat al die vuurlijne bezetters vorderen en zulke sterke bezettingen in zoodanig kleine *ruimten*, door indirect vuur zeer geteisterd worden. De Franschen die zoo goed met een enkel woord, eene onhandigheid weten te ridiculiseren, mochten dit gerust »une souricière» noemen.

En dit is niet als bij uitzondering, maar op meer plaatsen op te merken. Op verschillende fronten vooral in het zuiden, ziet men lange aaneengeschaalde loopgraven, in rijen achter elkander. Op die wijze kan men wel aan den gang blijven en bestaat er geen reden om achter een 3de niet een 4de, 5de enz. linie op te werpen.

Het zou ons te ver voeren, indien wij alle, tot dusverre weinig verklaarbare opvattingen der vluchtige versterkingskunst, in bijzonderheden wilden releveren. Voor het doel dat wij ons hebben voorgesteld is trouwens een enkel sprekend voorbeeld voldoende. Dat doel is: de aandacht te vestigen op de noodzakelijkheid van goed geleide gemeenschappelijke oefeningen der tactische en technische troepen.

Zowel in het Duitsche als in het Oostenrijksche leger werd na de oorlogen van 1866 en 1870 geklaagd over het dikwerf zoo ondoelmatig gebruik der veldversterkingsmiddelen. In het »*Militair Wochenblatt*» heeft dit gewichtig punt het onderwerp uitgemaakt van een nog al hevigen pennestrijd tusschen den zaakkundigen schrijver der *Taktische Fölgerungen* en Pruisische genie-officieren, doordien eerstbedoelde als oorzaken van het kwaad gedeeltelijk noemde de geringe voorliefde der genie-officieren voor de tactiek, en ten andere ongenoegzame kennis van de toegepaste versterkingskunst bij de tactische troepen. Wat de eerste dier oorzaken betreft, wenschen wij, voor ons leger, zijn gevoelen niet tot het onze te maken. We vertrouwen dat daartoe bij ons geen grond bestaat en verlangen buitendien niet in soortgelijke debatten met onze collega's van de genie te geraken, welk gekibbel in den regel minder geschikt is de zaak te bevorderen, dan wel een wreveld op te wekken, die aan de eendrachtige, zoo hoogst noodige samenwerking van alle wapens schadelijk is. Wanneer men daarentegen de tweede oorzaak: ongenoegzame kennis van de toegepaste versterkingskunst bij de tactische troepen, voor ons vertaalt door: gebrek aan leiding, aan gemeenschappelijke

oefening, ja dan gelooven we, dat die reden tot onoordeelkundig gebruik van technische middelen en troepen, bij ons, meer dan ergens anders, voor de hand moet liggen.

De genie-officieren kunnen zich niet genoeg met andere wapens oefenen; de tactische officieren gaan te weinig met technische troepen en verrichtingen om.

Tot dusverre hebben de meeste infanterie-officieren bijv. nog nimmer het gebruik van tirailleurloopgraven bij de oefeningen zien toepassen. En dat met opzicht tot die schijnbaar zoo eenvoudige zaak uit de practijk nog wel iets te leeren valt, blijkt reeds alleen uit de verschillende typen van tirailleurputten en loopgraven, die men in de onderscheidene legers heeft toegepast en die alle hare vóór- en nadeelen hebben. Fig. 1, Pl. XI, bijv. is een tirailleurput voor staande schutters, zooals die in ons handboek voor den Pionnier voorkomt. Het voordeel van die putten en loopgraven is: dat, vermits men ze van achteren gemakkelijk bestrijken kan, zij aan de tegenpartij, bijaldien zij ze genomen heeft, geen dekking aanbieden. Daarentegen hebben zij het nadeel, vooral in onze terreinen, dat al het water afloopt naar de plaats, wáár de schutter staat; een nadeel niet onbeduidend, wanneer de schutters, zooals voor Parijs dikwerf het geval was, niet konden afgelost worden dan bij invallen der duisternis, zoodat ze dikwerf uren daarin verblijven moesten. Bij Metz maakten de Duitschers veel gebruik van tirailleurputten voor halfzittende schutters, volgens profiel Fig. 2. Hierin is de schutter gemakkelijk geplaatst en heeft van het water minder last; doch de tegenpartij vindt hier wel dekking in. Zoo maken de Engelschen bij hunne manoeuvres gebruik van tirailleurputten en loopgraven voor zittende schutters (Fig. 3). De schutter zit bij A en vuurt over de kleine horizontale borstwering; het voordeel hiervan is: gemakkelijke houding; het nadeel: dekking ook voor de tegenpartij. Fig. 4 stelt een tirailleurloopgraaf voor, zooals ze veelal door de Franschen werden gemaakt; Fig. 5 het profiel eener andere Fransche loopgraaf voor twee gelederen. De eerste geeft *spoediger*, de laatste *beter* dekking en is meer stormvrij (zulke werken zijn intusschen toch niet tegen een storm berekend).

Is bij ons al uitgemaakt aan welk profiel de voorkeur moet worden gegeven of komen zulke ondergeschikte kleinigheden er niet op aan? Wat zeker geen kleinigheid is en veel terreinkennis en doorzicht vereischt, is het aanleggen van deze en andere eenvoudige werken volgens gezonde tactische begrippen.

In de eerste plaats is van het meeste belang eene doeltreffende organisatie en vaste indeeling van de technische troepen bij de andere wapens. Wij hebben in dit opzicht, door de jongste samenstelling en indeeling van ons veldleger, zeker eene schrede voorwaarts gedaan. Dat de toevoeging van ééne halve compagnie genie-troepen aan eene armee-divisie, geen overdadige kan worden genoemd, zal wel vrij algemeen toegestemd worden; vooral wanneer men het eigenaardige van ons terrein en de vermoedelijke rol die het leger zal hebben te vervullen, daarbij niet vergeet. Intusschen, we

hebben nu eenmaal niet meer genie-troepen en hoe gegrond het ook weër in dit opzicht moge zijn, te treuren en te klagen over geringe getalsterkte, het brengt ons niet veel verder. Trouwens zoo lang de kanker, die aan ons stelsel van legervorming nog altijd knaagt, niet radicaal is weggenomen, helpt eene chimerieke uitbreiding op papier niet veel. Alle wapens lijden aan dezelfde kwaal. Een andere vraag is echter: zal door de nieuwe indeeling van ons veldleger wat meer samenwerking van technische troepen met de andere wapens, ook *nu* reeds, in *vredestijd* worden voorbereid? Zullen vooral de genie-officieren ons wat naderbij worden gebracht, opdat wij ons iets meer van hunne speciale vertrouwdheid met technischen arbeid mogen eigen maken; terwijl zij omgekeerd door het aanschouwen van veranderde strijdvormen der tactische wapens, tot de doeltreffendste aanwending der technische elementen leeren geraken?

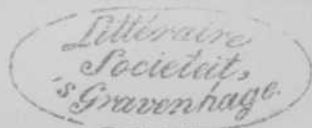
Art. 5 van de instructie voor de divisie-kommandanten zou ons ten deze geruuststellen, indien we niet reeds hadden geleerd, hoe menigmaal de beste voorschriften, door den invloed van locale omstandigheden, onafhankelijk zoowel van den wil van hem, die het voorschrift geeft, als van degenen die met de uitvoering zijn belast, niet veel meer dan ijdele klanken worden. In dat artikel lezen we:

»Gecombineerde manoeuvres, militaire marschen dier korpsen (inf.) met de eskadrons, de batterijen en de detachementen mineurs en sappeurs voor zijne divisie aangewezen, worden door hem (den divisie-kommandant) geregeld.»

Bij gebrek aan terreinen, aan personeel, aan gereedschappen en materialen, zal het zeker een moeilijke taak zijn om aan deze opdracht in allen deele te voldoen. Hoeveel garnizoenen toch bezitten wij, waar gecombineerde manoeuvres op groote schaal kunnen plaats grijpen? Hoeveel van die manoeuvres kunnen 's jaars geschieden? Wanneer er bezwaren zijn tegen de letterlijke uitvoering in haar geheel van vele doelmatige oefeningen, moeten we in plaats van ons bij die bezwaren neër te leggen, alles aanwenden om dan toch zooveel mogelijk het vereischte te naderen. Men zal ook hier naar hulpmiddelen moeten zoeken, om dáár waar geen groote gecombineerde manoeuvres kunnen plaats vinden, de troepen met technische verrichtingen eenigszins vertrouwd te maken; om althans officieren en kader van de kennismaking met die verrichtingen niet geheel verstoken te laten.

In de groote legers, in Pruisen, in Oostenrijk, in Frankrijk, moet men in vele opzichten even goed naar expedienten omzien, om de oefeningen zoo leerrijk mogelijk te maken. De wijze waarop bijv. onlangs in Oostenrijk de tactisch-technische oefeningen geregeld zijn, kan hiervan ten bewijze strekken.

Wat dáár wordt aangewend om de werkelijkheid nabij te komen, bevat zooveel wat we ook voor ons leger op kleiner schaal aanbevelenswaardig vinden, dat wij het wel der moeite waard oordeelen, de aandacht daarop te vestigen.



Bij de groote manoeuvres in Oostenrijk is in ieder hoofdkwartier een chef van de genie met de technische werkzaamheden belast. Zij zijn verplicht onder persoonlijke verantwoordelijkheid en »aus eigener Initiative" alle zoodanige maatregelen te nemen, die het grootstnogelijke nut van de technische elementen bij het leger aanwezig, waarborgen. Hoewel hierdoor verdeeling van arbeid wordt bevorderd en den chef van den staf zoodoende eene lastige beslommering wordt bespaard, komt ons dat »aus eigener Initiative" minder goed voor. »In overleg met den chef van den staf" zouden we wenschelijker achten, juist ter wille van die verzekerde samenwerking van tactiek en techniek, die men bereiken moet. Bij iedere divisie is ééne genie-kompagnie; bij ieder legerkorps zijn nog twee pionnier-kompagnien; terwijl iedere armee-reserve nog over één genie- en één pionnier-bataljon met een »Schanzzeugpark" beschikt. Ieder infanterie- en cavalerie-regiment heeft verder in vreedstijd eenige »Truppe-pionniere", die bij de »Genie-Truppe" geoefend zijn.

Bij alle marschen, bij iedere manoeuvre beschikken dus de kommandanten over eenige, zij het ook weinige, technische krachten; de technische troepen leeren naar tactische eischen te werk gaan. Bij alle oefeningen waaraan eenige oorlogshandeling ten grondslag ligt, worden die technische troepen *geheel practisch* geoefend; dat wil zeggen: den vereischten arbeid werkelijk op het terrein uitvoerende, of op eene *theoretische wijze, die de practijk zoo zeer nabij komt*, dat wij die vooral dringend durven aanbevelen.

De zaak draagt zich namelijk aldus toe: De genie-officier neemt kennis van de tactische veronderstelling en geeft, daarop gegrond, zijne bevelen. Bijv. als genie-chef van het leger aan de genie-chefs bij de legerkorpsen en in de veronderstelling dat men beschikt over de technische middelen, die hem te velde ten dienste zouden staan. De genie-chefs bij de korpsen geven onmiddellijk aan de bij het korps aanwezige technische kompagnien, Schanzzeugkolonne en infanterie-arbeiders de noodige bevelen. De kommandanten der genie-kompagnien, de overige subalterne technische officieren en mindere rangen, tot den korporaal toe, krijgen nu ieder hunne taak en maken *op het terrein zelf* de schets en eene korte beschrijving van die verrichtingen, welke zij in de werkelijkheid zouden uitvoeren, *rekening houdende met tijd en beschikbare materialen en krachten*. Weinige uren na de eerste, van hooger hand gegevene order, werkt ieder hunner reeds op het veronderstelde gevechtveld, oefent zich tactisch, leert het terrein enz. benuttigen. Dadelijk na den arbeid, die altijd in de werkelijkheid in één dag moet kunnen voltooid zijn, worden de rapporten verzameld, *in denzelfden vorm* waarin ze op het terrein zijn gemaakt, zoodat latere verbeteringen en verfraaiingen niet mogelijk zijn.

Er zijn 3 soorten van zulke technisch-tactische oefeningen voorgeschreven:

- a. *die der kompagnie op zich zelve*: de kompagnieskommandant maakt de opdracht, veronderstellende genie-chef bij eene divisie te zijn. De officieren en het kader der kompagnie, werken *op het terrein* de details uit onder zijn toezicht;

- b. *die van het bataljon.* De opdracht gaat uit van den kommandant van het genie-bataljon, als genie-chef van een armee-korps. De officieren enz. van het bataljon werken uit;
- c. *die van het gansche genie-regiment.* In dit geval komt de veronderstelling, gegrond op de noodzakelijke technische verrichtingen voor een geheel leger, van den opperbevelhebber, die ook artillerie- en staf-officieren, met opdrachten hun overeenkomstig wapen betreffende, uit het hoofdkwartier afzendt, om in verband met het genie-regiment op de bovenaangeduide wijze de taak uit te werken.

In de Oostenrijksche instructie voor manoeuvres en gecombineerd tactisch-technische oefeningen, wordt met bijzonderen nadruk er op gewezen, *dat de veld- en vluchtige versterkingskunst, wel verre van alleen het defensieve op den voorgrond te stellen, vooral zoodanig moet worden leeren toegepast, dat zij de offensieve handelingen begunstigt.* De veldschansen, versterkte terreinvoorwerpen enz. moeten juist daarom den aanval kracht bijzetten, dewijl zij rug en flanken beschermende, het voorwaarts rukken veiliger veroorloven.

Dat door het verbinden van dergelijke opdrachten aan de manoeuvres en veld-dienst-oefeningen, de genie-officieren meer nog met de behoeften der tactische wapens vertrouwd worden; dat men daardoor reeds zeer nabij komt hetgeen, in dit opzicht, te velde van hen zal worden gevorderd, is reeds een belangrijk voordeel. Doch ook de troepenofficieren kunnen op die wijze geoefend worden in het vlug beoordeelen van de tactische waarde van verschillende terreingedeelten. Het verplicht vooreerst, dat men zich theoretisch op de hoogte houde, terwijl men al verder de theorie op ieder terrein leert toepassen. Kon men alle versterkingen werkelijk op het terrein uitvoeren, ongetwijfeld ware het nog beter. Doch in welk leger geschiedt dat? Wáár creneleert men in vredestijd muren, stelt men huizen in staat van verdediging, breekt men bruggen op en stelt men inundatiën? Immers nergens. Maar dat er middelen gevonden kunnen worden om, zooal niet voor den ganschen troep, dan toch voor alle officieren en het kader althans, de zaak eenigszins aanschouwelijk te maken, ook dat bewijzen de Oostenrijksche oefeningen.

Bij kleine manoeuvres, het vorig jaar door gedeelten van het garnizoen te Weenen gehouden, beteekende bijv. een sappeur bij een huis geplaatst, dat het bezet was; bij een brug, dat ze vernield was; op de hoeken van een muur dat ze gecreneleerd was; terwijl schansen en tirailleurloopgraven, met linnen strooken werden gemarkeerd. Men kan nu wel schouderophalend beweren, dat dit nog geen practijk is; dat men over die linnen strooken heenstapt. Het is waar, doch de hevigste snelvuren bij vredesoefeningen, doen ook niet veel kwaad.

Verdiene een zoodanig oefenen van de subalterne-officieren, zoowel der genie, als van de tactische wapens, geen navolging? Waar genie-detachementen aan de gecombineerde oefeningen deelnemen, kan men aan den genie-

officier die troepen-officieren, dat kader en die manschappen toevoegen, die bij de mineurs zijn gedetacheerd geweest. De chef van den staf deelt het doel der manoeuvre mede aan den oudsten genie-officier en draagt hem de zorg op van al de technische verrichtingen, die daaruit als noodzakelijk voortspruiten. De genie-officier geeft ieder zijne taak op, onder mededeeling tevens van de sterkte der afdeeling, den tijd en de materialen waarover zou kunnen worden beschikt in de werkelijkheid; zoo noodig gaan zij vooruit naar het terrein. Wat werkelijk kan gedaan worden — in een kamp en in sommige garnizoenen zal dat meer zijn dan men denkt — wordt gedaan; het overige gemarkeerd. De chef van den staf neemt de rapporten *op het terrein zelf* in en stelt ze dadelijk na afloop der oefening, den divisie-generaal ter hand.

En welk bezwaar zou er tegen zijn, dat in die garnizoenen, waar geen genie-troepen zijn, bij iedere tactische veronderstelling, des noods van een enkel bataljon en ééne sectie artillerie, de bij de mineurs gedetacheerd geweest zijnde infanterie-officieren, technisch werden gebruikt? Zij zullen dan in de oefeningen, die zij bij de mineurs bijwonen, nog meer belangstellen, dan nu reeds het geval is, wetende dat zij, bij terugkomst bij hun wapen, ieder oogenblik van de opgedane kennis moeten doen blijken. Behalve in het vlug beoordeelen van het terrein, oefent men zich in het vervaardigen en duidelijk redigeren van een rapport, een zoo onontbeerlijke eigenschap voor ieder officier te velde, en waarin enkelen, door gebrek aan gewoonte, misschien nog wel zullen te kort schieten. Want wil de oefening eenige waarde hebben, dan moet nimmer, onder geen enkel voorwendsel, met het innemen van de schets der veronderstelde of werkelijk uitgevoerde werkzaamheden, tot later gewacht worden. Hierdoor alleen kan men zien of ieder inderdaad rekening heeft gehouden met *tijd* en *middelen*. Aan die twee factoren moet dan ook ieders taak getoetst worden, anders krijgt men romantische beschrijvingen, mooi geteekende leugens, van verrichtingen, die men in de werkelijkheid, in het gegeven geval, nooit zou hebben kunnen uitvoeren. — (Het nieuwe velddienst-reglement moge ons voor goed verlossen van die arceerfataisïën, die soms hier en daar, *als op het terrein gemaakt*, nog worden ingegeven.)

Juist die beperkte tijd en middelen leeren ieder, voor het hem toevertrouwde terreingedeelte, vaardig het meest noodzakelijke beoordeelen; ze dwingen partij te trekken van alle bestaande natuurlijke voordeelen. Men is verplicht met allerlei tactische zaken te rekenen, waarmede men het anders bij manoeuvres en velddienst-oefeningen dikwijls zoo nauw niet neemt. Bijv. afstanden waarop de vuren werken; snelheid van beweging der wapens; spoorbreedte van materieel; bruikbare hellingen van wegen; geschiktheid van den bodem voor veldarbeid enz. Hoe menig subalterne-officier wordt niet op die wijze voor zichzelf en voor anderen hoogst nuttig beziggehouden, die thans bij de manoeuvres niet altijd evenveel profiteert. En het is toch vooral voor de officieren dat de manoeuvres leerrijk moeten zijn. De zaak zal

natuurlijk dáár het meeste nut afwerpen, waar werkelijk genie-officieren de opperleiding van den technischen arbeid hebben. »Mais quand on n'a pas ce que l'on aime, il faut aimer ce que l'on a. (Dit s. v. p. niet toe te passen op de plaatsvervang.)

Het hier volgende voorbeeld moge eenigszins tot toelichting strekken. Vooraf zij gezegd, dat men aan de daarbij gevoegde schets en korte beschrijving niet meer waarde moet hechten, dan aan eene oppervlakkige figuratieve voorstelling van den algemeenen gang der zaak. In de werkelijkheid zouden we zulke teekeningen met de pen niet op het terrein kunnen krijgen en men moet ze dus bij manoeuvres evenmin verlangen. In dit tijdschrift konden we moeilijk die werkelijkheid geheel weêrgeven. Een ruwe schets, zoo mogelijk met een paar gekleurde potlooden, is alles wat men op het terrein leveren kan.

Wij hebben opzettelijk een manoeuvre gekozen, waarbij een offensieve handeling op den voorgrond treedt; men is zoo licht geneigd, aan toegepaste versterkingen zuiver defensieve bedoelingen te hechten.

*Veronderstelling.* (Zie schets, Pl. XI.) Van de divisie zal de 1ste brigade een aanval doen, tegen de oostzijde van de door den vijand bezette stad M. De tweede brigade zal de beweging ondersteunen, door zuidwaarts van de stad achter de Molenbeek eene positie te nemen, waarin zij, bij ongunstigen afloop, den terugtocht der 1ste brigade kan dekken.

Sterkte der technische troepen: 1 genie-officier, 3 onderofficieren en 50 mineurs, en verder 3 inf.-luitenants, 5 sergeanten en 40 man, die bij de mineurs zijn gedetacheerd geweest; terwijl in de werkelijkheid nog een 200 man inf. zouden beschikbaar worden gesteld. De werkzaamheden moeten dus berekend zijn voor 50 mineurs en 240 man infanterie.

*Opricht van den chef van den staf aan den genie-officier:* (Na mededeeling van het doel der manoeuvre) de positie achter de Molenbeek versterken. Om 6 uur aan te vangen, moet de arbeid om 10 ure gereed zijn, als wanneer de rapporten worden ingewacht.

De genie-officier geeft dien ten gevolge op het terrein de volgende opdrachten: aan den luitenant A: *het versterken van het gedeelte der stelling tusschen de lijnen ab en gh.* Hierin zal moeten worden uitgevoerd:

- een batterij op te werpen, op de hoogte (voor 3 stukken);
- den voet der hoogte door loopgraven in verband brengen met den boomgaard;
- het front der stelling zooveel mogelijk zuiveren;
- de brug over de beek opbreken; (beschikbare arbeiders: 1 sergeant en 20 mineurs; 2 sergeanten en 80 man infanterie.)

Aan B: *Het gedeelte tusschen ab en cd:*

- boomgaard en kasteel in staat van verdediging stellen;
- front zuiveren;
- brug opbreken;
- zoo mogelijk door opstopping eene inundatie stellen;

communicatiën door het bosch en de beek maken; (beschikbare arbeiders: 1 sergeant en 10 mineurs; 2 onderofficieren en 60 man inf.

Aan C: *Het terrein tusschen den straatweg en den weg der 1ste brigade tot ef:*  
 geschutstelling voor 3 stukken bij den boschuitgang;  
 versterken van den zwakken ostrand van het bosch;  
 loopgraven van hier naar den door de 1ste brigade te volgen weg;  
 overgangen voor infanterie over de beek; (beschikbare arbeiders: 1 serg.  
 en 20 mineurs; 2 onderofficieren en 100 man infanterie.)

Het rapport van luitenant A zou bijv. de volgende opgave bevatten: (natuurlijk een kleine afzonderlijke schets van het aan zijne zorg toevertrouwde gedeelte.)

a. *Gemarkeerde werkzaamheden:*

op de hoogte eene Pidollsche batterij voor 3 veldstukken (Fig 7) gemaakt door 1 sergeant en 20 mineurs. De vuurmonden bestrijken het voorwaartsche terrein tot op  $\pm 2500^m$  en de afhelling van het plateau van M, zoomede het debouché van het daarop gelegen dorp. De voorwagens kunnen gedekt staan aan den kant der hoogte;

2 sergeanten en 40 man infanterie hebben  $200^m$  loopgraaf opgeworpen (van bijv. prof. Fig. 2);

4 man hebben de brug opgebroken;

de overige manschappen hebben over eene lengte van  $800^m$  den terugtochtsweg der artillerie verbeterd en de heggen vóór het front voldoende opgeruimd.

b. *Werkelijk uitgevoerd*,  $400^m$  tir. loopgraaf (met dezelfde manschappen, die de andere loopgraaf gemarkeerd hebben.)

Op dit rapport zouden bijv. komen de volgende

*Aanmerkingen van den genie-officier of van den chef van den staf.* Met 1 sergeant en slechts 20 mineurs kan in 4 uren geen Pidollsche batterij voor 3 stukken van dit profiel voltooid zijn; (8 man maken in 7 uren één zoodanig emplacement voor één vuurmond, dus voor 8 stukken minstens 24 man . . . zie ELAND); de loopgraaf van *p* tot *g* is slechts aangelegd, ze is gericht op eene niet door ons bezette hoogte H, binnen werkzaam vuur gelegen; waarom is geen gebruik gemaakt van den reeds bestaanden landrug *rs*?

Het zal wel overbodig zijn eveneens de rapporten der andere officieren te ontleden en na te gaan welke bemerkings daarop zouden kunnen gemaakt worden. Geeft bijv. de luitenant C in zijn rapport op, eene geschutstelling dwars over den straatweg, bij het debouché van het bosch te hebben gemaakt, en zou dit door den lossen zandgrond zeer bezwaarlijk geweest zijn, dan kan de genie-officier of de chef van den staf de aanmerking maken:

»Eene geschutstelling uit enkele aarde was hier niet aan te bevelen; waarom geen gebruik gemaakt van de boomen, die langs den weg staan en toch hadden moeten worden geveld, wijl zij het vuur hinderen. De boomen met eenige aarde overdekt, zouden een zeer goede borstwering hebben gevormd.»



*Algemeene aanmerking op den geheelen technischen arbeid:*

»Het gedeelte tusschen den oostelijken boschrand en den weg der 1ste brigade had moeten openblijven voor offensieve handelingen; nu is men nagenoeg geheel opgesloten.

We meenen het maken van verdere beschouwingen en toepassingen gerust onzen lezers te mogen overlaten. Men vergete daarbij niet dat in de werkelijkheid, eigenlijk iedere troep de loopgraaf maakt, die ze zelf bezet. (Wanneer hij ten minste daartoe nog met iets anders gewapend is, dan alleen met de door de natuur den mensch geschonken extremiteiten.) Zulke loopgraven zijn dan in eenige minuten voltooid.

Natuurlijk beweren we geenszins, door het vorenstaande de beste wijze aangegeven te hebben, waarop technische met tactische oefeningen kunnen worden verbonden. Wellicht kunnen nog meer practische hulpmiddelen aangewend worden, om den oorlogstoestand nabij te komen. Waar verschillende wapens in het spel zijn, is het regelen van détails van uitvoering, door één persoon, niet gemakkelijk; meestal ook niet wenschelijk. Alleen hopen we dat deze weinige bladzijden er iets toe mogen bijdragen, om de aandacht tot deze belangrijke oefeningen te trekken. Men ontmoet bij ons nog wel eens optimisten, die ook met betrekking tot deze zaak zullen zeggen: »Och dat komt in tijd van oorlog wel terecht;» die liever het »débrouillez-vous» van de Franschen van 1870 toepassen, dan zich in vreedstijd het hoofd te breken, met te zoeken naar eene goede oplossing, van wat ze voor ondergeschikte zaken aanzien. Optimisten, die meenen, dat alle leemten met vaderlandsliefde zijn aan te vullen. Klaag over onze legervorming; — ze antwoorden u: vaderlandsliefde. Betwijfel de bruikbaarheid der schutterij; — vaderlandsliefde! Dát fort, die batterij zijn in de keel niet stormvrij; ze sluiten ze met..... vaderlandsliefde. Kortom, dat zelfstandig naamwoord wordt eenig en overal afdoend recept. Hoe moeten we te velde ondoorwaadbare beeken overkomen? hoe doelmatige dekkingen maken? Het ontbreekt ons aan oefening; we hebben geen gereedschappen? Zeker weer met vaderlandsliefde?

Wij hebben den meesten eerbied voor dat gevoel en wij zijn vast overtuigd, dat het in de ure des gevaars het Nederlandsche leger daaraan niet ontbreken zal; om daaraan te twijfelen zou men te veel roemrijke bladzijden uit onze geschiedenis moeten vergeten. Er is in het Nederlandsche leger nog genoeg van hetzelfde bloed dat in de velden van Brabant vergoten is; Waterloo en de tiendaagsche veldtocht liggen nog niet zoo ver achter ons. Maar diezelfde vaderlandsliefde brengt mede, dat men zoo lang het nog tijd is, op waarachtig noodzakelijke verbeteringen aandringt; dat men niet blind blijve voor datgene waarin onze naburen ons voorbij streven. De verschillende wapens moeten, waar het eenigszins kan, gezamenlijk geoefend worden.

Wapens, die ieder op zich zelf goed zijn, maar elkander onderling *niet genoeg* kennen, vormen nog geen goed leger.

Juist hier is het waar, dat »l'union fait la force.»

Maastricht, Augustus 1873.

W. L. DE PETIT.

## EEN RECHTMATIGE RECLAME.

Tot recht verstand der zaak, behandeld in den hieronder volgenden brief aan de Redactie, is een korte toelichting noodig.

In N°. 30 der *Allgemeine Militär Zeitung* van den loopenden jaargang komt een artikel voor, getiteld: »De Nederlandsche expeditie tegen Atchin.» Dit artikel heet bewerkt te zijn naar bronnen aan beide strijdvoerende partijen ontleend, en wel, eenerzijds aan het nummer van 3 Mei jl. van een op Java uitkomend dagblad, en anderzijds aan een Atchineesch bericht, voorkomende in het te Constantinopel verschijnend blad, *de Bâsirat*.

Na uit het Nederlandsch-Indische bericht het verloop der eerste expeditie tegen Atchin te hebben overgenomen, worden uit diezelfde bron eenige bijzonderheden geput, die hoofdzakelijk hierop nederkomen. De expeditie zou zonder eenige kennis omtrent 's vijands hulpbronnen aangevangen zijn, en wanneer werkelijk de regeeringscommissaris de groote moeilijkheden, aan een dergelijke expeditie verbonden, over het hoofd had gezien, ware het de plicht geweest van de Nederlandsche zeeofficieren, die twee jaren geleden in deze streken gereisd hadden, de aandacht daarop te vestigen. Behalve in het gemis aan kennis van de vijandelijke hulpbronnen, moet ook in den aard van het Indisch leger een der oorzaken van het mislukken der expeditie gezocht worden. De officieren toch zijn in militairen zin slecht gevormd. Zij, zoowel als de Europeesche soldaten, zijn buiten alle betrekking met het moederland en bezitten noch militairen geest noch vaderlandsliefde, waardoor hun de elementen ontbreken, om de vele Inlandsche soldaten — nagenoeg de helft der effectieve sterkte — tot bruikbare en geschikte militairen op te leiden. Bovendien was het Ned. Ind. leger tot nu toe slechts gewoon de minder krijgshaftige volken van Java, Celebes en Borneo in bedwang te houden, en nimmer geroepen geworden zich staande te houden tegenover de dappere en vooral in den vestingbouw bedreven Atchinezen (1).

(1) Wij beamen de opmerking van den Nederlandschen officier (zie later) dat men twijfel zou kunnen opperen, of deze laatste zinsnede ontleend is aan de Ned. Ind. Courant, dan wel de meening der Redactie van de *Allg. Mil. Zeitung* uitdrukt.

In het Atchineesch bericht worden de Nederlanders aangeklaagd reeds lang zwanger te zijn gegaan van vijandelijke plannen jegens Atchin's vrijheid en onafhankelijkheid. Twee jaren geleden was o. a. een Nederlandsch oorlogschip verschenen om de bewoners onderwerping af te dwingen. Door den gouverneur ABDU'R RAHMÂN was echter verklaard, dat de Atchinezen reeds lang vasallen van de hooge Porte waren en zonder diens autorisatie geen andere heerschappij konden erkennen. Toen nu ook de onderhandelingen met den Sultan van het eiland geen gevolg hadden, herhaalden de Nederlanders hun eisch en zetten dien kracht bij door een machtsvertooning met 20 oorlogschepen; zij stelden verder als voorwaarden, dat de Nederlandsche vlag geplant, elke betrekking met de Porte afgebroken, de slavernij afgeschaft en de zeerooverij gestaakt moest worden. Toen de onderhandelingen tot niets leidden, begonnen de Nederlanders 2 forten te bombardeeren en 200 man aan wal te zetten. Deze afdeeling werd vernietigd. Den volgenden dag werden de stad en de vesting gebombardeerd en den dag daarop geschiedde een aanval van 7000 Hollanders die bezit van de kust namen, doch later, door geweervuur, veel te lijden hadden. Het gevecht duurde tot 3 uur 's namiddags, waarna de Nederlandsche troepen onder groote verliezen naar de schepen moesten terugkeeren; de Atchinezen hadden 2000 man aan dooden en gewonden verloren.

Verder volgt nu in het Atchineesch bericht een verhaal van een trouweeloze daad der Hollanders. Een uur na het gevecht zouden eenige Hollandsche officieren met het verzoek gekomen zijn om de dooden en gewonden mede te nemen, hetgeen de Atchinezen toestonden, onder voorwaarde dat de gewonden na hunne herstelling niet meer tegen Atchin zouden strijden. De Hollanders namen hiermede gaarne genoegen. Zij verzochten echter ook hunne op het slagveld achtergelaten wapens terug, hetgeen toegestaan werd als men zich schriftelijk verbindt wilde, dat Atchin niet meer aan een aanval van Nederland zou blootstaan. De Hollanders, zich verontschuldigende dat zij ten gevolge van hunne wonden niet konden schrijven, ontvingen toen de wapenen op hun eerewoord. De grootmoedigheid van Atchin werd echter beloond met een hevig bombardement, terwijl een Engelsch oorlogschip een stomme getuige van dit verraad was.

Het verdere gedeelte van het artikel behelst nog een ander bericht, waarin de oorzaak van het conflict wordt toegeschreven aan de pogingen van Atchin om een verdrag met Amerika of Italie te sluiten.

Naar aanleiding van dit artikel werd door een Nederlandsch officier aan de Redactie van de *Allg. Mil. Zeitung* een protest ingezonden, dat in N°. 45 van dat tijdschrift is opgenomen. In dat protest geeft de inzender den indruk weder, dien het bedoeld artikel op hem gemaakt heeft. Hij vestigt de aandacht op het daarin uitgesproken oordeel over het Nederlandsch-Indisch officiers-korps en over het geheele Ned. Ind. leger, en geeft te kennen, dat

het niet recht duidelijk is, of dit oordeel uit het op Java verschijnend dagblad overgenomen is, dan wel de meening der Redactie van de *Allg. Mil. Zeitung* uitdrukt.

Hij kan niet gelooven dat een op Java verschijnend orgaan zich op zulk een krenkende wijze over ons Ind. leger zou uitlaten, en indien dit al het geval ware, dan meent hij dit als een dier uitspattingen te moeten beschouwen, waaraan een zekere pers zich meer schuldig maakt en welke afdwalingen slechts de verachting verdienen, waaraan zij door het grootste gedeelte van het lezende publiek worden prijsgegeven. Het blijft echter den Ned. officier onverklaarbaar, hoe een zoo degelijk militair tijdschrift als de *Allg. Mil. Zeitung* zulke beschuldigingen, ja beledigingen kon opnemen, zonder zelfs ook maar een schijn van bewijs daarvoor aan te voeren.

Hij vraagt of iemand het recht heeft om met woorden als »de officieren zijn in militairen zin slecht gevormd» een geheel korps officieren een brevet van ongeschiktheid uit te reiken. Hij releveert verder de uitdrukking: »de officieren zoowel als de Europeesche manschappen staan buiten eenige betrekking met het moederland» en constateert dat die betrekking even goed als bij de troepen in andere kolonien bestaat, hoewel zij niet regelmatig naar Nederland terugkeeren.

Ook komt hij met kracht op tegen de beledigende, zonder eenig bewijs gezegde woorden: »Zij bezitten noch militairen geest noch vaderlandsliefde.»

De Ned. officier verwijst naar onze Indische militaire literatuur. Ware deze geraadpleegd — voegt hij den steller van het artikel in N°. 30 toe — in plaats van wie weet welke couranten-artikels, dan zoudt gij wel overtuigd zijn geworden, dat wij Nederlanders het recht hebben, trotsch te zijn op menige schoone bladzijde in onze Indische krijgsgeschiedenis. Gij zoudt dan niet zeggen, dat ons Indisch leger alleen de naar uwe meening minder krijgshaftige inboorlingen van Java, Borneo en Celebes in bedwang gehouden had. Op Sumatra zelf, om van andere deelen van den Indischen archipel niet te spreken, heeft het herhaaldelijk met heldenmoed, roemrijk en met goed gevolg gestreden op bijna onbegaanbaar terrein, in een doodend klimaat tegen krijgshaftige stammen, die door fanatisme tot het uiterste waren gedreven. Nimmer heeft zich daarbij zijn moed, volharding en vaderlandsliefde verloochend.

De Ned. officier geeft verder zijn bevreemding te kennen, dat bij het vermelden van het Atchineesch bericht, een tijdschrift, door een vereeniging van Duitsche officieren en militaire beambten uitgegeven, althans geen twijfel aan de waarheid uitdrukt, waar Nederlandsche officieren van verraad en het breken van hun eerewoord beschuldigd worden. Een dergelijke beschuldiging — zegt hij — is slechts te wachten van onbeschaafde volken, die andere begrippen van eer en trouw hebben dan wij, inwoners van Europa, en hij had verwacht dat een militair tijdschrift zich niet tot het eenvoudig overnemen zou hebben bepaald.

De Indische koloniale politiek en de leiding der krijgsoperatien tegen Atchin

buiten beschouwing latende, spreekt onze Nederlandsche kameraad als zijn innige overtuiging uit, dat het ons dapper Indisch leger voor Atchin geenszins aan militairen geest en vaderlandsliefde zal ontbroken hebben, al werd het ook gedwongen terug te trekken.

Hij eindigt met de betuiging, dat hij gemeend heeft zijn stem te moeten verheffen tegen de zware, beleedigende en ongemotiveerde beschuldigingen tegen het Ned. Ind. leger en zijn officierskorps uitgebracht. Hoewel niet tot dat leger behoorende, achtte hij zich daartoe verplicht, omdat zijne kameraden van genoemd leger, uithoofde van den grooten afstand waarop zij zich van hier bevinden, eerst na maanden zelven daartoe in staat zouden zijn.

Op dit protest van den kapitein VAN TUERENHOUT — want deze is het blijkens onderstaanden brief, die andermaal op waardige wijze voor de eer van onze vaderlandsche strijdmacht, ditmaal van het Ned. Ind. leger, in een buitenlandsch tijdschrift opkomt (1) — volgt in de *Allg. Mil. Zeitung* een nadschrift van den steller van het artikel in N°. 30.

Deze — een in Londen woonachtig Duitsch officier — maakt zich daarin van de zaak af, door mede te deelen, dat hij zijn artikel voornamelijk naar de *Pall-Mall-Gazette* en andere verzamelde bouwstoffen, die hij buiten quaestie voor betrouwbaar moest houden, bewerkt heeft. Hij tracht bovenal te doen uitkomen, dat de correspondent van het Eng. blad het Ned. Ind. leger niet beschouwt als een integreerend deel van het Nederlandsche, maar als aangevorven troepen, die, doordien zij buiten verbinding zijn met en geen belang koesteren voor het moederland, in qualiteit zeer ver beneden het Nederlandsche staan, daarmede niet te vergelijken zijn en dus het oordeel verdienen dat de *Pall-Mall-Gazette* er over uitspreekt. Hij werpt de beschuldiging, als zouden zijne woorden ook op het Nederlandsche leger toepasselijk zijn — iets dat de kapt. v. TUERENHOUT geenszins beweerd heeft — ver van zich af. Als een motief, dat het bericht van de *Pall-Mall-Gazette* vertrouwen verdient, wordt verder aangehaald, dat het door geen der in Londen wonende Nederlanders in dat blad tegengesproken is.

Het verraad door de Hollanders jegens de Atchinezen gepleegd, schijnt door den schrijver niet voor zoo onmogelijk gehouden te worden; hij doet althans de vraag of de Hollanders op het punt van koloniale politiek, werkelijk zulke modelmannen zijn, dat dergelijke menscheijheden niet denkbaar zouden zijn.

Schr. had liever gezien, dat de Heer VAN TUERENHOUT door daadzaken de dwaling der Engelsche en Duitsche lezerskringen weerlegd had, en maakt er hem als het ware een verwijt van, dat hij in de *Allg. Mil. Zeitung* de onbescheidenheid kan veronderstellen, dat zij over een geheel Europeesch leger zulk een vernietigend oordeel zou hebben uitgesproken.

(1) De eerste maal geschiedde dit in de *Militärische Blätter* (nummers van Februari en Mei 1872) tegenover den bekenden schrijver n°. 74.

Het geheele naschrift komt dus eigenlijk neder op het betoog dat niet het Nederlandsch leger bedoeld wordt. De Schr. sluit het debat door te zeggen dat de zaak van weinig belang is en dat hij geen lust gevoelt zich nader in te laten met een gevoeligheid, die ongemotiveerd en ontstaan is door verkeerd begrip van het door hem geschrevene. —

De Redactie van den *Mil. Spectator* twijfelt er geen oogenblik aan, dat de lezers van dat tijdschrift met haar het gevoelen zullen deelen dat, op zijn zachtst genomen, het artikel in de *Allg. Mil. Zeitung* van groote lichtvaardigheid getuigt.

Het woord is thans aan den kapitein VAN TUERENHOUT.

Aan de Redactie van den *Militaire Spectator!*

Ongeveer half September jl. kwam mij N°. 30 van den loopenden jaargang der *Allg. Mil. Zeitung* onder de oogen. Ik vond daarin een artikel, getiteld »Die Niederländische Expedition gegen Atchin», dat naar mijne meening zoo zware en ongemotiveerde beschuldigingen tegen het Nederlandsch-Indisch leger bevatte, dat ik mij verplicht achtte daartegen een protest in te zenden aan de Redactie van genoemd tijdschrift. Dit protest werd 20 Sept. door mij verzonden en is opgenomen in N°. 45 dd. 8 Nov. jl. Het werd ingeleid met een korte opmerking der Redactie en besloten door een soort van aanval op mijn persoon door den Schrijver van het oorspronkelijk stuk. Op den naam van weerlegging mag dit aanhangsel m. i. geen aanspraak maken, en naar bewijzen voor het over ons Indisch leger geveld oordeel zoekt men daarin te vergeefs. Immers men kan bezwaarlijk aannemen als zoodanig de verklaring, dat het »hoofdzakelijk» bewerkt was naar de *Pall-Mall-Gazette* en naar andere verzamelde materialen, die de Schrijver niet noemt, doch waarvan hij verklaart, dat hij ze voor volkomen juist moet houden. Ook de verzekering dat bedoeld blad een van de best onderrichte couranten van Londen is — een blad vooral waardig in houding en gelezen door een zeer uitgezocht publiek — kan niet als bewijs gelden.

Schr. schijnt te willen aanduiden, dat het mij beter gepast zou hebben de door hem aangegeven *Pall-Mall*-artikels (1) te weerleggen, dan van zijn

---

(1) De Schr. haalt de *Pall-Mall-Gazette* van 16 en 19 Juni aan. In dat van den 16den komt o. a. het volgende aangaande de expeditie voor:

The details of the military operations in Atchin which took place in April last reach us necessarily in rather a circuitous manner. They have to be filtered from the Dutch newspapers published in Java before they appear in English in the columns of the local press in Penang and Singapore, for our contemporaries in those settlements seem to have no original sources of information.

We cannot help suspecting that the defeat is partly due to the constitution of the army itself. We believe that we are right in stating that both men and officers take service for the colonial army only, and that having enlisted they may be said to have severed the connection between

*Höflichkeit* (het woord komt in mijn stuk niet voor en 't was ook niet mijn bedoeling het te gebruiken, evenmin als ik eenige intrekking heb gewenscht) te verlangen, dat hij die voorstelling zou aanzien voor een *gehässig* verzinsel.

Op de vraag waarom ik bedoelde couranten-artikels niet weerlegd heb, zou ik eenvoudig kunnen antwoorden, dat ik ze niet gekend heb, want in N°. 30 der *Allg. Mil. Zeitung* is van geen *Pall-Mall-Gazette* sprake. Maar bovendien maak ik onderscheid tusschen couranten en militaire tijdschriften; een onderscheid dat de Schr. niet schijnt te willen kennen, althans waar het mijn persoon betreft. Een courant toch meldt dagelijksche nieuwstijdingen, die heden zoo, morgen weder anders luiden; zelfs vindt men in een courant vaak berichten van verschillende zijden, lijnrecht met elkander in strijd. Oordeelen worden daarin vaak onder den indruk van het oogenblik neergeschreven. Het weerleggen van dagbladartikels zou dus waarschijnlijk een nuttelooze en ondankbare, maar zeker een zeer tijdroovende arbeid zijn; en 't zal wel geen redactie van een dagblad invallen, op den inhoud van haar courant den stelregel te willen toepassen: »die zwijgt, consenteert.» Dit schijnt echter wel Schr's meening te zijn, *altijd voor zoover het geen landgenooten betreft.*

Wanneer echter een militair tijdschrift een oordeel uitspreekt over militaire toestanden of handelingen, dan mag men aannemen dat dit oordeel doordacht is en op deugdelijke gronden steunt; de lezer moet daarop kunnen vertrouwen, wil de redactie aanspraak hebben, dat zij hare taak vervult, zooals met recht mag worden verwacht.

Tot die taak mag zeker gerekend worden het niet uitspreken van beschuldigingen als hier worden bedoeld, tegen een geheel leger — onverschillig of dit ver af dan wel *unmittelbar vor Ihren Augen* is — zonder eenig bewijs.

Volgens de Redactie der *Allg. Mil. Zeitung* zouden mijne opmerkingen grootendeels op misverstand berusten en ook de Schrijver van het bewuste artikel spreekt van *mangelndem Verständniss*. Voor den oppervlakkigen lezer zou het dus al licht den schijn hebben, alsof er werkelijk misverstand of slechte opvatting van mijne zijde bestaan had. Noch echter uit de letter, noch uit den geest van het eerste artikel is iets anders op te maken, dan hetgeen ik er in heb gezien; in het geheele artikel over de expeditie naar Atchin wordt de *Pall-Mall-Gazette* niet genoemd, en 't is zóó gesteld, dat men onmogelijk daaruit kan afleiden, of de oordeelvellingen over het Indisch leger zijn die van de Redactie dan wel van een op Java verschijnend (ongenoemd) orgaan. Niets echter lag minder voor de hand, dan dat het een gevoelen moest weergeven van een derde, zelfs niet aangeduid blad.

---

them and the mother country. They look forward to spending their lives in the Dutch colonies, and intermarry freely with the natives and Eurasians (?). In a colonial regiment the flank companies are composed of Europeans and the centre of natives. The officers as a class are inferior men, often wanting both in education and military training. . . .

In de *Pall-Mall-Gazette* van 19 Juni is door mij over de geheele expeditie geen woord gevonden.

Doch ook al ware de *Pall-Mall-Gazette* genoemd en bevatte deze de door mij bedoelde zinsneden woordelijk, dan nog ben ik van meening, dat men niet onbillijk handelt, met een militair tijdschrift er een grief van te maken, dat het *zulke* berichten overneemt en verspreidt op de wijze, als dit hier door de *Allg. Mil. Zeitung* is geschied.

Schr. tracht het ook te doen voorkomen, alsof ik de in zijn artikel opgenoemde beschuldigingen op *ons* leger van toepassing zou hebben geacht en grondt daarop een groot deel van zijne overal niet even duidelijke philippica jegens mij; de eenvoudige nalezing van mijn artikel zal het bewijs leveren, dat die gedachte geen oogenblik bij mij is opgekomen, evenmin als ik ergens heb beweerd, dat onze koloniale legermacht een integreerend deel van het Nederlandsche leger zou uitmaken.

Aan het slot van zijn aanval zegt Schr., dat hij geen lust heeft om nader op de quaestie in te gaan; die lust bestaat bij mij evenmin, althans tegenover den Schr. Bij mij echter spruit dit niet voort uit dezelfde bron als bij Schr. Ik beschouw een zaak, waarbij de eer en de goede naam van een leger betrokken is, niet als *neine Sache die übrigens unwichtig genug ist*; — een verschil in appreciatie dat ik gerust aan de beoordeeling der lezers overlaat, even als ik gaarne aan hun oordeel den toon onderwerp, door mij in het protest aangeslagen, die noch de Redactie noch den Schrijver van het artikel schijnt te hebben bevallen.

Verdere discussie echter zou m. i. slechts leiden tot twistgeschrift tusschen personen, zonder dat de eigenlijke zaak daardoor iets werd gebaat. Aan mijne medeofficieren meende ik evenwel te kunnen zeggen, wat mij met betrekking tot de wijze, waarop mijn protest werd geplaatst, op het hart lag.

Voor de opname van het vorenstaande betuigt aan de Redactie zijn dank

*de kapitein:*

VAN TUERENHOUT.

den Haag, December 1873.



## HET RICHTEN OP BEWEEGBARE DOELEN.

---

In n°. 10 en 11 van den loopenden jaargang van den *Milit. Spect.* wordt een pennestrijd gevoerd tusschen eenige kapiteins der artillerie aan de eene en één kapitein van dat wapen aan de andere zijde, hoofdzakelijk over de quaestie in het hoofd van dit opstel genoemd. Het stuk voorkomende in n°. 11 is het gevolg van een opstel van de hand van den Heer MOORREES in n°. 10; een opstel waarin o. a. eenige door velen erkende gebreken van het *Beknopt Overzicht van proeven en oefeningen* worden opgesomd. Het is mijne bedoeling niet hierop terug te komen. Ik zal dus niet de vraag behandelen, in hoeverre men voor den prijs van dit »Overzicht» méér kan leveren dan er in gevonden wordt — ik heb het dikwijls, als ik er eenige gegevens in zocht, te leurgesteld ter zijde gelegd, daar ik meestal stuitte op *gemiddelde* uitkomsten —; ook zal ik in het midden laten de meer kiesche quaestie, of het geoorloofd is dit »Overzicht,» als zijnde geteekend door den Inspecteur van het wapen, aan critiek te onderwerpen. Reglementen worden door nog hooger autoriteit vastgesteld, doch zijn nimmer beschouwd te staan boven critiek, en deze geschiedt niet uit zucht tot aanmerking maken, maar uit een streven naar verbetering.

Juist het verschijnsel echter, dat er verschil van gevoelen bestaat omtrent het bovengenoemde punt, is een bewijs te meer voor de onvolledigheid — naar mijne opvatting — van het »Overzicht.» Dit Overzicht toch is niet, zoo als door de schrijvers in n°. 11 wordt gezegd, een overzicht der practische artillerie-oefeningen, maar een overzicht van *proeven* en oefeningen. Zoo zegt ons althans de titel. Indien nu daarin alle proeven werden opgenomen, al ware het slechts met *enkele* woorden — wat eene kleine voldoening zou zijn voor de voorstellers, die soms maanden lang een zaak overdenken alvorens deze in een voorstel te formuleeren, en tevens de aandacht van anderen op die zaak zou vestigen of wel anderen, die zich met dezelfde zaak bezighielden, tot leidraad zou kunnen dienen — dan zou de Heer M. thans niet in n°. 11 de vragen, voorkomende op bl. 275, behoeven te doen; vragen die *onmogelijk* in gunstigen zin voor onze richtmiddelen zijn te beantwoorden. Wij

zouden dan reeds in het Overzicht van 1869 gewag gemaakt vinden van een opstel gedateerd 30 Juni 1868, waarin o. a. gewezen was op de onmogelijkheid om met onze kanonnen van 16<sup>cm</sup> Zw., met de *bestaande richtmiddelen* te vuren op beweegbare doelen, die van links naar rechts de batterij passeerden. Dat dit voor ons van gewicht is — toen méér dan thans, nu hoofdzakelijk kanonnen van 24<sup>cm</sup> zullen worden gebezigd — kan blijken uit de omstandigheid, dat de schepen bij het binnenkomen, bij de *meeste* onzer kustbatterijen in die richting loopen. Dit is bijv. het geval bij *al* de batterijen te Helder, verder te Brielle, te Delfzijl, te Willemstad, bij het fort de Ruiter, de kustbatterijen van Amsterdam ten noorden van het Y en te Pannerden voor schepen die de Waal oploopen; terwijl de schepen van rechts naar links alleen passeeren te Hellevoetsluis, langs het fort Prins Frederik en het fort Buitensluis.

De richtmiddelen in bovengenoemd opstel voorgesteld, waarbij tevens het voorstel werd gevoegd om de opzetstang en den dwarsarm te verdeelen in *duizendste deelen* van de richtas, zijn beproefd in April 1871. Zij waren zoodanig ingericht dat men op het schip richtende — onverschillig van welke zijde het kwam — het steeds in de macht had de as van den vuurmond zoo ver vóór het schip te plaatsen als men noodig oordeelde, en bestonden uit een opzetstang met vierkante opening in den kop voor de dwarsstang, welke laatste zoowel naar rechts als naar links kon verplaatst worden. Men gaf dus de opzethoogte, niet door den dwarsarm, maar door de stang op of neder te schuiven. Bovendien waren rechts en links aan den vuurmond een vizierkorrel en een voetstuk tot opzet aangebracht. Voorts was de dwarsarm zoodanig geplaatst dat de foutsgewijze bijgewerkte bovenkant daarvan bij eene zekere elevatie juist zooveel boven het voetstuk lag, als de opzethoogte voor die elevatie bedroeg, en dus ook het middelpunt van den richtkoker of het hoekpunt der vizierkeep, waardoor men richte, in hetzelfde vlak lag als de bovenkant van den dwarsarm. Deze richtmiddelen werden gewijzigd — misschien wel verbeterd — door den Heer MOORREES. Was in het Overzicht van 1871 daarvan meking gemaakt en daardoor de aandacht op dit onderwerp meer algemeen gevestigd, dan ware deze zaak, die sedert Augustus 1871, nu nog hangende is, vermoedelijk reeds lang op gunstige wijze beslist.

Op diezelfde wijze zou men in het Overzicht hebben kunnen melding maken van de proeven genomen met door verschillende artillerie-officieren voorgestelde wijzigingen onzer tijdbuizen om te geraken tot een goed stelsel van tijdpercussie-buis; die proeven mogen nu mislukt zijn of minstens tot geen voldoende uitkomsten geleid hebben, door er melding van te maken had men misschien betere ontwerpen uitgelokt en *minstens* openlijk doen uitkomen dat men op dit gebied ook bij ons niet stil zat. Ook de proeven met verhoogde belegering-affuiten genomen, hadden hier eene plaats kunnen vinden, enz.

Hoe het ook zij, ook ik heb geen vrede met die beknoptheid — het niet vermelden eener zaak is wel de *uiterste* grens die men in beknoptheid kan

nemen — en zou de voorkeur geven aan een eenvoudige opsomming van proeven en oefeningen, wat minder kostbaar en vollediger zou kunnen zijn, of wel, en dit het liefst, aan eene uitvoeriger behandeling, aan eene vermelding van de *werkelijke* uitkomst; de lezer kon dan *zelf* het besluit daaruit trekken, *zelf* de *gemiddelden* berekenen. *Mogelijk* werd het geheel hierdoor duurder, maar *zeker* zou het er *meer waarde* door verkrijgen.

*Een kapitein der Artillerie.*

27. 12. '73.

EENE TOELICHTING NAAR AANLEIDING VAN HET „ANTWOORD”  
 VAN KAPITEIN MOORREES OP ONS „ENKEL WOORD ENZ.”  
 OPGENOMEN IN HET NOVEMBER-NOMMER VAN  
 DEN MILITAIRE SPECTATOR. (1)

De lezers van den M. S. zullen te vergeefs in ons »Enkel woord, enz.» naar de argumenten zoeken die kap. MOORREES in zijn »Antwoord” zóó krachtig bestrijdt; want, noch goed, noch afkeurende wat betreffende het richten door hem wordt gezegd, zijn wij alléén opgekomen tegen die enkele bewering, namelijk: dat, om aan het kanon de noodige elevatie te geven, op den bewusten piketpaal is gericht, omdat die handeling waarlijk al te naïef zoude zijn geweest. Kap. MOORREES erkent dat het door ons verklaarde doel van dien piketpaal aan zijne aandacht is ontgaan; die verklaring ware voldoende geweest; al het overige is overbodig, althans wanneer het dienen moet om ons te bestrijden; hadden wij ons oordeel uitgesproken, dan zoude het hem gebleken zijn dat in de wederzijdsche zienswijze zulk een groot verschil niet bestaat en zoude kap. MOORREES geen onmooglijke bewijzen van ons vragen; maar, dát was de quaestie niet, het was alléén te doen om dien ongelukkigen piketpaal, dien hij nu als 't ware in bescherming neemt, niet-tegenstaande toch woordelijk door hem gezegd is:

»als het nu mogelijk ware in zee een piketpaal te slaan dan ware het »vraagstuk om veel treffers te bekomen opgelost.»

In onze uitdrukking »te werk willen gaan als een schutter met aangelegd »geweer” schijnt kap. MOORREES eene aardigheid te lezen, zooals die welke wij hem verweten. Het is mogelijk dat wij ons bedriegen, maar, met den besten wil der wereld kunnen wij er die niet in vinden, doch het is genoeg

(1) De Redactie is door bijzondere omstandigheden er toe gebracht deze toelichting op te nemen. In 't belang van de lezers van *De Milit. Spect.*, wenscht zij echter hiermede het persoonlijk debat tusschen »Eenige kapiteins” en den Heer MOORREES te sluiten.

*Red.*

dat zijne opvatting van dat gezegde met de onze verschilt, om de aan 't hoofd dezes beloofde toelichting te geven; met den minsten omhaal van woorden moest die uitdrukking beteekenen dat het onzens inziens in de bedoeling ligt van kap. MOORREES, om, bij het vuren op een bewegend doel, het kanon de beweging daarvan te laten *blijven volgen tot op het oogenblik van afspringen van het raam, dadelijk gevolgd door het vuurgeven*; terwijl naar ons gevoelen, juist ter wille van de zoo noodige bedaardheid, *nadat* aan het kanon op het bewegende doel de vereischte elevatie is gegeven (hetwelk, zooals wij uitdrukkelijk hebben gezegd, wegens de beperkte lengte der baan bij de besproken proeven *tijdens de beweging* niet kon geschieden), die vuurmond in eene strekking behoort te worden gesteld waarin het oogenblik van afspringen en vuurgeven, *stilstaande wordt afgewacht*. Dat nu, zoowèl bij de eene als bij de andere manier, ook de tijd, verloopende tusschen het afspringen en het losbranden, in rekening moet worden gebracht, hetzij door het wijzigen van de normale correctie, hetzij door het oogenblik van vuurgeven zoo-veel vroeger of later als in verband met dien tijd noodig is, op de bij glad geschut gebruikelijke wijze te laten invallen, spreekt wèl van zelf.

Na deze toelichting zullen wij onzerzijds de zaak verder voor goed laten rusten.

## BOEKAANKONDIGINGEN.

*Tweede jaarverslag der Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging. N<sup>o</sup>. 5 der werken, uitgegeven door de Vereeniging. Utrecht. KEMINK & ZOON. 1873. Prijs f 0,50.*

*Iets over burgerwapeningen en militie-legers. Eene lezing door F. E. L. A. ABEL, officier der infanterie. N<sup>o</sup>. 6 der werken, uitgegeven door de Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging. Utrecht. KEMINK & ZOON. 1872. Prijs f 0,50.*

De Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging heeft thans ruim twee jaren bestaan en kan als een gevestigd lichaam worden beschouwd. Of echter haar toekomst verzekerd is, wordt nog door velen betwijfeld. Zoowel is zeker, dat de jeugdige Vereeniging ruimschoots de waarheid heeft ondervonden van het spreekwoord: „alle beginselen zijn moeilijk.”

Een blik in het tweede jaarverslag is voldoende om die meening te staven. In korte woorden kan de hoofd-inhoud van dat verslag als volgt geresumeerd worden: Vaststelling van de statuten der Vereeniging; pogingen tot het oprichten van een weekblad; uitgave door de Vereeniging van een nauwkeurige kaart van Nederland, met betrekking tot zijn militair defensiewezen, vervaardigd door den heer ABEL; mededeeling der pogingen tot het vermeerderen van het aantal leden en tot het invoeren van wapen-oefeningen op de inrichtingen voor middelbaar onderwijs; mededeeling der polemieken in de dagbladpers over zaken de Vereeniging betreffende.

Voor al het laatste punt, dat alleen 42 bladzijden van het 70 pagina's tellende verslag inneemt, doet uitkomen, dat de Vereeniging zich, door hetgeen zij tot nu toe heeft uitgewerkt, nog geenszins in eene algemeene populariteit mag verheugen. En dit kan geen verwondering baren. Art. 1 toeh der statuten luidt:

„Het doel der Vereeniging is, om in Nederland de overtuiging te verbreiden dat Nederland *kan en moet* verdedigd worden en dat het dus de plicht van ieder Nederlander is, om daartoe naar zijne krachten mede te werken.”

Een dergelijk doel is niet gemakkelijk te bereiken en het laat zich dus verwachten dat er veel verschil in meening zal bestaan omtrent de middelen, die daartoe moeten

worden aangewend. Het is geen gemakkelijke taak om aan leeken het bewijs te leveren, dat ons land kan verdedigd worden en dat de daartoe vereischte offers onze krachten niet te boven gaan. Is men echter daarin eenmaal geslaagd, dan zal het verder niet moeilijk vallen de overtuiging te vestigen dat ons belang en onze eer vorderen, dat Nederland *moet* verdedigd worden.

De voornaamste grieven, in de dagbladers tegen de Vereeniging kenbaar gemaakt, zijn: dat het bestuur uitsluitend uit burgers is samengesteld; dat het verspreiden van kennis omtrent onze krijgskaken wellicht eer tot wantrouwen dan tot vertrouwen zal leiden, uithoofde de uiterst gebrekkige toestand van ons krijgswezen daardoor bekend wordt; dat de uitgave van het antwoord van den heer HOOGENBOOM op de door de Vereeniging uitgeschreven prijsvraag het tegenovergestelde zal uitwerken van hetgeen daarmede beoogd werd, omdat het „een betoog onzer zwakheid” is; dat het algemeen belang meer geschaad dan gebaat zal worden met de uitgave der kaart van ABEL, omdat, aangenomen dat de daarop aangegeven inundaties juist zijn, de uitgave ontijdig is, doordien het regelen en voltooiën van ons vestingstelsel aan de orde is.

Het ligt niet in ons doel om bij de aankondiging van het bovengemeld verslag ons te mengen in den strijd en in een uitvoerig betoog te treden van hetgeen de Vereeniging zou behooren te verrichten om ten meesten nutte tot het verbeteren onzer verdedigbaarheid werkzaam te zijn. Wij kunnen echter de overtuiging niet achterwege houden, dat de taak van het Hoofdbestuur uiterst moeilijk is. Ook wij betreuren het daarom, dat geen enkele militaire specialiteit — die daarom geen militair in werkelijken dienst behoeft te zijn — in het bestuur zitting heeft. Wel heeft het bestuur zich, ingevolge de statuten, militaire adviseurs toegevoegd, maar het relief der Vereeniging zou aanzienlijk worden verhoogd, indien het bestuur, dat dan toch het verantwoordelijk lichaam is, militaire specialiteiten in zijn midden telde.

De overige bezwaren tegen de Vereeniging ingebracht wegen bij ons niet zoo zwaar. Vooreerst niet het openbaar maken van onze zwakheid. Wat toch is het geval? De meeste leeken in militaire zaken hebben wel eens gehoord van een Utrechtsche linie, maar wanneer zij zonder meerdere kennis over de zaak der verdediging nadenken, brengt hun gezond verstand hen al licht tot de overtuiging, dat de pogingen om ons te verdedigen niet anders dan vruchteloos kunnen zijn; de strijd van 50,000 Nederlandsche soldaten tegen 500,000 Duitsche of Fransche is in hunne oogen een onbegonnen werk.

Wanneer nu echter ons gebrekkig krijgswezen blootgelegd maar daarbij tevens duidelijk aangetoond wordt, dat de gesteldheid van ons land, bij een goede regeling onzer levende en doode strijdkrachten, een verdediging tegen de genoemde groote overmacht mogelijk maakt, dan kan een dergelijke mededeeling niet tegenvallen. Maar vooral moet er dan tevens naar gestreefd worden, om te overtuigen dat de vereischte getalsterkte van het leger en de financieele offers, de krachten der natie niet te boven gaan.

En wat nu de kaart van ABEL aangaat, het gevaar aan die uitgaven verbonden, achten wij al zeer gering. Zij is noch bestemd voor de militaire autoriteiten om 's lands defensie daarop te baseeren, noch om den leeken aanwijzingen te geven, die zij in tijd van oorlog hebben te volgen, wanneer zij zich onder de Nederlandsche

vanen mochten scharen. Al is de eene of andere inundatie onjuist aangegeven, dit zal geen oorzaak zijn, dat de leek een valsch begrip van het karakter onzer verdediging krijgt. Zijn studie omtrent de landsverdediging gaat in den regel zoover niet en behoeft ook zoover niet te gaan. Maar de kaart van ABEL kan den belangstellende aanschouwelijk voorstellen, dat ons land geschikt is om met een kleine macht een groote overmacht tegen te houden; zelfs de leek zal begrijpen, dat een smalle dijk, rechts en links geïnundeerd en bestreken door het vuur uit een krachtig fort, geen licht begaanbare weg is voor een vijand, al is zijne macht honderdvoudig de onze. Ook den niet militair zal het duidelijk worden, dat de buitenplaats tusschen Rijnauwen en Vechten, hoe prachtig ook, een hoogst schadelijk element voor de verdediging der Utrechtsche linie is, en dus hoe eer, hoe beter in bouw- of weiland behoort te worden herschapen.

Er moet, ons inziens, door de Vereeniging vooral naar gestreefd worden hare leden omtrent het karakter onzer verdediging in te lichten. Als zij dit begrepen hebben, zullen zij tot het besef komen, dat de bewering van alle militaire specialiteiten dat Nederland werkelijk met hoop op goed gevolg te verdedigen is, geen utopie behoort te zijn.

Gezonde begrippen omtrent de inrichting die ons leger behoort te hebben, moeten mede in ruime mate worden verspreid. Deze zaak ligt geheel binnen het bevattingvermogen ook van den leek; er behoort weinig militaire kennis toe om bijv. te kunnen begrijpen, dat onze schutterij, bij de tegenwoordige inrichting, een uiterst geringe waarde voor onze verdediging heeft.

Gelukt het de Vereeniging de begrippen van het volk op deze wijze op te klaren, dan heeft zij kans iets practisch tot stand te brengen; het volk zal dan bij het verkiezen van vertegenwoordigers in 's lands Raadzaal, zich overtuigd hebben, dat deze de verbetering van 's lands defensie krachtig zullen voorstaan met woord en daad.

Hoedanig men echter ook over de tot nu toe door het Hoofdbestuur der Vereeniging aangewende middelen moge denken, dat Hoofdbestuur verdient de sympathie en achting van hare medeburgers voor de vele moeite en arbeid die zij zich, ofschoon geen militair van beroep, in het belang van 's lands verdediging hebben getroost.

Volgens art. 2 der statuten van de Vereeniging zal zij trachten door de pers, door mondelinge voordrachten en door geschriften kennis van alles wat de verdediging van het Vaderland raakt, te verspreiden en belangstelling op te wekken.

De lezingen door de heeren VAN TUERENHOUT en ABEL gehouden zijn uitmuntende bijdragen om dat doel te bereiken. De eerste werd reeds in dit tijdschrift besproken op blz. 259 van den loopenden jaargang. De heer ABEL heeft in zijne lezing „Iets over burgerwapeningen en militie-legers” trachten te doen uitkomen, dat het door alle tijden heen een utopie is gebleken om bij het uitbreken van een oorlog legers te scheppen uit menschen, die daartoe niet vooraf degelijk waren voorbereid. Hij klimt in zijn betoog op tot de 12de eeuw en bewijst met feiten, dat het steeds werkelijk soldaten waren die op den duur succès op het slagveld konden behalen. Hij behandelt zowel het Amerikaansche, als het Zwitsersche en Engelsche stelsel van legervorming. Met treffende voorbeelden doet hij uitkomen, hoeveel ellende, hoeveel menschenlevens, hoeveel millioenen hadden kunnen gespaard worden in den N.-Amerikaanschen burgerkrijg, indien reeds in vreedstijd de kern voor een goed leger had bestaan. Het

leger der Federalisten werd dan ook eerst bruikbaar door den oorlog, en nadat deze een geruim tijdsverloop had geduurd.

Ook het beweren, dat de *levée en masse* in het laatst der vorige eeuw in Frankrijk legers zou hebben opgeleverd, die dadelijk tegen geoeffende vijandelijke troepen zouden zijn opgewassen, in welken waan ook GAMBETTA in den laatsten oorlog verkeerde, wordt door ABEL te niet gedaan; terwijl het Zwitsersche mobilisatie-rapport van 1871 en de geschiedenis van het Engelsche leger door hem als bewijzen worden aangehaald, dat een leger, hetwelk in vreedstijd niet goed georganiseerd en geoeffend is, slechts onvoldoende zal blijken in tijden van gevaar.

Voor ons land wenscht hij dus een leger, dat bij het uitbreken van den oorlog onmiddellijk gereed staat. Daartoe acht hij noodig een vaste kern, terwijl het gewapend volk de oefenschool moet hebben doorloopen. De kern moet, bij gebrek aan vrijwilligers, door de militie, het gewapende volk door de schutterij gevormd worden.

Een vast en blijvend kader, dat uit vrijwillig dienenden onder goede vooruitzichten, ook bij het verlaten van den dienst, wordt aangeworven, acht hij noodig om het leger dadelijk te kunnen organiseeren. Door het gebrek aan vrijwilligers moet het jaarlijksch contingent worden verhoogd, en om eenigszins aanspraak te kunnen maken op geoeffendheid, moet de diensttijd zoo ruim genomen worden, als de grondwet toelaat. Schaft men verder plaatsvervangende en nummervervissende af, dan zal ook uit de militie kader kunnen verkregen worden, om verliezen in den oorlog aan te vullen en in de plaats te kunnen treden van het kader, dat bij de schutterij wordt vereischt. Na volbrachten diensttijd gaat de geheele militie met haar kader in de schutterij over en eerst dan zal het mogelijk zijn, dat de laatste spoedig na het uitbreken van den oorlog aan hare roeping kan beantwoorden.

Wij hebben in korte trekken getracht de slotbeschouwingen, waartoe de heer ABEL voor ons land komt, trachten weer te geven, en daaruit zal voldoende blijken dat hij gezonde denkbeelden, denkbeelden die rekening houden met de eischen des tijds, aan de vergadering, waarvoor hij sprak, heeft medegedeeld.

Ons inziens had hij nog een stap verder kunnen gaan. Hij had namelijk met feiten kunnen aantoonen, dat het meer dan tijd is om bij ons te lande met krachtige hand aan de verbetering, in de eerste plaats van de levende strijdkrachten, te arbeiden. Hij had met meer klem kunnen wijzen op het hand over hand toenemend gebrek aan vrijwilligers en dus ook aan kaders, zoodat men escadrons cavalerie telt, die nauwelijks, met inbegrip der onder de wapenen zijnde miliciens, een 50tal manschappen kunnen uitbrengen; terwijl alleen bij de infanterie meer dan 800 korporaaals mankeren. Zulke cijfers zijn welsprekend; ons inziens zoo welsprekend, dat zij onverbiddelijk logisch den spoedigen ondergang van het leger aankondigen, indien niet zeer spoedig afdoende verbeteringen worden aangebracht.

October 1873.



*Handleiding bij het onderricht in den Veldwacht- en patrouilledienst, ten dienste van de onderofficiers en korporaals der infanterie. Vrij gevolgd naar den 76sten Hoogduitschen druk van: „Leitfaden bei der Instruction des Infanteristen”, von F. G. Graf von WALDERSEE, door M. DE SITTER, kapitein der Infanterie. — Leiden. E. J. BRILL 1873. Prijs f 0,40.*

Weinig geschriften belevan wat aan den arbeid van Graaf von WALDERSEE te beurt is gevallen: een zes-en-zeventigsten druk. Dit feit alleen zou ons kunnen ontslaan van den niet altijd even aangename arbeid recensien te leveren. Immers onbeduidende geschriften, zooals ons tegenwoordig soms niet karig worden toebedeeld, worden even spoedig vergeten als uitgegeven en maar zelden belevan die een enkelen herdruk.

Het hierbedoelde werkje noemen wij dan ook gerust een goed practisch boekje, dat de gezonde, algemeen bekende grondregels der voorposten- en veiligheidsdiensten, beknopt samenvat. Nieuws vonden wij er weinig of niet in; waar de bewerker het te pas wist te brengen, eene enkele aanhaling uit „de Taktische aanbevelingen enz” van den toenmaligen chef van den staf Generaal-majoor Booms. (bladz. 17).

Wij zouden met dit een en ander kunnen volstaan, ware het niet dat wij een enkel woord over de *Nederlandsche* bewerking in het midden te brengen hadden.

Vooreerst bevelen wij den heer D. S. aan meer werk van stijl te maken; gedurige herhalingen van hetzelfde woord in aangrenzende zinnen, ja in éenen zin soms, verhoogen het aangename der lectuur niet; beter, waar die klip moeilijk te ontzeilen is, ware het zich van sijnoniemen te bedienen. Tot staving van ons oordeel schrijven wij de allereerste alinea (bladz. 5) uit het boekken af: „Door voorposten verstaat men die troepenafdeelingen, welke dienen moeten om andere troepengedeelten tegen den vijand (?) te beveiligen en te beschermen. Iedere nadering van den vijand moeten zij zoo spoedig mogelijk ontdekken, terwijl zij den naderenden vijand zoo lang moeten ophouden tot de zich in de kampen, kantonnementen of bivouacs bevindende troepen slagvaardig zijn. Verder moeten de voorposten trachten berichten van den vijand in te winnen en de opstelling, sterkte, samenstelling en bewegingen des vijands uit te vorsch en na te gaan.”

Ten andere, ondanks het boekken slechts een veertigtal folio groot is, zijn herhalingen menigvuldig. Zoo bijv. lezen wij op bladz. 6 en 8 dat ieder militair den naam moet kennen van den voorposten-commandant; op bladz. 10, 25, 29 dat zingen op de veldwacht verboden is; op bladz. 26 en 29 dat de wacht in het geweer komt zoo er een schot valt in de postenketen; wij hebben nog anderen gevonden maar bepalen ons tot de hier vermelden.

Voor onderofficiëren en korporaals schrijvende kan men niet juist genoeg in de keuze der woorden zijn. Zoo zien wij op bladz. 9, dat de wachtcommandant ter bestemde plaatse gekomen, met een gedeelte zijner manschappen de posten gaat uitzetten, terwijl op bladz. 22 meer bepaald *de helft* wordt genoemd. — Op bladz. 19 lezen wij de volgende zinsnede: „Bij dag zal een onverwachte aanval wel tot de onmogelijkheden behooren, tenzij niemand zijn plicht doet; is die uitdrukking juist?

Waarom bijvoorkeur van *het parool* en niet eenvoudig van *het woord* gesproken?

Met genoeg daarentegen ontwaarden wij dat de heer D. S. zuinig is in het vinden van namen voor patrouilles, iets waarin, in het voorbijgaan opgemerkt, de bewerkers van het proef-reglement nog al weelderig zijn geweest.

Ziedaar hetgeen wij op den arbeid van onzen geachten kameraad hebben vermeend te moeten opmerken. De heer DE SITTER is een ijverig, werkzaam officier die, wij betwijfelen het niet, deze enkele punten zal ter harte nemen, waardoor zijne volgende geschriften voorzeker in waarde zullen winnen.

Overigens heeft zijne „handleiding” ons goed voldaan.

4 November 73.

---

*Biographie du Lieutenant-General Messire J. F. SERRARIS,  
par le Dr. J. VAN RAEMDONCK. St. Nicolas.*

Een enkel woord ter bespreking van dezen arbeid des heeren VAN RAEMDONCK.

Blijkens den titel geeft S. ons een *Extrait des annales du cercle archéologique du Pays de Waes*; alles wat betreft de merkwaardige personen die het land van Waes heeft opgeleverd, wordt door hem met onvermoeiden arbeid verzameld en aan de vergetelheid onttrokken.

Dat de Luit.-Generaal Jhr. SERRARIS onder deze behoort, is overbekend. — Spectator gaf kort na diens overlijden een levensbericht (Tweede Serie, zevende deel, bladz. 523 n°. van Mei 1855), naar oorspronkelijke documenten bewerkt.

Om niet in herhalingen te vervallen (want S. heeft dit levensbericht gelezen en eenigermate gevolgd) (zie bladz. 21 en 28 noot), geven wij geen nadere ontleding van zijnen arbeid. Wij constateeren kleine vergissingen daarin geslopen in het voorbijgaan, als: in 1813 tot ridder van het legioen van eer benoemd, is het niet denkelijk dat CARNOT SERRARIS een jaar later daartoe voordroeg (bladz. 26); hier wordt waarschijnlijk officier dier orde bedoeld. Het metolen kruis is niet *la croix de fer* (blad. 27); de Academie van Delft niet *l'academie militaire* (bladz. 31). Met genoeg ontwaarden wij dat de heer v. R. het in SERRARIS op prijs weet te stellen dat ondanks Belg van geboorte, trouw aan eed en plichtgevoel hem hooger golden dan het persoonlijk voordeel hem door *le Gouvernement provisoire* aangeboden (blz. 32.) Voor zulke karakters moet ieder weldenkend man hoogachting hebben.

B.

## VERSCHEIDENHEDEN.

*De Fransche marine in het begin van 1873.* Tijdens de regering van NAPOLÉON III werd de Fransche vloot aanzienlijk uitgebreid, maar onderging ook herhaaldelijk wijziging, zoodat zij ten slotte een groot aantal schepen van verschillende constructie telde, zonder dat daardoor Frankrijk in het bezit was van een krachtige marine. Sedert den laatsten oorlog heeft men echter ingezien, dat het beter is een minder aantal goede schepen te hebben dan een groot getal van twijfelachtige waarde.

Aan het *Organ des Wiener-militär-wissenschaftlichen Vereines*, VIIter Band, 2tes Heft, 1873, ontleenen wij omtrent den toestand der tegenwoordige Fransche marine het navolgende :

Volgens het ontwerp van 1857 zou de vloot 439 schepen moeten tellen; volgens het nieuwe ontwerp zal dit getal in den loop van 10 jaren op 157 worden teruggebracht; onder dit laatste getal zijn echter niet begrepen een onbepaald aantal oefenings- en andere vaartuigen, die niet bepaald tot strijdvoeren bestemd zijn.

Men rekent op een jaarlijksche vernieuwing van 5 ten honderd. In 1872 werden op stapel gezet: 2 pantserschepen 1ste klasse; 1 van de 2de klasse; 2 gepantserde monitors; 2 ongepantserde fregatten; 4 houten adviesjachten 2de klasse; 1 groot ijzeren transportschip en 2 kanonneerbooten.

In het begin van 1873 bestond de marine uit het volgende personeel en materieel:

a. *Personeel.* 5563 officieren en ambtenaren aan den rang van officier geassimileerd en 79,007 minderen. Hieronder bevonden zich o. a.: 229 officieren, werkzaam bij de inspectie- en het kaarten- en plannen-depôt; 1880 marine-officieren voor den dienst op de schepen; 1039 officieren der marine-troepen; 1132 beambten, geen officier zijnde; 28,431 man bij het corps matrozen; 19,251 man marine-troepen en 20,500 werklieden in de marine-etablissemten.

Bovendien telde het personeel voor den kolonialen dienst nog 1198 officieren en beambten aan dien rang geassimileerd, en 4351 minderen.

## b. Materieel.

	Gepantserde schepen.			Schroefschepen.			Raderstoomschepen.			Zeilschepen.		
	Aantal.	Gezamenlijke paardenkracht.	Gezamenlijk aantal vuurmonden.	Aantal.	Gezamenlijke paardenkracht.	Gezamenlijk aantal vuurmonden.	Aantal.	Gezamenlijke paardenkracht.	Gezamenlijk aantal vuurmonden.	Aantal.	Tonnen inhoud.	Gezamenlijk aantal vuurmonden.
Linieschepen.....	2	1800	28	13	3250	169	..	..	..	1	..	..
Fregatten.....	15	14250	193	14	5420	294	4	1350	16	6	..	24
Corvetten.....	8	3600	80	14	5140	105	5	1570	26	..	..	..
Schepen tot kustbewaking.....	6	2850	13	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Drijvende batterijen.....	12	1024	47	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Jachten.....	..	..	..	36	6815	163	10	1290	37	..	..	..
Flotille-vaartuigen.....	..	..	..	12	597	22	15	743	32	..	..	..
Kanonneerbooten.....	..	..	..	62	1510	147	..	..	..	..	..	..
Transportschepen.....	..	..	..	50	12860	179	..	..	..	9	2330	16
Kotters enz.....	..	..	..	..	..	..	..	..	..	35	..	44

Behalve dit getal van 329 oorlogsvaartuigen, zijn nog 119 oefenings- en andere vaartuigen en 122 oude houten schepen voorhanden.

De gepantserde vloot bestaat voor zoover de linesschepen, fregatten en corvetten betreft, uit de volgende vaartuigen:

Namen der Schepen.	Nominale paardenkracht.	Aantal vuurmonden.	Bemanning.
Magenta .....	900	14	692
Solferino .....	900	14	692
Marengo .....	950	14	678
Océan .....	950	14	676
Suffren .....	950	14	676
Flandre .....	900	12	572
Gauloise .....	900	12	572
Guyenne .....	900	12	572
Magnanime .....	900	12	572
Provence .....	900	12	572
Revanche .....	900	15	572
Savoie .....	900	12	572
Surveillante .....	900	12	572
Valeureuse .....	900	12	572
Héroïne .....	900	12	572
Gloire .....	800	8	550
Couronne .....	800	12	572
Alma .....	450	10	310
Armide .....	450	10	310
Atalante .....	450	10	310
Belliqueuse .....	450	10	313
Jeanne d'Arc .....	450	10	310
Montealm .....	450	10	310
Reine Blanche .....	450	10	310
Thétis .....	450	10	310

## OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

---

Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 537. August. 1873.

HET BLAUWE BOEK BETREFFENDE DEN GENEESKUNDIGEN DIENST BIJ HET LEGER. Beschouwingen naar aanleiding van het verslag van den geneeskundigen dienst over het jaar 1871.

DE NIEUWE INFANTERIE-TACTIEK. Aankondiging van de Engelsche vertaling van dit geschrift van den majoor von SCHERFF.

OVER DE BEPALING VAN HET MECHANISCHE AEQUIVALENT AAN VOEDSEL IN EEN RATION FOURAGE. Vertaling van een artikel omtrent deze aangelegenheid opgenomen in een der jongste nummers der *Comptes rendus*.

SLAGVELDEN OP HET VASTE LAND. (*Vervolg.*) Dresden. Leipzig.

OVER HET ONDERRICHT IN HET GEBRUIK VAN TOPOGRAPHISCHE KAARTEN EN VAN HARE TOEPASSING TOT MILITAIRE DOELEINDEN. Aankondiging van *Instruction pour la lecture des cartes topographiques, 2<sup>ème</sup> Edition, Paris, DUMAINE, 1872.*

GENERAAL VON CLAUSEWITZ OVER DEN OORLOG. Aankondiging van de vertaling van dit geschrift. (*Wordt vervolgd.*)

HET EDELE LEGER VAN MARTELAARS. Over de vrijwilliger-korpsen en de beschimpingen, waaraan deze macht bloot staat.

MATROZEN EN ZEELIEDEN. Over de gevaren, waaraan oorlogschepen en koopvaardischepen onderworpen zijn.

DE ASHANTIJSCH E OORLOG. Beschouwingen over dezen tegenwoordigen oorlog. (*Wordt vervolgd.*)

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 538. Sept. 1873.

ONZE ONGEPANTSERDE SCHEPEN. Over het verkeer van sommige personen om bij het van stapel loopen van een nieuw type van schip, steeds de vroeger gemaakte schepen als verouderd te beschouwen. Overzicht over de niet gepantserde schepen.

TE MONTMÉDY GEDURENDE DE INSLUITING. Naar het in den *Spectateur Militaire, Juin, etc. 1873* voorkomende artikel „*Le blocus de Montmédy.*” (*Wordt vervolgd.*)

DE OPLEIDING VAN OFFICIEREN EN HET „WELLINGTON COLLEGE.” Beoordeeling van „*The education and professional instruction of officers, by captain A. B. TULLOCH, 69th Regiment, Garrison Instructor, Halifax, N. S.*”

ZEEMANSUITDRUKKINGEN. Naar aanleiding van „*a Dictionary of nautical terms by Admiral SMYTH.*”

TER HERINNERING. Aan de nagedachtenis van CHARLES RICHARD WEST.  
DE PROEFTOCHTEN VAN DE DEVASTATION. Tot dusver heeft het schip goed voldaan.

DE ASHANTIJSCH E OORLOG. (*Vervolg.*)

HOE IK MIJN EENIGSTEN REKRUIT KREEG EN VERLOOR. I. Een humoristisch verhaal.

SLAGVELDEN OP HET VASTE LAND. (*Slot.*)

DE AANVULLING VAN PAARDEN. Naar aanleiding van hun grooteren prijs.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

Colburn's United Service Magazine, N<sup>o</sup>. 539. Oct. 1873.

GEDENKSCRIFTEN UIT DE GESCHIEDENIS EN DIENSTVERRICHTINGEN VAN HET OUDE NEGENTIENDE REGIMENT LICHT E DRAGONDE RS (LANCIERS). (*Wordt vervolgd.*)

MET STEENEN WERPENDE. Die in een glazen huis woont, moet niet met steenen werpen; een en ander naar aanleiding van de vrijwilliger-korpsen.

GENERAAL VON CLAUSEWITZ OVER DEN OORLOG. (*Slot.*)

HET LEVEN EN DE DOOD VAN EEN DWEEPER. Een verhaal uit den Indischen opstand. (*Wordt vervolgd.*)

HOE IK MIJN EENIGSTEN REKRUIT KREEG EN VERLOOR. II.

MILITAIRE OPVOEDING MET BETREKKING TOT 'S LANDS VERDEDIGING. De noodzakelijkheid van een degelijke opleiding met het oog op de tegenwoordige wijze van oorlogvoeren.

TE MONTMÉDY GEDURENDE DE INSLUITING. (*Vervolg.*)

DE ASHANTIJSCH E OORLOG. (*Vervolg.*)

EEN BEZOEK AAN HET CHELSEA-HOSPITAAL.

BEKNOPT OVERZICHT UIT DEN VREEMDE.

DE FINLANDSCHE PROVINCIEN AAN DE OOSTZEE. Een aankondiging.

Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie.

Jahrgang 1873. N<sup>o</sup>. 10.

DE PRACTISCHE OEFENINGEN DER ZWITSCHE 4de DIVISIE. (*Vervolg.*) van 4—10 September 1873.

DE AANVULLING VAN PAARDEN VOOR ONS LEGER. (*Vervolg.*) De schrijver is van oordeel, dat het gemis van een behoorlijk ingerichte statistiek der paarden in Zwitserland, in hooge mate de aanvulling volgens wettelijke voorschriften belemmert en ook een hinderpaal is voor de pogingen om betere rijpaarden te verkrijgen. Hij bespreekt de bepalingen die in verschillende cantons omtrent dit punt bestaan en is overtuigd, dat in de eerste plaats spoedig een degelijke statistiek, waarbij het militaire doel voor oogen gehouden wordt, moet worden opgemaakt, ten einde zodoende tot klaarheid te brengen, wat men in Zwitserland aan bruikbare paarden voor het leger heeft en wat men ontbreekt.

HET SECTIE-STELSEL VOOR DEN INWENDIGEN DIENST DER BATTERIJEN. Sedert enige jaren bestaat het streven om met het oude stelsel, waarbij de verschillende voornaamste dienstverrichtingen in de batterij onder de officieren verdeeld worden, te breken en in de plaats daarvan iedere sectiecommandant de leiding van den geheelen dienst der sectie op te dragen, zoodat hij zoowel met de instructie der kanonniërs als der treinsoldaten, met den dienst in den stal en in het park, met den inwen-

digen dienst der sectie en met de verzorging der paarden belast zou zijn. Schr. keurt dit stelsel, althans voor Zwitserland af, omdat de tijd van opleiding te kort en de routine veel te gering is om in alle richtingen uit te munten. Beter is het dat de batterij-commandant de verschillende dienstverrichtingen onder de officieren, naarmate hunner bijzondere geschiktheid voor den eenen of anderen tak van dienst, verdeelt. (*Wordt vervolgd.*)

OVER HOEFBESLAG. Na opgemerkt te hebben dat niet alleen de hoefsmid, maar ook de eigenaar en de oppasser van het paard het oog op den goeden toestand der voeten moeten houden, en dat zij daarom de noodige kennis van den voet behooren te hebben, wordt een beschouwing gehouden over den bouw van den voet; over het verkeerde om de voeten van het paard op ruwe wijze op den beslagbok te plaatsen, en de Engelsche methode van beslaan aangeraden. Ook wordt het afnemen van het hoefijzer en het afsnijden van den hoef besproken.

PROEVEN MET GRANAATKARTETSEN. Bij de proeven te Bourges hebben granaatkartetsen met percussie-buizen goed voldaan, wanneer op de afstanden van 5—800<sup>m</sup> het projectiel ongeveer 25<sup>m</sup> en op de grootere afstanden 15<sup>m</sup> voor het doel aansloeg. De zijdelingsche spreiding was echter gering. De Fransche commissie geeft voor granaatkartetsen aan de percussie-buis de voorkeur boven de tijdbuis, omdat bij het gebruik van laatstgenoemde de brandtijd zoo moeilijk te regelen is en de afstand niet geschat kan worden. Een goed werkende tijdbuis, die tevens als percussie-buis kon worden gebruikt, zou zeker het verkieslijkst zijn.

PROEVEN OP HET OEFENINGSTERREIN BIJ BREITENSEE (OP DEN 26STEN JUNI 1873), OM DOOR MIDDEL VAN DYNAMIET SPOORBANEN TE VERNIELEN. De proef had ten doel het verschil in uitwerking na te gaan van bussen met dynamiet (voor cavalerie-pionniers) van cylindervormige en ellipsoidale gedaante, welke laatstgenoemden gemakkelijker in de tassen kunnen geborgen worden. De ellipsoidale voldeden zeer goed. Bij de proeven bleek weder dat het vuurkoord van BICKFORD voor de ontsteking verre te verkiezen is boven tijdbuizen.

VERSCHEIDENHEID. *Gewischte en niet gewischte vuurmonden.* Uit proeven te Kopenhagen bleek, dat bij het doen van 10 schoten, zonder te wisselen, uit een stalen kanon van 4 ℥, de aanvankelijke snelheid van het eerste schot (dus bij den gereinigden vuurmond) steeds gemiddeld 4<sup>m</sup>,7 minder bedroeg, dan de gemiddelde snelheid der 10 schoten. Men schreef deze omstandigheid toe aan de aanslijming van den vuurmond na het eerste schot, waardoor meer weerstand aan het projectiel geboden en de spanning van het buskruitgas dus verhoogd wordt.

## Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie.

Jahrgang. 1873. N°. 11.

HET GESCHUT EN DE DRAAGBARE VUURWAPENEN OP DE TENTOONSTELLING TE WEENEN. De tentoonstelling hood een grooten rijkdom aan oorlogsvuurwapenen; de opstelling even als de catalogiseering waren echter onpractisch, zoodat het moeilijk was een studie daarvan te maken. De schrijver begint met een beschrijving van het Russische geschut. (*Wordt vervolgd.*)

DE PRACTISCHE OEFENINGEN DER ZWITSERSCHE 4de DIVISIE. (*Vervolg.*) Het gevecht op 10 October.

HET SECTIE-STELSEL VOOR DEN INWENDIGEN DIENST DER BATTERIJEN. (*Slot.*) Naar aanleiding van hetgeen hieromtrent in het vorige artikel is gezegd, onderwerpt schrijver het nieuwe „outwerp van een voorschrift op den inwendigen dienst der batterijen in Zwitserland” aan een critick.

VERSLAG BETREFFENDE DE PROEVEN DOOR DE FRANSCHÉ COMMISSIE TE BOURGES, MET TWEE ACHTERLAAD-KANONNEN VAN 8<sup>cm</sup>,4, VAN HET IN ZWITSERLAND AANGENOMEN MODEL. (*Slot.*) Met betrekking tot de juistheid van het schot moet de Zwitsersche vuurmond in vergelijking met de overige beproefde geschutsoorten als



volgt gerangschikt worden: Woolwich-kanon van 9  $\mathcal{E}$ , kanon VAVASSEUR met ribben, Zwitsersch kanon van 8<sup>cm</sup>, 4; kanon VAVASSEUR met trekken; Fransch kanon van 4  $\mathcal{E}$ . Het rapport behelst verder beschouwingen over het sluitmechanisme, de gasafsluiting, de schietuitkomsten, het wegnemen van lood uit trekken en velden, de affuit, het schieten te velde, de opzet, de schokbuis en de manoeuvreervaardigheid van het Zwitsersch kanon van 8<sup>cm</sup>, en trekt uit een en ander het besluit, dat die vuurmond talrijke eigenschappen bezit, waarvan men uitmuntend partij kan trekken; dat de affuit en de richttoestel hoogst voldoende zijn, met uitzondering dat de terugloop te groot en het vervoer der manschappen voor verbetering vatbaar is. Het sluitmechanisme en de gasafsluiting behoeven niet onder te doen voor die van eenig ander tot nu toe voorgesteld achterlaadstelsel. Men acht echter op het tegenwoordig standpunt der techniek, den vuurmond niet geheel op de hoogte van den tijd.

VERSCHEIDENHEDEN. 1. *Uitschrijving van een concours voor modellen van buizen voor springprojectielen.* Mededeeling van het programma eener door het eedgenootschappelijk departement van oorlog uitgeschreven prijsvraag voor een buis, die zoowel tijd- als schokbuis moet zijn. De belooning bedraagt 10000 francs. 2. *Zwitsersche begroting van oorlog voor 1874, voor zooveel de artillerie betreft.* 3. *Opleiding der officieren voor de artillerie te velde in Rusland.*

BOEKAANKONDIGING.

### Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 21—22.

VAN COULMIERS TOT DE HERNEMING VAN ORLEANS. Eene voordracht gehouden op den 6den Maart 1873 in het officierscasino te Ingolstadt. (*Vervolg en slot.*)

DE ONDEROFFICIERSQUAESTIE. De redenen van het groot incompleet aan onderofficieren zijn: te geringe bezoldiging, zoodat zij in de burgermaatschappij veel beter terecht kunnen komen; slechte huisvesting; het vooruitzicht op burgerbetrekkingen weinig overeenkomende met den stand van onderofficier en ook te slecht betaald; voor het meerendeel der onderofficieren geen vooruitzicht op verdere bevordering of eenige andere belooning, zoodat bij het verlaten van den dienst de goede en minder goede finantieel gelijk staan. — Behalve dat het incompleet toeneemt, gaat ook het gehalte achteruit. Men is genoodzaakt alles te nemen, wat slechts eenigszins bruikbaar is; de chefs hebben hiervan eenigszins schuld, doordien zij het de compagniescommandanten soms kwalijk nemen, als hun kader niet compleet is. (*Wordt vervolgd.*)

TACTISCHE INSTRUCTIE VOOR HET FRANSCH RHIJNLEGER. Mededeeling van den inhoud van een na den slag van Gravelotte in regimentspapieren van het 98ste Fransche linieregiment gevonden boekje, getiteld: *Instructions tactiques* en gestempeld: *Armée du Rhin, Etat-major général.* (*Vervolg.*)

VERSCHEIDENHEID. Een bericht over den slag bij Zorndorf.

### Allgemeine Militär Zeitung. 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 23—24.

DE HANNOVERSCHE CAVALERIE. (*Vervolg.*)

DE ONDEROFFICIERSQUAESTIE. (*Vervolg.*) Als maatregelen om verbetering te brengen zoowel in de quantiteit als qualiteit der onderofficieren, wordt voorgesteld: het verhoogen der soldijen; het verstrekken van betere woningen door alle onderofficieren in de kazerne te doen wonen en hen aldaar van behoorlijk gemeubelde kamers te voorzien, waar zij ook zaken niet tot hun equipment behoorende, kunnen bergen; geen toestemming tot het aangaan van een huwelijk te verleen, maar daarentegen den diensttijd van 12 op 10 jaren terug te brengen; goed oppassende onderofficieren uitzicht op verdere bevordering te geven, door bijv. een graad van vice-sergeant-majoor te scheppen, of wel hen bij het overgaan in de landwehr een hooger graad te verleen; voorts een monteering van fijne stof.

TACTISCHE INSTRUCTIE VOOR HET FRANSCH RHIJNLEGER. (Slot.)  
MILITAIRE BRIEVEN UIT ENGELAND. I.

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 25—26.

DE HANNOVERSCHE CAVALERIE. (Vervolg.)

DE ONDEROFFICERSQUAESTIE. (Slot.) Als verdere middelen om den bestaanden toestand te verbeteren, wordt voorgesteld het aantal detacheringen van de regimenten te beperken en geen onderofficieren in de sterkte der kompagnien op te nemen, die, zooals bijv. mr. schoenmakers, daarin geen dienst kunnen doen. Ook wenscht men het elementair onderwijs, dat de onderofficieren voor hun indiensttreding op school geleerd hebben, bij het corps voort te zetten, om hen voor eene goede burgerbetrekking geschikt te maken; terwijl men ook bibliotheken voor de onderofficieren zou willen aanleggen.

MILITAIRE BRIEVEN UIT NOORD-DUITSCHLAND. I. Sleeswijk-Holstein. De gesteldheid van den bodem met het oog op militaire oefeningen; de gezindheid der bevolking; het terrein en de versterkingen bij een eventueelen oorlog.

DE VERLIEZEN DER INFANTERIE IN DEN LAATSTEN OORLOG. De verliezen der infanterie zijn in de beide laatste oorlogen buitengewoon groot geweest; in 1866 heeft de artillerie daartoe weinig bijgebracht, zooals uit de werken van ARKOLAY, wiens zienswijze in vele opzichten juist wordt geacht, blijkt; in 1870 waren de verliezen nog grooter; de werking der artillerie was wederom onvoldoende; de infanterie moest dikwijls posities, die uren lang door de artillerie beschoten waren, met groote opoffering nemen. (Wordt vervolgd.)

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 27—28.

DE RUSSISCHE EXPEDITIE TEGEN CHIWA. (Wordt vervolgd.)

DE VERLIEZEN DER INFANTERIE IN DEN LAATSTEN OORLOG. (Vervolg en slot.) Door vergelijking van vroegere oorlogen met dien van 1870—71 wordt aangetoond, dat de artillerie op het slagveld tegenwoordig veel minder gewicht in de schaal legt dan vroeger. Middelen om hierin verbetering te brengen, zijn: krachtiger geschutwerking en wijziging der infanterie-tactiek. Denkbeelden omtrent dit laatste.

BRIEVEN VAN HET BEZETTINGSLEGER IN FRANKRIJK. VI.

MILITAIRE BRIEVEN UIT ENGELAND. II.

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ter</sup> Jahrgang. N<sup>o</sup>. 29—30.

DE RUSSISCHE EXPEDITIE TEGEN CHIWA. (Slot.)

DE POSTDUIVEN BIJ DE MODERNE KRIJGSKUNST. Inleiding. De in Parijs gebruikte middelen om gemeenschap met de buitenwereld te houden. 1ste Hoofdstuk. Natuurlijke geschiedenis van de duif; de keuze der exemplaren; het paren; het africhten; de afstanden, waarop berichten kunnen worden overgebracht. (Wordt vervolgd.)

MILITAIRE REISBERICHTEN UIT OOSTENRIJK EN RUSLAND. I.

DE NEDERLANDSCHE EXPEDITIE TEGEN ATCHIN. Mededeeling van een bericht hieromtrent voorkomende in eene op Java verschijvende courant en van een Achineesch bericht, opgenomen in het te Constantinopel uitkomende blad *Básirat* (1).

BRIEVEN OVER CAVALERIE UIT SILEZIE. I. Door de kleine garnizoenen en de ge-

(1) Zie hieromtrent biz. 772 van dit nummer van den *Mil. Spect.*

steldheid van den bodem is men in ongunstigen toestand, door in Silezie als cavalerist in garnizoen te zijn. De wedrennen en het paardengehalte in die provincie.

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang, N<sup>o</sup>. 31—32.

DE ONTRUIMING VAN HET FRANSCHÉ GRONDGEBIED DOOR HET BEZETTINGSLEGER. Welkomstgroet aan de terugkeerende troepen.

DE POSTDUIVEN BIJ DE MODERNE KRIJGSKUNST. (*Vervolg.*) 2de Hoofdstuk. Geschiedenis der postduiven. De depeches. De postduiven in den veldtocht van 1870—71. De snelheid van beweging en het volhouden der postduiven; het onthouden van de plaats van afzending. Het gebruik der postduiven tot het overbrengen van berichten op het oorlogstoneel.

DE OFFICIEERSKLEEDINGFONDSEN. Beschouwingen over de ondoelmatige inrichting dier fondsen in het Duitsche leger. Voorstellen ter verbetering.

AUSTEN. Eene episode uit den Noord-Amerikaanschen burgeroorlog.

DE HERVORMING VAN HET DUISCHÉ VESTINGSTELSEL. Overzicht van de door den Rijksdag aangenomen vestingwet. In het geheel zal de verbetering van het vestingstelsel 70 millioen thaler kosten, en bovendien nog 28 millioen voor Elzas-Lotharingen. (*Wordt vervolgd.*)

Allgemeine Militär Zeitung, 48<sup>ster</sup> Jahrgang, N<sup>o</sup>. 33—34.

DE HERVORMING VAN HET DUISCHÉ VESTINGSTELSEL. (*Slot.*) Overzicht van de door den Rijksdag aangenomen vestingwet. Berlijn blijft een open plaats. Opgave der vestingen, die verlaten worden. Beoordeeling der vestingwet.

DE POSTDUIVEN BIJ DE MODERNE KRIJGSKUNST. (*Slot.*)

DE NIEUWE INSTRUCTIE VOOR HET SCHIETEN DER INFANTERIE. Bespreking van eenige punten uit dit voorschrift.

BRIEVEN VAN HET BEZETTINGSLEGER IN FRANKRIJK. VI.

DE NIEUWE WET OP DE ORGANISATIE VAN HET FRANSCHÉ LEGER. Overzicht van het onder het bestuur van den heer THIERS opgemaakt wetsontwerp op de organisatie van het leger. (*Wordt vervolgd.*)

BRIEVEN OVER DE TIRAILLEURSCHOOL. De majoor TELLENBACH, schrijver van het werk „de tirailleurschool”, beantwoordt eenige daarop verschenen beoordeelingen.

WANDELINGEN UIT EEN MILITAIR OOGPUNT DOOR WEENEN EN DE WERELDTENTOONSTELLING. I. *Het uit een militair oogpunt bezienswaardige op de wereldtentoonstelling.* Inleiding. Tocht op den Donau van Passau naar Weenen. De eerste indruk van de wereldtentoonstelling.

Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIV<sup>er</sup> Jahrgang,  
VIII<sup>tes</sup> Heft (Augustus.)

HET GEVECHT TE VOET VAN DE CAVALERIE. De noodzakelijkheid daarvan wordt aangevoerd en door voorbeelden uit vroegere oorlogen en uit den veldtocht van 1870—71 gestaafd; de vrees, dat de cavalerie daardoor haar waar karakter zal verliezen is ongegrond, mits het gevecht te voet voor de cavalerie een algemeene regel worde en alleen daartoe strekke, om haar in de mogelijkheid te stellen, volledig hare taak te vervullen; de werkring der cavalerie wordt er door uitgebreid, hare beteekenis bij de hedendaagsche oorlogsvoering zeer verhoogd.

TERUGBLIK OP DEN OORLOG IN ITALIE IN 1859. (*Slot.*)

III. S. 48. D. N<sup>o</sup>. 12.

AUGUST CARL EMANUEL GRAAF VON BELLEGARDE, LUITENANT-VELDMAARSKALK.  
Neurologie.

OVER DE ONTWIKKELING UIT DE DUBBEL-KOLONNE. Beschouwingen over de doeltreffendste gevechtsvormen voor het bataljon, en het verschil daaromtrent tusschen het Oostenrijksche en het Pruisische exercitie-reglement.

DE OORLOG VAN 1805 IN DUITSCHLAND. (*Vervolg.*)

UIT DE GEVECHTEN VAN HET OOSTENRIJKSCHE VRIJKORPS IN MEXICO. Gevechten tegen de Cuatacomacos in het jaar 1865. (*Vervolg.*)

Oesterreichische Militärische Zeitschrift, XIV<sup>er</sup> Jahrgang,  
IX<sup>tes</sup> Heft. (September.)

DE NIEUWE LEGERWET EN DE ÉÉNJARIGE VRIJWILLIGERS IN FRANKRIJK. Beknopt overzicht.

DE OMSINGELINGS-OPERATIEN BIJ METZ. (*Vervolg.*)

INSLUITING VAN HET FRANSCHÉ RHIJNLEGER BINNEN METZ. Gebeurtenissen en maatregelen na afloop van den slag bij Gravelotte.

DE WEENER WERELDTENTOONSTELLING IN 1873. Gebruik van ijzer bij de fortificatie.

HET GEBRUIK VAN DE INFANTERIE IN HET GEVECHT. Het vuur der verspreide troepen in de voorste linie; verdeeling in zwerm- of tirailleurlinie, linie der ondersteuningstroepen, tusschen-linie, eerste en tweede linie van het hoofdcorps; wijze van uitvoering van den aanval; bewapening en uitrusting der infanterie: het geweer, de bajonet (dolkbajonet), gereedschappen (Linnemannsche spade, bijlen, zagen, touw, spijkers, enz.); bagage.

DE VERBETERING VAN DE MENAGE DER TROEPEN DOOR EIGEN AANKOOP EN SLACHTING VAN VEE. Schrijver beveelt het zelf aankopen en slachten van vee aan, waardoor de soldaat beter vleeschvoedsel zou genieten, en toont door cijfers aan de groote winsten, die daaruit, vooral in groote garnizoenen, voor de troepenmenages voortvloeien.

DE OORLOG VAN 1805 IN DUITSCHLAND. (*Vervolg.*)

UIT DE GEVECHTEN VAN HET OOSTENRIJKSCHE VRIJKORPS IN MEXICO. Gevechten tegen de Cuatacomacos in 1865. (*Vervolg.*)